

DEPARTAMENT D'HISTÒRIA CONTEMPORÀNIA
UNIVERSITAT DE BARCELONA

PROGRAMA: HISTÒRIA I SOCIETAT. SEGLES XIX I XX
BIENNI 1988-1990

MOVIMENT OBRER, CANVI POLÍTIC, SOCIAL I CULTURAL

COMISSIONS OBRERES A CATALUNYA 1964-1978

ELIONOR SELLÉS I VIDAL

DIRECTOR DE LA TESI: JOAN OLIVER I PUIGDOMÈNECH

JUNY 2005

Per a la Maria, mare.

Per a la Maria, filla.

Saltamartí

Ninot
que porta un
pes a la base i que,
desviat de la seva posició
vertical, es torna a posar
dret.

El poble

Joan Brossa (1963)

ÍNDIX

I. Introducció.....	7
II. EL NOU MOVIMENT OBRER, 1964-1978	
1. La Dictadura franquista.....	15
1.1 Vint anys de règim totalitari.....	15
1.2 Economia i dictadura.....	18
2. La classe treballadora a la Catalunya dels anys seixanta.....	33
2.1 La forja d'una nova Catalunya.....	33
2.2 Condicions de vida.....	58
3. El món sindical.....	75
3.1 L' <i>Organización Sindical Española</i>	75
3.2 Contestació sindical: entre el silenci i la protesta.....	95
4. El naixement de Comissions Obreres a Catalunya, 1964-1965.....	121
4.1 Diferents vies: ASO, FOC i OSO, tres camins divergents.....	121
4.2 La formació de Comissions Obreres.....	138
4.3 Organitzacions polítiques i el naixement de CCOO.....	155
4.4 Debilitat de les organitzacions polítiques, unitat de la base i entesa personal.....	167
5. El nou moviment obrer 1966-1969.....	171
5.1 La represa del moviment.....	171
5.2 Comissions Obreres, una realitat a tenir en compte.....	204
5.3 Resistir és avançar: 1968-1969.....	224
6. La lluita per la direcció del moviment obrer. Organització i debats, 1966-1969	241
6.1 Coordinadora Local de Barcelona.....	241
6.2 Comissió Obrera Nacional de Catalunya i <i>la local</i> de Barcelona	256
6.3 Debats.....	296
7. L'eclosió del moviment obrer, 1970-1973.....	319
7.1 La conflictivitat, protagonista.....	319
7.2 Del sindicalisme impossible a la fragmentació del moviment obrer	352
7.3 La fi d'una etapa.....	381
8. Canvi polític i moviment obrer, 1974-1978.....	403
8.1 La fi del sindicat vertical.....	403
8.2 Comissions Obreres, un sindicat.....	438
8.3 Canvi polític i acció sindical.....	460

III. TRAJECTÒRIES OBRERES

1. Fonts orals d'una recerca	493
2. Procés de conscienciació.....	503
3. Transformació personal i cultural.....	539
4. Feminisme: una nova consciència.....	571
5. Antifranquisme i moviment obrer.....	605

IV. Conclusions: moviment obrer, canvi polític, social i cultural.....	623
--	-----

V. Fonts.....	643
---------------	-----

VI. Bibliografia.....	645
-----------------------	-----

VII. Annex

1. Apunts biogràfics.....	669
2. Gràfiques.....	689
3. Cronologia.....	695

I. INTRODUCCIÓ.

Tot i que encara falta molt de camí per recórrer, en els últims temps la historiografia que s'ocupa del període franquista ha augmentat en volum i en interès responent a una demanda creixent de la societat actual per aquesta etapa de la història. Aquest interès, avalat per la distància que hi ha entre aquell període i l'actualitat, no amaga, però, una certa preocupació perquè del passat no sorgeixi una visió que destorbi el present. Així, si comença a haver un cert consens en homenatjar públicament les víctimes de la violència franquista, o en recordar episodis poc gratificants del passat, sembla més dubtós que es vulgui reflexionar sobre les condicions que van permetre una existència dilatada en el temps d'aquell règim o analitzar els condicionants que van actuar en el procés de canvi de la dictadura a la democràcia. Si fins ara el perill es situava en relegar i oblidar aquella etapa històrica com quelcom molest per al present, a l'actualitat el perill se situa en la banalització i superficialitat de la memòria rescatada. La insistència i el degoteig continu d'estudis històrics sobre el franquisme han tingut un paper inestimable en el canvi d'apreciació sobre la necessitat de la recuperació del passat i és per això que la història, a més de complir amb el deure d'aportar nou coneixement dins l'àmbit acadèmic, compleix una insubstituïble funció social.

La recerca que aquí es presenta neix de l'interès per conèixer l'aportació del moviment obrer a la societat catalana i, per extensió espanyola, en una etapa decisiva per a la història del país. Un interès que, des del primer moment, parteix d'una doble aspiració, d'una banda, conèixer el moviment generat pels treballadors, la seva trajectòria, els mecanismes de funcionament, les accions que va protagonitzar i l'aportació que va fer a la democratització del país, i, de l'altra, conèixer les persones que integraven el moviment obrer, quines raons les havien portat a la militància, quina repercussió va tenir l'activisme en elles mateixes i quina opinió, al cap dels anys, havien forjat sobre el període històric que havien protagonitzat tant directament. Així, doncs, es perfilaven dos tipus de preguntes ben diferenciades entre si. En el primer cas calia veure Comissions Obreres dins el context històric en què havia sorgit i desenvolupat per esbrinar la relació que s'establí entre context, condicions materials i resposta obrera i en el segon s'havia de situar l'objectiu davant les persones que havien format part del moviment de Comissions Obreres per comprovar si el redreçament del moviment obrer a la dictadura franquista havia anat més enllà de prendre un significat social i polític. Dit en altres paraules, es tractava, primer, d'estudiar la trajectòria del moviment obrer sorgit a l'última meitat del període franquista i de veure, en segon lloc, si l'activisme a Comissions Obreres havia procurat, en alguna mesura, elements per el canvi cultural en una societat que condemnava els treballadors a la submissió i la ignorància.

Les dues parts d'aquesta recerca pretenen aproximar-se a la doble mirada sobre el moviment obrer que es proposa. En la primera part, *El nou moviment obrer, 1964-1978*, es tracta de situar la trajectòria del moviment obrer sorgit a l'inici dels anys seixanta. Fins ara, el moviment generat per Comissions Obreres ha servit per constatar que, malgrat les circumstàncies, la classe treballadora no es va rendir i va ser capaç de posar dempeus una alternativa que va ser capaç de fer front la pròpia dictadura aconseguint-la minar per dintre. Fins el moment, però, no hi ha hagut una anàlisi pormenoritzada que hagi abordat l'estudi de la seva trajectòria per tal d'entendre la relació dialèctica que s'estableix entre les condicions materials i polítiques que rodegen els treballadors en el període franquista i les condicions que el propi moviment genera, és a dir, la repercussió que l'organització i les relacions internes del moviment tenen en l'acció obrera.

La primera part d'aquesta recerca posa l'accent en buscar respostes a les preguntes que es generen en els moments de canvi, tant en el principi de l'aparició de Comissions Obreres com a la fi del període franquista en què tanta importància va tenir el moviment obrer. Així, s'aborda el naixement de Comissions Obreres des de la perspectiva que res és determinat ni definitiu sense la voluntat dels actors socials que imposen la seva pròpia dinàmica front postures acomodaticies heretades del passat, o s'analitza el paper indiscutible del moviment obrer a la fi del franquisme des de la perspectiva d'una organització desbordada per la responsabilitat de representar alhora l'oposició obrera al sindicalisme vertical imposat pel règim franquista, el moviment social més poderós de l'època i l'organització clau en la lluita antifranquista. Alhora, sense deixar de mirar conflictes, accions i mobilitzacions del moviment obrer i d'analitzar les repercussions que aquestes generen en la societat franquista, es busca en l'anàlisi de la vida interna del moviment una resposta a algunes debilitats i mancances que l'organització obrera presenta. Es tracta d'analitzar en quina mesura, les desavinences, els xocs i enfrontaments entre les diferents organitzacions polítiques que participen dins el moviment obrer, dificulten o paralitzen l'extensió de Comissions Obreres, o si pel contrari són qüestions de la vida interna que no acaben repercutint a l'exterior. En quina mesura aquestes organitzacions polítiques utilitzen l'ascendència sobre el moviment obrer amb l'objectiu de servir-se del moviment per a les seves fites polítiques i en quina mesura aquestes són qüestions que finalment acaben il·lustrant el propi moviment en el moment decisiu de la fi de la dictadura.

En la segona part de la recerca, *Trajectòries obreres*, es tracta de buscar resposta a preguntes que tenen a veure amb les persones, amb les raons que les porten a l'activisme obrer i antifranquista, amb la manera de viure la militància i amb el punt de vista que adopten sobre l'etapa històrica que els va tocar de viure. Es tracta de

personalitzar i fins individualitzar un moviment que es coneix i s'observa a través de mobilitzacions i actuacions col·lectives. Es tractarà de buscar les respostes des d'una doble perspectiva: d'una banda, la visió subjectiva del que viu i participa en la història des de la militància activa cap enfora, és a dir, sobre els esdeveniments en els que participa, i cap endins, és adir sobre les raons d'aquesta militància i sobre les repercussions que aquesta militància ha tingut sobre si mateixa. Apropiar-nos als protagonistes de la història ens permet abordar camps de coneixement que d'altra manera ens estarien vedats. Com podem saber, si no, quin paper va tenir el passat en la reaparició del moviment obrer? La dictadura va imposar un trencament entre la lluita obrera del passat i la de l'etapa franquista? O bé, quina repercussió va tenir la militància obrera en la vida dels activistes?

Acudir als protagonistes ens permet conèixer elements d'importància decisiva com ara el factor personal en l'aparició de Comissions Obreres, l'impacte de les dissensions internes en la militància obrera, el grau de lideratge de les organitzacions obreres dins del moviment obrer, o la capacitat de formar una sola classe obrera a partir de tradicions obreres diverses. Així, les fonts orals no només ens permeten ampliar, matisar o concretar aspectes foscs o no del tot ben explicats, sinó que ens permeten accedir a nou coneixement que alhora dóna una nova dimensió a l'estudi plantejat. És per totes aquestes raons, que des de l'inici es va decidir l'ús de les fonts orals com una eina imprescindible per abordar un estudi històric amb el que podíem comptar amb la presència de les persones que el van protagonitzar.

La decisió d'utilitzar fonts orals no hauria estat possible sense el magisteri i l'amistat de l'anyorada M^a del Carmen García-Nieto, que em va introduir en el coneixement de les fonts orals permetent que descobrís en elles una eina de primer ordre per fer història. Les fonts orals, emprades acuradament, aconsegueixen, no únicament, i per si sol ja seria una justificació suficient, una funció social de donar veu i presència als sectors tradicionalment marginats de la història, sinó que revelen una altra dimensió de la història completant la manera en què s'ha fet i elaborat tradicionalment la història.

Pel que fa a les fonts escrites, s'han utilitzat diversos fons de l'Arxiu Nacional de Catalunya –ANC-, de l'Arxiu Històric de la CONC –AHCONC-, de la Fundació Utopia Joan N. Garcia Nieto, Estudis Socials del Baix Llobregat, fons documental del Centre d'Estudis Històrics Internacionals –CEHI- i fons documental de la Biblioteca Figueras, avui unificats en una mateixa biblioteca i arxiu al Pavelló de la República de la ciutat de Barcelona. També s'han utilitzat els apèndixs documentals dels llibres militants de José Antonio Díaz, *Luchas internas en Comisiones Obreras, Barcelona 1964-1970* (Barcelona: 1977) i Julián Ariza, *Comisiones Obreras*, (Barcelona: 1976). S'ha fet un

buidatge sistemàtic de períodes amplis de revistes com *Nous Horitzons*, *Cuadernos para el diálogo* o *Cuadernos de Ruedo Ibérico*.

La tesi doctoral que aquí es presenta s'ha realitzat al llarg de molts anys. El moment personal en el que es va decidir emprendre la recerca i la tasca professional de professora d'ensenyament secundari, han absorbit bona part de les energies que s'havien de dedicar a aquesta recerca i és per això que s'ha hagut de dilatar en el temps per dur-la a terme. Malgrat tot, l'interès per l'objecte d'estudi no ha decaigut mai, ans al contrari, amb el temps ha anat creixent, corroborant l'encert d'haver decidit treballar sobre el moviment obrer a l'etapa franquista.

Passats els anys he d'agrair a qui em va encoratjar a dedicar una part del meu temps a la recerca, perquè, malgrat les dificultats i l'esforç que ha suposat tirar-la endavant, finalment el temps emprat ha estat de plenitud personal i de satisfacció per aportar a la història del moviment obrer quelcom amb interès. He de dir, també, que l'aventura d'emprendre aquesta recerca, tampoc hauria estat possible sense l'amistat incondicional de Pepe Fernández, que, des dels temps en què vam decidir iniciar plegats el camí de la recerca, mai m'han faltat els seus suggeriments, el seu suport i la seva companyia, sense els quals probablement aquesta tesi no hauria arribat a terme. També he d'agrair a Joan Oliver, director d'aquesta tesi, la paciència que ha mostrat acompanyant-me i aconsellant-me durant tants d'anys d'elaboració de la recerca. Igualment han estat importants per a la realització d'aquesta tesi els ajuts que la Fundació Bofill m'ha atorgat. El primer em va donar l'oportunitat d'avançar en l'anàlisi de les fonts escrites i la realització d'una part de les entrevistes i el segon em va permetre alleugerir parcialment la tasca feixuga de la transcripció de les cintes enregistrades.

La meva filla Maria, que ha hagut de créixer amb una mare sempre ocupada i pendent d'una tesi que ella no havia demanat, ha significat un puntal clau durant tot aquest temps; la seva presència, el seu amor i la seva curiositat m'han empès a no defallir i a continuar el treball. Igualment, la meva mare ha significat un puntal en aquesta recerca; és ben segur que sense la seva disponibilitat incondicional a tota hora, en qualsevol moment, per les raons que fos, hauria estat del tot impossible que jo dediqués una part de la meva vida a aquest treball. Ella s'ha ocupat d'una feina que ni es veu ni es valora però sense la qual ni les tesis ni la vida són possibles. També he d'agrair la disponibilitat de l'Helena i el Pere que, en algunes ocasions han hagut de fer de pares de la Maria. Amb ells i amb els meus amics i amigues he pogut compartir dèries i satisfaccions i en els moments difícils m'han donat el caliu i el suport necessari.

No puc acabar el capítol d'agraïments sense esmentar de manera especial el meu oncle i corrector d'aquesta tesi, Ramon Vidal. A ell li he d'agrair el temps emprat, la qualitat de les correccions, el tarannà i la vocació pedagògica que el caracteritza. De ben segur que sense la seva intervenció seria més complicat llegir el volum que teniu a les mans; a ell li corresponen els encerts i només a mi em corresponen els errors.

II. EL NOU MOVIMENT OBRER, 1964-1978

1. LA DICTADURA FRANQUISTA

1.1 Vint anys de règim totalitari.

Per l'abril de 1939 ningú no podia dubtar sobre les intencions dels *nacionals* respecte als principis que devien governar Espanya. Era clar, sobretot, allò que no hi podia haver: partits polítics que confrontessin lliurement i pacíficament els seus punts de vista, dret de la població a expressar les seves preferències sobre qui i com s'havia de governar el país, o organitzacions obreres i empresarials que poguessin regular una de les relacions més necessàries per al lliure desenvolupament del país. El nou règim es caracteritzava sobretot per la negació de tot allò que hi havia hagut en el període anterior. El nou sistema es va dedicar a destruir de manera minuciosa, i contundent l'entramat social de l'estat republicà, fins i tot els aspectes que corresponien a les característiques d'una economia liberal. La voluntat del nou règim provenia dels interessos de la dreta espanyola més rànica i conservadora inserida dins del marc internacional dels anys trenta en els quals s'havia desenvolupat una ideologia -el feixisme- que, des d'un punt de vista polític, portava a l'extrem més radical les necessitats de dominació social i econòmica d'una bona part de les classes propietàries. L'organització del nou règim partia d'aquest context històric, i de cap d'altre; en conseqüència, va sorgir de manera paulatina i des de la mateixa guerra civil l'articulació del nou sistema que posava dempeus allò que hem conegut després com a règim franquista o, simplement, dictadura franquista.

Nombrosos decrets i reglamentacions van sorgir de mica en mica per donar forma a un estat totalitari que pretenia -com el feixisme- controlar tota la vida social, econòmica i política del país, àdhuc la de caràcter més personal, i imposar l'interès de classe dels grans propietaris agrícoles i industrials, a més de preservar els privilegis de la rànica aristocràcia i els d'una Església preocupada per la pèrdua d'influència i de control de la societat.

Una de les primeres reglamentacions que va abordar el nou règim va ser el *Fuero del Trabajo*, promulgat el 9 de març de 1938, un any abans d'acabar la guerra civil. Aquesta rapidesa, només superada per la *Ley de Ajuste de Cuentas*, del 9 de febrer del mateix any, demostrava l'interès del règim pel control de les relacions del treball a través del qual s'assegurava la subjecció de la classe treballadora. Això pressuposa que els motius del *Alzamiento* no eren només d'ordre moral o polític, sinó que l'aixecament militar estava destinat a controlar els moviments revolucionaris que poguéssin qüestionar el principi de la propietat. No és aquí el moment de fer-ho, però una mirada ràpida al passat immediat indica clarament que l'arrelament de les forces

més radicalment revolucionàries es basava en una situació de gravíssim deteriorament social i econòmic, sobretot en l'àmbit rural, d'una bona part del país.

Aquest plantejament ens porta, de passada, a una discussió sobre la naturalesa del franquisme, un aspecte controvertit entre els historiadors que l'han estudiat. És convenient de posicionar-se respecte a aquesta qüestió per tal de situar les bases de partida en analitzar el règim franquista -encara que sigui des d'un angle parcial, temporal i temàtic-, tal com ho han fet els historiadors Carme Molinero i Pere Ysàs a *El règim franquista. Feixisme, modernització i consens*.¹ Molinero i Ysàs afirmen que, per poder analitzar la naturalesa del règim, cal recórrer als seu inici quan el sistema es mostra tal com és i sense cap mena de disfressa, lliure de qualsevol condicionament exterior o interior.² Des d'aquest punt de vista, el franquisme és un feixisme en la mesura que té en un principi les característiques d'aquest règim: antiliberalisme, anticomunisme, nacionalisme radical i anticapitalisme formal. L'estat franquista pretén superar, de manera retòrica, el sistema capitalista a través del nacionalsindicalisme. Per tal d'aconseguir-ho el nou estat crea un dels puntals del règim: la *Organización Sindical Española*.

La llei que crea aquest organisme oficial que ha d'enquadrar els treballadors, la *Ley de Bases de la Organización Sindical*, es promulga el 6 de desembre de 1940; des de primera hora -ja hem vist la promulgació del *Fuero del Trabajo* en plena guerra civil- el nou estat es mostra preocupat per controlar el moviment obrer d'una manera efectiva.³ La celeritat que el règim posa a instaurar aquest organisme no és casual, ja que amb aquesta institució busca assegurar-se el control dels treballadors i llur subordinació als propietaris.

Tanmateix l'estat franquista no confiarà del tot en aquesta organització, car paral·lelament anirà establint tot un estol de lleis i normatives que convertiran l'estat en

---

¹ Eumo Editorial, Vic 1992. Els autors parteixen d'una anàlisi similar a la de Josep Fontana, expressada a "Reflexiones sobre la naturaleza y las consecuencias del franquismo" dins Josep Fontana, ed. *España bajo el franquismo* (1986).

² Els condicionaments de la política exterior -necessaris per a la subsistència del règim- com també la incidència del moviment obrer a partir dels anys seixanta, forcen una evolució d'un règim més permissiu que, en les formes, s'allunyarà progressivament del model dels primers anys quaranta. Aquesta evolució és l'element que ha permès a d'altres autors de situar el franquisme dintre de tot tipus de variants de l'autoritarisme però no dins del feixisme. El precursor és Juan José Linz - *Una teoría del régimen autoritario. El caso de España* (1974)- que, partint de l'anàlisi de l'últim franquisme, etiqueta el règim d'autoritari amb un pluralisme limitat. Posteriorment, d'altres com Javier Tusell - *La dictadura de Franco* (1988)-, fan una anàlisi més acurada i global del règim tenint en compte el seu inici. Considera Tusell que el franquisme és una dictadura sense pal·liatius però no la qualifica de feixista en atenció, precisament, a l'evolució posterior. La dictadura franquista és, des del seu punt de vista, més que totalitària, pragmàtica per la seva capacitat d'adaptació, cosa que l'allunya del model feixista.

³ La repressió és el mètode emprat per exercir el control directe sobre la classe treballadora. L'Organització Sindical és una aposta de futur.

el controlador efectiu dels moviments socials i d'aquesta manera es convertirà en el garant de l'ordre i en el controlador de qualsevol tipus de contestació. Així es va construir un estat de naturalesa feixista, el qual, en part per les circumstàncies històriques en què va haver de conviure, per les característiques personals del dictador i per l'evolució de la mateixa societat espanyola, va anar virant cap a un tipus de règim més permissiu en les formes però, en definitiva, autoritari i dictatorial fins la fi dels seus dies.

La personalitat del dictador configura també una part força important de les característiques del règim. Els mateixos autors abans esmentats, però també Paul Preston,⁴ pensen que la personalitat del *Caudillo* marca ben clarament les característiques de la dictadura franquista. Així, per C. Molinero i Pere Ysàs,⁵ Franco donava autonomia als seus ministres, però a canvi els nomenava i els cessava sense cap mena d'explicació, obeint a una particular concepció d'equilibri de les diferents "forces" dintre del franquisme: falangistes, carlins, monàrquics, catòlics, Opus Dei... Aquest "equilibri" augmentava encara més el poder del dictador i la subordinació a la seva persona de cada un dels nomenats. A tall d'exemple només recordarem que fins l'any 1973 Franco no va designar un president del govern -l'almirall Carrero Blanco- i que fins llavors havia mantingut la doble condició personal de cap de l'estat i la de president del govern. Aquesta estructura de poder, emanada des de la mateixa cúpula estatal era imitada per tots i cadascun dels organismes oficials del país que donaven a l'estat franquista una empremta característica doble: l'arbitrarietat i el clientelisme.

Els esdeveniments polítics, econòmics i socials dels primers vint anys del règim queden emmarcats dins d'aquests trets que acabem d'analitzar, per damunt dels quals sobresurt de manera clara l'interès a desarticlar i fer desaparèixer tot rastre de moviment obrer. Des d'aquesta voluntat d'aniquilació que prové del poder, encetem l'estudi que segueix amb l'intent d'analitzar el moviment obrer, el qual va ser capaç de remuntar el vol i de mantenir un pols amb el mateix sistema amb el resultat que va contribuir de manera decisiva a accelerar-ne la fi.

---

⁴ Franco "*Caudillo de España*", Ed. Grijalbo-Mondadori, Barcelona, 1994, 2ª edició. L'autor considera que els trets característics de la seva personalitat són: fortalesa física, crueltat, fredor, impassibilitat, ambició desmesurada, mediocritat intel·lectual, altivesa, deliris de grandesa, que practica un aristocraticisme distant i no gens afectiu i amb una certa paranoia augmentada a la seva vellesa (maçons, comunistes, contuberni internacional...)

⁵ Carme Molinero, Pere Ysàs, *El règim franquista...*, pàg. 13

1.2 Economia i dictadura: una evolució indispensable

Autarquia

En acabar la guerra civil calia reorganitzar l'economia de país, que ja no havia d'estar sotmesa a les prioritats de la guerra, i dirigir-la cap a una productivitat que satisfés les necessitats de la població. El règim de Franco havia de decidir quin tipus d'economia aplicava per a l'Espanya empobrida de 1939. La decisió del dictador va ser copiar el sistema autàrquic que l'Alemanya nazi i la Itàlia feixista havien imposat als seus pobles. Ni la situació política ni la potencialitat econòmica d'Espanya tenien res a veure amb aquests països, sobretot en el cas d'Alemanya que comptava amb una indústria pesant pràcticament capdavantera al continent europeu.

És sabut que els coneixements d'economia del general Franco eren escassos i que en aquesta matèria es movia a les palpentes, només guiat pels seus interessos personals de mantenir-se en el poder. Paul Preston diu sobre això:

La ingenuidad económica de Franco era apabullante. En menos de un año, y negando la evidencia de la total postración del país, anunciaría que España estaba a punto de ser autosuficiente en armamento y de resolver los problemas de la vivienda, educación y sanidad. También declaró su convencimiento de que una España autárquica podía conseguir un bienestar económico a gran escala⁶.

La realitat va ser una altra: a la postguerra la població es va veure sumida en una gran fam a causa de l'escassetat d'aliments, sobretot de cereals. El mateix Paul Preston es refereix a la responsabilitat personal del dictador en les condicions de vida de la població espanyola i, en concret, sobre la gran fam que es va patir en els primers anys de postguerra. Narra Preston una anècdota ben significativa de la manera de fer del dictador:

En el gabinete se había hablado del nombramiento de Serrano Súñer como secretario general de FET y de las JONS. Pero cuando el veterano falangista Raimundo Fernández Cuesta llegó a la zona nacional mediante un canje de prisioneros, se le concedió el puesto. Ello refleja la astucia de Franco. Quería hacer un gesto ante Pilar Primo de Rivera y los camisas viejas, y también domesticar a un hombre que habría podido ser considerado el heredero de José Antonio Primo de Rivera (...) En su primer

---

⁶ Paul Preston, *Franco "Caudillo..."*; pàgs. 370-1.

*gabinete, el Caudillo hizo a Fernández Cuesta ministro de Agricultura, un nombramiento verdaderamente desastroso. Mediante la rígida imposición de una corrupta administración sindical del campo, Fernández Cuesta contribuyó a convertir los grandes excedentes agrícolas de la zona franquista en tiempo de guerra en la gran hambruna de los años cuarenta*⁷

Mentre Franco jugava a “equilibrar” el seu govern amb persones de diferents “tendències” la població es veia abocada a una situació desesperant:

*Yo lo he pasado muy mal en el pueblo. Cuando pequeño, antes de trabajar, me iba a rebuscar uvas, cuando vendimiaban quedaban gajitos así, de cuatro uvas, íbamos a rebuscar, para comerlo en casa o para venderlas y sacar algo, también íbamos a rebuscar los garbanzos cuando ya cogían la cosecha, íbamos a coger lo que quedaba, los granos sueltos. Venía la guardia civil, te pegaba, te quitaba lo que tenías, te soltaba aquello en el suelo y pasaban los caballos por encima de las uvas y... ¡jala!, sal corriendo*⁸.

Això passava a Jerez de la Frontera, però a l'altre extrem de la Península, a Barcelona, una gran ciutat, passaven coses similars:

*Jo, com que era de la Barceloneta, estàvem sempre amb els companys a la platja i al moll i allí fèiem de tot. Agafàvem les “colilles” del tabac i les portàvem a un bon home de l'Estació de França que les comprava i et donava un ral. També buscava vidre trencat i esquerdat. Una altra cosa que agafàvem eren els totxos dels enderrocs, feies una pila i et donaven cinc o deu cèntims. Els agafàvem de les cases “derribades” i com que eren bruts de ciment era qüestió de treure'ls el ciment per tornar-los a usar. I “bueno”, totes aquestes coses les fèiem per poder menjar, que jo no menjava quan volia sinó quan podia, però “bueno”, entre moniatos i farinetes anàvem passant, i anàvem vivint.*⁹

Els testimonis no poden ser més explícits: parlen de l'Espanya -rural i urbana- de la postguerra on les famílies, per tal de sobreviure, enviaven els fills a buscar entre les deixalles. Els salaris havien disminuït vertiginosament i la situació econòmica de la

---

⁷ *Ibíd.*

⁸ *Manolín* (pseudònim). Entrevista 15 d'octubre de 1996. El que aquí explica *Manolín* passava a Jerez de la Frontera (Cadis) entre els anys 1945-47.

⁹ Francisco Conesa. Entrevista 3 de març de 1997. El testimoni parla de la Barcelona de 1940-41.

classe treballadora era extremadament penosa. Partint dels salaris de 1936 i considerant-los com un índex de base 100, es pot establir que en 1943 havien baixat a un índex 43 i fins en 1942 havien baixat a un índex 28. A la fi de la dècada s'havia arribat a un índex 65, la qual cosa volia dir que encara no s'havia assolit el nivell de la II República quinze anys abans. Carme Molinero i Pere Ysàs indiquen que els salaris eren fixats per les Reglamentacions de Treball amb la pretensió d'assegurar la rendibilitat de tot tipus d'empreses, fins i tot de les més marginals¹⁰.

Aquesta situació d'explotació extrema dels treballadors era trampejada, com hem vist a través dels testimonis anteriors, pels sistemes més inversemblants i més murrís possibles. Gregorio López Raimundo explica en les seves memòries que la indústria tèxtil s'havia convertit en habitual la pràctica del *trozo*. Aquesta pràctica consistia a agafar cada dia i de manera sistemàtica un tros de tela i amagar-la entre la roba, treure-la de la fàbrica i revendre-la després per treure un sobresou. Assabentada la direcció política del PSUC d'aquesta qüestió, va intentar tallar-la explicant als responsables del sector tèxtil que allò no duia més que a la degradació de la conducta personal i no contribuïa a l'estímul de la demanda de millores salarials. El responsable del comitè del tèxtil del PSUC va defensar aquella activitat, perquè li era imprescindible personalment per mantenir la família i un fill disminuït físic¹¹. El mateix autor, observador privilegiat de l'època, fa una anàlisi força precisa de la situació de la classe treballadora en aquells anys quaranta:

La represión, los bajos salarios, el racionamiento y la generalización del estraperlo habían deteriorado sensiblemente la conciencia de clase y el sentido ético de muchos trabajadores, fomentando a la par el individualismo y su obsesión por asegurarse lo indispensable para vivir. La inmensa mayoría estaban contra el régimen y deseaban un cambio como el que se había producido en otros países europeos tras la derrota del hitlerismo, pero eran minoría los que estaban dispuestos a organizarse para luchar por dicho cambio¹².

Malgrat que aquest és un retrat fidedigne de la realitat, les penoses condicions de treball i els salaris miserables que els treballadors rebien es van convertir en els promotors d'algunes protestes puntuals produïdes a la primera meitat de la dictadura franquista. Les primeres que es registren són de l'any 1946. En aquell moment la

---

¹⁰ Carme Molinero i Pere Ysàs, *El règim franquista...*, pàg. 43

¹¹ Gregorio López Raimundo, *Primera clandestinidad. Memorias*. Ed. Antàrtida/Empúries, Barcelona, 1993, pàg. 174

¹² *Ibidem*, pàg. 175. Gregorio López Raimundo va ser responsable del PSUC a la clandestinitat en els anys quaranta.

carestia de vida va arribar a un punt que, fins i tot en les condicions de màxim control i repressió pròpies de la postguerra, va ser possible un moviment vaguista de dimensions considerables. Caldria esperar a la dècada següent per poder registrar un moviment de característiques similars. Les explosions aïllades d'aquests conflictes configuren una situació de la classe treballadora pràcticament al límit. La nul·la esperança en la millora i en el canvi de les condicions de vida feia que les pràctiques descrites més amunt esdevinguessin normals i quotidianes.

L'estretor extrema de la situació econòmica va comportar que alguns sectors socials busquessin en els mercats paral·lels i en les pràctiques fraudulentament una manera d'enriquir-se empobrint, encara més, el país. L'*estraperlo* era una pràctica normalitzada a l'Espanya dels anys quaranta, i tothom coneixia algú que el practica a petita o a gran escala.¹³ Desviar les quotes de racionament i dirigir-les al mercat negre va ser una activitat força lucrativa que va ser l'origen d'algunes grans fortunes. Aquest és el testimoni de Jaume Valls Piulats

Conocí de primera mano todo el tráfico comercial de la comarca lo que entonces se llamaba estraperlo, conocí a los pequeños traficantes que subían y bajaban o colaboraban y vi como los más hábiles con apoyos del Régimen amasaban fortunas. Mi jefe se puede decir que tenía buenos contactos con el aparato en la capital y con todos los puestos de la Guardia Civil enclavada a lo largo de la N-2 desde el principio al final de la provincia, o sea hasta Igualada, esto les abrió el paso a los hermanos Vall Companys y a otros que traían trigo de Bilbao en cajas de merluza como tapadera (hoy valdría mil veces más la merluza que el trigo, pero era el año 49). (...) De toda una flota de estraperlistas o intermediarios pequeños que había en cada pueblo, pocos hicieron fortuna. Sólo los que tuvieron buenos contactos con el régimen o tuvieron carnet de Falange (que era el caso de mi jefe) hicieron dinero.¹⁴

Les activitats de supervivència d'uns i lucratives d'altres reflecteixen la situació econòmica dels anys quaranta caracteritzada per una profunda depressió. La misèria dels salaris no permetien activar el consum i la falta d'aquest deprimia la demanda la qual cosa incidia en la migradesa del mercat interior. L'*estraperlo* i l'especulació van

---

¹³ La paraula expressava qualsevol tipus de mercat negre, des del qui venia un quilo de patates o un litre d'oli fora del circuit oficial al qui desviava milers de tones de cereals destinades a les quotes de racionament.

¹⁴ Jaume Valls Piulats, entrevista 7 d'abril de 1997. Jaume Valls treballava en un forn de pa de Sidamon (el Segrià). L'entrevista es va enregistrar en llengua catalana, però l'informant en llegir l'entrevista va creure necessari puntualitzar algunes coses i va fer -en castellà- unes notes manuscrites. El text pertany a aquestes notes.

fer la resta sumint l'economia en un gran desgavell provocant conseqüències contraposades. D'una banda, l'estat de necessitat més extrem entre la classe treballadora i, de l'altra banda, l'aparició de noves i immenses fortunes.

Canvis en els anys cinquanta.

A la fi dels anys quaranta la situació de desgavell era tan gran que calia reorientar l'economia cap a d'altres indrets. Europa es redreçava i ja era evident que l'autarquia no havia pogut complir les esperances que s'havia fet. Calia reorientar la política econòmica en el sentit pròpiament capitalista. El general Franco s'hi va mostrar, en un principi, contrari perquè el liberalisme, ni que fos econòmic, no formava part del seu ideari. Va haver d'acceptar, però, que el canvi de signe era imprescindible, si no volia que la bancarrota econòmica arrossegues el seu règim¹⁵. Aquest principi és l'únic que va fer acceptable la proposta de reorientació de la política econòmica i així pel juliol de 1951 el dictador nomenava un nou govern que s'encarregaria de dictar les normes imprescindibles per fer efectiva aquesta reorientació de l'economia.

Aquell any 1951 resultava un any prou mogut per al règim. El mes de març s'havia fet a Barcelona un boicot generalitzat a l'ús dels tramvies, un cas veritablement insòlit en un país on la protesta no tenia gaires possibilitats de reeixir. Al boicot va seguir una vaga que va durar una setmana. El moviment vaguista de Barcelona -espontani i poc organitzat- va constituir un revulsiu en aquell panorama tan ensopit¹⁶. El mes següent les vagues es van estendre a Guipúscoa i Biscaia i el mes de maig hi va haver un altre esclat de vagues a Pamplona.

Aquests símptomes preocupaven el govern i l'urgien a procurar nous canvis per tal d'estabilitzar la malparada economia. Hi havia, però, altres signes que donaven un respir al règim i l'asseguraven que ja se superava la prova de la supervivència de la dictadura després de la fi de la Segona Guerra Mundial. En efecte, aquell mateix any 1951 Espanya començava d'ésser acceptada en alguns organismes internacionals -

---

¹⁵ Paul Preston, *Franco "Caudillo..."*, pàg. 973

¹⁶ Sobre aquest tema cal veure la crònica de Felix Fanés *La vaga dels tramvies del 1951*, Barcelona, Ed. Laia, 1977. Gregorio López Raimundo en el seu llibre *Primera clandestinidad...* afirma que fou detingut com a organitzador, però que no hi havia hagut cap mena de preparació per al boicot i la vaga que hi va seguir. Segons López Raimundo, els comunistes s'havien afegit al moviment una vegada aquest havia pres ja unes dimensions considerables. El boicot als tramvies va tenir un impacte molt gran en la societat i va actuar com a referent en les persones més conscienciades. És el cas de *Manolín* (entrevista 15 d'octubre de 1996) que afirma que la vaga dels tramvies va ser determinant a l'hora de decidir la ciutat on emigrar. *Manolín* va arribar a Barcelona l'any 1963, 12 anys després de la data de referència, amb la il·lusió de trobar-hi gent disposada a defensar els seus drets.

FAO, OMS- i els ambaixadors tornaven a Madrid¹⁷. El mes de juny la VI Flota dels EUA atracava al port de Barcelona i uns fulls volants, llançats durant una representació del Liceu, demanaven als americans que no donessin cap mena de suport al règim franquista. Ja era tard; el mes següent Franco feia un canvi de govern que iniciava un seguit de canvis econòmics, gràcies sobretot als crèdits que els EUA havien concedit a Franco: uns crèdits que varen facilitar la compra de matèries primeres a l'exterior i la possibilitat de renovar les màquines i l'utilitatge industrial que havia quedat obsolet.

Una de les primeres mesures del nou govern va ser apujar un 25% els salaris: era una manera lògica de reactivar el consum. Les noves mesures econòmiques i els crèdits americans aviat van donar resultat i es va produir una reactivació econòmica que va permetre que en pocs mesos, l'abril de 1952, s'acabés el racionament.

L'autarquia començava a quedar enrere, de manera que en el període que va de 1950 a 1957 la renda nacional va créixer un 50%¹⁸. Òbviament, aquest augment no es va traduir en una redistribució de la renda d'un manera equilibrada, però els treballadors van forçar amb nous moviments vaguistes l'augment salarial. En efecte, a més de la puja de 1951, els salaris van pujar en 1954 i sobretot en 1956. Aquell any un fort moviment obrer va demanar augments salarials i el govern va cedir. El règim anava reafirmant-se a nivell internacional i no podia perdre l'estabilitat interior.

L'any 1953 havia estat un bon any per al règim, perquè havia rebut dos suports essencials: el 27 d'agost Espanya firmava el Concordat amb la Santa Seu, la qual cosa investia el règim de legitimitat moral, i només uns dies més tard, el mes de setembre, la dictadura signava un acord amb els EUA pels quals Espanya cedia territori a l'ús militar d'aquell país. Dos anys més tard, el 8 de desembre de 1955, Franco aconseguia que Espanya entrés a l'ONU, un organisme altament simbòlic que conferia al règim una pàtina de respectabilitat.

En aquest context calia preservar al màxim l'estabilitat interna, i els augments de salari que es van produir els mesos d'abril i novembre perseguien aquest objectiu. En total, els augments van significar un canvi notable en la capacitat adquisitiva dels treballadors, la qual cosa va fer que augmentés el consum, però també la inflació. La inflació va tenir conseqüències nefastes perquè, d'una banda, va fer desaparèixer els efectes dels augments aconseguits i, de l'altra banda, va situar novament l'economia del país a punt de la fallida¹⁹.

En ocasió de les vagues dels treballadors, els estudiants havien saltat a l'actualitat per les protestes i un ministre, l'acció del qual es va considerar poc ferma, va ser cessat.

---

¹⁷ L'ambaixador dels EUA ho havia fet un any abans, el 2 de febrer de 1950.

¹⁸ Carme Molinero i Pere Ysàs, *El règim franquista...*, pàgs. 47-48

¹⁹ Lluís Fina, "Política salarial i lluita de classes sota el franquisme", a *Materiales*, núm. 7, gener-febrer 1978, pàgs. 110-111

Joaquín Ruiz Giménez²⁰ va sortir del govern el mes de febrer de 1956 en uns canvis que n'anunciaven uns altres de més profunds i que es van produir l'any següent. En realitat, era el país que canviava, ni que fos d'una manera simbòlica. Espanya estava compromesa internacionalment i la societat començava a donar signes de cansament de la submissió a què estava sotmesa des de la primavera de 1939.

Pla d'estabilització

El primer signe que una vegada més Franco havia acceptat canvis en l'economia, va ser el nomenament d'un nou govern el 25 de febrer de 1957. En el nou executiu van ser nomenats en llocs preeminents uns joves que havien estat formats a l'estranger sota les teories del liberalisme econòmic i que varen imprimir un caràcter determinant a la nova política econòmica del règim: els tecnòcrates. Els membres clau eren: Ullastres, nomenat ministre de Comerç; Navarro Rubio, ministre d'Hisenda, i López Rodó -que va esdevenir una peça clau en la política econòmica del franquisme- secretari general tècnic de la Presidència del Govern, tots amb l'important ajut de Castiella en el ministeri d'Afers Estrangers. Aquests nomenaments tenien un denominador comú: tots s'havien efectuat en persones membres de l'*Opus Dei*, organització catòlica ultraconservadora, que amb els anys va demostrar una gran capacitat d'influència en els àmbits de la vida social, política i econòmica espanyola.

Com hem dit més amunt, Franco no posseïa coneixements d'economia ni capacitat per comprendre les dificultats que aquesta àrea plantejava al país. Era contrari a introduir novetats i només canviava d'opinió quan era informat que els canvis eren imprescindibles per a la necessària estabilitat econòmica -i política- del país. Sabia, això sí, que una catàstrofe en l'àmbit econòmic podia arrossegat el règim i la figura del dictador. Només davant aquesta disjuntiva podia acceptar la introducció de mesures liberalitzadores. Cal dir, però, que el dictador no era l'únic fre als canvis econòmics necessaris; també hi havia sectors industrials i àdhuc financers que no veien amb bons ulls la liberalització econòmica i l'entrada al mercat de capitals estrangers que els podien fer la competència²¹.

Malgrat l'ambient d'oposició que hi havia en alguns sectors, el nou govern es va posar en marxa i després d'unes mesures d'urgència la reforma econòmica va cristal·litzar en el Pla d'estabilització promulgat el 20 de juliol de 1959. Les mesures que aquest pla abordava eren, en síntesi, les següents: fixació del sistema de canvi respecte al dòlar,

---

²⁰ Ministre d'Educació fins aleshores. Joaquín Ruiz Giménez va evolucionar políticament fins a esdevenir un referent antifranquista dins l'àmbit de la democràcia cristiana.

²¹ José Antonio Biescas i Manuel Tuñón de Lara, *España bajo la dictadura franquista 1939-1975*, Ed. Labor, Barcelona, 1980, pàg. 57.

congelació de preus i salaris i contenció de la demanda de crèdits. També la liberalització de les importacions i l'obertura del mercat espanyol a les inversions estrangeres²². Paral·lelament a aquestes mesures, es va fer una reforma estructural del sistema financer i es van iniciar les negociacions per a la integració a la CEE.

Tots aquests canvis varen ser un gran revulsiu dintre de l'economia espanyola. A curt termini, va tenir unes repercussions negatives en el salari dels treballadors, perquè en alguns sectors van desaparèixer les hores extraordinàries, un complement indispensable per a moltes rendes familiars. La principal conseqüència negativa va ser, però, l'emigració forçada de milers d'espanyols cap a l'estranger o cap a les zones industrialitzades del país. L'Espanya rural era incapaç d'absorbir la població activa disponible i aquesta va constatar que no hi havia cap mena de futur en el seu lloc d'origen. L'Europa del Pla Marshall necessitava mà d'obra i Espanya en podia exportar. Paral·lelament, la industrialització espanyola es va convertir també en un pol d'atracció de la classe treballadora del sector agrícola. Els moviments de població que havien estat constants al llarg del segle, van començar a accelerar-se a partir d'aquell moment i amb el temps serien la causa, juntament amb altres factors, d'un canvi social sense precedents que havia de caracteritzar l'Espanya del final del franquisme.²³

A banda de les conseqüències socials, el Pla d'estabilització va provocar en un primer moment un fort xoc en la indústria, que es va haver d'ajustar a les noves directrius econòmiques. Molts industrials van reorientar les seves empreses, renovar l'utilatge i canviar els mètodes de producció; competir en una economia més oberta exigia un esforç de l'empresariat que no sempre es va mostrar disposat a realitzar. La posada al dia implicava abandonar momentàniament el benefici immediat per tal d'obtenir un major rendiment a mitjà termini. La classe empresarial no sempre va entendre aquest esforç i es va mostrar renitent als canvis.²⁴ Dins del sector financer també es van registrar reticències, que ben aviat s'esvaïren, perquè aquest sector de l'economia en cap moment no va deixar d'obtenir importants beneficis econòmics²⁵.

A banda de la posada al dia de l'economia espanyola, el Pla d'estabilització pretenia també transformar l'estat arcaic del franquisme en un estat modern i competitiu, capaç tècnicament de dirigir una economia plenament capitalista. Això no vol dir que els membres de l'*Opus Dei* que varen dirigir aquest procés pretenguessin que la liberalització econòmica es traspassés a l'àmbit polític. Al contrari, la renovació de

---

²² Carme Molinero i Pere Ysàs, *Els industrials catalans durant el franquisme*, Eumo Editorial, Vic, 1991, pàg. 85.

²³ Més endavant es veuran alguns dels processos d'emigració de les persones entrevistades. El canvi social que Espanya protagonitzarà a la segona meitat del s. XX està íntimament lligat a aquests processos d'emigració i al moviment obrer, que és l'objecte d'estudi d'aquesta tesi.

²⁴ Vegeu nota 21

²⁵ José Antonio Biscas i Manuel Tuñón de Lara, *España bajo la dictadura...*, pàg. 67.

l'àrea econòmica era impulsada des del punt de vista del qui vol salvar el règim polític i veu que si no actua d'aquesta manera es pot perdre. L'homologació amb el món capitalista internacional es pretenia fer a través de la coincidència en els interessos econòmics passant per alt les "minúcies" polítiques que entraven de ple en la Declaració Universal dels Drets Humans. Així, el mes de juliol de 1958 Espanya va entrar al Fons Monetari Internacional i al Banc Mundial.

Veiem que, en la mesura que el règim posa a l'hora el rellotge de l'economia, obté a canvi el reconeixement internacional. Malgrat aquests èxits internacionals, la dictadura no es pot confiar, car a l'interior del país li esclaten, de manera irregular i esporàdica, uns moviments vaguistes que, tot i no amenaçar l'estabilitat fonamental, fan que la placidesa de la dictadura no sigui completa.

El mes de març de 1958 va ser un mes especialment delicat: a Astúries, el pou miner conegut com *La Camocha* es va posar en vaga i l'assemblea de treballadors va enviar a negociar una "comissió d'obrers" que representava els seus interessos. A Barcelona i Biscaia, també el mateix mes de març, es va iniciar una vaga de metal·lúrgics que va tenir una gran repercussió en els mitjans obrers.

Aquests moviments no eren nous dins el panorama sindical espanyol. La CNS no havia demostrat capacitat per controlar-los ni tan sols per neutralitzar-los. Les protestes eren puntuals, però cada vegada es feien sentir més. Començaven a aparèixer grups de treballadors -com a *La Camocha*-, que d'una manera espontània es presentaven com a representants del col·lectiu. Les reglamentacions salarials de l'estat quedaven superades per la dinàmica creada pels mateixos treballadors i els empresaris es veien abocats a la necessitat de pactar els salaris i les condicions de treball. La *Llei de Convenis Col·lectius* de 24 d'abril de 1958 venia a reconèixer la necessitat d'una mínima concertació. A la llarga la no canalització d'aquests processos podia dur al descontrol amb conseqüències molt negatives per al règim. La llei tenia l'objectiu de regular la concertació, però no amagava que darrere d'ella hi havia la necessitat imperiosa d'augmentar la productivitat dels treballadors. D'aquesta manera va néixer una llei que esdevindria una peça clau en el desenvolupament del moviment obrer dels anys següents.

Si veiem tot el procés en perspectiva, cal dir que el Pla d'estabilització va tenir efectes positius en la mesura que va posar les bases del creixement econòmic dels anys seixanta i va trencar definitivament amb la política autàrquica que el règim havia aplicat des del seu naixement. Aquelles mesures iniciaven la modernització econòmica del país amb la ferma voluntat que, en l'àmbit polític, no s'havien de superar els marges que prèviament s'havien traçat. Això volia dir que, a la societat espanyola en general i al moviment obrer en particular, els quedava encara un llarg camí per

recórrer per tal d'aconseguir que aquells canvis econòmics possessin el rellotge d'Espanya a l'hora de l'Europa lliure.

Els anys seixanta: creixement econòmic

L'any 1962 va ser un any ple d'esdeveniments, sobretot en l'àmbit del moviment obrer. Els miners asturians van protagonitzar un dels moviments vagues més importants i que més repercussió van tenir des de l'inici de l'etapa franquista. Entre abril i maig, la conca minera asturiana va ser un focus d'atenció de tot el país. L'exemple dels treballadors asturians corria de boca en boca i començava a formar part de l'imaginari de la classe obrera de tot el país. La situació va arribar a ser tan greu, que el govern va declarar l'estat d'excepció en tota aquella zona. Aquesta mesura no era nova a Astúries; s'havia utilitzat ja el gener de 1958, però ara els esdeveniments havien crescut en importància.

Lentament però paulatinament, el moviment obrer creixia i el règim havia d'encaixar els nous esdeveniments. El 20 d'octubre d'aquell mateix any es promulgava la *Llei de Conflictes Col·lectius* en la qual, per primera vegada, es feia diferència entre les vagues realitzades per motius econòmics de les vagues amb objectius polítics. Això no volia dir, en cap cas, que s'obris la permissivitat a les vagues de caràcter econòmic, sinó que es llançava el missatge de la "diferència" i, per tant, del nivell de gravetat en cometre il·legalitat. La llei pretenia vigilar, controlar i castigar els conflictes que sorgien inexorablement en la mesura que els treballadors no renunciaven a millorar les condicions salarials i de treball.

Aquell any de conflictes va suposar un punt d'inflexió per al moviment obrer i un toc d'alerta per al règim. L'estat d'excepció era la resposta brutal d'un règim que no sabia encarar la conflictivitat d'una altra manera i que entenia les relacions del treball dins una dinàmica d'imposició i submissió dels treballadors a les necessitats estructurals de l'economia, obviant la necessària cooperació d'aquests en el desenvolupament del país.

El camí cap al desenvolupament que el règim havia emprès cristal·litzava, de nou, en canvis en el govern: el mes de febrer d'aquell mateix any Laureano López Rodó va ser nomenat comissari del Pla de desenvolupament. El fruit d'aquell nomenament es va fer palès el novembre de 1963 quan es va aprovar el *I Plan de Desarrollo* que entraria en vigor el gener de l'any següent. El pla pretenia aprofundir la tasca que s'havia iniciat en 1959, però en realitat va suposar un fre a la liberalització amb l'aparició de mesures

proteccionistes i restrictives.²⁶ El *II Plan de Desarrollo* no es va promulgar fins el febrer de 1969 i el maig de 1972 es promulgà el III i últim Pla del règim franquista.

En els anys seixanta l'economia i la societat espanyola varen experimentar un gran canvi d'àmplies repercussions en la dècada dels setanta. El primer canvi constatable és d'ordre estructural: i es refereix a l'augment de l'activitat dels sectors industrials, a la davallada en l'agricultura i l'aparició -amb moltíssima força- del sector serveis.

La massiva entrada de capital estranger, possibilitada a partir del Pla d'estabilització de 1959, va ser decisiva en l'expansió d'alguns sectors de la indústria. Per exemple, a Catalunya, en el període 1966-1975, el 75% d'aquesta inversió es va concentrar en el sector químic -un 46%- i en el metal·lúrgic -un 30'6%-.²⁷ Aquesta inversió estrangera va tenir repercussions positives -com ara l'expansió d'aquests sectors-, però també en tingué de negatives -com ara l'augment de la dependència del capital estranger-.

L'expansió de la indústria i d'altres sectors de l'economia va tenir com a conseqüència immediata un canvi d'estructura en la distribució de la població activa.

DISTRIBUCIÓ SECTORIAL DE LA POBLACIÓ ACTIVA

	<u>Espanya</u>		<u>Catalunya</u>	
	1955	1975	1955	1975
Agricultura	46,1	23	19,6	8
Indústria	21,6	27,4	38,4	42,8
Construcció	6,4	10,4 ²⁸	6,7	11,6
Serveis	25,9	39,2	35,4	37,6

Font: SANROMÁ (1990) sobre dades del Banc de Bilbao. Extret de Carme Molinero i Pere Ysàs, *El règim franquista...*, pàgs. 51-52

Els canvis es poden veure d'un cop d'ull: l'agricultura experimenta un fort retrocés a favor de la indústria i del sector serveis i, en el cas de Catalunya, també en el sector de la construcció. Cal notar que la profunditat dels canvis afecta més Espanya com a conjunt que Catalunya. Aquesta, que comptava des del segle anterior amb una industrialització relativament important, va patir uns canvis més moderats. Així veiem

²⁶ Carme Molinero i Pere Ysàs, *El règim franquista...*, pàg. 49.

²⁷ *Ibidem*, pàg. 57

²⁸ A l'original s'indica un percentatge del 0'4%. Amb tota seguretat és una errada i segurament 10'4% és una dada més ajustada.

que mentre el descens de la població activa dedicada a l'agricultura a Espanya és de vint-i-tres punts, a Catalunya aquesta xifra es redueix a la meitat. La raó de la diferència està entre l'estructura de la propietat catalana -petita i mitjana propietat- i l'estructura de bona part de l'Espanya rural, majoritàriament latifundista. Aquest descens tan fort de la població dedicada a l'agricultura havia de tenir, òbviament, algun tipus de repercussió social. La conseqüència immediata va ser l'emigració. Enormes masses de població rural van passar al món urbà tant d'Espanya com d'altres països europeus. Aquest fenomen, que no havia deixat de produir-se des del principi de segle, va augmentar espectacularment de resultes de la nova política econòmica del franquisme.

Pel que fa a la indústria, observem en el quadre estadístic que a Catalunya l'augment percentual de la població és de 4 punts i a Espanya és de 6 punts. També en el sector serveis es constaten diferències: si a Catalunya l'increment de la població dedicada a aquest sector és només de dos punts, a Espanya és de tretze punts. Aquestes diferències percentuals indiquen que Espanya parteix d'un nivell més baix d'industrialització, cosa que implica que el xoc serà més fort.

Per entendre bé la magnitud dels canvis que es produeixen a Espanya en aquesta dècada, cal veure que es donen en només vint anys, tenint en compte que el gruix del canvi es concreta al període 1963-73. Cal retenir aquesta dada, ja que és d'importància cabdal per entendre la celeritat amb què es produiran els canvis socials a Espanya. Observem que en el 1955 gairebé la meitat de la població espanyola -el 46'1%- es dedica a l'agricultura; vint anys després aquesta xifra ha caigut a un 23%. Les conseqüències humanes que segueixen aquest fet convulsionen el panorama social de l'últim tram de l'Espanya franquista: els canvis econòmics que el govern ha propiciat per tal d'assegurar la supervivència del règim tenen repercussions inexorables en l'estructura social del país.

D'altra banda i seguint les dades que Sanromà ens ofereix, podem observar clarament que, a part del creixement industrial, el sector serveis creix d'una manera clara i decidida. Segons Carme Molinero i Pere Ysàs, aquest creixement serà el que a la llarga s'imposarà per l'enorme pes que el sector turístic va prenent al nostre país. Segons aquests autors, això marcarà una tendència cap a la dependència del capital estranger, que no serà gaire favorable a l'economia.

Altres aspectes econòmics, com ara el creixement salarial, corroboren el creixement que es produeix a l'Espanya dels anys seixanta. La *Llei de Convenis Col·lectius* que el règim havia promulgat l'any 1958 serví, tal i com hem dit més amunt, per controlar la conflictivitat que els treballadors plantejaven. El desenvolupament econòmic fa que l'expectativa de millores salarials augmenti entre els treballadors. Aquest factor i la

major capacitat organitzativa de la classe treballadora -l'explicació de la qual constitueix un dels objectius d'aquesta tesi- fa que els salaris augmentin considerablement en la dècada dels seixanta.

El punt de partida a l'inici de la dècada, tot just promulgat el Pla d'estabilització, és un nivell salarial mitjà molt baix, comparable en termes reals als salaris de 1936²⁹. D'altra banda, els nivells salarials dels diferents sectors mostren una gran diversitat, encara més, dintre de cada sector hi ha un enorme varietat de nivells que provoquen dispersió i falta d'unitat en els salaris³⁰. Això fa que parlar de nivell mitjà salarial en aquesta època sigui força relatiu. De totes maneres cal establir unes dades a través de les quals puguem observar l'evolució salarial de la dècada del desenvolupament espanyol.

EVOLUCIÓ DELS SALARIS REALS

	1964	1965	1966	1967	1968	1969	1970	1971	1972	1973	1974	1975
Variació salaris (ptes. Corrents)	12'9	16	17	15'6	9'1	11'7	14'1	14'1	17'1	19'7	26'7	30'9
Variació preus	7	13'2	6'3	6'1	4'9	2'2	5'6	8'3	8'3	11'4	15'7	16'9
Variació salaris reals	5'5	2'5	10'1	8'6	4	9'3	8	5'4	8'1	7'5	9'5	1'2

Font: Carme Molinero, Pere Ysàs, *El règim franquista...*, pàg. 55

Si mirem globalment l'evolució dels salaris, observarem que l'augment en aquest període va ser força important. Cal tenir en compte que el nivell salarial del qual es partia era molt baix i que en aquesta dècada va fer aparició un nou moviment obrer, que va exigir compensacions salarials a l'augment de productivitat aconseguit amb la introducció de nous sistemes de control de la producció.³¹ Aquests i d'altres

²⁹ Lluís Fina, "Política salarial...", pàg. 112.

³⁰ José Cano, sindicalista de Comissions Obreres i negociador de molts convenis del metall, considera que aquest era un dels principals problemes que hi havia a l'hora de negociar augmentos salarials. En conseqüència, posar ordre en el caos i dispersió de categories i nivells salarials va ser un dels objectius dels convenis d'aquest sector de la indústria. Entrevista 29 d'octubre de 1996.

³¹ Carme Molinero, Pere Ysàs, *El règim franquista...*, pàg. 56

mecanismes emprats per la dictadura franquista van sotmetre la classe treballadora a una explotació de la qual va sortir bona part de la prosperitat econòmica del país³².

Així doncs, la dècada dels anys seixanta va suposar per a l'Espanya franquista una àncora en la qual va afermar el seu règim: les taxes de creixement eren de les més importants del seu entorn, el benefici dels empresaris era més que satisfactori i el capital estranger afluïa amb noves inversions que asseguraven el ritme de creixement. Paral·lelament, l'economia s'obria a d'altres sectors que, com el turisme, procuraven beneficis ràpids i visibles.

Resumint, podríem dir que el "miracle" econòmic espanyol que es produeix des de la fi dels anys cinquanta fins al principi dels setanta és degut a diferents factors: unes mesures liberalitzadores que varen deslliurar el país de l'autarquia paralitzant i varen facilitar l'entrada de capital estranger, l'expansió del sector turístic, la font de divises que provenia de l'emigració exterior i, per últim, l'explotació massiva de la classe treballadora que va restar dins les fronteres espanyoles, la qual va ser factible gràcies a l'estructura dictatorial del règim, la qual cosa va redundar en un gran marge de beneficis empresarials.

El creixement econòmic resultant va donar lloc a un país regionalment desequilibrat, fortament dependent del capital estranger i amb un dèficit social important. Podem concloure que en aquest període d'Espanya es pot parlar de creixement, però que aquest no es pot considerar pròpiament com a desenvolupament. Per tal que el desenvolupament es produeixi, no és únicament necessari que els indicadors quantitius es mostrin a l'alça, sinó que les transformacions efectuades siguin profundes: ni el desequilibri regional ni l'absència de desenvolupament social no permetrien parlar de desenvolupament en un sentit integrat.³³

En aquest marc econòmic i polític es van haver de moure els milers de treballadors que van conformar el moviment obrer dels decennis seixanta i setanta per tal de millorar les condicions salarials i de vida que el franquisme havia imposat. Això els va dur a un combat que ben aviat es convertiria en una lluita política, la lluita per la llibertat.

---

³² L'anàlisi de les condicions de vida de la classe treballadora es fan en una capítol posterior.

³³ Coincideixen en aquesta diferenciació José Antonio Biescas i Manuel Tuñón de Lara, *España bajo la dictadura...*, pàg. 10, i Fabián Estapé i Mercè Amado, "Realidad y propaganda de la planificación indicativa en España" dins Josep Fontana (ed) *España bajo el franquismo...*, pàg. 206

2. LA CLASSE TREBALLADORA A LA CATALUNYA DELS ANYS SEIXANTA

2.1 La forja d'una nova Catalunya: l'impacte de la immigració

Augment de la població i canvis urbanístics

Els canvis econòmics propiciats pel règim a partir del Pla d'estabilització van provocar l'emigració de milers de persones que es desplaçaven de les regions agrícoles espanyoles a les regions més industrialitzades d'Europa. Una de les zones de l'estat espanyol que va rebre un major flux d'immigrants va ser Catalunya. La població catalana no va deixar de créixer des del principi dels anys cinquanta, però és a la dècada dels seixanta que es produirà un creixement més espectacular. Efectivament, la població catalana de 1960 era de 3.925.778 habitants, una xifra que només deu anys després havia pujat a 5.121.722 habitants¹. És a dir, només en una dècada el total de població havia augmentat en més d'un milió de persones.

Per veure amb més deteniment què va significar per a Catalunya l'arribada d'aquesta immigració, cal que vegem com aquesta es va redistribuir dins el territori català.

Població catalana 1950-1970

Nombre d'habitants Creixement percentual

	1950	1960	1970	1950-60	1960-70
Barcelonès	1.446.170	1.840.118	2.319.871	27'24	26,07
Vallès Occ.	174.221	274.372	458.882	57'49	67'25
Baix Llobregat	96.625	155.361	351.279	60'85	126'11
Prov. Bcn.	2.232.119	2.877.966	3.929.194	28'93	36'53
Catalunya	3.240.313	3.925.778	5.121.722	21'15	30'46

Font: Ll. Recolons, *La població a Catalunya*, Barcelona, 1976²

A la vista d'aquestes xifres podem constatar que la major part de la immigració que arriba a Catalunya s'instal·la a la província de Barcelona, i sobretot a les comarques

¹ Carme Molinero i Pere Ysàs, "Comissions Obreres", dins Pere Gabriel i altres, *Comissions obreres de Catalunya 1964-1989. Una aportació a la història del moviment obrer*, Ed. Empúries, Ceres, Barcelona, 1989, pàg. 47.

² *Ibidem*.

del Baix Llobregat i del Vallès Occidental. Observem com la comarca del Baix Llobregat seguida de prop pel Vallès Occidental, rep un impacte de gran intensitat: en només deu anys es duplica de llarg i el total de Catalunya creix un 30% a la dècada dels seixanta. Tenint en compte que una bona part dels pobladors que arriben són joves, aquest creixement migratori es convertirà aviat en creixement natural. La debilitat demogràfica secular del país desapareixerà en aquestes dècades centrals del s. XX i es farà un servei inestimable a la puixant industrialització del país.

La concentració de la població en unes zones geogràfiques molt concretes respon a la concentració de la industrialització d'aquest període. Les empreses que tenien seu a la ciutat de Barcelona comencen a desplaçar-se a la perifèria perquè l'expansió econòmica requeria ampliar la zona edificable. I així uns tranquils i petits poblets de la rodalia de Barcelona passen a ser grans i despersonalitzades ciutats.

Població municipal de la rodalia de Barcelona 1960-1978

Nombre d'habitants Creixement percentual

	1960	1970	1978	1960-70	1970-78
Badalona	92.257	162.888	216.041	76'55	32'62
Cornellà	24.714	77.314	95.993	212'83	24'15
L'Hospitalet	122.813	241.978	294.284	97'02	21'61
El Prat	14.131	36.363	57.330	157'32	57'66
St Boi de LL.	19.968	50.051	67.321	150'65	34'50
Sta. Coloma Gr.	32.950	106.711	143.568	223'85	34'53

FONT: J.M. Huertas Claveria, *Obrers a Catalunya. Manual d'història del moviment obrer (1840-1975)*, Ed. L'Avenç, col·lec Clio, Barcelona 1994, 2ª edició, pàg. 306. Elaboració pròpia

Apropant-nos als municipis, podem observar amb més claredat la intensitat del canvi. En xifres absolutes, veiem com aquests sis municipis de la rodalia de Barcelona augmenten la seva població d'una manera vertiginosa: passen de 306.833 habitants en 1960 a tenir en 1970 675.305 habitants. La ciutat de l'Hospitalet és la que augmenta més la població en xifres absolutes: durant la dècada dels seixanta aquesta població augmenta en 119.165 habitants. D'aquestes ciutats la que menys augmenta és el Prat de Llobregat amb 22.232. Ara bé, si observem aquestes xifres expressades percentualment, veurem com Sta. Coloma de Gramenet passa a ser la primera ciutat

en creixement amb un 223'85% i el Prat de Llobregat, que abans vèiem créixer en una xifra modesta, passa al tercer lloc amb un 157'32%. Cornellà, que en xifres absolutes obtenia un quart lloc, ara passa a ser la segona ciutat amb un creixement del 212'83%. Totes aquestes ciutats experimenten un creixement que les canviarà de manera radical i definitiva. La ciutat que percentualment creix menys, Badalona, ho fa amb un 76'55%. Això permet d'observar amb claredat la magnitud del canvi que es va produir a Catalunya a la dècada dels seixanta. Aquest fenomen va continuar en els primers anys setanta -tal com reflecteix l'estadística-, però minorant la celeritat dels canvis.³

La fesomia de les ciutats va canviar, s'hi van aixecar barris sencers que en molts casos naixien separats de la vila. El barri de Sant Ildefons a Cornellà és un exemple d'aquest urbanisme aixecat amb urgència a la dècada dels seixanta per poder satisfer les necessitats d'allotjament de la classe treballadora que arribava a la ciutat. La separació física del poble o ciutat que els acollia separava de manera dràstica la nova població de la que estava establerta al nucli urbà. En ocasions, la divisió física era de tal magnitud que es feia palesa en el llenguatge quotidià de la ciutat. A Cornellà, els habitants expressaven la diferència referint-se a "Cornellà de arriba" o "Cornellà de abajo". "Cornellà de arriba" era el que llavors s'anomenava una ciutat dormitori on la immensa majoria dels habitants eren persones arribades d'altres indrets del país. "Cornellà de abajo" era el nucli antic que s'estenia a partir de l'església i era habitat majoritàriament per famílies catalanoparlants. La divisió del territori esdevenia d'aquesta manera també una divisió d'origens ocasionant una separació artificial entre les diferents comunitats. La ciutat de Sabadell és un altre cas on es pot veure clarament la divisió territori comunitat. Avui encara es pot observar com un dels barris més populosos de la ciutat, Torrерomeu, es troba separat del nucli antic de la ciutat per una gran timba. La via de comunicació entre els dos nuclis urbans és una estreta carretera, no pas un carrer. Les persones entrevistades que els anys seixanta arribaren a aquest barri coincideixen a dir que anaven a treballar a "Sabadell", subratllen la idea de traslladar-se a una altra realitat diferent del barri i insisteixen en les diferències dels dos nuclis urbans. El testimoni de Jordi Sabat és aclaridor d'aquesta separació entre les diferents comunitats. Jordi Sabat Reyes neix el 22 de novembre de 1950 a un dels pocs habitatges del barri de Torrерomeu de Sabadell. El pare de Jordi és català i la mare murciana. La llengua de la família és el castellà, però els avis paternals parlen en català. El petit Jordi passa la infantesa en la plena llibertat del camp, per bé que força solitària sense altres nens i nenes per jugar. Amb el temps comencen a arribar persones d'altres indrets del país que vénen a establir-se en els

---

³ Cal sumar en aquest període l'augment del creixement natural que lògicament s'ha produït per efecte de la intensificació del fenomen migratori de la dècada anterior.

habitatges nous que es construeixen al barri. Jordi i d'altres joves de Torreromeu van a treballar a "Sabadell" i es troben en el trajecte de l'autobús que els porta a la ciutat; allí, dalt de l'autobús comença a néixer l'amistat que forjarà després "la colla". Mentrestant, Jordi ha oblidat el català -els avis van morir quan ell tenia sis o set anys-, i el català el parlen a Sabadell no a Torreromeu. Quan avui es pregunta a Jordi Sabat Reyes quina va ser la seva relació amb les persones immigrades els anys seixanta i setanta, contesta sense vacil·lar: *Yo me he integrado muy bien, nunca he tenido problemas de ese tipo* (de relació amb els catalans)⁴. L'informant passa, de manera instintiva, a ser immigrant quan ell no ho és, i no solament no ho és, sinó que té arrels clarament catalanes. Independentment que la llengua materna sigui el castellà, allò que defineix el Jordi com a immigrant és la procedència de Torreromeu. La identitat del Jordi és forja a la joventut quan, junt amb altres joves de Torreromeu, va a Sabadell a treballar -allò és un altre món- per tornar després al barri. Al cap de poc temps, no cal anar a Sabadell ni per al cinema ni per al ball, perquè el centre cultural del barri, posat dempeus pels mateixos joves, s'encarrega d'organitzar les activitats lúdiques necessàries. Els habitants de Torreromeu forgen una forta identitat de barri que, entre d'altres coses, es relaciona amb la procedència immigratòria de la població que l'habita. Que això posteriorment no comporti problemes de convivència té a veure sobretot amb la història que es forjarà en el moviment obrer i veïnal de les dècades seixanta i setanta, que aconseguirà de trencar la barrera urbanística i sociològica que el model de desenvolupament franquista imposava.⁵

Com veiem, l'urbanisme salvatge d'aquestes dècades construeix una realitat que condiona la vida, les relacions humanes i l'equilibri territorial del país. D'una banda, hi ha el creixement desmesurat de Barcelona i el seu cinturó industrial juntament amb la zona petroquímica i industrial de Tarragona-Reus; de l'altra i deixant a part la creixent activitat turística de la Mediterrània, hi ha la resta de Catalunya que esdevé un espai geogràfic eminentment agrícola i que pateix les conseqüències del desequilibri territorial. Així, la zona de Lleida i del sud de Tarragona es van convertir també en zones d'emigració i fan que els anys del creixement econòmic arribin a Barcelona i rodalia un nombre no gens menyspreable de catalans de terra endins.⁶

---

⁴ Entrevista l'1 de febrer de 1999.

⁵ Angelina Puig i Valls cita el barri de Torreromeu com un cas especialment significatiu on s'explicita el que aquí s'afirma. "De Granada a Sabadell: la emigración una experiencia vivida", a *Jornadas "Historia y fuentes orales". Memoria y Sociedad en la España Contemporánea. Actas Illas Jornadas. Ávila, abril 1992*. José Manuel Trujillano Sánchez (ed.), Ávila, 1992, pàg. 280.

⁶ És el cas de Jaume Valls, que arriba a l'Hospitalet el 1965 procedent de Bellvís, poble de la Noguera (Lleida).

El procés d'urbanització que sofreixen els pobles i ciutats de la Catalunya industrial provocarà efectes negatius sobre el territori, però els provocarà sobretot en l'estructura de la nova societat. Les velles xarxes socials establertes no responen a la societat emergent i els nouvinguts tenen moltes dificultats per crear-ne de noves. La dificultat de les comunicacions augmenta el temps dedicat al transport de casa a la feina i a l'inrevés i, d'altra part, les llargues jornades de treball -vuit hores reglamentàries més les extraordinàries-, dificultaven la convivència. La despersonalització i l'individualisme s'instal·len en unes ciutats que esdevenen "ciutats dormitori", com llavors s'anomenen els nous barris. Aquests nous trets característics que s'estableixen a la societat tenen el seu reflex en el món del treball. No és fàcil per a les comunitats d'origen català i immigrant d'establir llaços i relacions, cal trencar moltes dificultats i de tot ordre: urbanístic, cultural, de treball i de relació social. Cal vèncer moltes dificultats per poder bastir una societat nova i cohesionada amb tots aquests elements en contra.

Els canvis econòmics i socials que es van produir a l'Espanya de mitjan segle van donar lloc a diversos trencaments: el del món rural i urbà -que sovint són a tocar i s'ignoren- i el trencament, o al menys el debilitament, de les velles xarxes socials de relació tant en la comunitat autòctona com en la immigrant. El treball a les fàbriques, l'aparició del moviment obrer i les reivindicacions veïnals crearan, no sense dificultats, aquests nous llaços sobre els quals es construirà la Catalunya que apareixerà com una realitat a partir de la transició política.

L'emigració.

Tal com hem constatat, l'emigració és una realitat aclaparadora que corre paral·lela al creixement econòmic de mitjan segle XX. Milers de persones emprenen un camí que els porta de les terres menys desenvolupades d'Espanya cap a les zones on s'expansiona una nova indústria. Catalunya va superposant la indústria química i metal·lúrgica a la vella industrialització tèxtil. El sector de la construcció, conseqüència de l'expansionisme industrial i de l'aparició del turisme, experimenta també un creixement fortíssim.

Població assalariada ocupada a les comarques de Barcelona

	Agricultura i pesca	construcció	indústria	Serveis	Total
1955	18.707 2'4%	51.580 6'5%	437.011 55'3%	282.260 35'7%	789.558 100%
1960	19.119 1'8%	62.820 6'1%	568.933 55'2%	378.914 36'8%	1.029.786 100%
1971	18.732 1'4%	141.298 10'3%	719.954 52'8%	484.762 35'5%	1.364.737 100%

FONT: J. Alcaide, "Algunes puntualitzacions sobre el desenvolupament socio-econòmic català", a Banc de Bilbao, *L'economia de Catalunya, avui*. Barcelona, 1974.⁷

En aquest quadre estadístic podem observar que l'agricultura manté més o menys estable el nombre de treballadors, la qual cosa vol dir que, lluny de créixer, l'estabilitat manifesta un retrocés real en la capacitat de contractació. Només cal mirar el percentatge respecte als altres sectors per adonar-nos de la pèrdua progressiva d'aquesta capacitat. A l'apartat que indica la població assalariada del sector industrial, podem observar que el nombre d'aquesta ha augmentat considerablement. En onze anys, de 1960 a 1971, les persones que treballen el sector han augmentat en nombre de 151.021. Aquest creixement no queda reflectit en el percentatge, perquè la mà d'obra dedicada a la construcció s'ha duplicat per les mateixes dates. Al sector serveis, un altre sector en creixement, passa exactament el mateix que a la indústria, percentualment té un moviment lleugerament a la baixa que és compensat pel creixement tan important de la construcció. Aquest sector, que reflecteix l'expansió dels altres dos -indústria i serveis-, és el que fa el salt més espectacular.

En definitiva, observem que en aquests onze anys determinants en l'economia catalana la població assalariada de les comarques barcelonines ha pujat en 335.000 treballadors. Una bona part d'aquest increment de treballadors ha estat possible gràcies a la força de treball procedent de la immigració.

De les 37 entrevistes que s'han realitzat per dur a terme l'estudi present, un 65% (vint-i-quatre) són persones que procedeixen de la immigració i un 35% (tretze) són

⁷ Citat a Carme Molinero i Pere Ysàs, "Comissions Obreres", dins Pere Gabriel i altres, *Comissions obreres...*, pàg. 48. També, elaboració dels autors.

nascudes a Catalunya⁸. La procedència de les persones immigrades és com segueix: dotze són d'Andalusia (cinc de Còrdova), tres de l'Aragó, dos de Galícia, dos de Ciudad Real i una persona de cadascuna de les províncies següents: Ceuta, Múrcia, Burgos, Albacete i Badajoz. Encara que no tots estan vinculats al treball del camp - molts d'ells vingueren en plena infància- gairebé tots provenen de l'Espanya rural. La majoria (tretze) van emigrar els anys seixanta (cinc l'any 1965 i tres l'any 69), vuit ho van fer els anys cinquanta, dos els anys quaranta i un que va arribar a Catalunya l'any 1971.

Les raons per les quals van emigrar són diverses com diverses són les situacions personals de cadascun d'ells. Del conjunt hi ha dues persones: una dona -*Urania*- i un home -Antonio Sorribas Prada- que van emigrar per raons originades en la guerra civil. Tot i que són casos molt diferents, tant l'un com l'altre estan marcats directament per la guerra civil i tots dos en són víctimes com a fills. Urània va arribar a Barcelona l'any 1969 amb 39 anys i a l'entrevista explica de manera profusa com la decisió de venir a Barcelona, sense cap lligam familiar o d'amistat, va ser precisament per superar el passat que arrencava amb la mort del pare a la guerra i de la mare a la postguerra, tots dos víctimes de la violència franquista. Ella va restar a Vigo obligada a estar separada dels germans i viure amb una família que la rebutjava per la ideologia dels pares. Emancipada als 28 anys per escapar de l'entorn familiar, no va aconseguir desfer-se del passat fins que en 1969 -als 39 anys d'edat- decidí emigrar a Barcelona⁹. El cas d'Antonio Sorribas Prada és diferent, perquè és la decisió de la mare que fa que arribi al barri de Sant Andreu de Barcelona amb 11 anys. La mare no va poder suportar la pressió de viure sola amb un nen en un petit poble de l'Aragó i va creure que una gran ciutat anònima i el suport de la família podrien ajudar-la, a ella i el fill, a tirar endavant¹⁰

L'experiència d'aquestes dues persones reflecteix el que Angelina Puig i Valls explica en el seu estudi sobre l'emigració¹¹. Segons aquesta autora, la guerra civil és un factor d'emigració de les zones rurals a la zona urbana a la primera postguerra¹²; la necessitat de fugir de l'ambient opressiu que creaven els nous poders públics -

---

⁸ La recerca que s'ha fet a través de fonts orals ha tingut en compte l'emigració com un factor important -en ocasions decisiu- en la trajectòria de vida dels informants. A continuació es presenta l'anàlisi d'aquest aspecte de les entrevistes.

⁹ Per *Urania* (pseudònim) la decisió d'emigrar esdevé l'element central de la seva vida; per a ella, la militància antifranquista serà una conseqüència lògica d'aquesta decisió. Entrevista 31 d'octubre de 1996.

¹⁰ El pare d'Antonio Sorribas Prada es va veure obligat a marxar a l'exili perquè tenia un càrrec de responsabilitat del Partit Comunista de l'Aragó. Entrevista 5 de novembre de 1996

¹¹ Angelina Puig i Valls, "La Guerra Civil Espanyola, una causa de l'emigració andalusa en la dècada dels anys cinquanta?", a *Recerques*, núm. 31, pàgs. 66-67. L'article reflecteix una part de la tesi de l'autora.

¹² Veiem que en el cas d'*Urania* la postguerra personal s'allarga fins a la fi dels anys seixanta.

Ajuntament, Guàrdia Civil, Església, cacics-, amb la invasió fins i tot de l'esfera privada, s'aconseguia arribant a la ciutat on els qui tenien més dificultats d'adaptació a la nova realitat podien passar desapercebuts dins l'anonimat urbà. No tothom que tenia dificultats emprèn el camí de l'emigració; la decisió de deixar-ho tot els primers anys posteriors a la guerra civil, la van prendre els qui estaven més compromesos, els qui tenien necessitat de major independència personal o els qui tenien millors expectatives de millorar. Així i tot, la decisió d'emigrar és individual i correspon a l'àmbit íntim, personal, dels individus. Des d'aquest punt de vista, cal valorar el factor psicològic com un element a tenir en compte en els processos d'emigració. La mare d'Antonio Sorribas Prada tenia família a Barcelona que la podia acollir i era primordial per a ella d'allunyar el fill del petit poble on era assenyalada com la dona abandonada per *un rojo*. *Urània* aconseguiria superar el rebuig de la família i la reconciliació psicològica amb els pares a través de l'emigració a una gran ciutat¹³.

Fora d'aquestes dues persones, les raons que empenyen a emigrar els vint-i-dos restants tenen relació amb l'expectativa de millorar les condicions de vida. En tots es fa present el desig de millorar l'economia, però, per damunt d'això, allò que transcendeix amb més claredat -sobretot en els qui per l'edat podien treballar- és que la majoria emigren amb la intenció de millorar les condicions de treball i sobretot la necessitat d'acabar amb el tracte humiliant a què alguns estaven sotmesos:

Trabajaba muy duro, era en la carga y descarga en una estación, la carga y descarga de remolachas y eso era un trabajo durísimo, quedaba extenuado cada día, pero con eso ganaba más. También iba al campo a segar o a cavar los olivos, ganaba dos jornales siempre a destajo. Nos contrataban unos encargados, los señoritos aquellos tenían sus encargados que les llamaban manijeros y te contrataban, te buscaban en la plaza y salía el manijero y cogía: "tú, tú, tú, tú y tú, ¡venga, conmigo hoy!". Y si había trabajo para veinte días, pues para veinte y si había para un mes, para un mes o si eran cinco días, pues cinco días, esa era la táctica y la forma de vida (...). Nos pusimos de acuerdo con mi novia y le dije: "mira, yo cuando termine la mili me voy de aquí, yo no sigo aquí de esclavo y con estas formas de vida". Aquello de la plaza... es que a aquello le tenía yo miedo. Yo no aguantaba la injusticia tan grande¹⁴.

---

¹³ *Urània* culpava els pares d'haver-la abandonat. El pare va morir afusellat a la guerra civil i la mare va morir de tisi després d'haver estat molt de temps a la presó.

¹⁴ Gaspar Menor Luque, arriba a Ripollet en 1958 procedent de Villa del Río (Còrdova). Entrevista 23 de febrer de 1998.

Els qui han sentit aquest grau d'explotació -la majoria provinents del sud- valoren molt positivament l'emigració i ho fan molt més enllà del que pot suposar l'obtenció d'una millora econòmica. És el cas de *Valentín*, que relaciona l'emigració amb la construcció de la pròpia identitat:

Yo me sentía bien -després d'un temps a Catalunya-, porque cuando vine de mi pueblo, yo venía de ser un obrero parado, explotado del campo, y llegué aquí y me encontré una industria, y aquí me encontré como un hombre¹⁵.

Del total de les vint-i-quatre persones entrevistades que han patit el procés d'emigració -a part de les dues que ja hem comentat anteriorment- dotze arriben en edat de treballar -els deu restants ho fan a la infància o la primera joventut i amb els pares- i amb motivacions diverses. D'aquests dotze, tres vénen amb la seva parella: casar-se i establir-se en un lloc nou significa un pas endavant i tots tres ho relacionen amb la joventut i la vida nova que volen iniciar. Tres més expliciten que la causa que els ha fet venir a Catalunya és el reagrupament familiar, són famílies grans, tenen molts germans i una distància considerable d'edat entre ells i en l'origen d'aquestes arribades hi ha la mort d'un dels pares o de tots dos. Els sis restants arriben tots sols i amb decisió de treballar per millorar la seva situació econòmica i bastir el seu futur. Tots vénen a través de llaços familiars que els donen una plataforma de la qual partir, normalment són familiars molt directes, germans o oncles. Per últim, els deu que van venir amb la família declaren que els pares venien decidits a millorar les possibilitats de futur del fills. Per a aquests últims no sempre va ser fàcil: segons l'edat podia ser una aventura o una imposició dolorosa¹⁶.

La "història" individual de cadascú és personal i intransferible i per aquesta raó els testimonis fan ressaltar diferents aspectes del procés d'emigració que per a ells han estat especialment significatius. Per a la immensa majoria el balanç de l'emigració és

---

¹⁵ *Valentín* (pseudònim) prové de Montilla (Còrdova) i arriba a Sant Joan Despí en 1956. Entrevista 17 de març de 1997.

¹⁶ *Entonces yo estaba en una parroquia, haciendo excursiones y tenía amigos, era un mundo en el que me sentía a gusto, y entonces va mi padre y lo trasladan a Barcelona y es horrible porque es un corte tremendo porque es cuando me siento bien, tenía un chico que medio... en fin, todas estas cosas y entonces resulta que nos vinimos a Barcelona. Nos vamos a vivir a Las Planas frontera con Cornellà -Las Planas de Sant Joan Despí- Llegamos el cuatro de diciembre del setenta y uno. ¡Qué horrible que es Barcelona cuando llego! Hacía un día muy gris, medio lluvioso, no sé, muy mal, muy mal, muy mal por dentro (...) el mayor recuerdo era mi hermano, que entonces tenía cuatro años y se pasaba el tiempo llorando, "vámonos, vámonos", "quiero irme a Sevilla, quiero irme a Sevilla, quiero irme al Catalán", y claro el Catalán era el tren que nos trajo. Todos queríamos irnos al Catalán y no deshacer las maletas, o sea, marchar, marchar. Aquest és el testimoni de X2 (anònim), una noia de 17 anys que arriba a Barcelona en 1971 procedent de Sevilla. Entrevista 12 de novembre de 1996.*

positiu i el relacionen directament amb l'evolució personal que han fet posteriorment a l'arribada a Catalunya. Cal notar, que la valoració es fa vint o trenta anys després d'haver realitzat el procés d'emigració i, en realitat, és una valoració de tota la trajectòria posterior a l'acte concret d'emigració cosa que pot enfosquir o posar en segon terme les dificultats i inconvenients que en aquell moment es van presentar.

Més enllà del sentiment intern que cadascú pugui tenir sobre la pròpia trajectòria de vida, cal constatar que el denominador comú de l'impuls a l'emigració prové de la necessitat de millorar econòmicament, però també de la necessitat de superar un passat lligat a la submissió i humiliació gairebé feudals que encara persistien en les relacions socials de l'Espanya menys desenvolupada i que eren afavorides per la dictadura franquista. Aquest últim aspecte és força rellevant, atès que algunes de les persones entrevistades manifesten que la militància sindical no és només en favor de les reivindicacions relacionades amb la nova activitat industrial, sinó que també és un acte intrínsecament antifranquista en la mesura que va contra les vivències anteriors a l'emigració i que perviuen en la memòria dels qui les han viscut. Des d'aquesta perspectiva parlen alguns testimonis quan afirmen que l'emigració ha esdevingut un procés cap a la dignitat i a la formació d'identitat pròpia. En conseqüència, l'emigració es convertirà en un factor a tenir en compte en la formació de la consciència que conduirà a la militància sindical.

La fàbrica

Els qui van arribar en edat de treballar converteixen el lloc de treball i les relacions que s'hi s'estableixen, en el símbol de l'experiència de l'emigració. Ja hem vist que les ciutats es transformen i que en poc temps s'aixequen barris enormes amb una gran capacitat d'acolliment, però amb la característica d'estar separats físicament del nucli urbà antic. Això fa que la socialització al barri sigui gairebé impossible, només els qui emigraren els anys cinquanta tingueren una major possibilitat de relació directa dins el barri. En conseqüència, el treball i la vida a la fàbrica es converteix en l'eix central de la vida dels treballadors. Les jornades són llargues i la relació amb el companys esdevé essencial en la formació del "nou món" al que han arribat:

Yo salía con compañeros de la fábrica, salíamos juntos, había bastantes grupos, hacíamos como pandillas, íbamos a bailar, íbamos mucho al cine

*(...) íbamos de excursión (...). Nosotros vivíamos mucho la fábrica, la fábrica era nuestro lugar de referencia.*¹⁷

Aquesta vivència tan intensa converteix consegüentment el lloc de treball en un punt clau de la vida dels immigrants on, a més de ser l'espai on es produeix una bona part de la seva socialització, també es converteix en l'espai que representa la terra d'acolliment.

Quan un home o una dona arriben a una fàbrica industrialitzada reben un xoc fort perquè tot els és aliè: les màquines, el soroll, els espais tancats, el ritme de treball. El procés d'adaptació no sempre és fàcil:

*Cuando llego allí -a la SEAT- pienso que no voy a estar ni dos días. Me acuerdo que algunos decían, yo llevo siete años, ¡uy! siete años aquí dentro, encerrado aquí dentro, esto no puede ser. Yo venía de una tradición de una libertad de trabajar de otra manera, no sé, en primer lugar, trabajar mucho al aire libre y ponerte aquí así, encerrarte en un sitio en el que tenías que llegar, fichar por la mañana y estar encerrado hasta la hora de salida eso era...*¹⁸

El ritme de treball que comporta una indústria era totalment aliè a la cultura laboral d'on provenia la majoria de les persones que hi treballaven:

*Cuando entré en la SEAT mi vida cambió totalmente, de estar todo el día sentado a tener que estar de pie. He llegado a estar allí como los gatos, con una pata levantada, o sea, apoyándome en un solo pie, porque me dolían los pies, y a punto de “plegar” de allá estuve, pero claro yo miraba alrededor, decía, bueno si aquel hombre aguanta y aquél, aquél, aquél ¿yo voy a ser menos? Lo pasé muy mal. Aquello era meterte en el aluvión aquel, para entrar, para subir a los vestuarios, para bajar, para coger los autocares, para desplazarte a casa, para mi era un mundo aparte*¹⁹.

---

¹⁷ Entrevista a Antonio Sorribas Prada, 5 de novembre de 1996.

¹⁸ Prada (pseudònim) va entrar a SEAT l'any 1965 amb 27 anys. Hi va anar directament des d'Estadilla, província d'Osca, amb el contracte a la mà. A Estadilla havia treballat de pagès per compte propi i per a d'altres. Entrevista 24 d'octubre de 1996.

¹⁹ X1 (anònim) va entrar a treballar a SEAT l'any 1966 amb 29 anys. Entrevista 22 d'octubre de 1996.

Amb tot, les dificultats eren compensades per la possibilitat de treure'n rendiment econòmic²⁰ i la fàbrica esdevenia enlluernadora als ulls dels joves que arribaven provinents de l'Espanya agrària. José Cano, un immigrant que amb 23 anys arriba a Cornellà des d'Albacete acusa l'impacte de la fàbrica:

La fábrica me deslumbró, lo primero por las dimensiones de las naves de trabajo, de la organización, de las secciones, de los tornos , de la fresa. A cualquier persona con un mínimo de conocimientos y nociones del oficio le causa un impacto. También con el tipo de relación con la gente dentro de la misma sección, la ayuda mutua tanto profesional como de cualquier tipo, porque como acabas de llegar lo ignoras todo, no sabes dónde está esto, dónde está lo otro y esa especie de ayuda que la gente te presta es un mundo nuevo. Luego también cuando hay problemas, cuando hay alguien, el encargado que se mete demasiado, la solidaridad espontánea, la posibilidad que hay de defender no una cosa concretamente tuya, pero de alguien que está cerca tuyo y por tanto ahí tienes unos intereses también importantes. Todo eso te ayuda mucho y te hace ver un tipo de mundo que ignorabas²¹

Un món nou és la representació de la fàbrica, és la representació de la nova terra. El trencament cultural de passar del món rural a l'urbà és definitori per a moltes d'aquestes persones. El concepte de *món nou* també arriba més enllà de les portes de la fàbrica; la societat industrial es mou dins d'altres paràmetres i els costums socials esdevenen diferents. Per als homes aquests costums socials nous no representen un gran problema, però per a les dones adequar-se als nous usos pot esdevenir més complex i problemàtic:

Cuando vine de mi pueblo lo pasé muy mal, primero por ver la gente, cuando yo entré a la fábrica había mucha gente de Andalucía y daba la casualidad que la gente del despacho casi toda era catalana y entonces yo también las veía como de otro mundo, y no sólo en la fábrica sino en general... yo estaba acostumbrada a otra clase de vida. Mis padres parece que tenían más confianza en mí en el pueblo que aquí. Aquí yo tenía un horario, cosa que en el pueblo no lo tenía, por ejemplo, tenía que salir -que me costó un esfuerzo enorme que lloraba y todo- a las cuatro de la tarde, en verano o invierno da igual, con todo el calor a las cuatro de la tarde para

---

²⁰ El creixement econòmic exigia una gran producció que s'obtenia allargant els horaris laborals amb hores extraordinàries, la qual cosa feia que l'esforç es veiés compensat per l'increment salarial obtingut per aquesta via.

²¹ Entrevista 29 d'octubre de 1996.

*llegar a casa a las ocho de la tarde, jeso era horroroso! Un domingo, para salir con tu novio o ir al cine o ir a donde sea, a las cuatro de la tarde hasta las ocho de la tarde y ya está y a mí eso me costó mucho*²².

És interessant de constatar com, a diferència dels homes, M. M. acusa l'impacte del canvi en la vida quotidiana, per a ella la gran ciutat significa pèrdua de llibertat i autonomia personal que sí que posseïa en l'ambient rural. D'altra banda, M.M. aborda altres aspectes que no apareixen en cap entrevista realitzada a homes. La informant expressa el sentiment de confusió davant les noies de l'oficina; no en concreta les raons quan diu que aquestes noies les veia d'un altre món, però subratlla que no només es refereix al lloc que ocupen a la fàbrica -les oficines-, sinó que ho diu "en general". No és difícil interpretar aquesta noia de 18 anys que acaba d'arribar del poble: les noies de l'oficina són segurament més polides en la presència física, més "fines", més senyoretetes. Instintivament es compara i constata la diferència, cosa que la fa patir. D'altra banda, i en una barreja interessant de conceptes, M.M. planteja un altre aspecte a tenir en compte: com són els catalans? En primer lloc cal constatar que M.M. estableix una correlació entre "els catalans" i les catalanes que coneix de més a prop i que en aquest cas són les noies de l'oficina. Com hem vist, no les qualifica de manera explícita, però "las veía como de otro mundo" i, a més, treballen en un lloc diferenciat de la fàbrica, no s'embruten en treballar i no hi ha sorolls en el seu ambient. Els catalans -les catalanes- són diferents i tenen altres llocs de treball, és a dir, millors. S'estableix, doncs, una diferenciació entre comunitats també a l'interior de la fàbrica?²³ M.M. explica que aquesta és la percepció que ella té en arribar a Terrassa. La representació que es fa de Catalunya i els catalans l'efectua a través dels seus contactes més immediats i és justament a la fàbrica on es produeixen. Ella mateixa s'encarrega de dir, en l'entrevista, que allò va ser una primera impressió i una reacció a les noves imposicions que se li feien per la seva condició de dona: d'una banda, se li retallava la llibertat i, de l'altra, se l'obligava a treballar moltes hores en condicions força penoses²⁴. Al cap de molt poc temps les noies de l'oficina eren, això, només noies d'oficina -altives i distanciades respecte a les treballadores de la fàbrica²⁵-, però aquestes ja no representaven "els catalans"; M.M. havia trobat altres catalanes que treballaven a la fàbrica i cantava amb elles *Ara que tinc vint anys* de J.M. Serrat.

---

²² M.M. (pseudònim) arriba a Terrassa en 1965 amb 18 anys. Entrevista 15 de febrer de 1999.

²³ Ja hem vist que sí que hi és a la ciutat.

²⁴ M.M. s'encarregava al poble de les tasques de la llar, perquè la mare tenia una parada de fruita al mercat. El treball a la fàbrica tèxtil de Terrassa era amb molta pols, molt de soroll i dempeus.

²⁵ Un gran nombre d'informants expliciten aquesta distància entre el personal de les oficines i el de fàbrica.

La realitat, però, era que una bona part dels treballadors autòctons que els immigrants trobaven a les fàbriques tenien un nivell de qualificació professional més alt que ells. Tots els informants provinents de l'emigració reconeixen aquest fet com una realitat:

Había diferencia entre la gente que venía de fuera: los que venían del campo y los que no. Los especialistas eran los que venían del campo; incluso los que venían del campo de Cataluña entraban como peones. La mayoría eran más bien emigrantes, había mucho aragonés, bastantes gallegos y muchos andaluces y castellanos de Soria. (...) Esta gente entraba allí como peones y luego hacían unos cursillos y luego los hacían especialistas. Los especialistas se diferencian del operario porque el operario es una persona que te maneja toda la gama de la técnica del oficio, conocen el oficio en todos los sentidos y el especialista lo conoce en una cosa muy determinada muy concreta y hace aquel trabajo concreto. Por ejemplo, un especialista podía estar en un torno haciendo una pieza determinada siempre, o una forma determinada de hacer la pieza. Un operario te podía coger una pieza, de un trozo de hierro te podía hacer una pieza acabándola, un especialista, no, eso no lo podía hacer (...) Yo trataba más con la gente de oficio que no con la gente especialista, aunque con la gente especialista la trataba también por mi trabajo concreto de reparar las máquinas con que aquellas personas trabajaban. Y yo por eso te digo que no, que no sentías que hubiera ningún tipo de discriminación -entre treballadors autòctons i immigrants-. En la fábrica había buen ambiente y compañerismo²⁶.

El baix nivell de qualificació professional dels immigrants feia que la majoria hagués d'assumir treballs més repetitius en els quals no calgués tenir coneixements de cap tipus. Amb el temps, però, i a través de l'experiència algunes d'aquestes persones van assolir la qualificació professional que els faltava. En altres casos aquesta promoció no era possible pel fet que hi havia una forta deficiència en el nivell d'instrucció escolar que dificultava l'aprenentatge a la mateixa fàbrica. L'expansió industrial de Catalunya necessitava mà d'obra de tot tipus, però sobretot de qualificada, i havia de procurar la formació sobre la marxa. Només les grans empreses, com ara la Pegaso o la Maquinista, podien permetre's tenir escoles d'aprenents; les altres empreses formaven els treballadors a peu de màquina i sense gaire despesa de temps. Les persones idònies eren les que demostraven tenir un nivell de coneixements mínim:

---

²⁶ Antonio Sorribas Prada. Entrevista 5 de novembre de 1996. L'informant emigra de l'Aragó amb 11 anys, la qual cosa li permet d'entrar a l'escola d'aprenents de la Pegaso i així qualificar-se professionalment.

Jo primer treballava de torner, de peó, d'especialista al "torno" automàtic. Aquí ja vaig tindre d'aprendre la mecànica, el torn i del torn me van passar a verificació perquè era dels pocs que sabia de "numbros", que sabia sumar i restar i per això me van seleccionar (...), la veritat és que no hi havia molta gent que sapigués llegir i escriure²⁷.

La situació ens remet a un país que passava per una transformació radical i les persones s'hi havien d'adaptar com millor podien. Es partia d'una situació ben difícil, que hem pogut comprovar a través de l'explicació dels testimonis entrevistats. Les xifres estadístiques coincideixen amb la realitat que els treballadors perceben. Pinilla de las Heras afirma, en el seu treball *Estudios sobre cambio social y estructuras sociales en Cataluña*,²⁸ que el 82% dels treballadors poc o gens especialitzats eren immigrants. Aquesta falta de qualificació professional reflectia el nivell d'educació del país. El 27% dels treballadors catalans tenien estudis secundaris i només el 10% dels immigrants posseïen alguna cosa més -sense determinar- que uns estudis primaris força migrats. En una època tan tardana com l'any 1972, un estudi de la JOC deia que un 67% dels joves aprenents tenien només estudis primaris i molt pocs tenien estudis de formació professional²⁹. Aquesta situació podia llastrar o perjudicar la productivitat de la indústria, però en cap cas no perjudicava les relacions entre persones de procedència diferent. La constatació d'aquest fet és unànime en totes les persones entrevistades.

Veiem que la fàbrica és el lloc de trobada entre els immigrants -també els catalans de l'interior- majoritàriament pertanyents a una cultura rural i els treballadors de tradició industrial majoritàriament d'origen català. En conseqüència, per als immigrants la fàbrica es converteix en la representació de la terra d'acolliment i aquesta, per damunt d'altres consideracions, apareixerà com el món nou industrial.

Fàbrica i llengua catalana.

Si els immigrants provinents de l'àmbit rural van haver d'adaptar-se a una nova manera de fer en la indústria, també a la fàbrica es va trobar amb un altre element que

---

²⁷ Jaume Valls Piulats. Entrevista 7 d'abril de 1997. L'informant també havia emigrat, però en aquest cas ho havia fet des de la Catalunya interior, Bellvís. El seu major nivell escolar li va facilitar progressar en la qualificació professional.

²⁸ Madrid 1978. Citat a Sebastian Balfour, *La dictadura, los trabajadores y la ciudad*, Edicions Alfons el Magnànim, Generalitat valenciana i Diputació Provincial de València, València, 1994, pàgs. 68-69.

²⁹ És un estudi realitzat per la JOC a partir de 5.000 enquestes. *Tele-Exprés*, 16 de gener de 1973.

els diferenciava. Alguns companys i molts càrrecs superiors i caps que els manaven parlaven en català amb una naturalitat que sorprenia els nouvinguts. Les empreses grans i amb tradició, com ara Pegaso o Maquinista, es nodrien majoritàriament de fills de la terra que havien passat per les seves escoles d'aprenents. Tot i la repressió pròpia del primer franquisme i el gran nombre de treballadors que van arribar de fora de Catalunya en aquestes empreses hi havia un ús de la llengua catalana força important³⁰. Contràriament a aquesta realitat, cal dir també que un gran nombre d'empreses, sobretot metal·lúrgiques, establertes a les noves zones d'industrialització del Vallès Occidental i del Baix Llobregat, eren majoritàriament ocupades per treballadors vinguts de la immigració on els treballadors catalanoparlants eren minoria o ocupaven llocs de responsabilitat. En aquestes fàbriques la llengua majoritària era el castellà i parlaven el català entre si els treballadors que ho eren, però d'una manera privada que no transcendia a d'altres àmbits.

En termes generals, es pot dir que el fet que molts caps i càrrecs directius utilitzessin la llengua catalana entre ells no era percebut pels treballadors immigrants com una separació, només era la constatació que els treballadors d'origen català havien tingut la possibilitat d'una formació professional que ells no havien tingut:

La mayoría de los oficiales, de todos los cargos de la empresa, toda la gente cualificada eran catalanes. Jamás hubo roces. Había roces con alguno, pero hubiera sido catalán, alemán o francés hubiera discrepado de ellos, pero encuentros de mal gusto entre los catalanes y los castellanos, nunca³¹.

El context polític i el desconeixement secular de la diversitat espanyola feia que molts immigrants ignoressin l'extensió i la quotidianitat de la parla catalana i molts d'ells descobrien, amb una certa perplexitat, que el seu ús era natural entre els catalans. José Cano, líder sindical del Baix Llobregat, va descobrir aquesta naturalitat fins i tot en els despatxos dels jerarques verticalistes:

Al principio no deja de sentirte una cierta extrañeza pero no hasta el límite que te haga sentir incómodo y sobre todo, porque ahí tengo que reconocer una elegancia y una comprensión en los catalano-parlantes, los catalanes de origen en cuanto a nosotros mismos -als immigrants que no entenen el

---

³⁰ Daniel Cando, aprenent de l'escola de la Maquinista i gallec de procedència, confirma això i diu, per exemple, que ell va aprendre el nom de les eines en català i que així era utilitzat a tota la fàbrica. Entrevista 10 de desembre de 1998.

³¹ Ginés Fernández Pérez, treballador d'Artos Baciana de Sabadell. Entrevista 1 d'abril de 1996.

català- *Yo he asistido, por ejemplo, a reuniones del sindicato vertical en las que había hasta franquistas declarados, reconocidos, conscientes de que eran franquistas, pero que cuando estaban a lo mejor en reuniones y en relación con determinada gente que todos ellos dominaban esa lengua, lo hablaban y como yo era el único que no, cuando hablaban conmigo lo hacían en castellano, pero todo de una manera relajada*³².

La situació de la llengua catalana a les fàbriques no era unívoca, no totes participaven ni de la mateixa tradició, ni de la mateixa composició humana. Aquest és el cas de les empreses tèxtils que, pel fet de ser la indústria tradicional catalana, comptava amb un gran nombre de treballadors i de treballadores del país. Paqui Ginés entra a treballar a Vilumara l'any 1968, una empresa del tèxtil de Cornellà de Llobregat. La Paqui havia arribat a Cornellà l'any 1963 amb nou anys, i en tot aquest temps havia sentit parlar en català al carrer però mai se li havia acudit de parlar-lo. Moltes dones que treballen a Vilumara parlen català entre elles i la Paqui s'hi afegirà. Més endavant la Paqui anirà a treballar a empreses del metall de nova creació i allí perdrà la llengua catalana en el lloc de treball³³.

Quan les fàbriques de caràcter tradicional es comencen a omplir de persones procedents de la immigració, el llenguatge s'adapta i sorgeix un mestissatge que va definir tot una època i una cultura fabril. José Luis López Bulla ho explica molt bé en el seu llibre de memòries:

*El mando eran tres o cuatro hombres ya maduros, gente preparada y excelentes profesionales, que sabían los itinerarios del oficio después de tantos años de ojo avizor y de cuchicheos verticales. Eran, además, los urdidores de un lenguaje anfibio, el catalastellano, una parla concreta, compuesta de retales catalanes con pespuntos de castellano, que iba calando allá donde se meten las palabras; como si fueran antiguos escoliastas, los encargados creaban los incunables de esta lengua híbrida que transmitían imperativamente a la infantería ordenando y mandando, mandando y ordenando: “¡Que te veo, noi! ¡No t'amaguis, maricón!” “¡Ha arribat aquest pedido, rápido!”, “¡No quiero merder!”, voces que caían como chuzos de punta entre el personal.*³⁴.

---

³² José Cano García, treballador de Matacàs de Sant Feliu de Llobregat. Entrevista 29 d'octubre de 1996.

³³ Paqui Ginés. Entrevista 13 de gener de 1997. Altres informants, com Encarna Ramírez, expliquen una experiència similar a Sabadell. Entrevista 6 d'abril de 1998.

³⁴ José Luis López Bulla, *Cuando hice las maletas. Un paseo por el ayer*, Edicions Península, colec. Atalaya. Barcelona, 1997, pàg. 59.

Aquest mestissatge lingüístic -avui encara present en el vocabulari d'extenses zones urbanístiques on majoritàriament viu l'antiga immigració- reflectia l'ambient de convivència i relació que s'establí a l'interior de la fàbrica.

Hem dit més amunt que la fàbrica es converteix en el nucli central de la relació entre treballadors autòctons i treballadors immigrants. Hem vist com el paisatge urbà s'ha transformat i ha donat lloc a noves zones residencials separades de les antigues i que això constitueix un vall de divisió entre les persones. La fàbrica, doncs, es converteix en un espai d'importància cabdal, perquè és el lloc on es produeix la trobada entre els treballadors provinents de la immigració i els treballadors autòctons i on els primers aprenen que la llengua catalana és una eina d'ús natural entre els segons i que la seva utilització està desproveïda de cap significació política o de superioritat de cap mena.

Treballadors catalans i la immigració.

Com han viscut els treballadors catalans d'origen la trobada amb els seus companys immigrants? Si ens atenem al resultat de la recerca, el primer que hem de constatar és la diversitat que es produeix en allò que nosaltres anomenem classe treballadora catalana i per tant, les diferències de visió que es tindran d'aquesta qüestió segons la diversitat de situacions.

Les tretze persones entrevistades que han nascut a Catalunya -el 35% de la mostra- ofereixen una gran diversitat entre si. En primer lloc, caldrà distingir entre els catalans d'almenys un parell de generacions i els que, nascuts a Catalunya, pertanyen a una família provinent dels corrents migratoris del principi del segle XX o els immediatament posteriors a la finalització de la guerra civil. Tres persones entrevistades ofereixen aquest perfil i la visió que tenen de la immigració és la d'un fenomen molt proper a ells. El cas més clar d'aquesta situació és el de Jordi Sabat, que afirma amb tota naturalitat que ell s'ha *integrat* bé en la societat catalana³⁵. Encarna Ramírez, originària de Sabadell igual que Jordi Sabat, afirma una cosa similar quan diu que el seu ambient natural és la immigració i que el seu primer contacte amb Catalunya i la llengua catalana s'esdevindrà quan anirà a aprendre de cosir a "Sabadell".³⁶ No gaire diferent és el cas de Carmen Palomero nascuda en 1939 a Barcelona. Carmen, filla d'immigrants, està establerta a Ciutat Vella de Barcelona, i tot i que el seu entorn és majoritàriament castellanoparlant se sent més barcelonina. La visió que té de la immigració és equidistant dels qui pràcticament no la distingeixen de la seva pròpia

---

³⁵ Entrevista 1 de febrer de 1999. Vegeu nota 4.

³⁶ Encarna Ramírez, nascuda al barri de Torreromeu de Sabadell en 1953. Entrevista 6 d'abril de 1998.

realitat, com en els casos anteriors, i dels qui veuen la immigració amb una òptica més allunyada.

Dels deu informants restants, hem de diferenciar-ne un, a causa de l'origen familiar benestant que el distingeix de la resta. Antoni Farrés i Sabater és fill d'una família industrial de Sabadell i recorda la immigració com un fet llunyà aliè a la seva quotidianitat. Quan, el mes de setembre de 1962, es produeixen les riudes que s'enduen la vida de persones i habitatges precaris que de nen havia vist construir als immigrants quan els diumenges passejava amb la família, l'Antoni Farrés decideix actuar i s'apunta a les brigades voluntàries de neteja. Llavors -diu-: *vas veient exactament el que hi ha i vas coneixent la cara de la immigraci.*³⁷. Aquests fets el duran a un compromís polític més seriós fins al punt que deixarà la facultat i anirà a treballar en una de les fàbriques emblemàtiques de Sabadell, Unitat Hermètica. Aquesta trajectòria personal el portarà a compartir la vida amb la immigració, primer a la fàbrica i després a la militància comunista, tot passant d'una militància ideologitzada i distant a un compromís ferm i tocant de peus a terra³⁸.

Vuit de les persones entrevistades procedeixen de la classe treballadora autòctona i sempre han compartit barri i treball amb castellanoparlants. El fet que a partir d'una època el nombre d'aquests comenci a créixer no suposa cap tipus de problema:

*Jo no he tingut mai cap problema amb els que venien de fora (...) al meu barri s'hi instal·lava gent que arribava en els anys quaranta, cinquanta, de pobles d'Andalusia i de Castella i teníem de veïns, en un solar on es van fer barraques, uns malaguenys i més enllà uns altres, o sigui, estàvem molt acostumats a tractar amb aquesta gent i era molt normal tractar amb ells; a mi no em sobtava*³⁹.

La relació, al barri o a la feina, es feia gairebé sempre en llengua castellana, car era normalment la llengua de comunicació principal; el català només s'utilitzava entre els qui el tenien com a llengua materna:

A la feina es parlava majoritàriament el castellà. Al laboratori hi havia més o menys un 70% de castellanoparlants i un 30% de catalanoparlants. Parlàvem català quan ens trobàvem gent que normalment tenia el costum

---

³⁷ Entrevista 20 de març de 1996.

³⁸ Tot i que aquest cas és força singular, és representatiu d'un sector de joves fortament ideologitzats de l'època que, uns més seriosament que altres, militaren en partits obreristes en les dècades seixanta i setanta.

³⁹ Vicenç París va néixer al barri de la Barceloneta en 1938. Entrevista 28 de novembre de 1996.

*de fer-ho, encara que jo era una de les primeres que tenia el costum de parlar molt en castellà, perquè ja em venia marcat pel barri i per l'escola*⁴⁰.

El règim dictatorial havia relegat la llengua catalana a una posició secundària amb un ús reservat només a l'entorn domèstic o familiar. En aquestes circumstàncies, els treballadors reduïen l'ús de la seva parla a entorns cada vegada més reduïts, cosa que allunyava els immigrants de l'entorn natural d'aprenentatge de la llengua catalana: el barri i la fàbrica⁴¹.

Alguns d'aquests treballadors catalans havien tingut ocasió de preparar-se professionalment i això els col·locava en una situació avantatjosa davant la majoria dels immigrants, de manera que la relació que s'establia era necessàriament d'una certa jerarquia. La preparació professional dels treballadors, tal com hem vist més amunt, establia diferències però aquestes no augmentaven o no es feien més significatives pel fet que coincidissin també en la diferència d'origen:

*A la Montesa els treballadors eren majoritàriament castellanoparlants. Els directius generalment eren catalans, però els treballadors com "menos" qualificació professional tenien, més percentatge de castellanoparlants hi havia. Jo no vaig veure mai cap problema de relació. Jo he ensenyat a desenes de gent que ha vingut només sabent llaurar i que els he posat amb màquines-eines perquè hi havia una època que es necessitava professionalització i entraven com a peons i al cap d'uns mesos o un any ja eren oficials. Moltes d'aquestes persones tenien una gran vàlua, en tant que persones intel·ligents i dedicades. Gairebé sempre he manat a treballadors i he dit: "Aquest és el meu treball, la meva feina, i aquesta és la teva; som dues persones del mateix nivell, però que jo tinc la responsabilitat de donar-te la feina i tu de fer-la"*⁴².

---

⁴⁰ Montserrat Morales, treballadora de Fides S.A., va néixer en 1952 i ha viscut sempre al barri de la Trinitat Vella de Barcelona. Entrevista 8 de març de 1996.

⁴¹ Cal inserir aquesta realitat dins la situació política i social del país. D'una banda, la descatalanització -prohibició secular a l'escola- havia arribat a uns extrems tan importants que bona part de la població catalana escrivia les cartes familiars en llengua castellana. D'altra banda, cal veure també la intensitat del fenomen migratori, produït en un curt període de temps i en un espai geogràfic força concentrat. Aquests elements, sumats a la política decididament contrària a la llengua catalana que practicava la dictadura, van ser factors decisius de la subsidiarietat de la llengua catalana en el medi obrer.

⁴² Josep Mª Folch, treballador de Montesa, neix a Barcelona en 1932. Entrevista 5 de febrer de 1997.

Aquesta vivència és la mateixa que ens ha explicat Antonio Sorribas Prada,⁴³ que tenia un càrrec similar a la Pegaso de Barcelona, i és la visió que Ginés Fernández Pérez té com a treballador no qualificat⁴⁴.

Un altre cas singular dintre del col·lectiu de treballadors catalans entrevistats és el de Jaume Valls Piulats. A través del seu testimoni podem observar el procés d'immigració des d'una altra òptica diferent, la d'un català de terra endins que emigra a la zona industrialitzada del país. Jaume Valls decideix emigrar a Barcelona per dues raons bàsiques: la primera que l'experiència de granger al seu poble havia estat un fracàs i necessitava un nou mitjà de vida, i la segona que la militància política al PSUC era més agraïda i potser necessària en una gran ciutat⁴⁵. Va emigrar primer a Terrassa a buscar feina de forner -el seu primer ofici- i després se'n va anar a l'Hospitalet, on va trobar feina en una empresa del metall. L'experiència, en un principi, no va ser gaire encoratjadora. Unes ratlles més amunt hem vist com aquest informant, provinent de l'àrea rural, havia hagut d'adaptar-se al treball industrial⁴⁶, ara ens explica com va ser el seu procés d'"integració" a la nova cultura que es va forjant dins la Catalunya industrial:

Vaig anar a Terrassa a treballar de forner i me n'adono que tot lo que jo portava de cultura de la comarca, de Lleida, de la infància o de la forma de parlar, de la forma de ser, te "trobaes" aquí diferent. Tothom era andalús, tothom era gallego o andalús, aquí no hi havia cap català i llavors te semblava que havies emigrat a un país estrany, que havies emigrat, no a Catalunya, sinó a fora de Catalunya. (...) Em deien: és que els catalans són molt sosos, els catalans, és que això, és que els catalans és que allò, i a mi no em va agradar i vaig marxar. I una vegada vinc a l'Hospitalet el contrast ja no va ser tan fort i vaig intentar conviure i vaig conviure perfectament i vam coincidir perfectament⁴⁷.

La diferència fonamental entre Terrassa i l'Hospitalet és el temps que Jaume Valls necessita per adonar-se dels canvis que es produeixen en aquella part de Catalunya. Provenent de terra endins és l'informant d'origen català que menys contacte ha tingut

---

⁴³ Vegeu apartat "la fàbrica", nota 26.

⁴⁴ Vegeu apartat "fàbrica i llengua catalana", nota 31.

⁴⁵ La paradoxa fou que una vegada a l'Hospitalet treballant en una empresa del metall i en plena època de construcció de CCOO, l'aparell del partit l'obligà a ser representant de les comarques de Lleida, apartant-lo del moviment obrer que es desenvolupava en aquell moment a la ciutat i rodalia de Barcelona.

⁴⁶ Vegeu apartat "La fàbrica", nota 27.

⁴⁷ Entrevista 7 d'abril de 1997.

amb la immigració⁴⁸ i el qual, en conseqüència, sobta més el canvi. En el seu cas, ha de deixar enrere no només el món rural sinó també una manera de fer o de viure i adaptar-se a la nova societat que va naixent a la Catalunya industrialitzada.

La classe treballadora catalana rep la immigració amb naturalitat, perquè a Catalunya la immigració ha estat una constant del segle XX. Les classes populars que han viscut a les zones industrialitzades del país han estat en contacte de manera ininterrompuda amb aquesta realitat i no els és difícil l'adaptació al corrent immigratori de mitjan segle. La classe benestant i industrial veurà la immigració des de més lluny -el testimoni de l'Antoni Farrés així ho palesa- i l'apropament a aquesta realitat es farà des d'una altra òptica, l'estudi de la qual no forma part d'aquesta recerca. Tal com hem vist fins ara, la fàbrica és l'espai principal d'encontre entre els treballadors de diferent procedència geogràfica i cultural⁴⁹, la qual cosa els situa en el mateix marc, amb els mateixos interessos i immersos dins la mateixa estructura dictatorial i opressora.

Catalunya i immigració

Mentre es produïa la immigració massiva dels anys seixanta, els medis intel·lectuals catalans iniciaren una polèmica sobre els efectes que aquest fenomen podia ocasionar sobre la cultura catalana. Alguns sectors d'aquesta intel·lectualitat mostraven una certa inquietud pel futur de la cultura catalana en un medi totalment contrari. Temien que el nombre inusitat de persones que arribaven de fora del país poguessin fer desaparèixer en poc temps l'idioma propi, un factor que se sumaria a la despreocupació i la negligència conscient dels organismes oficials. A banda d'això, es constatava també que hi havia algun sector de la societat catalana que no veia amb mals ulls la desaparició de la llengua pròpia i històrica que, tot prioritant altres interessos més pràctics, abandonaven a la seva sort el destí cultural i lingüístic de Catalunya.

D'altres intel·lectuals, preocupats també per la supervivència cultural de Catalunya, preferien fer-ne una anàlisi més globalitzant i estenien llur preocupació a l'articulació social del país. Iniciatives com la publicació del llibre col·lectiu *La immigració a Catalunya*,⁵⁰ abordaven aquest tema en tota la seva complexitat per tal de situar-se

---

⁴⁸ Curiosament, Jaume Valls es casarà, al seu poble, al principi dels anys cinquanta, amb una aragonesa.

⁴⁹ Tot i que hem vist alguns casos de convivència en el mateix barri -els barris obrers tradicionals-, la majoria de la immigració s'estableix als nous barris aixecats apressadament, davant la gran demanda de vivenda dels nouvinguts. Veure l'apartat "Augment de la població i canvis urbanístics".

⁵⁰ El llibre va ser editat a Barcelona per Materials l'any 1968 i era una aportació col·lectiva a la polèmica des d'una clara visió de les esquerres de l'època. Entre altres col·laboradors, hi havia Antoni Jutglar, Miquel Siguan o Antoni Pérez González.

més positivament davant del fenomen que es produïa. Un exemple clar d'aquesta postura és expressada per Antoni Pérez González en un dels capítols del llibre:

Simplificant la complexa valoració del fet lingüístic i negligint les seves implicacions sociològiques, s'atorga a la llengua el poder de crear, de manera entre mística i mecànica, una boirosa consciència comuna que afecta a tots els qui la parlen. Es tendeix així a identificar abusivament la unitat del parlar amb la unitat del voler i a menysvalorar sistemàticament la pressió dels antagonismes socials, derivats de l'experiència pràctica dels homes, sobre el món propi de la comunicació interhumana, del qual depèn directament qualsevol llengua en tant que element de la vida social. Per a posar un exemple gràfic, es vol oblidar que si el metal·lúrgic català del Poble Nou i l'intel·lectual sofisticat català de Sarrià poden teòricament parlar la mateixa llengua, això no evita que hi hagi entre ells una certa incomunicabilitat real, derivada de la desigualtat cultural íntimament lligada a la desigualtat social, mentre que, pel contrari, una consciència comuna de classe pot establir-se i estructurar-se assumint i superant l'obstacle formal de la diferència de parles, per exemple entre el metal·lúrgic català del Poble Nou i el metal·lúrgic castellà del Besòs o del districte cinquè⁵¹.

La citació és llarga, però s'ho val perquè explicita ben clarament el pensament que arrelava en l'esquerra catalana. Aquesta visió posava l'accent en allò que podia separar els catalans d'origen, en lloc d'unir la classe treballadora catalana amb la immigració; tenia la virtut de plasmar la realitat que es vivia dia a dia en les fàbriques i alhora desmitificava la identitat única que, segons una visió més conservadora, es produiria a través de la llengua parlada.

El context polític no afavoria la consciència dels treballadors catalans en l'ús i la preservació de la llengua⁵², però també és ben cert que, des del punt de vista d'aquests i en la situació en què la classe treballadora es trobava, hi havia aspectes cabdals en què calia incidir:

L'important era crear un espai que ens permetés lluitar per la llibertat institucional, lluitar per una consciència de classe organitzada; en definitiva, això estava per sobre de ser castellà o català, la veritat és que no es

---

⁵¹ Antoni Pérez González, "Problemàtica sociològica de la integració dels immigrants", a A. Jutglar i d'altres, *La immigració a ...*, pàgs. 85-86. Els subratllats són a l'original.

⁵² Vegeu els testimonis dels treballadors catalans en els apartats anteriors.

*qüestionava, era una cosa que en el seu temps ja en parlariem, però no en aquell moment*⁵³.

La recerca realitzada constata que aquesta és una visió compartida per tots els treballadors catalanoparlants entrevistats, una opinió que en absolut no s'ha de confondre amb l'abandonament del sentiment de catalanitat, que és una altra cosa.

Des d'un punt de vista teoricointel·lectual, es podia témer per la desaparició progressiva de la llengua catalana sota el pes de la immigració, però qui enfocava aquesta qüestió només des d'aquesta òptica errava el tret, no tenia en compte la realitat en les fàbriques. Les discussions a l'època es movien enmig d'una aparent contradicció: d'una banda, la necessitat de mà d'obra immigrada per mantenir el procés de reindustrialització que Catalunya vivia i, de l'altra, el temor de la pèrdua de la identitat catalana sepultada sota el pes de la immigració. El resultat de l'equació era, doncs, irresoluble per els que apostant pel progrés econòmic no renunciaven a la identitat cultural pròpia.

Els intel·lectuals d'esquerres apuntaven cap a una nova direcció per tal de resoldre el problema que es presentava:

*El dia que l'immigrant trobi a Catalunya no solament una terra amb una personalitat preservada, sinó també una terra socialment correcta, el problema de la seva assimilació serà ben banal. Quan això sigui un fet caldrà agrair que, malgrat els perills que va comportar, la immigració hagi sostingut la base de l'existència mateixa de Catalunya, la seva potència econòmica*⁵⁴.

Es considerava la immigració com un fet positiu i no amenaçador per a la cultura en la mesura que aquest pogués ser *socialment correcte*. És a dir, en el llenguatge subtil de l'època, calia interpretar aquestes paraules com la necessitat d'aconseguir la justícia social per poder parlar d'integració i això no esdevindria fins que el franquisme hagués desaparegut. Conseqüentment, el problema de fons es trobava en l'estructura política del país i no pas en el major o menor nombre d'immigrants. Aquesta visió va arrelar amb força dins el moviment obrer i és el que, d'una manera difusa i no del tot conscient, apareix en les entrevistes realitzades tant als treballadors autòctons com als immigrants. Tots coincideixen a dir que la lluita dels treballadors pel millorament de les

---

⁵³ Ramon Puiggrós Esteva. Entrevista 21 d'abril de 1999.

⁵⁴ Josep M. Muntaner, "Els immigrants i l'economia de Catalunya", a A. Jutglar i d'altres, *La immigració a ...*, pàgs. 31-32.

condicions laborals i la llibertat sindical i política ja comportava la reivindicació de la identitat cultural catalana⁵⁵.

Una nova societat.

Les polèmiques encetades a mitjan anys seixanta no feien sinó mostrar la preocupació pel canvis que Catalunya protagonitzava. El fenomen immigratori va suposar un canvi d'una magnitud extraordinària tant pel que fa a la fisonomia com per a la societat del país. L'arribada del fort contingent humà va deixar pas a l'aparició de noves ciutats que plantejaven problemes d'infraestructura però també de vertebració social. Milers de persones van haver d'incorporar-se a una nova societat industrial deixant de banda el món rural que els havia vist néixer i enfrontant-se a noves relacions econòmiques i socials sense conèixer-ne les pautes de funcionament. El treball a la fàbrica es va convertir en el nucli de la nova societat i es va convertir en l'expressió del nou món al qual els immigrants havien arribat. D'una banda, a la fàbrica apareixien l'organització i la tecnologia pròpies d'una societat industrial avançada que els nous treballadors desconeixien; de l'altra, la fàbrica es convertia en l'exponent més clar de la societat on els immigrants arribaven. La llengua catalana dels treballadors autòctons, tot i utilitzada dins l'àmbit privat, era la plasmació de la realitat indefugible del país al qual s'havia arribat i del qual rarament es tenia veritable consciència. Treballar braç a braç, compartir els mateixos problemes i interessos va ser la millor manera d'integrar-se per a moltes de les persones que van arribar a Catalunya aquells anys⁵⁶.

Les xarxes que el moviment obrer i veïnal anaven teixint posaven dempeus, en una creixent espiral de reivindicacions i de lluita, una potent oposició a la dictadura franquista. A l'arrel d'aquests moviments, conformats pels treballadors de diferent procedència, hi ha el lloc de treball com el punt de confluència primer. Podem afirmar, doncs, que la fàbrica és el lloc on es forja la Catalunya popular de la segona meitat del segle XX.

---

⁵⁵ Aquesta identificació s'explicitarà sobretot a la fi del franquisme i durant la transició democràtica.

⁵⁶ Angelina Puig arriba a aquesta mateixa conclusió, destacant el paper del moviment obrer i veïnal en la integració dels immigrants i la valoració i comprensió d'aquests envers la identitat cultural catalana: *...es cierto que el franquismo y la lucha contra la dictadura, produjo, paradójicamente, la confluencia de sectores autóctonos y sectores formados mayoritariamente por hombres y mujeres inmigrantes, confluencia en la que la afirmación de catalanidad está implícitamente ligada a la reivindicación democrática.* "De Granada a Sabadell: la emigración una experiencia vivida", a *Jornadas "Historia y fuentes orales". Memoria y Sociedad en la España Contemporánea. Actas IIIas Jornadas. Ávila, abril 1992.* José Manuel Trujillano Sánchez (ed), Ávila, 1992, pàg. 280.

2.2 Condicions de vida

Habitatge i consum

El creixement econòmic no va anar acompanyat d'un canvi significatiu i profund en el mode de vida de la classe treballadora, la qual cosa -hem dit- no ens permet de parlar de desenvolupament a l'Espanya dels anys seixanta i setanta. El creixement econòmic, però, permet que els salaris iniciïn una ascensió important a partir de la segona meitat dels anys seixanta. En el quadre salarial que s'ha inclòs en el capítol u⁵⁷, es pot veure com, tot i que s'ajusten a la variació del preu de la vida, els salaris ascendeixen de manera significativa. Els augments anaven destinats a assegurar un mínim vital a partir del qual s'assegurava a les classes populars unes retribucions mínimes que garantissin l'estimulació de la demanda interior⁵⁸. En aquesta direcció el règim havia establert, des del decret del 17 de gener de 1963, el salari mínim interprofessional. Els primers anys de la seva existència el salari mínim va créixer de manera considerable per aconseguir l'objectiu marcat d'assegurar un mínim salarial que fes arrencar el consum intern⁵⁹.

Per poder mesurar l'impacte real que aquests augments van produir en la població cal tenir en compte altres aspectes. En primer lloc, cal veure la dispersió notable de salaris que fa gairebé impossible fixar una mitjana real d'aquests i, en segon lloc, cal contrastar la quantia dels salaris amb la capacitat adquisitiva dels treballadors.

Pel que fa a la primera qüestió, en alguns sectors -com ara el tèxtil- el nivells salarials eren especialment baixos i en altres -com el metall- eren més alts. A més de la diferència salarial entre rams de producció, també hi havia diferències dintre d'un mateix sector, i àdhuc dintre de les mateixes empreses es trobava també una gran varietat de salaris i de divisions entre categories⁶⁰. Aquesta situació va estimular la demanda d'augment lineals per una banda i per l'altra la demanda, en la negociació dels convenis, de posar ordre en el caos de categories i salaris corresponents.

---

⁵⁷ Vegeu capítol 1.

⁵⁸ Joan B. Culla, "Del pla d'estabilització a la fi del franquisme", a Borja de Riquer i Joan B. Culla, *El franquisme i la transició democràtica 1939-1988*, Barcelona, 1989, pàg. 283.

⁵⁹ El salari mínim de 1963 era de 60 ptes. i l'any 1966 ja era de 84 ptes. S'ha d'esperar als anys 1974-75 per poder veure un creixement que s'acosti al del període 1963-66. José Luis Guinea, *Los movimientos obreros y sindicales en España. De 1833 a 1978*. Ibérica Europea de Ediciones, Madrid 1978, pàg. 128.

⁶⁰ Lluís Fina, "Política salarial i lluita de classes...", pàgs. 112. Moltes persones entrevistades al·ludeixen reiteradament a aquesta realitat. Destaca el testimoni de Mª Àngels Franco, treballadora de la *Indo*, que afirma que, a més de les diferències salarials "normals" entre els homes, hi havia una diferència salarial entre homes i dones -per la realització d'una feina similar- d'entre un 20% i un 40%, desfavorable als salaris de les dones. Entrevista 30 de desembre de 1998.

Per tal de veure la incidència d'aquests augments salarials en la vida quotidiana de la classe treballadora, ens podem apropar ara a un estudi força valuós que la JOC va realitzar en 1965 i que va publicar amb motiu de l'1 de maig d'aquell any⁶¹. En concret podem citar el paràgraf destinat a l'habitatge perquè és explícitament significatiu:

En la mayoría de estos barrios sólo un 40 o 50% tienen resuelto su problema de vivienda, el resto son estadas, realquilados o a "patrona". Concretamente en uno de estos barrios de 25.000 habitantes, el 60% son estadas y 10% realquilados. Las "estadas" son viviendas divididas en habitaciones, donde cada familia disponen de una o dos de ellas, con cocina, water y lavadero común (acostumbra a haber diez o más familias). Alquileres.- Por lo general son caros, de 800 a 1.000 ptas. tanto en casas, como en estadas, además suelen exigir entradas de 40.000 a 50.000 ptas. Esto suelen hacerlo personas que hasta ahora han tenido sus mismas necesidades y problemas, es la clásica "explotación del pobre por el pobre"⁶².

Patien aquest problema de manera similar, els suburbis nous i algunes de la zona centre de les ciutats més industrialitzades. La revista *Cuadernos para el Diálogo* denunciava en 1968, la situació límit a què s'havia arribat: *El 26% de las viviendas de trabajadores carecen de agua corriente. El 54% no tienen baño ni ducha y el 80% no cuentan con teléfono, gas y calefacción.*⁶³

Els avenços tecnològics permetien a la població augmentar el nivell de benestar - neveres, rentadores, aigua calenta- però res de tot això no havia arribat encara a la majoria de les llars espanyoles i catalanes, tenint mancances tant elementals com l'aigua corrent o la instal·lació d'una dutxa. Poder adquirir un habitatge i tenir un mínim de comoditats a casa es va convertir en l'obsessió de molts treballadors. Els baixos salaris i la possibilitat de poder treballar més hores va fer que els treballadors allarguessin la seva jornada fins a límits inhumans:

Entro en la filial -dins de l'empresa SEAT- y me busco otro trabajo a más a más para poder pasar y poder tener a mi mujer y a mi hijo conmigo porque yo

---

⁶¹ *Realidad Obrera de Sabadell*. ANC. Fons Joaquim Lluverol, inv. 55, sig. top. 00.1.09.14. Sig. sist. 131. En aquest opuscle es fa un repàs exhaustiu a la situació de la classe treballadora d'aquesta ciutat. Hi apareix tant el nombre d'empreses i treballadors com el nombre d'habitants de les diverses barriades de Sabadell, i s'hi afegeix un informe sobre els horaris dels treballadors, salaris, educació, habitatge, llocs d'esbarjo, etc.

⁶² *Ibíd*

⁶³ Víctor Martínez-Conde, "Algunas de las razones del proletariado", a *Cuadernos para el Diálogo*, núm. 61, octubre 1968, pàgs. 9-11.

me vengo y en principio me busco una casa, una habitación con derecho a cocina y empezamos así. La visión de todos, o de casi todo el mundo, era la de tener un piso, pero vivimos en esta casa durante dos o tres años. (...) Con lo que yo ganaba en Seat no tenía más que justo para pagar la habitación con derecho a cocina y poner cosas en la nevera.... ¡justo! y tengo que buscarme algo más y me busco un trabajo que lo hago fuera del turno de Seat (...), es un trabajo a destajo con muchos quemazos, pero el caso es que compensa lo uno con lo otro y puedo ir tirando. Mi horario entonces era de seis a dos o de dos a diez. Cuando no estaba en un lado, estaba en el otro, o sea que si iba por la tarde a trabajar a la Seat por la mañana me iba a trabajar allí. Nos íbamos turnando con otro compañero. Esto dura dos años porque luego el jefe me dice que tengo que pasar a turno normal y yo le digo que ni hablar porque turno normal quiere decir turno partido y digo que no, que yo con el turno normal y con la expectativa que tengo y como especialista que era, que es lo más bajo que hay dentro del escalafón de SEAT, que yo no podía mantener a mi familia y que tenía que hacer horas por otro sitio y tenía que amueblar el piso (...) y entonces me dice que esto se puede arreglar y me dice: yo te doy tres horas cada día y entonces empiezo a hacer, en vez de ocho, once o doce horas (...) Además los sábados por la tarde, a veces, después de salir de allí, los cuatro o los ocho que teníamos carnet de conducir bajábamos a llevar coches a cargar al puerto o íbamos a servir a los talleres oficiales (...) Siempre, indudablemente, buscando la manera de ganar más dinero porque entonces trabajo había para todo el mundo y se aprovechaba todo lo que se podía para ganar dinero para poder tener una estabilidad económica mejor⁶⁴.

Les llargues jornades de treball permeteren que amb el temps molts treballadors tinguessin accés a un habitatge més digne i a poder obtenir béns que milloraven les condicions de vida i que no es podien obtenir de cap altra manera. Malgrat aquests esforços, en termes generals el nivell de vida espanyola en 1970 encara no havia arribat als estàndards europeus:

---

⁶⁴ Prada. Entrevista 24 d'octubre de 1996. Prada arriba a Barcelona en 1965. Altres persones entrevistades expliquen aquesta necessitat de treballar moltes hores per tenir un pis, moblar-lo o comprar electrodomèstics. Afegeixen, a més, que això era el que la majoria feia.

Equipament familiar en percentatge

	Habitacle inf. 65 m.2	s/aigua corrent	s/calefacció	Rentadora	T.V.	Telèfon	Automòbil	s/vacances
Obrers agrícoles	69	63	100	12	10	1	1	94
Obrers qualificats	54	21	97	52	51	14	7	48

Font: Institut Nacional d'Estadística⁶⁵

Segons s'observa en aquesta estadística, encara l'any 1970, els nivells de benestar no eren gaire reeixits entre els treballadors industrials. Tal com hem vist en el testimoni anterior, molts treballadors dedicaren tot l'esforç a obtenir aquests béns i malgrat això la meitat d'ells encara no ho havien aconseguit. D'altra banda, si posem en relació les dades referides als obrers agrícoles amb les dels obrers industrials, podrem observar el salt qualitatiu que els treballadors industrials han aconseguit fer. El nivell paupèrrim del món rural s'explicita en dades com aquestes: encara en 1970 el 63% de la població agrícola no disposava d'aigua corrent a casa seva o que només el 12% disposés de rentadora. Aquesta diferència deixava constància, malgrat tot, del camí recorregut pels treballadors industrials i el camí que els treballadors agrícoles ansiaven de recórrer⁶⁶.

Educació

Si el nivell de consum i de condicions d'habitatge expliquen el nivell econòmic dels treballadors, cal veure també altres aspectes que completin una visió més àmplia de les necessitats dels treballadors i que són imprescindibles per poder mesurar el nivell de benestar social de la classe treballadora. En concret ens referim, entre altres, a l'aspecte educatiu.

El nivell d'estudis dels treballadors era baix i insuficient per a les necessitats industrials,⁶⁷ i malgrat això el nivell escolar del país no millorava. Del l'anàlisi que la

⁶⁵ Citat per Alfons Comín, *Per una estratègia sindical*, Edicions 62, Barcelona 1970, pàg. 36.

⁶⁶ Que els treballadors industrials eren un referent a emular pels treballadors agrícoles de l'Espanya dels primers setanta, és una constatació que fan molts estudiosos de l'època: és un dels elements que Salvador Giner exposa en l'article "La estructura social de España" que publica a *Horizonte español* l'any 1972, vol II, Ruedo Ibérico, pàgs. 21-22.

⁶⁷ Vegeu notes 28 i 29

JOC va fer de la situació de la classe treballadora a Sabadell l'any 1965, extraiem una explicació detallada que ens il·lustra de l'abandó en què aquest sector es trobava:

De todos los barrios solamente uno puede decirse que tiene solucionado el problema escolar. Un barrio de 8.000 habitantes tiene dos grupos escolares, uno con seis y otro con diez aulas con sesenta alumnos por aula. Algunos asisten a colegios o escuelas del centro de la ciudad y otros muchos se quedan sin asistir a clase. Otro barrio tiene un grupo escolar de unos setecientos alumnos, pero ya tiene cerrada la matrícula por estar completamente lleno, esto hace que doscientos niños no puedan ir a la escuela. Esta cifra quedará duplicada dentro de uno o dos meses al ser habitados los nuevos pisos. En otro barrio dos grupos escolares nacionales, uno cuenta con dieciséis aulas, el otro con doce pero no son suficientes, ya que el barrio cuenta con veinticinco mil habitantes, con un tanto por ciento muy elevado de niños. Debido a esto se han formado pequeñas escuelas particulares ilegales, donde las condiciones de higiene y trato son fatales, asimismo la educación, ya que las personas que las regentan no son competentes en ningún sentido⁶⁸.

El panorama que la JOC traça és descoratjador: un gran nombre de nens i nenes sense escolaritzar, aules desbordades i “acadèmies” de pis on molts desaprensus es feren amb una petita fortuna a compte de les necessitats no cobertes per l'estat i gràcies a l'anhel dels treballadors que pretenien que els seus fills milloressin les expectatives de futur a través de l'educació.

No cal dir que aquesta situació dibuixa un panorama cultural més que fosc. La revista *Cuadernos para el Diálogo* denunciava aquesta situació com un perill per al futur del país:

Bastante más significativos que los índices de alfabetización, señalaremos que, según el censo de 1960, un 68% de los hijos de los trabajadores no estudian más que enseñanza primaria. Que sólo el 1'5% de los matriculados en nuestras Universidades son hijos de obreros industriales y sólo el 0'15 hijos de asalariados campesinos⁶⁹.

Aquesta realitat no ens pot estranyar en un país on el salari d'un treballador no qualificat arribava ben just per pagar una habitació rellogada. La situació més usual

---

⁶⁸ *Realidad Obrera de Sabadell...*, pàg. 4

⁶⁹ Víctor Martínez-Conde, “Algunas de las razones...” pàg. 10.

era que els fills de la classe treballadora comencessin a treballar ben joves per tal de contribuir a l'economia familiar i sense cap mena de formació:

A los catorce años empecé a trabajar de aprendiz de mecánico de coches, tenía que trabajar mucho porque aunque era un aprendiz recuerdo que hacíamos casi diez horas diarias, incluido el sábado. Recuerdo que teníamos muy poco tiempo libre para poder jugar y para poder estar con los amigos⁷⁰.

La percepció que d'aquesta realitat tenen els treballadors es troba entre les que més preocupació generen. Són conscients que la manca de preparació que ells mateixos tenen és la causa directa que es trobin en els escalafons més baixos de les empreses i que les aspiracions a millorar les condicions o l'estatus professional és gairebé inexistent⁷¹. Un dels elements que apareix amb més insistència en les entrevistes realitzades és l'esforç personal que molts d'ells van haver de realitzar per superar una educació més que deficient. La consciència del nivell de coneixements en què es trobaven feia més dura encara l'acceptació que el destí dels fills fos similar al que ells havien viscut. L'aparició, la dècada dels anys setanta, de les associacions de pares i mares en les escoles suburbials de les noves ciutats industrials catalanes està vinculada estretament al moviment obrer de l'època. Moltes persones que se'n responsabilitzen provenen dels moviments reivindicatius obrers i traslladen en aquell àmbit l'estil i la manera de fer que han après a la fàbrica⁷².

Treball

Tal com veiem, els anys seixanta essent uns anys de creixement econòmic, la classe treballadora no vol perdre l'ocasió de millorar les condicions materials de vida. El comportament col·lectiu dels treballadors és aquests anys inequívocament comú: estan disposats a fer el que calgui per tal de sortir de la precarietat en què estan instal·lats. Per a molts d'ells era urgent d'establir-se amb una cert confort i estaven disposats a pagar un preu ben alt per aconseguir-lo ràpidament:

---

⁷⁰ Jordi Sabat. Entrevista, 1 de febrer de 1999. Jordi va començar a treballar d'aprenent en 1964

⁷¹ A l'Informe Foessa de 1975 s'afirmava que la mobilitat social d'Espanya era molt escassa. En concret, el 80% dels fills de la classe treballadora tenien professions dins del mateix estament social. Carme Molinero i Pere Ysàs, *Productores disciplinados y minorías subversivas. Clase obrera y conflictividad laboral en la España franquista*, Siglo Veintiuno de España Editores, Madrid, juny 1998, pàgs. 58-59.

⁷² Moltes de les persones entrevistades que en aquesta època tenien fills i filles en edat escolar expliquen aquesta experiència.

Las condiciones de trabajo eran pésimas, polvo, calor, peligro, mucha angustia porque allí se trabajaba en malas condiciones. El esfuerzo físico es la parte más importante que se tenía que desarrollar en Laforsa, pero eso se va superando muy deprisa, en los primeros años se van poniendo medios técnicos que van quitando puestos de trabajo muy malos. A pesar de todo, el trabajo en la laminación sigue siendo un trabajo penoso, mucho calor, mucho peligro, quemaduras existen cada dos por tres, luego el polvo. Además se hacen muchas horas extras. Durante un tiempo un montón de trabajadores hacían el turno de tarde y empalmaban con ocho horas más con el otro turno, suponía dieciséis horas seguidas en este tipo de trabajo. Después hubo gente con operaciones de estómago, problemas de espina dorsal, artrosis. Trabajar dieciséis horas seguidas en aquellas condiciones era algo que sólo lo podía hacer quien venía dispuesto a comprarse el piso, el sofá, incluso el coche en poco tiempo, porque, ¡claro! es que se ganaba dinero. Doblar el turno en los años sesenta y tres o sesenta y cuatro suponía un dinerito, podía suponer el dinero de una semana⁷³.

Aquesta disponibilitat gairebé incondicional és el que David Ruiz ha batejat com a *hambre de salarios generalizada*⁷⁴. Aquest autor considera que la disponibilitat dels treballadors per realitzar el que fos per tal d'obtenir un major rendiment econòmic del seu treball és deguda a la perllongada situació de salaris miserables dels primers vint anys del règim franquista. Les pèssimes condicions de treball a què els treballadors han estat sotmesos fins llavors -sobretot pels qui han passat per l'experiència de l'emigració- feien més suportables les llargues jornades, el ritme intens i l'espai tancat de la indústria. Eren sobretot més suportables perquè ara percebien que el sacrifici que realitzaven tenia un resultat tangible. Com ens deia Prada una mica més amunt, *el caso es que compensa lo uno con lo otro*⁷⁵.

D'aquesta manera, les hores extraordinàries esdevenen una part indispensable del salari dels treballadors⁷⁶ i una realitat ineludible de la seva vida quotidiana⁷⁷. Aquesta

---

⁷³ Esteban Cerdán Francés, treballador de l'empresa LAFORSA (metall) de Cornellà de Llobregat. Entrevista 3 de febrer de 1997.

⁷⁴ David Ruiz "De la supervivencia a la negociación. Actitudes obreras en las primeras décadas de la dictadura (1939-1958) a David Ruiz (direcció), *Historia de Comisiones Obreras (1958-1988)*, Siglo Veintiuno de España Editores, S.A., Madrid, 1993, pàg. 67.

⁷⁵ Vegeu nota 64.

⁷⁶ Carme Molinero, Javier Tébar i Pere Ysàs assenyalen aquest element com un dels més actius en el creixement salarial. Juntament amb aquest factor, n'assenyalen d'altres que també hi contribueixen: la pressió de la conflictivitat i el treball de gairebé tots els membres de la unitat familiar. "Comisiones Obreras en Cataluña: de movimiento sociopolítico a Confederación sindical", a David Ruiz i altres, *Historia de Comisiones Obreras...*, pàg. 78.

activitat desenfrenada de treballadors i màquines té, juntament amb altres factors, repercussions en la vida econòmica del país; d'una banda, en l'augment de la taxa de creixement anual que, per al període 1960-74, és de l'11'13%, mentre que a Europa era del 5'03%; d'altra banda, els sectors que més creixien eren reflex fidel dels interessos que hem vist en els testimonis anteriors: automòbil i electrodomèstics, seguits de la indústria química, del sector turístic i de la construcció⁷⁸. Podem dir, doncs que la major disponibilitat econòmica dels treballadors redunda en l'augment de la demanda i aquesta dispara els beneficis empresarials. Podem concloure que el creixement econòmic dels anys seixanta i setanta descansa, en bona part, damunt les espatlles de milers de treballadors que van basar la seva prosperitat en les llargues i esgotadores jornades laborals. El coneixement d'aquesta realitat per part dels treballadors, lluny de dissuadir-los-en, no va ser obstacle perquè les hores extraordinàries fossin acceptades i fins buscades pels qui hi veien una manera ràpida d'accedir a l'obtenció de béns que milloraven la qualitat de vida domèstica.

La incipient lluita obrera d'aquells anys va intentar plantejar reiteradament la no conveniència de les hores extraordinàries, perquè impedièn la reivindicació de salaris més justos en l'horari laboral reglamentari. Malgrat els esforços del líders sindicals i d'alguns boicots parcials, les hores extraordinàries continuaren com una realitat aclaparadora fins que no va convenir als empresaris de deixar-les⁷⁹.

L'estratègia dels empresaris per aconseguir la pau social a les seves empreses no sempre era coincident. La política d'hores extraordinàries aconseguia augmentar la productivitat sense disparar gaire els costos i alhora acontentava un sector prou ampli de treballadors àvids de millorar el salari tot allunyant aquests treballadors de molestes reivindicacions. Concedir hores extraordinàries podia ser una manera de controlar els treballadors, però no era una política nascuda directament per atendre aquest objectiu. Quan l'economia era favorable, una manera d'evitar la conflictivitat era cedint a les peticions d'augmentos salarials⁸⁰. Independentment que les estadístiques mostrin l'augment de la concertació -els convenis col·lectius- i l'augment progressiu dels

---

⁷⁷ En 1965, un 70% dels obrers de Barcelona treballava més de nou hores diàries i un 27% ho feia més de dotze. En 1971 a Sant Ildefons de Cornellà tres de cada quatre obrers treballaven dotze hores diàries i un de cada tres en treballava catorze. Joan B. Culla "Del pla d'estabilització a la fi del franquisme", a: Borja de Riquer i Joan B. Culla, *El franquisme...*, pàg. 343.

⁷⁸ Carme Molinero i Pere Ysàs, *Els industrials catalans...* pàg. 86

⁷⁹ Esteban Cerdán Francés diu que les hores extraordinàries eren *un caballo de batalla permanente*, però hem vist com admetia sense dificultat el fet que els treballadors entenguessin les hores extraordinàries com una part indispensable del seu jornal. Vegeu nota 73. Entrevista 3 de febrer de 1997. Antonio Ruiz, treballador de la Jorsa de Mataró, admet obertament que la política empresarial d'hores extraordinàries i sobres a part va dificultar durant molt de temps la capacitat d'organització dels treballadors de la seva empresa. Entrevista 13 d'abril de 1999.

⁸⁰ Carme Molinero i Pere Ysàs, *Els industrials catalans...*, pàg. 94.

salaris, les empreses no descartaven altres maneres més subtils de control per tal d'evitar la conflictivitat.

El paternalisme és un sistema de relació empresaris-treballadors característic de l'empresa tradicional catalana, i entronca sense dificultat amb la concepció corporativa del sindicalisme falangista. El treballador és considerat un menor que cal protegir i aquest, a canvi, oferirà al patró la seva fidelitat incondicional. El contracte de treball dels aprenents de l'empresa Pegaso n'és una mostra:

El Empresario o Maestro se obliga a vigilar al aprendiz y prevenir sus extravíos con el celo de un buen padre de familia, dando cuenta a sus padres o encargados, cuando así lo crea conveniente, de cuantas faltas observare, y obligatoriamente, en caso de accidente o de enfermedad. Por su parte el aprendiz guardará obediencia y respeto al Empresario en todo momento, y principalmente en lo relativo a la instrucción que recibe⁸¹.

Les ressonàncies medievals del text deixen ben clar el concepte arcaic i repressiu que el món de l'empresa té de les relacions entre els treballadors i els obrers.

Algunes de les persones entrevistades manifesten que el sistema paternalista era usat primordialment per controlar els treballadors. L'al·lusió que la comunitat formada pels qui treballen i dirigeixen l'empresa són una família és un mètode recurrent, sobretot en les petites i mitjanes empreses:

Recordo els primers anys com molt bons, perquè encara que tinguis una certa consciència que et sentis més o menys d'esquerres, recordo que en aquella casa s'estava bé. La primera impressió que jo tinc del laboratori Fides es que és com una família. Es feien festes per Nadal, portaven els treballadors a fer una jornada al camp i tot això era maco. És un record que tinc del principi, perquè després ja em ve la ràbia quan et fan fer coses que tu creus que no estan bé o que no les haurien de fer⁸².

Es tractava d'establir un corrent de simpatia i confiança entre el personal i l'empresa basats en el "tracte familiar"⁸³, trobades anuals de caràcter social, prebendes

---

⁸¹ *Contrato de aprendizaje de ENASA*, clàusula cinquena, Barcelona 2 de febrer de 1953. Arxiu particular.

⁸² Montserrat Morales entra a treballar a Fides S.A. l'any 1966 amb 14 anys. Entrevista 8 de març de 1996.

⁸³ Aquesta és la política seguida pel laboratori farmacèutic Fides S.A.. El febrer de 1977, la secció de CCOO va escriure una carta a la direcció queixant-se dels entrebancs que aquesta posava perquè el personal es pogués reunir. La direcció va remetre una carta als sotasignats d'aquella queixa explicant les raons que l'havien dut a negar les reunions demanades i en

particulars i en algunes ocasions salaris lleugerament més alts que els de la competència.

Hi ha treballadors que s'adonen que el sistema paternalista és contrari als seus interessos però no sempre és fàcil que la majoria de treballadors ho entengui:

El dueño siempre decía: ¡somos una familia!, él lo decía como forma de mantener su situación, que era el dueño, el padre, el que manda, y “vosotros aquí a no decir nada porque esto es de todos”. Esta era una forma de entrar a la gente porque a veces teníamos discusiones y la gente decía: ¡ah! ¡pobre hombre!. ¡No! de pobre hombre nada. Las cosas no eran así, yo le hacía un trabajo y él me pagaba, pero además no me pagaba como tenía que pagarme y allí no podías decir ni “mu” y si tenía que protestar no me dejaba. Vamos, que era una forma de mezclar las cosas que la realidad en la empresa luego no era así -de familia-⁸⁴.

En ocasions, el paternalisme era utilitzat també per firmes reconegudes que no es limitaven només a controlar les possibles reivindicacions del personal sinó també a educar-los en els valors correctes:

L'empresa era molt paternalista però en aquell moment no te'n dones compte. Hi havia un capellà d'empresa i una assistent social per “atendre les necessitats dels treballadors”. Es tractava d'un paternalisme que evitava que els treballadors es plantegessin les condicions de treball. (...) L'empresa organitzava coses pels treballadors, sortides, feien un dinar de Nadal, hi havia un “grupo deportivo cultural”, hi havia una biblioteca de l'empresa - quan demanaves un llibre et preguntaven quants anys tenies-. Pagaven els estudis a molts fills dels treballadors. Tot això era una manera d'amagar beneficis, perquè l'empresa era un monopoli al nostre país i així amb “obres socials” ho tapaven. Però de tot això te'n dons compte després, perquè llavors dius: “Oi que macos!” (...) però les condicions de treball eran dolentíssimes, per exemple en el departament de premses, que és on feien les montures de les ulleres quan queia la premsa trontollava tota la persona, el cos, a més a més es treballava amb material molt inflamable, només al polir les ulleres a vegades es prenia foc i només tenien una galleda d'aigua.

---

acomiar-se el Director General deia: *Em dol de veritat que la seva signatura figuri en aquesta carta, i, principalment, que l'hagi signada sense assegurar-se abans de que el contingut fos verídic. I li dic sense cap desig de represàlia, paraula tan de moda actualment, però si amb el desencant d'una confiança perduda.* La força de CCOO es feia sentir a l'empresa i les exigències de les treballadores trencaven les pautes de relació que s'havien utilitzat fins llavors. Arxiu personal.

⁸⁴ Antonia Barba entra a treballar a Bourdon S.A. en 1970. Entrevista 25 d'agost de 1998.

Al taller de manteniment hi havien uns sorolls impressionants i la mitad de la gent estava sorda. (...). A la Indo es cobrava un bon sou, però les condicions de treball eren molt dures, el conveni el feia l'empresa i el passava a firmar al Jurat. El Jurat no feia res⁸⁵.

Molts dels informants que han treballat en empreses amb aquestes característiques coincideixen que era difícil conscienciar els treballadors i que aquests es consideraven amb una sort especial de treballar en una empresa que “ajudava” el treballador. Els líders sindicals van necessitar temps i paciència i esperar situacions clarament adverses als interessos dels treballadors perquè la lluita sindical prengué l'embranchida que ells desitjaven. Molts treballadors se sentien com si traïssin la confiança dels seus amos si s'implicaven en alguna acció reivindicativa.

Aquest paternalisme s'intensificava en el cas que el treballador fos una dona. La idea que ella és un ser menor d'edat que necessita protecció, partia de la mateixa essència del franquisme. La dictadura franquista entenia que l'ocupació natural de la dona era la cura del marit, els fills i les feines domèstiques. Coherentment amb aquest pensament, es promulgaren tot un seguit de lleis que preveïen una indemnització econòmica a les dones que en casar-se o en tenir fills deixessin la feina. Aquesta indemnització rebia el nom de *dot*, terme que tradicionalment es referia als béns materials o econòmics que el pare de la núvia li lliurava en casar-se. És a dir, també en el llenguatge es reflectia la mentalitat del pare-empresari. Carmen Palomero, treballadora de Pegaso diu que: *a las mujeres nos tenían en un altar: madre y trabajo⁸⁶*. A banda de la consideració retòrica, la realitat de les dones en el món del treball estava situada per sota de les condicions laborals masculines:

les dones estaven discriminadíssimes, cobraven un quaranta per cent “menos” que els homes. Hi havia unes mil dos-centes dones i uns vuit-cents homes i no hi havia ni una sola dona amb cap càrrec, ni tan sols a nivell d'equip, tots els “jefes” eren homes, inclús en els departaments que tot eren dones. Quan les dones es casaven se'ls hi donava la dot. També se'ls hi donava si plegaven dos anys després d'haver-se casat i si no havien agafat encara la baixa per maternitat també se li donava la dot. Era una manera de dir que pleguessin. Moltes noies s'agafaven a aquest segon cas⁸⁷.

---

⁸⁵ Mª Àngeles Franco va treballar a Indo S.A. des de 1966. Entrevista 30 de desembre de 1998.

⁸⁶ També diu que alhora es produïa un fort assetjament sexual encobert i vergonyant per les mateixes noies. Entrevista 6 de novembre de 1996.

⁸⁷ Mª Àngels Franco, treballadora de la INDO. Entrevista 30 de desembre de 1998.

La incentivació per a l'acomiadament era ben rebut per les treballadores, perquè el salari femení era percebut socialment com un element subsidiari, un complement al salari masculí. La pròrroga del dot a dos anys es considerava un avantatge perquè així s'ajudava a eixugar el dèficit que produïa la instal·lació de la nova llar i poder continuar després amb el salari del marit i l'estalvi produït per la dedicació total de la dona a la llar⁸⁸. Aquesta mentalitat facilitava l'explotació del treball femení i dificultava -tal com hem vist amb el sistema paternalista- la conscienciació de les dones. Aquest és un altre aspecte al qual els líders sindicals -i principalment les líders sindicals- es van haver d'enfrontar.

Les deplorables condicions de treball i les llargues jornades laborals van incrementar un problema endèmic dins les empreses espanyoles: els accidents de treball. El degoteig constant d'accidents laborals començava a ser una realitat ineludible a la fi dels anys cinquanta, que només en quatre anys es van duplicar. L'any 1954 es registraven un total de 500.805 accidents de treball i l'any 1958 s'havia passat a 1.002.129. Aquesta xifra s'estabilitzaria els primers seixanta i es tornaria a disparar l'any 1965 que, només en un any, la xifra augmentaria en 100.000 accidents més, amb què s'aconseguia la xifra rècord d'1.130.000 accidents laborals.⁸⁹ Malgrat alguna campanya mediàtica de l'estat -en concret la de l'any 1968, *Trabaja pero seguro*- el ritme de creixement dels accidents laborals no cessava.

Any	Nombre accidents laborals ⁹⁰	Morts
1968	57.467	149
1969	147.823	193
1971	227.601	223
1972	236.050	424

Font: J.M. Huertas Claveria, *Obrers a Catalunya. Manual d'història del moviment obrer (1840-1975)*, Ed. L'Avenç, col·lec Clio, Barcelona 1994, 2ª edició, pàg. 314.

El nombre total d'accidents laborals a Catalunya es duplica entre 1968 i 1969: després, tot i ser un índex d'augment molt important, tendeix a minorar el ritme de creixement. Contrasta amb aquesta tendència l'augment espectacular que es produeix en 1972, quan hi ha els accidents més greus amb resultat de mort. Això demostra que -campanyes mediàtiques a part- els problemes de fons no es resolien. Les raons de les

⁸⁸ Gairebé la totalitat de les dones entrevistades expressen el concepte de subsidiarietat del salari femení, precisament perquè la majoria d'elles no compartien aquesta opinió.

⁸⁹ Alfons Comín, *Per una estratègia...*, pàgs. 20 i 39.

⁹⁰ Xifres per a Catalunya.

engruixides xifres de sinistralitat es troben en l'escassa inversió empresarial en seguretat, en la deficient organització del treball, en les extenses jornades laborals que s'allargaven amb les hores extraordinàries i també en l'augment dels ritmes de treball introduïdes per aconseguir un augment de la productivitat.

Una manera d'obtenir que l'augment dels ritmes de treball fos efectiu va ser que aquest concepte entrés en la nòmina a través de la *prima*. El sistema de *prima* consistia en el fet que els treballadors rebien una part substancial del salari quan assolien un nivell prèviament fixat de productivitat. En conseqüència, la prima es rebia si s'aconseguia arribar al mínim establert; en cas contrari, el sou quedava reduït a la part -sempre minsa- del sou base. Els temps establerts per aconseguir la prima no sempre eren raonables i forçaven el ritme de treball fins a límits perillosos.

El fervor pel sistema de primes -que tan bons resultats empresarials van donar- va dur algunes empreses a forçar els ritmes fins un extrem insostenible:

Las condiciones de trabajo que había en la empresa eran unas condiciones bastante malas porque había que trabajar mucho, había un sistema de cronometraje muy duro. La gente llegaba un momento que no sacaba las primas y se iba. En la empresa siempre había un anuncio permanente, era un banderín de enganche. Hacían expediciones a buscar gente a Córdoba, a Granada, a Málaga, iban a Sevilla, se traían cincuenta personas y a lo mejor de las cincuenta quedaban dos o tres⁹¹.

Estant així les coses, la Comissió Obrera Nacional de Catalunya denunciava, en la seva IV assemblea, la relació que s'establia entre augment de productivitat, accidents laborals i beneficis empresarials:

Los aumentos de productividad han sido: 4'6% en 1964; 7'5 en 1965; 6'7% en 1966 i 8% en 1967. En los años 1964, 1965 y 1966 la producción aumentó en un 20'9% mientras que los salarios sólo subieron un 14% (...) Los aumentos de la producción mediante el procedimiento de exprimir cada día más a los trabajadores ha llevado a la multiplicación de los accidentes de trabajo. Sistemáticamente los voceros del régimen repiten por la radio, TV y prensa el slogan de "trabaja pero seguro" y continuamente aumenta el número de accidentes de trabajo (...) Es así como amasados con el sudor y

---

⁹¹ Antonio Ruiz. Entrevista 13 d'abril de 1999. L'empresa és JORSA (metall) de Mataró. Més endavant passarà a formar part de la Pegaso.

*la sangre de los trabajadores llenan sus arcas los capitalistas con la protección y apoyo del Gobierno*⁹².

El cronometratge dels temps va fer aparèixer en les empreses una nova figura de control sobre els treballadors. Aquesta tasca era usualment encomanada a un dels treballadors que l'havien realitzat anteriorment i ara ells, convertits en "personatges importants" de l'empresa, avaluaven la feina dels seus companys. En realitat la creació d'aquesta figura responia a la política de favor seguida per moltes empreses. Aquestes persones es convertien normalment en fidels servidors dels interessos de l'empresa, a més de controladors dels moviments dels treballadors⁹³.

La política d'augmentar els ritmes de treball de manera frenètica i sense cap tipus de control va comportar una sèrie de conseqüències indesitjables que van perjudicar no només els treballadors -salut, organització sindical, condicions dignes de treball-, sinó la mateixa producció. La indústria dels anys seixanta i setanta va deixar de tenir un nivell de qualitat acceptable: alguns productes tenien fins i tot una qualitat pèssima; però aquest no era el principal objectiu de la major part de l'empresariat; l'obsessió dels industrials era obtenir un alt rendiment i que aquest fos a curt termini.

Una societat segrestada

La realitat social de la Catalunya industrial del principi dels anys seixanta era més aviat desoladora. Els nivells salarials eren generalment baixos i no permetien als treballadors gaudir d'un habitatge mínimament digne amb les comoditats que la tecnologia podia procurar. Era usual que molts treballadors que provenien de l'emigració visquessin sota mínims, en habitacions rellogades o en pisos compartits, multiplicant per tres o quatre vegades la capacitat de l'espai. Els barris de pisos nous no tenien els serveis indispensables. La manca d'escoles va ser durant molt de temps una constant que va incidir directament en el nivell escolar i cultural de la població, però també en la formació professional dels futurs treballadors.

El desig d'aconseguir una millora de les condicions econòmiques i així tenir accés a habitatges propis i a electrodomèstics que facilitessin la vida quotidiana, va dur molts treballadors a acceptar amb normalitat les hores extraordinàries, que allargaven -com hem dit- les jornades laborals fins a límits gairebé inhumans. La fam de salaris empenyia els treballadors a un ritme de vida frenètic, que perjudicava la salut i alhora

---

⁹² *Comunicado de la IV reunión nacional de las Comisiones Obreras de Cataluña*, La Comisión Obrera Nacional de Cataluña, octubre 1968, pàgs. 1 i 2: AHCONC, Comissió Obrera Nacional de Catalunya I CONC 1.

⁹³ F. Miguélez Lobo, *La empresa modelo del régimen*, Barcelona, 1977, pàg. 82.

frenava l'organització de grups de pressió de treballadors que lluitaven per aconseguir millores salarials reals.

L'empresariat, en un marc econòmic, jurídic i polític favorable, jugava la carta idònia als seus interessos. En algunes ocasions la política era d'explotació extrema: centenars de treballadors desfilaven per les empreses, que exigien ritmes alts i oferien condicions de treball pèssimes i salaris baixos. Aquesta combinació permetia als empresaris d'obtenir, gràcies al mercat de treball pràcticament il·limitat, grans beneficis a curt termini. Altres empresaris preferien concebre l'empresa com una gran família, on l'autoritat del pare-empresari era absoluta i la fidelitat dels treballadors també. L'empresa seguia una política de favors i, a canvi, rebia la submissió servil dels treballadors. És clar que entre l'un i l'altre model poques empreses es regien pel model de concertació lliure i igual.

Com en altres aspectes del moviment obrer d'aquesta època, trobem en les condicions de vida dels treballadors una contradicció bàsica: d'una banda, la precarietat de les condicions de treball i les dificultats objectives de la vida diària provoquen en els treballadors l'impuls d'organitzar-se per canviar aquestes condicions, però de l'altra banda, hi ha altres factors que empenyen en sentit contrari. La possibilitat d'obtenir millores reals a canvi d'autoimposar-se un ritme de vida intens dedicat íntegrament al treball, era un veritable problema per als treballadors més combatius, els quals comprovaven que aquell no era el camí a seguir. El sistema paternalista utilitzat per molts empresaris minava el camí dels líders sindicals, que trobaven serioses dificultats amb els treballadors que se sentien moralment obligats amb l'empresa que suposadament els protegia.

No cal oblidar, tampoc, que la mentalitat masclista i de minusvaloració de la dona estava estesa arreu -i no només entre l'empresariat- i que això suposava un altre factor contrari a la lluita sindical, tot afegint dificultats i entrebancs a l'emancipació general de la classe treballadora en l'època franquista.

La lluita sindical va haver de tenir en compte tots aquests factors. Una cosa era fer una taula reivindicativa on hi hagués punts relatius a les condicions de treball, a les condicions de vida, o a la manca de drets polítics i sindicals i una altra cosa era que els treballadors estiguessin disposats a defensar-les àdhuc dintre dels canals suposadament legals. La por a la repressió -des de l'arraconament laboral a l'acomiadament, i, en alguns casos, fins i tot la presó- no va ser l'únic obstacle amb què els líders sindicals es van haver d'enfrontar. Després de vint anys de franquisme calia comptar també amb factors clau com ara l'ànsia de millorar econòmicament, el xantatge emocional dels empresaris paternalistes i la mentalitat arcaica i masclista, que condemnava el treball femení a la subsidiarietat permanent.

Del difícil equilibri entre els dos corrents oposats -organització obrera i sotmetiment a allò establert- sorgeix el moviment obrer i popular, que arrenca a l'inici de la dècada dels seixanta.

3. EL MÓN SINDICAL

3.1 L'Organización Sindical

Només sis mesos després d'haver-se iniciat la guerra civil, *els nacionals* ja van declarar fora de la llei les centrals sindicals. Aquest decret, del 10 de gener de 1937, deixava ben clara la postura sindical dels sublevats i anunciava quina seria la política sindical del nou règim. Poc temps després, el 9 de març de 1938, es publicava el *Fuero del Trabajo*, inspirat en la *Carta di Lavoro* de la Itàlia feixista¹, que posava els principis sobre els quals s'havia d'assentar el Ministerio de Organización y Acción Sindical creat el mes d'abril del mateix any.

Sense perdre el temps, i una vegada acabada la guerra civil, es van traspasar els béns de la CNT i de la UGT a l'embrió del nou organisme sindical². El procés iniciat amb el decret de la desaparició de les centrals sindicals culminava, quatre mesos després, amb la *Ley de Unidad Sindical* del 26 de gener de 1940.

La celeritat a organitzar tot el *corpus* de lleis necessàries per posar dempeus una nova central sindical responia a l'interès de La Falange en el sindicalisme i a l'interès del general Franco d'atorgar a aquesta organització política un feu de domini absolut i tenir així les mans lliures per a d'altres camps del govern del país. Al capdavant d'aquest organisme fou situat G. Salvador Merino, un falangista de primera hora i de soca feixista disposat a encarregar-se de la construcció del sindicat vertical. Els principis d'on partia Salvador Merino estaven exposats en els vint-i-set punts de la Falange Española que resumien succintament i clarament els principis ideologicopolítics d'aquest partit feixista. El punt 9 afirmava que Espanya havia de ser un *gigantesco sindicato de productores* i que aquest s'havia d'organitzar *corporativamente*. El punt 11 es referia a la impossibilitat radical de la lluita de classes perquè: *los que cooperan en la producción constituyen una totalidad orgánica*.³ Amb aquests elements Salvador Merino pretenia: *dar satisfacción a las reivindicaciones de los trabajadores y hacer de los sindicatos la institución civil más poderosa de España*⁴. Per tant, el sindicalisme s'havia de convertir en una de les bases de la nova societat, havia de procurar l'enquadrament dels treballadors i dels empresaris dins un concepte "superador" de la lluita de classes.

---

¹ Carme Molinero, Pere Ysàs, *El règim franquista...*, pàg. 15.

² 23 de setembre de 1939.

³ Carme Molinero i Pere Ysàs, *Productores disciplinados...*, pàg. 5.

⁴ Manuel Ludevid, *Cuarenta años de sindicato vertical. Aproximación a la Organización Sindical Española*, Ed. Laia, col·lec. "Primero de Mayo", Barcelona, 1976, pàg. 20.

Des d'aquesta visió el sindicalisme vertical era la resposta a l'horitzontalisme dels marxistes que, segons el criteri feixista, capgiraven l'ordre natural de les coses. Calia construir un organisme potent capaç de representar la societat civil degudament ordenada i jerarquizada:

La sociedad es como una inmensa cuadrícula: las rayas horizontales separan entre sí las clases; las verticales, las profesiones. Mas según el punto de observación que adoptemos al manejar el cuadro, variará fundamentalmente el panorama. Nosotros lo colocamos en posición vertical, mientras los marxistas horizontalmente. (...) En la sociedad liberal-marxista hay clases divididas profesionalmente. En nuestra concepción nacional-sindicalista hay profesiones, dentro de las cuales aparecen niveles clasistas⁵.

Segons aquesta concepció, l'empresari del metall està enquadrat en la societat dins la mateixa organització que el treballador que solda a la cadena, allò que els diferencia és la seva posició dintre la "professió". Aquesta fal·làcia crea una suposada unitat d'interessos de la "professió", i justifica la unió d'empresaris i treballadors dintre una mateixa organització sindical que, a més de vehicular les necessitats "professionals", aspira a representar la societat civil⁶.

No sembla que els objectius de Salvador Merino satisfessin a ningú perquè, malgrat la demagògia i el populisme utilitzats en aquesta primera etapa de la CNS, no es va aconseguir l'objectiu d'atreure la classe treballadora. Mentre la pertinença al sindicat vertical no va ser obligatòria, l'afiliació màxima que es va aconseguir a la província de Barcelona va ser d'un 15% de treballadors⁷. D'altra banda, el discurs de Salvador Merino tampoc no va agradar a la cúpula del règim franquista que va substituir-lo, el juliol de 1941, per J. L. Arrese. El nou delegat nacional era també falangista, però entre els seus objectius no estava fer de l'*Organización Sindical* un organisme viu amb incidència política i social. Arrese acceptava amb naturalitat la subsidiarietat de l'OSE al poder polític. La submissió de l'*Organización Sindical* als interessos polítics i econòmics dels qui havien guanyat la guerra no permetia experiments en una classe treballadora que, malgrat haver estat amplament derrotada, tenia un capital en

---

⁵ Ramón Bulnes cita Sanz Orrio: *Los sindicatos españoles. Una creación para el mundo* (1948) a "Del sindicalismo de represión al sindicalismo de integración", *Horizonte español* 1966, vol II, Cuadernos de Ruedo Ibérico, suplement 1966, pàg. 288.

⁶ Aquest concepte entronca amb els principis de la democràcia orgànica, és a dir, la representació de la societat a través dels organismes en els quals necessàriament ha d'estar enquadrada.

⁷ Borja de Riquer, "Un país després d'una guerra (1939-1959)", a Borja de Riquer i Joan B. Culla, *El franquisme...*, pàg. 119.

l'experiència acumulada els anys anteriors a la dictadura que aconsellava prudència als dirigents franquistes.

Més enllà dels desitjos d'un feixista agosarat com Salvador Merino, els principis amb què la CNS havia d'operar no deixaven cap lloc al dubte sobre la dependència d'aquest organisme. La *Ley de Bases de la Organización Sindical*, promulgada el 6 de desembre de 1940, deixava ben clar que l'OSE no era més que un mer apèndix del ministeri de Treball i que la seva tasca principal consistia a: *Establecer la disciplina social de los productores sobre los principios de unidad y cooperación*⁸. Establia, entre d'altres aspectes, que l'organisme sindical havia de: *procurar el perfeccionamiento profesional*⁹ o havia de: *coadyuvar, en su esfera, al funcionamiento de las instituciones creadas en materia de colocación, cooperación, previsión, crédito...*¹⁰ Més enllà de la disciplina i el control de la classe treballadora, no hi havia cap contingut específic que dotés l'organisme sindical de capacitat d'execució o decisió. Els verbs que encapçalen la normativa són: "proponer", "asistir", "promover", "procurar"... i quan s'utilitza "ejercer" és per dir que cal: *Ejercer poder disciplinario sobre los sindicatos inferiores*¹¹, és a dir, exercir el control jeràrquic d'aquells qui estan més en contacte amb el món laboral. És clar que des del poder s'havia creat un contenidor aparent -una autonaomenada *Organización Sindical*- que responia a la il·lusió feixista de crear un estat corporativista, però que en realitat responia als interessos economicosocials més immediats dels qui havien donat suport als vencedors de la guerra civil espanyola.

En coherència amb el repartiment de prebendes entre els diferents sectors al·ludats entorn de la figura de Franco, el nomenament de delegat nacional de sindicats portava aparellat el nomenament de secretari general de la FET i de las JONS i viceversa. Es donava així una porció de poder a la Falange que, juntament amb el control del ministeri de Treball, atorgava a aquesta organització un domini absolut del món laboral. Així doncs, José Antonio Girón de Velasco, aleshores ministre de Treball, i J.L. Arrese, delegat nacional de sindicats, van ser els responsables de l'estructuració i organització del sindicat vertical sota els paràmetres de control, jerarquització i submissió absoluta al règim franquista.

Segons els principis de La Falange la lluita de classes havia deixat d'existir i havia estat substituïda per l'harmonia entre els diferents grups socials que compartien una mateixa professió o sector laboral. Es tractava d'organitzar un nou marc de relació

---

⁸ Punt núm. 1 de l'article 16 sobre les funcions de la CNS de la Llei de Bases de la Organización Sindical. Manuel Ludevid, *Cuarenta años...*, pàg. 17.

⁹ Punt núm. 4 del mateix article 16. *Ibíd.*

¹⁰ Punt núm. 5 del mateix article 16. *Ibíd.*

¹¹ Punt núm. 3 de l'article 18 de les funcions dels sindicats nacionals a la mateixa Llei de Bases de la Organización Sindical. *Ibíd.*

entre empresaris i treballadors que s'encarregués de la representació d'aquests sectors civils degudament enquadrats en el sindicat vertical. L'"harmonia de classes"¹² decretada facilitava enormement que un sol organisme pogués representar dues visions que, fins feia molt poc, havien estat seriosament enfrontades. D'aquesta manera l'*Organización Sindical*, convertida en un àmbit d'armònica convivència, es podia dedicar a organitzar "Hermandades", construir "Obras Sindicales" i elaborar informes, és a dir, a convertir-se en un organisme més de l'immens aparell burocràtic de l'estat franquista.

Una de les primeres mesures que es van prendre en aquesta etapa va ser l'afiliació obligatòria. L'escàs èxit de l'afiliació voluntària -no més d'un 15%- aconsellava urgentment aquesta mesura que tenia com a objectiu prioritari el control directe de tota la classe treballadora.

Mentre l'*Organización Sindical* iniciava una existència més aviat grisa i burocràtica, el ministeri de Treball es convertia en el veritable ens estatal visible per als treballadors. El ministeri controlava l'INP (Instituto Nacional de Previsión), el SOE (Seguro Obligatorio de Enfermedad), les mutualitats laborals i monts de pietat, les escoles laborals, les Inspeccions i les Magistratures de Treball. Establia també les reglamentacions del treball a través de les quals es controlava tot allò referent a les relacions empresa-treball. Mentrestant el sindicat vertical quedava reclòs en l'àmbit de l'assessorament, l'estudi i l'elaboració de normes i reglamentacions que després aprovava, si esqueia, el ministeri de Treball. En realitat, fins que no es va promulgar la llei de *Convenis* de 1953, el paper de l'*Organización Sindical* no va ser important ni decisiu en cap àmbit de la vida dels treballadors.

Amb tot, l'OSE va crear de mica en mica una feixuga organització burocràtica que amb el temps es va estendre i ampliar. L'estructura es fonamentava en la repetició dels diferents organismes segons l'escala territorial: estatal, provincial, local i, eventualment, comarcal. La línia de comandament era de dalt a baix seguint tot una plèiade de càrrecs que només es limitava a reproduir l'ordre provinent de més amunt. Per completar una aparença de sindicat, només calia establir una línia representativa que permetés escoltar la veu dels treballadors. Al cap de poc temps van aparèixer les figures de l'enllaç sindical i del jurat d'empresa, unes institucions que era previst que fossin escollides pels treballadors. Aitals figures constituïrien l'anomenada "línia representativa" dins l'organigrama de l'OSE a partir de la fi dels anys quaranta.

---

¹² Aquesta expressió és utilitzada per Manuel Ludevid, *Cuarenta años...*, pàg. 22.

Eleccions sindicals 1944-1963

La figura dels enllaços sindicals es va reglamentar en 1943 i la del jurat d'empresa en 1947. La *Ley de Bases* de 1940 establia que els comandaments havien de pertànyer a la Falange, la qual cosa volia dir que també els representants directes dels treballadors havien de pertànyer al partit o ser de "confiança política"

Les primeres eleccions sindicals es van celebrar l'octubre de 1944 amb candidats que poguessin acreditar el requisit de la "confiança política", i no consta enlloc que aquelles eleccions passessin de ser un mer tràmit. Fins a tal punt eren inoperants les eleccions, que en aquell moment no es comptava encara amb la reglamentació que ordenés les funcions dels càrrecs sindicals. El decret que regulava el jurat d'empresa va ser finalment publicat el 18 d'agost de 1947. La normativa donava pas a una nova convocatòria d'eleccions i deixava per a més endavant la reglamentació específica del jurat d'empresa.

A falta d'una normativa que desenvolupés àmpliament els mecanismes que havien de regular el jurat d'empresa, el mateix decret de 18 d'agost de 1947 especificava algunes de les funcions d'aquest organisme sindical. El primer punt aclaria el tipus de representativitat que es buscava; el jurat d'empresa ha de: *proponer métodos que contribuyan a aumentar o mejorar la producción y a alcanzar una mayor eficacia en el trabajo*¹³. La tasca primera del "representant" dels treballadors era vetllar per la producció. Aquest concepte de representació estava en concordança amb la idea de l'*harmonia de clases* preconitzada per Arrese i Girón de Velasco i amb la de *totalidad orgánica* formada pels qui cooperen en la producció. Segons la reglamentació de les funcions del jurat d'empresa, els treballadors podien "opinar" sobre la política de l'empresa respecte a primes, treball a preu fet, pagues extres, etc. El jurat d'empresa també podia "opinar" en cas de suspensió de feina o modificació de les condicions de treball, i només en un cas era previst que el jurat d'empresa pogués actuar

*Como canal de comunicación de las aspiraciones y deseos de los productores ante la dirección y también informar a la dirección sobre los problemas que se refieren al aumento de la producción o a los derechos y deberes de los obreros*¹⁴.

Resumint podem dir que els jurats d'empresa no tenien ni un sola atribució que es pogués relacionar amb una veritable representació dels treballadors. En realitat només

---

¹³ Jon Amsden, *Convenios colectivos y lucha de clases en España*, Ed. Ruedo Ibérico, París, 1974, pàg. 101.

¹⁴ Jon Amsden, *Convenios colectivos...*, pàg. 102

eren una baula entre el sindicat vertical, l'empresa i els treballadors i en el millor dels casos eren un element de transmissió en ambdós sentits.

Tot i que les condicions generals del país i les particulars del sindicalisme oficial feien impossible que aquest organisme de la *línia representativa* tingués cap funció real, l'empresariat es va oposar a desenvolupar la reglamentació dels jurats d'empresa per por que fossin utilitzats per treballadors disposats a reivindicar millores salarials i de condicions de treball. Aquesta postura es veu clarament reflectida en les paraules del Gremi de Fabricants de Sabadell que posen de manifest el desacord amb la convocatòria d'eleccions de 1947:

*no se puede ocultar a nadie que conozca lo que es la industria y la masa obrera española, desgraciadamente muy poco preparada, el peligro que implica ir ahora a unas elecciones, precisamente entre la masa que siempre militó en los partidos de izquierda revolucionaria*¹⁵.

Aquells empresaris se sentien partícips de la victòria aconseguida en 1939 i no estaven disposats a cedir a les experiències "democràtiques" o participatives de la CNS.

Llur oposició frontal va fer que la normativa que havia de desenvolupar la Llei de 1947 quedés aturada durant sis anys. El setembre de 1953 va aparèixer, per fi, el *Reglamento de Jurados de Empresa* que restringia aquest organisme a les empreses de més de mil treballadors¹⁶. Poc o res no podien aportar ja noves reglamentacions, perquè en aquell moment les eleccions sindicals és reduïen, en la majoria dels casos, a estendre una acta, un mer formulari, que oficialitzava unes persones com a "representants" sindicals.

Malgrat tot, el fet que un nombre de treballadors determinats fossin reconeguts pel sindicat vertical com els representants oficials dels treballadors va ser observat -com els empresaris temien- amb interès per algunes organitzacions que estaven alerta davant qualsevol possibilitat d'incidència en la classe treballadora. Des dels anys cinquanta els comunistes del PSUC i els catòlics de l'HOAC, ACO i JOC van participar activament a les eleccions sindicals convocades pel sindicat vertical intentant utilitzar les vies legals per aconseguir una millora en les condicions salarials i de treball, i

---

¹⁵ Carme Molinero i Pere Ysàs, "Comissions Obreres" dins Pere Gabriel i d'altres, *Comissions Obreres...*, pàg. 36. Els autors extreuen la citació de l'Arxiu del Gremi de Fabricants de Sabadell. Expedient 678, 1948.

¹⁶ En 1956 es va ampliar a les empreses de més de cinc-cents treballadors, en 1959 a les de dos-cents cinquanta, en 1961 a les de cent i, finalment, en 1971 es va ampliar a les empreses de més de cinquanta treballadors.

també com un mitjà per apropar-se als treballadors¹⁷. En la majoria dels casos, però, els càrrecs sindicals requeien en persones poc representatives que la mateixa empresa decidia, la qual cosa deixava en no res la pretesa representativitat de l'*Organización Sindical* del règim franquista.

Les eleccions sindicals van continuar sota els mateixos paràmetres al llarg dels anys cinquanta -1950, 1953 i 1957. L'any 1960 van ser convocades noves eleccions sindicals que contaven amb una important novetat: eren les primeres que es convocaven després de promulgar la *Llei de Convenis Col·lectius*, de 24 d'abril de 1958. La llei obria noves possibilitats als representants sindicals i, malgrat les limitacions de tota mena a que s'havien d'enfrontar els càrrecs electes, va servir per incentivar encara més la participació obrera, sobretot la de les organitzacions clandestines i les catòliques.

A les eleccions dels anys seixanta van anar apareixent alguns canvis en la normativa que configuraven i aprofundien l'anomenada *linia representativa* de l'OSE. La reglamentació del 19 de juliol de 1960 limitava els electors dels càrrecs superiors d'aquesta *linia representativa* als elegits prèviament en el nivell inferior. Les eleccions de 1963 arribaren després de l'aprovació de la *Llei de Conflictes Col·lectius* del mes de juny de 1962 que regulava de manera molt restrictiva els conflictes entre empresa i treballadors¹⁸.

Les eleccions de 1963 van constituir un punt d'inflexió per als partidaris d'infiltrar-se en l'*Organización Sindical*¹⁹, però va ser a les eleccions de 1966 quan es va produir l'eclosió del moviment obrer en la participació a les eleccions sindicals. Les d'aquell any van esdevenir un moment decisiu en la vida sindical de la dictadura franquista, perquè van ser les eleccions amb més participació de les que s'havien realitzat fins llavors i on els candidats realment representatius hi van ser més presents. Hem de buscar les raons d'aquest canvi tan important, d'una banda, en els moviments que aleshores apareixien arreu d'Espanya amb la formació de Comissions Obreres i, d'altra banda, amb l'augment de les reivindicacions que la negociació dels convenis col·lectius propiciava.

---

¹⁷ Aquest aspecte es desenvoluparà més endavant.

¹⁸ En aquesta normativa es diferencien els conflictes amb caràcter general dels que són motivats per qüestions econòmiques. Malgrat aquesta diferenciació, ambdues modalitats continuaven igualment penalitzades.

¹⁹ A les eleccions d'aquest any, els partits que treballaven en la clandestinitat es van separar de manera dràstica per la posició que prenen davant la participació o no en les eleccions sindicals. Concretament, a Astúries i al País Basc es va desenvolupar una forta campanya d'abstenció preconitzada per una presència important de l'antiga UGT i dels socialistes que no van veure mai amb bons ulls la participació dels treballadors a la CNS. A Catalunya la influència d'aquestes organitzacions no es va notar i la campanya d'abstenció no va reeixir.

El temor dels empresaris, expressat tan clarament pel Gremi de Fabricants de Sabadell²⁰, s'havia fet realitat, almenys en part. El moviment obrer havia finalment utilitzat les esclotxes del règim per introduir-s'hi, tot aconseguint una plataforma des de la qual poder dirigir-se als treballadors i iniciar, lentament i progressivament, un avenç que, juntament amb altres elements, els conduiria amb el temps a depassar el sindicalisme vertical franquista.

La representativitat a l'*Organización Sindical*. Empresaris i treballadors.

En la dècada dels anys seixanta, l'*Organización Sindical* va intentar adaptar-se als nous temps i a la presència activa dels treballadors, la qual havia estat propiciada per la participació a les eleccions sindicals. Al principi de la dècada el llavors secretari general del sindicat -Francisco Giménez Torres-, va impulsar la creació del Congrés Sindical. Tècnics, empresaris i treballadors s'havien de trobar anualment per tal de programar els trets generals de l'acció sindical que calia emprendre. Giménez Torres impulsava la idea de "representativitat" dels diversos estaments que formaven l'*Organización Sindical*. Un Informe de 1968, a la revista *Cuadernos para el Diálogo* deia: *Se trata, en efecto, de un Congreso que tiene como objeto dar sensación de representatividad*²¹. Segons aquest informe, el Congrés Sindical era l'òrgan superior -representatiu i deliberant- de la CNS. Per aconseguir la representativitat aquest organisme es dotava de tres òrgans per basar la seva estructura: presidència, ple del congrés i comissió permanent.

El president del congrés, el mateix delegat nacional de sindicats, tenia plens poders per ordenar, organitzar i intervenir quan ho considerés oportú, podia suspendre la discussió d'un tema i usar el seu vot de qualitat. El president del congrés nomenava directament molts membres nats del congrés i de la comissió permanent.

Era previst que el ple del congrés adoptés resolucions de caràcter general amb relació a qüestions economicosocials que després podien ser interpretades i, si esqueia, executades, pel president i per la comissió permanent. La major part dels membres de la mesa eren designats pel president i el president era també el responsable directe d'un terç dels assistents al congrés. Els altres dos terços eren o membres nats, càrrecs provincials, procuradors sindicals, o bé membres "escollits" pels organismes econòmics i socials dels diversos territoris del sindicat vertical. No cal dir que la possibilitat que el ple del congrés fos mínimament representatiu era remota.

---

²⁰ Vegeu nota 15.

²¹ "Pasado, presente y futuro de la Organización Sindical", *Cuadernos para el Diálogo*, núm. XI, extraordinari. Novembre de 1968, pàg. 32.

Componien el ple els delegats nats, que eren els càrrecs de designació directa o càrrecs electius com ara els presidents de les seccions socials i els procuradors sindicals a les Corts. També eren presents en el ple del congrés els delegats per elecció que sorgien de les seccions econòmiques i socials del sindicat vertical. Per últim, formaven part del ple del congrés sindical, els delegats designats directament per la presidència. Aquest sistema garantia de manera clara i diàfana el control del congrés sindical des de la mateixa CNS. El president controlava directament més de la meitat dels delegats que eren presents en el ple del congrés.

El plenari discutia la política sindical entre pesades i llargues sessions, a la fi de les quals s'acordaven unes resolucions destinades a la pràctica. La comissió permanent era l'organisme creat amb aquest fi, però la composició de la comissió feia pràcticament impossible un cert grau d'independència i autonomia fins i tot en els estrets marges que el sindicalisme vertical es podia permetre.

Els membres de la comissió permanent havien de ser alhora membres del congrés sindical: vint-i-quatre empresaris i vint-i-quatre treballadors; a més d'aquests representants hi havia vint-i-dos càrrecs d'elecció directa i cinc membres de lliure designació del president. La presidència requeia en el delegat nacional de sindicats i la secretaria en el secretari general de l'OSE.

Tant l'organització com la composició dels organismes de "representació" sindical convertien el congrés sindical i la comissió permanent en uns organismes burocràtics sense cap altra utilitat que la propaganda verticalista. En el cas que, del dit congrés, sorgís una actuació concreta a realitzar, la comissió permanent l'havia d'executar partint de les disposicions que fixés la presidència. Aquesta i d'altres normes similars establien un control determinant de l'aparell burocràtic de l'*Organización Sindical* davant qualsevol iniciativa que volgués sortir mínimament dels canals previstos.

Des que es va crear el congrés sindical es van dur a terme cinc congressos: el primer es va realitzar el mes de març de 1961, el segon el mes de març de 1962, el tercer, incomplint el requisit de l'annualitat el mes de març de 1964, el quart el maig de 1968 i el cinquè i últim per l'abril de 1973.

La realització cada vegada més espaiada dels congressos revelava la irrellevància del que allí decidien. Els responsables de convocar-los obviaven el calendari previst perquè la realització dels congressos mostrava clarament que cap dels projectes plantejats no sortia endavant o almenys no obtenia cap ressò social²².

---

²² Rosario Sánchez López i Mª Encarna Nicolás Marín, "Sindicalismo vertical franquista: la institucionalización de una antinomia (1939-1977)" a David Ruiz (direcció) *Historia de Comisiones...*, pàg. 38.

La inoperància del congrés sindical i de la comissió permanent es mostrava amb tota cruïsa, fent bona l'afirmació de *Cuadernos para el Diálogo* quan deia que aquestes reunions pretenien fer *sensación de representatividad*²³. Ni pel sistema d'elecció ni pel de discussió dels temes no es podia aconseguir cap mínima representativitat de la massa social assalariada.

Així es poden entendre els consells d'empresaris i treballadors, sorgits d'una resolució del III congrés sindical (1964). La creació d'aquests organismes reconeixia la necessitat d'enquadrar separatament treballadors i empresaris. Aquest reconeixement, però, no implicava que els nous consells s'entenguessin com un veritable organisme representatiu. La derivació automàtica de la majoria dels estaments de la CNS a tots els nivells administratius inferiors, va multiplicar els consells d'empresaris i treballadors fins al nivell comarcal o àdhuc, si la ciutat era prou gran, a escala municipal. L'aparició d'aquests organismes no va millorar el nivell de representativitat del sindicat vertical franquista, però sí que va posar a disposició dels treballadors una eina susceptible de ser utilitzada per a d'altres fins ben diferents²⁴.

El cas de l'empresariat era tota una altra cosa. Aquest sector va utilitzar amb entera llibertat el nou organisme, que li va servir per organitzar, estructurar i aglutinar els empresaris entorn d'una mateixa política i exercir una influència decisiva que era més difícil d'aconseguir fora de l'organisme burocràtic²⁵. Un exemple d'aquesta utilització era el consell d'empresaris provincial de Barcelona, considerat com un model de funcionament, d'iniciativa i d'empenta i que no esperava que el consell nacional li donés ordres sinó que el seu objectiu era influir i fins inspirar aquest²⁶.

A mitjan dècada dels seixanta i fora d'aquest àmbit, un petit sector de l'empresariat va començar a plantejar un canvi en els principis dels empresaris partidaris del règim. El

---

²³ Veg. nota 21.

²⁴ L'ocupació d'aquests organismes de veritables representants dels treballadors es va multiplicar durant els anys setanta, en les zones de major repercussió del moviment obrer i en els nivells més baixos -local, comarcal i provincial-.

²⁵ Carme Molinero i Pere Ysàs, en el seu estudi *Els industrials catalans durant el franquisme*, (1991), expliquen que els organismes autònoms de l'empresariat català, com ara la Cambra de Barcelona o el Foment del Treball Nacional, eren organismes nominalment autònoms, que en el cas del primer organisme es repartia harmònicament els papers amb el consells d'empresaris. La Cambra de Barcelona complia la funció d'elaborar les línies de política econòmica a mitjà i llarg termini mentre que la CNS era útil per a l'estratègia a curt termini (pàgs. 147-8). El cas del Foment del Treball Nacional va ser diferent. El Foment era un organisme que no va tenir cap rellevància fins els anys setanta, en què hi van entrar a participar membres del Cercle d'Economia. Els dos presidents, que ocuparen llargues presidències -1941-1952 i 1952-1972 respectivament-, van restar sempre fidels al règim. En realitat, l'antiga patronal catalana és manté més com un símbol que com una realitat a tenir en compte, (pàgs. 16-19).

²⁶ *Ibid.*, pàgs 36-40. Segons els autors, malgrat la utilització positiva i beneficiosa que els empresaris feien d'aquest organisme, aquests trobaven excessives les traves burocràtiques que el sindicat vertical imposava al seu funcionament.

desenvolupament econòmic demanava eficàcia a les empreses i la concertació social podia ser un bon camí per aconseguir-la. La fossilització de l'estructura sindical vertical falangista no afavoria els interessos dels empresaris més emprenedors que necessitaven un altre marc per a les relacions empresa-treball²⁷. La història de les relacions empresa-treball de l'últim període del règim franquista revela un equilibri permanent de l'empresariat entre la negociació i l'acceptació de la pressió obrera, d'una banda, i, de l'altra, la utilització de tots els mecanismes legals que el sindicat vertical posava a la seva disposició per tal de frenar i paraitzar aquesta mateixa pressió.

Podem dir, doncs, que els organismes que els jerarques verticalistes crearen a recer de la *Llei de Convenis Col·lectius* amb la intenció de dotar l'*Organización Sindical* d'eines que vehiclessin les demandes dels treballadors van fracassar estrepitosament. Ni les funcions ni la composició d'aquests organismes no preveien ni feien possible la participació real dels treballadors, ni les autoritats del règim haurien autoritzat o fet viable cap proposta real de representació. D'altra banda, l'existència paral·lela dels consells d'empresaris hauria impossibilitat qualsevol iniciativa plantejada pels organismes "representatius" dels treballadors. Totes les iniciatives que es poguessin haver fet en aquesta direcció, naixien necessàriament mortes.

El temps, tanmateix, va anar canviant la inèrcia que el funcionament burocratitzat del sindicalisme vertical propiciava. La creixent importància del moviment obrer va imposar-ne la presència en l'escalafó més baix de l'*Organización Sindical* la qual cosa va comportar no poques molèsties als jerarques verticalistes. El moviment obrer va aprendre a utilitzar els organismes oficialistes com una eina més en la seva lluita per a la conquesta de les llibertats sindicals i polítiques²⁸. L'empresariat, al seu torn, va adaptar-se també als nous temps, no sense, haver utilitzat a fons tots els recursos que

---

²⁷ Així ho reconeixia explícitament un article a *Cuadernos de Ruedo Ibérico* de 1965. Aquesta revista de l'exili espanyol acostumava a reproduir opinions d'articulistes d'esquerra i fins d'extrema esquerra, la qual cosa fa més curiosa encara l'opinió de l'articulista que deia que el moviment obrer havia de tenir present aquest sector de l'empresariat. J. R. "¿Una nueva mentalidad? Jóvenes patronos españoles", a *Cuadernos de Ruedo Ibérico*, núm. 3, octubre-novembre 1965, pàgs. 103-106. Des d'una altra òptica, són conegudes les declaracions de desembre de 1967 de l'empresari Pere Duran i Farell sobre la necessitat de parlar amb CCOO. Altres empresaris rellevants també es van pronunciar en aquest sentit. Ignacio de Villalonga - president del Banc Central- deia, en un dinar organitzat pel comitè espanyol de la Lliga Europea de Cooperació Econòmica, que era necessària la: *libertad al derecho de huelga, y el derecho de despido, sin arbitrariedad. Es la única manera de exigir disciplina al trabajo, la costumbre existente en todos los países adelantados. Aquí somos paternalistas generosos, pero nos cuesta muy caro.* Declaracions recollides pel *Noticiero Universal* del dijous 25 de gener de 1968.

²⁸ La dècada dels setanta va començar a ser important la presència en aquests organismes -a nivell local, comarcal i fins provincial- de treballadors escollits a la base. En algunes zones, com ara el Baix Llobregat, les eleccions sindicals de 1975 van suposar l'ocupació pràcticament total d'aquests consells de treballadors.

el sindicat vertical posava a la seva disposició per tal d'aconseguir la neutralització de la força obrera.

Poder, sindicalisme i base obrera.

Els anys seixanta el moviment obrer començava a despertar-se de la seva letargia, i els dirigents de la CNS, atents a la realitat, hi van veure una oportunitat d'obtenir un lloc rellevant dins el sistema polític. La despolitització general del país era un bon punt de partida per poder reconduir els brots del moviment obrer cap als seus interessos. La creixent participació obrera a les eleccions sindicals es podia convertir en una eina que, degudament dirigida, oferís a l'*Organización Sindical* l'oportunitat de representar quelcom més que un aparell burocràtic fora dels circuits de decisió del règim²⁹. Mantenir l'aparença de representativitat i donar un cert espai a les demandes dels treballadors podia ser un poderós instrument per obtenir aquesta finalitat. Les característiques personals del delegat nacional de sindicats de mitjan dècada dels seixanta, José Solís³⁰, facilitaven la política d'apropament als treballadors necessària per aconseguir aquest objectiu. El punt culminant d'aquesta política es pot situar a les eleccions de 1966, quan va fer fortuna el lema *Vota al mejor*³¹.

Els primers signes d'aquesta política van arribar en un any força conflictiu, l'any 1962. Aquest havia començat amb la vaga de la *CAF* de Beasain, que molt poc temps després es va estendre al sector metal·lúrgic de Biscaia. A la primavera es van produir les vagues mineres d'Astúries, que van tenir una repercussió social important i van suposar un cop d'efecte del moviment obrer que el règim va haver d'encaixar. La resposta al moviment no denotava cap canvi, el règim va contestar de la manera acostumada: detencions, prohibicions i acomiadaments i, ultra això, es va declarar l'estat d'excepció a Astúries, Biscaia i Guipúscoa.

Dins l'OSE començaven a produir-se alguns moviments destinats a posar en pràctica la política d'apropament als treballadors. Segons el sector que propugnava aquesta postura, calia treballar per desactivar el discurs obrer de l'enfrontament i havia de

---

²⁹ L'*Organización Sindical* franquista va esdevenir un pilar important en la consolidació del règim, en la mesura que va enquadrar la classe treballadora sota el control d'un organisme públic. Ara bé, una cosa era la tasca de controlar i contenir i una de ben diferent era que els jerarques del sindicat vertical comptessin amb una presència important i decisiva dintre del sistema polític franquista.

³⁰ José Solís va ser nomenat delegat nacional de sindicats en 1951 i en 1957 ministre secretari general del Movimiento, del qual depenia l'*Organización Sindical* i era anomenat "la sonrisa del régimen". Era un home populista que usava un llenguatge pretesament radical i sindicalista, que podia confondre els treballadors menys conscients.

³¹ Algunes persones entrevistades reconeixen l'efecte d'aquell lema en la mobilització per la participació a les eleccions sindicals de 1966.

situar els treballadors en un ambient de retòrica i confusió que pogués atreure els menys conscienciats i, segurament també, més nombrosos. L'objectiu principal era augmentar la presència del sindicat vertical dins l'entramat de poder franquista; per aconseguir-ho, era imprescindible comptar amb un organisme capaç d'aglutinar una base obrera important disposada a actuar quan la jerarquia ho considerés oportú³².

Dins aquesta estratègia i com una resposta immediata al moviment obrer que despunta a Astúries, es publica la *Llei de Conflictes Col·lectius*, de 20 de setembre de 1962. L'objectiu principal de la llei és despolititzar les reivindicacions obreres i encaminar-les exclusivament a les reivindicacions més economicistes³³.

De manera paral·lela a la publicació de la llei i dins d'aquesta mateixa línia populista, es poden situar algunes trobades dels jerarques verticalistes amb representants obrers. Aquestes trobades es fotografien i són degudament publicades en els mitjans de comunicació. Una mostra és la notícia que apareix a *La Vanguardia* el 5 d'octubre de 1962. El diari barceloní titulava, en la seva pàgina número 13: *Visita de comisiones obreras al ministro de Trabajo*. El títol precedia un text on s'explicava que un nombre indeterminat de treballadors, acompanyats de jerarques sindicals i d'alguns procuradors en Corts, havien exposat al ministre de Treball les seves reivindicacions, que eren: salaris més justos, establiment del salari mínim, realització de convenis col·lectius i assumptió estatal d'una part del cost de la Seguretat Social. La notícia explicava que el ministre havia encoratjat els treballadors a la participació en el desenvolupament econòmic del país que es trobava en un moment decisiu. El diari no informava sobre l'acceptació o no de les reivindicacions laborals dels treballadors. L'objectiu no era aquest, calia frenar el fons polític de les reivindicacions obreres i calia donar l'aparença d'escoltar els treballadors, fins i tot d'escoltar *comisiones obreras*³⁴. Més enllà dels resultats obtinguts pel moviment vaguista de l'any 1962³⁵, és interessant de constatar els moviments del sindicat vertical per acostar-se al moviment obrer en uns moments en què aquest mostrava una tendència perillosa cap a l'autonomia.

---

³² Els models populistes de la Itàlia feixista o de l'Argentina de Perón constituïen uns bons referents.

³³ En aquesta llei es distingien les vagues amb reivindicacions de caràcter polític de les que posaven l'economia com a objectiu primordial. Això no significava la legalització de les vagues amb reivindicacions econòmiques, però sí que subratllava el caràcter indesitjable de les de caràcter polític.

³⁴ Evidentment, en aquella època aquestes paraules estaven desproveïdes del significat que van obtenir posteriorment. No deixa de ser significatiu, però, el fet d'acceptar un terme -obrero-proscrit en el llenguatge oficial. Són petits canvis que revelen els nous objectius del sindicalisme oficial.

³⁵ El mes de gener de 1963 es va produir un augment salarial i es va fixar, per primera vegada, el salari mínim en 60 ptes.

El camí que s'havia iniciat amb les vagues de 1962 no va aturar-se i en 1964 va cristal·litzar en el naixement d'un moviment obrer de nova planta a les dues ciutats principals del país, Madrid i Barcelona. A Madrid, dins les estructures del sindicat vertical i a partir d'un llarg conflicte del ram del metall, es va crear una coordinadora estable de treballadors metal·lúrgics, que va suposar per al moviment obrer una fita important en la seva cursa cap a la independència. Els metal·lúrgics madrilenys s'havien anat reunint setmana rere setmana aplegant cada vegada més treballadors entorn de les reunions que tractaven del conveni del sector. En veure el caire que prenia l'organització de la coordinadora, Solís Ruiz, ministre secretari general del Movimiento, va convocar els líders del moviment a una reunió el 7 de gener de 1965. En veure'ls arribar els va dir: *¡Bueno Camacho, vamos a ver, qué me estáis haciendo los del metal!*³⁶. El to populista utilitzat pel ministre no va confondre els qui assistien a la reunió. Marcelino Camacho afirma que aquella reunió va servir perquè el ministre s'adonés que aquell moviment no era controlable³⁷. José Solís havia vist en aquells treballadors que es reunien als locals del sindicat una oportunitat per a l'OSE com a estructura oficial. Assimilar aquells líders que demostraven tenir contacte amb els treballadors hauria estat un element important en l'estratègia de convertir el sindicat vertical en un aparell poderós a tenir en compte dins del règim³⁸. La jugada, però, no va sortir bé. Aquella barreja estranya -contranatural-³⁹ de catòlics, socialistes i comunistes semblava arrelar entre els treballadors i allunyava la possibilitat de manipulació del moviment obrer. S'imposava, doncs, de buscar en una altra banda, sense perdre de vista l'objectiu últim de trobar la clau de volta del control real de la classe treballadora.

La labor de recerca, un cop descartat el control del naixent moviment de les *Comissions Obreres*, va recalcar al principi de 1965 en les restes del sector més *sindicalista*⁴⁰ de la històrica CNT.

---

³⁶ Marcelino Camacho, *Confieso que he luchado. Memorias*, Ediciones de hoy, Madrid, 1990, pàg. 176.

³⁷ *Ibíd.*

³⁸ L'estratègia del general Franco d'establir equilibris entre les diferents famílies del règim afavoria, en aquell moment els membres de l'*Opus Dei* per sobre dels de la Falange que havia perdut pes específic. Disposar d'un sindicat poderós podia servir als falangistes per recuperar la preponderància perduda en el si del règim.

³⁹ Així era reconegut per l'informe policial fet a Barcelona amb motiu de la detenció dels membres de la Comissió Obrera Central el febrer de 1965. *Diligencia extendida en Barcelona y en la VI brigada regional de investigación social, jefatura superior de policía, a las diez horas del día 20 de febrero de 1965, por el comisario jefe de la misma, Antonio Juan Creix...* a: José Antonio Díaz, *Luchas internas en Comisiones Obreras. Barcelona 1964-1970*, Ed. Bruguera, Barcelona, 1977, pàg. 77.

⁴⁰ Borja de Riquer, "Un país després d'una guerra, 1939-1959", a: Borja de Riquer i Joan B. Culla, *El franquisme...*, pàg. 157.

El sindicat anarquista CNT, igual que els altres sindicats i partits polítics democràtics, havia quedat assolat, aterrat del tot durant la desfeta del final de la guerra civil i amb la repressió que acompanyà la victòria del general Franco. L'organització anarquista estava dividida entre els militants de l'interior, que amb prou feines sobrevivien de manera organitzada, i els de l'exterior presents sobretot a Tolosa de Llenguadoc i a Mèxic. En aquesta situació de desfeta va aparèixer el delegat nacional de sindicats -la cara amable del règim- a parlar amb un llenguatge grat als militants més possibilistes de l'organització. Fruit de les primeres converses entre José Solís i alguns membres de la CNT⁴¹, va sorgir el document *Ante la problemática sindical española* d'abril de 1965. Aquest document va servir de base a les primeres discussions entre els dos sindicats. S'hi exposaven els principis dels quals es partia: sindicats únics, democràcia, independència, control sindical de l'economia, intervenció sindical a les institucions i dret de vaga⁴². Fruit de les primeres converses va sorgir un document⁴³ de cinc punts que resumien els acords de la CNS i de la CNT. Els acords desenvolupaven les bases ja establertes en el primer document del mes d'abril i concretaven que el dret de vaga només seria legal quan ho decretés el sindicat i després d'haver esgotat totes les possibilitats⁴⁴. L'acord es va traslladar a la UGT per si aquesta central sindical s'hi volia sumar: la resposta va ser contundent i clarament contrària a la participació en el que s'havia acordat⁴⁵. El sector de la CNT que donava suport a l'acord publicava poc després un document on afirmava haver donat: *el primer paso decisivo en la evolución política de nuestro país*⁴⁶.

Malgrat la petita absorció d'una part de la CNT, allò no va tenir repercussions reals en el moviment obrer, que va anar decididament per un altre camí. L'acord CNS-CNT va ser una petita victòria personal de José Solís, que de fet li va servir de ben poc.

---

⁴¹ Segons una publicació anarquista, un dels dirigents partidaris d'aquestes converses era l'exministre cenetista Juan López Sánchez exiliat a Mèxic. *Apuntes para una historia del movimiento obrero español de la post-guerra, 1939-1970*, Edita: Fondo de Documentación para la información anarco-sindicalista" s.p. d'i., pàgs. 58-9. Biblioteca Figueras.

⁴² Resum del document a Ramón Bulnes, "Del sindicalismo de represión al sindicalismo de integración" a *Horizonte español*, vol. II..., Annex I, pàgs. 309-310.

⁴³ *Resolución preliminar sobre el sindicalismo obrero español* de 4 de novembre de 1965. *Ibíd.*

⁴⁴ El dret de vaga era l'element crucial de l'acord, ja que els altres punts podien quedar clarament absorbits dins la demagògia usual de l'*Organización Sindical*. Calia deixar clar que el dret de vaga era un recurs molt limitat i que eventualment s'utilitzaria quan hi hagués estructures "que permetessin abusos". És a dir, que si no hi havia "abusos", no hi havia vaga.

⁴⁵ El 27 de novembre de 1965 la UGT contestava en aquests termes: *Hemos leído y estudiado la comunicación que nos envía con fecha 16 de los corrientes y la Resolución Preliminar que la acompaña. No hemos de ocultar la estupefacción que estos textos nos han producido ni nuestra total disconformidad con los mismos (...) Lamentamos que se haya creído usted en el deber de comunicarnos los textos de referencia, que ya conocíamos al leer los discursos y manifestaciones de los jefes de la organización sindical. Deseamos sinceramente que se percate usted de la inutilidad de sus discutibles propósitos.* Ramón Bulnes, "Del sindicalismo de represión al ...", pàg. 312.

⁴⁶ L'1 de gener de 1966 es publica el document *La CNT ante el pueblo español*. *Ibíd.*

L'acord aconseguit amb un sector de la central anarcosindicalista no va suposar l'obtenció de la base obrera a què aspirava el ministre falangista. Ni la Falange va obtenir més quota de poder o rellevància política dins del sistema franquista, ni el sindicat vertical va aconseguir controlar el moviment obrer que rotundament va optar per la representativitat directa que li atorgava la participació a les *comissions obreres*.

Convenis col·lectius.

Els senyals d'alarma de l'economia espanyola havien sonat amb força a la fi dels anys cinquanta, amb el país a punt de fer fallida; calia posar al dia les estructures econòmiques i socials, si no es volia que les dificultats econòmiques arrosseguessin en la caiguda el règim polític. El nomenament d'un nou govern pel febrer de 1957 tenia l'objectiu principal d'aconseguir redreçar l'economia i alhora posar al dia les velles estructures que la sostenien. Es va contactar ben aviat amb els organismes internacionals que tenien cura de l'economia i el 4 de juliol de 1958 Espanya ingressava al Fons Monetari Internacional i al Banc Mundial, els dos organismes essencials dins l'ordre econòmic del món occidental on Espanya volia inserir-se.

El Banc Mundial propugnava en aquells moments la necessitat de vincular els augments salarials a la productivitat com la manera més adient d'aconseguir un augment del rendiment del treball⁴⁷. Partint d'aquesta premissa, la negociació col·lectiva esdevenia una peça clau en l'obtenció d'aquest objectiu. La llei que promulgava aquesta necessitat s'havia avançat àdhuc a l'ingrés formal d'Espanya a l'organisme que difonia el damunt dit principi; el 24 d'abril de 1958 s'havia publicat ja la *Llei de Convenis Col·lectius*, que venia a regular un dels aspectes més importants de l'economia: la relació entre empresaris i treballadors, o, cosa que era el mateix, la relació entre salaris i condicions de treball i productivitat.

L'objectiu principal del reconeixement de la concertació social era augmentar la productivitat per millorar la competitivitat i aconseguir d'aquesta manera beneficis més importants. El fet que a Espanya hi hagués un règim de dictadura afegia alguns elements autòctons a l'interès per la concertació social. El sindicalisme oficial, orfe de veritable representativitat, tenia una ocasió d'or per fer valdre la seva importància si aconseguia intervenir en el procés de concertació social. Els empresaris necessitaven establir algun tipus de pacte laboral pel qual poguessin millorar el rendiment del treball a partir de certes concessions a la classe treballadora. És en aquest punt on la CNS esdevenia essencial per controlar el procés i vigilar que el moviment obrer no

---

⁴⁷ Manuel Ludevid *Cuarenta años de sindicato vertical...*, pàg. 36.

desbordés els límits considerats tolerables. Des del punt de vista empresarial la llei de convenis tenia algun risc i per això confiava en el sindicalisme oficial, sobretot en el seu paper de contenció de les reivindicacions obreres. D'aquesta manera l'*Organización Sindical Española* esdevenia indispensable en la bona marxa econòmica i social del país⁴⁸.

Els convenis col·lectius van suposar la possibilitat d'abordar qüestions d'interès empresarial i també d'interès per als treballadors. La llei preveia la negociació de salaris, normes de productivitat, classificació professional, valoració dels llocs de treball, incentius a la producció, horaris de treball, vacances, accidents, malalties i jubilacions⁴⁹. Els convenis col·lectius es convertien, així, en objecte d'interès per a tots els sectors implicats en l'economia i cadascun d'ells esperava obtenir un alt rendiment d'aquella llei.

CONVENIS 1958-1966

Anys	Convenis	Empreses	treballadors
1958	7	3.987	18.547
1959	205	67.980	433.229
1960	168	37.190	322.871
1961	449	168.444	937.316
1962	1.538	561.402	2.316.413
1963	1.027	439.627	1.822.374
1964	994	252.591	1.419.020
1965	1.147	509.276	1.905.221
1964	994	252.591	1.419.020
1966	937	345.155	1.733.860

Font: Organización Sindical. Oficina Central de Convenios Colectivos. *Información de Convenios Colectivos Sindicales*, 4t Trimestre 1975⁵⁰.

⁴⁸ Els esdeveniments internacionals a la fi de la II Guerra Mundial aconsellaven al règim arraconar la Falange en llocs poc rellevants del sistema. La rellevància del sindicalisme oficial era, en conseqüència, d'importància vital per a aquesta organització feixista que, adoptant una postura favorable als convenis col·lectius, lluitava en definitiva per la seva pròpia supervivència.

⁴⁹ Ramón Bulnes, "Del sindicalismo de represión...", pàg. 295.

⁵⁰ Lluís Fina, *Convenios y salarios en el sector metalúrgico español, 1960-1975*, Universitat Autònoma de Barcelona, setembre 1979, pàg. 133.

D'ençà que la llei és aprovada va creixent paulatinament el nombre de convenis col·lectius, però és l'any 1962 quan de veritat arrenca el procés de concertació social. Aquell any va ser extraordinàriament conflictiu i una part d'aquell moviment queda reflectit en els mil cinc-cents convenis negociats que van tenir repercussió sobre més de dos milions de treballadors⁵¹. Al principi dels anys seixanta l'economia començava a emprendre el vol i els agents socials hi tenien una presència cada vegada més important. L'impacte que els convenis col·lectius causaven als treballadors començava a ser apreciat per aquests, que ja en aquells moments en feien un primer balanç.

En els medis atents a l'evolució de l'economia espanyola i en els mateixos medis obrers, es parlava sovint dels convenis i també de les seves conseqüències. Un dels temes que s'abordaren amb més intensitat va ser la qüestió de la productivitat, que aleshores es va convertir en l'element clau de la negociació col·lectiva. L'augment de la productivitat era expressat pels empresaris com la prova del nou en la comprovació del bon funcionament de l'economia. Si aquesta no reeixia era per culpa del rendiment escàs dels treballadors, que no podien conseqüentment gaudir de rendes més altes ni de millors condicions de treball. Els convenis col·lectius vindrien a regular aquesta situació i s'aconseguirien millores salarials i de condicions en la mesura que els treballadors es comprometessin a augmentar els ritmes de treball per tal d'aconseguir més productivitat. Julián Ariza, membre de les incipients Comissions Obreres de Madrid, abordava aquesta visió en un article de *Cuadernos para el Diálogo* aparegut a l'estiu de 1964:

Muy recientemente solían esgrimir, con una seguridad que hacía dudar a cualquiera, que los trabajadores españoles no gozaban de mayor nivel de vida por ser muy escasa su productividad. La triste sangría de nuestra emigración a países del continente ha servido para demostrar que nuestra capacidad de trabajo no tiene que envidiar en nada la de otros trabajadores y que el bajo rendimiento de nuestra producción obedece sobre todo a que el capital español, contento con sus seguras rentas, no se preocupó suficientemente de modernizar sus procedimientos, y mecido en una estructura política que protegía sus intereses, perdió la oportunidad de hacer resurgir a nuestra Patria al compás del resto de naciones europeas⁵².

Ariza posava el dit a la nafra: calia renovar l'utilitatge industrial per fer competitives les empreses i calia dotar-les d'experts que les organitzessin adequadament per tal

---

⁵¹ Aquesta xifra no se superarà fins l'any 1969.

⁵² Julián Ariza, "convenios colectivos" a *Cuadernos para el diálogo*, núm. 10-11, juliol-agost 1964, pàg. 9.

d'obtenir rendibilitat del treball⁵³. La negociació col·lectiva podia ser una bona oportunitat per dur a terme un pla de renovació total dintre del món de l'empresa, però emprendre aquest camí hauria significat obrir, paral·lelament i significativament, la via del diàleg amb els obrers. La revista *Cuadernos para el Diálogo* observava amb preocupació que el camí emprès era un altre:

¿Existe entre nosotros un vivo y efectivo diálogo en la vida laboral? Ciertamente no parece observarse la existencia de diálogo. Los convenios colectivos podrían haber sido un cauce para el diálogo, pero han carecido de la necesaria espontaneidad para haber podido llegar a serlo. Las llamadas "relaciones humanas en la empresa" -aún con enfoques paternalistas en la mayoría de los casos- distan bastante de estar vigentes en gran número de empresas⁵⁴.

Al seu torn, l'empresariat no tenia ni urgència ni consciència de la necessitat d'un veritable diàleg entre empresaris i treballadors. Des del seu punt de vista, era urgent només donar resposta a una demanda creixent i calia doncs assolir un major rendiment del factor treball, concedint augments salarials⁵⁵ i obtenint-ne a canvi augments de productivitat que s'aconseguirien principalment a través de l'augment dels ritmes de treball⁵⁶.

La llei de Convenis Col·lectius havia nascut amb el propòsit del règim d'adequar l'economia espanyola al signe dels temps i fer-la competitiva, confiant en l'*Organización Sindical* per controlar i canalitzar degudament el moviment obrer que podia sorgir. El paper de l'OSE esdevenia clau per aconseguir l'èxit de l'operació, i d'aquesta manera obtenia, per primera vegada, un paper rellevant dins el panorama del món del treball i contribuïa a satisfer les aspiracions de la Falange. Una de les conseqüències previsibles de la llei era que els treballadors aprofitessin les vies legals d'organització i reunió per articular un moviment obrer que desbordés les previsions del règim, de l'empresariat i del mateix sindicat vertical. I, això, efectivament és el que va passar.

---

⁵³ Nombrosos informants expliquen la percepció obrera del mal funcionament i desorganització de l'empresa.

⁵⁴ "La voz del trabajo" (Editorial), a *Cuadernos para el Diálogo*, núm. 15, desembre 1964, pàg. 4.

⁵⁵ Els augments salarials es van fer realment efectius però com Lluís Fina alerta en la seva tesi, van servir fonamentalment per augmentar encara més la dispersió i diferenciació de sou que tenien les taules salarials espanyoles. Aquest autor adverteix que la mateixa llei de convenis ja ho preveia, perquè en el preàmbul de la llei s'afirmava, que els salaris s'havien d'adequar al nivell de la comarca, de la zona o de l'empresa. Lluís Fina, "Política salarial i lluita de classes...", pàg. 114.

⁵⁶ Veg. capítol 2.

Des del primer moment, la negociació dels convenis col·lectius va ser aprofitada pels sectors més conscients de la classe treballadora per plantejar les reivindicacions més sentides i obtenir millores que es poguessin percebre d'una manera immediata. La percepció que els treballadors tenien dels convenis col·lectius era d'un procés pròxim i abastable; una percepció que augmentava considerablement quan el conveni era d'empresa. A partir de l'aplicació de la Llei de Convenis Col·lectius, els treballadors ja no s'havien d'enfrontar a l'estat sinó que formaven part d'unes meses de negociació disposades a acceptar algunes reivindicacions obreres. La legalitat del procés facilitava la participació de molts treballadors que haurien rebutjat llur suport a un procés d'enfrontament directe amb l'estat. Aquesta era una constatació que es podia fer a primer cop d'ull i que els sectors obrers que treballaven a la clandestinitat van palesar ràpidament⁵⁷. Això no vol dir que l'avantguarda obrera acceptés les limitacions que la Llei i les condicions polítiques del país imposaven. De fet, en l'aprofitament de les vies que la negociació col·lectiva oferia, hi veien una manera pràctica de connectar amb els treballadors i una oportunitat de treballar pels veritables objectius que es plantejaven:

Es muy importante que la acción de los socialistas amplíe y eleve de nivel este contenido, superando la "monetización" de los problemas, es decir, el que la explotación obrera pueda pagarse con dinero. Para ello el centro de la lucha sindical debe ser la condición total de los trabajadores y no únicamente su remuneración.

Situada de este modo, la acción sindical cobra mayor amplitud y, sin hacerse directamente política, se abre, forzosamente, a los problemas políticos (...) y consiga movilizar amplias masas de trabajadores todavía poco politizados; de todas formas una política sindical como la esbozada - que tiene en cuenta esta situación- parece capaz de elevar el nivel y la conciencia de la lucha⁵⁸.

L'any 1966 va ser un any de represa del moviment obrer i, aleshores ja es plantejava la necessitat de superar la barrera de l'obtenció d'algunes millores econòmiques i s'establí l'estratègia d'aconseguir traspasar la llinda dels límits que el règim havia establert en la *Llei de Convenis Col·lectius*. Es tractava d'assolir la major influència

---

⁵⁷ Aquest punt de vista és expressat pel FOC en una publicació pròpia de l'any 1966: "Política Sindical", a *Control Obrero. Revolución Socialista de las fábricas*, FOC, abril 1966, pàg. 2. Una opinió similar es manifesta en l'article d' E.G. sobre "El movimiento obrero en Madrid: los metalúrgicos", publicat en el núm. 3 de *Cuadernos de Ruedo Ibérico* d'octubre-novembre de 1965, que feia referència a l'organització dels treballadors del metall -la formació de la C.O. de Madrid- entorn del conveni col·lectiu del seu sector.

⁵⁸ "Política Sindical", a *Control Obrero...* pàg. 4.

possible entre la classe treballadora, aixecar el nivell de consciència d'aquesta i aconseguir portar-la cap a la lluita política que acabés amb la dictadura franquista. Obtenir que les masses despolititzades participessin en una lluita que: *sin hacerse directamente política, se abre, forzosamente, a los problemas políticos*⁵⁹.

La lluita que es va organitzar entorn dels convenis col·lectius va marcar decididament el caràcter del moviment obrer dels últims anys seixanta i dels primers setanta. Parlar de l'organització obrera de l'últim període del franquisme és fer-ho, simultàniament i en bona part, de la negociació col·lectiva que va néixer sota l'empareda de la llei promulgada pel règim franquista el mes d'abril de 1958.

En definitiva, els convenis col·lectius que aparegueren en el panorama espanyol forçats per la necessitat de posada al dia de l'economia i impulsats pel sindicalisme oficial, tot esperant d'obtenir la força de la representativitat, acabaren sent una oportunitat d'or per la classe treballadora que aquesta sabé aprofitar intel·ligentment.

3.2 Contestació sindical: entre el silenci i la protesta.

Joves activistes

Hi ha una coincidència total⁶⁰ a considerar que els canvis que es van produir a meitat dels anys cinquanta foren decisius per al moviment obrer. En primer lloc, es parla de l'augment dels joves treballadors que ja no han viscut la guerra civil directament. En segon lloc, se situa el creixement econòmic, que estimula els moviments migratoris cap a determinades zones provocant una important concentració industrial. Es parla, en tercer lloc, del paper dels sectors catòlics vinculats a les organitzacions obreres HOAC i JOC⁶¹ i de l'actitud d'alguns capellans sensibles a la nova situació. Es tenen també en compte els progressius canvis en el marc laboral i, per últim, s'assenyala el buit ideològic provocat per la repressió sindical de la postguerra que trunca d'arrel la connexió de la tradició sindical entre generacions. Aquesta última qüestió comportarà l'individualisme i l'apoliticisme de la classe treballadora que es reflectirà en el tipus de conflictivitat anterior als anys 60. El nou moviment obrer que sorgirà a la dècada dels seixanta haurà d'imposar-se a aquesta situació i també sobre el fantasma de la por que plana, des del final de la guerra civil, sobre la ciutadania.

---

⁵⁹ *Ibíd.*

⁶⁰ Carme Molinero i Pere Ysàs "Comissions Obreres" dins Pere Gabriel i d'altres *Comissions Obreres...*, pàg. 39. També Joan B. Culla, "Del pla d'estabilització a la fi del franquisme" a: Borja de Riquer i Joan B. Culla, *El franquisme...*, pàg. 287.

⁶¹ Hermandad Obrera de Acción Católica i Juventud Obrera Católica, respectivament.

Així, doncs, podem establir dues etapes ben diferenciades del moviment obrer dins l'etapa franquista. La primera ocupa tot l'espai de la postguerra, els anys cinquanta i els primers seixanta, i la segona va des d'aquesta última època fins a la transició democràtica. Podem situar la frontissa entre ambdues èpoques en el bienni 1962-64.

La recerca que s'ha fet a través dels testimonis entrevistats ens dona una visió completa dels elements que, a poc a poc, articulen el moviment obrer que va fer eclosió amb l'aparició de les Comissions Obreres en 1964. De les trenta-set persones entrevistades, tretze són militants actius en el període comprès entre la fi dels anys cinquanta i els primers seixanta, i seguir amb deteniment la seva trajectòria personal ens apropa a la història viscuda, a la història real feta pels protagonistes. A través dels seus testimonis veurem, com en un trencaclosques, com es conforma el panorama del moviment obrer anterior a la formació de Comissions Obreres.

La militància de les tretze persones entrevistades abasta des de l'any 1948 la més gran fins a 1963 la més jove. Els anys de naixement d'aquests militants oscil·len entre 1929 i 1943. Això vol dir que l'any 1960 el més gran tenia 31 anys i el més jove 17. La franja d'edat correspon a persones que no han pogut viure de manera militant la guerra civil.

D'altra banda, amb l'excepció d'un testimoni que prové d'una família de dretes, la resta prové de famílies simpatitzants de la República. La majoria explica que a l'època republicana la seva família havia votat o havia tingut simpatia per grups d'esquerra, però que això no havia passat de ser una actitud i que en cap cas no havia significat militància activa dins els partits i sindicats d'esquerra. Només en tres casos hi ha antecedents d'un compromís explícit: dos ho són en el camp del sindicalisme i només un en el camp polític. Aquest últim cas, el pare d'Antonio Sorribas Prada, va haver d'exiliar-se deixant la seva família a l'Aragó. Curiosament, aquest militant és el qui tindrà un compromís més laxe de tots els tretze analitzats en aquest apartat i dins el període que analitzem. També és significatiu que els dos informants amb pares sindicalistes -Ramón Puiggrós i Vicenç París- no recordin amb precisió quina responsabilitat tenien, o fins i tot, en el cas de Ramón Puiggrós, a quin sindicat pertanyia (només recorda que era del ram de la fusta). Aquesta falta d'informació és deguda al fet que els pares prefereixen que els fills coneguin com menys detalls millor de llur vida passada.

En l'anàlisi de les tretze entrevistes, observem que la família predispesa a l'antifranquisme de la majoria dels informants: tots diuen que porten el sentiment de la lluita antifranquista dintre seu⁶². És un sentiment que facilita l'arribada a la militància, si

---

⁶² Aquest aspecte s'aprofundirà més endavant en la segona part d'aquesta recerca.

es produeix un contacte amb els cercles polítics clandestins. Sorprèn, tanmateix que a un major compromís de la família es constati un menor nivell en la militància de l'informant. A partir de l'anàlisi esmentada no podem afirmar que la repressió a la família sigui un element dissuasori a l'hora de participar en l'antifranquisme militant, però, és curiosa la coincidència que es produeix en aquest segment de militants. Per poder apreciar la influència familiar en els futurs militants sindicalistes, hem de buscar en els records de la infantesa o primera joventut els ancoratges de la seva posterior evolució cap al compromís antifranquista. Per a la majoria seran decisius els anys de la infància, de la guerra civil i de la postguerra. Cal notar com per als més grans la guerra civil s'havia barrejat amb l'edat dels jocs de la infància:

Ens anàvem a dormir als "sòtanos" de l'Estació de França. La meva mare carregava amb tots tres i ens anàvem amb el matalàs al "sòtano" de l'Estació de França. Després ens vam anar a viure a Vallvidrera, però primer vam passar un mes dormint al "merendero" que hi havia a Les Planes, a sota les taules i després vam anar a parar a una torre que era de quatre o cinc pisos a Vallvidrera. Recordo que la meva mare va agafar els pocs estris que va puguer, el llit i tot, i amb un carretó de mà se'n va anar des de la Barceloneta fins a Vallvidrera. Allí vivíem molta gent de la Barceloneta fins que es va acabar la guerra. De tot allò me'n recordo, de que no menjava quan volia sinó quan podia. La meva mare baixava a Barcelona a fer feines. Recordo que bullien l'arròs i perquè sortís més el bullien hores i hores i semblava tot una pasta. Menjàvem tapioca i blat bullit. La meva infantesa ha sigut una miqueta dura, tot el dia sol amb els germans. Després de tot això va caure una bomba damunt de casa nostra de la Barceloneta i la va destruir tota⁶³.

Per a Jaume Valls Piulats va ser decisiva la prepotència falangista i la humiliació dels vençuts a la postguerra:

Mira, a mi em va passar una cosa que em va marcar definitivament als tretze anys. Era costum el dia de la Candelera que es fes una missa, s'encenia una espelma i durant tota la missa tenies l'espelma a la mà, no sé el que simbolitza, però era això i això per nosaltres era una atracció perquè encenies l'espelma i jugaves amb l'espelma. El jefe de Falange, l'alcalde que llavors hi havia, l'estanquer que diem allí, "pues" mos va veure jugar, evidentment tothom jugava, les primeres files i ve cap allà i li fot a un, el que

---

⁶³ Francisco Conesa, nascut en 1932. Entrevista 3 de març de 1997.

estava al meu costat, li fot una hòstia grossa, grossa, a mi em va donar la segona i després la tercera a un altre. La reacció va ser espontània i radical, el xaval aquell se va alçar i diu: “aquí, no ho aguanto més jo, si em peguen en aquesta casa, també marxo” i ell encara tenia un any “menos” que jo. Va fotre el camp, es va alçar i jo “detràs” d’ell i l’altre “detràs” de mi. Per lo tant quan vam sortir vam dir: per què mos ha pegat aquest “tio”? i aquell xaval va dir: “jo ja ho sé perquè m’ha pegat, com que el meu pare no l’ha pogut agafar, “pues” m’ha pegat a mi”⁶⁴.

A d’altres ofegava l’estretor del món franquista, anhelant interiorment l’espai obert que podia oferir una cultura que els era negada:

Mi hermano mayor leía el ABC, leía lo poquito que se podía leer. A mi hermano le llevaban el periódico prácticamente cada día, de las pocas personas que leían la prensa diaria. A mí me gustaba mucho también, era muy curioso. Era consciente de mi desconocimiento de la vida, de muchas cosas. Por otro lado me gustaba, era muy aficionado a la lectura y mi hermano me daba todo tipo de libros, no necesariamente con contenido social, sino literatura. Sentía cierta envidia de su generación, porque yo me daba cuenta de que en la cuadrilla de amigos que él tenía, que era la que había tenido desde su niñez, pues había un grado cultural, hasta incluso había el aficionado a la poesía. Veía yo que se entretenían con conversaciones con contenido, tanto político-social o de espectáculos, de cine. Eso yo lo echaba a faltar en mi generación. Mientras ellos se habían alimentado algo, aunque hubiera sido en su niñez, del anterior régimen, de la República, habían podido despertar algún tipo de inquietud. Nosotros ya éramos un fruto de la dictadura, de la posguerra, donde habíamos vivido unas limitaciones, un tipo de enseñanza muy deficiente y no había despertado ese tipo de inquietudes que admiraba y me gustaba en otras personas mayores y eso lo echaba de menos⁶⁵.

Hi ha un altre element que apareix amb força. Aquells informants que, nascuts a Barcelona o arribats a la ciutat des de molt joves, van viure la vaga de tramvies: la recorden com un punt important en la seva militància. Agafar o no agafar un tramvia era una activitat que no comprometia a res i, com bé sabem aquesta va ser una vaga seguida amb força èxit. Antonio Sorribas Prada la va viure des dels 18 anys amb una força i una vivor extraordinàries:

---

⁶⁴ Jaume Valls Piulats, nascut en 1930. Entrevista 7 d’abril de 1997.

⁶⁵ José Cano García, nascut en 1935. Entrevista 29 d’octubre de 1996.

Aquella huelga del cincuenta y uno, la de los tranvías, fue como una juerga. Éramos muy jóvenes y todo era muy nuevo. Cuando pasaba un trolebús con gente les tirábamos unas cargas de ladrillos y los dejábamos sin cristales. Era una cosa muy nueva y era casi conseguir libertad, era como tener libertad. Atravesar un poste de teléfono o dos postes de teléfonos en mitad de la calle, subir al tranvía y tirarle de la cuerda y quitarle el trole para que no pudiera funcionar. Para nosotros era como tener una cierta libertad que no habíamos tenido⁶⁶.

Hi havia també d'altres aspectes que actuaven d'elements de conscienciació. El mateix Antonio Sorribas Prada, treballador de Pegaso, ens explica que a la seva empresa els més grans parlaven en secret d'un temps pretèrit perdut per sempre:

Había un cierto temor a explicar las cosas, pero cuando tenías confianza te explicaban que todos estaban muy influenciados por la República, por el tiempo de la República. Todos lo consideraban un sistema muy bueno que había aportado grandes cosas, incluso te explicaban cuando la fábrica ya estaba colectivizada que elegían los encargados, o sea que no los nombraba la empresa, sino que los elegía el personal, o sea, los mismos operarios elegían el mando que iban a tener. También que en aquella época se había trabajado mucho, que se habían hecho motores, se había hecho armamento, se había hecho muchas cosas y que muchos habían estado en la guerra voluntarios. La gente en general tenía una gran nostalgia de antes, de la República, de las libertades, te hablaban incluso del sistema que se había vuelto muy mojigato, te hablaban de los cabarets, te hablaban de los grandes "music halls", te hablaban de las películas te hablaban de cosas que alucinabas, tú no lo habías conocido, alucinabas con aquellas cosas, claro, ¿es posible que este país en aquella época fuera así?⁶⁷.

La base familiar, els records de la infantesa, les inquietuds personals, les penalitats passades, el ressò d'un temps passat actuen com d'elements clau en el procés de conscienciació:

Yo lo que tenía era un sentimiento de justicia, porque yo te he dicho antes que yo fui programado, como mucha gente de mi edad, para ser rebelde, y la injusticia nos revelaba allí donde se producía. Yo entré en Siemens,

---

⁶⁶ Antonio Sorribas Prada, nascut en 1933. Entrevista 5 de novembre de 1996.

⁶⁷ *Ibíd.*

escuchaba la Pirenaica, Radio España Independiente, y esto ayudaba mucho a orientarte cómo iban las cosas. Y en la Siemens yo conecté ahí con gente que no eran del partido, pero eran gente inquieta, gente que habían estado en la guerra, habían estado en la cárcel, habían estado en los campos de concentración. Piensa una cosa, que cualquier hombre que tuviera cuarenta años en el año cincuenta y siete, ya había pasado por la cárcel, había estado en la guerra, en el frente, y un hombre con cuarenta años es joven; y ahí conecté con gente⁶⁸.

Valentín diu que connecta amb gent compromesa a la Siemens; és la manera habitual com els militants capten persones interessades, és a l'empresa on, d'una manera lenta, informal, partint de la realitat més pròxima, s'aventuren comentaris. Aquests creixen de mica en mica, cristal·litzen posteriorment en una militància o en el suport més explícit a les organitzacions o activitats clandestines. Tal és l'itinerari de la majoria dels nostres testimonis. Si ens fixem en el procés de conscienciació de cadascun d'ells, hi veurem aquesta constant. La majoria, set, acabaran militant en el PSUC a la fi dels anys cinquanta i principi dels seixanta. Tres participaran decididament en activitats d'agitació i protesta en aquest mateix període, els altres tres militants entraran a l'acció sindical a través de contactes amb organitzacions cristianes, dos en 1948 i l'últim, a l'edat de 15 anys, en 1958⁶⁹.

El punt de vista d'aquests joves era diferent del de les persones que havien viscut la guerra civil en la maduresa. Tenien una consciència difusa arrelada en records del passat, acceptaven amb més llibertat, i potser també amb més ingenuïtat, un compromís polític. Alfredo, militant comunista, explica com era de simple un pas tan transcendent com passar a la militància d'un partit clandestí de les característiques del PSUC:

Vino un hombre a trabajar al garaje y nosotros nos dimos cuenta de algo, yo más que mi hermano, porque estaba yo ya más consciente, yo compraba la prensa cada día y leía entre comillas lo que se podía leer. Un día hablando con mi hermano le dije: "me parece a mi que éste tiene algo extraño". Nosotros le íbamos tirando de la lengua y llegó un momento en que se sinceró con nosotros y no nos dijo que era del partido, eso no se podía decir nunca, pero nos daba a entender que estaba políticamente a un nivel más alto que nosotros y entonces nos hablaba de los "Sputnik" y nosotros nos quedábamos con la boca abierta. Hasta que llegó un momento que nos dijo:

---

⁶⁸ Valentín (pseudònim), nascut en 1932. Entrevista 17 de març de 1997.

⁶⁹ Aquests militants seran analitzats més endavant a causa de les característiques específiques de llurs testimonis.

“esto es lo que hay” (es refereix a la militància del PSUC) y yo que llevaba aquello desde pequeño, pues le dije: yo ingreso en el partido. Entonces ingresamos los dos, sería el cincuenta y seis o el cincuenta y cinco, por ahí, Hicimos una carta, hicimos la petición de ingreso en el partido los dos, mi hermano y yo. En fin, nos pusieron el nombre de guerra, y ya empezamos a tener contactos⁷⁰.

Així doncs, la biografia d'aquests informants ens revela un perfil molt determinat de militant obrer del principi dels seixanta: joves dotats d'una certa sensibilitat per observar el seu entorn, amb inquietuds i interès per canviar la vida pròpia i la col·lectiva, amb afany per aprendre coses noves i sortir de les vies marcades pel règim, gaudint d'un major o menor record d'un passat esplendorós on les coses eren millors per als treballadors. Tot això i la disposició a l'activitat dels joves feren que un nombre petit, però no menyspreable, de persones estiguessin disposades a iniciar amb fermesa un camí ple d'incerteses.

La militància catòlica.

Entre els militants que acabem d'analitzar, cal singularitzar els joves catòlics per la via pròpia a la conscienciació que presenten. Hem de ressenyar que, de les tretze persones que militen en aquesta època, quatre ho fan des d'un primer contacte amb el catolicisme. Josep Pujol Bardolet és militant de la JOC des de 1948 i ens explica el procés que el va dur des de la militància cristiana a la política:

Va haver una cosa que a mi em va situar a la vida. A la JOC es feia un sistema d'enquestes, del veure, jutjar i actuar i et situava davant de la família, davant del barri i davant del treball, et feia descobrir els problemes del teu entorn i llavors veies que podies aportar “algo” aquí. Això va ser un gran descobriment. Va ser una cosa que em va fer veure que la religió tenia un sentit i que era important participar per millorar les coses del teu entorn (...) El mateix cristianisme t'imprimeix una mentalitat una mica anarquista, que vas una mica a la teva i després descobreixes que és necessari tenir una via, descobreixes que és necessari el partit polític, perquè és un intent de mirar amb la mateixa direcció tot un grup per establir “algo”. Jo he tingut aquest tipus d'evolució. De cara a una eficàcia has d'“aunar” els esforços amb altra gent i plantejar un problema polític i em vaig trobar amb el MSC⁷¹.

---

⁷⁰ Alfredo (pseudònim), nascut en 1934. Entrevista 21 de novembre de 1996.

⁷¹ Josep Pujol Bardolet, nascut en 1929. Entrevista 26 de febrer de 1997.

Ramon Puiggrós descobreix la JOC com un espai de llibertat:

Quan tenia divuit o dinou anys vaig conèixer uns companys que em van oferir la possibilitat d'anar a unes reunions que es feien en el Centre Parroquial de Sant Pere de Terrassa, unes reunions que tenien relació amb "lo" que era la Joventut Obrera Catòlica. Jo tenia molts recels institucionals amb l'Església. Vaig començar a llegir totes les coses d'en Cardijn i em van entusiasmar bastant, i després d'una tanda d'exercicis vaig descobrir que hi havia una Església institucional que alçava el braç però que n'hi havia una altra que tenia relació amb una doctrina més autèntica i que el Crist que en Cardijn ens volia fer viure lligava bastant amb "lo" que jo sentia. Aleshores jo vaig entrar a la JOC, simplement com a militant. Al cap d'un any o dos que estava a la JOC, em van donar el càrrec de responsable del sector de Sant Pere i com que ja tenia dinou o vint anys, doncs ja estava en condicions de fer això. A partir de llavors jo vaig fer una vida més equilibrada, no sé, em va entusiasmar la JOC tal com era i a més vaig veure que des de la JOC jo podia d'una forma més lliure explicar "lo" que sentia i "lo" que pensava⁷².

Un altre model de militància cristiana és el cas d'en Daniel Cando, el més jove dels militants compromesos en aquesta època. Nascut en 1943, va entrar a l'escola d'aprenents de la Maquinista Terrestre y Marítima en 1958. Amb 15 anys entra en contacte amb mossèn Dalmau, llavors professor d'aquesta escola. El cas de l'escola d'aprenents de *Pegaso* és singular per la forta influència que mossèn Dalmau exercia sobre els joves aprenents. Les seves classes eren plenes de referències a la justícia, la llibertat i posava exemples concrets tot explicant els seus viatges a l'estranger. L'admiració dels joves per tot allò que mossèn Dalmau sabia exposar amb amenitat va acabar amb el compromís de molts d'ells en el camp catòlic. Les reunions a Gallifa - d'on mossèn Dalmau era rector- sovintejaven i permetia als aprenents trobar-se amb joves universitaris que tenien interessos similars⁷³. Als joves aprenents, els recomanava la participació a la JOC, i així Daniel Cando, provinent d'una família de dretes⁷⁴, va entrar en contacte amb el sindicalisme catòlic i poc després amb la militància política antifranquista al FOC⁷⁵.

La diferència d'aquest testimoni amb els anteriors és notòria. En els testimonis anteriors hi havia la descoberta de l'entorn a partir de la lectura renovada i humanista

---

⁷² Ramon Puiggrós Esteve, nascut en 1931. Entrevista 21 d'abril de 1999.

⁷³ D'aquestes reunions sorgiren nous militants per al FOC.

⁷⁴ El seu pare era guàrdia civil i franquista convençut.

⁷⁵ Front Obrer de Catalunya.

dels evangelis. Hi havia un descobriment del sentit cristià de la vida. En Daniel Cando forma part de la JOC durant un temps, però en cap moment de l'entrevista no expressa cap sentiment religiós. Explícitament diu: *Vam entrar a la JOC paral·lelament amb la militància en el FOC i consideràvem la JOC com una plataforma legal per actuar*⁷⁶. Aquesta diferència també evidencia la precarietat de l'època. Els joves que pretenien "fer coses" tenien un entorn magre i les organitzacions obreres cristianes oferien un aixopluc per als inquiets que buscaven un lloc on integrar-se. Una vegada apareixen altres instàncies -CCOO, la més important-, molts d'aquests joves abandonaran les organitzacions cristianes en les quals només restaran els que conserven la fe religiosa.

Tal com hem vist, les organitzacions cristianes van ser un element indiscutible a l'hora d'incorporar gent nova a la militància obrera: van oferir una plataforma des de la qual els joves es podien integrar a la vida pública. Per a uns va ser el descobriment del paper de l'ètica religiosa en la vida, per a d'altres una simple plataforma legal per a la seva activitat clandestina, per a tots una eina indispensable en l'evolució de les seves biografies personals. No es pot entendre el moviment obrer de l'època sense aquesta feina a peu de carrer dels sectors més progressistes de l'Església.

Participació sindical.

L'any 1953 es va aprovar el reglament dels jurats d'empresa, cosa que permetia una major participació i capacitat de decisió als treballadors escollits més o menys lliurement a les empreses. En aquell moment -1963- els joves de la JOC i els militants comunistes participaven en les eleccions i hi tenien força èxit. Dels informants actius en aquest període, sis es presentaran a les eleccions sindicals: un l'any 1953, un altre en 1957 i quatre en 1963; dos d'ells eren comunistes, dos militaven a la JOC i dos es van presentar sense tenir cap mena de referència organitzativa, tot i que un va ser animat, entre d'altres, per militants del PSUC. Independentment de la militància en què els informants estiguessin enquadrats, tots coincideixen en el mateix aspecte: els treballadors els animaven a la participació, perquè els veien honestos, clars i valents:

*Yo me presenté a las elecciones por convicción política, pero luego había un compromiso de tipo moral dentro de la misma empresa porque había mucha gente en la misma fábrica que me empujaba para que me presentara*⁷⁷.

---

⁷⁶ Daniel Cando Cando, nascut en 1943. Entrevista 10 de desembre de 1998.

⁷⁷ José Cano García. Entrevista 29 d'octubre de 1996.

També ho explica així Francisco Conesa, que no militava llavors enlloc i que, a més, lliga la participació sindical al procés de conscienciació:

Jo, per la meua infantesa a la Barceloneta, era d'aquells "contestons", deies: "carai!, això no pot ser". I llavors ja a l'any seixanta-tres em van fer enllaç sindical suplent. Els companys em deien: "escolta, presenta't tu, presenta't", i em vaig presentar a una llista (...) Vaig sortir enllaç suplent i quan un no hi podia anar: "escolta aquest no hi va o està malalt, "tens que" anar de suplent" i anava "pues" amb alguna reunió i llavors vaig començar a conscienciar-me⁷⁸.

Cal destacar en aquest testimoni que el fet de participar en el món sindical a través de les vies legals que ofería el règim va ser una manera d'iniciar el procés que el duria a un compromís explícit amb la militància antifranquista.

Una altra manera de decidir-se per la participació sindical està en l'autopromoció d'un petit grup preocupat pels problemes de l'empresa i que consideren que ocupar llocs de representació sindical els situa en una posició de força davant l'empresa. Aquest és el cas de Vicenç París:

Quan tenia uns disset anys⁷⁹, vaig entrar a l'oficina de l'empresa Ingar, que era una empresa constructora. No es respirava res en l'ambient sindical. Ni nosaltres sabíem res, absolutament res (...) Al cap d'un temps de tornar de la mili em vaig presentar a les eleccions sindicals⁸⁰(...) La idea no va sortir de mi. Jo era dels més joves que hi havia a l'oficina. Hi havia uns altres amics meus, un grup de vuit o deu que sortíem i xerràvem. Entre aquest grup d'amics va sortir la idea primigènia, va ser una idea de dos o tres que no estaven organitzats, va ser espontani. Vam presentar una llista i anàvem per les obres a fer propaganda. S'havien de fer eleccions en els grups de treball i consideraven les obres un grup de treball a part de l'oficina, estava tot molt segmentat. Vam anar a les obres i llavors vam fer relació. Teníem una idea reivindicativa, per preparar-nos per al futur, perquè en aquell moment ja estaven dient de reduir personal. Després va ser un dels primers expedients de crisi que es van fer. No va ser un procés ingenu, era una manera de tindre un lligam, de tindre unes armes més o menys legals per poder actuar perquè en aquell moment encara hi havia la por, les empreses

---

⁷⁸ Posteriorment va saber que alguns companys que l'empenyien a presentar-se estaven organitzats al PSUC. Francisco Conesa. Entrevista 3 de març de 1997.

⁷⁹ 1955.

⁸⁰ Segurament les de l'any 1963. Vicenç París no pot assegurar la data amb precisió.

*estaven molt lligades a la policia, amb el governador civil i tot això. D'això n'érem molt conscients. Els de l'empresa van presentar una llista també a l'oficina. Van fer les eleccions i les vam guanyar*⁸¹.

El jove Vicenç París és escollit enllaç sindical i va a les reunions a què és convocat des de la CNS. Allí queda sobtat per les coses que veu i que sent:

*Recordo la primera reunió que vam fer de tots els enllaços sindicals. Es va fer una reunió provincial de la construcció. Recordo que allí vaig notar que allí sí que hi havia gent organitzada. Va sortir gent dient que no li havien enviat la citació que protestava davant de tothom, que va aprofitar l'oportunitat per donar-se a conèixer. Hi havia molta gent, potser hi havia mil enllaços o més, o potser dos mil. Recordo paraules dures dels jerarques contra aquests com dient: "ya nos veremos", o sigui amenaces. Però recordo que no s'axantava ningú i que sortia un altre i demanava la paraula i pim, pam!. "Claro eren amagos" perquè no es podia fer res més, però la protesta era que els volien marginar, que no volien que haguessin anat a l'assemblea. Em vaig suposar que aquella gent estava organitzada*⁸².

L'ambient que Vicenç París ens explica anava conformant una realitat a la base del moviment obrer. Els casos que hem presentat aquí d'una manera o altra s'estenien com una taca d'oli; encara que no es pot afirmar que fossin massius, sí que començaven a ser significatius.

La participació a les eleccions sindicals era una consigna del PSUC des de 1948⁸³, però aquest partit no tenia encara la incidència que va demostrar més tard. Malgrat els casos espontanis de participació a les eleccions sindicals i que alguns militants demostraven amb força la seva disconformitat a la CNS, això no passava de ser situacions aïllades, lluny encara d'un veritable moviment obrer. La tònica general era de força atonia, tal com ho corroboren la resta d'informants que en aquest període tenen edat de treballar⁸⁴. Tot i així, no es pot menysprear aquests primers moviments

---

⁸¹ Vicenç París, nascut en 1938. Entrevista 28 de novembre de 1996.

⁸² *Ibíd.*

⁸³ Gregorio López Raimundo relata en les seves memòries que l'any 1948 havia vingut a Barcelona un enviat del partit -PCE-PSUC- des de França a convèncer els militants que calia deixar l'estratègia guerrillera i utilitzar les possibilitats legals per infiltrar-se en organismes del règim. Aquesta consigna va ser impulsada pel PSUC a la clandestinitat com una possibilitat més, però no amb un convenciment absolut. No serà fins l'any 1956 que no es va considerar seriosament aquesta via. Gregorio López Raimundo, *Primera clandestinidad...*, pàgs. 199-201.

⁸⁴ És notable la poca claredat que hi ha referent a les eleccions sindicals anteriors a 1966. Molts informants afirmen que aquelles, les de 1966, varen ser les primeres i fins alguns dels més joves afirmen que les primeres varen ser posteriors. Normalment, fora dels més informats, es consideren les primeres eleccions sindicals aquelles en les quals un participa.

perquè, tal com hem vist, les eleccions sindicals juguen un paper important a l'hora d'anar ampliant la participació en el moviment obrer més enllà dels cercles més clandestinitzats i ideologitzats.

Aquesta manera de fer coincidia amb la línia que tot just estrenaven els comunistes del PSUC. Des de mitjan anys cinquanta els comunistes participaven de manera clara i decidida a les eleccions sindicals; no va ser fàcil per a molts militants d'acceptar la participació en els organismes franquistes. Per a alguns acceptar aquella via era una renúncia als principis de no col·laboració amb el feixisme i una capitulació en els objectius que havien prevalgut fins llavors. Els dirigents comunistes acceptaven ja que la via guerrillera estava esgotada i que no havia donat els fruits esperats. S'imposava un canvi de rumb, iniciar una nova estratègia. El franquisme a mitjan anys cinquanta estava estabilitzat i acceptat internacionalment; només podria fer caure la dictadura una oposició forta i concertada en la qual el principal motor, però no l'únic, seria la classe treballadora:

*Nos proponíamos concienciar y organizar a los trabajadores para que fuesen ellos mismos los impulsores y protagonistas de las acciones que, a medio-largo plazo llevarían al derrocamiento del franquismo, teníamos que ver la realidad tal y como era, no como nos gustaría que fuese, y a partir de ella planear nuestra acción*⁸⁵.

Es començava a parlar del mitjà i llarg termini per aconseguir el gran objectiu d'enderrocar el franquisme i això volia dir, en essència, adaptar-se a la realitat imperant i, si calia, entrar a les mateixes entranyes del sistema per anar-lo minant a poc a poc per dins.

Els dirigents comunistes havien analitzat les dades de participació a les eleccions sindicals i havien constatat que en 1947 un 88% de treballadors hi havia participat, i, només a la província de Barcelona, havien estat escollits 23.595 enllaços. Les dades de participació contrastaven fortament amb l'opacitat en la confecció de les llistes i en el mateix procés d'elecció. En conseqüència, calia aprofitar aquella via per poder arribar als treballadors d'una manera directa i connectar amb els més sensibilitzats per la causa obrera⁸⁶.

La reflexió comunista coincidia punt per punt amb la de les organitzacions catòliques que estaven immerses dins el món laboral. Aquestes, guiades pel sentit humanista que donaven a la religió cristiana, s'orientaven cap al moviment obrer en el sentit d'estar a

---

⁸⁵ Gregorio López Raimundo, *Primera clandestinidad...*, pàg. 235.

⁸⁶ *Ibíd.*

prop dels interessos de la classe treballadora i d'implicar-s'hi. Molts d'aquests joves cristians eren encoratjats pels mateixos companys a presentar-se a les eleccions sindicals, perquè apreciaven en ells el tarannà sensible i obert al compromís. Una vegada obtinguda la representació sindical, moltes vegades no se sabia què fer amb aquesta, les organitzacions catòliques obreres no donaven una orientació clara respecte a quina tasca s'havia de fer i els militants, sense directrius i encotillats pel sistema polític, es dedicaven a les petites coses, petites reivindicacions i només a l'interior de l'empresa. Accions com signar un full on s'expressava la necessitat d'augment salarial o de millorar un aspecte concret de les condicions de treball es convertien en un acte important que omplia l'expectativa de qui havia pres el paper de representant sindical.

En aquests moments jo encara no havia descobert la dimensió col·lectiva d'engrandir aquest moviment sindical per tenir més eficàcia. En aquell moment jo em limitava a treballar dintre de l'empresa. Era una cosa molt immediata⁸⁷.

Aquesta manera d'actuar, immediata i sense pretensions, es repeteix en gairebé tots els testimonis; és una manera de fer pròpia de l'època anterior a l'existència de Comissions Obreres, però també apareix en representants sindicals elegits a les eleccions de 1966 i 1971 que han adquirit la seva condició de representants sense un compromís polític previ. El mecanisme que opera en els casos en què no hi ha organització política al darrere és sempre similar: els treballadors animen la persona de l'entorn que veuen amb més criteri, capacitat o sentit ètic a donar el pas de presentar-se a les eleccions. Aquestes persones accepten la responsabilitat i en la majoria dels casos es limiten a fer petites accions que no tenen transcendència exterior, però que en algunes ocasions es converteixen en veritables revulsius interiors, tot convertint la seva tasca, propera i quotidiana, en una important labor prèvia de sensibilització i preparació a esdeveniments posteriors⁸⁸.

Les eleccions sindicals verticalistes van possibilitar, ni que fos simbòlicament, que els treballadors poguessin sentir-se representats. L'actitud decidida d'algunes persones escollides com a enllaços sindicals i jurats d'empresa empenyia i animava els treballadors a situar-se darrere d'ells en moments compromesos com ara una vaga o una reivindicació important. A través d'aquestes reivindicacions, per petites que fossin,

---

⁸⁷ Josep Pujol Bardolet, treballador de *Montesa*. Entrevista 26 de febrer de 1997.

⁸⁸ Aquest és un testimoni reiterat en diferents entrevistes. De fet, una de les diverses maneres de connectar amb CCOO serà a través del coneixement d'aquesta organització en alguna assemblea realitzada en els locals del sindicat vertical.

es creaven entre els qui compartien una mateixa situació uns lligams que en ocasions anaven més enllà de les mateixes reivindicacions i forjaven una sintonia i una camaraderia capaces de resistir les pressions de la patronal⁸⁹.

Les reivindicacions més sovintejades eren plantejaments evidents que la mateixa legislació franquista reconeixia i que els empresaris es resistien a reconèixer. Aquest va ser el cas de la reivindicació de *Montesa* a la fi dels anys cinquanta:

Les primeres lluites van ser pels temps de fabricació, per les primes. Fèiem venir els tècnics del sindicat, fèiem revisar els temps i fotíem tots els problemes que podíem a l'empresa. Els vam fotre un judici i el van perdre, van "tenir que" pagar dos o tres milions⁹⁰.

Les petites victòries esperonaven els treballadors i, més enllà de l'efecte eufòric del moment, calaven en la consciència del personal com un fruit de l'esforç col·lectiu, de la unitat i de la feina dels representants escollits en les eleccions sindicals.

No tot va ser fàcil i planer, molts enllaços sindicals i jurats d'empresa van ser represaliats i apartats dels càrrecs sindicals i fins acomiadats de les empreses, però tots ells van tenir un paper decisiu en la mesura que varen aconseguir petites grans victòries, reals en l'imaginari dels treballadors.

Formes de protesta.

El període anterior a la formació de Comissions Obreres té unes característiques específiques a causa de la precarietat i de les dificultats de tot tipus en què els treballadors s'havien d'enfrontar. Ni la capacitat de les organitzacions sindicals ni la disposició dels treballadors eren les més òptimes per articular cap tipus de protesta estructurada.

Característic de les formes de protesta d'aquest moment són els testimonis que ens ofereixen Daniel Cando de Maquinista, Terrestre i Marítima i Antonio Sorribas Prada de *Pegaso*. Ambdós expliquen una visita de Franco a llurs respectives empreses i la reacció dels treballadors davant d'aquest fet.

---

⁸⁹ Josep Mª Folch explica com, a la fi dels anys cinquanta, els enllaços sindicals de *Montesa* d'Esplugues de Llobregat van organitzar una sessió teatral de *Fuenteovejuna* per als treballadors i els seus familiars poc abans d'una convocatòria de vaga circumscrita a la seva empresa. D'aquella sessió teatral tothom va sortir convençut de la força de la unitat i de la importància de la seva acció reivindicativa. Entrevista 5 de febrer de 1997.

⁹⁰ *Ibíd.*

Cuando era aprendiz de cuarto curso Franco vino a la fábrica⁹¹ e hizo un discurso y cosechó un gran silencio. Prácticamente no le aplaudió nadie, sólo los cuatro de Falange que había; fue una cosa impresionante, que impresionó, nos impresionó a nosotros. Primero tomaron la fábrica casi “manu militari”, para que nadie se fuera. Por todos sitios había una gente que llevaba una boina roja con una borla, era la guardia de Franco. Luego nos cogieron a los aprendices y nos llevaron a la escuela industrial en camiones, allí también hizo otro discurso. Hubo una gran avalancha para salir, hubo heridos porque todos queríamos salir. Nos obligaron a ir ¿eh? No es que quisiéramos ir, sencillamente no nos preguntaron⁹².

Daniel Cando ens dóna testimoni de la visita de Franco a *Maquinista Terrestre y Marítima* en 1960⁹³ i ens ofereix un panorama similar:

Quan va venir Franco jo estava a l'escola d'aprenents però llavors ja estava als tallers. Va venir de visita amb motiu d'inaugurar la primera sèrie d'uns trens de rodalies i allò va ser molt impactant, perquè jo encara em movia dintre de la ideologia de dretes que era la de casa meva. A primera hora, a les vuit del matí, ja estava tota la fàbrica ocupada per guàrdies civils, policia secreta, Guàrdia de Franco, “inclús” a l'escola d'aprenents. Va ser una invasió, nosaltres treballàvem amb eines i vam passar el matí mirant les eines que treballàvem i si hi havia alguna eina sospitosa d'ésser utilitzada com a arma ens la feien tornar al cuarto. Unes mesures de seguretat impressionants i quan Franco va entrar als tallers de l'escola, “pues” abans que ell entrés entraven la Guàrdia personal amb metralletes com si fos una invasió militar, o sigui apuntant a tothom i desplegant-se, una cosa impressionant. Recordo que hi havia un odi terrible. Als tallers de grues-pont que circulaven per dintre dels tallers, no sé quantes grues hi havia, però potser hi havia cinquanta grues i a cada grua hi havia un guàrdia civil amb metralleta des de dalt. La visita va ser curiosa, a mi em va sobtar moltíssim, l'odi de la gent, l'absoluta i total indiferència a la presència de Franco quan va fer el passeig per tots els tallers i quan arribava als “puestos” la gent li girava l'esquena, deixava de treballar amb una indiferència absoluta. Al final de la visita havia de pujar al tren i posar-lo en marxa, doncs tots els “jefes” cridaven a la gent que anés allà a aplaudir i no van arribar a ajuntar més de

---

⁹¹ De la informació que Antonio Sorribas Prada dóna es desprèn que la visita de Franco es devia efectuar l'any 1952.

⁹² Antonio Sorribas Prada. Entrevista 5 de novembre de 1996.

⁹³ Daniel Cando situa la data de la visita amb molta seguretat.

cinquanta, que eren tots "jefes", perquè la gent no es va moure del "puesto"⁹⁴.

Més que actes de protesta, els dos informants descriuen actes de rebuig primari, un símptoma de la realitat íntimament viscuda pels treballadors d'aquestes empreses. Ambdós parlen des de l'òptica de l'aprenent que rep dels més grans informacions del passat en un ambient totalment passiu, on no es pot comptar de cap de les maneres a fer reivindicacions regulars i organitzades⁹⁵. Podem comprendre la reacció d'ambdós davant l'actitud dels treballadors que no ha estat concertada prèviament i que contrasta amb les mesures de seguretat que es despleguen. Els informants utilitzen adjectius com *sorprenent* o *impressionant*, la qual cosa indica que aquesta vivència actua en ells com un revulsiu i que alhora s'arxiva en la memòria com una referència a tenir en compte en els temps a venir.

Més enllà d'aquestes formes de protesta provocades per una situació especial, podem dir que la característica principal d'aquest període és la protesta aïllada provocada per algun problema concret de tipus salarial o de condicions de treball precàries. Malgrat l'ambient de repressió i de buit sindical, trobem també protestes de solidaritat amb altres empreses o sectors que pateixen un conflicte.

La protesta s'articula a través de persones inquietes -joves generalment- que comencen a parlar i enmig de la por i de la inseguretat se senten capaces de bastir algun tipus de protesta important, que fins i tot pot donar resultats. José Cano ens explica el procés que es va dur a Matacàs de Sant Feliu de Llobregat l'any 1959:

Por esa época⁹⁶ ya habíamos hecho algún paro, que no había sido huelga propiamente dicha. La impulsamos una serie de gente que teníamos inquietudes pero sin estar organizados y sin ser representantes sindicales. Había un jurado de empresa que era bastante fantasmal. Pero había uno que era tornero, y que lo había puesto la empresa, pero resultó que era un chaval majo. Y entonces la gente más concienciada y más rebelde le buscábamos y le presionábamos para una cosa u otra. Él naturalmente nos contaba la falta de posibilidades y el hombre se escudaba como podía (...).

---

⁹⁴ Daniel Cando Cando. Entrevista 10 de desembre de 1998.

⁹⁵ Aquestes empreses han tingut diferents moviments vaguistes en el passat que són expressió, d'una banda, de la caiguda salarial que es va produir a la postguerra i que va durar fins a la fi de la dècada dels 50 i, de l'altra banda, del fet que són empreses que, malgrat la repressió haguda entre els sindicalistes, guarden en un ampli sector de treballadors la memòria dels temps passats. Cal distingir, però, entre moviments vaguistes puntuals i la capacitat d'assolir un nivell de reivindicacions organitzades que en cap de les dues empreses no existia. Els moviments de vaga d'aquest període de *Pegaso* se situen els anys 1948, 1952, 1954, 1956, 1958 i 1962. A *Maquinista Terrestre y Marítima* van ser en el 1946, 1952, 1956, 1958 i 1962.

⁹⁶ La vaga es va realitzar en 1959.

Hicimos una huelga para protestar por los salarios y la empresa llamó a la dirección del Sindicato Comarcal del Baix Llobregat, fueron a visitar la empresa y entonces pidieron, en las oficinas, que subiera una representación, aparte de los enlaces oficiales, porque ellos naturalmente no eran tontos y eran conscientes de que esos enlaces no eran capaces de organizar una cosa de esas así. Fuimos dos de la sección de ajuste, un compañero y yo. Entonces había que valerse de un lenguaje, aquello de... "Pero hombre, pero ustedes no se extrañen que los trabajadores nos veamos obligados a hacer este tipo de cosas porque fijense qué salario tenemos. La fábrica ha parado porque hay mucho descontento". No podíamos dar una versión de auténtica representación. Tuvimos éxito porque hubo un aumento. Todo esto hizo que empezara a darme a conocer, lo mismo que otros compañeros y que luego en el sesenta y tres salimos para el primer jurado de empresa⁹⁷.

El mateix José Cano relaciona directament aquella vaga puntual i esporàdica amb tot el procés que vindrà després i que ell mateix situa a les eleccions de 1963.

Un cas similar és el que relata Esteban Cerdán Francés, però, a diferència de l'anterior, aquí l'informant és un espectador que participa en una protesta perquè hi està d'acord però no hi té cap tipus d'intervenció:

A principios de 1960 empiezo a trabajar en Torras Herrerías y Construcciones que estaba en el Pueblo Nuevo de Barcelona. Ahí es donde ya percibo algunos signos de la lucha y participo en una protesta. Torras era una fábrica importante, éramos casi mil trabajadores y percibo que hay gente que tiene inquietudes, no llego a conectar con nadie, pero un día nos pretenden cambiar el sistema de trabajo y hacemos una protesta y un paro. Teníamos un sistema de trabajo que era trabajar media hora y descansar otra media porque el trabajo se las traía... el calor, el peligro... y decidieron por su cuenta y riesgo que trabajáramos cuarenta minutos y descansáramos veinte y entonces dijimos que no (...). Paramos la fábrica, paramos las máquinas y nos sentamos y nos llaman uno a uno a la oficina. No conseguimos nada porque hubo unas ofertas, claro no había organización, no había nada⁹⁸.

---

⁹⁷ José Cano García. Entrevista 29 d'octubre de 1996.

⁹⁸ Esteban Cerdán Francés. Entrevista 3 de febrer de 1997.

Un altre cas, ben diferent dels dos que hem vist, és el que ens explica Josep Mª Folch i Torres a Montesa d'Esplugues de Llobregat i que fa referència a una vaga de solidaritat amb el moviment d'Astúries de 1958:

A la Hispano Suiza, la Hispano Olivetti, es van declarar en vaga en solidaritat amb Astúries i nosaltres també ho vam voler fer. Els de la meua secció vam sortir, vam parar i llavors vam fer parar a tothom, vam fer parar quasi cinc-cents treballadors. Quan tenim tota la gent parada, ens va cridar la direcció i nosaltres no sabíem què negociar, no sabíem com fer-ho; uns deien: "Sí, porque hay que ganar más", els altres deien: "Bueno, pues miri, no sé, para tothom". Jo vaig dir, se'm va acudir dir: "Bueno, pues escolti'm, vostè no sap que Astúries està parada i aquí Hispano Olivetti també? que està parat tot?". No sé exactament com va acabar, em sembla que van cridar el sindicat, ens van amenaçar, van venir els sindicats i no sé, penso que l'endemà ja es va tornar a treballar sense cap conseqüència. És a dir, que va acabar com el rosari de l'aurora, perquè no teníem res organitzat. Allò va ser una petita lliçó⁹⁹.

Allò va ser una lliçó perquè els militants compromesos van haver d'aprendre des del no res el que s'havia de fer si no es volia cremar un moviment. No va ser fàcil posar dempeus l'articulació de les protestes entorn a reivindicacions concretes i que aquestes es portessin a terme partint d'actuacions previstes i pensades. La totalitat dels informants ens parla de la migradesa de l'ambient sindical que hi havia aleshores. Les protestes sorgien de manera ocasional i amb una organització molt dèbil, que feia que a la primera oposició de l'empresa el conflicte desaparegués sense cap conseqüència positiva per als treballadors.

Els estudis que s'han fet sobre la conflictivitat d'aquest període subratllen la idea que una bona part d'aquesta conflictivitat es presenta de manera individual¹⁰⁰. Això indica clarament la dificultat de la classe treballadora de procurar-se algun tipus d'organització col·lectiva, però aquesta situació no es pot pas prendre com un indicatiu de complaença dels treballadors amb el sistema. La utilització de la via individual de la protesta amaga en realitat les dificultats d'articulació de la protesta col·lectiva que els treballadors tenen. En un règim on la justícia és substituïda pel paternalisme, on l'abús de l'empresariat és moneda corrent i l'estat utilitza mesures coercitives contundents,

---

⁹⁹ Josep Mª Folch i Torres. Entrevista 5 de febrer de 1997.

¹⁰⁰ Aquestes és la conclusió que en treuen Estivill, García-Nieto, Homs i Sánchez després d'analitzar les dades estadístiques que ofereixen l'OSE i el ministeri de Treball per a l'any 1963. Jordi Estivill, Joan N. García-Nieto, Oriol Homs i J. Eugeni Sánchez, *La participación de los trabajadores en la gestión de la empresa*, Ed. Nova Terra, col·lec. Trabajo y sociedad, núm. 16, Barcelona, 1971, pàg. 63.

els treballadors tenen poques esclatxes per on puguin fer sentir les seves reclamacions; per aquesta raó la reclamació individual és tan important en aquest període¹⁰¹; no serà fins més endavant que la protesta col·lectiva agafarà protagonisme. A mesura que els treballadors maduraran les estratègies a seguir i les possibilitats legals evolucionin, s'articularà una protesta col·lectiva que, malgrat les dificultats pròpies d'un règim dictatorial, acabarà posant dempeus el nou moviment obrer.

Vagues de 1956, 1958 i 1962.

En 1956 va produir-se a Catalunya un fort moviment vaguista provocat per la manca general, per la carestia de la vida. Aquesta havia arribat a un nivell tal que, malgrat el risc evident de repressió per la participació en una vaga, un gran nombre d'empreses i treballadors hi va participar. La situació era extrema, fins al punt que l'octubre d'aquell any, i per no por tibar més la corda, el govern aprovava una puja de salaris¹⁰² i al principi de l'any següent es feia un nou canvi de govern encarregat de dur a terme un gir tàctic en l'economia¹⁰³.

Les protestes no havien posat en perill el règim, però sí que indicaven un toc d'alerta del nivell d'inquietud dels treballadors i el govern va accelerar les mesures a prendre davant aquella manifestació del malestar dels treballadors. El mes següent del canvi de govern, el 22 de març de 1957, es publicava la *Ley de Responsabilidades Colectivas para casos de huelga*, prevista per salvar situacions enutjoses com les de les vagues de l'any anterior. Tot i que el moviment dels treballadors no es va reprendre amb el vigor passat, hi havia un degoteig de conflictes que alertava les autoritats. La llei de *Actividades Extremistas*, del 24 de gener de 1958, reblava el clau de l'anterior en el control de vagues i accions obreres, que sempre es van prendre com a accions directes contra el règim. La repressió, principal argument del govern, estava destinada a controlar una massa treballadora descontenta no només del nivell salarial, ràpidament eixugat, sinó també de les condicions penoses de treball.

Les condicions en què vivia el treballador justificava els rebrots continus de conflictes, sobretot en els sectors de la producció més sensibles, com ara la mineria. El 4 de març de 1958 es declarava una vaga a la mina *La Camocha* d'Astúries, que era una d'aquestes expressions contínues del malestar dels treballadors. En aquella ocasió alguna cosa havia canviat: els miners s'havien presentat a la direcció i a la CNS amb una nova forma de representació sorgida dels mateixos treballadors i obviant la

---

¹⁰¹ Carme Molinero i Pere Ysàs, *Productores disciplinados...*, pàg. 32.

¹⁰² Amb aquesta puja es retrobava el nivell salarial de 1936.

¹⁰³ Borja de Riquer, "Un país després d'una guerra", a: Borja de Riquer i Joan B. Culla *El franquisme...*, pàg. 223.

representació oficial: la comissió obrera apareixia per plantejar i negociar les reivindicacions dels treballadors. La vaga s'escampava i només onze dies després, el 15 de març, el govern decretava l'estat d'excepció en tota la regió minera per tal de controlar un moviment que començava a preocupar el règim.

La referència d'aquelles vagues mineres i amb elles la innovadora forma organitzativa arribava a tot el país, lògicament també a Catalunya¹⁰⁴. La notícia de la vaga minera va arribar amb molta força i va aconseguir arrencar la solidaritat de molts treballadors, que veien reflectida la seva situació en les reivindicacions asturianes -principalment la lluita contra la congelació salarial que havia establert un augment màxim d'un 6%. Les empreses que van fer vaga a Catalunya van ser, entre d'altres, Fabra i Coats, Pegaso, SEAT, Hispano Olivetti i Maquinista Terrestre i Marítima. Totes eren, empreses amb molta importància econòmica i amb un gran nombre de treballadors. Antonio Sorribas Prada de Pegaso recorda aquella vaga:

La huelga del cincuenta y ocho fue una huelga muy grande. De esa huelga guardo un recuerdo muy fuerte porque estuvimos todos concentrados en el patio. Delante de la empresa había un gran patio, y entonces cerraron las puertas pero nosotros tampoco queríamos salir. La policía cerró las puertas y al llegar la hora de comer no teníamos comida y entonces nos empezaron a tirar cosas desde las casas que había alrededor, nos tiraban pan, nos tiraban tortillas nos tiraban latas de sardinas, nos tiraban muchísimas cosas. Hubo una solidaridad impresionante de los vecinos del barrio. Luego la policía hizo una carga y nos desalojó y entonces fue cuando despidieron una gran cantidad de gente¹⁰⁵.

La vaga prenia un volum que desbordava els límits de la fàbrica i cridava la solidaritat de la gent; es convertia, així, en expressió del sentiment popular. La repressió contundent que seguia a qualsevol acció d'aquestes característiques desactivava immediatament un moviment de major importància i abast, però no deixava de constatar el malestar que hi havia entre la població. El governador civil de Barcelona, Acedo Colunga, va tancar fàbriques i ordenà la detenció de més de 300 treballadors. Forçà la destitució d'enllaços sindicals i va fer que molts treballadors fossin acomiadats¹⁰⁶. Molts detinguts van tenir l'honor d'estrenar la novíssima llei del mes de gener de *actividades extemistas* i sel's va fer un consell de guerra.

---

¹⁰⁴ Veg. el testimoni de Josep Mª Folch, nota 99.

¹⁰⁵ Antonio Sorribas Prada. Entrevista 5 de novembre de 1996.

¹⁰⁶ Borja de Riquer, "Un país després d'una guerra"..., pàg. 223-24.

Tota aquesta repressió que el règim desfermava davant qualsevol aldarull no aconseguia amagar, a més del descontentament popular, la realitat d'una via estancada en les relacions entre treballadors i empresaris. Calia obrir un canal de comunicació que possibilités una mínima entesa, calia treure l'economia del país del cercle tancat en què es trobava. La *Llei de Convenis Col·lectius*, de 24 d'abril de 1958, pretenia resoldre aquest problema amb l'objectiu clar d'aconseguir millorar la productivitat dels treballadors i establir una mínima concertació.

Els resultats de la promulgació d'aquesta llei no es van veure fins ben entrada la dècada dels seixanta i en 1962 es va iniciar un tercer moviment de vaga amb les característiques dels anteriors. L'empresa Caf de Beasain inaugurava l'any amb una vaga que va durar dos mesos i que va arrossegar el sector metal·lúrgic de Guipúscoa el mes de febrer. L'abril d'aquell any va rebrotar amb força el conflicte miner a Astúries, el qual va enllaçar amb el moviment que s'havia iniciat al camp andalús¹⁰⁷. Si el govern pensava que s'havia arribat al límit del que es podia tolerar, el mes següent s'estenia l'epidèmia a Catalunya. De nou els treballadors de les empreses més rellevants, Hispano Olivetti, Pegaso, Macosa, Siemens, Aismalibar, La Seda, Hispano Suïssa, Maquinista Terrestre i Marítima i tantes d'altres, es declaraven en vaga de solidaritat amb els miners asturians però també amb peticions pròpies.

L'any 1962, però, alguna cosa havia canviat en el panorama del moviment obrer. El FOC era ja una organització operativa, cosa que implicava un element més a comptar en el treball d'una possible coordinació amb altres forces del mateix àmbit, sobretot PSUC i MSC¹⁰⁸. Malgrat això i que les protestes de 1962 van tenir un caràcter més ampli i de major participació que els anteriors moviments vaguistes de 1956 i 1958, la gènesi i el desenvolupament del moviment van ser similars als anteriors. Continuava havent-hi un alt grau d'espontaneïtat i de falta d'organització:

El seixanta-dos, quan les vagues d'Astúries la gent surt al carrer i es fan assemblees a les fàbriques. A la Maquinista es fan assemblees en solidaritat amb Astúries, es plantegen reivindicacions, es plantegen accions que es coordinen de manera no clandestina sinó oberta. Para la Maquinista, para la Pegaso, però d'una manera molt poc organitzada. La Maquinista passa per davant de la Pegaso i ens anem junts a la Catedral a "manifestant-se" i allà ens coordinem amb els d'Iberia Ràdio, la Macosa i ens comencem a veure tots una mica; eren moltes coordinacions, moltes alhora. Jo crec que el PSUC té la seva, però per exemple, la JOC també, o sigui, jo anava a les reunions de la JOC i tots els que treballem en alguna

---

¹⁰⁷ Sobretot a la zona de Jerez de la Frontera.

¹⁰⁸ Moviment Socialista de Catalunya.

empresa ens passaven consignes, papers i tot això... Era una organització molt dispersa, espontània, molt poc organitzada. S'organitza molt sobre la marxa, jo recordo que, per exemple, els de la Pegaso sortien a la porta de la fàbrica, els de la Maquinista es concentraven darrera la porta de la fàbrica i un dia en el barri "pues" un... un parell de "tios" que jo coneixia... Tu treballes a la Pegaso? i què feu? nosaltres estem a la porta, nosaltres també, per què no passeu per davant i anem junts a la Catedral? i vam passar i vam anar a la Catedral. Això anava així i després a la JOC fèiem reunions i allà també es deien consignes, però això funcionava molt així.(...) Es demanava també un salari mínim de, no sé si cent cinquanta pessetes al dia o "algo" així, però les reivindicacions també sortien molt sobre la marxa. Jo recordo que a la Maquinista es va fer una assemblea i: què demanem?, "bueno", sortien "vàries" propostes i al final va sortir un i va dir, "bueno" no ens enganyem aquesta vaga és en solidaritat amb Astúries i hem de plantejar reivindicacions que no ens les puguin donar demà, perquè això és una vaga de solidaritat i és un tema general i "bueno" va ser ovacionat i vam aprovar això i ja està i no hi havia comissió que negociés amb ningú ni res, vam sortir d'aquí al carrer¹⁰⁹.

És clar que no totes les empreses eren la Maquinista Terrestre i Marítima i no totes tenien el seu potencial. El cas d'Iberia Ràdio que Daniel Cando cita en el paràgraf anterior és totalment diferent. La protesta ve esdevenir a partir del malestar dels treballadors per les precàries condicions de treball i el baix nivell salarial. El detonant va ser que l'empresa va decidir, unilateralment, partir l'horari. El conflicte que esclatà el mes de maig es trobà immers en un moviment de caràcter més ampli, que amb tota seguretat animà els treballadors a radicalitzar la seva postura¹¹⁰. Igual que a *Iberia Radio*, es produeixen conflictes similars en altres sectors i empreses que prenen volada perquè es troben enmig de l'onada vaguista.

Podem dir, doncs, que les precàries condicions de treball, el baix nivell salarial i la manca de vies alternatives on canalitzar el descontentament, es troben en el substrat de les vagues de maig d'aquell any. De fet, el moviment de maig del 62 marca una inflexió en els objectius dels treballadors, que han passat de dirigir-se contra el règim a dirigir-se contra els patrons, exigint augments salarials¹¹¹.

Efectivament, l'amplitud i ressò que el moviment obté -sobretot en l'àmbit català- fa que entre els treballadors més conscients es comenci a canviar la perspectiva que fins

---

¹⁰⁹ Daniel Cando Cando. Entrevista el 10 de desembre de 1998.

¹¹⁰ *Iberia radio, un "cacho" de lucha obrera*: ANC, fons Remei Ramírez, inv. 7, sig. sist. 00.7.05.31, pàg. 2.

¹¹¹ Joan B. Culla, "Del pla d'estabilització a la fi del franquisme (1959-1975)"..., pàg. 288.

llavors es tenia sobre la capacitat de la classe treballadora de respondre a la convocatòria d'accions reivindicatives: les vagues de l'any 62 constitueixen un punt de partida. L'avantguarda del moviment obrer iniciava una reflexió que més endavant facilitaria la convergència que, dos anys més tard, va cristal·litzar en CCOO.

A banda d'això, les vagues de 1962 també van tenir altres repercussions. En concret, el govern, sobrepassat pel ressò que aquelles protestes havien pres, va publicar la *Llei de Conflictos Colectivos* en la qual es feia una distinció entre les vagues per motius econòmics i les vagues per motius polítics, amb la pretensió de dissuadir de les segones i fer la sensació de major permissivitat respecte de les primeres¹¹². Nicolás Sartorius també considera la importància de les vagues de 1962 i anota un seguit de conseqüències que van tenir incidència en el moviment obrer endegat a partir de 1964. En concret, Sartorius parla de l'elevació del salari mínim, de la creació del TOP¹¹³, que ve a substituir en alguns delictes els tribunals militars i la creació dels consells de treballadors i empresaris¹¹⁴. Efectivament, el gener de 1963 es regula el salari mínim i es fixa en 60 ptes. El TOP es crea el 2 de desembre del mateix any i al principi de 1964 es creen els consells de treballadors i empresaris¹¹⁵ que venen a sumar-se a la ja complicada burocràcia de l'OSE.

El moviment obrer no havia fet més que començar; el règim es veia obligat a moure posicions i no serà l'última vegada; a partir d'aleshores els treballadors es convertiran en una força amb la qual el règim, ineludiblement, haurà de comptar.

La recomposició del moviment obrer.

El moviment obrer d'aquest període -darrerria dels anys cinquanta, primeria dels seixanta-, ha anat ampliant la base de participació dels treballadors i lentament ha obert els camins necessaris perquè els militants més clarividents i esforçats intuïssin el camí que calia prendre. Els joves que no havien viscut la guerra civil com a militants, que en el millor dels casos la podien recordar com a infants, havien conformat una nova generació que restaven lliures de les experiències dels qui les havien viscut. Si

---

¹¹² La llei es va publicar el 20 de setembre de 1962. Carme Molinero y Pere Ysàs subratllen la idea que aquest decret només significa la distinció entre conflictes de caràcter polític i els conflictes de caràcter econòmic. Normalment, la bibliografia utilitzada parla que aquest decret "legalitza" les vagues per motius econòmics. Carme Molinero i Pere Ysàs, *Productores disciplinados...* pàgs. 70-71.

¹¹³ Tribunal d'Ordre Públic.

¹¹⁴ Nicolás Sartorius "El resurgir del movimiento obrero: de 1960-1970" a *Mundo Social*, núm. 174, febrer de 1970. Aquest article i d'altres prendrien després forma de llibre amb el títol de *El resurgir del movimiento obrero*, publicat per l'Editorial Laia de Barcelona en 1975.

¹¹⁵ Els consells de treballadors i empresaris sorgeixen a partir del *III Congreso Sindical* de la CNS de març de 1964.

és cert que amb aquesta falta de vivències havien perdut punts de referència importants, també és veritat que això mateix els atorgava una capacitat d'il·lusió totalment nova. Eren joves oberts que escoltaven bocabadats les notícies que els arribaven del passat, i que convertien ràpidament en mite el ressò que els venia de lluny. Joves sensibles que sabien mirar al seu entorn i que a través de diferents camins personals arribaven al compromís sindical i polític.

El procés de conscienciació d'aquests joves, tal com hem pogut comprovar, es podia produir a través de múltiples vies, tan canviants i diferents com les pròpies biografies. Tot podia ser un revulsiu per a un jove amb inquietuds: allò que es diu a la família, les condicions de vida de la infància, una injustícia concreta, un problema a la feina; qualsevol d'aquests elements es podia convertir en detonant que conduïa els treballadors a la militància obrera. És en aquest substrat personal que les organitzacions obreres es basaven en llur labor de captació de nova militància, imprescindible per conformar l'avantguarda del nou moviment obrer.

No tots els joves, però, estaven disposats o tenien la possibilitat d'apropar-se a una organització clandestina. En molts casos, les organitzacions obreres legals de l'Església catòlica oferien una plataforma inestimable per a la conscienciació de molts treballadors amb inquietuds, però no sabien o no trobaven la manera de canalitzar-les. La JOC, l'HOAC i l'ACO eren organitzacions que actuaven de manera oberta i que suposaven tot un descobriment per als joves que sovint hi arribaven atrets per les seves activitats de caràcter social, com ara xerrades o excursions. Molts d'ells descobrien una nova Església, més propera i interessant, que parlava un llenguatge nou, útil per interpretar la realitat en què els joves vivien immersos. Les organitzacions obreres catòliques, més enllà de la labor de renovació del cristianisme i del compromís temporal de la fe religiosa, van oferir a molts joves un refugi, un punt de referència al qual poder acudir quan, en un entorn totalment àrid, es buscava un lloc on canalitzar inquietuds i concretar l'impuls de compromís social que molts d'ells tenien. Tal com hem vist en el cas de Daniel Cando, són molts els joves que arribaran a la militància sindical i política després d'haver passat un temps en les files de l'obrerisme catòlic¹¹⁶. Les organitzacions obreres catòliques ofereixen espai i temps per a la reflexió i, en moltes ocasions, oportunitats de connectar amb altres àmbits del moviment obrer: reunions de coordinació, organitzacions obreres clandestines, etc. Podem dir, doncs, que les organitzacions obreres de l'Església són un puntal en la conscienciació de

---

¹¹⁶ S'ha citat aquí el cas de Daniel Cando, però en altres entrevistes apareix també un període de contacte amb organitzacions catòliques anterior a la militància política i sindical desvinculades del caràcter religiós.

molts joves que a la fi dels anys cinquanta i al llarg dels seixanta passaran a formar part del moviment obrer.

Cal indicar també el paper de les eleccions sindicals en l'apropament que molts treballadors fan a la militància sindical activa. Hem vist com en algunes empreses, els treballadors, empesos per les circumstàncies pròpies que viuen, es presenten a les eleccions perquè els sembla que és una via possible d'actuació. En la majoria dels casos s'adonen que aquesta és una via encegada per solucionar cap tipus de conflicte, però en altres l'opció d'aquesta via els permet contactar amb treballadors d'altres empreses que semblen conèixer bé el món del sindicat vertical i que l'utilitzen com una via de denúncia de la situació de la classe treballadora. És a dir, les eleccions sindicals són sovint una plataforma per als treballadors que, buscant solucions concretes, es troben que davant d'ells s'obre una via nova que ni tans sols no havien imaginat que existís.

Per últim, cal ressenyar la importància dels moviments vaguistes de darrers dels anys cinquanta o el més important de 1962. Hem vist com, en aquest període, les formes de protesta són molt espontànies, la qual cosa provoca que s'esgotin en elles mateixes i que no hi hagi una continuïtat que avanci en l'articulació del moviment obrer. Malgrat això, aquestes experiències serveixen de preparació a molts treballadors; de fet és un temps necessari per als joves desvinculats del món sindical anterior al franquisme, perquè per a molts d'ells suposarà un procés d'aprenentatge. Experimentar en carn pròpia la repressió o la solidaritat són punts de referència importants amb els quals cal comptar.

D'altra banda, les vagues d'aquest període, en especial la de 1962, són revulsius que faran reflexionar als militants més avançats. Amb molts problemes i amb força elements en contra¹¹⁷, veurem com malgrat tots els impediments aquests militants més actius arribaran a la conclusió que cal la unitat, la coordinació i l'organització. Els líders que protagonitzaran després el naixement de CCOO han viscut, pràcticament sense excepció, l'experiència de les vagues de la fi dels cinquanta i la de 1962.

En relació també amb aquest període de vagues, cal encara esmentar que l'augment progressiu de la conflictivitat a Espanya fa que el règim necessiti dotar-se d'eines per tal d'intentar canalitzar-la i evitar que aquesta conflictivitat emergent no el desbordi. Les lleis publicades en tot aquest període¹¹⁸ són esclertes que el nou moviment obrer aprofitarà abastament.

---

¹¹⁷ No són només impediments de caràcter estructural. Els partits polítics obrers actuaran com un fre deixant que tots els prejudicis provinents del passat actuïn com una veritable rèmora.

¹¹⁸ Veg. l'apartat "vagues de 1956, 1958 i 1962".

Sense tenir presents tots i cadascun dels elements aquí esmentats, no es pot analitzar, ni menys comprendre la sorprenent irrupció del moviment unitari de Comissions Obreres pel novembre de 1964.

4. EL NAIXEMENT DE COMISSIONS OBRERES A CATALUNYA, 1964-1965

4.1 Diferents vies: Acció Sindical Obrera, Front Obrer de Catalunya i Oposició Sindical Obrera.

L'any 1964 havia començat amb l'entrada en vigor del *I Plan de Desarrollo*, que pretenia desenvolupar econòmicament un país fortament desequilibrat. Alhora, el règim es preparava per llançar una campanya commemorant els *25 años de paz*. Les parets dels pobles i les ciutats espanyoles van quedar inundades, a partir de març, d'aquella consigna que va estimular tant la imaginació dels espanyols que, curts d'altres iniciatives, entretenien el seu enginy fent córrer acudits sobre aquell lema.

Tampoc en el camp de l'oposició les aigües no baixaven tranquil·les. En el Partit Comunista d'Espanya es produïen les expulsions de Claudín i Semprún, partidaris d'un gir estratègic sorgit d'una anàlisi de la realitat més pessimista que els dirigents d'aleshores no volien reconèixer. I en aquell mateix any, el PCE patia una escissió per l'esquerra, el PCE-ml, que abundava en la minva de les forces de l'organització més present en la ja debilitada oposició al règim.

Règim i oposició seguien la seva pròpia via i els treballadors també. Les vagues de la darrerria dels cinquanta i la de 1962 havien remogut la calma espessa d'aquell ambient esmorteït. L'any 1963 la província de Barcelona aconseguia tenir el 20% del total de la conflictivitat a Espanya¹. No ens hem d'enganyar, però, aquesta conflictivitat es produïa de manera aïllada i puntual². Alguns militants d'organitzacions obreres supervivents de la desfeta de la postguerra intentaven sobreviure i alhora coordinar algun tipus d'activitat que canviés un panorama ensopit.

A mesura que el temps passava i s'obtenia experiència sindical, els diferents partits que es movien en la clandestinitat donaven forma a alternatives més o menys viables. El Partit Comunista d'Espanya³ impulsava l'OSO⁴; el Moviment Socialista de Catalunya -MSC-, els anarquistes i el SOC⁵ creaven l'ASO⁶ a l'octubre de 1962. El Front Obrer de Catalunya -FOC- havia sorgit a finals dels cinquanta a partir de joves militants cristians que es varen separar definitivament del col·laboracionisme de l'Església espanyola. Aquestes formacions polítiques són les que estan presents en el panorama sindical

---

¹ Carme Molinero i Pere Ysàs, *Productores disciplinados y minorías subversivas...*, pàg. 101

² Veg. capítol 3, apartat 3.1.

³ La política del PCE era seguida a Catalunya pel PSUC. El Partit Socialista Unificat de Catalunya era l'organització dels comunistes catalans que devia el seu nom a la unificació que, el juliol de 1936, es va fer de diversos partits socialistes i comunistes. El PSUC va ser, des de la seva fundació, el referent del PCE a Catalunya.

⁴ Oposición Sindical Obrera.

⁵ Solidaritat d'Obrers de Catalunya.

⁶ Aliança Sindical Obrera.

clandestí immediatament anterior a la creació de Comissions Obreres a la parròquia de Sant Medir el 20 de novembre de 1964.

D'altra banda i, mes enllà dels cercles clandestins, l'any 1964 va ser un any sindicalment mogut. En el mes de març se celebrà el *III Congreso Sindical* de la CNS del qual van sorgir els Consells de Treballadors i Empresaris, nous organismes burocràtics de l'*Organización Sindical*, que no van tenir cap mena d'utilitat i repercussió i que sempre van ser controlats des de la *línea de mando* del sindicat vertical⁷. Des del govern, José Solís Ruiz⁸, amb el seu peculiar estil populista, estimulava la participació dels treballadors a les eleccions sindicals, intentava -amb èxit- la participació d'alguns excenetistes a les estructures dels sindicats verticals i alhora procurava controlar i manipular convenientment la resta de treballadors⁹. L'objectiu era crear un grup de treballadors privilegiats als quals s'atorgaria la capacitat de negociar aspectes econòmics i que amb el degut suport oficial aconseguirien l'acord majoritari dels treballadors¹⁰. Per als treballadors agosarats que volguessin saltar-se aquesta "obertura sindical" i volguessin anar més enllà, ja hi havia la repressió del règim que no havia deixat d'actuar en cap moment. Aquesta estratègia, que va funcionar bé els primers anys, va acabar desbordada per l'impuls tan extraordinari que va suposar l'aparició de Comissions Obreres¹¹.

Ahora que Espanya presentava aquest panorama sindical oficial i clandestí, és produïen canvis internacionals que, encara que de manera més lenta i esmorteïda, també arribarien al nostre país. En 1962 el papa Joan XXIII obrí el Concili Vaticà II que va suposar per a l'Església catòlica l'obertura al món social del segle XX. Algunes personalitats catòliques afectes al règim de Franco van començar a evolucionar a partir de les reflexions d'aquell concili i de la subsegüent encíclica *Pacem in Terris* d'abril de 1963. A l'escalf d'aquestes noves vies de pensament va sortir a Madrid, a la fi de 1963, la publicació *Cuadernos para el Diálogo*. El nom de la revista deia molt sobre la voluntat de les persones que s'aplegaven entorn de la publicació, d'afavorir el diàleg entre sectors divergents i fins oposats. En el número quatre de la revista, corresponent a gener de 1964, Julián Ariza¹² publicava un article que es titulava *Relaciones laborales* i en què, tot reclamant el dret d'associació, recordava al *para*

---

⁷ Veg. capítol 3.

⁸ Ministre secretari general del Movimiento i delegat nacional de sindicats

⁹ Veg. capítol 3, apartat 3.1.

¹⁰ L'entrevista que José Solís Ruiz va mantenir amb els dirigents del metall madrileny, el 7 de gener de 1965, és reveladora d'aquesta actitud. Veg. el capítol 3, apartat 3.1.

¹¹ Franco va destituir Solís Ruiz a últims d'octubre de 1969. El mes de juny d'aquell mateix any l'OIT havia publicat el seu informe sobre la llei sindical i el món sindical i treballador de l'Espanya d'aquells anys.

¹² Membre de la C.O. del Metall de Madrid i posterior dirigent de Comissions Obreres.

*nosotros inolvidable Papa, Juan XXIII*¹³. La resta d'aquell any i bona part del següent Julián Ariza i Marcelino Camacho alternaven els seus articles sobre qüestions sindicals. La revista oferia les seves planes per iniciar el diàleg i Marcelino Camacho - ben aviat líder reconegut de Comissions Obreres- reconeixia, en el número 5 i 6 de febrer-març del mateix any, aquest esforç i en concret apreciava l'interès de Joaquín Ruíz Giménez¹⁴ perquè aquest diàleg es produís. Camacho, però, puntualitzava i precisava en aquell article que: *El diálogo sincero y tolerante hace posible la convivencia pero no suprime las contradicciones*¹⁵; i acabava la seva argumentació sobre el moment sindical afirmant que les estructures sindicals del país no oferien vies de solució davant els conflictes que inevitablement es produïen entre els diferents interessos dels treballadors i llurs empresaris. En el número nou Camacho retornava al mateix tema de fons, i afirmava que mentre els empresaris i àdhuc els estudiants podien celebrar assemblees, els treballadors no ho podien fer i denunciava la impossibilitat real d'aquests d'organitzar la més mínima reivindicació. Recordava també que les transformacions econòmicosocials que es donaven al país no es corresponien amb uns canvis sindicals que considerava urgents i necessaris, ans al contrari, les estructures continuaven estàtiques i sense registrar cap mena de canvi¹⁶. *Cuadernos para el Diálogo* no es conformava només a oferir les planes als nous sindicalistes, sinó que, en coherència amb el pensament que l'animava, declarava en una editorial la necessitat objectiva d'una associació de treballadors veritablement representativa que pogués fer front a llurs necessitats econòmiques, professionals i socials. L'editorial apuntava al cor de la CNS, quan afirmava que no podien ser sindicats *aquellas otras organizaciones que, creadas desde arriba, pretenden asumir la representación exclusiva de los trabajadores*¹⁷. Unes línies més endavant i anant a l'eix de la qüestió recordava al règim que:

cualquier sociedad que pretenda estructurarse de acuerdo con los principios sociales cristianos no puede negar a los trabajadores, sin evidente injusticia,

---

¹³ Julian Ariza "Relaciones laborales" a *Cuadernos para el Diálogo*, gener 1964, núm. 4, pàg. 13.

¹⁴ Promotor de la revista i antic ministre de Franco, que va anar evolucionant fins al punt de ser el referent de la democràcia cristiana a Espanya.

¹⁵ Marcelino Camacho, "El diálogo, los trabajadores y las estructuras sindicales", a *Cuadernos para el Diálogo*, núm. 5-6, febrer-març de 1964, pàg. 14. Marcelino Camacho es convertiria en líder de la primera comissió obrera estable del país el mes de setembre següent en establir-se la Comissió Obrera del Metall de Madrid. Aquesta comissió es va crear arran de la negociació del conveni d'aquesta rama de la producció.

¹⁶ Marcelino Camacho "El fetichismo y la realidad (los cambios económicos sociales. Las estructuras sindicales)", a *Cuadernos para el Diálogo*, núm. 9, juny 1964, pàgs. 14-15.

¹⁷ "La evolución sindical", a *Cuadernos para el Diálogo*, núm. 8, maig de 1964, pàg. 5.

*el derecho natural de asociarse, como ha sido reiteradamente expuesto en los documentos pontificios*¹⁸.

La possibilitat d'explicar -de manera moderada però radical- la situació de la classe treballadora en una tribuna com *Cuadernos para el Diálogo* va ser una oportunitat per a un moviment obrer que començava a albirar noves perspectives. És evident que el diàleg que els promotors de la revista buscaven no es podia produir sota els condicionaments que la dictadura imposava, però també ho és que la tribuna que oferia la revista als treballadors era d'una importància extraordinària. La repercussió que es pretenia amb la difusió d'aquests articles i editorials era de crear una opinió distinta a la imposada pel règim, crear un *ambiente* propici als principis que els sindicalistes difonien.

Per entendre bé el procés de formació de Comissions Obreres, cal tenir presents aquests elements que operaven en la societat espanyola de 1964. Aquesta era l'Espanya que els homes i dones que crearien CCOO tenien al seu davant i aquests eren els fils amb què havien d'ordir la trama del nou procés.

Per tal de tenir un ventall complet de la situació sindical a la Catalunya del moment, caldrà -a més de tenir en compte els elements que hem esmentat- apropar-se a les organitzacions clandestines que tenien presència a l'època i analitzar-ne de prop la trajectòria.

Asociació Sindical Obrera

L'ASO havia nascut l'octubre de 1962 de la mà de la UGT i de la CNT¹⁹, i era un intent d'aquestes centrals sindicals d'impulsar l'esmoreït panorama del moviment obrer de l'època. L'acord no superava la divisió de fons que des de la guerra civil hi havia entre els comunistes i les formacions polítiques i sindicals dels socialistes i dels anarquistes, i per aquesta raó ni el Partit Comunista d'Espanya ni el Partit Socialista Unificat de Catalunya -PSUC- no van formar part d'aquesta organització. L'acord que donava pas a la nova organització portava per títol *El Pacto de Acción Obrera de la CNT y la UGT para la lucha antifranquista*²⁰. El títol no era pas innocu: dues centrals sindicals amb escassa presència a l'interior del país signaven un acord de lluita *antifranquista*. El document té 10 punts, el 4t estableix l'objectiu principal:

---

¹⁸ *Ibíd.*

¹⁹ A Catalunya, s'hi afegí el SOC.

²⁰ *El acontecimiento más importante de 1962 en España: Arxiu Nacional de Catalunya (ANC endavant) fons A. Manent, inventari (inv. d'ara endavant) 9, signatura sistemàtica (sig. sist. d'ara endavant) 600.3.1, dues pàgines.*

*contribuir, por la acción de la clase trabajadora española, a derribar el régimen franquista y establecer, en conjunto con los otros sectores de la oposición, un sistema de libertad y democracia para que el pueblo español pueda elegir con plena soberanía su destino futuro*²¹.

El punt 7 del document aborda la qüestió sindical:

*La Alianza Obrera Sindical de España procurará, al mismo tiempo, encauzar y dirigir las luchas de tipo reivindicativo inmediato, para el mejoramiento constante de los trabajadores, tanto en el orden económico como en el moral y de las condiciones de trabajo*²².

La resta de punts parlen de qüestions organitzatives, de la fraternitat entre les centrals sindicals i de la necessitat de la justícia en un futur règim democràtic. En resum, l'ASO és una estructura muntada des de dalt, que parteix de la necessitat absoluta d'un canvi de règim i que alhora relega a un segon pla les activitats pròpies d'un sindicat, les quals tant trobava a faltar la classe treballadora espanyola.

Fins aquí el que ens diuen els papers oficials. Vegem ara què passava amb aquesta organització a la Catalunya dels anys 1962-64. Josep Pujol²³, membre d'ASO en tant que militant socialista, diu:

*Ens trobàvem, parlàvem de com enfocar les accions dintre de l'empresa i per portar accions conjuntes. Era una espècie de plataformes, hi havia gent de Catalana de Gas, va venir gent del FOC, Maquinista, Hispano Olivetti, Montesa i altres fàbriques (...). Tant se'ns en fotia que fossin UGT com si anessim... L'important era coordinar sindicalistes (...) No hi havia cap comunista. Era gent de la UGT, i llavors hi anaven aquests del FOC. En aquell temps hi havia reticències amb els comunistes. No..., no estaven convidats*²⁴.

Podem deduir d'aquestes paraules alguns aspectes interessants. D'una banda, els membres de la UGT que desenvolupaven la seva activitat laboral i sindical a l'interior del país estaven interessats a coordinar-se "per portar accions dintre de l'empresa i

---

²¹ *Ibíd.* pàg. 1.

²² El subratllat és meu. *Ibíd.*, pàg. 1.

²³ Josep Pujol Bardole, treballador de Montesa d'Esplugues de Llobregat. Membre de Juventut Obrera Catòlica -JOC-, d'Acció Catòlica Obrera -ACO-, MSC i UGT. Fundador de Comissions Obreres. Entrevista 26 de febrer de 1997.

²⁴ *Ibíd.*, pàgs 14-16.

per portar accions conjuntes". És evident que aquests militants estaven interessats també a enderrocar el règim franquista, però la realitat que diàriament tenien davant dels ulls els impel·lia a trobar-se amb les formacions que podien fer-hi alguna cosa. Si el FOC era l'organització que tenien davant era amb aquesta amb qui es coordinaven. Aquesta idea, però, tenia un límit: els comunistes. Aquests no hi eren perquè no hi eren convidats. És coneguda la postura de la direcció de la UGT de l'exterior respecte a la no col·laboració amb els comunistes²⁵ però aquesta actitud no era compartida per tots els qui treballaven a l'interior²⁶:

*Nosaltres des del nivell sindical no teníem un enfrontament en aquest sentit, estàvem treballant sindicalment amb comunistes dintre les fàbriques, en el treball de base*²⁷.

De fet, ell mateix diu que el PSUC d'aquella època: *sempre ha tingut un treball de contacte amb altres organitzacions*²⁸. Aquest interès per la cooperació del PSUC i d'alguns membres d'ASO havia cristal·litzat en algunes ocasions encara que d'una manera molt poc vistent. Ignasi Carvajal afirma que als anys 1960-61 UGT, PSUC, JOC i ACO havien col·laborat en un conveni nacional de la banca i que havien confeccionat fulls volants conjuntament. Fins i tot afirma que allò havia estat un precedent del que després serien les CCOO²⁹. També Josep Mª Folch, militant del PSUC, recorda un fet de col·laboració conjunta entre l'Oposició Sindical Obrera -OSO- i l'ASO en 1964 en el cas d'un acomiadament en una empresa de Badalona³⁰. Aquests fets confirmen les paraules de Josep Pujol en el sentit que alguns militants tenien neguit per fer coses, per col·laborar fent cas omís de les consignes que arribaven de Tolosa de Llenguadoc.

L'ambient que es respirava en aquesta ciutat francesa era de llunyania i en alguns casos, de desconfiança vers el que passava a l'interior del país. És interessant de conèixer l'entrevista que Josep Pujol va mantenir amb la UGT de Tolosa l'estiu de 1962. El mes de maig d'aquell any hi havia hagut a Barcelona un important moviment de solidaritat amb les vagues d'Astúries al qual s'havien afegit reivindicacions pròpies.

---

²⁵ Jesús Salvador, "Els socialistes i l'acció sindical obrera en la dècada dels 60 (1960-1970). Aproximació al seu estudi", a *Debat* núm. 5, juliol 1978, pp. 47-48.

²⁶ No tots els militants de l'interior eren oposats a l'organització de l'exterior en aquesta qüestió. Josep Pujol al·ludeix a algun d'aquests militants que tenia serioses reticències amb els comunistes que venien del període de la guerra civil, en concret d'algun militant del POUM. Josep Pujol: entrevista 26 de febrer de 1997.

²⁷ *Ibid.*

²⁸ *Ibid.*

²⁹ Ignasi Carvajal, "De l'UGT a la formació de les CCOO", a *Debat*, núm. 5, pàg. 80.

³⁰ Josep Mª Folch i Torres, *Els meus records*, s.d., s.p.d'i, pàg. 52. Arxiu particular d'Elionor Sellés. OSO és l'organització sindical que el PCE-PSUC impulsa.

Pujol anava a Tolosa a informar de les accions de l'interior i es trobava amb uns dirigents desconfiats i temorosos de no controlar el caire dels esdeveniments:

Vaig parlar amb el secretari general de la UGT a Toulouse, Pascual Tomás. Bé, era molt centralista allò. Veien que tota vaga d'aquí, de Catalunya, tenia signe separatista, tenien encara la rèmora dels anys d'abans, no?, d'aquest centralisme (...) "Bueno", arribaves allà i et feien com un examen, et feien explicar i escriure la vaga, per exemple, de Maquinista, la Macosa, la de tal, la de qual, els represaliats, però per escrit. Llavors venien i et preguntaven "¿y esto no tiene signo separatista?", "no, això és vaga "d'obreros, de trabajadoras que reivindican sus derechos, hay represaliados, porque hay despedidos"³¹.

No és estrany que amb aquesta visió tan estreta els militants de l'interior tornessin una mica decebutos i decidissin fer la seva juntament amb els companys d'altres sectors polítics que, com ells, treballaven pels mateixos objectius.

Podem dir, doncs, que ASO havia estat un intent d'unitat limitada, feta i decidida des dalt, sense tenir en compte la realitat de la situació del moviment obrer que necessitava una unitat real amb els escassos efectius amb què cada organització comptava. L'actitud de la direcció de l'exterior, però, afectava la marxa cap a la unitat en la mesura que frenava les intencions dels militants més clarividents de l'interior.

Front Obrer de Catalunya

Els antecedents d'aquesta organització es troben a últims dels anys cinquanta, per bé que serà fins l'any 1962 quan prendrà el nom definitiu de Front Obrer de Catalunya³² i es federarà amb el Frente de Liberación Popular -FLP- espanyol i amb Euskadiko Sozialisten Batasuna -ESBA- del País Basc, formant el que llavors s'anomenava Organizaciones Frente³³. L'experiència de la revolució cubana i del procés d'independència d'Algèria serviran de referents a uns joves inquiets que volien desmarcar-se de la pesant ortodòxia soviètica.

La joventut dels seus militants i la falta de tradició i d'experiència organitzativa va fer d'aquesta formació una eina àgil i agosarada que trencava amb els prejudicis i l'escepticisme de les organitzacions tradicionals. La seva activitat desinhibida i radical

---

³¹ A l'original es barreja el català i el castellà. Josep Pujol: entrevista 26 de febrer de 1997.

³² Pasqual Maragall, "Un instant de reconstrucció de la història del FOC", a *Debat*, núm. 4, juliol 1978, pàg. 81.

³³ Joan B. Culla "Del pla d'estabilització...", pàg. 298.

va ser essencial a les vagues de 1962 i va marcar, amb el seu segell característic, el moviment obrer de finals dels anys seixanta.

La militància obrera d'aquesta jove organització marxista prové majoritàriament de diversos sectors del cristianisme social, sobretot de la JOC i de l'HOAC³⁴. En destacava, per la seva importància, el nucli que provenia de la *Maquinista Terrestre i Marítima* de Barcelona. Daniel Cando, jove aprenent d'aquesta empresa, s'organitza a partir de les classes de Formació Moral que mossèn Dalmau fa a l'escola d'aprenents i en les excursions a Gallifa quan connecta amb altres joves interessats en la lluita antifranquista i que provenen del món universitari³⁵. Quan Daniel Cando connecta amb aquesta formació política constata que té:

*Una organització confusa. Partien dels cristians de base que eren d'esquerres, deien que eren socialistes però, criticaven la socialdemocràcia, era una barreja molt poc ideològica i molt oberta políticament*³⁶.

Aquests joves obrers, un cop dins l'organització, tant de la JOC com del FOC, inicien una activitat sindical centrada en l'empresa. Allí dins hi ha treballadors del PSUC i de la CNT, però a parer de l'informant aquests anaven cadascú pel seu cantó i instal·lats en els problemes antics. Els joves se sentien diferents, allunyats d'aquelles batalles antigues, que no sentien pròpies:

La relació amb el PSUC sempre va ser conflictiva perquè mai vam entrar a militar i ells no consideraven que hi hagués una possibilitat de militar al marge del PSUC. Hi havien els anarquistes, que ja se sabia què eren els anarquistes, que no els fotien ni cas, no? i els anarquistes estaven molt desorganitzats. Va haver-hi una època als seixanta que es va formar la... l'ASO, la ASOCIACIÓN SINDICAL OBRERA que era de la CNT, UGT i SOC i havia algú que era més actiu dels que es movien per allà que ens passava propaganda i que ens volia també "enrollar" i que tenia molt bones relacions; però també eren unes relacions molt paternalistes, perquè era gent gran i a nosaltres ens veien, como "lo" que érem, gent jove; però nosaltres ens consideràvem molt autosuficients culturalment i ideològicament. Políticament, nosaltres no estàvem en l'anarquisme, perquè criticàvem el paper que havien fet en la guerra civil de desorganització i de desgavell; no

---

³⁴ Pasqual Maragall "Un instant de...", pàg. 81.

³⁵ Els joves universitaris militaven a Nova Esquerra Universitària -NEU- que formava part de l'Associació Democràtica Popular de Catalunya -ADPC-, nucli fundacional del FOC. Joan B. Culla "De pla d'estabilització...", pàg. 298.

³⁶ Daniel Cando Cando. Entrevista 10 de desembre de 1998.

estàvem amb els comunistes perquè consideràvem que el paper que havia fet el PCE en la guerra civil també era un paper molt tancat i molt sectari i que a l'est d'Europa el que es construïa allà era un socialisme molt dictatorial (...). Nosaltres ens consideràvem més formats, més moderns. Consideràvem la gent de la guerra civil com acollonida, acollonida amb motius perquè no era per "menos", però que no parlaven de futur, que s'havien de moure més. Nosaltres érem capaços de tirar endavant. Érem optimistes i ells eren pessimistes, que s'havien de fer les coses d'una altra manera, que no es podien atendre les divisions de la guerra sinó per fer altres coses, tirar endavant (...) La vaga del 62 la vam tirar endavant els joves, perquè els vells van desistir. Els del PSUC tiraven "fulles" i ningú els responia. Nosaltres ens reuníem obertament al passadís de la fàbrica i ells estaven molt espantats. Ells no ho feien perquè eren més grans, no perquè fossin del PSUC³⁷.

Daniel Cando és prou explícit: anarquistes i comunistes són una gent ancorada en el passat. Ells es veuen a si mateixos diametralment oposats, amb força i empenta per protestar, per organitzar, per moure la gent; no tenien les temors dels vells i posseïen la gosadia dels joves. Cal tenir en compte aquest element perquè també juga un paper en el moviment obrer de l'època. Entre FOC i PSUC i ASO no hi ha només una distància ideològica o estratègica, també hi ha una distància generacional important. Els joves aprenen dels vells però se'n distancien quan veuen que això els porta a l'immobilisme.

Efectivament, els vells militants -de la CNT i del PSUC- exerciren una clara influència sobre els joves, sobretot com a elements de transmissió de la memòria d'altres temps, però no sempre ambdues generacions parlaven el mateix llenguatge i expressaven els mateixos interessos. Daniel Cando continua explicant la seva experiència amb aquests militants:

Sortíem de l'escola i ens posàven un operari, anàvem tot el dia darrera d'un operari i allò va ser una experiència extraordinària. Ens van ensenyar moltíssim perquè era una gent qualificada molt bona, professionalment ens van ensenyar moltíssim i nosaltres teníem l'aventatge de la preparació tècnica que ells no tenien. Eren gent molt maca, extraordinària i la inmensa majoria gent molt culta, socialment parlant molt culta. Eren gent que havia llegit. Allí -a la fàbrica- es venien llibres clandestinament, els venien gent que havien anat al mercat de Sant Antoni i després venia llibres a la fàbrica

---

³⁷ *Ibíd.*

però, clar, venien llibres perquè hi havia gent que els comprava, llibres prohibits de Voltaire i tot això. Molts eren militants de l'ateisme i a la que sabien que érem catòlics, ens donàvem unes pallisses extraordinàries sobre l'existència de Déu (...) També ens parlaven de l'època de la República, del que eren els sindicats, el que feien els sindicats, la repressió que hi havia hagut amb els sindicats i tot això³⁸.

La relació servia per connectar dos móns separats, per unir una generació amb l'altra però hi havia moltes coses que els joves no entenien dels vells militants i en cap moment no es va plantejar una militància conjunta.

En el decurs de l'entrevista es pregunta reiteradament per la relació entre les diferents organitzacions polítiques existents a l'interior de l'empresa i també amb la coordinació a l'exterior de la fàbrica. La resposta sempre és negativa, no s'havia establert relació ni amb comunistes ni amb anarquistes. Un altre cas és ASO, una vegada formada aquesta coalició, Daniel Cando reconeix haver estat en alguna reunió, però ho recorda d'una manera vaga poc precisa, no li dóna la menor importància i queda clara constància que per ell, per la seva trajectòria de militància, aquest no és un element important. El FOC mantenia relacions amb l'MSC i s'havien produït trobades entre el sector obrer d'aquestes organitzacions, però mai no va passar de ser trobades puntuals amb escassa repercussió. D'altra banda, Daniel Cando recorda amb vehemència les vagues del 62 que per ell són la representació clara del veritable salt qualitatiu del moviment obrer de l'època.

Com veiem la coordinació amb altres sectors no és un element a tenir en compte. Hi ha reunions esporàdiques i puntuals amb ASO³⁹, però no articulen cap alternativa ni preparen cap acció que tingui ressò a l'època. Ja hem vist com les vagues de maig de 1962 són en bona mesura filles de l'espontaneisme i víctimes de la falta de coordinació i organització. Des de l'òptica de FOC, es tractava d'aconseguir moviment, que la gent sortís al carrer, que parés i que es manifestés. Aconseguir això era tota una victòria. Hi havia intents de coordinació al mateix moment que es produïen els fets, però les

---

³⁸ Ibid. L'informant deixa clar que entre aquests operaris que els ensenyaven n'hi havia del PSUC i de la CNT. En aquest mateix sentit parla Antonio Sorribas Prada quan explica la seva experiència a *Pegaso*.

³⁹ Notem que en això l'informant coincideix plenament amb el testimoni de Josep Pujol vist amb anterioritat. Cal veure, també, que l'informant quan es refereix als anarquistes de *Maquinista* diu que *a principis dels seixanta van muntar l'ASO i llavors tenien una certa activitat*, però, curiosament, quan es refereix a les seves reunions amb Josep Pujol d'MSC, Daniel Cando no parla d'ASO, sinó d'UGT. L'informant coneix prou bé què és ASO; per tant, crec que aquest confusió de sigles no és aliè a la situació de l'època. Com hem afirmat abans, ASO és un muntatge des de dalt i té una repercussió molt limitada fins al punt que els seus militants no són reconeguts com a tals.

reunions es feien de manera separada segons la influència política⁴⁰. Podem afirmar que en el FOC, en aquests moments, no hi havia ànim de buscar aquesta coordinació organitzada.

Aquesta actitud és corroborada per la declaració⁴¹ de cinc punts resultant de la 2ª conferència de FOC, que es va realitzar en 1963. Malgrat la importància i l'extensió del moviment vaguista de 1962, en cap d'aquests punts no es parla d'actuar conjuntament amb altres forces polítiques per iniciar una estratègia de reivindicació de millores per als treballadors. Al contrari, els punts tracten de qüestions teòriques, com ara el paper de la burgesia respecte a la modernització de l'estat o l'estratègia per aconseguir una societat socialista.

D'altra banda, tampoc no es comptava aleshores amb gaires efectius, la qual cosa complicava qualsevol intent d'organització més profunda. La direcció de FOC era formada per cinc o sis persones: *molt compenetrades i plenament dedicades que porten tots els fils (obrers, aparell i universitat)*⁴². Aquestes persones, per molta dedicació que tinguessin, necessitaven connectar amb la base a través d'altres militants i, si això no s'acomplia o es feia de manera limitada, no se'n podia obtenir grans resultats. Això duia al *movimentisme*, a l'acció espontània, sense organització i moltes vegades sense previsió. Hem vist molt clarament aquestes característiques en el testimoni de Daniel Cando en la seva experiència en les vagues del 62 a la *Maquinista*⁴³.

De totes maneres no podem obviar el que el mateix Daniel Cando ens diu sobre la repercussió de les vagues del 62 en el moviment obrer del futur, en concret en el naixement de Comissions Obreres. L'informant parla d'un salt qualitatiu i de trencar barreres i que aquestes vagues van ser un punt d'inflexió respecte al passat, sobretot pel que fa a la reflexió que van generar:

Aquesta experiència va ser la que va fer reflexionar molt a les forces polítiques, jo recordo que en el FOC (...) es va començar a parlar de "huelgas de espontaneidad provocada", una idea curiosa que deia això que les vagues havien sortit una mica entorn a problemes i després s'havien estés i es tractava d'aprofitar qualsevol cosa per estendre-les i que calia fer una organització, poc organitzada, oberta, que permetés dirigir el conjunt i

---

⁴⁰ Veg. capítol anterior: "Les vagues de 1956, 1958 i 1962". Cal notar que les vagues de 1962 són anteriors a la creació de l'ASO, això indica que l'acord d'actuació unitària va ser el resultat d'una estratègia de les cúpules sense que hi hagués, prèviament, cap treball a la base.

⁴¹ Pasqual Maragall, "Un instant de reconstrucció...", pàgs. 85-86.

⁴² *Ibid.*, pàg. 88. El mateix autor defineix aquest període, 1962-64 com un *període de resistència*, car hi havia hagut la caiguda de 1962 –vint-i-un- i això havia minvat molt les forces d'aquesta organització.

⁴³ Veg. el capítol anterior: "Les vagues de 1956, 1958 i 1962".

l'assemblea. Aquestes teories es van discutir molt, jo recordo que les vaig discutir molt amb el Tomás Chicharro⁴⁴, que era molt sistemàtic i que escrivia sobre el significat de les vagues de solidaritat amb Astúries i el que implicava això de l'espontaneïtat organitzada, que la gent fes assemblees i elegís comissions (...) Jo crec que es va trencar l'esquema de la guerra civil i la postguerra, és a dir, es van enterrar definitivament a les organitzacions històriques dels treballadors, la CNT i la UGT⁴⁵.

L'informant parla trenta-quatre anys després dels fets i tendeix a unir ambdues experiències: les vagues de 1962 i el naixement de CCOO. Salvant els dos anys i mig de diferència que hi ha entre un esdeveniment i l'altre, és prou evident que en línies generals Daniel Cando té raó. Aquelles vagues van demostrar la possibilitat d'un moviment més fort, si es tenia ocasió de poder-lo organitzar, i potser van començar a caure les barreres que havien impedit la col·laboració entre diferents sectors, però encara havia de passar força temps perquè això fos possible.

En definitiva, el FOC era una organització nova, formada per joves que si, d'una banda, no tenia les rèmores del passat, de l'altra, pecava d'una certa ingenuïtat creient que el moviment ho era tot⁴⁶. El romanticisme guerriller provinent de les experiències de Cuba i Algèria deixava pas a anàlisis més realistes⁴⁷, però, tot i les reflexions en curs, encara era lluny de l'estratègia que més endavant portarà a la creació de Comissions Obreres.

Oposició Sindical Obrera

És coneguda la posició del PCE d'apostar per la infiltració dels seus militants en l'estructura de la CNS, abandonant l'estratègia de prolongar la guerra civil a través de la lluita guerrillera. Aquella decisió partia d'una anàlisi realista de la situació política i social de l'Espanya de Franco dels anys quaranta. Marcelino Camacho⁴⁸ vincula

---

⁴⁴ Tomás Chicharro va ser un dels membres de FOC que va caure en la detenció massiva de 1962. Daniel Cando recorda que aquest militant es va passar al PSUC durant la seva estada a la presó.

⁴⁵ Daniel Cando. Entrevista 10 de desembre de 1998.

⁴⁶ Cal recordar que tot aquest *movimentisme* de FOC va acabar en una caiguda que va desfer momentàniament l'organització. En les vagues del 62 hi va haver vint-i-un detinguts d'aquesta organització. Joan B. Culla. "Del pla d'estabilització a la fi del franquisme...", pàg. 298

⁴⁷ En el punt 4 de la declaració de la 2ª Conferència de FOC de 1963, és manifesta que la insurrecció armada és una qüestió superada. Pasqual Maragall, "Un instant de reconstrucció...", pàgs. 85-86.

⁴⁸ Marcelino Camacho *Confieso que he luchado...*, pàgs. 196-197.

aquesta decisió al naixement d'OSO⁴⁹, i aquesta organització a la política d'infiltració que es practicarà des de les eleccions sindicals de 1953.

Els objectius del PCE se centraven en la vaga general política i en la vaga nacional pacífica. Totes les reflexions teòriques de l'època giren entorn d'aquesta idea. En el document *Sobre algunos problemas de la táctica de lucha contra el franquismo*⁵⁰ de 1961, es compara la situació social a Espanya amb una olla exprés vella que està a punt d'esclatar. L'objectiu del moviment obrer seria provocar aquesta explosió en poc temps. Així, l'estratègia d'infiltrar-se en l'estructura de la CNS seria provocar des de dins el moviment necessari per facilitar aquesta explosió.

Si la decisió de deixar de banda la lluita guerrillera havia estat presa partint d'una anàlisi encertada de la realitat, la teoria de la vaga general política i de l'olla exprés a punt de rebentar esdevenia més que una realitat un desig. Per exemple, davant l'onada de vagues de març de 1958 a Astúries i Barcelona, el PCE decideix convocar una jornada de reconciliació nacional per al 5 de maig. La convocatòria va ser un fracàs. No es comptava que el moviment vaguista de març, només a Barcelona, havia generat uns dos-cents detinguts. L'any següent, el 18 de juny de 1959, es tornava a intentar amb la vaga nacional pacífica i el resultat va ser el mateix.

Ja hem vist més amunt la visió que el jove de FOC donava dels militants comunistes; un militants que repartien fulls volants, centrats en els esdeveniments passats i marcats per la repressió de la postguerra. *Alfredo*⁵¹, militant comunista i treballador d'*Hispano Olivetti*, caracteritza així la lluita clandestina dels últims anys cinquanta i primers seixanta:

Nuestro trabajo político era el que entonces se hacía, había una campaña de captación de militantes, de recogida de dinero, de vender aquellos sellitos que vendíamos, pequeñitos, que era para ayuda a los presos políticos. No solamente se buscaba en el sitio de trabajo, buscábamos gente fuera también del sitio de trabajo, hablabas de política con ellos y entonces te respondían; (se buscaba gente) en la calle, en fin, en el bar, donde los encontrábamos siempre hablando de política: "que esto no hay derecho y tal, el franquismo, lo otro". Fundamentalmente era caldear el ambiente en la política, captar simpatizantes, gente que colaborara en todos los ámbitos.

---

⁴⁹ Sigles d'Oposició Sindical Obrera, l'organisme que el PCE impulsava en el moviment obrer.

⁵⁰ Santiago Carrillo, *Sobre algunos problemas de la táctica de lucha contra el franquismo (10 de marzo de 1961)* (s.p.d'i) Separata de *Nuestras Ideas*, núm. 11. Biblioteca Figueras, sig. Foll 52.

⁵¹ Pseudònim. Entrevista 21 de novembre de 1996.

La militància infatigable dels comunistes pretenia estendre, en un treball de formiga, el malestar a la població espanyola, així l'olla exprés no trigaria gaire a explotar. *Alfredo* i els que com ell feien aquest treball de formiga no feien més que seguir les directrius del partit que encoratjava a participar en les estructures sindicals verticalistes, i si no es podia s'havia d'acudir a: *las amistades, las relaciones de todo género, para unirse, organizarse y pasar a la acción*⁵². De fet, la voluntat de la vaga general política s'estavellava contínuament amb una realitat plana en un mitjà atemorit. Quan el màxim dirigent de l'organització reconeix que cal recórrer a les amistats o coneixences és que es reconeix indirectament que la influència que s'exercia en el món del treball era força reduïda.

La dissociació entre voluntat i realitat va provocar una crisi molt important en el PCE a mitjan anys seixanta. Claudín i Semprún no compartien la idea que en un futur més o menys immediat es produiria una conjuntura favorable perquè hi hagués un aixecament de diferents sectors de la població que, a través de la seva confluència, acabarien amb el règim franquista⁵³. Després de llargues discussions i d'una convulsió interna important, aquests dos militants van ser expulsats el mes de març de 1964. El mes següent en un *Discurso ante una nueva asamblea de militantes del partido*, Santiago Carrillo deia:

*Se está elevando la conciencia y la combatividad de las masas, se está produciendo una mayor radicalización de éstas (...) junto con las reivindicaciones salariales empieza a generalizarse la demanda de derechos políticos tales como la libertad sindical y la legitimación de la huelga. Estas demandas de libertades políticas preconizadas antes que por nadie por el Partido Comunista y la Oposición Sindical, están elevando el nivel del movimiento obrero*⁵⁴.

A la primavera de 1964, es generaven notícies esperançadores des de l'interior d'Espanya. A Madrid es registrava un moviment que començava a ser important entorn al conveni provincial del metall⁵⁵. Probablement això feia augmentar l'expectativa, però les declaracions de la cúpula del PCE-PSUC es movien encara entorn de l'optimisme militant i no pas basades en la realitat.

---

⁵² Santiago Carrillo, *Sobre algunos problemas de la táctica...*

⁵³ Jorge Semprún, "La oposición política en España, 1956-1966", a *Horizonte español 1966*, Cuadernos de Ruebo Ibérico, suplemento 1966, vol. II, pàgs. 39-55.

⁵⁴ Santiago Carrillo, *Discurso ante una asamblea de militantes del Partido (19 de abril de 1964)*. París, Parti Communiste Français, pàgs. 29-30 Biblioteca Figueres, sig. Foll. 75.

⁵⁵ Fruit de la mobilització del conveni del metall es crearia, el mes de setembre d'aquell any, la primera comissió obrera estable a Madrid, que donaria pas al moviment de Comissions Obreres en aquella ciutat.

Pel juliol de 1965, un any després d'aquelles declaracions, es realitzava als afores de París el VII Congrés del PCE. Santiago Carrillo en el seu informe es reafirmava en la visió que els moviments que es donaven a l'interior del país acabarien confluint en una decisiva vaga general:

*A través de los arroyos y riachuelos de las manifestaciones, las huelgas y otras protestas parciales, hay que engrosar el gran torrente de la huelga general política, de la huelga nacional que barrerá el régimen de dictadura*⁵⁶.

Continuava dient que aquest moviment podia estar a punt de produir-se i calia estar vigilant:

*Debemos encarar con resolución la nueva fase de luchas obreras, estudiantiles, campesinas y populares que probablemente va a iniciarse con el otoño y el invierno próximos para impulsarlos hasta el extremo posible, si las condiciones se dan, hasta la huelga general política y la huelga nacional*⁵⁷.

Quan Santiago Carrillo pronunciava aquestes paraules, ja s'havien produït alguns esdeveniments en el moviment obrer de l'interior que podien considerar-se com a elements que canviaven el panorama sindical. El PCE havia impulsat dues reunions amb militants del PCE en les quals havia convidat d'altres que no ho eren, per parlar de l'incipient moviment que es començava a estendre amb el nom de Comissions Obreres. De totes maneres, la característica del període que va des de la fi dels cinquanta a la meitat del decenni dels seixanta, estarà marcada per l'obsessió del PCE de forçar convocatòries irrealistes, cosa que va facilitar l'aïllament dels militants comunistes del país.

D'altra banda, OSO, l'organització sindical que el PCE-PSUC impulsava en els medis obrers, no passava de ser una iniciativa plena de bona voluntat però lluny de ser una realitat. Josep Mª Folch, responsable en 1964 del moviment obrer del Comitè de Barcelona del PSUC defineix així OSO:

---

⁵⁶ Aquest informe va ésser publicat posteriorment en forma de llibre. Santiago Carrillo, *Después de Franco, ¿qué?*, Editions sociales, París, 1966, pàgs 168-169.

⁵⁷ *Ibíd.*

Anomenàvem Oposició Sindical tot el que s'enfrontava a les estructures del sindicat vertical. El que volíem des del partit era organitzar i coordinar aquesta oposició sindical⁵⁸.

La pregunta que cal formular és en quina mesura el PSUC era capaç, aleshores de dur a terme aquesta coordinació. La informació que tenim dels militants no porta a pensar que ho aconseguís, més aviat en donen una visió desesperançada:

Antes del sesenta y cuatro, nosotros teníamos una misión que era la de formar una organización que se llamaba Acción Sindical, u Oposición Sindical y entonces la formamos nosotros; fuimos a la Maquinista, a la Perkins, a la Seat, a todas las empresas. Teníamos contactos a través del partido. Y entonces hicimos una organización que se llamaba Oposición Sindical Obrera, pero aquello no resultó, aquello estuvimos cuatro o cinco meses y aquello no resultó⁵⁹.

El desconeixement d'aquesta organització sobta en el cas de José Cano, militant comunista des de 1962 i destacat dirigent de Comissions Obreres del Baix Llobregat: *¿La OSO qué es exactamente?, ahora mismo no... curiosamente estas siglas no me suenan⁶⁰.*

És clar que OSO no eren més que unes sigles fantasmes que servien al PCE per nomenar l'oposició al sindicat vertical però que no responien a cap realitat. Ni tan sols la política d'infiltració que tan bons fruits donaria posteriorment no s'havia mostrat fructífera des del punt de vista de l'agitació. La vaga general política no era més que una consigna que no anava més enllà dels fulls volants que uns esforços militants llançaven a l'aire.

Tampoc no podem deixar de notar el buit que s'havia creat entorn dels militants comunistes. Cap de les organitzacions que hem analitzat fins ara no veien amb bons ulls el treball amb ells: hem vist la postura de la UGT, seguida amb excepcions pels militants de l'interior. Ja coneixem el trencament que la guerra civil havia provocat entre anarquistes i comunistes, i hem vist també les reticències dels joves del FOC. Quedaven els catòlics:

Els moviments d'Acció Catòlica tenien la idea de compromís no confessional perquè estaven molt tocats pel rebuig dins de la classe obrera del paper de

---

⁵⁸ Josep Mª Folch i Torres, *Els meus records...*, pàg. 52.

⁵⁹ Alfredo. Entrevista 21 de novembre de 1996.

⁶⁰ José Cano. Entrevista 29 d'octubre de 1996.

l'Església en la guerra civil i llavors es volien desmarcar de la jerarquia i no fer mai una organització confessional. Per exemple, el SOC, que era una organització que tenia una certa incidència en els moviments d'Acció Catòlica, era molt criticat en l'entorn més progressista de les organitzacions d'Acció Catòlica per ser una organització confessional. És a dir, no es tractava de fer un Sindicat cristià, sinó de fer un Sindicat unitari, i unitari volia dir, doncs no fer anticomunisme especialment, tot i que després hi havia una part dels consiliaris progressistes que predicaven que s'havia de militar en qualsevol associació o organització obrera excepte els comunistes⁶¹.

El que aquí es ressenya en relació amb els catòlics serviria clarament per a totes les organitzacions clandestines de l'època: hi havia un nucli dur que considerava els comunistes com l'organització a evitar i a construir la unitat fora de la seva influència⁶². Però, com indica el mateix informant, altres militants estaven en l'òrbita de construir una cosa nova a partir del reconeixement explícit de l'existència dels comunistes i que ningú no sobrava en la lluita en favor de la classe treballadora⁶³.

El panorama vist fins ara descriu uns militants voluntariosos que, d'una banda, no acabaven de connectar amb la realitat i, de l'altra, víctimes de les rèmores del passat, no aconseguien coordinar-se amb altres forces polítiques que tenien incidència en el moviment obrer. Lentament s'anava obrint camí entre els militants més clarividents la necessitat d'estendre la col·laboració entre totes les forces, sense exclusions, per tal de bastir un moviment obrer articulat.

Tres camins divergents

Aquestes tres organitzacions que conformaven el món que es bellugava entorn del moviment obrer ens ofereixen un panorama desolador. Tres visions diferents, tres diferents estratègies i, amb excepcions comptades, tres camins aïllats que no acabaven de trobar la cruïlla de la unitat. Podem resumir el moment immediatament anterior al naixement de Comissions Obreres a Catalunya com una època en què el moviment obrer tempteja noves possibilitats sense trobar la via adequada. Aquest ambient somort és produït principalment per les circumstàncies de repressió de la dictadura franquista i per una gran desconfiança entre els diferents sectors que el conformen. Aquest últim element pesa com una rèmora que caldrà deixar enrere per

---

⁶¹ Daniel Cando Cando. Entrevista 10 de desembre de 1998.

⁶² És clar que aquesta actitud és deutora dels conflictes que hi va haver a l'interior del bàndol republicà en la guerra civil i la lluita que es va produir per a l'organització de la guerra.

⁶³ Veg. l'actitud de Josep Pujol Bardolet, militant de l'MSC i de l'ACO, i la de Ramon Puiggrós, membre de la JOC, reflectides ambdues en el capítol anterior.

tal de crear quelcom de nou que sigui útil als interessos i necessitats de la classe treballadora del moment.

Trobem, d'una banda, una ASO amb pocs efectius i amb una línia de rebuig a la cooperació amb els comunistes. De l'altra banda, el FOC veia les organitzacions del passat més aviat com una rêmora de la qual es podria aprendre història però poca cosa més. L'espontaneïtat, la improvisació i la manca de coordinació amb altres sectors ideològics era la manera d'actuar dels joves *foquistes*. Completa el panorama un PCE-PSUC voluntariós però aïllat de la resta i amb dificultats per arrelar entre els treballadors.

Sota aquesta realitat incontestable bullia tanmateix un alè provinent de les persones més despertes. Hem vist la disponibilitat dels joves del FOC, la sensibilitat d'alguns membres de l'MSC envers la cooperació amb els comunistes malgrat la posició oficial de la UGT a l'exili, i la voluntarietat dels militants comunistes disposats a cooperar amb tot el que es mogués contra el règim. D'aquest alè humà que respirava per sota les postures oficials de les organitzacions, immobiliàries, utòpiques o falses de les formacions corresponents, va sorgir l'oportunitat d'articulació del moviment obrer que es va oposar al règim franquista i alhora va ser capaç d'aconseguir millores reals per als treballadors.

4.2 La formació de Comissions Obreres

Quan resseguim les publicacions que parlen de la formació de Comissions Obreres a Catalunya, veiem un procés que s'explica entorn dels termes *voluntat* o *decisió* de militants obrers. En això coincideixen els analistes principals d'aquest moment històric a Catalunya: Carme Molinero, Pere Ysàs i Javier Tébar⁶⁴, d'una banda, i Sebastian Balfour⁶⁵, de l'altra. Els primers afirmen que les primeres temptatives de coordinació van néixer arran del malestar existent entre els treballadors de les petites empreses pels convenis provincials que signaven els de les grans empreses⁶⁶. Sebastian Balfour concreta una mica més i diu que l'any 1963 s'havia fet el conveni del metall amb descontentament dels treballadors i que, davant d'això, havien intentat organitzar alguna coordinació per tal d'aconseguir millores. Aquests intents de coordinació i els que suposadament van intentar els *delegats* de les grans empreses, no devien reeixir.

---

⁶⁴ C. Molinero, J. Tébar i Pere Ysàs, "Comisiones Obreras en Cataluña: de movimiento sociopolítico...", pàg. 79. Aquesta publicació és, en essència, la mateixa que es va publicar a Catalunya amb motiu del 25è aniversari de la creació de CCOO: Pere Gabriel i d'altres, *Comissions Obreres de Catalunya 1964-1989...*

⁶⁵ Sebastian Balfour, *La dictadura, los trabajadores...*, pàgs. 89-90.

⁶⁶ Carme Molinero, Javier Tébar i Pere Ysàs, "Comisiones obreras en Cataluña: de movimiento..." pàg. 79.

Després d'aquests intents fracassats, Balfour explica que uns treballadors de *Montesa* aconsegueixen posar dempeus la convocatòria definitiva que quallaria el 20 de novembre de 1964 a la parròquia de Sant Medir de Sants. No explica per què la convocatòria dels treballadors d'aquesta empresa finalment reeixirà. Quines diferències hi havia amb les altres? Balfour no dona cap resposta. L'interès de l'autor se situa en un altre indret que, tot i ser de gran interès, no explica per si sol el procés que es va dur a terme a Barcelona a darrers de 1964. Sebastian Balfour posa l'accent en l'estructura empresarial catalana. Hi ha grans empreses que gaudeixen de conveni propi, cosa que fa que els treballadors puguin canalitzar en major o menor mesura les seves reivindicacions, una enorme quantitat de petites i mitjanes empreses en què els treballadors no tenen força suficient per reivindicar els seus interessos. Aquesta mateixa dispersió dificulta la possibilitat de coordinació entre els treballadors d'aquestes petites i mitjanes empreses i entre aquestes i les grans. La diversitat de situacions determina, segons S. Balfour, el fet que a Catalunya el procés inicial de la formació de Comissions Obreres hagué de venir de la voluntat d'un petit grup de treballadors perquè, a diferència d'altres llocs, els treballadors no compartien àmbits de confluència⁶⁷. Per últim, Manuel Ludevid, en una visió més militant, afirma essencialment el mateix quan diu que CCOO neixen a Catalunya: *com un acte de voluntat d'aplegar un conjunt de militants obrers dispersos en una organització amb continuïtat i capacitat de direcció*⁶⁸.

Per diferents raons, cap d'aquestes tres publicacions no pretenen explicar amb detall el procés de la formació de Comissions Obreres, perquè llur interès se centra en el procés que aquestes seguiran amb posterioritat i amb la repercussió que obtindran una vegada iniciat el camí. L'explicació en detall d'aquest procés es pot considerar una minúcia i d'un interès marginal. Contràriament, analitzar el procés de formació de Comissions Obreres a Catalunya il·lumina amb intensitat la situació del moviment obrer de l'època, dona pautes d'interpretació del mateix moviment i alhora situa i precisa qüestions que en diferents moments han estat polèmics⁶⁹.

---

⁶⁷ El procés de Madrid va esdevenir de la negociació del Conveni Provincial del Metall. El fet que el sindicat vertical fos un lloc de trobada dels diferents enllaços i jurats de les empreses va facilitar que aquests poguessin organitzar, el mes de setembre de 1964, una primera comissió per negociar el conveni, comissió que després es va fer estable i va ser l'embrió aglutinant de Comissions Obreres a Madrid.

⁶⁸ Manuel Ludevid, "Vint-i-cinc anys de moviment obrer a Catalunya", a *Taula de canvi*, núm. 4, març-abril de 1977, pàg. 23. L'autor pren aquesta definició de Paco Frutos, militant del PSUC i dirigent de les primeres CCOO, que diu paraules similars en les declaracions que fa al mateix Manuel Ludevid i que són recollides a Manuel Ludevid, *El movimiento obrero en Cataluña bajo el franquismo*, Ed. Avance, col·lec. Escuela sindical, núm. 3, Barcelona, 1977, pàg. 56.

⁶⁹ Les polèmiques han estat freqüents en relació amb la participació dels socialistes i catòlics en la formació de CCOO i en l'acusació reiterada sempre de manipulació dels comunistes.

Montesa d'Esplugues de Llobregat.

Per poder seguir amb deteniment aquest procés hem de centrar l'atenció en l'empresa Montesa d'Esplugues de Llobregat⁷⁰ i en els seus treballadors. Montesa era una empresa de motocicletes que, a últims dels anys cinquanta comptava amb uns cinc-cents treballadors. L'any 1951 hi entrà a treballar Josep Pujol Bardolet, nascut a Barcelona en 1929 i militant de la JOC des de 1948. L'any 1953 entrà a treballar a l'empresa Josep Mª Folch i Torres, nascut a Vilaverd (la Conca de Barberà) en 1932 i connectat circumstancialment amb la JOC⁷¹. També hi havia altres treballadors, com Pere Rica militant d'ACO⁷², juntament amb altres persones no tan significades però algunes amb contactes amb organitzacions catòliques o socialistes. Ens centrarem en el testimoni dels dos primers, perquè llur visió confereix l'aproximació més verídica al procés de la formació de Comissions Obreres, tenint en compte que la narració es fa des d'una òptica diferent conformada per la distinta procedència política de cadascun. La sensibilitat socialista i catòlica de Josep Pujol es complementa amb la visió des del PSUC de Josep Mª Folch.

Josep Pujol es va presentar a les eleccions sindicals de 1953 esperonat pels companys que, atès que el veien amb una sensibilitat social molt acusada, l'animaven perquè els representés en una instància superior i hi fes arribar la veu de llurs demandes. El mateix Pujol diu que allò no tenia cap transcendència; només era una manera de sentir-se útil; en realitat, exercir un càrrec sindical en aquelles circumstàncies no tenia cap dimensió col·lectiva i menys representativa; eren petits gestos que agrupaven un petit nombre de treballadors entorn d'interessos molt concrets. Entre aquest nucli de persones hi havia un jove, Ros⁷³, que va marxar cap a França i allí va connectar amb gent de l'MSC i de la UGT. Entre Pujol i Ros es va establir una estreta amistat que va fer que Pujol connectés amb les organitzacions clandestines dels socialistes. En 1958 Josep Pujol entrà a militar en l'MSC i a la UGT, tot conservant la seva militància catòlica.

Paral·lelament a aquests esdeveniments, Josep Mª Folch, un home inquiet, amb interessos socials encara una mica difusos i que no acabava de sentir-se a gust en l'organització catòlica de la JOC per falta de fe religiosa, es trobà amb el pare de la seva promesa, un home del PCE de Còrdova. Les xerrades amb aquest el van animar

---

⁷⁰ Empresa creada en 1945 per Pere Permanyer i Francesc X. Bultó. La seva primera seu va ser al carrer de Còrsega de Barcelona i en 1962 va ser traslladada a Esplugues de Llobregat.

⁷¹ Josep Mª Folch explica que la seva relació amb la JOC era motivada sobretot per anar d'excursió, relacionar-se amb la gent i fer reunions per parlar de qüestions socials. L'aspecte religiós li era un aspecte feixuc que ben aviat el va apartar de l'organització catòlica.

⁷² Acció Catòlica Obrera.

⁷³ L'informant no n'aporta més dades.

a presentar-se a les eleccions de 1957 i, després d'un temps de col·laboració amb les tasques de propaganda del PCE⁷⁴, va entrar a militar en el PSUC, l'any 1963. Se li va encomanar d'escriure un article sobre la seva experiència com a treballador dintre de Montesa. Aquell article es va publicar a la revista *Unidad* del PSUC.

Vaig escriure un article on explicava que els problemes dels treballadors de Montesa eren els mateixos de tots els de Barcelona i de tot Espanya i que per sobre les diferències ideològiques teníem la necessitat d'unir-nos, socialistes, comunistes, catòlics i altres per aconseguir millors condicions de treball i avançar vers unes llibertats sindicals i polítiques on els obrers i tots els ciutadans recobréssim la nostra dignitat segrestada des de l'aixecament militar feixista i la pèrdua de la Guerra Civil per l'exèrcit republicà. Acabava dient que era molt més important el que ens unia que el que ens separava i, per tant, que poséssim fil a l'agulla⁷⁵.

El PSUC va veure en aquell jove amb energia, força i idees, una possibilitat de redreçar la seva esquifida capacitat d'incidència dintre del moviment obrer. Molt ràpidament, i per sorpresa del mateix Folch, va ser proposat per l'*Emili*⁷⁶ com a responsable de l'acció sindical en el Comitè de Barcelona de l'organització comunista. El seu treball consistia fonamentalment a organitzar reunions amb altres companys que treballaven en altres rams i impulsar accions contràries al règim dins del món del treball⁷⁷.

Josep Pujol Bardolet i Josep Mª Folch i Torres, ambdós treballadors de Montesa d'Esplugues de Llobregat, ambdós enllaços sindicals i ambdós compromesos políticament -tot i que en organitzacions diferents- i, el que és més important, tots dos amb una sintonia personal que els fa col·laborar, sense cap mena de recança i de bon grat, des de l'inici de la seva trobada a l'empresa. Ja hem vist l'opinió de Josep Mª Folch expressada en el seu primer article com a militant del PSUC explicant l'experiència d'unitat de Montesa d'Espluges. Josep Pujol en l'entrevista que hem realitzat ens explica com era aquella col·laboració:

Amb el Folch ens havíem vist alguna vegada en alguna reunió de la JOC a Sants (i quan va arribar a l'empresa): "Hola Folch, que tal!", vull dir que va ser una gran trobada, perquè vam treballar molt junts a la Montesa.

---

⁷⁴ L'aparell de propaganda dirigit a Andalusia i concretament a Còrdova era coordinat pel sogre de l'informant, Claudio Rísquez Herrera.

⁷⁵ Josep Mª Folch i Torres, *Els meus records...*, pàgs. 51-52.

⁷⁶ Pseudònim de Josep Salas, responsable d'organització del PSUC.

⁷⁷ Josep Mª Folch i Torres, *Els meus records...*, pàgs. 51-52.

Portàvem la lluita sindical junts i teníem una forma d'actuar que era: "jo conec fulano de muntatge, parlaré amb aquest, jo conec fulano de preparació de treball, parlaré amb aquell, jo parlaré amb aquest tècnic" i ell: "jo parlaré amb els de rectificadores, jo parlaré amb els del taller auxiliar". Hi havia també altra gent i vam formar una petita comissió que ens vèiem a casa d'un de nosaltres. Quan programàvem una acció ens repartíem la feina i cada un deia: "bueno", jo parlaré amb "fulano", jo parlaré amb "mengano"; es tractava que el tema agafés cos i pogués tirar endavant. O sigui que "lo" que fèiem a CCOO de fet ja ho fèiem nosaltres abans, perquè quan tractes de portar a terme una acció t'has d'anar ajudant de la gent, perquè sol, dos sols no organitzen una fàbrica. Nosaltres dos vam crear un nucli, però també hi havia gent molt valuosa al costat nostre. Hi ha gent que parla poc, però quan parla, parla molt contundent i molt bé i això era d'un gran ajut. Allí (a la Montesa) vam crear un bon equip⁷⁸.

A la fi dels anys cinquanta i quan encara Josep Mª Folch no era membre del PSUC, es realitzaven trobades periòdiques entre els treballadors de Montesa en un bar del carrer Poeta Cabanyes del Poble Sec de Barcelona. S'hi reunien els treballadors més interessats, provinents de sectors i influències polítiques diferents, perquè consideraven que era bo que hi hagués un grup que estigués al corrent de les activitats i accions que es podien dur a terme a l'interior de l'empresa⁷⁹.

Josep Mª Folch explica el que tantes vegades s'ha repetit en els llibres d'història respecte a les característiques de les primeres comissions obreres. Aquest tipus de trobades, eren reunions de supervivència, que obeïen als interessos més immediats dels treballadors i que eren alienes a les organitzacions de cadascun dels treballadors units; eren qüestions separades. Una cosa era l'organització política i una altra el treball sindical a l'empresa. Ja hem vist en el capítol anterior com Josep Pujol, militant socialista, destacava la naturalitat de la seva relació amb els treballadors comunistes en el treball quotidià; evidentment es referia a Josep Mª Folch de Montesa.

Convocatòries a la CNS.

D'aquesta trobada, d'aquest "bon equip" que s'havia format a l'empresa de motocicletes del Baix Llobregat, en surt la proposta desencadenant dels esdeveniments. Josep Mª Folch diu: *Se'm va acudir una estratègia que era: "ens*

---

⁷⁸ Josep Pujol Bardolet. Entrevista 26 de febrer de 1997.

⁷⁹ Les reunions no tenien una periodicitat establerta però Josep Mª Folch diu que es produïen una vegada cada mes o cada dos mesos. Entrevista 5 de febrer de 1997.

*trobarem a la porta del sindicat cada dimarts”, no sé si era el dimarts o el divendres*⁸⁰. Folch feia reunions amb els catòlics i socialistes de la seva empresa i també mantenia reunions periòdiques i estables amb els membres del sector obrer del PSUC. La decisió de fer una trobada entre totes aquelles persones era conseqüència lògica de l'activitat que mantenia, i convocar la trobada davant les portes del sindicat per sol·licitar una sala de reunions amb un nombre important de persones era una mena d'acció dintre del moviment que tractava d'impulsar⁸¹. Josep Mª Folch va consultar aquella idea amb Josep Salas -*Emili*⁸²- i aquest li va donar el vist-i-plau. Va comunicar la idea als seus amics Josep Pujol i a Pere Rica⁸³ i tots tres van decidir que impulsarien les trobades a partir de les relacions que tenien en el seu àmbit d'influència⁸⁴.

Josep Pujol explica el mateix procés des de la seva posició i inclou un element nou:

*El Folch era una persona important dintre del PSUC, perquè tenia una responsabilitat important en el sentit sindical. Jo també era una persona una mica clau llavors, perquè a darrera meu hi havia la UGT, “bueno”, l'ASO. En unes reunions que havíem fet nosaltres amb el Rica vàrem coincidir en l'anàlisi de “lo” que estava passant a Astúries, suposo que això ho haurien reflexionat dintre del PSUC. Vèiem que era molt convenient crear comissions dintre de les fàbriques i ampliar el moviment sindical amb el màxim de treballadors. I llavors vam arribar a la conclusió que seria una cosa molt bona que tots els elements sindicalistes que hi havia, fossin del color que fossin, ens havíem de reunir un dia i parlar-ne*⁸⁵.

Josep Pujol introdueix de manera directa i clara l'exemple del moviment obrer asturià i explicita que a Barcelona s'intenta imitar la mateixa forma organitzativa. L'informant continua explicant que es van connectar amb diferents empreses i sectors de la producció⁸⁶ per poder fer la reunió i subratlla que aquella convocatòria: “*va sortir*

---

⁸⁰ Entrevista 5 de febrer de 1997.

⁸¹ Tot i que en aquest moment Josep Mª Folch no ho explicita, és molt probable que la decisió de convocar una trobada davant dels locals del sindicat vertical amb l'objectiu d'entrar-hi per fer-hi una reunió, provinguí del procés que es duu a Madrid en el sector del metall.

⁸² Responsable d'organització del PSUC.

⁸³ Militant d'ACO, treballador també de Montesa d'Esplugues.

⁸⁴ A través de l'organització del PSUC es connecta al ram de *l'aigua, perchas i aprestos* (a través de Moscoso), al del suro (a través de Navarro) i al de la banca (a través de Joan Folch i Gràcia). Josep Pujol connecta amb *Cerdans* i amb altres empreses (sense especificar). Amb aquest sistema, els convocants arriben a unes quinze o vint empreses. Josep Mª Folch. Entrevista 5 de febrer de 1997.

⁸⁵ Josep Pujol. Entrevista 26 de febrer de 1997.

⁸⁶ Josep Pujol indica que va connectar amb militants del ram de la química, de la banca, del metall i també de parcs i jardins. *Ibíd.*

*perquè volíem ajuntar forces sindicals, no perquè estiguéssim en un conveni*⁸⁷. Pujol reflexiona i, davant la falsa sensació de normalitat o facilitat en el procés, adverteix:

*El PSUC tenia una orientació que volia obrir al màxim el moviment sindical, de no fer-lo clandestí; amb això vam tenir les nostres diferències. Ara sembla mol senzill, però abans era molt fotut*⁸⁸. “Bueno”, no obstant, vam arribar a l’acord⁸⁹ d’intentar fer reunions dintre la CNS⁹⁰.

Les reunions es van dur a terme, finalment, el 3 i el 17 d’octubre⁹¹. Quinze o vint persones es van aplegar davant de les portes de la seu central del sindicat vertical a la Via Laietana de Barcelona i com era d’esperar els funcionaris de la CNS no els van permetre la reunió; i allí mateix, de manera espontània i sense organitzar, algú va brindar la possibilitat de trobar locals en una parròquia de Cornellà⁹².

De la narració que Josep Pujol i Josep Mª Folch fan sobre els esdeveniments que van precedir la formació de Comissions Obreres de Catalunya, es desprèn que la iniciativa de la trobada davant del sindicat vertical parteix de Josep Mª Folch, llavors responsable d’organització del comitè de Barcelona del PSUC i que Pujol, militant del MSC, UGT i ASO⁹³, no hi està d’acord. Pujol diu que la manera oberta com es fa la convocatòria no l’acaba de convèncer i que l’accepta tot i no veure-ho clar. La constatació que el responsable d’organització obrera del comitè de Barcelona del PSUC convoqui aquella cita, pot dur a una conclusió errònia. És cert que la idea parteix de Josep Mª Folch, però alhora podem observar la precarietat de la situació. És militant del PSUC des de fa un any i escaig i ha deixat escrit en els seus records que no es considera un home documentat, que considera els altres més preparats. Ell mateix explica a l’entrevista que, davant qualsevol decisió, consulta amb *Emili* -Josep Salas- que és el qui en realitat resulta el portaveu de l’opinió del partit. Podem observar també que, tal com es planteja la convocatòria, al darrere no hi ha gairebé més intenció que la d’aplegar gent interessada en el món sindical, sense convocar en nom d’organitzacions partidàries i ni tan sols no s’escriuen fulls volants de

---

⁸⁷ *Ibíd.*

⁸⁸ Pujol es refereix al fet de convocar una reunió a cara descoberta.

⁸⁹ Rica, Folch i el mateix Pujol.

⁹⁰ Josep Pujol subratlla expressivament que la proposta d’anar a fer la reunió dins la CNS va ser formulada per Josep Mª Folch i que, a ell li va costar molt d’acceptar perquè no veia gens clara aquesta estratègia.

⁹¹ Pujol dubta entre aquestes dates i l’1 i el 15 d’octubre.

⁹² El que es va oferir va ser Lorenzo Funes, jove militant de la JOC i treballador de Montesa d’Esplugues de Llobregat. La parròquia que va acollir la primera reunió va ser la de Sant Miquel de Cornellà.

⁹³ En relació amb activitats sindicals, Josep Pujol subratlla sempre la militància socialista i ugetista per damunt de la militància catòlica.

convocatòria. Tot és molt proper, s'arriba als qui es pot arribar a través dels contactes personals. De fet, la singularitat d'allò que les dues persones entrevistades expliquen, mena a dues conclusions: no es tracta d'una convocatòria més en la mesura que les persones que hi ha al darrere estan connectades amb els nuclis dirigents de les organitzacions presents en el moviment obrer⁹⁴ de l'època. Amb aquesta convocatòria el moviment obrer s'allunya del model seguit a les vagues de 1962, on hi ha un alt grau d'espontaneïtat. Aquesta convocatòria significa també un pas endavant en la mesura que, tot i que no s'explicita, es parteix de les dues organitzacions obreres amb efectius en actiu, i per primera vegada la crida a la participació en una activitat és conjunta⁹⁵. Quant a la segona conclusió, establint una paradoxa amb el que acabem de dir, la convocatòria ens mostra la debilitat de les organitzacions convocants. La crida no aplega més que una vintena de persones, malgrat que utilitza els vincles organitzatius d'ambdós partits. D'altra banda, el fet que la idea de la qual sorgeix la creació de Comissions Obreres a Catalunya, neixi d'un militant comunista gairebé novell i que, sense passar pel rodatge necessari, aquest es trobi amb la responsabilitat del moviment obrer de Barcelona al seu càrrec, ens mostra la debilitat del PSUC. Tal com hem vist, la convocatòria neix més de la necessitat de fer "alguna cosa" que d'una reflexió serena sobre la situació de la classe treballadora i de l'estratègia a seguir. Sembla que aquesta reflexió està més en Josep Pujol, just el qui mostra reticències a la forma amb què es fa la convocatòria.

Seguint en aquesta línia i indagant més sobre les raons concretes per dur endavant la convocatòria del principi del mes d'octubre davant la CNS de Barcelona, trobem que Josep Pujol pren com a referència el moviment obrer d'Astúries. Ell i Pere Rica reflexionen a partir de l'exemple del moviment asturià i pressuposen que Josep Mª Folch i el PSUC també han fet una reflexió similar. Aquesta idea és la que fa que Pujol accepti una convocatòria que, a causa del seu caràcter obert, no acaba de veure amb bons ulls. Curiosament, aquesta visió contrasta frontalment amb l'opinió de Josep Mª Folch:

Com a partit és possible que els companys dirigents volguessin seguir una mica l'exemple d'Astúries, perquè en aquella època era "lo" més avançat que hi havia sindicalment. Teníem la idea d'Astúries i que a Madrid hi havia el conveni del metall, però no és una cosa que se'n fes massa cas, sí que se'n parlava, per exemple, de la forma d'organitzar-se, si que dèiem que

---

⁹⁴ Recordem que el FOC havia patit una caiguda molt important arran de les vagues de 1962, que deixa momentàniament desmantellada aquesta organització.

⁹⁵ Hem vist al capítol anterior algunes actes puntuals que s'havien fet conjuntament, però allò no va tenir cap repercussió fora de la de trencar el gel.

s'havia d'intentar, però tampoc no era una cosa que es digués: "ha de ser així!", no, no; era bastant espontani, es deixava bastant lliure per modificar-ho⁹⁶.

Dit en altres paraules: el PSUC no tenia una manera precisa d'enfocar les coses, ni una estratègia clara a seguir; l'exemple d'Astúries s'estenia arreu i era un punt de referència ineludible, igual que ho eren les reunions del metall de Madrid. La narració de la decisió que segueix a la negativa dels buròcrates a deixar els locals del vertical, descobreix clarament els paràmetres amb què el moviment obrer es movia; la línia que se segueix és la de la improvisació:

Després del fracàs del primer dia vam tornar el divendres següent i llavors hi havia un "mogollón" de gent que anava amunt i avall, i ningú no parlava i al final m'adreço amb un i dic: "Escolta tu!, que coi foteu aquí tant passejar?, nosaltres estem per això", i l'altre diu: "nosaltres també, "bueno" i "pues" què fem?", i allà es va fer la pinya. Un grup quinze o vint persones, no és que fos una pinya escandalosa, però quinze o vint persones ja eren persones, dic: "Bueno" pues estem a casa nostra, el Sindicat és casa nostra, anem a reunir-nos a dalt". Quan vénen els funcionaris i pujàvem tota aquesta gent ens van dir que no i ens van amenaçar amb la policia i ens van fotre fora. Aleshores baixant vam dir: "escolta tu, i ara què?, ara que ens hem trobat ens hem de tornar a separar?", i aleshores un, no recordo qui⁹⁷, diu: "Escolta, jo si voleu ens trobem a una parròquia". Al divendres següent ens vam trobar a una parròquia de Cornellà, ens vam trobar trenta o quaranta persones, llavors ja estàvem inflats. A partir d'aquesta "xispa", d'aquesta trobada, va arrancar tot i a partir d'aquí vam fer tres o quatre reunions fins anar a la de Sant Medir⁹⁸.

Aquestes paraules ens confirmen que Josep Mª Folch no tenia previst el pas següent després de la previsible negativa dels jerarques verticalistes. És aquesta "pinxa" que es troba a la Via Laietana la que suggereix la trobada posterior en un altre local. En convocar la reunió, en tenir "la idea", Josep Mª Folch només fa allò que s'espera que faci el responsable del moviment obrer de Barcelona del PSUC: endegar iniciatives. Aquesta en seria una, una més, una manera de fer "alguna cosa" que justificués la seva responsabilitat en el PSUC.

---

⁹⁶ Josep Mª Folch i Torres. Entrevista 5 de febrer de 1997.

⁹⁷ Josep Pujol diu que qui s'ofereix per fer aquesta tasca és en Lorenzo Funes. El document que la policia elabora sobre aquests fets ho corrobora.

⁹⁸ Josep Mª Folch. Entrevista 5 de febrer de 1997.

D'una manera ben planera i sense pretensions la narració de dos dels protagonistes d'aquells fets ens acosten a una realitat que deixa al descobert la precarietat i la debilitat de les organitzacions polítiques del moment i en particular la dels comunistes. A través d'aquests testimonis s'esfuma, de manera fefaent, la versió que fa de la formació de Comissions Obreres un procés manipulat i controlat pels comunistes amb la submissió i el seguidisme dels catòlics.

Sant Miquel de Cornellà i Sant Medir.

A Sant Miquel de Cornellà es van dur a terme els primers contactes entre persones que provenien de diferents rams. S'hi van aplegar una cinquantena de persones provinents de l'àrea d'influència socialista, catòlica i comunista⁹⁹, i tots coincideixen en l'enfocament que cal donar a les reunions. L'exemple dels obrers asturians sorgeix amb nitidesa i es considera que la innovadora forma organitzativa amb què s'han dotat és una fórmula interessant i susceptible de ser utilitzada a Catalunya. Es parla, sobretot, d'utilitzar-la en la negociació dels convenis que consideren de gran importància perquè permeten la participació directa dels treballadors.

Allí mateix, a Sant Miquel, s'inicia la redacció d'una plataforma mínima de reivindicacions i es constata la necessitat d'ampliar la participació dels treballadors fent una convocatòria en la qual es pogués aplegar més gent i on els punts reivindicatius es poguessin presentar i aprovar. La propera trobada es va fer, el 20 de novembre de 1964, a la parròquia de Sant Medir del barri de Sants de Barcelona i on es van reunir unes tres-centes persones en una església plena de gom a gom, amb gent dreta i asseguda per tot arreu.

Ara calia enfocar bé la reunió perquè hi capigués tothom i ningú no se sentís rebutjat:

Des del primer moment vam tenir tots molta cura, i al dir tots vull dir nosaltres, el nostre grup i el Pujol de la seva part, de no tocar problemes polítics i parlar única i exclusivament de la unitat obrera, perquè dèiem que el problema era comú a tots els treballadors, fossin catòlics, comunistes, socialistes, anarquistes, tots teníem les mateixes necessitats. Per tant, deixàvem que cadascú milités en el grup que li vingués de gust, però que a l'hora de trobar-nos només parlàriem de les necessitats dels treballadors, dels drets dels treballadors i en quina direcció havíem d'anar. Per això va

---

⁹⁹ Josep Mª Folch i Josep Pujol coincideixen a dir que en aquestes primeres reunions no hi havia ningú present del FOC, almenys ningú rellevant, precisen.

*tenir molt d'èxit, perquè es passava per sobre de la cosa política, per tocar només la cosa que ens afectava a tots directament*¹⁰⁰.

Per damunt de tot apareix la idea d'unitat i, de manera unànime, es considera que cal centrar-se a parlar només dels problemes que afecten els treballadors. El nom de Comissions Obreres prové justament d'aquesta idea: *Vam posar el nom de Comissions Obreres, perquè a Astúries era així, per unificar, perquè no donava el nom de cap partit ni cap ideologia*¹⁰¹.

En les reunions que es van celebrar a Sant Medir, Josep Pujol i Josep Mª Folch, artífexs de les reunions, van adoptar una actitud similar. Tots dos tenien altres responsabilitats i volien preservar-les; participen però mesuren les aparicions, si cal intervenen per clarificar, orientar, però es mantenen en segon pla, donant el protagonisme a altres. Aquesta és la línia que segueixen també quan es tracta d'elegir els representants del moviment que neix. A Sant Miquel ja s'havia establert un primer nucli dirigent, la Comissió Obrera Central, que es va ratificar després a Sant Medir. Ni Pujol ni Folch no en formaran part, tots dos tenen responsabilitats en les seves organitzacions polítiques i es retiren a segon terme per raons de seguretat i de multiplicació de càrrecs¹⁰².

El nucli fundacional de Comissions Obreres ha estat creat: un nombre considerable de treballadors han assistit a Sant Medir, molts són membres d'organitzacions polítiques, però d'altres han aparegut allí convocats per companys que els han dit que hi havia una reunió de treballadors; aquestes persones no tenen cap significació política, ni sospiten que molts dels allí presents la tenen¹⁰³.

En aquella primera reunió es va portar, com una possible conclusió de la reunió, un document redactat per l'advocat Francesc Casares¹⁰⁴. La idea era presentar-lo als reunits per tal que aquests l'aproveïssin i pogués donar publicitat a les reivindicacions més sentides dels treballadors d'aquell moment. Quan a l'entrevista de Josep Mª Folch es parla d'aquest punt esdevé un diàleg entre l'entrevistadora i l'informant, que resulta

---

¹⁰⁰ Josep Mª Folch. Entrevista 5 de febrer de 1997.

¹⁰¹ *Ibid.*

¹⁰² Josep Mª Folch al·ludeix a la seguretat i Josep Pujol a l'excés de càrrecs.

¹⁰³ *Valentín* (pseudònim), llavors responsable del PSUC al Baix Llobregat, explica com va enviar a Sant Medir treballadors no compromesos de la seva empresa i que ell no hi va poder anar per preservar la seva militància comunista. Entrevista 17 de març de 1997. Jaume Valls explica un cas similar. Entrevista el 7 d'abril de 1997. La convocatòria es va estendre entre els treballadors com una reunió d'interès estrictament laboral i fora de consignes partidistes.

¹⁰⁴ Casares era socialista i assessor dels treballadors de *Montesa* d'Esplugues de Llobregat.

altament revelador de la representació mental que Josep Mª Folch ha fet al llarg dels anys d'aquell esdeveniment crucial. El diàleg es produeix de la manera següent¹⁰⁵:

ELIONOR: *Feu l'assemblea de Sant Medir i allí feu un document: qui el porta, el document aquell?*

JOSEP M^a: *Nosaltres*

ELIONOR: *Els del PSUC?*

JOSEP M^a: *Els..., els..., no, **el portem**¹⁰⁶ els del PSUC, els de l'MSC, però a través d'un advocat de l'MSC, que és en Casares. En Francesc Casares, aquest..., aquest Casares l'havíem buscat anys abans, els havia por..., donat, ofert el Pujol, segurament perquè era del seu grup perquè orientés i portés les coses legals dels treballadors de Montesa; és el que ens va portar el problema aquell de les primes...*

ELIONOR: *Ja.*

JOSEP M^a: *..., que les vam guanyar, oi?*

ELIONOR: *Sí*

JOSEP M^a: *Ens va portar "varios" casos de "despidos" o de sancions... Vull dir, i ell ens defensava jurídicament*

ELIONOR: *I el Casares va ser qui va redactar el document?*

JOSEP M^a: *I el Casares amb la..., amb "lo" que nosaltres..., "lo" que portàvem dins, ell va fer la redacció, ell va redactar el document¹⁰⁷.*

Més enllà de l'anècdota¹⁰⁸ sobre qui va escriure el document, el que aquí interessa és el lapsus que l'informant pateix. Josep Mª Folch afirma que "nosaltres" vam portar el document. Aquest "nosaltres" no és el PSUC, és veu clarament que es refereix als treballadors de Montesa. És força significatiu que Josep Mª Folch digui que forma part d'un plural referit als treballadors de l'empresa en la qual treballa. Permet pensar això que l'informant viu el procés sobretot com a treballador de l'empresa? És clar que no es pot fer una afirmació rotunda, però no es pot deixar de ressaltar l'anècdota i relacionar-la amb el que hem observat anteriorment. Hem afirmat abans que Josep M^a

---

¹⁰⁵ La transcripció literal és necessària per poder veure amb claredat el significat del lapsus de Josep Mª Folch.

¹⁰⁶ La negreta és meua.

¹⁰⁷ Josep Mª Folch. Entrevista 5 de febrer de 1997.

¹⁰⁸ Daniel Cando en la seva entrevista afirma que aquest document havia estat preparat per Tomás Chicharro a partir de les reflexions que s'havien fet al FOC abans de la caiguda i que aquest presentaria a Sant Medir com un document del PSUC perquè Chicharro s'havia passat a aquesta organització en la seva estada a la presó. Entrevista 10 de desembre de 1998. La coincidència i claredat en l'exposició tant de Pujol com de Folch deixa clar que el document va ser redactat per l'advocat socialista Francesc Casares, a partir de les indicacions dels treballadors de Montesa. És probable, però, que altres militants coincidissin en la mateixa anàlisi.

Folch, tot i ser un membre qualificat del PSUC, actua instintivament i que el procés que portarà a Sant Medir és conduït conjuntament amb els seus companys de Montesa, en especial Josep Pujol i Pere Rica. El lapsus representat pel terme “nosaltres” apunta, una vegada més, al fet que malgrat les aparences el procés que duu a la formació de Comissions Obreres a Catalunya és producte de l’entesa personal, de l’atzar que reuneix aquestes tres persones tan significatives en una empresa en la qual hi ha un nombre reduït però interessant de persones conscienciades.

Reivindicacions de Sant Medir.

Seguint aquesta línia d’actuació, calia fer un pas endavant que aglutinés cada vegada més nombre de persones, calia aplegar entorn d’una plataforma reivindicativa mínima les reclamacions òbvies i sentides per tots els treballadors. Resultat de les reunions de Sant Medir varen ser dos documents on van quedar plasmades les idees de les quals partia el nou moviment i les reivindicacions d’aquest. El primer document, editat per *Comisión Obrera de Barcelona. Hoja Informativa*, núm. 1, de gener de 1965¹⁰⁹, obria amb l’explicació del procés que s’havia fet per arribar a les reunions de Sant Medir. A l’inici del full es deia: *Un grupo de enlaces, jurados de empresa y otros obreros, conscientes de nuestros derechos...*¹¹⁰. És subratllava la idea que les reunions es feien des de la legalitat establerta, des de la representativitat avalada pel mateix règim. No obstant això, el document incloïa cinc punts on es resumia els principis que reclamaven aquells treballadors: En el primer s’establia la falta de confiança dels treballadors envers la CNS, perquè aquesta no defensava els interessos d’aquells. En el segon punt es reivindicava que, davant el vertiginós augment del cost de la vida, calia augmentar el salari acompanyat d’una escala mòbil que l’actualitzés automàticament. El punt tercer denunciava que els treballadors no tenien cap mitjà de defensa com un *Sindicato Obrero* i tampoc tenien dret de vaga. En el quart punt es concretava els quatre punts reivindicatius que es consideraven més importants: salari mínim de 200 ptes. per vuit hores de treball, garantir el poder adquisitiu, llibertat sindical i dret de vaga. En el cinquè i últim punt es feia una crida a totes les empreses perquè s’hi organitzés *la comisión obrera*. Acabava el full dient que en aquestes trobades que s’havien fet a Sant Medir s’havien reunit representants d’unes seixanta-cinc empreses de tots els rams.

---

¹⁰⁹ Pere Gabriel i d’altres, *Comissions Obreres de Catalunya 1964-1989...*, pàgs 208-209.

¹¹⁰ *Ibíd.*

Després d'aquest primer document se'n va redactar un altre de més extens en el qual es concretava i explicava el primer¹¹¹. La voluntat era enviar-lo al delegat nacional de sindicats. S'expressava a la introducció que s'havia hagut d'acudir a aquesta via perquè els problemes eren *acuciantes* i per la: *esterilidad de las vías que ofrece la organización sindical y autoridades laborales*¹¹². El més interessant d'aquest document són les argumentacions que segueixen a cada reivindicació. En la majoria d'aquestes se citen o bé lleis aprovades pel mateix règim, declaracions de jerarquies eclesiàstiques o, com en el cas del punt vuit que tractava de la llibertat sindical, es recordaven les encíclicques papals, la Declaració Universal dels Drets de l'Home de l'ONU o els convenis signats per l'OIT, ambdós organismes en els quals l'Espanya franquista participava. També en el punt deu se citaven els convenis de l'OIT quan es demanava que la força pública no intervingués en els conflictes laborals. De totes les reivindicacions i argumentacions emprades, destaca la que queda fixada en el punt número nou perquè s'hi revela de manera nítida el que els treballadors units a Sant Medir pretenien d'aquell moviment que s'iniciava. El punt es titula *Respeto y garantía para las Comisiones Obreras* i el text íntegre d'aquest apartat és el següent:

*Mientras no se haya establecido un estatuto legal para los sindicatos libres, es preciso aceptar, como válidas para el diálogo, las Comisiones Obreras que espontáneamente se hayan creado a nivel de empresa o a nivel superior, como expresión auténtica de la voluntad de los trabajadores, sin ingerencias políticas de clase alguna. Para ello hace falta un mínimo de garantía legal que proteja a sus miembros. Este paso intermedio entre la situación actual y la futura que propugnamos resulta indispensable para crear un sano y válido interlocutor con la clase obrera*¹¹³.

És a dir, el nucli creat pretenia ser interlocutor, representar la classe treballadora i tenia la gosadia de demanar garanties legals per existir. Tenia l'ambició declarada de rebutjar la CNS i mentre la solució definitiva arribava aquell moviment es declarava disposat a suplantar la tasca d'un veritable sindicat. És sorprenent de veure com, de manera gairebé espontània, sorgeix, de la disputa i l'enfrontament entre les forces polítiques que conformaven l'oposició del món sindical, aquest miracle d'unitat capaç d'enfrontar-se sense complexos a l'enorme aparell burocràtic del franquisme.

---

¹¹¹ Ibíd., pàgs. 210-216.

¹¹² Ibíd.

¹¹³ Ibíd., pàg. 215.

Manifestació i detencions.

Josep Mª Folch unes línies més amunt deia que després de les reunions de Sant Miquel de Cornellà *estàvem inflats* referint-se a l'onada d'eufòria que els va fer entusiasmar. Tant ho van fer que no s'adonaren que entre les seves files hi havia un xicot que s'havia infiltrat a ASO i que contínuament proposava accions agosarades que calia aturar¹¹⁴. Aquest jove informava puntualment la policia, la qual cosa va permetre que aquesta fes un seguiment exhaustiu del moviment i observés, amb estupefacció i des de primera fila, la unitat que es forjava fraguant així com l'extensió del fenomen.

El moviment havia estat capaç de recollir nou mil signatures, que avalaven el document que contenia les reivindicacions i tenia la pretensió de presentar-lo a l'*Organización Sindical* amb el suport d'una nombrosa concentració davant la seu central del sindicat vertical a la Via Laietana. La convocatòria es va fixar per al 23 de febrer; abans, però, calia estendre entre el treballadors la data i l'objectiu de la concentració. El nucli primigeni: Pere Rica, Josep Pujol, Josep Mª Folch amb l'afegitó de *Miguel*, membre important de l'aparell del PSUC, es va reunir i va decidir editar -a través de l'organització del PSUC- setanta mil fulls volants que van ser dipositats a l'església de Sant Miquel de Cornellà¹¹⁵. El confident que controlava tots els moviments de l'organització obrera va impedir, amb la seva denúncia, que molts fulls volants es repartissin i va propiciar que la policia avortés parcialment la potencialitat de l'esdeveniment que havia d'ocórrer el 23 de febrer. Tres dies abans d'aquella data varen ser detinguts els membres de la Comissió Central¹¹⁶ -els responsables que s'havien escollit a Sant Medir-. Josep Pujol i Josep Mª Folch van aconseguir escapar de la primera detenció, però el primer va caure en confiar-se i tornar al treball al cap d'un temps. El segon va optar -assessorat per l'advocat Solé Barberà- per marxar a l'exili en veure el que havia passat al seu company i amic de l'MSC. En el temps que Folch i Pujol van restar amagats per les seves respectives organitzacions polítiques, van tenir algunes entrevistes que posava en greu perill la seva situació. Aquesta circumstància no fa més que subratllar el grau d'entesa i relació personal que havia sorgit entre els dos treballadors. Pujol va ser detingut al cap de pocs dies d'intentar retornar a la normalitat i va ser torturat i vexat per una policia obsessionada per trobar un *instructor*

---

¹¹⁴ Josep Pujol. Entrevista 26 de febrer de 1997.

¹¹⁵ L'aparell del PSUC es va comprometre a fer-ne l'edició.

¹¹⁶ entre d'altres: A. Gracia, R. Alcázar, Joan Folch, Lluís Moscoso, J. Navarro, A. Doménech, J. Coscubiela, Pere Rica, A. Rozas.

del PCE¹¹⁷. La policia tenia una detallada i completa informació sobre Comissions Obreres i coneixia la importància de Folch i de Pujol en la seva constitució: buscava tenir més informació, sobretot del PCE-PSUC. Els molestava sobretot la unitat que el moviment de les comissions obreres havia aconseguit entre els treballadors de diferent signe polític i els catòlics¹¹⁸. Constatava, amb estupefacció, que aquests últims s'avenien a treballar amb aquells que negaven la religió i fins llavors havia considerat enemics acèrrims:

*Hace algún tiempo se creó una organización de carácter sindical denominada ALIANZA SINDICAL OBRERA (ASO) en la que, se decía, estaban encuadrados elementos de la CNT, UGT y Solidaridad Obrera Cristiana y en la que, aún no se sabe con qué motivo figuraban como miembros dirigentes sujetos destacados de la JOC en franca concomitancia con anarcosindicalistas y ugetistas, todos ellos anticatólicos y ateos.*¹¹⁹.

Els catòlics no es limitaven a trobar-se amb *anticatòlics i ateus*, sinó que a més podien comprovar que la col·laboració amb aquests s'estenia als comunistes impedit que la policia pogués treballar:

Como se podrá ver en la presente exposición y por la declaración de los detenidos, la intervención de distintas parroquias cediendo sus locales a los elementos de la Comisión Obrera de Barcelona, han facilitado enormemente la labor de los mismos, pues lo han hecho con la mayor impunidad, representando, por otra parte, un gran entorpecimiento para la labor policial en el cumplimiento de su deber, sobre todo teniendo en cuenta el que tenían conocimiento del trabajo que desarrollaba dicha Organización, en la que figuraban miembros de varias organizaciones católicas, con concomitancia con Alianza Sindical Obrera (UGT, CNT, SOC) y PSUC, de cuyas organizaciones ha sido la propaganda lanzada preconizando la manifestación. Este entorpecimiento ha evitado que cayera en manos de la

---

¹¹⁷ La policia buscava el membre de la direcció del PSUC conegut com *Miguel*, que havia participat a la reunió en què es va decidir fer els fulls volants que cridaven a la manifestació del mes de febrer.

¹¹⁸ Josep Pujol. Entrevista 26 de febrer de 1997.

¹¹⁹ *Diligencia extendida en Barcelona y en la VI Brigada Regional de Investigación Social, jefatura superior de policía, a las 20 horas del 23 de febrero de 1965, por el comisario jefe de la misma, Antonio Juan Creix. Auxiliado en calidad de secretario habilitado para las prácticas de estas diligencias por el inspector, afecto a estas dependencias, Don César Rodrigo Rodríguez, para hacer constar.*, a J. A. Díaz, *Luchas internas en CCOO. Barcelona 1964-1970*, Barcelona, 1977, Annex documental, pàg. 77.

*policia un elemento importante del PC, probablemente un instructor político, llegado para sumarse a estas acciones de la Comisión Obrera*¹²⁰.

La sorpresa de la policia era lògica tenint en compte que res del panorama del moviment obrer anterior a aquest moment no feia sospitar aquesta col·laboració tan estreta. Hem vist començar cinc mesos abans, i d'una manera gairebé fortuïta, el moviment que donarà vida a aquestes comissions obreres unitàries.

Més enllà de la preocupació de la policia que intuïa que aquell moviment podia ser capaç d'aplegar un nombre important de treballadors, es palesa que l'embrió d'aquell moviment que s'havia generat a partir de la trobada de Folch, Rica i Pujol era alguna cosa més forta que una unió circumstancial. Hem vist com, àdhuc amagats i en la més estricta clandestinitat, Pujol i Folch es reunien per parlar de la situació en què es trobaven. Aquesta unió personal és un element de cabdal importància per entendre el procés que inicia les comissions obreres a Catalunya. Cal no confondre, de totes maneres els termes i prendre la part pel tot, ells dos no representaven el total de l'organització que es va posar en moviment a la tardor de 1964, ells només van ser el motor que va engegar el vehicle. Els prejudicis, les acusacions i els entrebancs entre organitzacions polítiques van començar a aparèixer tot seguit, però això ja forma part d'una altra conjuntura en la qual els protagonistes que ens han acompanyat fins aquí van desaparèixer de l'escena. Josep Pujol després de la presó va alentir la seva participació a Comissions Obreres i Josep Mª Folch va desaparèixer totalment en marxar a un exili de cinc anys a França. El primer retornaria a la coordinadora de Comissions Obreres en 1967 i el segon participaria en 1974 en activitats de CCOO a l'empresa *Harry Walker*, però cap dels dos no assumirà en cap moment tasques de lideratge.

La manifestació del 23 de febrer.

Malgrat el desplegament policial, la manifestació es va dur a terme igualment. El 23 de febrer milers¹²¹ de persones desfilaven des de la plaça de Correus (Antonio López) cap a la seu central de l'*Organización Sindical* a la Via Laietana amb la intenció de lliurar el document signat per nou mil treballadors. L'objectiu va ser impossible i hi va haver noves detencions. La manifestació havia mobilitzat un gran nombre de treballadors

---

¹²⁰ *Ibid.*, pàg. 83.

¹²¹ És difícil donar una xifra de participació exacta. Manuel Ludevid a "vint-i-cinc anys de moviment obrer...", pàg. 23, diu que eren 20.000 manifestants. Més pròxims a la realitat i amb un ventall força ample, de 6.000 a 15.000 persones, C. Molinero, J. Tébar, P. Ysàs, *Comisiones Obreras en Cataluña...*, pàg. 82.

entorn de les reivindicacions de millores salarials, de condicions de treball i reclamant, alhora, llibertat sindical: havia estat possible una convocatòria unitària sense preponderància de cap organització política i amb organització prèvia. El resultat d'aquesta combinació va ser una manifestació impensablement nombrosa per a l'època. La presència de delegacions de treballadors d'empreses potents enlluernaven els treballadors; d'*Hispano Olivetti* hi havia una delegació composta per cinc treballadors:

*Nos agrupamos todos detrás de esos cinco hombres, y éramos tantos, que cuando la cabeza llegó a las puertas del Sindicato, aún había gente que no había salido de la plaza, frente a Correos*¹²².

En aquells moments es creava una èpica obrera nova; d'ara endavant els treballadors ja podien referir-se a accions actuals relativament massives sense haver de girar els ulls a períodes anteriors al franquisme, que per a molts assistents a aquella manifestació quedaven ja una mica lluny. La manifestació del 23 de febrer de 1965 va esdevenir a partir de llavors un punt de referència gairebé mític.

Els esdeveniments que van donar pas a la creació de Comissions Obreres de Catalunya havien començat l'octubre de 1964 davant la CNS i l'última acció d'aquell procés acabava just en el mateix escenari en aquella data del 23 de febrer de 1965. El vol de les primeres CCOO de Catalunya -o Barcelona i rodalia- que es va iniciar a les palpenes havia estat curt però intens, quatre mesos plens d'activitats i il·lusió.

La desaparició de l'escenari dels principals protagonistes i la desarticulació dels organismes de què la primera Comissió Obrera de Barcelona s'havia dotat, va fer que el moviment restés inactiu fins a l'estiu de 1966. En aquella data, a la vetlla d'unes noves eleccions sindicals, que el règim animava sota l'eslògan *Vota al mejor*, van sorgir unes CCOO noves que guardaven algunes similituds, però també força diferències amb les que havien aparegut a la fi de 1964.

4.3 Les organitzacions polítiques i el naixement de Comissions Obreres

Socialistes, catòlics i anarquistes.

Mentre es duia a terme el procés de la formació de les primeres Comissions Obreres de Catalunya, hi va haver alguns moviments a l'interior de les organitzacions

---

¹²² Julio Sanz Oller, *Entre el fraude y la esperanza. Las Comisiones Obreras de Barcelona*, París, 1972, pàg. 54.

clandestines que reflectien els problemes, prejudicis i debilitat que patien i que hem caracteritzat anteriorment.

Malgrat els esdeveniments que se succeïen, no es va produir cap canvi substancial en el si de les organitzacions polítiques amb presència en el moviment obrer del moment. De la nit al dia no es podien trencar els recels que s'havien alimentat al llarg del temps i que la clandestinitat ajudava a augmentar. Josep Pujol explica en la seva entrevista com veia amb preocupació que molts militants d'ASO no havien aparegut a la primera reunió de Sant Medir i que, preocupat per això, va decidir convocar-los a una reunió a la parròquia de Crist Rei del barri de la Sagrera de Barcelona. La reunió es va convocar immediatament després de la primera reunió a Sant Medir, i a la parròquia de Crist Rei Josep Pujol va fer un balanç de la situació i va dibuixar la situació com un tren que, qui el perdia, deixava escapar la possibilitat de comptar en el moviment obrer. El tema central d'oposició dels presents era la possible manipulació dels comunistes present en un sector dels socialistes i la renuència del sector anarquista a treballar en una organització que, des del seu punt de vista, estava excessivament encotillada. De fet el problema principal era que uns i altres eren reticents a col·laborar amb els comunistes. Els fantasmes de la guerra encara eren molt presents en la militància: Josep Pujol recorda que va haver d'utilitzar molta oratòria i contundència per vèncer la resistència dels presents. L'argument principal de Josep Pujol es va centrar en el fet que per primera vegada s'havia aconseguit l'assistència de persones no relacionades amb organitzacions polítiques en una convocatòria obrera; que el moviment creat a l'assemblea de Sant Medir era imparable i si els comunistes es trobaven sols al capdavant, ells serien els qui dirigirien el moviment. Sembla que la contundència emprada per Pujol va causar efecte, i socialistes i catòlics acceptaren l'argumentació i es van incorporar al moviment a les properes reunions. Els anarquistes es mantingueren al marge adduint que el veritable sindicalisme es feia a través de l'acció directa i que el moviment que s'iniciava no feia cara de seguir aquest camí¹²³.

El testimoni de Pujol dóna la veritable mesura de la dificultat amb què es trobava el moviment obrer clandestí i alhora fa ressaltar la importància que va tenir la trobada personal de les persones que van dirigir el procés. Salvat el primer escull, els problemes van reparèixer més tard amb motiu de la repressió que va caure sobre els dirigents de les primeres Comissions Obreres catalanes.

---

¹²³ El SOC estava representat a ASO per un sola persona, que sempre va tenir una actitud molt discreta. Josep Pujol no recorda més militants presents en aquelles reunions. Josep Pujol: entrevista 26 de febrer de 1997.

Els comunistes.

Al mateix temps que ASO es reunia a Barcelona per parlar de la necessitat de donar suport a les naixents Comissions Obreres, el PCE convocava a París una reunió oberta per parlar d'aquest moviment que sorgia. El moviment dels miners asturians i l'aparició de la coordinadora del metall de Madrid dins del moviment organitzat per a la negociació del conveni, anava donant un protagonisme als militants comunistes com no l'havien tingut en tots els anys de la dictadura. El PCE va actuar amb celeritat i, molt ràpidament, va convocar a París una reunió dels militants que començaven a tenir experiències similars en diferents punts del país. Alhora, i dins l'estratègia de col·laborar amb altres sectors polítics, convocava treballadors que participaven en el nou moviment obrer però que no eren militants comunistes. L'objectiu traçat era la consolidació i coordinació del moviment que sorgia i l'organització de les comissions obreres a gran escala dins els país¹²⁴.

La reunió es va dur a terme en una seu de la CGT francesa propera a la capital del país. Hi van acudir fonamentalment els dirigents del PCE d'arreu d'Espanya i els del PSUC des de Catalunya. Josep Mª Folch hi va anar com a membre del Comitè de Barcelona del PSUC i va convidar Pere Rica i Josep Pujol, que van preferir no assistir-hi. La reunió va aplegar tres o quatre-centes persones vingudes d'arreu d'Espanya. Folch recorda amb emoció el discurs abrandat de Marcelino Camacho, que va insuflar energia i convicció als assistents¹²⁵. De Barcelona hi assistien els membres del PSUC que participaven en el procés de la formació de Comissions Obreres, però també hi van anar militants de Sabadell o de Terrassa. Josep Mª Folch, tot i ser responsable del moviment obrer del comitè de Barcelona, no coneixia personalment Cipriano García - militant destacat de Terrassa- o cap membre del sector obrer del PSUC de Sabadell. Aquest desconeixement de les persones que militaven en el sector obrer de la mateixa organització política palesa, una vegada més, la precarietat en què es movia el moviment obrer de l'època i el buit immens que Comissions Obreres venien a ocupar. Pel que veiem, la coordinació no existia només entre les diferents organitzacions polítiques, sinó que fins i tot no existia dintre del mateix partit polític.

La sensació que aquella trobada va generar entre els presents era que assistien a l'aparició d'un moviment d'una gran magnitud i que tenien davant d'ells una oportunitat única i històrica que calia aprofitar:

---

¹²⁴ Marcelino Camacho, *Confieso...*, pàg. 181.

¹²⁵ Josep Mª Folch. Entrevista 5 de febrer de 1997.

Quan es va acabar la reunió, després dels tres o quatre dies que va durar, vam sortir tots insuflats, forts com a rocs tots cinc, els cinc de Barcelona, i els “demés” suposo que també. Aleshores vam dir “bueno” aquí hem de treballar i hem d’anar ràpid a fer les coses. Vam intentar insuflar aquest entusiasme als nostres contactes, el Pujol i el Rica¹²⁶.

Del testimoni de Josep Mª Folch deduïm que el PCE va obrar amb una celeritat inqüestionable. El mes de setembre a Madrid s’havia consolidat la coordinadora i el mes de gener de 1965 convocava la reunió general de París¹²⁷. Del moviment de Madrid sorgia un nou líder amb capacitat de direcció i amb una presència efectiva davant dels treballadors. La reunió de París es va centrar sobre l’experiència de Madrid:

Los comunistas tratamos de avanzar sin prejuicios para consolidar a nivel de Estado el movimiento que estaba surgiendo¹²⁸.

L’actitud decidida del PCE és inqüestionable i notable la celeritat amb què és capaç d’assumir un canvi de criteri tan radical com el que va fer aquell any 1964. El mes d’abril de 1964 Santiago Carrillo feia un discurs als militants del partit en què deia:

Se está elevando la conciencia y la combatividad de las masas, se está produciendo una mayor radicalización de éstas. Yo quiero subrayar la gran importancia que tiene que tras el ejemplo de las huelgas de Asturias del 63, en Vizcaya, Madrid, Cataluña, Ciudad Real y otros puntos, junto con las reivindicaciones salariales empieza a generalizarse la demanda de derechos políticos tales como la libertad sindical y la legitimación de la huelga. Estas demandas de libertades políticas preconizadas antes que por nadie por el Partido Comunista y la Oposición Sindical, están elevando el nivel del movimiento obrero, dando a éste objetivos políticos comunes a la escala del país. La importancia de este hecho no la valorizaremos (sic) nunca demasiado. Porque esas demandas, a pesar de la existencia de la dictadura, las hacen los trabajadores abiertamente, con sus firmas, con su

---

¹²⁶ *Ibíd.*

¹²⁷ Marcelino Camacho situa aquesta reunió en 1964 i després parlarà d’un altra en 1965. Camacho no concreta els mesos i això pot induir a confusió. La precisió de Josep Mª Folch en recordar aquesta reunió entre la primera i la segona assemblea de Sant Medir ens indica que aquesta s’hauria pogut produir en el mes de desembre de 1964 o com ell indica en el mes de gener de 1965. Això no descarta, però, que anteriorment hi hagués hagut una reunió similar.

¹²⁸ Marcelino Camacho, *Confieso...*, pàg. 181.

*presencia personal ante las autoridades y las jerarquías sindicales, sin ocultarse, sin acudir a la clandestinidad*¹²⁹.

El PCE, només nou mesos abans de convocar una reunió de líders de Comissions Obreres i d'instar aquests líders a llançar amb força el moviment arreu de l'estat espanyol, parlava de l'OSO com a capdavantera del moviment dels treballadors. És a dir, el PCE-PSUC no tenia una estratègia definida en relació amb Comissions Obreres, cap instrucció en el sentit d'instar a la creació de CCOO fins a la fi de 1964 o el principi de 1965 quan aquest moviment ja havia demostrat el seu potencial¹³⁰. Si de les paraules de Santiago Carrillo es desprèn alguna directriu clara, és d'actuar de manera "legal", és a dir, defugint la clandestinitat i buscant el contacte directe amb els treballadors. Aquesta i no altra és la clau que fa que el PCE se situï en molts llocs al capdavant del moviment.

Cal dir que aquells anys eren temps de confusió i que molts militants del PCE, coneguts per la seva capacitat de disciplina, encara no veien amb prou claredat la consigna principal del partit en relació amb l'actuació oberta que se'ls demanava. Marcelino Camacho explica que en les reunions que es van fer a París sovint sortia aquesta postura:

*En los debates comprobamos las dificultades para que algunos compañeros asumieran los planteamientos de lucha abierta y la utilización de los sindicatos verticales. Todavía había camaradas que consideraban aquello una traición y en muchos sitios tenían dificultades para salir a la luz pública. En esos lugares las Comisiones Obreras seguían siendo organizaciones clandestinas y vanguardistas con escasa capacidad de convocatoria*¹³¹.

Les dificultats per fer créixer el moviment provenien de tot arreu, però el fet que els treballadors de base, és a dir, els no adscrits a cap organització política concreta es mostressin disposats a col·laborar amb Comissions Obreres va ser el punt d'inflexió

---

¹²⁹ *Discurso ante una asamblea de militantes del partido*. Editat el 19 d'abril de 1964 pel Partit Comunista Francès a París. Biblioteca Figueras, sig. Foll. 75.

¹³⁰ Jordi Estivill i Josep Mª de la Hoz parteixen d'aquesta idea a *La cultura política dels treballadors a Catalunya. Estudi sobre les eleccions sindicals (1944-1987)*, Publicacions de la Fundació Jaume Bofill i Edicions de la Magrana, col·lec. Temps de futur, Barcelona 1988, pàg. 27. Dissenteixo de l'afirmació que fan sobre l'existència d'OSO "ben entrats el anys seixantes". En aquest sentit, els autors, aporten el testimoni d'Àngel Peix, treballador d'Olivetti, que diu que l'any 1964-65 es discutia sobre la dissolució o no d'OSO. És conegut que molts comunistes són renuents a la participació en el sindicat vertical i a l'actuació oberta -clara consigna del PCE-; no és estrany, doncs, que a Barcelona hi hagués qui discutís la dissolució d'OSO, però és absolutament inqüestionable que en aquells moments -a últims de 1964- tota l'estratègia del PSUC -i també la del PCE- es va abocar en la constitució de Comissions Obreres.

¹³¹ Marcelino Camacho, *Confieso...*, pàg. 183.

necessari per vèncer la inèrcia que provenia del passat. Com a partit polític, si alguna cosa demostra el PCE en el procés de formació de Comissions Obreres és la celeritat de reconèixer la importància del moviment i l'assumpció plena que fa del fenomen.

Rivalitat entre socialistes i comunistes.

Per tenir una visió completa del que va suposar per als partits polítics l'aparició de Comissions Obreres, cal analitzar de prop la relació que va sorgir entre ells marcada de nou per la rivalitat, aquesta vegada entre socialistes i comunistes. Mentre una bona part dels dirigents de CCOO eren a la presó, es detecten acusacions creuades entre el PSUC i l'MSC. Aquestes disputes, les podem veure efectives per primera vegada en l'orgue de l'MSC *Endavant. Federació. Democràcia. Socialisme*, en el número 149 de desembre de 1965. Segons la publicació socialista, *Treball* -orgue del PSUC de Catalunya-, havia acusat ASO de voler controlar i absorbir el moviment de Comissions Obreres a través d'aquesta organització unitària: els socialistes, molestos amb aquests comentaris, responen a *Treball* explicant la seva postura i contraatacant als comunistes:

El MSC recolza aquesta organització sindical clandestina -l'ASO- que aspira a ésser la base de la gran central democràtica dels treballadors, que reuneixi totes les tendències del moviment obrer. Som partidaris de la plena autonomia dels sindicats en relació a tot partit polític (i també del nostre) i per això mateix ens sembla just que les Federacions d'Indústria de l'ASO coordinin l'acció de les comissions obreres, les relliguin en un pla general a tot el país, i cerquin "recolzaments" necessaris en el terreny internacional. La política comunista, vol al contrari una veritable atomització de les comissions obreres, bo i deslligant-les de les grans federacions d'indústria internacionals. Per què? La raó sembla senzilla: d'aquesta manera la coordinació general i el lligam internacional seria en mans dels comunistes, que saben com fer-ho!¹³².

Les acusacions de manipulació, de voler capitalitzar el moviment, van d'una banda a l'altra sense misericòrdia. En una altra publicació, *Servicio de Prensa* de Nadal de 1965, Josep Pallach abunda en les raons que es donaven en la publicació de l'MSC dos mesos abans:

---

¹³² "Llibertat de premsa. La unitat, els comunistes i nosaltres", a *Endavant. Federació. Democràcia. Socialisme*. Orgue del Moviment Socialista de Catalunya, núm. 149 (nova etapa). Desembre del 1965: ANC. Fons Joaquim Lluverol, inv. 55, sig. top. 00.1.09.14, sig. sist. 224:1, pàg. 2.

Los instrumentos de esta acción -organizació, coordinació i orientació- deben estar en manos de los propios trabajadores, desde el principio. Y esto es lo que hacen nuestras Federaciones de Industria, que, por embrionarias que sean, son ya los órganos capaces, preparados, democráticos que en el día oportuno podrán hacerse cargo de los instrumentos sindicales existentes hoy y, democratizándolos plenamente, los pondrán al servicio de la emancipación de los trabajadores¹³³ .

L'ambició del Moviment Socialista és clara, no vol renunciar a la idea que les Federacions d'Indústria siguin les que dirigeixin el moviment de Comissions Obreres tot i reconeixent que aquestes estan en estat embrionari.

D'altra banda, el PSUC no pot acceptar que els socialistes, que reben suport internacional a través de les poderoses Federacions d'Indústria alemanyes i americanes dels EUA, vulguin, suposadament, controlar el recent moviment obrer posat en marxa. Trista discussió, perquè els principals protagonistes han desaparegut del panorama sindical i ara només queden els aparells que volen apropiarse d'una cosa que en aquells moments havia deixat d'existir. Josep Pujol relata aquell moment de la manera següent:

Vaig deixar l'ASO estant a la presó perquè l'ASO posava bastons a la roda de la unitat sindical amb els comunistes. No volien la unitat sindical perquè eren anti-comunistes. La CIOSL era netament anticomunista, no hi havia ni un sindicat comunista dintre de la CIOSL. Aquesta idea venia des de dalt i jo des de la presó vaig veient que les coses anaven així. Jo vaig comunicar que per mi la unitat sindical estava per sobre de tot i que era possible fer-la amb els comunistes, per "lo" tant jo abandonava l'ASO. A partir de llavors jo estava a Comissions i al MSC. La UGT va quedar morta perquè hi va haver un sector de l'ASO, que es va passar a l'USO. Jo no vaig voler passar a l'USO, perquè creia que Comissions era la unitat de la lluita. Crec que un 60% de l'ASO es va quedar a Comissions i la resta va passar a l'USO. La UGT es va quedar morta i la van tornar a engegar quan va venir la transició¹³⁴ .

---

¹³³ "Josep Pallach. 1965/1966: balance y perspectivas. ASO las luchas obrera, la acción universitaria", a *Servicio de Prensa*, Navidades 1965, pàgs. 4-5: ANC, fons Joaquim Lluverol, inv. 55, sig. top. 99.1.09.14, sig. sist. 231.

¹³⁴ Josep Pujol. Entrevista 26 de febrer de 1997.

La polèmica que enfrontà socialistes i comunistes va tenir fortes repercussions en els primers. Juntament amb altres aspectes el suport o no a les naixents Comissions Obreres van propiciar una ruptura dintre del món socialista que duraria fins els anys setanta, quan, en plena transició política es fundà l'actual PSC amb el reagrupament dels socialistes provinents de diferents tradicions¹³⁵.

Participació del FOC.

A part de Josep Pujol i Josep Mª Folch qui, entre els entrevistats parla del procés de formació de Comissions Obreres és Daniel Cando. Aquest militant del FOC, que ja coneixem per la seva destacada actuació en les vagues de 1962, afirma que el FOC era present en les reunions fundacionals de Comissions Obreres. Aquest extrem no és confirmat ni per Josep Pujol ni per Josep Mª Folch; ambdós coincideixen a afirmar que no recorden la presència del FOC en cap moment del procés. Josep Pujol precisa que no hi eren presents perquè eren a la presó arran de la caiguda que van patir a les vagues de 1962.

La presència personal, a títol individual d'alguns militants del FOC, és demostrada -el mateix Daniel Cando hi era-; cal diferenciar, però, la presència personal d'alguns membres del FOC de la presència de l'organització. La reunió de Sant Medir va suposar un salt qualitatiu respecte a les reunions de Sant Miquel -de cinquanta a tres-centes persones- i és evident que no tots podien ser persones relacionades amb el PSUC, amb ASO o amb els catòlics. En aquella reunió hi van ser presents molts altres sectors i entre ells es podria trobar algun membre del FOC tot i que no hi tingués una activitat destacada.

Un altre aspecte polèmic que sorgeix a partir de l'entrevista a Daniel Cando és la realització del document aprovat a Sant Medir. Segons aquest informant, el document l'hauria escrit Tomàs Chicharro¹³⁶ i, el que és més important, aquest document estaria inspirat en les idees reflexionades en el FOC arran de les vagues de 1962. L'evidència que el document va ser escrit per l'advocat socialista Casares a partir de les idees

---

¹³⁵ La ruptura es va produir entre l'MSC de l'interior i Josep Pallach. En el butlletí d'ASO de gener de 1967 es continuava advertint contra la manipulació del moviment obrer pels comunistes i la necessitat de donar suport a ASO "gran esperanza del sindicalismo democrático" "La lucha por las libertades democráticas y las elecciones sindicales". ASO. *Boletín de la...*, año V, núm. 1, gener 1967: ANC, fons Joaquim Lluverol, inv. 55, sig. top. 00.1.09.14. Sig. sist. 223. Just l'any següent, en una *Declaració del Moviment Socialista de Catalunya*, de gener de 1968, es deia que: *Veiem en les CCOO els nuclis del futur sindicalisme lliure*. pàg. 9: ANC, fons A. Manent, inv. 9, sig. sist. 603.2.9. Aquestes declaracions, en èpoques tan tardanes, escenifiquen la ruptura que es va produir a partir de la presa de posició d'alguns militants entorn de Comissions Obreres.

¹³⁶ militant del FOC caigut a la repressió d'aquesta organització en 1962. A la presó va connectar amb membres del PSUC i al cap de poc temps va ingressar en aquesta organització.

apuntades per Pujol i Folch¹³⁷, no amaga la idea central que emergeix d'aquesta idea errònia de l'informant. Daniel Cando veu en aquell document reflectides les reflexions que s'havien fet en el si del FOC, hi veu la seva postura representada i en l'inconscient i la confusió dels anys, l'apropia per a la seva organització. Aquesta confusió mostra d'una manera clara la conjuntura extraordinària que es va viure aquells mesos finals de 1964. En la majoria dels treballadors activistes hi havia una coincidència plena en els objectius que calia aconseguir i en l'estratègia a seguir, però les relacions dels partits polítics actuaven com a veritables rèmores impeding que la unitat fos efectiva. Independentment de la presència personal d'un o més membres del FOC, és inqüestionable que el Front Obrer de Catalunya era, en aquells moments, una organització debilitada que tenia una escassa presència en els medis obrers. A les vagues de 1962 el FOC va tenir un paper destacat, que va ocasionar que la repressió caigués damunt de l'organització. A la ciutat de Barcelona es van detenir vint-i-un militants que van haver de complir entre un i tres anys de presó. Amb la caiguda es va iniciar una crisi profunda que va portar una gran quantitat de membres a abandonar la militància i d'altres a ingressar en el PSUC. El FOC no sortiria d'aquesta crisi fins a la represa de Comissions Obreres després de les eleccions de 1966¹³⁸. En lògica conseqüència, cal creure que la debilitat de l'organització va impedir que el FOC, hagués reflexionat o no en la direcció en què els esdeveniments van anar, no va tenir cap presència rellevant en la formació de Comissions Obreres a Catalunya.

Utilització política del sorgiment de Comissions Obreres.

El fet que l'aparició de CCOO significués la reorganització del moviment obrer a l'Espanya franquista, va fer que al cap d'uns anys, quan ja hi havia perspectiva històrica suficient i el moviment havia demostrat una fortlesa considerable, comencessin a sorgir diferents interpretacions i reelaboracions del que havia succeït a mitjan anys seixanta. Donar un cop d'ull a aquestes explicacions aporta elements que complementen la visió que hem obtingut fins ara a través de l'anàlisi dels esdeveniments.

Cal tenir en compte que la transició política va ser un moment especialment delicat on totes les organitzacions d'esquerra s'esforçaven a mostrar la seva pròpia feina o la justesa de les seves posicions en el passat franquista com un valor a tenir en compte per a la importància i rellevància de la seva formació política en el present. No s'analitzaven només els avenços que Comissions Obreres havien generat en els

---

¹³⁷ Veg. l'apartat 4.2 d'aquest mateix capítol.

¹³⁸ Julio Sanz Oller, *Entre el fraude y la esperanza...*, pàg. 120.

campus laboral o sindical, sinó que s'analizzava la vàlua, la importància o rellevància política de les organitzacions que volien comptar en el panorama polític del moment.

No es pretén fer una anàlisi exhaustiva de les interpretacions que es van donar aleshores sobre el sorgiment de CCOO i el paper de cadascuna de les organitzacions polítiques; es vol fer només una aproximació a alguna de les postures més significatives que tenien a veure amb el procés que analitzem en aquestes pàgines. Aquesta visió ens donarà alguna clau més per aproximar-nos al naixement de Comissions Obreres.

En primer lloc, podríem situar la visió radical-esquerrana que entendria que Comissions Obreres van ser una plataforma d'or per al "revisionisme" del PCE que, actuant en contra dels interessos de la classe treballadora, prendria la direcció de Comissions Obreres posant-la al seu servei. El PCE, segons aquesta visió, es desferia, en aquesta primera etapa, dels seus adversaris polítics sense cap mena de problema i es quedaria en solitari per fer i desfer en el si de CCOO¹³⁹. Segons aquesta visió quan ASO decideix trencar la unitat amb els comunistes és perquè: *Les sobran razones a los de la ASO para acusar a los del PC de maniobrerismo*¹⁴⁰.

Una altra visió seria la socialista adscrita al corrent del PSOE o als seguidors de Josep Pallach dins de l'MSC¹⁴¹. Aquests socialistes tindrien un veritable terror a la possible manipulació dels comunistes i per tant optarien, en el cas de Pallach, perquè una ASO fantasmal controlés Comissions Obreres. Més enllà de l'actitud que els militants prenguessin¹⁴², la postura oficial era de distanciar-se dels comunistes. A falta d'un estudi seriós sobre la militància socialista dins el moviment obrer antifranquista, podem dir que la UGT va tenir una certa presència en el nord del país -Astúries i País Basc-, però va restar pràcticament inexistent a la resta. La visió socialista d'aquella època és representada per José Mª Maravall en el seu estudi *Dictadura y dissentimiento político. Obreros y estudiantes bajo el franquismo*. Maravall explica el

---

¹³⁹ És la visió de Julio Sanz Oller i José Antonio Díaz. El primer s'expressa en "La larga marcha del movimiento obrero español hacia su autonomía", a *Horizonte español*, 1972, vol. 2, Ruedo Ibérico, 1972, però sobretot en el seu llibre. *Entre el fraude y la esperanza. Las Comisiones Obreras de Barcelona*, Ruedo Ibérico, París 1972. La visió de José Antonio Díaz és similar: *Luchas internas en Comisiones Obreras*, Ed. Bruguera, colección "La era franquista", Barcelona, 1977. És probable que Julio Sanz Oller sigui un pseudònim utilitzat pel propi José Antonio Díaz.

¹⁴⁰ Julio Sanz Oller, *Entre el fraude y...*, pàg. 66. Apunta l'autor que les raons per les quals ASO voldria trencar amb els comunistes eren que aquesta era l'exigència dels sindicats americans a canvi del finançament d'aquests a les activitats d'ASO.

¹⁴¹ L'MSC de l'interior, liderat per Joan Raventós, va trencar amb Josep Pallach a últims de 1965 o 1966. Els militants adscrits a aquell corrent se situarien dins de Comissions Obreres en els termes que més amunt han estat explicats per Josep Pujol.

¹⁴² Hem vist el testimoni de Josep Pujol que afirma que ell i d'altres van optar per la militància estricta a CCOO i que d'altres, segurament minoritaris, van optar per USO, i desapareixent, de facto -almenys a Catalunya- la UGT.

procés de constitució de Comissions Obreres a Astúries i a la metal·lúrgia basca i sobre això diu:

*Estos comités obreros representaban una novedad muy importante en las relaciones de trabajo en España. En la siderurgia, en la metalurgia y en la minería empezaron a dirigir la mayor parte de las negociaciones colectivas y de los conflictos. UGT y USO se unieron al movimiento: apoyaban los comités obreros frente a los sindicatos verticales, intentando convertir tales comités en instrumentos básicos de lucha contra la organización corporativista*¹⁴³.

L'autor situa les organitzacions UGT i USO alienes a la creació de Comissions Obreres -comités obreros-, però aquestes, en vista de la importància que prenen, "se unieron al movimiento". Alhora precisa que la labor dels "comités obreros" és realitzava "frente a los sindicatos verticales" amb la qual cosa eludeix l'espinesa qüestió sobre la participació de Comissions Obreres a les eleccions sindicals, cosa que la UGT no va acceptar mai. Després d'un punt i a part i sense altres consideracions, l'autor continua la narració:

*Una concepción **distinta** de los comités de obreros pronto se manifestó: los comités obreros eran vistos en este caso como un posible embrión de un movimiento sindicalista nuevo, que se situaría "más allá" de las estructuras "históricas" de organización obrera representadas por UGT y CNT. Se pensaba que este nuevo movimiento sindicalista se desarrollaría a partir de los comités obreros y de las asambleas de fábrica y que, eventualmente, se convertiría en un sindicato único. Esta concepción era particularmente defendida por el Partido Comunista, que a partir de 1963-1964 dejó de apoyar a la O.S.O. (Oposición Sindical Obrera) y trató de engancharse al movimiento de los comités de fábrica*¹⁴⁴.

L'autor situa en els anys 1963-64 la visió profètica del PCE que Comissions Obreres es podrien convertir en l'embrió del sindicat únic i per aquesta cosa el Partit Comunista deixaria la seva política d'introduir OSO en els mitjans obrers com a alternativa sindical. D'altra banda, Maravall s'ocupa d'explicar que el PCE tindria una concepció "distinta" dels comitès de fabrica, però no explica clarament quina concepció tindrien UGT i USO; en acabar explica que per aquesta raó el Partit Comunista "trató de

---

¹⁴³ José Mª Maravall, *Dictadura y dissentimiento político. Obreros y estudiantes bajo el franquismo*, Madrid, 1978, pàg. 53.

¹⁴⁴ *Ibíd.* La negreta és meva.

engancharse al movimiento”: és a dir, no havia participat tampoc en la seva creació. En 1978, data de publicació del llibre, era encara molt recent la discussió en el món sindical antifranquista de la creació del Sindicat Únic. Alhora, i en paral·lel a aquesta discussió, es va dur a terme l'operació socialista de recuperació del sindicat històric UGT¹⁴⁵. És a dir, l'autor situa als anys 1964-65 la visió del que passaria onze anys després en una conjuntura totalment distinta. En realitat, el PCE abandonaria OSO -un instrument més voluntariós que real i alhora, tal com hem vist, totalment inútil- per una via que es mostrava dinàmica i operativa lluny encara de les possibilitats que demostraria molt més tard. D'altra banda, el Partit Comunista no podia en aquells moments, primers anys seixanta, per la seva sola voluntat i per més que volgués, apostar per Comissions Obreres com una via alternativa a les sigles històriques amb vista a fer un sindicat únic. Aquesta va ser la política del PCE -i d'altres organitzacions d'esquerra- al principi de la dècada dels setanta i no pas abans quan les preocupacions principals dels sindicalistes eren d'arrencar concessions a l'empresariat i d'escapar de la repressió empresarial i policial.

Tant en el primer cas, de la visió radical-esquerrana -que situava el PCE com un element revisionista¹⁴⁶ i manipulador enfront dels suposats desitjos de la classe treballadora-, com, en el segon cas, del corrent socialista-uguetista -que diu que els comunistes adopten el moviment com a propi per tal de sotmetre'l als seus interessos- es tractava d'ofegar la prevalença d'un Partit Comunista reforçat en la transició política pel seu paper destacat en el si de Comissions Obreres.

La postura del PCE-PSUC era de defensar la importància del moviment nascut de la base amb l'alè indispensable dels comunistes que van saber orientar degudament el moviment. Nicolás Sartorius explicita clarament aquesta postura quan diu que Comissions Obreres:

Nadie las ha fundado en concreto, sino que se han dado, posiblemente, diversos y muy variados puntos de partida en multitud de empresas y zonas industriales, a diferentes niveles de concreción y estabilidad, como por “generación espontánea”. Más no se trata aquí de bucear en cada una de estas posibles fuentes germinales -labor de historiador-, sino en resaltar un rasgo común a todas ellas: la Comisión, en su nacimiento, es fruto del acto de voluntad colectiva más natural, sencillo y democrático que podemos imaginar (...) Ahora bien, este primer paso de carácter cuasi espontáneo se

---

¹⁴⁵ A l'abril de 1976 s'havia celebrat el XXX Congrés de la UGT a Madrid. El juliol del mateix any es va celebrar a Barcelona l'assemblea que va iniciar els passos cap a la constitució de CCOO en un sindicat.

¹⁴⁶ que deixava els principis de revolució social a canvi del possibilisme polític i de la seva fortalesa com a grup.

hubiera agarrado en aquel punto -en una simple repetición circular-, si no hubiera encontrado dispuesta una vanguardia -especialmente comunista, también católica- que al tiempo que “provocaba” esa espontaneidad, era capaz de recoger la experiencia, extenderla, darle continuidad y situarla en un marco de coherencia reivindicativa y táctica; en una palabra, ir elevando paso a paso a todo el movimiento, alimentándolo con elementos de “lucidez” y “organización”¹⁴⁷.

És a dir, la labor dels comunistes hauria resultat del tot imprescindible per tal que el moviment prengués la dimensió que tenia a últims dels anys setanta. Sartorius, establint que els diversos nuclis fundacionals són quasi espontanis, prefereix centrar-se en el paper d'avantguarda que els comunistes van realitzar, sense el qual no es podria entendre l'extensió i cohesió del fenomen de Comissions Obreres.

Els protagonistes polítics de la transició democràtica que es reclamaven representants de la classe treballadora, es disputaven, una dècada després d'iniciat el camí del nou moviment obrer, no tant la creació del moviment sinó la saviesa d'haver sabut interpretar la seva importància i d'haver obrat correctament i desinteressadament en profit dels interessos del món laboral i sindical. Disputa que revela per damunt de tot, la importància intrínseca del moviment nascut al principi dels anys seixanta.

4.4 Debilitat de les organitzacions polítiques, unitat de la base i entesa personal

Les discussions que sobre Comissions Obreres hi va haver en el període de la transició en el si de l'esquerra, només una dècada després del seu sorgiment, ens donen la pauta de la importància i centralitat que aquest moviment va tenir en les etapes mitjana i final del franquisme. Així, tal com dèiem al principi d'aquest capítol, resseguir amb calma i precisió el procés de la formació de Comissions Obreres ens dóna, d'una banda, una radiografia completa del moviment obrer dels primers seixanta i, de l'altra, estableix la base per entendre l'evolució d'aquest moviment que corre de manera paral·lela i entrecreuada amb el final de la dictadura franquista.

En primer lloc, hem pogut comprovar com les aparences indicaven que les organitzacions polítiques -socialistes i comunistes- amb la cooperació de militants cristians posaven dempeus l'embrió fundacional de Comissions Obreres. Quan hem enfocat adequadament l'objectiu del nostre microscopi ens hem adonat que darrere les aparences apareixia una realitat més rica i complexa.

---

¹⁴⁷ Nicolás Sartorius, “Prospectiva sobre CCOO. Sobre el origen de las comisiones obreras”, a *El sindicalismo de nuevo tipo*, Barcelona, 1977, pàg. 16.

Hem vist a bastament com un líder del PSUC de Barcelona convocava les reunions fracassades davant la CNS, però també hem demostrat que aquest actua per pura intuïció, dins de l'activitat que se li suposa com a responsable del moviment obrer d'un partit obrerista. Que el que hem anomenat "impuls fundacional" parteix de la necessitat de "fer alguna cosa", una cosa més, entre les moltes que s'endeguen i acaben en no res. El fet que el militant que ho duu a terme sigui del partit dels comunistes no indica que aquest tingui una línia traçada sobre l'actuació en el món obrer. Més aviat hem constatat el contrari, que el PSUC no té una manera precisa de fer les coses: només algunes línies de caràcter general que donen, això sí, un segell a aquests militants: el treball a cara descoberta i la utilització dels canals que permet el règim franquista. D'altra banda, hem vist com els antics adversaris (dins la "fraternitat" de l'esquerra) dels comunistes, socialistes i anarquistes són renuents a treballar-hi conjuntament. Que, la unitat, malgrat tot i enmig d'un ambient poc propici, pogués ser possible, prové -entre altres factors- d'una necessitat extraordinàriament sentida per la base. Només va caldre algunes petites mesures dels organitzadors perquè les reunions fundacionals fossin veritablement unitàries: la consigna que no es parlés en termes polítics i que per sobre de tot es tractessin qüestions laborals i sindicals molt properes a les necessitats quotidianes dels treballadors de l'època¹⁴⁸.

Hem vist també com l'exemple d'Astúries o dels metal·lúrgics madrilenys oferia un poderós influx en les persones que van liderar el procés a Catalunya, però que, tot i constituir una referència inicial, no solucionava màgicament ni els problemes d'unitat ni els del ressò i èxit de les convocatòries efectuades.

A banda de tots aquests elements i per damunt de tots ells, plana la intensa relació personal entre els protagonistes que lideren el procés que desemboca en el naixement de les Comissions Obreres a Catalunya. Hem analitzat en detall la relació que s'ha travat entre Josep Mª Folch i el seu company de feina i amic, el socialista i catòlic Josep Pujol i amb el també catòlic Pere Rica. Ha quedat palès que sense l'estreta relació dels tres activistes no hauria pogut sortir endavant l'impuls que cristal·litzaria el 20 de novembre de 1964 en l'assemblea dita fundacional. En conseqüència, cal atribuir un paper rellevant en tot aquest procés a l'entesa personal i a l'atzar que fa que es trobessin persones de tanta significació política treballant dia a dia en la mateixa empresa. La veritable importància d'aquest element queda al descobert quan observem que els partits polítics, lluny de treballar per consolidar aquest moviment unitari, es llancen a una activitat que en algunes ocasions més que impulsar el podia

---

¹⁴⁸ En el marc franquista la politització era inevitable. En aquestes línies es vol reforçar la idea que els líders defugien voluntàriament el protagonisme polític i la politització excessiva dels seus plantejaments.

frenar o impedir. La discussió que va sorgir, després de les detencions i exili dels principals protagonistes, entre el Moviment Socialista de Catalunya i el PSUC per aclarir quina de les dues organitzacions tenia intencions més manipuladores sobre el moviment recent nascut, ho demostren clarament. A banda d'això, aquestes organitzacions polítiques demostren amb aquesta activitat de paper la llunyania que els seus aparells mantenien amb la realitat social i treballadora de Catalunya. Això portava, en el cas dels socialistes, al desconcert dels seus militants i per part dels comunistes, a una llibertat en les seves accions que més que llibertat era falta d'anàlisi de la crua realitat. Ambdues postures no traduïen més que la debilitat i desorientació d'aquestes organitzacions polítiques. Cal desmentir que en aquesta primera part de la vida de Comissions Obreres, el PSUC tingués la possibilitat de manipular el moviment que naixia. Com hem vist, ni el PSUC ni cap altra organització no tenia en aquells moments aquesta capacitat. Si alguna cosa s'ha de reconèixer a l'aparell de l'exterior del PCE-PSUC va ser la rapidesa a reconèixer la validesa del moviment i, en conseqüència, la col·locació dels seus militants en una posició immillorable per liderar el moviment que resorgiria de nou a partir de 1966.

Si hem de parlar de la relació que s'estableix entre els partits polítics i el moviment obrer de l'època, no ho farem de la incidència d'aquells sobre Comissions Obreres, més aviat ho farem a l'inrevés: parlarem de l'impacte que aquesta organització obrera ocasiona en les formacions polítiques amb presència en el món obrer, principalment MSC i PSUC. Amb l'aparició de Comissions Obreres, aquests partits polítics rebran un fort impacte que convulsionarà la seva estructura interior i els farà virar cap a altres escenaris. Per a uns suposarà la ruptura -els socialistes- en la mesura que alguns militants dissentiran de la política a seguir i per a d'altres -els comunistes- suposarà el punt d'inflexió necessari per passar, de la presència activa però testimonial, a ser un punt de referència dins el moviment obrer i, per extensió, dins l'oposició antifranquista. Malgrat la rellevància decisiva, el factor personal i la predisposició de la base treballadora per donar suport a un moviment de les característiques de Comissions Obreres, no eren condicions úniques perquè aquest moviment es pogués produir. Calia un mitjà adequat en els que aquests factors es poguessin desenvolupar. Els canvis produïts en l'economia i en la societat que hem esmentat en el capítol anterior són elements que actuen en favor de l'aparició d'una organització obrera, però res no està escrit ni predeterminat si no es produeix algun esdeveniment concret que desencadeni el procés.

L'aparició de Comissions Obreres a Catalunya es produeix, per tant, a partir d'una combinació entre diferents factors: la sintonia personal i la manca de prejudicis d'alguns militants, juntament amb la debilitat de les formacions polítiques que es

tradueix en un control pràcticament inexistent sobre aquests militants. També, òbviament, les dures condicions de treball de l'època, la insuficiència dels salaris, la renovació generacional -en molta part gràcies a l'emigració- i la col·laboració de l'església de base.

Des d'un altre punt de vista, cal valorar també que el procés de l'aparició de Comissions Obreres a Catalunya -en això igual que a la resta de l'estat- significa un pas de gegant en la lluita sindical de l'Espanya franquista. Malgrat els prejudicis i la mesquinesa de les organitzacions polítiques -representades en la seva major part per dirigents amb força anys d'exili-, a mitjan anys seixanta arrela un moviment sindical veritablement unitari i representatiu que partirà de les necessitats peremptòries i properes de la classe treballadora del moment i que tindrà la capacitat d'apropar-se als treballadors parlant el mateix llenguatge i defugint conscientment -en aquesta primera etapa- de l'excessiva politització.

En boca dels protagonistes el període que fins aquí hem analitzat: *Va ser una nova etapa molt fructífera que es va fer acostant a les persones en funció dels problemes i no en funció d'ideologies*¹⁴⁹ i que va ser possible gràcies al fet:

*Que mai no havia constatat una major voluntat unitària com la d'aquell temps, de dura repressió franquista; socialistes, comunistes i catòlics units en la lluita sindical, en les Comissions de fàbrica i de cada centre de treball, ocupant indistintament llocs de responsabilitat en la coordinació de les Comissions Obreres, per elecció democràtica des de les bases*¹⁵⁰.

En conclusió per a les persones que van ser protagonistes d'aquell moment històric, la fundació de Comissions Obreres:

*Va ser una feina puntual molt important, molt ben feta, va ser l'eclosió d'un fet que ha tingut un significat molt important per a la vida de Catalunya, per a la classe obrera catalana. Va ser un moment curt però molt intens, tant per a la meua vida com per a la vida de Catalunya mateix, perquè es va passar de que no hi hagués cap organització obrera amb cara i ulls a que sorgís de les entranyes del poble català una organització important que abarcava majoritàriament el poble treballador de Catalunya*¹⁵¹.

---

¹⁴⁹ Josep Pujol. Entrevista 26 de febrer de 1997.

¹⁵⁰ Josep Pujol, "El naixement de CCOO a Barcelona" a *Debat*, núm 5, juliol 1978, pàg. 54.

¹⁵¹ Josep Mª Folch. Entrevista 5 de febrer de 1997.

5. EL NOU MOVIMENT OBRER, 1966-1969

5.1 La represa del moviment

Les Comissions Obreres a Madrid

El moviment iniciat a Barcelona el mes de novembre de 1964 s'havia quedat aturat a causa de la repressió. Els membres de la Comissió Obrera Central que van ser detinguts el 20 de febrer¹ van restar a la presó fins a la fi d'aquell any². Tot i haver-hi militants que intentaren suplir la falta dels empresonats, la vigilància de la policia i una prudència elemental no van fer fàcil de prosseguir la tònica de reunions semioficials que el moviment havia realitzat a la darrera del 64 i principi del 65. Els militants dels partits es replegaren i els qui no ho eren perderen el punt de referència de Comissions Obreres. En aquestes circumstàncies de compàs d'espera, es produeixen moviments a l'interior dels partits que tracten de pair els esdeveniments que acabaven de viure. El Moviment Socialista de Catalunya -MSC- es va submergir en una discussió interna que el va portar a la divisió³, el FOC, lliure de la caiguda de la Comissió Obrera Central, se centrà en una reflexió interna sobre el que representen les Comissions Obreres. El PCE-PSUC fou, pel nombre de militants detinguts i exiliats⁴, el que va quedar més afectat, de manera que el replegament va esdevenir una necessitat de supervivència. Mentre a Catalunya el moviment de Comissions Obreres quedà paralytitzat, a Madrid continuava l'embranchida que s'havia iniciat amb la fundació de la coordinadora del metall l'any 1964. L'activitat que el moviment obrer portava en aquesta ciutat culminà amb la publicació de dos documents els primers mesos de 1966. Ambdues declaracions públiques posaven les bases de la identitat del moviment que ja es coneixia arreu amb el nom de Comissions Obreres.

El primer document a publicar-se va ser *Ante el futuro del sindicalismo*. La coordinadora del metall havia estat expulsada dels locals del sindicat vertical el mes de març de 1965 i havia estat acollida pel cercle falangista *Manuel Mateo*⁵ i en aquests

---

¹ Entre altres, Joan Folch, A. Gràcia, Josep Coscubiela, Pere Rica, Àngel Rozas, Lluís Moscoso, J. Navarro i A. Domènech. Josep Pujol va ser detingut a primers d'abril del mateix any perquè havia estat amagat.

² Josep Pujol va restar a la presó fins a mitjan novembre de 1965. Entrevista 26 de febrer de 1997.

³ La ruptura de Pallach es formalitzarà el mes d'agost de 1966. Veg. capítol 4.

⁴ Josep Mª Folch marxà a l'exili francès en veure la detenció de Josep Pujol. Veg. capítol 4.

⁵ El centre *Manuel Mateo* era un centre falangista oposat al sindicalisme vertical. Un dels signants de *Ante el futuro del sindicalismo* era Ceferino Maestú, periodista i militant falangista que havia fundat la Unión de Trabajadores Sindicalistas. En participar en el procés de formació de CCOO va dimitir com a membre de la Falange. Va ser encarregat de l'esborrany del

locals es va dur a terme la reflexió que precedí la redacció del document. La gestació del text va durar un any i hi van participar comunistes, membres de l'ASO i de l'AST⁶. Una vegada enllestit, el document es va lliurar a un seguit d'autoritats⁷ el 31 de març de 1966. *Ante el futuro del sindicalismo* apuntava en dues direccions: partia de la base de l'antagonisme de classe inherent al sistema capitalista i l'obligació dels treballadors de fer front a la imposició dels interessos de la burgesia; i d'altra banda, reclamava el dret d'associació, reunió i expressió i la llibertat per fundar un sindicat únic sota les bases de la democràcia, la llibertat i la independència de les organitzacions polítiques. Es reclamava també la necessitat de canviar les estructures socials que marginaven els treballadors i alhora es manifestava en favor del diàleg. En definitiva, el document proclamava els principis del nou moviment obrer que, en el paràgraf final, revelava el temps en el què havia estat concebut:

Deseamos fervientemente que nuestras aspiraciones puedan realizarse por cauces pacíficos, cerrando definitivamente el ciclo de violencias que han ensangrentado en el último siglo a nuestra nación⁸.

Els treballadors donaven per closa l'etapa de la guerra civil i situaven les seves reclamacions dins un marc totalment distint. Si bé denunciaven la falta de llibertat i les limitacions que la dictadura imposava, alhora acceptaven transmetre aquestes reivindicacions a un seguit d'institucions i personalitats franquistes, una cosa inimaginable poc temps abans.

El segon document *¿Qué son las Comisiones?* es va presentar el juny del mateix any. En línies generals abundava en els mateixos aspectes: necessitat de la llibertat per fer una organització sindical representativa i favorable als interessos dels treballadors, regida pels principis democràtics i independent de qualsevol organització política. A banda de concretar que el lloc fonamental d'actuació de CCOO eren els centres de treball i que calia organitzar la lluita entorn dels convenis per tal de millorar les condicions de la classe treballadora, hi havia un aspecte innovador respecte a

---

document, que va ser redactat definitivament per Nicolás Sartorius i Julio Vázquez. F. Jáuregui i P. Vega, *Crónica del antifranquismo*, vol. II, Barcelona, 1984, pàg. 119.

⁶ Acción Sindical de Trabajadores. Agrupació de treballadors de caràcter catòlic.

⁷ Entre d'altres, anava dirigit al Vicepresident del Govern, als ministres de Treball, Informació i Turisme, Indústria, Secretaria General del Movimiento, Delegat Nacional de Sindicats, Presidents del Consell d'Estat, de les Corts i del Tribunal Suprem. Els sindicalistes es dirigien a totes les autoritats civils, també a les eclesiàstiques, als escalafons més importants de la CNS i a les personalitats següents: Antonio Girón, Joaquín Ruiz-Giménez, Emilio Romero i Cayetano Luca de Tena.

⁸ *Ante el futuro del sindicalismo*, Madrid, 31 de gener de 1966: CEHI.

l'anterior document: calia treballar obertament i manifestar la legitimitat de l'opció de les comissions obreres:

Las CCOO representan un avance decisivo para el movimiento obrero actual, por cuanto han sabido dar el paso necesario de la clandestinidad a la legalidad y licitud. Rechazamos la clandestinidad que las estructuras sindicales oficiales y los grandes capitalistas nos quieren imponer. Nos negamos a ser considerados como una "asociación ilícita" y seguiremos trabajando a la luz del día con nuestros nombres y señas por delante⁹.

Paral·lelament es va redactar un altre document dirigit al ministre de Treball Romeo Gorría. A diferència dels escrits anteriors, en aquest es feia incidència en aspectes de caràcter immediat com ara revisió del salari mínim, suspensió de contractes eventuais o garantia de feina per als majors de 35 anys. Crida l'atenció, però, que el document es centrés per damunt tot en la reclamació de mesures respecte a la participació dels treballadors en el sindicat vertical. Dels seus onze punts, tres es referien a aspectes de la vida sindical: lliure utilització dels locals de la CNS i separació de treballadors i empresaris en el si del sindicat obligatori, i quatre es referien al procés electoral que s'anunciava per a després de l'estiu: elecció de tots els dirigents sindicals de baix a dalt, campanya electoral no manipulada, control del procés electoral pels treballadors i garanties suficients per als representants sindicals. Quedava clar que les eleccions sindicals anunciades eren vistes per Comissions Obreres com una oportunitat de divulgació dels seus principis. Es va decidir que, per tal de fer conèixer aquest document, es demanaria la firma dels treballadors i es presentaria davant el ministeri en el transcurs d'una manifestació que donaria suport a l'acte de lliurament. La carta va recollir unes 30.000 signatures i es va decidir presentar-la al ministre el dia 28 de juny. Entorn de la manifestació es va crear un ambient d'expectació, perquè era evident que Comissions Obreres plantejava un repte al règim franquista. Els dies anteriors la premsa va desplegar una campanya intentant dissuadir l'assistència dels treballadors i malgrat això, la manifestació va aplegar una representació força nodrida¹⁰. Comissions Obreres havia previst amb tota cura la representativitat dels qui havien de lliurar la carta; calia que fossin representatius del moviment de Comissions Obreres per tal de palesar el caràcter plural i representatiu del moviment. Aquestes persones eren: Hernando, membre del Partit Socialista de l'interior, Martínez Conde,

---

⁹ *¿Qué son las Comisiones?*, juny 1966, a Julián Ariza *Comisiones Obreras*, Barcelona, Avance-Mañana Editoriales 1976, pàgs. 40-42.

¹⁰ Ni Julián Ariza ni Marcelino Camacho aporten xifres de participació. Sí que ho fa la JOC que parla entre 3.500 i 6.000 manifestants. *Juventud Obrera*, núm. 107-109, 1 d'agost de 1966.

membre de la Hermandad Obrera de Acción Católica -HOAC-, Ceferino Maeztú, provinent del sector falangista i Marcelino Camacho, membre del Partido Comunista de España -PCE-¹¹. La comissió en ple i d'altres manifestants van ser detinguts sense que els primers aconseguissin l'objectiu de lliurar el document al ministre. Es van practicar 181 detencions i més endavant van ser processades 19 persones entre les quals hi havia els quatre comissionats a lliurar el document¹².

La convocatòria d'eleccions sindicals per al mes de setembre d'aquell mateix any iniciava una nova conjuntura en què la CNS obria, suposadament, les portes als treballadors. El règim, però, necessitava establir uns límits clars i delimitar fins on podien arribar les aspiracions dels treballadors; la repressió contra la manifestació de Madrid establí aquests límits de manera precisa i contundent.¹³ L'estratègia de la CNS d'aquell moment consistia a assolir una base obrera que li procurés rellevància i força dins del règim franquista¹⁴, però això no comportava, en cap cas, que els treballadors prenguessin iniciatives com aquelles amb unes reclamacions tan allunyades de les intencions verticalistes. Malgrat aquesta situació, els obrers madrilenys havien iniciat un procés de no retorn cap a l'organització del nou moviment obrer, i en aquestes primeres lluites es forjaren alguns líders indiscutibles de la classe treballadora dels últims anys del franquisme. Entre ells destacava de manera clara Marcelino Camacho que, empresonat en la manifestació del 28 de juny d'aquell any, no es podia presentar com a candidat a les eleccions. Malgrat això, va ser inscrit en tots els sectors de la fàbrica *Perkins* de Madrid, que és on treballava, i va ser votat per un 92% dels treballadors. Es va aixecar acta notarial del fet, però la legalitat es va imposar i Marcelino Camacho no va ser representant sindical. Acollint-se a la legalitat, el nou líder sindical va ser nomenat assessor del jurat d'empresa¹⁵.

Des del naixement de la coordinadora del metall l'any 1964 fins a la preparació de les eleccions sindicals de 1966, Madrid havia donat prova de la fortalesa obrera centrant l'atenció de molts indrets de l'Estat espanyol que hi miraven amb admiració i com un model a seguir¹⁶.

---

¹¹ Julià Ariza, també membre del PCE, quedava a la reraguarda per continuar endavant amb l'organització en cas que es produís una detenció. Marcelino Camacho, *Confieso que he...*, pàgs. 200-1.

¹² *Ibidem*.

¹³ Marcelino Camacho explica en les seves memòries que, en la detenció, la policia els va tractar amb un cert mirament -en contrast amb els detinguts del Partit Comunista-, perquè ells eren líders sindicals reconeguts i la notícia de possibles maltractaments hauria pogut repercutir a les fàbriques. Marcelino Camacho, *Confieso que he luchado...*, pàg. 203.

¹⁴ Veg. capítol 3.

¹⁵ Marcelino Camacho, *Confieso que...*, pàgs. 207-8.

¹⁶ Les vagues d'Astúries de 1962 foren un referent de la constitució de Comissions Obreres en 1964, tant a Madrid com a Barcelona. En la conjuntura de 1966, ho fou la capacitat organitzativa i mobilitzadora de Madrid.

La represa a Catalunya. FOC i PSUC

L'Organització Sindical havia convocat eleccions sindicals per al setembre i octubre de 1966, i no va ser fins el mes d'agost d'aquell any que les organitzacions polítiques de Catalunya no es decidiren a fer una convocatòria de Comissions Obreres per tal d'organitzar les eleccions sindicals. Poca cosa sabem de les raons de la tardança a fer aquella convocatòria, però atenint-nos a la documentació escrita, la decisió estava presa des de molt abans. Sabem que el PSUC era partidari de participar a les eleccions sindicals des dels anys cinquanta i que a Madrid -on el PCE es situava al capdavant del moviment- es duia a terme una campanya que confluïa en els comicis electorals. D'altra banda, el Front Obrer de Catalunya -FOC- havia seguit amb molta atenció -tot i que de manera distanciada-¹⁷ el procés de la formació de Comissions Obreres a Catalunya, i la reflexió que en aquells moments es feia a l'interior del partit era clarament favorable a la participació a les eleccions. L'Acció Sindical Obrera -ASO- havia quedat desfeta després de la caiguda de febrer de l'any anterior; l'MSC havia quedat ferit per la divisió interna i els militants que quedaven a l'interior o bé apostaven clarament per CCOO o ho feien per USO¹⁸. En tot cas ni l'ASO ni l'MSC comptaven com a organitzacions polítiques a l'hora de reprendre l'activitat de Comissions Obreres. Així doncs, quina va ser la raó d'aquesta tardança a convocar una reunió per organitzar les eleccions sindicals des de Comissions Obreres? Ni les fonts orals ni les escrites no donen resposta a aquesta pregunta, la qual cosa ens obliga a pensar que no sempre una situació objectivament favorable és condició suficient perquè els esdeveniments es produeixin¹⁹.

Abans d'analitzar com es conduí el procés cap a les eleccions sindicals i quines repercussions van tenir aquestes en el moviment obrer de Catalunya, caldria donar un cop d'ull a la situació de les organitzacions polítiques més representatives del moment, Partit Socialista Unificat de Catalunya i Front Obrer de Catalunya, i analitzar la reflexió que feien aleshores. Veure de prop les bases teòriques de les quals partien i l'estratègia que ambdues plantejaven farà comprendre millor el moviment obrer que es va articular després de les eleccions sindicals de 1966 i que va caracteritzar els anys finals de la dècada dels seixanta i primers de la dels setanta.

---

¹⁷ Veg. capítol 4.

¹⁸ Unió Sindical Obrera. *Ibidem*.

¹⁹ Hem vist en el capítol 4 la situació inversa: tot semblava anar en contra de la unitat quan sorgí de manera inesperada una convocatòria que culminà amb èxit l'organització de Comissions Obreres, una experiència unitària insòlita en el panorama de la Catalunya d'aquella època. Hem explicat que en aquella ocasió les raons es podien trobar, entre d'altres aspectes, en el factor personal.

El mes de gener de 1966 el Comitè Executiu del FOC va difondre una circular amb el títol *Sobre las Comisiones Obreras*²⁰, on aquest partit polític establí, després dels fets de la darrereria del 64 i principi del 65, els seus principis en relació amb aquesta organització unitària. En el document, el comitè executiu del FOC destacava que Comissions Obreres eren un moviment nascut des de la base i que havien aconseguit aplegar molts treballadors

*Las comisiones, en su espontaneidad, sentidas como muy propias y creadas por los mismos trabajadores han encontrado el eco que otras consignas, suscritas con siglas que resultan indiferentes (o despiertan recelos) a la clase obrera, no lograron despertar*²¹.

Subratllaven que Comissions Obreres, amb la singularitat que les caracteritzava, havien passat d'actuar a la clandestinitat a actuar en *la simple ilegalidad*, la qual cosa afavoria el treball amb el conjunt dels treballadors. El document continuava dient que aquest era un aspecte clau ja que fins llavors les organitzacions polítiques havien estat condemnades a treballar en petits reductes formats pels treballadors més conscients i avançats. El nou moviment obrer permetia, doncs, apropar-se als treballadors, a llur realitat, i poder iniciar una tasca de conscienciació que amb el temps es traduiria en una major politització i participació dels obrers, cosa que faria inevitable, no sols el canvi polític, sinó el triomf del socialisme. El comitè executiu del Front Obrer de Catalunya, considerant les possibilitats que Comissions Obreres oferia, conclouïa que calia abocar l'aparell i els militants del FOC en l'organització i estructuració de Comissions Obreres. Les directrius eren clares i precises: tots els recursos humans del partit havien de treballar per enfortir l'organització obrera, havien d'estendre el moviment a les seves empreses i havien de facilitar tots els mitjans tècnics, de propaganda i de contactes personals. De la mateixa manera que es destacava com una fita el fet que Comissions Obreres fossin obra dels mateixos treballadors i s'indicava que aquests s'havien d'organitzar de manera autònoma, s'encomanava als militants la tasca de vetllar per la rectitud revolucionària de les comissions:

Siempre es aconsejable que en todas las comisiones haya algunos miembros de la organización política que sin exclusivismos velen por elevar siempre "un grado más" el nivel de conciencia de sus compañeros y estén

---

²⁰ Fou publicada a *Revolución Socialista*, gener de 1966, editada pel FOC, circular del C.E. Es troba a José Antonio Díaz, *Luchas internas en Comisiones Obreras*, Barcelona 1964-1970, Ed. Bruguera, 1977, pàgs. 91-98.

²¹ *Ibíd.*

prestos a combatir cualquier tendencia demagógica de apoliticismo burgués que se intentara infiltrar en las Comisiones²².

S'observa que, en primer lloc, se saluda el fet que Comissions Obreres siguin obra dels treballadors i aquests les sentin com a pròpies i que immediatament després preparin l'organització per a la lluita ideològica que, de manera inexorable, preveuen que serà necessària.

Amb un interès similar al del FOC, el PCE-PSUC saluda amb entusiasme l'aparició del nou moviment obrer²³, perquè hi percep la culminació dels seus esforços en favor de la unitat d'acció de l'oposició al franquisme, tot donant carta de naturalesa als principis que havien mantingut des de l'abandonament de la lluita guerrillera a la fi dels anys quaranta:

Muchas gentes que antes estaban más o menos impregnados de prejuicios anticomunistas han realizado el para ellos descubrimiento del militante comunista, y han comprobado sus características de lealtad, solidaridad, desinterés y abnegación en la lucha²⁴.

Els comunistes reconeixien que Comissions Obreres havien estat creades pels mateixos treballadors i, per tant, el partit havia de circumscriure la relació que hi havia de tenir:

El papel del Partido Comunista en la formación del nuevo movimiento obrero ha consistido en aprender de la experiencia de las masas, en observar la realidad, y en desarrollar y generalizar esa experiencia para llevarla nuevamente a las masas y esclarecer su camino, mostrándoles hasta donde podían llegar por las vías que ellas mismas habían emprendido²⁵.

En un esquema similar a l'utilitzat pel FOC, els comunistes mostren satisfacció perquè el nou moviment obrer ha estat format *por las masas* i després expliciten el mateix interès per conduir aquestes masses cap al recte camí.

---

²² *Ibíd.*

²³ Hem vist en el capítol anterior que els comunistes reconeixien amb celeritat la importància de Comissions Obreres.

²⁴ Santiago Carrillo, *Después de Franco, ¿qué?*, París, 1966, pàg. 36.

²⁵ Tot i que aquestes paraules són recollides en un text posterior a la conjuntura de l'any 66, responen totalment a l'esperit del llibre de Santiago Carrillo *Después de Franco ¿qué?*, pensat i publicat en aquell moment històric. Santiago Carrillo, *Nuevos enfoques a problemas de hoy*. Editions Sociales, París 1967, pàg. 47.

Les dues organitzacions polítiques amb més capacitat per influir en el moviment obrer observen des d'una òptica similar l'aparició de Comissions Obreres; ambdues hi veuen l'oportunitat d'aplicar els seus principis i demostrar amb la seva activitat que l'estratègia que preconitzen és encertada i que durà, no només a la consecució de millores per als treballadors, sinó a l'obtenció d'uns objectius més ambiciosos que alliberaran la classe treballadora del jou a què està sotmesa, sigui la desaparició del franquisme sigui, anant més enllà, l'establiment de la societat socialista.

Les organitzacions *Frente*²⁶ adonant-se de la importància de la conjuntura extraordinària de l'any 66 i veient la força que el moviment de Comissions Obreres va prenent, publiquen, el mes de juliol d'aquell any, una llarga anàlisi de la situació econòmica, política i social del país i una reflexió entorn del procés que, a llur criteri, ha de seguir el moviment obrer²⁷. En el document es destaquen dos aspectes que assenyalen ja el camí que el FOC prendrà a partir de la reorganització de Comissions Obreres a Catalunya, després de les eleccions sindicals de 1966. D'una banda, es constata que el règim es va obrint a un procés de *liberalització* que prepara el país per a un franquisme sense Franco. És aquest un camí ple de perills per als treballadors, ja que aboca la classe treballadora al consumisme, l'alienació i, a la fi del procés, a la desmobilització²⁸. També la burgesia veuria amb bons ulls el camí emprès per la dictadura franquista la qual cosa facilitaria la introducció a Espanya del neocapitalisme europeu. D'altra banda, es denuncia l'actitud d'algunes organitzacions reformistes -en al·lusió al PCE-PSUC-, que frenen la tendència natural revolucionària dels treballadors i que amb la seva actitud excessivament cauta i prudent col·laboren a la consolidació del sistema capitalista. Segons el seu punt de vista, el moviment obrer està -des de l'aparició de Comissions Obreres- sotmès a dues influències ben distintes:

De una parte, la natural toma de conciencia revolucionaria a la que le conducen las contradicciones del capitalismo y que es encauzada por las organizaciones revolucionarias; de otra parte, las fuertes tensiones

---

²⁶ Federació del FLP, FOC i ESBA.

²⁷ *Declaración del Comité Político de las Organizaciones Frente FLP-FOC-ESBA, Julio 1966*: ANC, Fons Joaquim Lluverol, inv. 55, sig. top. 00.1.09.14. El document consta de tres parts. La primera tracta sobre la situació econòmica, social i política, la segona sobre l'estratègia i tàctica de la classe obrera i la tercera es pregunta sobre la necessitat de la política *frontista*.

²⁸ En consonància amb l'esperit d'aquest document, Ramón Bulnes (pseudònim de Quintana, militant del FLP d'Astúries, estretament lligat al FOC) publica a *Horizonte Español 66* (vol II, pàg. 285) un article -"Del sindicalismo de represión al sindicalismo de integración"- en el qual defensa justament aquesta tesi. Bulnes adverteix del perill que suposa l'estratègia de la CNS d'aquells moments que passava per intentar la integració de la classe treballadora al sistema econòmic i polític a través de les possibilitats que oferia l'augment del nivell de vida que el capitalisme estava aconseguint. Una anàlisi similar la fa C.B. a "Balance y perspectiva del sindicalismo español" publicat a *Cuadernos de Ruebo Ibérico*, núm. 8 d'agost-setembre de 1966, pàg. 5.

*reformistas que se hacen sentir en una clase obrera enfrentada a un capitalismo, primero de corte franquista -que le derrotó- y que luego se va transformando en neocapitalismo, en una sociedad de consumo de masas, que ve su desembocadura en el desarrollo europeo. Esta fuerte tensión reformista es alimentada por grupos políticos y sindicales que ven la posibilidad de contar con la base popular mediante el expediente de un oportunismo que ablanda las reivindicaciones de las clases trabajadoras*²⁹.

La lluita que es produeix entre la tendència natural revolucionària de la classe obrera i la possibilitat d'una certa acomodació que ofereix el neocapitalisme -amb l'inestimable ajut dels reformistes- esdevindrà l'eix central de l'estratègia d'aquesta formació política; és l'anàlisi a partir de la qual es desenvoluparà tota l'activitat del FOC i també les intervencions en les publicacions clandestines a les quals tenia accés³⁰. En conseqüència, la responsabilitat del FOC estarà, sobretot, a canalitzar el moviment obrer cap a la consciència revolucionària, d'una banda, i, de l'altra, a frenar la influència que els reformistes hi podien exercir.

Tal com es veu clar en la mateixa declaració del comitè polític, quan en el document es parla d'organitzacions reformistes es refereix concretament als comunistes del PCE-PSUC. Des del punt de vista dels *frontistes*, la política de reconciliació nacional seguida per aquests partits els fa, a l'hora de la realitat, 'seguidistes' de la burgesia i poc clars en la defensa dels treballadors i això els condueix, inevitablement, a l'acceptació de la societat capitalista. De fet, s'acusa els comunistes de menysprear el cabal de potència revolucionària que hi ha en els treballadors. Reduir la lluita a l'antifranquisme vol dir córrer el risc que els treballadors, una vegada sota el sistema de llibertats de la societat burgesa, s'integrin ideològicament i deixin de ser potencialment revolucionaris. Una estratègia basada únicament en aquest punt duu a la integració del moviment obrer i no pas a la revolució³¹. El fet, però, que el FOC fonamentés un dels eixos vertebradors de la seva política entorn de la crítica de l'estratègia del PSUC, va condicionar les relacions entre ambdues organitzacions tot enrrarint el període iniciat amb la represa de Comissions Obreres l'estiu de 1966 fins a 1969³². Cal dir, no obstant, que, a desgrat del que més endavant succeí, en aquests

---

²⁹ *Declaración del Comité Político...*, pàg. 4.

³⁰ Sobretot a *Cuadernos de Ruedo Ibérico* i a *Horizonte español*. Vegeu les notes anteriors i la posterior.

³¹ Aquest és el plantejament de Jordi Blanc a "Una medida de la integración de los metalúrgicos a Madrid" publicat a *Cuadernos de Ruedo Ibérico*, núm. 8, agost-setembre de 1966, pàgs. 96-107.

³² El FOC va desaparèixer aquell any, però les crítiques al reformisme del PSUC no desaparegueren perquè d'altres organitzacions polítiques radicals van prendre el lloc del FOC en aquesta qüestió.

moments el FOC tampoc descartava del tot la col·laboració puntual amb altres grups socials per tal de fer front al franquisme:

Los pactos para acciones concretas, de claro matiz antifranquista y que, al propio tiempo, puedan ser sentidas como propias por la clase obrera, deben continuamente ser propuestas por la organización política del proletariado³³.

De fet, el FOC no adopta, en aquest document, una postura de trencament ni amb els grups antifranquistes, tot i no ser obrers, ni, malgrat les crítiques, amb els comunistes. Si amb els primers considera que hi poden haver pactes puntuals, amb els segons te cura de matisar les crítiques assenyalant que el Partit Comunista no seria una organització reformista encara que la seva política sí que tindria implicacions reformistes³⁴. De fet, reconeixen en la labor dels comunistes l'encert principal d'haver situat a l'interior de la CNS uns militants que podien ser un revulsiu dins del moviment obrer:

A pesar de todo, el movimiento obrero, con su lucha, ha conseguido "infiltrar" a trabajadores conocidos por su fidelidad a la clase obrera y que han sabido utilizar ciertas posibilidades de lucha legal que sólo se ofrecían en el marco de la CNS³⁵.

D'altra banda, el Partit Comunista -PSUC a Catalunya- observava el panorama de la classe treballadora des d'un altre punt de vista posant en primer pla la lluita per l'enderrocament del règim franquista. Per tal d'aconseguir aquest objectiu, lluitava des del final de la guerra civil per sortir del seu aïllament i establir tantes aliances com fossin necessàries per acabar amb la dictadura. L'aparició de Comissions Obreres significava, a l'igual que per al FOC, una oportunitat per apropar-se a la classe treballadora i un mitjà imprescindible per aconseguir els seus objectius. La dilatada lluita antifranquista dels comunistes havia tingut, entre d'altres, l'efecte de conèixer de primera mà les dificultats d'articular un moviment obrer i desvetllar la consciència de classe enterrada sota la repressió del règim. L'estratègia del PCE-PSUC era flexible i adaptable a les circumstàncies sempre que l'objectiu principal -la lluita antifranquista-

---

³³ *Declaración del Comité...*, pàg. 13.

³⁴ *Ibid.*, pàg. 19. Cal dir, també, que el document assenjala com un element força negatiu el fet que el PCE-PSUC sigui víctima de l'anticomunisme més primari i que fins dintre de la mateixa classe obrera aquest aspecte hagi calat, cosa que, de retruc, afecta d'altres organitzacions de caràcter marxista.

³⁵ "Los trabajadores y el Sindicato", a *Cuadernos de Presencia Obrera* (edició del FOC), núm. 1, maig 1966, pàg. 2: ANC, fons Joaquim Lluverol, inv. 55, sig. top. 00.1.09.14, sig. sist. 221.

quedés cobert. Així, sorprèn que Santiago Carrillo, sent ja Comissions Obreres una realitat³⁶, abordés el problema de les eleccions sindicals de la manera següent:

En un lugar y en una hora determinados puede ser necesario, indispensable, boicotear las elecciones y los organismos sociales de dichos sindicatos. Pero en otro sitio o en otros momentos, puede ser muy útil a las Comisiones Obreras presentar sus candidatos a una elección de vocales o enlaces, para apoyarse en ellas, extender aún más su acción, y darle una cobertura legal que permita preparar más eficazmente las acciones extralegales³⁷.

L'acció dels comunistes respon a un punt de vista flexible, amb capacitat per adaptar-se a diferents situacions i sense establir una estratègia rígida. Es tracen línies generals d'actuació i es donen pautes per allunyar-se de la rigidesa militant i adaptar-se a les circumstàncies. Es tractava de possibilitar tots els camins que poguessin conduir d'una manera operativa a la protesta. No es descartaven ni les jornades de lluita, convocades des de dalt i amb una bona dosi de voluntarisme, ni tampoc el treball ran de terra de la reivindicació laboral estricta. El fort contrast entre un model i l'altre s'entenia en sentit complementari d'ambdós sistemes, que no havien d'entrar necessàriament en contradicció, ans podien conviure amb perfecta harmonia. Una tal flexibilitat estimulava l'activisme voluntarista, representat per les jornades de lluita i, d'altra banda, establia una línia d'acció, cauta i prudent, que tenia en compte la capacitat limitada de la classe treballadora de seguir experiments avantguardistes:

Si cayéramos en el error de considerar que esa importante vanguardia, con su solo ejemplo, sin el complemento de ese trabajo en profundidad, iba a tirar del conjunto de las masas, estaríamos expuestos a desilusiones peligrosas. Podríamos caer en una especie de gimnasia de las huelgas y las manifestaciones, que terminaría fatigando y debilitando esa vanguardia, sin decidir al grueso de las masas³⁸.

El treball en profunditat al qual Santiago Carrillo es refereix era d'anar desvetllant amb paciència i de mica en mica la consciència de classe necessària per emprendre

---

³⁶ Santiago Carrillo, *Después de Franco...*, pàgs 55-56. El llibre és l'informe de Carrillo al VII Congrés del PCE fet a Choisy-le-Roi, el juliol de 1965. Comissions Obreres havien pres força, sobretot a Madrid. La consigna establerta en aquell congrés va ser l'extensió de Comissions Obreres, i Marcelino Camacho, líder de les CCOO a Madrid, va entrar a la direcció del PCE en un clar reconeixement de la importància d'aquest moviment.

³⁷ *Ibíd.*

³⁸ Santiago Carrillo, *Después de Franco...* pàg. 63.

qualsevol acció. Aquest respecte pel moviment propi de la classe treballadora, aquest gradualisme cautelós, va ser entès per les organitzacions polítiques que juntament amb els comunistes formaven part de Comissions Obreres, com una rèmora i un fre a les possibilitats del moviment obrer en la lluita antifranquista i anticapitalista. L'acusació de reformisme feta als comunistes pel FOC, primer, i després per altres organitzacions radicals, sovintejà des d'aquesta etapa -iniciada després de les eleccions de 1966- fins a l'etapa de la transició democràtica.

El posicionament paral·lel de les dues organitzacions polítiques amb més pes del moment és, malgrat les aparences, evident. D'una banda, FOC i PSUC veuen encarnada en Comissions Obreres l'organització obrera més genuïna, aconseguïda a través del ressorgiment de la força obrera que havia estat apartada per la repressió franquista. Ambdues organitzacions aspiraven a conduir-la pels viaranyos necessaris per aconseguir els seus objectius últims³⁹ i es malfiaven de les altres opcions que, segons el PCE-PSUC, podrien trencar el ritme segur i pausat per poder anar ampliant el cercle antifranquista, o que, al contrari, segons el punt de vista del FOC, podrien convertir-se en un fre i un inconvenient a l'hora d'estimular la consciència de classe innata en els treballadors. El FOC i el PSUC es movien en un magma teòric insegur i a vegades contradictori, fruit en part del voluntarisme i en part de l'anàlisi més veraç de la realitat. Els primers confiaven cegament en la potència de la classe treballadora i en la seva intrínseca capacitat revolucionària, alhora que es malfiaven de la capacitat integradora del sistema capitalista. Els segons ho confiaven tot a una estratègia cauta i prudent, que estimulava de mica en mica la consciència dels treballadors a base d'activar els conflictes més propers als interessos d'aquests, mentre confiaven cegament en el resultat de jornades nacionals allunyades del treball quotidià i efectiu en les empreses.

Podem dir, doncs, que ambdues organitzacions polítiques partien d'anàlisis o estratègies contradictòries, que es traduïen en accions dels uns boicotejades o qüestionades pels altres. L'aspiració d'ambdós partits a dirigir el moviment obrer els conduïa inexorablement a l'enfrontament i a la inestabilitat, uns elements que van caracteritzar, de fet, el període posterior a les eleccions de 1966.

Eleccions sindicals

El govern havia convocat les eleccions sindicals per al mes de setembre de 1966. El 14 de maig havia publicat el *Reglamento General de Elecciones* que preveia el sufragi

---

³⁹ Tant si aquests eren aconseguir millores laborals, com enderrocar el sistema franquista o construir el socialisme.

igual, lliure i secret per escollir el nivell inferior dels representants -enllaços i jurats- i alhora rebaixava l'edat de participació dels 23 als 21 anys. La necessitat del sindicat vertical de comptar amb una base suficient que li permetés obtenir una posició sòlida dins el règim franquista, va portar l'organització sindical a posar en funcionament el seu immens aparell burocràtic per aconseguir la participació dels treballadors en les properes eleccions sindicals, cosa que no havia aconseguit en els comicis anteriors de 1963. D'aquesta manera es va iniciar una intensa campanya populista que cridava a la participació amb el lema de *vota al mejor* i que es va transmetre a través dels mitjans audiovisuals de tot el país. Es van posar en circulació 80.000 cartells, 280.000 reglaments electorals repartits a les empreses, reclams publicitaris de sis minuts emesos dues vegades la setmana en 40 emissores de ràdio, una taula rodona setmanal a la televisió, espots, pel·lícules i diapositives projectades en 635 cinemes⁴⁰. El règim incitava a escollir el millor i ho feia d'una manera activa i amb uns mitjans sorprenents per a l'època. A més, José Solís, *Delegado Nacional de Sindicatos*, va iniciar una gira per les ciutats espanyoles amb la finalitat de mobilitzar els treballadors i disposar-los en favor de les eleccions tot dissuadint-los de temptacions abstencionistes i assegurant-los la utilitat dels representants sindicals. A Barcelona, el ministre Solís va presentar les seves credencials el 4 de juliol al Palau dels Esports només dos mesos abans de la convocatòria d'eleccions.

Hem vist que a Madrid Comissions Obreres continuaven llur tasca de lluita sindical encapçalant un fort moviment reivindicatiu que confluïa en l'organització de la participació obrera a les eleccions sindicals de la CNS. A Catalunya, tot i la predisposició de les organitzacions polítiques, no hi va haver cap tipus de moviment fins que el mes d'agost, un mes abans de les eleccions, va arribar la primera convocatòria per preparar les eleccions. La primera reunió es va fer el 6 d'agost en una escola del Besòs a la qual van participar una trentena de treballadors, dos del FOC, alguns independents i la resta -la majoria- del PSUC⁴¹. D'aquestes primeres

---

⁴⁰ Jordi Estivill i Josep Mª de la Hoz, *La cultura política dels treballadors a Catalunya. Estudi sobre les eleccions sindicals (1944-1987)*, Publicacions de la Fundació Jaume Bofill i Edicions de la Magrana, col·lec. Temps de futur, Barcelona 1988, pàgs. 51-52. El 23 de setembre, Solís Ruiz va aparèixer a la televisió amb un discurs en el que animava a participar a aquells que: *crean tener fuerza, influencia o prestigio cerca de sus compañeros han de probarlo en estas elecciones*. Als que criticaven el sindicat vertical, els deia que: *ahora tienen la ocasión de meterse dentro y de defender prácticamente los intereses de los trabajadores. Esto, lejos de asustar a nadie, en el mundo sindical lo estamos deseando y hemos puesto todo lo que estaba de nuestra parte para que sea posible*. Pere Ysàs, *Disidencia y subversión*, Ed. Crítica, Barcelona 2004, pàg. 92.

⁴¹ Julio Sanz Oller, *Entre el fraude y la esperanza. Las Comisiones Obreras de Barcelona*, París 1972, pàg. 70. José Antonio Díaz -*Luchas internas en...*, pàgs. 98-99- situa la reunió en aquest dia 6 d'agost i diu que hi havia 3 representants del FOC i la resta del PSUC; Julio Sanz Oller recorda haver vist -ho afirma, però, de manera imprecisa- algun membre de la JOC.

reunions va sortir un document que cridava a la participació en les eleccions i situava el perfil del candidat que s'havia d'escollir:

*Los más honestos, los más capacitados y los que con mayor espíritu de sacrificio defiendan nuestros intereses, sin distinción de ideología o credo alguno. Hombres que se presten a servir al cargo, con todas sus consecuencias e incomprensiones y no aquellos QUE ASPIRAN A SITUARSE PARA SERVIRSE DE ÉL*⁴².

En el mateix document s'indicaven els punts considerats bàsics que els futurs càrrecs sindicals havien de comprometre's a defensar. En el primer s'indicava que el sindicat havia de ser netament obrer i unitari, amb tots els càrrecs elegibles de dalt a baix en eleccions lliures i democràtiques. El segon reclamava el dret de vaga sense cap restricció. El tercer demanava la revisió del salari mínim interprofessional i el quart estableia que calia adequar aquell salari a una escala mòbil calculada a partir dels productes de primera necessitat com ara els aliments, els vestits, medicaments, habitatge, etc. En cinquè lloc es demanava seguretat absoluta per defensar els drets dels treballadors i el sobreseïment de tots els processats per aquesta causa. En sisè lloc es parlava del control dels treballadors dels Monts de pietat i Mutualitats i en setè i darrer lloc es reclamava el 100% del salari real en cas de jubilació, malaltia i accident. Acabava el document amb una crida a la unitat sense distinció d'ideologia i una invocació pel futur Sindicat Democràtic i Unitari⁴³.

Comissions Obreres havien endegat el procés de les eleccions d'una manera formal, però a moltes empreses s'havien iniciat els preparatius sense esperar el document sorgit de les reunions de coordinació. D'una manera o altra, la crida a la participació es va estendre com una taca d'oli i els militants de les organitzacions clandestines repartien fulls volants i treballaven febrilment per captar persones disponibles per a formar les candidatures. Tot aquest moviment que bullia entorn de les eleccions sindicals va ser captat per la policia que, en un document de setembre d'aquell any, advertia de l'organització dels *grupos contrarios al Régimen*⁴⁴ per participar a les eleccions sindicals. L'exemple dels estudiants organitzant un sindicat democràtic en el convent dels caputxins de Sarrià el mes de març era un precedent temible que planava

---

⁴² Les majúscules són a l'original. *Plataforma Electoral para las próximas elecciones sindicales*, Comisiones Obreras de Barcelona y provincia. Agost 1966, a José Antonio Díaz, *Luchas internas en CCOO...*, pàgs. 98-99.

⁴³ *Ibid.*

⁴⁴ *Nota Informativa de la Brigada Regional de Información de 15 de setembre de 1966* de l'arxiu del Govern Civil de Barcelona, C1243-II. citat a Carme Molinero i Pere Ysàs, *Productores disciplinados ...* pàg. 161.

sobre la jerarquia; era clar que una organització democràtica dels treballadors podia tenir unes conseqüències més greus i preocupants que la dels mateixos estudiants⁴⁵. Des del punt de vista del Govern Civil i dels jerarques del règim, en aquells moments d'eleccions sindicals, no quedava altra cosa a fer que estar a l'expectativa i confiar en la capacitat de la CNS⁴⁶ d'englobar i sotmetre els enllaços i jurats sortits de les urnes. Les organitzacions clandestines van preparar amb convenciment i dedicació les eleccions sindicals, les quals suposaven un salt qualitatiu per al moviment obrer sotmès a la dictadura franquista; aquella dedicació i interès no va impedir, però, que hi hagués dificultats o que la inexperiència provoqués errors d'estratègia i falta de previsió. Tot i les reunions prèvies i la lectura atenta del nou *Reglamento*, es van cometre algunes equivocacions en la interpretació de la reglamentació que va dur a estratègies equivocades: és el cas concret dels treballadors de la *Maquinista Terrestre y Marítima*, els quals van decidir concentrar tota l'energia a organitzar la candidatura dels jurats d'empresa perquè el Reglament els reservava per a la negociació dels convenis; en canvi, no es va cuidar la candidatura dels enllaços sindicals perquè, segons la intepretació dels líders, no servien per a res. El resultat va ser que Comissions Obreres van guanyar a la MTM els jurats d'empresa i van perdre els enllaços sindicals, la qual cosa implicava perdre un bon nombre de persones que tenien encomanada una tasca tan important com la connexió amb els treballadors que eren a peu de màquina. L'error estratègic privà Comissions Obreres de la *Maquinista Terrestre i Marítima* de tenir aquesta connexió d'una manera directa i la va facilitar a l'empresa⁴⁷.

Si la falta d'experiència i la precipitació podien fer cometre errors d'aquest nivell a una empresa organitzada i coneguda arreu pel seu lideratge dins el moviment obrer, en altres, com ara la SEAT, les dificultats es van presentar a l'hora de trobar candidats disposats a assumir la responsabilitat d'una candidatura. Complir els requisits i assumir el risc d'haver d'enfrontar-se a una patronal com la de la SEAT no era tampoc una tasca fàcil. Malgrat els esforços de la militància i l'interès que les eleccions van despertar, en aquesta empresa no es va poder completar la candidatura de 48 persones necessàries per ocupar els llocs d'enllaços i jurats. Si, malgrat les dificultats,

---

⁴⁵ *Ibíd.*

⁴⁶ El to en què està redactada la nota de la policia fa sospitar que hi havia sectors del règim que no confiaven del tot en aquesta capacitat: (...) *por lo que existe cierta preocupación y temor en los medios incondicionales al Régimen, de que estos elementos puedan conseguir un número suficientemente elevado de cargos representativos, como primer paso a una total transformación de los Sindicatos y convertirlos en una institución eficaz y potente contra el Régimen.* *Ibíd.*

⁴⁷ Daniel Cando. Entrevista, el 10 de desembre de 1998.

la candidatura va ser escollida massivament, no va impedir que també fossin escollits d'altres candidats favorables a l'empresa⁴⁸.

Els errors o les dificultats no impediren que l'ambient a l'interior de les empreses -sobretot a les grans- fos altament favorable a la participació i, en conseqüència, els vots a *la mula Francis*⁴⁹, tan freqüents a les anteriors convocatòries, ara gairebé desapareguessin⁵⁰. Ara bé, cal veure també que l'afluència massiva a les urnes va significar que el resultat no fos únicament profitós per a les candidatures properes o favorables a Comissions Obreres.

El lema *Vota al mejor* havia fet fortuna i molts treballadors que desconeixien el moviment de Comissions Obreres -sovint a petites o mitjanes empreses- o que, en el millor dels casos, el reconeixien com el sotasignat d'alguns fulls volants recollits al carrer, se sentiren atrets per la participació. Molts amb escepticisme, altres entusiasmats per les possibilitats de fer sentir la seva veu, d'altres perquè ho veien com una oportunitat de canalitzar algun problema concret⁵¹, tots amb l'esperança que el moviment entorn de les eleccions sindicals tingués alguna repercussió que satisfés les seves inquietuds.

A l'empresa *Laforsa* de Cornellà es presentà una candidatura feta del contacte informal entre els companys i de la lectura de la premsa on es trobava aquell *Vota al mejor* repetit fins a la societat. Algunes persones d'aquella candidatura comptaven amb una consciència, més o menys difusa, que provenia de l'època de la seva infància; la majoria, però, es presentava a les eleccions animats pel moment i esperonats per les notícies que arribaven d'altres fàbriques on els treballadors negociaven convenis i milloraven les condicions de treball⁵².

A banda d'aquests exemples, cal tenir present que la inèrcia de moltes empreses els feia presentar el resultat d'unes eleccions que no havien existit en la realitat. Els empresaris omplien uns impresos que enviaven al sindicat vertical sense que els treballadors s'haguessin assabentat que s'havien fet eleccions⁵³. L'empresa nomenava

---

⁴⁸ Julio Sanz Oller, *Entre el fraude y la esperanza...*, pàg. 70.

⁴⁹ Una icona popular de l'època. Era freqüent que les paperetes de vot s'omplissin amb noms de personatges populars. Aquests vots eren la manera de mostrar el rebuig a unes eleccions que es consideraven inútils.

⁵⁰ Daniel Cando. Entrevista, el 10 de desembre de 1998.

⁵¹ Tal és el cas de Vicenç París. Entrevista, el 28 de novembre de 1996.

⁵² Esteban Cerdán Francés. Entrevista, el 3 de febrer de 1997.

⁵³ Això podia ocórrer normalment en empreses petites; *Manolín* explica que el taller on treballava en aquells moments, el representant sindical era la persona que duia la comptabilitat; *Manolín* no en coneixia d'altre, ni havia vist cap procés d'elecció. Entrevista, 15 d'octubre de 1996.

directament, proposava o animava les candidatures de treballadors de confiança que podien cobrir el lloc sense gaire risc⁵⁴.

Comissions Obreres havien apostat clarament per les eleccions sindicals, però el moviment no posseïa encara prou suficient entitat ni organització per controlar les candidatures dels diferents sectors de la producció. A Barcelona s'havia fet la primera reunió el 6 d'agost i el contingut de la trobada es va centrar a fer una declaració d'intencions sobre les reivindicacions dels treballadors, però hi faltava capacitat organitzativa per posar dempeus candidatures més o menys dirigides. El full volant que es va fer després d'aquella reunió feia una crida a la participació, es referia al perfil bàsic del representant sindical i enumerava els punts de reivindicació essencials⁵⁵. Poc temps hi havia amb un mes per a coordinar una estructura mínima, localitzar i articular candidatures pròpies de Comissions Obreres. Tot i la "permissivitat" conjuntural del règim, cal no oblidar les dificultats inherents a la situació de repressió estructural de la dictadura franquista. No hi havia doncs ni temps material, ni condicions per posar dempeus veritables candidatures de Comissions Obreres per a presentar-se a les eleccions sindicals de 1966. Hi va haver, això sí, un ambient generalitzat a favor de la participació, estimulat, d'una banda, pel règim i, de l'altra, per l'opinió de persones destacades dins les grans empreses -amb repercussions en altres- i pels fulls volants dispersos per les zones industrials dels pobles i ciutats de Catalunya.

L'organització de Comissions Obreres no arribava gaire més enllà de les zones industrials de la ciutat de Barcelona, malgrat que el document a què fèiem referència més amunt fos signat per *Comisiones Obreras de Barcelona y provincia*, la realitat era que gaire més enllà de la ciutat de Barcelona l'organització de CCOO no existia com a tal. Les primeres assemblees convocades en nom de Comissions Obreres a les ciutats més industrialitzades de Catalunya, es van produir com a resultat de les eleccions sindicals i, en la majoria dels casos, a partir de l'extensió del moviment a través de l'impuls donat pel PSUC⁵⁶. En aquestes circumstàncies, l'organització de candidatures a les empreses importants fora del nucli barceloní no va ser impulsat per Comissions

---

⁵⁴ Algunes persones entrevistades parlen d'aquests representants decidits per l'empresa que, en algun cas, podien tenir fins i tot un perfil d'honestedat o rectitud que els portava a ser discretament reivindicatius. José Cano en posa un exemple. Entrevista el 29 d'octubre de 1996. Una dada curiosa: algunes de les persones entrevistades consideren que les primeres eleccions sindicals que el franquisme havia realitzat eren aquelles en què havien participat directament i no reconeixien o no recordaven les anteriors. Aquesta absència de records reforça la idea que en moltes ocasions les eleccions sindicals no es celebraven tan sols ni de manera formal.

⁵⁵ *Plataforma electoral para las próximas....*, a J.A. Díaz, *Luchas internas en CCOO...*, pàgs 98-99. Veg. nota 43.

⁵⁶ Tals són els casos de Sabadell, Terrassa, Reus o Tarragona.

Obreres, sinó que fou una tasca assumida directament per algunes organitzacions polítiques i sindicals presents en aquell indret⁵⁷.

Exemple d'aquesta situació és el relat que M.M. ens fa de l'empresa tèxtil *Viuda Castells* de Terrassa, on una única secció es va mobilitzar entorn de les candidatures alternatives. Malgrat l'exemple d'aquell departament, els treballadors de les altres seccions s'hi van girar d'esquena: *la gente no quiso saber nada*⁵⁸. En un mitjà clarament hostil, no era fàcil arribar a la massa dels treballadors i que aquests decidissin formar part de candidatures compromeses que els poguessin portar problemes. Cal veure que una cosa era presentar-se dins una candidatura més o menys compromesa i una altra cosa era votar-la. És evident que, si s'aconseguia constituir una candidatura propera als treballadors, aquests s'hi bolcarien votant-la, mantenint després una actitud d'expectativa distanciada.

És indubtable que les eleccions sindicals de 1966 van generar unes expectatives superiors de les convocatòries anteriors, que moltes candidatures s'erigiren a l'escalf de la propaganda de la CNS i, també, a partir de l'opinió generada pel moviment de CCOO; tampoc no podem obviar la realitat de molts treballadors als quals no arribava l'ona expansiva del moviment de Comissions Obreres i es guiaven per la inèrcia o el simple deixar passar que no comporta problemes. Tot i tenint això en compte, no hi ha dubte que la participació aconseguida, un 83,3% de l'electorat, va ser prou important: un fidel reflex del moment extraordinari viscut en aquella convocatòria.

Per entendre i situar amb precisió aquell moment, cal tenir presents cadascun dels factors que hem vist més amunt. D'una banda, la presència militant de Comissions Obreres que, tot i alguna manca de previsió o els errors comesos per algunes candidatures, obtingueren un èxit notable reflectit en els resultats de les grans empreses i també en la influència que llurs líders exerciren sobre els treballadors de les empreses petites i mitjanes que no comptaven amb prou força o organització. De l'altra banda, tampoc no es pot menystenir el paper de la CNS en l'augment de la participació dels treballadors en aquelles eleccions. Tal com hem vist més amunt, el sindicat vertical va aconseguir la participació dels treballadors a través de la difusió massiva de propaganda en els mitjans de comunicació. Per últim, tampoc no hem d'oblidar el sistema tradicional que la CNS utilitzava per organitzar i controlar el procés de les eleccions sindicals amb la complicitat d'una bona part de la classe empresarial. Cal matisar i precisar algunes visions massa optimistes que fan aparèixer Comissions Obreres com a responsables principals de l'augment de la participació en les eleccions

---

⁵⁷ Sobretot PSUC i JOC, juntament amb altres grups minoritaris.

⁵⁸ M.M., entrevista, 15 de febrer de 1999.

sindicals de 1966⁵⁹. De fet, la participació de Comissions Obreres a les eleccions sindicals de 1966 va ser decisiva, però ho va ser, sobretot, per les conseqüències que aquesta decisió va tenir⁶⁰ i no tant perquè els treballadors decidissin presentar-se massivament entorn del moviment de les esmentades Comissions Obreres.

Foren escollits prop de dos-cents mil enllaços sindicals⁶¹ i uns vint-i-quatre mil jurats d'empresa⁶². El 75% dels representants escollits -enllaços i jurats- tenien menys de 45 anys⁶³, i al menys un de cada quatre havia nascut després de la guerra civil. El nombre de centres en què el jurat d'empresa quedà constituït va ser de 4.345 de les 5.308 empreses on es podia fer⁶⁴.

Molts dels escollits eren membres de Comissions obreres⁶⁵ que havien presentat candidatures amb diferents graus de consciència de pertinença a una organització, però d'altres només havien sentit parlar d'aquesta organització o la reconeixien com a signant dels fulls volants que recollien pel carrer. Els uns i els altres foren immediatament convocats per la jerarquia de la CNS dins l'estratègia que aquesta organització tenia traçada. Una vegada realitzades les eleccions, el sindicat vertical

---

⁵⁹ *La participación en las elecciones de 1966 fue muy alta, pero no porque los funcionarios verticalistas convencieran a los trabajadores de la conveniencia de votar, sino porque, paralelamente, el movimiento obrero clandestino, había decidido impulsar resueltamente la presentación de sus militantes y de otros trabajadores no vinculados al verticalismo a todos los cargos electivos.* Carme Molinero i Pere Ysàs a *Productores disciplinados y minorías subversivas...* pàg 68. Cal dir que aquests autors se situen en un context espanyol, i ja hem vist que el procés a Madrid va ser força diferent.

⁶⁰ L'expansió de Comissions Obreres i la capacitat de penetració d'aquesta organització a l'interior de les empreses va esdevenir sobretot a partir de les eleccions sindicals quan a la CNS es va produir una confluència dels militants més avançats amb una gran quantitat de representants sindicals que hi havien arribat des de diferents procedències.

⁶¹ Jordi Estivill i Josep Mª de la Hoz, *La cultura política dels treballadors...*, pàgs. 51-52. Els autors no aclareixen si aquestes xifres són només per a Catalunya. Sartorius cita una quantitat similar -206.296- per a tot Espanya: *Mundo Social*, núm. 174, febrer de 1970. Del total dels enllaços escollits, 17.196 ho són pels tècnics. 31.438 pels administratius, 92.586 pels especialistes i 58.342 per no qualificats. Del total -199.562- només 15.557 són dones.

⁶² Aquesta és l'especificació dels jurats d'empresa: 4.509 pel col·legi de tècnics, 5.174 pels administratius, 7.955 pels especialistes i 6.474 pels no qualificats. Del total -24.112- només 1.767 són dones. Jordi Estivill i Josep Mª de la Hoz, *La cultura política dels treballadors...*, pàgs. 51-52.

⁶³ Dels enllaços escollits, el 24,4% tenen entre 21 i 30 anys, el 51,3% entre 31 i 45 anys i el 24,3% entre 46 i 65 anys. Dels jurats, el 22,9% tenen entre 21 i 30 anys, el 52,6% entre 31 i 45 anys i el 24,5% entre 46 i 65 anys. *Ibíd.*

⁶⁴ Els jurats d'empresa es podien constituir en aquelles empreses que comptaven amb més de cent treballadors. Noteu que unes mil empreses es quedaren sense aquest organisme. *Ibíd.*

⁶⁵ Cal entendre la pertinença a Comissions Obreres en un sentit ample. S'era de CCOO en la mesura en què "s'estava a Comissions Obreres". En aquests moments no hi havia prou organització per parlar en plenitud de membres de les CCOO: *les candidatures de Comissions Obreres, per la pròpia estructura i pel que era el moviment en aquella època, eren difuses. Qui era de Comissions i qui no ho era?* Daniel Cando. Entrevista, el 10 de desembre de 1998. Cando parla de diferents graus de compromís. En altres entrevistes es detecta també aquesta manera imprecisa de ser de Comissions Obreres; sentir-se part de les comissions obreres, en aquest moment, podia significar tenir un contacte més o menys furtiu amb algú compromès que hagués assistit prèviament a alguna reunió.

pretenia dirigir aquella massa d'enllaços i jurats cap a un moviment controlat que degudament encarrilat havia d'atorgar a l'organització sindical la força i la presència necessària dintre del règim franquista. Per dur a bon terme aquest objectiu la CNS comptava amb el poder que li atorgava ser un organisme oficial, exercir un poder il·limitat sobre el món dels treballadors i ser auxiliat per la repressió inherent a la dictadura franquista. Davant d'això se situaven els treballadors més conscients amb l'única arma del convenciment propi i de la paraula. A les reunions convocades pel sindicat vertical, hi acudien tot tipus de representants sindicals: membres actius de Comissions Obreres, treballadors desperts que s'havien presentat a les eleccions guiats per un *instint* innat⁶⁶ o treballadors que havien estat escollits amb vista a solucionar un problema concret de la fàbrica que representaven. En moltes d'aquelles primeres reunions convocades per la jerarquia verticalista, es va fer present el sentiment de força que tenien els membres de Comissions Obreres. Esteban Cerdán, escollit en aquelles eleccions sindicals i que només coneixia el moviment de Comissions Obreres a través dels fulls volants que recollia amb tot interès pels volts de l'empresa de Cornellà on treballava, explica els records de la primera assemblea convocada després de les eleccions sindicals:

Asisto a la primera asamblea que se celebra en el salón de actos, de plenos, del Ayuntamiento de Cornellá y allí me encontré con la sorpresa y la admiración. Me quedé deslumbrado; había un compañero de la Siemens que intervino, era un jurado de empresa, que lo primero que dice es que allí estaba el retrato de Franco colgado y que por qué tenía que estar. Se armó la marimorena. Estaban los jefes sindicales, pero allí aguantamos. A mí me creó una corriente interna de satisfacción que fue algo tremendo porque además vi que no pasaba nada, que se podía empezar a decir cosas⁶⁷.

El sentiment íntim de satisfacció d'Esteban Cerdán anava de bracet amb l'estupefacció de molts altres que per primera vegada sentien en públic paraules similars. Alguns d'aquests representants sindicals van protagonitzar una carrera meteòrica, des del desconeixement polític a la postura més radicalitzada possible; d'altres van iniciar-se en el camí de l'oposició sindical i d'aquí passaren al compromís polític⁶⁸.

---

⁶⁶ Esteban Cerdán Francés. Entrevista, el 3 de febrer de 1997.

⁶⁷ *Ibíd.* La utilització de les assemblees de la CNS -denúncia pública i abrandada del sindicalisme vertical, règim franquista, etc.- per part dels treballadors organitzats políticament venia ja d'anys anteriors, però va ser arran de les eleccions sindicals de 1966 que aquesta actitud es va fer més present.

⁶⁸ Ginés Fernández Pérez explica en la seva entrevista algunes d'aquestes trajectòries que es produïren a Sabadell. Entrevista, l'1 d'abril de 1996. També Francisco Conesa explica que ell, sense tenir una posició de lideratge, assistia amb molt d'interès a aquestes reunions. Més

L'encert de l'estratègia de Comissions Obreres de participar a les eleccions sindicals de 1966 quedà demostrada, no tant pel nombre de les candidatures alternatives proposades, sinó pel moviment que van generar posteriorment en capitalitzar la potencialitat que oferien els resultats de les eleccions. Aquesta capacitat d'atracció que Comissions Obreres exerciren sobre molts representants escollits fou el motor sobre el qual es va assentar la força del moviment obrer. En efecte, com advertia la Brigada de Información Regional de la policia el setembre de 1966, aquella atracció es convertí en una eina *eficaz y potente contra el Régimen*⁶⁹.

Després de les eleccions sindicals

El desembre de 1966 la Joventut Obrera Catòlica -JOC- publicava a la seva revista una taula rodona sobre el tema de les eleccions sindicals, on reconeixia que la participació obrera havia augmentat molt i que les eleccions havien generat una expectativa mai vista anteriorment. El nucli principal de la discussió es centrà a saber quines havien estat les raons del canvi en el comportament dels treballadors davant les urnes. La resposta, coral com pertoca a una taula rodona, és múltiple: va des de fer ressaltar la necessitat que tenen els treballadors d'una veritable representació sindical, deixant-se estar d'ideologies⁷⁰, fins a la força que alguns líders demostraven tenir en algunes empreses. S'assenyala la importància de la propaganda del sindicat vertical que va obtenir ressò en moltes empreses o que els nous representants són joves -"ye-yes"- amb capacitat de reivindicació⁷¹. Cap de les raons que els joves sindicalistes addueixen no són novetat i totes formen part de les raons que van impulsar molts treballadors a votar a les eleccions. Aclaparats per la nova situació creada amb la participació massiva a les eleccions, els joves de la Joventut Obrera no arribaven a formular-se la pregunta clau en aquella conjuntura: Quin era el paper dels representants sindicals una vegada escollits? Quina l'orientació a seguir després de les eleccions?

Si ens atenim a la reflexió que es fa amb posterioritat sobre el treball dels representants sindicals, obtindrem diverses respostes segons l'orientació política del

---

endavant Francisco Conesa es feu membre actiu de Comissions Obreres i encara més tard membre del PSUC. Entrevista, el 3 de març de 1997.

⁶⁹ *Nota Informativa de la Brigada Regional de Información de 15 de setembre de 1966*, de l'arxiu del Govern Civil de Barcelona, C1243-II. Citat a Carme Molinero i Pere Ysàs, *Productores disciplinados...* pàg. 161. Veg. nota 44.

⁷⁰ Al·lusió velada a l'abstencionisme predicat pels socialistes.

⁷¹ "En torno a las elecciones sindicales", taula rodona a, *Juventud Obrera*, núm. 113, desembre 1966. "Ye-yes" era el terme popular amb què es designava els joves més agosarats, que trencaven formes tradicionals amb el vestit, el pentinat i també, en aquest cas, amb la submissió al règim.

qui elabora l'anàlisi. Pels més crítics, el resultat de les eleccions sindicals fou nefasta perquè els representants sindicals van patir una forta repressió que va deixar sense líders el moviment obrer o, més greu encara, les reivindicacions es van rebaixar de tal manera que en lloc d'estimular la consciència dels treballadors distreien la classe treballadora de la lluita per la revolució, cosa que, segons el seu criteri, era l'objectiu principal de la lluita obrera⁷². Pels militants amb aspiracions més moderades, la participació sindical a les eleccions va donar uns resultats excel·lents en la mesura que va permetre connectar amb els treballadors i fer una feina que altrament no s'hauria pogut fer:

Tanto yo como otros compañeros nos presentamos a las elecciones de 1966 por una razón táctica. No pensamos que íbamos a cambiar el Sindicato, pero sí creíamos que a nivel de empresa tendríamos la oportunidad de trabajar (...) Así se han podido plantear problemas colectivos, asambleas en las fábricas, reuniones en los mismos sindicatos. Puedo decir que yo realicé una serie de acciones en la empresa, durante tres años, que no hubiera podido realizar sin ser representante sindical⁷³.

J.N. posa en relleu que el líders més avançats i els que formen part d'organitzacions polítiques tenen la capacitat de connectar amb altres treballadors que confien en ells i els permeten avançar en una línia lenta i poc espectacular però que aconsegueix unes millores laborals que la precarietat dels treballadors agraeix. Tanmateix, el punt de vista del militant que pretén grans canvis en les condicions polítiques, considera que això no és res, fins i tot opina que allò que aquests líders van aconseguir no va ser més que provocar la "*degeneración de la reivindicaciones*", i "*que los únicos logros estribaron en asuntos de poca importancia*"⁷⁴.

Ambdues visions formen part de l'elaboració posterior feta a partir de la revisió d'aquella conjuntura i dins les eternes discussions que enfrontaven els diferents sectors polítics representats a l'interior de Comissions Obreres, unes opinions que són recollides per *Mundo Social* l'any 1971, en una època on les postures contràries i d'enfrontament eren aferrissades⁷⁵. Si al contrari, ens atenim a les fonts del mateix període que analitzem, veurem que la perspectiva dels grups polítics canvia del tot.

---

⁷² Manuel Requena a *Mundo Social*, núm. 188, maig 1971. Citat a Eduardo Martín i Jesús Salvador, *Las elecciones sindicales. Cuestiones prácticas para la lucha sindical*, Ed. Laia, Barcelona, 1975, col·lecció Primero de Mayo, pàg. 86.

⁷³ J. N. a *Mundo Social*, núm. 188, maig de 1971. *Ibid.*

⁷⁴ Manuel Requena, *Ibid.*

⁷⁵ El FOC havia desaparegut i d'altres organitzacions polítiques en prenen el relleu en la crítica constant del "reformisme".

En les discussions, i les anàlisis prèvies a les eleccions sindicals, la gran preocupació radicava en la possibilitat que la CNS controlés i dominés les accions dels representants sindicals sorgits de les urnes. En el llenguatge de l'època, es parlava de la possibilitat d'absorció dels representants pel sindical vertical. Aquesta qüestió i la necessitat de suport dels treballadors als elegits són els elements predominants que la documentació de l'època reflecteix i no pas si a través d'aquests representants es farà o no es farà la revolució:

Si las próximas elecciones sindicales nos encuentran organizados éstas podrán ser la ocasión para dar un paso adelante; lo podrán ser en la medida en que los compañeros que elijamos como enlaces y jurados sepan que tienen el apoyo de una comisión obrera capaz de responder de manera adecuada a las iniciativas de los patronos y la de la CNS. Por el contrario, sería suicida elegir a algún compañero honesto como enlace sindical y dejarlo solo en la CNS. (...) Los enlaces y jurados que elijamos deben ser los miembros de la comisión que luchan en la CNS; el resto de nuestra organización debe permanecer al margen, luchando con otros medios; es la única forma de que los "infiltrados" no sean absorbidos⁷⁶.

Una reflexió similar es feia al PCE-PSUC quan Santiago Carrillo denunciava la postura de socialistes i anarquistes que des de llur exili francès defensaven l'abstenció i titllaven l'actitud contrària de col·laboracionista. Els comunistes esperaven el treball dels representants sindicals i fiaven l'èxit o el fracàs de les seves accions al suport que aquests havien de rebre de les comissions obreres establertes en les fàbriques; aquesta era la garantia d'avançar en la lluita contra el franquisme i contra el sistema d'opressió dels treballadors⁷⁷ i, podem afegir també, la garantia que els treballadors elegits no fossin manipulats i absorbits per les maniobres de la CNS⁷⁸.

L'anàlisi que les organitzacions polítiques fan sobre els representants sindicals sorgits de les eleccions de 1966, mostra la capacitat que atorguen a la CNS d'assimilar enllaços i jurats. Aquesta falta de confiança en llur pròpia força no revela altra cosa

---

⁷⁶ "Los trabajadores y el sindicato", a *Cuadernos de Presencia Obrera*, edició del FOC, núm. 1, maig de 1966: ANC, fons Joaquim Lluverol, inv. 55, sig. top. 00.1.09.14, sig. sist. 221.

⁷⁷ Santiago Carrillo, *Nuevos enfoques a problemas de hoy...*, pàg. 67.

⁷⁸ En un altre context i referint-se a l'experiència de penetració en el sindicat vertical, Carles Navales diu que: *con ello conseguíamos dos objetivos de enorme importancia: reforzar nuestra organización y evitar la división sindical que se podría haber producido en el caso de dejar en manos de los verticalistas a muchos enlaces y trabajadores honrados, que no hubiesen conocido el alcance de la maniobra hasta que, al cabo de los años, constatasen que sus reivindicaciones no podían conseguirse en un marco tan dependiente del poder.* Manuel Ludevid, *Cuarenta años de sindicato vertical*, Ed. Laia, col·lec. Primero de Mayo, Barcelona, 1977, pàgs. 111-2.

que una gran inseguretat fruit de la debilitat de l'organització i fruit també del mitjà hostil en què el moviment obrer havia de moure's⁷⁹. En altres paraules, és un reconeixement explícit de la falta de control que Comissions Obreres podien exercir sobre bona part dels representants sindicals, escollits, majoritàriament fora de llur àrea d'influència. Ho demostra el debat que s'originà a la primera coordinadora local de Barcelona el 4 d'octubre d'aquell mateix any. En el primer punt es debatia el funcionament i les atribucions de la coordinadora i algun assistent va proposar fer una declaració de principis que va ser rebutjada després d'un intens debat. L'argument principal dels contraris a la declaració era el:

Carácter provisional de esta Coordinadora en la que muchos de los presentes están a título personal, y debido a la poca representatividad de CO⁸⁰ en el mundo del trabajo ("estamos naciendo", dijo uno)⁸¹.

Cal tenir present aquesta qüestió, que centra la perspectiva i delimita amb claredat l'entorn en què es movia el moviment obrer de mitjan dècada dels seixanta a Catalunya. Seguir de prop la tasca de Comissions Obreres després de les eleccions sindicals de 1966 i mirar amb deteniment l'activitat realitzada pels representants sindicals més actius i compromesos ens portarà al coneixement més precís del moviment obrer d'aquell moment important .

De la massa de treballadors presentats, els joves n'eren majoria. Entorn del 25% de representants escollits tenien menys de 31 anys i el 75% en tenien menys de 45⁸²; però aquestes dades resulten més reveladores si ens atenim a l'estudi que la policia va fer sobre trenta empreses de l'àrea metropolitana de Barcelona a l'octubre de 1966. Aquestes trenta empreses reunien la xifra de 50.000 treballadors i el resultat de les eleccions va permetre renovar un 76% dels càrrecs sindicals que els representaven. És a dir, només un 24% dels antics representants sindicals van conservar el lloc. Aquesta massa nova que arribà a l'estrat més baix de l'Organització Sindical va alertar la policia i féu saltar les alarmes: el 75% dels elegits en aquestes empreses tenien menys de 30 anys. Els joves arribats a l'OSE no estaven fixats, però aquesta dada,

---

⁷⁹ Com hem vist, la precarietat organitzativa era més evident a Catalunya que a Madrid, d'aquí que siguin els militants (Carles Navales) o les forces polítiques catalanes (FOC) les que expressen més clarament aquest temor.

⁸⁰ Així a l'original.

⁸¹ *1ª Coordinadora Local de Barcelona*, 4 d'octubre de 1966, a José Antonio Díaz, *Luchas internas en...*, pàgs. 100-101.

⁸² Jordi Estivill i Josep Mª de la Hoz, *La cultura política...*, veg. nota 63. Aquestes dades coincideixen amb les aportades per Nicolás Sartorius a *Mundo Social*, núm. 174, febrer 1970.

lluny de tranquil·litzar la policia, l'alerta encara més, considerant que aquests joves eren candidats clars a formar part de les files de l'oposició sindical⁸³.

No s'enganyava la policia, car aquest justament fou l'objectiu primordial de Comissions Obreres. La primera coordinadora local de Comissions Obreres realitzada després de les eleccions sindicals va emplaçar, amb urgència, a fer una reunió: *con los jurados y enlaces elegidos, con el fin de atraerse a la zona neutra*⁸⁴. De manera decidida es buscava d'ampliar i difondre el moviment per tots els mitjans possibles. Apropar-se als nous representants sindicals va convertir-se en una activitat fonamental; es buscaven joves emprenedors, crítics i disposats a una certa activitat.

Esteban Cerdán era un d'aquests nous representants sindicals sensibles als discursos dels més avantatjats i amb bona disposició per sintonitzar amb les propostes de Comissions Obreres. El seu testimoni és il·lustratiu del camí que prengueren molts joves que s'havien presentat a les eleccions sindicals sense cap mena d'orientació o lligam organitzatiu⁸⁵. Esteban Cerdán acut de primer a les reunions convocades pel sindicat vertical i allí de mica en mica es va familiaritzant amb el món sindical oficial i també amb el que no ho és, i allí mateix, a la mateixa CNS, estableix contacte amb Comissions Obreres

Es a través de la intervenció⁸⁶ que te viene el compañero que te entrega un hoja para ir tal día delante del Gobierno Civil pero que no te dice nada más, o, también, el compañero que te dice que tal día, en tal sitio, va a haber algo pero que todavía no te convocan a reuniones. Había muchas precauciones, yo creo que eran justas, porque era difícil tener confianza en lo desconocido, entonces la gente se jugaba mucho. Esta época es un periodo en el que se va conectando, hablando mucho con la gente, se habla de cosas como de las horas extras, de que las condiciones de trabajo hay

---

⁸³ *Las Comisiones Obreras y el Partido Comunista continúan sin desmayo en su labor de captación obrera, moviéndose al amparo de distintos Centros Parroquiales y con una sistemática propaganda de desprestigio para la Organización Sindical, a la que acusan de inoperante y de estar al servicio del Estado "franquista"; {además} no cabe duda, que entre esa masa de productores carentes de antecedentes, existen simpatizantes con esta postura en número elevado, por lo que habrá que esperar un tiempo a que descubran su juego, sobre todo cuando la caducidad de los actuales Convenios Colectivos obliguen a su renovación.* Arxiu Govern Civil de Barcelona. Nota Informativa de la 6ª Brigada de Investigación Social, 28 d'octubre de 1966, c.1386 citat a Carme Molinero i Pere Ysàs, *Productores disciplinados...* pàg. 162.

⁸⁴ *1ª Coordinadora Local de Barcelona, 4 d'octubre de 1966, a José Antonio Díaz, Luchas internas...* pàg. 104. S'emplaçava a fer la reunió *antes del día 13*, és a dir, només amb una setmana de temps per fer la convocatòria. Cal notar que els reunits denominen els treballadors escollits fora de l'òrbita de les CCOO de *zona neutra*, això és, representants susceptibles de ser controlats per la CNS o bé guanyats pel moviment obrer.

⁸⁵ L'any 1966 Esteban Cerdán té 35 anys. Veg. notes 52 i 67.

⁸⁶ Cerdán va prenent confiança i ja ha fet alguna intervenció demostrant la seva inconformitat amb algunes postures de la jerarquia sindical.

que mejorarlas. A partir de ahí se empieza a hablar de que hay una cosa que se llama Comisiones Obreras (...) Vas viendo las cosas que se hacen o no se hacen; en lugar de darte una hoja te dan veinte y así vas cogiendo confianza⁸⁷.

Esteban Cerdán explica que aquest període de contacte, previ a la militància formal, va durar un parell d'anys, després dels quals va entrar a formar part de l'estructura de Comissions amb algun càrrec de responsabilitat. El treball de captar joves cap a la militància activa i de responsabilitat no sempre era fàcil; en ocasions era un procés lent i feixuc que acabava amb graus diferents de participació i compromís. Per aconseguir aquest objectiu també es llançaven fulls volants que cridaven a la participació d'enllaços i jurats; aconseguir la participació d'aquests representants era de cabdal importància si es volia coordinar i articular el nou moviment obrer. Aquests representants eren els qui, en última instància, havien d'assumir les reivindicacions o les accions que proposés la comissió coordinadora. Aconseguir la participació dels representants sindicals era, doncs, un objectiu clar que es perseguia de manera persistent. La tasca a la CNS, abordant les persones més sensibles o predisposades, es complementava amb la crida oberta des de fulls volants:

A todos los enlaces sindicales se les hace un llamamiento por mediación de las comisiones obreras, estos llamamientos tienen como objeto celebrar unas reuniones para poder poner de manifiesto nuestras inquietudes y a la vez poder confeccionar el camino a seguir, aportando cada uno nuestras mejores y más productivas ideas. Estas reuniones a que nos referimos son tan imprescindibles como tomar conciencia de que nosotros tenemos que ser los encargados de pedir nuestras propias reivindicaciones⁸⁸.

Els representants sindicals, es veien, així, com l'element indispensable, la baula imprescindible sense la qual el moviment de Comissions Obreres no podia estendre's. Molts eren joves amb inquietuds que no sabien bé cap on dirigir-les i trobaven en Comissions Obreres un punt de referència segur:

En estas asambleas ya hubo un desbordamiento, aquello era incontrolable, comenzaron a venir de las grandes empresas, particularmente del metal, acudían casi de todas las empresas del metal. Venía gente muy

---

⁸⁷ Esteban Cerdán Francés. Entrevista, el 3 de febrer de 1997.

⁸⁸ Signat per *Las Comisiones Obreras*, s/d.: Arxiu Nacional de Catalunya, Fons Joaquim Lluverol, inv. 55, sig. top. 00.1.09.14. El context permet situar aquest full volant prop del període a què ens referim.

*heterogénea, era un tipo de gente que no tenía ideología política pero sí tenían inquietud y la necesidad (...) de superar todas aquellas grandes deficiencias y dificultades que había en las empresas*⁸⁹.

El moment posterior a les eleccions va ser d'eclosió d'una força oculta que sortia imparable cap a l'exterior; fins i tot es podria parlar d'un sentiment col·lectiu d'una certa eufòria continguda. El desbordament que suposà per als militants de Comissions Obreres haver d'assumir aquest moviment que va sorgir de manera imparable va fer que passessin a tenir un protagonisme excepcional que els atorgà una força inusitada i estranya en aquelles circumstàncies. Haver de respondre a les inquietuds que molts treballadors dipositaven en Comissions Obreres va fer que aquest moviment s'hagués de superar i créixer en una situació difícil, cosa que va contribuir a la forja dels nous líders.

La capacitat de connexió amb els treballadors que les refundades Comissions Obreres mostraven no era del tot aliena al mateix element que les havia fet sorgir amb èxit un parell d'anys abans. El buit existent en l'àmbit de la representació sindical, l'estat deplorable dels salaris i en general de les condicions de treball, feien que una bona part de la classe treballadora veiés amb bons ulls algú disposat a plantejar les coses en uns termes reals i propers a les seves necessitats. Cal no oblidar, però, que per sota de la uniformitat i conformitat aparent de la societat espanyola, bull aleshores una inquietud dels qui han rebut, de manera reservada i prudent, notícies d'altres temps on el silenci i l'aquiescència no eren norma obligada⁹⁰. Molts joves que s'havien presentat a les eleccions sindicals ho feien moguts per aquesta inquietud, advertint que darrere la invitació de la CNS a escollir el millor, o darrere els fulls volants que animaven a la participació, hi podia haver-hi una oportunitat. Aquests joves eren la base de partida, l'element essencial que féu que després de les eleccions d'aquell any, es produís un efecte en cascada que féu conèixer a moltes persones el moviment de Comissions Obreres. En realitat, la majoria dels treballadors no coneixien de prop el moviment, i el gran repte que es presentava a l'organització com a tal era estendre'n la influència més enllà de les grans empreses tradicionals dins el moviment obrer.

Per veure de més a prop la participació a les eleccions sindicals i la tasca d'extensió de les Comissions després d'aquelles eleccions sindicals, podem fer un cop d'ull a la recerca realitzada per a aquest treball. De les nou persones que van participar a les

---

⁸⁹ Les assemblees a què el testimoni fa referència són assemblees fora del sindicat vertical i convocades des de Comissions Obreres després de les eleccions de 1966. Ginés Fernández Pérez. Entrevista, 1 d'abril de 1996.

⁹⁰ Ens referim a les converses sobre el passat que, sobretot a les grans empreses, sostenien els vells militants amb els joves aprenents. Vegeu capítol 3, apartat 3.2.

eleccions de 1966, sis ja estaven abans compromeses políticament i participen a les eleccions des d'aquest compromís⁹¹. D'aquests nou, només tres van participar a les eleccions sindicals sense cap militància política⁹². Passades les eleccions sindicals, cinc testimonis més d'aquesta recerca es van apropar a Comissions Obreres atrets pel moviment que els dits comicis havien impulsat. Aquestes persones s'interessen per Comissions Obreres perquè hi veuen una oportunitat d'organitzar la lluita per aconseguir millores de caràcter laboral, i serà a partir d'aquesta relació estrictament sindical que alguns d'ells arribaran a comprometre's políticament⁹³. A partir de les eleccions sindicals, doncs, Comissions Obreres aconsegueix aplegar al seu voltant el major nombre de treballadors no vinculats prèviament a organitzacions polítiques⁹⁴. Entorn d'aquelles eleccions de 1966 hi va haver una forta mobilització de les organitzacions polítiques que s'aplegaven entorn de Comissions i van desplegar una intensa activitat: així es va aconseguir que algunes persones que hi tenien accés fessin un pas endavant i es presentessin a les eleccions sindicals. Malgrat això, la mostra realitzada per a aquest treball, tot i que modesta⁹⁵, indica que la participació de persones no vinculades a les organitzacions polítiques, assumint però la militància a Comissions, no va ser quantitativament significativa⁹⁶. És ben cert que, tot i la seva relativa importància, no es pot menystenir aquesta participació a causa de la importància qualitativa que molt ràpidament van adquirir aquestes persones. D'altra banda, no podem tampoc oblidar el nombre de persones que s'hi van presentar d'una manera espontània i animades per l'entorn favorable a la participació⁹⁷. Els uns i els altres esdevingueren peces essencials per al treball que a continuació es va realitzar.

---

⁹¹ Quatre ho fan des de la militància del PSUC (José Cano, *Alfredo*, Gaspar Menor i Ginés Fernández), un des del FOC (Daniel Cando) i un des de la militància a la JOC (Ramon Puiggròs). Hi ha dos militants més (*Valentín*, militant del PSUC i Antoni Farrés, independent) que per diverses circumstàncies no van poder presentar-se a les eleccions sindicals però formaven part ja del moviment de Comissions Obreres.

⁹² Vicenç París i Esteban Cerdán es presenten a les eleccions sindicals sense cap mena de contacte previ amb Comissions Obreres, i Francisco Conesa ho fa esperonat per alguns companys del PSUC que el van incloure en la candidatura alternativa.

⁹³ Aquests testimonis són: Antonio Sorribas, Mª Àngels Franco, Luis Muñoz, Jordi Sabat i M.M.

⁹⁴ Cadascuna d'aquestes persones tindrà una trajectòria posterior distinta -només un restarà sense militància política-, però el que aquí interessa és que llavors el seu compromís amb Comissions Obreres estava fortament mediatitzat per l'ànima de millorar les pròpies condicions laborals.

⁹⁵ És prou evident que el que aquí es presenta no es pot considerar una mostra definitiva per analitzar la participació dels no militants a les eleccions de 1966, però sí que pot indicar una tendència general.

⁹⁶ De les nou persones presentades, només una, Francisco Conesa, ho fa des de la militància de Comissions Obreres sense estar prèviament vinculat a una organització política. Tot i això, Francisco Conesa no era del tot conscient de la seva pertinença al moviment. Entrevista, el 3 de març de 1997. Veg. nota 92.

⁹⁷ En aquesta mostra, Esteban Cerdán i Vicenç París. Veg. nota 92.

Tal com hem indicat més amunt, cinc de les persones entrevistades en aquesta mostra van iniciar llur relació amb Comissions Obreres a partir de les eleccions de 1966⁹⁸. No foren membres directes de les candidatures, però per la seva actitud varen ser persones que mobilitzaren i n'encoratjaren d'altres: persones clau en la tasca d'extensió que de manera immediata es va iniciar.

Quando hay elecciones sindicales⁹⁹ contactan con nosotros para que les votemos¹⁰⁰ y empezamos a decir, hay que votar a fulanito a menganito y a éste no, porque éste es de Falange. Ellos van conectando con nosotros pidiendo de alguna manera el voto porque saben que estamos en su órbita. Ellos nos piden el voto y luego nosotros hacemos nuestras consideraciones porque son personas que conocemos y sabemos que pueden ayudar a que mejoren nuestras condiciones. En aquel momento no te pedían cosas de tipo político, se hablaba de las condiciones de trabajo, del jornal, del horario, de las vacaciones y realmente cuando estas personas entran a formar parte del jurado de empresa, con los convenios y con los pactos con la empresa se empiezan a conseguir grandes mejoras, mejoras importantes. Se empieza a sentir que, de alguna manera, nosotros, a través de ellos, también participamos en todas esas mejoras, o sea que formamos parte de la gente que ha trabajado para esas mejoras; se empieza a sentir una inquietud social y vemos que estamos unidos¹⁰¹.

Aquest testimoni ens dóna les claus per poder entendre com es va organitzar el moviment de Comissions Obreres a partir de les eleccions. L'empenta dels nous sindicalistes i les expectatives que van crear generaven una bola de neu que va atraure noves persones interessades en un moviment que oferia la possibilitat de sentir-se particip de l'evolució de les coses. Cal considerar, efectivament, que les eleccions de 1966 foren el punt d'arrencada del nou moviment obrer a Catalunya, però tal i com hem pogut constatar, no tant per la capacitat mobilitzadora de Comissions Obreres en el moment precís de les eleccions, sinó pel moviment que van ser capaces de generar a partir de les eleccions¹⁰². Així, doncs, gràcies al treball d'extensió i al

---

⁹⁸ Veg. nota 93.

⁹⁹ Es refereix a les eleccions de 1966.

¹⁰⁰ Es refereix als líders de l'empresa en els quals ja es pensava com a membres d'organitzacions polítiques clandestines. Curiosament, no s'indica el nom de Comissions Obreres. L'informant es refereix a CCOO quan parla del moviment que es va generar a la fàbrica amb posterioritat a aquestes eleccions.

¹⁰¹ Antonio Sorribas Prada, treballador de la *Pegaso*. Entrevista, el 5 de novembre de 1996.

¹⁰² Fins i tot Julio Sanz Oller, conegut per la seva valoració negativa de la participació a les eleccions sindicals i dels seus escassos fruits, reconeix que la tasca més important fou la de donar-se a conèixer. Julio Sanz Oller, *Entre el fraude...*, pàgs. 75-76.

prestigi aconseguit, les Comissions, reactivades la tardor de 1966, es convertiren en un punt de referència ineludible i, anant més enllà, en l'encarnació mateixa del moviment obrer.

Comissions Obreres, la forja d'un nom

El nou moviment obrer no sols es comença a conèixer de manera imparable a l'interior del país i dintre del món laboral, sinó que el ressò de l'èxit de la participació de Comissions Obreres a les eleccions sindicals verticalistes van arribar a l'exterior del país a través del prestigiós diari parisenc *Le Monde*, llavors un punt de referència de l'oposició antifranquista espanyola. El corresponal d'aquest diari afirmava que, en aquelles eleccions sindicals, havia aparegut amb força una nova generació de treballadors que de manera unida i pública gosava plantar-se davant *l'Organización Sindical* i que, en conseqüència, aquesta havia de canviar i adaptar-se a la nova realitat si no volia perdre el seu estatus o àdhuc desaparèixer com ho havia fet el sindicat d'estudiants de la Falange. Per últim, el corresponal advertia a cenetistes i ugetistes que aquell moviment podia posar en perill llur existència si no adequaven el seu discurs a la realitat del país; una realitat que es mostrava a través d'aquell moviment sorgit a la llum pública arran de les eleccions sindicals¹⁰³. L'advertiment del diari francès no podia passar desapercebut i menys que a ningú als socialistes i anarquistes que guardaven un prudent silenci trencat només pel Butlletí de l'ASO¹⁰⁴ de gener de 1967, el qual recollia la notícia de la victòria dels treballadors a les eleccions sindicals juntament amb el fracàs de participació a les eleccions municipals¹⁰⁵.

Que Comissions Obreres, després de les eleccions sindicals de 1966, havia passat a ser una realitat, era indefugible per a tothom, dins i fora del país, partidaris i detractors del règim. Era una realitat amb la qual calia comptar:

---

¹⁰³ "Libertad para España", a *Le Monde*, 1 de novembre de 1966, citat a "Elecciones sindicales: Cuando Camacho derrota a Sofia Loren", a *Horizonte español*, 1972, vol 1, pàg. 61. Editat per Cuadernos de Ruedo Ibérico 1972. Altres corresponsals estrangers que informaven amb una certa regularitat de les accions de Comissions Obreres o del món del treball a Espanya eren Divelius del *Time* anglès o Linda Herman, periodista del diari alemany *Nationale Zeitung*. Marcelino Camacho, *Confieso que...*, pàg. 189.

¹⁰⁴ Asociación Sindical Obrera formada per socialistes i anarquistes. Hem vist que aquesta organització tenia una certa presència l'any 1964 i un pes específic en la creació de les Comissions Obreres a Catalunya. Tot i l'aparició del butlletí, aquesta organització no comptava llavors en el panorama del moviment obrer de l'època.

¹⁰⁵ Crida l'atenció que no hi hagi cap anàlisi ni explicació de les raons de la diferència en el comportament dels treballadors -tan participatius en els comicis sindicals i tan poc en els municipals-. L'escrit es limita a saludar la victòria sindical com un senyal que la llibertat a Espanya serà possible en un futur pròxim. "La lucha por una gran Central Democrática de Trabajadores y la España democrática de mañana", a *Boletín de la A.S.O.*, any V, núm. 1, gener de 1967: ANC, fons Joaquim Lluverol, inv. 55, sig. top. 00.1.09.14, sig. sist. 223.

Es un hecho que las elecciones sindicales han actuado como un revelador y un acelerador de la fuerza de las Comisiones. A partir de ese momento todo el mundo, en España y en el extranjero, ha empezado a reconocer en las Comisiones el hecho más importante y significativo de la actualidad. Con esa táctica las Comisiones han dado un verdadero salto, han podido movilizar masas a las que antes no llegaban, extenderse a otras industrias y establecer una coordinación nacional¹⁰⁶.

Efectivament, la coordinació i l'organització va ser el primer objectiu de Comissions Obreres passades les eleccions sindicals. A la primera coordinadora posterior a les eleccions feta a Catalunya s'abordà, com a primer punt de l'ordre del dia, aquesta qüestió¹⁰⁷. El debat d'aquest punt va ocupar gairebé tot el temps de què disposaven els reunits i palesava des de bon començament alguns trets característics del moviment.

En primer lloc calia establir què era la Coordinadora i quines atribucions havia de tenir. Una part de la resposta no va tenir cap mena de dificultats: la Coordinadora podia recollir propostes dels rams, proposar-los accions i coordinar les activitats que els diferents rams duguessin a terme¹⁰⁸. La discussió, però, s'encallà quan s'arribà a la qüestió de la capacitat executiva de la coordinadora. En aquest punt s'inicià un llarg i intens debat que va acabar amb la formulació d'una proposta clarament ambigua, tot deixant per a més endavant la clarificació necessària. L'acord provisional a què es va arribar deia que la coordinadora local estava facultada per decidir tot allò que fes referència a la tasca de coordinació. Aquesta fórmula de compromís revelava ja, des de bon principi, el problema de fons que minaria els organismes de coordinació i afectaria la capacitat organitzativa de Comissions Obreres fins ben entrada la dècada dels setanta¹⁰⁹. Que la coordinadora local tingués capacitat executiva i poder de decisió implicava que l'organització política amb més força i representació en aquell organisme és qui de fet hauria tingut el poder de dirigir el moviment obrer a Catalunya. El Front Obrer de Catalunya i el Partit Socialista Unificat de Catalunya, les dues organitzacions més importants i amb més possibilitats d'incidir-hi, ho veien de manera diferent segons el nombre dels seus representants. El PSUC tenia el major nombre de

---

¹⁰⁶ Santiago Carrillo, *Nuevos enfoques...*, pàg. 68.

¹⁰⁷ *1ª Coordinadora Local de Barcelona*, 4 d'octubre de 1966, a José Antonio Díaz, *Luchas internas...*, pàgs. 100-104. La reunió es fa a l'Escola Professional del Clot de Barcelona.

¹⁰⁸ El nou moviment obrer s'articularà seguint l'estructura del sindicat vertical. La forma d'organització esdevindrà més endavant un cavall de batalla entre les diferents formacions polítiques.

¹⁰⁹ En aquests moments la lluita pel control de Comissions Obreres s'entaulava entre el FOC i el PSUC. Més endavant altres organitzacions prendran el relleu al FOC en la disputa pel control del moviment obrer.

representants a la coordinadora, però el FOC tenia la seva força concentrada en el ram del metall i no estava disposat a acceptar mansament que el PSUC prengués les regnes del moviment. Hem vist més amunt com totes dues organitzacions aspiraven a dirigir Comissions Obreres per portar-les al terreny de la seva estratègia política¹¹⁰. De fet, Comissions Obreres era l'oportunitat d'or per a aquestes formacions polítiques que no podien arribar a la classe treballadora d'altra manera. Així, atorgar un poder o un altre a la coordinadora local era atorgar indirectament aquest poder a una organització política o a una altra.

A la mateixa reunió del 4 d'octubre es va tractar, en el punt quatre de l'ordre del dia, la convocatòria, per al dia nou del mateix mes, d'una reunió a Madrid amb el doble objectiu d'iniciar la coordinadora estatal i el contacte amb els sindicats europeus disposats a donar suport a les naixents Comissions Obreres. Els esdeveniments es succeïen a un ritme trepidant: a un mes escàs de les eleccions sindicals, s'havia organitzat la coordinadora de Comissions Obreres a Catalunya, s'endegava la coordinació a nivell estatal i s'iniciaven contactes formals amb el poderós sindicalisme europeu. De fet, en aquests moments s'assistia a la reorganització definitiva del moviment obrer espanyol després de la desfeta de la guerra civil.

El dia 9 d'octubre es celebrà a Madrid la primera reunió general de Comissions Obreres dels diversos indrets de l'Estat espanyol¹¹¹, a la qual assistiren diversos representants de les poderoses centrals sindicals d'Anglaterra, de Bèlgica, de la CGT francesa i de la CGIL italiana. Més enllà de les qüestions concretes que aquests sindicats poguessin aportar a Comissions Obreres espanyoles, aquest acte es convertia en el reconeixement explícit del sindicalisme europeu a la presència i importància del nou moviment obrer; de fet, constatava l'existència de Comissions Obreres com una realitat indefugible amb la qual s'havia de comptar.

A banda de la presentació oficial del sindicalisme europeu, la reunió de Madrid va versar fonamentalment sobre la situació dels diferents territoris de l'Estat després de les eleccions sindicals. Els diferents parlaments van reforçar la certesa de l'èxit a les eleccions sindicals en el fet que s'havia fugit de la clandestinitat, la qual cosa donava confiança als treballadors. Els parlaments constataren el moment important que el moviment obrer espanyol vivia i alhora reafirmaven l'estratègia de participació oberta que havia dut al moviment al seu punt més alt¹¹².

---

¹¹⁰ Vegeu apartat: La represa a Catalunya. FOC i PSUC.

¹¹¹ Aquesta fou la primera reunió, per bé que oficialment es considera la primera reunió general o estatal la que es va celebrar en el mes de juny de 1967.

¹¹² *Reunión nacional de las comisiones obreras (resumen del acta)*, 9 d'octubre de 1966, a José Antonio Díaz, *Luchas internas...*, pàgs. 104-106. A banda d'aquestes qüestions, la reunió de Madrid del 9 d'octubre deixava al descobert el desequilibri i falta d'articulació del moviment

L'eufòria del moment no amagava als dirigents més lúcids, la delicada situació en la què el moviment de Comissions Obreres es trobava. El règim franquista havia obert la mà i havia fet la vista grossa davant la conjuntura de les eleccions sindicals però molts sectors favorables al règim dictatorial distaven de confiar en el procés de reorganització del moviment obrer, i més aviat desconfiaven clarament de la capacitat de la CNS per controlar degudament la situació¹¹³. Per tant, era plausible que a curt termini la repressió tornés i colpegés amb duresa la nova organització obrera. Aquesta era l'opinió de Marcelino Camacho que demanà el suport dels sindicats europeus davant la repressió que creia imminent.

A la fi de 1966, el moviment obrer a Catalunya es trobava en una situació inimaginable només cinc mesos abans. De nou, amb molt poc temps s'havia fet un salt espectacular, que anava des del silenci provocat pel replegament posterior a la repressió del principi de 1965 a la situació d'eufòria continguda que hem descrit en les pàgines anteriors. Aquesta vegada s'havia iniciat un procés que, amb alts i baixos, conduí el moviment obrer al paper transcendental que jugaria en el moment de la transició política espanyola. No tot va ser fàcil, ans al contrari, el camí va ser ple d'entrebancs; des de la repressió del règim franquista que, com Marcelino Camacho temia, ben aviat va caure damunt els treballadors, fins a les lluites fratricides que afebliren la força del moviment obrer. La diferència d'estratègies de les forces polítiques van ocasionar seriosos problemes a la direcció de Comissions Obreres, un fet que va redundar en la inestabilitat i en la fragilitat que de per si té un moviment obrer sotmès a un règim dictatorial; hem apuntat més amunt l'origen i les raons profundes de l'enfrontament entre les diferents organitzacions polítiques.

El període que va de les eleccions sindicals de 1966 a l'inici de la transició política no es pot entendre sense el substrat ideològic o l'interès partidista aquí descrit¹¹⁴, però tampoc sense l'alè dels nous líders sindicals que es forjaren empesos per la força i l'extensió que el moviment obrer va assolir a partir d'aquella conjuntura històrica.

---

obrer espanyol. Les delegacions que varen assistir a la reunió foren de Madrid, Barcelona, Bilbao, Astúries, Burgos, Alacant, Alcoi i Sevilla. Fora d'Astúries, les restants delegacions són ciutats i conurbacions industrials i no pas zones regionals més extenses. És prou evident que des del punt de vista de l'articulació quedava al moviment obrer molta feina a fer.

¹¹³ Veg. nota 46.

¹¹⁴ Hem vist l'interès que aquest període -1966- despertava en les organitzacions polítiques presents en 1971. De fet, en aquelles dates es feia una lectura del passat en clau de present. L'interès estava a demostrar l'encert o el fracàs de l'estratègia d'aquell període per legitimar la política aplicada en aquell moment. Veg. notes 72, 73, 74 i 76.

5.2 Comissions Obreres, una realitat a tenir en compte.

Darrerria de 1966: activitat antireferèndum de la *Ley Orgánica del Estado*

Dins la tasca de desprendiment dels aspectes normatius més clarament feixistes del règim, la *Ley Orgánica del Estado* suposava la culminació d'un procés que s'anava gestant des del final de la guerra mundial en un context de convivència internacional amb les potències que havien acabat amb el feixisme. Per reforçar aquesta idea de posada al dia i d'abandonament dels principis feixistes, el règim convocà un referèndum per tal que el poble espanyol sancionés aquesta llei pretesament democratitzadora. En qüestions sindicals la llei revisava termes com els de *nacionalsindicalisme* o retirava el requisit de la militància a la Falange per als jerarques del sindicat vertical¹¹⁵.

Sabedors que els canvis que la llei proposava no afectaven en cap sentit el moviment obrer, aquest s'interessava més per la possibilitat que la convocatòria oferís per a la mobilització i conscienciació de la classe treballadora. En efecte, aquesta va ser una de les primeres decisions que la nova coordinadora local¹¹⁶ va prendre convocant manifestacions antireferèndum i escrivint fulls volants que denunciaven el caràcter antidemocràtic de la convocatòria tot exhortant els treballadors a no votar. En un dels fulls volants que es van llançar amb motiu del referèndum, queda palesa la voluntat pedagògica de la coordinadora local de Comissions Obreres quan aborda les raons per les quals els treballadors no han de participar en la pantomima organitzada pel règim franquista. A una llarga llista de reivindicacions, encapçalades per la necessitat d'un veritable sindicat obrer, unitari i democràtic, hi seguia la denúncia de la manca del dret de vaga, de salaris dignes, de garanties per als representants escollits a les recents eleccions sindicals, i conclouïa "No votar" amb lletres majúscules que evidenciava la llunyania dels interessos dels treballadors amb les propostes del règim franquista¹¹⁷. Malgrat tot, el 14 de desembre es van formar llargues cues de disciplinats ciutadans que anaven a emetre el seu vot amb temor a represàlies que el

---

¹¹⁵ Jon Amsden, *Convenios colectivos y lucha de clases en España*, Ed. Ruedo Ibérico, París, 1974, pàg. 53.

¹¹⁶ Es va convocar una coordinadora local ampliada. La voluntat dels membres de Comissions Obreres era aprofitar l'oportunitat que el referèndum donava per donar a conèixer a la població el relançament de CCOO després de les eleccions sindicals. La convocatòria de la manifestació antireferèndum era per al dia 7 de desembre a la cruïlla de la Diagonal amb el Passeig de Gràcia a les 19h 30'. Julio Sanz Oller, *Entre el fraude...*, pàgs. 77-78.

¹¹⁷ *A los trabajadores y a todo el pueblo de Barcelona*, Comisiones Obreras de Barcelona y provincia, desembre 1966, a José Antonio Díaz, *Luchas internas...* pàgs. 144-146.

mateix govern s'havia encarregat d'estendre¹¹⁸. La situació dictatorial del país no donava lloc a cap altra possibilitat, però no va deixar de causar un impacte als esforços militants antifranyquistes:

Aunque no lo quisimos confesar, los resultados del referéndum nos irritaron bastante. Se puso de manifiesto que el miedo estaba aún presente en la clase obrera, y no sólo en las mujeres, cuyas pulsiones primarias de seguridad y de paz habían sido las más excitadas por la propaganda. En los hombres no era el miedo a la guerra lo que les movió a hacer largas horas de cola, sino el miedo a constar como abstencionistas en las nóminas (...) Y el 14 de diciembre asistimos cabizbajos al desmoralizador espectáculo de un pueblo atemorizado, pensando sólo en cumplir con su "deber ciudadano", por si acaso¹¹⁹.

Calia que aquesta constatació no afectés l'ànim dels militants. Si, d'una banda, el referèndum demostrava la gran feina que encara calia fer, de l'altra banda, estimulava Comissions Obreres a promoure el moviment iniciat amb les eleccions sindicals. Portats per l'eufòria del moment no sembla que aquell resultat advers afectés de cap manera l'activitat del moviment obrer. Podríem dir que l'activitat antireferèndum va ser una més de les accions que les renovades Comissions Obreres duïen a terme. Des de la fi de 1966, la coordinadora local va emprendre dos tipus d'activitats; es va llançar a l'organització i estructuració dels organismes de coordinació de les pròpies Comissions Obreres, i va buscar també la manera de donar rellevància als conflictes que sorgien en les empreses i que el malestar de la classe treballadora transcendís públicament. La forta activitat del moviment obrer els mesos següents a les eleccions sindicals i l'augment de la conflictivitat enregistrada en 1967 foren producte de l'ona expansiva ocasionada per la participació a les eleccions sindicals, primer, i el treball a l'interior de les empreses i en el si del sindicat vertical, després. No cal dir, tanmateix, que aquesta activitat aviat va mostrar les seves limitacions i el moviment obrer va haver de pagar un preu per l'espontaneïtat i l'obertura de la seves accions.

1967: un any clau en la conflictivitat

El primer conflicte important posterior a les eleccions sindicals va ser a la *Montesa* d'Esplugues de Llobregat. La fàbrica de motocicletes d'Esplugues havia estat una

---

¹¹⁸ El govern va recordar al poble espanyol l'obligatorietat del vot i les possibles sancions en cas de no fer-ho. Julio Sanz Oller, *Entre el fraude...*, pàg. 79.

¹¹⁹ *Ibíd.*

empresa clau en la formació de CCOO a Catalunya l'any 1964¹²⁰, però, aquell temps havia passat i dos dels principals actors d'aquell moment¹²¹ ja no figuraven en la nòmina de l'empresa. Tot i això, no faltaven a *Montesa* treballadors emprenedors amb capacitat de mantenir un pols amb l'empresa i amb el sindicat vertical i alhora de convèncer la plantilla a mantenir una actitud ferma davant l'abús de poder del cap de fabricació¹²². En efecte, el 21 d'octubre de l'any 1966 els treballadors de *Montesa* es van plantar contra el que ells consideraven abús d'autoritat d'aquest càrrec directiu que havia fet marxar de l'empresa dos tècnics ben populars entre els treballadors i que venia a culminar els despropòsits que aquella persona cometia regularment. L'exigència dels treballadors era el canvi o sanció del cap de fabricació. L'empresa es va avenir a una certa negociació, que es va dur a terme el mateix dia 22 amb tres representants del sindicat vertical, un era el secretari comarcal del sindicat, que venien a mediar en el conflicte. L'oferta de l'empresa no va anar més enllà d'una amonestació al seu càrrec directiu, cosa que els treballadors no van considerar acceptable i van continuar en vaga. El locaut no es va fer esperar i el 27 d'octubre començaren a arribar les primeres cartes d'acomiadament. Enllaços i jurats van buscar la protecció de l'organització sindical sense cap resultat. Els treballadors escrivien en l'informe del conflicte que van redactar en el mateix moment: *El jurado y los enlaces intentan seguir los cauces legales, pero las puertas se van cerrando*¹²³. Només uns dies després de les eleccions el primer conflicte es va saldar amb aquest tancament de portes del sindicat vertical. Es palesava, des del primer moment, que l'eslògan *Vota al mejor* del sindicalisme oficial passava a la història, perquè el sindicat vertical no tenia intenció de donar suport a cap càrrec sindical representatiu.

A la *Maquinista Terrestre i Marítima* va passar una cosa similar quan els treballadors van voler fer ús dels representants sindicals recentment escollits. El mateix mes d'octubre de 1966 els treballadors demanaven informació al jurat d'empresa sobre els insistents rumors que els arribava sobre una possible crisi de l'empresa. La direcció de la MTM no va donar explicacions i davant la insistència dels rumors els representants sindicals van alçar el to, la qual cosa va redundar en una sanció per falta de respecte a un superior. La resposta no es va fer esperar i es van fer alguns actes puntuals de protesta -5' d'atur un dia i 15' un altre-. Una vegada més la resposta de l'empresa va ser la negativa a donar informació, va sancionar vuitanta-dos treballadors amb un dia

---

¹²⁰ Veg. capítol 4.

¹²¹ Josep Pujol i Josep Mª Folch, ambdós fundadors de Comissions Obreres en 1964.

¹²² En aquest conflicte la coordinadora local es va estrenar fent un míting a la porta i una col·lecta al barri. José Antonio Díaz a "Luchas internas...", pàg. 26.

¹²³ *Informe del conflicto de Montesa*, Barcelona 31 d'octubre de 1966: ANC, fons Joaquim Lluverol, inv. 55, sig. top. 00.1.09.14.

de feina i sou, va canviar-ne tres de secció i, el que era més greu, va acomiadar-ne un. Els treballadors van acudir a Magistratura i aquesta va resoldre que s'havien de retirar les sancions i indemnitzar l'acomiatat¹²⁴. Després d'aquests esdeveniments, l'empresa va anunciar, per fi, l'expedient de crisi que s'anava gestant des de feia temps. La proposta de la *Maquinista* era l'acomiadament de 536 treballadors, una xifra que l'expedient va rebaixar a 246¹²⁵. El procés¹²⁶ seguit des de la proposta de l'empresa fins a la resolució de l'expedient, il·lustra prou bé la força i l'empenta que el moviment obrer tenia en aquells moments. L'empresa havia passat de mans privades a l'Institut Nacional d'Indústria amb la idea clara que calia modernitzar el sistema de producció arcaic que la *Maquinista Terrestre i Marítima* utilitzava¹²⁷. Des de bon principi els treballadors van acceptar les raons de fons de l'empresa i van centrar la lluita a demostrar a la direcció que els acomiadaments no eren necessaris. L'expedient de crisi afectava tota la plantilla, de manera que la lluita no es va centrar només, com tantes vegades, a les seccions de producció, sinó que hi van participar els departaments d'administració i tècnics. L'extensió del conflicte a la totalitat de l'empresa va ser de cabdal importància per fer que un grup d'assessors del jurat d'empresa pogués confeir una alternativa al pla de reestructuració presentat per l'empresa. Efectivament, va arribar un ajut inestimable de l'Escola Professional del Clot en forma de comissió assessora¹²⁸, la qual va possibilitar que el jurat d'empresa pogués qüestionar, preguntar i rebatre les consideracions que l'empresa presentava. Les entrevistes amb els representants de l'empresa i amb els inspectors de treball se succeïren i amb tota seguretat, la rebaixa a menys de la meitat de la xifra de les persones a acomiadar es va deure, en gran part, al desplegament que el jurat d'empresa va fer davant la inspecció¹²⁹. Evidentment, no n'hi va haver prou amb el diàleg i les contrapropostes: els treballadors van utilitzar altres mesures de pressió, però, conscients que la vaga podria ocasionar acomiadaments, aquestes mesures es

---

¹²⁴ No es preveia la possibilitat de reingressar en el lloc de treball.

¹²⁵ *Los trabajadores de la Maquinista informan a los trabajadores de toda Barcelona*, agost de 1967: ANC, fons Remei Ramírez, inv. 7, sig. sist. 007.05.45.

¹²⁶ Seguim l'explicació de Daniel Cando, jurat d'empresa de la MTM. Entrevista, el 29 de gener de 1999.

¹²⁷ L'INI va posar al capdavant de la MTM en Pere Duran Farell per tal que reorientés la producció d'una empresa concebuda com un gran taller amb mentalitat de petit empresari. Calia planificar la producció i posar al dia els sistemes productius.

¹²⁸ José Mª Vegara i Alfons Comín, juntament amb altres enginyers, economistes i advocats, formaven part d'aquesta comissió assessora.

¹²⁹ *Vam impressionar de manera molt favorable als inspectors de treball que van venir a tramitar l'expedient. Ens vam reunir una pila d'hores amb ells i recordo que hi havia un tal Garzón, (...) un pare i un fill que tots dos eren inspectors de treball i recordo que el més vell deia: "nunca me he encontrado unos obreros como vosotros", perquè li qüestionàvem coses que eren pròpies de la mateixa organització de l'empresa. Aquí va jugar un paper molt important aquest nucli, aquest equip d'assessorament que s'havia muntat amb el Comín, el Vegara i d'altres.* Daniel Cando. Entrevista, el 29 de gener de 1999.

van limitar a segudes (“*sentadas*”) o desfilades, fora d’hores de treball, dins el recinte de l’empresa. El conflicte no va acabar aquí, sinó que va continuar fins a l’estiu de l’any següent¹³⁰, però en aquesta primera etapa es va mostrar clarament i públicament que la classe treballadora s’anava reorganitzant, que tenia força i capacitat, no sols de mobilització, sinó d’interlocució. La força demostrada pel nou moviment obrer no deixava només atònits els inspectors de treball, sinó que alertava el sindicat vertical, car aquest tipus de conflictes deixaven constància de la seva inutilitat, i també obria força interrogants a l’empresariat, acostumat que els seus desitjos fossin ordres per a l’administració.

En altres indrets del país hi havia també conflictes importants. L’empresa *Bazan* del Ferrol havia aconseguit un 20% d’augment salarial i el metall de Madrid havia protagonitzat una marxa de treballadors sobre la ciutat que havia encès les alarmes dels despatxos ministerials. A Echevarri, un poble de Biscaia, s’havia endegat un conflicte que amb poc temps es va convertir en l’emblema del moviment obrer del moment, en el punt de referència de Comissions Obreres de tot l’Estat. A la fi de novembre de 1966 els treballadors de *Laminación de bandas en frío* de Echevarri, filial de *Altos Hornos de Vizcaya*, es varen posar en vaga pel fet de no estar d’acord amb la política de rebaixar les primes de producció. El conflicte va durar sis mesos i va ser un exemple d’unitat de tots els sectors del moviment obrer -catòlics, socialistes, comunistes i nacionalistes- i de solidaritat, primer del poble on estava situada l’empresa i després de molts treballadors de tots els indrets de l’Estat. El ressò va arribar més enllà de les fronteres espanyoles i els corresponsals dels diaris estrangers parlaven del pols dels treballadors als empresaris bascos, al sindicalisme oficial i, per extensió, al règim franquista¹³¹. Hi va haver detencions i empresonaments, 564 acomiadaments que van portar a un sonat judici, el 14 de gener de 1967, on els treballadors eren representats, entre d’altres, per Joaquín Ruiz Giménez, antic ministre de Franco¹³². Va suposar, també, la declaració de l’estat d’excepció durant tres mesos a la província de Biscaia, la qual cosa va significar una onada de vagues de solidaritat.

---

¹³⁰ Posteriorment l’empresa, disconforme amb la resolució de l’expedient de crisi de l’any 67, en va presentar un de nou que insistia en el nombre de persones a acomiadar. La segona part del conflicte va ser més virulenta que la primera i es va saldar amb treballadors represaliats i acomiadats, entre ells Daniel Cando.

¹³¹ El corresponsal del diari anglès *The Times* va publicar un article el 31 de maig de 1967 afirmant que el canvi de direcció a l’empresa basca que s’havia efectuat l’11 d’aquell mateix mes era fruit de les pressions que s’havien rebut des de *United States Steel Corporation*, propietària d’una quarta part de *Laminación de bandas en frío*. Núria Pla, “La huelga de bandas en frío de Echevarri”, a *Nuestra Bandera*, núm. 54, 2n trimestre 1967, pàgs. 17-46.

¹³² La sentència del conflicte va establir una jurisprudència clara sobre el confusióisme que es podia crear entorn dels conflictes col·lectius legals. La sentència separava clarament un conflicte col·lectiu, que podia ser legal, d’una vaga que es derivés d’un conflicte col·lectiu legal; la sentència afirmava que la vaga no podia ser, en cap cas, legal. Carme Molinero i Pere Ysàs, *Productores disciplinados...* pàg. 73.

La vaga va acabar el 13 de maig de 1967 amb molts treballadors acomiadats i amb fortes represàlies als empresonats i acomiadats¹³³. Si la força del règim va caure damunt els treballadors deixant exhausta una població que va ser capaç de mantenir la lluita durant sis mesos, també cal dir que la vaga de *Laminación de bandas en frío* va generar una solidaritat i un moviment desconeguts fins aleshores i, al seu torn, es va convertir en un factor de mobilització extraordinari.

La *Hispano Olivetti* de Barcelona va viure de primera mà aquella vaga. Una delegació va anar a Echevarri a portar la solidaritat dels treballadors de l'empresa catalana. Un dels participants d'aquesta delegació ho explica d'aquesta manera:

Me acuerdo que Laminación de bandas en frío llevaba ya un mes o dos meses de huelga y entonces nosotros hicimos una asamblea, hablé a los trabajadores y les dije que nosotros habíamos hecho una huelga y habíamos conseguido un aumento de salario¹³⁴ y que allí, en Bilbao, había unos compañeros que llevaban dos meses, no me acuerdo si eran dos, tres o uno, y que necesitaban una ayuda económica nuestra, bueno no sólo económica. Y entonces los obreros dijeron que sí. Yo fui el encargado de recoger el dinero, hicimos unas listas y recogimos dinero por toda la empresa. Recogimos ciento sesenta y cinco mil, me parece, o ciento sesenta y siete mil pesetas de aquella época, que era dinero, pero hasta el director puso cuartos, el jefe de personal, los encargados, los jefes de equipo, jefes de grupo. Entonces estaba recién ganada aquella reivindicación que nosotros habíamos conseguido y entonces dijeron que nosotros también les podíamos ayudar (...) Fuimos tres a llevar el dinero a Bilbao (...) Cuando llegamos hicimos por la noche una asamblea en la iglesia. Aquello fue algo apoteósico, mujeres, niños; estaba la policía en la puerta y las mujeres con piedras, con palos para que no nos detuvieran a nosotros y aquello fue apoteósico... aquello es algo que tengo en la memoria siempre (...) Hicimos entrega del dinero y al otro día por la mañana nos fuimos. Hice un informe del viaje a Europa Press y expliqué todo lo que pasaba allí y luego salió cuatro líneas diciendo que había una empresa de Barcelona que se había sentido solidaria con Laminación de bandas en frío y que tres obreros habían ido allí. Al cabo de cuatro o de cinco días nos cogieron, nos detuvieron. Vinieron a casa por la noche y me llevaron. Cuando llegué a los sótanos de la Vía Layetana ya estaban allí

---

¹³³ Es retirava als detinguts el dret a l'assegurança d'atur i s'obligava als treballadors acomiadats a abandonar els habitatges que ocupaven perquè aquesta anaven relacionats amb el contracte de treball a l'empresa. *Ibíd.*

¹³⁴ Es probable que aquesta vaga es fes el mes de gener de 1967. Es va aconseguir un augment salarial d'un 20%.

varios¹³⁵ y entonces nos sacaron lo de Bilbao, todo era querer saber lo de Bilbao; nos dieron unas buenas palizas. Luego en el Palacio de Justicia nos dejaron en libertad¹³⁶.

Alfredo no sap situar amb precisió el moment en què va fer el viatge a Echevarri, però en tot cas ens remet al principi de l'any 1967. L'inici d'aquell any havia suposat un clar increment de la conflictivitat, una actitud vivíssima que es traduïa en forts moviments reivindicatius, que només uns mesos abans no hi havia hagut capacitat de dur-los a terme.

El mateix 17 de gener els treballadors d'*Aiscondel* encetaven una lluita que, malgrat alguns acomiadaments, va aconseguir passar d'una jornada de dotze hores diàries a una de vuit hores¹³⁷. A la fi del mateix mes s'iniciava una vaga general de 24 hores en el ram de l'aigua del sector del tèxtil. Una assemblea d'enllaços i jurats en el sindicat vertical decidia la vaga en la qual van participar quaranta empreses de Barcelona i de les comarques del Baix Llobregat, de Sabadell i de Terrassa. La lluita del ram de l'aigua va donar resultat i es va aconseguir un augment del 20%¹³⁸.

Era evident que s'estava en un moment d'extraordinària vivesa, i això no sols es vivia dins del món laboral, sinó que era captat per diferents sectors del país. A la revista *Cuadernos para el diálogo* apareixia, el mes de març d'aquell any, un extens article¹³⁹ on es repassava un a un tots els conflictes del país -destacant en un lloc preferent els conflictes catalans- i on es recriminaven els actes de repressió que normalment acompanyaven els conflictes. S'al·ludia que la premsa estrangera es feia ressò de la important conflictivitat que s'anava desenvolupant en aquells moments, tot marcant la diferència amb la que s'havia registrat temps enrere. Una gran part de l'article es dedicava a ressenyar totes i cadascuna de les publicacions espanyoles que, havent-se fet ressò dels conflictes a les empreses o de la repressió amb què normalment anaven acompanyades, havien estat també represaliades pel fet de donar notícia de l'existència dels conflictes¹⁴⁰.

---

¹³⁵ A Alfredo el van detenir després d'anar a una reunió del PSUC.

¹³⁶ Alfredo (pseudònim). Entrevista, el 21 de novembre de 1996.

¹³⁷ Luis Muñoz explica aquesta vaga com una gran fita d'*Aiscondel* de Cerdanyola del Vallès. Entrevista el 10 de febrer de 1997.

¹³⁸ Noteu que és el mateix percentatge que varen aconseguir els treballadors de la *Hispano Olivetti* i de l'empresa *Bazán* d'El Ferrol. Els líders de la vaga, Agustí Prats i Moscoso, van ser desposseïts dels seus càrrecs sindicals un temps després. "Ram de l'aigua, sis mesos de lluita" a *Nous Horitzons*, núm. 21, quart trimestre 1970, pàg. 45.

¹³⁹ Heleno Saña, "Los últimos conflictos, sus causas y sus orígenes", a *Cuadernos para el diálogo*, núm. 42, març 1967, pàgs. 20-21.

¹⁴⁰ Es denuncia penalment el diari *Madrid* per haver escrit una editorial amb el títol de *La protesta no es siempre moralmente condenable*. El mes de gener es segresta i s'obre expedient a la revista gironina *Presència*. El mateix passa al número de gener-febrer de

Era evident que el règim es defensava del degoteig continu de conflictes arreu del país i que posava en marxa l'estratègia necessària per fer-hi front. D'una banda, el règim anunciava una nova Llei Sindical¹⁴¹ que havia de regular i controlar degudament el món sindical en perill de desbordament i, de l'altra banda feia servir l'instrument clàssic de qualsevol dictadura: la repressió clara i contundent. La primera mesura, la nova Llei Sindical, es va allargar fins a límits inconcebibles: va trigar quatre anys a divulgar-se¹⁴² i la segona, va aconseguir, a mitjà termini, que el moviment obrer, colpejat per la repressió, hagués de frenar l'empenta que portava.

En aquell moment, però, la perplexitat dels observadors de la realitat política i social d'Espanya arribava al seu màxim i alguns mitjans de comunicació es van atrevir, malgrat les dificultats que hi havia per a l'opinió lliure, a fer una anàlisi de la situació:

*Todos estos conflictos, abiertos o latentes, oficiales o de hecho, reflejan, aparte la crisis que atraviesa nuestra economía, una actitud firme de los trabajadores españoles que organizan su defensa con una energía que no se sospechaba, habida cuenta de la carencia de medios. El Sindicato ha quedado rebasado en esta problemática, salvo en las estructuras de base, en los Jurados de empresa y enlaces, en las que hay un muy alto grado de representatividad. Actúa, por definición, como órgano de coordinación entre empresarios y trabajadores y entre ambos y la Administración, pero todo ello sin la eficacia necesaria*¹⁴³.

L'autor s'admirava de la capacitat dels treballadors d'endegar les protestes que es portaven a terme en aquells moments tot dient que tenien *una energía que no se sospechaba*. Aquest era l'element essencial aleshores, ningú creia en les possibilitats de la classe treballadora de plantar cara a les empreses i fer-ho, no de manera aïllada, com havia ocorregut fins llavors, sinó de manera contundent i en forma d'allau. L'energia de què parla l'articulista s'expressava a través de les noves maneres que els treballadors tenien de plantejar els conflictes, en la confiança que tenien sobre la seva representativitat i, per tant, de la consciència que tenien sobre la justesa dels seus

---

Juventud Obrera i a *La Actualidad española* Se suspèn la publicació del *Boletín de Información de Legislación Laboral* dirigit per Jiménez de Parga i es segresten els exemplars del 5 de gener de la revista de Barcelona, *Destino*. Ibíd.

¹⁴¹ José Solís Ruiz anuncia la nova llei sindical el 19 de gener de 1967 en un discurs en el Palau d'Esports de Madrid.

¹⁴² La llei es va fer pública el 16 de febrer de 1971. L'empenta del moviment obrer, amb la consegüent fallida de l'estratègia assimilacionista de la CNS, juntament amb altres qüestions de política interna del règim, durà el general Franco, el mes d'octubre de 1969, a cessar José Solís Ruiz en els càrrecs de ministre del Movimiento i de Delegado Nacional de Sindicatos.

¹⁴³ Víctor Martínez-Conde, "Problemas laborales", a *Cuadernos para el diálogo*, núm. 44, maig 1967, pàgs. 9-11.

plantejaments. La representativitat legal aconseguida a través de les urnes donava ales als mateixos representants, però també animava els qui no ho eren veient la possibilitat d'aconseguir millores reals i tangibles.

D'altra banda, l'autor de l'article assenyala clarament el punt dèbil del règim: la conflictivitat evidenciava que el sindicalisme oficial tenia dificultats per poder controlar els treballadors. El paper de mediador i de moderador dels conflictes quedava superat per la dinàmica dels esdeveniments i, encara més, forçada pels esdeveniments, l'Organització Sindical mostrava als treballadors la seva veritable naturalesa fent costat als empresaris. És a dir, l'OSE no podia fer el paper que el règim li havia encomanat, car el sindicat vertical ja no estava en condicions de controlar el moviment obrer i menys d'assimilar-lo organitzativament; tal com havien constatat els treballadors de *Montesa* d'Esplugues, el sindicat vertical tancava les portes als treballadors. En conseqüència, no quedava altra possibilitat que la repressió, l'eina que el règim va utilitzar amb diligència i celeritat.

Aquell moment extraordinari de final del 66 i principi del 67 va posar damunt la taula un seguit de qüestions que van alertar empresaris, jerarques del règim i *Organización Sindical* davant els signes que el moviment obrer estava donant. Les Comissions Obreres demostraven tenir capacitat de mobilització, d'interlocució, de relació espontània i solidària entre els diferents indrets de l'Estat espanyol -a banda de l'estructuració i la coordinació formal- i el perill que comportava que tot això sortís a la superfície, també a l'estranger, deixant les catacumbes i la clandestinitat pròpies d'un moviment obrer en una dictadura.

1967: mobilització i repressió

Després de les eleccions sindicals de 1966 s'havia instal·lat en el si del moviment obrer un sentiment de força que mai no havia tingut abans. Hem parlat més amunt d'eufòria continguda, que va comportar que en alguns indrets es convoquessin assemblees on participaven multitud de persones vingudes de tot arreu. És el cas, emblemàtic, de Sabadell on es començava a discutir el conveni del metall. Al principi de desembre de 1966 s'havia arribat a reunir unes mil persones a l'escola que els salesians tenien en aquella ciutat¹⁴⁴. D'arreu de la comarca venia gent atreta pel moviment que emergia, i amb una certa sensació d'impunitat que provenia de la possibilitat de fer aquelles assemblees on hi havia oradors que exposaven clarament i

---

¹⁴⁴ Ginés Fernández Pérez. Entrevista, l'1 d'abril de 1966.

amb paraules mai sentides en públic que deixaven bocabadats els assistents¹⁴⁵. Empesos pel corrent del moment assistien a aquestes assemblees tota la direcció política local del PSUC. Des de l'interior de l'organització s'interpretava aquella situació com un moment únic que calia aprofitar; es vivia com l'avantsala d'un possible canvi polític en què calia esmerçar-hi tota la força possible. El PSUC era un partit que practicava des de sempre unes estrictes normes de seguretat que salvaguardessin l'aparell polític de l'organització. Endut tanmateix per la consideració que aquell era un moment irrepetible, varen descuidar les normes elementals de seguretat, que feien que els membres de la direcció local fossin presents a les assemblees dirigint directament el moviment obrer. La convocatòria d'una nova assemblea del metall al mateix local dels salesians per al dia 26 de desembre va alertar la policia que, en la persona del mateix comissari Juan Creix¹⁴⁶, es va presentar a Sabadell a comunicar al responsable de l'escola que prohibia terminantment la reunió. La rodalia de l'escola religiosa va aparèixer, el matí del dia de Sant Esteve, rodejada de jeeps i de policies cosa que només va permetre, a través de furtius contactes personals, de convocar-la per a un altre dia. Com era previsible, l'altre dia ja no va arribar, perquè aquella nit mateix la policia va entrar en els domicilis dels membres de la coordinadora de Comissions Obreres de Sabadell i els va detenir¹⁴⁷.

Nos detuvieron a todos, a Toni Farrés, a Juan González Merino, a Manolo Tanco, a Jerónimo Vázquez Rey, a Rogelio Soto, y a algunos más. Todos somos de Comisiones y la inmensa mayoría estamos organizados en el partido. Y entonces empezamos a hacernos una autocrítica, porque claro al principio se entiende que del comité local el único que tenía que estar era yo¹⁴⁸, pero claro Comisiones fue tomando tal auge que la gente cree que la labor fundamental del partido estaba allí y entonces nadie se resistía a la tentación de ir a aquellas asambleas donde se tomaban determinaciones y se daban orientaciones¹⁴⁹.

---

¹⁴⁵ En el cas de Sabadell, destacava per la seva capacitat oratòria el jove Antoni Farrés, treballador de la *Unitat Hermètica* i alhora estudiant de dret. Ginés Fernández Pérez explica la fascinació que els seus parlaments exercien sobre els treballadors que assistien a les assemblees. Entrevista, l'1 d'abril de 1996.

¹⁴⁶ El germans Creix eren coneguts, en els mitjans de l'oposició política per llur ferocitat i per les sessions de tortura que dedicaven als detinguts.

¹⁴⁷ Al migdia d'aquell dia la policia havia retingut a Antoni Farrés que fou deixat en llibertat poc després. Aquella nit mateix es va procedir a una batuda massiva dels dirigents.

¹⁴⁸ Ginés Fernández era el responsable del moviment obrer dins del comitè local del PSUC de Sabadell.

¹⁴⁹ Quan els sabadellencs van arribar al subsòl de les dependències de la policia de la Via Laietana de Barcelona hi van trobar l'Àngel Abad, Tomàs Chicharro i l'Àngel Rozas, dirigents del PSUC de Barcelona. Ginés Fernández Pérez. Entrevista l'1, d'abril de 1996.

Enduts per l'entusiasme els dirigents no prenen mesures i són víctimes d'una previsible acció repressiva per part del règim. Després de l'exemple de Sabadell, hi haurà caigudes significatives com ara la dels quaranta membres de la coordinadora del Baix Llobregat, reunida en els locals d'una parròquia del barri d'Almeda de Cornellà. La coordinadora preparava, a últims d'abril, les accions que s'havien de dur a terme amb motiu del primer de maig d'aquell any¹⁵⁰. En ple procés d'organització del moviment obrer, i ajudats pel fet que, en un excés de confiança, els dirigents abaixessin la guàrdia, la policia va actuar amb celeritat per tal de desarticular aquell moviment que demostrava la seva capacitat d'incidència entre els treballadors i la seva progressiva expansió i organització¹⁵¹.

A Madrid, passava una cosa similar; la repressió havia colpejat fort arran de la jornada reivindicativa convocada pel metall el dia 27 de gener de 1967. Ja hem vist que en aquella ciutat el moviment obrer estava organitzat de manera gairebé ininterrompuda des de l'estiu de 1964 i que, per tant, gaudia d'un alt grau d'articulació¹⁵². Després del procés d'eleccions per ocupar el segon nivell del sindicat vertical¹⁵³ i, davant el nombre d'irregularitats comeses per l'*Organización Sindical* per tal d'impedir l'accés dels treballadors a aquell segon nivell de representativitat, es va convocar, al principi del mes de gener de 1967, una assemblea a una parròquia de Moratalaz, del ram més poderós i organitzat de Madrid, el metall. Van assistir-hi unes 500 persones i, després de molta discussió amb el referent de l'experiència de juny de l'any anterior¹⁵⁴, va decidir convocar una jornada de protesta generalitzada per al dia 27 de gener¹⁵⁵. Les raons que finalment van fer decantar la coordinadora a convocar la manifestació varen ser:

Tratábamos de combinar las diferentes posibilidades que teníamos. Creíamos que no era el momento de hacer una huelga generalizada, ya que no estábamos en condiciones, pero lo convenido entrenaba, preparaba y, en cierta medida, maduraba la conciencia de los trabajadores. Nos permitía hacer una demostración de fuerza además de calibrar la que teníamos sin

---

¹⁵⁰ Valentín (pseudònim). Entrevista, el 17 de març de 1997.

¹⁵¹ Hi va haver altres detencions arreu del país. Hem vist més amunt que es detenia, en el mateix context polític, Alfredo, treballador d'*Hispano Olivetti* després de tornar de Echevarri de portar la solidaritat dels treballadors d'*Olivetti* als treballadors de l'empresa basca.

¹⁵² Vegeu apartat 5.1.

¹⁵³ Les Unions de Treballadors i Tècnics, les UTT.

¹⁵⁴ En la manifestació de juny de 1966 va ser detinguda tota la comissió que encapçalava la desfilada i que tenia la intenció de lliurar una carta a les autoritats franquistes. Veg. punt 5.1.

¹⁵⁵ Marcelino Camacho, *Confieso que he luchado...*, pàgs. 211-215.

*esperar a que todas las condiciones concretas fueran las adecuadas o las más perfectas*¹⁵⁶.

Aquesta convocatòria es va escampar per tot el país, però on realment va tenir incidència va ser a Madrid. El resultat d'aquesta jornada es va anunciar com un gran èxit de participació i com una gran victòria del moviment obrer de l'època. La situació que es vivia era inèdita en tot el temps de la dictadura i, com diu Marcelino Camacho, calia veure fins on arribava aquella força que el moviment obrer anava posant dempeus, calia comprovar fins a quin punt de connexió hi havia amb la població, fora de les avantguardes avançades. De fet, les organitzacions polítiques -en concret els comunistes-, prenen la situació com un pols que es desenvolupava entre el règim franquista i els treballadors i en una manera d'ampliar la lluita que es duia a terme en el si del moviment obrer:

*La novetat de les accions obreres en curs no radica exclusivament en llur amplitud sinó en llur contingut, en els objectius que es fixen en la irradiació i l'impacte que tenen en altres sectors de la població*¹⁵⁷.

En efecte, l'editorial de *Nous Horitzons* recollia com a element essencial d'aquella mobilització la capacitat del moviment obrer d'irradiar cap a altres sectors de la població. No es deia, però, ni una sola paraula de l'escàs ressò que la convocatòria havia tingut a Catalunya i del desigual resultat en altres indrets del país. L'estratègia dels comunistes passava per damunt tot en la lluita antifranquista i aquesta era una manera que el moviment obrer -que prenia força i embranzida- irradiés en d'altres àmbits de la ciutadania. Tot i la repressió¹⁵⁸, no es volia acceptar que el moviment reculés cap a posicions anteriors de replegament i clandestinitat.

---

¹⁵⁶ *Ibid.*, pàg. 212.

¹⁵⁷ "Elements nous en la lluita de la classe obrera", editorial de *Nous Horitzons*, núm. 9, 1r. trimestre 1967, p. 5. *Nous Horitzons* és una revista editada pel PSUC.

¹⁵⁸ Marcelino Camacho i altres dirigents van ser detinguts en la marxa del 27 de gener de 1967. Posats en llibertat condicional, van ser jutjats el 5 d'abril de 1968, en un sonat judici on Camacho va ser expulsat de la sala pel President del Tribunal que donà lloc a un altre sumari. Camacho va ser condemnat a sis anys de presó dels quals en va complir cinc. Quan va sortir, el 10 de març de 1972 i abans de ser condemnat en un nou procés -l'anomenat procés 1001-, Marcelino Camacho ja era, arreu del país i a l'estranger, una icona de la lluita obrera i de l'oposició antifranquista. Marcelino Camacho, *Confieso que he luchado...*, pàgs. 217 i 273. D'altra banda, la sala segona del Tribunal Suprem va confegir una elaborada doctrina que va anar fent jurisprudència a l'hora de tractar Comissions Obreres que s'enduria a mesura que la pressió obrera augmentava. Concretament, el 16 de febrer de 1967 es va declarar Comissions Obreres -específicament les de Biscaia- una organització il·legal. Nicolás Sartorius i Javier Alfaya, *La memoria insumisa. Sobre la dictadura de Franco*, Espasa hoy, Madrid 1999, pàg. 251.

L'estratègia comunista es centrava a estendre al màxim la influència del moviment obrer i per això, malgrat la repressió, va forçar encara altres jornades de protesta generalitzada a tot el país en dues ocasions més. La primera, després de la jornada del 27 de gener, va ser la del 17 de febrer i la tercera i última d'aquest període es va convocar per al 27 d'octubre¹⁵⁹ d'aquell mateix any. La resposta de Madrid va ser d'una extraordinària magnitud; a Catalunya, en canvi, tret de Terrassa a la convocatòria del 27 d'octubre, no es va obtenir un ressò important¹⁶⁰. La resposta de la policia no es va fer esperar i la repressió que va caure sobre el moviment obrer en ocasió d'aquestes manifestacions va ser considerable¹⁶¹.

La situació d'enfrontament entre el moviment obrer i la dictadura a què s'havia arribat a la fi de 1967 semblava que havia tocat sostre. El cicle obert per la CNS abans de les eleccions de 1966, d'una certa tolerància i de temptejar la possibilitat d'absorció o control del moviment obrer havia fracassat. El 27 d'octubre de 1967 ningú no dubtava ja que Comissions Obreres fossin un fenomen assimilable; la seva actitud xocava frontalment amb els principis, pretesament conciliables, d'una *Organización Sindical* desorientada i afeblida.

La jornada del 27 d'octubre havia demostrat la força del moviment obrer, però també havia mostrat els seus límits. Els dirigents més importants de l'Estat eren a la presó i després de la violència utilitzada per la policia en les manifestacions no semblava que s'estigués en una situació de forçar encara més la màquina i continuar per aquell camí. Les crítiques van començar a aparèixer i allò que en un principi havia estat només una certa oposició, prenia ara carta de naturalesa. A Catalunya el FOC va criticar amb duresa aquella política de manifestacions obertes que exposaven els militants a la

---

¹⁵⁹ Les reivindicacions de les manifestacions tenien un caràcter general, però també incloïen aspectes concrets. Segons un full volant posterior a la jornada del 27 d'octubre, les reivindicacions d'aquesta data eren: sindicat obrer, democràtic, unitari i de classe; dret de vaga; salari mínim de 300 pessetes amb escala mòbil; llibertat dels obrers detinguts i presos; contra els expedients de crisi i acomiadament o contra la carestia de vida. *Llamamiento a la opinión pública*, Comisiones Obreras de Barcelona, novembre 1967, a José Antonio Díaz, *Luchas internas...*, pàgs. 151-153.

¹⁶⁰ Hi va haver algun tipus d'actuació a Barcelona, Tarragona, Lleida i Girona, Terrassa, Sabadell, Vilanova i la Geltrú, Mataró, Badalona, Cornellà i Blanes. A Terrassa hi va haver uns deu mil manifestants. La policia atacà la protesta obrera obrint foc. Hi va haver quatre ferits, un d'ells greu amb ferida de bala al ventre. Josep Mª Sendrós, "27 d'octubre: una extraordinària victòria", a *Nous Horitzons*, núm. 12, quart trimestre 1967, pàgs. 25-26. L'autor de l'article reconeix l'escassa incidència de les accions a Catalunya i creu que la raó fonamental està en la falta de treball i de preparació anterior a la jornada.

¹⁶¹ A la jornada del 17 de febrer es va detenir la Comissió Obrera d'*Hispano Olivetti* de Barcelona i a la d'octubre la de *Maquinista Terrestre i Marítima*. José Antonio Díaz, *Luchas internas...*, pàg. 29. A la jornada del 27 d'octubre va augmentar, de manera significativa, la repressió. El govern, alertat per les anteriors, va actuar amb contundència i violència. A més de les detencions preventives anteriors a la manifestació, hi va haver, només a Madrid, mil cinc-cents detinguts i a Terrassa es van produir enfrontaments violents amb la policia. *Llamamiento a la opinión pública...*

repressió¹⁶². Amb les accions de 1967 va començar a haver-hi fortes discussions a la Coordinadora local de Barcelona que, a partir d'aquest moment, van ser endèmiques en el si de Comissions Obreres catalanes¹⁶³.

Malgrat les crítiques i àdhuc davant la forta repressió de l'última jornada de protesta, el Partit Comunista -i sense vacillar també el PSUC- va optar per mantenir la doctrina de l'obertura i d'actuar a cara descoberta. Si bé es van deixar d'efectuar les jornades reivindicatives perquè començaven a derivar en enfrontaments violents que només podien seguir una minoria de treballadors i, a més, causaven moltes detencions entre persones poc preparades, el PCE-PSUC va optar per una política d'actuar obertament. Santiago Carrillo va publicar, després dels fets del 27 d'octubre de 1967, un opuscle de 14 pàgines justament titulat *Algunas experiencias de la jornada del 27 de octubre*¹⁶⁴. El dirigent comunista hi defensava que, malgrat tot, l'objectiu principal dels comunistes era mantenir el contacte amb les masses; calia no aïllar-se de la població i, en conseqüència, calia continuar utilitzant els instruments legals que es tinguessin a l'abast¹⁶⁵. L'experiència de l'aïllament dels comunistes després de la guerra civil pesava encara molt i el líder comunista insistia a reforçar la unitat amb tots els sectors

---

¹⁶² El FOC afirmava que aquell no era el moment oportú, ja que la repressió s'abatiria sobre els treballadors escapçant el moviment dels líders més significats. Julio Sanz Oller, *Entre el fraude y la esperanza...*, pàgs. 126-127. Com a mostra d'això, l'autor explica la detenció en ple de la comissió obrera d'Hispano Olivetti.

¹⁶³ Juntament amb la qüestió organitzativa, l'actuació a la clandestinitat va ser la principal causa d'enfrontament entre el FOC i el PSUC fins a 1969, any de la dissolució del primer. Sota aquestes qüestions hi havia una inqüestionable lluita pel control de Comissions Obreres que es concretava en aquestes discussions. Curiosament, el temps va impregnar aquelles jornades d'una patina revolucionària que els qui hi oposaven resistència no van saber veure llavors. En 1971 i en 1972 van aparèixer dos articles a *Cuadernos de Ruedo Ibérico* que abundaven en l'ocasió perduda que va significar la jornada del 27 d'octubre de 1967. En el primer es criticava la indecisió del PCE en no posar-se al capdavant del moviment revolucionari creat aquella jornada i, com a conseqüència, va ser desbordat pels mateixos treballadors, frustrats davant el seu intent revolucionari. S'acusava, alhora, els comunistes de ser responsables de les caigudes posteriors en el moviment obrer, perquè imposaven llocs de reunió poc segurs, i excessivament oberts -com ara els centres parroquials- "El año X de las Comisiones Obreras. Historia y análisis de un proceso de degradación política", *Cuadernos de Ruedo Ibérico*, núm. 31-32, juny-setembre 1971, pàgs. 58-59. En el segon article s'abundava en la mateixa idea i s'afirmava que en el 27 d'octubre: *La historia cambiaba de signo, y como siempre las masas tomaban la iniciativa sin la participación programada de sus vanguardias*. Jerónimo Hernández; "Aproximación a la historia de las comisiones obreras y de las tendencias forjadas en su seno", a *Cuadernos de Ruedo Ibérico*, núm. 39-40, octubre 1972-gener 1973, pàg. 63. Aquestes crítiques s'han de llegir més en clau de l'època en què foren escrites que no en la conjuntura de 1967. Observem també que, en l'explicació de Jerónimo Hernández, apareix el vell principi expressat en el document del FOC de juliol de 1966 -*Declaración del Comité Político de las Organizaciones Frente FLP-FOC-ESBA*- en el qual s'afirmava que la potència revolucionària natural de la classe treballadora era frenada per la política dels partits reformistes. Aquest punt de vista sobre el 27 d'octubre, expressat a últims de 1972, xocava frontalment amb el que tenia el corrent revolucionari de l'època, -el FOC-. Veg. nota 162.

¹⁶⁴ s.p. d'i. Es troba a la Biblioteca Figueras.

¹⁶⁵ Cal comptar que el context en què Santiago Carrillo escriu aquest opuscle és el moment de la il·legalització de Comissions Obreres, en la massiva desposseïció de càrrecs sindicals i en la suspensió de la negociació col·lectiva i la congelació salarial.

-especialment els catòlics-, i davant les crítiques que ploïen de tots els sectors, mirava de trobar l'equilibri entre els vells que es resistien als nous sistemes i els joves que, massa agosarats, eren més teòrics que pràctics¹⁶⁶. En aquest petit opuscle els comunistes van posar les bases de la política a seguir després de la conjuntura de 1967: calia continuar, malgrat la repressió i les dificultats, amb l'estratègia de l'obertura i la utilització de les vies legals, d'una banda, i, de l'altra, calia no abandonar la idea de la vaga nacional per tal d'enderrocar la dictadura franquista, vaga nacional en què el moviment obrer havia de tenir un paper protagonista.

Aquesta política va ser seguida, a grans trets, per la majoria dels seus militants que en ocasions havien de fer sacrificis personals importants. En el cas dels dirigents, els tocava d'assumir una postura de punt de referència i d'exemplaritat. Calia reivindicar a cara descoberta que s'era membre de Comissions Obreres -no del Partit Comunista- i acceptar les conseqüències que això comportava.

Després dels fets de gener del 67, Marcelino Camacho va ser deixat en llibertat provisional¹⁶⁷, però el 28 de febrer d'aquell any -uns dies després de la jornada del dia 17- va ser detingut i empresonat pel sumari de juny de 1966¹⁶⁸. El jutge deia clarament que el líder estaria detingut mentre: *no cesara el actual estado latente de anormalidad laboral*¹⁶⁹. Camacho havia tingut la possibilitat d'escapar de la presó, però va prendre conscientment la decisió d'ingressar-hi. Els arguments que el varen fer decidir ho diuen tot sobre l'estratègia dels comunistes en aquell moment:

Era evidente que la dictadura, ante el ascenso del movimiento obrero, representado casi exclusivamente por Comisiones Obreras, no sólo acentuaba la represión sino que necesitaba empujarlo hacia las catacumbas, necesitaba aislarlo además de reprimirlo. Para no facilitarle esa operación, había que ser consecuente e ir a la prisión con todas sus consecuencias (...) En mi caso, miembro del movimiento obrero en su doble vertiente, sindical de Comisiones Obreras, y del PCE en el plano político, podía seguir siendo un punto de referencia (...) podía ser un punto de referencia para la solidaridad con nuestra lucha por la libertad sindical, por

---

¹⁶⁶ No fa referència explícita a l'actitud renitent dels més grans, però segurament és una crida a que aquests acceptin la utilització de les vies legals de la CNS per Comissions Obreres. Respecte als joves, diu que aquests tenen una "indigestión de citas" amb referència a les crítiques del reformisme del PCE. Santiago Carrillo, *Algunas experiencias...*, pàgs. 12-13.

¹⁶⁷ El líder madrileny va ser detingut amb motiu de la gran manifestació del 27 de gener de 1967, però va ser deixat en llibertat sense cap processament. Davant la magnitud dels fets, una contraordre governativa va arribar, el van detenir pocs dies després, quedà en llibertat provisional i fou processat en un nou sumari pels fets del 27 de gener d'aquell any. Marcelino Camacho, *Confieso que he luchado...*, pàg. 219.

¹⁶⁸ Manifestació en la qual una comissió volia lliurar una carta al ministre de Treball abans de les eleccions sindicals d'aquell any. Veg. apartat 5.1.

¹⁶⁹ Marcelino Camacho, *Confieso que he luchado...*, pàg. 219.

*la justicia social y por las libertades democráticas, así como con los presos político-sociales y nuestras familias. Es decir, lejos de debilitar la respuesta de los amplios sectores democráticos, podría ampliarla*¹⁷⁰.

La decisió de Camacho marcava un punt d'inflexió: ja no es passava a la clandestinitat, calia fer front a la dictadura i els líders de Comissions Obreres podien ser un exemple que motivés a tota la població. Aquesta manera d'actuar, coherent amb els principis que la cúpula del partit anava impartint, va exercir un influx sobre els altres judicis que arreu es començaven a fer als membres de Comissions.

El mes de maig de 1968 es va celebrar a Madrid el judici dels membres de les Comissions Obreres de Sabadell detinguts el dia de Sant Esteve de l'any anterior. La defensa¹⁷¹ va negar l'adscripció del detinguts al Partit Comunista, però si que va acceptar que eren membres de les Comissions Obreres de Sabadell. La línia de defensa afirmava que els treballadors no tenien cap més remei que organitzar les Comissions Obreres perquè així ho reclamaven les seves necessitats més peremptòries. La defensa al·ludia, també, al mateix *Delegado Nacional de Sindicatos*, Solís Ruiz, per dir que en resposta a la seva crida de participació els acusats eren representants sindicals preocupats pels interessos dels treballadors. El judici, celebrat a Madrid, donava l'oportunitat de dir en veu alta els arguments dels treballadors i que aquests sortissin publicats als diaris de curs legal. Efectivament, *La Vanguardia* publicava una nota del judici en què es feia ressò dels arguments dels acusats dient que a les reunions de Comissions Obreres:

*No se programaban acciones violentas ni subversivas de tipo revolucionario contra el Gobierno español sino que se trataba de las elecciones sindicales, convenios colectivos laborales, etcétera*¹⁷².

Mes enllà de l'estratègia del partit i de l'actitud dels líders més significats, no sempre era fàcil per als líders més modestos seguir aquesta actuació per les penalitats que comportava. Malgrat la línia política, l'alè humà amb dubtes i neguits existia més enllà de les cròniques periodístiques o dels papers informatius de la clandestinitat:

---

¹⁷⁰ La decisió de lliurar-se a la justícia va ser presa juntament amb els seus advocats Maria Luisa Suárez i Fernando Ontañón. *Ibid.*, pàg. 220.

¹⁷¹ Els coneguts advocats antifranquistes Agustí de Semir, Gil Matamala i Solé Barberà.

¹⁷² *La Vanguardia*, 7-8 (?) de maig de 1968. Recull de premsa de l'Arxiu Diocesà de Barcelona, carpeta 182, laboral 1968-73. A Sabadell va aparèixer un opuscle que detallava minuciosament tot el judici explicant, ben didàcticament, les argumentacions dels advocats. *Crónica de un juicio*, Sabadell, maig de 1968: ANC. Fons Joaquim Lluverol, inv. 55, sig. top. 00.1.09.14.

Llegamos a Madrid y nos hacen la comunicación del juicio, nos pedían cuatro meses a la mayoría. A Ramón Fernández le pedían 6 años porque era reincidente, a Chicharro y a Rozas le pedían 5 años y, bueno, íbamos allí con este panorama y cuando llegamos el fiscal empieza a hacer preguntas. Solé Barberá¹⁷³ nos dice que hay que certificar de una manera fehaciente que Comisiones Obreras es una organización, que tenemos que hacer el sindicato de la clase obrera desde este movimiento y que esto hay que defenderlo por todos los medios. Claro, -el jutge- va interrogando de uno en uno y cada uno se va escapando por donde puede y me llega a mí y entonces me dice, ¡bueno!: Comisiones Obreras ¿qué pasa? ¿qué es esto? ¿una organización? y entonces le dije: pues sí, es una organización. Queremos que sea el sindicato de los trabajadores puesto que el sindicato que hay no es el que nosotros queremos, no nos sirve, no es el que nos puede dar las satisfacciones que nosotros como clase obrera necesitamos y por tanto tenemos que hacer un sindicato nuestro hecho por nosotros y para nosotros. Entonces, claro, el señor fiscal dice: o sea que lo que ustedes quieren es eliminar de una o de otra manera el sindicato actual y le dije, sí y no; lo queremos eliminar, pero no por la violencia sino por la comprensión por el entendimiento que se sepa que los trabajadores necesitamos otro tipo de sindicato y entonces me dijo: no me diga usted más y entonces hizo una modificación y a mí me puso dos años y a Juan González Merino que dijo después: certifico todo lo que ha dicho mi compañero Ginés, lo dejaron también en dos años, todos los demás se quedaron en seis meses y el Merino y yo nos quedamos con los dos años¹⁷⁴.

El recel implícit de Ginés Fernández explica que la repressió que la dictadura exercia sobre els treballadors no queia en va i que aquests, malgrat les consignes de mantenir una activitat oberta, no sempre podien o volien acceptar les consignes que els arribaven des de l'organització política a què pertanyien.

---

¹⁷³ L'advocat de Ginés Fernández Pérez, ambdós militants del PSUC.

¹⁷⁴ Ginés Fernández Pérez. Entrevista, l'1 d'abril de 1996. Ángel Rozas y Tomás Chicharro varen ser condemnats a 4 anys, 6 mesos i 1 dia, Ginés Fernández Pérez i González Merino, 2 anys; Tanco, Vera i Fernández Giménez, 6 mesos. *Crónica de un juicio...* Ginés Fernández explica a l'entrevista que va aconsellar a Antoni Farrés -absent de la vista a Madrid perquè feia el servei militar- que no fes les afirmacions que ell havia fet per tal d'obtenir una sentència més lleu. El judici de Sabadell es va realitzar en el mes de maig de 1968 i en el mes de juliol es reunia a Madrid la 3ª reunió general de les Comissions Obreres. En aquella cita, la coordinadora general de les Comissions Obreres deixava constància explícita de que l'estratègia a seguir era la lluita oberta i no clandestina: *Ante el recrudescimiento de la represión hay que evitar a toda costa volver a la clandestinidad. Comunicado de la 3ª reunión general de las Comisiones Obreras*, a Julián Ariza, *Comisiones Obreras*, Ed. Avance-mañana editoriales, Barcelona, 1976. Aquesta postura va ser ratificada per la 4ª reunió general d'abril de 1969 i per la 5ª reunió de novembre del mateix any.

La repressió, però, no es va detenir només en les activitats que els treballadors duien a terme en massives assemblees o en grans jornades reivindicatives. El següent objectiu de la repressió franquista van ser els càrrecs electes que, emparats sota la legalitat del càrrec, animaven els treballadors a l'interior de l'empresa a prendre accions desafidores, i, com a conseqüència, contra el sistema polític imposat per la dictadura. El cas més sonat de desposseïció de càrrecs va ser protagonitzat per Julián Ariza, dirigent de les Comissions Obreres de Madrid. Ariza havia escrit un article a *Juventud Obrera* el mes de novembre de 1966 sobre l'empresa *Barreiros*. Dins el context de les recents eleccions sindicals, Ariza era una persona àmpliament referendada pels vots dels seus companys i amb una certa experiència d'articulista a la revista *Cuadernos para el diálogo*. Dintre de l'estratègia obrera de tibar al màxim la corda i provar amb fets fins on resistia la tolerància de la dictadura, Ariza es va sentir amb prou confiança per publicar un article furibund contra els mètodes de l'empresa, els seus directius i contra el sistema polític que emparava aquella manera d'actuar. El dipositari de l'article era *Juventud Obrera*, revista de l'organització homònima que era una branca d'Acció Catòlica, destinada a la relació amb el món del treball. Aixoplugat sota aquest paraigua, Julián Ariza deia que a l'empresa *Barreiros-Diesel* els treballadors no podien plantejar cap mena d'actuació per les contínues arbitrietats dels seus directius:

Sin duda, cuando en una empresa de manera continuada se despide a unos por una puerta, al tiempo que nuevo personal ingresa por la otra; cuando se tiene insegura para un mes la cifra del salario cobrada el anterior; cuando se observa un reiterado sancionar sin que puedan los afectados defenderse eficazmente; cuando se está al corriente de las llamadas y detenciones de la policía a los militantes obreros más destacados; cuando se sabe de las amistades de los jefes de la empresa, con sus equivalentes del sindicato; cuando se tiene la convicción de que existe una complicidad de hecho por el silencio de la Organización Sindical ante sus desmanes; y cuando, en definitiva, se vive la sensación de estar desocupado, ocurre, lógicamente, que los deseos de hacer justicia con la propia mano se reprimen¹⁷⁵.

La resposta del règim no es va fer esperar, el mes de febrer de 1967 es feia efectiva la desposseïció dels càrrecs de Julián Ariza per haver escrit a *Juventud Obrera* l'article de denúncia de la situació dels treballadors de *Barreiros*. L'atreviment d'Ariza va ser considerat un repte que Comissions Obreres llançaven al règim i, en concret, a

---

¹⁷⁵ Julián Ariza, "Los problemas de Barreiros-Diesel", a *Juventud Obrera*, núm. 112, 15 de novembre de 1966, pàg. 1.

l'Organización Sindical. Aquesta havia de marcar clarament els límits fins on podien arribar les reivindicacions o les crítiques dels treballadors a *l'statu quo* imposat pel règim¹⁷⁶. Aquest, potser, no va ser el primer cas de desposseïció de càrrecs sindicals electes, però sí el de més transcendència pública. A partir d'aquí es va iniciar un llarg camí de desposseïcions de càrrecs sindicals i repressió dirigida específicament contra els representants sindicals que es destacaven per la defensa dels interessos dels treballadors. Qualsevol conflicte a l'empresa o la participació a les jornades de protesta que es van dur a terme en 1967 i posteriors va ser motiu de desposseïció fulminant de càrrecs sindicals, a més de les penals per pertinença a Comissions Obreres. Aquest és el cas de Daniel Cando, jurat d'empresa de la *Maquinista Terrestre i Marítima* i amb ell molts altres enllaços sindicals i jurats d'empresa¹⁷⁷.

La situació es va generalitzar de tal manera, que el mes de novembre d'aquell any la revista *Cuadernos para el diálogo* feia un editorial denunciant l'àmplia capacitat dels empresaris en l'acomiadament dels treballadors i, específicament, sobre els representants sindicals que no tenien cap mena de protecció en l'exercici del seu càrrec¹⁷⁸. També la premsa catalana se'n va fer ressò més endavant parlant de *psicosi general* en referir-se a aquesta qüestió¹⁷⁹, i el Delegat Nacional de Sindicats es va veure obligat a fer-ne referència en el Congrés de Tarragona traient importància al que considerava exageracions¹⁸⁰. Davant l'empenta del moviment obrer, el règim perfilava clarament els seus límits; es tractava d'acovardir i impedir que els treballadors canalitzessin sense problemes llurs conflictes, obligant-los a l'enfrontament i a la

---

¹⁷⁶ Aquest cas va ser seguit en la mesura possible per la premsa. El 24 de febrer de 1967 *El Correo Catalán* publicava una ressenya on explicava la desposseïció dels càrrecs sindicals a Julián Ariza i els motius que ho havien ocasionat. El judici es va dur a terme el mes de juliol del mateix any i Julián Ariza va ser absolt d'un delictes penal, però no li van ser restituïts els càrrecs sindicals. D'aquesta notícia se'n van fer ressò *El Correo Catalán* -8 de juliol de 1967- i *La Vanguardia* el 13 de juliol de 1967.

¹⁷⁷ La desposseïció de càrrecs sindicals anava sovint emparellada amb l'acomiadament de l'empresa. Aquest no va ser el cas de Daniel Cando, perquè en el procés que va seguir a la detenció pels fets del 27 d'octubre -Cando va ser acusat de pertànyer a la coordinadora del metall de les Comissions Obreres de Barcelona-, Duran Farell, director general de la *Maquinista Terrestre i Marítima*, havia fet unes declaracions favorables al diàleg amb Comissions Obreres. Els companys de Daniel Cando van demanar a Pere Durán Farell que fos conseqüent amb les seves declaracions i, en contra del costum, no acomiadés Cando en tornar de l'estada a la presó preventiva. Daniel Cando. Entrevista, 29 de gener de 1999.

¹⁷⁸ De fet, els càrrecs sindicals tenien una *Ley de protección de los cargos sindicales*, però en realitat era més una eina per tipificar els casos en què un càrrec sindical podia ser destituït. La diferència entre acomiadar un treballador sense càrrecs sindicals i un que en tingués, estava en l'emissió d'un parell d'informes que s'havien d'afegir a l'expedient. "La libertad de despido", a *Cuadernos para el diálogo*, núm. 50, novembre 67, pàg. 5.

¹⁷⁹ *El Correo Catalán*, 26 de setembre de 1968. El diari es feia ressò de la queixa d'un advocat andalús que parlava de *safari* sobre els càrrecs representatius. L'article parlava amb ironia de l'exageració de l'advocat, però també ironitzava amb les xifres del sindicat vertical al·ludint que a aquesta organització sovint tenia problemes amb les matemàtiques.

¹⁸⁰ *Ibid.*

violència, la qual cosa, com denunciava Julián Ariza en el seu article, retreia la majoria dels treballadors.

El balanç del treball fet per Comissions Obreres aquell any és ambivalent; hi podem trobar tant aspectes negatius com positius, però, alhora és clar que, després de les experiències viscudes aquell any res no seria igual. Els enllaços i jurats d'empresa havien acabat 1966 i iniciat 1967 amb la convicció plena d'haver estat escollits per representar els seus companys i amb aquesta idea van actuar de manera decidida, entenent que ho feien sota la legalitat. Emprengueren una gran quantitat de reivindicacions que obtingueren respostes diverses. Aconseguir un augment d'un 20% després d'un conflicte era certament un gran victòria, que donava moral i escampava l'exemple a d'altres empreses¹⁸¹, però alhora es feia palès que *l'Organización Sindical* no acceptava donar aixopluc als càrrecs sindicals que plantejaven lluites obertes contra empresaris menys disposats. Els líders empresonats i la multitud de càrrecs sindicals desposseïts i acomiadats va ser el balanç negatiu d'aquell any extraordinari en què el moviment obrer havia plantat cara essent una organització dèbil i encara no prou estructurada i amb les dificultats pròpies del règim dictatorial en què es desenvolupava. El sentiment de força que el moviment obrer tenia al principi d'aquell any va ser el principal motor, perquè, fins saltant-se les mínimes normes de seguretat, sortís a l'exterior amb una fortalesa inusual i aconseguís algunes victòries importants, però alhora va crear unes expectatives més enllà del que era raonable¹⁸². Després d'aquella conjuntura extraordinària, el moviment de Comissions obreres va iniciar un altre període d'activitat plena en el qual l'articulació del moviment i l'organització interna van tenir un paper principal, però també el van tenir la repressió i el debat intern, cosa que contribuï a la seva debilitat.

L'any 1967 havia estat un any clau; el moviment obrer estava definitivament reorganitzat i, malgrat les dificultats, havia estat capaç de posar dempeus unes àmplies protestes que, tot i la irregularitat territorial, havien encès les alarmes del règim. Comissions Obreres ja era una realitat innegable i de fet era la part més organitzada i sòlida de l'oposició antifranquista. Així ho reconegueren diversos intel·lectuals quan, el mes d'octubre d'aquell any, varen publicar un escrit en suport del nou moviment obrer¹⁸³. Comissions Obreres s'havia convertit, ja en aquells moments i

---

¹⁸¹ Hem vist que aquest era el percentatge que varen aconseguir l'empresa *Bazán* del Ferrol, *Hispano Olivetti* o el ram de l'aigua.

¹⁸² Els comunistes treballaven per aconseguir una vaga nacional que portaria l'enderrocament del franquisme i els membres del FOC -la Federació FLP-FOC-ESBA- treballaven per aconseguir una consciència de classe generalitzada que portaria la revolució socialista. Veg. apartat 5.1.

¹⁸³ Els firmants es declaraven partidaris dels principis i reivindicacions de Comissions Obreres i amb aquest escrit donaven suport a llurs accions. Signen, entre d'altres, Juan Antonio Bardem,

sense cap mena de dubte, en un punt de referència ineludible per a tot el qui volgués fer oposició al règim franquista.

5.3 Resistir és avançar, 1968-1969

L'estancament

L'any 1967, a tota Espanya, s'havia multiplicat per tres la xifra dels conflictes de l'any 1966; de 179 conflictes es va passar a 567¹⁸⁴. Els mesos de major incidència foren els quatre primers, després es va aturar fins que va retornar a pujar el mes d'octubre¹⁸⁵. De totes maneres, aquella pujada va ser momentània perquè els anys posteriors, 1968 i 1969, foren anys de replegament -tot i que l'any 69 fou un any de major conflictivitat- i no va ser fins el 1970 que el moviment obrer va aconseguir d'agafar una nova embranzida. L'any 1968 a Espanya hi va haver 144.719 treballadors en vaga -davant els 272.964 de l'any anterior-, l'any 1969, registrant un augment força minso, hi va haver 174.719 treballadors en vaga. A la província de Barcelona aquesta xifres van passar dels 14.762 treballadors en vaga de 1967, als 11.391 de 1968 i als 16.060 de 1969. L'any 1970 les xifres van fer un salt espectacular i es situaren en 366.146 treballadors en vaga a tota Espanya i en 72.228 vaguistes a la província de Barcelona¹⁸⁶.

Cal buscar les raons d'aquest impàs de la conflictivitat obrera en la recessió econòmica que s'anunciava des de 1967 i en la suspensió de la negociació col·lectiva i

---

Carlos Barral, Gabriel Celaya, Josep Mª Castellet, Mª Aurèlia Capmany, Guinovart, Ana Maria Matute, Blas de Otero, Pere Portabella, Antonio i Carlos Saura, Manuel Sacristán, Ricard Salvat i Tierno Galván. *En recolzament de les CCOO*, signat a Madrid, Barcelona i Saragossa l'octubre de 1967. *Nous Horitzons*, núm. 12, quart trimestre de 1967, pàg. 78.

¹⁸⁴ La conflictivitat es concentrava, en un 91,2%, en les empreses de més de cent treballadors. "Los conflictos laborales en 1967. Informe de la Secretaría General Técnica del Ministerio de Trabajo", 14 de maig de 1968. Arxiu Diocesà de Barcelona. Recull de premsa, carpeta 182, laboral 1968-73, pàg. 31. Les xifres que l'OSE donava d'aquells anys eren diferents: l'any 1966 s'indica que hi va haver 205 conflictes i l'any següent va registrar-ne el doble, 402. Les xifres de la conflictivitat a la província de Barcelona corroboren un augment similar. Segons l'OSE, en 1966 hi havia setze conflictes a Barcelona i en 1967, trenta-quatre; el ministeri de Treball donava les xifres de vint-i-cinc i vuitanta-dos conflictes, respectivament. Carme Molinero i Pere Ysàs, *Productores disciplinados...*, pàgs. 95-105. Els autors expliquen que la diferència de les xifres que l'OSE i el ministeri de Treball donen està en els diferents criteris a l'hora de recollir-les; l'OSE no recolliria els conflictes que tenen com a motivació principal raons extralaborals.

¹⁸⁵ "Los conflictos laborales en 1967. Informe de la Secretaría General Técnica del Ministerio de Trabajo", 14 de maig de 1968. Arxiu Diocesà de Barcelona. Recull de premsa, carpeta 182, laboral 1968-73, pàg. 31.

¹⁸⁶ S'ha optat per indicar les xifres que l'OSE dona del nombre de participants en les vagues perquè aquesta és segons criteri de Molinero i Ysàs, la xifra més pròxima a la realitat. Cal tenir en compte que l'OSE no recull els conflictes relacionats amb les reivindicacions extralaborals, veg. Molinero i Ysàs, *Productores disciplinados...*, pàgs. 95-108.

la congelació salarial decretades el 27 de novembre de 1967¹⁸⁷. Era clar que, si quedava en suspens la possibilitat de negociar nous convenis col·lectius, això havia de revertir necessàriament en la disminució de la conflictivitat. No cal oblidar, tampoc, l'efecte negatiu que la repressió podia efectuar entre els treballadors menys conscienciats o disposats a arriscar-se en aquella situació d'ofensiva del règim.

Un dels conflictes més importants de 1968 a Barcelona va ser el de l'empresa *Rockwell Cerdans*¹⁸⁸. L'estiu de 1967 l'empresa va demanar per primera vegada un expedient de crisi amb la intenció d'acomiadar 600 treballadors i després, ja l'any 1968, va tornar a demanar nous expedients de crisi que implicaven l'acomiadament d'un gran nombre de treballadors. Els representants sindicals van iniciar tot un seguit d'accions que foren seguides majoritàriament pels treballadors¹⁸⁹ la qual cosa va convertir la lluita de l'empresa de Gavà en un referent d'aquell any per al seu entorn més immediat, però també en una lluita emblemàtica en un moment de reflux de les lluites obreres¹⁹⁰.

Continuaven els conflictes, endegats l'any anterior, a MTM i al tèxtil. L'estiu d'aquell any a *La Maquinista* va culminar el conflicte amb l'acomiadament de dos líders sindicals molt importants en la dinàmica de tot el procés del conflicte però amb la renúncia de l'empresa a continuar plantejant més expedients de crisi¹⁹¹. El ram de l'aigua continuava sense solucionar el fons del conflicte que s'havia plantejat l'any anterior i que va tornar a esclatar amb virulència en 1969. Dins l'estratègia de mantenir el conflicte viu els treballadors van enviar una carta al ministre de Treball on feien un resum de les seves reivindicacions, on es feia constar, entre altres coses, la injustícia

---

¹⁸⁷ *Ibíd.* Hem vist més amunt que aquesta congelació forma part també de l'estratègia del règim per aïllar el nou moviment obrer.

¹⁸⁸ L'empresa catalana *Cerdans* dedicada a la fabricació de maquinària tèxtil es va fusionar amb l'empresa americana *Rockwell* en 1965. A l'estiu de 1967 la *Draper Corporation* -primera empresa d'EUA de maquinària tèxtil- adquireix l'empresa i això obliga a situar novament les filials de la primera a diversos indrets d'arreu del món. "Expedient de crisi a la Rockwell-Cerdans", a *Nous Horitzons*, núm. 12, quart trimestre 1967, pàgs. 35-38.

¹⁸⁹ Assemblees, aturs parcials, vagues, ocupació de la fàbrica, pressió a la CNS, delegacions de treballadors al ministeri de Treball i Indústria, a la Delegació de Treball de la comarca. "Rockwell-Cerdans", a *Metal*, núm. 2, juliol 1968, pàg. 9: ANC, fons Remei Ramírez, inv 7, sig. sist. 007.05.86.

¹⁹⁰ *Nota informativa de Comissions Obreres de Barcelona*, juliol 1968, a José Antonio Díaz, *Luchas internas...*, pàg. 122-123. En el document queda clar que el conflicte d'aquella empresa s'havia convertit en la lluita més important d'aquell any 1968. La solidaritat amb l'empresa havia portat a aturs parcials algunes empreses del Baix Llobregat com ara, la *Siemens*, la *Pirelli*, *Matacàs*, *Soler Almirall*, *Roca* i *Metrón*.

¹⁹¹ Dintre de la línia seguida pel jurat d'empresa de la MTM es van fer assemblees i segües de protesta dins del recinte de l'empresa. La *Maquinista* va acomiadar dos jurats d'empresa, Manel Pasarín i Daniel Cando (aquest últim ja havia estat desposseït d'aquest càrrec anteriorment) amb l'acusació de deslleialtat a l'empresa. Després d'això l'empresa ja no va continuar amb l'expedient de crisi. Vegeu apartat 5.2. Daniel Cando, entrevista, el 29 de gener de 1999.

palesa de comptar amb el límit imposat pel govern del 5'9% d'augment salarial¹⁹². Aquestes lluites de fons plantejaven molts problemes als treballadors que havien de mantenir l'espurna viva del conflicte en un llarg període de temps i amb unes condicions molt contràries a les seves necessitats. Calia buscar noves maneres de mantenir el caliu sense cremar la disponibilitat dels treballadors que, en aquelles condicions, era molt fràgil. Contràriament a l'èpica obrerista i als discursos abrandats, la sensació de desànim planava, a vegades, damunt els líders que veien com el sistema imposava la seva força i en què les circumstàncies immediates feia difícil fer una anàlisi més acurada o distanciada¹⁹³.

L'any 1968 no va ser un bon any per a les Comissions Obreres que veien com a l'estiu es celebraven els judicis dels líders de Madrid i Barcelona acusats de pertànyer a Comissions Obreres i l'opinió pública veia com obtenien llargues condemnes que se'ls imposava per dur a terme activitats il·legals relacionades amb les reivindicacions obreres¹⁹⁴. La crisi econòmica -palesada en les empreses que plantejaven expedients de crisi¹⁹⁵, la congelació salarial, la suspensió de la negociació col·lectiva i la repressió no eren les millors condicions perquè aquell any hi hagués importants conflictes col·lectius¹⁹⁶.

D'altra banda, cal tenir en compte que, després de molt temps, a Espanya apareixia, de nou, el fantasma de l'atur, amb unes xifres, modestes al principi, però, que a poc a

---

¹⁹² *Carta al ministre de treball*, Barcelona, 15 de setembre de 1968: ANC, fons Remei Ramírez, inv. 7, sig. sist. 007.05.89. Les reivindicacions principals eren: salari mínim de 300 ptes diàries, escala mòbil a partir del 3% d'augment del cost de la vida, 40 h. setmanals -en els convenis de l'època s'aconseguien les 44 h. setmanals-, 21 dies laborals de vacances, 60% del salari per els joves que feien el servei militar, control obrer dels temps, condicions de treball, etc. El límit salarial del 5'9 el va imposar el govern, l'agost de 1968, en lloc de la descongelació salarial que havia promès per al final d'aquell any. Trencar el límit del 5'9 va esdevenir, a partir d'aquella data, en un objectiu principal del moviment obrer. Aquest seria un dels primers escrits on apareixeria el rebuig frontal a aquest límit salarial; a la carta l'augment del cost de la vida es xifrava en un 22'10%.

¹⁹³ Daniel Cando diu que els líders de *La Maquinista* van considerar que la fi del conflicte l'estiu del 68 era una derrota perquè no es va aconseguir l'objectiu principal que no s'acomiadés ningú. El mateix informant diu que retrospectivament el conflicte no el veu com una derrota, sinó en un avenç en molts camps: el contrainforme del jurat d'empresa, l'actuació unida de treballadors, administratius i tècnics, la capacitat de trobar maneres alternatives a la vaga per manifestar el seu desacord i la disminució de l'impacte de l'expedient de crisi en el nombre de treballadors acomiadats. Entrevista, el 29 de gener de 1999.

¹⁹⁴ Marcelino Camacho i d'altres líders a Madrid i a Barcelona els membres de Comissions Obreres de Sabadell a més dels líders de Barcelona, Chicharro, Rozas i Abad.

¹⁹⁵ *Enmasa* era una altra empresa amb expedient de crisi que plantejava acomiadar treballadors.

¹⁹⁶ A més dels conflictes esmentats, aquell any van destacar el conflicte dels treballadors portuaris i hi va haver un llarg conflicte, entre abril i maig, a la cadena del 850 de l'empresa SEAT de Barcelona. A totes aquestes qüestions caldria afegir, també, les fortes discussions que es van iniciar en el si de l'organització entre el FOC i el PSUC. Les energies de bona part dels líders que participaven a les reunions de coordinació s'empraven en discussions acarnissades que saturaven les coordinadores de problemes interns i que, alhora, distreien de la labor principal de coordinació i articulació del moviment obrer.

poc es van anar incrementant. Els 187.447 aturats de 1967 passaren, en només un sol any, a 246.050 a 1968. L'any 1972 Espanya comptava ja amb 391.500 persones aturades, nombre que va anar incrementant-se de manera inexorable durant tota la dècada de 1970¹⁹⁷. Una de les raons per les quals aquest atur va augmentar era la mateixa estructura industrial del país que, a més de ser fortament dependent de l'exterior, apostava pels sectors industrials amb plusvàlues més elevades i a curt termini, on la creació d'un lloc de treball sortia més car¹⁹⁸.

Que l'atur era una realitat cada vegada més preocupant ho demostrava el fet que a la premsa catalana aparegués aquest tema cada vegada amb major insistència. A *El Correo Catalán* i a *La Vanguardia* apareguren al llarg de 1968 diverses notícies relacionades amb aquest tema amb la publicació reiterada de les xifres que l'*Organización Sindical* divulgava. En concret, el mes de gener de 1968 l'OSE donava la xifra de 17.500 aturats a la província de Barcelona, la qual cosa, més enllà de la xifra concreta, representava un 60% superior a l'any anterior¹⁹⁹. La presència del moviment obrer es va fer present també en aquest tema, portant les seves reivindicacions al sindicat vertical que eren, fonamentalment, la restricció del nombre d'hores extraordinàries en les empreses i l'admissió dels treballadors majors de 35 anys, on l'impacte de l'atur era més gran²⁰⁰. L'*Organización Sindical* no podia donar cap solució a la problemàtica dels treballadors perquè el sindicat vertical no posseïa cap tipus de poder que pogués solucionar o almenys pal·liar la problemàtica obrera²⁰¹. La impotència de l'OSE davant la impossibilitat d'incidir en cap element que pogués

---

¹⁹⁷ José Luis Guinea, *Los movimientos obreros y sindicales en España. De 1833 a 1975*, Ibérica Europea de Ediciones, Madrid, 1978, pàgs. 134-135.

¹⁹⁸ José Antonio Biescas i Manuel Tuñón de Lara, *España bajo la dictadura...*, pàg. 126.

¹⁹⁹ "Ayer, Fuentes Irurozqui en sindicatos. En un año se ha incrementado un 60% el paro obrero", *El Correo Catalán*, 12 gener de 1968.

²⁰⁰ *Información de la carta presentada al delegado comarcal de sindicatos de Sabadell sobre el problema del paro*, Sabadell, febrer 1968: ANC, fons Joaquim Lluverol, inv. 55, sig top. 00.1.09.14. El nombre d'hores extraordinàries treballades mensualment per persona en el sector metal·lúrgic l'any 1966 era de 12,60, xifra que havia baixat a 10,23 l'any següent. L'any 1968 la mitjana de nombre d'hores extraordinàries era de 10,68 i a l'any següent superava la xifra de 1966 amb 12,82. Les xifres demostren que en 1967 s'havia iniciat una recessió de la qual no es va començar a sortir fins 1969, malgrat això el nombre d'hores extraordinàries van baixar però en cap cas no van desaparèixer. Lluís Fina, *Convenios y salarios en el sector metalúrgico español, 1960-1975*, Universitat Autònoma de Barcelona, setembre 1979, pàg. 90. Recordem que les hores extraordinàries eren una part molt important del salari dels treballadors amb el qual, les famílies obreres comptaven. Vegeu apartat 2.2.

²⁰¹ Malgrat això, la mateixa OSE denunciava que la situació dels aturats era precària per la minsa quantitat de l'assegurança d'atur. En acabar el període de cobrament desapareixia l'assistència mèdica i farmacèutica i es donava de baixa l'aturat com a cotitzant a la Seguretat Social. Arxiu Diocesà de Barcelona, recull de premsa, carpeta 181, laboral 64-67.

ajudar els treballadors, era un element més de desprestigi del sindicalisme oficial que el moviment obrer aprofitava per constatar-ne la inutilitat²⁰².

Davant totes aquestes dificultats, Comissions Obreres es van abocar a les activitats de carrer. Aquesta presència amb fulls volants, pintades i accions, encara que minoritàries, tenien l'objectiu que els ciutadans comptessin amb Comissions Obreres com una realitat que es feia present sovint. El primer de maig i l'onze de setembre eren dues dates entorn de les quals es convocaven accions que procuraven aquesta presència del moviment obrer al carrer. Les accions no eren, lògicament, multitudinàries, però sí que aconseguien l'objectiu de donar a conèixer la protesta i el malestar d'un sector de la societat contra l'estat de coses mantingut per la dictadura franquista. És important de veure que la premsa barcelonina recollia aquesta mena d'efecte 1 de maig. En primer lloc, s'alerta la ciutadania de la perillositat d'acudir a les cites proposades per Comissions Obreres -no es podia obviar la profusió de fulls volants-. El *Diario de Barcelona* publicava la notícia que el gabinet de premsa del Govern Civil de Barcelona havia emès aquesta advertència:

En el transcurso de los últimos días se ha distribuido profusamente propaganda (fundamentalmente de tipo comunista) en la que se convoca para los días 30 de abril y 1 de mayo a manifestarse en distintos puntos de la provincia.

El Gobierno Civil hace público su decidido propósito de evitar y en su caso reprimir con toda energía cualquier intento de carácter subversivo y recomendamos a todos los barceloneses, tanto de la capital como de la provincia, se abstengan de concurrir a los lugares donde se proponen celebrar las manifestaciones, a fin de evitarles las molestias e incluso los daños que eventualmente pudieran ocasionárseles con motivo de la actuación de las Fuerzas de Orden Público, que procederán con todo el rigor necesario para mantener el orden²⁰³.

El dia 2 de maig *La Vanguardia* deia que els dos dies anteriors hi havia hagut a Barcelona, Terrassa i Lleida unes concentracions *fallides* i que, per tant, *las consignas de Comisiones Obreras*, no havien tingut resposta *salvo ligeros incidentes*. Segons el diari barceloní:

---

²⁰² *La clase obrera no puede sentirse segura y fuerte con un sindicato como éste. Por más que se nos diga y prometa, la realidad nos convence cada día de que este sindicato no es nuestro, no está a nuestro servicio. Información de la carta presentada...*

²⁰³ *Diario de Barcelona*, 30 d'abril de 1968.

*El día transcurrió dentro de la mayor normalidad. Muchos barceloneses aprovecharon la jornada festiva para salir de excursión hacia el campo y la playa, y en la ciudad se celebraron con gran animación numerosos festejos y manifestaciones folklóricas en la calle*²⁰⁴.

Es tractava de fer ressaltar la normalitat -els actes folklòrics franquistes- i el desinterès de la gent -la fugida al camp i a la platja-. De totes maneres l'aparició de la notícia celebrant la normalitat no feia més que explicar l'aparició en el panorama social de l'Espanya franquista d'un moviment nou que exigia mesures policials i encobriments periodístics. Que la normalitat no era total, ho demostra la notícia que apareixia a *El Noticiero Universal* dient que el dia 30 de abril:

*Algunos colegios habían adelantado la salida de los alumnos en la tarde de ayer, medida adoptada probablemente como prudencia en evitación de posibles dificultades para la utilización de los transportes públicos, cuya abstención también se pedía en la propaganda clandestina, a partir de las seis de la tarde*²⁰⁵.

Era evident que l'objectiu principal de Comissions Obreres s'aconseguia amb l'impacte dels seus fulls volants, els quals alertaven els poders públics i advertien la seva presència als ciutadans. Aquest tipus d'activitat entorn de les dates assenyalades de l'1 de maig i de l'11 de setembre²⁰⁶, -sobretot en la primera data- servien les Comissions Obreres per fer-se visibles en moments de reflux, com ara el de 1968, però també en altres èpoques de major incidència en la conflictivitat obrera, amb l'objectiu de donar a conèixer a d'altres sectors de la ciutadania la força i l'empenta del moviment obrer²⁰⁷.

---

²⁰⁴ *La Vanguardia*, 2 de maig de 1968.

²⁰⁵ *El Noticiero Universal*, 1 de maig de 1968. La notícia incloïa l'enumeració dels punts de conflicte a Barcelona, indicant que la policia municipal havia tancat al trànsit la Plaça de Catalunya i que s'havia notat una baixa en els viatgers dels transports públics. Es notifica també les detencions i els conflictes en altres localitats com ara Mataró, Terrassa i Cornellà.

²⁰⁶ La diada nacional era un dia tradicional en què les organitzacions clandestines catalanes cridaven a la mobilització. Aquestes accions van començar a tenir una certa importància a partir que Comissions Obreres les va fer ser seves. Un exemple de taula reivindicativa per a aquesta diada és la que es va fer per a l'11 de setembre de 1969: *Per l'amnistia General per als presos i exiliats polítics i socials. Per l'abolició dels tribunals especials, d'ordre públic i militar. Pel dret de reunió, d'associació i d'expressió. Contra la llei sindical de Solis i per un sindicat de classe. Pel dret de vaga. Pels nostres drets culturals. Contra la congelació salarial i per un salari no inferior a 350 pessetes. Per la setmana de 40 hores de treball. Pel mateix treball el mateix sou que a tothom, per a les dones i els joves. Pel dret d'autodeterminació de Catalunya, d'Euzkadi i de Galícia. Als treballadors i al poble de Barcelona davant l'11 de setembre*, Comissions Obreres de Barcelona, setembre de 1969: AHCONC, carpeta Barcelona I CONC 1C, pàg. 1.

²⁰⁷ Tan important havia esdevingut la presència del moviment obrer que, fins i tot alguns bisbes s'havien atrevit, el mes maig de 1969, a incloure unes paraules de suport en llurs pastorals.

La lluita contra el límit salarial del 5'9

El mes de desembre de 1968 es va decretar l'estat d'excepció a Guipúscoa i al principi de 1969 es va ampliar a tot el territori espanyol. Nombrosos intel·lectuals i persones situades entorn de l'oposició foren empresonades. El nivell d'enfrontament al règim començava a ser important i calia aturar la creixent oposició, no només obrera sinó també estudiantil²⁰⁸.

En el món obrer l'estat d'excepció venia a empitjorar les coses. A la repressió de 1967 i de 1968 venia a sumar-se l'estat d'excepció que dificultava els moviments dels líders obrers. El repte amb què s'obria l'any era el límit salarial del 5'9% que el govern havia decretat en el mes d'agost de 1968. Gregorio López Raimundo, en un informe redactat per al seu partit, expressava que efectivament aquell era l'objectiu principal en el moviment obrer. Trencar el sou límit decretat pel govern comportava organitzar els treballadors per a una fita concreta a partir de la qual es podia forçar una lluita política que portés a la vaga general necessària per enderrocar el franquisme²⁰⁹. Independentment que els desitjos dels comunistes fossin més o menys reals, la lluita contra el límit del 5'9 va esdevenir una fita important a aconseguir, un referent contra el qual els treballadors van esmerçar moltes forces. En un moment de negociació dels convenis, la crida contra el 5'9 va posar dempeus una lluita important que va donar algunes victòries ben necessàries al moviment obrer.

L'any començava amb el conveni del metall i els representants sindicals, juntament amb els membres de la comissió obrera de la fàbrica Siemens de Cornellà de Llobregat, van posar dempeus una estratègia que va donar bons fruits. Davant l'estat d'excepció, calia anar amb molta cura amb les accions que es portessin a terme per la possibilitat evident de ser represaliats. Es va fer una enquesta als treballadors sobre la

---

Comisiones obreras informa, núm. 2, maig 1969, pàg. 11: AHCONC, carpeta Barcelona I CONC 1C.

²⁰⁸ Els enfrontaments entre estudiants i policies havien sovintejat l'any 1968; el mes de gener de 1969 s'havia produït l'assalt al rectorat de la Universitat de Barcelona, la qual cosa va provocar el tancament de la Universitat. També hi havia sectors de l'Església que cada vegada estaven més seriosament enfrontats amb el règim. Hi havia hagut tancament de sacerdots a Biscaia en protesta per la tortura i contra el règim els mesos de juny i de novembre de 1968. Cal recordar que, en l'estat d'excepció decretat el mes de gener, foren detinguts a Catalunya, entre d'altres, el jesuïta Juan García-Nieto i el catòlic Alfons Comín, ambdós fundadors de *Bandera Roja*. No hem d'oblidar tampoc l'aparició d'ETA al País Basc amb l'assassinat, el 2 d'agost de 1968, de Melitón Manzananas, comissari de policia conegut per la dedicació a les sessions de tortura.

²⁰⁹ Gregorio López Raimundo, *Detener la represión, acabar con el inmovilismo, imponer un cambio político*, Informe presentado en una reunión de comunistas catalanes, gener 1969, pàg. 21: AHCONC, fons PSUC V-2, carpeta PSUC (0006). En el moment de la redacció de l'informe s'havia decretat l'estat d'excepció a Biscaia i encara no s'havia estès a tot el país.

plataforma que els representants sindicals havien de presentar davant la negociació del nou conveni i s'hi va incloure la pregunta concreta si calia forçar per trencar el límit del 5'9. La resposta va ser aclaparadora, dels 1.411 treballadors que van participar en l'enquesta, només quatre van respondre que calia respectar el límit salarial imposat pel govern. Els treballadors s'havien endut l'enquesta a casa, la qual cosa volia dir que hi havia hagut una extensió del debat en l'àmbit familiar o, anant més enllà, en l'àmbit veïnal o de relació social. Aquest detall no va passar desapercebut a la patronal, que va signar un acord favorable als treballadors, amb el qual, entre d'altres aspectes, s'aconseguia un augment d'un 14%²¹⁰. La comarca del Baix Llobregat -Siemens té la seu a Cornellà de Llobregat- començava a despuntar pel seu grau d'organització i per la capacitat d'influència que tenien els líders obrers. El mes de febrer d'aquell any, en ple estat d'excepció, es duia a terme el judici als treballadors detinguts amb motiu de l'1 de maig de l'any anterior. El judici a líders tan carismàtics com ara Estrada²¹¹ de la Pirelli o Antonio García²¹² de Siemens, va provocar protestes a les empreses -amb aturades simbòliques de cinc minuts o amb assemblees de jurats i enllaços en els locals de la CNS²¹³. Aquestes activitats no tenien un impacte massa gran i no aconseguen superar el marc estricte de la comarca o àdhuc el de les empreses en què es desenvolupaven aquests actes, però, més enllà del valor intrínsec de plantejar un moviment de protesta en l'estat d'excepció, es feia una tasca de cohesió alhora que imprimia dinamisme a una comarca com la del Baix Llobregat, que va aconseguir ser capdavantera i punt de referència els primers anys setanta.

A l'acord de Siemens van seguir-ne d'altres, que també aconseguiren trencar el límit del 5'9. L'AEG de Terrassa va aconseguir un 19%²¹⁴ i el tèxtil un 13'24%²¹⁵. L'any 1969 va ser un any d'augment de la conflictivitat²¹⁶ amb lluites tan importants com la de

---

²¹⁰ A una primera negativa va seguir, després d'una assemblea multitudinària i una amenaça de treball lent, l'acceptació de la negociació per part dels empresaris de la *Siemens*. A més de l'augment es va arribar a d'altres acords força favorables als treballadors: el 100% en cas de malaltia, cobrament de festes recuperables, augment de plusos per toxicitat i perillositat, millores per als joves en el servei militar i d'altres qüestions menors però importants per a la millora de la qualitat de vida dels treballadors. T.B. "Una orientació justa feta realitat: l'exemple de la Siemens", a *Nous Horitzons*, segon trimestre 1969, núm. 17, pàgs. 27-31.

²¹¹ Militant d'ACO (Acció Catòlica Obrera).

²¹² Militant del PSUC.

²¹³ Ignasi Balcells, "Lluita solidària, lluita política. Una experiència del moviment obrer", a *Nous Horitzons*, núm. 18, tercer trimestre 1969, pàgs. 9-13. Ignasi Balcells és pseudònim d'Isidor Boix, conegut dirigent sindical i membre del PSUC.

²¹⁴ *Comisiones Obreras informa*, núm. 1, abril 1969.

²¹⁵ Es van fer assemblees massives a la CNS i quatre líders sindicals van ser detinguts, el 26 de febrer, en ple estat d'excepció. Tot i això, a la primavera arribava un primer acord que trencava el límit salarial imposat pel govern. "Ram de l'aigua, sis mesos de lluita" a *Nous Horitzons*, núm. 21, quart trimestre 1970, pàg. 45.

²¹⁶ Veg. apartat anterior.

Harry Walker²¹⁷, la de les cinc factories de Philips²¹⁸, la construcció de Barcelona²¹⁹ o la dels treballadors de la banca.

Que els treballadors de *coll blanc* s'unissin a les reivindicacions dels treballadors tradicionals va tenir un ressò important en els altres sectors. Per a sorpresa de molts, els treballadors de la banca utilitzaven el mateix llenguatge, modes i costums que els treballadors dels sectors obrers tradicionals, com ara el metall. El cercle reivindicatiu s'ampliava a treballadors del sector terciari, la qual cosa redundava en l'obertura del moviment de Comissions Obreres cap a d'altres capes de la societat no estrictament obreristes.

Aquest moviment ha col·locat a primers rengles de la lluita reivindicativa, colze a colze amb la resta de la classe treballadora, a una capa que algunes vegades, injustament s'ha mirat amb suspicàcia; aquests obrers de camisa i corbata han demostrat una vegada més -el seu historial de lluites remunta lluny en la història del moviment obrer a Catalunya- allò de que "l'hàbit no fa el monjo"²²⁰.

L'any 69 va suposar la prova que, malgrat les dificultats, el moviment no sols no es rendia sinó que era capaç d'ampliar-se, d'anar més enllà dels sectors tradicionalment més reivindicatiu i alhora, d'esquivar l'estat d'excepció. El moviment obrer trobava noves maneres d'actuar que aconseguien connectar amb els treballadors obtenint d'aquesta manera la força i la presència necessàries per assolir algunes victòries que permetessin, si no ampliar la seva influència, no retrocedir en un moment d'ofensiva repressiva per part del règim, i àdhuc avançar en altres llocs puntuals que servien de referència en una lluita tan desigual i fràgil com aquella.

Que el moviment obrer, malgrat totes les dificultats per què travessava²²¹, era una realitat tangible, ens ho explica un document policial -realitzat en l'estat d'excepció-, que reconeixia explícitament la seva presència en ambients populars. El règim, d'ara endavant, havia de tenir en compte Comissions Obreres com un element important de

---

²¹⁷ Lluita immersa dintre del conveni del metall.

²¹⁸ La novetat radicava en el fet que cinc factories de la mateixa empresa -*Philips*- s'havien posat d'acord a plantejar les seves reivindicacions. Les factories eren a la Plaça d'Espanya -*Lámparas Z*-, dues a la Zona Franca, una altra a l'Hospitalet i una altra a Sant Boi. *Informe de maig de 1971 dels treballadors de Philips*: ANC, fons Remei Ramírez, inv. 7, sig. sist. 007.05.57.

²¹⁹ La construcció de Barcelona aconseguia a la fi de 1969 un 35% d'augment salarial.

²²⁰ Josep Xavier, "Bravo! pels empleats de Banca" a *Nous Horitzons*, núm. 17, segon trimestre de 1969, pàgs. 32-35.

²²¹ La repressió, l'estat d'excepció i la dificultat de negociació dels convenis eren elements externs a Comissions Obreres, però cal comptar, també, amb la crisi interna que patia l'organització a causa de les discussions protagonitzades per la lluita pel control de l'organització entre el FOC i el PSUC.

la societat perquè aquesta organització encarnava el moviment obrer que, aniquilat després de la guerra civil, havia ressorgit amb força i ho havia fet per quedar-se.

El estado de excepción decretado por el Gobierno el pasado día 24, ha tenido un gran impacto en la sociedad barcelonesa, no solamente en los medios políticos, sino en todos los ambientes populares. El sábado por la mañana, por todos los pueblos de nuestra provincia, se recibieron informes de que las Fuerzas de Orden Público, patrullaban por las calles con casco, armados con fusil a bordo de jeeps. La primera impresión del pueblo fue de temor, el cual se hacía palpable por los comentarios de la gente en los mercados, bares y demás centros de reunión. En algunas localidades la gente llegó incluso a almacenar alimentos, pensando en que pudiera ocurrir algo grave... A transcendido {sic} a la calle que la policía está practicando gran cantidad de detenciones, siendo la reacción de la gente encontrar la detención de estudiantes justificada, más no la de dirigentes obreros, toda vez que la masa obrera está convencida que estos dirigentes arriesgan mucho por defender sus intereses, actividades que aprovechan las Comisiones Obreras para su propaganda. (...) Es de destacar que la fuerza de Comisiones Obreras es bastante grande y siempre aprovechan los conflictos laborales -muchos de los cuales se producen por sí solos- para levantar banderas de supuestas reivindicaciones laborales, a las cuales con su habilidad acostumbrada saben darles una intencionalidad, y saben sacarles un fruto político, de acuerdo con las conveniencias, naturalmente, del Partido Comunista Español²²².

L'Organización Sindical, els empresaris i l'OIT

La resposta principal a l'empenta del moviment obrer va ser la repressió però l'*Organización Sindical* no va deixar de jugar la carta de la demogògia per tal d'aconseguir desviar l'atenció creixent dels treballadors envers el moviment de Comissions Obreres. Després de la intensitat de la campanya de les eleccions de 1966, Solís Ruiz guardava un as a la mànega per continuar centrant l'atenció del món sindical. El 19 de gener de 1967 anunciava una nova llei sindical al Palau d'Esports de Madrid davant un auditori entregat. El ministre considerava que calia canviar la llei per tal d'adequar-la a la nova realitat i fer el sindicalisme més permeable i més atractiu a la

---

²²² Informe sobre el impacto en Barcelona del "estado de excepción"; origen: Servicio de Inteligencia de la C.M.M.; explotación: Servicio de Inteligencia Naval, a Nicolás Sartorius i Javier Alfaya, *La memoria insumisa. Sobre la dictadura de Franco*. Espasa, col·lec. Espasa hoy, Madrid 1999, pàgs. 273-274.

classe treballadora, més útil per a l'empresariat i, com a conseqüència d'això, més favorable als interessos de la mateixa CNS. Solís Ruiz -en un llenguatge volgutament ambigu- deia que: *Hemos entendido que la tranquilidad en el mundo del trabajo está en el sindicalismo y por ello vamos a su perfeccionamiento desde el punto de vista sindical*²²³. Si alguna cosa deixaven clara aquestes paraules era que el món sindical no estava tranquil i que calia fer quelcom per intentar apaivagar la força que el moviment obrer anava prenent.

L'anunci de la llei no va passar desapercebut i tot seguit la revista *Cuadernos para el diálogo* feia un editorial en què reclamava canvis importants al món sindical: *se requieren cambios profundos, efectuados con conocimiento de la base y con la participación real de ésta en su elaboración, discusión y aprobación*²²⁴. La resposta immediata que Comissions Obreres va donar anava molt més enllà del que l'editorial plantejava i reclamava per a la classe treballadora la independència del poder polític, la unitat dels treballadors, el dret de vaga, garanties per als representants sindicals i, en definitiva, la liquidació del vell sindicat vertical. En coherència amb aquestes reclamacions, es demanava també la democratització de la legislació i l'aprovació d'una llei d'associacions²²⁵. Comissions Obreres anava a l'arrel del problema i, partint de les necessitats bàsiques com ara el dret de vaga o les garanties per als representants sindicals, acabava demanant la llibertat d'associació, és a dir, la democràcia. El mes de juny de 1967 es va celebrar la I^a Assemblea General de Comissions Obreres de tota Espanya²²⁶, on es va decidir que Comissions Obreres havia d'oferir una resposta a l'anunciada llei sindical que fos concreta, àmplia, pensada i consensuada amb tota l'organització territorial que ja es forjava. El document va aparèixer a la fi d'aquell any²²⁷ i s'hi declarava que la CNS estava desfasada i que, per tant, l'única opció vàlida era que aquesta organització obsoleta havia de desaparèixer.

---

²²³ "Ante la nueva ley sindical", a *Solidaridad Nacional*, 22 de març de 1968.

²²⁴ "Hacia una nueva ley sindical", editorial. *Cuadernos para el diálogo*, març 1967, núm, 42, pàgs 1 i 2.

²²⁵ *Bases y principios que consideramos fundamentales y que sometemos a la voluntad de los trabajadores*. Comisiones de España, abril 67, a Julián Ariza, *Comisiones obreras*, Ed. Avance-mañana editoriales, Barcelona, 1976. pàgs. 109-114.

²²⁶ De fet la primera reunió es va fer a l'octubre de l'any anterior, poc després de les eleccions sindicals. En aquella ocasió la reunió es va fer amb alguns sindicats europeus. Malgrat això sempre s'ha considerat que la primera reunió oficial va ser la de juny de 1967.

²²⁷ El document, *Proyecto que las Comisiones obreras proponen a los trabajadores ante la nueva ley sindical*, no porta data, però es dedueix del context -s'al·ludeix a la jornada del 27 d'octubre- que es publica a la fi de 1967. En la I^a Assemblea General de juny d'aquell any es va acordar aprovar el document elaborat per Madrid *Anteproyecto elaborado por las CCOO de Madrid ante la Ley Sindical*, però alhora es decidia consensuar-lo amb les Comissions Obreres de tot el territori espanyol per tal d'incloure aquelles reivindicacions -incloses les nacionals- que es consideressin oportunes. *Comunicado final de la Asamblea Nacional de Comisiones Obreras*, Madrid, juny 1967, a Julián Ariza, *Comisiones obreras...*, pàgs. 115-122.

Es recordava que l'OIT²²⁸ establia que les organitzacions dels treballadors havien de ser instruments creats per ells mateixos i per aquesta raó cap poder legislatiu no tenia capacitat de fer una llei sindical que regulés la vida sindical que els treballadors lliurement s'havien atorgat; ells eren lliures i, en conseqüència, no els calia la tutela de l'Estat. Que la raó assistís Comissions Obreres i que les bases de l'OIT fossin inqüestionables, no volia dir en cap cas que això fos aplicable a Espanya i, per tant, el document continuava amb una llarga llista de reivindicacions²²⁹. Comissions Obreres ja havia advertit el joc que acostumava a fer l'OSE de Solís i mentre aquests apostaven per la confusió i el malabarisme lingüístic, Comissions Obreres anava al gra posant el dit a la nafra: a Espanya no hi havia llibertat sindical ni de cap tipus, i per tal que la nova llei sindical tingués sentit calia convocar un congrés en el qual hi hagués llibertat d'escollir els delegats en una situació en què prèviament s'hagués acceptat Comissions Obreres com una organització vàlida per a ser interlocutora amb el sindicat vertical. Evidentment, aquests objectius eren una quimera i els qui els proposaven n'eren conscients, l'objectiu no era tant d'aconseguir allò que es proposava, sinó a fer palesa la impossibilitat de renovació del sindicalisme de Solís²³⁰. Aquesta impossibilitat es va fer palesa en el IV Congrés Sindical que es va celebrar el mes de juny de 1968 a Tarragona. Amb gran triomfalisme i desplegament de mitjans, el congrés aprovava formalment la proposta d'una nova llei sindical que suposadament regularia i ampliaria les relacions sindicals perquè fossin *auténticamente representativas*. En el número d'aquell mateix estiu, la revista *Cuadernos para el diálogo* mostrava un veritable cansament per la utilització d'un llenguatge que ja havia perdut tot el significat:

¿Cuántas veces se habrá dicho que los Sindicatos españoles son auténticamente representativos? ¿Cuántas, también, habremos oído que gozan de autonomía e independencia totales? Ahora resulta que estos mismos términos vuelven a utilizarse en las conclusiones de Tarragona como objetivos que deben ser incorporados a la nueva ley sindical. ¿Hay alguna prueba más clara de que no expresaban "realidades"? La cuestión es ésta: ¿Tendrán en el futuro estos vocablos el significado que les atribuye

---

²²⁸ Organització Internacional del Treball.

²²⁹ Les reivindicacions eren: la defensa dels interessos dels treballadors; conquerir la igualtat real entre homes, dones i joves; accés a la cultura i a l'ensenyament; defensa del patrimoni cultural i espiritual del món del treball; participació en els organismes de decisió; aconseguir una societat on no hi hagués explotació i aconseguir la solidaritat internacional entre els treballadors. *Proyecto que las Comisiones obreras proponen a los trabajadores ante la nueva ley sindical*, 1967, a Julián Ariza, *Comisiones obreras...*, pàgs. 104-108.

²³⁰ *Ibíd.*

*el lenguaje común y corriente o seguirán expresando “realidades plenas”?*²³¹.

Comissions Obreres també es va fer ressò del que van anomenar *circo de Tarragona*:

*Los resultados de esa reunión de amigos han sido bien claros: las cosas siguen como hasta ahora. No ha cambiado nada, porque nada podía cambiar*²³².

La retòrica franquista quedava cada cop més al descobert i cada vegada hi havia més sectors preocupats per la importància que el moviment obrer anava prenent, alhora que observava amb preocupació la creixent inoperància del sindicat vertical per controlar els treballadors que no fos el recurs a la repressió i la violència:

*Es necesario replantear la política laboral española sobre nuevas bases, sin detrimento de los principios fundamentales. En tal reforma, es básica la promulgación de una Ley Sindical capaz de posibilitar no sólo legalmente, sino de hecho, la concurrencia de los distintos grupos y tendencias. Temo que el clima creado con la promulgación del decreto sobre evolución de salarios, y si la Ley Sindical no fuese todo lo acertada que es de desear, puede producir tensiones laborales que pongan en grave riesgo nuestro proceso de desarrollo*²³³.

Dirigents d'empresa i empresaris començaven a preocupar-se per la protesta laboral cada vegada més evident. La reclamació que González-Palenzuela fa sobre la *concurrencia de los distintos grupos y tendencias*, ja l'havia fet, de manera més clara i contundent, uns mesos abans, Pere Duran i Farell, President del Consell d'Administració de la *Maquinista Terrestre i Marítima*²³⁴. Les declaracions de l'industrial català van ser:

---

²³¹ “En torno al sindicalismo” (editorial), a *Cuadernos para el diálogo*, núm. 59-60, agost-setembre 1968, pàg. 12.

²³² *Metal*, núm. 2, juliol 1968: ANC, Fons Joaquim Lluverol, inv. 55, sig. top. 00.1.09.14, sig. sist. 220, pàg. 11.

²³³ Declaracions de José G. González-Palenzuela, director de personal i assumptes socials d'Iberia i professor de problemes socials del desenvolupament, en una conferència sobre la descongelació de salaris pronunciada davant la cambra d'indústria de Madrid. *El Correo Catalán*, 26 de setembre de 1968. El decret sobre l'evolució de salaris fa referència, de fet, a la imposició del límit salarial del 5'9 que, tal i com hem vist, va comportar algunes lluites importants.

²³⁴ Altres empresaris abundaven també en aquestes mateixes qüestions. En concret, poc després de les de Durán i Farell, el mes de gener de 1968, Ignasi de Villalonga President del

*Llámaselas como se les llame, el empresario de hoy debe tener en cuenta a las Comisiones Obreras. Su ignorancia da lugar a un “diálogo raro” y también a que se proceda a enfrentar a los hombres con los hombres*²³⁵.

En el moment que Durán i Farell feia aquestes declaracions, desembre de 1967, l'empresa que presidia, la *Maquinista Terrestre i Marítima* estava enmig d'un expedient de regulació que havia comportat força enrenou precisament per la postura ferma i organitzada del jurat d'empresa, format majoritàriament per membres de Comissions Obreres²³⁶. Les declaracions de l'empresari no van ser gaire ben rebudes pel jurat d'empresa de la MTM²³⁷, però qui més va acusar l'impacte va ser el sindicat vertical, que va contestar de manera fulminant en la persona de José Luis Torres Cáceres, President del *Consejo Provincial de Trabajadores de Barcelona*. Torres Cáceres acusava l'empresari de capitalista liberal i de voler desprotegir, d'acord amb aquesta ideologia, els treballadors i alhora dividir el sindicalisme²³⁸. Duran i Farell, segons el President del *Consejo Provincial de Trabajadores*, coneixia la força i la representativitat de l'OSE i per aquesta raó es burlava dels representants democràticament escollits. Finalment, Torres Cáceres llançava una advertència a l'empresari:

Banc Central, reclamava la llibertat de vaga i la lligava a la possibilitat d'exigir disciplina als treballadors. Veg. capítol 3, nota 27.

²³⁵ José Antonio Díaz, *Luchas internas en CCOO...*, pàg. 54.

²³⁶ Veg. apartat 5.2.

²³⁷ La Comissió Obrera de la *Maquinista Terrestre i Marítima* contestava a Duran i Farell en el butlletí informatiu de l'empresa de març de 1968. Sota el títol de “falsos demòcratas”, la Comissió Obrera l'acusava de no fer res davant els confidents de la policia a l'empresa i del control dels treballadors per part de l'empresa. Malgrat això, les declaracions de l'empresari van facilitar que la Comissió Obrera negociés que no s'acomiadés Daniel Cando, detingut en la jornada del 27 d'octubre d'aquell any i poc després acusat formalment d'organitzar la comissió obrera del metall. En aquest cas es va trencar el costum de l'empresa d'acomiadar els treballadors quan eren detinguts. Les declaracions també van tenir una altra repercussió a l'interior de l'empresa: es va organitzar una comissió de negociació formada per intermediaris per tal d'arribar a algun acord viable que evités l'enfrontament. Aquesta comissió estava formada per Jordi Pujol, llavors actiu militant catòlic antifranquista, i per Pasqual Maragall i Manel Múrcia com a activistes del FOC. La reunió va tenir lloc a l'editorial Nova Terra en presència d'Ernest Lluch i Alfons Comín, ambdós independents però ben relacionats amb el FOC. Els arguments de Pujol era que la burgesia catalana no tenia poder i que calia arribar a un acord; els empresaris reconeixien l'existència de Comissions Obreres i a canvi, aquests signarien una treva social. Manel Múrcia, militant obrer del FOC va tancar la discussió tot dient: *Vostès han estat munyint la vaca durant 25 anys i ara que la vaca se'ls hi mor, li demanen sacrificis!* Pasqual Maragall, “Un instant de reconstrucció de la història del FOC”, a *Debat*, núm. 4, juliol 78, pàg. 95. La situació política del moment feia pràcticament inviable un acord d'aquestes característiques.

²³⁸ José Luis Torres Cáceres, “Carta al trabajador catalán”, ADB, recull de premsa, carpeta 181, laboral 64-67. A l'ADB no es pot comprovar de quin diari es tracta, segurament es tracta de l'article que Torres Cáceres va publicar a *Solidaridad Nacional* el 20 de desembre de 1967.

*Los Sindicatos preconizan un estado social católico que garantice al trabajador la justicia social, el pleno empleo y una justa distribución de los beneficios de la empresa*²³⁹.

El sindicat vertical no podia tolerar sortides de to com les protagonitzades per l'empresari de la *Maquinista* i feia l'únic que podia fer: amenaçar des de la premsa. Més enllà de l'anècdota que aquest enrenou va provocar, el que queda de tot això és la percepció del malestar de l'empresariat que, si bé d'una banda havia gaudit i gaudia encara àmpliament de la protecció del règim en les relacions econòmiques i laborals, de l'altra, començava a percebre que això en un futur no gaire llunyà el podria arribar a perjudicar. Malgrat que aquesta postura començava a fer-se visible, tampoc no ens hem d'enganyar i pretendre que aquesta era una postura majoritària entre l'empresariat, ans al contrari, aquest es mostrava comunament satisfet i en algunes ocasions demanava mesures encara més favorables als seus interessos²⁴⁰.

Malgrat les dificultats i la repressió, el moviment obrer demostrava que no era fàcilment dominable. En aquests moments, entre 1967 i últims de 1968, havia passat ja l'eufòria del moment posterior a les eleccions de 1966 i el moviment s'havia vist obligat a replegar-se aguantant les desposessions de càrrecs i, el mes de gener de 1969, a fer front a un estat d'excepció que perjudicava fortament els interessos dels treballadors. Més amunt hem vist que, malgrat aquesta situació, el moviment obrer va ser capaç de trencar, en alguns casos emblemàtics, el límit del 5'9 que havia esdevingut el símbol de la resistència obrera. Conscient que aquest activisme tenia les seves limitacions i que calia trencar el cercle d'aïllament que el règim imposava, els dirigents del moviment obrer del moment van saber veure que calia internacionalitzar la situació espanyola per tal d'ampliar el cercle de pressió que s'havia d'exercir sobre el franquisme. En aquest sentit s'havien dirigit les iniciatives encaminades a demanar a l'Organització Internacional del Treball -OIT- que fes un informe sobre la situació del treball a Espanya²⁴¹. El mes de març de 1968, una delegació d'aquest organisme va

---

²³⁹ *Ibíd.*

²⁴⁰ És el cas d'Andreu Ribera Rovira, President de la Cambra de Comerç, Indústria i Navegació de Barcelona, que demanava reformes legals per allunyar el marc de les negociacions de l'empresa, per tal que els treballadors perdessin força. Carme Molinero i Pere Ysàs, *Productores disciplinados...*, pàg. 93. Els mateixos autors citen el cas de l'Institut Industrial de Terrassa, que en 1968 retreia a l'OSE les excessives prebendes que donava als treballadors que, si bé actualment podien ser controlades pel règim, atorgar-les era d'una gran irresponsabilitat, sobretot pensant en un possible futur on aquest hagués desaparegut. *Ibíd.*, pàgs 69-70.

²⁴¹ Des del moviment obrer es va demanar a l'OIT, a través de la FSM, la CIOSL i la CMT -organitzacions internacionals dels treballadors-, que fes un informe sobre la situació sindical a Espanya. A més d'aquesta iniciativa, es va denunciar a Espanya davant l'ONU per no aplicar la

venir a Espanya a visitar Marcelino Camacho a la presó. Aleshores Camacho començava a ser una icona del moviment obrer espanyol i que el líder del moviment obrer estigués a la presó ja era tot un símbol de la situació dels treballadors a Espanya. D'aquesta entrevista va sorgir que, més endavant i de manera formal, es creés un grup d'estudi de l'OIT per tal de comprovar la situació de la llibertat sindical a Espanya²⁴². El resultat d'aquest estudi es va publicar a mitjans 1969 sota el títol *Situación laboral y sindical en España*, presentat a Ginebra i a Nova York. Aquest fet va constituir un esdeveniment a Espanya perquè representava un sotrac per al règim, i en concret per a l'OSE, que va haver de defensar-se utilitzant el recurs de la demagògia i el de la minusvaloració de l'informe²⁴³. Entre d'altres aspectes, l'informe de l'OIT anava contra el moll de l'os de l'estructura de l'OSE quan afirmava que no era viable el fet que empresaris i treballadors compartissin una mateixa organització i que, en aquest cas, empresariat i treballadors haurien de tractar amb representants d'ambdues agrupacions fora de l'estructura del sindicat vertical²⁴⁴. Ni aquesta ni altres recomanacions no varen ser acceptades pel règim que va publicar la nova llei sindical en 1971 sense gaires canvis de concepte. L'informe de l'OIT, però, va servir perquè, a partir del moment que va ser publicat i presentat a l'opinió pública nacional i internacional, ja no va poder ser obviat i les seves recomanacions passaren a ser punts de referència als quals poder al·ludir obertament i legalment.

El moviment obrer havia forjat lentament un escenari on la seva presència ja era indiscutible. La situació, però, era d'una extrema fragilitat. Al principi de 1969, una bona part de dirigents del moviment eren a la presó, molts càrrecs que havien assumit la seva responsabilitat amb il·lusió havien estat desposseïts²⁴⁵ i alguns acomiadats. El

---

declaració universal dels drets humans. Marcelino Camacho, *Confieso que he...*, pàgs. 282-283.

²⁴² *Ibíd.*

²⁴³ Ningú a Espanya no va poder obviar la importància d'aquell informe. La revista *Cuadernos para el diálogo* en l'editorial del núm. 73, d'octubre de 1969, feia un repàs a la situació econòmica, social i laboral d'Espanya implicant-se en la polèmica que havien mantingut els diaris *Pueblo, Ya* i *Nuevo Diario* sobre la publicació de l'informe de l'OIT.

²⁴⁴ Les recomanacions que l'informe feia a la futura llei sindical eren les següents: 1: Tots els càrrecs havien de ser escollits democràticament. 2: Calia fer efectiva l'autonomia i la igualtat de les associacions d'empresaris i treballadors. Si això no era així aquests haurien de trobar-se fora de l'estructura vertical. 3: Els funcionaris havien de rebre les ordres dels qui havien estat escollits i no a l'inrevés. El patrimoni sindical havia de ser administrat pels mateixos treballadors. 4: L'OSE no havia de dependre de cap organisme estatal, només dels seus membres. 5: S'havia de garantir la llibertat d'expressió i de reunió i, per últim, calia que unitat i llibertat no fossin incompatibles. Manuel Ludevid, *Cuarenta años...*, pàgs. 97-98.

²⁴⁵ La massiva desposseïció de càrrecs va passar a ser un malson per a Comissions Obreres, que veïen que els membres més actius del moviment obrer eren forçats a passar a un segon pla. Per això la III Reunió General de Comissions Obreres feta a Madrid el juliol de 1968 va donar com a consigna de resistir-se a aquestes desposseïcions, argumentant que només els electors tenien la capacitat de desposseïr un càrrec electe. Això va obrir un front de lluita, forçant la seva presència a les negociacions de convenis o a les assemblees de les seccions

moviment que restava després de la repressió, quedava circumscrit, en la seva majoria, dins del cercle de les empreses amb més dificultats per ampliar la seva influència i per articular una organització. A més, calia afegir a aquesta situació de fragilitat les dificultats d'organització interna del moviment obrer provocat sobretot pels enfrontaments entre les principals forces polítiques de les Comissions Obreres de l'època.

Malgrat totes aquestes debilitats, el moviment obrer havia aconseguit fer-se present, ser un element important en les preocupacions de l'empresariat i àdhuc de l'*Organización Sindical*. Tampoc no es pot menystenir, d'altra banda, la repercussió internacional que la pressió obrera començava a tenir a l'estranger i de retruc en el règim franquista. Que el nou moviment obrer, nascut a darrers de 1964 i reiniciat a la tardor de 1966, aconseguís aguantar tots aquests problemes, indica, prou clarament la fortalesa del moviment. Fortalesa que provenia fonamentalment de la necessitat que els treballadors tenien de millorar les penoses condicions laborals, econòmiques i socials de la Catalunya i l'Espanya dels anys seixanta.

---

socials. *Comunicado de la 3ª reunión general de las Comisiones Obreras.*, Madrid, juliol 1968 a José Antonio Díaz, *Luchas internas en CCOO...*, pàg. 140.

6. LA LLUITA PER LA DIRECCIÓ DEL MOVIMENT OBRER. ORGANITZACIÓ 1966-1969

6.1 Coordinadora local de Barcelona

L'Organització del moviment

Des del punt de vista intern, l'objectiu més important de Comissions Obreres després de les eleccions sindicals de 1966 era d'estructurar-se en una organització que aplegués la força obtinguda a partir dels comicis sindicals i alhora orientés un moviment que es trobava en el punt àlgid de la seva trajectòria. Calia ampliar-lo i aprofundir-lo de manera adequada perquè pogués assolir els objectius plantejats.

Les Comissions Obreres a Catalunya havien sorgit de la necessitat sentida pels treballadors de millorar les seves condicions i també de la casualitat. Llançar una consigna, fer fortuna i aprofitar les esclatxes del règim per obtenir algun avantatge era una cosa, posar dempeus un moviment estructurat, coordinat i amb uns objectius clars, n'era una altra.

Amb aquest repte per davant es convoca una reunió de coordinació per al 4 d'octubre de 1966 a l'Escola de Formació Professional del Clot de Barcelona. Aquest dia es van presentar a la reunió treballadors dels diversos rams de producció cridats a través de les organitzacions polítiques convocants¹. L'ordre del dia establert començava pel tema de major urgència: com s'estructuraria la coordinadora? Quines atribucions tindria? Totes les veus allí presents coincidien: l'organisme que naixia havia de ser de coordinació dels diferents rams i no de direcció. Tindria la capacitat d'orientar i proposar, però mai de decidir. Aquest punt va ocasionar un ampli debat que va concloure amb una fórmula prou ambigua per poder ser acceptada: la coordinadora local tindria capacitat de decisió per a tot allò que: *se relaciona con su tarea de coordinación*². Adoptar aquesta expressió evidenciava que les diferents forces polítiques -FOC i PSUC- no volien concentrar un poder excessiu en cap organisme de direcció que l'altra formació política pogués monopolitzar. D'aquesta manera allunyaven el poder de decisió de la coordinadora local i el traspassaven a les -suposades- assemblees i coordinadores dels rams de producció.

D'aquella primera reunió, posterior a les eleccions sindicals de 1966, se'n derivaven almenys dues qüestions que més endavant serien de cabdal importància. En primer

---

¹ Principalment FOC i PSUC.

² *1ª Coordinadora Local de Barcelona*, 4 d'octubre de 1966, a José Antonio Díaz, *Luchas internas en Comisiones...* pàgs. 100-104.

lloc, s'acceptava amb naturalitat l'estructura de rams per representar la coordinadora. Aquesta fórmula organitzativa provenia de l'estructura del sindicat vertical, era l'estructura a què els treballadors estaven acostumats i la més lògica ja que es trobava més a prop dels seus interessos³. D'altra banda, l'adopció de la fórmula de compromís sobre la capacitat de decisió o no de la coordinadora i de deixar tot el pes de la direcció en els rams, anunciava ja el que es convertiria en el punt més dèbil de Comissions Obreres: la falta d'una visió global que es traduís en orientacions clares de les accions conjuntes a seguir. En realitat, la coordinació interna dels rams pràcticament no existia i els suposats representants d'aquests rams a la coordinadora local ho eren gairebé a títol individual. Així es reconeixia en aquella mateixa assemblea:

Se propone una declaración de principios que fue rechazada, a causa del carácter provisional de esta Coordinadora en la que muchos de los presentes están a título personal, y debido a la poca representatividad actual de CO en el mundo del trabajo ("estamos naciendo" dijo uno)⁴.

Fiar la representativitat i la capacitat de decisió als rams era una manera de treure's momentàniament el problema del damunt, però alhora delatava els interessos dels grups polítics -FOC i PSUC- que estaven a l'aguait de mantenir, almenys, l'equilibri de forces⁵.

El punt número quatre de l'ordre del dia d'aquella reunió es referia a la representació de Barcelona en la reunió de la coordinadora nacional⁶ que es convocava tot seguit a Madrid. Segons l'acta d'aquell quatre d'octubre la reunió es convocava per a formar l'embrió de la *Comisión interregional o nacional* i entrevistar-se amb representants de sindicats estrangers. La designació dels representants de la coordinadora local de Barcelona a la reunió de Madrid també va esdevenir significativa en el que ja es començava a besllumar com una lluita política a l'interior del moviment obrer. Es va iniciar un debat sobre si les persones que acudirien a Madrid havien de ser persones vinculades a formacions polítiques. Mentre uns opinaven que no, per no donar la raó al

---

³ És important ressenyar aquesta qüestió ja que serà un motiu de discussió freqüent entre els diferents corrents polítics que integren Comissions Obreres.

⁴ *1ª Coordinadora Local de Barcelona*, 4 d'octubre de 1966, a José Antonio Díaz, *Luchas internas en Comisiones...* pàgs. 100-104.

⁵ De fet, com veurem, aquests grups polítics tractaven d'obtenir el control en els organismes de coordinació de Comissions Obreres per tal de dirigir el moviment segons els seus objectius polítics. Sobre aquesta qüestió cal veure el posicionament, previ a les eleccions sindicals, del FOC i del PSUC entorn del moviment de Comissions Obreres. Veg. apartat 5.1.

⁶ *Nacional* era un terme utilitzat per designar tot el territori espanyol.

règim quan deia que Comissions Obreres estaven mediatitzades per un partit polític⁷, d'altres opinaven que l'autonomia del moviment obrer es demostrava precisament enviant els que més coneguessin el moviment obrer, independentment del seu color polític. Finalment, es va adoptar una fórmula mixta per tal que no tots els enviats fossin coneguts per la seva implicació política⁸.

La reunió de Madrid, només 5 dies després de la de Barcelona, va servir per reunir per primera vegada representants de Comissions Obreres de diversos indrets del territori espanyol, per repassar l'èxit en les eleccions sindicals i per prendre contacte amb els sindicats europeus. En aquella reunió, Marcelino Camacho va plantejar clarament l'estratègia del PCE d'actuar obertament en nom de Comissions Obreres perquè aquella manera d'actuar demostrava que la via escollida era la via correcta per atreure els treballadors⁹. Aquesta va ser una polèmica important entre el PSUC i el FOC temps a venir; però, n'hi van haver d'altres tan importants com aquella i que van marcar tot el període d'estructuració de Comissions Obreres.

Des de l'inici, doncs, a les primeres reunions d'àmbit català o estatal, sorgien les qüestions que ben aviat es convertiren en el centre dels debats a l'interior de Comissions Obreres. Les polèmiques més intenses, juntament amb el dilema de l'actuació oberta o clandestina que ja es va plantejar a la primera coordinadora de Madrid, van girar entorn de l'estructuració i els objectius de Comissions Obreres. La primera, que ja havia sorgit a la primera reunió de la coordinadora de Barcelona, es plantejava sobre la representativitat dels qui accedien als diferents organismes de Comissions Obreres. A mesura que el moviment es desenvolupava i prenia importància, sorgien altres discussions que contribuïen a augmentar les diferències en el si del moviment obrer. Com s'havien d'estructurar les Comissions Obreres: en rams de producció o en zones? Quin era l'objectiu final del moviment obrer: enderrocar el franquisme o enderrocar el capitalisme? Com havia de ser l'estratègia a seguir? Hi van haver d'altres polèmiques de menor intensitat, però que puntualment van tenir una incidència important, com ara el debat que va girar entorn de la qüestió nacional o la relació que Comissions Obreres havien de tenir amb representants d'altres classes o grups socials contraris al franquisme. Com veurem aquestes diferències sorgien de la

---

⁷ Era una referència òbvia al Partit Comunista d'Espanya, a Catalunya el PSUC. A la llum del que posteriorment va passar, s'entén que ambdues postures eren representades pel FOC i el PSUC, respectivament.

⁸ A l'hora de la veritat i després de la discussió hi van anar un representant del metall, un altre de banca i un tercer de la construcció. Aquest últim va tenir oposició per la seva coneguda militància política, finalment, però, hi va anar. Per últim, s'hi va afegir un espontani que hi volia anar pel seu compte fent-se càrrec de les despeses.

⁹ Marcelino Camacho deia que: *las masas no pueden vincularse en la clandestinidad.. Reunión Nacional de las Comisiones Obreras (resumen del acta)*, 9 d'octubre de 1966, a José Antonio Díaz, *Luchas internas en Comisiones...*pàgs. 104-106.

visió distinta que cada grup polític tenia sobre la realitat política, però també de la necessitat de domini que les organitzacions polítiques ambicionaven tenir sobre els organismes coordinadors del moviment obrer. La lluita pel control i la direcció de Comissions Obreres va comportar que ambdues formacions polítiques es lliuessin a maniobres i estratègies que no sempre afavorien els interessos de la classe treballadora.

Organització i representativitat

Els militants que assistien a les reunions aviat s'adonaren que moltes discussions que es plantejaven eren, en realitat, reflex de posicions prèviament establertes, i que les reunions esdevenien un altaveu de les postures respectives sense lloc a un debat clar i desprovist de prejudicis¹⁰. El primer motiu seriós d'enfrontament va ser degut a la jornada, convocada des de Madrid, per al 17 de febrer de 1967. A Madrid hi havia hagut una jornada que va tenir un gran èxit, el 27 de gener de 1967, però que es va saldar amb un gran nombre de detencions¹¹. La convocatòria del 17 de febrer es va fer per tal de respondre a la repressió de la jornada de protesta feta en el mes de gener i, alhora, per intentar renovar una convocatòria tan exitosa com aquella. El FOC s'hi va oposar, però la majoria del PSUC a la coordinadora local va decantar la balança en favor de la manifestació¹². El FOC considerava que aquella nova convocatòria no faria més que ampliar el nombre de detencions sense afegir cap actiu al moviment obrer, mentre que el PSUC opinava que era l'única manera de donar a conèixer la lluita obrera, obrant amb valentia i a cara descoberta, perquè s'havia comprovat que era l'única manera de connectar amb els treballadors. Aquella jornada no va tenir cap rellevància a Catalunya, però va comportar el primer enfrontament directe entre les dues forces majoritàries en el si del moviment obrer d'aquell moment a Catalunya.

Paral·lelament, a aquestes discussions les reunions a la coordinadora local se succeïen i, malgrat les dificultats en el diàleg, anava prenent cos l'organització de Comissions Obreres. No era fàcil d'articular una estructura organitzativa enmig de la repressió i de les detencions de valuosos membres del moviment obrer¹³. L'arrencada

---

¹⁰ *Estando en la Coordinadora del Metal y siendo a veces delegado en la coordinadora local, no tenía más remedio que darme cuenta de que muchas de las decisiones que creíamos tomar en esos organismos, especialmente el segundo, ya habían sido decididas en otro lugar.* Julio Sanz Oller, *Entre el fraude y la esperanza...*, pàg. 117. L'autor diu que, al principi de 1967, va decidir entrar a formar part del FOC.

¹¹ Veg. apartat 5.2.

¹² Julio Sanz Oller, *Entre el fraude...*, pàgs. 126-127.

¹³ Les caigudes més sonades a Catalunya són les detencions de Sabadell el mes de desembre de 1966 i les del Baix Llobregat el mes d'abril de 1967. També va ser important en l'ànim del moviment obrer les detencions dels membres de la comissió obrera d'Hispano Olivetti, que van

de Comissions Obreres després de les eleccions va tenir un marc favorable que va possibilitar que es fessin assemblees d'empresa amb presència nombrosa de treballadors. Es va possibilitar també de fer assemblees massives, moltes d'elles en els locals del sindicat vertical que -segons les mateixes Comissions Obreres- es convertiren en: *auténticas asambleas populares*¹⁴. Poc després, les condicions favorables van desaparèixer i el replegament d'aquestes activitats aviat es va fer evident.

En aquesta situació, els membres del FOC, que eren minoria a la coordinadora local de Barcelona i a la coordinadora del metall, van presentar una batalla interna, car consideraven que la coordinadora del ram metal·lúrgic impedia la convocatòria de l'assemblea del metall ja que aquesta podria posar en perill el domini del PSUC sobre el ram del metall. El FOC esgrimia que la coordinadora del metall impedia la veritable representativitat de les empreses i d'aquesta manera el PSUC tenia les mans lliures per decidir de manera unilateral unes qüestions que afectaven tot el col·lectiu del metall. Decidits a trencar la majoria del PSUC a la coordinadora del metall, representants d'aquest ram pertanyents al FOC van convocar, sense esperar la coordinadora del ram, l'assemblea del metall per tal de denunciar la situació de manipulació i encarar, segons els convocants, el greu perill d'escissió¹⁵. En aquella assemblea es va decidir que el 15 de juliol de 1967 es tornaria a fer una assemblea del ram on s'abordaria el fons del problema de la representativitat i es tractaria de l'estructuració del ram metal·lúrgic. S'hi convidarien membres d'altres rams i *cuantos obreros quieran asistir*¹⁶.

Hi van assistir majoritàriament membres del FOC i un observador de la coordinadora local¹⁷. Els membres de les comissions obreres de la Maquinista i de la Pegaso - militants del FOC- van denunciar que la coordinadora del metall assumís atribucions que no li pertocaven, perquè actuava suplantant l'assemblea de representants atorgant-se una capacitat de decisió que no tenia. Segons la denúncia, la coordinadora no convocava l'assemblea de representants del metall pel fet que les persones que hi acudien no ostentaven la representació de les empreses. La pregunta a fer-se era: què

---

caure entorn de la manifestació del 17 de febrer de 1967. Aquella empresa havia estat capdavantera en la lluita i era admirada per la seva capacitat de lluita i solidaritat. Veg. apartat 5.2.

¹⁴ *Acuerdos de la Comisión Obrera de Barcelona en relación con la Asamblea del Metal convocada por aquella comisión para tratar de resolver el conflicto existente en el seno del ramo metalúrgico de Barcelona*, 5 d'agost de 1967: a José Antonio Díaz, *Luchas internas...* pàg. 159.

¹⁵ *La Asamblea de Representantes del Metal, reunida el 1 de julio de 1967...*, a José Antonio Díaz, *Luchas internas...*, pàg. 153. El FOC volia que les empreses fossin representades d'acord amb la seva militància.

¹⁶ *Ibíd.*

¹⁷ José Antonio Díaz, *Luchas internas...*, pàg. 32.

és i què no és ser representant d'una empresa? Altres organismes de Comissions Obreres tenien el mateix problema de representativitat que podria tenir l'assemblea del metall i no per això deixaven de funcionar¹⁸.

L'acusació més directa, però, explica que el problema de fons era que:

*Existen diferencias de tipo ideológico y de tipo personal. Pero sobre todo, existe una relación de fuerzas en la que el grupo más numeroso intenta imponer su voluntad al menos numeroso. Eso es lo que hay que evitar en el futuro*¹⁹.

Independentment que altres aspectes siguin més o menys sentits, aquí se situa clarament el problema de fons que cal encarar: l'equilibri de forces. El FOC es queixa del domini del PSUC i considera que aquesta formació política l'arracona per tal de disminuir la seva influència en el moviment obrer. Daniel Cando, treballador de la *Maquinista* i militant del FOC ho expressa, uns quants anys després, així:

Nosaltres ens vam dedicar especialment a organitzar les Comissions Obreres de fàbrica, a estructurar-les per rams i a coordinar els rams amb coordinadores locals i alhora a exigir un cert grau de representativitat en els organismes de coordinació de Comissions Obreres (...) si fèiem una coordinadora local venia qui li donava la gana, la immensa majoria militants del PSUC; uns, per exemple, els de la Hispano Olivetti²⁰, tenien darrera una comissió obrera consolidada, forta amb un jurat d'empresa que actuava fort i quan es convocava una manifestació, d'Hispano Olivetti venien cent-cinquanta a la manifestació i al costat d'això venia un tio del PSUC, d'una empresa de cinc-cents treballadors que venia ell sol i que no tenia res al darrera i llavors dèiem que no podia tenir la mateixa representació aquest que els altres. També vam intentar estructurar que les comissions de les empreses grans tinguessin més pes en els organismes de coordinació i més representació que els tallers de quatre o de cinc treballadors²¹.

---

¹⁸ Aquí l'acta recull l'al·lusió de la falta de representativitat del ram de l'aigua -amb una forta influència del PSUC- on, es diu que només hi ha: *Tres hombres y -mobilitzen- sólo cuando hay motivos económicos bien concretos. Conflicto del metal*, 15 de juliol de 1967, a José Antonio Díaz, *Luchas internas...*, pàg. 156.

¹⁹ *Ibíd.*

²⁰ Cando, treballador de *La Maquinista* -amb la comissió obrera majoritàriament del FOC- coneix segurament que la majoria de la comissió obrera d'*Hispano Olivetti* era del PSUC i precisament dóna aquest exemple per evidenciar que el FOC buscava en aquella època la representativitat dels organismes de Comissions Obreres i no tant la presència activa de militants del FOC en els organismes de coordinació.

²¹ Daniel Cando Cando. Entrevista, 10 de desembre de 1998 i 29 de gener de 1999.

Així les coses, l'observador de la coordinadora del metall va proposar fer una nova reunió amb la presència de la coordinadora local de Barcelona el 5 d'agost següent per intentar arribar a un acord. Les renovades Comissions Obreres no arribaven encara al primer aniversari del seu funcionament i ja plantejaven símptomes de crisi, en que algú ja s'havia atrevit a utilitzar el terme escissió²².

La crisi que esclatava era de tal magnitud que calia que la coordinadora local prengués part en el conflicte d'una manera activa. Així, aquest organisme va acudir a la reunió convocada per al 5 d'agost amb un text preparat que, a parer d'un membre del FOC, era un document prou mesurat per a ser acceptat²³. El document presentat era, en realitat, una llarga reflexió sobre la situació que passaven les Comissions Obreres enmig d'una important repressió que obligava a repensar l'estratègia que fins llavors s'havia dut a terme. Des d'aquest punt de vista, el document de referència és important perquè s'hi analitzen, en un llarg preàmbul, els canvis haguts en les condicions d'actuació de Comissions Obreres: de les assemblees multitudinàries on hi havia una àmplia possibilitat d'expressió²⁴, s'havia passat a la repressió i, en conseqüència, a l'adopció de mesures de seguretat que havien repercutit en la intensitat de la relació entre la base obrera i els organismes de coordinació. Segons aquesta anàlisi, les dificultats es feien sentir arreu i els problemes del metall eren un reflex d'aquesta situació:

Creemos que muchos de los litigios y conflictos de competencias, abusos y errores que hayan podido cometerse por unos u otros militantes obreros metalúrgicos encuentran su explicación en esas condiciones difíciles²⁵.

D'aquesta manera es reconeixia que hi havia hagut errors i, àdhuc, abusos. La possibilitat d'arribar a un acord tenia a veure en que les diferents forces polítiques se sentissin adequadament representades en els organismes de coordinació de Comissions Obreres, però també en la sintonia de la diferent estratègia amb què calia fer front a la repressió. El PSUC, fidel a les consignes del PCE, optava per continuar actuant obertament²⁶, però això comportava una confrontació amb els membres del FOC que s'hi oposaven. El document que es va presentar a la reunió del 5 d'agost

---

²² Veg. nota 15.

²³ José Antonio Díaz, *Luchas internas...*, pàg. 31.

²⁴ S'al·ludeix, sense precisar, a la conjuntura que va precedir les eleccions sindicals i que va durar fins un temps després de ser realitzades.

²⁵ *Acuerdos de la Comisión Obrera de Barcelona...*, a José Antonio Díaz, *Luchas internas...*, pàg. 160.

²⁶ Hem vist més amunt, com Marcelino Camacho justificava l'actuació a cara descoberta convertint-se en portaveu de la política del PCE sobre aquesta qüestió, veg. nota 9. Veg., també, capítol 5, apartat 5.2.

s'esforçava a mantenir l'equilibri entre totes dues postures i si, d'una banda, era clarament favorable a l'actuació a cara descoberta, també reconeixia les dificultats de fer-ho sense una cobertura prudent:

Calculemos todo lo que representaría hoy en España la vuelta a la lucha clandestina, a los pequeños grupos sin base, cortados de las masas. Se trata por encima de todo de impulsar, en los actuales momentos, la lucha reivindicativa de las masas. Un movimiento obrero sólo puede serlo de verdad cuando es de masas, y sólo lo es de masas cuando se asienta sobre una base reivindicativa²⁷.

Aquesta defensa de l'ús de les vies legals era suavitzada més endavant dient que:

Claro es que todo esto no podemos plantearlo sin tener en cuenta las condiciones de cada momento. Claro es que sería suicida, hoy, en Barcelona, plantear una asamblea general cualquiera, de ramo o de ramos, como lo hacíamos antes, en otras condiciones de legalidad. Como sería igualmente suicida replegarnos al estrecho marco de las posibilidades legales por una parte y a la caverna de la clandestinidad. El momento es complejo y difícil, cierto. Razón de más para que examinemos, según todo lo dicho, en qué medida estamos en condiciones de hacer lo que hemos de hacer, que son las dos cosas a un tiempo, sin mantener posiciones extremas en un sentido ni en otro²⁸.

L'altra qüestió que el document aborda és la representativitat en els diferents organismes de Comissions Obreres, acceptant el repte de redefinir aquest terme²⁹. La reflexió gira una vegada més sobre la situació de repressió que viuen els treballadors. Hi ha militants empresonats, acomiadats i perseguits. Aquestes persones tenen experiència i no és just que no puguin estar en els organismes de coordinació perquè:

Sería injusto totalmente, un verdadero derroche de energías, negar la participación completa de hombres en situaciones que no encajan en los

---

²⁷ *Acuerdos de la Comisión Obrera de Barcelona...*, a José Antonio Díaz, *Luchas internas...*, pàg. 161.

²⁸ *Ibíd.* pàg. 163.

²⁹ Recordem que, en l'acta de la reunió on es plantejaven les queixes sobre l'actuació de la coordinadora del metall es deia el següent: *Se impone aclarar de una vez el concepto de representatividad. ¿Quién es representativo? ¿Un líder capaz de movilizar a todos los obreros de su fábrica o de su localidad? ¿Una comisión capaz de mover toda la fábrica a su antojo? Si es así, en Barcelona no hay nadie representativo. (Tres hombres en el ramo del Agua y aún cuando hay motivos económicos bien concretos). Conflicto del metal*, 15 de juliol de 1967, a José Antonio Díaz, *Luchas internas...*, pàg. 156.

*marcos generales. Sería improcedente relegarles a la categoría de militantes de segunda clase*³⁰.

Més endavant i anant a la qüestió principal es diu:

*La estricta representación por empresas, el voto por empresa, son una trampa; a nuestro juicio, es estrecho porque no permite a estos hombres desempeñar ese papel de vanguardia dirigente y orientadora unitaria, porque los tiene amarrados al marco básico, pero atomizado y disperso, de las empresas, porque así sólo permitiría que esos hombres cumplieran una parte de la responsabilidad que les corresponde*³¹.

El document acaba amb la presentació de sis punts que concreten l'organització del ram del metall, prèvia l'assumpció que: *no es posible, ni al metal ni a ningún otro ramo, disponer de órganos de rigurosa representatividad, perfectamente regulados en sus funciones*³². Els sis punts finals recullen l'acord d'acceptar la presència de les empreses i de crear un organisme que sigui veritablement representatiu de la base, però alhora es decideix que el vot sigui individual, per la dificultat d'una veritable representativitat de les empreses, acceptant la presència de: *aquellos militantes obreros que por su abnegación y fidelidad a su clase, sean acreedores de la confianza de esta asamblea*³³. La fórmula plantejada no podia ser rebutjada per cap militant de partit polític perquè satisfieia, d'una banda, la presència activa de les empreses i, de l'altra, assegurava la presència de militants carismàtics que per raons de repressió no podien representar una empresa.

El document que la coordinadora local de Barcelona presentava tenia prou habilitat per no renunciar als seus principis³⁴, sense deixar de donar la raó als seus oponents i, cosa que era més important, solucionava la qüestió de la presència equilibrada de les forces polítiques presents en el moviment obrer.

Aquella situació en el ram més poderós de Comissions Obreres de Catalunya havia representat un toc d'alerta en l'equilibri interior del moviment obrer. Sense aquest equilibri perillaven les accions reivindicatives i també l'estratègia indispensable per fer front a una situació difícil de repressió, d'atur i de crisi³⁵

---

³⁰ *Ibid.*, pàg. 164.

³¹ *Ibid.*, pàg. 165.

³² *Ibid.*, pàg. 167.

³³ *Ibid.*, pàg. 168.

³⁴ Això és, la no renúncia explícita al treball obert de Comissions Obreres.

³⁵ Veg. apartat 5.3.

L'enfrontament esclata

Aparentment l'acord del 5 d'agost de 1967 havia resolt els motius d'enfrontament que planejaven sobre el moviment obrer. La repressió, com reconeixia el document presentat a l'assemblea del 5 d'agost, impedia la relació entre els treballadors i els organismes que es començaven a articular en el si de Comissions Obreres. Desactivades, en bona part, les accions a les empreses³⁶, era vital per a les formacions polítiques de comptar amb la presència de militants en el si de la coordinadora local de Barcelona:

La Coordinadora Local era quien poseía competencia para convocar manifestaciones, publicar manifiestos o declaraciones en nombre de las Comisiones Obreras de Barcelona. Mantenía contactos con las otras Comisiones del resto de España, recibía la ayuda económica procedente del exterior, dictaba normas organizativas, nombraba comisiones especiales para verse con tal o cual personalidad política, o para sentarse en una Mesa redonda de partidos políticos, y, en definitiva, para representar a la clase obrera de Barcelona (...) Nuestra postura fue la de preparar el asalto a ese organismo omnipotente³⁷.

L'actitud de la militància d'estar atenta sobre l'actuació preestablerta dels altres grups polítics ja havia començat des de l'inici de la nova etapa. Aquesta actitud queda palesa amb això que diu el militant del FOC, Sanz Oller:

Entramos en la era de la maniobra y la zancadilla, la calumnia y el desprestigio, de la busca de votos. Las reuniones se convertían cada vez más en una especie de cábalas en las que se hablaba un lenguaje (sic) esotérico, para iniciados (...) Y contábamos y recontábamos los votos probables y los seguros de la próxima coordinadora³⁸.

---

³⁶ Cal veure que, malgrat l'adversitat, el moviment obrer va ser capaç de resistir les condicions desfavorables que es van presentar a partir de 1967 i que es van fer presents en 1968 i 1969. Veg. apartats 5.2 i 5.3.

³⁷ Julio Sanz Oller, *Entre el fraude...*, pàgs. 125-6. Julio Sanz era membre del FOC.

³⁸ *Ibíd.*, pàg. 128. Veg. nota 10. *Alfredo*, militant del PSUC i membre de la comissió obrera de la *Hispano Olivetti* explica que el PSUC es reunia també per preparar les reunions i organitzar l'estratègia necessària per imposar els seus punts de vista. Les intervencions es feien a partir de: *la orientación que traías del partido*. Entrevista a *Alfredo*, el 21 de novembre de 1996. També Luís Muñoz, militant del FOC, explica que la seva missió principal en l'època de militància al FOC, era aïllar un militant del PSUC - Gaspar Menor- amb molt de carisma, i acusar-lo de revisionista. Entrevista, 10 de febrer de 1997. Alhora, el mateix Gaspar Menor, indica que la política de les Comissions Obreres es discutia en el partit -el PSUC- i allò era: *lo que valía porque nosotros íbamos con las cosas muy claras. El partido dirigía las Comisiones*

L'oportunitat va venir servida amb l'escissió que el PCE-PSUC va patir a l'abril del 67 i va donar lloc a l'aparició del PCE (i). L'escissió va ser virulenta i va afectar el moviment obrer perquè alguns membres escindits participaven en les Comissions Obreres. El conflicte de l'escissió va arribar a la coordinadora del metall perquè la persona encarregada de portar els comptes era un militant del nou PCE (i) i els seus antics companys el varen acusar d'endur-se els diners de Comissions Obreres³⁹. Els del FOC no van deixar passar l'ocasió i en veure que els membres del PSUC no van poder provar formalment l'apropiació dels diners, van optar per debilitar aquells que havien fet acusacions tan greus sense poder-les contrastar:

Como es de suponer, los del FOC alentamos esta escisión y nos apoyamos en la fracción minoritaria, en nuestra lucha por la dirección de los organismos de Comisiones. Aprovechamos estas graves acusaciones no probadas para desprestigiar y echar⁴⁰ de la Coordinadora local a quienes se habían encargado de formularlas⁴¹.

La maniobra va donar resultat i el PSUC va quedar debilitat davant un FOC aliat amb el PCE (i)⁴². Així les coses des de Madrid es va convocar una nova jornada de lluita pel 27 d'octubre⁴³. Les crítiques a la poca oportunitat i efectivitat d'aquell tipus de jornades es van repetir, però una vegada més es va tornar a tirar endavant. És interessant de

---

Obreras. Entrevista 23 de febrer de 1998. Si gairebé tots els militants, d'una o altra formació política d'aquest període, relaten la virulència de les relacions producte d'aquesta intensa lluita de poder, un altre testimoni, Daniel Cando -militant del FOC- veu el procés que va fer arribar el FOC al poder a la coordinadora local d'una manera ben diferent. Cando diu que la raó del domini de la local pel FOC es basava en la capacitat d'organització que aquest partit tenia. Segons el seu punt de vista la major disponibilitat i joventut de la militància dels membres del FOC augmentava la capacitat organitzativa d'aquests davant d'un PSUC molt bolcat en els interessos d'impulsar la seva presència en el sindicat vertical -per la preferència que tenien per l'ús de les vies legals-. Aquest punt de vista contrasta fortament amb l'interès que, segons ell mateix, mostraria el PSUC per organitzar, artificialment, la Comissió Obrera Nacional de Catalunya. Entrevista el 10 de desembre de 1998 i el 29 de gener de 1999.

³⁹ Els diners de Comissions Obreres s'havien ingressat en la caixa del PSUC. El militant que custodiava aquesta caixa va passar a formar part del nou partit i s'endugué els fons del seu antic partit barrejats amb els de Comissions Obreres. José Antonio Díaz, *Luchas internas...*, pàg. 32 i Julio Sanz Oller, *Entre el fraude y la esperanza...*, pàg. 162.

⁴⁰ Segons l'acta d'aquella reunió, no sembla que aquesta fos la decisió final. Es va proposar que les persones que havien fet aquella acusació de malversació de fons havien de ser apartades de tota responsabilitat dins les Comissions Obreres, però el document deixa clar que va ser només una proposta i que finalment es va aprovar, en una votació, que: *se deje correr todo lo pasado con respecto a este caso. Coordinadora ampliada del metal*, 2 de setembre de 1967, a José Antonio Díaz, *Luchas internas...*, pàg. 175.

⁴¹ Julio Sanz Oller, *Entre el fraude y la esperanza...*, pàg. 162.

⁴² Més endavant aquest partit va optar per fundar les Comissions Obreres Revolucionàries, les COR, i abandonar les Comissions Obreres.

⁴³ Veg. apartat 5.2.

seguir el relat que Julio Sanz Oller⁴⁴ fa del procés de decisió en la participació a la convocatòria d'aquella jornada i de la postura dels dos grups polítics rivals referents a aquella qüestió, perquè s'hi mostra de manera clara i descarnada la ferotge lluita pel control dels organismes de direcció que aleshores es desenvolupava en el si de Comissions Obreres de Catalunya.

Segons aquest relat, el PSUC va convocar una reunió de la Nacional de Catalunya al Baix Llobregat per parlar de la convocatòria del 27 d'octubre. Hi van acudir els membres de la coordinadora local de Barcelona rodejats de líders de les empreses de la comarca del Baix Llobregat⁴⁵ que, per descomptat, van fer abrandades intervencions partidàries de la participació en la jornada. En aquell context, els membres de la coordinadora local van fer un elogi de la força de Comissions Obreres sense comprometre's a res concret, però tampoc no s'oposaren obertament a la convocatòria. Davant l'aprovació, per la Nacional de Catalunya, de la participació en la jornada del 27 d'octubre, el FOC va contraatacar convocant una nova assemblea, al Camp de la Bota, a la qual hi van assistir els membres de Comissions del FOC i els de PCE (i). S'hi va aprovar que la coordinadora local no convocava la jornada, però poc després, el Comitè Polític del FOC rectificava i donava el vist-i-plau a la participació⁴⁶. El resultat de la jornada del 27 d'octubre no va ser gaire lluïda a Catalunya⁴⁷, però va suposar un punt d'inflexió en el si de les Comissions Obreres catalanes. La realització d'assemblees en camp propi, les contraassemblees i les decisions d'última hora de les organitzacions polítiques, deixaven clara i de manera descarnada l'aferrissada lluita pel poder en el si de Comissions Obreres. Dirigir aquell moviment s'havia convertit en l'objectiu principal de qualsevol formació política que volgués comptar en el panorama del moviment obrer. La fórmula de Comissions Obreres havia aconseguit connectar amb els interessos dels treballadors i també la participació d'aquests d'una manera mai vista en tot el període franquista. Tenir el control dels organismes coordinadors significava ostentar la representació del més important i gairebé únic moviment social contrari a la dictadura franquista.

---

⁴⁴ Julio Sanz Oller, *Entre el fraude y la esperanza...*, pàgs. 163-165.

⁴⁵ Julio Sanz enumera les empreses i poblacions que hi són representades -*Roca, Pirelli, Cerdans, Siemens, Gavà, Cornellà, Esplugues...*- en el benentès que, amb la simple evocació d'aquests noms, el lector ja sobreentén la militància del PSUC dels seus representants.

⁴⁶ *A nosotros nos llegó tarde el aviso de que el Comité político del FOC había cambiado a última hora de parecer y había decidido abstenerse de ir a la manifestación, que de todos modos se iba a celebrar, sería un error político que mermaría el prestigio del FOC. Así que, después de haber batallado toda la mañana para convencer a los trabajadores de que no había condiciones objetivas para realizar la manifestación, tuvimos que empezar por la tarde a convencer a la gente de que había que ir, sin poderles contar las verdaderas razones, claro está.* Julio Sanz Oller, *Entre el fraude y la esperanza...*, pàg. 165. Aquest moviment contradictori en tan poc temps era el preludi del que aviat passaria en el si del FOC. Molt poc temps després, el FOC desapareixeria com a conseqüència de les divisions internes.

⁴⁷ Veg. capítol 5, apartat 5.2.

Una vegada el domini de la coordinadora local va estar assegurat⁴⁸, la nova majoria, sentint que ara ja tenia a les seves mans la direcció de Comissions Obreres⁴⁹, es van llançar a fer una proposta de les actuacions a seguir. A l'inici de *Notas para el plan de acción de las C.O. en los próximos meses*⁵⁰, hi havia un llarg preàmbul que situava el context en què les Comissions Obreres havien d'actuar: la crisi econòmica generava atur i:

*La escasez de trabajo hace que los hombres se resistan más a emprender acciones de paro o huelga por el temor a ser despedidos y no encontrar trabajo en seguida. Al presentarse un expediente de crisis, los obreros que no están incluidos en las listas de despido, temen solidarizarse con sus compañeros, por temor a ser los siguientes en el próximo expediente*⁵¹.

Això volia dir que calia donar als treballadors les eines necessàries per entendre les raons profundes de la crisi del sistema i de les conseqüències que aquesta crisi comportava per a la classe treballadora. Després de dir que calia fer una gran campanya propagandística i d'accions parcials en l'àmbit de les empreses -limitades a les possibilitats reals d'acció-, el tercer punt es revelava com el més important en la direcció de Comissions Obreres. Segons aquest document, el que calia fer era propugnar una convocatòria d'assemblea general d'enllaços i jurats que s'encarregaran d'*afirmar el sindicato de clase y el derecho de huelga y ejercerlo inmediatamente*⁵². Aquestes propostes d'acció, moderades i no gaire lluny de la línia que s'havia seguit fins al moment, s'acompanyaven amb les consideracions habituals sobre la necessitat de superar el mer sindicalisme que no conduïa enlloc:

*Si la C.O. se limitasen en el período que están pasando a una pura labor reivindicativa salarial u otros aspectos simplemente económicos de la lucha de la clase obrera, nos encontraríamos que en vez de fortalecerse, correrían el riesgo de verse más debilitadas*⁵³.

---

⁴⁸ La majoria provenia de la suma dels vots dels membres del FOC i dels militants del PCE (i), recentment escindits del PSUC.

⁴⁹ *Desde ahora, las Comisiones del Metal tienen marcada una línea de actuación. Cada Comisión de Empresa, cada militante de Comisiones deberá esforzarse por crear las condiciones necesarias en su lugar de trabajo para llevar esta tarea a buen término. Notas para el plan de acción de las C.O. en los próximos meses, s/d a José Antonio Díaz, Luchas internas..., pàg.169.*

⁵⁰ És el document on el FOC planteja les línies a seguir a partir de l'obtenció de la majoria a la coordinadora local de Barcelona.

⁵¹ *Notas para el plan de acción de las C.O. en los próximos meses, s/d a José Antonio Díaz, Luchas internas..., pàg.170.*

⁵² *Ibíd, pàg. 173.*

⁵³ *Ibíd, pàg. 170.*

Després de desfermar una gran lluita en contra del domini del PSUC a la coordinadora i d'enfrontar-s'hi per raons d'estratègia, el PCE(i) i el FOC arriben gairebé al lloc de partida: la utilització dels enllaços i jurats per empènyer les accions necessàries i la cautela possibilista davant les dificultats de proposar accions amb el perill que no fossin seguides pels treballadors. Les estructures del règim franquista, l'atur, la crisi - com ells mateixos s'encarreguen de remarcar- i la repressió eren els veritables problemes a què Comissions Obreres s'havien d'enfrontar. En realitat, Comissions Obreres no tenien gaire marge de maniobra a l'hora de proposar accions i les polèmiques internes obeïen més a interessos partidistes que no a desacords profunds sobre l'estratègia a seguir.

Reestructuració a la coordinadora

Les disputes i enfrontaments eren especialment sagnants en el mitjà polític en què Comissions Obreres s'havien de moure. La clandestinitat i la repressió no eren les millors condicions per mantenir una estabilitat en els organismes de coordinació del moviment obrer i això, juntament amb les disputes i maniobres polítiques entre els principals impulsors del moviment obrer, van fer que aviat es tornés a plantejar una reestructuració dels organismes de coordinació de les Comissions Obreres.

L'ambigüitat d'alguns dels acords a què es va arribar el mes d'agost de 1967⁵⁴ i l'enfrontament que hi va haver entre el FOC i el PSUC al final d'aquell mateix any va fer trontollar de nou les estructures de coordinació de Comissions Obreres. La coordinadora del metall, dominada pel FOC, publica, al principi de 1968 un document on demana formalment una reestructuració de la local⁵⁵. Des del punt de vista d'aquesta formació política, calia reestructurar la local en dos aspectes de cabdal importància. En primer lloc, es fa referència als representants de cadascun dels rams a la coordinadora local. El FOC considera que aquest organisme ha de reflectir fidelment la potència de cada ram obtenint un nombre variable de representants a la coordinadora local. D'altra banda, el FOC replanteja les funcions de *la local* tot

---

⁵⁴ Veg. notes d'aquest capítol: de la 25 a la 34.

⁵⁵ *Proyecto sobre la constitución de la local de Barcelona*, s/d. a José Antonio Díaz, *Luchas internas...*, pàgs. 199-202. La data es dedueix d'un document posterior que fa referència a les discussions de febrer i març de 1968 sobre la reestructuració de *la local* de Barcelona. El fet que es volgués reformar la coordinadora local prové de les inestables majories que es formaven i que en moltes ocasions depenien d'un o dos vots per decantar les decisions cap a una o altra banda.

reforçant el paper d'aquest organisme en els aspectes menys decisius, tot cenyint-los a la informació, representació, coordinació i als coneixements tècnics⁵⁶.

Una proposta formal d'aquestes característiques mereixia una resposta similar des de l'altra força política present en les Comissions Obreres de l'època. Així la coordinadora del tèxtil -majoritàriament formada per membres del PSUC- contesta poc després amb un altre document, extens i detallat, que explica quina és la proposta d'aquest ram per a la organització interna de Comissions Obreres. De fet, la proposta del tèxtil dibuixa clarament una proposta d'organització completa que contempla des de les comissions obreres de fàbrica fins a la Comissió Obrera Nacional de Catalunya⁵⁷. En aquesta proposta, el PSUC, contempla les comissions obreres de ram relacionades directament amb la *Comisión central de Comisiones Obreres*, organisme que en realitat és la coordinadora local a la qual tothom es refereix com la *local*. Aquesta coordinadora local, juntament amb les comissions obreres comarcals confluirien en una comissió provincial que estaria relacionada posteriorment amb la Nacional de Catalunya⁵⁸. El que crida més l'atenció d'aquest organigrama és l'aparició de la comissió provincial com a organisme pont entre la *local* i la Nacional. Fins ara no hi ha hagut cap menció, cap ratlla, dedicada a aquest organisme intermedi, de manera que cal veure'n la inclusió en aquesta proposta com una estratègia de la formació comunista per anar consolidant l'estructura de la Nacional de Catalunya nascuda enmig d'una forta polèmica amb el mateix FOC⁵⁹. De fet, aquesta comissió provincial no apareix aquí com un mer apèndix per justificar l'organisme superior, sinó que, sorprenentment, se li atorga el poder de proposar i ordenar. Els rams es consideren l'element essencial -després de les comissions obreres de fàbrica- de l'organització de Comissions Obreres, de manera que se li atorga una gran capacitat d'autonomia i de decisió, exceptuant només l'obediència que han de tenir a la comissió provincial, entesa com a expressió de les comissions de ram, locals i comarcals⁶⁰. No cal dir que

---

⁵⁶ Amb aquesta expressió es refereixen a tenir informes sobre economia, política, desenvolupament industrial, etc. que s'encarregarien, des d'aquest organisme, a persones autoritzades.

⁵⁷ *Anteproyecto que las comisiones obreras textiles de Barcelona presentan, para su consideración y estudio, a la comisión obrera local de Barcelona.* s/d, a José Antonio Díaz, *Luchas internas...*, pàgs. 203-206.

⁵⁸ En aquest document s'anomena Comisión Nacional de Comisiones Obreras.

⁵⁹ De fet, el FOC no reconeix aquest organisme, en aquest moment, perquè el considera un mer mecanisme oportunista de dominació del PSUC. Més endavant es tracta aquesta qüestió amb la profunditat necessària.

⁶⁰ *Las Comisiones Obreras de ramo tendrán la suficiente autoridad para negarse o sumarse a cualquier acto, manifestación, huelga, etc., que ordenen o pidan otros ramos o la "comisión local de comisiones" de ramo. Tan sólo cuando lo ordenase la Comisión Provincial de Comisiones las Comisiones Obreras de ramo se verían sujetas a la obediencia y disciplina que a la mencionada Comisión Provincial se le debe como única autoridad superior. Anteproyecto que las comisiones obreras textiles...*, a José Antonio Díaz, *Luchas internas...*, pàgs. 205-206.

el tèxtil no accepta la proposta d'organització del ram del metall quan diu que hi ha d'haver tants vots com membres representants de cada ram⁶¹, proposant de manera clara que cada ram ha de tenir només un vot independentment del nombre de persones que conformin la coordinadora del ram.

La força que el FOC tenia en aquells moments a l'interior de les Comissions Obreres de Barcelona va fer que finalment s'aprovés un document⁶² favorable a les posicions de la coordinadora del metall, que admetia la diferència de representants -i de vots- segons els diferents rams⁶³. També deixava clar que *la local* havia de cenyir-se a la mera coordinació i deixava en mans dels rams les decisions sobre les accions a seguir⁶⁴. Sorpren, amb tot, la decisió d'enviar cinc membres de *la local* a la Nacional de Catalunya. S'entén que el FOC començava ja a adonar-se de la irreversibilitat d'aquell organisme i, en conseqüència, calia que la coordinadora local de Barcelona, on aquest corrent tenia majoria, tingués un peu en l'organisme controlat pel PSUC.

6.2 Comissió Obrera Nacional de Catalunya i *la local* de Barcelona

La Comissió Obrera Nacional de Catalunya

Ja hem vist que la creació de la CONC va esdevenir polèmica i es va convertir en un front més dins la lluita pel poder entre FOC i PSUC. És difícil saber l'origen exacte de la Comissió Obrera Nacional de Catalunya, perquè la seva constitució es va anar fent en un procés lent i llarg. D'una banda, cal recordar la desfeta del moviment obrer després de la guerra civil que, si a Barcelona i en el seu entorn immediat va ser de grans dimensions⁶⁵, més important va ser encara en els indrets més allunyats del nucli industrial català, cosa que dificultava en gran manera l'extensió de les Comissions Obreres més enllà del nucli més industrialitzat del Barcelonès. De l'altra banda, cal tenir en compte l'estol de petites i mitjanes empreses, amb pocs treballadors, que dificultava i alentia enormement el procés de coordinació entre les empreses d'un

---

⁶¹ Recordem que l'objectiu del FOC és aconseguir que el nombre de representants de cada ram estigui en relació al volum de la militància d'aquell ram.

⁶² *En las reuniones de la Local ampliada...*, s/d José Antonio Díaz, *Luchas internas...*, pàgs. 207-209.

⁶³ La representació dels diferents rams queda constituïda de la manera següent: metall: 5; construcció: 3; tèxtil: 3; químiques: 2; Renfe: 4; telèfons: 2; banca: 3; arts gràfiques: 2; assegurances: 2; Comissió Obrera Juvenil -COJ-: 3 i tècnics: 2 sense vot. *En las reuniones de la Local ampliada...*, José Antonio Díaz, *Luchas internas...*, pàg. 208.

⁶⁴ *Las funciones de la Local son: informar, coordinar y representar. La Local no tiene poder de decisión para todo aquello que ponga en juego la línea y las acciones de C.O., y debe limitarse a ejecutar lo que los Ramos dispongan en estas materias. En las reuniones de la Local ampliada...*, José Antonio Díaz, *Luchas internas...*, pàg. 208.

⁶⁵ Veg. apartat 3.2.

mateix ram. Tenint en compte aquestes consideracions, és comprensible que l'objectiu primer, a banda de l'organització i estructuració del moviment, fos l'expansió territorial en els diferents indrets industrialitzats de Catalunya i on la presència del moviment obrer era encara més dèbil. El PSUC, l'única organització política amb implantació arreu del país, va ser capdavantera en aquest procés i va entendre ràpidament que el camí a seguir era estendre el model de formació de Comissions Obreres arreu del territori on aquesta organització política comptava amb militància.

Si ens atenem a l'explicació que en 1976 donen les mateixes Comissions Obreres sobre el naixement de la Comissió Obrera Nacional de Catalunya, ens hauríem de remuntar a 1966, on trobaríem un procés de naixement d'aquest organisme meditat i previst fins a l'últim element:

Alcanzando un grado suficiente de implantación y con un importante bagaje de luchas en su haber, unido todo ello al reconocimiento del hecho nacional catalán, punto fundamental de la decisión y previa propuesta y amplia discusión a todos los niveles, se acordó la creación de la Comisión Obrera Nacional de Catalunya (C.O.N.C.) como expresión máxima de la coordinación de todas las CCOO, órgano de discusión y orientación que se dotaban los trabajadores para impulsar la lucha de clases, por conquistar mejoras económicas, sociales y políticas, por su propia emancipación y por coger en sus manos la bandera de la lucha por el reconocimiento de los derechos nacionales de Catalunya⁶⁶.

Situar el 1966 com un data on ja hi havia *un grado suficiente de implantación* era una mica agosarat, perquè era en aquell precís moment on començaven a crear-se les Comissions Obreres arreu del país. Les eleccions s'havien celebrat a la tardor d'aquell any i va ser els mesos posteriors a la celebració dels comicis que les Comissions van començar a articular-se a nivell local. Entenem que aquestes afirmacions són, més aviat, fruit del context històric en què estan escrites⁶⁷. Anys més tard i en un volum

---

⁶⁶ "El nacimiento de las Comisiones Obreras de Barcelona..." a *Lluita Obrera*, juny 1976, pàg. 1. La publicació no parla de cap data concreta però explica que en aquells moments se celebra el X aniversari de la creació de la CONC, la qual cosa remetria la creació de la CONC a l'any 1966. És la mateixa visió, amb una versió similar, que Cipriano García explica a, "Diez años de lucha de la Comisión Obrera Nacional de Cataluña", a Cipriano García, José Luis López Bulla i d'altres, *Sindicalismo en Cataluña*, Ed. Majoría, Col·lecció Escuela Sindical, Madrid, 1977, pàgs. 19-20. El PSUC, per la seva banda, abunda en la mateixa visió, que va ser publicada en 1981: *45 anys d'història. PSUC 1936-1981*, Editat pel PSUC, 1981, pàg. 17: 1966: *Es funda la Comissió Obrera Nacional de Catalunya, basant-se en bona mesura en l'èxit aconseguit pels candidats de CCOO en les darreres eleccions sindicals oficials, i com a exponent del caràcter nacional i de lluita per les llibertats catalanes del nou moviment obrer.*

⁶⁷ L'inici de la transició era un moment propici per veure la història de Comissions Obreres en una panoràmica afavoridora. Cal veure, també, que en aquest moment començava a deliberar-

d'homenatge a Cipriano García, el responsable de l'arxiu històric de la CONC, Javier Tébar, situa el naixement de la CONC entre la primavera i la tardor de 1967, tot i que en els mateixos fulls accepta que el X aniversari se celebrà en 1976⁶⁸. Tot i això, el mateix autor indica que Cipriano García i d'altres militants de Comissions Obreres van passar a dedicar-se a la CONC a partir de la jornada del 27 d'octubre de 1967⁶⁹. Això indica que no tenim una data precisa per parlar de la fundació de la CONC i que, efectivament, el context en què aquest organisme es va crear va tenir molt a veure amb la seva formació i posada en marxa definitiva.

Si fem una mirada rigorosa i atenta al procés que es va desenvolupar amb posterioritat a les eleccions sindicals de 1966, observarem un camí pausat, no tant determinant i més proper al que Javier Tébar apunta en el seu escrit.

L'*operació rastrell* va impulsar, de manera més o menys metòdica, l'expansió de Comissions Obreres després de les eleccions sindicals de 1966⁷⁰, i també ha estat l'element a partir del qual s'ha explicat l'aparició de la CONC⁷¹. Efectivament, les eleccions de 1966 van ser un revulsiu important⁷² i una oportunitat d'or per estendre la fórmula de Comissions Obreres a altres indrets de Catalunya⁷³, però anteriorment a la

---

se la qüestió del sindicat únic i unitari i es visualitzava la competència d'altres formacions sindicals.

⁶⁸ Javier Tébar, "Introducció: alguns apunts biogràfics", a *Cipriano García. Una lluita permanent pels drets dels treballadors, les llibertats nacionals i la democràcia*, C.S. de la CONC, Barcelona 1995, pàgs. 16-17.

⁶⁹ Cipriano García va ser detingut en la manifestació que hi va haver a Terrassa. Els altres militants que formaren part de la CONC a partir d'aquell moment eren l'Àngel Abad Silvestre, Tomàs Chicharro Manero, Joan Folch i García, Nicolás Albéndiz i Àngel Rozas, tots militants del PSUC i membres del que llavors anomenaven nucli sindical d'aquest partit. *Ibid.*

⁷⁰ Manuel Ludevid explica que l'*operació rastrell* va ser auspiciada per Tomás Chicharro, llavors responsable de Comissions Obreres. Ludevid no explicita quina responsabilitat tenia Chicharro a Comissions Obreres. Coneixent la precarietat de l'organització de Comissions Obreres a l'època (veg. apartat 6.1) i coneixent la militància de Tomás Chicharro al PSUC, es desprèn d'això que Chicharro era el responsable de Comissions Obreres *dins l'organització del PSUC*, és a dir, formava part del nucli sindical d'aquest partit. Manuel Ludevid, "vint-i-cinc anys de moviment obrer a Catalunya", a *Taula de canvi*, núm. 4, març-abril 1977, pàg. 25, i publicat també en forma de llibre a Manuel Ludevid, *El movimiento obrero en Cataluña bajo el franquismo*, Ed. Avance, col·lec. Escuela Sindical, núm. 3, Barcelona, 1977, pàg. 28.

⁷¹ Carme Molinero y Pere Ysàs relacionen l'*operació rastrell* amb l'organització de la CONC perquè aquesta seria: *la culminació natural del procés d'organització de les CCOO*. Carme Molinero, Pere Ysàs i d'altres, *Comissions Obreres de Catalunya...*, pàg. 57. També a Carme Molinero, Javier Tébar i Pere Ysàs, "Comisiones Obreras en Cataluña: de movimiento sociopolítico a Confederación sindical", a *Historia de Comisiones Obreras (1956-1988)*, Siglo XXI de España editores, Madrid, 1993, pàgs. 83-84.

⁷² Veg. capítol 5, apartat 5.1.

⁷³ A Tarragona es va celebrar, el mes de novembre de 1966, una reunió entre membres de les Comissions Obreres de Barcelona i d'aquella ciutat; entre els membres de Barcelona es trobava Tomás Chicharro i la reunió va tenir lloc en el domicili d'un militant del PSUC de Tarragona. P. A. Heras, *La oposición al franquismo en las comarcas de Tarragona (1939-1977)*, Edicions El Mèdol, Tarragona, 1991, pàg. 33. Al principi de l'any següent l'organització s'estenia a Reus, *ibid.*, pàg. 33. La convocatòria d'una jornada de lluita per al 27 d'octubre de 1967 va ser una bona ocasió perquè el PSUC posés tota la seva organització al servei d'aquesta jornada -sobre aquesta jornada veg. el capítol 5, apartats 5.2 i l'apartat 6.1-. El

cita electoral, el PSUC ja havia donat proves d'implicar-se en l'extensió de Comissions Obreres com a expressió del moviment obrer. Cipriano García explica en el seu article *El model Terrassa*, que Gregorio López Raimundo, aleshores secretari general del PSUC, li va enviar una carta⁷⁴ comunicant-li que les Comissions Obreres eren el futur i que l'aposta per l'OSO havia quedat desfasada i que, per tant, havia d'encarregar-se de l'organització de les Comissions Obreres a Terrassa i el seu entorn⁷⁵. Les condicions que es van donar després de la repressió de 1965⁷⁶ no van fer possible dur a terme aquella ordre fins el primer de maig de 1966 i, una mica més tard, davant les eleccions sindicals d'aquell any⁷⁷. La tasca del PSUC d'estendre la fórmula exitosa de les Comissions Obreres en els indrets industrials del país on aquesta organització política tenia presència, està àmpliament documentada, també a través dels diversos testimonis de militants comunistes; aquests expliquen que eren encarregats d'organitzar Comissions Obreres en els indrets on podien tenir influència abans de les eleccions sindicals de 1966 o entorn d'aquestes⁷⁸.

La implicació del PSUC en l'extensió de Comissions Obreres de la rodalia de la ciutat de Barcelona i d'altres comarques amb forta presència de la indústria, feia que aquesta organització tingués assegurat el domini d'aquestes organitzacions davant la disputa frontal que tenia en les coordinadores d'alguns dels rams més importants de la ciutat de Barcelona o en la mateixa coordinadora local de Barcelona. D'aquí a utilitzar aquesta força quan calgué en el debat intern que FOC i PSUC protagonitzaven pel domini de Comissions Obreres, només hi havia un pas i, a més, era una conseqüència lògica de l'esforç emprat per l'organització comunista.

Com veiem, hi ha força ambigüitat entorn de la fundació de la Comissió Obrera Nacional de Catalunya. Enlloc no se situa una data precisa: el que per a uns és la

---

mateix P. A. Heras descriu com entorn d'aquesta data es va començar a moure el moviment obrer de Tortosa, Amposta i Sant Carles de la Ràpita. *ibid*, pàg. 33. La mateixa jornada de lluita serveix per iniciar les Comissions Obreres a Vilanova i la Geltrú. Jaume Bertran, "El moviment obrer a Vilanova: de les caveres a CCOO" a *Debat*, núm. 5, juliol 1978, pàg. 67.

⁷⁴ L'autor no n'explicita la data però diu que va ser: *després de Sant Medir*. Cal veure que els comunistes van reaccionar molt ràpidament davant el naixement de Comissions Obreres i que van abocar els seus esforços a tirar endavant la fórmula exitosa de Comissions Obreres -veg. capítol 4, apartat 4.3-. S'entén que la carta de Gregorio López Raimundo està immersa en aquest context.

⁷⁵ Cipriano García, "El model Terrassa", a *Cipriano García. Una lluita permanent pels drets...*, pàg. 84.

⁷⁶ Veg. capítol 4, apartat 4.2.

⁷⁷ Antonio Casas Cazorla, "El movimiento obrero en "Terrassa la Roja". En recuerdo de Cipriano García", a *Cipriano García. Una lluita permanent pels drets...*, pàgs. 24-25.

⁷⁸ És el cas de Sabadell, Ginés Fernández Pérez, *Llegué a Sabadell en el año 1964. (...)*, s/d, pàgs. 1-6, arxiu personal d'Elionor Sellés. Ginés Fernández, responsable del moviment obrer del PSUC a Sabadell, diu que l'Àngel Abad i l'Àngel Rozas -militants del PSUC- de Barcelona van anar a Sabadell a explicar la línia de Comissions Obreres. També *Alfredo*, treballador de la *Hispano Olivetti* i militant del PSUC, va ser encarregat, juntament amb altres membres del partit, d'organitzar Comissions Obreres del Baix Llobregat. Entrevista 21 de novembre de 1996.

culminació natural del procés d'organització de Comissions Obreres⁷⁹, per a d'altres és una manera de contrarestar el domini del FOC a la coordinadora local de Barcelona⁸⁰. En un primer moment, les Comissions Obreres constituïdes fora de l'àmbit de la ciutat de Barcelona es reunien també a *la local* de Barcelona⁸¹: aquest organisme es va arribar a plantejar com havia de relacionar-se amb altres comissions obreres que no fossin de Barcelona⁸². Era el principi de l'estructuració de Comissions Obreres i encara no havia esclatat la rivalitat entre el FOC i el PSUC. En aquella reunió que es preparava per a l'inici de 1967 es deia:

*¿En qué nivel debe mantenerse contactos con otras ramas y con otras poblaciones con sus respectivas ramas?*⁸³.

Com hem vist més amunt, les discussions no van encaminar-se cap aquesta qüestió, sinó que van girar entorn de la representativitat o no dels diferents rams⁸⁴ segons l'equilibri de forces entre una organització política o l'altra. Malgrat això, Julio Sanz Oller diu que, a les primeres reunions, es va decidir que les comarques estarien integrades a *la local* mentre no s'organitzés una estructura similar -a *la local*- que les integrés⁸⁵. Això vol dir, clarament, que hi havia consciència que calia integrar les comarques en alguna estructura particular i que això formava part de l'estructuració de Comissions Obreres en què estaven ficats.

Si observem amb deteniment la documentació disponible, constatarem que, en els primers documents que les Comissions Obreres renovades entorn de les eleccions de 1966, signen els documents amb el nom de *Comisiones Obreras de Barcelona y provincia*⁸⁶, més endavant i ficats ja en la discussió de l'organització de Comissions Obreres de Barcelona -*la local*- dins la disputa pel poder del PSUC i el FOC, els

---

⁷⁹ Veg. nota 71.

⁸⁰ Aquesta és la postura de Julio Sanz Oller, *Entre el fraude y la esperanza...*, pàg. 163, José Antonio Díaz, *Luchas internas...*, pàgs. 39-43 i J.M. Huertas Claveria, *Obrers a Catalunya. Manual d'història del moviment obrer (1840-1975)*, Ed. L'Avenç, col·lec Clio, Barcelona 1994, 2ª edició, pàg. 344. Joan B. Culla recull aquesta visió, Joan B. Culla, "Del pla d'estabilització a la fi del franquisme" a: Borja de Riquer i Joan B. Culla, *El franquisme i la transició democràtica 1939-1988*, Barcelona, 1989, pàg. 384.

⁸¹ En un ordre del dia d'una reunió del 22 de desembre de 1966 hi ha un apartat especial per als informes del Baix Llobregat, Badalona, Sabadell, Terrassa i (?) Edimburg, a José Antonio Díaz, *Luchas internas...*, pàg. 106.

⁸² *Orden de temas para el día 7 de enero de 1967*, 23 de desembre de 1966, a José Antonio Díaz, *Luchas internas en...*, pàg. 109.

⁸³ *Ibid.*

⁸⁴ Veg. apartat 6.1.

⁸⁵ Julio Sanz Oller, *Entre el fraude y la esperanza...*, pàg. 74.

⁸⁶ En concret, el document que dona a conèixer la plataforma electoral d'agost de 1966 i els documents que convoquen o valoren les accions entorn al referèndum de desembre de 1966. José Antonio Díaz, *Luchas internas...*, pàgs. 99, 142 i 144.

documents són signats pels organismes de referència: Comissions Obreres dels diferents rams o la mateixa Comissió Obrera de Barcelona. Ara bé, s'observa que entorn de la cita del 27 d'octubre de 1967 s'utilitza una altra fórmula: al capdavant del document o bé a la fi s'insereix una llista de poblacions d'arreu de Catalunya des d'on s'insta a la participació en alguna acció o des d'on es fa una reflexió sobre la situació que viu el moviment obrer⁸⁷. No és casual la inclusió d'aquesta llista de poblacions. Cal demostrar que Comissions Obreres són alguna cosa més que les Comissions Obreres de Barcelona. Cal demostrar-ho en dos sentits: en l'extern, per tal que els treballadors de Catalunya s'assabentin de la importància i extensió del moviment de Comissions Obreres arreu de Catalunya i, en un altre sentit, l'intern, amb l'objectiu claríssim que el FOC visualitzi que, més enllà del seu feu de Comissions Obreres de Barcelona, hi ha organització. Més amunt hem vist com, per tal que la convocatòria del 27 d'octubre de 1967 es fes efectiva des dels organismes de Comissions Obreres de Catalunya, es fa una assemblea al Baix Llobregat on la força del PSUC és indiscutible i d'aquesta manera és aprovada la convocatòria⁸⁸. La convocatòria del 27 d'octubre era una aposta decidida de les Comissions Obreres d'Espanya, seguint l'estratègia del PCE, que volia aprofitar aquestes jornades d'acció general a tot el país per tal de propiciar un moviment a escala general que acabés amb el règim; era una aposta clara entorn de la seva estratègia d'acció antifranquista a partir del moviment obrer. Aquesta convocatòria va tenir un ampli ressò i, tenint en compte el mitjà clandestí que convocava l'acció, va anar més enllà de l'entorn purament obrer. El mateix octubre va circular un document en suport de Comissions Obreres i de la jornada del 27 d'octubre, signat per intel·lectuals antifranquistes, manifestant que era un deure cívic i moral de solidaritzar-se amb les demandes dels treballadors⁸⁹. L'acció del 27 d'octubre

---

⁸⁷ Document que dona notícia de les mobilitzacions del 6 d'octubre i que fa una crida a la participació del 27 d'octubre. Signa el document: *Comisiones Obreras de Barcelona, Tarragona, Lérida, Gerona, Sabadell, Tarrasa, Mataró, Cornellá, Calella, Blanes, Gavá, Esplugas, Viladecans, San Baudilio, San Juan Despí, San Feliu, San Adrián, San Justo, Santa Coloma, El Prat, Poble de Segur, Borjas Blancas, Pont de Suert, Sant Vicenç dels Horts, Ripollet, Sardanyola, Badalona, Granollers, Vich, Berga, Villanueva, Balaguer, Figols, Suria, Cardona, Hospitalet, Torelló, Sallent, Torredembarra, Vilarroja y Martorell*. El document que dona notícia del resultat de la jornada del 27 d'octubre, de novembre de 1967, és encapçalat pel titular següent: *Hoja informativa de las Comisiones Obreras de Tarragona, Lérida, Gerona, Sabadell, Tarrasa, Mataró, Calella, Blanes, Cortella (Cornellà?), Gavá, Esplugas, Viladecans, San Baudilio, San Juan Despí, Sant Vicenç dels Horts, Ripollet, Sardanyola, Badalona, Granollers, Vic, Berga, Villanueva y Geltrú, Balaguer, Santa Coloma, Figols, Suria, Cardona, Hospitalet, Torredembarra, Vilarroja, Martorell, San Feliu, San Adrián, Poble de Segur, Pont de Suert, Barcelona*. José Antonio Díaz, *Luchas internas...*, pàgs. 212-213.

⁸⁸ Veg. apartat 6.1.

⁸⁹ *En recolzament de les Comissions Obreres*, Madrid, Barcelona, Saragossa, octubre 1967, a *Nous Horitzons* núm. 12, quart trimestre 1967, pàg. 78. Signen, entre d'altres, Juan Antonio Bardem, Carlos Barral, Gabriel Celaya, Josep Mª Castellet, Mª Aurèlia Canpmany, Guinovart, Ana Mª Matute, Blas de Otero, Pere Portabella, Antonio i Carlos Saura, Manuel Sacristán, Ricard Salvat, Tierno Galván, Romà Gubern, Ràfols Casamada, Francesc Vallverdú...

era, per tant, alguna cosa més que una acció reivindicativa obrera, es pretenia que recollís l'esperit de la protesta antifranquista. En aquest context, els militants de les Comissions Obreres de Catalunya, partidaris d'aquesta convocatòria i relacionats amb el PSUC, no podien passar per alt la convocatòria per tal de no enfrontar-se amb els militants del FOC, que alhora disputaven aferrissadament el control de la direcció de Comissions Obreres de Catalunya⁹⁰. En aquest context, i després de l'acció de la fi d'octubre, comencen a aparèixer documents signats per la Comissió Obrera Nacional de Catalunya⁹¹.

Alguns testimonis recorden aquest període com una època de grans enfrontaments i on les rivalitats de tot tipus sorgien a escena amb gran virulència. Les assemblees dels organismes dirigents de Comissions Obreres eren tenses i plenes d'acusacions de traïdoria dels uns contra els altres⁹². Les acusacions de maniobrerisme i de poca representativitat de les comissions auspiciades pel PSUC eren la pedra de toc en què

---

⁹⁰ Tomás Chicharro, destacat membre del PSUC explica que, anteriorment a aquesta data, les Comissions Obreres aplegades entorn de l'embrió del que després seria la CONC va proposar a Madrid la data del 6 d'octubre per una jornada de protesta. Galícia es va adherir a aquesta convocatòria. Chicharro diu que la convocatòria era una manera de provar si el nou organisme -la CONC- funcionava. "CCOO 1968-69: Repressió i Crisi, 1ª part", a *Quaderns*, edició del Centre de Treball i Documentació, núm. 1, Barcelona, 1981, pàg. 101.

⁹¹ La reunió general de les Comissions Obreres d'Espanya va convocar noves mobilitzacions entorn l'1 de maig de 1968, tot fent un balanç molt favorable del resultat de la mobilització del 27 d'octubre de l'any anterior. Les Comissions Obreres de Catalunya recullen, de nou, la convocatòria i publiquen un comunicat, en el mes de març de 1968, en què es fa una crida a la mobilització en nom de la Comissió Obrera Nacional de Catalunya, *Comunicado de las Comisiones Obreras de Cataluña*, a Julián Ariza, *Comisiones obreras*, Ed. Avance-mañana editoriales, Barcelona, 1976, pàgs. 123-128. Aquest comunicat va ser difós després en l'àmbit Universitari, editat pel Departament d'Informació de Filosofia i Lletres (a Carme Molinero, Pere Ysàs i d'altres, *Comissions Obreres de Catalunya...*, pàgs. 219-220) i recollit per *Nous Horitzons*, núm. 14, segon trimestre 1968, pàgs. 59 i 60. Aquesta difusió del comunicat dona la impressió d'una necessitat de donar a conèixer la convocatòria de mobilització però també de l'organisme convocant.

⁹² Daniel Cando diu que en alguns casos s'havia arribat al grau de violència física. Alguns testimonis recorden també les acusacions que es van fer sobre la pertinença d'alguns militants a la CIA. Aquest va ser un episodi força penós. Daniel Cando, membre del FOC, relata com el cònsol dels EUA a Barcelona es va interessar pel moviment de Comissions Obreres i que va deixar entreveure la possibilitat d'arraconar els comunistes i *ajudar* -el terme *diners* o *finançament* aixeca, encara avui, una viva resposta- a tirar endavant el moviment als que no ho eren. El testimoni assegura que ningú dels que van assistir a la reunió no van valorar la proposta com una possibilitat i van donar una resposta contundent d'unitat. Entrevista el 10 de desembre de 1998 i el 29 de gener de 1999. Altres testimonis, com el de Josep Pujol Bardolet, catòlic i militant del MSC, afirmen que la reunió va existir però que en cap cas allò no va ser acceptat i ni tant sols considerat. Entrevista el 26 de febrer de 1997. Una altra postura més ambigua és expressada per Gaspar Menor, militant del PSUC, que, sense precisar, deixa entreveure alguna fosca maniobra. Entrevista el 23 de febrer de 1998. En el punt 8è del document *Información a todos los ramos y comisiones en General, sobre los hechos ocurridos en relación con la Comisión Nacional de Cataluña y su permanente*, d'agost de 1968, a José Antonio Díaz, *Luchas internas...*, pàgs. 216-217, el FOC denuncia la maniobra del PSUC d'acusar alguns membres d'aquesta organització política de pertànyer a la CIA per tal de desfer-se'n. Amb tot, cal dir que la major part de testimonis entrevistats -independentment de la seva adscripció política- no fan memòria d'aquests enfrontaments tan virulents, bé perquè no els van viure -la majoria- bé perquè no ho consideren de rellevància o d'interès.

el FOC basava tota la seva estratègia. Daniel Cando, militant del FOC i protagonista de bona part d'aquesta història, narra, des de la perspectiva que donen els anys, aquells esdeveniments d'enfrontaments entre les dues organitzacions polítiques més importants en el si del moviment obrer de l'època. Des del seu punt de vista, les Comissions Obreres de poblacions com les del Vallès, Terrassa o Sabadell, no eren realment representatives perquè no hi havia cap organització estructurada en rams a partir de les diferents comissions obreres de fàbrica. Al contrari, el sistema era molt diferent. Els enllaços i jurats anaven al sindicat vertical i allí desenvolupaven principalment la seva tasca; d'altra banda, es feien unes assemblees massives al camp organitzades pel PSUC, les quals eren anomenades Comissions Obreres. D'aquestes assemblees sorgien els representants que després formarien la CONC, ostentant una representativitat que, segons el parer de Daniel Cando, no era tal:

No es pot estar en una estructura que no existeix, és a dir si hi ha una assemblea campestre, com es nombra el que va a un "puesto"?. És a dir, en una assemblea de dos-cents, qui escull els tres, quatre, cinc representants de Terrassa per anar a la de Catalunya?:⁹³ doncs, la cèl·lula del partit!. És a dir, aquella assemblea no escull a uns per anar a la Nacional. Què passa si no hi ha més gent?⁹⁴ En el Baix Llobregat, per exemple, qui tenia la força en aquella època era el PSUC i qui anava allà era representatiu d'això, però allí on hi havia altres forces actuant aquella gent no estava representada⁹⁵.

Segons el punt de vista de Daniel Cando, les assemblees de camp no poden ser les Comissions Obreres perquè aquestes han de sorgir des de baix, des de dins de les empreses. Segons aquest punt de vista, és evident que el testimoni té raó, però al marge que es poguessin fer moltes consideracions sobre la situació general del país i l'estructura industrial de Catalunya⁹⁶, és interessant observar que el testimoni no insisteix en la falta de representativitat dels organismes de base, absents en aquells indrets, sinó en la falta de representativitat d'altres grups polítics que podrien actuar en aquella zona i que d'aquesta manera, en no ser potents, no poden ser presents en els organismes de coordinació. La idea de representativitat en aquest testimoni està més relacionada amb les diferents forces polítiques que no pas en la falta de presència de les comissions de fàbrica.

---

⁹³ Es refereix a la Comissió Obrera Nacional de Catalunya -CONC-.

⁹⁴ Es refereix a d'altres organitzacions polítiques que no fossin el PSUC.

⁹⁵ Daniel Cando. Entrevista el 10 de desembre de 1998 i el 29 de gener de 1999.

⁹⁶ És evident que l'estructura industrial catalana, fortament atomitzada en petits tallers i empreses, juntament amb l'estructura dictatorial i repressiva del règim, no facilitava l'organització del moviment obrer des de dins de les empreses.

La disputa pel poder tenia a veure, també, amb la col·laboració d'altres organitzacions polítiques presents en el moviment obrer i que podien fer decantar cap a una banda o l'altra l'hegemonia d'un grup polític dins les Comissions Obreres:

El PSUC portava als organismes a aquells que considerava que havien de ser-hi, per exemple, els membres de l'Acció Catòlica que els hi donaven un gran protagonisme sempre i quan no estiguessin organitzats políticament. Això era garantia de que les Comissions Obreres eren plurals i que a més de gent del PSUC hi havia altra gent⁹⁷.

La qüestió de la pluralitat del moviment obrer i el respecte que, se suposa que cada organització política tenia per aquest principi, es reflectia en l'interès que demostraven per presentar altres forces presents en el moviment obrer i que tenien una actitud de col·laboració i no d'enfrontament als seus interessos. També el FOC es planteja la necessitat de col·laboració amb el PCE (i) quan ho necessita⁹⁸ o amb l'MSC o la USO quan, a l'estiu de 1968, planteja l'assalt al poder als organismes de les Comissions Obreres de Catalunya⁹⁹.

Com hem vist, l'acusació del FOC envers el PSUC era la falta de representativitat dels organismes de Comissions Obreres a les comarques on aquesta organització política prevalia. Gaspar Menor, militant del PSUC des de la fi dels anys cinquanta i membre de les Comissions Obreres de Cerdanyola del Vallès, veia les coses de la manera següent:

La CONC se montó en el sesenta y ocho, el día cuatro de enero del sesenta y ocho, en el Politécnico de Sarriá¹⁰⁰. Yo soy fundador de la CONC y sé que estuvimos cuatro días reunidos. Allí sacamos responsables de Cataluña para unirse con las CCOO de España en Madrid, uno era Cipriano García, y luego después, se unió el Juan Ramos, el de la Siemens, de Cornellà¹⁰¹. Allí la lucha, era una lucha de partido más que de Comisiones, porque éramos los mismos de todas formas. Estábamos en el partido y estábamos en Comisiones, pero uno se responsabilizaba de una cosa y otro de otra¹⁰².

---

⁹⁷ Daniel Cando. Entrevista el 10 de desembre de 1998 i el 29 de gener de 1999.

⁹⁸ Veg. apartat 6.1.

⁹⁹ *Táctica-plan del sector obrero*, juliol 1968, a José Antonio Díaz, *Luchas internas...* pàgs.192-195.

¹⁰⁰ Més que a la fundació de la CONC, l'informant es refereix a una reunió d'organització i estructuració d'aquest organisme.

¹⁰¹ Ambdós militants del PSUC.

¹⁰² Gaspar Menor, treballador d'Aiscondel de Cerdanyola del Vallès i membre del PSUC des de 1958. L'informant confon reiteradament el moviment de Comissions Obreres amb les accions

És evident que el PSUC empenyia poderosament les Comissions Obreres i que posava tot el seu aparell al servei d'aquestes, provocant en alguns casos la confusió total d'alguns militants que, significativament, no sabien distingir un pla de l'altre¹⁰³. Les Comissions Obreres de les comarques confinants del Barcelonès, havien anat creixent sota l'impuls decidit del PSUC i no hi havia gairebé presència d'altres forces polítiques, la qual cosa deixava en mans d'aquesta organització el moviment obrer d'aquestes zones. Discutir sobre la major o menor representativitat dels esforços militants de Comissions Obreres de l'època era un exercici força inútil perquè en realitat el moviment obrer d'aquest període es tractava de petites illes més o menys organitzades i fortament disseminades amb dificultats d'articulació i cohesió col·lectiva:

No dic que la Nacional de Catalunya no fos representativa, era representativa d'un cert moviment de Comissions Obreres, com era representatiu el Cipri¹⁰⁴ d'un cert moviment de les Comissions Obreres de Terrassa. Però després hi ha altres nuclis, no és el mateix les empreses grans amb un gran nombre de treballadors que una pila de tallers petits o de la construcció. En aquests llocs hi ha més dificultat d'organitzar per empreses, diguem que és una estructura radicalment diferent com la que pot tenir el metall (...) clar que eren representatius tota aquesta gent¹⁰⁵, n'hi havien uns quants que eren molt representatius, però diguem que la seva base de representació estava en què tenien a darrera molta gent que actuava dins del sindicat vertical, és a dir, que actuava dins de la legalitat però amb l'orientació de Comissions Obreres, o sigui, clar que eren representatius d'això, però en canvi no estava representada cap altra estructura que no fos aquesta¹⁰⁶. Aquesta és la qüestió i evidentment aquesta era una mica la dicotomia. Què passava a Barcelona? pues que hi havia una sèrie de rams -bé, rams!, la representativitat que teníem nosaltres respecte al conjunt del ram també era relativa perquè era una representativitat que es basava en petits nuclis a les empreses que si agafaves el nombre d'empreses total que hi havia a Barcelona amb relació amb el què estava organitzat pues era un gra de sorra en una platja- que

---

del partit anteriors a la fundació de CCOO; així situa accions de Comissions Obreres l'any 1961. Entrevista el 23 de febrer de 1998.

¹⁰³ Hem vist com a Sabadell, en el mes de desembre de 1966, cau l'aparell del PSUC en una redada a Comissions Obreres, degut a l'entusiasme que aquesta organització política posa en el moviment obrer sense tenir en compte les mesures de seguretat més elementals. Veg. capítol 5, apartat 5.1.

¹⁰⁴ Al·lusió a Cipriano García, militant del PSUC, fundador de Comissions Obreres de Terrassa i impulsor de la CONC.

¹⁰⁵ Es refereix a les persones que venien d'alguns sectors petits o disseminats.

¹⁰⁶ L'informant es refereix a la feina legal en el sindicat vertical i no a l'estructura organitzativa per rams que, segons Daniel Cando, no existia en aquests indrets.

*eren representatius d'allò que es movia. Eren representativitats molt diferents i totes dues relatives*¹⁰⁷.

Finalment, Daniel Cando reconeix les dificultats que hi ha per definir la representativitat en aquesta època. Dificultats de tota mena s'oposaven que hi hagués un moviment obrer organitzat i estructurat de manera homogènia arreu del territori industrial català. En primer lloc, la repressió, que hem vist com comença a minvar les forces del moviment obrer des de 1967 i, en què 1968 és un any punta, ple de sentències que dictaminen serioses penes de presó per a militants de Comissions Obreres¹⁰⁸ i, en segon lloc, l'actuació en la clandestinitat a la qual es veien obligats els membres de Comissions Obreres¹⁰⁹. És aquest un període de replegament que dificultava l'ampliació per la base del moviment. Les mateixes Comissions havien constatat serioses dificultats de mobilització dels treballadors¹¹⁰ i, per tant, aquestes polèmiques cainites perjudicaven fortament el moviment obrer de l'època.

D'altra banda, cal que ens fixem en el testimoni de Gaspar Menor, militant del PSUC, quan diu que la CONC es va constituir el 4 de gener de 1968 al Politècnic de Sarrià¹¹¹. Aquell dia segurament es va procedir a l'estructuració formal de la Comissió Obrera Nacional de Catalunya, però l'esperit del que llavors es va començar a dir d'aquesta manera era ja inherent a les Comissions Obreres que es crearen arreu de Catalunya després de les eleccions de 1966.

Que es comencés a parlar de la CONC com d'un organisme concret a partir d'octubre de 1967, dóna la raó als qui consideren que aquell va ser un muntatge del PSUC per tal de contrarestar la força del FOC a la coordinadora de Barcelona, fins llavors l'organisme més important de les Comissions Obreres a Catalunya¹¹². Però tampoc no podem oblidar que l'esforç d'extensió territorial de Comissions Obreres va recaure sobretot en el PSUC a partir de la seva implantació en el territori industrialitzat de Catalunya i que, en conseqüència, era lògic que les diferents comissions obreres creades acabessin aplegades en un organisme coordinador i que aquest tingués la demarcació territorial catalana. Hem vist més amunt que a l'inici de l'estructuració de Comissions Obreres, els militants es plantejaven com havia d'articular-se el moviment que naixia més enllà de la ciutat de Barcelona i rodalia i que, per tant, eren plenament

---

¹⁰⁷ Daniel Cando. Entrevista el 10 de desembre de 1998 i el 29 de gener de 1999.

¹⁰⁸ Veg. capítol 5, apartat 5.2.

¹⁰⁹ *Ibíd.*

¹¹⁰ El document que posava, provisionalment, fi a les disputes entre el FOC i el PSUC a l'estiu de 1967, reconeixia clarament aquesta qüestió. *Acuerdos de la Comisión Obrera de Barcelona en relación...*, a José Antonio Díaz, *Luchas internas...*, pàg. 160. Veg. apartat 6.1, notes 25, 27 i 28.

¹¹¹ Veg. nota 102.

¹¹² Veg. nota 80.

conscients que calia algun organisme particular per aplegar les comissions obreres d'arreu de Catalunya. Que el camí emprès no fos aquest, no indica pas que aquest organisme no era necessari, sinó que el fort enfrontament FOC-PSUC feia localitzar les disputes en altres indrets llavors més interessants per als protagonistes d'aquesta història¹¹³. Així entenem, juntament amb Molinero, Tébar i Ysàs, que la Comissió Obrera Nacional de Catalunya va ser *la culminació natural del procés d'organització de les CCOO*¹¹⁴. Les Comissions Obreres que formaren el nucli de la CONC no eren menys representatives o més manipulades que les que s'aplegaven a l'entorn de la Comissió Obrera de Barcelona. Com el mateix militant del FOC, Daniel Cando ha reconegut més amunt, la representativitat era molt relativa en tots els organismes de Comissions Obreres¹¹⁵. Malgrat això, tampoc no podem oblidar el context en què la CONC va prendre rellevància; la disputa entre el FOC i el PSUC pel control de les Comissions Obreres a Catalunya mediatitzà tota l'estructuració i organització del moviment obrer a Catalunya, per tant, si volem ser exactes i parlar amb precisió, no podem obviar aquesta disputa per la direcció del moviment obrer que tant va tenir a veure amb la formació de la Comissió Obrera Nacional de Catalunya. La CONC era un organisme que es despenia de manera natural del procés d'estructuració de les Comissions Obreres a Catalunya, però cal dir que va obtenir la importància i rellevància en la mesura en què el PSUC va necessitar aquest instrument per imposar la seva estratègia davant el domini del FOC en altres instàncies del moviment¹¹⁶. En conseqüència, hem de situar el naixement conscient de la Comissió Obrera Nacional de Catalunya entorn de la jornada reivindicativa del 27 d'octubre de 1967 i alhora hem de situar en el decurs de 1968 la seva actuació com organisme dirigent de les

---

¹¹³ Veg. l'inici d'aquest apartat. Les disputes se centraren en la coordinadora local de Barcelona, perquè era aquest organisme el que concentrava més capacitat d'influència.

¹¹⁴ Veg. nota 71.

¹¹⁵ Veg. nota 107.

¹¹⁶ Jordi Santolària i Agustí Colomines, en el seu article "25 anys de CCOO, de moviment sociopolític a sindicat", *L'Avenç*, núm. 136, abril 1990, pàg. 16, expressen una postura una mica divergent quan rebutgen per partidista la postura dels qui creuen que la CONC era única i exclusivament un muntatge del PSUC i consideren igualment errònia la postura de Carme Molinero i Pere Ysàs quan afirmen que la Comissió Obrera Nacional de Catalunya era la culminació lògica del procés d'organització de Comissions Obreres. Els autors diuen que la CONC era un calc de l'organització del PSUC, reflex de la importància d'aquesta organització en la CONC doncs que aquest organisme era un instrument de poder del PSUC. Tal com estaven les coses entre els principals partits que conformaven les Comissions Obreres en aquell moment, és obvi que els diferents organismes del moviment obrer acabaven sent instrument d'un o altre partit. D'altra banda, que la CONC fos un calc de l'organització territorial del PSUC no és motiu suficient per dir que aquelles Comissions Obreres, no eren tals perquè estaven dominades pel PSUC, perquè llavors es podria dir que tampoc el metall o *la local* de Barcelona no eren representatives perquè eren dominades pel FOC. Com diu Daniel Cando, referint-se al tipus d'organització de les comarques i de Barcelona: *Eren representativitats molt diferents i totes dues relatives*. Veg. nota 107.

Comissions Obreres de Catalunya. A partir d'aquesta època la CONC es consolidarà com un organisme viu i operatiu per al moviment obrer de Catalunya¹¹⁷.

FOC, l'assalt a la direcció

Davant aquesta situació de domini del nou organisme per part del PSUC, el FOC veu la necessitat de plantejar-se una nova estratègia per tal d'aconseguir el control del moviment obrer en tota la seva extensió. Satisfets per l'èxit de les maniobres que els duen al domini de la coordinadora del metall, la majoria obtinguda amb la col·laboració del PCE (i) a *la local* de Barcelona i l'expansió contínua i entusiasta de les Comissions Obreres Juvenils -COJ¹¹⁸-, la direcció del FOC entreveu la possibilitat real que el seu poder pugui anar molt més enllà del control parcial del moviment obrer. El document *táctica-plan del sector obrero*¹¹⁹, fet a l'estiu de 1968, neix d'aquest context i ho fa amb l'ambició de marcar l'estratègia del proper curs 1968-69. L'estratègia havia de dur el FOC, no només a obtenir més parcel·les de poder, sinó a aconseguir l'hegemonia en el moviment obrer català, arraconant els *carrillistas*¹²⁰ -PSUC- i els *liquidacionistes*¹²¹ -PCE (I)-.

El FOC parteix de l'anàlisi de la distribució de les forces a les Comissions de l'època, constatant que hi ha un equilibri entre la principal tendència -PSUC- i el FOC. Consta, també, que el PSUC té problemes d'estancament¹²² i que hi ha forces, com ara l'MSC o la USO, que pel fet de ser contràries al PSUC donen suport en ocasions al FOC. Aquesta situació permetria que el FOC, en tant que primera força organitzada contrària al PSUC, pogués capitalitzar el rebuig al PSUC d'altres formacions

---

¹¹⁷ Gregorio López Raimundo, secretari general del PSUC, saluda l'aparició de la CONC en una data tant tardana com el gener de 1969. Gregorio López Raimundo, *Detener la represión, acabar con el inmovilismo, imponer un cambio político*, Informe presentado en una reunió de comunistas catalanes, gener 1969, pàg. 23 a l'AHCONC, fons PSUC V-2, carpeta PSUC (0006).

¹¹⁸ Organització juvenil de Comissions Obreres que neixen a partir de la I^a Reunió General de Comissions Obreres de juny de 1967 i que a Catalunya van ser dirigides ben aviat pel FOC. Julio Sanz Oller diu que es van convertir en les forces de xoc del FOC: *Entre el fraude...*, pàg. 170.

¹¹⁹ *Táctica-plan del sector obrero*, juliol 1968, a José Antonio Díaz, *Luchas internas en...* pàgs. 192-195.

¹²⁰ Així en el document. Santiago Carrillo era el secretari general del PCE.

¹²¹ Aquest terme es refereix al PCE (i), que havia fundat les Comissions Obreres Revolucionàries -COR- i havien abandonat Comissions Obreres. Per aquesta raó sel's anomenava *liquidacionistes* perquè volien liquidar el moviment de Comissions Obreres.

¹²² L'anàlisi es fa sobre la coordinadora local de Barcelona. En el document on el FOC analitza la distribució del poder en el si de CCOO, atorga al PSUC la majoria al tèxtil, al sector d'assegurances, a la construcció i als transports. També en el sector de diversos que s'encarrega de *realizar los festivales democrático-folklóricos del PC* (en referència a les activitats de caràcter cultural que feia el sector intel·lectual i de l'espectacle del PSUC). *Composición de la local*, s/d a José Antonio Díaz, *Luchas internas...* pàgs. 191-192.

minoritàries i, amb l'organització adequada i l'esforç militant, obtenir una expansió del moviment de Comissions Obreres. El prestigi que el FOC obtindria com a resultat d'aquesta estratègia, posaria aquesta organització política en immillorables condicions per aconseguir l'hegemonia dins el moviment obrer. La tàctica que es proposava per arribar a aquests objectius es basava en *la crítica constante* del que els militants proclius a la tendència del PSUC plantegessin i, per tant: *hay que insistir sobre la auténtica representatividad, desautorizando los altos organismos -Nacional de Cataluña, Local- mientras sigan siendo tinglados prefabricados*¹²³. La crítica també havia d'anar contra el burocratisme -massa reunions-, contra l'excés d'atribucions dels organismes de coordinació i s'havia de fer la *denuncia constante de los ramos pequeños (...) para quitarles autoridad en provecho de los más fuertes: Metal i COJ*¹²⁴. Aquesta labor havia d'aconseguir incorporar en el FOC, o almenys apropar a aquest partit els militants de Comissions Obreres que no formessin part d'una determinada tendència política, aconseguir organitzar la coordinadora local de Barcelona i ampliar el domini cap a la zona oest -Baix Llobregat- i cap a la zona est -Badalona, Santa Coloma i Sant Adrià-. Per últim i analitzant la influència de les COJ en els barris obrers de Sant Andreu, el Clot o la Sagrera, es proposa organitzar *un órgano director y movilizador (especie de soviet) de toda la zona*¹²⁵ que aplegués el ram del metall i els joves que es movien entorn de les COJ¹²⁶.

Dur a terme aquesta estratègia no era fàcil i la tasca que esperava als militants del FOC era ingent, però el document ja preveia algunes dificultats que calia acceptar. L'esforç que es requeria dels militants implicava que algunes d'aquestes persones haurien de deixar el seu lloc a la coordinadora local de Barcelona per passar a ocupar

---

¹²³ *Táctica-plan del sector obrero*, juliol 1968, a José Antonio Díaz, *Luchas internas...* pàg. 195.

¹²⁴ Recordem que aquests dos sectors eren dominats pel FOC. *ibid.*

¹²⁵ *Ibid.*, pàg. 198. Aquesta idea passarà a ser la proposta bàsica d'organització del FOC que es començarà a plantejar en els organismes de Comissions Obreres a la fi d'aquell any.

¹²⁶ Les COJ havien arrelat en alguns barris de Barcelona dominades per grups esquerranistes i que basaven la seva acció en manifestacions ràpides i organitzades per sorpresa que en algunes ocasions utilitzaven mètodes contundents com ara trencar vidres de comerços o accions similars. A la Sagrada Família es movia el grup *Acción Comunista* (grup escindit del FOC), a la zona de Maragall hi havia el grup trotsquista *Partido Obrero revolucionario*, secció espanyola de la IV Internacional -POR- i a la zona de l'Hospitalet tenia influència el PCE (i). Julio Sanz Oller, *Entre el fraude...*, pàgs. 94-95. Segons la visió del FOC, les COJ reflectien: *los defectos y las virtudes de la juventud. Las asambleas son tumultuosas, los enfrentamientos entre tendencias son duros. Se desprecia el compromiso y nadie está dispuesto a ceder ni un ápice en función de una mayor unión. Cada grupo, cada sector, está muy marcado por la tendencia política que le domina, pues la característica de las COJ es que han adquirido un nivel político muy elevado, más elevado que el alcanzado por la C.O. Se han saltado la etapa sindicalista, por la que han pasado o están pasando muchos militantes de C.O. Informe de una Comisión de la local de Barcelona sobre las COJ*, Barcelona, març 1968, pàg. 4: AHCONC, 1 CONC 1C. Aquesta última qüestió -saltar-se l'etapa sindicalista- era ben vista pel redactor de l'informe, perquè al seu parer el sindicalisme llastava l'estratègia revolucionària a seguir. Les COJ van ser un instrument força valuós pel FOC que les va utilitzar dins de la seva estratègia d'aconseguir el control de Comissions Obreres de Barcelona.

les accions intensives de propaganda i activisme per aconseguir els objectius marcats¹²⁷. En aquest sentit es partia de la base que es podia perdre, de manera conjuntural, la precària¹²⁸ majoria que el FOC posseïa a *la local* de Barcelona, però a la llarga això es veuria recompensat pel creixement de Comissions Obreres i l'obtenció del poder en els organismes de direcció. En definitiva :

Será un trabajo lento de introducción, pero que si se puede realizar sin "accidentes" durante un año, puede suponer al cabo de ese tiempo un crecimiento en flecha de nuestra tendencia, y después del FOC¹²⁹.

El document *Táctica-plan del sector obrero*, editat pel FOC el mes de juliol, marca l'estratègia d'aquesta organització política a partir de l'estiu de 1968, però, quin era el concepte de fons que el FOC esgrimia contra l'estratègia del PSUC? La resposta es fa palesa en una publicació del ram del metall¹³⁰ on, en un llarg editorial, es plantegen els objectius de la classe treballadora. De la lectura d'aquest text sorprèn la falta absoluta de mencions a la situació de dictadura del país i del patiment de la repressió per part de la classe treballadora. Es posa l'èmfasi en l'opressió del sistema capitalista i, per tant, l'objectiu principal de Comissions Obreres està a acabar amb aquesta organització econòmica, radicalment contrària als interessos de la classe treballadora. Segons denuncia la publicació, Comissions Obreres no han estat capaces de dirigir el moviment obrer cap aquesta lluita, hi ha hagut lluites però no han sigut suficients perquè no han estat dirigides cap a l'enemic principal, el capitalisme. En conseqüència, cal que Comissions Obreres prenguin aquest compromís, aquesta responsabilitat de dirigir el moviment obrer contra el sistema capitalista i per la consecució de la societat socialista. En aquest mateix sentit, Ramon Bulnes, militant d'Astúries del FLP i estretament lligat al FOC, explica de manera més detallada l'estratègia a seguir:

La clase obrera, a la vanguardia del amplio frente de trabajadores asalariados en formación, no puede estar orientando su lucha por las libertades políticas básicas hacia la instauración de una república

---

¹²⁷ José Antonio Díaz, militant del FOC, diu que per abordar aquesta tasca el FOC comptava amb 31 militants. José Antonio Díaz, *Luchas internas ...*, pàg. 38.

¹²⁸ adjectiu utilitzat pel mateix FOC. *Táctica-plan del sector obrero*, juliol 1968, a José Antonio Díaz, *Luchas internas...* pàg. 194.

¹²⁹ *Ibid.*, pàg. 193.

¹³⁰ La revista *Metal* va publicar alguns números en aquest període, fruit de l'estratègia del FOC de difondre els seus principis. "Una lucha. Una dirección. Un programa", a *Metal*, Comisiones Obreras del Metal de Barcelona, núm. 2, juliol 1968, pàg. 1: ANC fons Remei Ramírez, inv. 7, sig. sist. 007.0586.

*democrático-burguesa, sino hacia la consecución de una serie de objetivos estratégicos intermedios, insertos ya en el programa de la revolución socialista, que limitarán la capacidad de maniobra de la oligarquía monopolista, al mismo tiempo que servirán para fortalecer y potenciar la organización que destruirá todos los vestigios políticos de la dominación burguesa, mediante la toma del poder y la apertura de un largo período de socialización económica y democratización política*¹³¹.

Aquesta era l'opció de fons del FOC contra l'estratègia del PSUC, més dirigida a encaminar la lluita de la classe treballadora a enderrocar el règim franquista amb l'aliança d'altres forces polítiques i socials no exclusivament obreres.

*Tales alianzas, posibles y necesarias, deberán ser seguidas siempre de la más rigurosa crítica de las alienaciones burguesas de los posibles aliados y de la lucha ideológica más exigente, en orden a la elevación de la conciencia revolucionaria de la clase obrera y de los demás trabajadores. En el caso del Partido Comunista español, las coaliciones y alianzas que propone y con las que pretende agrupar a fuerzas sociales antagónicas en un clima de fraternidad democrática, provocan por su mera proposición propagandística, un proceso de reblandecimiento de la conciencia obrera. El Partido Comunista, deseoso de atraerse a cada uno de los sectores de la hipotética coalición, reduce en su programa las aspiraciones y exigencias populares, las degrada al mínimo común denominador*¹³².

S'ha de llegir, doncs, en una doble clau -d'assalt al poder i de crítica a l'estratègia de Comissions Obreres dirigides pel PSUC- el document *Información a todos los ramos y comisiones en general, sobre los hechos ocurridos en relación con la Comisión Nacional de Cataluña y su Permanente*, publicat a l'agost 1968 pel sector de la local que pertanyia el FOC¹³³. En el text s'acusa la CONC de falta de representativitat i de no respectar els principis de la democràcia en el seu funcionament intern. Segons el punt de vista del FOC, el PSUC ha maniobrat per aconseguir capitalitzar el moviment obrer car, al seu parer, la Nacional de Catalunya només seria: *una reunión de amigos*

---

¹³¹ Ramón Bulnes, "Los problemas de fondo" a *Cuadernos de Ruedo Ibérico*, núm. 20-21, agost-novembre 1968, pàg. 27.

¹³² *Ibíd*, pàg. 28.

¹³³ José Antonio Díaz justifica l'atac frontal a la CONC de la manera següent: *el FOC se alarmó, vista su incapacidad numérica para controlar un organismo de semejante envergadura, por lo que decidió atacarlo utilizando como argumento su falta de representatividad, al no haber sido escogido sus miembros en parte alguna, y por burocratismo, ya que, opinaban, el nivel de lucha en Cataluña no justificaba semejante superestructura*. José Antonio Díaz, *Luchas internas...*, pàg. 41.

de Comisiones Obreras de diversas localidades de la provincia, unidos por el hecho de pertenecer a una misma tendencia política dentro de Comisiones¹³⁴. Com es reconeix en el mateix document, la CONC és un organisme que s'arroga la representativitat de Comissions Obreres de Catalunya, controla els diners que s'envien des de l'estranger, publica un butlletí¹³⁵, envia els representants de Catalunya a les reunions generals de Madrid i, a més, té relació amb altres grups polítics -*expresión de la burguesía catalana*¹³⁶- en una estratègia política que no s'ha discutit en el si de Comissions Obreres. També ha creat un organisme, la Permanent de la Comissió Obrera Nacional de Catalunya, que és un:

*Organismo reducido que es en realidad el que toma las decisiones. Este organismo ha sido creado con el ánimo de "controlar", como dicen sin ocultarlo sus propios creadores. Ya tenemos pues en manos de un grupito reducido el control de Comisiones de Cataluña*¹³⁷.

Per últim, el mateix nom de l'organisme *Nacional de Catalunya* implica una *opció política que no ha sido discutida en C.O. y que ha sido decidida unilateralmente*¹³⁸.

L'atac contra el PSUC és frontal i no deixa espai a una visió conciliadora. Com a mesura de força, el FOC anuncia la retirada dels representants de *la local* de Barcelona en el si de la Permanent fins que no es torni als principis de representativitat i democràcia necessaris per un funcionament correcte dels organismes de direcció de les Comissions Obreres¹³⁹. Es torna a insistir en les mateixes qüestions que un temps abans s'abordaven a *la local* de Barcelona:

---

¹³⁴ *Información a todos los ramos y comisiones en general, sobre los hechos ocurridos en relación con la Comisión Nacional de Cataluña y su Permanente*, agost 1968, a José Antonio Díaz, *Luchas internas...*, pàg. 216.

¹³⁵ *La Verdad Obrera*.

¹³⁶ Es refereixen al contacte que la CONC té amb grups de caràcter nacionalista i la seva confluència en la convocatòria de les diades nacionals de l'11 de setembre. També es refereix a la ingerència que, segons ells, practica la CONC quan es reuneix amb la Taula Rodona de grups polítics que existeix a Barcelona que pel fet de trobar-se en aquesta localitat considera que pertoca a *la local*, sense tenir en compte que les Comissions Obreres no han d'assistir a aquestes reunions perquè no és *naturaleza de las C.O. sentarse en la mesa con políticos burgueses*. *Información a todos los ramos y...*, a José Antonio Díaz, *Luchas internas...*, pàg. 219.

¹³⁷ *Ibíd*, pàg. 217.

¹³⁸ La qüestió nacional també va ser un altre element d'enfrontament entre FOC i PSUC, aquest tema, però, es tractarà més endavant amb més detall. *Ibíd*, pàg. 220.

¹³⁹ Les condicions perquè el FOC accepti participar a la CONC són les següents: *Representatividad de sus miembros: sólo podrán ser representantes con voz y voto las Localidades que tengan C.O. organizadas. Democracia interna, es decir, elección de los representantes por las asambleas de representantes de empresas, ramo y localidad. Libertad de expresión para las diferentes tendencias existentes en cada localidad sin discriminaciones. Las atribuciones no excederán de lo imprescindible para una buena coordinación de las localidades. La N. de C. es un órgano de coordinación y nunca de decisión y menos aún de*

Las atribuciones no excederán de lo imprescindible para una buena coordinación de las localidades. La N. de C. es un órgano de coordinación y nunca de decisión y menos aún de control como se pretende¹⁴⁰.

L'al·lèrgia del FOC a un organisme de direcció de Comissions Obreres obeeix clarament a la por que les directrius no siguin del gust d'aquest partit -com es manifesta en els seus documents- i no tant a entendre que és la base obrera que ha de prendre les decisions. El document de referència anomenat *tàctica-plan* no deixa lloc al dubte de l'interès que el FOC té a arribar al poder en tots els organismes de Comissions Obreres. De fet, l'oposició a la CONC i a la Permanent s'esdevenen perquè aquestes no es comporten segons la seva estratègia i no tant per l'existència d'aquests organismes. Malgrat que es denunciï, en un principi, que el seu origen és una maniobra del PSUC atorgant-se una representativitat que no té¹⁴¹, després no es planteja la possibilitat que l'organisme desaparegui sinó que funcioni d'una altra manera. Amb altres paraules es reconeix implícitament que l'organisme és necessari i totes les accions que s'emprenen són dirigides, segons el pla traçat des del principi de l'estiu, a obtenir-ne la direcció.

Així les coses, es va convocar una reunió de la coordinadora general a Madrid per al setembre de 1968. En aquell moment la relació entre el FOC i el PSUC era més tensa que mai i es va reflectir en aquella reunió. De Catalunya hi van acudir vuit representants: quatre de Barcelona, dos de Terrassa, un de Sabadell i un de Lleida. Aquesta sobrerepresentació va ser protestada per la resta perquè a Catalunya només li tocaven dos representants i n'hi van acudir vuit. La situació era tan tensa i delicada, que no es va voler tirar més de la corda i es va acordar que en el futur de Catalunya hi

---

control como se pretende. Respeto absoluto por la autonomía de cada localidad, sin intentar nunca imponer una línea o actuación determinada, impuesta por arriba. El dirigismo autoritario no reza en C.O. Mientras no tomen las medidas para que la N. de C. cumpla sus atribuciones, sin excederse en sus funciones, nosotros mantendremos nuestra postura de total rechazo de este organismo. Extret de, *Información a todos los ramos...*, pàgs. 221-222. Dídac Fàbregas, membre del FOC i representant de *la local* a la Permanent de la CONC, explica que ell i Múrcia havien marxat de la CONC una mica abans en senyal de protesta perquè la Permanent havia editat un full volant on afirmava que el moviment obrer era la punta de llança del moviment democràtic. El FOC considerava que la lluita del moviment obrer era pel socialisme i no pas per la democràcia, per això rebutjaven aquella fórmula. Dídac Fàbregas admet que aquest gest s'havia d'entendre com a part de la lluita entre FOC i PSUC. "CCOO 1968-69:Repressió i Crisi, 2ª part", a *Quaderns*, edició del Centre de Treball i Documentació, núm. 1, Barcelona, 1981, pàg. 127.

¹⁴⁰ *Información a todos los ramos...*, pàgs. 221-222.

¹⁴¹ *La mayoría de representantes -a la CONC- no representan a una realidad de base alguna, pues no tienen comisiones en su localidad. Sin embargo, tienen uno o más votos para decidir, la mayoría de los casos a título particular, de lo que se debe hacer en Cataluña.* Ibíd, pàgs. 216-217.

acudiria un representant de Barcelona i un de la resta de Catalunya, cosa que, dit en termes corrents, volia dir que a la coordinadora general de l'Estat, hi acudirien dos representants de Catalunya, un de la coordinadora local de Barcelona -FOC- i un de la Comissió Obrera Nacional de Catalunya -PSUC-. Això indicava clarament que les forces dels uns i dels altres eren similars i que ni uns ni altres no pensaven cedir en aquella lluita pel poder. En iniciar-se les discussions previstes per a la reunió, els representants de Barcelona i Terrassa van xocar frontalment en diverses ocasions i van votar de manera distinta en cada ocasió¹⁴².

La situació era preocupant i propera a la ruptura; així ho va entendre la Permanent de la CONC, que va confegir un nou document contestant al que *la local* de Barcelona havia redactat i que llançava tantes i tan greus acusacions a la Comissió Obrera Nacional de Catalunya i a la seva Permanent¹⁴³. Sense entrar en el fons de les qüestions que el FOC plantejava, el document de la Permanent es limitava, en un to moderat i elegant¹⁴⁴, a convidar als companys de *la local* de Barcelona, a acudir a una nova reunió on es podrien fer les reflexions pertinents. No deixava, però, en un estil que recordava altres documents passats en moments de tensió i conflicte¹⁴⁵, d'assumir alguna possibilitat d'error:

Nosotros no estamos en absoluto interesados -y creemos que ningún sector del Movimiento Obrero- en mantener los errores que en el desarrollo de la lucha se puedan cometer y en este sentido consideramos positivas cuántas críticas constructivas se hagan con la sana intención de superarlos y en

---

¹⁴² Sobretot en dues ocasions, la primera en relació amb la iniciativa de recollir signatures per protestar davant l'anunciada nova llei sindical en què els més moderats -PCE-PSUC- consideren que l'escrit no havia d'anar signat per Comissions Obreres, perquè això, donades les circumstàncies d'agudització de la repressió, podia espantar els treballadors. La delegació de Barcelona -FOC- considerava, al contrari, que Comissions Obreres, en cas de no signar aquest escrit, donarien: *un paso atrás, cediendo a la represión, al no aparecer públicamente en su papel de vanguardia y de dirección del movimiento obrero*. L'altre xoc frontal es deu a la qüestió nacional. Biscaia vol discutir la qüestió de les nacionalitats i treure un document sobre aquesta qüestió: no es discuteix, perquè no hi ha un document de base a partir del qual es pugui discutir. En aquest punt, la delegació de Terrassa -PSUC- explica que a Catalunya es fan accions de reivindicacions de la qüestió nacional entorn de l'11 de setembre, diada nacional de Catalunya, amb la qual cosa tothom hi està d'acord, excepte alguns sectors de Barcelona. La delegació de Barcelona -FOC- s'hi oposa dient que a Catalunya no hi ha aquesta unanimitat i que el nacionalisme basc sí que té raó de ser perquè allí: *tiene un arraigo popular fuera de duda*, cosa que a Catalunya no. La mateixa dissensió es va donar en les Comissions Obreres Juvenils -COJ- que, depenent de la delegació a la qual pertanyen, prenen una postura o una altra. *Coordinadora General de C.O.*, setembre 1968, a José Antonio Díaz, *Luchas internas...*, pàg. 229 i 235.

¹⁴³ Veg. notes de la 133 a la 141.

¹⁴⁴ Aquest és l'adjectiu amb què el qualifica el membre del FOC José Antonio Díaz, *Luchas internas...*, pàg. 41.

¹⁴⁵ El document d'agost de 1967 en el qual es va posar fi momentàniament a la polèmica d'estructuració de la coordinadora local de Barcelona. Veg. nota 25.

*consecuencia reforzar la unidad y organización del Movimiento Obrero que, a nuestro entender, es uno e indivisible en sus fines, aún cuando puedan presentarse distintas peculiaridades -que a nuestro juicio deben ser respetadas- en sus diversos sectores*¹⁴⁶.

Aquest tarannà conciliador va salvar puntualment la situació més tensa, però no va aconseguir que l'estratègia del FOC, abocada a una extrema radicalització i a una lluita frontal contra el PSUC, canviés de direcció. Poc temps després aquesta organització publicava un nou document on s'explicaven les directrius de lluita del moviment obrer. A l'inici del text no s'amagava quin era un dels principals objectius:

*Esto supone una crítica total del programa y línea de la tendencia reformista y sindicalista que limita la lucha obrera a la conquista de un sindicato de clase con las reivindicaciones elementales, económicas y políticas democráticas, necesitando así una organización estricta en ramos*¹⁴⁷.

L'organització en rams, doncs, seria el principal obstacle per a la lluita anticapitalista. Fixem-nos que es denuncia la línia *reformista i sindicalista*: aquest últim adjectiu seria de menyspreu per a aquells que només busquen amb la seva actitud millors a curt termini¹⁴⁸. L'objectiu de la lluita del moviment obrer és aconseguir la societat socialista plena i acabar, consegüentment, amb el capitalisme. L'organització per zones geogràfiques -*soviets* era el terme que s'utilitzava en el document de *la táctica-plan* de juliol de 1968¹⁴⁹-, seria l'estratègia adequada per enfrontar aquest repte. A les zones confluiria la lluita a les fàbriques, la lluita per la millora de les condicions de l'habitatge, la lluita a les escoles de Formació Professional i d'altres sectors. Tot aquest moviment aniria prenent cos fins a:

---

¹⁴⁶ *Carta de la Permanente de la Coordinadora Nacional de Cataluña, a la Coordinadora Local de Barcelona, Barcelona, 8 d'octubre de 1968, a José Antonio Díaz, Luchas internas..., pàg. 223.* El comunicat d'una reunió de la CONC, en el mateix mes d'octubre d'aquell any, es feia una crida a la unitat i a centrar els esforços per estendre Comissions Obreres. *Comunicado de la IV Reunión Nacional de las Comisiones Obreras de Cataluña*, Comissió Obrera Nacional de Catalunya, octubre 1968, a l'AHCONC, carpeta Comissió Obrera Nacional de Catalunya I CONC 1.

¹⁴⁷ *Por qué la clase obrera debe desarrollar su organización por zonas geográficas y no por ramos de producción, s/d, a José Antonio Díaz, Luchas internas..., pàg. 249.*

¹⁴⁸ Més amunt hem vist com el sindicalisme es considerava una etapa a superar. Veg. nota 126.

¹⁴⁹ Daniel Cando, militant del FOC, diu que els soviets de la revolució russa eren el punt de referència quan es plantejava l'estructuració per zones de Comissions Obreres. Entrevista el 10 de desembre de 1998 i el 29 de gener de 1999. Veg. nota 125.

*Plantearse en su día, en una fase de lucha y organización superior, a nivel de toda la sociedad. La expropiación sin indemnización de los latifundios, bancos, monopolios, la seguridad social financiada por el Estado y controlada por los trabajadores, etc.*¹⁵⁰.

Des d'aquest punt de vista, la lluita sindical, la lluita per la democràcia eren temes superats i que ja no tenien interès, la veritable lluita estava en l'anticapitalisme, la lluita per aconseguir la societat socialista: *Aquello de que la caída de la dictadura era el inicio del socialismo lo teníamos muy asumido*¹⁵¹.

L'aposta, però, arribava en un moment en què la militància del FOC, especialment la del moviment obrer, estava sobrepassada per l'extrem activisme a què havien arribat les seves postures¹⁵²: dos militants d'aquest sector van presentar la baixa al·legant que el FOC s'havia allunyat de les necessitats dels treballadors, de les possibilitats del moviment obrer i desconnectat de la realitat del país. D'altra banda, aquests militants denunciaven també que l'enfrontament amb el PSUC no porta més que desconcert entre els treballadors:

*Esta política partidista provoca un alejamiento cada vez mayor de aquellos trabajadores con inquietudes y espíritu de lucha, que son incapaces, de momento, de comprender y aceptar unas batallas ideológicas que ellos no creen que supongan un avance -por sí solas- para la clase obrera. El sentimiento de ser manejados por uno u otro de ambos partidos es, además, muy intenso*¹⁵³.

Continuen dient que els treballadors dedicats a la lluita no sobren, i si totes les energies estan dedicades a l'enfrontament, el resultat és estèril:

Controlamos muchos organismos de C.O., pero ¿qué influencia hemos alcanzado en la lucha real de los trabajadores? Nuestro combate contra el partidismo reformista y la burocracia ha engendrado una nueva burocracia y un partidismo más o menos revolucionario. ¿Es por eso por lo que hemos luchado tanto tiempo? ¿Es eso lo que esperan los trabajadores del futuro partido revolucionario? (...) Ejemplo reciente, el textil; hemos sustituido al

---

¹⁵⁰ *Por qué la clase obrera debe desarrollar su organización por zonas geográficas y no por ramos de producción, s/d*, a José Antonio Díaz, *Luchas internas...*, pàg. 251.

¹⁵¹ Intervenció de Dídac Fàbregas, militant del FOC, a "CCOO 1968-69: Repressió i Crisi, 2ª part", a *Quaderns*, edició del Centre de Treball i Documentació, núm. 1, Barcelona, 1981, pàgs. 127-128.

¹⁵² José Antonio Díaz, *Luchas internas...*, pàgs. 44-45.

¹⁵³ *Para conocimiento de todos los militantes. El Comité Ejecutivo del FOC*, signat per Juanjo y Pedrín, gener 1969. *Íbid*, pàgs. 253-256.

*control de los carrillistas el nuestro, pero no somos capaces de movilizar, no sólo ya el ramo del agua, sino ni una sola empresa*¹⁵⁴.

Aquesta era la trista realitat: les lluites fratricides de tot aquest període no van dur més que a la paralització dels organismes dirigents de Comissions Obreres, en un context de màxima repressió¹⁵⁵ i d'ofensiva del sindicat vertical¹⁵⁶.

Malgrat aquestes reflexions tan sensates, el FOC, o el que en quedava, va tirar endavant les seves Comissions Obreres de zona que, en una expressió màxima de voluntarisme, anava contra els convenis, perquè aquests només eren una: *imposición y una arma de los capitalistas para integrar y dividir a la clase obrera*¹⁵⁷. Conseqüentment, calia prescindir dels enllaços i jurats que no eren més que: *unos vendidos e impotentes ante el capital*¹⁵⁸. L'alternativa per aconseguir enderrocar el sistema capitalista eren les Comissions Obreres de zona que aplegaven els diferents sectors de la societat: *Es por esto que nuestra tarea ahora es crear Comisiones Obreras en todas las empresas y Comisiones obreras juveniles en las escuelas de formación profesional y los barrios*¹⁵⁹. Aquesta alternativa a formar Comissions Obreres Juvenils no era casualitat, perquè des del principi les COJ havien estat un suport molt important per al FOC; de fet, les Comissions Obreres Juvenils eren *el ram*¹⁶⁰ més radicalitzat de les Comissions Obreres de Barcelona. Aquesta estratègia, però, no va dur enlloc.

Un últim intent de redreçar les coses va dur a plantejar la IV Conferència del FOC en 1969 on, segons Pascual Maragall: *la línea adoptada es pot qualificar d'"esquerra proletària", d'inspiració maoista, sense ésser-ne d'estricta obediència*¹⁶¹. El punt 16 d'un document d'aquest període, amb una redacció força confusa, deia que calia organitzar Comissions Obreres a partir de la força d'*un partido revolucionario de vanguardia (que) consolide su superioridad política y organizativa*¹⁶². És a dir, el FOC

---

¹⁵⁴ *Ibíd.*

¹⁵⁵ Desposseïció de càrrecs sindicals i judicis contra molts militants de Comissions Obreres. Veg. capítol 5, apartat 5.2.

¹⁵⁶ Congrés de Tarragona i proposta d'una nova llei sindical. Veg. capítol 5, apartat 5.3.

¹⁵⁷ *¡¡COMISIONES OBRERAS-PODER OBRERO!!*. *Las enseñanzas del estado de excepción*, Las Comisiones Obreras de la Zona Sur de Barcelona, abril 1969: AHCONC, Carpeta Barcelona I CONC 1C, pàg. 2.

¹⁵⁸ *Ibíd.*

¹⁵⁹ *Ibíd.*

¹⁶⁰ Les Comissions Obreres Juvenils, COJ, eren considerades com un ram de producció dins la coordinadora local de Barcelona.

¹⁶¹ Pascual Maragall, "Un instant de reconstrucció de la història del FOC", a *Debat*, núm. 4, juliol 1978, pàgs. 86-7.

¹⁶² *La organización de un frente revolucionario de los trabajadores*, s/d, pàg. 3: ANC, Fons Joaquim Lluverol, inv. 55, sig. top. 00.1.09.14, sig. sist. 215. Es dedueix del context que aquest pot ser, probablement, un dels documents sorgits de la IV Conferència de 1969.

havia de prendre la direcció efectiva del moviment obrer per portar-lo cap a l'estratègia revolucionària de consecució de la societat socialista. És per això que tots els sectors revolucionaris:

Se configuraran, ante todo, como tendencia, como embrión de un frente socialista actuando en el seno de las organizaciones de masas. Es a partir de esta tendencia anticapitalista sometida por la acción a una continua clarificación depuradora¹⁶³ que se destacarán los militantes del partido¹⁶⁴.

La IV Conferència havia començat amb l'expulsió dels trotsquistes, i ja hem vist com el sector obrer del FOC comença a abandonar el partit, fart d'una lluita estèril i un *movimentisme* que no feia progressar la situació de la classe treballadora. Aquesta contínua *clarificació depuradora* no portava més que a la fi del FOC que al cap de molt poc temps es va trencar en mil bocins. Tots i cadascun dels sectors que van sorgir d'aquest trencament van reclamar per a ells mateixos l'essència dels principis revolucionaris tot desqualificant els altres com a mers seguidors del reformistes.

Finalment, aquella embranzida que el FOC havia iniciat a l'agost de l'any 1968, per aconseguir el domini de Comissions Obreres i portar-les, a través d'una estratègia revolucionària, a obtenir la societat socialista, va acabar sense aquest domini i amb la desfeta del mateix FOC. Abans de l'any previst per aconseguir el poder de Comissions Obreres, el FOC desapareixia víctima del voluntarisme i del poc realisme en l'anàlisi de la situació¹⁶⁵.

La desfeta del FOC

Malgrat les crítiques o la fugida endavant del que quedava del FOC, la realitat era que el FOC no havia estat capaç de canviar la tàctica de Comissions Obreres, perquè:

Nuestra opción era puramente formal, ya que en realidad seguíamos yendo a remolque de la línea legalista, pues no teníamos nada que proponer, ni mejor ni peor. Esta carencia era nuestra principal preocupación en nuestras reuniones de célula y de sector obrero, pero nos encontrábamos atenzados entre el reformismo del PC y el extremismo verbalista e

---

¹⁶³ El subratllat és meu.

¹⁶⁴ *La organización de un frente revolucionario...*

¹⁶⁵ *La primera cuestión es que confundimos la crisis de un modelo de estado, el franquismo, con la crisis del sistema actual. Nos equivocamos. Se había agotado un modelo político, pero no se había agotado ni estaba en crisis un sistema económico-social.* Dídac Fàbregas, "CCOO 1968-69: Repressió...", pàgs. 127-128.

*inoperante en la práctica de los grupúsculos. No éramos capaces de salirnos de esta tenaza. Seguíamos al PC, intentando salvar nuestro honor con afirmaciones de fe revolucionarias, encaminadas también a paliar las críticas por la izquierda, a la que éramos muy sensibles*¹⁶⁶.

Vistes així les coses, i una vegada comprovat que el FOC ja havia arribat al límit de les seves possibilitats, un grup de militants del sector obrer, alguns dels quals ja havien presentat la renúncia el mes de gener de 1969¹⁶⁷, juntament amb d'altres que provenien de l'MSC o del sector universitari¹⁶⁸ van publicar, el març de 1969, el primer número de la revista *¿Qué hacer?* amb la intenció de fer un grup de reflexió entorn del moviment obrer i l'estratègia a seguir. El primer número partia de la situació a la qual, segons el seu parer, s'havia arribat a Comissions Obreres:

*Los obreros que se inician en sus empresas a la lucha y que se acercan esperanzados a Comisiones se desaniman en su mayoría ante el politiquero y las disensiones internas, que no son ellos capaces de comprender y que en todo caso no admiten. Así dirigidas y orientadas, las Comisiones Obreras son incapaces de atraer e integrar a los trabajadores con un nivel inicial de conciencia puramente sindical. Así dirigidas y orientadas, las Comisiones Obreras traicionan su misma razón de ser: incorporar y organizar a la gran masa de trabajadores y no sólo a la pequeña vanguardia de éstos, ya politizada (...) (Las Comisiones Obreras) se han convertido en el lugar de discusión y reunión de varios partidos políticos, demasiado ocupados en sus teorizaciones y en su labor de captación partidista*¹⁶⁹.

I arribava a una humil però vàlida conclusió:

---

¹⁶⁶ Julio Sanz Oller, *Entre el fraude...*, pàgs. 172-173.

¹⁶⁷ Veg. notes 153 i 154.

¹⁶⁸ Joves de la UER (Unión de Estudiantes Revolucionarios) molt influenciats pels plantejaments teòrics sorgits arran del maig del 68. Juanjo Ferreiro, "Algunas tendencias en el movimiento obrero al final de los años 60", a *Debat*, núm. 5, juliol 1978, p. 77. També hi va participar un altre grup universitari que s'aplegava entorn la publicació *Bandera Roja*, que més tard reapareixeria com una organització política important en algunes zones, i que va ser responsable de la nova coordinadora de Comissions Obreres anomenada Sectores de Comisiones Obreras. Antonio Sala i Eduardo Durán, *Crítica de la izquierda autoritaria en Cataluña 1967-1974*, Ed. Ruedo Ibérico, París, 1975, pàg. 104.

¹⁶⁹ *Las Comisiones obreras deben convertirse en un amplio movimiento de masas, independiente y representativo*, a *¿Qué hacer?*, març 1969. José Antonio Díaz, *Luchas internas...*, pàgs. 264-265.

*Más vale un objetivo limitado, descubierto, discutido y aplicado por los trabajadores mismos, que un objetivo muy ambicioso impuesto por unos grupos muy politizados y que nadie se responsabiliza de llevar a término*¹⁷⁰.

Aquest últim paràgraf, amb el qual el nou grup posava les bases de la seva línia d'acció, va valer perquè el PSUC, alerta davant la desfeta del seu rival, saludés amb cortesia la nova publicació i els treballadors que s'aplegaven entorn d'aquesta. El PSUC feia esment d'aquestes últimes línies com una possibilitat de trobar un punt de diàleg que redundaria en benefici dels treballadors i de Comissions Obreres¹⁷¹. Aquest, però, no era el camí iniciat pel grup que auspiciava *¿Qué hacer?*, la seva actitud era de radical distanciament amb els comunistes, tractant de mantenir una equidistància entre aquests i els més radicals que havien dut a la desfeta del FOC. Ben aviat van donar per acabada l'etapa de reflexió¹⁷² i van deixar pas a un grup més estructurat de reflexió teòrica anomenat *Círculos de Formación de Cuadros*. El grup que provenia del *¿Qué hacer?* va tenir diferents destinacions, però un bon gruix de militants van organitzar les *Plataformes*.

La pretesa equidistància de *¿Qué hacer?* entre els qui anomenava reformistes i els radicals consistia a denunciar el verbalisme fàcil i estèril d'aquests i la política pactista i de baix contingut revolucionari dels primers. La solució per superar aquests dos pols estava a:

*Preparar concretamente la organización de CO como movimiento de masas autónomo, con una línea que no sea preestablecida, sino que sea consecuencia de las discusiones abiertas de todos los trabajadores. La línea de CO la elaborarán los militantes de CO en CO*¹⁷³.

És a dir, es tractava de construir unes Comissions Obreres autònomes, lluny de la influència dels partits, que no feien més que mediatitzar els veritables interessos de la classe treballadora. Per aconseguir aquest fi calia construir un espai de reflexió i de formació que ajudés els treballadors a descobrir el camí a seguir. *Círculos de formación de cuadros* neix amb aquest objectiu. D'una banda, formar-se per tal que no hi hagi apropiació de la informació i de saber només per a un reducte d'escollits. Per

---

¹⁷⁰ *Ibíd.*

¹⁷¹ "Sobre la unidad y autonomía del movimiento obrero", a *Unidad*, órgano del C. de Barcelona del PSUC, any XIII, núm. 6, 1ª quinzena d'abril de 1969, a José Antonio Díaz, *Luchas internas...*, pàgs. 267-268.

¹⁷² L'últim *¿Qué hacer?* va aparèixer el 27 de setembre de 1969.

¹⁷³ "El último *¿Qué hacer?*", a *¿Qué hacer?*, Barcelona, 27 de setembre 1969, a José Antonio Díaz, *Luchas internas...*, pàg. 270.

fer efectiu aquest principi, cal que els treballadors passin per rotació un temps a la direcció, aconseguint d'aquesta manera una corresponsabilització més gran i que tothom formi part, de veritat, de Comissions Obreres. Si en aquestes circumstàncies neix un nou partit serà, llavors, un partit que representarà de debò la classe treballadora i no un més dels que ja hi ha¹⁷⁴.

De fet, en aquelles circumstàncies, no hi havia gaires alternatives: o s'integraven als corrents existents, cosa que de cap de les maneres no s'hauria pogut considerar una alternativa, o se'n creava una altra. Per aquesta raó es van crear les *Plataformes*, que aplegaren un seguit de grupuscles que es movien entorn de Comissions Obreres, però que tenien com a denominador comú la crítica a les Comissions Obreres dirigides pel PSUC. Així les *Plataformes* es van convertir en un grup que intentava organitzar el moviment obrer per tal d'aconseguir el seu objectiu, que en aquest cas era la revolució socialista. La nova organització pretenia aplegar al seu voltant el moviment obrer coordinat a través dels barris que, segons el seu punt de vista, era el lloc natural des d'on havia de partir el moviment revolucionari que calia posar en marxa. La nova agrupació obrera es definia ella mateixa com a: anticapitalista, antiintegradora, antisindical¹⁷⁵. Es rebutjava el sindicalisme perquè es considerava que aquest només era un mecanisme d'integració al sistema que adormia les consciències dels treballadors¹⁷⁶. Més endavant, cap a 1971, una part dels militants sorgits del FOC que s'aplegaven entorn d'aquestes *Plataformes*, decidiren crear una organització més estable i estructurada que va cristal·litzar en la formació de l'Organización de Izquierda Comunista -OIC- la qual va crear al seu torn les *Plataformes Anticapitalistes*. Aquestes noves *Plataformes* naixien amb la voluntat de coordinar i impulsar el moviment obrer partint dels barris sota la direcció política principal de l'OIC, encara que en van formar part altres grups i grupuscles que havien sorgit del desaparegut FOC¹⁷⁷.

De la desfeta del FOC, va néixer també un nou partit, la LCR -Lliga Comunista Revolucionaria-, que va seguir fidelment les passes del partit homònim nascut a França a l'escalf del maig de 1968. Aquest grup, molt actiu els primers anys setanta,

---

¹⁷⁴ *Lo que está en juego*, 7 de desembre de 1969, a José Antonio Díaz, *Luchas internas...*, pàg. 272.

¹⁷⁵ Juanjo Ferreiro, "Algunas tendencias en el movimiento obrero al final de los años 60", a *Debat*, núm. 5, juliol 1978, p. 77.

¹⁷⁶ Tot i això cal dir que les *Plataformes* es varen veure inmerses en lluites obreres amb reivindicacions concretes de millores laborals i salarials. En aquells moments van tenir influència a lluites prou importants com les de Harry Walker de maig de 1969 i de les cinc factories Philips de desembre del mateix any.

¹⁷⁷ Entre d'altres, el grup *Lucha de clases*, format per exmilitants del FOC de la *Maquinista Terrestre i Marítima*. Daniel Cando, treballador de la *Maquinista*. Entrevista el 10 de desembre de 1998 i el 29 de gener de 1999. Tant l'OIC, com les *Plataformes Anticapitalistes* van néixer a l'escalf del moviment generat entorn de les eleccions de 1971. Aquests grups capitalitzaren l'oposició a la participació a les eleccions sindicals convocades per l'OSE per a aquell mateix any.

va fundar en primera instància una nova agrupació de treballadors sota el nom de la CUT -Central Única de Trabajadores- amb la idea d'aplegar, una vegada més, el moviment obrer sota la direcció política correcta. Aquesta nova formació no va tenir cap mena de ressò i molt poc després la LCR va tornar a formar part dels organismes de Comissions Obreres¹⁷⁸.

També el grup de *Bandera Roja* es va veure implicat en la desfeta del FOC, perquè, a partir de la seva col·laboració amb la revista *¿Qué hacer?* i la participació durant algun temps a *Círculos de Formación de Cuadros*, va aconseguir expandir-se cap al moviment obrer. El grup, provinent del món universitari amb un fort component intel·lectual, va recalcar en el *¿Qué hacer?* amb l'objectiu de formar part dels grups de reflexió i formació que s'anunciaven. La seva estada, però, sembla que no va ser gaire reeixida perquè en una de les publicacions dels *Círculos de Formación de Cuadros*, es dedicà un apèndix a parlar de la relació del món obrer amb els intel·lectuals:

*Entre toda la gente que pulula en torno al movimiento obrero, tenemos que saber distinguir quiénes tienen “las manos limpias” y quiénes tienen ambiciones políticas y quieren servirse del movimiento obrero para satisfacerlas. El intelectual, más que nadie, debe de estar muy controlado, y debe saber que cuando se le pide algo es a título gratuito, sin derecho por su parte a pedir nada a cambio*¹⁷⁹.

Sembla que aquesta crítica anava dirigida directament als membres de *Bandera Roja*, perquè, de la seva estada en els grups de formació va sortir-ne amb una presència dins del moviment obrer. Poc després, *Bandera Roja* es va convertir en l'organització política més important dins Comissions Obreres després del PSUC i ocupà els primers anys setanta el lloc que havia ocupat el FOC a la segona meitat dels anys seixanta¹⁸⁰. Més endavant, una vegada enfortida com a organització política, *Bandera Roja* va

---

¹⁷⁸ L'aventura de la CUT va durar entre març del 71 i juny del 73. Tot i això, un grup trotsquista aplegat sota el nom d'*Aurora* va participar des del primer moment en els organismes “oficials” de Comissions Obreres. La LCR es va crear seguint la moda europea de la revaloració de la figura i el pensament de Lleó Trotski, assassinat per Stalin i partidari de la revolució permanent.

¹⁷⁹ *El sentido de nuestra organización de “Círculos de Formación de Cuadros”,* a José Antonio Díaz, *Luchas internas ...*, pàg. 276.

¹⁸⁰ Julio Sanz Oller narra la participació a *Círculos de Formación de Cuadros*, del grup universitari *Bandera Roja* de la manera següent: *Fue una nueva desagradable experiencia con universitarios, de esos que se creen responsables de la buena marcha y control de las organizaciones de clase. Su táctica fue la clásica: ganarse la confianza de la gente por su disponibilidad y sus conocimientos teóricos, hacerse indispensables en las tareas de formación, y darnos en ésta gato por liebre. En vez de elementos de elaboración, todo estaba analizado. Hubo que romper la colaboración, pero consiguieron llevarse a varios trabajadores, por el sistema de dedicar un cazador por cada pieza.* Julio Sanz Oller, *Entre el fraude...*, pàgs. 203-204.

organitzar la seva pròpia coordinadora de Comissions Obreres amb el nom de *Sectores de Comisiones Obreras* i ho va fer també des del criteri geogràfic, és a dir, per zones¹⁸¹.

Aquestes organitzacions sorgides o beneficiades per la desfeta del FOC¹⁸², van ser, juntament amb el PSUC, protagonistes del moviment obrer els anys a venir. El FOC havia desaparegut del panorama, un fet que permeté al PSUC de tenir les mans més lliures que mai en els organismes de coordinació però, aviat noves formacions amb postures encara més radicals, van aparèixer de nou caracteritzant el moviment obrer de la primera meitat dels anys setanta. Diferents coordinadores de Comissions Obreres i un fort enfrontament davant la decisió de la participació en les eleccions sindicals de l'OSE ajornades¹⁸³ a l'any 1971, van ser els trets que marcarien la disputa política dins del moviment obrer dels propers anys. Aquesta, però, era una altra etapa, que s'iniciava just després de la desaparició del Front Obrer de Catalunya.

1969: estancament i reorientació

L'any 1969 havia començat amb la declaració de l'estat d'excepció. Als problemes de Guipúscoa¹⁸⁴, s'hi sumaven els problemes ocasionats pels estudiants. Els disturbis dels estudiants madrilenys havien pertorbat ja, el mes de desembre de l'any anterior, la tranquil·litat de la Ciutat Universitària i de resultes d'aquells aldarulls un jove estudiant detingut, Enrique Ruano, moria en circumstàncies no aclarides. A Barcelona, el dia 17 de gener els estudiants havien assaltat el rectorat i un bust del general Franco va ser llençat per la finestra. La universitat quedà clausurada i molt poc temps després, el 24 de gener, el govern decretà l'estat d'excepció a tot el país. La repressió contra el moviment obrer ja era forta i virulenta des de la fi de l'any 1967¹⁸⁵, però

---

¹⁸¹ Els *Sectores de Comisiones Obreras* van començar a funcionar a partir de 1971.

¹⁸² Cal afegir també l'enfortiment del PCE (i), perquè hi va recalar un bon tou de militants provinents del FOC.

¹⁸³ El 29 de març de 1969 es va prorrogar el manament electoral dos anys més. L'anunciada llei sindical que havia de disposar la normativa electoral s'anava endarrerint i la situació política aconsellava l'ajornament de les eleccions sindicals fins a 1971.

¹⁸⁴ ETA havia començat a actuar l'any anterior i el règim va decretar un estat d'excepció per a aquella província el 3 d'agost de 1968, que va ser prorrogat amb data del 25 d'octubre del mateix any. L'estat d'excepció decretat el 24 de gener estenia a tot el país la supressió dels articles 12, 14, 15, 16 i 18 del *Fuero de los Españoles* sobre la "llibertat" d'expressió, reunió i associació, la llibertat de residència i la supressió d'un permís especial per entrar i registrar un domicili particular. L'article 18 era especialment interessant perquè "garantia" als espanyols el fet de no ser detinguts fora dels casos que prescrivien les lleis. La derogació de l'article volia dir que l'estat d'excepció permetia la detenció de les persones encara que no haguessin comès cap delictes que contemplés la llei.

¹⁸⁵ Veg. apartat 5.2.

aquella mesura extraordinària va suposar un cop encara més fort per a Comissions Obreres immerses a Catalunya en una situació de divisió i d'enfrontament profunds. El decret de l'estat d'excepció havia d'influir necessàriament en les postures dels diferents grups polítics que giraven entorn del moviment obrer i, lluny de ser un element de reflexió i moderació, va servir per exasperar, encara més les ja tenses relacions entre els uns i els altres. Per als grups més radicals, va significar un advertiment clar que el règim declarava la guerra oberta als treballadors i allò no podia tenir cap més resposta que la d'augmentar les accions contra el sistema. De fet, aquella va ser una excusa per augmentar el radicalisme, però aquests grups ja feia temps que prenién postures contràries a la línia de Comissions Obreres. Així el PCE (i) titllava de col·laboracionistes els jurats d'empresa i enllaços que negociaven millores pels treballadors. Segons la seva visió, la negociació impedia que el moviment revolucionari aconseguís els seus objectius i per tant calia actuar contra els qui la promovien:

Los obreros, ni ahora ni antes del estado de excepción hemos tenido ni tendremos nada que pactar con los capitalistas (...) {el govern vol negociar} con el apoyo de la mayoría de los jurados de empresa que en estos momentos¹⁸⁶, junto a la policía y a la guardia civil, son sus mejores y más eficaces auxiliares¹⁸⁷.

Per aconseguir que les coses no vagin per aquest camí, cal donar suport a les COR¹⁸⁸ i cal organitzar *nuestra violencia revolucionaria*¹⁸⁹. En la mateixa línia anava el FOC que, al principi d'aquell any, encara maldava per sobreviure. Segons el seu punt de vista, no s'havien de negociar convenis a l'esquena dels treballadors, no es podia permetre que:

Los jurados que a nuestras espaldas pretendan negociar los convenios -o frenar la lucha, como ocurre en la AEG de Terrassa- deben ser denunciados públicamente y destituidos. ¡Que no se firme ni un convenio sin antes ser discutido y aprobado por los trabajadores de cada empresa reunidos en asamblea! (...) No podemos permitir que los chivatos y los esquirolas sigan desmoralizando a los trabajadores. Para ello son ya insuficientes la

---

¹⁸⁶ Subratllat a l'original.

¹⁸⁷ *A la clase obrera y al pueblo de Barcelona*, Comité Provincial de Barcelona del Partido Comunista de España (internacional), febrer 1969, a l'ANC, Fons A. Manent, inv. 9, sig. sist. 601-3.

¹⁸⁸ Comissions Obreres Revolucionàries, creades molt poc després de la creació del PCE (i) (1967).

¹⁸⁹ *A la clase obrera...* En el document es fa una crida explícita a la lluita armada.

*denuncia de sus nombres y direcciones. ¡Hay que organizar su represión sistemática en sus personas y bienes!*¹⁹⁰ *Por aquí empieza la lucha contra el estado de excepción, piquetes de autodefensa de todas las barriadas*¹⁹¹.

La invitació a la violència, en general i contra els càrrecs electes, en particular, no podia ser més explícita. Aquesta línia desbocada d'actuació havia d'anar necessàriament cap a la negació de qualsevol possibilitat d'actuació de la classe treballadora:

*La oligarquía utiliza las negociaciones, los convenios colectivos, los pactos de diálogos (sic), de los que siempre hemos salido y saldremos derrotados. Vuestro sindicato de "clase, unitario y representativo" no sería una conquista del proletariado sino una conquista de la oligarquía que habría conseguido (el) mejor instrumento para integrar a nuestra clase: el sindicato. Pedís a la oligarquía que reconozca en sus leyes vuestro sindicato que estáis dispuestos a actuar dentro de las leyes que los capitalistas han hecho para explotarnos. Vuestro sindicato, sólo (será) reconocido por la oligarquía cuando le sea más útil que la CNS para conseguir sus intereses*¹⁹².

No es pot dir que tots els grups a l'esquerra del PSUC mantinguessin un discurs tan furibundament contrari a l'organització obrera, ni propers a la violència o la lluita armada. Ni els exfoquistes del *¿Qué hacer?*, ni la recentment fundada LCR, ni la incipient Bandera Roja, no arribaran mai a aquest paroxisme; cap d'aquests grups no reivindicarà la violència o la lluita armada com a estratègia de lluita com sí que ho fan el PCE (i) o el reducte que manté les sigles del FOC al principi de 1969. És cert, però, que la deriva esquerranista d'aquests grups, que tenien pocs militants però sorollosos, va incidir en alguns joves que giraven a l'entorn d'aquestes organitzacions polítiques més radicals:

Entonces planteaban que la línea PSUC, los carrillistas que llamaban, eran una línea lenta para ir a la huelga general. Entonces se hablaba, incluso, de la revolución armada. Me acuerdo que nosotros en Aiscondel habíamos hecho nuestras propias pistolas. Yo me acuerdo de haber pegado un tiro

---

¹⁹⁰ majúscules a l'original.

¹⁹¹ majúscules a l'original. *A la clase obrera, a todos los trabajadores, al movimiento estudiantil ¡contra el estado de excepción, contra el terrorismo capitalista, prosigamos la ofensiva por nuestros objetivos de clase!*, CCOO de Barcelona, Febrer 1969: ANC, Fons A. Manent, inv. 9, sig. sist. 601.3.

¹⁹² *A la Asamblea Nacional de Comisiones Obreras de Cataluña*. Comité de huelga de la provincia de Barcelona, novembre de 1969: ANC, Fons Vidal Aunós, inv. 8, sig. sist. 158-UA.

*con una pistola que se hizo contra una viga. Esto lo habíamos hecho nosotros, nos la preparábamos con el torno. Se llegó a fabricar un torno, llegamos a fabricar un tubo calibrado con un percutor con unas bolitas de acero*¹⁹³.

Aquesta activitat no va arribar gaire lluny; sortosament es va circumscriure a l'acció o la juguesca perillosa, però dóna testimoni del punt a què s'havia arribat. Els grups radicals d'esquerra que no estaven d'acord amb aquesta deriva violenta havien de fer veritables equilibris per no ser identificats amb els reformistes i mantenir alhora un discurs revolucionari.

La desfeta del FOC deixava les mans lliures al PSUC en els organismes de Comissions Obreres, però això no feia desaparèixer la influència que alguns líders tenien en algunes fàbriques, rams o zones. El nombre d'activistes no era gaire gran, però tenien una gran capacitat de mobilització per la seva entrega militant i, així, el ressò i la incidència en alguns conflictes era inqüestionable. Per aquesta raó, el secretari general del PSUC, Gregorio López Raimundo, es va veure obligat a incloure en un informe una crítica a aquests grups que mantenien posicions pretesament més revolucionàries que els mateixos comunistes catalans:

*El error principal de los grupos "izquierdistas" radica en su subestimación del papel decisivo que la participación en la lucha reivindicativa y la propia experiencia juegan en el proceso de toma de conciencia revolucionaria de los trabajadores y de las masas en general. A causa de ello dichos grupos no ven la necesidad de escalar los objetivos revolucionarios, de colocar en primer término aquellos que en cada momento puedan hacer avanzar el proceso de marcha al socialismo, de realizar una política de alianzas que una en cada momento el mayor número de fuerzas contra el adversario principal, lo que les lleva a negar el carácter revolucionario que en España tiene la lucha por un régimen de libertades políticas y a preconizar, como objetivo inmediato revolucionario, la toma del poder por el proletariado*¹⁹⁴.

En aquesta crítica als esquerranistes, López Raimundo exposa clarament l'estratègia comunista. El PSUC parteix de la necessitat d'anar construint a poc a poc un procés de conscienciació dels treballadors que ha d'anar des de les reivindicacions òbvies en

---

¹⁹³ Luis Muñoz, treballador de químiques de Cerdanyola del Vallès. Entrevista el 10 de febrer de 1997. Luis Muñoz estava, en aquesta època, relacionat amb el FOC, després va formar part de *Plataformas Anticapitalistas*.

¹⁹⁴ Gregorio López Raimundo, *Detener la represión, acabar con el inmovilismo, imponer un cambio político*, Informe presentado en una reunión de comunistas catalanes, gener 1969, pàg.15: AHCONC, fons PSUC V-2, carpeta PSUC (0006).

el seu lloc de treball fins a la lluita antifranquista, primer objectiu necessari, per poder dirigir-se, posteriorment, al socialisme. Per aconseguir aquest últim objectiu, cal abans enderrocar el franquisme i per a això cal caminar juntament amb altres forces polítiques amb les quals es pot compartir una bona part dels objectius¹⁹⁵. La crítica, en uns termes força ajustats, pretenia posar les bases de la diferència de cadascú, però no pretenia fer sang ni anar més enllà. Conscients de la necessitat de la col·laboració, el PSUC havia saludat el naixement de la revista *¿Qué hacer?* exhortant els treballadors al diàleg i la col·laboració¹⁹⁶. L'informe del secretari general de PSUC feia esment dels principis de la seva estratègia basats en la utilització necessària dels mitjans legals i en la negociació dels convenis a través dels enllaços i jurats honestos i representatius de la classe treballadora. També al·ludia, en aquest informe, a la qüestió de l'organització. Tots els grups a l'esquerra dels comunistes catalans havien optat per una organització obrera des de les zones geogràfiques inspirant-se en l'esquema organitzatiu dels soviets de la revolució russa de 1917. En un futur proper, tant les *Plataformes Anticapitalistes*, com la LCR, com Bandera Roja, optaran per l'organització per zones a l'hora de coordinar el moviment obrer. L'informe del secretari general del PSUC comparteix la idea que cal enfortir els vincles associatius en els barris, però que no es poden confondre amb el moviment obrer. Segons el seu parer, cal animar aquest tipus d'associacionisme perquè a través de les seves reivindicacions, pròpies i específiques, es poden sumar esforços a la lluita per l'enderrocament de la dictadura¹⁹⁷. Segons López Raimundo, cal organitzar comissions cíviques, però no s'han de confondre amb Comissions Obreres, que tenen uns altres objectius.

L'estratègia comunista buscava posar dempeus diferents moviments socials perquè, segons el seu criteri, a través d'aquests es podria aconseguir la vaga nacional necessària per enderrocar el franquisme. De fet, aquest era l'objectiu últim dels

---

¹⁹⁵ El mes de desembre de 1969 es va fundar la Comissió Coordinadora de Forces Polítiques de Catalunya en la qual hi participaven Esquerra Republicana de Catalunya, Front Nacional, MSC, Unió Democràtica i PSUC. Dels set punts programàtics, en què es demanaven les llibertats bàsiques, l'amnistia i el restabliment de l'Estatut d'Autonomia, tres feien referència directa al moviment obrer: llibertat sindical, dret de vaga i millora de la situació de la classe treballadora. *Al pueblo de Cataluña*, editat pel Partit Socialista Unificat de Catalunya, desembre 1969: AHCONC fons PSUC V-2, carpeta PSUC (0006). Això era, òbviament, un reflex de la importància que el moviment obrer tenia com el moviment social més articulat dins la lluita antifranquista.

¹⁹⁶ Veg. nota 171.

¹⁹⁷ Les comissions cíviques han de demanar escoles públiques, guarderies, enllumenat, transports, urbanització, centres culturals i esportius i d'altres que tinguin a veure amb les necessitats dels veïns dels barris. De fet, Gregorio López Raimundo parla del que molt aviat es va organitzar a través del moviment de les associacions de veïns. Aquell any 1969 va ser el primer any en què es van conèixer els moviments reivindicatius de barri, en concret el barri de la Trinitat de Barcelona.

comunistes del PSUC. La lluita fonamental dels comunistes espanyols anava dirigida a enderrocar el règim franquista, i la part central de l'estratègia a seguir estava a aconseguir la vaga nacional. Aquesta vaga nacional, segons les reflexions teòriques dels comunistes, era la superació de la clàssica vaga general política protagonitzada només per la classe treballadora; la vaga nacional era:

La huelga general política de los trabajadores, más la paralización de las actividades en el campo, más el cierre de Universidades e Institutos, más la acción de colegios y organismos profesionales, más el cierre de los comercios e industrias de la pequeña y media burguesía, más el paro de los funcionarios; es decir la unión en la lucha de todos las capas antifranquistas y antimonopolistas, para paralizar totalmente el país, y con la paralización del país, la conquista de la calle, la fraternización (sic) con las Fuerzas Armadas, provocando el colapso del Estado franquista y abriendo paso a su reemplazamiento por un nuevo poder apoyado por el pueblo¹⁹⁸.

Aquest era el nucli central de l'estratègia del comunistes, per això el citat informe de Gregorio López Raimundo del mes de gener de 1969 es refereix a la necessitat de treballar per la vaga general política per obtenir, després, la vaga nacional. Aquesta idea va ser, doncs puntualment recollida pels organismes de Comissions Obreres que ja en 1968 deien:

Concebimos la huelga general como la extensión y generalización de una serie de conflictos parciales, que puede empezar por una empresa, rama o localidad e irse extendiendo como una mancha de aceite por todo el país. No ignoramos que esto exige un amplio y tenaz trabajo, principalmente en dos direcciones: que en cada empresa exista una comisión obrera representativa, que sepa ceñirse a las reivindicaciones concretas sentidas por los trabajadores, que sepa encontrar los hilos para tirar de todos los obreros, aún los más atrasados, que se elaboren plataformas reivindicativas a nivel de cada empresa mediante la celebración de asambleas y reuniones donde participar el mayor número de obreros¹⁹⁹.

---

¹⁹⁸ Santiago Carrillo, *La lucha por el socialismo, hoy. Más problemas actuales del socialismo. Discurso en la conferencia de Moscú*, Colección Ebro, París 1969, pàg. 33. El paràgraf prové d'un discurs que, sota el títol de *La lucha por el socialismo, hoy*, es va presentar al Comitè Executiu del PCE per preparar una reunió internacional de comunistes a Budapest, probablement el juny de 1968.

¹⁹⁹ *Comunicado de la 3ª reunión general de las Comisiones Obreras*, Madrid, juliol 1968, a Julián Ariza, *Comisiones Obreras*, Ed. Avance-mañana editoriales, Barcelona, 1976, pàgs. 137-8.

És a dir, la tasca principal de Comissions Obreres era aconseguir aquesta vaga general política per després arrossegar cap a la vaga nacional que havia d'enderrocar el franquisme. Una tasca ingent per al moviment obrer que com ell mateix reconeixia: *No debemos olvidar que hasta ahora hemos movido una vanguardia numerosa, pero que aún tenemos que movilizar a millones de trabajadores*²⁰⁰. Els comunistes marcaven un objectiu clar i contundent, però la tasca que s'abocava sobre les espatlles del moviment obrer era d'un gruix i una consistència difícilment abordable amb els mitjans que Comissions Obreres posseïen en aquell moment.

El repte de fons de Comissions Obreres era aconseguir difondre i ampliar el moviment obrer, cosa que en paraules corrents volia dir tenir la capacitat de mobilitzar els treballadors. Mobilitzar-los primer per als interessos més propers, per després inserir-los en un marc més ampli que inclouria la participació en les coordinadores de Comissions Obreres i en el seguiment de les accions de caràcter més general. Aquesta, però, era la realitat de la fi de 1969:

*En ocasiones Comisiones Obreras ha quedado en el marco de una suma de militantes de diversas ideologías, los cuales no han podido o no han sabido pasar de su fase inicial a la creación de auténticas comisiones obreras representativas de la totalidad o de la mayoría de los trabajadores de aquel lugar. Reducidas a minorías sectarias, han caído en enfrentamientos que sólo pueden acabar en la medida en que los que se proponen desarrollar el movimiento obrero busquen formas que faciliten la amplia participación de los trabajadores, como es nuestro deber*²⁰¹.

La preocupació per l'ampliació del moviment de Comissions Obreres va passar a ser una veritable obsessió per als militants, que observaven com tot tipus de dificultats s'interposaven en la seva tasca d'extensió del moviment obrer. En aquesta època trobem sovint, en les publicacions de Comissions Obreres, la preocupació dels dirigents, que observen un estancament del moviment per la dificultat de créixer, ampliar i estendre's

En este proceso aparece cada vez con mayor claridad que el desarrollo de lucha y acciones concretas en determinadas empresas no significa siempre su integración consciente y automática a las estructuras de C.O. Ello significa que las Coordinadoras, todas las C.O., deben encontrar las formas

---

²⁰⁰ *Ibíd.*

²⁰¹ Resolución de la VI reunión nacional de las Comisiones Obreras de Cataluña, a *La Verdad Obrera*, noviembre de 1969, portavoz de las Comisiones Obreras de Cataluña: ANC, Fons Vidal Aunós, inv. 8, sig. sist. 189 U.A., sig. top. 00.1.09.53 1-4.

de ligarse a tales empresas, a los luchadores de vanguardia que hay en estas, a los dirigentes efectivos de la acción ya que donde hay lucha, hay dirigentes obreros. Deben ayudarles en su lucha, organizarla si conviene, no para “controlar” sino para impulsar²⁰² el movimiento. Esta debe ser la preocupación fundamental del Movimiento Obrero. Del acierto en cumplir esta función dependerá la consolidación y el surgimiento de nuevas C.O.²⁰³.

Es constata que ni tan sols en les empreses on hi havia hagut algun conflicte s'havia aconseguit organitzar una comissió obrera estable coordinada amb altres del ram i lligada a l'estructura de Comissions Obreres. Isidor Boix, líder reconegut de Comissions Obreres, posava en relleu un problema similar quan, en un article en què es feien ressaltar els avenços aconseguits per la lluita obrera del Baix Llobregat en el període de l'estat d'excepció²⁰⁴, havia de reconèixer que, malgrat els avenços, no sempre hi havia una comprensió global del seu significat. És a dir, els treballadors obtenien millores substancials en llurs salaris o en les condicions de treball, i no s'adonaven que aquella victòria era molt més que un augment salarial: també era un victòria de la classe treballadora contra el règim, obrint pas cap a la democràcia i el socialisme. Per aquesta raó:

Els lluitadors d'avantguarda han de ser capaços de donar l'explicació política necessària, jugar el seu paper dirigent al front de la lluita de masses i elevar constantment el nivell d'aquesta. I no sempre aquesta explicació, la comprensió d'aquestes qüestions sorgeix amb facilitat²⁰⁵.

Aquest problema de falta de progrés, d'estancament i de dificultat en l'extensió no era observat només des de les publicacions de l'època, sinó que els militants que es trobaven a les fàbriques veien com la seva labor s'havia convertit en un treball de formiga²⁰⁶, on s'havia de procedir amb molta cautela, i s'havia d'anar travant les

---

²⁰² Subratllat a l'original.

²⁰³ “Fortalecimiento de Comisiones Obreras”, a *Comisiones obreras informa*, Comisiones Obreras de Barcelona, suplement d'agost de 1969.

²⁰⁴ Isidor Boix, contestant als contraris a la negociació dels convenis, explica la importància d'aquests a través de les victòries que s'han assolit al Baix Llobregat, trencant el límit del 5'9% imposit pel govern, amb l'obtenció d'un 14% a la Siemens i un 25 % a la Pirelli. Veg. apartat 5.3.

²⁰⁵ Ignasi Balcells, “Lluita solidària, lluita política. Una experiència del moviment obrer”, a *Nous Horitzons*, núm. 18, tercer trimestre 1969, pàg. 10. Ignasi Balcells és el pseudònim d'Isidor Boix.

²⁰⁶ *El trabajo que se hacía dentro de la empresa era de hormiguita, ir convenciendo a la gente, trabajándote a la gente.* M.M. treballadora del tèxtil de Terrassa. Entrevista el 15 de febrer de 1999.

relacions a nivell personal i aconseguir la confiança dels companys i companyes²⁰⁷. El treball de formiga consistia moltes vegades en petits gestos, aconseguir petites victòries només significatives per al col·lectiu que estava afectat²⁰⁸, en altres casos significava fer pedagogia i explicar les claus del moviment obrer en reunions de camaraderia fora de l'empresa²⁰⁹.

Aquesta activitat petita i propera dels militants era complementada per les publicacions de Comissions Obreres, que difonien de manera sistemàtica i pedagògica els principis del moviment, la manera d'actuació de les comissions obreres de fàbrica i les bases de les plataformes reivindicatives dels convenis. *Comisiones Obreras informa* va néixer l'abril d'aquell any amb aquesta voluntat: el primer número es dedicà íntegrament a explicar què eren les Comissions Obreres i quin era el procés que calia seguir per constituir-les a l'empresa. En els titulars de la publicació, ja es veu clarament aquesta voluntat pedagògica de què parlem: *¿Qué es una comisión obrera? ¿Cómo nace una comisión obrera?, ¿Quiénes componen una comisión obrera? y ¿Cómo trabaja una comisión obrera?*²¹⁰ Es tracta que els treballadors que llegeixin la publicació puguin veure que Comissions Obreres no és res d'obscur o aliè a les seves necessitats, que els mitjans que s'utilitzen per a la lluita són els que el mateix règim facilita i que, en definitiva, Comissions Obreres és una organització a l'abast dels treballadors²¹¹. Que

---

²⁰⁷ *Hay todo un proceso, primero está la relación personal, social y afectiva con la gente, (...) hay todo un proceso de explicación muy elemental, de relación humana. Incluso nos vamos de excursión todas juntas.* X2, treballadora del metall d'Esplugues de Llobregat. Entrevista el 12 de novembre de 1996.

²⁰⁸ X2 explica que en el seu cas, va ser aconseguir fer desaparèixer una clau del lavabo que estava penjada en un lloc visible i que calia demanar permís per agafar-la. *Ibid.* Vicenç París explica que van aconseguir millorar el menjar que l'empresa oferia. París era treballador del metall de Sant Feliu de Llobregat. Entrevista el 28 de novembre de 1996.

²⁰⁹ *Yo les decía a mis amigos de la Tuperín a la hora de la comida, vámonos a la viña y nos reuníamos allí cuarenta, y yo les explicaba a la gente pues, por ejemplo, que estábamos en la víspera del uno de mayo, ¿y qué es el primero de mayo?, pues mira, el primero de Mayo representa que es esto, esto y esto. Esto es lo que hacíamos.* Valentín, treballador del metall de Sant Joan Despí. Entrevista el 17 de març de 1997.

²¹⁰ "¿Qué es una comisión obrera?", a *Comisiones Obreras informa*, núm. 1, abril 1969. AHCONC, C250193.

²¹¹ *¿Qué es una comisión obrera?. No es una organización clandestina. No es un partido político, no es un club de amigos, no es una mesa de discusiones ideológicas o políticas. ¿qué es pues? es la unidad consciente de los trabajadores dispuestos a luchar por sus reivindicaciones más sentidas. Debe estar íntimamente fundido con la voluntad mayoritaria de los trabajadores, dirigir su actuación, orientar su lucha.*

¿Cómo nace una Comisión obrera? Nace en la fábrica, taller u oficina, y también en la barriada obrera; nace cuando unos trabajadores toman la iniciativa de reunirse con sus compañeros de trabajo para examinar conjuntamente sus problema, sus reivindicaciones, para terminar los objetivos primeros de movilización. Nace cuando estos hombres sin pedir permiso a nadie toman en sus manos sus propios problemas.

¿Quiénes componen una comisión obrera? No necesitan un "carnet" previo, no necesitan autorización de nadie, no necesitan apuntarse a ningún partido o aceptar ninguna ideología previa, su condición de trabajadores es suficiente, su voluntad de lucha es la única exigencia.

quedi ben clar que els treballadors no es trobaran amb una: *mesa de discusiones ideológicas o políticas*, parla clarament del distanciament que les Comissions Obreres de 1969, volen prendre de l'etapa que tot just acaben de passar. En el suplement de la mateixa publicació corresponent al mes d'agost de 1969 es torna a la càrrega explicativa en la mateixa línia de voluntat pedagògica amb què es va inaugurar la publicació. En aquest cas *Comisiones Obreras informa* surt al carrer amb una llista d'instruccions d'elaboració de plataformes reivindicatives davant els convenis amb l'explicació del procés que cal dur per tirar endavant les negociacions. Tot i que en aquesta ocasió es fa referència a la necessitat de comprensió que els treballadors han de tenir sobre la projecció política que les seves reivindicacions laborals tenen i la inclusió de la petició de l'amnistia per als represaliats, la publicació fa esment, sobretot, dels aspectes que tenen a veure amb el procés de negociació dels convenis²¹².

La mateixa publicació, continuant amb la línia pedagògica d'ensenyar els treballadors el camí a seguir i d'animar-los a la participació, es convertia, també, en el portaveu de Comissions Obreres enfront els atacs que rebia dels grups esquerrans. Aquests difonien abrandats escrits on clamaven contra l'actuació d'enllaços sindicals o contra la negociació dels convenis²¹³. Així en aquesta publicació apareixien puntualment escrits en defensa de la utilització dels mitjans legals:

La utilización de las posibilidades legales, que ponen en manos de los trabajadores unos instrumentos de trabajo que permiten una más amplia lucha, que facilitan llegar a sectores más amplios de la clase obrera para llevarles la plataforma de lucha obrera, tanto en el campo reivindicativo, como incluso en el sindical y político, que permite la pública denuncia de la CNS y del sistema. Se trata pues de desbordar la propia legalidad franquista para imponer la legalidad obrera haciendo en realidad retroceder a los burócratas de la CNS. Facilita además la publicación en la prensa "legal" y la amplia difusión de nuestros objetivos. Es de hecho, al mismo tiempo, una

---

*¿Cómo trabaja una comisión obrera? Para dirigir la acción, para lograr que todos los trabajadores de la empresa se incorporen a la lucha, es fundamental actuar abiertamente, de modo que todos los compañeros vean en la comisión a sus auténticos dirigentes. Es importante incorporar a los enlaces y jurados honestos, presionar sobre éstos para que defiendan los auténticos intereses de los trabajadores. Las reuniones en los lugares de trabajo, las asambleas de empresa, constituyen la mejor forma de impulsar la acción, para incorporar al máximo número de trabajadores, para garantizar la democracia obrera. A partir de ahí surgirá la coordinación con los trabajadores de otras empresas del mismo ramo, del mismo barrio o localidad, con la clase obrera de todo el país. "¿Qué es una comisión obrera?", a *Comisiones Obreras informa*, núm. 1, abril 1969: AHCONC, C250193.*

²¹² "Conclusiones de trabajo. Orientaciones para la lucha obrera", a *Comisiones Obreras informa*, suplement, agost 1969: AHCONC.

²¹³ Veg. notes 187, 191 i 192.

presión sobre enlaces y jurados, sobre cargos sindicales de uno u otro nivel, para que se distancien de la CNS y del Gobierno, para que adopten posturas de clase, para que no se limiten a tímidas protestas y se incorporen a la lucha. Obligar a dimitir a los traidores, a los vendidos, y a la vez decantar hacia nuestra lucha a los vacilantes es hoy solo un triunfo para la clase obrera²¹⁴.

La publicació també es feia present en les discussions sobre la necessitat d'organitzar la lluita obrera a partir dels rams de producció o a partir de les zones geogràfiques. Aquesta, segons el seu punt de vista, era una discussió inútil que no portava enlloc:

Hoy parece que hay quienes creen que uno de los problemas “fundamentales” que tiene ante sí el Movimiento Obrero son sus “formas” de organización. Nos parece que esto es poner “la carreta delante de los bueyes” o “empezar la casa por el tejado”. En realidad estamos convencidos de que la estructura²¹⁵ del Movimiento Obrero solo puede ser resultado de desarrollo real del movimiento obrero en acción²¹⁶, es decir expresión concreta de la unidad consciente conseguida a través de la lucha²¹⁷.

Que hi hagués aquesta necessitat d'explicar els trets més elementals de Comissions Obreres, d'ensenyar els treballadors pas a pas el camí a seguir, indica que hi havia un sentiment de començar de nou. El FOC s'estava esmicolant i, malgrat els reductes cridaners, no suposava ja cap perill en la tasca dels organismes dirigents de CCOO. D'altra banda, però, es comprovava que els treballadors eren renuents a llançar-se a aventures reivindicatives, tenint ja una certa experiència sobre la brutalitat de la repressió del règim i de la patronal. Es constata que els judicis contra els líders de Comissions Obreres, les desposessions de càrrecs, els acomiadaments, han deixat petja entre els treballadors. L'any 1969 ha començat amb l'aldarull dels joves a la universitat i la declaració de l'estat d'excepció a tot el territori espanyol i en aquesta situació els treballadors no sempre estan disposats a donar un pas que els pot costar molts perjudicis personals. No sempre, per exemple, era fàcil organitzar assemblees i que els treballadors hi anessin:

---

²¹⁴ “La fuerza de los objetivos obreros se impone ya en algunas juntas sociales”, a *Comisiones Obreras Informa*, núm. 4, novembre 1969, pàg. 5.

²¹⁵ Subratllat a l'original.

²¹⁶ Subratllat a l'original.

²¹⁷ *Comisiones obreras informa*, núm. 2, maig 1969, pàg. 10.

Y si han ido a asambleas han ido arrastrados, claro, empezaba la gente a hacer los pasillos, y fuera, y fuera, y fuera y se encontraban con la vergüenza de esconderse entre medio de las máquinas y al final pues salían, porque era bochornoso, o sea, esos si que salían coaccionados²¹⁸.

La situació en 1969 era certament peculiar. D'una banda, els partits polítics de l'oposició s'anaven organitzant entorn d'una plataforma unitària²¹⁹, els estudiants començaven a donar problemes seriosos a la universitat, es començava a albirar, encara que de manera dèbil, que les protestes podien ampliar-se cap a les reivindicacions de millores en el barri²²⁰ i si tot això no era prou, l'Església donava, també, signes d'activitat en contra dels interessos del règim²²¹. Per últim, i com a element més important, el moviment obrer havia donat prou mostres de força i presència en un medi totalment hostil. Les lluites pels convenis, les mobilitzacions de solidaritat, la progressiva articulació del moviment obrer donaven fruit amb l'obtenció de millores en les condicions laborals dels treballadors, i, paral·lelament i com a conseqüència d'això, el moviment obrer aconseguia de la ciutadania l'aurèola i el prestigi del qui treballa honestament per una causa noble:

El estado de excepción decretado por el Gobierno el pasado día 24, ha tenido un gran impacto en la sociedad barcelonesa, no solamente en los medios políticos, sino en todos los ambientes populares. El sábado por la mañana, por todos los pueblos de nuestra provincia, se recibieron informes de que las Fuerzas de Orden Público, patrullaban por las calles con casco, armados con fusil a bordo de jeeps. La primera impresión del pueblo fue de temor, el cual se hacía palpable por los comentarios de la gente en los mercados, bares y demás centros de reunión. En algunas localidades la gente llegó incluso a almacenar alimentos, pensando en que pudiera ocurrir algo grave... A transcendido {sic} a la calle que la policía está practicando gran cantidad de detenciones, siendo la reacción de la gente encontrar la detención de estudiantes justificada, más no la de dirigentes obreros, toda vez que la masa obrera está convencida que estos dirigentes arriesgan mucho por defender sus intereses, actividades que aprovechan las Comisiones Obreras para su propaganda (...) Es de destacar que la fuerza de Comisiones Obreras es bastante grande y siempre aprovechan los

²¹⁸ X1, treballador de la SEAT. Entrevista 22 d'octubre de 1996. El testimoni es refereix al període entre 1968-1970, més tard indica que la situació era molt diferent i que els treballadors responien massivament a les propostes dels líders.

²¹⁹ Veg. nota 195.

²²⁰ Veg. nota 197.

²²¹ Els bisbes havien tret una pastoral amb motiu del 1r de maig d'aquell any i el mes de juny el papa havia al·ludit a l'estat d'excepció espanyol.

*conflictos laborales -muchos de los cuales se producen por sí solos- para levantar banderas de supuestas reivindicaciones laborales*²²².

La citació bé val unes línies, perquè explicita de manera clara l'estatus al qual Comissions Obreres havia arribat. Des de les eleccions de 1966 el moviment obrer havia conegut una expansió inimaginable i fins i tot alguns empresaris s'havien adonat de la necessitat de canviar algunes coses per tal de no perdre-ho tot²²³. També s'havia aconseguit estructurar Comissions Obreres en una sèrie d'organismes que coordinaven i lideraven el moviment en el doble nivell del país i de l'estat espanyol, cosa que permetia al moviment obrer de tenir interlocució a nivell internacional²²⁴, però també en el pla interior amb l'oposició al règim o fins i tot amb alguns sectors evolucionistes del règim²²⁵.

Tot això és innegable i és inaudit si girem la vista només quatre anys enrere; però, faltariem a la veritat si no ens adonàvem de les dificultats amb què Comissions Obreres es topava: problemes de participació de la classe treballadora, que ja pot fer un petit balanç del que significa formar part d'algunes accions reivindicatives, problemes d'articulació del moviment que mostra moltes debilitats, sobretot d'estabilitat i continuïtat de les coordinadores i, per últim, problemes interns de divisió i d'enfrontament. Que aquesta última qüestió hagués acabat amb la desaparició del FOC, no volia dir que això signifiqués la fi dels problemes. La fragmentació del FOC significava, en primer lloc, augmentar la debilitat del moviment obrer, perquè desapareixia una força que abans estava cohesionada i, malgrat les discussions, participava d'uns mateixos organismes coordinadors. En segon lloc, la desaparició del FOC va afavorir l'aparició de grups dispersos i fins de grupuscles esquerranistes que rivalitzaven en radicalismes i a desacreditar l'acció de Comissions Obreres. En tercer i últim lloc, la desaparició del FOC va fer aparèixer altres coordinadores del moviment obrer que competien entre si per coordinar i impulsar el moviment obrer²²⁶. Que els

---

²²² *Informe sobre el impacto en Barcelona del "estado de excepción"*; origen: Servicio de Inteligencia de la C.M.M.; explotación: Servicio de Inteligencia Naval, a Nicolás Sartorius i Javier Alfaya, *La memoria insumisa. Sobre la dictadura de Franco*. Espasa, col·lec. Espasa hoy, Madrid 1999, pàgs. 273-274.

²²³ Veg. apartat 5.3.

²²⁴ Amb organismes com ara l'OIT o amb els diferents sindicats i organitzacions polítiques estrangeres.

²²⁵ És conegut que personatges com el comte de Motrico, diplomàtic proper al règim, havien facilitat alguna finca per fer reunions o que el mateix Joaquín Ruiz Giménez, antic ministre d'Educació, havia col·laborat en la defensa dels treballadors de *Laminación de bandas en frío* d'Echevarri.

²²⁶ Les *Plataformas Anticapitalistas*, la CUT, impulsada per la LCR i *Sectores de Comissions Obreres*, auspiciats per Bandera Roja.

organismes de Comissions Obreres²²⁷ quedessin ara lliures d'enfrontaments, podia afavorir l'avançament en l'organització i estructuració d'aquestes però no resolvia per si mateix totes les dificultats a les quals el moviment obrer s'havia d'encarar, sobretot l'enfortiment de la base: la formació de comissions obreres sòlides i estables en totes les empreses del territori català i no només a les més grans dels centres industrials més potents.

Aquest era, doncs, un any amb un balanç equidistant entre el camí recorregut, difícil però profitós, i el que quedava per recórrer. Una vegada més, Comissions Obreres tancaven una etapa i n'obrien una altra. Partien d'un treball i d'unes experiències prèvies que les situaven en bones condicions per encarar el futur, però partien també, d'una debilitat intrínseca que no facilitava les coses. A partir d'ara el moviment obrer serà més complex i obehirà a estratègies diferenciades que dificultaran la necessària visió de conjunt i l'actuació coordinada i unitària.

6.3 Debats

Qüestió nacional, una pedagogia silenciosa

En 1967 Santiago Carrillo es preguntava:

*¿Cuál va a ser la situación del movimiento obrero de las diversas nacionalidades españolas en ese conjunto? ¿Debe integrarse o permanecer autónomo?*²²⁸.

La pregunta era retòrica i la resposta òbvia: calia participar des del principi d'autonomia de Comissions Obreres dels diversos territoris, però calia una coordinació general, perquè la lluita era la mateixa. Tot i això, és interessant de veure la pregunta que el dirigent comunista es feia perquè hi podem observar la qualificació d'alguns territoris espanyols com de diverses *nacionalitats*. El llenguatge utilitzat pels comunistes no era més que el reflex de la seva estratègia política. Es reconeixia la nacionalitat de Catalunya, el País Basc i Galícia, i entraven dins l'estratègia del partit les reivindicacions de caràcter nacional d'aquests territoris, en el convenciment que la lluita antifranquista havia d'abastar el màxim de fronts possibles. No sempre, però, les coses eren tan clares ni la terminologia emprada era adequada. Comissions Obreres

---

²²⁷ Principalment, la coordinació dels rams, de les localitats i la Comissió Obrera Nacional de Catalunya.

²²⁸ Santiago Carrillo, *Nuevos enfoques a problemas de hoy*, Editions Socials, París, 1967, pàg. 63.

iniciaven la seva coordinació general el mes de juny de 1967, convocant l'Assemblea *Nacional* de Comissions Obreres a Madrid²²⁹. Mentre s'utilitzava el terme *nacional* com a sinònim de tot el territori espanyol, en el document que va sortir d'aquella reunió s'utilitzava el terme *reivindicaciones nacionales* per referir-se a les reivindicacions específiques de caràcter cultural dels territoris de Galícia, Catalunya i el País Basc²³⁰. Aquesta imprecisió denota, d'una banda, una certa confusió sobre la terminologia i el que implica, però, de l'altra, també una voluntat explícita d'assumir les reivindicacions - tot i que amb algunes precaucions- del caràcter nacional dels tres territoris espanyols esmentats.

Titllar de *Nacional* la reunió de les Comissions Obreres d'Espanya va irritar profundament la Comissió Obrera Provisional de Guipúscoa, COPG, que va publicar un document de contestació a aquesta qüestió i a d'altres que, al seu parer, plantejava aquella reunió de les Comissions Obreres d'Espanya.

*La utilización del término "nacional" para definir el carácter de un organismo coordinador internacional, en el que todos estamos vivamente interesados, no sólo es gramaticalmente impropio, sino que está en flagrante contradicción con la naturaleza multinacional de la sociedad ibérica*²³¹.

A continuació es convidaven tots els treballadors a adherir-se als principis de la COPG i desgranava les bases, fortament nacionalistes, d'aquella Comissió Obrera Provisional de Guipúscoa²³². En aquest document, la COPG reivindicava el dret del País Basc a la independència nacional i reclamava una relació amb les diferents Comissions Obreres del territori espanyol: *en riguroso régimen de confederalidad*²³³. En el document de protesta de la COPG respecte a la I Reunió general de les Comissions Obreres d'Espanya, les explicacions s'estenen i s'aprofundeixen. Així hi ha un apartat específic

---

²²⁹ Tot i que anteriorment n'hi havia hagut una altra, aquesta reunió de juny de 1967 es considera la I reunió general de les Comissions Obreres d'Espanya. Veg. apartat 5.

²³⁰ A l'assemblea s'havia presentat el document *Anteproyecto elaborado por las CCOO de Madrid ante la Ley Sindical*. S'havia acordat que aquell text seria la base per elaborar-ne un de definitiu que fixés la posició de les Comissions Obreres d'Espanya davant l'anunciada nova llei sindical. Les Comissions Obreres de tot el territori espanyol podien fer les esmenes que creguessin convenients, àdhuc: *las reivindicaciones nacionales que -sin anteponerse a las de tipo sindical o social ni a la unidad de acción de todos los trabajadores españoles- fuesen decididas unitaria y democráticamente por las CCOO del País Vasco, Cataluña o Galicia... Comunicado final de la Asamblea Nacional de Comisiones Obreras*, Madrid, juny 1967, a Julián Ariza, *Comisiones obreras...*, pàg. 120.

²³¹ *En torno a un suceso ocurrido recientemente en Comisiones Obreras*, a J.A. Díaz, *Luchas internas...*, pàg. 178.

²³² Aquestes bases van ser publicades al principi de 1967. *Declaración de principios de las CC.OO. de Guipúzcoa, s/d* (la data es dedueix fàcilment del context), a Julián Ariza, *Comisiones obreras...*, pàgs. 99-103.

²³³ *Ibíd*, pàg. 102.

en què el títol ja és clarament explícit: *Por un internacionalismo peninsular*. En aquest apartat s'acusa aquella reunió general de reformisme polític i de no veure clar el concepte de reivindicacions nacionals. En la reunió general s'animava les CCOO de les nacionalitats a expressar llurs reivindicacions nacionals sempre i que no s'anteposessin a les de caràcter social, sindical o d'unitat d'acció del moviment obrer²³⁴. Això indignà la COPG perquè:

Es obvio que los firmantes del Comunicado madrileño no entienden una palabra de los problemas nacionales. En caso contrario, ¿cómo han llegado a pensar que las reivindicaciones nacionales del proletariado vasco puedan anteponerse a las de tipo sindical o social? Esta paternal prevención - además de un deplorable centralismo chovinista- pone de manifiesto una concepción burguesa de la problemática nacional. Desde el punto de vista socialista, en la era imperialista, las reivindicaciones nacionales de un Pueblo oprimido se sitúan en el centro de la Revolución Socialista Mundial. Difícilmente se pueden anteponer al socialismo cuando marchan en su misma dirección (...) sólo cuando las reivindicaciones nacionales poseen un carácter burgués, entran en contradicción con los intereses de clase del proletariado²³⁵.

Per als grups més esquerranistes, crítics amb els comunistes del PCE-PSUC, la declaració de la COPG va suposar una fita important, perquè aquesta formulació tenia la virtut d'agermanar el nacionalisme amb la revolució socialista. El FOC va utilitzar des d'aleshores aquesta formulació per atacar sistemàticament la política del PSUC que, entre altres accions, animava Comissions Obreres a ser presents en les accions de l'11 de setembre, diada nacional de Catalunya.

En efecte, la diada nacional de 1967 va ser un dia d'accions reivindicatives en les quals Comissions Obreres va prendre part. Van ser detingudes unes quantes persones i la majoria eren persones amb cognoms castellans, que revelava la seva procedència no catalana²³⁶. Això donava ales al FOC, que considerava que assistir a la diada nacional de l'11 de setembre amb altres partits i organitzacions nacionalistes²³⁷ era fer el joc a la burgesia i anar contra els interessos dels treballadors. Que hi hagués detinguts que formessin part de la immigració, era una demostració de la manipulació

---

²³⁴ Veg. nota 232.

²³⁵ *En torno a un suceso ocurrido recientemente en Comisiones Obreras*, a José Antonio Díaz, *Luchas internas...*, pàg.182.

²³⁶ "Sobre l'onze de setembre" a *Nous Horitzons*, núm. 12, quart trimestre 1967, pags. 50-51.

²³⁷ Unió Democràtica de Catalunya, Front Nacional de Catalunya i Moviment Socialista de Catalunya, principalment.

que el PSUC i els seus seguidors de Comissions Obreres feien a la classe treballadora. Els crítics a la postura del PSUC consideraven que, en realitat, els comunistes eren fidels als seus interessos, més centrats en aliances amb altres sectors de la societat per lluitar contra el franquisme, que centrats en la lluita pel socialisme. De fet, s'acusa el PSUC i els seus partidaris dins de Comissions Obreres, de no de ser massa entusiastes de les reivindicacions nacionals; si defensaven aquesta postura, era exclusivament per raons d'estratègia²³⁸. Segons aquest punt de vista, tampoc els treballadors immigrants no eren proclius a les reivindicacions nacionalistes, es limitaven a complir el paper que sel's encomanava sense gaire convenciment²³⁹.

El FOC, immers en una lluita fortíssima amb el PSUC per controlar Comissions Obreres, utilitzà la qüestió nacional com una eina més en aquest enfrontament²⁴⁰, qüestionant les accions de Comissions Obreres entorn de l'11 de setembre de 1967. La Comissió Obrera del metall, controlada pel FOC, difonia, poc després de la diada nacional, un document on desaprovava la participació de Comissions Obreres en aquella data i hi exposava el seu punt de vista. Lluny de negar l'opressió de Catalunya com a poble, en la negació que el règim feia de la seva llengua, cultura i tradicions, partia d'aquell supòsit per advertir els treballadors que el camí de la reivindicació nacional no eren pas les accions conjuntes amb:

Capitalistas y banqueros que quieren engañaros fingiendo una "comunidad nacional", una comunidad de intereses entre ellos y vosotros. Vuestra Cataluña no puede ser la Cataluña de los capitalistas que correrán siempre a Madrid a buscar protección cuando levantéis la voz en defensa de vuestros derechos (...) Porque la clase obrera es la única garantía democrática del pueblo, porque la clase obrera en su lucha por su emancipación total, lucha también por la libertad de todo el pueblo que

---

²³⁸ Una mostra evident d'aquesta falta d'interès era –deien– que les mateixes Comissions Obreres no editarien fulls volants o circulars en llengua catalana. Segons aquesta visió, només es va editar un full bilingüe en tot aquest temps -66-70-, un full volant que feia referència a la situació dels treballadors empresonats. José Antonio Díaz, *Luchas internas...*, pags.189-190. El fet que s'hagin trobat d'altres escrits amb llengua catalana no només desmenteix l'afirmació de José A. Díaz, sinó que explicita la visió sesgada o interessada d'aquest (J. A. Díaz era un conegut militant del FOC). S'han trobat editats en català, entre d'altres, els fulls volants següents: *Asamblea de trabajadores: Resolución*. Comissions Obreres de Barcelona, gener de 1970: AHCONC carpeta Barcelona I CONC 1C i *Als treballadors, al poble, davant la "Llei Sindical"*, Comissions Obreres de Barcelona, octubre de 1969: AHCONC, carpeta Barcelona I CONC1C.

²³⁹ José Antonio Díaz, *Luchas internas...*, pàg. 34.

²⁴⁰ Veg. apartat 6.2.

*trabaja. La lucha contra la burguesía capitalista es la más consecuente lucha por el respeto a la autodeterminación nacional*²⁴¹.

Aquest últim paràgraf mostra clarament el paral·lelisme que hi havia en la concepció del nacionalisme entre el FOC i la Comissió Obrera Provisional de Guipúscoa. L'estreta relació que s'estableix entre lluita obrera i nacionalisme no es pot entendre sense el concepte de revolució socialista mundial que la COPG proposava²⁴². És per aquesta raó que no s'accepta que els treballadors puguin confluïr amb altres sectors de la societat en la lluita per les reivindicacions nacionals. Les accions que es duïen a terme en la diada nacional de l'11 de setembre tenien un caràcter unitari i el FOC tenia l'ocasió d'enfrontar-se al PSUC per aquesta qüestió dins del marc de la lluita aferrissada que ambdós mantenien pel control de les Comissions Obreres de Catalunya.

Aquesta postura del FOC es va estendre, de fet, entre altres grups contraris a la política del PSUC que caracteritzaven la seva estratègia de reformista i contrària als interessos dels treballadors. S'escampava entre aquests grups la visió d'un PSUC lliurat al col·laboracionisme capitalista en què la participació dels treballadors de Comissions Obreres a la Diada Nacional de Catalunya era titllada de: *una jornada bochornosa*²⁴³ en la qual els treballadors es convertien en *carne de cañón* de la burgesia nacionalista²⁴⁴.

Més enllà d'aquestes crítiques i dels posicionaments conjunturals dels uns i dels altres, cal saber fins a quin punt eren sinceres les declaracions de fe sobre les reivindicacions nacionals que mantenien tant el PSUC com el FOC, cadascun amb una estratègia diferent.

Alguns militants del FOC consideraven que:

La fuerte corriente inmigratoria ha cambiado la fisonomía humana de los principales centros industriales de Cataluña. Toda la mano de obra no especializada de la construcción, el textil y la metalurgia está servida por la inmigración (...) En estas condiciones, querer mantener

---

²⁴¹ *Documento aprobado y difundido clandestinamente por las Comisiones obreras del Metal de Barcelona*, setembre de 1967, a *Cuadernos de Ruedo Ibérico*, núm. 20-21, agost-setembre 1968, pàg. 34.

²⁴² Veg. nota 235.

²⁴³ *Revolución comunista*, òrgan del Comité Central de Fuerza Socialista Federal, núm. 3, octubre de 1967: ANC, fons Joaquim Lluverol, inv. 55, sig. sist. 219, pàg. 16.

²⁴⁴ *Apuntes para una historia del movimiento obrero español de la post-guerra, 1939-1970*, Edita: "Fondo de Documentación para la información anarco-sindicalista", s.p. d'i, pàg. 55.

*un nacionalismo catalán a base de reivindicaciones lingüísticas y culturales era una empresa trasnochada y absurda*²⁴⁵.

D'altres militants no manifestaven d'una manera tan contundent la desaprovació de les reivindicacions nacionals de Catalunya, però també expressaven una certa llunyania i desinterès sobre aquestes qüestions. Segons aquesta visió, el tema de les reivindicacions nacionals no tenia cap interès per a la classe treballadora, que havia d'estar centrada en altres qüestions²⁴⁶.

L'argument que Sanz Oller dóna per considerar les reivindicacions de caràcter nacional com *trasnochadas y absurdas* és que la immigració havia canviat la composició de la classe treballadora catalana. Aquest argument utilitzat en diferents ambients esquerranistes, va començar a calar deixant sol el PSUC davant la defensa de la llengua i cultures catalanes. Gregorio López Raimundo, secretari general del PSUC, publicava un document al principi de 1969 en què aquest partit es posicionava sobre aquesta qüestió i contestava alguns arguments contraris a la catalanització de la classe treballadora:

*A los que sólo ven la superficie de los fenómenos puede extrañarles que una clase obrera compuesta en su mayoría por inmigrantes llegados de otras tierras de España dé a su organización²⁴⁷ formas nacionales catalanas e inscriba en sus banderas las reivindicaciones nacionales del pueblo catalán. El hecho se explica porque la clase obrera es a la vez una clase nacional e internacionalista, la única clase en la sociedad capitalista moderna que no tiene intereses contrapuestos a los del pueblo de su país ni de los países extranjeros. Se explica porque la clase obrera catalana existía antes de haber inmigración y nunca dejó de existir, porque los inmigrantes que llegaban a Cataluña tienden a integrarse en el seno de la clase obrera catalana y del pueblo catalán. Y, por último, se explica por la educación internacionalista de una parte importante de nuestra clase obrera producto de la labor del Partido Comunista de España y del PSU de Cataluña*²⁴⁸.

---

²⁴⁵ Julio Sanz Oller, *Entre el fraude...*, pàg. 183. L'autor parla, des de 1972, de les reivindicacions nacionals fetes per Comissions Obreres a la fi dels anys seixanta.

²⁴⁶ J.A. Díaz, *Luchas internas...*, pàg. 34. Daniel Cando, militant del FOC, diu a la seva entrevista que la qüestió nacional no va ser un motiu de divisió, sí de debat, perquè en realitat el tema no interessava al FOC. Entrevista, el 10 de desembre de 1998 i el 29 de gener de 1999.

²⁴⁷ Gregorio López Raimundo es refereix a la CONC.

²⁴⁸ Gregorio López Raimundo, *Detener la represión, acabar con el inmovilismo, imponer un cambio político*, Informe presentado en una reunión de comunistas catalanes, gener 1969, pàg. 23: AHCONC, fons PSUC V-2, carpeta PSUC (0006).

L'explicació del PSUC es relaciona amb la postura clàssica comunista que reconeix els drets dels pobles a la seva identitat i cultura i reconeix, per tant, Catalunya com una nació subjecte d'aquests drets. Certament, López Raimundo sobrevalora la influència del PSUC en la consciència dels obrers, però no és menys cert que, alhora, fa un servei inestimable a la classe obrera catalana en reconèixer la seva existència històrica i, cosa que és més important, fusionar-la amb els treballadors arribats a Catalunya. Així doncs, segons aquesta visió, la recentment creada Comissió Obrera Nacional de Catalunya havia de ser l'expressió genuïna d'aquesta nova classe treballadora, conformada per la classe obrera tradicional catalana i els nousvinguts de tots els indrets d'Espanya.

Aquesta postura contrastava vivament amb la tendència que s'anava imposant en alguns sectors radicals de l'esquerra catalana. A la universitat, per exemple, en les assemblees d'estudiants, cada vegada se sentien més veus favorables a la parla castellana perquè, segons s'argumentava, era la llengua de la classe treballadora. Davant aquest despropòsit, que adquiria capacitat d'atracció entre un jovent radicalitzat i mancat de referents, *Nous Horitzons*²⁴⁹ hi va fer front amb la publicació d'un article que denunciava i contestava aquesta actitud amb contundència²⁵⁰. Aquest article considerava que alguns d'aquests revolucionaris universitaris, fills de la burgesia catalanoparlant, es volien fer perdonar el seu origen optant per postures suposadament més radicals i afavoridores de la classe treballadora. De fet, aquests joves, donarien la raó a la repressió franquista que havia arrabassat la identitat cultural catalana²⁵¹. Per contra, l'article, des d'una posició netament obrera, defensava l'ús de la llengua catalana pel dret dels catalans a parlar-la i, anant més enllà, es defensava l'assimilació del català per part dels treballadors immigrants. En aquest punt l'articulista feia una crida a la responsabilitat de Comissions Obreres en aquesta tasca, considerant un deure dels líders i responsables del moviment obrer de transmetre aquesta necessitat als treballadors arribats de bell nou a Catalunya:

Què en fem, doncs, del català? Certament, en algunes situacions, de moment i mentre les circumstàncies no ho permetin, sembla necessari l'ús exclusiu del castellà. Pensem, per exemple, en una assemblea d'obrers de la construcció en què la gran majoria de treballadors són immigrants, molts

---

²⁴⁹ Publicació dels comunistes catalans del PSUC.

²⁵⁰ R.R. "El català: no és llengua de la classe obrera?", a *Nous Horitzons*, núm. 16, primer trimestre 1969, pàgs. 13-14.

²⁵¹ R. R. diu: *És ben bé una ironia; els franquistes, que l'any 1952 es veieren obligats a retirar de la Universitat l'últim rètol ordenant el "Habla el idioma del imperio", estan obtenint, de retruc, un èxit en la seva política assimilacionista, èxit que els és servit, en alguns casos, pels enemics més irreductibles del sistema, pels defensors més "purs" de la revolució!* Ibíd.

dels quals fa poc temps que viuen a Catalunya i alguns han anat a raure a ghettos on no es parla el català. Es comprensible, doncs, que mentre aquests obrers no disposin de mitjans normals per a aprendre la nostra llengua, el castellà, la llengua que entenen tots, sigui la usual. Aquest ús exclusiu del castellà ja es fa més difícil d'acceptar en sectors com el ram tèxtil, en què la majoria de treballadors són catalanòfons o entenen perfectament la nostra llengua. Tanmateix, podem arribar a comprendre que en assemblees públiques del tèxtil i amb el fi pràctic de facilitar el diàleg amb una minoria de treballadors que no entenen el català, de moment²⁵², també es facin en castellà. Això, que és justificable en les assemblees -amb assistència d'obriers de molt baix nivell cultural, recentment arribats, etc.-, ja no ho és en les reunions de dirigents de Comissions Obreres: un dirigent té el deure d'entendre el català, com a mínim, i ha de donar exemple manifestant que cadascú s'expressi en la llengua que vulgui. Així ho fan constantment la majoria de dirigents de comissions obreres i així ho creu i ho practica la Comissió Obrera Nacional de Catalunya²⁵³.

De fet, a partir de la creació de la CONC Comissions Obreres havien fet el que, en llenguatge de l'època, es deia, *una assumpció plena del fet nacional*²⁵⁴. Els militants comunistes que provenien de la immigració i que eren a Comissions Obreres, seguien fidelment les consignes del partit i consideraven la lluita per les llibertats nacionals de Catalunya com un element més de la lluita antifranquista que portaven a terme²⁵⁵. Alguns van ser detinguts en els actes de l'11 de setembre i aquest fet va servir perquè els militants més radicals denunciessin la manipulació dels comunistes envers aquests treballadors. Suposaven que els militants detinguts immigrants i sense cap interès en les llibertats nacionals catalanes, en realitat, defensaven els interessos del PSUC i no els propis de la classe treballadora. Segons aquest punt de vista, la diada nacional de Catalunya tenia un origen burgès i el PSU de Catalunya participava en les accions de l'11 de setembre per la seva política d'aliances alienes al moviment obrer. En conseqüència, el treballadors i, més encara, els treballadors immigrants, no devien participar en els actes de l'11 de setembre perquè era una diada de caràcter netament burgès. Aquesta visió era contestada, també des del portaveu del PSUC, *Nous*

---

²⁵² En cursiva a l'original.

²⁵³ R.R. "El català: no és llengua...", pàg. 15

²⁵⁴ Cipriano García, "Diez años de lucha de la Comisión Obrera Nacional de Cataluña", a Cipriano García, José Luis López Bulla i d'altres *Sindicalismo en Cataluña*, Ed. Majoría, Col·lecció Escuela Sindical, Madrid, 1977, pàgs. 19-20.

²⁵⁵ *Alfredo* diu que el respecte a la llengua catalana i a les reivindicacions de caràcter nacional eren una orientació clara del PSUC. *Alfredo* era militant del PSUC des de mitjan anys cinquanta. *Valentín*, militant comunista des del principi de la dècada dels seixanta diu una cosa similar.

Horitzons, afirmant que les reivindicacions de caràcter nacional eren un terreny de confluència entre la burgesia i els treballadors i que la coincidència en les reivindicacions no significava el sotmetiment dels uns sobre els altres²⁵⁶.

Comissions Obreres van continuar convocant els seus militants als actes de reivindicació nacional de l'11 de setembre, tenint cura de relacionar les reivindicacions de caràcter nacional amb les pròpies de la classe treballadora²⁵⁷. Des d'aquesta perspectiva d'unió de les reivindicacions obreres i nacionals, Comissions Obreres assumeixen com una tasca més la conscienciació dels treballadors respecte a la personalitat pròpia de Catalunya. En el text de la convocatòria de l'11 de setembre de 1969, es palesa un esforç didàctic notable per tal que els treballadors, orfes dels coneixements mínims sobre el passat de Catalunya²⁵⁸, poguessin situar les reivindicacions catalanes en el seu context, tot lligant-les amb la lluita antifranquista tan necessària per als treballadors:

La classe obrera anà adquirint consciència de l'opressió nacional de què era objecte i arrabassà de les mans de la burgesia la lluita per la llibertat nacional. La bandera roja del proletariat i la de les quatre barres de Catalunya van lluitar unides contra el feixisme de l'any 1936. Així doncs la derrota de la classe obrera el 1939 significà al mateix temps la derrota de Catalunya²⁵⁹.

En definitiva, l'opressió de Catalunya era un vessant de l'opressió que la classe treballadora patia:

L'opressió nacional de Catalunya abarca tots els aspectes de la nostra vida col·lectiva: econòmic, social, cultural i polític. Nosaltres que som els qui més directament en patim les conseqüències del franquisme (govern dels capitalistes), nosaltres que amb el nostre treball estem construint la Catalunya d'avui, nosaltres que lluitem a Catalunya per l'alliberament de la nostra classe, nosaltres que sentim com a pròpia la lluita de tots els pobles per alliberar-se de tot imperialisme, a nosaltres és a qui ens correspon lluitar

---

²⁵⁶ M. Màximi; "Amb motiu de l'onze de setembre", a *Nous Horitzons*, núm. 15, tercer trimestre 1968, pàg. 9.

²⁵⁷ *Per l'amnistia General, per als presos i exiliats polítics i socials. Per l'abolició dels tribunals especials, d'ordre públic i militar. Pel dret de reunió, d'associació i d'expressió. Contra la llei sindical de Solís i per un sindicat de classe. Pel dret de vaga. Pels nostres drets culturals. Contra la congelació salarial i per un salari no inferior a 350 pessetes. Per la setmana de 40 hores de treball. Per al mateix treball el mateix sou que a tothom; per a les dones i els joves. Pel dret d'autodeterminació de Catalunya, d'Euzkadi i de Galícia. Als treballadors i al poble de Barcelona davant l'11 de setembre, Comissions Obreres de Barcelona, setembre de 1969: AHCONC, carpeta Barcelona I CONC 1C, Pàg. 1.*

²⁵⁸ S'explica, per exemple, què és la Generalitat de Catalunya.

²⁵⁹ *Als treballadors i al poble de Barcelona davant...*pàg. 1.

*pel dret de Catalunya i dels altres pobles de l'Estat Espanyol, per la seva autodeterminació*²⁶⁰.

La postura sobre la qüestió nacional impulsada pel PSUC va ser la que Comissions Obreres van adoptar i la que finalment va reeixir d'entre les discussions amb els altres grups contraris a aquesta línia. Fora de l'enfrontament per la constitució de la CONC, que més que per raons de caràcter ideològic es va lliurar per una qüestió de poder²⁶¹, la qüestió nacional no va provocar cap trencament en el si de les CCOO²⁶². Més enllà dels rituals propis de confrontació entorn de la data de l'11 de setembre, no hi haver veritable discussió i confrontació entre les diferents postures. En realitat, i si ens atenim a la recerca realitzada amb els nostres testimonis, no podem afirmar que aquesta fos una qüestió de primer ordre. Tots els informants coneixen la postura de Comissions Obreres sobre aquest aspecte i tenen perfectament assumit que aquell era un element més de la lluita antifranquista, però cap no hi dedica una atenció preferent²⁶³. La qüestió nacional es veia, sobretot, com una qüestió de prendre partit, de pronunciar-se sobre aquest punt, més que una lluita organitzada i constant entorn a aquesta qüestió. La diada nacional era el punt àlgid de les accions que es duïen a terme en relació amb les reivindicacions nacionals, i després desapareixia enmig de la realitat quotidiana amb què els treballadors s'havien d'enfrontar.

Prendre partit, però, va servir de molt. Que els treballadors nouvinguts sentissin que formaven part de la realitat catalana va fer molt més que molts abrandats discursos. Que les reivindicacions nacionals catalanes formessin part de les reivindicacions dels treballadors va anar conformant lentament però fermament, una consciència col·lectiva que aquella qüestió també era part de la lluita obrera. És el que podríem anomenar una pedagogia silenciosa. Afegir a les reivindicacions laborals les reivindicacions de les llibertats nacionals, va tenir la virtut d'anar calant entre els treballadors com una pluja fina, i aconseguint que les reivindicacions nacionals s'assumissin com un principi més dintre la lluita de Comissions Obreres. Aquesta és la raó per la qual no reeixissin els intents de crear un sindicat nacionalista²⁶⁴ i que la qüestió nacional no fos mai,

---

²⁶⁰ *Ibíd.*

²⁶¹ Veg. apartat 6.2.

²⁶² Daniel Cando, militant del FOC, diu que el tema de la qüestió nacional no es va debatre mai a fons en el si de Comissions Obreres *perquè a nosaltres no ens interessava aquest tema*. Entrevista el 10 de desembre de 1998 i el 29 de gener de 1999.

²⁶³ Aquest silenci generalitzat, o millor, el to general de no donar-li una gran rellevància, revela més que un menyspreu -que com en altres aspectes sorgiria amb força- explicita l'assumpció natural i sense conflicte de la qüestió. Una altra cosa és que aquesta falta de rellevància rebel·li, alhora, el paper secundari que se li atorga dintre de les preocupacions de la classe treballadora de l'època.

²⁶⁴ Cipriano García considera que aquesta va ser: *una visió estratègica de grans perspectives. La burgesia i els seus partits Convergència Democràtica de Catalunya i Unió Democràtica de*

malgrat les postures enfrontades, una qüestió de divisió entre la classe treballadora catalana.

Que la convivència entre treballadors autòctons i immigrants no va suposar cap conflicte, en donen testimoni totes i cadascuna de les persones entrevistades. El sentiment, majoritàriament expressat, és que els treballadors autòctons i immigrants, s'enfrontaven a una mateixa lluita i que tots partien de les mateixes necessitats i compartien els mateixos objectius. Aquesta realitat, contrastada diàriament, va ser un element decisiu perquè es pogués viure amb naturalitat l'alineament inequívoc de Comissions Obreres en favor de les llibertats nacionals de Catalunya. Que d'altres grups i partits polítics radicals tinguessin sobre la qüestió nacional un altre discurs, en ocasions perillosament menyspreador de la cultura catalana, no va suposar cap problema en l'actitud dels treballadors immigrants. Com en alguns altres aspectes, els grups més radicalitzats van tenir veritables dificultats a connectar amb la realitat dels treballadors ²⁶⁵.

Podem dir, en definitiva, que tot i que la qüestió nacional no representés un tema de primera magnitud a l'interior de Comissions Obreres, l'opció per la defensa de les llibertats nacionals de Catalunya va ser un element decisiu per evitar una fractura dins la classe treballadora que hauria resultat de conseqüències devastadores per al moviment obrer i, de retruc, per a tot el país.

Vaga general, revolució socialista i moviment obrer

Una dècada després de l'enfrontament que van protagonitzar FOC i PSUC a la segona etapa de Comissions Obreres, es van reunir els actors principals per tal de debatre, en un altre context històric, sobre els esdeveniments que relatem en aquest capítol. Tot just estrenada la democràcia, el Centre de Treball i Documentació va organitzar un debat sobre aquest període de la història de Comissions Obreres amb alguns dels

---

Catalunya no han pogut crear entre els treballadors un sindicat de tall nacionalista burgès, malgrat que no han escatimat ni escatimen mitjans ni esforços. Cipriano García, "El model Terrassa", a Cipriano García. *Una lluita permanent pels drets dels treballadors, les llibertats nacionals i la democràcia*, C.S. de la CONC, Barcelona 1995, pàg. 86. Aquesta també és la visió de Sebastian Balfour, *La dictadura, los trabajadores y la ciudad*, Edicions Alfons el Magnànim, Generalitat valenciana i Diputació Provincial de València, València, 1994, pàgs. 119-120. També Carme Molinero, Javier Tébar i Pere Ysàs opinen el mateix, afegint que a més d'evitar la divisió dels treballadors catalans, la defensa de la qüestió nacional va reforçar el paper de Comissions Obreres en la lluita antifranquista. Carme Molinero, Javier Tébar i Pere Ysàs, *Comisiones obreras en Cataluña: de movimiento sociopolítico a...*, pàg. 86.

²⁶⁵ Daniel Cando, militant del FOC, reconeix anys després que el mèrit d'aquesta qüestió s'havia de concedir als militants del PSUC dins Comissions Obreres. Curiosament no diu res de l'actitud del seu partit -FOC- envers aquesta qüestió. "CCOO1968-69: repressió i crisi, 2ª part", a *Quaderns*, edició del Centre de Treball i Documentació, núm. 1, Barcelona, 1981, pàg. 136

protagonistes que van participar-hi²⁶⁶. Malgrat els pocs anys que separaven els fets del debat, algunes postures ja havien canviat radicalment, fins el punt que els nous esdeveniments històrics -que els protagonistes vivien intensament- els situaven de manera diferent respecte a allò que tots havien protagonitzat. El règim havia caigut i s'anava implantant el model de democràcia que les forces polítiques i socials del país havien consensuat amb alguns desacords i tibantors. La mirada d'aquells líders obrers sobre el període 1968-1969²⁶⁷ de Comissions Obreres, s'ha de llegir, per tant, en clau de la transició democràtica que es realitzava en aquells moments i en la qual tanta importància tenia el moviment obrer. Des d'aquesta posició històrica, perden intensitat els conflictes que havien acarnissat la vida de Comissions Obreres a la fi dels anys seixanta, car les mateixes qüestions s'analitzen llavors des d'una perspectiva ben diferent a l'esmentada dels últims anys seixanta. Deu anys més tard, la qüestió nacional ja no suposa un problema per a ningú, i tothom assumeix que la postura oficial de Comissions Obreres va ser un encert²⁶⁸. La qüestió de l'organització no ocasiona ja cap problema en dirimir si calia organitzar Comissions Obreres en rams o en zones per tal de poder assumir un paper més revolucionari²⁶⁹. En 1978, la discussió es dirigeix a esbrinar si l'avantguarda del moviment obrer va ser capaç d'enfocar el moviment de Comissions Obreres cap a una organització capaç de respondre als reptes que els treballadors tenien davant, o va malgastar les seves forces en una lluita que primava les motivacions polítiques davant les sindicals. Aquest és el nucli central del debat i del posicionament dels uns i dels altres sobre la tasca feta a les Comissions Obreres dels últims anys seixanta. Curiosament, aquest debat

---

²⁶⁶ Es van celebrar dos debats. El primer es va realitzar el 9 de març de 1978 amb la presència d'Àngel Abad, Tomàs Chicharro, Paco Frutos, José Luis López Bulla, Lluís Moscoso, Josep Mª Rodríguez Rovira i Àngel Rozas, tots membres del PSUC. La 2ª part es va fer el 2 de juny i hi van participar Daniel Cando, José Antonio Díaz i Dídac Fàbregas, provinents del FOC però en el moment de la taula rodona en diferent posició política. Els debats es van recollir tres anys després, 1981, a la revista *Quaderns*, editada pel Centre de Treball i Documentació de Barcelona sota el títol "CCOO 1968-69:Repressió i Crisi, 1^a i 2ª part", (pàgs. 87-145).

²⁶⁷ El títol es refereix a aquests anys, però en realitat el debat gira a entorn de la 2ª etapa de Comissions Obreres, que va de les eleccions sindicals de 1966 fins a la fi de la crisi amb el FOC, el 1969.

²⁶⁸ Francesc Frutos, membre del PSUC, es felicita per la visió de Comissions Obreres d'integrar la qüestió nacional a la lluita obrera, l'Àngel Rozas, igualment militant del PSUC, recorda les dificultats i incomprendiments que aquell tema va generar a l'interior de CCOO i, finalment, Daniel Cando, militant del FOC, reconeix la importància històrica de l'aposta del PSUC per la lluita en favor de la qüestió nacional. "CCOO 1968-69:Repressió i Crisi, 1ª part", a *Quaderns*, edició del Centre de Treball i Documentació, núm. 1, Barcelona, 1981, pàgs. 97, 103 i 136, respectivament.

²⁶⁹ Daniel Cando fa una autocrítica sobre aquesta qüestió: *Es va desenfocar completament amb qüestions doctrinàries i sobrevalorant la situació del país i de les forces socials. S'arribaven a dir barbaritats de l'estil que l'organització territorial era més correcta perquè l'organització territorial de les CCOO implicava la forma soviètica d'organització.* "CCOO 1968-69: Repressió i Crisi, 2ª part", a *Quaderns*, edició del Centre de Treball i Documentació, núm. 1, Barcelona, 1981, pàg. 125.

es centra més entre els militants del PSUC, que teòricament compartien una mateixa estratègia política i sindical, que no pas amb els antics militants del FOC. Els primers debaten amb molta intensitat si l'orientació de les Comissions Obreres dels darrers anys dels seixanta havia estat correcta o no, si s'havia fet tot el possible per organitzar i articular el moviment obrer o si, al contrari, s'havien prioritzat interessos de partit duent el moviment obrer cap a un activisme que cremava més energies que no pas en generava de noves. La qüestió de fons que planava sobre el debat era veure les raons per les quals el moviment obrer havia arribat a la democràcia amb una notable debilitat estructural, la qual condicionava la incidència del sindicalisme en la implantació d'un model democràtic més o menys favorable als interessos populars. Aquest enfocament del debat permet analitzar des d'una altra perspectiva el període d'estructuració de Comissions Obreres, fer més llum sobre aquell moment i, alhora tenir més elements per comprendre'n l'evolució.

Com hem vist més amunt, els debats a l'interior de les Comissions Obreres del període 1966-1969 van girar fonamentalment entorn de tres aspectes: l'estructura que s'havia de donar a l'organització de Comissions Obreres, la qüestió nacional i l'actuació, oberta o clandestina²⁷⁰, de Comissions Obreres. Però en 1978 el debat es va centrar en l'estratègia de Comissions Obreres en el període 1966-1969: si va ser encertada o no. Si el *movimentisme* i la improvisació van perjudicar l'organització de base i l'articulació de Comissions Obreres, ambdós elements imprescindibles per enfortir el moviment obrer. La qüestió de la clandestinitat o el treball obert i legal es tractarà en la mesura que tingui relació amb l'eix central d'aquest centre d'interès i perdrà rellevància per ell mateix. D'altra banda, el debat que es produeix entre els membres de l'antic FOC no respondrà a aquest punt de vista, sinó que es dirigirà a resoldre els problemes i les ferides que aquella organització havia deixat en els seus protagonistes²⁷¹. Per aquesta raó, el debat entre els membres de Comissions Obreres i alhora militants del PSUC, fa llum sobre algunes accions del moviment obrer en la darrera etapa dels anys seixanta.

José Luis López Bulla és el que es mostra més crític i més clar en la seva exposició. Segons el seu punt de vista, Comissions Obreres van cometre un greu error en fer un seguiment estricte dels interessos del PSUC, que les portava més a un moviment

---

²⁷⁰ Veg. apartat 5.2.

²⁷¹ José Antonio Díaz, militant en aquells moments de l'anarquista CNT, retreu als seus antics companys el canvi ideològic que han sofert, tots ells en l'òrbita del PSC o en transició cap a aquest partit. En conjunt, la participació en el debat d'aquests antics militants del FOC va consistir a analitzar el paper que llur organització política havia tingut en el passat: en general, coincideixen a entendre que el FOC havia errat en l'anàlisi d'algunes qüestions principals. Llurs principals retrets versen sobre: la qüestió nacional, l'obsessió per l'organització de Comissions Obreres en zones i l'enfrontament amb les Comissions Obreres influïdes pel PSUC.

continuïtat²⁷² que no a l'organització d'un moviment sindical reivindicatiu. Comissions Obreres eren un moviment organitzat que s'articulava a partir de l'aprofitament de les palanques legals que el règim ofería i això, en opinió de López Bulla, portava a confondre totalment els dos plans en què s'havien de moure Comissions Obreres: el moviment i l'organització. Denuncia José Luis López Bulla, que mai no es van desenvolupar ni es van plantejar seriosament els canals clandestins necessaris per posar dempeus una organització amb capacitat pròpia. La falta d'interès per realitzar aquesta tasca provenia de l'error de fons de considerar que la dictadura no trigaria a caure i que, per tant, calia prioritzar el moviment sobre l'organització²⁷³. L'esmentada estratègia s'imposà ja a partir del 1966, quan el moviment obrer es troba amb un bon grapat de representants sindicals legalment constituïts sense cap orientació decidida. López Bulla explica que llavors, immediatament després de les eleccions, es planteja un debat per saber:

Dónde tiene que estar situado el centro de gravedad: en la calle o en el centro de trabajo, qué se hace con los enlaces sindicales elegidos en el 66. Hay una polémica muy interesante en la que aparecen extrañas interferencias en CCOO - por la falta de costumbre de tener un movimiento realmente autónomo- que dificultan que CCOO pueda tener una opción verdaderamente autónoma, que sitúe como centro de gravedad la acción en las fábricas²⁷⁴.

Las “extrañas interferencias” que López Bulla denuncia es refereixen al paper del “núcleo” del PSUC²⁷⁵. El PSUC constituïa el nucli dels militants comunistes que participaven directament en Comissions Obreres i les seves decisions prevalien per a Comissions Obreres²⁷⁶. Àngel Abad, també militant del PSUC i membre del “núcleo”, situa el debat posterior a les eleccions de 1966 des d'una altra perspectiva: els comunistes catalans van discutir en aquest organisme què s'havia de fer amb els enllaços i jurats. La resposta a la força adquirida per Comissions Obreres va ser

---

²⁷² Un moviment que optava per les accions al carrer i descuidava el treball a les fàbriques.

²⁷³ “CCOO 1968-69:Repressió i Crisi, 1ª part”, a *Quaderns*, edició del Centre de Treball i Documentació, núm. 1, Barcelona, 1981, pàg. 94. Aquesta mateixa idea és compartida per Josep Mª Rodríguez Rovira, que diu que les dificultats d'articular el moviment obrer provenien de la concepció de la immediatesa de la vaga general i del tipus de lluita que això comportava, i també del fet que aquest criteri en relació amb la vaga general feia que l'organització de l'avantguarda com a tal es menystingués. *Ibíd.*, pàgs. 108-109.

²⁷⁴ *Ibíd.*, pàg. 95.

²⁷⁵ Segons José Luis López Bulla, militant del PSUC, aquesta organització política va pactar amb el FOC de no anar a la segona fase de les eleccions, la qual cosa va suposar un fre en l'ascendent de Comissions Obreres dins el sindicat vertical. *Ibíd.* pàg. 116.

²⁷⁶ Segons Tomás Chicharro, aquest era un organisme de transmissió entre el partit i Comissions Obreres. Va ser creat en l'època de les eleccions sindicals i diu que era un organisme consultiu, però no executiu. *Ibíd.*, pàgs. 116-117.

l'activitat política que es va dur a terme immediatament després de les eleccions. Abad es refereix a les jornades d'acció empreses perquè es considerava que Comissions Obreres eren la punta de llança de tot el moviment antifranquista i no s'havien de desapropiar les possibilitats que donava la connexió amb aquests enllaços i jurats d'empresa, sorgits de les eleccions sindicals. La raó per la qual no es va incidir en el desenvolupament organitzatiu era perquè llavors cap militant no es considerava sindicalista en sentit pur, car:

Ser sindicalista era mal visto. Nosotros no éramos sindicalistas, éramos revolucionarios, comunistas, políticos. Todo nuestro horizonte y perspectiva nos orientaban a la lucha política. Era el nuestro un movimiento obrero que sólo subsidiariamente se planteaba problemas económicos, al menos en Barcelona²⁷⁷. Lo importante era lo político. Por esto, en la medida en que nosotros estábamos proyectados hacia la caída de la dictadura, el movimiento obrero, punta de lanza que abría brecha en este camino, tenía la obligación de arrear detrás suyo a todas las otras clases que, aliadas a la clase trabajadora, podían derrocar al franquismo²⁷⁸.

Tal era el problema de fons: d'una banda, l'anàlisi política del PSUC, prioritzava el *movimentisme* per forçar la caiguda de la dictadura, i, de l'altra, les necessitats de l'organització obrera, que començava a tenir interessos propis i una dinàmica pròpia a la qual al·ludia José Luis López Bulla anteriorment. Malgrat l'existència del "núcleo" i del fet que aquest era l'encarregat de transvassar informació del moviment obrer al partit i d'aquest al moviment obrer, els dirigents comunistes de Comissions Obreres que participen en aquest debat es posen d'acord que no va interessar mai organitzar el moviment obrer com a tal i que, per tant, mai no hi va haver directrius en aquest sentit ni en cap d'altre. S'impulsaven les accions al carrer, perquè era l'activitat més immediata i sense dificultats que es podia fer. Ángel Rozas la descriu així:

Al día siguiente de salir de la cárcel²⁷⁹ fui a una reunión para preparar una acción para el 30 de abril y el 1º de mayo. Me acuerdo de un compañero con un mapa sobre la mesa y diciendo que fulano avanzaría con su gente por un lado, que mengano por el otro... Yo pregunté si se estaban movilizando las fábricas y los talleres y me respondieron que todavía no.

²⁷⁷ És una al·lusió al fet que a Madrid sí que es feia política sindical des d'uns rams més organitzats i estructurats.

²⁷⁸ Ángel Abad. *Ibid.*, pàgs. 110-112. Aquesta visió de sentir-se més polítics que sindicalistes revela una actitud que aquests militants compartien amb els militants del FOC. Veg. apartat 5.

²⁷⁹ Pel context, Ángel Rozas parla de l'any 1967. Rozas fou detingut juntament amb militants de Sabadell a la fi de desembre de 1966.

La acción era para el día siguiente (...) El resultado fue que no se movió nadie, y ellos menos. Escarmentado por este tipo de acciones, no estaba dispuesto a que un grupo de trabajadores de buena fe, especialmente de la construcción que estaba siempre en cabeza de cualquier tipo de acción, salieran para ser machacados, sin una preparación mínima en los tajos. Por eso me opuse a la acción e interrumpí la tirada de octavillas de dos de las tres máquinas que estaban funcionando²⁸⁰.

La improvisació era una mostra de la falta de reflexió sobre què suposava el moviment de Comissions Obreres. Havien nascut a l'escalf de les peremptòries necessitats dels treballadors i anaven creixent perquè eren l'única oportunitat que tenien els treballadors de millorar les penoses condicions de treball. El creixement feia que Comissions Obreres fossin vistes per les organitzacions polítiques més com un mitjà d'augmentar llur influència que com un fi en si mateix²⁸¹. És per això que la falta d'indicacions es podia traduir en accions vistoses, fins i tot lluïdes, però a llarg termini no sempre efectives:

Nosaltres no solament no donàvem orientacions als càrrecs sindicals sinó que la gran orientació que hi havia era que el càrrec sindical a l'assemblea havia d'anar a fotre el petard sobre la taula dels verticalistes, dir-li que era un "fill de puta". Aquesta era la gran acció que fèiem i que s'ha fet fins fa pocs anys. L'assemblea no era utilitzada com a element de discussió i elaboració de plataformes reivindicatives introduint elements polítics i organitzant, sinó com a element petardista²⁸²

Els militants comunistes de Comissions Obreres arriben en aquest debat a un acord: el PSUC no tenia una política clara sobre l'activitat de Comissions Obreres, no hi havia directrius de cap mena. Els militants, pel seu compte, a les fàbriques feien sindicalisme, plantejaven millores laborals, estratègies per aconseguir-les, però era una lluita aïllada de les altres. Àngel Abad manifesta una actitud molt reveladora sobre aquesta qüestió:

---

²⁸⁰ Àngel Rozas. "CCOO 1968-69:Repressió i Crisi, 1ª part", a *Quaderns*, edició del Centre de Treball i Documentació, núm. 1, Barcelona, 1981, pàgs. 120-121.

²⁸¹ Hem vist clarament reflectida aquesta actitud tant en el FOC com en el PSUC, en el capítol 5. Luis Moscoso diu: *Hay un hecho que quiero resaltar y es el gran pastel que fue CCOO, particularmente en aquella época. Pastel al que todas las bocas políticas intentaban pegarle un mordisco, cada cual mayor, sin pensar que era un pastel que se hacía para toda la clase trabajadora y el movimiento obrero.* "CCOO 1968-69:Repressió i Crisi, 1ª part", a *Quaderns*, edició del Centre de Treball i Documentació, núm. 1, Barcelona, 1981, pàgs. 105-106.

²⁸² *Ibíd.*, pàg. 121. Hem vist en el capítol 5 que aquesta activitat va ser important per captar nova militància.

*De alguna manera Moscoso, Prats, en sus fábricas hacían sindicalismo, discutían convenios colectivos... pero era una cosa que ya se suponía; en el núcleo ni se discutía*²⁸³.

Comissions Obreres, en tant que moviment sindical, no eren importants per a les organitzacions polítiques, ho eren en tant que eren capaces de connectar amb els treballadors. Això, que era un contradicció en ella mateixa, va dificultar sovint la labor de les CCOO i, per tant, la seva capacitat d'incidència entre els treballadors i va perjudicar força les expectatives d'ampliació del moviment obrer. Josep Mª Rodríguez Rovira reconeix la dificultat de mobilitzar els treballadors per qüestions alienes a les reivindicacions laborals estrictes²⁸⁴. Llavors, si no hi havia una tasca sindical, es corria el perill que la força obtinguda a les eleccions es diluís. L'esforç de la militància en organitzar jornades no redundava en gaires beneficis a les fàbriques i desfermava la repressió contra els treballadors més representatius. Aquest, però, no era el punt de vista de l'aparell comunista, que tenia una altra visió i uns altres objectius immediats:

*L' "Emilio", el responsable, o el Guti*²⁸⁵, *opinaven que les mobilitzacions eren importants de cara a la unitat, aleshores organitzada al voltant de la Taula Rodona, perquè fet i fet, la mobilització obligava la dreta a enfrontar-se amb el feixisme. Aquestes dues posicions*²⁸⁶, *tot i no ser antagòniques, a la pràctica de cada dia portaven seriosos problemes*²⁸⁷.

La lògica interna dels comunistes catalans portava a llançar mobilitzacions que portessin a la contradicció la dreta catalana no feixista perquè es veies obligada a separar-se del règim i a veure la conveniència d'un canvi, de manera que quan el partit va veure que el seu propi nucli dedicat al moviment obrer corria el perill de sindicalitzar-se el va dissoldre²⁸⁸. El "núcleo" a què els comunistes militants de Comissions Obreres feien referència, va ser dissolt en 1968 i amb això el risc de sindicalització del moviment.

---

²⁸³ Àngel Abad. *Ibíd*, pàgs. 110-111.

²⁸⁴ Josep Mª Rodríguez Rovira és militant del sector del tèxtil. *Ibíd*, pàg. 109.

²⁸⁵ *Emilio* i el *Guti* eren membres de la direcció política del PSUC.

²⁸⁶ Es refereix a la contraposició de la visió de l'aparell aquí expressada i la que ell mateix defensava en aquella època, respecte a la necessitat de donar un major protagonisme a la lluita sindical.

²⁸⁷ Declaracions d'Àngel Abad. Xavier Vinader, "Àngel Abad o l'enyorança del FLP", a *Arreu. Setmanari d'Informació general de Catalunya*. Núm. 22. Setmana 21-27 de març de 1977, pàgs. 28-29.

²⁸⁸ Àngel Abad. "CCOO 1968-69:Repressió i Crisi, 1ª part", a *Quaderns*, edició del Centre de Treball i Documentació, núm. 1, Barcelona, 1981, pàg. 112.

Ja hem vist també els militants del FOC veritablement obsessionats a organitzar Comissions Obreres com una força de xoc per aconseguir la revolució socialista²⁸⁹. El FOC entenia que la caiguda de la dictadura s'havia d'enllaçar de manera natural amb l'inici de la revolució socialista i això implicava que calia dotar el moviment obrer de l'autonomia suficient per poder dirigir, en el seu moment, la revolució proletària. Curiosament, els antics militants del Front Obrer de Catalunya coincideixen a dir que l'opció de Comissions Obreres en aquell període 1966-1969 va ser encertat i ells mateixos s'autocritiquen d'esquerranistes i de no saber valorar prou la fortalesa del sistema capitalista²⁹⁰. Fins i tot José Antonio Díaz, que quan es produeix el debat militava en l'anarquista CNT²⁹¹, reconeixia que el FOC no tenia una política precisa a seguir i que sovint la seva política consistia a anar contra les propostes dels militants comunistes²⁹². Fins i tot l'aspecte tan discutit aleshores que ells anomenen "jornalisme", el veuen positivament perquè va ajudar a estendre la lluita antifrancista i a fer-la visible al carrer:

En el moment en què determinats problemes no tenen altra forma de sortir que sortint al carrer, els sindicats han d'assumir aquesta lluita i sortir al carrer. Penso que les CCOO es van situar en línies generals d'una forma correcta en la línia política, combinant lluita política i sindical²⁹³.

Aquesta opinió és expressada d'una manera més clara per Tomás Chicharro, que en aquest aspecte discrepa del seus companys de partit:

Potser ho veig d'una forma interessada, però no veig les conseqüències negatives d'aquestes manifestacions. D'altra banda, si no fèiem manifestacions ni vagues, què havíem de fer?, organitzar-nos, simplement?²⁹⁴.

---

²⁸⁹ Veg. apartat 6.1 i 6.2.

²⁹⁰ Veg. notes 151 i 165.

²⁹¹ Contrari al sindicalisme que representava llavors Comissions Obreres.

²⁹² *En los organismos de CCOO no discutíamos. El papel del 11 de septiembre ni lo habíamos visto. Pasarín estaba en el comité político y lo presentó él. Como sabíamos que era del FOC, todos nosotros levantamos la mano apoyándole, pero no lo habíamos visto anteriormente, en contra de la propuesta del PSUC que quería salir a la calle con la Taula de les Forces Democràtiques de Catalunya.* J.A. Díaz no concreta de quin any parla, però pel context es pot referir a les convocatòries de l'11 de setembre de 1967 o 1968, que van ser fortament questionades pel FOC. J.A. Díaz. "CCOO 1968-69:Repressió i Crisi, 2ª part", a *Quaderns*, edició del Centre de Treball i Documentació, núm. 1, Barcelona, 1981, pàgs. 129-131.

²⁹³ Daniel Cando. *Ibíd.*, pàg. 142. Unes línies més amunt Dídac Fàbregas diu una cosa similar.

²⁹⁴ Tomás Chicharro. *Ibíd.*, pàg. 118.

Vistes així les coses, els grans debats del període 1967-69 es resumeixen en dues actituds que només es diferenciaven pels matisos. Hi havia un acord global mostrant que els enfrontaments van ser totalment estèrils i que només obeïen a interessos de partit. Interessos, d'altra banda, que no sempre es basaven en una correcta interpretació del moment històric que es vivia²⁹⁵. Els matisos, doncs, es deuen trobar a veure, d'una banda, si la continuada activitat de portar el moviment obrer al carrer va ser més beneficiosa que negativa. D'altra banda, caldria veure fins a quin punt la manca de coordinació i d'estructuració interna, juntament amb una política més centrada en la fàbrica, no hauria enfortit el moviment obrer i l'hauria preparat millor per tenir un paper rellevant en la transició democràtica, que és allò que en el fons es dirimeix en aquestes converses del Centre de Documentació i Treball.

Si ens atenim als testimonis que hem entrevistat en aquesta recerca, veiem que sorgeix amb força la idea que les discussions no van ser ni interessants ni profitoses. Tanmateix, crida l'atenció el poc interès que despertaven en alguns militants que les van conèixer més o menys de prop. Consideren que les disputes en els organismes de direcció de Comissions Obreres eren com un soroll de fons, però, que en realitat no afectaven gaire la seva activitat com a líders sindicals en la seva empresa o sector.

A la CONC hi havia moltes discussions que a mi em patinaven perquè en lloc de parlar de diversos temes parlàvem de que Chicharro era un traïdor²⁹⁶. I això nos portava sessions i sessions i sessions. Per això jo sempre he estat una mica "reàccio" a l'aparato perquè allí no es parlava dels temes que afectaven a la gent, que interessaven a la gent. Es parlava de si la "huelga" general havia de ser política o no havia de ser política o de quin color havia de ser (...) Per a mi tot això no va ser important. Me vaig empenyar i vaig amenaçar que no hi tornaria més si havia de sentir el mateix (...) Els d'Hospitalet nos negaven a anar "enquestos" debats de principis, llavors potser se produïa aquest buit, de que tornàvem a lo mateix, tornàvem a reunir-nos entre "natros", tornàvem a ser República independent, fèiem les nostres pròpies elaboracions, els nostres propis balanços. El problema que teníem a Hospitalet era com arribar a les empreses, com arribar als treballadors i això era un gran problema perquè no teníem Seats, no teníem Pegasos no teníem grans empreses a l'Hospitalet. Teníem la Vanguard, teníem la Indo i a partir d'allí intentàvem estendre perquè tampoc era tan fàcil. No hi havia tanta organització i la participació de la gent es produïa en casos

---

²⁹⁵ Fos la idea de la imminent caiguda de la dictadura, o entendre que caiguda de la dictadura i revolució socialista eren pràcticament sinònims.

²⁹⁶ Tomás Chicharro va canviar la militància del FOC per la del PSUC, un fet que va ser motiu d'intenses polèmiques.

molt esporàdics, molt espontàneos (...) Nosaltres volíem ser més pragmàtics, més pegats a la gent i no tanta teoria de si havíem de ser de Catalunya, que si “huelga” general si o “huelga” general no²⁹⁷.

Aquest testimoni corrobora la gran contradicció en què el moviment obrer s'havia instal·lat. D'una banda, els organismes de direcció s'havien convertit en una instància ideal per a la lluita entre les diverses formacions polítiques que aspiraven a controlar el moviment obrer i a dirimir allí les seves diferències; d'altra banda, la lluita per les reivindicacions que afectaven els treballadors a les empreses o als rams es deixaven totalment a banda en mans de la inspiració, de la força i de la capacitat de cadascú. En la pràctica, el moviment obrer del període 1966-1969 es va moure en dos plans paral·lels que podien connectar entre si a través d'alguns militants, però aquesta connexió no es produïa sempre sense conflictes. Els líders sindicals de les empreses o d'algunes zones de l'àrea industrial coneixien bé les dificultats que hi havia a l'hora de poder plantejar reivindicacions de qualsevol tipus²⁹⁸, i volien concentrar tota la seva activitat a ampliar i estendre el moviment obrer. La contradicció provenia llavors de sindicalisme i moviment obrer entès com una eina política. L'interès i l'energia de les forces polítiques es va centrar en la segona qüestió descuidant la primera i això revertia negativament en la possible incidència del moviment obrer. Dit amb altres paraules, el moviment obrer dirigit des dels organismes de coordinació de Comissions Obreres no potenciava l'organització obrera prop de la classe treballadora, però paradoxalment se n'alimentava. Aquesta és la gran contradicció en què el moviment obrer es va moure entre 1966 i 1969 i la causa de fons que va contribuir a la debilitat estructural de Comissions Obreres.

El moviment obrer que havia viscut una conjuntura extraordinària el 1966, es trobava, a la fi de 1969 i inici de la dècada de 1970, resistint amb prou dignitat l'embranchida del règim: desposseïments de càrrecs, presó per a molts líders obrers i estat d'excepció. Això, però, no podia amagar una altra realitat paral·lela, el moviment obrer anava adquirint uns trets preocupants que començaven a marcar la seva existència. A la fi de 1969 el FOC desapareixia, i altres organitzacions polítiques similars, hereves

---

²⁹⁷ Jaume Valls i Piulats. Entrevista el 7 i el 14 d'abril de 1997. Àngel Rozas diu una cosa similar: *En las reuniones, la gente menos politizada acababa apartándose y, en las fábricas, la mayoría de los trabajadores no se enteraba de las cosas que ocurrían.* “CCOO 1968-69: Repressió i Crisi, 1ª part”, a *Quaderns*, edició del Centre de Treball i Documentació, núm. 1, Barcelona, 1981, pàg. 103.

²⁹⁸ Jaume Valls ho explicava en l'anterior paràgraf, però trobem punts de vista similars en altres testimonis. L'any 1969 Comissions Obreres comencen a adonar-se de les dificultats d'extensió que tenien els conflictes i de la importància que tenia treballar per trencar aquesta dinàmica. Hem vist més amunt, apartat 6.2, la tasca pedagògica que Comissions Obreres comencen a fer a través del seu butlletí *Comisiones Obreras informa*.

d'aquella, en prenen el relleu tot buscant l'emancipació de la classe treballadora a través d'un esdeveniment revolucionari doble: la caiguda de la dictadura i la revolució socialista. I el PSUC, progressivament enfortit, continuava centrant la seva estratègia en la caiguda imminent del règim franquista.

Que les organitzacions polítiques presents en el moviment obrer del període 1966-1968 veiessin Comissions Obreres com una oportunitat per dur a terme els seus objectius i les utilitzessin com una via per aconseguir-los, no va impedir que aquestes mateixes Comissions Obreres tinguessin vida pròpia al marge d'aquestes aspiracions. Alhora que els organismes coordinadors i dirigents discutien amb enorme tensió sobre l'estructura o l'estratègia de les CCOO, arreu del teixit industrial català arrelaven, lentament, però, progressivament, noves comissions obreres centrades en la millora de les condicions laborals dels treballadors. Sense aquestes organitzacions de base no es poden entendre les lluites obreres d'aquests anys enmig de la duresa i repressió del règim²⁹⁹. L'actitud que hem vist unes línies més amunt a l'Hospitalet, representada per Jaume Valls, buscant una línia de treball propera als interessos dels treballadors i allunyant-se de discussions poc assenyades, és una mostra del que va passar en molts indrets. És clar, però, que això tenia una contrapartida. Si els organismes coordinadors no realitzaven la tasca que els era encomanada, els rams i les diferents zones amb potencial reivindicatiu creaven illes separades i diferenciades entre si en les quals forjaven tradicions, costums i tarannàs diferents.

La vida de Comissions Obreres del període 1966-1968 corria en dues vies paral·leles rarament connectades entre si. El resultat visible d'aquesta situació va ser un moviment obrer dispers pel teixit industrial català, amb dificultats d'articulació, sense direcció ni previsió coordinada. Aquesta situació va anar conformant distintes maneres de fer i tradicions diverses segons el territori on s'estava. L'organisme que havia nascut destinat a aquesta tasca de coordinació, la Comissió Obrera Nacional de Catalunya, no va reeixir en l'intent de cohesionar i articular el moviment obrer de la Catalunya de fi de la dècada dels anys seixanta.

Malgrat això, aquest període d'enfrontaments no va resultar del tot estèril, perquè les forces polítiques van adquirir un bagatge i una experiència que no haurien pogut adquirir altrament i que va servir sens dubte per encarar el nou període que s'obria amb la dècada dels anys setanta³⁰⁰.

---

²⁹⁹ Veg. apartats 5.2 i 5.3.

³⁰⁰ *Este periodo, 1967-68, significa, para las CCOO, ciertos desgarrones internos, ciertos fraccionamientos de "línea política" (Sectores, Plataformas...), que, sin embargo, suponen al mismo tiempo una clarificación en el conjunto de los trabajadores. ¿Aceptamos o no aceptamos una efectiva línea de masas? ¿Llevamos hasta el fondo nuestra línea de aprovechamiento de las posibilidades legales? ¿Profundizamos o no en las alianzas de todo*

D'altra banda, l'experiència 1966-69 va servir també a les Comissions Obreres. Aquell últim any, 1969, alguns dirigents havien vist ja on residia la debilitat de l'organització³⁰¹ i quin era el repte de futur que s'havia d'encarar:

Las coordinadoras³⁰², deben encontrar las formas de ligarse a tales empresas, a los luchadores de vanguardia que hay en éstas, a los dirigentes efectivos de la acción ya que donde hay lucha, hay dirigentes obreros. Deben ayudarles en su lucha, organizarla si conviene, no para "controlar" sino para impulsar³⁰³ el movimiento. Esta debe ser la preocupación fundamental del Movimiento Obrero. Del acierto en cumplir esta función dependerá la consolidación y el surgimiento de nuevas C.O.³⁰⁴

Disputes i enfrontaments a banda, gairebé inherents a la mateixa existència de Comissions Obreres, el repte de fons per als nous temps quedava palès en aquest text: consolidació de les velles comissions obreres i sorgiment de noves, i totes estretament lligades a uns organismes veritablement coordinadors. Aconseguir millores laborals comportaria l'extensió i enfortiment de Comissions Obreres i d'això es seguiria que el moviment obrer pogués jugar un paper essencial en la lluita antifranquista i pel socialisme.

---

tipo de la clase obrera? ¿Nos dotamos o no de unas estructuras realistas, acordes al momento concreto, después de haber analizado la situación concreta? Cipriano García, "Diez años de lucha de la Comisión Obrera Nacional de Cataluña", a Cipriano García, José Luis López Bulla i d'altres *Sindicalismo en Cataluña*, Ed. Majoría, Col·lecció Escuela Sindical, Madrid, 1977, pàg. 23. Aquesta va ser una clarificació, sobretot, per al PSUC, força majoritària, a partir d'aquell moment, en els organismes de direcció de les Comissions Obreres de Catalunya.

³⁰¹ Ens referim a la preocupació per fer una tasca pedagògica des de les publicacions de Comissions Obreres. Veg. apartat 6.2.

³⁰² Majúscules a l'original.

³⁰³ Subratllat a l'original.

³⁰⁴ "Fortalecimiento de Comisiones Obreras", a Suplement de *Comisiones obreras informa*, Comisiones Obreras de Barcelona, agost 1969.

7. L'ECLOSIÓ DEL MOVIMENT OBRER , 1970-1973

7.1 La conflictivitat, protagonista

Decadència del règim i articulació de l'oposició

El 22 de juliol de 1969 es celebrà a Madrid la cerimònia oficial de la proclamació del príncep Joan Carles de Borbó com a successor de Franco. Aquella cerimònia era l'explicitació, d'una banda, de la decadència biològica del dictador¹ i, de l'altra, del fet que el règim s'havia de preparar davant un futur incert. La designació del príncep com a successor havia estat relativament senzilla, només dinou carlistes es negaren a votar-lo en el plenari de les Corts². Que finalment Franco es preocupés de la seva successió, convidava a pensar en un cert esgotament del règim, una situació que s'agreujava per l'actitud relaxada o progressivament absent del dictador³. L'entorn de Franco començava a preocupar-se per l'ascens de la conflictivitat tant en el món obrer com en la universitat. A aquest estat de coses calia sumar-hi els atemptats d'ETA, que trencaven la sensació d'invulnerabilitat que el règim havia aconseguit des de la fi de la guerra civil⁴. A més, l'Església, que sempre havia estat un reducte fidel, començava a prendre posicions i a distanciar-se. El 24 de febrer de 1969, Casimiro Morcillo havia estat proclamat president de la Conferència Episcopal i al cap d'un mes ja renunciava a l'escó de procurador en Corts. Dos mesos més tard, els bisbes publicaven una pastoral sobre l'u de maig i els bisbes catalans en feien una altra sobre sindicalisme. En aquesta mateixa època, el papa es referia a Espanya com un país en conflicte tot fent esment de l'estat d'excepció d'aquell any. Al mateix temps, la premsa prenia posicions, i davant l'augment de la conflictivitat i l'expressió d'aquesta a través de les vagues, demanava la regulació del dret de vaga⁵. En la mateixa línia, la revista *Cuadernos para el Diálogo* publicava el mes de febrer de 1970 un article afirmant que la vaga no era reconeguda oficialment però que la realitat l'anava *normalitzant*:

---

¹ Paul Preston explica que en aquest període Franco comença a desconnectar de les obligacions polítiques i dedica cada vegada més temps a la caça, a la pesca i al golf. En alguns ambients se l'anomenava *el cansado*. Paul Preston, *Franco "Caudillo de España"*, Ed. Grijalbo, Barcelona, 1994, pàgs. 930-931.

² La pràctica unanimitat de l'elecció no amagava, però, un cert recel vers al príncep. És conegut que la majoria dels procuradors a Corts votaren a favor de la designació de Joan Carles de Borbó com a successor de Franco moguts per la seva fidelitat al règim. Com va dir Jacques Georgel: *En 1969 no es Juan Carlos quien es "instaurado", sino Franco quien es plebiscitado*. Jacques Georgel, *El franquismo. Historia y balance, 1939-1969*, Ed. Ruedo Ibérico, París, 1971, pàg. 300.

³ Paul Preston, *Franco "Caudillo de España"...*, pàg. 931.

⁴ *Ibid.*

⁵ Entre d'altres ho demanaren els diaris *Ya*, *Madrid*, *Informaciones* i *Nuevo Diario*. "Huelgas y opinión pública", a *Cuadernos para el Diálogo*, núm. 76, gener 1970, pàg. 52.

La huelga es, sin duda, el hecho que más ha atraído la atención de la opinión pública en el mes de enero de 1970. No sólo por la intensidad y frecuencia de los conflictos -además de la gran huelga de la minería asturiana, las de Guipúzcoa, Navarra, Madrid, Barcelona, Sevilla y Cádiz-, sino también, y de modo fundamental, porque la huelga ha entrado como un hecho normal en una sociedad en evolución, y como un derecho que los trabajadores ejercen, tras treinta años de estar oficialmente prohibidas, tanto el hecho como la palabra (sic)⁶.

Dos mesos després, la mateixa revista *Cuadernos para el Diálogo* editorialitzava aquest tema tot reclamant una regulació del dret de vaga que ja s'imposava per la via del fet, cosa que el sindicat vertical no podia ignorar⁷. Que la situació descrita per *Cuadernos para el Diálogo* era clamorosa ho indica que a la fi d'aquell any i en plena discussió de la Llei Sindical, el procurador Goñi va defensar la regulació de la vaga argumentant la distància que hi havia entre la realitat i la llei. El procurador franquista s'expressava d'aquesta manera:

La huelga está prohibida. La huelga es ilegal. Igualmente está prohibido y es ilegal todo aumento de remuneración de más del 6'5%. Pero se produce una huelga y, con ella y gracias a ella, se obtiene un acuerdo del 14%. Y vale. Con un medio ilegal se ha conseguido un aumento ilegal. Y Estado y Gobierno se quedan tan anchos y aliviados de que se haya resuelto un conflicto. Viva el orden público⁸.

Que un *procurador en Cortes* s'atrevis a esmentar la realitat en el debat de la Llei Sindical indica fins a quin punt calava en el règim cada vegada més la presència del moviment obrer.

Seguint aquesta estela de pronunciaments en els mitjans legals del país, a últims del mes de novembre d'aquell any 1970, es va produir un fet insòlit en el col·legi d'advocats de Barcelona. Es va aprovar, gairebé per unanimitat, una declaració que contenia ni més ni menys que la sol·licitud d'amnistia i la supressió del Tribunal

---

⁶ Enrique Barón, "Conflictos, convenios y salarios", a *Cuadernos para el Diálogo*, núm. 77, febrer 1970, pàg. 12.

⁷ "Huelga y cierre patronal", editorial, *Cuadernos para el diálogo*, núm. 79, abril 1970, pàgs. 5-6.

⁸ La crònica diu que els procuradors van riure davant aquesta intervenció. "Ley sindical, tres procuradores abandonan los debates", (Informe), a *Cuadernos para el Diálogo*, núm. 87, desembre 1970, pàgs. 8-12.

d'Ordre Públic⁹. Les coses canviaven a un ritme creixent i això no passava desapercebut als addictes al règim, que començaren a pensar que la dictadura podia perdre el control del país i que calia situar-se davant les novetats que es produïen. Les diferents *famílies* del règim comencen a fer-se visibles i, entre d'altres apareixen *Fuerza Nueva* liderada per Blas Piñar¹⁰ o els anomenats oberturistes que s'agrupaven entorn de Fraga Iribarne¹¹.

No només es prenen posicions a l'interior del règim, també dins l'oposició política comencen a remoure's unes aigües fins aleshores massa tranquil·les. El mes de desembre de 1969 s'havia creat la Comissió Coordinadora de les Forces Polítiques de Catalunya¹². En aquesta comissió van participar un sector d'Esquerra Republicana de Catalunya, el Front Nacional, el Moviment Socialista de Catalunya, el PSUC i Unió Democràtica, tots ells representants de l'oposició al règim a Catalunya. Les Comissions Obreres no van formar part directament d'aquesta Comissió de Forces Polítiques, pel fet que no eren cap organització política. Malgrat això, només cal fer una ullada al manifest que la Comissió va publicar, per veure el pes i l'ascendent que el moviment obrer tenia sobre el conjunt de les forces polítiques que conformaven aquella Comissió¹³. Dels set punts del document, tres esmentaven les necessitats de la classe treballadora: el punt tres feia referència a la llibertat sindical, el quatre al dret de vaga i el cinc parlava de la necessitat d'adoptar mesures per al millorament de la classe treballadora¹⁴. Les Comissions Obreres representaven en aquell moment el que de més viu tenia l'oposició política al franquisme: ignorar-les era tant com arriscar-se a no existir.

A la fi de 1970, l'oposició de tot l'Estat va tenir ocasió de mostrar la seva capacitat mobilitzadora davant el consell de guerra iniciat a Burgos el tres de desembre contra

---

⁹ Marcelino Camacho, *Confieso que he luchado. Memorias*. Ediciones de hoy, Madrid, 1990, pàg. 295.

¹⁰ Dirigent ultranacionalista que considerava que el règim corria el perill de dissoldre's en una democràcia. *Fuerza Nueva* va agrupar els nostàlgics del franquisme a l'època de la transició a la democràcia.

¹¹ Fraga Iribarne, ministre de *Información y Turismo*, pretenia reformar alguns aspectes del règim per tal d'adequar-lo als temps sense haver de renunciar al poder. Paul Preston, *Franco "Caudillo de España"...*, pàg. 931. És també en aquest moment, desembre de 1969, quan apareixen els *Guerrilleros de Cristo Rey*, un grup paramilitar feixista amb molta presència els primers anys de la transició.

¹² La Comissió es va reunir al Vendrell a casa de Joan Raventós, que després seria el Secretari General del Partit Socialista de Catalunya.

¹³ Per raons de proximitat, el major pes requeia en el PSUC i en l'MSC, però l'activitat del moviment obrer feia que, de manera indirecta, també el tingués sobre les altres organitzacions polítiques.

¹⁴ El punt u es referia a les llibertats democràtiques, el dos reclamava l'amnistia general, el sis demanava el restabliment de l'Estatut de l'any 1932 i el punt set demanava la convocatòria de Corts Constituents escollides a través del sufragi universal. *Al pueblo de Cataluña*, editat pel PSUC, desembre de 1969. AHCONC fons PSUC V-2, carpeta PSUC (0006).

setze militants d'ETA. El consell de guerra va tenir ressò internacional¹⁵, i va ser un veritable revulsiu a l'interior del país. Al País Basc es va iniciar una forta contestació, que el règim va intentar deturar amb la proclamació de l'estat d'excepció per a Guipúscoa, però això no va impedir que el dia 18 de desembre esclatés una vaga general a Euzkadi¹⁶. Simultàniament es produïen manifestacions i aturades en diferents indrets de l'Estat en solidaritat amb els militants antifranquistes bascos sobre els quals planava l'ombra de la pena de mort. A Catalunya s'havien produït també manifestacions i aturades des del mes anterior a la realització del judici, però el dia 30 de novembre es va fer una jornada de protesta per l'imminent judici als activistes bascos¹⁷. El gran impacte, però, el va produir la tancada d'intel·lectuals al monestir de Montserrat el 12 de desembre. Els tancats van publicar un manifest que es va estendre per tota la geografia catalana i espanyola i obtingué un amplíssim ressò internacional. El manifest denunciava la legislació espanyola com a fruit de la guerra civil espanyola al servei d'una estructura social extremadament classista i anacrònica. Denunciava el règim per ignorar els drets dels pobles i nacions que configuraven l'estat espanyol i alhora clamava contra les tortures i els maltractaments sistemàtics de la policia. En el mateix manifest es reclamaven les llibertats democràtiques i, davant la més que probable sentència de pena de mort per als joves activistes bascos, demanaven l'abolició de la pena capital¹⁸. El tancament a Montserrat va durar dos dies¹⁹, però la personalitat d'alguns dels tancats va fer que s'obtingués una àmplia repercussió popular²⁰.

---

¹⁵ Es van produir nombroses manifestacions i crides del governants a no executar la pena màxima.

¹⁶ La mobilització a Euzkadi va tenir una gran repercussió. Carme Molinero i Pere Ysàs observen que l'any 1970 es produeix un pic de conflictivitat, només comparable al de 1976 iniciada la transició. La mobilització que es produeix a Euzkadi amb motiu del consell de guerra de Burgos és la raó principal que addueixen els autors per justificar aquell augment inusitat en la conflictivitat de 1970. Carme Molinero i Pere Ysàs, *Productores disciplinados y minorías subversivas. Clase obrera y conflictividad laboral en la España franquista*, Siglo Veintiuno de España editores, Madrid, juny 1998, pàgs. 97-98.

¹⁷ Segons Carme Molinero i Pere Ysàs, la mobilització a Catalunya va ser de menor intensitat. *Ibid.*, pàg. 106.

¹⁸ *Tots volem la pau*, Montserrat, 13 de desembre de 1970. ANC, fons Vidal Aunós, inv. 8, sig. sist 137, sig top. 00.1.09.53

¹⁹ Els tancats van sortir el dia 14 davant la pressió policial i l'amenaça d'entrar de manera violenta dins del monestir. L'autoritat governativa, en represàlia, va retirar passaports i va imposar unes fortes multes. Joan B. Culla "Del pla d'estabilització a la fi del franquisme (1959-1975)", dins Borja de Riquer i Joan B. Culla, *El franquisme i la transició democràtica 1939-1988*, Edicions 62, Barcelona 1989, vol VII, pàg. 389.

²⁰ Al tancament de Montserrat hi van assistir unes tres-centes persones. El fet que hi assistissin cantants tan coneguts com Joan Manuel Serrat, Raimon, Guillermina Motta o Francesc Pi de Serra, va determinar una gran difusió popular de la tancada. No menys important va ser la presència d'altres intel·lectuals de reconegut prestigi, com ara Joan Oliver, Joan Brossa, Terenci Moix, Montserrat Roig, Manuel Sacristán, Antoni Tàpies, Núria Espert, Josep Benet, que aconseguiren una ampliació de l'impacte en altres sectors de la societat. *Ibid.*

El règim, escorat vers el seu vessant més intransigent, volia donar una imatge de fortalesa, que més aviat es va transmutar en duresa sense aconseguir transmetre la fermesa desitjada. El dia 15 de desembre, davant l'allau de protestes desencadenades per la celebració del judici de Burgos, es va suspendre l'article 18 del *Fuero de los Españoles* que garantia l'*habeas corpus* dels detinguts. Dos dies més tard, es produïa una magna concentració a la plaça d'Oriente en suport al *Caudillo* i al seu govern. El dia 28 es van publicar les condemnes entre les quals destacaven sis penes de mort²¹. Dos dies més tard, el 31 de desembre, Franco anuncia en el seu discurs de cap d'any la commutació de les penes de mort. Molt probablement la mobilització interna del país i les pressions internacionals van decantar el règim per la *magnanimitat*, però l'esclatxa ja s'havia produït. El judici de Burgos, lluny de representar una fita de fortalesa per al règim, va aconseguir tot el contrari. L'oposició semblava trobar més punts d'unió que de discòrdia, superant velles lluites fratricides, i alhora sabia trobar la manera d'obtenir ressò enmig d'un estricte control informatiu. El gest de commutar les penes de mort no aconseguia rentar la cara al règim, alarmava els franquistes més extrems i donava ales a l'oposició, que podia entendre aquell acte com una victòria fruit de la mobilització assolida. Amb el judici de Burgos i les seves seqüeles, es començava a visualitzar la decadència del règim i la del mateix dictador²².

Tots aquests esdeveniments anunciaven una nova etapa en la lluita antifranquista, en l'organització, però també, i molt important, en l'ampliació i en la moral per fer front a les dificultats que suposava enfrontar-se a la massa pètria del règim. Es començaven a trobar esclatxes sobre les quals fer forat i en aquesta tasca el moviment obrer hi tenia un paper principal.

Aquest paper destacat de Comissions Obreres en la lluita antifranquista es reconeix quan, el mes de febrer de 1971, es fa una reunió preparatòria per constituir el que després s'anomenaria Assemblea de Catalunya. En aquesta reunió, ja hi formaven part, a més dels partits de la Comissió Coordinadora de les Forces Polítiques de Catalunya, associacions i organitzacions civils com ara cristians de base, associacions de veïns, l'assemblea permanent dels intel·lectuals tancats a Montserrat i com un

---

²¹ Penes de mort assignades a Francisco Javier de Izco, José Mª Dorronsoro, Eduardo Uriarte, Mario Onaindía, Joaquín Gorostidi i Francisco J. Larena.

²² Rafael Alberti, abans de conèixer la sentència, havia expressat en un poema la situació sense sortida del règim: tant si hi havia pena de mort com no, la mort del règim i la del mateix dictador eren a prop. El poema es titula *Condena* i diu així: Si *los condenas a muerte,/ y los matas,/ ellos serán los seis clavos/ de tu caja,/ los seis clavos de tu vida,/ los últimos,/ si los matas./ Ellos serán los seis clavos/ los últimos,/ de esa España,/ que sólo sabe a muerte,/ triste España,/ que sólo existe en el mundo/ cuando de la muerte habla./ Cuando sólo/ por ti la mano levanta/ para matar,/ pues la muerte,/ es la vida de esa España./ Pero los mates o no,/ tu muerte está ya cercana,/ ya estás muerto,/ muerto,/ muerto./ Y en la tapa/ de tu ataúd/ hay seis clavos/ que la clavan,/ que para siempre la clavan.* Roma 8 de desembre de 1970. AHCONC, fons PSUC V-2.

element de pes, Comissions Obreres²³. L'Assemblea de Catalunya pretenia representar tota la ciutadania recollint un ampli ventall de sensibilitats polítiques, i per això el programa de quatre punts que es va pactar va recollir les reclamacions essencials de la democràcia: l'amnistia general, les llibertats democràtiques, el restabliment provisional de l'Estatut d'Autonomia de 1932 i la lluita coordinada de tots els pobles peninsulars²⁴. Les Comissions Obreres de 1971 apostaven per la participació en aquest organisme unitari seguint la línia traçada pel PSUC. Aquesta línia consistia a prioritzar la unió dels antifranquistes i alhora vincular la lluita antifranquista amb la lluita dels treballadors per aconseguir les llibertats sindicals i obtenir millores laborals i socials.

Finalment, el 7 de novembre d'aquell mateix any es va constituir a l'església de Sant Agustí l'Assemblea de Catalunya iniciant un camí que duria aquest organisme a ser el representant més viu de la societat catalana i alhora l'estructura millor organitzada del panorama antifranquista de tot l'Estat. Comissions Obreres hi va tenir un paper principal, aportant el contacte de la classe treballadora amb altres sectors populars, amb la cultura i fins amb la burgesia antifranquista²⁵. D'altra banda, la decisió de participar en aquest organisme unitari va tenir, a més de l'esmentat contacte amb altres sectors del país, un paper decisiu en l'assumpció que féu la classe treballadora catalana dels drets nacionals. Francesc Frutos, líder de Comissions Obreres, ho expressava així en 1977, tot just adquirides les llibertats democràtiques:

La asunción del problema nacional por la clase obrera es la más segura garantía de que el neo-lerrouxismo fracasase en sus nuevos intentos de dividir a los trabajadores y al pueblo de Cataluña a través de los agentes de Fraga y aliados, que, aprovechando las grandes dificultades de información de los trabajadores inmigrados, aspiran a la introducción del pensamiento fascista y centralista anticatalán. Al mismo tiempo, es la única garantía de que la solución al problema nacional catalán tenga en cuenta todos los

---

²³ El document d'aquesta reunió preparatòria recull punt per punt tots els principis que s'havien consensuat en la constitució de la Comissió Coordinadora de les Forces Polítiques de Catalunya de desembre de 1969. *Cap a l'Assemblea de Catalunya*, Barcelona, febrer 1971, ANC, fons Vidal Aunós, inv. 8, sig. sist 158-UA, sig. top. 00.1.09-53 1-4.

²⁴ Joan B. Culla "Del pla d'estabilització a la fi del ...", pàg. 390. A partir d'aquests quatre punts va derivar l'eslògan que va fer fortuna els últims anys del franquisme: *Llibertat, amnistia i Estatut d'Autnomia*.

²⁵ Les Comissions Obreres aportaran a l'organisme unitari experiència en la lluita i difusió entre la classe treballadora dels principis de l'Assemblea de Catalunya. A canvi, el moviment obrer obtindrà el suport de l'Assemblea en les seves reivindicacions. "Por la unidad del movimiento obrero", a *Lluita obrera*, Comissió Obrera Nacional de Catalunya, número extraordinari, març 1973, pàgs. 9-10. Sebastian Balfour opina que la relació de les Comissions Obreres amb l'Assemblea de Catalunya va impedir la formació d'un sindicat nacionalista tot i que la militància en la plataforma unitària va privar de moltes energies a l'organització obrera. Sebastian Balfour, *La dictadura, los trabajadores...*, pàg. 179.

*intereses de la clase obrera y margine las soluciones de carácter estrechamente burgués. La clase obrera de Cataluña y, en concreto, las Comisiones Obreras, al asumir la defensa del problema nacional, intentaron continuar encabezando la lucha por su solución*²⁶.

És a dir, Paco Frutos hi veu un moviment d'anada i tornada en la participació de les Comissions Obreres a l'Assemblea de Catalunya. D'una banda, la classe treballadora assumeix plenament les reivindicacions de caràcter nacional i, d'altra banda, el moviment obrer aconsegueix que els interessos de la classe treballadora siguin presents en la lluita per la democràcia davant una burgesia disposada a marginalitzar les necessitats dels treballadors²⁷. En els anys anteriors Comissions Obreres havia assumit amb claredat la defensa de les llibertats nacionals i havia decidit que l'òrgan més alt de coordinació tindria la denominació de *Nacional de Catalunya*²⁸. Ara, assolida ja una certa solidesa de Comissions Obreres i participant de ple dret i amb entusiasme en l'Assemblea de Catalunya, Comissions Obreres fa un pas endavant i assumeix la reclamació de les llibertats nacionals com una part del patrimoni de la classe obrera catalana. En aquests anys, apareix de manera reiterada en les publicacions de Comissions Obreres la qüestió nacional catalana com un element més de la lluita obrera, íntimament relacionada amb els interessos dels treballadors:

Es de gran importancia vital que los trabajadores, espina dorsal del país, comprendan cada día con mayor claridad la gran importancia que revisten las libertades nacionales para todos los pueblos de España. Ningún pueblo que aspire a la libertad puede estar en contra de los anhelos de libertad y autodeterminación de otras naciones. Para poder triunfar plenamente, los trabajadores han de plantearse conquistar todas y cada una de las libertades, han de marchar unidos en un frente amplio con todas aquellas fuerzas interesadas en acabar con la ilegalidad fascista, restableciendo el derecho de Cataluña, Galicia y Euskadi a ser dueños de sus propios destinos. Esta es una tarea que interesa y concierne a toda la clase obrera que vive y trabaja en Cataluña, independientemente de su origen y procedencia geográfica (...) junto a la lucha por las aspiraciones nacionales del pueblo catalán, los trabajadores de Cataluña han de plantearse en cada

---

²⁶ Les paraules de Francesc Frutos es refereixen molt concretament a la participació de les Comissions Obreres a l'Assemblea de Catalunya. Paco Frutos, "Movimiento obrero-movimiento democrático", a Cipriano García, José Luis López Bulla i d'altres *Sindicalismo en Cataluña*, Ed. Mayoría, Col·lecció Escuela Sindical, Madrid, 1977, pàg. 88.

²⁷ De fet, el que diu Francesc Frutos té molt a veure amb el que s'indicava en la *Lluita obrera* de març de 1973. Veg. nota 25.

²⁸ Vegeu capítol 6.

*fábrica o centro de trabajo la intensificación de las acciones por sus reivindicaciones específicas, ya que sólo ligando estrechamente las reivindicaciones generales y las concretas con la actividad diaria es posible incorporar a la acción a un número cada vez mayor de la clase obrera*²⁹.

No tot es quedava en declaracions de bones intencions ni en la proclamació dels principis que els guiaven. La presència de Comissions Obreres a l'Assemblea de Catalunya no era pas testimonial, hi havia la voluntat de participar buscant el paper principal que, segons creença pròpia, els pertocava:

*La labor de estas comisiones*³⁰ *no debe limitarse a hacer acto de presencia, sino responder a la importancia que el movimiento obrero tiene en Barcelona, a nivel de Cataluña y de todo el Estado Español, y ser conscientes del papel dirigente que el movimiento obrero debe de jugar en todas las alianzas y organizaciones unitarias y de coordinación con otras fuerzas*³¹.

La diferència d'interessos amb els altres sectors de la societat que eren representats a l'Assemblea de Catalunya no havia d'empetir les aspiracions del moviment obrer, ans al contrari, la connexió amb aquests sectors de la societat esdevenia important en la mesura que aquests podien conèixer de prop la realitat de la classe treballadora i alhora l'ajudaven a sostreure's de l'aïllament a què la dictadura els condemnava³².

Per totes aquestes qüestions, els primers anys de la dècada dels setanta marquen una ratlla que diferencia clarament el passat i el futur tant del règim com de l'oposició. Les Comissions Obreres van desenvolupant-se, jugant cada vegada més un paper central en la lluita antifrancista. Alhora, el règim inicia un procés de decadència i sovint ha d'utilitzar més recursos i esforços per controlar la intensa vida política del país. Els primers anys setanta van significar un període de consolidació per a Comissions Obreres: hi va obtenir un ampli reconeixement social i va aconseguir aprofundir la incidència en el món del treball, però aquesta major presència va ser contestada per la

---

²⁹ "Llibertats nacionals, 1972", a *Lluita Obrera*, Comissió Obrera Nacional de Catalunya, núm. 3, agost 1972, a Pere Gabriel, Carme Molinero i d'altres, *Comissions Obreres de Catalunya 1964-1989*, Ed. Empúries, Barcelona, 1989, pàgs. 228-230.

³⁰ Es refereixen als representants de Comissions Obreres en l'Assemblea de Catalunya o en altres organismes unitaris.

³¹ *A la Coordinadora Local de CCOO de Barcelona. De la Coordinadora de Transportes y Comunicaciones*, 2 de novembre de 1972, AHCONC, Carpeta Barcelona, I CONC 1C, pàg. 2

³² La coincidència amb l'objectiu d'acabar amb la dictadura era l'argument més repetit, però també es troba en alguns escrits la necessitat d'estendre el coneixement de Comissions Obreres més enllà de l'entorn obrer. *¡Viva el primero de Mayo!*, Coordinadora Local de Comisiones Obreras de Barcelona, 26 d'abril de 1973: AHCONC, carpeta Barcelona I CONC 1C, pàg. 1.

dictadura d'una manera sagnant. El 21 de juliol de 1970 la policia va matar tres treballadors de Granada que estaven en vaga pel conveni de la construcció. El 13 de setembre de 1971, Pedro Patiño, obrer de la construcció i militant del PCE, va ser assassinat mentre repartia fulls volants a la carretera de Leganés-Getafe (Madrid). El 18 d'octubre següent, queia assassinat el treballador de la SEAT (Barcelona) Antonio Ruiz Villalba. El 10 de març de 1972, morien a mans de la policia dos obrers a El Ferrol, i el 29 de març de 1973 era assassinat Manuel Fernández Márquez en un conflicte de la construcció. La virulència del règim, però, no va aturar l'onada expansiva del creixement i de la presència del moviment obrer arreu. En el mes de juliol de 1972, l'editorial de *Cuadernos para el Diálogo* afirmava que:

*La clase obrera está muy presente en España y, a fuer de sinceros, habrá que reconocer que representando un papel de protagonista en la difícil encrucijada de nuestros días. Si hay un concepto sobre el que la realidad de los hechos se ha impuesto, un esclarecimiento inevitable ha sido éste de la clase obrera. La clase obrera, el movimiento obrero, están vivos en nuestra sociedad, por encima de los propósitos y programas de integración superclasista*³³.

Radicalització

El 29 d'octubre de 1969 José Solís Ruiz, etern ministre del Movimiento i ahora Delegado Nacional de Sindicatos³⁴, havia estat remogut del càrrec dins una àmplia remodelació del govern que va donar pas als joves tecnòcrates de l'Opus Dei. L'estil de José Solís havia exhaurit ja totes les seves possibilitats³⁵, ara es confiava el control sindical de la classe treballadora a un personatge sobri en consonància amb la personalitat dels ministres tecnòcrates encarregats d'una posada al dia del règim. Enrique García Ramal es va apresurar a promoure una nova limitació salarial que aquesta vegada es situava en el 6'5% per als convenis de menys de dos anys i en un 8% per a la resta³⁶. El ministre es va estrenar també amb un decret sobre els conflictes col·lectius, recollint l'ànsia del règim per controlar el moviment obrer ara que desbordava les previsions més pessimistes. El 22 de maig de 1970 es publicava el nou decret de regulació de la conflictivitat col·lectiva que, seguint l'estil ambigu i confús del sindicat vertical, declarava que participar en un conflicte ja no era motiu

---

³³ "Prensa obrera", (editorial), a *Cuadernos para el Diálogo*, núm. 106, juliol 1972, pàg. 6.

³⁴ José Solís va ser nomenat Secretario General del Movimiento en 1957.

³⁵ Vegeu capítols 3 i 5.

³⁶ El decret es va publicar el 9 de desembre de 1969.

d'acomiadament, alhora, però, que l'acomiadament s'admetia en el cas que es produís l'absència dels treballadors a la feina o si es produïa falta de rendiment. Els equilibris realitzats amb l'ús de la llengua no amagava la realitat: el dret de vaga continuava proscrit a Espanya, i si els treballadors utilitzaven aquest mètode per pressionar la patronal corrien el risc de ser acomiadats. Per contra, es reconeixia el dret del tancament empresarial com a resposta a la conflictivitat obrera³⁷.

Al marge de les normes i els decrets del govern, la conflictivitat obrera va experimentar un increment importantíssim a partir de 1970, tot mantenint-se en un nivell alt els darrers anys del franquisme. Barcelona es va convertir, aleshores, en la província en què es registrava major conflictivitat laboral. Barcelona va destacar, en 1971, pel nombre de conflictes, pel nombre de treballadors afectats i pel nombre d'hores perdudes; en 1972 i 1973, Barcelona va ser la província d'Espanya que va tenir major nombre de conflictes, i aquest últim any i 1974 van destacar pel nombre de treballadors afectats pels conflictes³⁸. La conflictivitat obeïa a la capacitat de mobilització que amb el temps adquiria el moviment obrer, a la importància progressiva dels convenis i, sovint a la ineptitud de la patronal a l'hora d'encarar un conflicte amb els treballadors. Acostumada a tenir la força, la patronal va optar en la majoria de casos per un enfrontament amb els treballadors, que en moltes ocasions enverinava els conflictes.

La revisió dels convenis era sempre un moment delicat, ja que era on els treballadors dipositaven l'esperança d'obtenir millores efectives. Revisant les plataformes reivindicatives d'aquesta època, s'observa que, a més de l'augment salarial de rigor, es demanaven altres aspectes, la majoria coincidents: jornada de 40 hores setmanals, el 100% de salari en cas de malaltia o accident i canvis en els mètodes de control del treball. Les nòmines salarials tenien dos conceptes fonamentals, un era el salari base que era fix i un altre una part flexible que depenia de complir els temps de producció establerts i que s'anomenava prima. La batalla per les primes va ser el motor de molts conflictes, perquè els treballadors consideraven que els temps establerts forçaven a un ritme inhumà³⁹. Aquest era el cas de l'AEG de Terrassa, que va iniciar el seu conflicte el mes de març de 1970. En la plataforma del conveni es reivindicaven aquests punts

---

³⁷ Carme Molinero i Pere Ysàs, *Productores disciplinados...*, pàg. 76.

³⁸ *Ibid.*, pàg. 106.

³⁹ En algunes fàbriques se sotmetia els treballadors a una prova de temps sense avís previ: passar la prova els comportava una forta pressió emocional. Era corrent que el lloc de treball de controlador dels temps s'oferís als treballadors que mostraven major docilitat i predisposició favorables a l'empresa, la qual cosa feia aquesta figura força impopular entre la resta de treballadors.

a més d'un salari base de 350 ptes.⁴⁰, l'eliminació de contractes eventuais i la jubilació als 55 anys per a les dones i als 65 anys per als homes. El 2 de març de 1970 esclatà el conflicte quan van ser acomiadats dos jurats d'empresa en arribar tard a una sessió de negociació del conveni. El procés de negociació s'havia endurit feia un quant temps i aquest va ser el punt en què la patronal va considerar que havia de dir prou, no només a les aspiracions econòmiques i socials dels treballadors sinó també a la possibilitat de reunir-se: els representants sindicals havien justificat la tardança en llur participació en una assemblea de treballadors realitzada a l'hora de l'entrepà. La progressiva organització de comissions obreres en el si de les empreses, més la presència de càrrecs sindicals compromesos, anava trencant barreres, i allò que abans era inimaginable ara es començava a produir. Si en una empresa hi havia un nucli de treballadors disposats a trencar les normes, s'engegava una dinàmica de contactes previs que acabaven cristal·litzant en la realització d'una assemblea en la qual es deliberava sobre la postura que aquells representants havien de prendre davant la patronal. Aquesta ho veia amb escàndol, atès que no estava acostumada a la negociació ni tampoc al concert previ dels treballadors en assemblea. L'acomiadament dels dos jurats d'empresa a l'AEG de Terrassa era, doncs, la resposta contundent a aquella situació inadmissible i l'advertiment als treballadors que no es tolerarien situacions com aquella. A partir d'aquí comença el conflicte, que es concreta en tres primers dies d'atur seguits del tancament de l'empresa per ordre governativa. Els treballadors comencen una dinàmica d'assemblees en una parròquia per tal d'afrontar el conflicte d'una manera unida. Així les coses, la readmissió dels treballadors acomiadats i la possibilitat de fer assemblees a l'hora d'esmorzar passa a ser la reivindicació prioritària. L'assemblea expressa aquesta decisió a través del *todos o ninguno* que tant va prodigar-se en les lluites obreres de la dècada dels setanta. L'empresa inicia un procés de divisió dels treballadors a través de trucades telefòniques, telegrames i visites personals per tal d'arribar a acords individuals i intentar trencar d'aquesta manera el moviment unitari dels treballadors. Les assemblees es succeeixen, la policia cerca els treballadors contínuament i en aquest estat de coses passen 55 dies, la vaga més llarga des de *Laminación de bandas en frio* de Echevarri a darrers de 1966⁴¹. A la fi del procés van quedar pel camí catorze detinguts i setanta-un acomiadats⁴². La vaga de l'AEG va prendre una gran dimensió

---

⁴⁰ L'equivalent de 2'10 euros. En aquell moment el salari base estava fixat en 120 pts. equivalent a 0'72 euros.

⁴¹ Aquesta circumstància fa que *Cuadernos para el Diálogo* li dediqui la seva atenció. J. Fabre, "AEG de Tarrasa: dos meses de huelga", núm. 80, maig 1970, pàgs. 27-28.

⁴² *46 años de cárcel por una huelga*, Comité del Vallés de la Liga Comunista Revolucionaria, 28 de juny de 1972: AHCONC carpeta Lliga Comunista Revolucionària V.4

per la durada i la duresa de l'enfrontament i des de llavors va ser un punt de referència tant per a empresaris com per a treballadors⁴³.

Aquell any 1970 s'havia iniciat amb un nou conflicte a *la Maquinista Terrestre i Marítima*, que també rebutjava el sistema de primes imposat considerant-lo injust. L'escalada de vaga, repressió policial, acomiadaments i més vaga es va reproduir també ara⁴⁴, igual que a la SEAT, que va començar a negociar el VI conveni d'empresa, i que va acabar amb el saldo de deu treballadors acomiadats⁴⁵. Uns processos molt similars es produeixen a la fi d'aquell mateix any 1970. A l'empresa metal·lúrgica de Sabadell *Blansol* es produeix el mes d'octubre, el locaut després de l'acomiadament d'un treballador i de diferents actes de protesta⁴⁶. El mateix mes, a Macosa s'acomiaden quaranta treballadors⁴⁷ i a l'empresa de radiotelevisió *Lavis* s'acomiaden el mes de desembre dos jurats d'empresa que informen sobre la marxa del conveni⁴⁸. Tots aquests conflictes tenen un procés molt similar: Hi ha una plataforma reivindicativa dels treballadors davant la possibilitat de renovació del conveni, es realitzen assemblees per tal d'informar de la marxa de les negociacions i fixar la postura dels treballadors. Tot seguit apareix la represàlia de l'empresa, que pot anar des de la suspensió de feina i sou per un dia a l'acomiadament fulminant. Les sancions comporten més protestes i el desplaçament a un segon terme de les reivindicacions econòmiques i socials de la plataforma fent passar al primer lloc la petició de la retirada de les sancions i dels acomiadaments. Quan el conflicte es troba en tota la seva magnitud, acostuma a aparèixer la policia, es fan detencions i l'empresa decreta el locaut. D'aquesta manera els treballadors es veuen obligats a negociar individualment el reingrés aïllant així els líders de la protesta. En aquestes condicions els treballadors veuen molt difícil d'aguantar una vaga per trencar la resistència dels empresaris i si, malgrat aquestes eventualitats, la vaga resisteix tots aquests entrebancs el conflicte esdevé un punt de referència de la lluita obrera⁴⁹.

---

⁴³ A banda de l'enfrontament amb la patronal, a l'AEG de Terrassa hi va haver també un enfrontament sindical entre els partidaris de la línia més pactista del PSUC i els radicals representats per altres grups com ara la LCR. La vaga de l'AEG de Terrassa va esdevenir, també un punt de referència per a les lluites internes dels grups polítics presents en el moviment obrer de l'època. Aquesta qüestió es tractarà amb més profunditat més endavant.

⁴⁴ 11 treballadors acomiadats. *Los obreros de la Maquinista a toda la clase obrera*, C.O. de la Maquinista Terrestre y Marítima, març 1970: ANC, fons A. Manent, inv. 9, sig. sist. 601.4.

⁴⁵ Faustino Miguélez Lobo, *SEAT, la empresa modelo del régimen. Luchas obreras y condición de fábrica*, Ed. Dopesa, col·lecció Dossier Mundo, Barcelona, 1977, pàg. 170.

⁴⁶ *A todos los trabajadores*, s/d: ANC, fons Remei Ramírez, inv. 7, sig. sist. 007.05.86.

⁴⁷ *Declaración de la asamblea a todos los trabajadores de Macosa* (asamblea obrera de Macosa), s/d: ANC, fons Remei Ramírez, inv. 7, sig. sist. 007.05.42.

⁴⁸ *Reflexión al finalizar 1970*: ANC, fons Remei Ramírez, inv. 7, sig. sist. 007.05.38.

⁴⁹ Aquest punt de referència no sempre és positiu. En aquells moments hi havia una forta influència de grupuscles polítics molt radicalitzats que lideraren alguna d'aquestes protestes. La política d'enfrontament sistemàtic va ser molt discutida per les Comissions Obreres influïdes pel

Aquest és el cas del conflicte de l'empresa Harry Walker que es produeix entre la fi de 1970 i el principi de 1971. La lluita d'aquesta empresa metal·lúrgica de Barcelona va durar seixanta-dos dies i es va convertir en el paradigma de tots aquells conflictes que es van viure aferrissadament a l'inici de la dècada dels setanta.

La Harry Walker era una empresa que fabricava accessoris de l'automòbil i pertanyia al grup Solex amb fàbriques a Nanterre i a Torí. Tenia prop de cinc-cents treballadors i estava en plena expansió. Per aquesta raó havia seguit una política de forta contractació amb la característica que la majoria de contractes nous eren signats només per tres mesos. L'eventualitat de bona part dels treballadors va afavorir la presència de joves estudiants fortament polititzats⁵⁰. A la fi d'any van començar a produir-se protestes⁵¹, que van ser contestades amb sancions. La resposta de l'empresa provocà la reunió dels treballadors en assemblea i la determinació d'una plataforma reivindicativa que demanava la suspensió de les sancions, l'augment salarial de 3.000 ptes. mensuals sense distinció de categories, la supressió dels contractes eventuais i la desaparició de les hores extres⁵². Per donar suport a les reivindicacions de la plataforma s'inicien noves aturades parcials, que són contestades de manera enèrgica per l'empresa. El dia 17 de desembre són acomiadats nou treballadors i la policia fa acte de presència a l'entrada de la fàbrica. L'endemà es produeix la primera aturada total i l'empresa acomiada quatre treballadors més i amenaça la resta de suspensió de feina i sou si la vaga no s'acaba immediatament. Aquell mateix dia, davant la falta de resposta dels treballadors, l'empresa decideix acomiadar tots els treballadors i la policia desallotja la fàbrica. Mentrestant, a les assemblees s'ha escollit un comitè unitari que substitueix els enllaços i jurats, i la readmissió dels acomiadats esdevé la reivindicació principal⁵³. La unitat es trenca a la darrera de desembre i un grup de treballadors decideix reincorporar-se a la feina: al principi de gener comença a haver-hi discrepàncies entre els diferents grups polítics que lideren la lluita. L'11 de gener el comitè unitari publica un document acusant els

---

PSUC i això va ocasionar fortes disputes per la manera com s'havia d'actuar davant dels conflictes. Veg. nota 43.

⁵⁰ Julio Sanz Oller, *Entre el fraude y la esperanza. Las Comisiones Obreras de Barcelona*, París, 1972, pàg. 259.

⁵¹ A Rafael Pradas i Jaume Fabre, "El transfondo de unos conflictos", a *Cuadernos para el Diálogo*, núm. 87, febrer 1971, pàg. 37, es diu que les causes de les aturades parcials anteriors a l'esclat del conflicte es van produir en protesta per les males condicions sanitàries i higièniques d'una de les naus de treball. A *La lucha en Harry Walker*, Obreros de Harry-Walker organizados en torno a *Proletario*, 18 desembre 1970 (ANC, fons Remei Ramírez, inv. 7, sig. sist. 007.05.108), es diu que les primeres protestes es van produir pel ritme fort de treball.

⁵² Rafael Pradas i Jaume Fabre, "El transfondo de...", pàg. 37. A *La lucha en Harry Walker...*, a aquestes reivindicacions s'afegeix la supressió de les primes.

⁵³ La narració dels fets s'ha realitzat a través de *La lucha en Harry Walker...*, i de "La huelga de Harry Walker, su desarrollo y enseñanzas", a *Frente Libertario*, París, 1971, suplement núm. 8: ANC, fons Remei Ramírez, inv. 7, sig. sist. 7.1.84.1.

militants del PCE (i) d'esquirols en abandonar la lluita⁵⁴, i els trotsquistes, que se situen entorn del grup *Proletario*⁵⁵, són expulsats del comitè unitari, acusats de manipular de manera partidista la lluita de la Harry Walker⁵⁶. Mentre els treballadors continuen la vaga, la magistratura de treball número vuit de Barcelona dicta una sentència sorprenent per a l'època. El dia 27 de gener de 1971, José Antonio Somalo, magistrat del treball, llegeix la sentència que considera excessiva la sanció d'acomiadament dels tretze treballadors i la declara improcedent, tot deixant a l'àrbitri de l'empresa de readmetre o d'indemnitzar els treballadors⁵⁷. Considera improcedent també la suspensió de feina i sou per temps indefinit a la resta dels treballadors perquè en realitat equivaldria a un acomiadament⁵⁸. La sentència va donar moral als treballadors i de manera indirecta va obligar l'empresa a acceptar algunes reivindicacions plantejades pels treballadors: es van aconseguir millores en el sistema de primes, hi va haver augment salarial i es van suprimir els contractes eventuais. Els detinguts foren alliberats i els acomiadats van ser indemnitzats⁵⁹. El 15 de febrer es va retornar al treball amb una sensació agredolça produïda per haver d'acceptar l'acomiadament dels líders, però havent aconseguit una indubtable victòria moral. La lluita de la *Harry Walker* va esdevenir una fita, un referent en la lluita obrera pel nombre de dies de vaga i per les millores, tot i que relatives, assolides. De tota manera, aquesta no era tota la veritat. La forta eventualitat de l'empresa havia facilitat la presència en el conflicte de diferents grups radicals que rebutjaven la línia oficial de Comissions Obreres. Hi havia el PCE (i), escindit del PSUC, hi havia el grup *Proletario*, auspiciat pel grup trotskista LCR, i hi havia militants de les Plataformes Anticapitalistes⁶⁰ i d'altres grupuscles sorgits, també, de la diàspora del FOC⁶¹. Aquesta situació fa que immediatament sorgeixin disputes internes i acusacions creuades de manipulació. El PCE (i), minoritari i amb poca influència en la lluita, opta per desmarcar-se'n i és favorable a acabar el

---

⁵⁴ Prenen la decisió de reincorporar-se perquè no veuen futur a la lluita.

⁵⁵ Afins a la LCR.

⁵⁶ Antonio Sala i Eduardo Durán, *Crítica de la izquierda autoritaria en Cataluña 1967-1974*, Ruedo Ibérico, París, 1975, pàg. 118 i "La huelga de Harry Walker, su desarrollo...".

⁵⁷ El decret de llei de 22 de maig de 1970 deixava en mans de l'empresa la possibilitat de no readmetre els treballadors acomiadats, tot i que es reconeixia el dret dels treballadors a rebre una indemnització. Les indemnitzacions es van fixar entre 15.000 i 55.000 ptes. (entre 90 i 330 euros)

⁵⁸ "Harry-Walker", a *La Vanguardia*, dijous 28 de gener de 1971.

⁵⁹ Julio Sanz Oller, *Entre el fraude y la esperanza...*, pàg. 262.

⁶⁰ Aquesta lluita suposaria també el trencament de les Plataformes Anticapitalistes i l'aparició dels GOA (Grups Obrers Autònoms) de signe àcrata. J.M. Huertas Claveria, *Obrers a Catalunya. Manual d'història del moviment obrer (1840-1975)*, Ed. L'Avenç, col.lec. Clio, Barcelona 1994, 2ª edició, pàg. 344.

⁶¹ En una publicació de *Proletario*, secció sindical de la LCR, es parla dels grups *Voz Obrera*, *Unión Obrera* i de *Lucha de clases*. "Harry-Macosa: un mismo combate", a *Proletario*, portavoz de los obreros revolucionarios de Barcelona para la construcción de secciones obreras rojas en las fábricas. Gener 1971, pàgs. 3-13: ANC, fons Remei Ramírez, inv. 7, sig. sist. 7.1.99.

conflicte. Avançada la vaga i amb una tensió molt forta, es produeix el trencament entre *Proletario* i la resta de grups que dominen el denominat comitè unitari. Els trotskistes de *Proletario* accepten de continuar la vaga malgrat plantejar ells mateixos el replegament i el retorn a la fàbrica per tal d'evitar la dispersió que, des del seu punt de vista, es va produint⁶². Les desavinences a l'interior del comitè unitari continuen i el grup *Proletario* és expulsat de l'assemblea considerant-lo quintacolumnista⁶³. Les acusacions de traïdoria van d'una banda a l'altra i *Proletario* contesta a l'expulsió de l'assemblea acusant als *sindicalistes*⁶⁴ de traïció al moviment obrer i de col·laboració inconscient amb la burgesia⁶⁵.

La munió de grups sorgits arran de la desfeta del FOC, s'havia estès amb celeritat entre estudiants i treballadors i ara contrastaven els seus plantejaments i la seva força amb la realitat. El nexa comú de tots era el rebuig als jurats i enllaços sorgits de les eleccions sindicals, que en molts casos són obligats a dimitir. En el seu lloc apareixen comitès unitaris escollits per l'assemblea, que són susceptibles de ser revocats si es considera que no satisfan els interessos dels treballadors. La Lliga Comunista Revolucionària plasma bé aquests principis quan, malgrat la derrota de la vaga a l'AEG de Terrassa, creu descobrir que es desprenen d'aquella vaga els ensenyaments següents:

- *Se comienzan a poner en práctica formas de lucha y organización que serán decisivas en combates posteriores: asambleas, comités elegidos y revocables, defensa de las movilizaciones...*
- *Se manifiesta la podredumbre de los cauces legales y un sector creciente rompe radicalmente con ellos.*
- *Se evidencia el error de los que quieren "aprovechar" estos cauces legales y el peligro que representan para la clase obrera.*
- *Se descubre la necesidad de una más decidida generalización de las luchas*⁶⁶.

---

⁶² *La lucha de Harry Walker*, Obreros de Harry-Walker organizados en torno a *Proletario*, núm. 4, 13 de gener de 1971: ANC, fons Remei Ramírez, inv. 7, sig. sist. 007.05.108.

⁶³ Antonio Sala i Eduardo Durán, *Crítica de la izquierda autoritaria en Cataluña 1967-1974*, Ruedo Ibérico, París, 1975, pàg. 118.

⁶⁴ En els documents del grup trotskista *Proletario*, s'acusa de *sindicalisme* els grups més radicals que valoren sobretot l'assemblea i rebutgen una organització unitària clandestina per organitzar la vaga. L'apoliticisme que aquests grups proposen xoca frontalment amb la visió trotskista d'organitzar la lluita obrera amb l'objectiu de treballar per la revolució.

⁶⁵ *¿Qué podemos aprender de la lucha de Harry Walker?*, Obreros organizados alrededor de *Proletario*, Barcelona, gener de 1971: ANC, fons Remei Ramírez, inv. 7, sig. sist. 007.05.108.

⁶⁶ *46 años de carcel por una huelga*, Comité del Vallés de la Liga Comunista Revolucionaria, 28 de juny de 1972: AHCONC carpeta Lliga Comunista Revolucionària V.4.

De fet, aquests “aprenentatges” són fruit de la necessitat de fixar una posició diferent de la preconitzada per Comissions Obreres, que se situen sota el lideratge del PSUC. Aquest continua utilitzant els representants legals com una eina important en la negociació del conveni i adopta una actitud de major prudència abans de llançar una vaga cap a un pols definitiu⁶⁷. Cal destacar, però, que la postura adoptada per la Lliga Comunista Revolucionària no era exempta de contradiccions, ja que, en la vaga de la Harry Walker, cataloga de suïcida la consigna *o todos o ninguno*⁶⁸, o quan fa una crida al replegament davant la dificultat de generalitzar el conflicte⁶⁹. De fet, aquest tipus de conflictes esdevenen camps d'experimentació per a grups fortament radicalitzats que competeixen entre ells, i no sempre amb un resultat que acabi afavorint la classe treballadora a la qual se suposava que es devien. En realitat, aquesta confusa situació abonava el camp a tot tipus de demagògies:

También hay que destacar en la columna de pasivos⁷⁰ unos brotes de liderismo demagógico, que encuentra siempre su terreno abonado en este tipo de luchas. El que sabe tocar la fibra sentimental, el de hablar más persuasivo, el que posee y abusa del don de la simpatía y de la palabra convence a veces más que el que está cargado de sólidas razones, torpemente expuestas⁷¹.

Quan la vaga de la Harry-Walker comença a declinar, sorgeix amb força la de la Maquinista Terrestre i Marítima. Les reivindicacions són similars a les de l'altra empresa metal·lúrgica: 400 ptes. diàries per al peó, 40 h. de treball setmanals, 40 dies de vacances, 100% en cas de malaltia i salari íntegre a la jubilació. S'hi afegeix la demanda d'acabar amb la pràctica del *prestamisme*⁷². També la manera d'encarar el conflicte era similar al de la Harry Walker: dimissió d'enllaços i jurats, establiment de

---

⁶⁷ El líder del PSUC, López Raimundo, alertat per la creixent influència d'aquests grups, ho aborda en un informe el setembre de 1970. López Raimundo hi destaca l'error de fer dimitir els enllaços i jurats, car deixa desprovistos els treballadors d'un braç legal important per a llur defensa. També considera un error llançar vagues de caràcter indefinit sense veure clara l'estratègia a seguir, i si aquestes lluites es poden generalitzar o no. Gregorio López Raimundo, *Hagamos converger en un solo torrente todas las fuerzas que se oponen a la dictadura*, PSUC, setembre 1970 pàg. 22: AHCONC, fons PSUC V-2B.

⁶⁸ “Harry-Macosa: un mismo combate”, a *Proletario*, portavoz de los obreros revolucionarios de Barcelona para la construcción de secciones obreras rojas en las fábricas. Gener 1971, pàgs. 3-13: ANC, fons Remei Ramírez, inv. 7, sig. sist. 7.1.99.

⁶⁹ *Ibíd.*, pàg. 10.

⁷⁰ És a dir, d'aspectes negatius de la vaga de la Harry-Walker.

⁷¹ Cal dir que l'autor d'aquesta reflexió, Julio Sanz Oller, era contrari a la utilització dels mitjans legals i favorable a l'ús de l'assemblea com a únic mitjà d'organització obrera. Julio Sanz Oller, *Entre el fraude y la esperanza...*, pàg. 262.

⁷² “Prestamisme” era un vocable que llavors s'utilitzava per denominar els treballs eventuais que efectuaven treballadors contractats a través d'una empresa especialitzada en treball temporal.

l'assemblea com a dirigent del conflicte, acomiadaments massius, desallotjament de la policia, detencions, pressió personal de l'empresa als treballadors a través de cartes, visites, etc.; cinquanta-vuit dies de vaga en total⁷³. En aquesta ocasió no hi va haver cap resultat que pogués encoratjar, ans al contrari, la proximitat de dues vagues tan importants que no van saber coordinar-se i sumar esforços, va deixar veure un problema que esdevindria central els anys a venir. Julio Sanz Oller exposava la situació ben clarament:

También la lucha tuvo sus sombras, como es natural. La más importante fue la desconexión con las otras empresas de Barcelona e incluso del sector, para intentar una acción conjunta, antes de iniciar la huelga. Macosa acababa su lucha cuando Harry-Walker la empezaba. Y la Maquinista la empezó cuando Harry-Walker ya la estaba terminando. Si las tres grandes empresas se ponen en huelga al mismo tiempo, por unas reivindicaciones similares, tal vez hubieran arrastrado a la indecisa Pegaso y a Cispalsa. Todo San Andrés se hubiera declarado entonces en huelga, y la relación de fuerzas hubiera cambiado totalmente⁷⁴.

El tancament del conflicte sobre si mateix i la dificultat d'extensió a d'altres empreses va ser un escull en què es van trobar la majoria del conflictes importants. Malgrat que els grups polítics es recriminaven mútuament sobre la responsabilitat de no actuar correctament en la direcció de les vagues, tots eren conscients que l'objectiu principal per a llurs propòsits era aconseguir que els conflictes s'estenguessin per poder tombar la resistència de la patronal, d'una banda, i, de l'altra, crear desestabilització en el règim⁷⁵.

Partit i moviment obrer: algunes contradiccions

El 16 de febrer de 1971 va ser la data en què per fi el règim va aprovar la nova Llei Sindical que Solís Ruiz havia promès en 1968⁷⁶. D'aquella llei es desprenia, entre d'altres aspectes, una nova convocatòria d'eleccions sindicals, que es va produir el mes d'abril d'aquell any. La convocatòria va ser motiu d'una forta polèmica entre els diferents grups polítics que desenvolupaven la seva activitat en el moviment obrer, i

---

⁷³ *A la clase obrera y a la opinión pública*, 22 de febrer de 1971, *58 días de la lucha en la Maquinista*, 15 de març de 1971. *A la clase obrera y a la opinión pública*, s/d. Signades per la C.O. de la MTM: ANC, fons Remei Ramírez, inv. 7, sig. sist. 007.05.45.

⁷⁴ Julio Sanz Oller, *Entre el fraude y la esperanza...*, pàg. 262.

⁷⁵ Vegeu notes 67, 69 i 74.

⁷⁶ El Delegado Nacional de Sindicatos, José Solís Ruiz, l'havia anunciada en el ja llunyà maig de 1968, en el marc del IV Congrés Sindical, celebrat a Tarragona. Veg. capítol 5.

gairebé totes les organitzacions polítiques actives en el moviment obrer, a excepció del PSUC i Bandera Roja, van optar pel boicot. L'enfrontament per aquest motiu es va portar al terreny dels conflictes a les fàbriques i allí, enmig de reivindicacions i negociacions de convenis, es dirimia també l'encert o no de participar a les eleccions. D'aquí que, com hem vist en els conflictes ja descrits, es va convertir en una veritable obsessió per als grups esquerranistes provocar la dimissió d'enllaços i jurats. A més de la qüestió dels representants sindicals, els grups polítics actius en el moviment obrer centraven llurs disputes en la manera de portar un conflicte, si les vagues havien de ser convocades de manera puntual o al contrari calia llançar-se a tomba oberta i proclamar-les, d'entrada, indefinides. També era motiu d'agres discussions el moment en què s'havia d'aturar el conflicte, si calia replegar-se per no perdre-ho tot, o fer una qüestió essencial del *Todos o ninguno*. Totes aquestes qüestions conflüen en la idea que els comunistes eren uns rivals a abatre, car, segons el seu criteri, seguir llurs consignes era rebaixar la combativitat de la classe treballadora, la qual cosa a mig termini portava a la desaparició del moviment obrer. Hem vist, però, que entre els grups radicals es produïen també enfrontaments per aquestes mateixes raons i a l'hora dels conflictes reals no sempre era fàcil de prendre una determinació. Però si que es posaven d'acord aquests grups a enfrontar-se amb la postura preconitzada pels comunistes fos aquesta quina fos. La dispersió d'aquests grups i la capacitat de penetració que van demostrar en aquest període del moviment obrer va empètir la influència de Comissions Obreres, on el PSUC era majoritari. Aquesta situació va fer creure als sectors més radicals que la línia considerada reformista aniria desapareixent⁷⁷. Certament, les Comissions Obreres representades per la CONC havien de compartir la influència en la lluita obrera amb els grups radicals situats fora de les coordinadores *oficials* i que en creaven d'altres⁷⁸, però això no volia dir que aquelles Comissions Obreres haguessin desaparegut. Dels conflictes de major impacte i transcendència d'aquell any, dos van ser dirigits per les Comissions Obreres liderades per militants del PSUC. Així, el conflicte de la construcció de la Residència Sanitària de Bellvitge, primer, i després el conflicte d'octubre de 1971 a la SEAT, també liderat per les Comissions Obreres *oficials*, es van convertir en punts de referència ineludibles del moviment obrer dels primers anys setanta.

---

⁷⁷ Tal és la visió que Julio Sanz Oller publica en 1972: diu que el fet que el "PC" no fos present a la vaga de la Harry-Walker era una prova clara que aquest partit estava sumit en una gran crisi, *especialmente en el sector obrero*. Julio Sanz Oller, *Entre el fraude...*, pàg. 262.

⁷⁸ Les Plataformes Anticapitalistes eren una coordinadora que tenia força èxit al Vallès, Bandera Roja té una presència creixent amb la coordinadora de Sectors de Comissions Obreres i després hi ha d'altres grups que creen la seva pròpia plataforma com ara *Proletario* de la LCR. Aquests grupuscles i d'altres, com ara el PCE (i) col·laboren esporàdicament, però en la majoria dels casos es fan retrets mutus.

La Residència Sanitària de Bellvitge era una obra de prestigi per al règim, i per aquesta raó s'havia proposat de construir-la en un temps curt. L'empresa encarregada era *Dragados y Construcciones* de Madrid, que contractà un gran nombre de treballadors per tal de dur a terme, en els terminis establerts, la construcció del complex sanitari. Entre els nombrosos treballadors contractats figuraven quatre militants del PSUC que es plantejaren millorar les condicions de treball seguint una pauta de conscienciació lenta i propera als treballadors i fugint de consignes imposades des de fora⁷⁹. Aquesta estratègia va reeixir i en poc temps es va presentar a l'empresa una plataforma reivindicativa d'una aturada d'una hora el dia 29 d'agost. Com a resultat d'aquesta acció, cinc treballadors⁸⁰ van ser acomiadats; immediatament, el dia 1 de setembre el total de la plantilla es va declarar en atur. La pressa que l'empresa tenia per acabar l'obra, va actuar en favor dels treballadors i la direcció va venir expressament de Madrid per tal de negociar. Ara, la primera reivindicació era la readmissió dels cinc acomiadats. La policia va encerclar el perímetre de l'obra i el sindicat vertical es va afanyar a fer de mediador. Al cap de tres dies, els treballadors van aconseguir que s'acceptés que la negociació la portessin els acomiadats⁸¹. A partir de l'endemà es van iniciar les negociacions seguint punt per punt la plataforma⁸². A la fi de la negociació es van obtenir les reivindicacions següents: la readmissió dels treballadors acomiadats⁸³ i que no es farien hores extres obligatòries. Les primes i el sistema del treball a *preu fet*⁸⁴ quedarien reflectits en la

---

⁷⁹ El secretariat de Comissions Obreres havia contactat amb aquests militants del PSUC per tal d'aconseguir una vaga general del sector de la construcció el mes d'agost. Comissions Obreres, darrere la qual hi havia el comitè executiu del PSUC, considerava que era de vital importància que la construcció de Bellvitge fos capdavantera en aquella convocatòria per tal de produir un efecte d'arrossegament en altres obres del sector. Els militants s'hi van negar adduint el fet que no podien encetar una vaga sense tenir en compte el procés natural d'apropament als treballadors que encara no s'havia produït. Segons el seu punt de vista, calia respectar els representants sindicals que havien estat escollits i també el parer dels treballadors expressat en assemblea. Per a la narració d'aquest conflicte a la Residència Sanitària de Bellvitge, se segueix l'entrevista de Jaume Valls i Piulats: entrevista 7 i 14 d'abril de 1997.

⁸⁰ Són els cinc que van ser elegits portaveus de l'assemblea d'on havia sorgit la plataforma reivindicativa; dels cinc, quatre eren militants del PSUC.

⁸¹ Jaume Valls explica que una cinquantena de treballadors van anar a buscar els acomiadats a l'església de Bellvitge i els portaren a coll fins a l'obra com si fossin herois. Jaume Valls: entrevista 7 i 14 d'abril de 1997.

⁸² La direcció de l'empresa va intentar rebutjar la presència de Jaume Valls pel fet de tenir antecedents penals per qüestions polítiques. Jaume Valls plantejà la qüestió a l'assemblea, aquesta li va donar suport i, una vegada més, l'empresa va assumir el veredict de l'assemblea de treballadors. Valls explica que es va comentar entre els treballadors, que ser comunista era garantia d'honestedat. Jaume Valls: entrevista 7 i 14 d'abril de 1997.

⁸³ De fet, eren els que ja portaven el pes de la negociació. La llei no obligava a la readmissió dels treballadors; en cas de l'acceptació de la improcedència de l'acomiadament, quedava la possibilitat de la indemnització i sempre després d'haver-ho sentenciat un jutge.

⁸⁴ El sistema de *preu fet* era característic de la construcció i consistia a cobrar un *preu tancat* per tasca realitzada.

nòmina. Es va aconseguir també de tenir un menjador d'elaboració pròpia, lavabos, dutxes i vestuaris amb una gran planxa per poder escalfar els portaviandes. Igualment, s'arribà a l'acord que el pagament de la nòmina es realitzés cada deu dies en lloc de cada mes i que, en cas de necessitar acomiadaments per obra es fes per estricte ordre d'antiguitat. Es reconeixien els delegats sortits de l'assemblea juntament amb els representants del sindicat vertical i s'acceptava de discutir les possibles reclamacions futures i buscar solucions als problemes plantejats. La moral de victòria es va estendre arreu. Per damunt de l'obtenció d'importants millores, es valorava la capacitat dels treballadors per imposar la readmissió dels treballadors acomiadats, una cosa inèdita a l'època.

L'èxit assolit en la lluita de la construcció de la Residència de Bellvitge, fet a partir d'assemblees diàries, de la negociació amb representants sindicals i alhora amb representants sorgits directament de l'assemblea, provocà admiració en altres sectors de la producció que s'emmirallaren en aquell procés. Tal va ser el cas de la SEAT.

La fàbrica d'automòbils de la Zona Franca de Barcelona arrossegava un conflicte des de l'estiu d'aquell any. S'hi havia implantat el torn de nit amb caràcter obligatori i els treballadors havien realitzat tres dies de vaga. El resultat va ser l'acomiadament de vint-i-tres treballadors, nou d'ells de càrrecs sindicals. Es van produir aturades puntuals, marxés, assemblees, i la policia va encerclar l'empresa⁸⁵. Abans, al principi d'any, ja hi havia hagut protestes importants contra les primes. De fet, l'empresa SEAT era una empresa considerada sobresortint dins el moviment obrer. Havia protagonitzat mobilitzacions importants i havia arribat a ser un mirall per a la resta de treballadors. Les mobilitzacions dels últims temps ja computaven prop de dos-cents treballadors acomiadats. Malgrat els judicis a magistratura, mai no havien aconseguit la readmissió dels treballadors, i l'exemple de la construcció de Bellvitge va ser un punt d'inflexió per a la gran empresa líder del moviment obrer:

Nosaltres havíem creat espais de llibertat importants i havíem aconseguit readmissions, potser la primera readmissió coneguda, de tal manera que era l'única i la més espectacular. La gent de la SEAT sofrien dia rere dia, "despidos" i sancions. Potser ja tenien cent o dos-cents "despidos". La vaga va ser en motiu d'allò nostre. Quan gent de l'Hospitalet va conèixer la nostra experiència positiva, van agafar aire, van agafar oxigen i van dir: "nosaltres també, no serem "menos". Recordo que l'Alfons Olivares, que era del Comitè Local del PSUC va reaccionar d'aquesta manera: "nosaltres no

---

⁸⁵ Faustino Miguélez Lobo, *SEAT, la empresa modelo del régimen*, Barcelona, 1977, pàgs. 172-174. Rafael Pradas, "El conflicto de SEAT", a *Cuadernos para el Diálogo*, núm. 95, agost 1971, pàg. 17.

serem “menos”, intentarem montar una estratègia per a recuperar també lo que vosaltres heu aconseguit, la readmissió”⁸⁶.

Així és com el mes d'octubre de 1971 es planteja la plataforma del VII conveni col·lectiu. El primer punt és la readmissió dels acomiadats. Comencen les assemblees per grup i en un primer moment no poden ser encara dels tallers sencers. Els acomiadats es presenten als autobusos que transporten els treballadors a les portes de la factoria. D'aquesta manera, es va creant un clima per a l'acció que es pretén desenvolupar⁸⁷. El dia 18, d'octubre, dia assenyalat per fer l'acció, es força una assemblea en el taller 1. Costa als treballadors de reaccionar, no acaben d'entrar en l'acció: *el día del Antonio Ruiz*⁸⁸, *pues ese día costó levantar la fábrica una barbaridad*⁸⁹. Es recorren tots els tallers, s'aconsegueix la participació dels treballadors de les oficines⁹⁰ i finalment uns 8.000 treballadors s'apleguen davant les oficines centrals. Es coreja “readmissió, readmissió” de manera incansable i al cap de poc temps apareix un helicòpter de la policia. S'inicia l'assemblea, és difícil de fer arribar la veu a tothom, el silenci és imponent i s'aconsegueix aprovar la plataforma del conveni. Aleshores la policia entra a la factoria i els treballadors es refugien en el taller número 1. Els líders sindicals intenten negociar amb la policia, de la qual el comissari Creix⁹¹ és un dels portaveus i es mostra inflexible: tots els treballadors han de sortir ordenadament i han de ser degudament identificats. Els treballadors no es mouen, consideren que no han fet res d'il·legal i que, per tant, no han de ser registrats per la policia. A les quatre de la tarda arriba l'ultimàtum: o els treballadors surten o la policia entra per la força als tallers. En no acatar l'ordre, la policia entra al taller i llança gasos lacrimògens que obligaven els treballadors a sortir. Eines i altres objectes contundents plouen, s'organitza una batalla campal. Un cop fora, en l'esplanada del davant i enmig de la confusió, sonen uns trets, dos treballadors cauen ferits. Mentre tant, un bon nombre de treballadors corre a refugiar-se, alguns ho fan al taller 4 considerant que allí no seran atacats pel fet de ser un taller de material inflamable⁹². Malgrat això, continuen llançant gasos asfixiants que provoquen algun incendi aïllat, que és sufocat immediatament. Molts treballadors poden escapar de la pressió de la policia, però

---

⁸⁶ Entrevista Jaume Valls, 7 i 14 d'abril de 1997.

⁸⁷ La narració dels fets d'aquesta vaga se segueix a partir de “Las Comisiones Obreras de Seat informamos”, a *Asamblea obrera (órgano de los trabajadores de Seat)*, núm. 32, 20 d'octubre de 1971, pàgs. 2-12: ANC, fons Remei Ramírez, inv. 7, sig. sist. 007.05.86.

⁸⁸ El dia de l'assassinat d'Antonio Ruiz Villalba, 18 d'octubre de 1971.

⁸⁹ X1, entrevista el 22 d'octubre de 1996.

⁹⁰ Es destaca que en aquest moment es produeixen grans aplaudiments. “Las Comisiones Obreras de Seat...”.

⁹¹ Creix venia precedit per la seva fama de torturador.

⁹² És el taller de pintura.

quaranta-sis seran detinguts⁹³ i uns dos-cents identificats. Els torns de tarda i nit aturen en protesta pels fets i en suport de les reivindicacions. L'endemà, els treballadors encara no saben que un dels ferits és mort. L'empresa comunica una sanció de sis dies de suspensió de feina i sou al torn del matí i als torns de tarda i nit, dos dies de la mateixa sanció. Es fa una manifestació cap al centre de la ciutat, en la qual es troba el suport d'alguna altra fàbrica en conflicte⁹⁴. Dos dies més tard, el dimecres dia 20, se sap que Antonio Ruiz Villalba havia caigut mort pels trets que la policia havia disparat en el conflicte del dia 18. La commoció és immensa, l'empresa SEAT, considerada una fortalesa del moviment obrer, havia estat colpejada directament per la repressió. El moment és delicat i, malgrat la situació, sembla obrir-se una oportunitat per al moviment obrer. La indignació creix arreu i es planteja la necessitat d'esperonar aquest sentiment i tractar de provocar la vaga general que arrossegui tots els sectors de la producció. Així ho veuen la CONC i la mateixa coordinadora general de Comissions Obreres d'Espanya. S'impulsen assemblees a les empreses en conflicte, es reparteixen fulls volants, els militants informen a peu d'obra i a les portes de les fàbriques, es convoquen manifestacions per anar creant un clima favorable⁹⁵, però la convocatòria principal, de vaga general a totes les empreses, es deixa per al dia 29 del mateix mes. Aquell dia es van produir aturades importants en llocs de forta implantació obrera com ara Terrassa o el Baix Llobregat⁹⁶, o en sectors punta com la construcció de Sabadell. La CONC va xifrar en cent mil els treballadors que van protagonitzar d'una manera o altra la solidaritat amb la repressió de la SEAT, però la vaga general va quedar lluny de les expectatives generades. La publicació comunista *Mundo Obrero* reconeixia poc després que *bastiones obreros* com ara la Maquinista, Enasa, Lámparas Z o Hispano Olivetti no havien aconseguit aturades, perquè ja ho havien fet uns dies enrere⁹⁷. De tot això, la publicació comunista en treia una conseqüència clara:

Las experiencias del día 29 en Barcelona capital, en esta faceta de contraste de luchas punteras junto a importantes lagunas de participación, será de gran utilidad recogerlas, ponerlas en manos del movimiento obrero

---

⁹³ Tretze seran deixats en llibertat, dinou seran jutjats per la jurisdicció militar i la resta processats pel TOP (Tribunal d'Ordre Públic).

⁹⁴ En concret, les treballadores de la factoria Philips de la Zona Franca.

⁹⁵ Des del dia 18 es duen a terme manifestacions més o menys organitzades, i alguns dies, com ara el divendres 22, se'n convocaran dues. La primera a 2/4 de 9 a Rambla Catalunya/Diagonal i la segona ¾ h. després a l'avinguda de Madrid.

⁹⁶ En aquesta comarca, l'aturada més important va ser protagonitzada per l'empresa Roca de Gavà que estava immersa en un conflicte propi.

⁹⁷ Els dies posteriors a l'assassinat moltes empreses van protagonitzar minuts de silenci i d'aturada en protesta per la repressió.

*y sacar de ellas nuevas enseñanzas para la preparación de la huelga general*⁹⁸.

Segons aquest punt de vista, el camí emprès portava inexorablement a la vaga general i, si en aquella ocasió no havia pogut reeixir, calia analitzar-ne les raons i treure'n conclusions que poguessin servir d'ensenyament per al futur.

De fet, *Mundo Obrero* recollia l'opinió del Comitè Executiu del PSUC, que veia amb una certa preocupació el fet que la vaga de SEAT i les seves greus conseqüències no aconseguissin arrencar una vaga general de gran magnitud. En l'anàlisi de la vaga, es parlava de precipitació en la convocatòria, no preparar-la acuradament. Segons aquesta anàlisi, el poc èxit de la jornada de vaga general es va deure a:

*La no comprensión de lo nuevo, a la falta de confianza por parte de algunos dirigentes obreros en el grado de conciencia y de combatividad de las masas trabajadoras, lo cual provocó vacilaciones, que no se tomaran las medidas suficientes para ayudar a la acción en los centros fundamentales con un trabajo adecuado con los dirigentes obreros de cada uno de éstos (en los lugares donde se hizo el resultado fue muy positivo). Este fenómeno se puso de manifiesto de manera particular en Barcelona, precisamente en algunas empresas y ramos fundamentales que habían estado en lucha recientemente o en estos mismos días*⁹⁹.

Aquestes dures paraules no valoraven prou l'esforç que molts militants van fer i les dificultats que van trobar. La indignació corria paral·lela a la por i, tal com més amunt ens deia un testimoni, havia costat molt aixecar la factoria per a aquella protesta¹⁰⁰. La contundència de l'assassinat enmig d'una protesta obrera deixava sense alè els treballadors que veien com la violència del règim es desfermava sense aturador. Els militants de totes les organitzacions obreres es van mobilitzar, esforçant-se a fer confluïr la protesta obrera:

Vam anar per tota la comarca, per les obres, cridant a la mobilització i no vam aconseguir res, però hi vam anar, hi vam anar. Potser no sabíem com

---

⁹⁸ *Mundo Obrero*, núm. 21, 12 de novembre de 1971: ANC, fons A. Manent, inv. 9, sig. sist. 604.10.3.

⁹⁹ Sobre la falta de resposta d'aquestes empreses vegeu nota 97. Ignasi Bruguera, *En el camino de la huelga general política. Dos meses de importantes luchas obreras en Cataluña: algunas reflexiones sobre las nuevas experiencias de lucha*, Comité Ejecutivo del Partit Socialista Unificat de Catalunya, pàg. 11: AHCONC, fons PSUC V-2, carpeta E.O.2.1 Comité Ejecutivo y Secretaría General.

¹⁰⁰ Vegeu nota 89.

*fer-ho, tot era molt voluntarista, com es feia moltes vegades, per la voluntat, però, a vegades això no porta enlloc. Anàvem a les portes de la fàbrica a parlar, anàvem a les obres quan estaven dinant. Anàvem i fèiem l'agitació i ja està, no crec que aconseguíssim molt*¹⁰¹.

Aquesta realitat era difícil d'acceptar pels que havien posat totes les expectatives en la forta presència del moviment obrer i ara xifraven totes les esperances en el clima que s'havia creat arran dels malaurats fets d'octubre a l'empresa SEAT:

Muchos miles de trabajadores estaban a la expectativa, dispuestos a lanzarse a la acción (incluso sin organización conscientemente establecida, sin dirigentes experimentados) si la lucha de otras empresas, de los centros fundamentales, les arrastraba. Era un clima de expectación y tensión que los revolucionarios hemos de saber captar para valorarlo, para impulsarlo, para transformarlo¹⁰² mediante nuestra tarea dirigente, mediante la función dirigente de los destacamentos obreros de vanguardia en acción de masas¹⁰³. Es precisamente este clima el que señala la DISPONIBILIDAD¹⁰⁴ para incorporarse a la acción de las grandes masas, CUYA PRESENCIA ACTIVA ES IMPRESCINDIBLE PARA LA REALIZACIÓN DE LA HUELGA GENERAL¹⁰⁵.

A partir d'aquest moment la vaga general es convertirà, més que mai, en l'objectiu prioritari dels comunistes. Tota l'estratègia d'aquesta organització s'encaminarà a aconseguir-la, saltant-se en ocasions els interessos immediats dels treballadors¹⁰⁶. Aquesta és la idea que es recull en la publicació de Comissions Obreres de la SEAT, quan aquesta fa el balanç immediatament després dels esdeveniments d'octubre. El portaveu de Comissions Obreres de SEAT considera que potser en aquesta ocasió no s'ha aconseguit l'objectiu principal, però el context polític i la maduresa de la classe treballadora aproximen ineludiblement la vaga general que farà caure la dictadura franquista:

La ruptura pública de gran parte de la Iglesia Oficial española con el franquismo a través de su Asamblea, los síntomas de división del Ejército y el rechazo de sectores de éste a la maniobra continuista. Todo ello ha

---

¹⁰¹ Vicenç París era membre de Bandera Roja. Entrevista el 28 de novembre de 1996.

¹⁰² Subratllat a l'original.

¹⁰³ Ibid.

¹⁰⁴ Majúscules a l'original.

¹⁰⁵ Ignasi Bruguera, *En el camino de la huelga general...*, pàg. 11.

¹⁰⁶ Vegeu el cas de la construcció de la Residència Sanitària de Bellvitge, nota 79.

*influido evidentemente en la conciencia de los trabajadores de SEAT, en nuestra certeza de que podemos golpear al enemigo, de que la fuerza del pueblo unido es mucha. Todo ello ha ido madurando la situación objetiva de huelga general que nuestras actuales luchas y el gran eco que están teniendo confirman*¹⁰⁷.

El llenguatge emprat era voluntàriament matisat, així que si no s'havia produït l'onada de vagues que s'esperaven, es parlava del procés de maduració de *la situación objetiva de huelga general*. És a dir, la vaga general s'havia de produir de manera inexorable i, més tard o més d'hora, els treballadors aconseguirien enderrocar el règim franquista.

Si per als comunistes havia estat una decepció l'ocasió perduda d'octubre de 1971, per als radicals la falta de resposta de la classe treballadora tenia un culpable: els comunistes del PSUC. Per a aquests, els treballadors eren ja madurs i disposats a enfrontar-se valentament a la dictadura i si aquest enfrontament no es produïa era perquè els comunistes, fidels a la consigna del pacte amb la burgesia, frenaven l'entusiasme revolucionari dels treballadors, i es comportaven en realitat com a *portavoces de la burguesía en nuestras filas*¹⁰⁸, i traïen, així els principis de la revolució socialista.

La confusió entre el desig i la realitat, com veiem, no era patrimoni exclusiu de les organitzacions radicals, encara que aquestes patien d'una major falta de visió davant la disponibilitat de la classe treballadora per a la lluita per la caiguda del règim, o encara més, com pretenien aquestes organitzacions polítiques, per a la lluita per instaurar el socialisme. En aquest període, els grups extremistes van ser molt presents en algunes lluites d'empreses importants, però l'acció d'aquests grups sovint acabava, a més de les sancions, detencions i acomiadaments pertinents, amb fortíssimes disputes entre els membres dels diferents grups polítics. La vaga de *Roca de Gavà*, va ser un exemple d'aquesta situació. Els grups presents eren la LCR, el PCE (m-l), el PSUC i els GOA¹⁰⁹, els uns acusaven els altres d'influir negativament en la marxa del conflicte i concretament de no actuar de manera prou revolucionària. El resultat

---

¹⁰⁷ "Las Comisiones Obreras de Seat...".

¹⁰⁸ E. Barros, "La lucha de los trabajadores de Seat", a *Mundo Obrero Rojo*, òrgan del PCE (i), nov. 71, pàg. 20: ANC, fons Remei Ramírez, inv. 7, sig. sist. 7.1.438. L'acarnissament de l'enfrontament d'aquest grup polític amb el PSUC arribà fins al punt d'afirmar que el comissari Creix: *les da una lección a todos esos pretendidos defensores de nuestros intereses al contestarles claramente: "Quien tiene la fuerza tiene la legalidad"* (La resposta de Creix anava dirigida als representants sindicals quan aquests adduïen que no feien res d'il·legal en discutir una plataforma per a la negociació del conveni). *Ibíd*, pàg. 10.

¹⁰⁹ Lliga Comunista Revolucionària, Partit Comunista d'Espanya (marxista-leninista), Partit Socialista Unificat de Catalunya i Grups d'Obrers Autònoms, respectivament.

d'aquests enfrontaments dividien i desorientaven els treballadors, allargaven els conflictes i, pitjor encara, cremaven les possibilitats d'accions futures:

La lluita costa poc d'engegar-la a vegades lo difícil es parar-la, o conduir-la, o sapiguer quan has de parar, que vol dir negociar, i això no ho teníem clar al principi. Nosaltres fèiem una lluita contra la dictadura, no fèiem una lluita per les reivindicacions, després ens vam donar compte que per fer la lluita contra la dictadura teníem que mobilitzar i mobilitzar només es podia fer amb les reivindicacions (...) en aquells moments nosaltres el que volíem era encendre, encendre la comarca, l'únic que vam fer és encendre alguna fàbrica. El cas més típic que jo recordo és el d'Exin, que la vam cremar per deu anys. Per què? Perquè va ser una lluita que es va encendre, llavors no es va sapiguer parar. Hi va haver una gran "cantitat" de despidos de gent que no tenien res a veure i després va resultar que durant molts i molts anys els treballadors d'Exin no volien saber res de sindicalisme¹¹⁰.

Vicenç París exposa clarament la contradicció en què es movien els militants dels grups polítics. El seu objectiu era enderrocar la dictadura o fer la revolució i per això necessitaven els treballadors, però aquests tenien entitat i interessos propis no sempre coincidents amb els dels grups organitzats. La renovació dels convenis era un bon moment per engegar una lluita i no era excessivament difícil d'elaborar una plataforma reivindicativa amb les necessitats dels treballadors. Si l'empresa era mitjana o gran, no era del tot difícil d'escalfar l'ambient, fer assemblees prèvies i escollir delegats que representessin el col·lectiu al marge d'enllaços i jurats. Els problemes s'esdevenien posteriorment quan l'empresa, amb el suport de les lleis, la inoperància del sindicat vertical i l'ajut incondicional de les forces governatives feia front al conflicte obrer. En aquelles condicions, optar pel maximalisme esdevenia impossible a curt termini i suïcida a llarg termini. D'altra banda, Vicenç París posa també el dit a la nafra quan esmenta que el seu objectiu era, sobretot, fer caure la dictadura, i per això la seva activitat militant pretenia incendiar la comarca¹¹¹, i el que aconseguien era incendiar una fàbrica amb el perill, àdhuc, de cremar-la. Vicenç París, expressa una contradicció que molts activistes van patir. Per aconseguir moviment, arrencar protestes i que aquestes fossin significatives, calia fer una labor prèvia sindicalista que alentia tot el procés. La visió distorsionada d'uns i altres provocava unes accions que no sempre responien a les possibilitats reals, la qual cosa generà més d'un fracàs.

---

¹¹⁰ La vaga d'Exin, Baix Llobregat, fou portada per Bandera Roja entre 1971 o 1972 (l'informant no n'aporta la data precisa). Vicenç París, entrevista 28 de novembre de 1996.

¹¹¹ El Baix Llobregat.

El moviment obrer en aquest període es mou en un magma confús. D'una banda, trobem grups fortament radicalitzats que provoquen conflictes d'alt voltatge i fan la sensació d'un moviment obrer disposat al combat; de l'altra, constatem les dificultats que tenen moltes fàbriques per mobilitzar els treballadors davant reivindicacions justes però no directament connectades amb els seus interessos personals més propers¹¹². Cal afegir-hi el desconcert que provoca la falta de direcció unitària i cosa pitjor, l'enfrontament entre els qui per naturalesa estan destinats a cooperar. Els diferents grups polítics prioritzen llur estratègia i utilitzen la conflictivitat obrera com una eina per aconseguir uns objectius que sovint són de curta durada, només per demostrar als altres la justesa dels seus posicionaments¹¹³. Una tal situació va anar creant una desestabilització interna del moviment obrer, que frenava la possibilitat de crear una eina forta i articulada, en primer lloc, contra la patronal, i després i com a conseqüència, amb capacitat de posar en perill la mateixa supervivència del règim franquista.

Alerta empresarial

Amb tot, l'alta conflictivitat d'aquest període, especialment la de l'any 1971, va alarmar l'empresariat. Aquest es trobava amb un panorama que només un o dos anys enrere hauria resultat insòlit. Amb motiu de la renovació dels convenis s'estenia el costum de fer assemblees per discutir i aprovar les plataformes reivindicatives i, a més, en aquestes reunions sovintejava l'aparició d'abrandats oradors que exercien una creixent influència en els treballadors. Si això no fos prou, els empresaris observaven amb perplexitat que alguns grups polítics organitzats tenien cada vegada major influència en l'entorn de llurs empreses i que per a més desolació, l'autoritat competent no era capaç d'aturar aquell estat de coses. Al contrari, constataven, alarmats, que la magistratura, amb algunes sentències excessivament liberals, encoratjava els treballadors a allargar i sostenir els conflictes¹¹⁴.

Aquest era l'estat de coses que el sindicat d'empresaris del metall va voler deixar constància a principi de 1971¹¹⁵. De la lectura de l'informe que els empresaris del

---

¹¹² Vegeu les dificultats de mobilització a la SEAT per defensar els acomiadats i l'escàs ressò que obté la jornada de solidaritat amb aquesta empresa arran dels fets del 18 d'octubre.

¹¹³ La lectura dels pamflets dels grups radicalitzats mostren llur obsessió per insultar-se els uns als altres i alhora contra el PSUC. El PSUC, pràcticament en solitari en els organismes dirigents de Comissions Obreres i obsessionat amb la caiguda imminent de la dictadura, no sempre va actuar en sintonia amb els interessos dels treballadors.

¹¹⁴ Més amunt hem vist el cas paradigmàtic de la *Harry Walker* en el mes de gener de 1971. Veg. nota 57.

¹¹⁵ El sindicat d'empresaris va realitzar un extens document on analitzava detingudament la situació creada amb l'augment de la conflictivitat obrera. El document era: *Extremos de mayor*

metall van redactar, se'n desprèn un to de regust amarg davant un règim que no sap encarar la seva responsabilitat amb autoritat i fermesa. Es fa un retrat de la situació on els grups subversius poden arribar a posar contra les cordes l'estabilitat del règim¹¹⁶, i aquest, lluny d'encarar amb valentia el problema, tolera algunes activitats perjudicials per a la bona marxa de les empreses¹¹⁷. La queixa abasta des de la falta de reconeixement de la seva tasca com a creadors de riquesa¹¹⁸, fins a la falta de control sobre aspectes elementals com ara el paper del sindicat vertical¹¹⁹, la policia¹²⁰ o la justícia¹²¹. La falta de confiança dels empresaris vers el règim, els porta a fer una llista d'actuacions que l'*Autoritat* ha d'emprendre de manera immediata per poder redreçar la situació i restituir la seguretat i l'estabilitat necessàries a l'activitat econòmica a la qual feien al·lusió només iniciar l'informe empresarial¹²².

---

consideración expuestos al delegado provincial de sindicatos por la representación empresarial del más alto nivel, del sindicato del metal de Barcelona. Gabinete técnico económico siderometalúrgico. Sindicato Provincial del metal. Barcelona, 4 de febrer de 1971: ANC, fons Remei Ramírez, inv. 7, sig. sist. 007.05.86.

¹¹⁶ Es denuncia la falta de fermesa contra uns grups que no tenen prou entitat per desestabilitzar el règim: *La seguridad y estabilidad de nuestro Régimen, no tienen porqué temer a organizaciones que únicamente están respaldadas por intereses internacionales de probada mala intención.* Ibíd.

¹¹⁷ Els grups subversius obtenen, a través de la força, uns privilegis del tot inadmissibles: *La desvirtuación de los hechos reales, no pueden enmascarar en modo alguno el verdadero fondo del problema, que intenta consolidar posiciones conflictivas laborales, abusando de la tolerancia de la Autoridad al permitir falsas actividades "democráticas".* Ibíd.

¹¹⁸ Els empresaris no poden concentrar-se en la tasca principal que els és encomanada per haver de dedicar-se a activitats que no els són pròpies: *La prosperidad del país se mide por la de sus empresas: El escepticismo más absoluto ha invadido en estos momentos el ambiente de la dirección empresarial, que ha de dedicar su mayor actividad a la solución de situaciones conflictivas desocupándose de su misión más importante, que es la creación de riqueza.* Ibíd.

¹¹⁹ En aquest punt, l'empresariat mostra irritació contra l'actuació del sindicat vertical: *Los Jurados no debieran ser nunca alentados contra las empresas por la Vice-secretaría de Ordenación Social, o Asesores Sociales Sindicales que en ocasiones les orienta torcidamente hacia una posición más demagógica que no logra complacer a los activistas y en cambio crea una situación de confusionismo entre los Jurados-Enlaces y la Dirección de la Empresa, que redunde en desprestigio de ambas partes y es aprovechada por los grupos subversivos para lograr su objetivo.* Ibíd. Es demana també al sindical vertical la confecció de llistes negres i el control de les properes eleccions sindicals que van tenir lloc aquella primavera mateix.

¹²⁰ La policia tampoc afronta les seves responsabilitats facilitant, així, els objectius dels activistes: *La Autoridad debería actuar de una forma inmediata y tajante, fuera de la empresa, contra los individuos, "comandos" y grupos activistas que están gestando ininterrumpidamente situaciones conflictivas.* Ibíd.

¹²¹ Es denuncia la justícia per ser favorable als interessos dels treballadors: *La experiencia habida como consecuencia de la resolución de las Magistraturas de Trabajo, originan nuevos y mayores conflictos enrareciendo el ambiente social, al tener que rectificar las empresas decisiones obligadas para establecer el orden y la disciplina.* També es demana que els acomiadaments siguin sense indemnització per tal d'evitar el *profesionalismo del conflicto social y de la indemnización.* Ibíd.

¹²² Veg. nota 118. Per a la llista d'actuacions vegeu les notes immediatament anteriors (de la 116 a la 121). En acabar el llistat de demandes es recorda el règim que de no aconseguir l'estabilitat necessària, els empresaris no podran complir amb els seus objectius amb la qual cosa difícilment podrien fer-se càrrec: *de los compromisos sociales y los fiscales, por otra parte, cada día más exigentes.* Ibíd.

Seguint aquesta mateixa línia, un grup d'empresaris va encarregar a uns *experts* un informe sobre el fenomen de Comissions Obreres¹²³. L'informe, minuciós i precís, es va presentar a darrers d'aquell any i, de fet, va servir de guia i d'inspiració de l'empresariat davant el fenomen de Comissions Obreres. En primer lloc, s'alertava del perill representat per un moviment format per treballadors que només en apariència semblava espontani. En realitat, l'organització obrera estava fèrriment controlada pels comunistes que dirigien una àmplia massa desorganitzada *preocupada tan sólo de los problemas inmediatos de la justicia social*¹²⁴. Aquesta preocupació dels treballadors feia, però, que Comissions Obreres fos potencialment perillosa per als interessos de l'empresariat. L'any 1971 era un any d'eleccions sindicals i els empresaris observen amb esperança la divisió que es produïa en el si del moviment obrer. Així veien probable que en aquella ocasió, a diferència de 1966, l'èxit de Comissions Obreres fos menor¹²⁵. En un balanç final, els autors de l'informe conclouen que Comissions Obreres té un seguit de qüestions a favor, però d'altres en contra. Resumint els aspectes positius per a Comissions Obreres són la capacitat de mobilització, la demagògia en reivindicar millores salarials i de condicions laborals, l'ajut dels catòlics¹²⁶ i els màrtirs que la mateixa causa crea¹²⁷. En els aspectes negatius per a l'organització obrera, es troba la diversitat d'ideologia¹²⁸ que dificulta la unió entre els treballadors, les dificultats pròpies de la clandestinitat, l'actuació de la policia i la falta de finançament. Vistes així les coses, la conclusió és que cal actuar i cal adoptar mesures:

Si no se adoptan medidas adecuadas, el movimiento obrero por ellas representado puede llegar a ser completamente controlado por el Partido Comunista y actuando de una forma coordinada llevar al país a una situación de caos. Si por el contrario, el Estado, que dispone de medios sobrados para aplastar la todavía heterogénea organización de las

---

¹²³ *Comisiones Obreras*, novembre 1971 (informe encarregat per un grup d'empresaris), a José Antonio Díaz, *Luchas internas en...*, pàgs. 315-344.

¹²⁴ *Ibid.*, pàg. 322.

¹²⁵ *Ibid.*, pàg. 325.

¹²⁶ Sobretot en locals i en premsa: *cuentan con el apoyo del clero progresista y el clero "papanatas"*. *Ibid.*, pàg. 340.

¹²⁷ Es refereixen als líders empresonats, Camacho, Ariza i d'altres, però també, en el punt número vuit, es refereix específicament que: *Buscan afanosamente conseguir "mártires" (obreros muertos en los sucesos de julio de 1970 en Granada)*. *Ibid.*

¹²⁸ Punt número 1: *Diversidad de ideología en sus filas que, explotada con habilidad, puede colaborar muy eficazmente a su desintegración*. *Ibid.*, pàg. 341.

*Comisiones Obreras, los emplea, puede encauzar el movimiento hasta llegar a integrarlo en el sistema*¹²⁹.

Fixem-nos que s'utilitza el terme esclafar –*aplastar*– que esbandeix tot dubte sobre la intenció de l'empresariat: l'alarma augmenta en un moment en què, d'una banda, s'adona de la importància creixent del moviment obrer i, de l'altra, observa la decadència lenta i inexorable del règim. Aquest, envellit pel pas del temps i empès per un actiu moviment obrer, mostra signes de cansament, que es tradueixen en la progressiva falta de control sobre la societat en general, i sobre la classe treballadora en particular. Aquesta situació posa en alerta extrema l'empresariat, que comença a entreveure la possibilitat de pèrdua dels privilegis que havia pogut gaudir des de la fi de la guerra civil.

L'any 1971 va ocasionar molts disgustos als empresaris que observaven com la conflictivitat es contagiava d'una empresa a una altra i cada vegada eren més les empreses on es reproduïen els conflictes gairebé d'una manera clònica¹³⁰. El sindicat vertical, enmig de la conflictivitat obrera i el disgust de l'empresariat, es movia com una mola burocràtica i, alhora, amb la contradicció de ser el defensor dels interessos de la classe treballadora, de l'empresariat i del règim. L'existència de l'OSE és justificava perquè, d'una banda, ajudava el règim a controlar i enquadrar els treballadors sempre una possible font d'alteració de l'ordre públic i, de l'altra assolía que l'empresariat obtingués un marge amplíssim de beneficis tot mantenint uns salaris i unes condicions laborals molt per sota del nivell mínim de dignitat. En la mesura que l'OSE complia aquestes tasques, el sindicat vertical era reconegut i participava de la seva quota de poder i d'influència dins el règim. Però, quan l'empenta de la classe treballadora va posar en perill aquest equilibri, l'OSE va ser la primera instància a la qual es van reclamar mesures per tal de tornar a l'ordre establert.

Davant les dificultats creixents, el ministeri del treball va publicar, el mes de desembre de 1971 un llarg document, dirigit a les delegacions provincials del treball i al sindicat vertical, on es donaven les directrius per enfrontar-se a la creixent conflictivitat que amenaçava l'estat natural de les coses des de la guerra ençà. El document,

---

¹²⁹ *Ibíd*, pàg. 342. Les accions a realitzar serien, de manera resumida, les següents: impedir la celebració d'assemblees o, en cas necessari, avortar-les, no acceptar cap tipus de diàleg o negociació fora de l'OSE, prestigiar el sindicat vertical, investigar els elements sospitosos, rapidesa en la gestió per tal d'evitar possibles conflictes, no actuar fraudulentament contra els treballadors perquè sinó aquests exploten aquest tipus de casos, sembrar la confusió entre les diferents tendències i, per últim, fer atenció als treballadors especialment als immigrants (en el text s'ha fet una al·lusió a aquests treballadors susceptibles d'ocasionar problemes, perquè a la situació d'immigració es pot afegir la problemàtica derivada del racisme). *Ibíd*. pàg. 342.

¹³⁰ Vegeu més amunt el subapartat "radicalització".

probablement escrit a l'inici de la tardor de 1971¹³¹, aborda les actuacions necessàries davant la conflictivitat que es tem que serà d'importància. En primer lloc, es reconeix que hi haurà un augment considerable de demandes d'increment salarial per l'augment del cost de la vida del període que va des de 1969 a 1971. Segonament, s'assenyala que no s'ha produït la reactivació econòmica esperada, un problema afegit a un panorama econòmic no gaire optimista. Alhora, moltes empreses punta havien de negociar el conveni i, segons el document que referim, molts activistes polítics havien sigut alliberats. El panorama que el ministeri del Treball pintava no era gaire reconfortant i era urgent, doncs, de prendre mesures per tal d'afrontar la problemàtica que es veia venir. En aquest punt el document es subdivideix en tres apartats. El primer, va dirigit al mateix sindicat vertical i les recomanacions s'orienten vers la necessitat d'una concertació ineludible. En una línia possibilista, s'entreu que cal anar acceptant la jornada de 44 h. Setmanals: *"para dejar libre la tarde del sábado"*¹³² i alhora s'accepta una certa confrontació amb els activistes sindicals afirmant que cal *"arrebatar banderas a las organizaciones ilegales"*¹³³. La lectura d'aquest apartat fa la sensació d'una organització que no sap ben bé què fer davant la pressió dels treballadors i l'únic que és al seu abast és avançar-se, negociar els convenis ràpidament, sense allargar-los massa o intentar convèncer els treballadors que no exagerin una pressió que els podria perjudicar a ells mateixos. Més enllà de les consignes de no permetre assemblees, de suspendre les negociacions en cas d'incidents o d'estudiar amb profunditat l'impacte econòmic de les demandes dels treballadors, sembla que l'OSE no té cap eina a oferir per controlar els treballadors. Més encara, entre les recomanacions fetes, s'urgeix la necessitat d'unificar criteris entre l'*Autoritat laboral* i l'OSE¹³⁴, cosa que permet deduir que aquesta unitat de criteri habitualment no es donava. Així doncs, aquests *criterios para la actuación de l'Organización Sindical y las Delegaciones de Trabajo*, estableixen més la impotència i

---

¹³¹ El document *Criterios ante una posible situación conflictiva* és de desembre de 1971, però probablement es va escriure després del període de vacances. A la primera línia es diu: *No parece aventurado pronosticar que en estos últimos meses del año y en los comienzos de 1972...*. S'inclou també una estadística que fa referència a l'augment del cost de la vida i les dades de 1971 queden interrompudes el mes d'agost: ANC, fons Remei Ramírez, inv. 7, sig. sist. 00705.86.

¹³² *Ibid.*, pàg. 3.

¹³³ *Con el objeto de evitar tensiones iniciales, arrebatar banderas a las organizaciones ilegales y disminuir los problemas de retroactividad, a ser posible, las negociaciones para el nuevo convenio deberían iniciarse antes de la expiración del vigente.* *Ibid.*, pàg. 3.

¹³⁴ *Es indispensable mantener ininterrumpidamente contacto de la Organización Sindical y la Autoridad laboral, antes y durante las negociaciones del convenio, con el fin de que se armonicen en lo posible los criterios de quienes han de negociar y quien tiene que aprobar o intervenir en una segunda fase. Esta armonización de criterios contribuirá a crear un clima de respeto a ambas instituciones que puede contribuir mucho al desarrollo de la negociación.* *Ibid.*, pàg. 4.

el progressiu deteriorament del sindicat vertical que no pas la mateixa activitat sindical de l'OSE.

Paral·lelament a aquesta declaració d'ineficàcia, el document procura relativitzar la falta d'operativitat desviant les responsabilitats cap a altres sectors del règim. Així el punt número dos del document es dedica a *la actuación gubernativa*. Segons el document, és competència de la policia el control dels grups polítics il·legals, la repressió de la propaganda, com igualment de l'actuació dels piquets dels treballadors que estenen els conflictes. Es diu que *el conflicto laboral es siempre un problema político y de Orden Público, incluso cuando aparentemente tiene una naturaleza estrictamente laboral*¹³⁵, i és per aquesta raó que els governadors civils han d'estar vigilants i actuar:

*Conviene que el Gobernador no se margine del problema ni siquiera en sus comienzos, so pretexto de no existir en ese momento alteración del Orden Público porque en un conflicto de trabajo el orden está ya alterado y es en sí mismo una situación potencial de violencia*¹³⁶.

L'acusació del ministeri de treball a l'autoritat governativa fa entreveure les picabaralles internes del règim i la necessitat d'expolsar-se responsabilitats excessives.

El punt número tres es dedica a *la actuación de la Prensa* i s'hi recrimina el paper del ministeri d'informació perquè no actua amb prou diligència al no impedir les notícies en els mitjans de comunicació dels conflictes que, a parer seu, són seguits i ressaltats de manera innecessària; i per això:

*En las orientaciones que se dan a los medios informativos, debe incluirse con carácter preferente en los próximos meses la de que se silencien o reduzcan al máximo la mayor parte de las noticias o informaciones sobre los conflictos*¹³⁷.

El sindicat vertical no vol assumir en solitari l'augment de la conflictivitat social i reacciona a la crítica dels empresaris¹³⁸ distribuint les quotes de la responsabilitat a d'altres sectors del règim que tampoc no fan de manera pertinent la tasca que els pertoca. La reacció del sindicat vertical, que defensa el seu paper fent partícips de la

---

¹³⁵ Ibíd, pàg 6.

¹³⁶ Ibíd.

¹³⁷ Ibíd.

¹³⁸ Vegeu més amunt, document *Extremos de mayor...* de febrer de 1971.

paràlisi del règim d'altres sectors, revela que, independentment dels molts problemes que el moviment obrer pogués tenir, aquest creava una inquietud creixent en les files del règim. El ministeri del Treball comina el ministeri d'Informació a influir en els mitjans per tal que els conflictes no esdevinguin referències positives, tot i que:

*Crear un clima de repulsa de estas actitudes conflictivas comprendemos que es difícil, pero es una parte principal del éxito*¹³⁹.

La comprensió de la dificultat de l'empresa és més reveladora que tot un document sencer destinat a superar la conflictivitat obrera. És potser la constatació que el clima generat pel moviment obrer comença a superar el sindicat vertical que, desconcertat, no acaba de trobar la manera de fer-li front.

L'augment de la conflictivitat al principi del decenni del setanta posa a prova un règim decadent, on comencen a aflorar contradiccions internes i desajustos importants. D'altra banda, el moviment obrer creix i cada dia mostra una major capacitat d'influència, però li falta alhora estructuració i vertebració, cosa que dificulta l'articulació de la lluita. La possibilitat d'unir diferents protestes d'aixecar en protesta tota una zona, un sector de producció o una comarca és el somni que persegueixen totes les organitzacions involucrades en el moviment obrer; de moment, la realització del somni és llunyana, entre d'altres factors, per la falta d'unitat i cohesió del mateix moviment obrer.

La divisió i àdhuc la confrontació dins el moviment obrer es perllonga en el temps, i els propers anys que van de 1972 a 1974 s'aprofundirà encara més, aquesta divisió. Mentrestant, la decadència del règim continuava fent via, i el règim i el sindicat vertical tractaven de mantenir el sistema amb les mínimes pèrdues possibles. Aquesta situació, però, comença a fer-se insostenible, i es produeixen forts moviments interns que portaran alguns al tancament en ells mateixos i a la radicalització i a altres a l'ambigüitat possibilista, amb vista a situar-se en cas de canvis imprevistos¹⁴⁰.

---

¹³⁹ *Criterios ante una posible...*, pàg. 6.

¹⁴⁰ Al principi dels setanta van aparèixer grups de caràcter feixista que reclamaven tornar a les essències del franquisme de postguerra. Veg. el primer punt d'aquest mateix apartat. D'altra banda, van aparèixer dins l'aparell del règim, persones que s'anaven amotllant al ritme dels nous temps a canvi de no perdre el paper que havien representat durant tant de temps.

7.2 Del sindicalisme impossible a la fragmentació del moviment obrer

La llei sindical

Les conclusions del IV Congrés Sindical, que es va celebrar a Tarragona el maig de 1968, reconeixien la necessitat de renovació del sindicalisme espanyol per tal d'adequar-lo als nous temps. El model del sindicat vertical, sorgit en plena guerra civil, esgotava el seu camí i a cada pas demostrava la seva inutilitat. L'OSE ja no era capaç de complir les expectatives del règim, que necessitava un organisme per controlar i canalitzar les reivindicacions obreres¹⁴¹, tampoc no complia les exigències de l'empresariat que, tal com hem vist més amunt, és mostrava alarmat davant la creixent conflictivitat obrera i, per últim, era incapaç de satisfer les necessitats dels treballadors que, més enllà de les reivindicacions laborals i salarials, reclamaven un sindicalisme independent i lliure de traves.

José Solís Ruiz, ministre secretari general del *Movimiento* i delegado nacional de Sindicatos, era conscient que calia propiciar un canvi des de l'intent fracassat de controlar Comissions Obreres¹⁴²; un cop acabat el procés electoral de 1966, el ministre va anunciar una nova llei sindical que abordaria la posada al dia de l'Organització Sindical¹⁴³. El procés de tramitació de la nova llei es va allargar tot provocant una multitud de comentaris acompanyats de gran expectació.

L'expectació es va traduir en l'aparició de nombrosos articles que especulaven entorn de la nova llei sindical. Els primers retrets anaven dirigits a les mateixes conclusions del IV Congrés Sindical de les quals havia sorgit el mandat de la nova llei. Es considerava que els acords presos eren en realitat un xec en blanc als redactors de la llei, perquè el que havia sorgit d'aquell Congrés era excessivament ambigu i inconcret. Aquesta era la postura de Mariano del Mazo, que publicava un article a *El Correo Catalán* el 3 de gener de 1969, on recordava la importància de la llei i reclamava una discussió oberta i franca a la societat perquè, a parer seu, aquesta no era una llei qualsevol i necessitava *la cohesió* del país per aprovar-la. Apuntava també la necessitat que la llei que es preparava havia de tenir en compte els principis de l'Església catòlica. Efectivament, la *Ley de Principios Fundamentales* de 1958 obligava

---

¹⁴¹ Veg. capítol 3.

¹⁴² *Ibid.*

¹⁴³ La llei va ser anunciada el 19 de gener de 1967 en el decurs d'una trobada sindical en el Palau d'Esports de Madrid, però va ser a les conclusions del IV Congrés Sindical de Tarragona quan aquell anunci va esdevenir oficial.

l'Estat a inspirar la seva legislació en la doctrina social de l'Església¹⁴⁴. Aquesta idea va ser obsessivament recordada perquè comprometia el règim i perquè aleshores, la doctrina social de l'Església catòlica es basava en uns principis de respecte pels interessos dels treballadors tot i que d'una manera força tímida i prudent. Seguint aquesta línia, la Conferència Episcopal espanyola, en el context del Congrés de Tarragona, va publicar un document¹⁴⁵ on s'establia que els treballadors tenien dret a un sindicat autònom regit pels principis de la representativitat i la participació¹⁴⁶. Aquesta postura dels bisbes va ser àmpliament difosa i comentada per aquells que retreien al projecte de llei d'anar en contra dels interessos dels treballadors. Els sectors evolucionistes del règim, passant pels cristiano-demòcrates fins a l'esquerra inserida en el moviment obrer, feien referència a les declaracions dels bisbes en la seva reclamació d'una llei al servei dels treballadors.

Un d'aquests sectors era representat per la revista *Cuadernos para el Diálogo*, d'inspiració cristiana¹⁴⁷, que va seguir amb deteniment tot el procés de la nova llei sindical. És interessant de seguir el rastre d'aquests articles i editorials que va anar publicant la revista, perquè no solament s'hi expressava el parer dels dissidents del règim, sinó també el dels qui hi eren obertament oposats. El mes d'abril de 1969, gairebé un any després del Congrés de Tarragona, *Cuadernos para el Diálogo* va publicar una editorial en què es preguntava per les raons de l'endarreriment d'una llei tan important com aquella. Es temia que a l'interior del règim es produïssin lluites de poder entre els diferents sectors i que això afectés negativament la nova normativa¹⁴⁸. Es tractava de forçar la publicació del projecte per poder endegar un procés de debat i reflexió. Finalment, el mes d'octubre de 1969, es va publicar el projecte de llei que es portaria a les *Cortes españolas* per tal de procedir llur discussió i tramitació. Com cal suposar, el projecte de llei va ser estudiat minuciosament i tot seguit va caure damunt d'aquest un allau de crítiques fruit de l'expectació que havia generat. La revista va publicar, el mes següent a la presentació pública del projecte, un informe de deu fulls en què s'hi feien força objeccions de caràcter bàsic, com ara la falta de democràcia interna, el rígid control polític del sindicalisme o l'organització excessivament jeràrquica

---

¹⁴⁴ Aquesta idea apareixerà expressada d'aquesta manera, també en una editorial de la revista *Cuadernos para el diálogo* de gener de 1970.

¹⁴⁵ *Principios cristianos relativos al sindicalismo*. Publicat el 25 de juliol de 1968. A partir d'aquest document i en el temps que va durar la discussió sobre aquesta llei, els bisbes feren diverses declaracions basades en els principis aquí establerts.

¹⁴⁶ José Fernández Segura, *Participación de los católicos en el movimiento obrero de Barcelona durante el franquismo*. Tesi inèdita.

¹⁴⁷ La revista va ser fundada per Joaquín Ruiz Giménez, antic ministre de Franco, aleshores advocat en exercici i contrari a la continuïtat del règim franquista.

¹⁴⁸ Es temia que la llei fos finalment un pacte de poder entre els tecnòcrates de l'Opus Dei i el sector falangista del règim escudat rere l'OSE. El debat i la posterior publicació de la llei, el febrer de 1971, van confirmar aquests temors.

que dificultava la representativitat, però també hi feia greus objeccions de caràcter formal:

*Es escasamente coherente y muy contradictorio ya que la parte orgánica no se adecua con la dogmática. Está mal redactado y desde el punto de vista técnico-jurídico es pésimo*¹⁴⁹.

Al cap d'un mes de l'aparició de l'informe, la revista publica "sindicalismo imposible"¹⁵⁰, un editorial que amb l'enunciat del títol ja és tota una declaració d'intencions. L'editorial es mostra pessimista sobre la possibilitat que la llei sigui realment útil, perquè no preserva els interessos bàsics dels treballadors. Les circumstàncies del moment no permeten anar més enllà en l'explicitació de la seva postura, però un any més tard recuperen l'expressió "sindicalismo imposible" en un altre editorial, ara molt més clar i explícit:

*No se puede estructurar una Organización Sindical inserta en la Administración de un régimen capitalista, integradora del capital y del trabajo, superadora de la lucha de clases y que además proteja y defienda a los trabajadores frente al capital al tiempo que ejerce una función arbitral entre aquellos y éste. Todos estos fines son en gran medida incompatibles y en consecuencia hay que optar y la opción que están realizando las Cortes es, por ahora, la de conducir al sindicalismo por los mismos caminos de estos últimos tiempos*¹⁵¹.

Si a l'interior del país el projecte de llei era jutjat amb duresa, no ho era menys a l'exterior. L'expectació que la nova llei sindical havia generat s'havia transmès també a l'estranger i els corresponents de premsa recollien la notícia de la seva presentació, però, alhora, no evitaven de fer-ne una valoració negativa. Els arguments més utilitzats eren que el projecte de llei no recollia ni les recomanacions que l'OIT havia fet al govern espanyol, ni les recomanacions que els bisbes havien fet en el sentit d'atorgar una major independència i representativitat als treballadors¹⁵², ni tan sols a les

---

¹⁴⁹ "Análisis del proyecto de Ley Sindical". (Informe), a *Cuadernos para el Diálogo*, núm. 74, novembre 1969, pàgs. 11-21.

¹⁵⁰ *Cuadernos para el Diálogo*, núm. 75, desembre 1969, pàg. 5.

¹⁵¹ "Mitología sindical", (editorial), a *Cuadernos para el Diálogo*, núm. 86, novembre 1970, pàg. 7. Tot aquest seguit de contradiccions fa escriure a l'editorialista que el sindicalisme que es pretén és impossible.

¹⁵² Loren Jenkins a *The International Herald Tribune* de Londres, recollit a *Horizonte español* 1972, vol 1. Ruedo Ibérico 1972, pàg. 169.

propostes fetes en el Congrés Sindical de Tarragona¹⁵³. En realitat, s'opinava que l'esperit de la postguerra restava dempeus, malgrat que algunes expressions havien estat suavitzades o maquillades¹⁵⁴.

Els comentaris i articles publicats a la premsa reflectien prou bé l'interès que la llei havia despertat en la societat espanyola; però, què hi deia el moviment obrer? què opinava Comissions Obreres sobre el projecte de llei? El mes següent a la presentació del projecte de llei es va fer la cinquena reunió general de Comissions Obreres en la qual es va tractar el contingut del projecte com a tema principal. Com calia esperar, Comissions Obreres considerava del tot inacceptables els principis de la nova llei sindical i en demanava la retirada immediata de la tramitació a les *Cortes*. Els mínims que l'organització obrera considerava indispensables eren: reconeixement del dret a la vaga, possibilitat d'escollir els representants lliurement i democràticament, que el sindicat fos independent dels empresaris i que s'acabessin les sancions i expedients als càrrecs sindicals, a més d'acabar amb la situació dels exiliats i empresonats¹⁵⁵. Quedava clar que amb aquestes *exigències* era impossible el diàleg entre el moviment obrer i el règim, però curiosament no era impossible que els sectors *oberturistes* del sindicalisme oficial copiessin alguna idea de Comissions Obreres en la seva tasca de posar al dia el sindicalisme vertical¹⁵⁶. De fet, això només era una anècdota, però revelava el fons de la discussió i de les tensions que es produïen en el si de les *Cortes españolas*. La revista *Cuadernos para el Diálogo*, atenta al procés de tramitació de la llei, fa una semblança ben interessant de com s'anaven produint els esdeveniments en la cambra legislativa espanyola:

El mismo desarrollo de las sesiones de la Comisión donde tantas cosas se han dicho, afecta al juicio de valor que habrá de hacerse sobre el Proyecto de ley Sindical: enmendantes que no comparecen a defender su enmienda;

---

¹⁵³ *Le Soir* de Brussel·les. *Ibíd.*, pàg. 170.

¹⁵⁴ *Le Monde* de París. *Ibíd.*

¹⁵⁵ El document de la cinquena reunió general de novembre de 1969 es troba a Julián Ariza, *Comisiones obreras*, Ed. Avance-mañana editoriales, Barcelona, 1976, pàgs. 153-159. Era clar que no es podia esperar res de la nova llei sindical en tràmit i això, de fet, no era un afer essencial per a Comissions Obreres. Santiago Carrillo ho expressava bé en una trobada del Partit Comunista a Brussel·les: *Estos tipos de las Cortes y del Senado parecen ignorar que, en el estado actual, si la ley sindical refuerza en algún aspecto -lo que todavía está por ver- el carácter representativo de algunas estructuras sindicales, no son los sindicatos verticales, los que se reforzarán con ello; se reforzarán las Comisiones Obreras, que utilizarán esas posibilidades de representatividad legal para proteger e intensificar su actividad propia, su actividad de lucha de clases, su actividad independiente.* Santiago Carrillo, *Discurso del camarada Santiago Carrillo, Secretario General del PCE*, 1 novembre de 1970, Brussel·les.

¹⁵⁶ En la cinquena reunió general de Comissions Obreres es va denunciar que uns procuradors en Corts havien fet una esmena amb el contingut idèntic d'un document sobre la llei sindical de Comissions Obreres. *V Reunión General*, novembre de 1969, a Julián Ariza, *Comisiones obreras...* 1976, pàgs. 153-159.

enmiendas que no cuentan con un solo voto en su favor porque el firmante de las mismas no pertenece a la Comisión; Procuradores que han dejado de serlo (35) en los últimos meses, abandonando en la más absoluta orfandad a sus respectivas enmiendas; invocaciones al pasado y a las biografías personales más que al futuro que se pretende configurar, cautelas, fantasmas y prevenciones, insinuaciones apenas veladas sobre la equívoca intención de los enmendantes más abiertos; intransigencia y actuación en bloque monolítico de los Procuradores que ostentan cargos en la Administración pública, son elementos que contribuyen a dar al país la imagen de lo que va a ser el texto legislativo más importante de los últimos decenios, al tiempo que muestran muy a lo vivo los fallos de fondo de nuestro peculiar sistema legislativo¹⁵⁷.

El caos del *peculiar sistema legislativo* de l'Espanya franquista que ens expressa aquest editorial no feia sinó amagar que la tramitació de la llei obeïa sobretot als debats interns del règim o, més clarament, a les disputes de poder entre les diferents faccions que donaven suport al franquisme. Aquesta realitat era un secret escampat arreu i que Marcos Revuelta sintetitza d'aquesta manera:

Entiendo que los verdaderos intereses de los trabajadores, individualmente, y sobre todo como clase social, están al margen de las discusiones que se desarrollan en las Cortes. Me da la impresión que allí sólo hay una polémica entre los que defienden el "espíritu de Tarragona" y aquellos que se oponen a la preponderancia del aparato burocrático-político verticalista que concibió, organizó y consumó aquel Congreso. Mucho me temo que todo quede en eso: en ver quién se lleva el gato al agua en torno a los nombramientos en las cúspides, si los "verticalistas" que siguen o seguían al anterior equipo ministerial, o los partidarios del Gobierno, que no son partidarios de un estado, el sindicato vertical, dentro del Estado¹⁵⁸.

Això últim era el que de veritat és dirimia, la preponderància del sindicalisme vertical dintre del règim i que el sector falangista, cada vegada més arraconat, pogués mantenir la franja de poder que fins llavors havia ostentat¹⁵⁹.

---

¹⁵⁷ "La ley sindical en las Cortes", (editorial), a *Cuadernos para el Diálogo*, núm. 86, novembre 1970, pàg. 3.

¹⁵⁸ "Mesa redonda sobre la ley sindical", a *Cuadernos para el Diálogo*, núm. 86, novembre 1970, pàg. 11. El que Marcos Revuelta expressa és la lluita que s'estableix entre els falangistes capitanejats pel defenestrat Solís Ruiz i els tecnòcrates de l'Opus Dei que han promocionat al govern en l'últim canvi ministerial d'octubre de 1969. Veg. nota 148.

¹⁵⁹ En el decurs del debat de la llei es van produir algunes escenificacions de la lluita entre els diferents sectors del règim. Tres procuradors *del tercio sindical* van abandonar els debats

La llei va ser aprovada finalment en la sessió plenària del 16 de febrer de 1971 i publicada el dia següent. El contingut no presentava canvis en profunditat, es limitava a fer una esporgada de la normativa que el règim havia generat des de l'inici i alhora una recopilació dispersa produïda els últims temps amb l'intent de posar al dia el sindicat vertical¹⁶⁰. El president de l'Organització ja no era el *Delegado Nacional de Sindicatos*, sinó que passava a ser *Ministro de Relaciones Sindicales* amb una amplíssima capacitat de maniobra. Escollia els presidents dels sindicats entre cinc noms proposats i en cas d'error podia revocar-lo en qualsevol moment¹⁶¹. La nova llei sindical, rere l'afany de maquillatge, recollia els principis d'unitat, de representativitat, d'autonomia, d'associació, de participació i de llibertat, que en realitat no eren sinó simples enunciats sense cap contingut ni significat¹⁶². Vist el context en què la nova llei sindical era publicada, es podria afirmar que naixia morta, sense cap vida per davant:

Estamos ante una estructura que no sirve para caminar, para vivir, porque está montada para controlar, frenar y "encuadrar" a quienes tendría que

---

davant la impossibilitat que algunes esmenes que havien presentat tinguessin el més mínim ressò. El contingut de les esmenes tenien a veure amb la reivindicació d'un cert dret d'associacionisme, amb l'elecció del president de l'OSE i amb el dret de vaga que afirmaven que era ja una realitat social i que per aquesta raó calia regular. "Ley Sindical, tres procuradores abandonan los debates", (Informe), a *Cuadernos para el Diálogo*, núm. 87, desembre 1970, pàgs. 8-12. López Rodó, ministre pertanyent a l'OPUS DEI, corrobora en les seves memòries que l'objectiu principal de l'OSE era obtenir un major poder polític i econòmic dins del règim. Carrero Blanco, vice-president del govern i mà dreta del general Franco, considerava que els jerarques del sindicat vertical pretenien un assalt al poder. L'oposició del vicepresident va ser decisiva per bloquejar el projecte de llei. Pere Ysàs, *Disidencia y subversión. La lucha del régimen franquista por su supervivencia, 1960-1975*, Ed. Crítica, Barcelona 2004, pàgs. 98-100.

¹⁶⁰ Manuel Ludevid, *Cuarenta años de...*, pàgs. 49-50, i Rosario Sánchez López i Mª Encarna Nicolás Marín, "Sindicalismo vertical franquista: la institucionalización de una antinomia (1939-1977)" a *Historia de Comisiones Obreras (1958-1988)*, Siglo veintiuno de España Editores, s.a., Madrid 1993, pàg. 39. Pere Ysàs, *Disidencia y subversión. La lucha del régimen...*, pàg. 111.

¹⁶¹ Per declaració d'incompatibilitat amb els principis del Movimiento o simplement directament amb el precepte d'escoltar el Comitè Executiu Sindical. José Luis Guinea, *Los movimientos obreros y sindicales en España. De 1833 a 1978*, Ibérica Europea de Ediciones, Madrid, 1978, pàg. 117.

¹⁶² José Mª Gil Robles, contesta des de la tribuna de *Cuadernos para el Diálogo*, cadascun d'aquests principis. L'autor considera que no es respecta el principi d'unitat si s'oblga treballadors i empresaris a continuar junts. Ni l'OIT, ni la Conferència Episcopal no donen suport a aquesta situació. Tampoc no es considera que l'anomenada *línea de mando* respecti el principi de representativitat. Alhora, l'OSE continua vinculada a l'Estat la qual cosa fa impossible que sigui autònoma com proclama un dels seus principis. Tampoc no es pot considerar principi d'associació unes *raquíticas entidades* sotmeses totalment a les directrius de l'OSE. El principi de participació té una característica tan general que no pot ser real i, finalment, el proclamat principi de llibertat no existeix: *libertad vigilada, ordenada, coordinada, compuesta, sometida a directrices (art. 39) y a disposiciones, actos y acuerdos obligatorios de órganos sindicales obligatorios (art. 43)... ¿puede llamarse libertad?*. José Mª Gil Robles y Gil-Delgado, "Ley Sindical: Principios básicos y regulación efectiva", a *Cuadernos para el Diálogo*, núm. 89, febrer 1971, pàgs. 21-26.

*servir. Con el grave riesgo de que la vida, que no puede parar, rehuya una vez más el cauce que tan poco atractivamente se le ofrece*¹⁶³.

Era evident que una llei sorgida de les *Cortes españolas* no podia recollir les aspiracions dels treballadors i que aquests, igual com ho havien fet fins aleshores, ultrapassarien els límits establerts per la llei i imposarien per la via del fet, uns escenaris. Era una realitat que ni els mateixos jerarques es molestaven a dissimular. A partir del moment en què la nova llei és aprovada, s'inicia en el si de *l'Organización Sindical*, al menys en un sector dels seus dirigents, la necessitat de posicionar-se com a sindicalistes en una línia de convergència oberta al sindicalisme europeu.

En aquest context, es produeixen alguns gestos dirigits a comunicar que un sector de l'OSE és partidària d'una major evolució i adequació de les estructures que, en alguns casos, es consideren ja obsoletes. Per exemple, el Consell Provincial de treballadors de Barcelona, presidit per José Luis Torres Càceres¹⁶⁴, acordà el mes de gener, poc abans de promulgar-se la llei sindical, demanar la modificació de les garanties dels representants elegits. Com hem vist, era freqüent que les primeres víctimes dels conflictes fossin els enllaços i jurats que estaven al capdavant de la negociació i, dins de l'estratègia d'aconseguir assimilar la base sindical, el denominat sector oberturista demanava un canvi en les garanties per tal de protegir aquests càrrecs. Es demanava que els empresaris no poguessin sancionar de feina i sou aquests treballadors, que, en cas d'acomiadament i sentència favorable als treballadors, es pogués fer efectiva la readmissió i imposar sancions econòmiques als empresaris que impedissin als càrrecs electes l'exercici de les seves funcions¹⁶⁵. Les noves garanties sindicals van ser publicades el mes de juliol de 1971, però cap d'aquestes demandes no van ser ateses. La situació de l'acomiadament dels càrrecs sindicals, veritable pedra de toc d'aquestes garanties, va continuar produint-se exactament igual que abans¹⁶⁶.

---

¹⁶³ *Ibíd.* Davant el possible confusionisme que la publicació de la llei i la demagògia del sindicat vertical pogués provocar, CCOO va fer una campanya d'informació del veritable contingut de la llei a través dels fulls volants. En un d'aquests es deia: *Si la unión hace la fuerza, Comisiones Obreras es el mejor medio de unión que pueden tener los trabajadores. Porque no se puede buscar la unión por medio de una lucha sindical como la que presentan los verticalistas. Afirmamos: la llamada nueva ley sindical no es ni más ni menos que seguir imponiéndonos las mismas estructuras verticalistas que tanto han frenado el desarrollo y la toma de conciencia del movimiento obrero* (aquest últim paràgraf en majúscules). *¡Trabajadores, compañeros!*, Comisiones Obreras de Sabadell s/d: ANC, fons Joaquim Lluverol, inv. 55, sig. sist. 160, sig. top. 00.1.09.14.

¹⁶⁴ Un sindicalista proper a Socias Humbert, llavors delegat provincial de Barcelona i favorable a l'evolució del sindicat.

¹⁶⁵ *El Correo Catalán*, 28 de gener de 1971.

¹⁶⁶ *Cuadernos para el Diálogo* va publicar una extens editorial i on es feia una anàlisi minuciosa del decret i arribava a la conclusió que re no havia millorat. "El régimen de garantías sindicales" (editorial-informe), a *Cuadernos para el Diálogo*, núm. 96, setembre 1971, pàgs. 7-9.

La necessitat d'aquest sector de fer-se visible, va portar alguns dirigents a fer algunes declaracions que, en el context de l'època, sonaven força intempestives i que, de fet, buscaven l'impacte que podrien causar quan fossin difoses en els mitjans de comunicació¹⁶⁷. *Cuadernos para el Diálogo* recollia, amb estupor i per primer cop, les declaracions de diferents dirigents de l'OSE, que el sindicalisme espanyol no responia a les necessitats del moment. Destacava entre aquestes la del secretari general de sindicats, Martín Villa: que no era correcta la unió d'empresaris i treballadors en un mateix sindicat¹⁶⁸, fins i tot dient que l'OSE no representava l'associacionisme obrer present en altres països¹⁶⁹. En una direcció semblant es manifestava el delegat provincial de sindicats de Barcelona, Socias Humbert, en una entrevista a *El Correo Catalán*, quan donava un “no rotundo al despido libre”, dient que treballar contra l'acomiadament lliure era una de les línies prioritàries que l'*Organización Sindical* s'havia marcat. Argumentava Socias Humbert que acceptar l'acomiadament lliure significaria col·locar “en régimen de indefensión a los más necesitados”. Afegia encara que una mesura així “podría ocasionar serios riesgos a nuestra estabilidad social”¹⁷⁰. Aquestes declaracions sovintejaven entre uns mateixos dirigents que pretenien desmarcar-se dels sectors immobiliàries i nostàlgics del falangisme, que podrien impedir una possible evolució del sindicalisme vertical, obstaculitzant d'aquesta manera la seva posició en un hipotètic sindicat renovat. El sindicat vertical tocava sostre, la dinàmica dels esdeveniments portava el món laboral cap a altres indrets i qui estava en millors condicions que ningú per saber-ho era la mateixa Organització Sindical.

Les eleccions sindicals de 1971

La gestació de la llei sindical havia comportat l'ajornament de les eleccions sindicals i, per tant, la primera mesura que es desprenia de la seva aprovació era una nova convocatòria electoral. Aquesta s'anuncia el dia 2 d'abril i el dia 4 es publicava la normativa corresponent. La normativa allargava la durada dels càrrecs sindicals a

---

¹⁶⁷ Ortí Bordás publicava a *La Vanguardia* del 7 de desembre de 1973 un article, “Las familias políticas del Régimen” (pàg. 9), en què recollia la preparació dels diferents sectors de la societat franquista cap al futur. Ortí Bordás deia que la majoria d'aquests grups es dirigien cap a l'obertura i el reconeixement del dret a l'associacionisme: *los falangistas porque desean tender una pasarela hacia el futuro; los tradicionalistas porque quieren tener un lugar bajo el sol; los católicos porque se ven urgidos por sus convicciones y por su base y los monárquicos porque sienten la necesidad de acumular asistencias en torno a la institución de la Corona.*

¹⁶⁸ “Sindicalismo: convenios y conflictos colectivos”, (editorial), a *Cuadernos para el diálogo*, núm. 102, març 1972, pàg. 6.

¹⁶⁹ *Revista Internacional del Trabajo*, núm. 3, març 1972.

¹⁷⁰ *El Correo Catalán*, 28 de gener de 1973, pàg. 14. El delegat provincial matisava després, tot dient que tampoc es podia caure en *la rigidez del empleo*.

quatre anys i fixava l'edat mínima per participar-hi en els 18 anys. Alhora, es limitaven les candidatures a tres anys d'exercici en el lloc respectiu. El fet que només la meitat dels càrrecs sindicals serien elegibles i que ho serien per sorteig resultà una novetat sorprenent¹⁷¹. Era clar que l'OSE, vista l'experiència dels comicis anteriors, intentava posar bastons a les rodes per tal de frenar la representativitat dels treballadors i obviar la major combativitat que el moviment obrer havia aconseguit. Les eleccions es van realitzar el mes de maig i el mes de juliol es publicava el règim jurídic de garanties sindicals per als càrrecs que havien resultat elegits.

El comportament del sindicat vertical en ocasió d'aquestes eleccions no tenia comparació possible amb les anteriors de 1966¹⁷². No sols no hi va haver campanya oficial, sinó que es va prohibir als treballadors de fer-ne per poder difondre la seva candidatura¹⁷³. A més, els empresaris veien amb una gran desconfiança les noves eleccions, alarmats per l'augment continu de la conflictivitat i el paper que els càrrecs sindicals hi jugaven¹⁷⁴. D'altra banda, el moviment obrer estava en aquesta ocasió fortament dividit.

Feia cinc anys des de les eleccions sindicals de 1966 i en el moviment obrer hi havien passat moltes coses. La presència de Comissions Obreres era una realitat indefugible i cada vegada era més important l'extensió de la seva influència. Alhora, les Comissions Obreres que havíem conegut a l'arrencada d'aquelles eleccions s'havien trencat amb mil bocins; la desintegració del FOC havia comportat l'aparició de nous grups polítics amb una certa implantació en alguns indrets del territori¹⁷⁵. Cadascuna d'aquestes organitzacions articulava la posició pròpia enfront de la CONC, que era considerada com un mer instrument dels interessos PSUC que havia abandonat la lluita

---

¹⁷¹ Eduardo Martín i Jesús Salvador. *Las elecciones sindicales. Cuestiones prácticas para la lucha sindical*. Ed. Laia, col·lec. Primero de Mayo, núm. 1, Barcelona 1975, pàgs. 38 i 39.

¹⁷² *Ibíd.* pàg. 88. A l'annex IV del llibre es publica un recull d'opinions extremes de *Mundo social* sobre eleccions sindicals anteriors. Alfredo Tejero, en el *Mundo social* núm. 189 de juny de 1971, destacava l'abisme que hi havia en la postura del sindicat vertical entre les convocatòries de 1966 i la de 1971. Sobre les eleccions de 1966, veg. capítol 5, apartat 5.1.

¹⁷³ Manuel Ludevid, *Cuarenta años de sindicato...*, pàg. 50.

¹⁷⁴ La patronal del metall en un document de febrer de 1971, *Extremos de mayor consideración expuestos al delegado provincial de sindicatos...*, deia sobre les eleccions: *Ante las próximas elecciones sindicales es necesario tomar las debidas precauciones para que al socaire de una falsa democracia, los grupos de presión activistas no se apoderen de una supuesta representatividad, tanto en la Organización sindical como en las propias empresas*. Veg. notes de la 115 a la 122. Alfredo Tejero (veg. nota 172) deia també que els empresaris havien intentat evitar candidatures compromeses, Eduardo Martín i Jesús Salvador, *Las elecciones sindicales...*, pàg. 87. Aquest és el cas que ens relata Mª Àngels Franco, treballadora de l'empresa d'òptica *Indo* de l'Hospitalet: *Em vaig plantejar de presentar-me a les properes eleccions però pensava que com jo estava a l'administració no podia fer feina, coneixia molt poc les coses, el funcionament de la fàbrica. Un dia el director em va cridar i em va dir que em prohibia presentar-me a les eleccions i llavors em va donar una explicació que una cosa és la teoria i un altre cosa la pràctica i que això no era per a mi, que era pels de la fàbrica. I això va ser decisiu perquè jo digués: pues ara em presento*. Entrevista el 30 de desembre de 1998.

¹⁷⁵ Veg. apartat 7.1.

revolucionària. Una tal postura havia dut aquests grups a organitzar llurs estructures i coordinadores per treballar en el moviment obrer al marge de la coordinadora local o nacional de Comissions Obreres¹⁷⁶. Així, en el moment de la convocatòria, són partidaris de la participació la CONC¹⁷⁷ i la Coordinadora de Sectors¹⁷⁸; en canvi, la LCR¹⁷⁹, les Plataformes Anticapitalistes¹⁸⁰, el PCE (i) i les Plataformes de Comissions¹⁸¹ eren partidàries de fer un boicot actiu. En el moment en què es produeix la convocatòria, totes les organitzacions han preparat ja els arguments propis i comencen a mobilitzar l'entorn sobre el qual tenen influència per organitzar la participació o, al contrari, per difondre el boicot. El pitjor d'aquesta situació no era que hi hagués postures diferents sobre els comicis electorals, sinó que les desqualificacions mútues introduïen un missatge de confusió important. La força dels partidaris del boicot es basava en les lluites mantingudes en 1970 i principi de 1971, en les quals els plantejaments dels grups més radicals havien tingut una forta presència. Aquelles lluites els havien servit per dotar-se d'una certa base i de la creença que s'estava a l'inici d'un procés revolucionari indeturable. Una semblant percepció feia considerar com una traïció la participació en els estaments més baixos del sindicat vertical:

Las dimisiones de enlaces y jurados, que han proliferado en los últimos meses (Pamplona, AEG, Pirelli, Harry Walker, etc.) ya sean de modo espontáneo o forzados por los obreros, demuestran claramente que la clase obrera está comprendiendo que los enlaces y jurados no pueden ser sus representantes, sino solamente los agentes de la burguesía entre los trabajadores¹⁸².

Segons aquest punt de vista, el fet de participar a les eleccions del sindicat vertical era una traïció de classe; era inútil, ja que la classe treballadora havia iniciat un camí de no retorn cap a la revolució i, contràriament, facilitava la repressió sobre els càrrecs sindicals, apuntalant el sindicat vertical quan aquest era més dèbil:

---

¹⁷⁶ Aquesta qüestió es tractarà amb major profunditat més endavant.

¹⁷⁷ Organització majoritària de Comissions Obreres, amb la participació del PSUC com a principal partit polític.

¹⁷⁸ Organitzada per Bandera Roja.

¹⁷⁹ Que el mes de març va fundar la CUT, Central Única de Trabajadores.

¹⁸⁰ Auspiciades sobretot per OIC.

¹⁸¹ Formades per Acció Comunista, Unión Obrera, GUMLI i ORT. La LCR havia demanat de fer una plataforma conjunta, però les *Plataformas de Comisiones* s'hi van negar.

¹⁸² Subratllat a l'original. "¡Abajo el estado de excepción! ¡Boicot a las elecciones sindicales!", a *Combate*, LCR, any I, núm. 1, març 1971, pàgs. 10-16: ANC, fons Remei Ramírez, inv. 7, sig. sist. 7.1.37.1.

Las ELECCIONES SINDICALES¹⁸³ son el intento de recomponer el escalón “representativo” del Sindicato Vertical a nivel de empresa, después de haber reprimido a los mejores luchadores gracias al ESTADO DE EXCEPCIÓN¹⁸⁴. LAS ELECCIONES SINDICALES¹⁸⁵ son el intento de apuntalar la CNS, eslabón más débil de la dictadura, en el momento en que ha empezado a ser desbordada por la lucha de masas¹⁸⁶ que, cada vez más, conduce a dimisiones de enlaces y jurados y se desarrolla al margen y contra la CNS¹⁸⁷.

El PSUC¹⁸⁸ contestà directament aquestes crítiques defensant el paper dels càrrecs sindicals, perquè:

Decenas de miles de representantes obreros, fieles a su clase, elegidos legalmente, pueden facilitar la coordinación de acciones reivindicativas y de huelgas de rama de industria, ciudad o zona, en la perspectiva de la huelga general, y servir de punto de partida para la organización de congresos libres de trabajadores a dichos niveles, que vayan estructurando el futuro sindicato de clase¹⁸⁹

Malgrat que la feina dels representants sindicals era considerada imprescindible, els comunistes reconeixien la sagnia que significava mantenir aquesta política. Certament, molts enllaços i jurats havien estat acomiadats o empresonats per complir llur deure com a representants sindicals; ara bé, calia entendre que aquella situació no canviaria mentre hi hagués dictadura i mentre els treballadors reivindicassin els propis drets, fossin representants sindicals o no. En canvi, si els treballadors no es presentaven a les eleccions:

---

¹⁸³ Majúscules a l'original.

¹⁸⁴ Ibid.

¹⁸⁵ Ibid.

¹⁸⁶ Subratllat a l'original.

¹⁸⁷ *1º de Mayo día de lucha proletaria, Declaración del buró político de la Liga Comunista Revolucionaria*. Liga Comunista Revolucionaria, abril 1971, pàg. 3: AHCONC, carpeta Lliga Comunista Revolucionària, V.4. El discurs principal és contra el PSUC (PC es diu) però a la fi s'afegeix que aquesta política es fa amb la col·laboració “de otros oportunistas y reformistas del género de Bandera Roja” (pàg. 6).

¹⁸⁸ Des dels anys cinquanta la línia del PCE-PSUC es basa en l'aprofitament de les instàncies legals del règim. Aquesta ocasió no havia de ser pas diferent i tal i com havia anunciat Santiago Carrillo, la nova llei sindical podia representar un reforçament de les oportunitats de Comissions Obreres. Veg. nota 155.

¹⁸⁹ *Es la hora del ataque resuelto y decidido en todos los frentes*, Declaración del Comité Ejecutivo del PSU de Catalunya, Barcelona, març 1971, pàg. 6: AHCONC, fons PSUC V-2, carpeta E.O.2.1 Comité Ejecutivo y Secretaría General.

Se dejaría el campo libre al enemigo y equivaldría a una capitulación pura y simple. Sólo si los trabajadores no pudieran de ningún modo designar a sus candidatos se justificaría el boicot activo para organizar en su lugar elecciones no oficiales en las que se elijan verdaderos representantes obreros¹⁹⁰.

Segons el criteri del PSUC, no es podia fiar el desenvolupament del moviment obrer a una sola carta. Calia organitzar més comissions obreres dins les empreses i calia que els treballadors, reunits en assemblea, prenguessin decisions, car així els representants sindicals es convertirien en braç legal d'aquestes comissions. Els càrrecs sindicals, doncs, són considerats indispensables per aconseguir millores i, alhora, un element més -un complement i no pas una contradicció- en la lluita per acabar amb la dictadura franquista.

Enmig d'aquesta discussió, Bandera Roja pren la decisió de participar a les eleccions sindicals amb un discurs molt similar al del PSUC:

La utilización de jurados y enlaces en las empresas es ciertamente un factor que facilita enormemente la capacidad de movilidad de la comisión, impide las maniobras de la empresa, y facilita que sigan los elementos más retrasados de las mismas. A nivel superior la ocupación de ciertos cargos facilita no sólo importantes informaciones sino la posibilidad de reuniones por ramo, la celebración de asambleas en los mismos locales de la CNS, nuevos contactos con otras empresas e incluso coordinar mejor la luchas y darles un mayor ámbito y extensión. Junto a ello es preciso denunciar las pretendidas posibilidades de ocupar la CNS, olvidando que es un arma rígidamente controlada por la patronal-gobierno, o los que ponen a un mismo nivel los cargos legales que comisiones obreras¹⁹¹.

Les eleccions es van dur a terme i el resultat va ser satisfactori per a les candidatures obreres que s'hi van presentar, però el boicot va reeixir només allí on els partidaris de fer-ho eren majoria¹⁹². De fet, el resultat de les eleccions era reflex de la força de

---

¹⁹⁰ *Ibíd.*, pàg. 7.

¹⁹¹ *Acerca la unidad del movimiento obrero. Criterios de la coordinadora de CCOO de Sectores*, s/d, pàg. 4: AHCONC, Carpeta Coordinadora de Sectores de Comisiones Obreras I CONC 1B. Pel context es dedueix que aquest document és de 1971, posterior a les eleccions sindicals. Bandera Roja necessitava diferenciar-se del PSUC, per això les paraules finals van diriges a aquesta organització política.

¹⁹² Per exemple *Combate*, publicació de la LCR, ofereix unes xifres importants d'abstenció a les empreses on l'organització tenia presència. Harry Walker, la Maquinista, Faema, Faesa, Philips, etc. "Barcelona: la lucha por el boicot", a *Combate*, LCR, any I, núm. 4, juny 1971, pàg. 33: ANC, fons Remei Ramírez, inv. 7, sig. sist. 7.1.37.2.

cadascuna de les organitzacions presents en el moviment obrer. Ara bé, no podem oblidar que, malgrat la influència creixent de les organitzacions polítiques dins el moviment obrer, hi ha un gran percentatge de treballadors que no s'inscriuen militantment en cap de les opcions polítiques possibles. La inèrcia del règim franquista pesava molt, la vida quotidiana dels treballadors estava marcada per la lògica del sistema i en moltes empreses el silenci era la prova més eloqüent d'aquesta situació. Tal era el cas de l'empresa tèxtil *Nerva*, que amb 600 treballadores no tenia cap organització:

*Las chicas me votaron todas a mí sin haberme presentado a las elecciones y los jefes tuvieron que ponerme. Toda mi sección me votó. ¿Por qué? porque yo les aclaraba cosas que ellas no sabían, allí nadie hacía una protesta, porque allí no se movía ni un pelo, allí no se movía nadie*¹⁹³.

Urania era una dona gallega acabada d'arribar a Catalunya i amb uns contactes molt superficials amb Comissions Obreres. Una situació casual l'havia connectat amb el moviment cristià de base i d'aquí a una certa relació amb Comissions. Ella duia a l'empresa l'evolució personal que anava fent, però en cap moment no s'havia plantejat de treballar-hi sindicalment. La iniciativa de les companyes en votar-la, sense presentar-se formalment, ens porta a un escenari ben diferent del que dibuixa aquest enfrontament entre diverses posicions aparentment ben definides, estructurades i organitzades. La situació de l'empresa *Nerva* ens porta a un escenari de tempteig, de sindicalisme primari, similar a algunes accions que havíem vist a l'inici del moviment de Comissions Obreres i a les eleccions sindicals de 1966¹⁹⁴.

En 1971 la presència del moviment obrer és ja incontestablement una realitat plena, però ara cal contextualitzar correctament aquesta presència. De vegades, l'entusiasme per l'avançament de la contestació antifranquista ens pot fer cometre errors. Enduts per la visió excessivament optimista de les organitzacions polítiques, podem estendre allò que es produïa en alguns indrets a una majoria d'empreses i a una major extensió del territori¹⁹⁵. En un cert sentit, es pot afirmar que les eleccions de 1971 van ser

---

¹⁹³ *Urania*. Entrevista el 31 d'octubre de 1996.

¹⁹⁴ Veg. capítol 5, apartat 5.1. Un cas diferent explica Sacramento Ojeda, de l'empresa Faema de la Zona Franca de Barcelona: en el decurs d'un conflicte laboral, el mes de març de 1973, la informant ha d'explicar l'existència de Comissions Obreres a un jurat d'empresa, perplex davant l'actitud que pren el sindicat vertical. Poc després aquest representant sindical entrarà a formar part de Comissions Obreres. Sacramento Ojeda, entrevista 28 de maig de 1997.

¹⁹⁵ Cal tenir en compte també que, quan parlem del moviment obrer en termes genèrics, de fet ens referim als nuclis de la ciutat de Barcelona i a unes quantes comarques de la rodalia. Serà a partir dels anys 1973-74 que s'integraran en el moviment obrer les comarques llunyanes o sectors aliens a la indústria tradicional.

similars a les de 1966; s'oferia de nou la possibilitat de connectar amb treballadors que, moguts per la pròpia convocatòria i allunyats del món de Comissions Obreres fossin, susceptibles de treballar amb aquestes des de diferents nivells de participació¹⁹⁶. Així ho reconeixia el mateix PSUC poc després de les eleccions sindicals, quan deia que calia connectar amb els treballadors que havien participat en els comicis electorals de manera espontània sense connexió amb el moviment obrer:

En ellos, en muchos casos hallaremos combatientes honestos, dispuestos a recibir con agrado nuestra orientación y a marchar en la lucha con las Comisiones Obreras. En otros casos encontraremos trabajadores dispuestos a actuar movidos por problemas muy concretos y simplemente reivindicativos, o incluso, a desenvolverse sólo dentro del marco estricto de su actuación en los Sindicatos. Todos son útiles y susceptibles de contribuir, desde uno u otro frente, al desarrollo de la lucha. Cometeríamos un error si desde el primer momento quisiéramos que aceptaran todos nuestros planteamientos o los de CCOO. Lo que nos interesa es poner en marcha un proceso multiforme de luchas y hacerlas avanzar, ayudándolo para que se vaya elevando gradualmente en su propio desarrollo; porque la mejor escuela y la que eleva más rápidamente la conciencia y la combatividad, es la propia lucha. Las Comisiones Obreras deben buscar las formas de relacionarse con estos hombres y orientarlos de cara a un trabajo conjunto formando un amplio frente de lucha¹⁹⁷.

El resultat de les eleccions no va fer variar la postura de les organitzacions polítiques. Els partidaris de la participació es posen l'objectiu d'ampliar el moviment a partir de les oportunitats que dóna la infiltració en el sindicat vertical i, per la seva banda, els partidaris del boicot continuen amb la seva política d'actuar al marge del sindicat vertical acusant Comissions Obreres de desactivar la potència revolucionària dels treballadors:

Las CCOO del PCE llevan ya una serie de años trabajando en la SEAT, con el consiguiente arraigo. Una buena muestra de su influencia de las siglas de CCOO y del prestigio de algunos de sus líderes, nos la da un somero análisis de las elecciones sindicales. No cabe duda de que el elevado porcentaje de votos obtenido en la mayoría de los talleres, se debe en

---

¹⁹⁶ Les reunions del sindicat vertical convocades pels seus jerarques eren situacions idònies per connectar amb aquests treballadors; sobre la manera de fer-ho, veg. capítol 5, apartat 5.1.

¹⁹⁷ E. Borrás, *Los problemas del movimiento obrero y de la marcha hacia la huelga general. Informe al segundo punto del orden del día*, VI Pleno ampliado del Comité Central del PSU de Cataluña, setembre 1971, pàg. 7: AHCONC, fons PSUC V-2B.

buena parte al trabajo del PCE para represtigiar (sic) la CNS como plataforma de lucha por las reivindicaciones obreras. En SEAT los carrillistas¹⁹⁸ no han jugado, en las elecciones, con el bajo nivel de conciencia proletaria como en algunas otras partes sino con la combatividad obrera¹⁹⁹ misma, desviándola hacia el terreno de la colaboración de clases, hacia la negociación y el pacifismo, pero alentando²⁰⁰ esta misma combatividad y alimentando la confianza en los cauces legales como medios para la lucha²⁰¹.

En aquestes declaracions es veu poc marge d'entesa; l'inici dels anys setanta va suposar un temps de forta competència entre els grups polítics organitzats pel control del moviment obrer. De fet, i tal com hem pogut constatar, aquesta divergència en les estratègies provenia de molt abans de les eleccions sindicals i ja havia cristal·litzat en l'aparició de noves instàncies i plataformes que reflectien les diferents postures. D'altra banda, en contradicció amb el que acabem de dir, continuava havent-hi una àmplia massa de treballadors als quals no arribava cap influència directa d'aquest moviment organitzat; aquest sector actua de manera instintiva en defensa dels seus interessos, en un procés semblant al de 1966.

La fragmentació del moviment obrer

Des de la desfeta del FOC havien aparegut, a més de les Comissions Obreres originàries²⁰², les Plataformes Anticapitalistes²⁰³, els sectors de Comissions Obreres²⁰⁴, la CUT²⁰⁵ i les Plataformes de Comissions²⁰⁶ totes disposades a dirigir el moviment obrer²⁰⁷. Per aquestes formacions polítiques, el PSUC era vist com una força reformista, mancada d'esperit revolucionari i amb uns objectius curts clarament insuficients. La crítica a aquest partit i a l'orientació que dona a Comissions Obreres,

---

¹⁹⁸ Sobrenom atorgat als membres del PSUC provinent del nom del secretari general de PCE, Santiago Carrillo.

¹⁹⁹ Subratllat a l'original.

²⁰⁰ subratllat a l'original.

²⁰¹ "Última hora: Seat en lucha", a *Combate*, LCR, núm. 4, any I, juny 1971, pàgs. 35-6: ANC, fons Remei Ramírez, inv. 7, sig. sist. 7.1.37.2.

²⁰² Amb majoria del PSUC.

²⁰³ Controlades per OIC amb la participació d'altres grupuscles marxistes radicals. Tenia una relativa influència a la comarca del Vallès Occidental.

²⁰⁴ Coordinadora auspiciada per Bandera Roja.

²⁰⁵ Central Única de Trabajadores, instància sindical de la LCR.

²⁰⁶ Formada per Acción Comunista, Unión Obrera, GUMLI i ORT.

²⁰⁷ De fet, en el període final dels anys seixanta i a la dècada de 1970 va ser un temps on es van difondre ràpidament unes visions força radicalitzades del marxisme. Aquest va ser un fenomen internacional i va tenir com a punt d'inflexió el Maig de 1968 de París.

representades per la coordinadora local o la CONC, es converteix en l'activitat teòrica principal de tots aquests grups²⁰⁸.

Les Plataformes Anticapitalistes, per exemple, retreuen al PSUC i a les altres organitzacions, de no fer el veritable paper d'avantguarda que la classe treballadora necessita:

Nosotros afirmamos que las condiciones objetivas y subjetivas en las masas están en una situación de elevada conciencia de clase. El que esta situación se transforme en una situación de lucha activa dependerá de la actuación de la Vanguardia de clase organizada²⁰⁹. Ahí radica uno de los grandes males del actual momento: la Vanguardia no está delante de las masas, dirigiendo las luchas, está detrás²¹⁰.

D'aquestes paraules es desprèn que les Plataformes Anticapitalistes atorguen el paper d'avantguarda als altres grups²¹¹ i no a les mateixes Plataformes. Malgrat aquesta petita contradicció, les Plataformes veuen ben a prop el final del procés, perquè: *“la dinámica objetiva de las masas está hoy ya en un claro proceso ascendente en su proceso de ruptura con la burguesía”*²¹². Aquests militants estan convençuts que organitzant els treballadors, emprant, si convé, la violència revolucionària²¹³, es poden aconseguir els objectius, potser no immediatament però sí en un futur no gaire llunyà. Com hem vist, la raó principal perquè això no s'esdevingui, no és, òbviament, la seva orientació política, sinó la mala política de la resta. Respecte a l'orientació concreta i més sindical, les Plataformes anticapitalistes no són partidàries de la utilització dels mitjans legals²¹⁴ i allí on són forcen a dimitir els representants sindicals, fent-ne un

---

²⁰⁸ A més dels que estan agrupats en organismes *unitaris* i dels que han establert una organització sindical pròpia, hi ha també altres organitzacions que van a la seva i que col·laboren esporàdicament amb aquests. Dintre d'aquests grups, cal destacar el PCE (i) i la LC. En aquest període, especialment els anys 1972 i 1973, s'organitzen d'altres grups com ara les Comissions Obreres Autònomes (creades pel febrer de 1972 per tal de constituir *la auténtica dirección proletaria*. D'aquest grup no s'ha identificat qui hi ha darrere. *Camaradas, Compañeros: ¡Basta!*, febrer 1972: ANC, fons A. Manent, inv. 9, sig. sist. 601.6); o com l'Asamblea Obrera del Metal (creada pel gener de 1973, perquè els altres grups utilitzen la classe treballadora per als seus objectius, en canvi, l'Asamblea Obrera del Metal es constitueix *en la línea de la Democracia de Base* que, segons el seu punt de vista, garanteix que els veritables interessos dels treballadors siguin respectats. Tampoc no s'identifica el grup que l'organitza: ANC, fons Remei Ramírez, inv. 7, sig. sist. 007.05.86).

²⁰⁹ Subratllat a l'original.

²¹⁰ *Manifiesto de Trabajadores anticapitalistas de Barcelona*, novembre 1972, pàg. 9: AHCONC, carpeta Plataformas de trabajadoras anticapitalistas de Cerdanyola-Ripollet I CONC 1B.

²¹¹ Es refereixen al PSUC, però també a BR i LCR.

²¹² *Manifiesto de Trabajadores anticapitalistas...*, pàg. 18.

²¹³ *Ibid.*, pàg. 17.

²¹⁴ Veg. nota 180.

cavall de batalla de la seva activitat²¹⁵. Les plataformes reivindicatives que impulsen ells no es diferencien gaire de les que impulsen els altres grups, potser són un xic més radicals²¹⁶, però alhora entenen aquestes reivindicacions com a secundàries i només les veuen com un element educatiu per al futur socialista²¹⁷, no una necessitat del present. Decidits com estant a impulsar la revolució socialista, entenen que la unitat és essencial per aconseguir-la i, per tant, enyoren la falta d'unitat, però alhora menystenen els altres que no fan la unitat a través de la seva pròpia plataforma²¹⁸.

Les Plataformes anticapitalistes van tenir un cert protagonisme a la comarca del Vallès Occidental i van mantenir aquest esperit radical fins a llur desaparició a la meitat de la dècada de 1970²¹⁹. De fet, aquesta organització representa perfectament un sector del moviment que es va generar entorn de Comissions Obreres; grups polítics petits, fortament ideologitzats i que giraven entorn d'alguns líders significats. Aquesta característica és important, car defineix els trets que identifiquen les Plataformes anticapitalistes o d'altres grups similars que van aparèixer en la conjuntura d'aquells anys:

Estos grupos, si bien consiguieron eliminar el fenómeno burocrático y descentralizador, si bien consiguieron marginar a los estudiantes e intelectuales de la dirección de la lucha obrera²²⁰, no supieron terminar con el liderismo, ni con las diferencias personales del pasado. Cada líder estaba celoso de su autoridad sobre los miembros de su tribu, y no quería arriesgar su liderazgo en uniones más amplias²²¹.

La LCR, organització trotsquista sorgida igualment de la diàspora del FOC, va centrar també la seva activitat en les crítiques a la política reformista del PSUC i Bandera Roja. La raó principal d'aquest enfrontament estava que aquells eren partidaris de la utilització dels mitjans legals, cosa a la qual la Lliga Comunista Revolucionària -LCR-

---

²¹⁵ *Manifiesto de Trabajadores anticapitalistas...*, pàg. 10.

²¹⁶ 500 ptes. diàries d'augment, 40 h. de treball setmanal, control dels ritmes de treball, jubilació als 55 anys, integració dels parats a la feina, 100% en cas de malaltia i accident, augment dels dies de vacances, eliminació de les primes, eliminació de l'IRTP a càrrec dels treballadors i que els lloguers no excedeixin del 10% del salari mínim. *Ibid.*, pàg. 20.

²¹⁷ *Ibid.*

²¹⁸ *Ibid.*, pàg. 1.

²¹⁹ Aquests grups van anar desapareixent en la conjuntura del final del franquisme.

²²⁰ L'autor es refereix sobretot a Bandera Roja, que va ser present a l'inici de la creació de les Plataformes anticapitalistes.

²²¹ Julio Sanz Oller, *La larga marcha del...*, pàgs. 99-100. Julio Sanz, exmembre del FOC, escriu aquestes línies en 1972 i parla en passat. El que aquí diu, però, es pot estendre també a d'altres grups que sorgiren poc després en una conjuntura similar. Veg. nota 207.

s'oposava frontalment²²². La participació en conflictes importants, com ara el de la *Harry Walker* de 1971, va suposar per a aquesta formació política una crisi interna prou important que va comportar una escissió de l'anomenat grup *Aurora*. Aquest grup va prendre la determinació de tornar a la coordinadora de Comissions Obreres davant les contradiccions que l'organització havia tingut en aquell conflicte²²³. Poc després de la vaga de la *Harry Walker*, la LCR va posar en marxa la CUT –Central Única de Trabajadores-, plataforma des de la qual volia operar en el moviment obrer²²⁴. La CUT no va passar mai de ser una plataforma de la mateixa LCR amb una existència més que precària, però això no va impedir que l'organització política, substituint les sigles sindicals inventades, elaborés els principis amb què havia d'operar el moviment obrer si volia prosperar. Les crítiques anaven dirigides a tota l'esquerra radical pel fet de no saber propiciar la unitat, la qual cosa debilitava el moviment obrer i el posava en dificultats a l'hora d'assolir la revolució

A pesar de que el proletariado se muestra dispuesto cada vez más a unificar y generalizar su combate, el proletariado muestra también su debilidad. El carácter desorganizado de su radicalización le impide contrarrestar suficientemente las maniobras burguesas. Los desbordamientos prácticos de los obstáculos que la CNS y sus convenios²²⁵ ponen en el camino de la clase obrera, a pesar de que esos desbordamientos se multipliquen y sean más radicales que nunca, no bastan en modo alguno²²⁶.

Igual que en l'anàlisi de les Plataformes anticapitalistes, el problema no estava en la pròpia classe obrera, sinó en l'avantguarda que no sap estar a l'alçada i no sap unir-se, organitzar-se i orientar adequadament els treballadors. Per aquesta qüestió, la LCR estableix la seva pròpia estratègia per assolir la revolució proletària. Aquesta estratègia es centra en dos aspectes principals. El primer és l'elecció, des de

---

²²² Hem vist més amunt les opinions d'aquest grup sobre la participació a les eleccions sindicals. Veg. notes 182 i 187.

²²³ Sobre el conflicte, veg. apartat 7.1. Les raons que es donen per al retorn a la coordinadora de Comissions Obreres són la necessitat de la unitat de totes les forces obreres. Es defensa que aquesta unitat no vol dir monolitisme i que és possible conviure dintre d'una mateixa coordinadora tenint distintes posicions sobre diferents temes, com per exemple, la participació o no a les eleccions sindicals. "Las luchas obreras del mes de mayo", a *Proletario*, portavoz de los obreros del Vallés en lucha por la alianza proletaria, núm. 5, maig 1971: ANC, fons Remei Ramirez, inv. 7, sig. sist. 7.1.102/3.

²²⁴ Antonio Sala i Eduardo Durán, *Crítica de la izquierda autoritaria en Cataluña 1967-1974*, Ruedo Ibérico, París, 1975, pàg. 118.

²²⁵ Es refereix als conflictes en què l'esquerra radical ha tingut més incidència. Veg. apartat 7.1.

²²⁶ *A todos los luchadores: impulsar las acciones obreras actuales. Hacia un 1 de mayo de lucha de clases. Para un avance del combate generalizado*, Comité Provincial de Barcelona de la Liga Comunista Revolucionaria, 29 de març de 1972, pàg. 5: AHCONC, carpeta Lliga Comunista Revolucionària, V.4

l'assemblea de la fàbrica, de *comitès revocables*²²⁷ que representin el veritable esperit combatiu i revolucionari de la classe treballadora. El segon aspecte era l'organització de l'autodefensa dels treballadors:

*Recojamos las lecciones de SEAT y FERROL*²²⁸: *la huelga general pacífica es una utopía contrarrevolucionaria, dirigida a dar seguridades al gran capital a costa de desarmar a los trabajadores. Es fundamental asegurar la autodefensa de las movilizaciones obreras, y el avance hacia combates generalizados exige no contentarse con los piquetes de defensa obrera, avanzar hacia los destacamentos de combate reducidos capaces de organizar los combates de masa (...) la huelga política de masas entrañará cada vez más la aparición de nuevas formas de lucha, que marcan el paso del proletariado de la defensiva a la ofensiva y que serán fundamentales en los momentos de crisis revolucionaria, avanzando por la vía de las ocupaciones de fábricas y edificios públicos, su defensa y los enfrentamientos armados parciales*²²⁹.

La CUT, o més ben dit l'estada de la LCR fora de la coordinadora de Comissions Obreres, va durar un parell d'anys. Després dels fets de la Tèrmica de Sant Adrià de Besòs²³⁰, l'organització trotsquista va decidir que havia arribat l'hora de tornar a Comissions Obreres per potenciar la unitat que decididament no es podia fer fora d'aquesta coordinadora.

Com s'ha indicat abans, a més de la presència dels grups radicals esquerranistes, representats aquí per les Plataformes anticapitalistes i la LCR, hi havia, a banda de la coordinadora local i la CONC de les Comissions Obreres majoritàries, la Coordinadora de Sectors de Comissions Obreres, auspiciada per Bandera Roja, que anava prenent una certa rellevància sobretot en algunes empreses grans de Barcelona i a la comarca del Baix Llobregat. A últims de 1968 va néixer, estretament vinculada a la Universitat, la formació política *Bandera Roja*²³¹. Igual que la resta de grups polítics, neix marcada

---

²²⁷ La formula era: *comitès revocables en qualsevol moment*.

²²⁸ El conflicte de la Seat d'octubre de 1971, on hi va haver un mort per la policia i el de l'empresa Bazán de El Ferrol de febrer de 1972, on hi va haver dos morts. La LCR no explica que les reivindicacions dels treballadors no són, segons el seu punt de vista, pròpiament revolucionàries. El primer cas, la readmissió de treballadors acomiadats en anteriors lluites de conveni i, en el cas del Ferrol, la lluita va esdevenir per reivindicar un conveni propi d'empresa.

²²⁹ *A todos los luchadores: impulsar las acciones...*, pàg. 18.

²³⁰ El conflicte de la construcció de la Tèrmica de març de 1973, va acabar amb un mort. Aquell conflicte va tenir una gran rellevància, perquè va aconseguir generar un important moviment solidari.

²³¹ Entre els seus líders figurà Alfons Carles Comín, conegut per la doble militància en el cristianisme i en el marxisme que el va portar a fundar en 1973 *Cristians pel socialisme*. Personatge carismàtic, va aconseguir un gran ressò la seva reflexió sobre la compatibilitat

per la crítica a l'organització majoritària dins Comissions Obreres, el PSUC, la qual cosa la porta a integrar-se en el grup *¿Qué hacer?* que es va formar després de la desfeta del FOC. Superades les diferències entre els membres del grup i la dispersió del grup mateix²³², Bandera Roja va posar dempeus una coordinadora pròpia de Comissions Obreres, que va tenir una incidència important en algunes empreses de la ciutat de Barcelona i, sobretot, a la comarca del Baix Llobregat.

La diferència essencial entre les CCOO auspiciades i coordinades pel PSUC i els Sectors de Comissions Obreres estava en el fet que aquesta última posava èmfasi en la qüestió de l'organització. La crítica més important que es feia a Comissions Obreres era el seu fort *movimentisme* i que no dedicés els seus esforços a crear una organització poderosa que fos el nucli del que en el futur hauria de ser un sindicat obrer en tota regla²³³. Comissions Obreres s'havia convertit en el moviment més poderós contra el franquisme, i el fet de no dedicar totes les energies a posar dempeus una organització sòlida i estructurada que fos el nucli i l'embrió d'un futur sindicat obrer, era un error de pessimes conseqüències²³⁴. Aquesta qüestió, convertir Comissions Obreres en l'embrió del sindicat de classe, es contínuament repetida en els documents que l'activitat de la coordinadora genera, fins al punt que Sectors ho convertirà en el cavall de batalla més important. Aquest sol fet justifica la separació de Comissions Obreres en dues coordinadores diferenciades. A banda d'això, és difícil de rastrejar en els seus documents una veritable diferència d'objectius entre els propòsits de Sectors de Comissions Obreres i els de les mateixes Comissions Obreres. Fins i tot, l'organització en rams o zones és relativitzada perquè, segons que es constata en la pràctica, no hi ha contradicció entre l'una o l'altra manera d'organitzar-se i es poden donar ambdues simultàniament²³⁵. Sorpren aquesta actitud quan es tracta del tret d'identitat més important que s'esforça a mantenir i que nomena, fins i tot, la coordinadora²³⁶. D'altra banda, si ens fixem en els objectius marcats per la coordinadora, hi trobem poques diferències de fons:

---

d'ambdues creences, fet que tingué una forta incidència en el moviment social i polític cap a la fi de la dècada dels setanta, un camí que va restà truncat per la seva prematura mort en 1980.

²³² Veg. capítol 6, apartat 6.2.

²³³ *Acerca de la unidad del movimiento obrero...*, pàg. 2

²³⁴ *Reunión ampliada de las coordinadoras de "Sectores" de Comisiones Obreras*, 6 d'octubre de 1972, pàg 5: AHCONC, carpeta Coordinadora de Sectores de Comisiones Obreras I CONC 1B.

²³⁵ *Ibid.* Era la primera trobada a escala catalana dels Sectors de Comissions Obreres i hi van ser convidats alguns membres de la *local* de la coordinadora de Comissions Obreres. S'hi van discutir, entre altres coses, les diferents postures de cadascú sobre la forma d'organització en rams o en zones i el resultat va ser que les discussions: " *fueron menos enconadas de lo que quizá era de preveer*". S'hi constatà que a la pràctica es necessitaven ambdues formes, perquè era més adient per a les empreses petites la forma organitzativa dels rams.

²³⁶ Sectors és el nom que especifica que aquestes Comissions són de barris, fàbriques i de zones, implicats tots en una mateixa coordinadora.

*Mejorar las condiciones salariales, de trabajo y de vida de los trabajadores, forjar su unidad, fomentar la lucha solidaria y generalización de todos los conflictos, encuadrar a todos los obreros tras objetivos políticos claros y arraigados en las masas*²³⁷.

En primer lloc se situa la millora de les condicions materials dels treballadors per continuar després amb l'aspiració d'aconseguir objectius polítics sempre que estiguin "arraigados en las masas" tal i com preconitza l'orientació política del PSUC. Ja en 1971 els Sectors s'havien manifestat partidaris d'utilitzar els mitjans legals i presentar-se a les eleccions sindicals, amb l'única diferència respecte a Comissions Obreres, que els sectors critiquen la confusió que aquests tenen en orientar els càrrecs electes²³⁸. Els grups radicals tendeixen a situar en un mateix sac les actuacions dels uns i dels altres sense diferenciar-les, però és cert que la documentació disponible no sempre aclareix les suposades diferències entre ambdues organitzacions²³⁹. Les diferències són explicades per una militant de la manera següent:

*Bandera Roja era más radical y el PSUC era más comedido. Si decidíamos hacer una picada, el PSUC era muy reacio. Empezábamos a picar todas las máquinas del taller, todo el grueso del taller que era una nave enorme. Esto duraba cinco minutos, y en esos cinco minutos nadie podía oír nada porque era impresionante. Pues a lo mejor el PSUC, la picada no la veía necesaria y estas eran las discusiones que teníamos*²⁴⁰.

No sembla, doncs que aquestes diferències fossin essencials o insalvables. Vicenç París concreta una mica més aital diferències:

Hi havia materials que l'únic que feien era criticar. Me'n recordo d'un número que era famós que era el Bandera Roja 14 que era una diatriba contra el PSUC que era "algo" que no sabies ni com agafar-ho, però "bueno"

---

²³⁷ 1ª Reunión Nacional de Sectores de CCOO, Sectores de Comisiones Obreras, febrer 1973, pàg. 3: AHCONC, carpeta Coordinadora de Sectores de Comisiones Obreras I CONC 1B.

²³⁸ És una afirmació constant en els documents de Sectors de Comissions Obreres, però enlloc no concreten aquesta crítica.

²³⁹ Fins i tot a la primera reunió estatal, el mes de febrer de 1973, s'urgia la necessitat de participar en les assemblees de ram de la CNS per poder-hi connectar amb els representants elegits, però no relacionats amb Comissions Obreres. El fet que, com a mostra d'èxit d'aquesta política, es posin els rams del tèxtil i de la construcció –uns rams de tradició *psuquera*–, és una mostra del seguidisme que tant critiquen les organitzacions radicals. 1ª Reunión Nacional de Sectores de..., pàg. 7.

²⁴⁰ Carmen Palomero, militant de Bandera Roja i treballadora de la Pegaso. Entrevista, 6 de novembre de 1996.

això no tenia molta importància, la veritat sigui dita (...) El BR 14 era contra el revisionisme²⁴¹. De totes maneres la lluita sindical ens va ensenyar molt, així com per exemple la lluita política ens portava a extrems que no tenien sortida que era només criticar el revisionisme. La lluita sindical ens va anar formant; fèiem causa “comú” a nivell de Comissions i de Sectors, sempre hi havia punts de contacte i ens posàvem d’acord en la majoria de les coses que s’havien de fer, amb estira i aflluixa però ens posàvem d’acord²⁴².

Pel que veiem, la pràctica sindical no era un problema, més aviat al contrari, hi havia d’haver, doncs, un fons que exigís la separació d’aquestes coordinadores:

Tras las últimas luchas, el mismo desarrollo del movimiento obrero plantea como exigencia propia la necesidad de la unidad de sus diversas organizaciones. Ello es una exigencia forzosa a la que todas las fuerzas debemos responder planteando la forma de avanzar de manera decidida en este proceso irreversible. Pero debemos hacerlo seriamente no sobre el sentimentalismo de la unidad, sino sobre las formas de unidad de acción, de lucha y de organización que harían de esta unidad no una palabra sino una fuerza irresistible. Porque si no hay unidad no es por falta de voluntad, sino por maneras diferentes de entender la misma lucha obrera, sus formas organizativas, el mismo carácter de sus organizaciones, avanzar por ahí es el camino, la unidad en la lucha es la forma²⁴³.

La clau per entendre les raons de la divisió al·ludida en aquest document són, en primer lloc, la manera diferent d’entendre una mateixa lluita obrera. Bandera Roja tenia una actitud de major confrontació, però com hem vist, res que no fos insalvable. Després s’al·ludeix a les formes organitzatives, concloent que les diferents formes d’organització podien i devien ser complementàries²⁴⁴. Per últim, el document es refereix al caràcter de les organitzacions. Aquesta és la clau per entendre la raó de ser de l’existència de Sectors de Comissions Obreres. El moviment obrer era el camp on les diferències polítiques es podien visualitzar: cap altre camp podia oferir millors condicions per fer conèixer les posicions polítiques de Bandera Roja. L’existència de Sectors de Comissions Obreres venia així justificada, sobretot per la necessitat de

---

²⁴¹ Quan fa aquesta afirmació, l’informant riu tot distanciant-se del que diu.

²⁴² Vicenç París, militant de Bandera Roja i treballador de la Hounter Douglas de Sant Feliu de Llobregat. Entrevista, 28 de novembre de 1996. Tots els militants de Bandera Roja entrevistats tenen una visió similar sobre la unitat en el treball sindical i les diferències centrades en aspectes polítics que no enterbolien el treball diari.

²⁴³ *Acerca de la unidad del movimiento...*, pàg. 5.

²⁴⁴ Veg. nota 235.

l'organització política de tenir una eina, fent-la visible, i que aquesta li donés la veritable dimensió de formació política. La qüestió de fons, doncs, era política; el PSUC representava per a alguns sectors d'intel·lectuals la falta de renovació ideològica i uns antics usos que pretenien superar. Estant així les coses, les Comissions de Bandera Roja, els Sectors de Comissions Obreres, tenien una clara contradicció entra la teoria i la pràctica, que les organitzacions radicals explotaven de gust²⁴⁵.

Aquesta situació va durar uns tres anys, ja que a la darrera de 1974, Bandera Roja va decidir dissoldre's per entrar a formar part del PSUC i els Sectors de Comissions Obreres van diluir-se en l'entramat de Comissions Obreres que així s'anava eixamplant.

Per acabar amb l'anàlisi de la presència de les forces polítiques en el moviment obrer d'inici de la dècada de 1970, el Partit Socialista Unificat de Catalunya -PSUC- continuava centrat en els punts estratègics que defensava des de l'aparició de Comissions Obreres. L'estratègia partia de les necessitats dels treballadors i d'aconseguir millores en llur nivell de vida per arribar, després, a la creació d'un moviment obrer poderós²⁴⁶. Per assolir aquesta fita i mobilitzar les masses calia oblidar-se de la clandestinitat²⁴⁷ i utilitzar a fons les possibilitats legals, car aquella estratègia *"ha dado un golpe a los sindicatos verticales del que éstos no han podido reponerse"*²⁴⁸. Tampoc no es feia qüestió de la manera d'organitzar-se, en rams o en zones, perquè la forma organitzativa havia d'adaptar-se a les necessitats: en alguns casos era adient treballar amb els rams, en altres calia activar les zones i, en tot cas, es podien simultanejar ambdues formes organitzatives²⁴⁹.

Aleshores Comissions Obreres era la realitat tangible, no sols del moviment obrer, sinó també de l'oposició al franquisme i com a tal calia abocar-se a la tasca de la seva ampliació i consolidació i evitar els obstacles que poguessin sorgir. Calia centrar-se en

---

²⁴⁵ L'activitat crítica d'aquests grups irritava de tal manera els militants que fins i tot es planteja la possibilitat d'impedir-ne la seva assistència a algunes reunions: *No podemos admitir en las coordinadoras a quienes vienen solamente con la finalidad de realizar proselitismo, armando continuamente maraña. Reunión ampliada de las coordinadoras...*, pàg. 7.

²⁴⁶ Santiago Carrillo, *Hacia la libertad*, Informe del Comitè Central presentat al VIII Congrés del PCE, editat pel comitè executiu del PSUC, Barcelona, 1972. En aquest informe Santiago Carrillo reconeix la importància del moviment obrer i dedica una gran part del seu discurs a recordar, emfatitzar i sintetitzar la postura d'aquest partit envers Comissions Obreres.

²⁴⁷ Per separar-se dels qui parlen de la necessitat de la clandestinitat, afirma: *Nosotros fomentamos en un tiempo sindicatos clandestinos hasta que la práctica nos demostró que los términos sindicato y clandestino són antitéticos*. Santiago Carrillo, *Hacia la libertad...*, pàg. 64.

²⁴⁸ *Ibid.*, pàg. 72.

²⁴⁹ *Sobre la situación política y el trabajo del partido en Barcelona*. Comitè de Barcelona del PSUC, juliol 1972, pàg. 3: AHCONC, fons PSUC V-2.

el treball i, oblidant-se de discussions acadèmiques amb altres grups polítics²⁵⁰, calia afavorir la unitat que enforteix:

*Los comunistas estamos dispuestos a facilitar la participación efectiva de todas las otras corrientes, por débiles que sean, haciendo ciertas concesiones a la unidad. Pero en definitiva estas concesiones no deben suplantar el desenvolvimiento de la democracia obrera en las Comisiones con los acuerdos por arriba, entre grupos políticos o ideológicos. El desarrollo de la democracia obrera es primordial, más aún hoy, cuando la gran masa de los trabajadores no está todavía adherida a ningún grupo y no puede sentirse representada de verdad más que por los delegados que elija democráticamente ella misma*²⁵¹.

El gran objectiu dels comunistes és aquesta gran massa de treballadors que no estan situats en l'òrbita de cap organització política i que cal continuar treballant per atreure'ls cap al moviment obrer més conscienciat. Com ja sabem, aquest era l'objectiu número u dels comunistes perquè és a través de la mobilització de les masses com es podia aconseguir l'esperada vaga general que finalment hauria d'enderrocar el règim franquista²⁵². La consigna augmentava d'intensitat a mesura que el temps passava i en els primers anys de la dècada dels setanta apareixia insistentment en els documents de Comissions Obreres:

*La Coordinadora General de Comisiones Obreras llama a todos los trabajadores para que, lanzándose a la acción inmediata por las reivindicaciones más sentidas en cada lugar de trabajo, multiplique y extiendan los focos huelguísticos, manifestando nuestro apoyo y solidaridad con los compañeros en lucha, para que como múltiples manchas de aceite vayan cubriendo todo el país en un espacio de tiempo relativamente breve, acelerando así la marcha hacia una gran acción coordinada y generalizada en todo el país*²⁵³.

No hi havia discurs, escrit o pamflet que no recollís aquesta aspiració i es convertís en endavant en el lema central de l'activitat dels comunistes a Comissions Obreres. Així, malgrat haver reconegut internament les dificultats que hi va haver en l'extensió de la

---

²⁵⁰ Santiago Carrillo, *Hacia la libertad...*, pàg. 90.

²⁵¹ Santiago Carrillo, *Libertad y socialismo*, setembre 1970, pàg. 32.

²⁵² Veg. capítol 4, apartat 4.1.

²⁵³ "La Coordinadora de CCOO llama a acelerar, multiplicando sus luchas reivindicativas, la marcha hacia una gran acción coordinada y generalizada en todo el país": *Mundo Obrero*, any XL, núm. 4, 21 de febrer de 1970.

Lluita solidària pels fets de la SEAT d'octubre de 1971²⁵⁴, la CONC no dubtava uns mesos després a fer aquesta afirmació:

*Se ha valorado el período que media entre nuestra reunión anterior y ésta, partiendo de los acontecimientos de SEAT, la jornada del 28 de octubre y la participación de más de 300 empresas en lucha, como un proceso que confirma la marcha ininterrumpida hacia la Huelga General*²⁵⁵.

Aquesta idea, la inevitabilitat de la vaga general, apareix també al número 1 de *Lluita Obrera*, portaveu de la CONC:

*El camino hacia la huelga general está trazado, las condiciones objetivas para liquidar la dictadura e instaurar la democracia se han ido creando en un duro proceso de luchas, en el que muchos de nuestros compañeros han sido asesinados, encarcelados u obligados a escoger el exilio*²⁵⁶.

Qualsevol element nou era saludat com una part del camí traçat per aconseguir la vaga general. Així, la sorprenent mobilització dels miners de Sallent del mes de febrer de 1972, o el conflicte generalitzat de l'empresa Citroën de Vigo de setembre del mateix any: *“aportan la prueba de que hemos entrado en la etapa de realización de la huelga general política y la huelga nacional”*²⁵⁷.

Aquesta postura *oficial* contrastava fortament amb l'autocrítica que es començava a fer en els organismes interns del partit. Si es deia que era a prop el moviment que havia de dur inexorablement a la vaga general, també s'observaven deficiències que no caminaven cap aquella direcció. Així, es constata que la direcció de Comissions no sempre es conduïa de la manera adequada i s'instal·lava en un *movimentisme* sense ponderar els resultats que es podien obtenir o, cosa pitjor, sense preparar prou el territori en llançar les accions. Gregorio López Raimundo, en el III Congrés del PSUC, posa damunt la taula la precarietat de la preparació d'algunes accions. El fracàs d'una convocatòria del Metall el dia 8 de març de 1972 fa dir al secretari general del PSUC que aquesta acció no s'havia previst amb antelació, no hi havia hagut cap treball previ

---

²⁵⁴ Veg. apartat 7.1.

²⁵⁵ *Llamamiento a todos los trabajadores y al pueblo de Catalunya*, La Comisión Obrera Nacional de Catalunya, 26 de febrer de 1972, pàg. 1: AHCONC carpeta Comissió Obrera Nacional de Catalunya, I CONC 1.

²⁵⁶ “Presentación”, a *Lluita Obrera*, núm. 1, pàg. 1, s/d.: AHCONC carpeta Comissió Obrera Nacional de Catalunya, I CONC 1. La data es podria situar a primers de 1972.

²⁵⁷ Gregorio López Raimundo, *Informe del Comité Central. III Congrés del PSU de Catalunya*, pàg. 26: AHCONC, fons PSUC V-2B. El Congrés es va celebrar en 1973.

a les fàbriques, i ni tant sols s'havien discutit les reivindicacions mínimes, la qual cosa havia de portar directament al fracàs:

Las acciones generales han de salir asimismo de una coordinación abierta, hecha a partir de los núcleos ya en lucha y no -como se pretende en Barcelona una y otra vez sin éxito- de la reunión y decisión de unos cuantos militantes revolucionarios²⁵⁸.

Darrere el problema que el secretari general del PSUC presentava, hi havia l'abandonament que alguns significats activistes feien dels organismes coordinadors:

Hay que corregir rápidamente las incomprendiones de los c.²⁵⁹ en lo que (sic) aparece la idea de que no es necesario participar en los organismos de CCOO "porque ya tienen contacto regular con su cte."²⁶⁰ o célula, ya les orientan y les pasan las informaciones". En la discusión estos problemas deben ser examinados con detalle en cada organización. La no asistencia o las irregularidades en la participación en la Local por parte de Seat, Olivetti, Motor Ibérica, Maquinista, Cispalsa, Pegaso, Afa, Telefónica, etc., constituyen como hemos señalado dificultades graves para el correcto funcionamiento de ésta²⁶¹.

Si els treballadors veritablement representatius no assistien a les reunions i els activistes propers al PSUC tampoc, el resultat era previsible:

La falta de representatividad de una gran parte de los que últimamente asisten a la local, al metal, es un problema muy grave. Es necesario que en la local estén los dirigentes de los centros proletarios fundamentales. Y para ello es preciso situar la local a la altura no de los militantes políticos sino de los dirigentes obreros (...) El problema de los elementos sin representatividad, que tratan de instrumentalizar el movimiento obrero para hacer pura, simple y directamente campaña política de sus posiciones. Pero no a través de impulsar la lucha y que sea ésta la que dé razón a sus

²⁵⁸ Ibíd, pàgs. 31-32.

²⁵⁹ Així a l'original, vol dir "de los camaradas".

²⁶⁰ Així a l'original, vol dir "con su comité".

²⁶¹ *Para una discusión de los problemas del movimiento obrero en Barcelona.* Comitè de Barcelona del PSUC, setembre 1973, pàg. 9: AHCONC, fons PSUC V-2. La falta d'activistes en les coordinadores era un mal que s'havia anat agreujant però que ja s'havia detectat molt abans. Un any abans, la coordinadora de transports de Comissions Obreres deia que: "resulta curioso que en este último año, durante el que las acciones y las luchas se están generalizando y la sensibilización de los trabajadores va en aumento visible, la Local de Barcelona se ha encogido. Quiero decir que tenía cada día menos compañeros". Coordinadora Local de CCOO de Barcelona. De la Coordinadora de Transports i Comunicacions, 2 de novembre de 1972: AHCONC, Carpeta Barcelona, I CONC 1C, pàg. 1.

posiciones sino a partir de transformar lisa y llanamente la local o el metal en un club de discusión, en una mesa de P.²⁶² Es necesario también tomar medidas prácticas, aplicar verdaderamente la democracia obrera e impedir, cerrar el paso a estos elementos que solo se representan a sí mismos²⁶³.

Per què deixen d'assistir a aquests organismes els líders d'empreses tan significades com les que es denuncia en aquest document? La por a la repressió podia ser una resposta immediata, però no gens satisfactòria en la mesura que aquests i d'altres militants s'exposaven contínuament en la seva activitat dins les empreses. Cal buscar altres raons que donin una resposta raonable a la falta d'interès que aquests líders tenen per assistir a les reunions de la coordinadora local. Una pista força fiable la dona el mateix text on es denuncia la falta d'assistència de treballadors representatius als organismes coordinadors, tot dient que els organismes coordinadors s'anaven transformant en "*un club de discusión, en una mesa de partido*". Per a la majoria de militants aquestes discussions eren cosa ja vista, alguns d'ells havien viscut en primera plana els forts enfrontaments entre el PSUC i el FOC a la fi dels anys seixanta. Aquells enfrontaments havien estigmatitzat les reunions de coordinació davant els militants més sindicalistes, més abocats a l'empresa o al sector del qual eren originaris²⁶⁴. Per a molts treballadors, militants de base, assistir a les reunions amb un fort debat polític els sobrepassava, els semblava perdre el temps. No tenien interès a assistir a reunions inacabables on es dirimia en cada ocasió la possibilitat d'una societat socialista i com aquesta havia de ser. En un altre context, però amb un problema similar, el testimoni de *Valentín*, actiu militant de Comissions Obreres i afiliat al PSUC del Baix Llobregat, és força il·lustratiu:

Fueron unos años en el que las asambleas en la montaña existían, allí los jóvenes de Bandera Roja con sus piquillos de oro aparecían por las montañas, jóvenes trabajadoras no eran, simplemente estudiantes y lo que pasaba en las fábricas lo conocían por oídas, no porque lo vivieran y las cosas del mundo del trabajo pues sabrían historia del movimiento obrero, o lo que quisieran. Entonces yo me negué a ir a la montaña, yo con unos chavales que solamente tienen teoría (...) en mi opinión no había que discutir con esos chavales, ellos sabrán lo que quieren y quién los dirige, era gente de los institutos bien preparados hartos de estudiar y obreros

²⁶² Així a l'original, vol dir "*en una mesa de partido*".

²⁶³ *Para una discusión...*, pàgs. 5 i 6. Recordem que la LCR havia tornat als organismes de Comissions el juny d'aquell any i que altres grups radicals, com ara el trotsquista *Aurora* hi era present des de 1971.

²⁶⁴ Recordem els militants refractaris a assistir a aquelles reunions tumultuoses de la local de Barcelona dels anys 1968 i 1969. Veg. capítol 6.

*como yo, allí había también que no teníamos ni zorra idea, nada más lo que la ley de la práctica*²⁶⁵.

Aquells “jóvenes hartos de estudiar o piquillos de oro” sobrepassaven *Valentín* i d’altres com ell que van negar-se a assistir a aquelles reunions en què teòricament s’havia de coordinar el moviment de la comarca. *Valentín* i alguns companys preferien assistir a les classes de formació que ells mateixos havien muntat en els locals de la CNS aprofitant les esclertes que el sindicat vertical oferia. Aquesta realitat ens mostra dos nivells de Comissions Obreres que corren paral·leles unes vora les altres i que en poques ocasions aconsegueixen unir-se o creuar-se. D’una banda, els organismes coordinadors que tornen a albergar tensions i discussions i generen convocatòries allunyades de la realitat i que no coordinen de veritat el moviment realment existent a les fàbriques. D’altra banda, a les empreses importants o a les zones amb una forta cohesió²⁶⁶, s’anava construint un moviment obrer fet de petites reivindicacions que uneixen la plantilla d’una fàbrica i que a poc a poc van construint una xarxa que s’estén lentament, fermament. Aquesta situació, una constant des del naixement de Comissions Obreres, és observada des de la direcció del PSUC, que alhora es veu incapaç d’impulsar una política que trenqui amb aquesta dinàmica. L’obsessió dels comunistes per provocar la vaga nacional no els deixava veure amb nitidesa la necessitat d’articular i organitzar el moviment obrer per tal d’obtenir una major incidència i, cosa que era més important, aconseguir moviments conjunts i coordinats²⁶⁷. El PSUC, doncs, no donava cap orientació, deixava les mans lliures als militants²⁶⁸ i es limitava a reflexionar sobre la marxa del moviment obrer en relació amb la conjuntura política i econòmica del país i establir connexions i aliances amb estaments i grups socials que podien ser afins en la lluita per la caiguda de la dictadura. Aquesta política d’aliances era probablement necessària i va tenir efectes positius, però en tot cas va mermar la capacitat dels comunistes a l’hora de posar tots els esforços a refermar l’organització del moviment que podia fer més mal al teixit econòmic, social i polític del franquisme.

---

²⁶⁵ *Valentín*, militant del PSUC, treballador de la Tuperín de Sant Joan Despí. Entrevista, el 17 de març de 1997.

²⁶⁶ Per exemple, el Baix Llobregat o el Vallès Occidental.

²⁶⁷ Recordem que és l’essència de la crítica de José Luis López Bulla a les Comissions Obreres del període 1966-1969. Veg. capítol 6. Una visió similar consta a Sebastian Balfour, *La dictadura, los trabajadores...*, pàgs. 176-180.

²⁶⁸ Aquesta és una constatació que es fa a través de les entrevistes. Tots i cadascun dels informants relacionats amb el PSUC diuen que tenien total llibertat per treballar dins les empreses i que no hi havia directrius específiques per treball en un sentit o altre. Només Jaume Valls explicita fortes pressions de la direcció del PSUC en el cas de forçar una vaga de la construcció en 1971 i de frenar-la en 1976, obeint a les diferents conjuntures d’aquells dos anys.

La situació del moviment obrer, els primers anys de la dècada de 1970, és la d'una força que es troba fortament dividida. Hi havia un estol de grups fortament ideologitzats, fèrriment dirigits i altament sectaris que si, bé no conformaven una gran majoria, sí que havien estat capaços de generar una certa influència en alguns indrets rellevants²⁶⁹. Aquests grups, caracteritzats per dirigir crítiques ferotges als qui consideraven traïdors de classe, representats sobretot pel PSUC però també per Bandera Roja, buscaven el frec a frec continu amb els militants del que anomenaven reformisme. Aquesta situació provoca un cert reflux, un cert esgotament en els militants de base que intenten allunyar-se d'aquestes disputes recloent-se en el món més proper on se senten més segurs i on no havien de justificar sempre la seva actitud. El PSUC, paradoxalment, cau en l'error similar que critica en les formacions polítiques radicals. Els comunistes plantegen en els seus escrits la fe sobre l'inevitable esdeveniment de la vaga nacional que havia de fer caure el règim franquista. Aquesta fe, que no sempre es basava en suposicions reals, impedia posar fre o donar vies de solució als mals que, d'altra banda, ells mateixos observaven. El PSUC, en aquests primers anys dels setanta, sembla tocat pel pes que li suposa fer front en solitari a tots els qui se li oposen.

Esmentar Comissions Obreres els primers anys de la dècada dels setanta, vol dir fer referència a tots aquests grups, coordinadores i plataformes *unitàries* que conformaven la realitat del moviment obrer de l'època. Cal no perdre de vista aquesta situació per entendre que, dintre la fortalesa que Comissions Obreres adquiria, flota una debilitat intrínseca que impedeix, juntament al control de la patronal i a la repressió del règim, l'aflorament d'un gran i poderós moviment obrer capaç de posar en perill imminent a la mateixa dictadura franquista²⁷⁰.

---

²⁶⁹ La majoria dels militants d'aquests grups eren extremadament joves i amb poca experiència de treball. Valgui com exemple que la mitja d'edat de LCR a finals del franquisme era de 23 anys (*Declaración Política*, Liga Comunista Revolucionaria (Cuarta Internacional), s/d, pàgs. 1 i 2; AHCONC, carpeta Lliga Comunista Revolucionària, V.4.) o que la de Bandera Roja en 1972 estava per sota de 25 anys. (*Reunión ampliada de las coordinadores de "Sectores" de Comisiones Obreras*, 6 d'octubre de 1972, pàgs 1 i 2; AHCONC, carpeta Coordinadora de Sectores de Comisiones Obreras I CONC 1B.

²⁷⁰ Cal veure també que el règim havia duplicat l'esforç contra Comissions Obreres: el mes de juny de 1972 aconsegueix detenir a Pozuelo de Alarcón els membres de la coordinadora general. Alguns líders més destacats i carismàtics romandran a la presó encausats en l'anomenat *procés 1001*, que des de llavors va convertir-se en una causa central del moviment obrer del final del franquisme.

7.3 La fi d'una etapa

Nous sectors, noves tasques

Després dels conflictes de 1971 que hem pogut veure radicalitzats més amunt, sembla com si es produís un cert esgotament en les lluites obreres. En efecte, 1972 és un any on s'aprecia un cert reflux del moviment vaguista i on no trobem cap conflicte punta que serveixi de referència a d'altres empreses petites o endarrerides en l'organització obrera²⁷¹. Només trobem un moviment d'una certa envergadura al Baix Llobregat, en un conflicte sorgit a l'empresa Laforsa de Cornellà de Llobregat que acaba amb un moviment generalitzat a la comarca els dies 14 i 15 de febrer d'aquell any²⁷². Enmig d'aquell ensopiment, destaca per la novetat i la sorpresa que va significar llavors, l'esclat d'un conflicte en un sector i en una zona tradicionalment apagats.

A les mines de Sallent i Balsareny, al curs alt del riu Llobregat, es negociava el conveni i els treballadors havien determinat que ja havia arribat l'hora que els arribessin les millores que es demanaven en altres sectors més avançats²⁷³. El tancament de l'empresa a la negociació va ser total i el conflicte va esclatar. El 3 de gener s'inicià la protesta amb un baix rendiment que fou contestat per l'empresa amb sancions i vuit acomiadaments. Els miners es van tancar al pou, però en sortiren l'endemà amb unes promeses que ben aviat es revelaren falses. Un mes després, el 10 de febrer, els miners van tornar a tancar-se i en aquesta ocasió volien alguna cosa més que

---

²⁷¹ Les xifres dels conflictes laborals de la província de Barcelona que l'OSE dona, són lleugerament superiors a les de 1971 (de 184 a 221), però contrasta fortament la baixada que es produeix en nombre de treballadors afectats (de 119.332 a 78.461) i amb hores perdudes (de 3.971.700 a 1.186.121). El ministeri del Treball dona unes xifres diferents, però amb una tònica similar. Carme Molinero i Pere Ysàs, *Productores disciplinados y minorías subversivas. Clase obrera y conflictividad laboral en la España franquista*, Siglo veintiuno de España editores. Madrid, juny 1998, pàg. 105.

²⁷² El conflicte sorgeix per la demanda d'un sistema fix de prima i la resposta intransigent de l'empresa, que acomiada 16 treballadors i la sanció a la resta de la plantilla amb sis dies de suspensió de feina i sou. Aquesta situació fa que es convoqui una assemblea general dels càrrecs sindicals a la seu del sindicat vertical de Cornellà el dia 11 de febrer. D'aquella assemblea va sortir la convocatòria d'una jornada de lluita pel dilluns 14 de febrer en suport de les reclamacions de moltes empreses en conflicte i en solidaritat amb Laforsa. La detenció de vuit persones (sis càrrecs sindicals) la nit del 12 al 13 va provocar que el moviment s'estengués als dies 14 i 15. Aquells dies es van registrar nombrosos aturs parcials en empreses de la comarca i als centres d'ensenyament secundari. Els detinguts van ser posats en llibertat la nit del dia 15 o al matí del 16. Després d'una reunió d'un grup d'empresaris de la comarca amb el delegat sindical es produeix la readmissió dels acomiadats a Laforsa i la fi del conflicte en aquella empresa. Aquest apunt de mobilització general al Baix Llobregat indica la força i la cohesió que prenia el moviment obrer d'aquesta comarca. "Una gran victoria del movimiento obrero", a *Prensa Obrera*, Comisiones de barrios y fábricas del Bajo Llobregat, núm. 3, març 72: ANC, fons Remei Ramírez, inv. 7, sig. sist. 7.1.20.2.

²⁷³ Les demandes eren: augment salarial de 400 ptes., cobrar el 100% del salari en cas de malaltia, 40 h. de treball setmanal -35 h. per al torn de nit- i, tenint en compte llur treball penós, es demanava l'avançament de la jubilació als 60 anys.

promeses. A Sallent, es van tancar vuitanta miners i cinquanta-cinc ho van fer a Balsareny. Aquest fet trasbalsà la comarca, que, sorpresa pel gest dels miners va demostrar solidaritat enviant-los menjar, boicotejant el ball o el cinema o fent costat a les dones dels miners que s'havien tancat a l'església. En una comunitat tan petita tot té un ressò extraordinari i l'església local i el bisbe es van interessar públicament pel cas dels miners. Davant l'extensió del moviment, l'empresa no va tenir cap més remei que capitular i acceptà la readmissió de tots els acomiadats, va prometre que no hi hauria cap represàlia, acceptà d'abonar el salari dels dies de vaga i deixà dos dies de descans als miners tancats, alhora que acceptava negociar el conveni amb un nou tarannà²⁷⁴. Òbviament, la victòria dels miners de Sallent i Balsareny va tenir una forta repercussió en l'entorn que havia viscut en poc temps aquests fets extraordinaris. Ara bé, més enllà de la repercussió local, els fets de les mines de l'Alt Llobregat prenen, dins el context del moviment obrer de l'època, una altra significació. És clar que la progressiva presència del moviment obrer en zones més industrialitzades i en rams més cohesionats, produeixen un efecte de contagi en altres sectors més endarrerits, que van prenent bona nota del que s'esdevé en altres indrets; l'exemple corre i la taca d'oli s'estén²⁷⁵.

Si 1972 no és un gran any en conflictes punta, sí que és un any important per l'aparició de nous sectors en la lluita obrera. A la sorpresa de la irrupció en el moviment obrer dels miners de Sallent i Balsareny, s'ha d'afegir el conflicte de la banca, que es posa en vaga el 3 de febrer d'aquell any. Més enllà de les reivindicacions i del que s'aconsegueix²⁷⁶, el conflicte de la banca es llegeix, ja en aquell moment, en clau política i dins el context de l'evolució del règim franquista²⁷⁷. Més endavant, i tot seguint el camí traçat per la banca, s'hi incorporen nous sectors professionals, com ara

---

²⁷⁴ Diversos fulls sense identificar: ANC, fons Remei Ramírez, inv. 7, sig. sist. 007.05.49. Veg. també a *Prensa Obrera* de Comisiones de barrio y fábrica del Bajo Llobregat, núm. 3, març 1972, pàg. 8: ANC, fons Remei Ramírez, inv. 7, sig. sist. 7.1.20.2.

²⁷⁵ La sorpresa pel moviment dels miners és recollida per Gregorio López Raimundo en el seu informe al III Congrés del PSUC de 1973. Aquest esdeveniment feia dir al secretari general del PSUC que la vaga general política i la vaga nacional eren a prop, perquè la influència del moviment obrer arribava fins i tot en aquells indrets insospitats. Veg. nota 257.

²⁷⁶ Es demanen 4.000 ptes. d'augment lineal, un any de vigència del conveni, 30 dies de vacances, reducció d'una hora els dissabtes i una hora de juny al setembre. Augment de la retribució per antiguitat, dret a dietes, control sobre ascensos i altres aspectes socials. El dia 5 de febrer, el govern va dictar un laude, atorgant un 11% d'augment que és el que l'empresa ofería i donant un any de durada del conveni, que és el que els treballadors demanaven. *La lucha de banca. Análisis sobre la lucha en la negociación del convenio de la banca privada*, trabajadores de banca, febrer 1972: ANC, fons Remei Ramírez, inv. 7, sig. sist. 007.05.88.

²⁷⁷ L'anàlisi que els mateixos treballadors fan d'aquest conflicte és totalment polític i dintre de la nova situació que el sindicat vertical fa tot preparant un futur en què necessitarà el suport de les bases per tal de no perdre poder. També els empresaris, renunciant a l'ús de la violència i a la policia, preparen el futur: "*contemplan otras perspectivas, hoy todavía distantes de la realidad socio-política del país, a la que ellos necesitan llegar*". Ibíd, pàg. 6.

els mestres interins i substituïts i els professors no numeraris dels instituts d'ensenyament secundari²⁷⁸. La irrupció d'aquests grups professionals²⁷⁹, promouran un altre escenari en el qual agafaran protagonisme uns sectors socials diferents de l'estrat purament obrer. Ben cert que les demandes que es produeixen són majoritàriament reivindicacions salarials i de millora professional, però igual com succeeix en els sectors industrials, la protesta xoca no sols amb l'oposició de la patronal sinó amb la prohibició i persecució de l'administració de l'estat²⁸⁰, recordant la veritable naturalesa del règim franquista. Com veiem, l'efecte contagi que observàvem en el conflicte dels miners de l'Alt Llobregat arriba també als sectors professionals tradicionalment allunyats de les lluites obreres, ampliant d'aquesta manera, no només el moviment obrer pròpiament dit, sinó la protesta anti-règim. La irrupció d'aquests nous sectors professionals suposarà per al moviment obrer una fita important, l'efecte de la qual es comprovarà més endavant quan la participació d'aquests grups socials en la conflictivitat obrera prendrà carta de naturalesa. Veiem, doncs, que el moviment obrer no s'amplia únicament dins de l'àrea que li és pròpia, sinó que amb el seu exemple és capaç de penetrar en d'altres capes socials i d'incorporar-les a la protesta antifranquista.

Paral·lelament a l'aparició en escena d'aquests nous sectors o zones dins la protesta obrera, el moviment obrer semblava estancat, sense gaires idees noves. Més amunt hem vist que s'instal·lava en els organismes coordinadors una certa atonia i falta d'empenta, que es traduïa en convocatòries buides de contingut i sense cap mena de preparació prèvia²⁸¹. Era un activisme sense arrels que condemnava al fracàs qualsevol acció que s'emprengués, amb el perill que els fracassos desmoralitzessin els mateixos convocants. Calia sumar, al desencís anterior, la paràlisi ocasionada a Comissions Obreres per la detenció de la coordinadora general a Pozuelo de Alarcón (Madrid) el 24 de juny de 1972. Aquella detenció va ocasionar la caiguda de la direcció de les Comissions Obreres estatals i va donar lloc a un famós procés -el procés 1001- que va marcar la lluita obrera i antifranquista de l'últim període del règim. Independentment del cop que això va suposar a l'organització estatal, la caiguda de la coordinadora general també va tenir una important repercussió a Catalunya, ja que els líders més destacats de la CONC van assumir la direcció de Comissions Obreres de

---

²⁷⁸ Es reivindiquen fonamentalment millores salarials. La vaga té lloc entre els mesos de febrer i març de 1972. E. M. "La vaga dels mestres estatals": *Nous Horitzons*, tercer i quart trimestre de 1973, núm. 27, pp.28-39.

²⁷⁹ Ben aviat s'hi afegirà també la sanitat.

²⁸⁰ En el cas de l'ensenyament i de la sanitat, l'interlocutor és directament l'estat.

²⁸¹ El 8 de març de 1972 el ram del Metall va convocar una jornada de protesta que va fracassar rotundament. Gregorio López Raimundo denuncia en el III Congrés del PSUC, la falta tant de preparació com d'implicació dels convocants per assegurar l'èxit de la jornada. Veg. nota 258.

tot Espanya²⁸². Aquesta situació va incidir, encara més, en la falta d'una direcció decidida i eficaç del moviment obrer dins l'àmbit català. D'altra banda, el progressiu protagonisme de l'Assemblea de Catalunya, on Comissions Obreres tenia un paper important, restava forces i energies als líders que havien d'atendre alhora a tots els fronts²⁸³.

La participació a l'Assemblea de Catalunya brindava més ocasions encara d'exagerar les disputes internes per aquest fet. Ja era tradicional que els sectors més esquerranistes no veiessin amb bons ulls la relació del moviment obrer amb altres sectors de la societat considerats com a petits burgesos. La conseqüència es traduïa, igual, que a la fi dels anys seixanta, en discussions internes que enrarien l'ambient i dificultaven el treball de coordinació de Comissions Obreres²⁸⁴. Una mostra d'aquesta postura queda reflectida en un document intern d'abril de 1973:

La AC²⁸⁵ determina unos planteamientos que no podrán hacer retroceder el carro de la historia, y que no recibirán el apoyo del proletariado (...) no puede aceptarse la AC porque los aliados de la clase obrera no pueden ser los capitalistas, puesto que sus intereses son antagónicos, que lo que debe buscarse es la alianza de las clases populares y deben irse preparando los levantamientos insurreccionales que den el poder al proletariado²⁸⁶.

Veiem aquí reproduïda, una vegada més, la postura dels sectors esquerranistes que rebutgen la cooperació amb altres sectors socials perquè això aniria en contra de l'objectiu primer de la revolució proletària.

Igual com anteriorment, les disputes tornaven a girar al voltant d'un mateix esquema. Mentre per uns la meta irrenunciable era la revolució socialista, pels comunistes del PSUC, la meta era aconseguir la vaga general política que desembocaria en la vaga nacional:

Nuestro trabajo está encaminado, partiendo de las reivindicaciones de los trabajadores, a extender las luchas hasta conseguir la Huelga General. Para ello, entre múltiples formas, legales e ilegales, las Comisiones Obreras se

---

²⁸² Cipriano García, líder de Terrassa, va ser coordinador general de 1972 fins 1975.

²⁸³ Balfour considera que la participació de Comissions Obreres a l'Assemblea de Catalunya va evitar l'articulació d'un sindicat nacionalista que fes competència a les Comissions, però alhora va mermar energies per dedicar-les a l'acció sindical. Sebastian Balfour, *La dictadura, los trabajadores y la ciudad*, Edicions Alfons el Magnànim, Generalitat valenciana i Diputació Provincial de València, 1994, pàg. 179.

²⁸⁴ Veg. capítol 6.

²⁸⁵ Assemblea de Catalunya. Així a l'original.

²⁸⁶ *Informe de la Coordinadora Local de las CCOO de Barcelona a la Nacional de Cataluña*, 18 d'abril de 1973: AHCONC, carpeta Barcelona I CONC 1C, pàg. 7-8

*apoyan, se constituyen y se renuevan en las asambleas masivas de trabajadores. Pero también, como CCOO, nos coordinamos con los estudiantes, con los barrios, con asambleas de intelectuales, con la Asamblea de Cataluña, con grupos profesionales. Buscamos apoyo, solidaridad y ayuda de todo tipo dentro, fuera, arriba y abajo, a la derecha y a la izquierda (...) Todos sabemos que al final de nuestra perspectiva (...) es acabar con la dictadura, para dar un paso decisivo en dirección a la emancipación de los trabajadores*²⁸⁷.

La importància que progressivament adquiria Comissions Obreres, l'empenyia a posar-se en contacte amb tots els sectors de la societat susceptibles de participar en l'antifranquisme. Això exigia als líders del moviment obrer un fort compromís de treball per tal d'atendre tots els fronts on eren reclamats, sense descuidar alhora el treball de coordinació del moviment obrer:

*Las representaciones de la Local en la Nacional de Catalunya, en la Permanente de la Asamblea de Cataluña, en la Comisión de Solidaridad y en todas aquellas entidades de que forme parte o interese su asistencia, deben estar constituidas por comisiones distintas siempre que esto sea posible. La labor de estas comisiones no debe limitarse a hacer acto de presencia, sino responder a la importancia que el movimiento obrero tiene en Barcelona, a nivel de Cataluña y de todo el Estado Español, y ser conscientes del papel dirigente que el movimiento obrero debe de jugar en todas las alianzas y organizaciones unitarias y de coordinación con otras fuerzas*²⁸⁸.

La presència del moviment obrer en tots els sectors antifranquistes havia esdevingut imprescindible i això forçava els activistes a una militància cada vegada més exigent. La responsabilitat que queia damunt les espatlles dels militants obrers era immensa; d'una banda, calia inspirar, impulsar i coordinar el moviment obrer i, de l'altra, partint de l'èxit que el seu treball tenia en el camp de l'agitació obrera, calia estar present en totes i cadascuna de les instàncies necessàries per impulsar el moviment final que havia d'acabar amb la dictadura. No és estrany, doncs, que la confluència de diferents factors hagués generat una atonia o un reflux en el moviment obrer de 1972: la dispersió dels fronts a què els líders havien d'acudir, l'al·lèrgia que produïen les

---

²⁸⁷ *A la Coordinadora Local de CCOO de Barcelona. De la Coordinadora de Transportes y Comunicaciones, 2 de novembre de 1972: AHCONC, Carpeta Barcelona, I CONC 1C, pàg. 3. La coordinadora de transports era dirigida pel PSUC.*

²⁸⁸ *A la Coordinadora Local de CCOO de Barcelona. De la Coordinadora de Transportes y Comunicaciones, 2 de novembre de 1972: AHCONC, Carpeta Barcelona, I CONC 1C, pàg. 2.*

inacabables disputes internes en un sector important de treballadors compromesos²⁸⁹, i un cert esgotament que podien haver produït els conflictes radicalitzats de 1971²⁹⁰.

Resposta obrera: Tèrmica de Sant Adrià de Besòs

Com hem dit, 1972 va ser un any en què la conflictivitat obrera va disminuir en relació amb l'any anterior; ara bé, a partir de l'estiu i sobretot els mesos de novembre i desembre, es va produir un augment de conflictes la majoria provocats per les dificultats que es presentaven en la negociació dels convenis. Trobem conflictes al Vallès Oriental²⁹¹, al Baix Llobregat²⁹² i també a la ciutat de Barcelona²⁹³, que presenten les mateixes característiques que hem vist més amunt: trencament de les negociacions, aturades d'unes quantes hores, seguides de l'acomiadament d'un gran nombre de treballadors o només dels representants sindicals que provoquen immediatament la solidaritat de la resta de treballadors. En alguns casos el conflicte adquireix una major gravetat i els treballadors ocupen la fàbrica de la qual són desallotjats poc després de manera violenta²⁹⁴. El cicle de la conflictivitat es repeteix: són conflictes tancats normalment sobre si mateixos que acaben amb la signatura d'un conveni més o menys satisfactori o amb la imposició del laude. Aquesta *normalitat* en els esdeveniments va ser trencada abruptament a l'inici de 1973, recomençant d'aquesta manera el nou cicle de la conflictivitat obrera.

La construcció era un sector on les irregularitats en la contractació eren la norma. El sistema de subcontractes afavoria la falta de control i al mateix temps la forta eventualitat accentuava el problema. En la construcció de la central tèrmica de Sant Adrià de Besòs, s'havia subcontractat diferents empreses, com ara Copisa, Sade i Control y Aplicaciones que tenien el mal costum de fer firmar en blanc els contractes als treballadors. Aquesta situació porta els treballadors a organitzar assemblees i plantejar un seguit de reivindicacions entre les quals destaca l'anul·lació d'aquest tipus de contractes, il·legals fins i tot dins la legislació franquista. A més d'aquest punt, els treballadors demanaven la reducció de jornada, que llavors era de nou hores diàries. Demanaven també ajut escolar per als fills dels treballadors, que l'IRTP²⁹⁵ anés a càrrec de l'empresa, el subministrament de roba i calçat per a la feina, disposar de

---

²⁸⁹ Veg. nota 265.

²⁹⁰ Cal comptar també amb la periodització dels convenis col·lectius -molts tenien una durada de dos anys-, principal font dels conflictes laborals.

²⁹¹ Vaga a les empreses de Shapetex, Starlux, Perimán i New Pol.

²⁹² Vaga a les empreses de Fenixbrón, Pianelli, Pirelli-Moltex i Tornillería Mata.

²⁹³ Vaga a les empreses d'Hispano Olivetti i la Maquinista Terrestre i Martítima. També hi va haver una vaga important a l'empresa Philips que tenia diverses factories en indrets diferents.

²⁹⁴ Com a Shapetex, Perimán i New Pol, totes al Vallès Oriental.

²⁹⁵ Impost del Rendiment del Treball Personal.

vestidors i dutxes i la possibilitat d'obtenir el salari íntegre en cas d'accident o jubilació²⁹⁶. Aquestes demandes van ser denegades per l'empresa i els treballadors van fer una aturada el dia 29 de març de 1973: l'empresa va sancionar amb cinc dies de suspensió de feina i sou tots els treballadors de la plantilla²⁹⁷. Alhora, l'empresa cridà la policia per tal que desallotgés els treballadors i aquests van decidir fer-li front. Enmig de la topada violenta entre treballadors i policia, va caure assassinat el treballador de 26 anys Manuel Fernández Márquez i Serafín Villegas Gómez, ferit. Aquesta violència gratuïta de la policia, esperonada per l'empresariat i amb el silenci còmplice del sindicat vertical²⁹⁸, manifestava clarament que les coses continuaven com sempre dins el règim franquista. Allò que canviava era l'opinió pública, que va rebre aquella mort com un cop que no estava disposada a tolerar. Per exemple, el cardenal Jubany va protestar contra l'assassinat i l'ús de la violència en els conflictes obrers; també en protestà la societat civil, representada pels col·legis d'advocats, de llicenciats, d'enginyers, d'aparelladors, d'arquitectes i d'alguns col·lectius de metges. Aquesta resposta mostrava el cansament que s'instal·lava dins la ciutadania, que cada cop s'atrevia a dir amb veu més alta allò que pensava.

Aquest estat de coses es va reflectir igualment en la resposta contundent que els treballadors van donar al nou assassinat de la policia franquista. El dia 5 d'abril es va reunir una coordinadora dels diferents sectors de Comissions Obreres i s'hi va decidir una acció conjunta de protesta per al dia 6 d'abril. La coordinadora local de Comissions Obreres, dominada pel PSUC, va vacil·lar i creient que no hi havia prou temps de preparació, va llançar, conjuntament amb Sectors de Comissions Obreres, una acció per el dia 11 del mateix mes²⁹⁹. Malgrat aquestes desavinences i vacil·lacions, la protesta estava ja en marxa i la resposta va ser impressionant i mai no vista fins llavors. El dia 6 la zona de Cerdanyola i Ripollet es va aixecar i, a través de l'acció dels piquets, va aconseguir anar tancant empresa rere empresa i organitzant una manifestació d'alguns milers de persones³⁰⁰. Va ser la novetat que al pas de la manifestació es tanquessin en senyal de protesta, comerços, bars i escoles. La policia va carregar contra els manifestants i els va dispersar; a la tarda, però, els manifestants

---

²⁹⁶ "San Adrià del Besós, ¿son necesarias más pruebas?, editorial *Cuadernos para el Diálogo*, núm. 116, maig 1973, pàg. 4, i "Barcelona en lucha", a *En lucha*, ORT, any IV, núm. 5, maig 1973, pàg. 3: ANC, fons Remei Ramírez, inv. 7, sig. sist. 1.14.

²⁹⁷ És a dir, l'empresa decretà el locaut.

²⁹⁸ Denunciat per l'editorial de *Cuadernos para el Diálogo* abans esmentada. Veg. nota 296.

²⁹⁹ "La solidaridad masiva", a *Combate*, LCR, núm. 14, edició especial Sant Adrià del Besós, pàgs. 3-6. En aquest número es critica fortament la postura del PSUC, titllada de "*descarado sabotaje*". Molt probablement el terme *sabotaje* no és l'adequat, però a tenor de les crítiques de la coordinadora local i de *Lluita Obrera* aparegudes poc després dels esdeveniments, hi va haver una certa manca de previsió important.

³⁰⁰ Sis o set mil manifestants diu "Un nuevo crimen del fascismo", a *Mundo Obrero Rojo*, PCE (i), 1 de maig de 1973, pàgs. 4: ANC, fons Remei Ramírez, inv. 7, sig. sist. 7.1.43.12.

s'aplegaren en gran nombre a la zona de *La Fonteta* de Cerdanyola³⁰¹. Al Baix Llobregat hi va haver una gran quantitat d'empreses que van fer aturades en solidaritat, i els estudiants universitaris i els d'instituts de secundària van sortir en manifestació per la ciutat de Barcelona. Un any i mig després dels fets de la SEAT, la mort d'un treballador demanant reivindicacions justes, reapareixia de la mà de la policia, però ara la resposta fou ben diferent. La societat civil es mobilitzà i els treballadors van fer aturades en senyal de dol i protesta i van sortir al carrer a manifestar-se³⁰². La resposta de 1973 va tenir molt poc a veure amb la de 1971³⁰³. Sembla com si ara el mateix fet hagués estat un senyal amb què es volgués dir que ja n'hi havia prou. Vist en perspectiva, és com si a la resposta que es va donar davant l'assassinat de Manuel Fernández Márquez, s'hi hagués sumat l'assassinat del treballador de la SEAT Antonio Ruiz Villalba. El moviment que es va donar al principi d'abril de 1973 va ser un punt d'inflexió dins la mobilització obrera; a partir de 1973, i sobretot a partir de 1974, la conflictivitat es va disparar fins arribar a quotes mai no vistes anteriorment³⁰⁴.

A més de significar la recuperació de les mobilitzacions obreres, el conflicte de la Tèrmica del Besòs va tenir significats en altres aspectes. Hem vist més amunt com el PSUC vacil·lava a l'hora de convocar la jornada de protesta i posposava per al dia 11 l'acció general contra la repressió. La sorprenent resposta del dia 6 va fer que la coordinadora local de Comissions Obreres fes una autocrítica d'aquella actitud pel fet de no haver sabut valorar la capacitat de resposta dels treballadors:

Han sido pues, fundamentalmente, acciones defensivas³⁰⁵. Esto debe valorarse autocríticamente, como una insuficiencia de la vanguardia, como una incapacidad del MO³⁰⁶ organizado, para haber sabido dar en el momento oportuno las orientaciones correctas que dieran su pleno sentido y

---

³⁰¹ Ibíd.

³⁰² Balfour diu que aquesta és la mobilització més important des de la fi de la guerra civil. Sebastian Balfour, *La dictadura, los trabajadores...* pàgs. 192-200.

³⁰³ Veg. apartat 7.1.

³⁰⁴ 1973 va tenir, segons xifres de l'OSE, 239 conflictes a la província de Barcelona enfront dels 221 de 1972, però en 1973 va afectar 167.613 treballadors, més del doble que l'any anterior amb 78.461 treballadors afectats. Aquesta conflictivitat va suposar, per al mateix any, 1.738.644 hores perdudes davant el 1.186.121 de 1972. Les xifres de la conflictivitat es van disparar en 1974: hi va haver 255 conflictes amb la participació de 199.448 treballadors, amb un augment espectacular de les hores perdudes que van arribar a 5.588.357. Carme Molinero i Pere Ysàs, *Productores disciplinados...*, pàg. 105. Aquest augment espectacular del nombre de vagues significava un fracàs rotund per a Carrero Blanco, vice-president del govern, que en 1972 havia determinat que: *con las huelgas hay que terminar a rajatabla*. Pere Ysàs, *Disidencia y subversión. La lucha del régimen...*, pàg. 112.

³⁰⁵ Al marge, en bolígraf, s'indica "no correcto".

³⁰⁶ Així a l'original.

*perspectiva a las movilizaciones y que hubieran potenciada una más amplia y profunda movilización*³⁰⁷.

L'autocrítica es centra en la idea que es van fer accions defensives i no pas ofensives, com requereix l'objectiu de la vaga general, perquè, segons es diu en l'informe, l'avantguarda, és a dir el moviment de Comissions Obreres, no va saber donar les orientacions adequades. Aquesta autocrítica pren major sentit sabent la vacil·lació d'aquesta coordinadora davant la convocatòria de les mobilitzacions per al dia 6 i passant-la al dia 11. El moviment extraordinari que es va produir a Cerdanyola i Ripollet el dia 6 d'abril contrastava amb el moviment que es va aconseguir pel dia 11, que si bé va tenir una gran importància no va arribar a la magnitud de la del Vallès Oriental, amb què es va perdre una oportunitat d'or en el camí cap a la vaga general. Estant així les coses, la mateixa *Lluita Obrera*, portaveu de la CONC, evidencia aquesta situació criticant la: *"convocatoria de "jornadas" por organismos u organizaciones, "por arriba", en espera de la movilización de los trabajadores"*³⁰⁸. Aquest reconeixement posava en evidència les dificultats dels dirigents del moviment obrer a connectar amb les bases. En faltar organismes efectius de coordinació entre els diferents sectors i les diferents zones, feia que cadascú actués per lliure impedit una contundent acció conjunta que obtingués una forta repercussió.

D'altra banda, els fets de la Tèrmica del Besòs van posar en relleu la necessitat, més que mai, de la unió entre les diferents coordinadores i sectors de Comissions Obreres. La resposta davant l'assassinat de Manuel Fernández Márquez posava efectivament en relleu que la ciutadania feia un pas endavant, que hi havia oportunitat de mobilitzar importants sectors de la societat i que el moviment obrer que encapçalava les protestes havia d'actuar de manera decidida i unida.

Desembre de 1973: un tomb en els esdeveniments

El canvi de signe en la conflictivitat que es va produir a la fi de 1972 i principi de 1973 afavoria les expectatives de crear un ambient adequat per convocar els treballadors a accions reivindicatives que generessin malestar i activitat antifranquista. Els principals dirigents de Comissions Obreres estaven empresonats des de juny de 1972 i se n'esperava el judici com una oportunitat de convocar jornades de suport als presos, les

---

³⁰⁷ *Informe de la Coordinadora Local de las CCOO de Barcelona a la Nacional de Cataluña*, 18 d'abril de 1973: AHCONC, carpeta Barcelona I CONC 1C, pàg. 3.

³⁰⁸ "El asesinato de Manuel Fernández", a *Lluita obrera*, Comissió Obrera Nacional de Catalunya, núm. 5, abril 1973, pàg. 1.

quals podrien eventualment culminar en una gran jornada de vaga general³⁰⁹. La caiguda dels dirigents de Comissions Obreres havia tingut un fort ressò internacional i el judici es perfilava com una bona ocasió per donar a conèixer la situació dels treballadors a Espanya i alhora denunciar internacionalment l'arcaic règim franquista. El procés 1001³¹⁰ contra els dirigents de Comissions Obreres s'havia convertit en un alguna cosa més que un judici contra uns líders obrers. Camacho i els seus companys eren ja un símbol de la lluita del poble espanyol contra la dictadura franquista i així es reconeixia arreu. El règim coneixia perfectament aquesta circumstància i va guardar el secret del dia en què es faria el judici fins a l'últim moment³¹¹. D'altra banda, el règim utilitzava també el judici com un exemple per als qui gosaven enfrontar-s'hi; es volia atemorir els treballadors i obligar als líders a recloure's en la clandestinitat amb l'objectiu de debilitar el moviment obrer. El judici, doncs, s'havia convertit per ambdues parts en una prova de força, i de fet, era l'escenificació de la lluita que es descabdellava a Espanya des de les acaballes dels anys seixanta.

Com hem vist més amunt, el règim es trobava en un període d'una cert nerviosisme, ja que s'imposava l'evidència de la decrepitud del dictador i la necessitat d'aturar la progressiva decadència del sistema³¹². Es va optar per la fórmula de nomenar un President del Govern que substituís en aquestes funcions el general Franco, que restava com a Cap d'Estat, tot rellevant-lo del seguiment del dia a dia³¹³. El dia 9 de juny de 1973 es va nomenar Luis Carrero Blanco, almirall de la Marina, President del Govern. Carrero Blanco va donar a conèixer, poc dies després, el seu govern i el presentà com un govern obert al diàleg i amb sensibilitat realista. Aquesta afirmació no passava de retòrica, sense cap repercussió pràctica, car ara Carrero tenia el poder efectiu per continuar amb força la tasca que el general Franco li encomanava, una tasca continuista.

---

³⁰⁹ Aquesta conjuntura és recollida per la CONC quan, en una convocatòria a la jornada d'acció en favor dels presos polítics -especialment els del procés 1.001, els de la Tèrmica i els 113 detinguts de l'Assemblea de Catalunya l'octubre d'aquell any-, fa esment especial de tots els qui donen suport al moviment obrer en les seves peticions: *Els Col.legis Professionals s'han pronunciat obertament pels drets de reunió i associació, per l'amnistia; una part de la jerarquia de l'Església recolza els anhels populars, enfrontant-se amb la dictadura; artistes e intel·lectuals uneixen una vegada mes, la seva veu a la nostra. Els estudiants lluiten pel seus drets i recolzen les lluites populars. Marxem cap a la jornada de lluita del 12 de desembre*, Cridament (sic) de la Comissió Obrera Nacional de Catalunya, s/d, pàg. 1: AHCONC, carpeta Comissió Obrera Nacional de Catalunya I CONC 1.

³¹⁰ Així es coneixia popularment.

³¹¹ La data es va saber amb només vuit dies d'antelació. Marcelino Camacho, *Confieso que he luchado...*, pàg. 347.

³¹² Veg. apartat 7.1.

³¹³ De fet, Franco havia anat deixant aquesta tasca des de molt abans, però és ara que es fa visible. Veg. apartat 7.1.

En aquesta situació, els tribunals van fixar la data del 20 de desembre per iniciar el judici del procés 1.001. Els processats havien decidit convertir-lo en un acte de reivindicació de les llibertats que faltaven a Espanya i, alhora, en un acte pedagògic d'explicació sobre què eren i què pretenien les Comissions Obreres³¹⁴. Se sabia que hi havien d'assistir corresponents de diaris estrangers, també representants d'alguns sindicats europeus i un representant de l'ONU³¹⁵. L'expectació creada era màxima i la tensió també.

Aquell mateix dia, ETA va decidir donar un cop mortal al règim franquista. A les 9,30 h. una gran explosió va rebentar el cotxe del President del Govern, Luis Carrero Blanco, que va morir immediatament. Després de l'atemptat, la confusió i la commoció es van estendre entre els qui anaven coneixent la notícia. Tot un matí va costar a la cúpula del poder franquista de reaccionar i comunicar el succés als espanyols, fins que a la una del migdia es va donar la notícia per ràdio. En uns moments tot havia canviat. Tant les ràdios com l'única televisió existent emetien només música clàssica i al Palau de Justícia de Madrid la tensió va augmentar fins a límits insuportables.

Els grups d'ultradreta, que cada vegada eren més actius estaven pendents del procés i en assabentar-se de l'atemptat s'exasperaren encara més. Hi havia intencions de linxament dels presos i la policia va haver de prendre mesures³¹⁶. Alguns sectors van voler relacionar l'atemptat amb el judici i corrien rumors de tota mena que anaven des d'una venjança contra els activistes jutjats fins a un cop d'estat que militaritzaria el país. Camacho ha deixat escrit en les seves memòries la tensió amb què va transcorre el judici del procés 1.001: *"El país vivió sobre un volcán que amenazó con su erupción devastadora, y nosotros estábamos en el borde del cráter, indefensos"*³¹⁷.

---

³¹⁴ Hi va haver discussió interna sobre la postura a adoptar: si calia assumir públicament la responsabilitat de la direcció de Comissions Obreres, o si s'havia de donar un to més baix per evitar penes de presó més elevades. Es va adoptar una postura intermèdia, que denunciava la situació dels treballadors i dels espanyols en general però que no assumia públicament el lideratge de Comissions Obreres. Marcelino Camacho, *Confieso que...*, pàg. 345.

³¹⁵ Els sindicats CGT i CFDT de França; CGIL, UIL i CISL d'Itàlia i sindicats de Gran Bretanya, Canadà i Estats Units. També la FSM i la CIOSSL. *Ibíd.*, pàg. 347. *La Vanguardia* del dia 13 ja anunciava que: *El proceso 1001 ha sido aprovechado fuera de España para montar un gran aparato de propaganda crítica contra el Régimen y en este sentido ha circulado por el interior del país numerosa propaganda no autorizada.* El dia anterior a la celebració del judici, la mateixa *Vanguardia* donava una llista exhaustiva dels observadors internacionals entre els quals destacava, a més dels representants dels sindicats estrangers, una delegació d'advocats del Mercat Comú Europeu i l'exministre de justícia nord-americà, Mr. Clarck.

³¹⁶ Marcelino Camacho, *Confieso que...*, pàg. 353. Curiosament *La Vanguardia* del dia 21 de desembre destacava que no s'havien produït incidents als voltants del Palau de Justícia, tot i que reconeixia la presència de la policia. Marcelino Camacho esmenta en les seves memòries que la seva dona Josefina va haver de suportar la vista, tenint darrere seu Mariano Sánchez Covisa -conegut dirigent del grup ultradretà *Guerrilleros de Cristo Rey*- fent ostentació de la pistola que duia.

³¹⁷ *Ibíd.*

L'atemptat va ser una sorpresa per a tothom i també per a les organitzacions polítiques, fins les més radicals, que formaven part del moviment obrer; era un fet que entorpia i complicava les coses dins l'estratègia de lluita popular contra el règim i contra el sistema econòmic capitalista. Els activistes veien que en aquell moment precis corria el perill de desaparèixer tota la feina pacient que s'havia anat fent: *"No era esta la lucha que se había venido preparando, no era la lucha para la que las masas estaban templándose"*³¹⁸. Aquests mateixos grups qualifiquen ETA d'individualista i de no revolucionària: *"sólo la violencia que está al servicio de la acción de las masas, la que se estrecha y se funde con éstas, merece auténticamente el calificativo de revolucionaria"*³¹⁹. La conseqüència de tot això va ser la paràlisi immediata de totes les accions que s'havien previst i alhora haver de restar en una prudent expectativa del que anava passant. Però, tota l'atenció va girar entorn del judici, sobre el que s'hi deia i el ressò que pogué tenir internacionalment.

El judici es va celebrar en cinc sessions en què va destacar el ressò mediàtic que un dels acusats fos sacerdot i també els discursos dels advocats defensors i les declaracions que els acusats van poder fer a mesura que responien a les preguntes dels advocats i del fiscal. En el cas del sacerdot, Francisco García Salve, el seu advocat defensor José Mª Gil-Robles va intentar aportar 21 testimonis, dels quals li van rebutjar 17; entre els rebutjats hi havia el bisbe de Segòvia, l'arquebisbe de Madrid, el padre Arrupe, prepòsit general de la Companyia de Jesús, i els coneguts jesuïtes José Mª Díez-Alegría i José Mª de Llanos³²⁰. El sacerdot encausat es convertia amb aquell judici en un símbol de l'Església que feia costat als treballadors en oberta oposició al règim franquista i a la jerarquia catòlica, que havien construït un sistema basat en la confusió total entre l'Església i l'Estat.

Els advocats³²¹ van haver de marcar distàncies amb l'atemptat, fent ressaltar que els processats no havien utilitzat mai la violència, sinó que havien basat les seves activitats a través del diàleg³²². Quant als acusats, van poder denunciar la falta de llibertats a Espanya, com també l'explotació a què estaven sotmesos els treballadors. Van reivindicar la justesa de les seves demandes i la necessitat dels treballadors de poder reunir-se i de poder concertar les seves accions a la llum del dia sense haver de

---

³¹⁸ "Lo ocurrido el veinte de diciembre", a *En Lucha*, ORT, any V, núm. 1, gener 1974, pàg. 1: ANC, fons Remei Ramírez, inv. 7, sig. sist. 1.14.

³¹⁹ *Ibid.*

³²⁰ Aquests dos últims eren coneguts pel seu compromís actiu en favor dels més desfavorits.

³²¹ Entre d'altres, Joaquín Ruiz Giménez, exministre de Franco; Enrique Barón, José Mª Gil-Robles, Cristina Almeida i Francisca Sauquillo.

³²² *La Vanguardia*, dissabte 22 de desembre de 1973, pàg. 13.

recórrer a la clandestinitat³²³. La sentència va arribar set dies després d'iniciar-se el judici i no deixava lloc al dubte, perquè, segons el criteri del tribunal, els processats:

*Son miembros activos de la entidad conocida por Comisiones Obreras que, patrocinada y dirigida por el intitulado Partido Comunista de España, en la clandestinidad, persigue, al igual que éste, como objetivo final, la mutación por la fuerza de la vigente estructura estatal*³²⁴.

La sentència constava de penes duríssimes que anaven des de la més alta -20 anys per a Marcelino Camacho i Eduardo Saborido- fins a la més baixa però considerable, de 12 anys i 1 dia³²⁵.

L'atemptat a Carrero Blanco i el procés 1001 van marcar un abans i un després en la situació política espanyola. El règim necessitava reforçar-se i estabilitzar-se amb un *Caudillo* cada vegada més absent i enmig d'una inquietud generalitzada sobre la incertesa del que havia de venir³²⁶. D'altra banda, el moviment obrer, passat el primer moment d'expectació, va reemprendre la seva activitat amb més força que mai, davant un règim que progressivament donava símptomes de major debilitat. Malgrat això, no es pot entendre l'etapa final del franquisme sense ponderar adequadament l'atemptat a Carrero Blanco:

*La desaparición de Carrero Blanco, presidente del Gobierno de Franco en la fase final de su vida, un aglutinador de ultras, pudo incidir en “desatar” todo aquello que el dictador dijo que “estaba atado y bien atado”. Sin embargo también retrajo a los movimientos de masas y dio argumentos a la derecha inmovilista, en un momento decisivo, cuando los cambios presionaban por imponerse*³²⁷

Els últims dies de desembre de 1973 van donar un tomb als esdeveniments. D'una banda, el règim s'havia mostrat vulnerable i ara havia d'aconseguir, de nou, l'estabilitat

---

³²³ Marcelino Camacho, *Confieso que...*, pàgs. 355-370.

³²⁴ *La Vanguardia*, diumenge 30 de desembre de 1973, pàg. 10.

³²⁵ Les sentències dictades van ser: Marcelino Camacho i Eduardo Saborido: 20 anys; Nicolás Sartorius i Francisco García Salve: 19 anys; Fernando Soto: 17 anys, 4 mesos i 1 dia; Juan Marcos Muñoz Zapico, 18 anys; Francisco Acosta, Miguel Ángel Zamora, Pedro Santisteban i Luis Fernández: 12 anys i 1 dia. Poc després les sentències van ser revisades i es van quedar entre 6 anys la pena màxima i 4 anys, 2 mesos i 1 dia la menor.

³²⁶ En l'al·locució tradicional de cap d'any al poble espanyol, el general Franco va treure importància a l'atemptat dient que era obra d'uns exaltats amb ajut estranger. Franco estava arribant al límit de les seves forces i després d'aquella crisi ja res va ser el mateix. Segons López Rodó, Franco sense Carrero no era Franco: Paul Preston, *Franco “Caudillo de España”*, Ed. Grijalbo, Barcelona, 1994, pàgs. 945-946.

³²⁷ Marcelino Camacho, *Confieso que...*, pàg. 370.

que havia perdut. De l'altra, el moviment obrer havia obtingut un gran ressò internacional aconseguint que Comissions Obreres es convertís en emblema de l'Espanya antifrancuista. El judici havia aconseguit visualitzar Comissions Obreres davant els treballadors, i, alhora va convertir Marcelino Camacho en una icona del moviment obrer coneguda arreu.

El reagrupament

El tomb que el mes de desembre de 1973 havia donat a la conjuntura política exigia un canvi en l'estratègia del moviment obrer que necessitava, més que mai, actuar de manera unida i coordinada contra un règim que mostrava tanmateix la seva vulnerabilitat.

La unitat d'acció, la unitat de coordinació, era la gran assignatura pendent del moviment obrer des de la crisi de 1968 i 1969. Els primers anys de la dècada de 1970 no sols no havien servit per apropar postures, sinó que, al contrari, la fossa entre els uns i els altres s'havia anat fent més ampla i profunda. Tal com hem vist més amunt, la relació entre les diferents forces polítiques no presentava un escenari favorable a l'entesa. Per les organitzacions radicals, la crítica a les Comissions Obreres que estaven sota la influència del PSUC s'havia convertit en quelcom més que la denúncia d'una manera d'actuar equivocada. En algunes ocasions, aquesta crítica tenia l'objectiu, més que palesar la desorientació dels militants comunistes, l'afirmar la pròpia identitat; és a dir, s'era radical perquè s'estava en contra de la política del PSUC en el moviment obrer, i no tant per les accions o propostes pròpies. Semblava difícil d'aconseguir un punt de trobada per iniciar un apropament que, des de tots els punts de vista, calia qualificar d'urgent.

La radicalització d'algunes lluites de 1971 van posar en evidència certes contradiccions dels sectors més esquerranistes³²⁸, que pretenien que les masses estaven ja prou madures per aconseguir, en un lapse de temps raonable, la revolució socialista. L'any 1972 va aprofundir encara més aquestes contradiccions en la mesura que no es va produir cap conflicte important que pogués indicar la marxa inexorable vers la derrota del capitalisme. En aquesta situació, es va produir el conflicte de la construcció de la Tèrmica del Besòs i els esdeveniments sagnants que la van seguir. En les cròniques del succés en què es denuncia l'actuació incorrecta del PSUC, notem alguns canvis a l'hora d'apreciar aquesta força política:

---

³²⁸ Veg. apartat 7.1.

Mientras los obreros se disponen a entrar y ocupar sus puestos de trabajo, algunos dirigentes combativos, pero ofuscados por la política reformista, hacen confiar a sus compañeros en los resultados de un “diálogo” con la policía. Los trotskistas plantean que hay que organizar la autodefensa. La policía informa a los reformistas de que va a tratar de solucionar el problema hablando con la empresa, al tiempo que agrupa a todos los refuerzos disponibles y de improviso carga contra los obreros³²⁹.

Malgrat la crítica als comunistes, es pot apreciar en el text un canvi subtil en la manera de referir-se a ells. Ara ja es parla de *dirigentes combativos pero ofuscados*; ja no són traïdors, sinó que se'ls reconeix la capacitat de liderar la classe treballadors encara que ho facin d'una manera equivocada que finalment comporti la càrrega de la policia. L'èxit de les crides a la solidaritat que es van fer amb motiu de l'assassinat del treballador de la tèrmica, Manuel Fernández Márquez, situa novament la LCR davant la realitat del moviment obrer. En aquest context, es veu amb nitidesa que l'organització trotskista per si sola no és capaç de generar un moviment com aquell i necessita la col·laboració amb altres forces si vol tenir un lloc dintre el moviment obrer. Tal és l'element essencial que fa que es decideixi donar el pas cap a la integració en les coordinadores de Comissions Obreres, tot reclamant la llibertat de defensar postures i criteris diferents, però respectant la unitat en l'acció³³⁰. Així, ja el mes de setembre de 1973 i en el context de les lluites en favor dels encausats pel *procés 1.001*, la LCR diu:

Comisiones Obreras es el símbolo de la decisión de la lucha obrera, de los esfuerzos organizativos para desarrollarla. Es, a pesar de todas las deformaciones impuestas por la política que predomina en ellas, el instrumento fundamental para la organización e impulso de luchas generalizadas³³¹.

---

³²⁹ Els dirigents de la lluita proclius al PSUC són aquí denominats *los reformistas*. “La lucha de la central tèrmica”, a *Combate*, LCR, núm. 14, 1973: ANC, fons Remei Ramírez, inv. 7, sig. sist. 7.1.37.6.

³³⁰ *La LCR está por unas CCOO abiertas, unitarias y democráticas; por una sola CO en cada empresa; por la unificación de las coordinadoras existentes. Nosotros estamos por la democracia en CCOO, es decir, derecho a defender nuestras posiciones, unidad en la acción.* A *Combate*, any III, núm. 15, abril 1973, pàg. 13: ANC, fons Remei Ramírez, inv. 7, sig. sist. 7.1.37.7.

³³¹ “Libertad para Camacho y sus compañeros: ¡contra la represión! ¡Por las libertades políticas y sindicales!”, a *Combate*, LCR, núm. 17, setembre 1973, pàg. 7: ANC, fons Remei Ramírez, inv. 7, sig. sist. 7.1.37.10.

En aquest text de setembre de 1973, ja es reconeix explícitament el paper de símbol que Comissions Obreres exerceix entre els treballadors, per la qual cosa no és possible obviar aquesta realitat tangible i mantenir-se'n al marge³³². La LCR va fer, doncs, el pas d'incorporar-se a la coordinadora local de Comissions Obreres i a la Comissió Obrera Nacional de Catalunya abans dels esdeveniments de la fi de 1973, avançant-se al procés unitari que es va accelerar després d'aquells fets.

Un any més tard, Bandera Roja emprèn un camí similar cap a la integració en els organismes de Comissions Obreres. A diferència de la LCR, Bandera Roja fa una anàlisi més política. Com hem vist més amunt, des de la fi de 1973 hi havia hagut alguns canvis notables en la conjuntura política del país³³³, i entre tots ells l'organització comunista destacava el naixement de la Junta Democràtica³³⁴. Aquest fet, que per primera vegada unificava algunes forces de l'oposició franquista³³⁵, contra un règim que semblava tentinejar, era valorat de manera especial per Bandera Roja. Aquesta organització havia anat evolucionant, cada vegada d'una manera més propera a les posicions del PSUC³³⁶, i ara saludava amb entusiasme l'aparició de l'organisme unitari antifranquista³³⁷. La conseqüència immediata d'aquesta postura va ser el reconeixement de la necessitat de fer la unitat, també dins el moviment obrer:

Plantear con urgencia la necesidad de una única fuerza Sindical en España, de unas CCOO unificadas, que sean hoy, en una situación de

---

³³² Sobre Sectors de Comissions Obreres, la LCR opinava que era una “*débil coordinadora (...) cuya línea sin embargo no difiere sustancialmente de la del PCE*”. Sobre Plataformes, diu que són “*esqueléticas, más radicales, pero más sectarias*”. “Las enormes posibilidades abiertas”, a *Combate*, LCR, núm. 14, 1973, pàg. 7: ANC, fons Remei Ramírez, inv. 7, sig. sist. 7.1.37.6. En el mateix sentit de reconeixement de la importància del moviment que es va forjant entorn de les Comissions Obreres coordinades pels anomenats *reformistes*, es pronuncia la LC -escissió de la LCR- quan reconeix la capacitat de Comissions Obreres que, conjuntament amb l'Assemblea de Catalunya, convoca una exitosa concentració a Sant Cugat, i el resultat de la convocatòria: “*demonstró la existencia en Barcelona de miles de luchadores, pero también de la fuerza del PSUC-PCE, su capacidad de convocatoria cuando este quiere*”. “Ofensiva obrera en la provincia de Barcelona”, a *La Chispa*, LC, novembre de 1973, pàg: 3. ANC, fons Remei Ramírez, inv. 7 sig. sist. 7.1.36.2. Aquest reconeixement explica el viratge, el canvi d'opinió d'algunes organitzacions polítiques radicals envers la necessitat de convergir en els organismes coordinadors de Comissions Obreres.

³³³ Veg. l'apartat anterior.

³³⁴ La Junta Democràtica, plataforma unitària antifranquista, va ser fundada a París el 29 de juliol de 1974.

³³⁵ Per primera vegada fora de Catalunya.

³³⁶ “*A diferencia de la burguesía, para la clase obrera y el pueblo, la única garantía de consolidar al máximo las libertades políticas, va íntimamente ligada a la desaparición del franquismo (...) la ruptura real con el franquismo va indisolublemente ligada a la realización de la HUELGA GENERAL POLÍTICA y a la amplia movilización de todo el pueblo*”. Igual que en el PSUC, l'enderrocament del franquisme esdevenia l'objectiu principal i l'eina per aconseguir-lo era la mateixa: la vaga general política. *Documento provisional de la permanente de la coordinadora de Cataluña de sectores sobre las tareas de CCOO en la actualidad*, s/d, pàg. 3: AHCONC, carpeta Coordinadora de Sectores de Comisiones Obreras, I CONC 1B

³³⁷ Això, tot i que criticava l'excés de personalisme d'alguns dirigents. *Ibid.*

clandestinidad el embrión futuro del Sindicato Único de Clase, en cuya formación las CCOO jugarán un papel fundamental (...) Esto crea las condiciones para que determinadas tendencias de CCOO nos planteemos hoy la posibilidad de unificar nuestras fuerzas bajo un programa y unos criterios comunes³³⁸.

L'autocrítica de la política seguida fins llavors no triga gaire a arribar i comença pel problema que per Bandera Roja ha significat no aconseguir fer una política alternativa al PSUC, fent-ne un *seguidisme* però també caient en l'obsessió de la crítica per la crítica que tampoc no portava enlloc³³⁹. Aquesta crítica constant no duia més que al sectarisme i a l'allunyament de la realitat. Si bé és cert que Sectors de Comissions l'encertava a l'hora de donar prioritat a la construcció de l'organització de Comissions, no ho feia quan es dedicava sobretot a *"la construcción de "nuestro" movimiento obrero y popular"*³⁴⁰, obviant que ja n'hi havia un de molt important, prèviament existent. Bandera Roja arriba a la conclusió que cal acabar amb el sectarisme i confluir de manera decidida en una gran organització des de la qual es pugui impulsar el gran repte del moviment obrer i de tota l'oposició al règim franquista: la caiguda de la dictadura. Tal és el nucli de la política a seguir, perquè s'ha demostrat que la divisió i la dispersió de forces porten a la feblesa:

*Vemos que ahora no tiene -el movimiento obrer- fuerza suficiente para dirigir por sí mismo el proceso de cambio político hacia un sistema democrático (...) No hay nada que interesa más y más urgentemente a la clase obrera y a todo el pueblo en una situación de dictadura que las libertades políticas, y es sobre esta base, para avanzar en el camino de su consecución que hay que poner en primer plano la máxima convergencia democrática posible*³⁴¹.

En vista d'això, calia dedicar tots els esforços a aconseguir la fortalesa necessària per obtenir l'ansuada llibertat. Així, Bandera Roja decideix integrar-se al PSUC, perquè considera que aquest partit és la força més representativa del moviment obrer i popular de l'època i perquè ha estat *el partit que ha lluitat amb major perseverança per*

---

³³⁸ Subratllat a l'original. *Ibíd*, pàg. 6.

³³⁹ *Documentos políticos Bandera Roja. Bandera Roja y situación política 1972-74*, juny 1974, pàg. 3: AHCONC, carpeta Organización Comunista de España (Bandera Roja) {Ensenyament} (fons:0006) V.9. És un document força crític amb els dirigents del període 1973-74 i es mostra partidari de la integració de Bandera Roja en el PSUC. Diu que representa un 60% de la militància.

³⁴⁰ *Ibíd*, pàg. 6.

³⁴¹ *Ibíd*, pàg. 12.

*les llibertats dels treballadors i del poble català*³⁴². Una conseqüència d'aquesta decisió política va ser la desaparició dels Sectors de Comissions Obreres i la integració en unes mateixes coordinadores de Comissions als homes i dones que fins llavors havien col·laborat però no compartit decisions³⁴³.

D'altra banda i seguint aquest mateix text, és interessant de veure com, després d'anunciar reiterades vegades la caiguda imminent de la dictadura, s'acaba per reconèixer les dificultats que el moviment obrer troba per tombar la dictadura. Ni era tan fàcil acabar amb una dictadura que ja tenia 35 anys de durada, ni el moviment obrer estava tan desenvolupat, tan estès ni tan fort com per acabar amb aquella³⁴⁴. És l'anàlisi que es troba en el fons de la decisió d'aquestes dues organitzacions a l'hora d'integrar-se en els organismes i coordinadores de les Comissions Obreres catalanes.

Avançar entre debilitats i mancances

El període que va de 1970 a 1973 indica, talment com en un mapa, els trets identificatius de Comissions Obreres, allò que el moviment va aconseguir, però també les pròpies debilitats i mancances. En l'aspecte de la conflictivitat, veiem un període expansiu de 1970 a 1971 i un període de reflux de 1972, seguit per un nou període a l'alça. Aquesta discontinuïtat té, entre d'altres raons, la periodicitat bianual dels convenis col·lectius, però també té a veure amb altres aspectes de caràcter intern del moviment obrer.

L'inici de la dècada de 1970 neix amb una gran explosió de grups i organitzacions polítiques de caràcter radical i extremista que es disposen a conduir el moviment obrer cap a la revolució socialista. Aquesta actitud promourà alguns conflictes d'alt voltatge en 1971, els quals actuaran com si es tractés d'un miratge, encoratjant aquestes organitzacions radicals a augmentar l'activisme que en tots els casos els duu a enfrontar-se a d'altres organitzacions obreres que no opten pel mateix camí. D'altra banda, trobem unes Comissions Obreres majoritàries amb una direcció centrada a aconseguir la vaga general i la vaga nacional consegüent, afluixant els lligams entre els organismes coordinadors i la base que treballa a les fàbriques.

---

³⁴² *Comunicat de l'organització "Bandera Roja de Catalunya"*, Bandera Roja de Catalunya, Barcelona, 25 de novembre de 1974: AHCONC, carpeta Organización Comunista de España (Bandera Roja), {Ensenyament} (fons:006) V.9, doc. núm. 31.

³⁴³ La unitat va ser molt important per a la comarca del Baix Llobregat, que d'aquesta manera va aconseguir convertir-se en una de les zones capdavanteres del moviment obrer de Catalunya. Les Comissions Obreres del Baix Llobregat van assolir una implantació i una força inusitades, que va resultar decisiva per a la comarca i el moviment obrer català.

³⁴⁴ Hem de recordar les paraules de Marcelino Camacho respecte a la situació que va crear l'atemptat d'ETA a Carrero Blanco, en el sentit que donava ales als grups d'ultradreta i frenava les possibilitats dels moviments de massa. Veg. nota 327.

La conflictivitat que es genera en aquest període, àdhuc en els moments més intensos, és una conflictivitat tancada en ella mateixa, que acaba en l'empresa on es produeix el problema, i que en el millor dels casos obté la solidaritat puntual d'altres empreses que normalment també es troben en conflicte³⁴⁵. Sigui quin sigui el grup que es trobi al darrere, el gran repte de Comissions Obreres és aconseguir unes lluites que sumin, que s'impulsin les unes a les altres i que conflueixin cap a un mateix indret.

Malgrat aquesta debilitat, que ja sembla consubstancial amb Comissions Obreres, el moviment obrer avança i obté un ressò i una presència mai no vistes anteriorment. Un símptoma d'aquesta situació és l'alarma de l'empresariat³⁴⁶, i l'intent del sindicat vertical de posar-se al dia intentant apropar-se als treballadors no conscienciats. La Llei Sindical de 1971 és una prova no reeixida d'un canvi del sindicalisme vertical que té l'objectiu que les coses continuïn igual, anul·lant, o almenys frenant, la força de Comissions Obreres. Al principi de la dècada de 1970 encara hi ha un gran marge entre els treballadors no conscienciats que estarien disposats a creure que el sindicat vertical podria aportar quelcom de positiu als treballadors³⁴⁷, i alhora hi ha un important sector del sindicat oficialista disposat a intentar-ho³⁴⁸.

Paral·lelament, Comissions Obreres està immersa en un procés que la mena a dispersar les seves forces. Les eternes discussions a l'interior del moviment obrer desgasten la capacitat d'aquest per activar i impulsar unes lluites que, coordinades entre si, donarien llum a un gran i poderós moviment sindical que posaria el règim contra les cordes. Activistes respectats i influents fugen de l'enfrontament estèril i continuat i es reclouen en l'espai de la fàbrica i del sector de producció, que més endavant fructificarà en una presència activa en l'àmbit comarcal³⁴⁹.

---

³⁴⁵ "De hecho, las plantas metalúrgicas mejor organizadas de Barcelona, como la SEAT, fueron como fortalezas en cuyo interior se desarrollaron discretas formas de lucha y organización pero que no se extendieron más allá de sus puertas". Sebastian Balfour, *La dictadura, los trabajadores...* pàgs. 187-192. Cal dir, però, que l'autor atorga aquest problema a les dificultats de la cultura secular dels treballadors dels diferents indrets on es desenvolupa el moviment obrer -Baix Llobregat, Terrassa, Barcelona i Sabadell, principalment- i a la repressió. Ben segur que cal comptar amb aquests factors per entendre el tancament de la conflictivitat a les empreses sobre si mateixes, alhora, però, cal tenir ben present el factor de l'enconament entre els diferents grups que formaven Comissions Obreres i la divisió que van protagonitzar en aquests primers anys de la dècada dels setanta.

³⁴⁶ Veg. apartat 7.1.

³⁴⁷ Hem vist com a les eleccions de 1971 hi ha un sector important de treballadors que participen a les eleccions sindicals, allunyats de Comissions Obreres, creient que la participació pot aportar quelcom als treballadors. Veg. apartat 7.2.

³⁴⁸ Veg. apartat. 7.2.

³⁴⁹ Un exemple paradigmàtic n'és el Baix Llobregat. Bandera Roja i PSUC mantenen els primers anys setanta, una distància ideològica que els enfronta. Malgrat això, connecten en l'espai sindical, la qual cosa fa que de llur col·laboració en el treball sindical sorgeixin els moviments més forts i més significatius del tram final del franquisme.

D'altra banda, Comissions Obreres es converteix en un punt de referència ineludible en la lluita contra la dictadura. L'augment de la conflictivitat i el protagonisme que el moviment obrer adquireix arreu, fa de Comissions Obreres el pal de paller del moviment antifranquista. Però també fa que caigui damunt les espatlles de Comissions Obreres la responsabilitat d'estar, i en algunes ocasions de liderar, en totes aquelles instàncies que l'activitat antifranquista va multiplicant. Els activistes es troben davant un doble repte: han d'atendre les necessitats de coordinació internes i d'impuls d'accions obreres, imprescindibles per activar el moviment obrer, i, de cara en fora, han de mantenir un paper principal en l'articulació del moviment antifranquista³⁵⁰. Els dirigents opten per abocar llur activitat principal en la lluita antifranquista, deixant en un segon lloc el front obrer que, paradoxalment, és l'origen de la força i de la importància de Comissions Obreres. Així trobem una doble línia d'actuació: els dirigents de més alta responsabilitat es decanten cap a una lluita amb un contingut cada vegada més polític mentre uns activistes d'una certa rellevància en l'àmbit més restringit de la fàbrica o en l'àmbit local, es decanten cap a una tasca cada vegada més sindical i, cosa que és pitjor, sense gaires punts de contacte entre ells³⁵¹.

Cal sumar a aquesta situació la divisió i fragmentació de Comissions Obreres que es produeix en aquests primers anys setanta. La divisió tindrà un alt cost en l'organització i estructuració del moviment obrer, impedirà l'apropament dels sectors més moderats de la classe treballadora i frenarà les possibilitats d'extensió i cohesió del moviment obrer.

La situació descrita aquí s'expressa clarament en la protesta que es produeix amb motiu de l'assassinat del treballador de la construcció Manuel Fernández Márquez el mes de març de 1973. La ràbia, per la violència absurda de la policia davant el conflicte, sorgeix amb força en alguns indrets on les diferents organitzacions han muntat actes de protesta. Es constata una important diferència entre la resposta donada a l'assassinat del treballador de la SEAT, Antonio Ruiz Villalba, un any i mig abans, i el que desferma l'assassinat del treballador de la Tèrmica del Besòs. Les organitzacions polítiques s'adonen que aquell havia estat un moment immillorable per impulsar i estendre la protesta antirègim i que no havien estat a l'alçada de les

---

³⁵⁰ Veg. notes 287 i 288. S'hi pot observar com aquesta responsabilitat és assumida pels dirigents de Comissions Obreres.

³⁵¹ Les dificultats de connexió entre els organismes dirigents i les organitzacions de base a les fàbriques eren reconegudes obertament: *"Se ha llegado así a una situación en que al menos temporalmente algunos de estos organismos de dirección del movimiento obrero, funcionan de una manera burocrática, sin representatividad real en la lucha"*. Para una discusión de los problemas del movimiento obrero en Barcelona. Comitè de Barcelona del PSUC, setembre 1973, pàgs. 5 i 6: AHCONC, fons PSUC V-2.

circumstàncies coordinant i organitzant les accions a emprendre³⁵². De fet, és en moments com aquests que es fa palesa la falta d'estructuració i vertebració de Comissions Obreres.

La fi de 1973 va suposar un canvi de conjuntura provocat per l'assassinat del president del Govern, Luis Carrero Blanco, màxim exponent del que havia de ser el franquisme sense Franco. Just el mateix dia en què es produïa l'atemptat era previst de fer el judici contra els màxims dirigents de les Comissions Obreres de tot l'estat espanyol. Aquells esdeveniments superposats contenen, com en una fotografia congelada, en blanc i negre i sense contrastos, la situació en què es trobaven el règim i la seva oposició a l'alçada de 1973.

La dictadura franquista havia estat tocada per l'atemptat contra el president del Govern, el dictador era un home en decadència i al límit de les seves forces, però encara, el règim conservava intacta la capacitat de repressió i tenia una classe política que no estava disposada a deixar escapar el poder que havia pogut gaudir, sense cap límit, els últims trenta-quatre anys. El procés 1.001 expressava com el moviment obrer, malgrat ésser perseguit i empresonat, es mostrava orgullós de si mateix i de la força que havia adquirit, amb la capacitat de mantenir l'esperit de lluita en unes circumstàncies totalment adverses. El judici, enmig de fortes tensions, amb la presència de la ultradreta exhibint pistoles i la nombrosa delegació internacional deixant constància de la situació, dibuixa amb precisió l'estat de l'Espanya franquista abans d'emprendre, agònicament, el tram final.

---

³⁵² Vegeu el subapartat d'aquest capítol: *Resposta obrera: Tèrmica de Sant Adrià de Besòs*.

8. CANVI POLÍTIC I MOVIMENT OBRER, 1974-1978

8.1 La fi del sindicat vertical

Poder sindical

L'assassinat del president del govern, Luis Carrero Blanco, a la darreries de desembre de 1973, va suposar un cop de tal magnitud que va marcar un abans i un després en la conjuntura política del país. El nou any s'iniciava amb un discurs del nou president del govern, Carlos Arias Navarro, en el qual parlava d'entesa entre els espanyols, d'obertura política i d'actualització sindical¹: mentrestant, era executat el jove anarquista Salvador Puig Antich, acusat d'assassinar un policia². Ambdós missatges, contradictoris, pretenien atenallar la societat espanyola, bé amb l'esperança d'un canvi, bé amb l'avertiment que cap sortida del guió no seria tolerada. Malgrat això, i una vegada superat l'efecte paralitzant de l'assassinat de Carrero Blanco, l'activitat va tornar a l'oposició amb una força renovada³.

Aquell estiu, el 30 de juliol, naixia a París la primera instància unitària en la qual participaven forces polítiques de tot l'estat espanyol⁴. La Junta Democràtica era integrada pel PCE-PSUC, pel Partit Socialista Popular⁵, pel Partit del Treball d'Espanya i per algunes personalitats individuals⁶. No aplegava totes les forces d'oposició⁷, però en els medis polítics d'Espanya va ser rebuda amb l'esperança que

---

¹ El discurs pronunciat el 12 de febrer de 1974 va donar lloc a l'anomenat "*espíritu del doce de febrero*", amb referència a una suposada obertura del règim cap a d'altres sensibilitats polítiques. Sobre la qüestió laboral, Arias Navarro proposava l'acceleració del desenvolupament de la llei sindical de 1971. S'anunciava, amb una certa vaguetat, que el desenvolupament d'aquella llei podria consistir a reconèixer associacions sindicals, actualitzar i perfeccionar la legislació laboral, aconseguir una representativitat més viva i procurar solucions justes als problemes entre empresaris i treballadors. Pere Ysàs, *Disidencia y subversión. La lucha del régimen franquista por su supervivencia, 1960-1975*. Ed. Crítica, Barcelona 2004, pàg. 115.

² L'execució tingué lloc l'1 de març de 1974 enmig d'una gran commoció a la societat catalana.

³ Aquell any va ser protagonista del naixement de tres forces polítiques a Catalunya. El mes de juliol es va fundar Convergència Socialista de Catalunya liderada per Joan Raventós i en el mes de novembre, escenificant la ruptura entre els socialistes catalans, naixia el Reagrupament Democràtic i Socialista de Catalunya de Josep Pallach. El quinze de novembre d'aquell mateix mes es fundava a Montserrat Convergència Democràtica de Catalunya, liderada per Jordi Pujol i encara el mateix mes naixia Unió de Pagesos, el sindicat agrari català.

⁴ En l'àmbit català ja n'hi havia hagut d'altres: la més important, l'Assemblea de Catalunya nascuda el 7 de novembre de 1971.

⁵ Liderat per Enrique Tierno Galván.

⁶ Entre aquestes Rafael Calvo Serer. La Junta Democràtica aplegava un arc que anava des dels comunistes fins a monàrquics reconeguts.

⁷ El mateix mes de juliol es celebrava a Suresnes, França, el XIII Congrés del Partit Socialista Obrer Espanyol en el qual va ser escollit Felipe González com a primer secretari. Un any més tard, juliol de 1975, la nova direcció del PSOE aconseguiria cristal·litzar una nova instància unitària, la Plataforma de Convergència Democràtica que aplegava, a més del PSOE, Izquierda

alguna cosa important s'anava produint. La Junta Democràtica era fruit de la convicció que el règim es trobava en plena decadència, constatable a través del creixent malestar social expressat cada vegada en més fronts⁸, i es feia visible en l'inevitable declivi biològic del dictador i en l'aparició de fraccions oposades a l'interior del règim⁹. En vista d'aquesta situació, la Junta Democràtica es proposava: *vigilar, coordinar, impulsar, promoure i garantir el procés constituent de la democràcia política a Espanya*¹⁰, i alhora publicava dotze punts en els quals establia les bases mínimes per aconseguir aquesta democràcia. En aquests punts es demanava: la formació d'un govern provisional que substituís el franquista per organitzar el traspàs d'un sistema a l'altre; l'amnistia política i sindical; la legalització de tots els partits¹¹, la llibertat sindical i la restitució al moviment obrer del patrimoni del sindicat vertical; els drets de vaga, reunió, manifestació política, informació i expressió; la independència i professionalitat de la justícia i de les forces armades; el reconeixement de la personalitat pròpia dels pobles català, basc i gallec¹²; la separació de l'Església i de l'estat; un referèndum per decidir la forma de l'estat i la integració d'Espanya a la comunitat internacional¹³.

Si es tractava de *promoure* el procés per instaurar la democràcia a Espanya, era clar que una de les eines imprescindibles era el moviment obrer. Si l'objectiu de la vaga general per acabar amb la vaga nacional ja era prou conegut en els mitjans obrers, ara es redoblarà l'esforç per tal d'estendre la protesta a partir dels conflictes que es produïen dins el món laboral. El mateix mes de juliol de 1974 la coordinadora general de Comissions Obreres de l'estat espanyol valorava la possibilitat de llançar una convocatòria general de vaga de 24 hores en protesta per l'augment del cost de la vida. De fet, una de tantes ocasions en què el moviment obrer s'esforçava a impulsar protestes massives, el que feia especial aquella ocasió era el fet que s'expressés la necessitat de convergir amb UGT i USO per tal que la convocatòria es fes *"en el más*

Democràtica Cristiana, el Partit Nacionalista Basc -PNB-, Unió Democràtica de Catalunya -UDC-, Reagrupament Socialista de Catalunya, l'Organització Revolucionària del Treball -ORT- i el Moviment Comunista d'Espanya -MCE-.

⁸ A més del tradicional moviment universitari i del moviment obrer, en les grans ciutats s'estenien les associacions de veïns, que demanaven un model d'urbanisme i de qualitat de vida proper als interessos dels ciutadans; i cada vegada hi havia més agrupacions professionals i associacions que feien públic el dissentiment o l'inconformisme amb la situació política del país.

⁹ En aquells moments eren actius diversos grups d'ultradreta que pressionaven per tornar a les essències del règim. D'altra banda, uns sectors creien que un canvi formal, sense canviar el fons del sistema, era necessari per conivir amb comoditat en l'espectre internacional i alhora per controlar la pressió social creixent.

¹⁰ *Al poble de Catalunya*, Editat pel Comitè Central del Partit Socialista Unificat de Catalunya, agost 1974, pàg. 1: AHCONC, fons PSUC V-2, carpeta fons A. Rozas (PSUC).

¹¹ El temor dels comunistes a ser exclosos d'un possible procés d'obertura, els portava a emfatitzar la demanda dient que la legalització havia de ser *sense exclusions*.

¹² S'especificava que aquesta personalitat es reconeixia sense renunciar a la unitat d'Espanya.

¹³ *Al poble de Catalunya...*, pàgs. 1 i 2.

*amplio marco de masas*¹⁴. La referència de Portugal era propera¹⁵ i estimulava directament els partidaris d'un canvi polític a Espanya, que creien que la democràcia a Espanya també era a tocar. Comissions Obreres era una realitat amplíssima, consolidada en la geografia industrial espanyola, però en què es reconeixia en alguns indrets la presència d'altres formacions sindicals¹⁶. La crida de Comissions Obreres a aquestes centrals sindicals, de presència més aviat discreta, es circumscriu en la d'un ambient final de règim en què es busca precipitar els esdeveniments dins de la mateixa conjuntura que portarà a formacions i personalitats polítiques ben diferents a aliar-se per acabar amb la dictadura.

Fruit del mateix moment històric, van ser les gestions fetes perquè els treballadors espanyols estiguessin degudament representats en els organismes sindicals unitaris internacionals. Comissions Obreres, UGT i després USO van ser admeses com a membres de ple dret a l'FSM¹⁷, (Federació de Sindicats Mundial), enmig de la reprovació i de la ira de la delegació oficial espanyola, que es va retirar de la Conferència on s'havia aprovat aquell despropòsit¹⁸. Aquesta situació, inocultable a l'opinió pública espanyola¹⁹, reblava el clau de la situació en què el sindicat vertical es trobava. La desorientació de l'OSE era palesa ja en 1974, quan sovint es veia desbordada pels esdeveniments. La pressió obrera feia que els empresaris negociïn fora de la tutela del sindicat vertical i es generi una situació similar al caos, atès que els convenis són:

Siempre propensos a ser suspendidos o a ser modificados, no porque infringen la ley o la norma, que esto en derecho es claro, sino porque a determinada autoridad se le antoja recibir en su despacho a determinada Comisión o personas, normalmente sin representación sindical legítima y en base a unos

---

¹⁴ "Reunión de la Coordinadora general de las Comisiones Obreras. Comunicado", a *Lluita obrera*, Comissió Obrera Nacional de Catalunya, núm. 9, juliol 1974, pàg. 3.

¹⁵ L'anomenada *revolució dels clavells* que va portar la democràcia al país veí, va tenir lloc el mes d'abril de 1974.

¹⁶ La UGT es va mantenir activa a Biscaia i Astúries i la USO -Unión Sindical Obrera- era un nou sindicat d'inspiració catòlica i socialista nascut a Astúries en 1960. A Catalunya va formar part de Comissions Obreres fins a 1968; a partir d'aquesta data, va tenir una existència discreta i va obtenir una major rellevància a la fi del franquisme.

¹⁷ Comissions Obreres i UGT van ser defensades, respectivament, pels delegats soviètics i pel sindicat socialista italià. Van ser admeses a l'FSM en la II Conferència Regional de Grup de Treballadors, celebrat a Ginebra del 14 al 23 de gener de 1974. USO va ser defensada per la internacional obrera FITIM i va aconseguir entrar a l'FSM en la 59ª Reunió de la Conferència Internacional del Treball celebrada a Ginebra el mes de juliol de 1974. Manuel Ludevid, *Cuarenta años de sindicato vertical. Aproximación a la Organización sindical española*. Ed. Labor, col·lec. Primero de Mayo, Barcelona, 1976, pàgs. 107-108.

¹⁸ *Ibíd.*

¹⁹ *Cuadernos para el Diálogo* va publicar un article en què donava notícia d'aquests fets. A. Dávila, "OIT: acoso a la O.S.", a *Cuadernos para el Diálogo*, núm. 125, febrer 1974, pàg. 13.

*informes reservados, toma la decisión, la grave decisión, de desfigurar el acuerdo sindical*²⁰

La percepció que el sindicat vertical estava desbordat per la pressió dels treballadors s'anava estenent, i això va propiciar uns moviments en el si del sindicat oficialista que Comissions Obreres recollia amb satisfacció:

*La organización vertical está hoy en un momento de aguda crisis. Muchos de los hombres que se hallan incrustados en la misma, buscan cómo acoplarse a la nueva situación. Son funcionarios a sueldo que se dan cuenta de que la organización vertical hace aguas y que se acerca su final. Toman conciencia de que su papel hasta aquí es indigno y algunos de ellos buscan hoy el contacto con los dirigentes de Comisiones Obreras. Van adoptando posturas tendentes a facilitar la lucha en algunos casos. Cierran los ojos ante las reuniones masivas en los locales o no ponen obstáculos para que se celebren, y estos estarían dispuestos a cambiar de rumbo si con ellos entráramos en relación*²¹.

Un dels indrets on la utilització dels locals i la impotència dels buròcrates es feia més visible era el Baix Llobregat. Les Comissions Obreres de la comarca del Baix Llobregat havien anat prenent cos a través d'assemblees en els locals del sindicat vertical de Cornellà de Llobregat: utilitzaven els espais i la cobertura legal de l'OSE per organitzar una escola de formació sindical a la qual acudien líders de les empreses vinculats a Comissions Obreres, i també enllaços i jurats aliens al moviment obrer, però empesos per la necessitat de formar-se. De mica en mica es va crear una xarxa de militants i simpatitzants propers a Comissions Obreres, que abastava tota la comarca. En aquest context, va esclatar el conflicte de dues empreses de la comarca: Elsa del sector del vidre de Cornellà i la Solvay del sector de químiques de Martorell. L'Elsa era una empresa familiar regida pel paternalisme propi d'aquest tipus d'empreses²². Els salaris

---

²⁰ Editorial del portaveu del sindicat nacional del metall de l'OSE al principi de 1973. Lluís Fina, *Convenios y salarios en el sector metalúrgico español, 1960-1975*, Universitat Autònoma de Barcelona, setembre 1979, pàg. 141. Aquest lament s'havia convertit, a la fi de l'any 1974, en la comminació que: *las empresas sólo dialoguen con los representantes obreros legítimamente elegidos. Todo ataque, menosprecio u olvido a esta representación, representa un debilitamiento del sistema sindical que acaba volviéndose contra los propios empresarios*. Ibíd.

²¹ Transcripció del document final de la coordinadora general de Comissions Obreres de 16 de juny de 1974, a "Informe del Secretariado", a *Lluita obrera*, Comissió Obrera Nacional de Catalunya, núm. 9, juliol 1974, pàgs. 10-11. És clar que es van aprofitar a fons les facilitats que el sindicat vertical donava, però alhora desconcertava l'actitud d'aquests verticalistes. La coordinadora general de Comissions Obreres reconeixia que, si els buròcrates continuaven aquesta postura, caldria estudiar a fons la qüestió per prendre una decisió escaient.

²² La família Massanet n'era la propietària.

eren baixos i els treballadors havien de treballar per torns cada diumenge. Amb motiu del conveni d'empresa, els treballadors demanen 5.000 pessetes d'augment lineal i de no treballar el diumenge. No hi ha acord i els treballadors es declaren en vaga. La resposta de l'empresa consisteix a acomiadar 500 treballadors. L'empresa no accepta negociacions i el dia 21 de juny els obrers es tanquen a l'església de Santa Maria de Cornellà, al bell mig de la població. La solidaritat ciutadana amb l'empresa va creixent i es fa present amb la tensió amb què es viu el tancament dels treballadors a l'església. Després d'abandonar el tancament²³, es va fer una reunió als locals del sindicat vertical on, el dia 23 de juny, es reafirma la vaga a través del vot secret. El dia 28 del mateix mes tenia lloc la vista judicial pels acomiadaments. En el judici, l'empresa accepta la readmissió de tots els treballadors, excepte els dos jurats d'empresa²⁴, i ofereix una nova proposta d'augment salarial. Els treballadors accepten la readmissió del gruix dels obrers però el conflicte resta obert, perquè no hi ha acord en l'acomiadament dels dos representants sindicals ni tampoc respecte a l'augment salarial i el treball dels diumenges. El mateix dia 28, algunes empreses mostren la solidaritat amb el conflicte d'Elsa amb hores d'atur.

Simultàniament al conflicte de l'Elsa de Cornellà, esclata un altre conflicte a Martorell. L'empresa Solvay té uns 600 treballadors i és una empresa altament tecnificada que funciona les vint-i-quatre hores del dia tota la setmana. El conflicte plantejat és similar al de l'Elsa de Cornellà: en el conveni d'empresa, els treballadors demanen 3.000 pessetes d'augment lineal²⁵. Iniciada la vaga enmig de la tensió, el 31 de maig el governador civil de Barcelona desallotja la fàbrica i militaritza 63 treballadors. El 13 de juny ja hi ha 279 acomiadats i s'espera un judici per al dia 8 de juliol.

Paral·lelament a aquests dos conflictes de la comarca del Baix Llobregat, es negocia el conveni comarcal del metall. El dia 27 de juny les negociacions queden trencades i els negociadors convoquen una assemblea per al dia 3 de juliol per tal de tractar el tema amb els enllaços i jurats del sector del metall. Enceses les vagues d'Elsa i Solvay hi ha algunes aturades de solidaritat amb aquestes empreses i la tensió plana damunt l'assemblea massiva que es fa als locals del sindicat vertical de Cornellà. Hi ha predisposició per a la convocatòria d'una vaga general de 24 hores que allí mateix corroboren tots els assistents²⁶. L'endemà, el 4 de juliol de 1974, comença la vaga

---

²³ S'havia detingut un treballador als voltants de Sta. Maria i els treballadors d'Elsa van mantenir el tancament fins que l'obrer detingut no va ser posat en llibertat.

²⁴ Els líders de la protesta són Carles Navales i José Martínez.

²⁵ En un principi demanaven 6.000 pessetes d'augment lineal.

²⁶ La narració de les vagues d'Elsa, Solvay i de la vaga general de juliol de 1974 pot llegir-se a: Francisco Ruiz Acevedo, Antonio García Sánchez i Vicenç Lizano Berges, *El estilo sindical del Baix Llobregat. El sindicalismo bajo la dictadura franquista 1960-1976*, Edita CCOO del Baix Llobregat, s/d, pàgs. 151-171. En aquest text no queden clars els motius de la convocatòria de

general a Cornellà. Es produeixen manifestacions²⁷ i els piquets recorren les empreses. Els dies 5 i 6, la vaga s'estén a d'altres indrets de la comarca: Gavà, Molins de Rei, Sant Feliu de Llobregat, i Sant Joan Despí. Els dies 8 i 9 s'estén a Viladecans i Sant Vicenç dels Horts. Entretant, els empresaris accepten reobrir les converses i el dia 10 de juliol se celebra una reunió al sindicat vertical de Cornellà amb l'assistència de 700 representants sindicals del metall que acorden tornar a la feina l'endemà. En l'assemblea se saluda l'acord a què han arribat els treballadors d'Elsa²⁸, i es recorda que encara queda pendent el conflicte de Solvay. Abans d'aixecar l'assemblea, es reclama el dret de reunió i es renova el vot de confiança als treballadors que porten les negociacions del conveni del metall²⁹.

El conveni del metall de la comarca del Baix Llobregat de 1974 va suposar un bon triomf dels treballadors, que van veure considerablement millorades les condicions salarials i de treball i el sou diari per a un peó va passar de 150 a 250 pessetes, la paga anomenada del "18 de julio", va passar de 15 dies a 30 dies, la paga extraordinària de Nadal de 25 a 30 dies, els dies de vacances de 21 a 25 dies, la jornada setmanal de 44 a 42 hores i l'increment salarial va representar un 48,3%³⁰. Aquell conveni va omplir d'orgull els negociadors i va suposar una injecció de moral per a tots els qui hi havien participat.

Nuestra práctica sindical en el Baix Llobregat se había implantado bastantes años antes. Lo que hacíamos nosotros no se hacía con facilidad, las asambleas generales presididas por los presidentes de las uniones de cada uno de los pueblos de la comarca en los locales del sindicato de Cornellà. Nosotros nos habíamos introducido desde la raíz primera, el tipo de gente

---

l'assemblea del 3 de juliol, si fou el trencament de les negociacions del conveni del metall o bé les vagues d'Elsa i Solvay. José Cano, en l'entrevista realitzada el 29 d'octubre de 1996, adverteix que hi ha una confusió -manipulació en diu- entre ambdues qüestions. Remarca que la vaga general es va produir pel conveni del metall de la comarca del Baix Llobregat i admet que les vagues d'Elsa i Solvay, que eren prèvies, creaven un ambient propici.

²⁷ F. Ruiz, A. García, V. Lizano, *El estilo sindical...*, pàg. 151-171. Els autors afirmen que a la tarda del 4 de juliol es concentren uns 10.000 treballadors davant els locals del sindicat vertical de Cornellà.

²⁸ L'acord es signa el mateix 10 de juliol. S'aconsegueix un augment per damunt del que oferia l'empresa: de 31.000.000 de massa salarial, es passa a 40.000.000 i s'aconsegueix que el tercer diumenge en què s'hagi de treballar es faci de manera voluntària. Els acomiadaments de Carles Navales i José Martínez es mantenen en ferm tot i que l'OSE es va comprometre a pagar-los el salari mínim i a buscar-los feina. *Ibid.* Aquest acord no es va complir i els acomiadats van aconseguir la readmissió en la promulgació de l'amnistia laboral a l'octubre de 1977.

²⁹ El conveni comarcal del metall del Baix Llobregat es va signar l'octubre de 1974 i va afectar 1.504 empreses amb 14.930 treballadors, que es podien estendre fins a 30.000 perquè algunes empreses tenien clàusules que lligaven el conveni d'empresa al conveni comarcal. F. Ruiz, A. García i V. Lizano, *El estilo sindical...*, pàg. 274.

³⁰ Les dades es comparen amb l'últim conveni provincial de 1972, mentre que en l'últim conveni comarcal -que va ser en 1971- les dades són inferiors a les de 1972. *Ibid.*, pàg. 267.

*que coincidimos con nombres y apellidos, compartíamos en líneas generales, una estrategia y una forma de comportarnos que dio lugar a un poder sindical real*³¹.

La infiltració en el sindicat vertical havia procurat la connexió de les empreses petites i mitjanes que quedaven aïllades en els conflictes de les grans empreses i, a través de la negociació d'aquell conveni comarcal, s'havia aconseguit una força mai no vista anteriorment. El treball en la legalitat - *el tipo de gente que coincidimos con nombres y apellidos-*, va permetre arribar als treballadors allí on es trobessin i aconseguir el que José Cano anomena *poder sindical real*. Aquest poder sindical significava millores salarials i laborals i alhora la forja d'uns líders amb capacitat per convertir-se en interlocutors imprescindibles en la bona marxa de les empreses. Tot això s'aconseguia mentre s'aïllava el sindicat vertical, reduint-lo al paper d'espectador:

*El convenio colectivo comarcal del metal no sólo mejoró sustancialmente las condiciones laborales de los trabajadores, sino que al mismo tiempo represento una seria advertencia a la clase empresarial de nuestra comarca de que el sindicato vertical había dejado de ser el instrumento más adecuado de arbitraje entre empresarios y trabajadores*³².

El model del Baix Llobregat es va convertir en referència ineludible, perquè amb la mobilització de l'estiu de 1974 havia aconseguit trencar el malefici que perseguia el moviment obrer des de la seva reaparició a mitjan anys seixanta, tot aconseguint una mobilització que s'apropava a la vaga general i desbordant alhora el mateix sindicat vertical.

Vaga general

La vaga va ser un èxit sense precedents, mai no s'havia aconseguit una mobilització d'aquelles característiques i, malgrat això, la publicació *Lluita Obrera*³³ d'octubre d'aquell any destil·lava un cert regust amarg. La negociació i l'obtenció de millores per als treballadors estava molt bé, però pel portaveu de la CONC l'objectiu principal era la vaga general. Calia aconseguir que les protestes locals o comarcals superessin l'espai on restaven circumscrites i provoquessin una gran onada capaç d'arribar a totes les

---

³¹ José Cano García, treballador de Matacás de Sant Feliu de Llobregat i negociador del conveni comarcal del metall de 1974. Entrevista, el 29 d'octubre de 1996.

³² F. Ruiz, A. García, V. Lizano, *El estilo sindical...*, pàg. 272.

³³ Portaveu de la Comissió Obrera Nacional de Catalunya.

empreses, a totes les zones on el moviment obrer fos present. Així, aquella gran victòria per a la CONC sonava gairebé a derrota:

*Fuera de la comarca la solidaridad activa, de lucha, quedó muy por debajo de la importancia de lo que ocurría en el Bajo Llobregat y por debajo de las posibilidades reales existentes*³⁴.

Quines eren, doncs, les raons que impedièn fer realitat aquestes possibilitats? Es reconeixia que l'organització bàsica de Comissions Obreres en les empreses era inexistent o molt dèbil, cosa que dificultava arribar de primera mà als treballadors i lligar el moviment solidari amb les reivindicacions pròpies de cada sector o de cada empresa. A això s'afegia que els líders del Baix Llobregat tampoc no havien sabut sortir del seu marc d'actuació i no havien acudit a les empreses de Barcelona o del Vallès a fer conèixer de prop la seva problemàtica³⁵. Una vegada assenyalades les dificultats o els errors comesos per estendre les mobilitzacions, calia esperar una nova conjuntura que fes possible tornar a crear les condicions per assolir la vaga general *inevitable*.

La nova situació no es va fer esperar. El mes de novembre del mateix any, en un moment en què hi havia oberts diversos conflictes en empreses tan importants com la SEAT³⁶, es va tornar a plantejar la possibilitat de convocar una nova jornada de protesta al Baix Llobregat. La comarca havia plantejat una protesta per l'augment desmesurat dels preus, que no quedaven prou reflectits en els augments salarials rebuts. De nou es va provar la fórmula d'una assemblea als locals del sindicat vertical, i el 28 de novembre es va aprovar la convocatòria d'una jornada de protesta per la

---

³⁴ "Las experiencias", a *Lluita obrera*, Comissió Obrera Nacional de Catalunya, núm. 14, octubre 1974, pàg. 13.

³⁵ *En este caso pensamos que se daban las condiciones necesarias para que los trabajadores del Bajo Llobregat hubieran podido llevar esto a cabo de forma abierta, dirigiéndose a las Uniones de Trabajadores y Técnicos de las diferentes localidades y ramos, a los enlaces y jurados de las grandes empresas especialmente, convirtiéndose así en impulsores y organizadores de la solidaridad.* *Ibíd.*, pàg. 15.

³⁶ El conflicte de la SEAT va esclatar quan la direcció de l'empresa va demanar al govern el tancament de l'empresa durant 39 dies per falta de comandes. L'ambient estava ja molt enrarit perquè el conveni havia acabat amb laude (norma de compliment obligatori) i els treballadors havien demanat la dimissió dels enllaços en no ser representatius. Quan la vaga esclata l'empresa contesta amb la suspensió de 10 dies de feina i sou per a tots els treballadors, els quals repliquen amb una concentració el dia 9 de novembre a la Plaça de Catalunya. Sebastian Balfour, *La dictadura, los trabajadores...*, pàg. 220. A partir d'aquella gran mobilització ja es va veure l'oportunitat d'impulsar la possibilitat d'una vaga general: *En este momento es preciso que las grandes empresas de Barcelona en especial las del Metal, como H. Olivetti, Macosa, Cispalsa, Maquinista, Pegaso... se conviertan, junto a SEAT, en los dirigentes colectivos de todo el Metal, y en el motor impulsor de los demás ramos, con el objetivo de la realización de la Huelga General. Por el salario, por la libertad. Solidaridad con SEAT*, Coordinadora Local de Comisiones Obreras de Barcelona, 9 de novembre de 1974.

carestia de vida fixada per al dia 5 de desembre³⁷. La protesta prometia ser massiva i aquesta vegada hi havia l'oportunitat de preparar l'extensió de la lluita cap a d'altres sectors i zones en conflicte, procurant connectar unes lluites amb unes altres i confluïr en una mobilització general:

En el curso de esta semana las asambleas en las fábricas y obras, en la CNS, en los barrios,... deben estimular todas las iniciativas de lucha, acelerarlas y hacerlas confluír el próximo jueves³⁸ con la huelga general del Baix Llobregat. Es necesario y posible que nuestras acciones -huelgas, paros, asambleas, concentraciones, escritos solidarios y reivindicativos... hagan del día 5 un día de avance en la extensión y generalización de la lucha³⁹.

Se sabia que un dels elements essencials per a l'èxit de la convocatòria, fora del nucli d'on havia sorgit, estava en la capacitat de relació entre aquella lluita i les que es realitzaven en altres indrets; el repte consistia a saber-les unir, a fer convergir en una mateixa mobilització els diferents fronts oberts:

La Huelga General Política se está gestando, realizando en cada una de las lucha parciales que se desarrollan. SEAT, el Baix Llobregat, Manresa, el Vallès... forman ya parte de esta Huelga General. Pero el proceso de convergencia, de coordinación de masas, deben acelerarse a caballo del motor de cada lucha⁴⁰.

La vaga va esclatar al Baix Llobregat un dia abans del que era previst. La nit del 3 al 4 de desembre la policia va detenir a vint-i-quatre dirigents presumptament vinculats al PSUC⁴¹. Al contrari del que es pretenia, la notícia va córrer l'endemà pertot arreu

---

³⁷ Els demandants consideraven que l'augment del cost de la vida era molt més important a la província de Barcelona que a d'altres indrets d'Espanya per això calia que aquesta circumstància quedés reflectida en els augments salarials. Es demanava una reforma fiscal perquè es considerava abusiu l'impost de la renda sobre el treball personal -IRTP-. F. Ruiz Acevedo, A. García Sánchez i V. Lizano Berges, *El estilo sindical...*, pàgs. 177-189. Aquesta situació reflectia la crisi econòmica mundial latent des de 1973 i que a Espanya es comença a sentir en aquestes dates.

³⁸ Subratllat a l'original.

³⁹ Subratllat a l'original. *Las Comisiones Obreras a todos los trabajadores de Barcelona. ¡Converjamos con los compañeros del Baix Llobregat*, Comisiones Obreras de Barcelona, 30 de novembre de 1974: AHCONC Carpeta Barcelona I CONC 1C.

⁴⁰ *Por el salario, por la libertad. Solidaridad con SEAT*, Coordinadora Local de Comisiones Obreras de Barcelona, 9 de novembre de 1974.

⁴¹ Sembla que van ser ordres directes de Madrid. El Baix Llobregat es coneixia ja com una zona altament conflictiva i amb aquestes detencions es tractava d'evitar la protesta del dia 5 de desembre. F. Ruiz, A. García i V. Lizano, *El estilo sindical...*, pàgs. 177-189.

avançant algunes protestes aquell mateix dia que estengueren fins al dia 9 per tota la comarca. El 9 de desembre, els locals del sindicat vertical de Cornellà eren plens de gom a gom: tres-cents cinquanta representants sindicals van decidir donar per acabada la vaga enmig d'una eufòria col·lectiva en haver aconseguit, per segona vegada i en tant poc temps de diferència, una mobilització sense precedents⁴².

La vaga del 5 de desembre havia estat un nou èxit al Baix Llobregat, però una vegada més, s'havia fracassat en l'intent de portar-la més enllà, d'arrossegar altres sectors en conflicte que haguessin pogut convergir en la mateixa protesta. Si el dia 9 de novembre la coordinadora local de Barcelona deia, amb el conflicte de la SEAT en marxa, que *"la huelga general política se está gestando"*⁴³, el dia 10 de desembre, després de l'escàs ressò de la vaga general del Baix Llobregat a altres indrets que no fos la pròpia comarca, es deia que calia continuar treballant per tal que la vaga general es fes en el *"plazo más inmediato posible"*⁴⁴.

L'any 1974 havia estat un any ple de conflictes a les empreses que havien deixat un nombre altíssim d'hores perdudes: del 1.738.644 hores de 1973, s'havia passat als 5.588.357 de 1974⁴⁵. El salt espectacular que es produeix en el nombre d'hores perdudes entre 1973 i 1974 dona la mesura de la força que havien pres els conflictes col·lectius aquell any⁴⁶. La constatació d'aquest salt qualitatiu feia pensar als dirigents que amb el treball suficient i l'impuls adequat es podia recollir tota aquella força per portar-la cap a l'acció definitiva que havia de posar el règim al límit de la seva resistència. Passat, però, el fort moviment de la fi de 1974, calia constatar que alguna cosa s'havia fet malament, car l'objectiu principal de la vaga general no havia reeixit:

---

⁴² El 9 de desembre encara quedaven a la presó alguns detinguts, que pocs dies després van ser alliberats. Els detinguts havien estat traslladats a la presó amb fortes mesures de seguretat. La capacitat de mobilització i la unitat del Baix Llobregat començava a ser un greu problema per a les autoritats franquistes.

⁴³ Veg. nota 40.

⁴⁴ *Hoy es necesario extender y ampliar aún más todas las acciones reivindicativas y solidarias, haciendo que las luchas converjan unas con otras, se apoyen y se coordinen y nos lleven a la realización de la HUELGA GENERAL en el plazo más inmediato posible. Las Comisiones Obreras de Barcelona. A todos los trabajadores, a todo el pueblo, Comisiones Obreras de Barcelona, 10 de desembre de 1974: AHCONC, carpeta I CONC 1C.*

⁴⁵ Carme Molinero i Pere Ysàs, *Productores disciplinados...*, pàg. 105. L'augment del nombre d'hores perdudes indicava que els conflictes que es produïen eren altament combatius.

⁴⁶ Segons l'OSE, els conflictes havien passat de 239 a 255 i el nombre de treballadors afectats va passar dels 167.613 de 1973 als 199.448 de 1974. *Ibíd.* Les mateixes Comissions Obreres deixaven constància de l'augment de la combativitat dels treballadors quan observaven que en 1974 havien crescut en gran manera els laudes. Quan l'empresariat tenia una pressió obrera important que l'impedia signar un conveni a la baixa, recorria sistemàticament al laude que frenava les peticions dels treballadors. "Informe de la Permanente de la C.O. Nacional de Catalunya", a *Lluita obrera*, Comissió Obrera Nacional de Catalunya, núm. 15, febrer 1975, pàg. 4

La idea obsesiva de la realización de la Huelga General, en aquellos momentos⁴⁷, contribuyó no poco a restar solidaridad, a fijar posiciones maximalistas que parecían invalidar en cierta forma la generalización de otras luchas⁴⁸.

El problema havia estat de no deixar créixer els moviments que es gestaven arreu. La vaga de la SEAT i les vagues generals al Baix Llobregat havien tapat la resta, s'havia cregut que el moviment en una empresa o en una zona bastarien per atreure la resta com un imant, i va passar que va empètir el moviment d'altres empreses o d'altres indrets. Calia, doncs, repensar la situació i veure com enfocar els nous temps sense renunciar a la meta principal: l'enderrocament del règim franquista a mans d'una acció decisiva dels treballadors que havia de desembocar en una mobilització general a tot el país. El primer pas es va donar ja el mes de gener de 1975. S'havia previst convocar una vaga general de 24 hores en protesta per la carestia de vida, intentant traslladar la fórmula exitosa del Baix Llobregat a tot Catalunya; passats els dies es va desestimar considerant que no hi havia les condicions necessàries⁴⁹. Llançar un acció que portés a un fracàs era mirat amb una certa desconfiança; calia assegurar-se'n abans, crear un clima adequat, copsar el ritme de la conflictivitat i veure si el moment podia ser propici o no. Una vaga general demanava un context, una maduresa col·lectiva i no la decisió d'uns quants dirigents:

La Huelga General no es un complot de unos pocos, sino la manifiesta voluntad de millones de trabajadores en acción con aquel objetivo capaz de convertirse en tal objetivo (...) Una huelga general (que puede darse) no es la Huelga General. La Huelga General es el principal instrumento de ruptura con la Dictadura, junto a la de toda la población y la exigencia de la alternativa democrática. Huelga General donde el papel protagonista de la clase obrera tiene que ser fundamental⁵⁰.

L'objectiu principal continuava sent la vaga general i el protagonisme havia de recaure necessàriament en els treballadors. S'havien viscut en 1974 moments intensos que podien ser el pròleg d'allò que havia de venir. Calia continuar treballant en la mateixa direcció, amatents al que passava i a copsar l'entorn, sense precipitació, però alhora

---

⁴⁷ Es refereix a la vaga de SEAT de la tardor de 1974. Veg. nota 36.

⁴⁸ "Informe de la Permanente de la C.O. Nacional de Catalunya", a *Lluita obrera*, Comissió Obrera Nacional de Catalunya, núm. 15, febrer 1975, pàg. 3.

⁴⁹ *Ibíd.*, pàg. 7.

⁵⁰ *Ibíd.*, pàg. 10.

sense donar pausa a l'objectiu principal: la mobilització definitiva que havia de fer caure el règim franquista.

Candidatures unitàries i democràtiques

En el mes de maig de 1975 es complia quatre anys de les últimes eleccions sindicals i tocava convocar-ne de noves. Aquesta avinentesa ofería un nou context que, vist el grau de maduresa que el moviment obrer adquiria, obria l'esperança de l'assalt definitiu al sindicat vertical. Des de l'inici de 1975, preparar les eleccions sindicals es va convertir en l'objectiu número u de Comissions Obreres. Les eleccions sindicals eren una oportunitat única d'aconseguir que milers de treballadors escollissin representants honestos que després es convertissin en la base necessària per estendre, cohesionar i unificar les mobilitzacions que havien d'obtenir millores laborals, però sobretot acabar amb el sindicat vertical, el pas previ per tombar la dictadura:

¿Se trata sólo de ir a conquistar el máximo número de puestos que permitan una mejor defensa de los trabajadores, un avance de las luchas? Creemos que no se trata efectivamente de esto en primer lugar, pero se trata también de preparar y llevar a cabo un verdadero asalto político y físico a través de las elecciones, del sindicato vertical, un asalto que puede ser definitivo destruyendo este sindicato vertical como instrumento que ha sido y es de los intereses de la patronal y puntal del régimen fascista en la explotación y opresión de la clase obrera⁵¹.

La conjuntura política en què es convocaven les eleccions era vista amb esperança, perquè es detectaven contradiccions i tensions internes i perquè el règim s'anava allunyant dels sectors que tradicionalment li havien donat suport⁵².

El moment en què es convocaven eleccions era immillorable per als interessos del moviment obrer i calia, per tant, esmerçar esforços i temps per engrescar els treballadors a participar a les eleccions sindicals. Els nous representants havien de ser l'eina a partir de la qual s'havia de construir l'estructura organitzativa que faltava a Comissions Obreres: s'havien de constituir grups d'activistes en moltes empreses que

---

⁵¹ "Hacia las elecciones sindicales, por el sindicato de clase", a *Lluita obrera*, Comissió Obrera Nacional de Catalunya, núm. 17, març 1975, pàg. 6.

⁵² *La clase obrera ante las elecciones sindicales*, Coordinadora de Comisiones Obreras de Barcelona, abril 1975, pàg. 1: AHCONC, carpeta Barcelona I CONC 1C. Segons l'anàlisi que es fa en aquest document, l'OSE ja no tenia la capacitat d'aglutinar tots els sectors del règim i, d'altra banda, alguns sectors del gran capital comprenien que no hi havia futur possible amb la dictadura.

encara no en tenien, calia enfortir els rams i alhora crear nuclis potents a les zones industrials. Els escollits, a més, eren cridats a ser la base del procés del Congrés Sindical Constituent, el sindicat unitari que s'havia de forjar una vegada desaparegut el vell sindicat feixista⁵³.

Eren tantes les expectatives dipositades en aquelles eleccions, que en aquesta ocasió no hi va haver pràcticament postures contràries a la participació: totes les tendències donaven suport a la presentació de candidatures fent una crida per a la constitució de candidatures unitàries⁵⁴.

L'*Organización Sindical* estava preocupada per la creixent fortalesa del moviment obrer i també veia aquelles eleccions com un repte. Es tractava que els treballadors poguessin veure en el vell sindicat vertical un organisme capaç de defensar els interessos dels treballadors salvaguardant *l'ordre* i sense recórrer a *l'aventurisme* propi de gent sense escrúpols que només vetllava pels seus interessos i no pels dels treballadors. La crida als treballadors assenyats era avalada per alguns gestos d'obertura dirigits a fer creïble la seva proposta. En aquest context, el 22 de maig s'aprova la regulació del dret de vaga i poc dies després, el 30 de maig, es publica la nova regulació del dret de reunió a les empreses⁵⁵. Aquestes mesures, d'altra banda força restrictives, van anar acompanyades d'un reglament d'eleccions sindicals que, a primer cop d'ull, semblava obrir portes a la participació dels treballadors en el sindicat vertical, però que en realitat deixava el poder intacte en mans de la burocràcia sindical.

---

⁵³ *Ibíd.*

⁵⁴ A diferència de les ocasions anteriors, els grups esquerrans van decidir presentar-se a les eleccions sindicals, perquè van percebre que hi havia l'oportunitat de provocar un canvi a partir de la força obtinguda en les eleccions sindicals. Un exemple n'és la postura del Moviment Comunista d'Espanya que opta per la participació, perquè les eleccions: *"han de servirnos a los trabajadores para continuar nuestra lucha contra el actual Estado de los capitalistas y fortalecer a nuestra clase"*. *Por unas elecciones sindicales contra el sindicato fascista*, Comité de Barcelona del Movimiento Comunista de España, maig 1975, pàg. 5: AHCONC, carpeta Movimiento Comunista de España (Capsa1) V.1. La decisió de la UGT de continuar optant per l'abstencionisme va ser rebuda a Comissions Obreres amb decepció, ja que aquesta actitud començava a percebre's com una dificultat a l'hora d'articular un sindicat unitari. "Hacia las elecciones sindicales, por el sindicato de clase", a *Lluita obrera*, Comissió Obrera Nacional de Catalunya, núm. 17, març 1975, pàgs. 6 i 7.

⁵⁵ Al principi d'any, la Permanent del Congrés Sindical havia demanat ja la regulació del dret de vaga i alguns canvis normatius per afavorir la representativitat obrera. Davant l'anunci d'aquesta petició, Comissions Obreres ja havia deixat clara la seva postura: *"Estamos ante el reconocimiento forzoso por parte de estos sectores (els partidaris de la renovació dintre del sindicat vertical) de la validez de los planteamientos y exigencias por los que durante años hemos estado luchando. Se trata de un esfuerzo, el último, por parte de estos sectores, para tratar de dar una continuidad a sus posiciones y a sus cargos, tratando, erróneamente desde arriba, de "cambiar algo para que todo siga igual"*. "Hacia las elecciones sindicales, por el sindicato de clase", a *Lluita obrera*, Comissió Obrera Nacional de Catalunya, núm. 17, març 1975, pàg. 4. El reconeixement del dret de vaga, per restrictiu que fos, va ocasionar fortes tensions a l'interior del govern que van obligar a dimitir el ministre de Treball Licinio de la Fuente. El decret, que finalment va ser aprovat amb el ministre Fernando Suárez, no diferia gaire del proposat per Licinio de la Fuente. Pere Ysàs, *Disidencia y subversión. La lucha del régimen...*, pàg. 116.

En aquell reglament es preveia, entre d'altres aspectes, un delegat sindical per empresa, però no se'n concretaven les funcions; si un candidat havia dimitit en el període anterior no es podia tornar a presentar⁵⁶; els jurats d'empresa havien de ser escollits pels enllaços sindicals una vegada finalitzat el procés electoral en les empreses; les eleccions per a proveir els llocs de les UTT -Unió de Tècnics i de Treballadors- es diversificarien en els diferents sectors de cada ram⁵⁷; els presidents elegits a l'anterior convocatòria es consolidaven com a tals perquè es consideraven membres nats⁵⁸; els enllaços juvenils podien actuar en el marc de l'empresa, però no se'ls reconeixia la capacitat d'actuar en l'estructura sindical i, per últim, les comissions electorals podien vetar els candidats que creguessin oportú⁵⁹. Totes aquestes mesures eren destinades a dificultar el procés i la coordinació entre els treballadors i, en el cas de les UTT, dividir el vot i fragmentar la força laboral. Per al sindicat vertical, era una manera de fer front a Comissions Obreres, però el moviment obrer va interpretar els moviments de l'OSE com l'intent desesperat de salvar la caiguda inevitable de l'organització sindical franquista⁶⁰.

Finalment les eleccions van ser convocades⁶¹ i Comissions Obreres va publicar un extens programa on detallava les seves reivindicacions. El programa es subdividia en tres capítols: reivindicacions de caràcter econòmic, de caràcter social i de caràcter polític. En el primer grup, es plantejaven demandes com ara 40 hores de treball setmanal, cent per cent en cas de malaltia, accident, jubilació o atur, l'abolició de l'IRTP o la congelació de les quotes de la Seguretat Social⁶². Dintre de les reivindicacions socials, es demanaven habitatges dignes que no sobrepassessin el deu per cent dels salaris i el control democràtic de la Seguretat Social i de les

---

⁵⁶ Amb aquesta mesura es pretenia eliminar els candidats amb experiència en la participació en conflictes col·lectius.

⁵⁷ Per exemple, en el ram del tèxtil hi havia, entre d'altres, el sector de la llana o el cotó. A les UTT estaven representats els treballadors i tècnics d'un mateix ram i d'una mateixa localitat.

⁵⁸ El sindicat vertical temia la capacitat de penetració de Comissions Obreres i d'aquesta manera pretenia frenar l'empenta de la representativitat obrera.

⁵⁹ Jordi Estivill i Josep Mª de la Hoz, *La cultura política dels treballadors a Catalunya. Estudi sobre les eleccions sindicals (1944-1987)*, Publicacions de la Fundació Jaume Bofill i Edicions de la Magrana, col·lec. Temps de futur, Barcelona 1988, pàgs. 86-89.

⁶⁰ "El sindicato vertical se hunde" es deia en un article de la publicació de la CONC, *Lluita Obrera*, núm. 17, març 1975, pàg. 4.

⁶¹ Segons Jordi Estivill i Josep Mª de la Hoz, les eleccions de 1975 van ser convocades pel Comitè Executiu del Congrés Sindical, a diferència de les de 1971, que ho van ser pel consell de ministres. La raó de la diferència estava, segons els autors, en la desconfiança que hi havia entre els diferents sectors del règim. Jordi Estivill i Josep Mª de la Hoz, *La cultura política dels treballadors...*, pàgs. 86-89.

⁶² A aquestes reivindicacions se n'afegien d'altres: salari base mínim de 750 ptes. per dia, treball per a tothom, el retorn dels emigrants, no a la contractació eventual, contracte fix a partir del quinze dies i el control raonat dels ritmes de producció. *La clase obrera ante las elecciones sindicales*, Coordinadora de Comisiones Obreras de Barcelona, abril 1975, pàg. 2: AHCONC, carpeta Barcelona I CONC 1C.

Mutualitats Laborals⁶³. El capítol de reivindicacions polítiques era el més llarg i detallat i s'hi barrejaven reivindicacions de caràcter rupturista amb el règim: amnistia, un sindicat únic de classe, la devolució del patrimoni sindical, l'abolició del TOP, llibertat d'assemblea, vaga, reunió, de premsa, d'expressió, manifestació i associació, amb altres que responien a la lògica reivindicativa dintre del règim: capacitat d'elecció i de revocació dels delegats a tots els nivells del sindicat vertical, llibertat per als detinguts i readmissió dels acomiadats per qüestions laborals i polítiques, revisió de les lleis laborals o autonomia dels treballadors de la patronal i de l'estat⁶⁴.

Arreu es va estendre la necessitat de fer noves candidatures i presentar-se en bloc enfront de les candidatures avalades o impulsades per les empreses. Allí on hi havia una petita presència de treballadors interessats i inquiets, es van organitzar candidatures representatives dels interessos dels treballadors que van obtenir una victòria incontestable:

Vaig muntar una candidatura a les eleccions perquè fins llavors els que hi havia de delegats sindicals era els que deia l'empresa i es presentaven els que ells volien, vull dir que eren gent que no es movien ni feien res. La vaig muntar amb companyes meves del despatx i vam connectar amb d'altres de la fàbrica també. Vaig connectar amb una noia que era de tendència d'esquerra i després vaig saber que aquesta noia era d'USO i de Comissions només era jo. Ella treballava a la fàbrica i va muntar la candidatura de la fàbrica amb gent que ella coneixia. Ells -els empresaris- van presentar una candidatura al despatx però a la fàbrica no van aconseguir-ho, perquè a la gent ja li anava bé la que es presentava. Aquests del despatx van impugnar la nostra candidatura perquè nosaltres vam fallar amb "algo", com que era una primera experiència, jo no sabia molt de què anava tot això (...) van impugnar la nostra candidatura i van posar la d'ells perquè la nostra no havia sigut feta de manera reglamentària, encara que vam guanyar de sobres! vam guanyar! però, clar, van impugnar-la. Però després no van tenir cap més remei que reconeixen a nosaltres perquè a

---

⁶³ Es demanava també l'ensenyament gratuït i obligatori fins als 18 anys, l'abolició de la selectivitat, no a l'augment dels preus i la congelació del cost de la vida. *Ibid.*

⁶⁴ *Ibid.* Aquesta amalgama en les reivindicacions responia a la conjuntura política que es vivia en aquell moment. La pressió dels treballadors havia aconseguit alguns canvis tímids en la normativa del sindicat vertical -veg. nota 55- i algunes reivindicacions anaven dirigides a ampliar la capacitat de Comissions Obreres dins del sindicat oficial. D'altra banda, com que l'aspiració era acabar amb la dictadura franquista, s'inclouien reivindicacions que només tenien sentit en un marc democràtic.

l'hora de negociar "tenien" de venir a nosaltres perquè clar aquells no representaven a ningú⁶⁵.

El que Carmen Ortega diu és un reflex fidel del que va passar. Més enllà de les grans fàbriques on hi ha organització de Comissions Obreres que prepara les eleccions amb previsió i informació, hi ha una multitud d'empreses mitjanes i petites on hi ha alguna presència de treballadors conscienciats que organitzen candidatures una mica a cegues però empesos per l'ambient que es crea entorn de les possibilitats que les plataformes legals del sindicat vertical oferien. Les mobilitzacions generades per la negociació dels convenis col·lectius de grans empreses, o de sectors importants en una comarca, havien creat expectatives d'aconseguir millores tangibles i efectives i alhora havien trencat un tel invisible que impedia que els treballadors d'empreses menys combatives alcessin la veu per protestar o reclamar el que altres ja havien assolit.

A la primavera de 1975, es va crear un ambient generalitzat procliu a la participació en les eleccions sindicals, però igual que en les eleccions anteriors, en molts indrets on el moviment de Comissions Obreres no arribava, hi havia grups de treballadors espontanis que es plantejaven presentar-se a les eleccions sense contactes previs amb el moviment obrer. És el cas de l'empresa d'electrònica Sony de Barcelona en la qual un grup de joves, entrats de nou a l'empresa decideixen formar una candidatura:

Haviem parlat que si es feien eleccions ens presentaríem perquè hi havia un, el senyor Jaume, que era el que sempre posava l'empresa que ens queia una mica malament perquè era un fatxenda i llavors ja ho teníem parlat que el dia que es fessin eleccions ens presentaríem (...) quan vam veure que no es feien les eleccions vaig venir a aquesta casa⁶⁶ a enterar-me què havia passat, i em van ensenyar que ja hi havia les eleccions fetes. Llavors vaig dir que allò era mentida i em van dir: "¿está usted dispuesto a denunciarlo?" vaig dir que sí, que no em tirava endarrera. Un inspector del vertical va anar a la Sony a comprovar-ho, va fer una sèrie de preguntes per allà i la gent, clar, va dir que allà no s'havien fet eleccions sindicals i va agafar al "jefe" de personal i li va fotre una pentinada molt forta, i li va donar

---

⁶⁵ Carmen Ortega, treballadora d'Olympic, ram del tèxtil, de Mataró. Entrevista, 15 de febrer de 1999.

⁶⁶ El testimoni es refereix al lloc on es realitza l'entrevista, l'antiga seu central del sindicat vertical de la ciutat de Barcelona i actual seu de Comissions Obreres de Catalunya.

un “plaç”, no sé si de dos mesos perquè es fessin les eleccions. Es van fer les eleccions i va sortir el xicot que estava previst per nosaltres⁶⁷.

La formació de candidatures sense suport extern és un fenomen que es repeteix contínuament a totes les eleccions que hem analitzat fins aquí, però el que sobta d'aquest cas és la determinació que hi ha quan l'empresa decideix, com ha fet en les ocasions anteriors, d'arreglar la qüestió de les eleccions sindicals segons els seus interessos. El jove que porta endavant la denúncia no és membre de cap organització política, no forma part de Comissions Obreres, però sí que forma part d'un ambient juvenil de Sant Feliu de Llobregat altament polititzat. Compartir aquest ambient és suficient per al testimoni per dur endavant sense vacil·lacions una denúncia que en altres moments li hauria pogut costar el lloc de treball. En aquesta ocasió no només l'afecta personalment, sinó que aconsegueix que l'empresa reconegui la trampa i convoqui noves eleccions. És aquesta, doncs, una situació totalment diferent dels exemples que hem vist en les eleccions de 1966 o de 1971, en què un grup de treballadors decideixen participar de manera espontània en els comicis electorals⁶⁸. En aquelles eleccions, els treballadors veien el procés electoral com una oportunitat per solucionar algun conflicte concret o alguna cosa que els preocupava, i d'aquesta manera trobaven una sortida per canalitzar llus problemes immediats. La decisió de presentar-se d'aquests joves en 1975 té pocs punts de contacte amb la dels anys anteriors. A la Sony no hi ha cap conflicte concret que els preocupi; el motor de la seva decisió està en la imposició d'un enllaç sindical que entenen que no els representa. La raó que els mou no és d'immediata, és una sensació d'injustícia en els principis: no es considera correcte que un representant dels treballadors es deixi manipular per l'empresa i que, a sobre, en faci ostentació⁶⁹. Aquest cas esdevé paradigmàtic del salt que s'ha produït entre 1971 i 1975. Les diferències entre ambdós anys no es redueixen a la unitat produïda en el moviment obrer en aquesta darrera ocasió, sinó en la força que adquireix la idea que els treballadors han de mostrar-se fermes en la defensa dels seus interessos i fer front a les imposicions de la patronal⁷⁰. Les eleccions de 1975 estenen en molts indrets del panorama industrial català la sensació difusa que els treballadors tenen drets, i que poden començar a reclamar-los en veu alta sense que això comporti un risc insalvable.

---

⁶⁷ Leopold Codorniu, treballador de Sony, primer, i després de Matacás de Sant Feliu de Llobregat. Entrevista, el 20 de gener de 1997.

⁶⁸ Veg. els capítols 5 i 7, respectivament.

⁶⁹ Recordem que Leopold Codorniu descriu l'enllaç sindical com a *fatxenda*.

⁷⁰ El salt havia resultat tan espectacular, que el mateix delegat sindical de Barcelona assenyalava en la memòria de 1974, que s'havia produït: *“un cambio muy acusado dentro de la clase obrera”*. Pere Ysàs, *Disidencia y subversión. La lucha del régimen...*, pàg. 118.

La participació en les eleccions de 1975 va resultar altíssima amb un percentatge superior al 80%, mai no aconseguit en les anteriors ocasions⁷¹. En les empreses de tradició obrera, les candidatures unitàries i democràtiques van rebre el suport d'una gran part de treballadors i aconseguiren la majoria dels representants sindicals per a aquesta candidatura⁷².

Una vegada realitzades les eleccions i aconseguida una gran participació, calia incidir de nou en l'estratègia a seguir: Què s'havia de fer amb els nous representants sindicals sorgits de les eleccions? Calia organitzar-los a Comissions Obreres? Calia fer una estructura sindical pròpia? Preguntes que no eren retòriques, sinó que plantejaven un veritable repte. Comissions Obreres tenia una estructura dèbil, poc coordinada i organitzada: ¿com acollir, per tant, a tots aquells joves disposats a treballar en el camp sindical?⁷³ En la publicació *Lluita Obrera* de la CONC, el 12 de juliol de 1975, es reconeixia la impossibilitat d'integrar en Comissions Obreres tota aquella massa de nous representants sindicals i de treballar-hi amb ella de manera clandestina, per això es plantejava que el paper de Comissions Obreres estava a orientar i impulsar el moviment obrer. Calia anar a buscar els treballadors allà on fossin presents i portar-hi el moviment obrer :

No se trata de traer a las estructuras de CCOO gratuitamente a los luchadores, sino de que las estructuras de las CCOO estén en los centros reales de decisión de masas; en que sean los principales orientadores, coordinadores e impulsores de todo el proceso general de la lucha, que cada vez alcanzará proporciones más elevadas⁷⁴.

A què es refereixen quan es parla dels centres reals *de decisión de las masas*? Òbviament, es refereixen als locals del sindicat vertical, que era el lloc de referència dels representants sindicals recentment escollits. Igual que es va produir en les eleccions anteriors, es repeteix el fenomen del descobriment dels líders per part dels representants que acuden al sindicat vertical:

⁷¹ Carme Molinero i Pere Ysàs, *Productores disciplinados...*, pàg. 249.

⁷² Per exemple, a la SEAT, de 150 enllaços elegits, 119 van ser per a les candidatures unitàries, la Hispano Olivetti va aconseguir tots els enllaços que s'havien d'escollir, la Pirelli de Cornellà va obtenir 25 dels 28 enllaços. Dades publicades al *Diari de Barcelona* els dies 17 i 18 de juny de 1975, extret de Jordi Estivill i Josep Mª de la Hoz, *La cultura política dels treballadors...*, pàg. 105. A la segona fase, en les eleccions de les UTT locals, les candidatures democràtiques van obtenir també un èxit important, tot i que, segons confessa Rodolfo Martín Villa en les seves memòries, l'OSE va posar traves en aquest esglaó de les eleccions. Pere Ysàs, *Disidencia y subversión...*, pàg. 121.

⁷³ En les eleccions de 1975, hi va haver un gran recanvi de representants sindicals: només s'hi van reelegir el 14,8% dels enllaços i un 9'4% dels jurats d'empresa. Carme Molinero i Pere Ysàs, *Productores disciplinados...*, pàg. 249.

⁷⁴ "Elecciones sindicales", a *Lluita Obrera*, núm. 23, 12 de juliol de 1975, pàg .5, a l'AHCONC.

Cuando íbamos a las reuniones del sindicato vertical en las asambleas, yo me fijaba mucho en la gente de Sabadell, sobre todo en Joaquín Zamoro y en Paco Morante⁷⁵. Cuando intervenían yo decía a mis compañeros: “vamos al lado de aquellos porque aquellos sí que saben; de estos aprendemos”, y siempre nos fijábamos. Y, bueno, siempre íbamos con ellos a todos los sitios⁷⁶.

El resultat de les eleccions sindicals havia dibuixat un panorama nou que calia abordar per preparar l'assalt final al franquisme. Calia reflexionar entorn del fet de tenir una gran força que obria noves possibilitats, però alhora calia repensar què era Comissions i quina orientació havia de prendre a partir de llavors. Hem vist més amunt⁷⁷, que es veia inviable poder d'encabir els nous delegats en l'estructura de Comissions i més aviat s'apostava perquè aquesta s'inserís allí on els treballadors, fossin presents. La impossibilitat de treballar clandestinament amb milers de treballadors afavoria el manteniment d'un esquema organitzatiu similar al que s'havia tingut fins llavors. L'estratègia immediata va ser abocar tota la seva activitat en l'orientació de les lluites i mobilitzacions a través de la utilització de les possibilitats legals que oferia el sindicat vertical⁷⁸. Aquesta decisió, que venia marcada per les circumstàncies, era avalada per les reflexions de Nicolás Sartorius:

Hoy por hoy, las Comisiones Obreras está claro que no son una organización de afiliados sino un movimiento organizado de elegidos, de delegados o representantes, de participantes en asambleas, acciones etc. A las CCOO, no se pertenece, no se entra o se sale como en un partido político o una organización sindical; en las CCOO se participa -en las asambleas, en las acciones- como movimiento o se sale elegido para la comisión al nivel de que se trate. Esta es una de las diferencias esenciales entre un movimiento organizado como el de CCOO y una organización sindical de tipo tradicional, como las que hemos conocido hasta ahora⁷⁹.

---

⁷⁵ Membres del PSUC de Sabadell.

⁷⁶ Encarna Ramírez, treballadora d'Alfaro de Santa Perpètua de Mogoda, Vallès Occidental. Entrevista, el 6 d'abril de 1998.

⁷⁷ Veg. nota 74.

⁷⁸ De fet, ja en aquell moment s'havia instal·lat en el si de l'organització obrera el debat sobre quin havia de ser el futur de Comissions: si calia anar organitzant l'estructura sindical del moviment per convertir-lo en un sindicat o si calia concentrar totes les forces a desbordar el sindicat vertical per transformar-lo en un sindicat democràtic i unitari. Conversa amb José Luis López Bulla el 8 de novembre de 2004. Aquesta disputa sorgirà a la superfície a la fi de 1975.

⁷⁹ Nicolás Sartorius, *El sindicalismo de nuevo tipo. Ensayos sobre Comisiones Obreras*, Ed. Laia, col·lec. primero de mayo, 12, Barcelona, 1977, pàg. 116. En el moment d'escriure "Movimiento y organización", que es un capítol d'aquesta publicació, d'on és extret aquest

Aquesta idea de moviment obert i flexible en el qual tothom podia participar, s'emmotllava bé a les circumstàncies que es vivien aquells moments, però, era una idea enganyosa en la mesura que es comptabilitzava tot el moviment que s'anava generant com essent susceptible d'orientació i direcció per part de Comissions Obreres. Des d'aquest mateix punt de vista, s'entenia que el procés de constitució d'un sindicat unitari era a tocar i que no presentaria excessives dificultats⁸⁰.

Aquests eren els paràmetres que les Comissions Obreres utilitzaven un cop acabades les eleccions sindicals, però si mirem amb atenció el que es publicava en aquell moment, veurem que, enmig de l'alegria per la victòria i per sota de les paraules contundents es deixaven entreveure algunes contradiccions i alguna indecisió que amb el temps esdevindria clau. Hem vist més amunt que, davant la impossibilitat d'acollir tot el moviment generat a les eleccions en el si de Comissions Obreres, es subratllava el seu caràcter obert i flexible⁸¹ i alhora s'incidia en la idea d'apropar-se a les estructures on els treballadors acudien, és a dir en el sindicat vertical⁸². En l'article damunt citat⁸³, es deixava en l'aire l'aprofundiment sobre l'organització de Comissions Obreres en un moviment sindical més estructurat, però en un altre article, que apareixia en la pàgina següent del mateix número, s'afirmava una altra cosa lleugerament diferent:

*En la marcha hacia la ruptura, hacia el Congreso Sindical Constituyente, el movimiento obrero está actuando ya con formas que prefiguran lo que puede ser el Sindicato de Clase en los diferentes pueblos del Estado español*⁸⁴.

---

paràgraf, l'autor era a la presó com a resultat del procés 1.001 de desembre de 1973. El capítol va ser escrit l'hivern de 1975, dins la conjuntura que tractem.

⁸⁰ En els primers anys setanta, s'havia intentat des de Comissions Obreres que les centrals sindicals USO i UGT entressin a formar part de Comissions com entitats autònomes. Ni USO - que ja havia estat a Comissions Obreres entre 1966 i 1968- ni UGT van voler formar-ne part. La presència i la força d'ambdues centrals sindicals a Catalunya era testimonial i no semblava, en aquells moments, que haguessin de ser un gran impediment per celebrar un Congrés Constituent Unitari. Una de les invitacions de Comissions Obreres a ambdues centrals sindicals es pot veure a *Lluita Obrera* de març de 1973: "En nuestra opinión, los militantes de tales organizaciones -USO i UGT- tienen un puesto a ocupar en el seno de Comisiones Obreras, y no solamente como una corriente más, sino incluso conservando su propia independencia y personalidad como tales organizaciones clandestinas". "Por la unidad del movimiento obrero", a *Lluita obrera*, Comissió Obrera Nacional de Catalunya, número extraordinari, març 1973, pàg. 9.

⁸¹ Veg. nota 79.

⁸² Veg. nota 74.

⁸³ "Elecciones sindicales", a *Lluita Obrera*, núm. 23, 12 de juliol de 1975, pàg. 5: AHCONC. Veg. nota 74.

⁸⁴ "Algunas cuestiones del movimiento sindical obrero", a *Lluita Obrera*, núm. 23, 12 de juliol de 1975, pàg. 6.

Segons aquest punt de vista, el moviment que es generava a partir de les eleccions sindicals ja prefigurava el que posteriorment havia de ser el sindicat de classe⁸⁵. Aquesta afirmació no entrava en conflicte amb l'afirmació que calia abocar les energies de Comissions Obreres en les estructures bàsiques del sindicat vertical, ja que era una estratègia que sempre havia donat bons resultats. Ara bé, si realment les circumstàncies havien canviat, calia canviar d'estratègia? El dubte era present i, de fet, en el moment posterior a les eleccions sindicals, es detecta una certa indefinició que permet afirmar coses ben distintes que només en apariència no són contradictòries⁸⁶. Exemple d'aquesta indefinició és el reconeixement que: *“existen en nuestro seno serias lagunas en la elaboración de la táctica y estrategia globales del movimiento obrero sindical”*⁸⁷. Aquesta rotunda autocrítica recull la desorientació del moment i va seguida d'una altra fórmula que obre el ventall a totes les possibilitats sense apostar per cap en concret i que desdibuixa el que unes línies més amunt s'havia dit sobre la falta d'orientació estratègica:

No se trata de elaborar esquemas de laboratorio. Se trata de que ante cada hecho concreto, ante cada lucha diaria por la defensa de nuestras reivindicaciones, empecemos situando un debate sobre éstos⁸⁸ y otros aspectos que ayudarán a avanzar⁸⁹.

En resum, l'èxit desbordant de les *candidatures unitàries i democràtiques*⁹⁰, situa Comissions Obreres davant el repte d'assumir amb encert el cabal d'oportunitats que s'obre amb la participació dels nous representants sindicals escollits. Les alternatives que aviat es van fer presents, gravitaven entorn de dues idees principals: iniciar el procés d'organització d'un sindicat independent amb l'objectiu que fos unitari i que recollís totes les sensibilitats llavors presents en el moviment obrer, o bé ocupar el

---

⁸⁵ En l'imaginari de l'època això indicava un sindicat unitari que s'hauria de forjar després de la desaparició del sindicat vertical com a conseqüència de l'enderrocament del règim franquista.

⁸⁶ Veg. notes 74 i 84. En la primera es reconeix la necessitat d'abocar totes les energies en l'ocupació del sindicat vertical, i en la segona es parla d'un Congrés Sindical Constituent propi dins d'un context de trencament amb el franquisme.

⁸⁷ “Algunas cuestiones del movimiento sindical obrero”, a *Lluita Obrera*, núm. 23, 12 de juliol de 1975, pàg. 6.

⁸⁸ Es refereix a elements de cabdal importància com ara: *“la unidad del movimiento obrero sindical, la relación entre la lucha reivindicativa y la lucha política, el sindicalismo y el “fet nacional”, contenido y caracterización del futuro Sindicato de Clase”*. *Ibíd.* Amb tot xoca que es deixi per al treball del dia a dia la reflexió sobre qüestions tan centrals com les que s'indiquen.

⁸⁹ *Ibíd.*

⁹⁰ La denominació d'aquestes candidatures implicava el reconeixement d'altres sectors del moviment obrer català que no formessin part de Comissions Obreres. Els moments previs al final del franquisme van ajudar a fer visibles a USO i UGT, que fins llavors havien tingut una més que discreta presència a Catalunya, sobretot en el cas de la UGT.

sindicat vertical a partir del domini absolut de les estructures més baixes i minar així el sindicat oficial des de l'interior per fer-ne una transformació total, aprofitant l'estructura i servint-se dels seus recursos per arribar a tots els treballadors. Aquestes dues postures van conviure durant un temps a l'interior de Comissions i àdhuc en el PSUC, el partit polític de major entitat i presència dins del moviment obrer, protagonitzant un dels debats més vius que es van viure a l'interior del moviment en el decurs d'un any esdevingut decisiu: el període que va des de l'estiu de 1975 fins a l'estiu de 1976.

Ocupació del sindicat vertical

La comarca del Baix Llobregat s'anava convertint en un model per al moviment obrer de Catalunya. Els èxits assolits en 1974 amb les vagues d'Elsa i Solvay, tancades amb una mobilització en favor del conveni col·lectiu comarcal del metall i amb el sorprenent èxit en la vaga general de desembre del mateix any per protestar per la carestia de vida, havien catapultat la comarca al capdamunt del moviment obrer de l'època. La pràctica ocupació dels locals de la seu central de la comarca a Cornellà de Llobregat havia permès fer àmplies i massives assemblees que obtenien un ressò extraordinari en tots els racons de la comarca⁹¹. Empreses grans, petites i mitjanes trobaven un nexa comú en els locals de l'OSE, on acudien representants sindicals de tota condició que buscaven informació, contactes i suport i trobaven alhora un indret on eren acollits. Òbviament aquesta no era una tasca que portessin a terme els jerarques sindicals, els quals permetien, a desgrat i amb una calculada ambigüïtat, que treballadors de Comissions Obreres fessin dels locals del sindicat vertical a Cornellà un centre de referència per als treballadors de la comarca⁹².

D'aquesta experiència singular va sorgir acabades les eleccions sindicals, una proposta estratègica per al futur de Comissions Obreres. El contrast de la situació del moviment obrer entre Barcelona i el Baix Llobregat era considerable: a la ciutat de Barcelona apareixien contínuament grans conflictes en empreses importants que lliuraven combats difícils amb la direcció de les empreses; algunes d'aquestes lluites resultaven admirables, però es tancaven en si mateixes, no tenien capacitat per arrossegar d'altres empreses a moure's, bé fos per solidaritat, bé per interès. Aconsegueixen algun moviment aïllat que, donades les circumstàncies, era altament valorat i difós⁹³, en cap cas, però, res de semblant al moviment que s'havia generat a

---

⁹¹ Sobre això, vegeu més amunt l'apartat "poder sindical".

⁹² Sobre l'actitud d'alguns jerarques del sindicat vertical d'apropar-se, de manera calculada i interessada, a Comissions Obreres, vegeu la nota 21.

⁹³ A Barcelona hi havia hagut mobilitzacions importants a la Hispano Olivetti i a la Seat a la darrereria de 1974 i principi de 1975. També a Miniwat, amb una lluita de dos mesos de durada.

la comarca del Baix Llobregat, sobretot l'últim semestre de 1974. Aquesta circumstància permetia pensar a alguns líders de la comarca que el model que es duia a terme al Baix Llobregat era extensible a d'altres indrets i que només calia adaptar a les circumstàncies de cadascú el que allí s'havia revelat com la drecera adequada per arribar massivament als treballadors i obtenir, d'aquesta manera, contundents mobilitzacions que podrien permetre assolir l'objectiu principal de la vaga nacional que havia d'enderrocar el franquisme.

Les postures sobre les diferents possibilitats del futur de Comissions Obreres es van anar perfilant, la situació demanava prendre decisions i el debat no es va fer esperar. S'havien realitzat les eleccions en l'estrat més baix del sindicat vertical amb un resultat fortament favorable a les candidatures unitàries i a l'estiu de 1975 es preveia un èxit similar en les eleccions a les Unions de Tècnics i Treballadors locals –UTT. Aquesta avinentesa donava l'oportunitat d'exposar les posicions de cadascú sobre la qüestió principal a resoldre: quina era l'estratègia a seguir en el futur immediat? Podria transformar-se el sindicat vertical en un sindicat unitari, democràtic i independent? Calia convertir el moviment obrer representat per Comissions Obreres en el futur sindicat unitari convidant tot els altres sectors a participar en el procés? La disjuntiva no era fàcil i les postures es van dividir a l'interior de Comissions Obreres i fins i tot a l'interior del PSU de Catalunya, en aquells moments el partit hegemònic a Comissions Obreres. La divisió d'opinions es va fer palesa en el mateix Secretariat de Barcelona del PSUC, i els primers a exposar el seu punt de vista van ser els partidaris de transformar el sindicat vertical en l'embrió del sindicat unitari i democràtic dels treballadors. En una reunió d'aquest organisme del PSUC el mes d'agost de 1975, es va presentar un extens document en què s'argumentava aquella postura⁹⁴. Es partia de les dificultats amb les quals es trobava Comissions Obreres de Barcelona per estendre els conflictes que esclataven; s'hi constataren els problemes que una ocasió rera l'altre es presentaven per obtenir la solidaritat d'altres empreses, que al seu torn es posaven en conflicte sense obtenir cap suport fora del seu entorn més proper. Aquesta situació es contraposava a les gran mobilitzacions que el Baix Llobregat havia estat capaç d'aconseguir a l'estiu de 1974 i el mes de desembre del mateix any. Segons l'esmentat document del secretariat del comitè de Barcelona del PSU de Catalunya, les raons d'una diferència tan evident i tan contrastable estaven en la diferent capacitat d'utilitzar a fons els instruments legals. Què feia fracassar l'extensió de les mobilitzacions d'empreses tan potents com ara la Hispano Olivetti, o la SEAT de

---

⁹⁴ El document es presenta com un element de discussió que s'haurà de traslladar a d'altres instàncies del partit. *El movimiento obrero y el proceso sindical constituyente*, Secretaria del movimiento obrero del comité de Barcelona del PSUC, agost 1975: AHCONC, fons PSUC V-2.

Barcelona? Per què cap d'aquestes empreses no havia estat capaç d'arrencar una gran vaga ni tan sols en el metall de la ciutat? La raó es trobava en el fet que no s'havia treballat en les instàncies adequades, allí on els treballadors es trobaven de manera natural: el sindicat vertical. No era estrany, doncs, que no s'aconseguissin resultats⁹⁵. El document argumentava que les comissions obreres a les empreses perdien força si no presència; de fet, perillava la seva mateixa existència, perquè s'havien convertit en nuclis fortament polititzats dels quals els treballadors fugien en no trobar-hi ni l'aixopluc ni les orientacions necessàries:

La frecuente lamentación de que los dirigentes abandonan las coordinadoras, que "no van a comisiones"⁹⁶ no es válida y debe entenderse, por el contrario, que los trabajadores han encontrado y creado mecanismos más útiles y eficaces que reúnen la inestimable condición de ser legales y abiertos⁹⁷. Es, entonces, perfectamente lógico que no acudan a reducidas reuniones clandestinas de zona, ultrapolitizadas y parlamentarias y más preocupadas por la imposición de las consignas de un grupo sobre otro que del movimiento sindical real⁹⁸.

Seguint aquesta argumentació, s'arribava a la conclusió que calia fer un gir estratègic i canviar l'orientació sindical i política. Comissions Obreres havia mostrat ja el seu sostre i ja no tenia la mateixa capacitat d'abans per canalitzar el moviment obrer. Era indispensable, per tant, fer una reconversió i concentrar totes les energies en la construcció del sindicat de classe per a la classe treballadora. Com s'havia d'articular aquesta proposta? L'experiència sindical d'ocupació pràctica del sindicat vertical en zones com ara el Baix Llobregat o Sabadell, a parer del ponent, donaven la resposta: després de les eleccions sindicals calia articular coordinacions de ram, locals i nacionals obertes i no clandestines que havien de configurar el Congrés Sindical Constituent en l'àmbit català⁹⁹. En tot aquest procés de conversió, no es podia oblidar tampoc l'empresariat, peça clau del sindicalisme. Alguns empresaris es mostraven remisos a acceptar el nou poder sindical dels treballadors, i per això calia *educar* en la

---

⁹⁵ Les grans empreses del metall de Barcelona restarien aïllades dels treballadors i es limitarien a esperar la conjuntura favorable per què les seves crides a les mobilitzacions generals tinguessin èxit. *Ibid.*, pàg. 3.

⁹⁶ Era una queixa reiterada; sobre aquesta qüestió, veg. capítols 6 i 7.

⁹⁷ Es refereix a les escoles sindicals que crea el sindicat vertical o les associacions de veïns.

⁹⁸ *El movimiento obrero y el proceso sindical...*, pàg. 5.

⁹⁹ Més endavant es va proposar fer un Congrés Sindical dins del mateix sindicat vertical a partir de l'ocupació de les UTT i de càrrecs similars. La idea era transformar el sindicat franquista en un sindicat de classe, evitant així la pluralitat sindical. Gregorio López Raimundo, *Cataluña y la ruptura. Informe al pleno del Comité Central del Partit Socialista Unificat de Catalunya*, PSUC, setembre 1976, pàg. 18: AHCONC, fons PSUC V-2B.

negociació el sector empresarial que posés més dificultats, potenciant alhora el sector més obert que veia el resultat de les eleccions com quelcom de positiu, perquè això possibilitava la negociació amb els veritables interlocutors de la classe treballadora. Finalment, es dedicava un apartat als càrrecs sindicals de l'OSE que havien mostrat un esperit reformista, dient que calia fer-los veure la necessitat de col·laboració si es que volien conservar els seus llocs.

Arribats en aquest nivell de detall i precisió, la pregunta era: què s'havia de fer amb Comissions Obreres? El moviment obrer forjat sota el nom de Comissions Obreres s'havia de preservar com un instrument de coordinació estatal i internacional, però s'havien d'abandonar les altres instàncies perquè aquestes havien estat superades àmpliament per la realitat. Una realitat que s'havia vestit de legalitat després de les eleccions sindicals de la primavera de 1975¹⁰⁰.

Isidor Boix, líder sindical reconegut i membre del comitè executiu del PSUC, va encapçalar la postura que acabem d'analitzar, partidària d'acabar amb Comissions Obreres per tal d'afavorir el procés de conversió del sindicat vertical en el sindicat unitari i democràtic dels treballadors¹⁰¹. El debat que hi va haver a partir de les eleccions sindicals de 1975 i que va durar fins als primers mesos de 1976, va ser continuat a través d'un llibre que el mateix Isidor Boix i l'advocat Manuel Pujades van publicar poc després d'aquelles eleccions. El llibre consistia en un seguit d'entrevistes fetes a líders de diferents rams i comarques de Catalunya on el moviment obrer tenia una forta presència. L'eix central estava en l'anàlisi de les eleccions sindicals i en les perspectives de futur del sindicalisme català. Entre d'altres¹⁰², hi ha el testimoni de Juan Ramos, treballador de la Siemens de Cornellà i destacat dirigent del metall del Baix Llobregat, que parla, entre altres qüestions, de les dificultats que els treballadors de Barcelona tenen per articular coordinadores potents:

En vez de estar tan pendientes de nosotros y de nuestra "gran" experiencia deben de organizarse y coordinarse desde los hombres más representativos, más conocidos, dirigentes genuinos de los trabajadores elegidos en la fábrica o simplemente reconocidos por los trabajadores, (...) (deben) acudir al sindicato, frecuentarlo, asistir a todo tipo de reuniones

---

¹⁰⁰ Per aquells indrets, com ara Barcelona que es mostren més endarrerits, es proposa que s'impulsin les vocalies laborals de les associacions de veïns o les escoles sindicals, tal com s'havia fet en els indrets esmentats del Baix Llobregat i de Sabadell. *El movimiento obrero y el proceso sindical...*, pàg. 5.

¹⁰¹ És probable que el document que hem analitzat, tot i que no indica cap autor, fos redactat per Isidor Boix.

¹⁰² En el llibre es fan entrevistes a dirigents de la SEAT, de la Pegaso, de l'AEG de Terrassa, del Metro de Barcelona, de la Banca, del ram de la construcció i del tèxtil de la província de Barcelona i del metall i químiques del Baix Llobregat.

*provinciales y locales, en suma, forzar porque si no se fuerza poca cosa se consigue*¹⁰³.

Ramos repta directament els líders de Barcelona de no fer la feina en el lloc adequat, el sindicat vertical. Hi ha, doncs, un reconeixement explícit del paper de l'OSE en el moviment obrer, sense especificar-ho, es pot deduir d'aquestes paraules una preferència per aquesta via, menystenint o abandonat-ne d'altres. En primer lloc es constata el paper principal que té l'ocupació del vertical, però després, la pregunta clau continua sent: què s'ha de fer després de les eleccions, una vegada s'ha obtingut aquest ressò tan important? Pere Caldes, líder del ram de químiques del Baix Llobregat respon:

*Necesitamos una red de organismos intermedios desde donde la formación de cuadros sindicales sea posible, forjar los hombres representativos y capaces de afrontar las nuevas responsabilidades. Desde esos organismos y con sus plataformas, desde las escuelas sindicales montadas por las UTT, más que desde los mítines enfervorizados con los que sólo se consigue la importante identificación de los trabajadores con las necesidades del momento, podremos alcanzar nuestros objetivos*¹⁰⁴

Pere Caldas concreta i considera que només a través del treball legal s'aconseguirà ampliar la capacitat de mobilització del moviment obrer. Segons aquest punt de vista, és indispensable formar nous líders obrers capaços no només de mobilitzar sinó de negociar, i això només s'aconseguirà a través del treball legal que es pot fer des de la plataforma del sindicat vertical.

No tots els entrevistats en el llibre mostren tan clarament una postura favorable a l'estratègia dels autors, però tots coincideixen a afirmar la importància decisiva de l'èxit en les eleccions sindicals de 1975¹⁰⁵. Aquesta serà la idea bàsica de la qual partirà per establir un seguit de conclusions que condensaran en l'apèndix final¹⁰⁶, en el qual els autors exposen la seva teoria d'acabar amb Comissions Obreres per tal de dirigir totes

---

¹⁰³ Isidor Boix i Manuel Pujadas, *Conversaciones sindicales con dirigentes obreros*, Ed. Avance, col. lec. Serie Popular, Barcelona, 1975, pàgs. 70-71.

¹⁰⁴ *Ibíd.*, pàg. 71-72. Pere Caldas va ser un ferm partidari de convertir el sindicat vertical en el sindicat unitari i democràtic dels treballadors.

¹⁰⁵ Més endavant s'acusarà el llibre d'Isidor Boix i Manuel Pujades d'instrumentalitzar les respostes dels líders obrers en benefici de la seva proposta. "Comissions Obreres, sí", *Treball*, núm. 432, 5 de gener de 1976, pàg. 3.

¹⁰⁶ L'apèndix es titula: "La cuestión sindical: notas sobre el sindicalismo de clase".

les forces del moviment obrer a transformar el sindicat vertical en l'embrió del sindicat unitari de la democràcia futura¹⁰⁷.

La proposta d'Isidor Boix secundada per alguns dirigents del Baix Llobregat, va tenir una resposta immediata de part d'altres líders de Comissions Obreres, membres igualment del PSU de Catalunya, al capdavant dels quals es va situar José Luis López Bulla¹⁰⁸.

A diferència dels anteriors, aquests subratllaven la importància de Comissions Obreres, que havia de ser l'encarregada de treballar per augmentar la consciència dels treballadors i per aconseguir una millor capacitat d'acció del moviment obrer. Segons aquesta visió, els representants escollits eren cridats a ser la base del nou sindicalisme i Comissions Obreres era imprescindible per reflexionar sobre la conjuntura en què es trobaven, establir l'estratègia adequada a seguir i dirigir el moviment obrer cap a la construcció del sindicat unitari

De res ens serviria la victòria electoral a les eleccions sindicals si no hi hagués una coherència en l'elaboració i en l'acció del conjunt de la classe obrera. Elaboració i acció que han d'ésser discutides i concretades en les seves línies generals pels òrgans propis del moviment obrer, és a dir per les Comissions Obreres. I això vol dir que no pot haver cap fàbrica important, cap ram, cap localitat que no disposi de la seva respectiva comissió obrera¹⁰⁹.

Al contrari que Isidor Boix, López Bulla veia imprescindible la tasca de Comissions Obreres, fins i tot considerava vital preservar-la d'una excessiva exposició a la llum pública, reservant una espai de clandestinitat per tal de poder reflexionar amb serenitat i tranquil·litat¹¹⁰. Aquesta idea, que es mostra contrària a la importància excessiva que

---

¹⁰⁷ La proposta era resumida gràficament per un militant de la manera següent: "Nosaltres estàvem connectats amb Cornellà –el sindicat vertical amb seu a Cornellà- a través de les UTT i vam fer tots els possibles per veure què podíem fer a la CNS i vam veure que podíem estar dins del sindicat (...) la nostra idea era que nosaltres agafàvem la CNS i fèiem la revolució allí. Fotíem fora els jerarques i nosaltres ens quedàvem el sindicat". Vicenç París, militant de CCOO del Baix Llobregat. Entrevista, el 28 de novembre de 1996.

¹⁰⁸ José Luis López Bulla va ser, després, ja en la legalitat, el primer secretari general de la CONC.

¹⁰⁹ Salvador Roig, "El paper de les Comissions Obreres en el moment actual", a *Nous Horitzons*, Dossier moviment obrer, núm. 31, 1r trimestre 1976, pàg. 18. Salvador Roig és el pseudònim de José Luis López Bulla.

¹¹⁰ Segons José Luis López Bulla, l'error d'Isidor Boix i els partidaris d'acabar amb CCOO, provenia de l'anàlisi que veia la vaga general que havia d'enderrocar el règim franquista com un esdeveniment immediat. Aquesta obsessió per la vaga general portaria a sobrevalorar experiències com ara les del Baix Llobregat, menystenint el treball per a la consolidació de Comissions Obreres com una aposta a mitjà i llarg termini. Conversa amb José Luis López Bulla el 8 de novembre de 2004.

els partidaris de la transformació del sindicat vertical donen a les assemblees massives en el sindicat vertical, incideix més en altres aspectes, com ara la necessària estructuració de Comissions Obreres i el paper de direcció que els toca fer:

Un òrgan de direcció obrera no es defineix per la forma en què es reuneix, sinó per la lluita de masses que és capaç d'engegar; per la vocació del Moviment Obrer d'imposar el seu treball i els seus homes a la il·legalitat del règim, cosa que s'està fent des de fa molt temps i s'està ampliant i desenrotllant en els últims temps de forma massiva¹¹¹.

En la mateixa línia de defensa de Comissions Obreres, Josep Mª Rodríguez Rovira, dirigent del tèxtil, aborda un altre tema que començava a planar sobre el moviment obrer de 1975: la divisió sindical. Després de l'experiència unitària de Comissions Obreres, semblava que la unitat dels treballadors en un sol sindicat obrer era quelcom irrenunciable i que, en conseqüència, renunciar al nom no semblava gaire sacrifici si es feia en nom del benefici suprem de la unitat. Josep Mª Rodríguez Rovira alertava sobre aquesta creença, perquè la divisió sindical podria ser imposada més endavant per sectors aliens a Comissions Obreres que en aquell moment potser no tenien gran incidència en el moviment obrer, però que:

Demà, en una situació de llibertats, quan desapareguin els condicionaments, sobretot repressius, en els quals s'ha bellugat la lluita i organització de la classe obrera, la capacitat d'incidència i inserció i organització d'aquests corrents sindicals es veurà extraordinàriament multiplicada¹¹².

La unitat sindical no havia de venir de criteris voluntaristes que no feien sinó allunyar-se de la realitat concreta. En contraposició, Isidor Boix i Manuel Pujadas entenien que les centrals històriques no tindrien cap rellevància en el futur, perquè llur presència els últims anys havia estat mínima i el moviment de Comissions Obreres ja havia recollit la tradició d'aquelles centrals sindicals¹¹³.

L'anàlisi de José Luis López Bulla i de Josep Mª Rodríguez Rovira va ser assumida per bona part de l'estructura de Comissions, que enmig de la polèmica es pronunciava de manera inequívoca:

---

¹¹¹ Salvador Roig, "El paper de les Comissions Obreres...", pàg. 19.

¹¹² Pere Llorens "La unitat sindical", dossier de moviment obrer a *Nous Horitzons*, núm. 31, 1r trimestre 76, pàgs. 22-23. Pere Llorens és el pseudònim de Josep Mª Rodríguez Rovira.

¹¹³ Isidor Boix i Manuel Pujadas, *Conversaciones sindicales...*, pàgs. 70-71.

El creer que las posiciones legales son suficientes, que al controlarse la mayoría de los enlaces, juntas locales, comarcales, etc. se tiene prácticamente todo en la mano y entonces, ¿para qué arriesgarse con las estructuras ilegales de las Comisiones Obreras? Esta puede ser igualmente una tentación del movimiento obrero, sobre todo después de unas elecciones victoriosas, en la que no debemos caer. Pues como toda posición unilateral, que hace abstracción de la realidad de la Dictadura, es falsa y conduce a serias equivocaciones¹¹⁴.

El debat s'allargà cap a l'hivern de 1975, coincidint en el temps amb la mort del general Franco. En un primer, moment els esdeveniments polítics es van produir tal com el règim havia planejat i Joan Carles de Borbó va succeir Franco a títol de rei. Immediatament a la seva pressa de possessió, Joan Carles va dictar un indult limitat que va alliberar de la presó els condemnats pel procés 1.001. Les expectatives en els medis obrers eren màximes després de la mort del dictador i, per tant, el moviment obrer s'havia de fer visible i havia d'intentar, llavors més que mai, l'enderrocament del sistema franquista, orfe ara del seu principal promotor. Enmig d'aquesta efervescència, Marcelino Camacho i Nicolás Sartorius¹¹⁵ van visitar Barcelona i van ser rebuts amb entusiasme en tots els indrets on van ser presents. L'Editorial Laia de Barcelona amb l'excusa de la presentació d'*El resurgir del movimiento obrero* va convidar el seu autor, Nicolás Sartorius, acompanyat de Marcelino Camacho i Simón Sánchez Montero¹¹⁶, a contestar les preguntes d'un auditori interessat, sobretot, en el paper del moviment obrer en la circumstància històrica excepcional en què es trobaven¹¹⁷. De manera immediata, el debat va girar entorn la polèmica sobre l'ocupació del sindicat vertical. El debat va ser llarg i intens i, enmig de moltes altres qüestions, van ressaltar tres preguntes que anaven al moll de l'os d'allò que es dirimia. La primera va ser formulada d'una manera molt directa per Lluís Bassets¹¹⁸ demanant l'opinió sobre la liquidació de Comissions Obreres. D'una manera més vaga i difusa o més directa i concreta¹¹⁹, es va respondre que no hi havia un altre camí que el de potenciar Comissions Obreres; no fer

---

¹¹⁴ "A las Comisiones Obreras", a *Lluita obrera*, Comissió Obrera Nacional de Catalunya, núm. 23, octubre 1975, pàg. 2.

¹¹⁵ Líders de Comissions Obreres de Madrid i reconeguts com a tals arreu del país. Tots dos estaven encausats en el procés 1.001.

¹¹⁶ Aquest darrer dirigent del Partido Comunista de España, PCE.

¹¹⁷ El debat va ser ressenyat per la revista *Cuadernos Primero de Mayo*, "El debate en editorial Laia: hablan Simón Sánchez Montero, Marcelino Camacho y Nicolás Sartorius", núm. 1, juny 1976, pàgs. 14-32.

¹¹⁸ Periodista.

¹¹⁹ Les respostes més concretes i precises es deuen a Nicolás Sartorius.

això ocasionaria retrocessos del moviment obrer que serien imperdonables¹²⁰. Tot seguit, Manuel Ludevid¹²¹, plantejà una altra qüestió essencial: Com s'havia de fer el procés de creació del sindicat unitari? Com s'havia d'aconseguir la participació d'altres sectors del moviment obrer? Començava ja a preocupar l'aparició d'altres centrals sindicals i si CCOO prenia la decisió de convertir-se en una central més es podria córrer el perill, a més d'afavorir la divisió sindical, de diluir-se en el conjunt dels nous sindicats. La resposta va incidir en aquesta idea dient que no es podia obviar l'existència de forces sindicals com ara USO i UGT i que, per tant, calia tenir-les en compte a l'hora de fer la unitat sindical; sense llur voluntat, aquesta no es podria realitzar:

Lo más correcto y lo mejor para la clase obrera sería que estas corrientes y organizaciones del movimiento obrero se pusieran de acuerdo precisamente para dar una alternativa sindical al futuro. ¿Será posible o no? Esto va a depender fundamentalmente de la lucha de los trabajadores y también de la inteligencia sindical y política de los dirigentes y de los cuadros para buscar las fórmulas idóneas, correctas y realistas para en cada momento hacerlo posible¹²².

Amb aquesta resposta, Nicolás Sartorius avisava que el procés no seria fàcil i que la presència d'aquestes centrals sindicals complicarien el camí cap a la unitat¹²³. La constitució del sindicat unitari era un procés llarg que calia dur a terme amb molta cura. En primer lloc, calia passar per un període constituent on havien d'estar representats tots els corrents, per passar després a unes eleccions sindicals lliures on cada corrent estaria representat de manera proporcional¹²⁴. L'última pregunta va anar a càrrec d'Isidor Boix, portaveu de la postura que es va anomenar *liquidacionista*¹²⁵. Boix plantejà la situació d'alguns indrets a Catalunya de pràctica ocupació del sindicat vertical, la qual cosa, segons la seva interpretació, havia creat una pràctica sindical que generava una nova manera de relacionar-se, els líders sindicals amb la classe

---

¹²⁰ Sartorius es va mostrar comprensiu, però, amb els partidaris d'aquesta postura: "Nosotros entendemos que es inevitable que en un momento en que se obtiene este enorme éxito en las elecciones sindicales, en las que los trabajadores y el movimiento autónomo de Comisiones toma posiciones decisivas en las empresas a nivel de enlaces, a nivel de jurados, a nivel de Uniones, de lo que se llamaban secciones sociales, etc., es normal que se produzca esa especie de empacho o de borrachera de las posibilidades legales en unos sectores del movimiento obrero". *Ibid.*, pàg. 17.

¹²¹ Advocat laboralista.

¹²² "El debate en editorial Laia: hablan...", pàgs.20-25.

¹²³ Aquesta és la mateixa idea que Pere Llorens -Josep Mª Rodríguez Rovira- expressava en el seu article a *Nous Horitzons*. Veg. nota 112.

¹²⁴ "El debate en editorial Laia: hablan...", pàgs.20-25.

¹²⁵ Anomenada així perquè, com ja s'ha indicat, era partidària d'acabar amb Comissions Obreres.

treballadora¹²⁶. De nou, Nicolás Sartorius va ser l'encarregat de formular la resposta més clara i precisa sobre la qüestió. A parer de Sartorius, no es podia abandonar Comissions Obreres, al contrari, calia reforçar-ne l'estructura. L'ocupació del vertical per si sola no podia respondre als reptes que el moviment obrer tenia al davant. En el millor dels casos, només es podria ocupar el sindicat vertical fins a l'estructura provincial i això no resoldria el problema de fons. El moviment obrer necessitava direcció i l'activitat d'un enllaç sindical o d'un jurat d'empresa tenia un sostre, de manera que amb les úniques estructures del vertical no es podia abordar tot el procés que esperava el moviment obrer. Conseqüentment, el paper de les coordinadores de Comissions esdevenia crucial en tot l'entramat que el moviment havia d'impulsar. Des d'aquest punt de vista, els càrrecs que ocupaven llocs en el sindicat vertical esdevenien el braç legal de Comissions Obreres, però en cap cas no podien ser la substitució d'aquestes¹²⁷. Sartorius reconeixia, alhora, que calia millorar la relació entre els organismes de Comissions Obreres i els treballadors, perquè de vegades les coordinadores: *“se quedan en unos organismos muy por el aire, sin un contacto real y vivo con los trabajadores”*¹²⁸.

El debat de l'editorial Laia va tenir un ampli ressò i sembla que allí es van acabar de dirimir les diferències que hi havia a l'interior de Comissions Obreres i sobretot en el PSU de Catalunya. Finalment, la direcció d'aquest partit va tancar files entorn dels partidaris de reforçar les estructures de Comissions Obreres davant els partidaris de liquidar-les per poder organitzar el sindicat unitari a partir de l'ocupació del sindicat vertical¹²⁹.

El mes de gener de 1976 la CONC publicà un document on donava per assumida la postura de reforçar Comissions Obreres i orientava l'estratègia per als mesos següents. En primer lloc, s'hi estableix que el moviment obrer té un paper principal en la situació política que s'ha creat a partir de la mort de Franco i que tot allò que es

---

¹²⁶ Boix no dona més indicacions, però pel context s'entén que es refereix al fet que la legalitat –l'ús del sindicat vertical– dona una tracte més directe i immediat amb els treballadors que no a través de les estructures clandestines de Comissions Obreres.

¹²⁷ “El debate en editorial Laia: hablan...”, pàgs.28-32.

¹²⁸ *Ibíd.*

¹²⁹ Isidor Boix, portaveu d'aquesta proposta, va ser apartat de la direcció del PSUC durant uns mesos. La seva postura va ser acusada de desviacionista de dretes i de portar el moviment obrer al desastre. Malgrat ser apartat de la direcció del partit, Boix va continuar sent un líder reconegut de Comissions Obreres i del mateix PSUC: el mes de desembre de 1975 va dirigir un *miting* multitudinari a joves estudiants en el recinte de l'Hospital de Sant Pau. Uns mesos després, a l'estiu de 1976, quan la polèmica va baixar d'intensitat, Isidor Boix va ser rehabilitat públicament pel partit en un comitè central que es va fer a Perpinyà. Conversa amb Isidor Boix, el 2 de novembre de 2004. No és veritat, doncs, que, com afirma Sebastian Balfour a *-La dictadura, los trabajadores y la ciudad*, Edicions Alfons el Magnànim, Generalitat Valenciana i Diputació Provincial de València, València, 1994, pàg. 232- arran d'aquesta disputa Isidor Boix hagués estat expulsat del PSUC, cosa que el mateix interessat ha desmentit.

relaciona amb la qüestió sindical esdevé una qüestió de primer ordre. Sense renunciar a la unitat sindical¹³⁰, la CONC aborda, ja el mes de gener de 1976, la possibilitat d'un escenari ben diferent al que s'ha dibuixat fins llavors: Què passaria si d'aquí a poc temps, en un context de llibertats democràtiques, les centrals sindicals que fins ara no havien tingut presència eren finançades i auspiciades per determinats grups polítics que tenien suport a l'estranger?¹³¹ Era una possibilitat real que no s'havia de defugir, i per tant, calia:

*rechazar los simplismos y los triunfalismos, como el que hemos oído tantas veces de que "los trabajadores en amplias asambleas se decidirán por la unidad sindical" y ya está. Porque la voluntad unitaria de los trabajadores y su expresión concreta es y será de una importancia fundamental, pero deberá ir acompañada de la discusión y acuerdo entre las diferentes corrientes sindicales*¹³².

Calia estar alerta, perquè la imatge idíl·lica de milers de treballadors decidint la unitat sindical des de la base potser no era del tot real. S'havia de comptar amb maniobres que vindrien de la patronal, la petita burgesia, les multinacionals i fins i tot de les grans centrals sindicals a nivell mundial¹³³ les quals treballarien per l'aparició de diferents corrents sindicals que afavoririen llurs interessos particulars.

Plana damunt el document de la CONC la idea que darrere els fervents partidaris de la unitat sindical a qualsevol preu, hi havia una anàlisi excessivament simplista que no abordava els problemes que es podien presentar seguint aquesta orientació. Si efectivament s'aconseguia el sindicat unitari, quines característiques havia de tenir? La CONC alerta sobre el perill de constituir un sindicat on diferents corrents sindicals s'apropriïn un espai que defensen aferrissadament tot buscant equilibris i pactes interns

---

¹³⁰ La unitat sindical era un bé primordial per als treballadors que calia salvaguardar. Les lluites dels darrers anys havien demostrat àmpliament que treballar plegats per unes mateixes reivindicacions era la manera d'aconseguir els objectius fixats. El document afirmava que hi havia força elements que afavorien la unitat sindical, que anaven des de la necessitat d'aconseguir el considerable patrimoni sindical que s'havia acumulat al llarg dels anys de sindicalisme obligatori, fins a d'altres qüestions com ara la defensa del treballadors davant l'explotació del sistema capitalista. *La unidad sindical. El congreso sindical*, Comisión Obrera Nacional de Catalunya, gener de 1976, pàg.1: AHCONC, carpeta Comissió Obrera Nacional de Catalunya I CONC 1.

¹³¹ *Con una base de sustentación político-ideológica y unos criterios sindicales que correspondan a lo que son las grandes líneas en otros países europeos, con unos núcleos de militantes y dirigentes por reducidos que pudieran ser ahora, y con una suficiente financiación, se pueden crear y consolidar diferentes sindicatos, la división sindical.* Ibid. És clar que la referència és per a la possibilitat que UGT pogués ressorgir amb força.

¹³² Ibid.

¹³³ S'anomenen la CIOSSL, la CMT i l'FSM. Comissions Obreres advoca per la unitat en la CES, Confederació Europea de Sindicats, que aplegava tots els sindicats del continent europeu. Ibid.

perjudicant greument l'objectiu número u de qualsevol sindicalisme: la defensa dels interessos dels treballadors. D'altra banda, un sindicalisme unitari a qualsevol preu podria acabar imposant uns criteris reformistes de gestió i de corresponsabilització dels interessos capitalistes, cosa que seria fàcil si es decidís construir el sindicat unitari democràtic a partir de l'ocupació del sindicat vertical:

Por mucho que se reformara, desde las jerarquías "evolucionistas" el actual sindicato vertical, nunca éste puede llegar a ser un auténtico sindicato de clase. Aunque se hicieran nuevas elecciones más democráticas. Aunque oficialmente se separara a empresarios y trabajadores. Un sindicato de clase solo puede ser construido por los propios trabajadores, como ellos decidan, y en una situación de plenas libertades políticas y sindicales¹³⁴.

El sindicat unitari era necessari i calia treballar per aconseguir-lo, però Comissions Obreres no podia tirar per la borda tot el treball que havia realitzat fins llavors, renunciant a un protagonisme que havia aconseguit per mèrits propis crear una eina insubstituïble per a la millora de les condicions socials i econòmiques dels treballadors i alhora un instrument imprescindible de lluita contra la dictadura. La declaració de la CONC preparava, de fet, els partidaris del sindicat unitari per convertir Comissions Obreres en un sindicat. No es renunciava a la formació d'un sindicat de classe, ni s'abandonava l'ús dels instruments legals que tan bons resultats havien donat. Segons expressió de José Luis López Bulla, es tractava de combinar la unitat social de les masses amb converses per dalt¹³⁵, és a dir, es tractava de continuar amb el treball dins el sindicat vertical que aconseguia connectar amb milers de treballadors i alhora intentar forjar un sindicat unitari a través de negociacions amb els líders de les formacions sindicals USO i UGT per tal d'aconseguir la unitat sindical.

A partir de la declaració de la CONC de gener de 1976, es dona formalment per acabada la disputa entre partidaris i detractors de la fórmula de crear el sindicat unitari democràtic a partir de l'ocupació del sindicat vertical. Els militants que havien participat de manera entusiasta en la proposta d'Isidor Boix, especialment els del Baix Llobregat, van acceptar resignadament les directrius que van arribar des de la direcció de Comissions Obreres i del PSUC:

---

¹³⁴ *Ibíd.*, pàgs. 3-4. Malgrat aquesta postura inequívocament contrària a transformar el sindicat vertical en l'embrió del sindicat unitari i democràtic, el document de la CONC veu possible la captació d'alguns membres del sindicat vertical que han mostrat posicions favorables als treballadors. El document els qualifica de coneixedors dels rams i dels treballadors i que, amb algunes dosis de demagògia, s'han apropiat a les bases facilitant la solució a algunes qüestions importants. Per això es diu que cal atreure aquests sectors del vertical perquè poden ser necessaris. *Ibíd.*, pàg. 7.

¹³⁵ Conversa amb José Luis López Bulla, el 8 de novembre de 2004.

Quan el Sartorius va venir a Barcelona va posar “los puntos sobre las ies” dient que s’havia d’afiliar perquè estava afiliant la UGT i estava afiliant la USO i nosaltres “en la luna de Valencia”, més o menys era així¹³⁶ (...) Aquí¹³⁷ això es va viure malament, no tant perquè ho imposessin sinó perquè creiem en la intersindical perquè havia sigut tota la nostra història (...) Llavors tot anava molt ràpid, era el moment de la transició i al final es va creure que potser sí que tenien raó¹³⁸.

Vicenç París posa en relleu la decepció que va suposar per a molts haver d’acceptar que la intersindical del Baix Llobregat no acabés sent l’embrió del futur sindicat. El model d’aquesta comarca, de pràctica ocupació del sindicat vertical, havia aconseguit fer arribar la força dels treballadors a uns límits que els treballadors creien pràcticament inexpugnables, posant Comissions Obreres en un segon pla i considerant que ja tenien el futur a les mans:

No podemos entender hoy las CCOO como ayer... ¿Qué es más importante: tener unas estructuras muy bien organizaditas, con unos hombres que se coordinen muy bien, o tener esa riqueza de saber que se está metido en el mismo corazón de la clase obrera? (...) No podemos ceder ni un milímetro de la legalidad conquistada. Porque la batalla a nivel sindical planteada por CCOO significa que si alguien tiene que salir del sindicato no son los obreros, sino los jerarcas verticales¹³⁹.

Aquestes declaracions, fetes en el context de les eleccions de 1975, evidencien que el sindicat vertical era considerat en aquells moments com una cosa pròpia dels treballadors, aconseguida amb el treball i l’esforç col·lectiu. La pràctica ocupació de l’OSE era vista com una fita aconseguida que obtenia un rendiment més gran que unes Comissions Obreres *muy bien organizaditas* i que, a més, podrien considerar-se quasi com una cosa *de ayer*. El líder sindical no es pronuncia respecte si cal

---

¹³⁶ L’informant s’equivoca, perquè Sartorius no argumenta això en cap moment i llavors ningú no parlava d’afiliar, sinó que la qüestió era si s’havia d’acabar amb Comissions Obreres o no, i ningú havia expressat encara la idea que calia transformar-les en un sindicat propi. És una transposició que fa el testimoni perquè més endavant aquest va ser un argument essencial per defensar la creació del sindicat de Comissions Obreres. És interessant, però, veure com en la seva equivocació, el testimoni revela la importància de la trobada de Sartorius a l’editorial Laia de desembre de 1975, i com aquell fet va esdevenir crucial per acabar amb la polèmica.

¹³⁷ Es refereix al Baix Llobregat.

¹³⁸ Vicenç París, treballador del Baix Llobregat. Entrevista el 28 de novembre de 1996.

¹³⁹ Declaracions de Francisco Ruiz Acevedo, líder sindical del Baix Llobregat, recollides en el llibre d’Ignasi Riera i Josep Botella, *El Baix Llobregat. 15 años de luchas obreras*, Ed. Blume, col·lec. Leviatán, sèrie moviment obrer, Barcelona 1976, pàgs 55-56.

transformar el sindicat vertical en un de democràtic i unitari o si, al contrari, calia enderrocar-lo per forjar-ne un de nou¹⁴⁰, però les seves paraules revelen l'esperit que es vivia en aquell moment i que per als jerarques de l'OSE suposava l'allunyament definitiu de la base obrera¹⁴¹. Si alguna cosa va posar de manifest el debat de Comissions Obreres, va ser el desbordament incontenible del sindicat vertical, evidenciant d'aquesta manera el fracàs que aquest havia aconseguit al cap d'anys d'intentar canalitzar els treballadors en benefici del règim. El desbordament es va traduir en la fallida del sindicat vertical que la mateixa OSE qualificava d'enfonsament:

*La gran masa obrera del país, mayoritariamente despolitizada, ajena a las maniobras de las minúsculas organizaciones sindicales revolucionarias, contempla el desmoronamiento y la entrega sin resistencia de una organización que desde fuera ya, para un observador extraño, parecía monolítica e inconvencible*¹⁴².

Superat el debat, calia fer front al repte d'establir l'estratègia adequada per encarar els nous temps. La creixent presència d'altres sindicats, USO i UGT principalment, exigia una clarificació sobre el futur de Comissions Obreres que havia d'anar més enllà de les proclames de la necessitat de posar en marxa el Congrés Unitari Constituent. Paralitzar la iniciativa d'Isidor Boix havia sigut un primer pas per situar-se davant d'aquest repte, però ara calia definir què era Comissions Obreres i quina forma havia de prendre per encarar els temps de canvi que vindrien¹⁴³. La desaparició de Franco

---

¹⁴⁰ Anys després, Francisco Ruiz Acevedo, juntament amb Vicenç Lizano i Antonio García, explica que els vells militants del PSUC, entre d'altres ell mateix, van barrar el pas als qui pretenien *asaltar el Palacio de Invierno (CNS)*, perquè això era totalment irrealitzable i el model del Baix Llobregat no era traslladable a tot el país. En una mirada des de l'actualitat, Ruiz Acevedo considera que: *“Las CCOO eran el motor, la vanguardia organizada de la clase obrera, y sin las reflexiones y análisis de sus componentes el movimiento obrero hubiese quedado bastante desorientado”*. No sembla que aquestes i aquelles paraules estiguin en perfecta sintonia. Francisco Ruiz Acevedo, Antonio García Sánchez i Vicenç Lizano Berges, *El estilo sindical del Baix Llobregat. El sindicalismo...*, pàg. 207.

¹⁴¹ Rodolfo Martín Villa explica en les seves memòries que en l'etapa final del franquisme, els jerarques sindicals tenien la sensació d'estar assetjats. Pere Ysàs, *Disidencia y subversión. La lucha del régimen...*, pàg. 121.

¹⁴² Memoria de Actividades del Sindicato de Industrias Químicas, 1976, a Carme Molinero i Pere Ysàs, *Productores disciplinados y minorías subversivas...*, pàg. 257.

¹⁴³ Des del PSUC es va titllar la postura de Boix d'utòpica i errònia perquè no havia sabut captar les maniobres que des de diferents indrets podien afavorir la divisió sindical. Alhora s'acusà la política de Boix de debilitar Comissions Obreres en un moment decisiu per al futur del moviment obrer. Gregorio López Raimundo, *Cataluña y la ruptura. Informe al pleno del Comité Central del Partit Socialista Unificat de Catalunya*, PSUC, setembre 1976, pàg. 18, a l'AHCONC, fons PSUC V-2B. Des de l'òptica d'avui, José Luis Martín Ramos opina que l'opció del PSUC en contra de crear un sindicat unitari a partir de la Intersindical va ser per qüestions d'ordre polític, debilitant Comissions Obreres, i de pas també al PSUC, i relegant-la a ser una opció més. L'argumentació és que la CNT no existia, llavors, a Catalunya i que la USO estava debatint la possibilitat de tornar a formar part de Comissions Obreres. Sorpren que l'autor no

havia creat expectatives de canvi en el camp polític, però era en el món sindical on eren més reals i tangibles que en altres sectors. El sindicat vertical estava tocat de mort i la conflictivitat anava en augment davant la impotència del règim que, tret de la repressió, ja no tenia armes per fer-li front.

8.2 Comissions Obreres, un sindicat

Mobilitzacions generals

Des de feia temps la decadència biològica del dictador era evident, però va ser en 1975 quan es va fer palesa. El 27 de setembre d'aquell any, el règim va executar tres militants d'ETA i dos del FRAP en un intent de mostrar la fermesa i la duresa del règim, però en realitat deixava al descobert la feblesa d'un sistema al qual només li quedaven els actes d'extrema violència per imposar la seva autoritat. Poc dies després, la imatge viva de la decadència del règim s'encarnava en un afeblit general Franco que sortia al balcó de la plaça d'Oriente a rebre el suport dels incondicionals. Un mes i mig més tard, el 20 de novembre de 1975, Franco moria després d'una llarga i penosa agonia; dos dies després, el 22 de novembre Joan Carles, jurava "*cumplir y hacer cumplir las Leyes Fundamentales del Reino y guardar lealtad a los Principios que informan el Movimiento Nacional*"¹⁴⁴. Un vegada realitzada la presa de possessió, Joan Carles confirmà Carlos Arias Navarro com a president del govern i va concedir un indult¹⁴⁵. El procés de successió havia anat tal com era previst i el règim s'esforçava a mostrar que res no havia canviat i que res no canviaria.

L'aparent tranquil·litat no podia amagar, però, les enormes expectatives que la mort de Franco havia generat. L'oposició política enfortia les plataformes unitàries de lluita contra el règim¹⁴⁶, el moviment obrer havia aconseguit fites impensables poc temps

---

digui ni una paraula sobre la UGT i els seus poderosos aliats. José Luis Martín Ramos, "La transició política a Catalunya, a Pere Ysàs (ed) *La transició a Catalunya i Espanya*, Ed Fundació Doctor Vila d'Abadal, Barcelona, 1997, Pàg. 76.

¹⁴⁴ José Manuel Sabín Rodríguez, *La dictadura franquista (1936-1975). Textos y documentos*. Ed. Akal, Madrid, 1997, pàg. 393.

¹⁴⁵ Decret de 26 de novembre de 1975. De l'indult es van beneficiar els condemnats del procés 1.001. Veg. Capítol 7, apartat 7.3.

¹⁴⁶ El 29 de juliol de 1974 havia nascut a París la Junta Democrática, liderada pel PCE. Un any més tard, el juliol de 1975, va néixer la Plataforma de Convergència Democrática, liderada pel PSOE. Veg. notes 4 i 7, respectivament. El 26 de març de 1976, quatre mesos després de la mort de Franco, es constituïa Coordinación Democrática, que era la fusió de la Junta Democrática i de la Plataforma de Convergència Democrática, popularment coneguda amb el sobrenom de Platajunta. A Catalunya ja hi havia, des de 1971, la instància unitària de l'Assemblea de Catalunya a la qual es va afegir, el 23 de desembre de 1975, el Consell de Forces Polítiques.

abans¹⁴⁷ i la protesta ciutadana s'anava estenent a diferents capes de la societat¹⁴⁸. Tant la societat espanyola com la catalana havien canviat i l'Espanya rural i atemorida del franquisme començava també d'allunyar-se¹⁴⁹.

En aquest context, el moviment obrer i la seva capacitat de convocatòria es convertien en l'esperança d'una oposició que veia arribat el moment de fer un pols definitiu a la dictadura:

De como los trabajadores seamos capaces, en los próximos días, en las próximas semanas, de realizar una amplia ofensiva por nuestras reivindicaciones y nuestra exigencia de libertades, dependerá el avance y realización de la Huelga General de todos los trabajadores y de la Acción Democrática de toda la población que sean capaces de derribar la dictadura y conquistar las libertades, sin recortes ni limitaciones de ningún tipo¹⁵⁰.

La prioritització de Comissions Obreres a preparar les eleccions sindicals de 1975 havia repercutit en la baixada de la conflictivitat d'aquell any¹⁵¹, però una vegada acabat el

---

¹⁴⁷ Veg. apartat 8.1.

¹⁴⁸ L'Església, agrupacions professionals, associacions de veïns... Cada vegada hi havia més sectors de la societat que mostraven la seva disconformitat amb el règim.

¹⁴⁹ El PiB per càpita havia canviat substancialment essent el període entre 1960 i 1975 el període de major creixement. La població que vivia en nuclis menors de 50.000 habitants havia baixat, entre 1950 i 1975, d'un 70% a un 58% i la població dedicada a l'agricultura havia baixat d'un 50% a un 23% en el mateix període. Manuel Redero San Román, "Análisis de los condicionamientos de la transición política en España", a Pere Ysàs (ed) *La transició a Catalunya i Espanya*, Editorial Fundació Doctor Vila d'Abadal, Barcelona, 1997, pàg. 24. Aquests canvis es reflectien també en la producció de béns de consum que havien fet un salt espectacular. Entre 1959 i 1974 s'havia passat d'un producció de 37.763 cotxes a 706.758; de 25.721 televisions a 730.568 de 26.477 frigorífics a 1.042.932 i de 161.131 telèfons a 2.578.769. Holm-Detlev Köhler, *El movimiento sindical en España. Transición democrática. Regionalismo. Modernización económica*, Editorial Fundamentos, colección ciencia, Madrid 1995, pàg. 74. En el cas de la societat catalana, els canvis anaven més enllà de les transformacions econòmiques i socials; tenien a veure, també, amb d'altres aspectes de caràcter cultural i ciutadà i es podia detectar una opinió pública més crítica o escèptica respecte del règim. Borja de Riquer "La societat catalana al final del règim franquista", a Pere Ysàs (ed) *La transició a Catalunya i Espanya*, Editorial Fundació Doctor Vila d'Abadal, Barcelona, 1997, pàg. 52.

¹⁵⁰ *¡Por todos nuestros derechos! ¡Por la libertad! ¡No al continuismo!*, Comisión Obrera Nacional de Catalunya, Barcelona 2 de novembre de 1975, pàg. 2: AHCONC, carpeta Comissió Obrera Nacional de Catalunya I CONC 1. És la crida que la CONC fa de resposta al comunicat conjunt que la Junta Democrática i la Plataforma de Convergencia Democrática emeten amb motiu de l'assumpció dels poders de l'Estat del príncep Joan Carles els moments previs a la mort de Franco. El comunicat de les dues instàncies polítiques –no hi haurà organisme unitari fins a març de 1976- no accepta la figura de Joan Carles per considerar-la continuista respecte a la figura de Franco i perquè qui ha jurat davant les Corts feixistes no pot tenir cap legitimitat. Alhora es reclama el restabliment de les llibertats, l'amnistia i el retorn dels exiliats. La CONC considera aquest comunicat conjunt com un fet d'importància extraordinària que permet pensar que es va arribant a la recta final de la lluita contra el franquisme.

¹⁵¹ Segons dades de l'OSE, en 1975 va haver a la província de Barcelona 169 conflictes amb 116.095 treballadors afectats i amb 2.494.692 hores perdudes que contrastaven amb els 255 conflictes de 1974 que havien afectat 199.448 treballadors i que havien ocasionat 5.588.357

procés electoral es va obrir un nou període que prometia ser intens comptant amb la força sindical que s'havia obtingut en els comicis electorals. La mort de Franco obria un període ple d'expectatives respecte al canvi polític, que des del món sindical es percebia també com un canvi d'oportunitats per a les millores laborals¹⁵².

En aquelles condicions, qualsevol conflicte podia esdevenir l'embrió d'un moviment que desemboqués en la vaga general que havia d'acabar amb la dictadura. Va brindar aquesta oportunitat un conflicte que es va iniciar a la fàbrica Laforsa de Cornellà de Llobregat, l'11 de novembre de 1975. Laforsa de Cornellà era una empresa del ram del metall, combativa i amb una comissió obrera estable que havia aconseguit millorar les condicions dels treballadors¹⁵³. Un error d'un treballador del tren de laminació va ocasionar una avaria i la ira del cap de la secció, que va decidir acomiadar el treballador. La plantilla va reaccionar de manera immediata i l'atur va ser pràcticament total des de l'endemà. L'empresa no va accedir a cap tipus de negociació i va decidir acomiadar els treballadors que estaven en vaga¹⁵⁴. Aquesta resposta de l'empresa sense fissures va reforçar el sentiment d'injustícia que tenien els treballadors i va afavorir la cohesió entre els vaguistes que cada matí es reunien davant de l'empresa. L'experiència en la lluita de la comissió obrera de l'empresa i de la comarca va fer que les accions dels treballadors no quedessin circumscrites només al context de l'empresa sinó que van iniciar una campanya d'informació arreu de la comarca a través dels mitjans que es tenien a l'abast¹⁵⁵. Un mes i mig després d'iniciat el conflicte, els treballadors es van tancar a l'església de Santa Maria de Cornellà en un intent de reclamar l'atenció de les autoritats. La pressió augmentà extraordinàriament al carrer en suport dels tancats, les assemblees se succeïen als locals del sindicat vertical, a pocs metres de l'església on eren tancats els vaguistes, i la vaga es convertia en l'eix de la vida de Cornellà i de la comarca. En una manifestació de suport davant de l'església, un treballador de Soler Almirall de Sant Joan Despí va ser atropellat per una patrulla de la guàrdia urbana que circulava en ziga-zaga per tal d'aterrorir els manifestants. La indignació esclatà i l'endemà començà a registrar-se

---

hores perdudes. Carme Molinero i Pere Ysàs, *Productores disciplinados y minorías subversivas...*, pàg. 105. La crisi econòmica i el temor dels treballadors a perdre posicions segurament afavorien també la baixada en la conflictivitat de 1975. *Ibíd.*, pàg. 81.

¹⁵² Xavier Domènech Sampere, "El problema de la conflictividad bajo el franquismo: saliendo del paradigma", a *Historia social*, núm. 42, 2002 (I), pàgs. 130-137. L'autor considera que la mort de Franco produeix un canvi de paradigma en la contestació social.

¹⁵³ Esteban Cerdán Francés. Entrevista, 3 de febrer de 1997. El testimoni diu que les condicions de treball que en un principi eren molt penoses, havien millorat considerablement. S'havia aconseguit també tenir un dels millors convenis d'empresa de la comarca.

¹⁵⁴ Es va arribar a 150 acomiadats.

¹⁵⁵ Repartiment de fulls volants, manifestos, declaracions a les parròquies de l'entorn, cartes al ministre de Treball, al Governador Civil de Barcelona, al Rei, participació en una festa popular del Congrés de Cultura Catalana. Es va filmar també una pel·lícula sobre la vaga.

aturs a moltes empreses de la comarca. Durant dues setmanes, a partir del 16 de gener de 1976, la comarca va restar en atur amb més de cent-seixanta empreses en vaga. Les concentracions massives de treballadors se succeïen¹⁵⁶ i la Intersindical¹⁵⁷ va convocar una gran marxa al govern civil de Barcelona. El 22 de gener, uns 22.000 treballadors marxaven pacíficament cap a la ciutat quan, a l'alçada del pont d'Esplugues, van ser dispersats per la policia; malgrat això, alguns grups de treballadors van aconseguir l'objectiu d'arribar al govern civil de Barcelona. La xifra de vaguistes es calculava en aquells moments en uns 28.000 treballadors i els empresaris de la comarca, alarmats per la situació, van demanar permís a l'OSE per tancar les empreses i allunyar la pressió dels treballadors de les fàbriques i oficines¹⁵⁸.

Dos dies després de la marxa, el 24 de gener, es van reunir uns 3.000 treballadors en una gran assemblea en el camp de futbol d'Esplugues de Llobregat; i llavors començà a veure's la possibilitat de retirar-se de la vaga i deixar que aquella capacitat de mobilització, mai no vista fins llavors, parlés per si mateixa i, aconseguís en un ambient de major tranquil·litat una sortida per als treballadors de Laforsa. La decisió final es va prendre el 27 de gener en una assemblea comarcal de representants sindicals¹⁵⁹. En aquell moment l'empresa mantenia dotze acomiadats i la postura dels treballadors era determinant: *"¡jo todos o ninguno!"*. La vaga va continuar a Laforsa, però les negociacions avançaven amb dificultat. El 19 de febrer, una comissió de treballadors de l'empresa aconseguia entrevistar-se amb el governador civil i, finalment el 20 de febrer, s'arribà a un acord a la seu barcelonina del sindicat vertical:

Al final hubo un acuerdo en la Vía Laietana. La empresa se negó a reunirse con nosotros. El jurado de empresa estábamos en un departamento, la empresa estaba en otro y el Delegado Provincial hacía de correveidile de despacho en despacho y cada vez que venía con propuestas nosotros le decíamos la misma: ¡despidos ni uno!

Nosotros habíamos discutido, entre militantes comunistas, que en última instancia, en una situación insostenible nosotros no íbamos a permitir que

---

¹⁵⁶ El 19 de gener, hi va haver una concentració d'uns 9.000 treballadors a la plaça de l'Ajuntament de Cornellà, el 20 de gener, 10.000 treballadors marxaven junts en protesta per les sancions que la Siemens havia imposat als treballadors que havien participat en la vaga de solidaritat de Laforsa. *Cuadernos Primero de Mayo*, núm. 2, novembre de 1976.

¹⁵⁷ Formada per representants sindicals escollits per les assemblees dels diferents rams de producció. La Intersindical es converteix, de fet, en la representant sindical de la comarca del Baix Llobregat amb interlocució directa amb la patronal i les autoritats civils.

¹⁵⁸ El permís va ser demanat el dia anterior a la marxa, el 21 de gener de 1976.

¹⁵⁹ L'assemblea va ser molt difícil perquè els representants sindicals dels grups polítics esquerranistes no acceptaven el replegament i van fer molta pressió perquè la vaga no acabés. Van ser els mateixos treballadors de Laforsa els qui van haver d'intervenir per convèncer els reunits i acabar amb la vaga general. Esteban Cerdán Francés. Entrevista, el 3 de febrer de 1997.

*aquello quedara devastado y que en la hipótesis de una dureza extrema, si había que admitir algún despido, se hacía. Se había discutido en círculos muy estrechos y no se tenía en cuenta ni mucho menos a la hora de negociar con en el vertical, no, allí les decíamos: ¡el grito es ese! ¡o todos o ninguno! Así hasta que vino con la propuesta a las cuatro de la mañana o las tres y pico con la retirada de todos los despidos*¹⁶⁰.

La vaga havia durat dos mesos i mig, havia propiciat una vaga general de dues setmanes de durada i havia enfortit de manera decisiva la Intersindical. Aquest organisme, creat pels mateixos treballadors, havia aconseguit un paper insubstituïble que ni el propi règim podia obviar¹⁶¹. La Intersindical era qui portava les mobilitzacions, coordinava les accions, convocava les assemblees, atenta a l'estratègia a seguir. S'havia convertit en la representació del moviment obrer de la comarca del Baix Llobregat deixant un paper marginal al sindicat vertical¹⁶².

La mobilització obrera havia trencat la resistència d'una patronal que es negava a perdre els privilegis gaudits durant tant de temps que ja li semblaven inamovibles,

---

¹⁶⁰ Ibíd. Es van acceptar sis sancions amb sis mesos de suspensió de feina i sou i una sanció de tres mesos de suspensió de feina i sou. Esteban Cerdán parla del "delegado provincial", però segurament es tractava del delegat comarcal de sindicats, Enrique Riverola. El final de la vaga va ser saludat amb una gran festa en un poliesportiu del barri d'Almeda de Cornellà i amb un partit de futbol entre treballadors de Siemens i de Laforsa.

¹⁶¹ La comissió formada pels líders sindicals, Juan Ramos, José Cano, Pere Caldas, Emilio Guerrero i Carles Navales –tot del PSUC- van ser rebuts en plena vaga pel governador civil de Barcelona, el delegat de Treball i el delegat provincial de sindicats. Francisco Ruiz Acevedo, Antonio García Sánchez i Vicenç Lizano Berges, *El estilo sindical del Baix Llobregat...*, pàg. 211. La Intersindical al Baix Llobregat va tenir un paper principal que no només es va circumscriure al camp sindical o laboral sinó que va anar més enllà creant o potenciant el sentiment de comarca en un indret geogràficament dispers i on bona part dels seus habitants procedien de l'emigració: *Nosaltres a la comarca sentíem que manàvem, clar que el governador civil tenia més a veure que nosaltres, però nosaltres ens relacionàvem amb molta gent i hi influïem personalment. Teníem lligams i arrels a tot arreu i jo que venia de Barcelona vaig arribar a tenir sentiment comarcal (...) Jo a Barcelona no tenia el sentiment de pertànyer enlloc però aquí sí que el vaig tenir perquè jo creia que també l'havia creat aquesta comarca, "bueno" la comarca ve de molt enllà, però la veritat és que aquesta comarca després del franquisme no hi havia res estructurat però hi havia l'arrel del moviment obrer (...) En aquesta comarca no hi ha un centre com Sabadell o Terrassa, aquí hi ha vint pobles "desperdigats", però a la gent la consciència de la comarca li va donar el moviment obrer, amb totes les lluites de la Intersindical.* Vicenç París, entrevista el 28 de novembre de 1996.

¹⁶² Veiem el paper que el delegat comarcal de l'OSE feia en la negociació entre empresaris i treballadors de Laforsa, "de correveidile". El mateix delegat, esforçant-se per tenir alguna representativitat, va anar a proposar als treballadors tancats a Santa Maria de demanar una entrevista al rei per tal de mediar en el conflicte. Els treballadors hi van estar d'acord, sempre que ells mateixos en fossin interlocutors. Evidentment, aquesta proposta no va ser acceptada pel delegat. El paper de l'OSE va quedar definitivament desprestigiats en boca del president de la Unió d'Empresaris del Metall de Cornellà i del vocal del Baix Llobregat en el Consell Provincial d'Empresaris quan afirmaven que: *"El sindicato actual no sirve para nada. Estamos de acuerdo con los obreros: hace falta un sindicato empresarial y uno de obreros, separados, que puedan pactar. Debe haber dos sindicatos separados y preparados, que sepan lo que pueden pedir y conceder y en conexión con la cúspide económica y política". Cuadernos Primero de Mayo, núm. 2, novembre 1976, pàgs. 9-15.*

havia deixat reduït a la mínima expressió l'enorme aparell burocràtic de l'OSE i, sobretot, havia fet visible el moviment obrer, deixant constància que sense aquest no era possible un canvi al país¹⁶³. És reveladora la frase que un treballador de Laforsa diu amb relació a l'acord final que hi va haver entre els treballadors i els empresaris d'aquesta empresa: *"Bueno, dicen que la llegada del rey por aquí, también supuso la obligación de negociar"*¹⁶⁴. Els reis d'Espanya havien vingut en visita oficial a Catalunya i fora de programa havien visitat Cornellà de Llobregat on van rebre els alcaldes de la comarca. *La Vanguardia* explicava així aquella visita:

*La visita a Cornellá, zona de máxima conflictividad laboral en que tantos problemas e inquietudes se han acumulado a lo largo de los años, resultó un signo ejemplar de esta actitud que ha mostrado el Rey de acudir directamente al encuentro de la Cataluña real, sin temor a los problemas*¹⁶⁵.

El gest dels reis era una mostra clara que sense reconeixement explícit de l'existència i importància del moviment obrer no podia efectuar-se ni cap reforma ni cap canvi del sistema polític i, de fet, reinterpretant la frase del treballador de Laforsa, qui havia aconseguit l'interès de la monarquia per Cornellà era la mobilització obrera, que havia acabat imposant la negociació¹⁶⁶.

Mentre el focus del Baix Llobregat s'apagava, se n'encenia una altre a Sabadell. En aquesta ciutat hi havia una activitat important de la ciutadania que feia temps que es mobilitzava per fer fora l'alcalde Burrull, que s'havia destacat contra els interessos dels sabadellencs¹⁶⁷. El moviment va confluïr amb una protesta de l'ensenyament que va ser durament reprimida. Els dies 12 i 13 de febrer, mestres, pares i criatures havien

---

¹⁶³ Enmig de la vaga general, dos ajuntaments, el del Prat de Llobregat i el de Sant Joan Despí, es van pronunciar a favor dels vaguistes demanant noves vies de negociació sindical. *Cuadernos Primero de Mayo*, núm. 2, novembre de 1976. És significatiu que fins alguns ajuntaments es veiessin obligats a manifestar-se sobre la vaga.

¹⁶⁴ Esteban Cerdán Francés. Entrevista el 3 de febrer de 1997.

¹⁶⁵ Article recollit a l'apartat "Hemeroteca Cornellá 76" de *Cornellá*, núm. 17, gener-febrer de 1976.

¹⁶⁶ El preàmbul de l'acord entre empresaris i treballadors deia: *"atendiendo la empresa la reiterada solicitud de la Organización Sindical, a través de la constante mediación en el conflicto y con motivo de la visita a Barcelona de Su Majestad D. Juan Carlos I, y acogiendo las exhortaciones a la concordia reiteradamente expresadas, ofrece la reconsideración del problema laboral de la empresa"*. Document cedit per Esteban Cerdán Francés.

¹⁶⁷ Catorze associacions de veïns i centres culturals de Sabadell van portar, el 30 de desembre de 1975, una carta al ple de l'Ajuntament de Sabadell en que demanaven la dimissió de l'alcalde. La reunió va ser molt tensa, ja que hi havia membres de l'extrema dreta que donaven suport a l'alcalde. Andreu Castells, *El franquisme i l'oposició sabadellenca 1939-1976*, Edicions Riuort, Sabadell, 1983, pàgs. 29.56-29.63. Per a aquesta conflicte s'ha seguit també Xavier Domènech Sampere, *Quan el carrer va deixar de ser seu. Moviment obrer, societat civil i canvi polític (1966-1976)*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona 2002, pàgs. 214-299.

sortit al carrer a demanar millores en el sector i aquest últim dia la policia va actuar contundentment, de manera que fins i tot va ferir alguns nens. La indignació provocada va possibilitar que es convoqués una vaga ciutadana per al dia 19 d'aquell mes. El dia 17 hi havia vaga a la construcció i per al dia 19 hi havia convocada una vaga pel sector de la llana que van confluïr en la protesta ciutadana. El dia 19 hi va haver un atur molt important i en la manifestació subsegüent va tornar a haver-hi nens ferits, un treballador d'Unidad Hermética va resultar ferit de gravetat un professor de l'acadèmia FIAC que mirava els fets des d'una finestra, va rebre un impacte que li va ocasionar la mort uns dies després. La reacció va ser immediata: l'endemà mateix un grup d'empreses, entre les quals hi havia la important Unidad Hermética, van fer vaga en protesta pels fets. En el decurs del conflicte s'havien produït detencions i això augmentava encara més la indignació de la ciutadania. El dilluns 23, la vaga s'havia estès a d'altres indrets de la comarca i la comissió Interramos¹⁶⁸ havia pres la coordinació del moviment. Els comerços, les empreses, els serveis, tothom havia tancat, amb què la vaga havia anat més enllà d'una estricta vaga obrera. La *comissió interramos* negociava amb el governador civil l'alliberament dels detinguts, aparcant les qüestions més directament polítiques, com la dimissió de l'alcalde de Sabadell, l'amnistia i les llibertats democràtiques, perquè s'entenia que aquestes no es podien aconseguir en un context local. Les assemblees massives se succeïen i el dijous 26 de febrer les pistes d'atletisme eren plenes esperant el resultat de les negociacions de la comissió amb les autoritats civils que es feien a l'Ajuntament de Sabadell¹⁶⁹. La comissió negociadora va aconseguir que es pagués la fiança de tots els detinguts i que vuit d'ells fossin alliberats immediament amb la promesa que el tres restants serien alliberats a les poques hores. Vista la resolució de la reivindicació més immediata es va decidir desconvocar la vaga¹⁷⁰.

---

¹⁶⁸ Una comissió que, a partir dels representants sindicals, agrupava els diferents rams de la producció. Era formada per dinou persones, nou de les quals, eren representants de Comissions Obreres, una d'USO i una d'UGT, la resta eren pròxims a Comissions Obreres o a la jerarquia sindical de l'OSE. Més endavant, i al fil del esdeveniments, el representant de l'OSE i de la UGT van abandonar la comissió. Xavier Domènech, *Quan el carrer va deixar de ser seu...*, pàg. 279. Curiosament, la vaga s'havia iniciat impulsada per l'Assemblea Democràtica, de Sabadell que amb la convocatòria recollia el malestar de la ciutat.

¹⁶⁹ Les primeres assemblees s'havien fet al camp de futbol, però en veure després que cada vegada hi havia més gent es va anar a les pistes d'atletisme. Allí es va decidir que no se'n marxaria fins que els detinguts no fossin alliberats. Es van produir intervencions emotives com la d'alguns vells republicans que galvanitzaven els allí reunits i es van rebre adhesions, com ara la de la família de l'alcalde de Sabadell de l'època de la República. Aquests elements feien d'aquell acte una representació col·lectiva de la societat civil antifranquista, que emergia dels llargs anys de silenci i de por. Xavier Domènech, *Quan el carrer va deixar de ser seu...*, pàgs. 288-289.

¹⁷⁰ La vaga va ser desconvocada per Antoni Farrés, recollint l'acord de l'Assemblea Democràtica de Sabadell i de la *Comission Interramos*.

La vaga de Sabadell havia resultat exemplar: hi havia participat tota la ciutadania, la qual conflüïa en una mateixa acció des de diferents sectors que treballaven per uns objectius similars; significativament, era portaveu del moviment una comissió sorgida del moviment obrer. Una vegada més, en un altre indret de Catalunya es posava a prova la capacitat d'aquest moviment per crear les accions i el moviment necessari per posar en perill la continuïtat d'un règim ara sense la seva figura emblemàtica. A Sabadell, l'èxit de l'acció es va veure culminada pel fet que l'alcalde Burrull no va tornar a l'alcaldia. L'Ajuntament va entrar, llavors, en un període d'interinitat que va durar fins a les eleccions locals de 1979¹⁷¹.

La renovació dels convenis era una oportunitat que podia procurar noves mobilitzacions, en espurnes que oportunament podrien tal volta desencadenar l'acció general definitiva. El primer a negociar-se va ser el conveni de la construcció, que va assolir una mobilització mai no vista en anteriors ocasions. Es va convocar una vaga des d'una comissió formada per vint-i-tres representants sindicals, que va obtenir un ressò immediat¹⁷². La mobilització va imposar-se d'obra en obra a través d'assemblees en les quals s'elegien nous delegats sindicals¹⁷³; aquests tenien capacitat de forjar una organització paral·lela al sindicat vertical, que va aconseguir tres setmanes de vaga amb la participació d'uns 130.000 treballadors. El conveni va assolir millores econòmiques i socials¹⁷⁴ i va suposar alhora un revulsiu, un mirall on altres sectors es podien mirar¹⁷⁵.

De manera similar va resultar el conveni provincial del metall, que va obtenir una mobilització sense precedents al Vallès Occidental. Sabadell tornava a ser, el mes de setembre, protagonista d'una gran mobilització, però ara l'acció tenia un caràcter més marcadament obrer¹⁷⁶. El metall va estar set dies en vaga i produí una mobilització

---

¹⁷¹ L'alcalde va demanar excedència i ja no tornà. Les reivindicacions de caràcter polític s'havien deixat de banda, però, a Sabadell es pot considerar que aquella mobilització va aconseguir el trencament polític a nivel local. Xavier Domènech, *Quan el carrer va deixar de ser seu...*, pàg. 297. El primer alcalde democràtic de Sabadell va ser Antoni Farrés, elegit l'any 1979 en les llistes del PSUC.

¹⁷² Els membres de la comissió eren membres de Comissions Obreres i dinou pertanyien al PSUC. Jaume Valls, treballador de la construcció. Entrevista, el 7 i el 14 d'abril de 1997.

¹⁷³ Es va imposar l'estratègia de les organitzacions radicals que feien dimitir els representants sindicals legals per imposar els escollits en assemblea, i en la majoria dels casos, els nous delegats eren els mateixos representants sindicals. *Ibíd.*

¹⁷⁴ El conveni va aconseguir un quaranta per cent d'augment lineal i, entre d'altres aspectes, es va aconseguir que es pagués el desgast de les eines i de la roba, i també percebre indemnitzacions en cas d'accident. Jaume Valls, treballador de la construcció. Entrevista, el 7 i el 14 d'abril de 1997.

¹⁷⁵ Carmen Ortega, treballadora del tèxtil de Mataró, diu que la vaga de la construcció va ser un punt de referència molt important per aconseguir la mobilització en la negociació del seu propi conveni. Entrevista, el 15 de febrer de 1999.

¹⁷⁶ Tot i que en la negociació es demanaven, a més dels augments salarials de rigor, les llibertats democràtiques i l'amnistia. "El metal: conciencia y unidad", a *Can Oriach*, núm. 94, setembre 1976, pàgs. 2-4.

importantíssima que alguns van recordar com si fossin els fets del mes de febrer¹⁷⁷. La participació massiva de treballadors produïa un efecte multiplicador que engrescava el qui, de manera més tímida i prudent, es mantenien a l'expectativa. Sortir al carrer, manifestar públicament la força dels treballadors generava confiança i aconseguia augmentar de manera espectacular la participació:

Yo estaba muy preocupada porque dijimos de hacer la huelga pero no querían salir a la calle, querían quedarse dentro (...) y entonces pensé que si venía el piquete, era más fácil y llamé a gente de Comisiones y les dije que queríamos parar pero que la gente no quería salir a la calle. Desde la ventana de la oficina veíamos que por el puente de Santa Perpètua venía un montón de gente con las batas y los monos del trabajo informando empresa por empresa y vinieron aquí. Tocaron a la puerta metálica y abrió el jefe y les dijo que aquello era privado y que la gente no quería salir, yo entonces dije: ¡Yo salgo! Y dimos un paso para delante dos o tres y después, detrás de nosotros, todos. Nos fuimos y nos sumamos a la culebra del metal parando empresas, que por cierto llovía mucho, llovía a cántaros¹⁷⁸.

Les mobilitzacions generals anaven estenent la idea que junts es podien aconseguir objectius, trencaven barreres mentals i pors atàviques que impediien expressar opinions o que aquestes es traduïssin en fets. Les mobilitzacions de 1976 significaven l'explosió del que de mica en mica s'havia creat: la sortida a la superfície d'un moviment obrer renovat després de la desfeta de la guerra civil:

Quando yo entré en esta empresa no se podía hablar de nada y, ¡madre mía!, ¡que hayamos llegado a parar, por una cosa que no nos afecta directamente!, que no era del sector químico, que no era un convenio tuyo, que no era una reivindicación de salario, sino en solidaridad con el metal¹⁷⁹. Y en la de la enseñanza, la de febrero, fuimos a las pistas, todo el mundo estaba allí sentado con bocadillos¹⁸⁰ (...) Íbamos porque decíamos ¿va a

---

¹⁷⁷ En efecte, és significatiu que algunes treballadores entrevistades tendeixin a confondre ambdós moviments.

¹⁷⁸ Encarna Ramírez, treballadora del sector del metall de Santa Perpètua de Mogoda. Entrevista, el 6 d'abril de 1998. Altres testimonis expliquen situacions similars on l'actitud decidida d'alguns companys feia desaparèixer la prevenció dels que estaven a l'expectativa.

¹⁷⁹ Es refereix a l'aturada que hi va haver a l'empresa en solidaridat amb el conveni provincial del metall de setembre de 1976.

¹⁸⁰ Es refereix a la vaga general de Sabadell de febrer de 1976.

estar todo el mundo parado y nosotros trabajando? ¡No! Y esas dos huelgas si que las hicimos, sí¹⁸¹.

La mort de Franco era la línia que separava una època d'una altra, era el símbol que permetia alliberar-se i deixar enrere l'autocontenció:

Com que jo encapçalava la convocatòria, la Guàrdia Civil em va venir a buscar a mi¹⁸². Llavors treballava per la Huarte y Compañía en un edifici del Sepu de l'Hospitalet. La Guàrdia Civil va anar a buscar-me al "tajo" i va venir l'encarregat i em va dir: l'arquitecte té entretinguts allí a la parella de la guàrdia civil que t'ha vingut a buscar, es veu que estàs en una llista i et detindran, et vénen a buscar. Si et vols escapar passa per aquí i jo no t'he trobat. Això m'ho ha dit l'arquitecte que t'ho digui i saps què! com que ja ha mort Franco, aquesta gent ja no poden mossegar gaire¹⁸³.

En aquella vaga, amb la possible detenció del líder sindical, la idea que s'hi jugava alguna cosa més que un augment salarial era present en els treballadors que estaven en vaga. Per aquesta raó, Jaume Valls, a qui la policia buscava pel fet d'encapçalar la convocatòria de vaga, no es va escapar, sinó que va optar per presentar-se a la caserna de la guàrdia civil, però no ho va fer sol. Valls hi acudí aquella tarda acompanyat de centenars de treballadors que es van mobilitzar per demanar la llibertat del detingut. Van escampar la protesta arreu de la ciutat i l'alcalde de l'Hospitalet va haver d'intercedir per l'alliberament del líder sindical de la construcció que era, a més a més, un conegut militant del PSUC de la ciutat.

Aquesta situació tenia similituds amb les mobilitzacions del Baix Llobregat i de Sabadell: els poders públics es veien obligats a moderar la seva postura, els treballadors ocupaven el carrer i utilitzaven per reunir-se espais públics com ara camps de futbol i poliesportius. Semblava que res no podia aturar la força d'un moviment obrer cada vegada més actiu i amb més capacitat d'imposar la seva presència. Havia calgut un punt de referència, un element simbòlic, perquè tot allò que el moviment obrer havia anat construint es fes present de manera inevitable. Ara bé, malgrat la importància i l'extensió de les mobilitzacions obreres¹⁸⁴, aquestes encara no havien

---

¹⁸¹ Mª Carmen Gámez, treballadora del sector de químiques de Polinyà. Entrevista, el 30 de novembre de 1998.

¹⁸² El testimoni parla de la vaga de la construcció de 1976. Jaume Valls encapçalava les vint-i-tres signatures de la convocatòria d'aquella vaga.

¹⁸³ Jaume Valls. Entrevista, 7 i 14 d'abril de 1997.

¹⁸⁴ A més de les aquí esmentades, en 1976 es van produir mobilitzacions importants en empreses com Roca, Motor Ibèrica, Harry Walker, SEAT i Telefónica; en el sectors de la banca, del tèxtil i en una ciutat com Terrassa, que el mes de març va protagonitzar una vaga general.

tingut la capacitat suficient de generar un moviment amb prou potència per produir l'acció esperada¹⁸⁵. Calia reconduir les mobilitzacions, canalitzar tota aquella força i menar-la, coordinadament amb altres sectors de la ciutadania a assolir la fi de la dictadura.

L'Assemblea de Barcelona

La situació política era delicada, el govern presidit per Carlos Arias Navarro pretenia mantenir les essències del règim franquista i donar alhora un missatge de sintonia amb el món laboral o al menys salvar l'OSE del naufragi que ja era gairebé inevitable. La repressió, característica principal del règim, feia acte de presència en la massacre de Vitòria en la qual van ser assassinats cinc treballadors en desallotjar una assemblea feta en una església¹⁸⁶; en aquell context, era impossible prendre's seriosament la nova llei de relacions laborals que el govern va publicar un mes després¹⁸⁷. La llei establí la jornada de 44 hores setmanals i 21 dies de vacances¹⁸⁸; l'article 35 preveia la readmissió dels treballadors en cas d'acomiadament improcedent. Amb això es pretenia posar al dia el sindicalisme, però, de fet, només aconseguia convertir-se en el testament laboral del franquisme¹⁸⁹. El mateix govern va encarregar al ministre de Relacions Sindicals, Rodolfo Martín Villa, una reforma sindical que pogués salvar *in extremis* la moribunda OSE. Aquest va presentar un text on es reconeixia la llibertat sindical amb la pretensió, però, de mantenir alhora el sindicat vertical com la central única de treballadors¹⁹⁰. Independentment de la viabilitat de la reforma, el decret no arribà a discutir-se perquè els esdeveniments es van precipitar i el president del

---

Fora de Catalunya cal ressenyar els conflictes del metro i de Correus de Madrid, els conflictes de les empreses Chrysler i Standard ITT o de la Fasa Renault de Valladolid, que van afectar milers de treballadors. Cal destacar també el conflicte del mes de març de Forjas Alavesas, que va acabar amb cinc treballadors assassinats per la policia. El conflicte de Vitòria va desencadenar una mobilització generalitzada a tot el País Basc i Navarra.

¹⁸⁵ Balfour subratlla aquesta idea dient que el gran problema de la transició és la debilitat del moviment obrer que no es capaç de generalitzar els conflictes. Segons el seu punt de vista, els treballadors s'aferran a aconseguir millores laborals i es deslliguen de les qüestions més directament polítiques. Sebastian Balfour, *La dictadura, los trabajadores y la ciudad*, Edicions Alfons el Magnànim, Generalitat Valenciana i Diputació Provincial de València, València, 1994, pàgs. 237-245. Com hem vist, aquesta idea cal precisar-la, car si és veritat que els treballadors es mobilitzaven fonamentalment pels seus convenis o pels conflictes en les empreses, també és veritat que cada vegada es mostraven més intransigents en matèria de drets sindicals i democràtics, tot exigint la llibertat dels detinguts amb força i sense vacil·lacions.

¹⁸⁶ Veg. nota 184.

¹⁸⁷ El 8 d'abril de 1976.

¹⁸⁸ Antonio Rivera, "El sindicalismo español: de la dictadura a la transición", a Rafael Aracil i Antoni Segura (eds.), *Memòria de la Transició a Espanya i a Catalunya*, Edicions Universitat de Barcelona, Barcelona, 2001, pàgs. 20-21.

¹⁸⁹ Álvaro Soto, *La transición a la democracia. España 1975-1982*. Alianza Editorial, col·lec. Historia y Geografía, Madrid, 1998, pàg. 138.

¹⁹⁰ Álvaro Soto, *La transición a la democracia...*, pàgs. 143-44.

govern, Carlos Arias Navarro, va ser rellevat del càrrec per Adolfo Suárez el mes de juliol de 1976. La proposta de reforma d'abril del govern Arias Navarro va ser rebutjada per Comissions Obreres, que va denunciar les maniobres del règim per continuar amb la dictadura i alhora va denunciar la imposició dels laude¹⁹¹ com un mitjà de frenar les mobilitzacions i la repressió com l'única arma que el govern posseïa per aturar els treballadors¹⁹².

Per Comissions Obreres, la situació començava a ser preocupant. La UGT havia reaparegut amb força i el mes d'abril havia pogut celebrar a Madrid, amb un règim de tolerància inusitat, el seu XXX Congrés¹⁹³. Un mes després, Comissions Obreres, UGT i USO¹⁹⁴ van signar un acord d'actuació conjunta, però Comissions Obreres proposava d'anar més enllà demanant una unitat més profunda que la dictada per les circumstàncies. La Comissió Obrera Nacional de Catalunya creia que havia arribat l'hora de l'ofensiva final contra la dictadura¹⁹⁵; i plantejava també la necessitat immediata d'arribar a un acord per impulsar la ruptura política i sindical que passava necessàriament per la unió sindical:

Todos estos puntos¹⁹⁶, susceptibles de ser incorporados a una estrategia de ruptura sindical unitaria, deben ser el centro de las preocupaciones del conjunto de los trabajadores. En este sentido las CCOO valoran positivamente los logros, en Catalunya y el resto del Estado, de la unidad obrera en la acción: a nivel de masas y de movimientos y organizaciones sindicales. Consideramos llegado el momento de poner las bases firmes para articular la unidad sindical en un plano superior¹⁹⁷.

---

¹⁹¹ Acords sindicals imposats pel govern i de compliment obligat.

¹⁹² *Declaración de la Comisión Obrera Nacional de Catalunya*, La Comisión Obrera Nacional de Catalunya, maig 1976, pàgs. 2-4: AHCONC, Comissió Obrera Nacional de Catalunya I CONC 1.

¹⁹³ La intenció del govern en tolerar el congrés de la UGT a Madrid era d'afavorir la divisió sindical i evitar un moviment unitari poderós sota l'hegemonia de Comissions Obreres. D'altra banda, cal ressenyar que la fundació Friedrich Ebert, amb connexions amb la socialdemocràcia alemanya, s'havia instal·lat a Madrid en 1975 amb l'objectiu de donar suport polític i financer al PSOE i la UGT.

¹⁹⁴ A Catalunya s'hi va afegir el SOC.

¹⁹⁵ L'ofensiva inclouïa unes reivindicacions mínimes: ofensiva contra l'atur forçós que afectava sobretot els joves, setmana laboral de 40 h., jubilació als 60 anys i escolarització fins als 16 anys, lluita contra la carestia de la vida, descongelació salarial. A les reivindicacions de caràcter econòmic i social, se n'afegien d'altres de caràcter polític: readmissió dels acomiadats i represaliats, contra la política reformista del govern, contra el congrés del sindicat vertical, en favor de les llibertats sindicals i l'amnistia. *Declaración de la Comisión Obrera Nacional de Catalunya*, pàgs. 2-4.

¹⁹⁶ Veg. nota anterior.

¹⁹⁷ *Declaración de la Comisión Obrera Nacional de Catalunya...*, pàg. 4.

Aquest interès de Comissions Obreres no era del tot compartit per la resta de centrals sindicals que, en la redacció del manifest sindical conjunt, van preferir una declaració d'intencions vaga i imprecisa:

Proclamem que la unitat sindical en la llibertat¹⁹⁸ és una aspiració unànime del moviment obrer i proclamem la voluntat d'avançar cap aquesta unitat ja des d'ara. Una unitat que no haurà de ser imposada com fins ara als treballadors, sinó volguda i expressada lliurement en el marc de l'exercici de la llibertat. Saludem des d'aquí tots els esforços fets des d'ara de cara a la unitat d'acció sindical sorgits de la base a diferents rams i localitats i la creació de tota mena d'instàncies unitàries de base¹⁹⁹.

Tancant el manifest es reiterava la intenció de les centrals sindicals de treballar per la unitat sindical, però en aquesta ocasió es definia més clarament cap a on s'orientava la unitat proclamada:

En nom de les organitzacions sindicals que representem afirmem la nostra voluntat d'intentar establir a Catalunya una coordinació de les nostres accions que afavoreixi les lluites ulteriors de la classe obrera i la conquesta de les llibertats sindicals i polítiques²⁰⁰.

Notem que el compromís està a "intentar establir" una coordinació i, que, doncs, no hi ha en el manifest un compromís ferm i decidit cap a la unitat sindical. S'estableix, i encara d'una manera imprecisa, la coordinació en les accions que s'hauran d'impulsar per aconseguir les llibertats. En cap moment no es parla d'unitat orgànica o de la necessitat d'encaminar-s'hi; queda clar que, a maig de 1976, no hi havia voluntat decidida de confluïr en una central sindical única de treballadors. Al contrari, les forces sindicals minoritàries o testimonials a Catalunya aspiraven a tenir un espai sindical propi en el futur²⁰¹.

La situació era contemplada amb preocupació des de Comissions Obreres i cada vegada eren més les veus que opinaven que el camí era convertir el moviment de Comissions Obreres en un sindicat per no perdre la força aconseguida amb la lluita de

---

¹⁹⁸ Amb majúscules.

¹⁹⁹ Punt número cinc del *Manifest Sindical de Catalunya*, s/d, pàg. 1: AHCONC, carpeta Comissió Obrera Nacional de Catalunya, I CONC 1.

²⁰⁰ *Ibíd.*, pàg. 2. És el punt núm. 13 i últim del manifest sindical.

²⁰¹ El manifest sindical era signat per dos representants de Comissions Obreres (Francesc Frutos i Josep Mª Rodríguez Rovira), dos de la Unió General de Treballadors (Josep Valentín Antón i Lluís Fuertes), dos per la Unió Sindical Obrera (Albert Espuñez i Francesc Giménez), dos per Solidaritat d'Obrers de Catalunya (Xavier Casassas i Montserrat Torra) i el president de la UTT de vidre i ceràmica de Cornellà (Carles Navales).

tants anys. El mateix mes en què se signava l'acord, es feia pública una declaració de la Comissió Obrera Nacional de Catalunya on es mostrava una certa inquietud per la situació de Comissions Obreres. La CONC hi deixava constància de la velocitat a què els esdeveniments se succeïen. A Madrid s'havia realitzat el XXX Congrés de la UGT amb una normalitat sorprenent i els diversos sindicats, que fins ara tenien una presència poc més que nominal, repartien carnets d'afiliació. Què s'havia de fer davant d'això? Calia proclamar que Comissions Obreres treballava només de cara a l'organització d'una central sindical unitària i única?²⁰²

La situació a CCOO no era fàcil. La trajectòria de Comissions, treballant pràcticament en solitari des de la dècada anterior, feia que a l'interior del moviment hagués arrelat un sentiment unitari que amb el temps s'havia convertit gairebé en un tret identitari. Calia convèncer la militància que el millor per al moviment obrer era acceptar la realitat i aprofitar el potencial de Comissions per articular un sindicat potent que recollís l'experiència que havia acumulat a través dels anys en què s'havia forjat. Ja els primers mesos de 1976 s'havia arribat a la conclusió que dilatar el procés podia perjudicar Comissions Obreres en favor d'altres que sens dubte aprofitarien els avantatges que interessadament els oferia el règim²⁰³.

Com s'havia d'articular, doncs, l'estratègia per fer front a les possibles dificultats que trobarien les Comissions Obreres per fundar un sindicat obrer? Aquesta situació es va resoldre, en un primer moment, intentant un delicat equilibri entre mantenir les expectatives de construcció d'un sindicat unitari sense descuidar l'enfortiment de les estructures de Comissions Obreres. D'una banda, s'apostà per impulsar organismes unitaris de base a les empreses que es podrien convertir en l'embrió d'una nova organització sindical unitària, però, de l'altra banda es feu ressaltar que era del tot necessari l'enfortiment orgànic dels nivells de Comissions Obreres:

Porque no correspondería a la realidad de los hechos el dejar de fortalecer Comisiones por el hecho de la existencia de un organismo unitario, cuando algunas organizaciones, y a pesar de la existencia de este organismo, repartían carnets de afiliado a todo aquel que quiere cogerlo²⁰⁴.

---

²⁰² *El fortalecimiento de Comisiones Obreras*, Comisión Obrera Nacional de Catalunya, maig 1976, pàgs 1 i 2: AHCONC, carpeta Comissió Obrera Nacional de Catalunya I CONC 1.

²⁰³ Cal dir, però, que aquesta no era una postura unànime a l'interior de Comissions Obreres. Militants de partits polítics com l'LCR, l'MCE, BR o el PTE no aprovaven aquesta estratègia. Cal comptar també amb els militants del PSUC que s'havien mostrat partidaris de transformar el sindicat vertical en el sindicat democràtic unitari dels treballadors. És significatiu que, en l'acord entre UGT, SOC, CCOO i USO de maig de 1976, figuri entre els signants Carles Navales, militant de CCOO i del PSUC del Baix Llobregat en qualitat de president de la UTT de vidre i ceràmica de Cornellà. Veg. nota 201.

²⁰⁴ *El fortalecimiento de Comisiones Obreras...*, pàgs. 1-2.

Perquè aquesta actitud pragmàtica no creés excessiva inquietud a l'interior de l'organització, es posava l'accent en la necessitat de les estructures de Comissions Obreres de cara als objectius essencials:

Fortalecer al máximo la estructura de Comisiones Obreras es pues un objetivo inaplazable para dar un mayor impulso a la lucha reivindicativa, para avanzar hacia la realización de acciones generales, para la lucha por conquistar las libertades²⁰⁵.

D'aquesta manera, sense abandonar la idea del sindicat unitari i alhora sense descuidar l'estructura de les Comissions, s'obviava la idea de la construcció d'un sindicat propi, cosa que per molts era ja un fet irreversible. Aquesta postura creava dificultats que s'havien de resoldre amb una cura extraordinària per no trencar l'equilibri en favor d'una estratègia o d'una altra. Les dificultats es revelen quan, en el procés de redacció del document de què parlem²⁰⁶, es mesuren amb exactitud les paraules que s'hi han d'incloure. En dues variants o esborranys del mateix document, apareix un paràgraf que després és ratllat o figura amb un "no" amb majúscules i admiracions al marge²⁰⁷. El paràgraf ratllat fa així:

Y en último caso²⁰⁸, construiríamos nuestro sindicato que, lógicamente, procuraríamos que fuera el que consiguiera un mayor apoyo de la clase obrera²⁰⁹.

Hem vist més amunt com membres destacats de Comissions Obreres havien mostrat dubtes en veu alta sobre la possibilitat que el procés unitari acabés sent una realitat. Havien advertit de la possibilitat que, en el canvi de conjuntura política o situació de llibertats democràtiques, s'acabés afavorint grups sindicals que no haguessin estat presents en les lluites obreres dels últims temps²¹⁰. Líders reconeguts, com ara José Luis López Bulla, apostaven per la construcció d'un sindicat propi, però mantenien

---

²⁰⁵ *Ibíd.*

²⁰⁶ *Ibíd.*

²⁰⁷ Ambdós documents es troben a la mateixa carpeta de l'AHCONC i són dues versions del mateix document amb alguna petita diferència, amb la qual cosa s'entén que són esborranys que la CONC posava en circulació entre els seus membres abans de donar-lo per definitiu.

²⁰⁸ S'entén, després de fer tots els esforços per fer un sindicat unitari i si aquest no reeixís.

²⁰⁹ *El fortalecimiento de Comisiones Obreras...*, pàg. 2.

²¹⁰ Josep Mª Rodríguez Rovira i Nicolás Sartorius. Veg. notes 112 i 122, respectivament.

públicament una postura equidistant respecte a l'espai de temps necessari per poder transformar paulatinament les mentalitats i la disposició de la militància de base²¹¹.

Dins aquesta línia d'actuació, es va plantejar la necessitat d'una assemblea general de Comissions Obreres en què es pogués debatre el moment polític present i posar-se d'acord en l'estratègia a seguir. L'assemblea era prevista per als dies 27, 28 i 29 de juny a la Ciudad de los Muchachos de Madrid, trobada que el ministre de la Governació, Manuel Fraga Iribarne, va prohibir. Es va salvar l'escull traslladant l'acte a l'11 de juliol a l'Hospitalet de Llobregat, i el que havien de ser tres dies d'intensos debats es va convertir en una jornada comprimida en deu hores. Ni l'espai ni el temps no eren adequats per fer una reflexió serena, però les circumstàncies de l'època no permetien res més²¹²:

El local, minúsculo y oscuro, difícilmente soportó sin reventar la presencia y el entusiasmo de los seis centenares largos de delegados -con una media de edad entre veinticinco y treinta y cinco años- llegados de todas las regiones y nacionalidades del Estado. El calor, asfixiante, obligó desde el comienzo a numerosos delegados a despojarse de camisas y otras prendas accesorias, y unido a los dos potentes focos situados frente al escenario en que se hallaba la mesa presidencial, creó a veces un clima de galería de mina, de sala de fundición. El sudor, las voces enronquecidas por la sed y el murmullo colectivo, las pancartas alusivas a Comisiones Obreras y a luchas concretas del momento, como la de "Motor Ibérica", contribuyeron a recrear para muchos en este momento de transición histórica, el espíritu genuino, fundacional de Comisiones Obreras... debates y votaciones incluidos²¹³.

---

²¹¹ José Luis López Bulla admet avui que la postura favorable a la construcció d'un sindicat propi es remuntava a un període anterior però proper a les eleccions sindicals de 1975. Conversa amb José Luis López Bulla, el 8 de novembre de 2004. El fet que el mes de maig de 1976 apareguessin dos documents de la CONC –*Declaración de la Comisión Obrera Nacional de Catalunya* i *El fortalecimiento de Comisiones Obreras*- en què es feia referència a la necessitat de consolidar i enfortir les estructures de Comissions Obreres, explica que l'estratègia consistia a insistir en la mateixa idea. Aquesta prudència anava destinada sobretot a la contestació interna que provenia dels grups d'extrema esquerra i no tant a la base. En la recerca feta en fonts orals, els testimonis no donen gaire importància a la creació d'un sindicat propi de Comissions Obreres i, significativament, alguns no van sentir ni de lluny la polèmica.

²¹² El moment era de màxima tensió a l'interior del govern. El govern de Carlos Arias Navarro no havia sabut fer front a la inestabilitat del país palesada en la creixent influència de l'oposició, en el distanciament cada vegada més pronunciat de l'Església catòlica, les provocacions de la ultradreta i allò més important, l'augment de la conflictivitat laboral i ciutadana. En aquest context es va propiciar un canvi de govern en la persona d'Adolfo Suárez. El traspàs de poder entre l'un i l'altre govern es va produir gairebé simultàniament a l'assemblea general de Comissions Obreres.

²¹³ *Asamblea General de CCOO. Barcelona 1976*, Ed. Laia, Col·lecció Primero de Mayo, núm. 9, Barcelona 1977, 2ª edició, pàg. 19. Hi era prevista l'assistència de 2.000 delegats d'arreu d'Espanya que finalment, pels canvis ocorreguts, van quedar en 650.

En aquest ambient, Marcelino Camacho²¹⁴ va obrir les sessions de l'assemblea²¹⁵ i posà en relleu el paper de la classe treballadora en el canvi polític del país i la necessitat d'anar a la constitució del Congrés Sindical Constituent²¹⁶ per tal que la mobilització obrera acabés sent decisiva en aquella conjuntura política. Malgrat la proclamació solemne, Camacho no oblidava reivindicar Comissions Obreres com l'eina imprescindible per encarar els nous temps:

En estas circunstancias históricas concretas, desarrollar al máximo la organización de Comisiones sin descuidar las asambleas, base del movimiento, es vital para que la influencia decisiva de Comisiones Obreras sea la que ocupe el terreno que le corresponde, y no pretendemos negar el pan y la sal a las otras tendencias, no pretendemos laminar, no pretendemos apisonar las otras tendencias fuera del movimiento obrero sindical; queremos la unidad sindical y el respeto a las libertades democráticas y entre ellas la libertad sindical, queremos la unidad sindical en la libertad, pero somos conscientes que el desarrollo de la fuerza de CCOO, de la parte organizada de CCOO, va a ser vital en este sentido. Es un hecho ya indiscutible, históricamente adquirido (y cualquiera que sea la opinión que de Comisiones se pueda tener), que han sido éstas las principales protagonistas, cuando no únicas, de las principales luchas obreras de los últimos quince años. Hemos sacado a la clase obrera del reflujó de la derrota y la hemos puesto en pie, lo que le está permitiendo dar su peso y su talla en la actual coyuntura histórica²¹⁷.

Aquestes paraules no deixaven cap lloc al dubte, no es renunciava a la unitat, però alhora s'alertava sobre l'excessiva ingenuïtat que suposaria acceptar de pla la presència d'altres centrals sindicals aparegudes els últims temps, renunciant al patrimoni adquirit i pràcticament en solitari per Comissions Obreres. D'altra banda calia

---

²¹⁴ Metal·lúrgic madrileny que s'havia convertit en el líder indiscutible de Comissions Obreres a tot Espanya.

²¹⁵ Cipriano García, líder de les Comissions Obreres catalanes, va ser escollit com a moderador de l'assemblea, l'ordre del dia va ser el següent: 1. Informe sobre l'evolució de Comissions Obreres a càrrec de Marcelino Camacho. 2. Informe de la situació sociopolítica a càrrec de Nicolás Sartorius. 3. Reforç de l'organització de Comissions Obreres, per Juan Muñiz Zapico. 4. Debats sobre les ponències i reunió de la Comissió Electoral per proposar un nou secretariat. 5. Proposta de la Comissió Electoral i votació del secretariat. 6. Dinar. 7. Informe sobre l'alternativa i la unitat sindical, a càrrec de Julián Ariza. 8. Informe sobre el problema nacional i regional per Cipriano García. 9. Debat. 10. Conclusions i resolucions a càrrec de Marcelino Camacho. *Asamblea general de CCOO...*, pàg. 20.

²¹⁶ S'anomenava d'aquesta manera el congrés que s'havia de fer per constituir el sindicat unitari i democràtic que havia de substituir l'OSE.

²¹⁷ Marcelino Camacho, "Informe sobre la evolución de Comisiones Obreras", a *Asamblea General de CCOO...*, pàg. 26.

estar preparats, perquè era probable que aquestes centrals sindicals no volguessin participar en la constitució d'un sindicat unitari i, per tant, calia reforçar l'estructura de Comissions per tal de prepara-la per al futur. Camacho va anomenar aquesta preparació: *“la transición suave”* que consistia a ampliar i estendre estructures a partir de l'organització llavors existent i, paral·lelament, obtenir prou finançament per tal de consolidar l'organització implantada²¹⁸:

*Haciendo la transición suave, haciendo la transición gradual, vamos resueltamente hacia ese tipo de movimiento sindical organizado, hacia ese sindicato de nuevo tipo pero llevando hacia delante toda la gran influencia, toda la gran personalidad, todas las grandes conquistas que los trabajadores han conseguido a través de CCOO*²¹⁹.

Es tractava de no llençar per la borda tot el que Comissions Obreres havia aconseguit fins llavors. El Congrés Sindical Constituent era una fita, un objectiu a aconseguir; la realitat immediata, però, era que USO i UGT repartien carnets a qui volgués afiliar-s'hi²²⁰ i que UGT havia fet ja un congrés a Madrid el mes d'abril després d'anys d'estar inactiva²²¹. Juntament amb aquesta realitat hi havia la voluntat expressa del govern de propiciar la divisió sindical²²², afavorint les centrals sindicals situades en pitjors condicions i impedit el desenvolupament de Comissions Obreres. Per totes aquestes raons, l'assemblea es plantejava, ja des de l'inici, de canviar la vella estructura de la coordinadora general per un altre organisme que no tingués només un caràcter de coordinació, sinó que fos un organisme amb capacitat de direcció plena. Els membres d'aquest òrgan serien escollits en assemblea general plenària i tindrien la representació dels diferents territoris del país i representarien alhora les diferents branques de la producció²²³. D'aquest òrgan directiu havia de sorgir un secretariat que dirigiria Comissions Obreres de manera efectiva entre plenari i plenari²²⁴.

---

²¹⁸ En aquell moment s'havien posat en circulació uns bons d'ajut que algunes veus de l'assemblea demanaven que es convertissin en pre-carnets i en quotes d'afiliació.

²¹⁹ Marcelino Camacho, “Informe sobre la evolución de Comisiones Obreras”, a *Asamblea General de CCOO...*, pàg. 27.

²²⁰ Veg. nota 204.

²²¹ Durant la dictadura, la UGT va conservar una certa activitat al País Basc i Astúries. A Catalunya va desaparèixer després de la fundació de CCOO. Veg. capítol 4.

²²² Malgrat els intents de Martín Villa per salvar alguna cosa de l'antiga CNS, el sindicat vertical era ja llavors un ens burocràtic en completa descomposició. Aquesta situació empenyia el govern a afavorir la divisió sindical. Veg. l'apartat anterior d'aquest capítol.

²²³ Es calculava que aquest organisme hauria de tenir unes 150 persones.

²²⁴ El secretariat tindria vint-i-set persones i s'havia d'organitzar per àrees de treball: finances, administració, premsa, informació, etc. Aquesta ponència estava a càrrec de Juan Muñiz Zapico. Veg. nota 215. A l'Assemblea de Barcelona es van escollir ambdós organismes que

La decisió de crear aquests nous organismes no implicava l'abandonament de l'objectiu final de la unitat sindical, però oferia a Comissions Obreres una estructura ferma i sòlida que li permetia utilitzar tot el seu potencial de manera coordinada i coherent, responent al difícil repte que ella mateixa s'havia imposat: d'una banda, treballar per aconseguir la unitat sindical i, de l'altra, no descuidar les pròpies Comissions Obreres. Julián Ariza s'encarrega de formular l'estratègia que havia de donar cos a aquell repte. En primer lloc, Ariza tractà de tranquil·litzar els partidaris de donar prioritat absoluta a la constitució del sindicat unitari, dient que escometre l'organització d'un sindicat propi en aquells moments era un error²²⁵. Alhora, Ariza tractà de no decebre els partidaris de convertir immediatament Comissions Obreres en un sindicat²²⁶. L'argumentació utilitzada per Julián Ariza era que si la constitució d'un sindicat propi es fes de manera immediata es corria el perill de perdre bona part de la base que aleshores estava entorn de Comissions Obreres perquè ràpidament seria titllat de sindicat *dels comunistes*. Aquesta situació encasellaria el sindicat i amb l'etiqueta perdria capacitat d'influència i de mobilització. Això no volia dir, però, que vista l'evolució dels esdeveniments, Comissions hagués de prendre més endavant la decisió de constituir-se en sindicat²²⁷. D'aquesta manera, Julián Ariza obtenia un delicat equilibri entre les diferents postures i exposava alhora allò que Marcelino Camacho havia anomenat *la transición suave*²²⁸.

Probablement era en la ment del sector majoritari la transformació de Comissions Obreres en un sindicat i l'assemblea de Barcelona era un pas més en aquella direcció. No deixa de ser curiós, però, que l'argument utilitzat per frenar els partidaris de constituir tot seguit un sindicat era el perill de ser estigmatitzat com el sindicat *dels comunistes*. El joc dels equilibris polítics en aquells moments exigia una finor extraordinària, i car la presència i l'activitat indiscutible dels comunistes en l'oposició

---

van funcionar fins a la celebració del I Congrés de Comissions Obreres, celebrat el mes de juny de 1978.

²²⁵ Els partidaris d'anar tot seguit al Congrés Sindical Constituent hi van participar amb una ponència a càrrec de Jerónimo Lorente que es titulava *Propuesta a la Asamblea Estatal de Comisiones Obreras* i que es va fer entre la ponència de Juan Muñiz Zapico i la de Julián Ariza. Aquesta ponència es limitava a dir que era urgent engegar el procés d'unitat sindical perquè la via dels fets estaven imposant la pluralitat sindical.

²²⁶ Un delegat de Navarra considerava que ajornar la constitució de CCOO en un sindicat només podia afavorir les altres centrals sindicals que ja repartien carnets.

²²⁷ Julián Ariza, "Sobre la alternativa y la unidad sindical", a *Asamblea General de CCOO...*, pàgs. 61-62.

²²⁸ Julián Ariza proposava als altres sindicats una fórmula perquè no quedessin esclafats, sense perjudicar els interessos de Comissions. La fórmula consistia a elegir els delegats que havien d'acudir al Congrés Sindical Constituent guardant una quota per a la representació d'organitzacions. *Ibid.* pàg. 63. El secretariat de la coordinadora general havia elaborat, el mes de maig, un precís document en què es preveia el procés que havia de seguir el Congrés Sindical Constituent. El document, "El Sindicalismo que proponemos", es troba a l'annex núm. 3 d'*Asamblea General de CCOO...*, pàgs. 109-110.

antifranquista, aquests eren bandejats en els moviments de l'oposició d'aquells moments²²⁹. Calia, doncs, apostar per la unitat sindical sense deixar de treballar per l'enfortiment de les estructures de Comissions Obreres i sense descartar la constitució d'un sindicat propi que acollís tot el moviment i la capacitat de mobilització que Comissions havia estat capaç de generar en l'última dècada²³⁰.

Confederació Sindical de Comissions Obreres

L'Assemblea de Barcelona, celebrada en els moments en què es produïa un canvi de govern molt significatiu²³¹, traçava de fet el camí cap a la constitució del sindicat de Comissions. El mes de setembre, la CONC mantenia encara la postura d'equilibri entre l'aspiració a la fundació del sindicat unitari i la possibilitat d'encarar un procés constituent de Comissions Obreres, però el document que insisteix sobre aquests principis fa un canvi notable d'orientació²³². En primer lloc, es reconeix explícitament que, en cas que no sigui possible el Congrés Sindical Constituent es passarà ja immediatament a la formació del sindicat de Comissions Obreres²³³, i que, independentment d'aquesta avinentesa, Comissions Obreres necessita locals propis per reunir-se i fer les tasques necessàries i alhora separar-se físicament del sindicat vertical. En aquesta mateixa línia, es diu que cal buscar i contractar professionals que s'encarreguin de les tasques necessàries de continuïtat. Tota aquesta activitat

---

²²⁹ Jordi Solé Tura, aleshores líder del PSUC, explica en les seves memòries que els comunistes patien una certa marginació en els actes públics. Com a mostra posa la celebració de l'11 de setembre de 1976 a Sant Boi de Llobregat, on el PSUC no va tenir cap orador, tenint en compte que portà gernació en aquell acte. Solé Tura diu que els comunistes van acceptar la situació durant un temps i que més tard va començar a imposar-se una altra línia d'actuació. Jordi Solé Tura, *Una història optimista. Memòries*, Edicions 62, Barcelona 1999, pàgs. 373-374. L'estratègia de forçar la presència dels comunistes es va iniciar amb l'aparició per sorpresa del líder comunista Santiago Carrillo el 10 de desembre d'aquells mateix any a Madrid.

²³⁰ Álvaro Soto - "Comisiones Obreras en la transición y consolidación democrática" a *Historia de Comisiones Obreras...*, pàgs. 486-487- afirma que l'Assemblea de Barcelona va prendre la decisió de constituir el sindicat de Comissions Obreres, però va trigar a fer-ho perquè esperava poder imposar la unitat sindical per baix en les zones on tenia presència important. Com hem vist, aquesta no era la situació a Comissions Obreres. L'Assemblea de Barcelona no va prendre la decisió de constituir-se en sindicat tot i que es constatà que l'opció comptava amb les simpaties de molts militants. Respecte a l'esperança de fer el sindicat unitari imposant la unitat per baix, tal va ser l'aspiració de l'anomenada *tendència de classe*, però que lluny de ser estimulada va ser durament desqualificada per la direcció, en un document del 17 d'octubre de 1976 "Las tareas de organización", Coordinadora General de CCOO..., pàgs. 126-127.

²³¹ Adolfo Suárez substituïa Carlos Arias Navarro el 16 de juliol de 1976. Adolfo Suárez va encapçalar el govern, que va iniciar el procés que desembocaria després de la dictadura franquista en la convocatòria de les primeres eleccions democràtiques el mes de juny de 1977.

²³² *El fortalecimiento de Comisiones Obreras*, Comissió Obrera Nacional de Catalunya, setembre 1976, pàg. 1: AHCONC, carpeta Comissió Obrera Nacional de Catalunya I CONC 1. Aquest document porta el mateix títol que un altre de la CONC de maig del mateix any pel fet que la CONC considera que es continuació d'aquell. Veg. nota 202.

²³³ Recordem que en el document de maig de 1976 apareixia ratllada aquesta possibilitat. Veg. notes 207 i 209.

necessita un finançament estable que cal abordar de manera immediata²³⁴. Si en la lletra es mantenia l'aposta per la constitució del sindicat unitari i democràtic, en la pràctica es feien els primers passos per passar a la constitució del sindicat de Comissions Obreres, una realitat que alguns ja s'avançaven a anunciar:

*Hay que partir, por doloroso que sea, que la pluralidad sindical es un hecho. Más aún: que de ahora en adelante lo que pasará a un primer plano es el fortalecimiento de cada central sindical por separado, en detrimento de la búsqueda de la unidad sindical orgánica, en detrimento de la marcha hacia el Congreso Sindical Constituyente Unitario*²³⁵.

Els partidaris decidits d'organitzar Comissions Obreres com un sindicat feien de l'evidència de la pluralitat sindical el seu argument més fort i, per tant, no quedava més que acabar amb l'ambigüitat i proclamar oficialment que Comissions Obreres es convertia en un sindicat.

El 17 d'octubre hi va haver una reunió de la coordinadora general d'Espanya a Madrid i allí el plenari de Comissions Obreres²³⁶ va donar per bones les propostes del secretariat de començar de manera immediata l'afiliació a Comissions Obreres i de proposar el nom de Confederació Sindical de Comissions Obreres, com a nom oficial del sindicat. L'argumentació principal era que tant la USO com la UGT no acceptaven el Congrés Sindical Constituent, la qual cosa indicava que la divisió sindical s'havia imposat i en aquesta carrera Comissions Obreres no podia quedar enrere. D'altra banda, s'insistia que sense unes Comissions Obreres fortes no es podria, més endavant, aconseguir el sindicat unitari²³⁷. Aquest assumpte, la qüestió de la unitat sindical, era la bandera que els grups crítics de Comissions enlairaven²³⁸, acusant la coordinadora general i el secretariat de Comissions d'abandonar la lluita per aconseguir el sindicat unitari. Per afrontar aquesta crítica interna, la coordinadora general va elaborar, amb data del mateix 17 d'octubre, un document dedicat a

---

²³⁴ Es proposa recollir diners a través de l'emissió d'uns segells que mensualment compraran els treballadors. Aquests segells havien de ser controlats per una persona encarregada de finances a cada empresa. *El fortalecimiento de Comisiones Obreras...*, pàg. 1.

²³⁵ José Luis López Bulla, *Problemas y tareas de Comisiones Obreras en la actual etapa*, Ple del Comité Central del PSUC, setembre de 1976, pàgs. 8 i 9: AHCONC, fons PSUC V-2.

²³⁶ Organisme escollit a l'Assemblea de Barcelona. Veg. nota 223.

²³⁷ "La situación actual y las tareas más urgentes de Comisiones Obreras", Coordinadora General de CCOO, Madrid, 17 d'octubre de 1976, a l'annex 4 d'*Asamblea General de CCOO...*, pàg. 123.

²³⁸ Aquests grups eren, principalment, MCE, LCR, PTE i ORT.

respondre aquestes crítiques²³⁹. Els crítics denunciaven la pressa de Comissions Obreres per constituir-se en un sindicat anteposant els interessos del partit als interessos dels treballadors²⁴⁰. Una vegada més, s'esgrimia la tossuderia del fet que demostraven que la divisió sindical era cosa ja feta i que endarrerir la decisió de la constitució del sindicat només podia afavorir els interessos de les altres centrals sindicals. Alhora, s'establí una sèrie de mesures per tal de garantir que el sindicat de Comissions Obreres recollís la tradició i el patrimoni que havia anat forjant en els seus anys d'existència: l'assemblea continuaria sent la base de les decisions i els no afiliats podrien participar en la presa de decisions en els organismes del nou sindicat²⁴¹. Aquesta postura no va ser prou satisfactòria per als crítics, que continuaven observant amb una certa perplexitat com havien succeït els esdeveniments. Molts es preguntaven què havia passat perquè en tant poc temps, unes propostes sindicals com ara la UGT havien passat des de la inexistència a ser un element que impedís la unitat sindical:

*Soy de Standard Eléctrica, una de las fábricas más importantes del Estado. En mi empresa no ha habido UGT en la vida. No había aparecido. Hoy sí. ¿Por qué? ¿Por qué?, me pregunto yo. Si los hombres y las mujeres de CCOO hemos sido siempre absolutos, porque no ha habido nadie... ¿Por qué ha ocurrido?*²⁴².

Mes enllà de la perplexitat o dels desitjos dels militants, calia comptar amb aquell nou escenari: la constitució de Comissions Obreres com un nou sindicat era ja un fet. Aquesta situació va ocasionar una crisi interna a Comissions. Un sector va sortir de la nova formació per fundar una alternativa sindical que, segons el seu criteri, havia de recollir el veritable esperit unitari que Comissions Obreres havia abandonat. D'aquesta

²³⁹ "Las tareas de Organización", Coordinadora General de CCOO, Madrid, 17 d'octubre de 1976, a *Asamblea General de CCOO. Barcelona 1976*, annex 5, Ed. Laia, Col·lecció Primero de Mayo, núm. 9, Barcelona 1977, 2ª edició.

²⁴⁰ Els crítics entenien que els comunistes –PCE i PSUC- necessitaven reforçar el seu paper dins l'oposició antifranquista amb la creació d'un sindicat propi.

²⁴¹ "Las tareas de Organización", Coordinadora General de CCOO..., pàg. 126.

²⁴² Raquel Soto, treballadora d'*Standard Eléctrica* de Villaverde (Madrid). Raquel fa aquesta pregunta en un dels debats de l'assemblea de Barcelona -*Asamblea General de CCOO...*, pàgs. 84-85- La resposta que la mateixa treballadora madrilenya es dona és que a Comissions Obreres no hi ha hagut prou democràcia interna i això ha pogut afavorir la reaparició de la UGT. Amb independència que la resposta sigui correcta o no, la treballadora d'*Standard Eléctrica* expressa amb aquestes paraules la perplexitat de bona part dels militants de Comissions Obreres davant la reaparició de la UGT. Cal dir, però, que la preocupació que aquesta treballadora exposa havia quedat recollida des de feia un temps en alguns documents de Comissions Obreres, per exemple, en un article aparegut a *Lluita Obrera* de març de 1973: "Por la unidad del movimiento obrero" o en un document final d'una coordinadora general de juliol de 1974 en què s'aconvidava UGT i USO a fer accions conjuntes contra la carestia de vida.

manera, el 7 de novembre es fundava a Coslada el *Sindicato Unitario* que, molt poc després, a la primavera de 1977, s'escindiria de nou donant lloc a una altra opció sindical: la *Confederación de Sindicatos Unitarios de Trabajadores* –CSUT-²⁴³.

Al marge d'aquests nous sindicats, l'anomenada tendència de classe va intentar impulsar un procés de constitució del sindicat unitari a través d'assemblees des de la base que configurarien el nou sindicat²⁴⁴. Aquest intent tampoc no va reeixir²⁴⁵ i així la Confederació Sindical de Comissions Obreres va començar a caminar com l'opció sindical amb més presència, més importància i, malgrat les mancances i dificultats estructurals, amb més capacitat organitzativa de les presents a la fi de la dictadura franquista²⁴⁶.

8.3 Canvi polític i acció sindical

Pressió obrera i control polític

La tardor de 1976 es presentava agitada. El 3 de juliol el nou president del Govern, Adolfo Suárez, prenia possessió i al cap de pocs dies el nou govern decretava una llei

---

²⁴³ Antonio Rivera, "El sindicalismo español: de la dictadura a la transición", a Rafael Aracil i Antoni Segura (eds.), *Memòria de la Transició a Espanya i a Catalunya*, Edicions Universitat de Barcelona, Barcelona, 2001, pàg. 22. El Sindicat Unitari va quedar sota el control majoritari de l'ORT amb la principal zona d'influència a Navarra i la CSUT va quedar en mans del Partit del Treball d'Espanya –PTE- amb una gran influència a Andalusia. Va tenir una certa presència a Catalunya fins l'any 1981, en què es va dissoldre.

²⁴⁴ Aquest sector s'havia reunit el mes de juny de 1976 a Barcelona decidit a impulsar el sindicat unitari a través d'un congrés constituït pels delegats obrers que havien de sorgir de les comissions d'empreses i de rams en un procés que pretenia assolir la unitat partint de la base. El programa era la democràcia directa i la vaga general. *Comunicado de las resoluciones de una asamblea de militantes de Barcelona*, Coordinadora de Barcelona de CCOO, 6 de juny de 1976: AHCONC, carpeta Barcelona I CONC 1C, pàgs. 1-2. Probablement, darrere d'aquesta tendència unitaria hi havia el sector de Bandera Roja, que no havia entrat en el PSUC dos anys abans. L'intent de formar alguns organismes *unitaris* des d'aquesta tendència va portar la coordinadora general a condemnar-los pel fet d'intentar tenir un protagonisme partidista que no els pertocava i de voler enfonsar Comissions Obreres. "Las tareas de Organización", Coordinadora General de CCOO..., pàgs. 126-127. Veg. nota 230.

²⁴⁵ Els activistes dels partits esquerrans portaven una forta activitat militant que ara es va multiplicar. Aquest element personal, juntament amb la constatació que la realitat no anava per allí on havien previst, va fer que alguns d'aquests partits passessin una crisi greu. Un document de l'LCR ho expressava així: "La crisis de la militancia provino de la comprobación de que la caída de la dictadura no enlazaba con la revolución socialista y del militantismo anterior, de actuar como si todos los días fueran el anterior a la toma del palacio de invierno (...) Al no existir, la respuesta en la práctica, fue el relajamiento abierto de la disciplina y la acumulación de las tareas más prosaicas en manos de unos pocos (...) hipotecó a medio plazo el crecimiento de la organización, y degradó mucho la calidad de lo que se hacía. Sobre la militancia, LCR, s/d.a l'AHCONC, carpeta Lliga Comunista Revolucionària, V.

²⁴⁶ El 7 de novembre de 1976 es constituïa la Unió Local de Barcelona i el 14 de novembre del mateix any es va fer l'assemblea de constitució de la Confederació Sindical de la Comissió Obrera Nacional de Catalunya.

d'amnistia²⁴⁷, revisava la llei de relacions laborals del govern d'Arias Navarro²⁴⁸ i feia pública la creació d'un nou organisme laboral: l'Administración Institucional de Servicios Socio-Profesionales, –AISS– amb la finalitat de transformar el sindicat vertical i preparar-ne la desaparició²⁴⁹.

Mentre això succeïa, nous conflictes apareixien posant a prova la força del moviment obrer i la capacitat d'aquest de controlar, coordinar i donar les pautes adequades per conduir la conflictivitat obrera vers l'objectiu principal d'acabar amb la dictadura franquista. La coordinadora general de Comissions Obreres, reunida el mes d'octubre, havia elaborat unes pautes generals que, de fet, eren les que el costum i el bon sentit havien imposat: unitat dels treballadors per pressionar, control del moment adequat i de la manera adient per exercir aquesta pressió i caràcter pacífic de les protestes²⁵⁰. La situació política demanava un cert control de les accions per no donar arguments a la repressió o per estigmatitzar les mobilitzacions obreres i, d'altra banda, calien victòries per tal d'esperonar els treballadors i animar-los a augmentar la disposició a la participació:

“En algunos puede estar presente, de manera más o menos explícita, el interrogante de si esta explosión reivindicativa puede afectar a la negociación oposición-gobierno. Algo así como -lo digo esquematizando- “ojo con las movilizaciones”, “ojo con el caos”, “ojo como se llevan las cosas”. Hay que responder: la movilización es necesaria, a todos los niveles. Porque sin ella no se resuelven los acuciantes problemas de los asalariados, y porque sin ella no entra el protagonismo de la clase trabajadora en la marcha hacia los cambios democráticos. ¿En qué hay que tener ojo?. En no “motoriberizar”²⁵¹ la lucha, primero; segundo en evitar la acefalia del movimiento obrero; en que junto a la movilización de la lucha haya auténtica capacidad negociadora y, a partir de aquí, una mayor capacidad de victorias. Esto es: que haya la mayor capacidad de dirección y coordinación de la lucha²⁵².

---

²⁴⁷ Dictada el 30 de juliol. Va ser una amnistia parcial que es va ampliar el mes de març de 1977.

²⁴⁸ Suspenia l'article 35 de la llei de relacions laborals del govern Arias del 8 d'abril d'aquell any, la qual preveia la readmissió dels treballadors en cas d'acomiadament improcedent.

²⁴⁹ L'AISS va ser creada el 8 d'octubre de 1976 i el sindicat vertical va desaparèixer el 2 de juny de 1977. *Ibid.*, pàgs. 143-44.

²⁵⁰ “La situación actual y las tareas más urgentes de Comisiones Obreras”, Coordinadora General de CCOO, Madrid, 17 d'octubre de 1976, *Asamblea General de CCOO...*, annex 4, pàg. 119.

²⁵¹ Referit a la lluita obrera de Motor Ibérica.

²⁵² José Luis López Bulla, *Problemas y tareas de Comisiones Obreras en la actual etapa*, Ple del Comité Central del PSUC, setembre de 1976, pàg. 7: AHCONC, fons PSUC V-2, carpeta Editat pel Comitè Central del PSUC.

José Luis López Bulla hi plantejava un problema aleshores cabdal: aconseguir mobilitzacions obreres per forçar la ruptura democràtica i evitar alhora radicalitzacions inconvenients. L'exemple que ell mateix treu com un referent negatiu, la lluita de Motor Ibérica va passar a ser en aquell moments l'exemple de tot el que no s'havia de fer. L'empresa Motor Ibérica havia tingut un conflicte radicalitzat, amb un gran nombre de dies de vaga que havia provocat dissensions internes entre els treballadors. El sector més radical havia imposat la continuació de la vaga, la qual cosa allargà fora mida el conflicte que, juntament amb una postura tancada de la patronal, no acabà amb un resultat satisfactori. El PSUC mostrava l'actuació a Motor Ibérica com el paradigma del que no havia de ser:

La experiencia de la huelga reciente de Motor Ibérica, en la que los trabajadores y sus familiares dieron un alto ejemplo de combatividad, muestra que una huelga de empresa está condenada al fracaso desde el momento que no la sigue la mayoría. Muestra que las asambleas de trabajadores en el curso de una huelga no pueden entenderse como vehículo de coacción, sino como foros de discusión en los que los luchadores de vanguardia tratan de ganar el apoyo de la mayoría a las posiciones que consideran más justas, pero en la que se respete rigurosamente la libertad de expresión, y en los que cada trabajador pueda votar libremente a favor de la opción que juzgue más acertada. Muestra que cuando la mayoría no quiere continuar la huelga, hay que replegarse, negociar la vuelta al trabajo con las menores pérdidas posibles para continuar la lucha con otros métodos y crear las condiciones para pasar de nuevo a la ofensiva en el momento oportuno. La coacción de la minoría para imponer la declaración o continuación de una huelga provoca, generalmente, enfrentamientos difíciles de superar y la ruptura de la unidad, que es la premisa fundamental del éxito de la lucha obrera²⁵³.

Gregorio López Raimundo deixava constància d'aquesta manera del perill que es corria estimulants aquest tipus de conflictes obrers que podien posar en qüestió tota la feina feta fins aleshores. D'aquesta manera, el líder comunista posava en relleu la necessitat de la claredat d'anàlisi i de comprensió del moment polític per saber

---

²⁵³ Gregorio López Raimundo, "Cataluña y la ruptura". Informe al pleno del Comité Central del Partit Socialista Unificat de Catalunya, PSUC, setembre 1976, pàg. 16: AHCONC, fons PSUC V-2B.

combinar amb saviesa, pressió i negociació²⁵⁴. Malgrat aquests consells, no sempre era fàcil d'aplicar-los. Un exemple de les dificultats que comportava mantenir el delicat equilibri que la situació política requeria, el tenim en el conflicte de la construcció de principi d'aquell mateix any²⁵⁵.

La vaga de la construcció tenia un seguiment importantíssim, s'havia establert la plataforma reivindicativa a partir d'assemblees en els diferents llocs de treball amb la participació de la majoria dels treballadors i la força de la mobilització s'havia traduït en mobilitzacions populars que havien aconseguit alliberar un líder detingut; l'exemple de la unió i importància de la vaga s'estenia arreu. Malgrat això, l'aparell del PSUC temia que la vaga es descontrolés i es malfiava dels grups radicals que hi participaven, perquè havien aconseguit imposar a les assemblees l'estratègia pròpia²⁵⁶. Davant aquesta situació, l'aparell del partit comunista va decidir actuar i paraitzar la mobilització:

Cada vegada s'incorporava més gent i adquirien un nivell de compromís més alt. Llavors nosaltres²⁵⁷ no ho vam detectar però allò no entrava en el disseny que s'havia fet de la transició; era un disseny pacífic, tranquil i això trencava amb aquesta línia. Mos vam transformar en apagadors del foc, los que vam iniciar la vaga després mos vam transformar en portaveus del que mos dia l'"aparato". El propi Gutiérrez²⁵⁸ va intervenir amb els dinou del PSUC²⁵⁹ per a dir-nos que la vaga s'havia d'acabar perquè com més llarga més possibilitats de perdre-la. Nosaltres teníem el criteri contrari, perquè llavors teníem molta força per imposar les reivindicacions que volíem²⁶⁰.

---

²⁵⁴ L'evolució de la situació obria una nova manera d'afrontar la negociació. José Luis López Bulla alertava sobre els canvis que començaven a notar-se ja que la patronal actuava com si ja hi hagués un marc de llibertat desmentida per la realitat. José Luis López Bulla, *Problemas y tareas de Comisiones Obreras en la actual etapa*, Ple del Comitè Central del PSUC, setembre de 1976, pàg. 6: AHCONC, fons PSUC V-2, carpeta Editat pel Comitè Central del PSUC. Un exemple d'aquesta situació va ser la vaga del metall de Sabadell. En aquella vaga, tot i que portada des del grup majoritari de Comissions Obreres, es va imposar una estratègia radical que va acabar amb un fracàs rotund amb una patronal negada a negociar ni tant sols els punts merament econòmics. Veg. Xavier Domènech Sampere, *Quan el carrer va ser seu...*, pàgs. 301-323.

²⁵⁵ Veg. apartat 8.2 d'aquest mateix capítol.

²⁵⁶ Els representants sindicals van haver de dimitir i es van escollir delegats d'obra, que en la majoria dels casos coincidien amb els representants dimitits. Veg. nota 173.

²⁵⁷ Es refereix als membres del PSUC que portaven la mobilització.

²⁵⁸ Dirigent del PSUC, que en el IV Congrés, d'octubre de 1977, es va convertir en secretari general del partit.

²⁵⁹ Els membres del PSUC que havien convocat la vaga.

²⁶⁰ Jaume Valls, treballador de la construcció, i militant del PSUC i de CCOO. Entrevista, el 7 i 14 d'abril de 1997. La vaga de la construcció es produïa al principi de 1976 i, per tant, dins del context del govern Arias Navarro, que seguia una línia continuista del règim. En aquells moments l'estratègia del PSUC era totalment favorable al trencament polític i necessitava la conflictivitat obrera per imposar la vaga nacional que preconitzava. El testimoni sap que el PSUC imposà poc després, en el context del govern Suárez, la prudència en els conflictes i

La disciplina de partit acabà imposant-se:

*Vam replegar veles i per tant vam haver de fer una gran tasca d'organització i de manipulació, "bueno", d'influència, d'utilitzar el prestigi que teníem per dir que s'havia acabat que ja havíem aconseguit batalles i que calia retirar-nos a temps*²⁶¹.

Malgrat la retirada, el conveni va acabar tenint avenços importants²⁶², però en els dirigents d'aquell conflicte va quedar un regust amarg pel paper que s'havien vist obligats a fer.

Paradoxalment, la preocupació principal de Comissions Obreres no estava a frenar conflictes obrers, sinó més aviat a coordinar-los i estendre'ls de manera adequada:

*Debemos también romper el carácter y criterios localistas con los que se trabaja en algunos ramos, localidades y comarcas. Experiencias que pueden ser de gran validez para el conjunto del movimiento obrero quedan limitadas a sus protagonistas si no son llevadas a los órganos de coordinación, explicadas en asambleas de otros ramos y localidades, plasmadas en boletines, etc. Ramos, localidades y comarcas que por el prestigio de sus luchas y experiencias podrían ser centros de irradiación, no solo de sus experiencias sino del establecimiento de relaciones y fortalecimiento orgánico de comisiones, deben asumir colectivamente su papel y dedicar los medios necesarios para ello. No puede continuar dándose, lo que con espíritu crítico y autocrítico podríamos llamar contemplarse el propio ombligo*²⁶³.

El moviment obrer havia avançat molt i aconseguia estendre's a d'altres indrets i sectors més endarrerits. El grau de conflictivitat de l'any 1976 havia arribat a unes fites mai no conegudes amb anterioritat²⁶⁴, però Comissions Obreres continuava patint la

---

llavors trasllada el que vindrà més tard al principi de 1976. El que segurament perseguia Antoni Gutiérrez amb aquella acció era acabar amb una vaga que havia obtingut algunes reivindicacions importants i que corria el perill de radicalitzar-se i acabar amb un carreró sense sortida que signifiqués una possible derrota. Veg. nota 256.

²⁶¹ *Ibíd.*

²⁶² Veg. nota 174.

²⁶³ *El fortalecimiento de Comisiones Obreras*, Comisión Obrera Nacional de Catalunya, maig 1976, pàgs 7 i 8: AHCONC, carpeta Comissió Obrera Nacional de Catalunya I CONC 1.

²⁶⁴ A la província de Barcelona es va passar de 169 conflictes en 1975 a 399 en 1976. La xifra de treballadors afectats es va multiplicar per sis: de 116.095 treballadors afectats en 1975 es va passar als 695.037 de 1976. Les hores perdudes es van multiplicar per vuit: de 2.494.692 hores perdudes en 1975 es va passar a 19.839.936 de 1976. Carne Molinero i Pere Ysàs, *Productores disciplinados...*, pàg. 105.

mateixa problemàtica que s'havia denunciat en ocasions anteriors: faltava cohesió i coordinació interna del moviment obrer. Aquesta situació, més enllà dels problemes puntuals que pogués ocasionar, mostra que el moviment obrer estava totalment supeditat als interessos de l'estratègia del PCE-PSUC que, d'una banda, necessitava el moviment obrer per poder imposar la ruptura i, de l'altra, necessitava controlar la conflictivitat per tal que no acabés apartant els comunistes en el procés de la transició a la democràcia²⁶⁵.

Mentrestant, el temps polític s'accelerava i les expectatives de canvi augmentaven. El mes de setembre de 1976, USO, UGT i Comissions Obreres van crear la Coordinadora de Organizaciones Sindicales –COS-²⁶⁶ i es va començar a pensar en una gran acció coordinada que fos capaç de demostrar la força de la classe treballadora amb la finalitat de fer-se present en el procés de transició que s'iniciava. A l'Assemblea de Barcelona, Nicolás Sartorius havia anunciat l'eventualitat d'una gran acció per tal de condicionar el procés polític, entenent que els treballadors tenien la responsabilitat d'encapçalar el procés cap a la ruptura democràtica:

Es evidente, compañeros, que tanto para desbaratar las maniobras del reformismo, en cualquiera de sus versiones, mantener la unidad de la oposición en Coordinación Democrática y poder hacer frente con éxito a la crisis económica, como para lograr la ruptura, es imprescindible el redoblar la movilización de los trabajadores y de todos los sectores democráticos del país. Las grandes movilizaciones de estos meses en las que CCOO ha jugado un papel esencial, han significado notables éxitos para el movimiento obrero: caída del gobierno, aceleración de la crisis del régimen, imposibilidad de endosarnos íntegramente la crisis económica, acercamiento de la amnistía, destrucción del verticalismo. Pero todavía no hemos logrado la ruptura y ésta no vendrá por el simple hecho de que exista Coordinación Democrática; la ruptura no es sólo ni esencialmente un problema de

---

²⁶⁵ La frontal oposició dels militars i dels sectors ultraconservadors del règim posava en perill el reconeixement dels comunistes, que temien que els sectors reformistes o fins i tot l'oposició moderada acceptés aquella situació. Veg. nota 229. Amb tot, cal diferenciar l'estratègia del PSUC en el primer govern de la monarquia, de la que es va imposar més tard en el govern Suárez, quan aquest va prendre la iniciativa que va dur a les eleccions democràtiques de juny de 1977. A partir de la tardor de 1976, el PSUC, juntament amb el PCE, va optar per una línia més prudent d'actuació que no pogués perjudicar les seves expectatives en el camp polític. Ara bé, aquesta no va ser la seva actitud en el primer govern de la monarquia. En aquell context, la postura del PSUC era la d'estimular la conflictivitat, encaminada a obtenir victòries evitant l'embarrancament dels conflictes en situacions excessivament radicalitzades.

²⁶⁶ L'acord d'actuació conjunta de maig de 1976 entre USO, UGT i CCOO, va fructificar en la creació d'aquesta coordinadora que només va durar fins el mes de març de 1977. L'acord incloïa la voluntat de la unitat sindical, però això no es va fer realitat.

*negociación; es fundamentalmente una consecuencia de la movilización de todos los ciudadanos y, principalmente, de los trabajadores*²⁶⁷.

L'acceleració dels esdeveniments polítics i l'augment de les mobilitzacions obreres configuraven la tardor de 1976 com el moment adequat per convocar la gran mobilització que havia de mostrar al govern els límits de la reforma empresa. La reunió de la coordinadora general de Comissions Obreres del 17 d'octubre va establir que havia arribat el moment d'aquella gran acció:

*Está claro que las medidas del gobierno, en vez de resolver los problemas económicos, sociales y políticos, los agravan. Perjudican a la inmensa mayoría del país, para beneficiar a un puñado, a la oligarquía franquista dominante. Los trabajadores y las fuerzas democráticas podemos evitar la catástrofe, a condición de que demos una respuesta rápida, masiva y unitaria. Con un paro masivo de protesta, de veinticuatro horas, con grandes manifestaciones pacíficas, encabezadas por los dirigentes de los trabajadores unidos (...) debemos dejar claro ante todo el país, ante los sectores fácticos del poder también (ejército, Iglesia, economía), nuestra voluntad de ayer, de hoy y de mañana de negociar una salida democrática y pacífica, para todos sin exclusión, del conjunto de problemas del Estado*²⁶⁸.

La convocatòria va arribar, finalment, de la mà de la COS per al dia 12 de novembre, però, malgrat l'esforç realitzat, l'acció no va reeixir en el nivell desitjat. Hi va haver aturades importants a les àrees industrials del país, però no es va aconseguir la mobilització que es buscava. Aquesta situació es va repetir en el referèndum de la llei de Reforma Política en què els grups de l'oposició cridaven a l'abstenció. Sense una resposta clara i decidida en les dues accions proposades per l'oposició, el govern

---

²⁶⁷ Nicolás Sartorius, "Informe de la situación socio-política", a *Asamblea General de CCOO...*, pàgs. 34-35. Mentre que Sartorius reflexionava sobre la necessitat d'una gran acció contra un govern continuista, oferia alhora una actuació responsable a un govern democràtic: *las CCOO como fuerza responsable, están dispuestas al diálogo (...) a todos los niveles, con el fin de defender mejor los intereses de los trabajadores; y están convencidas de que un gobierno provisional democrático -representativo de todas las fuerzas sin exclusiones- que tuviera que presidir el delicado período constituyente encontraría en la sensibilidad política de los trabajadores un talante de diálogo que no puede pretender ningún gobierno "reformista" salido de la monarquía franquista*. *Ibid.*, pàgs. 33-34.

²⁶⁸ "La situación actual y las tareas más urgentes de Comisiones Obreras", Coordinadora General de CCOO, Madrid, 17 d'octubre de 1976 *Asamblea General de CCOO...*, annex 4, pàg. 119.

d'Adolfo Suárez va aconseguir un avantatge important que li permetia continuar amb el procés de reforma política²⁶⁹.

Divisió sindical

L'augment de la conflictivitat havia aconseguit millores en els convenis i, sobretot, una major predisposició empresarial a la negociació²⁷⁰ i a l'acceptació d'una nova realitat²⁷¹, però s'arribava a 1977 amb la constatació que la vaga general, que havia d'accelerar el procés cap a la democràcia i aconseguir la ruptura democràtica, no havia arribat i que, contràriament a això, el govern imposava la reforma política pròpia:

L'evolució del procés polític espanyol és certament complicada: d'una banda el moviment obrer i democràtic malda per imposar la seva total legalització i protagonisme en la societat, de l'altra, les forces reformistes i neocontinuistes deixen esclètxes de llibertat perquè la pressió social no realitzi la ruptura. Sincerament hem d'afirmar que l'hegemonia conjuntural està en mans dels reformistes, és a dir, l'oligarquia, tant pel que fa a l'aspecte polític com a l'econòmic. (...) El nostre moviment es troba ara en un determinat grau d'estupor: ha estat qui més i millor ha lluitat perquè es

---

²⁶⁹ A partir de l'aprovació en referèndum, el 15 de desembre de 1976, de la Llei de Reforma Política, es va iniciar un procés de canvi legislatiu que va culminar en les eleccions democràtiques del 15 de juny de 1977. Cal dir, però, que no tots aquells canvis i legalitzacions, van ser fruit de l'aplicació mecànica del que ja era previst a la fi de 1976, car, algunes, com la legalització del PCE i del PSUC, tenien moltes dificultats de complir-se. El 30 de desembre de 1976 es va suprimir el Tribunal d'Ordre Públic, l'11 de març de 1977 es va ampliar l'amnistia atorgada el 30 de juliol de l'any anterior, tot i que no hi va haver amnistia laboral fins a l'octubre de 1977. El mes de febrer de 1977 es va legalitzar el PSOE, l'1 d'abril es va publicar la Llei d'associacions sindicals i aquell mateix mes es va legalitzar el PCE –el PSUC, el 3 de maig- i el 28 d'abril arribà la legalització a Comissions Obreres –el 30 d'octubre a la CONC.

²⁷⁰ A la darrerria de 1975, l'empresariat va començar a comprendre que el règim no podia mantenir ja l'ordre social i això els va predisposar a acceptar la necessitat de la concertació. A l'octubre de 1975 la revista del Foment del Treball Nacional ofería un pacte social per aconseguir l'estabilitat democràtica. El pacte que es proposava consistia que, mentre els empresaris acceptarien deixar alguns privilegis, els treballadors acceptarien el sistema capitalista i no provarien de sortir-ne. Carme Molinero i Pere Ysàs, *Productores disciplinados...*, pàg. 269.

²⁷¹ El 30 de setembre de 1976 els empresaris van celebrar, en el Palau de Congressos de Barcelona, un acte que es va considerar com la refundació del Foment del Treball Nacional. En aquella assemblea, Felip Bertrán va dir: *“Venimos aquí buscando encontrar un camino que nos resuelva una serie de problemas que se nos han creado de un tiempo a esta parte como consecuencia del rápido desmoronamiento de unas estructuras mantenidas durante prácticamente toda nuestra generación, lo que hacía que una serie de problemas nos los dieran resueltos sin intervención nuestra, y otros muchos estuvieran fuera de nuestro ámbito de intervención”*. CEAM, núm. 138, setembre de 1976. Citat a Carme Molinero i Pere Ysàs, *Els industrials catalans durant el franquisme*, Editorial Eumo, Vic, 1991, pàg. 137.

*produceixin els canvis en la societat espanyola i, en canvi, se'l pretén marginar tant pel que fa al present com pel que fa al futur*²⁷².

Aquest grau d'estupor que José Luis López Bulla expressava tan vivament era compartit per tots els qui seguien amb expectació el procés de la fi de la dictadura franquista. En aquell moment no es podia saber com continuaria el procés i, sobretot, com acabaria i quina força o quin tipus d'equilibris o pactes s'acabarien imposant, però ja, al principi de 1977, era una acceptació comuna que la iniciativa no la portava ni el moviment obrer ni l'oposició política:

*Que no se haya avanzado más en el terreno de la concreción*²⁷³, es cosa que viene, sin duda, determinada por la ignorancia de todas las fuerzas obreras acerca de cómo se producirá la salida definitiva del franquismo, de los plazos de la conquista de las libertades políticas para los partidos y sindicatos obreros, de la forma de herencia del patrimonio del Sindicato Vertical, y un largo etcétera que hoy, en marzo del 77, no podemos prever con precisión, por más que sí sepamos ya que el proceso en curso hace pensar que la salida se producirá bajo la hegemonía de la derecha, con un condicionamiento por parte del movimiento obrero y de las fuerzas democráticas poco preciso. Precisamente esto es lo que deja en el aire las preguntas que anteriormente nos formulábamos. De lo que el movimiento obrero parece ser, en cualquier caso, consciente, es de que, tras el fallido intento del invierno 75-76 de encabezar el cambio tirando por tierra la política y el gobierno de Arias-Fraga y arrastrando a otras fuerzas democráticas a posiciones rupturistas, el viraje táctico de las clases dominantes para asentar la reforma y la corona está, en lo fundamental triunfando.

*La clase obrera intentó el triunfo; intentó hegemonizar la ruptura y fracasó. La derrota no es incondicional, desde luego. Pero hay que admitirla como lo que es: una derrota. Con sus precios políticos. Y uno de los terrenos en el que las clases dominantes van a querer cobrarse o se están cobrando ya ese precio es, precisamente, el sindical*²⁷⁴.

---

²⁷² Josep Lluís López Bulla, "La urgència de recompondre la unitat sindical" a *Nous Horitzons*, núm. 34, maig 77, pàg. 34.

²⁷³ L'autor es refereix a saber com seguiria el procés de transició.

²⁷⁴ Alfredo Tejero, "Auge y crisis de Comisiones Obreras", a *Materiales*, maig-juny 1977, pàg. 37. L'autor subratlla el fet de la imposició de la reforma contra la ruptura preconitzada per l'esquerra, alertant del perill de l'escombrament del moviment obrer. El que Tejero no valora prou és que el "viraje táctico de las clases dominantes" no era previst i que aquest és un triomf de la mobilització social.

Es tractava, doncs, de no donar-se per vençuts i tractar de continuar exercint la pressió necessària per tal de condicionar al màxim possible el procés de la transició. Llavors la pregunta era: què s'ha de fer ara? La situació era confusa perquè l'escenari polític canviava i l'actuació de la classe obrera havia perdut els referents immediats que l'havien acompanyat des de feia més d'una dècada. No hi havia llibertat sindical, ni llibertats democràtiques, tot i que es gaudia d'una àmplia tolerància en l'acció. El context nou demanava noves formes d'actuar i noves maneres d'encarar les accions:

Hem de tenir present que, com a conseqüència de l'avenç general cap a la democràcia, les formes de la lluita de classes van variant; la policia continua reprimint però situa la seva acció cada cop més a un segon rengle, i la patronal va fent-se càrrec d'un protagonisme més gran en la confrontació, amb tot el que aquest protagonisme comporta de diferències tàctiques, de forma i de fons en el desenrotllament de les accions. Cal valorar tots aquests elements a l'hora d'abordar criteris nous i formes de lluita noves en el postfranquisme, perquè no hi ha una línia divisòria neta entre la situació anterior i la de plenitud de llibertats. No hi ha formes ni models que donin solució als problemes, sinó que és l'anàlisi, primer de les nostres experiències i, després, de les experiències de la classe obrera d'altres països, la que ens permetrà d'avançar²⁷⁵.

El reconeixement que no hi havia cap camí traçat, una idea fixa a seguir, era la definició exacta de la situació. Calia començar a negociar des d'una altra perspectiva²⁷⁶ i, sobretot, encarar el futur partint de la realitat del moviment obrer al principi de 1977.

En primer lloc, calia reconèixer que la unitat sindical no havia estat possible i que, per tant, des de la perspectiva de Comissions Obreres, calia treballar per rendibilitzar al màxim tot el treball que s'havia anat fet des de mitjan dècada de 1960. La UGT, mancada de base social, basava la seva estratègia a donar-se a conèixer com un sindicat responsable davant una situació crítica del país²⁷⁷ i, d'altra banda, demostrava

---

²⁷⁵ Josep M. Rodríguez Rovira, "Experiències de la vaga de la construcció", a *Nous Horitzons*, núm. 35, juny 1977, pàg. 20

²⁷⁶ Josep Mª Rodríguez Rovira diu que cal mantenir el nivell de cohesió dels treballadors fent assemblees en els llocs de treball, però alhora procurar fer vagues curtes en el moment oportú per tal d'aconseguir el màxim desgat per a la patronal i el mínim per a la classe treballadora. *Ibid.*, pàg. 22.

²⁷⁷ L'actitud de la UGT davant dels conflictes es podria contraposar a una suposada actuació radical de Comissions Obreres. Segons aquesta premissa, l'actitud radicalitzada de Comissions Obreres era avalada pel PCE-PSUC. El missatge, doncs, aparellava el PSC-PSOE amb la UGT com els models de l'esquerra moderada i responsable i el PCE-PSUC amb CCOO que estaven per una ruptura radical sense importar les conseqüències nocives que això podria comportar

la seva pàtina democràtica accentuant el fet que mai la UGT no havia col·laborat amb el règim franquista treballant dins del sindicat vertical. Aquest era un recurs que la UGT utilitzava sovint per distanciar-se de Comissions Obreres i delimitar el territori que ambdues es disputaven. Aquesta situació comportava haver de fer front a una situació nova a l'interior del moviment obrer, com la competència dins del camp sindical. L'acusació de la UGT que Comissions havia contribuït a mantenir el sindicat vertical amb la seva estratègia d'ús de les possibilitats legals era contestada de manera enèrgica des de Comissions Obreres:

Cierto que la descomposición del Estado fascista en nuestro país es evidente, que su hundimiento aparece inminente, y que una de las primeras fases de este hundimiento general puede ser la desaparición del sindicato vertical. Y a ello habrá contribuido, y no poco, la actuación de miles de cargos sindicales que, consecuentes defensores de los intereses de su clase, han sido parte de la vanguardia en las luchas de la clase obrera²⁷⁸.

D'aquesta manera, Comissions Obreres defensava l'essència de l'actuació del moviment obrer des de mitjan dècada dels seixanta, reivindicava, de manera dolguda, la contribució decisiva de la tasca d'aquest moviment obrer per acabar amb el sindicat vertical i, alhora, deixava constància del cost que la seva actuació havia tingut:

Y esto no es justo si tenemos en cuenta no ya sólo el desarrollo de las luchas a que hacíamos referencia antes, sino también el que miles de estos hombres y mujeres han sido sancionados y despedidos de sus puestos de trabajo, han sido detenidos y encarcelados. Y no en los años 1917, los años 20, o los años 30, en los tiempos de nuestros abuelos o nuestros padres, sino en los años 60 y 70, es decir, ahora, con la dictadura fascista²⁷⁹.

La incertesa sobre el futur feia albirar la possibilitat que el sindicat vertical convoqués noves eleccions sindicals per a l'any 1977 i en aquest context es situaven les crítiques

---

per al país. El Partit dels Socialistes de Catalunya –PSC- es va fundar l'1 de novembre de 1976 a partir de Convergència Socialista de Catalunya liderada per Joan Raventós, que va arribar a un acord amb la federació catalana del PSOE. La fundació del PSC va comportar la decisió d'apostar pel renaixement de la UGT a Catalunya. Aquesta opció va fer desistir Josep Pujol, militant de l'MSC -després Convergència Socialista de Catalunya-, i fundador de CCOO, d'ingressar al PSC. Entrevista, el 26 de febrer de 1997. La UGT va desaparèixer a Catalunya després de la fundació de CCOO quan els militants de l'MSC van decidir fer cas omís de les instruccions que els arribaven de l'exterior. Veg. capítol 4. Poc abans de la mort de Franco, la UGT va tornar a aparèixer a Catalunya de la mà de la federació catalana del PSOE.

²⁷⁸ *El fortalecimiento de Comisiones Obreras*, Comissió Obrera Nacional de Catalunya, setembre 1976, pàg. 2: AHCONC, carpeta Comissió Obrera Nacional de Catalunya I CONC 1.

²⁷⁹ *Ibíd.*

de la UGT. Aquesta avinentesa no s'escapava a Comissions Obreres, que veia com l'estratègia de la UGT era que en un futur immediat les dues centrals sindicals es disputessin l'espai sindical. La UGT, fidel a les seves consignes des del final de la guerra civil, preconitzava l'abstenció en unes possibles eleccions sindicals, però Comissions Obreres veia unes altres intencions en el manteniment de la consigna de sempre:

La campaña pro-boicot tiene como primer y fundamental objetivo el que Comisiones Obreras y otras organizaciones que han participado en las elecciones²⁸⁰, dejemos de tener unas vías, unas formas de relación con los trabajadores, que son, esto es obvio, más vías de relación e influencia de nuestros planteamientos. Para de esta forma quedar todos en igualdad de condiciones ante lo que aparece ya, porque así lo quieren, como imparable carrera a la conquista de afiliados y de influencia entre los trabajadores, cristalizando la división sindical²⁸¹.

Aquestes paraules de Comissions Obreres dites en el mateix moment en què se signava l'acord de la COS, palesava clarament que les paraules sobre la unitat sindical eren meres paraules i que, en la realitat dels fets, ja s'havia instal·lat la disputa de l'espai sindical.

La resposta de Comissions Obreres davant aquesta situació va ser la decisió, com hem vist més amunt, de constituir un sindicat, però també la denúncia de les maniobres que aleshores es duïen a terme. La confusió del moment alimentava l'esperança que, davant la situació de negociar nombrosos convenis que vencien, alguns sindicats nous sorgits des del no res aspirassin a negociar-los en comissions paritàries deixant de banda els representants sindicals escollits en el marc del sindicat vertical tot al·legant l'origen no democràtic d'aquell. Paradoxalment, en aquesta situació no només es trobava la UGT, sinó també alguns sindicats nous sorgits des del propi sindicat vertical que d'aquesta manera maldava per sobreviure²⁸².

La implantació i la força de Comissions Obreres van impedir aquestes maniobres, imposant comissions negociadores sorgides de la representativitat d'àmplies

---

²⁸⁰ Principalment USO que va tenir una discreta presència al principi dels setenta.

²⁸¹ *El fortalecimiento de Comisiones Obreras*, Comissió Obrera Nacional de Catalunya, setembre 1976, pàg. 3: AHCONC, carpeta Comissió Obrera Nacional de Catalunya I CONC 1.

²⁸² *El fortalecimiento de Comisiones Obreras*, Comissió Obrera Nacional de Catalunya, setembre 1976, pàg. 3: AHCONC, carpeta Comissió Obrera Nacional de Catalunya I CONC 1.

assemblees que es feien en els locals del sindicat vertical, però on aquest pràcticament no tenia res a dir²⁸³.

S'havia arribat, doncs, a mitjan 1977 a una situació en què el règim franquista, empès per l'oposició creixent del moviment obrer i d'altres instàncies socials, desapareixia, però en un escenari ben diferent del que el mateix moviment obrer havia somiat. La conducció del procés, tot i que condicionada per l'alt nivell de conflictivitat existent, era en mans dels sectors reformistes del règim que, si bé renunciaven a les essències d'aquest, afavorien la divisió del sindicalisme en un clar intent de controlar més efectivament que abans el moviment obrer en alguns indrets, la capacitat d'aquest de crear dificultats a la patronal, al sindicat vertical i a les autoritats civils que havien hagut d'enfrontar-s'hi.

El Pactes de la Moncloa

L'any 1977 va ser l'any decisiu per a la implantació de la democràcia a Espanya. Les primeres eleccions democràtiques fetes de la guerra civil ençà es van celebrar el 15 de juny de 1977, però el camí per arribar-hi no era fàcil. Els primers dies de l'any venien carregats de mals presagis, mostraven les dificultats del procés. El grup extremista GRAPO²⁸⁴ mantenia segrestat des de la fi de 1976 Antonio Mª de Oriol y Urquijo, el president del Consejo de Estado, i el 24 de gener de 1977 el mateix grup va segrestar el tinent general Villaescusa, llavors president del Consejo Supremo de Justicia Militar. Aquesta situació posava el govern Suárez en un moment delicat i donava arguments als contraris al procés de reforma política. La mort de dos joves a mans de la ultradreta i de la policia²⁸⁵, que posava en evidència els problemes del govern per controlar les pròpies forces i els grups ultradretans, van crear alarma a l'oposició que no creia impossible la desestabilització auspiciada pels sectors més durs del règim. Aquesta

---

²⁸³ L'argumentació de Comissions Obreres era que les UTT continuaven sent representatives i, no només des d'un punt de vista legal. Mentre no desaparegués el sindicat vertical ho eren des d'un punt de vista real, car estaven avalades per assemblees massives fetes al caliu de grans lluites. Aquest era el cas, per exemple, del metall del Baix Llobregat. *Ibíd.* De fet, en les negociacions dels nous convenis, Comissions Obreres havia de demostrar la seva capacitat sindical i negociadora i no només la seva capacitat d'agitació. Aquesta qüestió era advertida des del PSUC de la manera següent: *"Conviene a CCOO mantener la máxima capacidad de iniciativa en los procesos de negociación colectiva y en el planteamiento de tácticas acertadas de lucha. Los trabajadores no se afiliarán a CCOO sólo por la evocación de su pasado sino por la comprobación de su utilidad inmediata, por el comportamiento abnegado y eficaz de sus cuadros sindicales". Il Conferencia del PSUC de Barcelona. 26 febrero/5 marzo 1977. Informe Central.*, pàg. 10: AHCONC, fons PSUC V-2D.

²⁸⁴ El "Grupo de Resistencia Antifascista Primero de Octubre" –GRAPO– era el braç armat del Partido Comunista de España reconstituido -PCE (r)-

²⁸⁵ El 23 de gener la ultradreta va assassinar Arturo Ruiz quan assistia a una manifestació en favor de l'amnistia, i el 25 de gener la policia va assassinar María Luz Nájera: Álvaro Soto, *La transición a la democracia...*, pàg. 43.

possibilitat es va fer present aquells mateixos dies quan, la nit del 24 de gener de 1977, van ser assassinats quatre advocats laboralistes i un auxiliar administratiu, tots de Comissions Obreres²⁸⁶. Llavors hi havia una vaga del sector de transports a Madrid i els pistolers anaven a buscar el líder del transport de CCOO. Van irrompre en el despatx dels advocats quan els treballadors del transport havien marxat, però en trobar-se els advocats laboralistes no van dubtar a fer ús de les metralleres que portaven²⁸⁷. El múltiple assassinat dels militants de Comissions Obreres va suposar certament un cop per al moviment obrer, però va llançar sobretot una càrrega de profunditat contra el procés mateix de reforma empès pel govern. El 27 de gener, enmig d'una tensió altíssima, eren enterrats tres dels assassinats. El velatori es va instal·lar en el col·legi d'advocats, i des d'on va partir l'enterrament que fou seguit per milers de ciutadans. El Partit Comunista d'Espanya va fer un gran desplegament d'organització per tal de fer front a possibles provocacions d'ultradretans i el dol va transcórrer de manera sentida però continguda. D'aquesta manera, la manifestació multitudinària es va convertir en el símbol de la força, la importància i la responsabilitat del PCE, mostrant que era una opció política que bé mereixia estar dins del concert democràtic²⁸⁸. No sense dificultats, el PCE va acabar sent legalitzat per sorpresa el 9 d'abril²⁸⁹, amb la qual cosa els comunistes van poder presentar-se a les properes eleccions de juny sota el seu propi nom i amb els símbols que els caracteritzaven.

Finalment van arribar les primeres eleccions democràtiques després de la guerra civil: el 15 de juny de 1977. Els resultats van donar la victòria a la UCD –Unión del Centro Democrático–, partit que representava els reformistes del règim que havien pilotat el procés de reforma. Si la UCD havia obtingut un 34,6% dels vots, el PSOE-PSC li anava just al darrere amb un 29,3% i el PCE-PSUC obtenia un decebedor 9,4% dels

---

²⁸⁶ Van ser ametrallades nou persones, de les quals van morir cinc: Ángel Rodríguez Leal, Luis Javier Benavides, Enrique Valdevira, Francisco Javier Sauquillo i Serafín Holgado.

²⁸⁷ El 12 de març van ser detinguts els autors ultradretans de l'atemptat, Carlos García Juliá, José Fernández Cerrá i Fernando Lerdo de Tejada. També va ser detingut com a inspirador del crim el secretari provincial de transports de Madrid del sindicat vertical, Francisco Albaladejo. El judici, fet el mes de febrer de 1980, va condemnar José Fernández Cerdá i Carlos García Juliá, autors materials de l'atemptat, a 193 anys de presó cadascun i Francisco Albaladejo a 63 anys. Fernando Lerdo de Tejado, fugat en un permís l'abril de 1979, no va poder ser jutjat. A més d'aquests encausats, n'hi va haver d'altres que eren dins la trama criminal: Simón Ramón Fernández no va ser jutjat perquè va morir en 1979; Leocadio Jiménez Caravaca fou condemnat a quatre anys i un dia i Gloria Herguedas Herrando a un any.

²⁸⁸ En aquell moment els partits polítics encara no estaven legalitzats. Hi havia, però, un marge de tolerància i s'esperava que aviat arribaria la legalització del PSOE –que fou el 17 de febrer-. La legalització del PCE era una qüestió més delicada, car una bona part dels militars i sectors importants proclius al canvi s'hi oposaven. Conscients d'aquesta problemàtica i temorosos que l'oposició pogués acceptar aquesta situació, el PCE va forçar una conferència de premsa del secretari general, Santiago Carrillo, el 10 de desembre de 1976. Dotze dies més tard, el 22 de desembre, Santiago Carrillo era detingut. Tal era la situació en el moment de l'assassinat dels membres de Comissions Obreres.

²⁸⁹ El 3 de maig ho fou el PSUC.

vots²⁹⁰. A Catalunya, els resultats eren significativament diferents: El PSC-PSOE obtenia la majoria amb un 28,56%, seguit del PSUC-PCE amb el 18,31%²⁹¹. A continuació apareixia la UCD amb un 16,91%, virtualment empatada amb la coalició nacionalista Pacte Democràtic per Catalunya, que va obtenir un 16'88%²⁹².

Tot i que a Catalunya els resultats tenien una altra interpretació²⁹³, en línies generals, el resultat de les eleccions van confirmar que el lideratge dels comunistes a Comissions Obreres no havia estat decisiu per enlairar aquesta formació a posicions més confortables dins el panorama polític. Malgrat la presència important del moviment obrer representat per Comissions Obreres en el procés de transició, això no es va traduir en vots cap a una opció política determinada. Els electors, fugint de possibles radicalitats, es van decantar cap a una força d'esquerres considerada moderada.

Després de les eleccions, el panorama del moviment obrer havia canviat. Amb la divisió sindical instal·lada i amb els bons resultats obtinguts pels socialistes, es posava en perill l'hegemonia de Comissions Obreres, la qual donava forces a una UGT que es reorganitzava de manera accelerada²⁹⁴. Des d'aquest punt de vista, els comunistes necessitaven mantenir el lideratge de Comissions Obreres per tal de no perdre influència en el terreny polític. Mirant enrere, s'acceptava que probablement els resultats electorals fossin un reflex de la falta de capacitat del moviment obrer per imposar una acció contundent contra el procés de reforma i en conseqüència s'acceptava que alguna cosa s'havia fet malament. Calia, però, mirar al futur i guanyar la batalla de l'afiliació i de les eleccions sindicals que s'endevinaven properes:

---

²⁹⁰ El resultat dels comicis reforçaven la idea que el pilotatge de la transició, l'havien portat els reformistes i que els electors havien postergat les opcions que representaven més clarament el règim franquista. Els grups ultradretans no van obtenir cap representació i Aliança Popular, liderada per Manuel Fraga Iribarne, crític amb la reforma, va obtenir un modest 8,8%. Segons Álvaro Soto, les raons del resultat decepcionant dels comunistes s'havien de buscar en l'anticomunisme forjat en la dictadura i en la incapacitat de la direcció per efectuar un relleu generacional dins el partit, la qual cosa va afavorir que es relacionés el Partit Comunista amb el passat que es volia superar. També s'havia de tenir en compte que el PCE va pagar un preu en els sectors més radicals per l'acceptació de la monarquia. Álvaro Soto, *La transició a la democràcia...*, pàg. 55.

²⁹¹ Dels 20 escons aconseguits pel PCE-PSUC, 8 eren aportats pel PSUC.

²⁹² La llei d'Hondt va repartir els escons de manera inversa al percentatge obtingut en tot el territori català. Així el PSUC va obtenir 8 escons, la UCD, 9 i el Pacte Democràtic per Catalunya 11. El PSC va obtenir 15 escons. El Pacte Democràtic per Catalunya era una agrupació electoral de caràcter nacionalista, el principal inspirador de la qual era Convergència Democràtica de Catalunya liderada per Jordi Pujol.

²⁹³ Els resultats del PSUC traduïen més fidelment la importància d'aquell partit en la societat catalana del moment. D'altra banda, en el panorama polític català hi havia la presència dels nacionalistes representats principalment per la coalició electoral Pacte Democràtic per Catalunya i per la coalició electoral Esquerra de Catalunya –inspirada per una no legalitzada Esquerra Republicana de Catalunya.

²⁹⁴ Vegeu l'apartat anterior.

*Va a depender en gran medida del resultado de estas elecciones el que la pretensión de instalación de un sistema bipartidista de alternancia en el poder, hacia el que se orienta el PSOE, pueda avanzar, marginando al resto de partidos obreros, o no*²⁹⁵.

Es constatava, d'aquesta manera, que els comunistes tenien en el moviment obrer el seu baluard més important i això tenia com a conseqüència que l'actuació de l'un hagués d'estar supeditat als interessos de l'altre²⁹⁶. Aquesta situació es va fer palesa ben aviat en els pactes que el nou govern de la UCD, sorgit de les eleccions del 15 de juny, va propiciar.

Els anomenats pactes de la Moncloa partien de la necessitat de prendre mesures urgents en una economia maltractada pels últims governs franquistes, ineficients i inactius. La crisi del petroli iniciada en 1973 no havia estat encarada per cap mesura que li fes front en profunditat i això havia deteriorat progressivament l'estat de l'economia espanyola. D'altra banda, el govern demanava tranquil·litat social per poder dur a terme les polítiques necessàries. Així, la necessitat del govern que en el pacte fos representada l'esquerra per tal que es comprometés a temperar les mobilitzacions obreres i la necessitat del Partit Comunista d'ésser present en el panorama polític i de donar-se a conèixer com a partit responsable, va afavorir que en els Pactes de la Moncloa fos representat tot l'arc parlamentari²⁹⁷.

La possibilitat d'un pacte ja s'havia discutit en el si de Comissions Obreres i en el seu entorn polític, i la resposta havia estat clara: s'havia de fer un pacte polític per tal de sortir del sistema franquista, però no es podia acceptar un pacte social. Aquest duria la classe treballadora al desastre i a un futur incert que malbarataria tot el que s'havia aconseguit amb la lluita del moviment obrer. Al principi de 1976, quan encara no es veia clara la sortida del règim franquista, Cipriano García defensava el pacte polític enfront del pacte social que, en cas de dur-se a terme, deixaria indefensos els treballadors davant una patronal que carregaria sobre aquests el cost de la crisi. Alhora, allunyaria la possibilitat del canvi polític, perquè els treballadors deixarien el camp lliure a tot tipus de maniobres polítiques que impedirien l'alternativa democràtica

---

²⁹⁵ *Tareas hacia el movimiento obrero*, Comitè de Barcelona del Partit Socialista Unificat de Catalunya, Barcelona 21 de setembre 1977, pàg. 11: AHCONC, fons PSUC V-2C.

²⁹⁶ En el mateix document es reclamava la necessitat de la presència del partit a les fàbriques i empreses i que els seus militants expliquessin als treballadors què era el partit i quins interessos representava. *Ibid.*, pàgs. 14-15.

²⁹⁷ La Unió del Centre Democràtic, UCD; Aliança Popular, AP; el Partit Nacionalista Basc, PNB; el Pacte Democràtic per Catalunya, PDC; El Partit Socialista Obrer Espanyol amb el Partit Socialista de Catalunya, PSOE-PSC; El Partit Socialista Popular, PSP i el Partit Comunista d'Espanya amb el Partit Socialista Unificat de Catalunya, PCE-PSUC.

i conclouïa que: “*Pacte social fóra igual a desmobilització, a capitulació i abandó*”²⁹⁸. Un any més tard, en un escenari lleugerament diferent, Antoni Lucchetti, membre de CCOO i militant destacat del PSUC, variava algunes premisses. En primer lloc, ja no es parlava de pacte polític per a la sortida a la democràcia, el discurs se centrava en la necessitat de sortir de la crisi econòmica. Ara s’acceptava la possibilitat d’un pacte de caràcter econòmic sense renunciar a una mobilització intensa dels treballadors. Al contrari, aquesta era considerada indispensable perquè el pacte fos realment efectiu. En el llenguatge de l’època, s’afirmava que aquesta mobilització procuraria una *sortida progressiva de la crisi*²⁹⁹. En aquell moment, totes les expectatives eren posades en el procés polític de sortida del règim franquista cap a la democràcia, però no s’amagava que la greu crisi econòmica podia afectar-la d’alguna manera. Acceptar la possibilitat d’un pacte de caràcter econòmic seguia la pauta del partit comunista de donar-se a conèixer com una força responsable que buscava l’estabilitat política i econòmica del país.

Així les coses, i una vegada superades les primeres eleccions democràtiques, el primer govern democràtic va proposar un ampli acord que anés més enllà d’un pacte per superar la crisi. Totes les forces polítiques hi van estar d’acord i després d’un temps breu de converses es va procedir a l’acord d’un extens programa que abastava des de les mesures econòmiques urgents fins a declaracions d’intencions sobre la política a seguir en qüestions de caràcter econòmic, social i jurídic³⁰⁰. La signatura de l’acord es va produir el 25 d’octubre de 1977 i el 27 del mateix mes va ser aprovada pel ple del Parlament espanyol.

Hem vist com la postura de Comissions Obreres havia canviat des de rebutjar un pacte de caràcter social a admetre la necessitat d’un pacte econòmic esperant que la força

---

²⁹⁸ Cipriano García, “Pacte polític sí, pacte social no”, a *Nous Horitzons*, Dossier moviment obrer, núm. 31, primer trimestre 1976, pàg. 15.

²⁹⁹ Lucchetti deia que: *El problema essencial, creiem, no és el de pactar o no pactar, sinó el de fer, d’acord amb la correlació de forces existents en cada moment concret, el millor pacte possible, que permeti armar ideològicament i organitzar la classe obrera, per situar-la en millors condicions dins de la correlació de forces, en el seu avanç en el camí de la democràcia cap al socialisme*. Antoni Lucchetti, “La lluita sindical davant la crisi econòmica”, a *Nous Horitzons*, núm. 33, abril 77, pàg. 28.

³⁰⁰ El acord tenien dos apartats. El primer, “*Acuerdo sobre el programa de saneamiento y reforma de la economía*”, tenia 10 apartats que incloïen les mesures econòmiques a prendre de manera immediata i tasques a realitzar a mitjà termini, entre les quals destacaven, la necessitat d’una reforma fiscal, el control de la despesa pública, abordar un canvi en la política educativa, en la d’urbanisme, sòl i habitatge, i es reconeixia que aquell programa s’havia d’adaptar a les possibles institucions autonòmiques provisionals (el pacte se signava el 25 d’octubre i el 23 Josep Tarradellas havia arribat a Barcelona nomenat des del govern central com a President de la Generalitat provisional). El segon, “*Acuerdo sobre el programa de actuación jurídica y política*”, parlava de la llibertat d’expressió, dels mitjans de comunicació públics, del dret de reunió, d’associació, del codi penal, del codi de justícia militar i civil, de l’ordre públic i de la reorganització de les forces d’Ordre Públic. Aquest apartat no va ser signat per Manuel Fraga Iribarne, representant d’Aliança Popular.

dels treballadors imposaria un pacte favorable als seus interessos. Una vegada signats els Pactes de la Moncloa en una situació diferent de l'esperada³⁰¹, Comissions Obreres els va donar suport perquè considerava que era la única sortida possible donada la situació política i econòmica del país. José Luis López Bulla, líder de Comissions Obreres a Catalunya, en un article a *Nous Horitzons* acceptava que els treballadors carregaven amb bona part de la crisi perquè havien d'acceptar un augment salarial per sota de la inflació i la possibilitat que la patronal pogués acomiadar lliurement fins un 5% de la plantilla³⁰². Aquests aspectes negatius eren, al seu parer, compensats per les qüestions que tindrien caràcter satisfactori, com ara l'augment de places escolars, la implantació d'un sistema fiscal progressiu, polítiques d'habitatge favorables als interessos dels treballadors o la transformació de la legislació laboral i un nou marc d'acció sindical a l'empresa. Tot això deia, José Luis López Bulla, seria real o possible si la mobilització dels treballadors era capaç d'imposar el compliment dels acords i l'establiment d'un calendari³⁰³.

Entrar a negociar els Pactes de la Moncloa era de vital importància per a la formació política dels comunistes, que d'aquesta manera normalitzaven la seva entrada en la política de govern i no es conformaven a romandre a la perifèria de les decisions. Una altra cosa va ser explicar-ho als treballadors i acceptar les limitacions que els pactes imposaven per a la negociació dels convenis o acatar que, per tal de col·laborar en un clima de calma, s'hagués de renunciar a tirar endavant reivindicacions assumides pels treballadors:

Me'n recordo que al setanta-vuit hi havia una vaga que va coincidir amb el vuit de març que anaven totes les dones al davant en una manifestació molt maca. El que passa que, clar, que això va ser quan s'estava negociant els Pactes de la Moncloa i llavors ens van manar parar³⁰⁴. El Sr. Carrillo va donar instruccions. Era una vaga que havíem començat dos dies abans, que

---

³⁰¹ Els resultats electorals dels comunistes no afavorien les posicions de Comissions Obreres.

³⁰² Per superar aquesta deficiència José Luis López Bulla proposava que en els convenis es negociessin aspectes socials que allarguessin el salari de manera indirecta.

³⁰³ José Luis López Bulla, "Crisi econòmica, acció sindical i Pacte de la Moncloa", a *Nous Horitzons*, núm.38, desembre 1977, pàgs. 39-44. La resolució del IV Congrés del PSUC, fet el mateix mes d'octubre de 1977, dedicava un espai molt important a considerar els pactes de la Moncloa com un element clau d'estabilització política i econòmica del país. Alhora posava totes les esperances en les properes eleccions sindicals per tal de poder impulsar la lluita per defensar les reivindicacions dels treballadors que en aquells moments passava pel compliment dels acords de la Moncloa. *Resolució política del IV Congrés del PSUC*, El IV Congrés del PSUC, Barcelona, 31 d'octubre de 1977, pàg. 4: AHCONC, fons PSUC, V-2B.

³⁰⁴ La informant confon les dades i parla de quatre mesos després de la signatura. És clar, però, que l'ambient polític i social d'aquell moment era producte de l'acord dels Pactes de la Moncloa.

tampoc portàvem tants dies i va venir l'Agustí Prats³⁰⁵ dient que s'havia de desconvocar la vaga perquè allò no portava enlloc i "nosotros muy disciplinados desconvocamos pero mucha gente no lo entendió e incluso se dió de baja de Comisiones", molta gent de la meua empresa, per exemple, que no entenien res perquè havíem de parar. Però, clar, era quan s'estaven negociant els Pactes de la Moncloa era evident que es necessitava un clima tranquil, però bueno, la gent que no està ficada a l'"ajo" no entén res, però la gent pensava, com pots convocar una vaga i després desconvocar-la?³⁰⁶

Aquesta situació portava contradiccions personals als líders de la protesta, que acceptaven aquestes contradiccions per disciplina militant:

El que ens venia de dalt ho acceptàvem perquè era com que tu no ho entenies "pues" els altres entenien més que tu i per "algo" seria, no? però a mi em va significar una mica de "choque" amb les meves companyes perquè deien que com és que un dia abans dius que s'ha d'anar a la vaga i al dia següent els hi dius que s'ha de parar la vaga. Però, també sabíem que s'estaven negociant els Pactes de la Moncloa i que l'equilibri polític era molt dèbil i que aquell moment era molt delicat, s'estava configurant el que seria la democràcia i llavors clar tampoc no podíem estirar massa de la corda³⁰⁷.

Malgrat la incomoditat personal, una part de la militància dipositava una confiança absoluta en "els de dalt", entenent que les seves decisions havien de ser acatades per sobre de tot. Calaven profundament els arguments de la inestabilitat política i de la necessitat de contribuir amb la calma a obtenir un equilibri que permetés consolidar la democràcia³⁰⁸. No tots els treballadors, però, van acceptar tan dòcilment aquesta situació. Per a alguns els va resultar molt difícil defensar les mesures restrictives amb

---

³⁰⁵ Dirigent del sector del tèxtil de Comissions Obreres.

³⁰⁶ Carmen Ortega, treballadora del sector del tèxtil de Mataró. Entrevista, el 15 de febrer de 1999.

³⁰⁷ *Ibíd.*

³⁰⁸ En la recerca realitzada amb fonts orals, diverses persones exposen la seva confiança absoluta en el líder del PCE, Santiago Carrillo, o d'una manera més genèrica en "el partit" o en els dirigents obrers. De manera més convençuda, irònica o distanciada, tots els testimonis de la recerca fan esment de la situació política com l'argument principal per signar els Pactes de la Moncloa. És significatiu que només una de les persones entrevistades accepta que va defensar convençudament els Pactes de la Moncloa: *A l'empresa teníem la tradició de repartir documents i còpies de diaris i pels Pactes de la Moncloa vam repartir molta documentació. Intentàvem argumentar-ho i vam dir públicament que hi estàvem d'acord. Crèiem que en aquell moment, la millor manera de progressar social i políticament era mitjançant el consens. L'esquerra no tenia força ni capacitat suficient per a imposar res i la dreta, per pròpia voluntat no hagués donat ni una mínima part del que va haver de cedir mitjançant el consens.* Mª Àngels Franco, treballadora de l'empresa Indo del sector de la construcció, vidre i ceràmica de l'Hospitalet de Llobregat. Entrevista, el 30 de desembre de 1999.

què havien d'operar a partir de llavors i molts van optar per no defensar-los públicament tot i que tampoc no li van fer campanya en contra³⁰⁹. Aquesta situació va comportar disputes internes i tensions que feia temps que no es veien en el si de Comissions Obreres. Aquesta vegada la polèmica no es produïa entre diferents faccions polítiques, sinó que es produïa a l'interior de la majoria, militants del PSUC o afins, es van dividir entre defensors i detractors dels Pactes de la Moncloa:

Nosotros aquí discutimos mucho, yo concretamente no era partidario de Los Pactos de la Moncloa y como yo mucha gente. Hubo bastantes intentos de intentar explicarlos y convencer (...) se intentaba justificar Los Pactos de la Moncloa en función de una serie de mejoras sociales que se contemplaban, lo que pasa es que si Los Pactos de la Moncloa tenían algo de positivo no se cumplieron. La verdad es que fueron un freno para todo lo de la organización sindical. Había mucha gente que discrepaba y hubo discusiones tensas y a partir de ahí había gente que se radicalizaba y había gente que intentaba justificarlos³¹⁰.

Les discussions sobre el Pacte de la Moncloa van obrir altres debats sobre el paper de Comissions Obreres en aquell període que estaven íntimament units amb el paper dels comunistes dintre de l'activitat política del país. Amb el temps, aquestes discussions van anar forjant un trencament que acabaria amb una divisió política amb repercussions a l'interior de Comissions³¹¹:

Carrillo firmó los Pactos de la Moncloa y... mira los militares tenían los sables muy afilados, Fraga tenía los cañones limpiando, en fin menos la bomba atómica casi todo³¹² y entonces yo creo que por prudencia se le puso mucha sordina a la reclamación, pero lo que está claro es que yo y mucha gente como yo dijimos de una manera clara y contundente a niveles orgánicos que eso era la venta de una manera en baratija de los trabajadores de este país y así se ha demostrado. Los Pactos de la Moncloa certifican esta democracia que tenemos en este país (...) la gente lo percibió enseguida, los convenios había que negociarlos casi por la mitad de lo que

---

³⁰⁹ Els testimonis que diuen que es van mostrar més reacis a defensar els Pactes de la Moncloa diuen que van optar per callar, però tampoc per defensar públicament el seu desacord, tot i que privadament sí que ho feien.

³¹⁰ Antonio Ruiz, treballador del metall de Mataró. Entrevista, el 13 d'abril de 1999. La majoria dels testimonis relaten discussions tenses a l'interior de Comissions.

³¹¹ El PSUC va patir una forta crisi de la qual va sortir la fundació del Partit dels Comunistes de Catalunya, PCC en 1981. A l'interior de Comissions es va establir un corrent crític amb la direcció liderat per aquesta formació política.

³¹² El testimoni parla amb ironia dels arguments del PCE-PSUC sobre els perills de desestabilització de la democràcia.

*había sido el IPC. Se explicaba que había que garantizar la democracia que había que hacer cesiones. Yo me negué rotundamente a defender una cosa con la que no estaba de acuerdo. Precisamente parte de ahí mi disensión con un montón de cosas y por eso mi militancia en el PSU deja de tener sentido*³¹³.

Com hem vist a dalt, les expectatives dels líders eren aconseguir el compliment dels Pactes de la Moncloa com a conseqüència de la mobilització obrera que s'havia de produir³¹⁴. Una paradoxa, quan els mateixos comunistes es van encarregar de controlar els conflictes per contribuir a l'estabilitat política del país³¹⁵. Així les coses, José Luis López Bulla es lamentava, un temps després, del resultat obtinguts dels Pactes de la Moncloa:

*En un aspecto importante el Pacto de la Moncloa se ha quedado en “agua de borrajas”, permitiendo que el paro llegara a las cotas actuales: no se ha iniciado la construcción de las 700.000 plazas escolares públicas, ni las viviendas sociales programadas con anterioridad y cuya impulsión se contemplaba en el plan. Este era un aspecto esencial para romper el círculo vicioso inversión-ocupación-demanda, como ya hemos dicho antes, que el gobierno Suárez ha olvidado y que, junto a la mejora y extensión del seguro de paro y el control de las oficinas de colocación por parte de las centrales sindicales, hubiera iniciado la solución del grave problema del paro que tiene el país*³¹⁶.

A la mateixa conclusió arriba un militant de base, però, anant una mica més enllà, relaciona la falta de compliment dels acords amb la desmobilització obrera:

*Los Pactos de la Moncloa no se cumplieron porque el Gobierno no tenía voluntad de cumplirlos (...) Se podían haber cumplido pero en aquella época hubo un frenazo en cuanto a las reivindicaciones y el Gobierno no cumplió casi nada de lo que se acordó*³¹⁷.

---

³¹³ Esteban Cerdán Francés, treballador de l'empresa Laforsa, metall, de Cornellà de Llobregat. Entrevista, el 3 de febrer de 1997. Esteban Cerdán passarà, en 1981, a militar en el PCC.

³¹⁴ Veg. notes 299 i 303.

³¹⁵ I a millorar les opcions polítiques de la seva pròpia organització.

³¹⁶ José Luis López Bulla, “El papel del sindicalismo frente a la crisis. (Informe al Congreso presentado por el Secretario General saliente)” a *Acción Sindical y Libertades Nacionales. Primer Congreso de Comissions Obreres de Catalunya. 12-15 de mayo 1978*. Editorial Crítica, Barcelona, 1978, pàgs 19 i 20.

³¹⁷ Antonio Ruiz, treballador del metall de Mataró. Entrevista, el 13 d'abril de 1999.

El suport als Pactes de la Moncloa s'inscrivien en un marc totalment nou per a la militància obrera, que rebia les instruccions dels líders amb una barreja de comprensió i desorientació pròpies d'aquells als quals s'havia canviat l'escenari sense pràcticament adonar-se'n. Psicològicament, la militància estava imbuïda del caràcter èpic de les lluites, però alhora havia après a fer un ús responsable de les mobilitzacions per tal d'aconseguir millores en les seves condicions de treball. La negociació dels convenis d'empresa, comarcals o provincials, havien marcat la majoria de la conflictivitat obrera dels últims anys, juntament amb puntes de conflictivitat per motius de solidaritat. Alhora, amb el temps, s'havia incorporat, de manera paulatina, aspectes que transcendien les millores econòmiques i socials per introduir reivindicacions de caràcter polític. Els perills de desestabilització política del procés de transició i el resultat de les eleccions democràtiques de 1977 havien canviat les bases sobre les quals s'havia d'actuar i la militància va viure amb desconcert aquesta nova situació. Si, d'una banda, la defensa dels acords de la Moncloa i l'autocontrol del moviment obrer van contribuir a l'estabilitat de la democràcia, aquesta aposta va significar per a la mateixa organització una crisi que va haver d'encarar tot just iniciat el seu recorregut en democràcia³¹⁸.

Comissions Obreres, el sindicat majoritari de Catalunya

Una vegada reconegudes les llibertats democràtiques i realitzades les eleccions polítiques, calia encarar la recomposició del món sindical. Desaparegut l'antic sindicat vertical³¹⁹ i imposada la divisió sindical, es van convocar les eleccions sindicals que es van realitzar el primer trimestre de 1978³²⁰. El resultat de les eleccions va donar la victòria a Comissions Obreres, amb un 56% del delegats escollits, però la UGT va aconseguir un 21'2% de representants sindicals i la USO va obtenir un modest 3'4% dels delegats³²¹.

Aquests resultats van fer reflexionar a la cúpula de Comissions Obreres perquè, si bé s'havia aconseguit un triomf importantíssim i aturar les maniobres encaminades a imposar sindicats corporativistes o grocs, no es deixava de constatar que la UGT, una

---

³¹⁸ La crisi va ser essencialment política —el PSUC es va dividir— però va tenir una repercussió interna en l'aparició de nous corrents a l'interior de Comissions Obreres.

³¹⁹ Desaparegué oficialment el 2 de juny de 1977.

³²⁰ Com a mitjà de representació sindical es va instaurar el comitè d'empresa. Aquest és un organisme unitari dins de cada empresa, que aplegava els representants sindicals escollits de cadascuna de les llistes presentades.

³²¹ Els resultats varien si el còmput es fa sobre tot l'estat espanyol. Comissions Obreres va obtenir un 34,45%, la UGT un 21,69%, la USO un 3,87% i ELA-STV, un 0,99%. Tant a Catalunya com a Espanya, la resta de delegats es repartien entre les candidatures de no afiliats o de sindicats minoritaris.

central sindical reinstaurada a Catalunya els últims anys del franquisme, havia aconseguit uns bons resultats³²². El I Congrés de la CONC, realitzat dos mesos després de finalitzar el procés de les eleccions sindicals, feia un balanç dels resultats i trobava algunes causes imputables a la mateixa trajectòria de Comissions Obreres:

El triunfo de CCOO no debe esconder la desigualdad de ciertos resultados tanto en algunas grandes empresas, como en determinadas comarcas catalanas. Algunos de estos elementos, de una u otra forma, se han dado en el resto de España.

Conviene, sin embargo, reflexionar sobre los siguientes aspectos: a) CCOO ha conocido derrotas en algunos grandes centros de trabajo, donde existía una tradición de lucha y una presencia organizada nuestra; b) en las grandes fábricas, sin embargo, el cómputo general nos es favorable, pero los tantos por ciento descienden sensiblemente en relación a los obtenidos en las pequeñas y medianas empresas. Algunos hechos explican estos fenómenos: 1) En algunas fábricas grandes la presencia solitaria de CCOO hizo que ella fuera absolutamente responsable de la lucha heroica, firme, pero que en algunas ocasiones, por causas diversas, acabó en fracasos y descalabros; 2) los grandes centros de trabajo conocen una lícita pluralidad sindical y política que hace que el espacio sindical se diversifique en distintas opciones, 3) el choque de "listas contra listas" distorsionaba la vocación unitaria de CCOO que en algunas ocasiones, y en determinados centros, no comprendió que, instalados como estamos en la división sindical, correspondía un esfuerzo gigantesco de organizar para CCOO la victoria en concreto. Estas enseñanzas serán, sin duda, retenidas para futuros comicios sindicales³²³.

Els problemes detectats se centraven, doncs, en una barreja de llast del passat i en la irrupció d'un present no previst. Algunes lluites excessivament radicalitzades, que no havien acabat prou bé, havien allunyat el vot dels treballadors, l'aparició d'altres centrals sindicals, sobretot la UGT, disputant l'espai ocupat fins llavors per CCOO, o

---

³²² Josep Mª Rodríguez Rovira, líder de Comissions Obreres, deia que no es podia defugir la importància dels resultats de la UGT, quan només dos anys enrere no tenia cap presència al país, Josep Mª Rodríguez Rovira, "Elecciones sindicales, democracia obrera i lluita de classes", a *Nous Horitzons*, núm. 41, març de 1978, pàg. 20. Els resultats electorals de la UGT reflectien l'èxit del PSOE en les eleccions generals. Cal comptar, també, que una vegada restaurades les llibertats democràtiques, jugués a favor de la UGT una certa memòria de la vella central socialista.

³²³ José Luis López Bulla, "El papel del sindicalismo frente a la crisis. (Informe al Congreso presentado por el Secretario General saliente)" a *Acción Sindical y Libertades Nacionales. Primer Congreso de Comissions Obreres de Catalunya. 12-15 de mayo 1978*. Editorial Crítica, Barcelona, 1978, pàg. 30.

l'excessiva confiança dels militants de Comissions Obreres que havien cregut rebre còmodament els vots dels treballadors, havien impedit una victòria encara més gran. Malgrat l'autocrítica, el resultat obtingut per Comissions Obreres en els primes comicis sindicals democràtics eren prou satisfactoris i permetien encarar el futur amb optimisme.

L'any 1978 marcava la fi d'una època i l'inici d'una altra. Per encarar el futur calia partir del reconeixement del lloc on s'estava, del lloc on es partia. El primer que es va fer va ser constatar que, malgrat els esforços emprats, el procés de canvi de la dictadura a la democràcia no s'havia fet mitjançant el trencament democràtic i la causa principal havia estat la falta de força de la classe treballadora per imposar-la³²⁴. Després d'aquest reconeixement, el pas següent era enfrontar-se amb el futur; amb aquest objectiu, es va realitzar del 12 al 15 de maig de 1978 el I Congrés de la CONC. Es va obrir el congrés saludant la victòria electoral i fent un esment al passat, recordant la importància que va tenir per a tot el moviment obrer l'estratègia de l'*entrisme*³²⁵, celebrant que Comissions Obreres hagués col·laborat de manera decisiva a evitar que a Catalunya hi hagués hagut fractura social i política³²⁶, i lamentant no haver pogut constituir un sindicat unitari³²⁷. Els objectius del Congrés, però, eren uns altres; en unes ponències denses i plenes de contingut, es van definir els reptes de futur: el problema més immediat, era acordar quin organisme havia de negociar els convenis³²⁸, i els problemes a mitjà termini eren la futura llei d'acció sindical, el codi dels drets dels treballadors, la devolució del patrimoni sindical, la possibilitat que

---

³²⁴ Josep Mª Rodríguez Rovira, "Elecciones sindicales, democracia obrera i lluita de classes", a *Nous Horitzons*, núm. 41, març de 1978, pàgs. 13-14. En el Congrés de la CONC també es reconeix que la classe treballadora no va poder imposar la seva hegemonia per provocar el trencament democràtic. "Organización", a *Acción Sindical y Libertades Nacionales...*, pàg. 132.

³²⁵ En el sentit de participar a les eleccions del sindicat vertical. El 63,3% dels delegats dels Congrés estaven vinculats a CCOO des de l'època del franquisme i el 41'4% havien ocupat algun càrrec de responsabilitat a la CNS. *Acción Sindical y Libertades Nacionales...*, Introducció del llibre a càrrec de Jaime Aznar, pàgs 8 i 9.

³²⁶ Jaime Aznar a la introducció de la publicació del Congrés, considera que CCOO va tenir una gran responsabilitat a fer que els treballadors immigrants assumissin les reivindicacions nacionals. Diu que el 38% dels congressistes havien nascut a Catalunya i del 62% restant, un 40% eren nascuts a Andalusia i Extremadura. Sobre aquesta qüestió diu: "*Desde los ya lejanos tiempos en que se decidió que el apelativo "nacional" figuraría en la denominación de las CCOO de Catalunya pasando por su participación activa en la Asamblea de Catalunya, hasta la insistente reivindicación del Estatuto, (...) la CONC ha contribuido decisivamente a impedir un corte sociológico -y aún más grave, político- entre inmigrantes y nacidos en Cataluña. La inexistencia de un pretendido "sindicalismo nacionalista" y el abrumador apoyo dado por las poblaciones obreras a los partidos de la izquierda nacional catalana son dos de las manifestaciones de esta situación*". *Acción Sindical y Libertades Nacionales...*, pàgs. 10-11.

³²⁷ Es diu que la realització del Congrés de la UGT a Madrid, el mes d'abril de 1976, va ser "*el primer serio choque ante la nueva realidad*". *Ibid.*, pàg. 78.

³²⁸ En aquest assumpte, es reconeix haver canviat de posició. Des de la postura primera en que es demanava organismes unitaris per a la negociació dels convenis col·lectius, s'havia passat a la reivindicació d'uns organismes que guardessin proporció amb el resultat sindical.

sorgissin nous sindicats corporatistes o grocs i autocrítiques com la falta d'assumpció dels problemes específics de les dones, els joves o el tècnics. Es van definir les línies d'acció sindical³²⁹ i de les reivindicacions en la nova situació social i política aconseguida³³⁰. Per últim³³¹, es va abordar la qüestió de l'organització. Comissions Obreres sorgia de la clandestinitat amb una debilitat àmpliament reconeguda que era la falta d'organització. Era un repte cabdal si no es volia acabar, en expressió del mateix Congrés, com un gegant amb peus de fang. En el moment del Congrés es reconeixia una afiliació de 450.000 persones³³² que calia organitzar en uns organismes i estructures que poguessin donar cabuda a aquests i a d'altres que havien de venir³³³. El repte va consistir a estendre el sindicat a totes les comarques del territori català i el mateix Congrés reconeixia que en molts d'aquells indrets es partia de zero. Tot això requeria un esforç i un desplegament considerable que, fins i tot en els indrets amb més tradició, es trobava amb dificultats:

Els records que tinc de la primera època són molt bons, molt bons, la veritat, de molt bon companyerisme. Hi havia sentiment de col·lectivitat, un sentiment de força. Al principi ens vèiem desbordats per l'afiliació (...) En aquelles dates, al Baix Llobregat es va arribar a tenir una afiliació molt gran,

---

³²⁹ Es defineixen, com a instruments vàlids per a l'acció sindical, el comitè d'empresa – organisme unitari creat a partir de les eleccions sindicals- i les seccions sindicals a les empreses –seccions de cadascun dels sindicats a l'interior de les empreses. Es valora l'assemblea com un instrument de vital importància, però se'n regula el funcionament, i el Congrés es manifesta en favor d'accions curtes i amb data fixa de durada.

³³⁰ En el capítol de reivindicacions cal consignar també un canvi d'orientació. El Congrés resol que la demanda d'augments lineals no és justa ja que perjudica tècnics i professionals que no veuen reconeguda la seva feina específica i, per tant, s'assumeix que hi ha d'haver un certa diferència salarial segons els llocs que s'ocupi. Altres reivindicacions fan esment de les condicions de seguretat i higiene, horaris i vacances, ritmes de producció i organització del treball, regulació de les categories professionals i reconeixement de la formació professional. S'inclouen reivindicacions de caràcter social: habitatges dignes, locals per als barris, escoles bressol, gratuïtat dels transports públics per als aturats i pensionistes. Reivindicacions de caràcter general com ara la política de la Seguretat Social –pensions, viduïtat, invalidesa-, política sanitària –es demana la interrupció de l'embaràs-, política educativa –escola pública, democràtica i catalana. També reivindicacions en altres camps, com ara la necessitat d'una millor distribució de la riquesa, la reforma agrària, la democratització de les empreses públiques, la socialització del sòl i el rebuig de les centrals nuclears. Tot un ventall de reivindicacions que anaven més enllà del caràcter sindical com a conseqüència de la definició de Comissions Obreres com un sindicat sociopolític.

³³¹ S'ha cregut convenient agrupar els diferents aspectes que es van tractar en el Congrés sense tenir en compte l'ordre en què s'hi van exposar. Tota la informació es troba en la publicació de les actes: *Acción Sindical y Libertades Nacionales. Primer Congreso de Comisiones Obreras de Catalunya. 12-15 de mayo 1978*. Editorial Crítica, Barcelona, 1978.

³³² Amb una cotització efectiva d'un 70%. Es parlava de les dificultats que comportava el cobrament de la quota: molts treballadors no eren conscients que pagaven una quota a l'antiga CNS que se'ls detreia del salari.

³³³ Comissions Obreres es va estructurar a partir de la manera que ho havia fet a la clandestinitat. D'una banda, les federacions dels rams i, de l'altra, el territori, les unions locals i comarcals que aplegaven els diferents rams de producció.

*perquè la gent, espontàniament es tira a afiliar-se als sindicats i, bàsicament, al Baix Llobregat a Comissions Obreres. Dúiem les finances amb “sellos” enganxats en els carnets, que allò portava una feinada de por, de comptabilitzar-ho. Molta afiliació es va perdre, en els anys següents, per falta d'estructura, que fos capaç de consolidar-ho*³³⁴.

El Congrés de la Comissió Obrera Nacional de Catalunya obria una nova etapa del sindicalisme a Catalunya, amb un sindicat que es definia com una confederació de sindicats de classe i nacional³³⁵, independent, democràtic, unitari³³⁶ i sociopolític³³⁷. Fidels a aquesta definició, la resolució final del Congrés reclamava que la Constitució pogués servir de marc als interessos econòmics i socials dels treballadors i alertava sobre la possibilitat que en la Carta Magna es pogués retallar el dret de vaga. Es demanava també el traspàs de competències per a la Generalitat de Catalunya, l'Estatut que l'autonomia necessitava i la urgència de la convocatòria de les eleccions municipals. A banda dels aspectes polítics³³⁸, apareixia en la resolució general del Congrés la preocupació més immediata de Comissions Obreres que era l'atur. Per a fer front a aquest repte, es resolia convocar immediatament una Conferència Nacional

---

³³⁴ Leopold Codorniu, treballador de la Matacás de Sant Feliu de Llobregat, metall. Entrevista, el 20 de gener de 1997.

³³⁵ Les Comissions de Catalunya estaven confederades amb les d'Espanya: *El sindicato de CCOO de Catalunya se desarrolla en nuestra nación catalana, dentro del Estado plurinacional que es España*. “Programa y tesis de acción Sindical y unidad. Capítulo II El Sindicalismo de CCOO” a *Acción Sindical y Libertades Nacionales...*, pàg. 71. La concepció d'un sindicat nacional català era una opció presa temps enrere que quedava reflectida en nombrosos documents com en una declaració de la CONC de 1976 en la qual s'afirmava que s'havia d'assumir el fet nacional perquè si no: *“puede dar lugar a manipulaciones demagógicas tendentes a romper la unidad que pueden encontrar un cierto eco entre sectores de trabajadores catalanes. Pensamos que no hay que caer tampoco en el peligro contrario que creemos menor, es decir, el posible manejo de división como reacción de los trabajadores inmigrados y los del resto del Estado, ante un nacionalismo exacerbado y excluyente. La unidad sindical”*. *El congreso sindical*, Comisión Obrera Nacional de Catalunya, enero 1976, pàg. 6: AHCONC, carpeta Comissió Obrera Nacional de Catalunya I CONC 1.

³³⁶ Es reconeixia la divisió sindical com un fet, però no es renunciava a la idea que els objectius del sindicalisme havien de ser els mateixos per a tots i que per aquesta raó calia treballar per aconseguir la unitat efectiva des de la base. “Programa y tesis de acción Sindical y unidad. Capítulo II El Sindicalismo de CCOO” a *Acción Sindical y Libertades Nacionales...*, pàg. 74.

³³⁷ S'entén per sociopolític la lluita per les llibertats democràtiques i nacionals i contra l'intent de marginar els treballadors de la participació democràtica. També perquè el sindicat reclama altres aspectes que els puraments sindicals: l'accés a la cultura, l'ensenyament, la lluita per la igualtat de les dones i pels drets específics dels joves, per la protecció de la salut, per una distribució justa de la renda, pel progrés tècnic i científic. En definitiva, perquè el sindicalisme: *tiene un papel fundamental e insustituible en la construcción de una sociedad democrática*. *Ibid.*, pàgs. 73 i 74.

³³⁸ També es manifestava en contra del terrorisme, en favor de la llibertat d'expressió – reclamant la llibertat dels membres del grup de teatre *Els Joglars* i el retorn de l'exili del seu director, Albert Boadella- *Ibid.*

de Comissions Obreres de Catalunya sobre la crisi i l'atur³³⁹. Tot això ja pertanyia a unes noves Comissions Obreres que s'havien convertit en el sindicat majoritari de Catalunya.

Canvi polític i moviment obrer

L'últim període del franquisme va estar marcat per l'assassinat de l'almirall Carrero Blanco, per l'augment de la conflictivitat obrera i pel declivi biològic del dictador. El sentiment de debilitat que aquesta situació provocava en el règim va ser contrarestada pel seu vessant més repressor, un exemple del qual van ser les condemnes a mort de Puig Antich en 1974 i de tres militants d'ETA i dos del FRAP en 1975, fent palès que el règim franquista no posaria fàcil la seva dissolució. Per la seva banda, l'oposició política agilitava la seva tasca articulant plataformes unitàries que agrupaven els diferents sectors que lluitaven contra la dictadura franquista.

La Junta Democràtica, primer i la Plataforma de Convergència Democràtica després agrupaven el que existia dins l'oposició política democràtica de l'últim període del franquisme. Per tal que aquesta oposició política pogués pressionar el règim i obligar-lo a jugar en un altre camp que no fos el propi, necessitava que els agents socials fossin presents i que la mobilització d'aquests fos la carta de presentació d'aquells. En aquest context, es produeix la progressiva obsessió del moviment obrer per aconseguir la vaga general. L'augment de la conflictivitat obrera venia precedida per lluites victorioses, per convenis signats que permetien una millora considerable de les condicions de treball i de salari dels treballadors. Cada vegada hi havia més treballadors disposats a saltar-se les barreres de la por quan els empresaris, l'autoritat governativa o el sindicat vertical posaven impediments a les seves accions. El moviment obrer anava ampliant la seva influència i prestigi i en alguns indrets es podia començar a parlar de poder sindical obrer i d'ensorrament del sindicat vertical com una realitat tangible. Malgrat això, la debilitat estructural de Comissions Obreres i el tancament sobre si mateixes de les diferents zones on el moviment obrer tenia una activitat important, va impedir que les accions que es duïen a terme es coordinessin de manera que es pogués provocar una acció generalitzada que donés la veritable mesura del moviment obrer. L'absència d'un moviment important coordinat i generalitzat a bona part del territori català –i per extensió en importants zones de l'Estat Espanyol- va fer que el mateix moviment obrer tingués un sentiment

---

³³⁹ També es mostrava preocupació pel patrimoni sindical, primer segrestat i després acumulat per l'antiga CNS. S'anunciava, en la resolució final que es continuaria amb l'ocupació dels locals de l'AISS com a forma de lluita per aconseguir la seva devolució.

d'insatisfacció o fracàs en no aconseguir la vaga general que, segons la seva pròpia anàlisi, havia d'arribar de manera imminent i amb la conseqüència immediata de la fi de la dictadura franquista.

La progressiva influència del moviment obrer sobre la classe treballadora corria paral·lelament a l'aïllament del sindicat vertical que va veure en les eleccions sindicals de 1975 la seva última oportunitat d'impedir la desfeta de la ja vella Organización Sindical Española. El moviment obrer s'enfrontava a aquelles eleccions sindicals amb debilitats organitzatives però alhora unida i fent front comú a un sindicat vertical que intentà frenar, de manera gairebé desesperada, l'ensorrada d'una de les bases essencials del règim franquista. El grau de maduresa del moviment obrer va impedir que les maniobres dels verticalistes s'imposessin i alhora va aconseguir que les candidatures unitàries i democràtiques s'estenguessin arreu i que allí on es van estendre obtinguessin un èxit sense precedents.

Poc temps després, la mort del dictador Franco va suposar un punt d'inflexió en els esdeveniments d'aquell període i sobretot en les expectatives de canvi que es van generar en tots els ambients de l'oposició democràtica al règim. L'oposició política, encara dividida, va reaccionar activant el procés que la va dur a fusionar en una les dues plataformes polítiques d'oposició. Cadascuna de les formacions polítiques de l'oposició –les més estructurades i cohesionades, les comunistes i socialistes- tenien, almenys, dos objectius principals: acabar amb la dictadura, propiciant un procés de transició cap a la democràcia, i aconseguir un espai polític propi en la futura societat democràtica que aspiraven a instaurar. Així en 1976, els reptes que el moviment obrer havia de fer front es van multiplicar. D'una banda, tenia la responsabilitat de procurar la mobilització obrera necessària per provocar la desestabilització del règim i, de l'altra, havia de procurar afavorir els interessos de les formacions polítiques a les quals estaven estretament lligades. Apareix en l'escenari una UGT, impulsada primer des del PSOE i després pel PSC a Catalunya, disposada a disputar l'espai sindical a Comissions Obreres, tot estavellant la possibilitat de sortir de la dictadura amb un moviment obrer fort i unitari³⁴⁰. Això fa que Comissions Obreres hagi de començar a controlar les mobilitzacions obreres per tal de no perjudicar les possibilitats del PCE-PSUC dins l'espai democràtic³⁴¹.

---

³⁴⁰ La reinstauració de la UGT va ser afavorida pel règim dins de la seva estratègia de divisió sindical. Segons Sebastian Balfour, el PSOE necessitava una plataforma sindical, però el PCE no s'hi va oposar perquè necessitava el PSOE per treballar conjuntament dins la "Platajunta". Sebastian Balfour, *La dictadura, los trabajadores y la ciudad...*, pàg. 246-249.

³⁴¹ Malgrat la influència comunista en el moviment obrer i en la seva activitat per la unitat dins l'oposició antifranquista, els comunistes comencen a témer ser marginats del procés democràtic amb l'aquiescència de molts. Un dels exemples més clars d'aquests temors l'expressa Julián Ariza a l'Assemblea de Barcelona quan exposa com un dels arguments en contra de no

El moviment obrer, representat fins als primers temps de la transició per Comissions Obreres³⁴², es troba en una situació no prevista. D'una banda, l'aparició de la UGT que, buscant el seu espai sindical, discuteix i polemiza amb l'estratègia sindical de Comissions Obreres³⁴³, i la supeditació als interessos dels comunistes que necessiten controlar, ara més que mai, la modulació de les mobilitzacions obreres. Alhora, Comissions Obreres es troba embrancada en una discussió interna sobre l'ocupació o no del sindicat vertical, i, després, atrapada per la pròpia sinergia de sentir-se única en el món sindical, retardant la construcció del procés constituent del sindicat de Comissions Obreres³⁴⁴. Totes aquestes qüestions llasten el paper del moviment obrer en un moment decisiu, i Comissions Obreres, igual que les formacions polítiques de l'oposició, hauran d'acceptar que el procés de la dictadura a la democràcia es faci sota l'hegemonia de la dreta reformista. Aquesta realitat imposarà, més endavant, que el moviment obrer i les seves reivindicacions passin en un segon lloc³⁴⁵ donant més protagonisme als interessos dels partits polítics. Aquests signaran els Pactes de la Moncloa buscant uns acords que hauran de permetre al país l'estabilitat política i econòmica necessària, però que atorgarà alhora a aquests mateixos partits, la pàtina d'organitzacions responsables i amb capacitat de govern³⁴⁶.

La responsabilitat del moviment obrer, i concretament l'autocontrol de Comissions Obreres, produí un efecte balsàmic en la consolidació del sistema democràtic a

---

constituir-se immediatament com a sindicat, és la possible estigmatització que podrien sofrir en ser assenyalats com el sindicats dels comunistes. Veg. nota 227.

³⁴² Es pot considerar Comissions Obreres com el representant del moviment obrer fins a 1976. A Catalunya, la UGT no va començar a comptar fins aquell any i la USO que es va separar de Comissions Obreres l'any 1968, no va tenir cap activitat remarcable fins després de la mort de Franco. Que Comissions Obreres representés el moviment obrer dels últims quinze anys del període franquista, no vol dir que representés tots els treballadors tal com va quedar reflectit en les eleccions sindicals de 1978.

³⁴³ Fidel a la seva opció pel boicot, la UGT reaparegué aquells anys, treu legitimitat als representants sindicals escollits dins les eleccions sindicals del sindicat vertical i posa en qüestió les comissions negociadores dels convenis del moment.

³⁴⁴ Nicolás Sartorius deia, ja a l'any 1979, que Comissions Obreres va actuar de forma ingènua alhora d'endarrerir el procés de constituir-se en un sindicat. La raó que Sartorius addueix perquè no es constituís un sindicat propi abans era perquè Comissions Obreres havia obtingut una força molt important al final del franquisme i perquè no es temia cap rivalitat en sentir-se única. Nicolás Sartorius, "Tres reflexions sobre la lluita de classes a l'Espanya franquista" a *Nous Horitzons*, núm 56, setembre 1979, p. 18. Caldria afegir, però, que en el sentiment de que Comissions Obreres entengués que abarcava tot el moviment obrer, hi havia una bona part de les teoritzacions del propi Nicolás Sartorius que afirmava que Comissions Obreres era un moviment obrer organitzat al qual s'hi pertanyia de fet. Segons aquesta idea, tots aquells que participaven de manera directa o indirecta en les mobilitzacions auspiciades per Comissions Obreres, eren part de Comissions Obreres. Veg. nota 79.

³⁴⁵ Marcelino Camacho diu que els treballadors i els sindicats van ser: *los parientes pobres de la transición*. Marcelino Camacho, *Confieso que he luchado...*, pàg. 405.

³⁴⁶ És el cas del PSOE, però també del PCE que, amb la participació en els Pactes de la Moncloa, obté el reconeixement necessari com a opció política que compta en la societat postfranquista.

Espanya³⁴⁷. Però, és clar, les renúncies que va haver de fer per aquest motiu també han enfosquit la contribució fonamental del moviment obrer al procés de transició³⁴⁸. En primer lloc, i a banda d'haver aconseguit un canvi importantíssim en les condicions laborals i salarials dels treballadors, cal posar en l'haver de Comissions Obreres la derrota del sindicat vertical, totalment sobrepassat per la dinàmica que el moviment obrer havia imposat en el seu interior³⁴⁹; en segon lloc, cal constatar que la mobilització efectivament aconseguida va condicionar realment el procés de transició, car impedí l'estratègia del primer govern de la monarquia que pretenia reformar alguns aspectes del règim sense canviar-ne les essències³⁵⁰. Tanmateix, Comissions Obreres no va assolir el gran repte de la implantació d'un sindicat unitari³⁵¹. Alhora, a l'inici de la transició, Comissions Obreres emergeix de la clandestinitat com la primera força sindical, obstaculitzant, amb la seva trajectòria, la consolidació de sindicats de tipus corporativista o l'aparició de sindicats de caire nacionalista. Així, les eleccions sindicals de 1978 reflecteixen la trajectòria de la força que havia estat capaç d'aixecar el moviment obrer des d'unes condicions pràcticament impossibles i el converteixen en el moviment de massa més important del període franquista.

---

³⁴⁷ Un sistema que, com hem vist, estava fortament amenaçat per sectors del règim reacs al canvi, però també per altres que probablement haurien preferit un escenari força més restrictiu que el que es va acabar imposant.

³⁴⁸ Un enfosquiment al qual va contribuir, en un primer moment, la mateixa organització, en considerar com a fracassos els moviments que havia generat en no aconseguir la decisiva vaga general.

³⁴⁹ Sobre això, cal recordar el paper de *correveidile* que va fer el secretari comarcal del Baix Llobregat entre els treballadors i els empresaris de Laforsa de Cornellà en el conflicte que l'empresa va tenir entre novembre de 1975 i febrer de 1976. Veg. nota 160.

³⁵⁰ Cal tenir present la reveladora visita dels reis a Cornellà de Llobregat quan hi havia un conflicte encès a l'empresa Laforsa, veg. nota 164. Álvaro Soto afirma que el rei no prengué consciència que el projecte de reformes limitades no tenia futur fins a 1976, quan decidí encarregar un nou govern a Adolfo Suárez. Álvaro Soto, *La transición a la democracia...*, pàg. 25. Carme Molinero recull unes conclusions similars a, "El moviment sindical a Catalunya durant la transició", a Rafael Aracil i Antoni Segura (eds), *Memòria de la Transició a Espanya i a Catalunya*, Edicions Universitat de Barcelona, pàg. 46. Xavier Domènech basa el seu estudi en la premissa de la mobilització obrera. Xavier Domènech, *Quan el carrer va deixar de ser seu...*

³⁵¹ A banda de la consolidació de les altres centrals sindicals UGT i USO, tampoc es va aconseguir la unitat a partir de les formacions polítiques presents a Comissions Obreres. Sobre les dissensions internes de Comissions Obreres es pot establir clarament una seqüència de causa-efecte: el punt de partida són les esmentades dissensions internes de Comissions Obreres; a continuació, apareix el SU, que també es fracciona i forma la CSUT. En la Confederació sindical de la Comissió Obrera Nacional de Catalunya hi van quedar tres organitzacions polítiques, el PSUC com l'organització majoritària, l'LCR i l'MCE. La Comissió executiva de la CONC sorgida del I Congrés reflectia aquesta situació, amb una gran majoria de membres pertanyents al PSUC, tres al Moviment Comunista d'Espanya, dos a la Lliga Comunista Revolucionària i dos sense cap militància política.

III. TRAJECTÒRIES OBRERES

1. FONTS ORALS D'UNA RECERCA

El conjunt de respostes semblava un cor on, en un moment o altre de la narració, destacaven algunes veus. Un concert amb una melodia que s'interpretava segons les mateixes pautes generals, però amb una harmonia que quedava incompleta si es prescindia d'alguna de les veus.

Mercedes Vilanova

Per què fonts orals?

Des que aquesta recerca va néixer, ja es va plantejar l'ús de les fonts orals com una eina imprescindible per apropar-nos al temps històric que es volia historiar¹. Obviar l'experiència d'aquells que havien viscut en primera persona els fets que volíem tractar no semblava oportú ja que el seu testimoni podia ser decisiu per ajudar-nos a entendre processos o situacions concretes en què els individus eren protagonistes fonamentals. Malgrat que per a la història del temps recent és imprescindible d'utilitzar les fonts orals com a font històrica, no es va emprendre aquesta recerca per omplir només buits o per apropar-nos a un coneixement que d'una altra manera no es podria conèixer o es coneixeria més pobrament, sinó que en la decisió d'emprar les fonts orals hi havia una substrat, una idea de fons que ens feia decidir a usar aquest tipus de fonts. Es partia del convenciment que les narracions del personal treballador sobre la seva pròpia experiència podien aportar un coneixement que no es trobaria en els documents escrits, i que intervenia en l'esdevenir històric d'igual manera com ho feien qüestions externes als individus protagonistes, com ara la repressió o les penoses condicions laborals del període franquista².

---

¹ A l'origen de la decisió d'emprar fonts orals per a aquesta recerca, es troba la relació d'amistat amb Mª Carmen García-Nieto. A ella -a la seva generositat humana i intel·lectual- dec el descobriment de les fonts orals com un instrument de primera magnitud per al coneixement de la història recent. Les seves orientacions i consells em van guiar a través les incerteses d'una historiadora novella.

² Segons Joutard, la història oral permet: *discernir con mayor claridad los verdaderos motivos de una decisión, dar valor a unas redes tan eficaces como las estructuras oficialmente reconocidas y visibles, penetrar en el mundo del imaginario y de lo simbólico, que es tan motor y creador de historia como el mundo del universo racional.* Philippe Joutard, "Algunos retos que se le plantean a la historia del siglo XXI": *Historia, antropología y fuentes orales*, núm. 21, 1999, pàg. 151.

Conèixer alguns processos a través de la veu mateixa dels protagonistes aporta substància i profunditat a la narració històrica, i atorga alhora al coneixement històric una força expressiva que altrament es dilueix en el discurs acadèmic, llevant-li emoció i també significat³. Quan es diu que l'oralitat és una matèria de difícil maneig científic, no es té en compte que, a més de ser l'instrument primer dels humans, ens explica un discurs tancat en si mateix i àdhuc, a través de les entrevistes, ens permet arribar a l'imaginari dels entrevistats. Sovint els relats orals aproximen, més que a una explicació d'un esdeveniment, a la representació que se n'han fet els qui l'han viscut, i aquesta aproximació procura tanta o més informació que el coneixement del fet mateix. La memòria que resta d'un moment o d'una època del qui ho ha protagonitzat, es converteix en una font extraordinària de coneixement i dóna un valor afegit a la recerca històrica⁴.

Quan es parla d'història es té sovint la necessitat de matisar, de veure un fet des de perspectives diferents per poder extreure'n tot el significat, i en aquesta tasca la veu dels protagonistes és essencial. Es tracta d'omplir de vida la història, tenint en compte els petits gestos que revelen processos complexos⁵, que il·luminen decisions i expliquen esdeveniments. Cal veure la visió i la interpretació dels protagonistes perquè sovint clarifiquen actituds i ofereixen una altra perspectiva des de la qual mirar els processos del passat.

---

³ Daniel Bertaux parla de la utilitat dels relats orals considerant que la força expressiva de les paraules pren un relleu altament significatiu. "Los relatos de vida en el análisis social", a *Historia y fuente oral*, núm. 1, 1989, pàg. 95.

⁴ Marieta de Moraes Ferreira reflexiona a "Historia oral: una brújula para los desafíos de la historia", a *Historia, antropología y fuentes orales*, núm. 28, 2002, pàgs. 141-152, concretament sobre la relació que s'estableix entre memòria i història. Segons la historiadora, la memòria és una construcció del passat, pauta amb emocions i vivències, els fets són recordats segons l'experiència posterior i la necessitat del present. I lluny de desinformar-nos, tot això aporta una font addicional necessària a la investigació. Molt abans, Alessandro Portelli havia fet ja un reflexió semblant: *El distanciamiento entre el hecho (acontecimiento) y la memoria, no se puede atribuir al deterioro del recuerdo, al tiempo transcurrido, ni quizás a la edad avanzada de algunos de los narradores. Sí puede decirse que nos encontramos delante de productos generados por el funcionamiento activo de la memoria colectiva, generados por procedimientos coherentes que organizan tendencias de fondo que incluso encontraremos en las fuentes escritas contemporáneas a los hechos. Podemos añadir una última observación: conoceríamos mucho menos el sentido de este acontecimiento si las fuentes orales no lo hubieran referido de manera cuidadosa y verídica. El hecho histórico relevante, más que el propio acontecimiento en sí, es la memoria.* Alessandro Portelli, "Historia y memoria: la muerte de Luigi Trastulli" a *Historia y fuente oral*, núm. 1, 1989, pàgs. 28-29.

⁵ Cada vegada hi ha més investigacions que tenen en compte les fonts orals com una eina que permet veure tota la gamma de matisos de qüestions suposadament tancades. Aquest és el cas de Jordi Font que ha fet una esplèndida anàlisi sobre la relació de les classes populars amb el franquisme de la primera època. Font diu que les fonts orals són imprescindibles per superar la classificació clàssica de la relació entre les classes populars i el franquisme. Amb l'ús de les fonts orals, la divisió entre afectes, indiferents i desafectes s'enriqueix amb estadis intermedis que omple de matisos aquella classificació primera. Jordi Font i Agulló, "Nosotros no nos cuidábamos de la política". Fuentes orales y actitudes políticas en el franquismo. El ejemplo de una zona rural, 1939-1959" a *Historia social*, núm. 49, 2004, pàgs. 49-66.

En aquesta recerca ens hem volgut apropar, doncs, a les persones -homes i dones-, perquè són els protagonistes de la història que pretenem fer; car a través de la lluita, discussions i decisions han teixit una xarxa de voluntats i de coratge que, a més de canviar-los personalment, ha contribuït de manera decisiva a deixar enrere una de les etapes històriques més penoses d'aquest país⁶. Fer història i circumscriure's als documents escrits i a les xifres oblidant els protagonistes, és fer una història reduïda i allunyada del subjecte del què es nodreix la mateixa història⁷, per això aquesta recerca quedaria incompleta sense les veus i la memòria dels qui han forjat el moviment obrer de la segona meitat del segle XX.

Elaborar fonts orals

En el moment d'emprendre aquesta recerca, les fonts orals no comptaven als arxius amb un espai propi, i menys encara s'havien produït recerques específiques d'aquest camp⁸. Si, com hem dit més amunt, es considera que les fonts orals són una part imprescindible de la nostra recerca, això implicava que calia elaborar, en primer lloc, aquestes fonts orals per tal de poder analitzar-les posteriorment i incloure-les en la recerca prevista. Així, s'han fet i transcrit trenta-vuit entrevistes, de les quals s'han utilitzat trenta-set per dur a terme la recerca present⁹. Elaborar fonts orals implica escollir el perfil d'informants que necessitem, buscar-los i procurar que encaixin amb allò que hem previst, plantejar què volem saber i com ho volem saber, reflectir això en un guió d'entrevista, fer les entrevistes, transcriure-les i guardar i arxivar el material resultant. Més enllà de la feina objectiva que tot això comporta, elaborar fonts orals

---

⁶ Mª Carmen García-Nieto deia, a propòsit d'una publicació sobre les dones de l'escola popular d'adults de "Los Pinos de San Agustín" (Madrid), que: *Ellas son las que han hecho la historia y ahora la han narrado para transmitirla a quienes la condenan al silencio porque no la consideran significativa. La vida de trabajo de muchas mujeres y hombres es la que ha ido tejiendo con dureza la historia de los pueblos de España en esta segunda mitad del siglo XX.* M.C. García-Nieto (ed), *La palabra de las mujeres. Una propuesta didáctica para hacer historia (1931-1990)*, Editorial Popular, Madrid 1991, pàg. 19.

⁷ Mercedes Vilanova recorda que: *historiar és dialogar amb persones, xifres i imatges.* Mercedes Vilanova, *Les majories invisibles, Explotació fabril, revolució i repressió*, Icaria editorial, Barcelona, 1995, pàg. 27.

⁸ A mitjans anys noranta l'Institut Municipal d'Història comptava amb una secció d'història oral impulsada per la historiadora Mercedes Vilanova. També la Fundació Utopia de Cornellà de Llobregat comptava amb una recerca en curs sobre el moviment obrer de la comarca del Baix Llobregat realitzada per Joan García-Nieto, inspirada i impulsada per la historiadora Carmen García-Nieto i que ella mateixa va acabar un temps després. Més endavant, l'Arxiu Històric de Comissions Obreres, AHCONC, va iniciar i completar una recerca impulsada per Javier Tébar i dirigida per Cristina Borderías.

⁹ Les fonts orals realitzades per a aquesta recerca han estat dipositades a l'AHCONC i a la Fundació Utopia-Joan García-Nieto de Cornellà de Llobregat. S'hi han dipositat trenta-set entrevistes, car un informant, una vegada feta i transcrita l'entrevista, no va donar el seu permís per utilitzar-la.

implica preguntar-se en el decurs de l'elaboració si el procés emprat és correcte o no, o si, aconseguirem allò que perseguim a través de les estratègies emprades. Per això tot seguit s'explicaran alguns plantejaments que s'han fet a l'hora d'elaborar les fonts orals.

Un moment clau d'aquest es produeix en la realització de l'entrevista. Tal com ens diuen els pioners¹⁰ en l'ús de les fonts orals, establir una relació distesa i amigable entre qui entrevista i la persona entrevistada és essencial per obtenir un bon resultat. Cal fer que la memòria dels informants flueixi amb comoditat i llibertat, deixant que aflori el que el pas del temps ha dipositat en els viaranyos de la memòria. Això no vol dir que qui entrevista ha de conformar-se a ser un mer testimoni d'aquell acte limitant-se a recollir el que l'informant ens diu. La persona historiadora hi és present amb els cinc sentits i, com diu Ronald Fraser, els historiadors estan en l'entrevista *un poco como comadronas en la recreación de la historia de una vida*¹¹. És a dir, s'escolta amb atenció, es fan les preguntes pertinents i s'administren els silencis adequadament. Tan important és fer la pregunta que vol precisar quelcom de difús, com un silenci que invita a fluir el pensament menys elaborat o previst.

D'altra banda, no es pot fer una bona entrevista si no s'ha realitzat prèviament un important treball de documentació i recerca. A partir del coneixement obtingut, es podran fixar uns objectius que determinaran la perspectiva des de la qual es farà l'entrevista. Els objectius previstos es concretaran posteriorment en el disseny d'un guió que caldrà anar adaptant a les diferents circumstàncies en què es trobi cadascun dels informants entrevistats.

En el cas concret de la recerca que ens ocupa, es van fixar dos objectius fonamentals. D'una banda, obtenir l'expressió i la vivesa dels protagonistes per il·lustrar i conèixer de prop els esdeveniments i la història del moviment obrer de la segona meitat de l'etapa franquista i, de l'altra, conèixer el procés de desvetllament de la consciència obrera i l'efecte o l'impacte que la militància havia exercit sobre els mateixos protagonistes. Dit d'una altra manera es buscava certament de matisar o de refutar informació, però també es buscava una aportació subjectiva a la història del moviment obrer d'aquest període¹². A partir d'aquestes premisses, es va fixar un guió¹³ que abordava la vida dels testimonis des d'una perspectiva global, és a dir, s'utilitzava allò

---

¹⁰ Parlem, entre d'altres, de Ronald Fraser, autor de la monumental obra sobre la guerra civil, *Recuérdalo tú y recuérdalo a otros. Historia oral de la guerra civil española*, 2 volums, Ed. Crítica, Barcelona 1979. Les orientacions per a fer una bona entrevista es troben a "La formación de un entrevistador", a *Historia y fuente oral*, núm. 3, 1990, pàgs. 129-150.

¹¹ *Ibid.*, pàg. 133.

¹² Aquests dos objectius són els que a grans trets conformen, respectivament, la primera i la segona part d'aquesta recerca.

¹³ El guió de l'entrevista s'inclou en l'annex.

que comunament es diuen *històries de vida*. Les històries de vida ens permeten apropar-nos als testimonis des de les arrels de la seva història i de la seva família, arrels que sovint seran decisives en el procés de conscienciació, car altrament no es podria entendre bona part de l'activitat posterior d'aquests testimonis. Com veurem, buscar en l'etapa formativa de l'individu la raó d'una militància posterior no és un exercici banal; al contrari, ens mostra la força i la importància de les històries personals en els fenòmens col·lectius.

Les entrevistes realitzades per a aquesta recerca s'han fet tenint en compte els consells i les reflexions dels qui ens han precedit en l'ús de les fonts orals¹⁴, però és en la pràctica que es coneix la potencialitat d'aquesta metodologia i, inversament, les conseqüències que una mala praxi pot tenir. Repassant les entrevistes, cal dir que no sempre l'entrevistadora ha estat lliure de cometre alguns errors. Així, l'obsessió per corroborar fets o per buscar una informació precisa que falta en els documents, ha fet tallar el discurs narratiu de l'informant quan aportava elements interessants no previstos prèviament per l'entrevistadora. En altres ocasions, l'empatia necessària entre qui pregunta i qui respon ha arribat massa lluny, privant l'entrevistadora del judici necessari per veure algun error, una contradicció o un silenci massa eloqüent¹⁵. Cal dir que, deixant passar el temps, els errors comesos es revelen amb nitidesa, i si ja no es poden esborrar a l'origen, adverteixen al menys de no multiplicar-los amb una interpretació incorrecta o excessivament aferrada a la literalitat del que es diu. D'altra banda les fonts orals permeten aflorar les contradiccions i els problemes que han sorgit en crear les fonts històriques, i és aquesta una característica diferencial -i no precisament menor- amb les fonts escrites. És, doncs, un element més a tenir en compte a l'hora d'analitzar les entrevistes, car, igual que valorem i avaluem les respostes, ho fem, també amb les preguntes¹⁶.

Fer una recerca amb fonts orals implica resoldre una sèrie de qüestions d'ordre tècnic que si no es resolien adequadament, podrien tenir implicacions de caràcter científic. Així, cal donar respostes a preguntes com ara: què fem amb les paraules dels nostres informants? Quin format han d'adoptar? Què en respectem i què no cal respectar? Preferim ser fidels a allò que ens han dit, o bé optem per no cansar o desorientar el

---

¹⁴ Per al plantejament i realització de les fonts orals, vaig comptar amb l'inestimable ajut de Carmen García-Nieto.

¹⁵ Errors, que com adverteix Ronald J. Grele, s'han de tenir en compte a l'hora d'analitzar les entrevistes. Ronald J. Grele, "La historia y sus lenguajes en la entrevista de historia oral: quién contesta a las preguntas de quién y por qué", *Historia y fuente oral*, núm. 5, 1991, pàgs. 111-129.

¹⁶ Respecte al paper de l'entrevistador, Grele diu: *La historia oral es una narración y también un análisis. El análisis del narrador es parte de la historia que narra, el análisis del historiador se halla en las preguntas que hace.* *Ibíd.*, pàg. 124.

lector?¹⁷. Per això s'han evitat els trets característics d'una conversa informal que carreguen innecessàriament un text escrit, i alhora s'ha procurat buscar l'essència del que ens volen transmetre sense traïr la paraula i l'expressió pròpia dels testimonis. Per aquesta raó, s'ha respectat el lèxic emprat pels treballadors entrevistats perquè representa plàsticament la manera de ser i d'expressar-se dels testimonis. Així, s'han respectat les interferències lingüístiques perquè reflecteixen la parla dels treballadors del període estudiant, tant, quan són interferències del castellà en parlar català, com a l'inrevés.

Quan els testimonis es troben bé en la conversa, acostumen a contestar el que es demana, però sovint bifurquen el discurs cap a altres aspectes que els interessa i no reprenen el fil fins més tard o el perden enmig d'altres consideracions. Aquest anar i venir en la conversa és bo en la mesura que tradueix allò que es pensa, reflecteix l'escala de valors o les predeterminacions de què es parteix i alhora informa sobre el que la persona considera més rellevant. Això té la contrapartida que les explicacions sobre un aspecte concret, sovint no és produeixen en forma de discurs ordenat i coherent que es pot transcriure íntegrament sense cap problema; normalment, hi cal una feina de reconstrucció tot buscant el fil argumental a través d'una conversa que, en ocasions, deixa idees inacabades que es reprenen una mica més tard. En aquests casos, s'ha respectat sempre, no només el sentit del que es vol dir, sinó, les paraules mateixes que els testimonis empen¹⁸. S'ha decidit no transcriure els testimonis en el format de conversa original, considerant-ho excessivament feixuc i que no aporta elements importants per a la comprensió d'allò que es vol transmetre. Quan s'ha considerat que la interlocució entre l'entrevistadora i el testimoni és rellevant s'ha inclòs aquest format¹⁹. En alguna ocasió, s'ha respectat també que la persona que parla no acabi la frase. El context aporta el significat a la frase inacabada i gairebé sempre aquest fet augmenta la força expressiva d'allò que es vol explicar.

---

¹⁷ Les consideracions que es fan aquí sobre la transcripció de les fonts orals, són igualment vàlides per a la transcripció de les que hem fet servir en la primera part d'aquesta recerca.

¹⁸ Segons Alessandro Portelli les paraules dels testimonis tenen força per elles mateixes i descompondre i recompondre les paraules dels testimonis equival a reduir-les o violar-les. Alessandro Portelli "La verdad del corazón humano. Los fines actuales de la historia oral", a *Historia y fuente oral*, núm. 2 1989, pàg. 94. La reconstrucció de què parlem es refereix a treure repeticions, vaguetats o bifurcacions, mai a canviar paraules per altres de més precises, canviar l'ordre o mutilar el que es diu. D'altra banda, les fonts orals emprades en aquesta recerca es poden consultar tant en el format original de font sonora, com en la transcripció literal en els arxius on han estat dipositades.

¹⁹ En aquesta segona part s'ha fet en un sol cas, el del testimoni anònim X1 del capítol segon, "procés de conscienciació".

La mostra

Abans de procedir a buscar informants, es va dissenyar sobre el paper qui es volia i per què. Es tractava de trobar persones lligades al moviment obrer que el poguessin representar en la seva mitjana. No es buscava la singularitat, sinó experiències viscudes des de fronts, indrets i perspectives diferents. Es buscaven les experiències d'homes i dones, de militants veterans i de joves inexperts que per primera vegada coneixen la lluita a l'empresa, líders reconeguts o anònims treballadors d'empreses poc rellevants, treballadors autòctons i immigrants i treballadors representatius dels diferents indrets de la geografia industrial catalana.

No sempre és fàcil trobar les persones que compleixin el perfil adequat, i a mesura que es va avançant en la mostra augmenta la dificultat. El sistema de la bola de neu es convenient perquè ens apropa a persones anònimes que han viscut les experiències buscades, però sovint aquest sistema marca excessivament el tipus de la mostra. Així, si comencem a buscar pels treballadors del metall ens serà difícil sortir d'aquest ram de producció, i més si tenim en compte que volem diversificar aquest aspecte dins una mateixa comarca. Malgrat les dificultats i desviacions en alguns plantejaments previs que es van fer, el resultat obtingut de la mostra és prou representatiu de les persones que van participar en el redreçament del moviment obrer a la segona meitat del segle XX²⁰.

Per a aquesta recerca, es van fer i transcriure trenta-vuit entrevistes, de les quals només han pogut utilitzar-se trenta-set per la falta d'autorització d'una d'elles²¹. Des les trenta-set, vint-i-quatre pertanyen a homes (65%) i tretze a dones (35%). Igual percentatge es distribueix entre els treballadors autòctons, un 35% (tretze), i immigrants, un 65% (vint-i-quatre)²². Pel que fa a les zones geogràfiques de procedència dels testimonis, tretze informants (35%) es concentren en el Barcelonès²³, deu al Baix Llobregat (27%), deu també al Vallès Occidental (27%) i només quatre al Maresme (11%). En la distribució per rams de la producció, la gran majoria, vint-i-

---

²⁰ A l'annex trobarem la biografia de cadascun dels testimonis entrevistats i una selecció de llurs característiques principals expressades a través de gràfiques.

²¹ Una de les persones entrevistades va desistir de repassar la transcripció de la seva entrevista i alhora va denegar el permís per fer-ne ús. Les raons que es van adduir no deixen de ser significatives. Aquest treballador de la banca de Mataró ocupava, en el moment de fer l'entrevista, un lloc de responsabilitat en la mateixa empresa en què va desenvolupar l'activitat sindical.

²² D'aquests vint-i-quatre, dotze són d'Andalusia, tres de Castella-La Manxa i tres d'Aragó, dos de Galícia i els quatre restants són de Castella-Lleó, Extremadura, Múrcia i Ceuta.

²³ En el Barcelonès es compten deu treballadors de la ciutat de Barcelona i tres de l'Hospitalet.

quatre, pertanyen al metall (65%)²⁴, sis al tèxtil (16%), quatre al sector de químiques (11%), dos al de construcció, vidre i ceràmica (5%) i un treballador en el sector de “diversos” (3%)²⁵.

Per entendre bé el valor de la mostra, cal també identificar els testimonis segons la procedència del seu compromís. No tots els testimonis són iguals ni han passat per experiències idèntiques. Cal diferenciar entre els qui, essent líders d'una empresa, van participar activament en els organismes de coordinació de Comissions Obreres i tingueren responsabilitats dins una comarca o en una zona concreta²⁶, d'aquells que limitaven llur acció fonamentalment a l'àmbit de l'empresa. Els que hem anomenat líders, perquè actuaven més enllà de la pròpia empresa i amb un paper rellevant en els organismes de coordinació de Comissions, són tretze i representen un 35% de la mostra²⁷. Dels vint-i-quatre restants, fem una subdivisió entre els que van tenir un paper rellevant dins de la pròpia empresa, la qual cosa els obligava a mantenir contactes puntuals o regulars a fora i els que van participar en el moviment obrer lligats sobretot al moviment de l'empresa i sense càrrecs de responsabilitat. Dels vint-i-quatre, divuit -un 49% de la mostra- van tenir un paper rellevant dins l'empresa, però no van passar a organismes externs de coordinació. La resta, els treballadors que representen la base en sentit estricte en són sis amb un percentatge del 16% respecte al total de la mostra²⁸.

Pel que fa a la militància en organitzacions polítiques dels treballadors entrevistats trobem que dotze d'ells, un 32%, formaven part d'un partit polític abans de la participació a Comissions Obreres, és a dir, que l'activisme dins Comissions Obreres va ser conseqüència de la seva militància política i no a l'inrevés. Altres dotze testimonis, amb el mateix percentatge del 32%, acabaran per tenir un compromís polític com a conseqüència de la seva activitat a Comissions Obreres. Vuit dels testimonis entrevistats, un 22%, iniciaran la militància sindical i política alhora i només cinc, un 14%, no tindran cap militància política. Com veiem, el grau de militància política dels nostres testimonis és alt, producte del compromís activista que han

---

²⁴ La distribució que segueix reflecteix la gran fortalesa del moviment obrer en el sector del metall. El conjunt dels altres rams de producció sumen un 35% davant el 65% del metall.

²⁵ L'activisme d'aquest informant va fer que passés per diversos rams de producció amb molt poc temps d'estada en un sol lloc. La diversitat d'oficis i empreses en què va estar no permeten encaixar-lo en cap sector concret de la producció.

²⁶ Per exemple, la comarca del Baix Llobregat, i també les ciutats de l'Hospitalet i de Terrassa.

²⁷ D'aquestes tretze persones, dotze, acabaran formant part d'una organització política, nou al PSUC, un a l'MSC, un a BR i un al FOC. La persona que resta va ser militant de la JOC. Això no vol dir que en l'altre grup, de menor participació en les estructures de Comissions Obreres, no hi hagués també militants de partits polítics.

²⁸ Els testimonis que pertanyen a aquest grup no es van presentar mai a les eleccions sindicals. Del total de la mostra, només una persona dels altres dos grups no es va presentar mai a les eleccions i va ser a causa dels continuats canvis d'empresa que va fer.

adquirit. Cal diferenciar, però, els que arriben al moviment obrer a partir d'una militància política prèvia, d'aquells que l'obtindran a través del contacte amb el moviment obrer, sigui simultània o posterior a aquest contacte. Els primers, que ja formen part d'una organització política quan comencen a participar a Comissions Obreres, són dotze, un 32%, i els que prenen el seu compromís polític en relació directa amb la participació amb el moviment obrer són vint, que representen un 54% de la mostra. És a dir, una mica més de la meitat dels nostres testimonis adquiriran un compromís polític a través del contacte amb el moviment obrer que representen les Comissions Obreres.

Malgrat algunes desviacions que poden resultar significatives²⁹, creiem que aquesta és una mostra prou representativa del personal treballador que va participar en el moviment obrer en el període que ens ocupa. Els testimonis entrevistats representen els treballadors més actius dins el moviment obrer, i alhora la mostra representa les diferents formes de compromís amb el moviment obrer, sense prioritzar els líders que ens poguessin fer vascular el resultat cap a persones no representatives del conjunt del moviment obrer³⁰.

L'anàlisi

Els capítols que segueixen són el resultat de l'anàlisi d'una part de les fonts orals que s'han elaborat per a aquesta recerca. Com dèiem, l'objectiu de les fonts orals d'aquesta recerca era doble: conèixer els fets i els esdeveniments del moviment obrer des de la memòria dels protagonistes, i constatar l'impacte que l'activisme sindical i polític va ocasionar sobre aquests mateixos protagonistes. A la primera part de la recerca, s'han vist nombrosos exemples de la importància de les fonts orals en aquesta història del moviment obrer. Hem vist puntualitzacions, aportacions i matisos importants, i, alhora, hem comprovat que la memòria particular i col·lectiva procura una nova lectura a un fet o a una interpretació³¹. En aquesta segona part de la recerca, hem seleccionat quatre aspectes de cabdal importància per entendre el moviment

---

²⁹ La desviació més important és la de pertinença als diferents rams de producció i el metall n'és el sector més representat.

³⁰ La desviació entre homes i dones i entre autòctons i immigrants poden respondre tant a una menor participació en el moviment obrer com a una escassa visualització d'aquesta participació. Per l'experiència que s'ha viscut en buscar informants, cal dir que en l'aparició d'un menor nombre de dones és degut, també, a la poca valoració que les mateixes dones atorguen a la seva activitat sindical.

³¹ Dos exemples bastaran. En el capítol quart s'ha vist la importància de les fonts orals per poder entendre el procés de formació de Comissions Obreres a Catalunya, i en el capítol vuitè hem vist que els Pactes de la Moncloa s'han convertit en la representació del desencís després de la lluita del moviment obrer per la implantació del sistema democràtic amb un fort component social.

obrer de l'època que ens ocupa i s'ha fet des de la perspectiva dels testimonis; una perspectiva que mira tant l'interior de les persones com l'exterior. Així, la visió dels testimonis aborda la trajectòria seguida per arribar a l'activisme social, analitza la transformació personal i cultural que els ha procurat la militància, observa l'evolució de les dones en el món personal i en el de l'activisme i reflexiona sobre la capacitat del moviment obrer per generar acció antifranquista.

Les entrevistes que s'han fet són històries de vida que informen de la mirada que els protagonistes tenen sobre el període que tractem; però això no és tot: els testimonis ens parlen, en aquesta segona part, de la seva vida personal, dels seus afectes i de les seves aspiracions; la visió coral que donen sobre els diferents aspectes tractats conformen l'imaginari col·lectiu dels treballadors, homes i dones d'aquesta època. El que segueix no pretén ser exhaustiu, però això no treu que les reflexions i aportacions que els testimonis fan siguin significatives i representatives d'una manera de pensar i d'actuar. Els testimonis parlen, expliquen i repliquen, conformant, amb la superposició d'unes veus a unes altres, un calidoscopi d'una vida personal i col·lectiva plena de matisos, colors i dibuixos diferents que il·luminen una part important de la història del moviment obrer. En alguna ocasió sentirem àdhuc el silenci, que quan esdevé col·lectiu adquireix pes i significat propis.

S'ha de veure, per tant, aquesta part com un mosaic conformat per retalls de vida que ens aproparan a l'univers d'aquestes persones; un univers que ens farà més proper i més viscut allò que s'ha tractat a la primera part, i que ens donarà les claus per copsar els fils invisibles amb què la col·lectivitat teixeix l'anar i venir de la història. Els capítols que segueixen no són tractats específics sobre les dones i el món del treball, o sobre la cultura i el món obrer. Es tracta de veure, en conjunt i de manera individual, com eren les persones que van tirar endavant protestes, vagues i reivindicacions: què els movia, què perseguien, quines relacions tenien i què els va fer canviar. En definitiva es tracta que, a través del conjunt de vides i experiències individuals que aquí apareixen, puguem sentir la veu, veure la imatge i captar l'alè de la col·lectivitat que van conformar els treballadors i treballadores que van redreçar el moviment obrer a la segona meitat del s. XX.

2. PROCÉS DE CONSCIENCIACIÓ

Una de les raons de fer històries de vida en aquesta recerca de fonts orals, és la possibilitat d'abordar, des de la narració de la pròpia vida, àdhuc des de la infància, les arrels de les quals provindrà posteriorment la consciència de classe¹. L'objectiu és buscar, a través de la trajectòria personal per quins mecanismes un conjunt de persones lligades al moviment obrer han passat a l'acció i han decidit arriscar-se, en major o menor mesura, per tal d'enfrontar-se al poder². Hem explicat, des d'un punt de vista col·lectiu o de classe, com s'ha aconseguit redreçar el moviment obrer des d'un mitjà totalment hostil. Ara es tracta de veure com ha estat possible això mateix, però vist des d'un àmbit personal. Què ha passat en cadascuna d'aquestes persones perquè hagin decidit rebel·lar-se, canviar el camí, l'ordre a seguir establert per la dictadura? Quin impuls els ha fet actuar? Com han pogut saltar-se el rígid control que la dictadura imposava, trobar-se, actuar i aconseguir espais de llibertat? En aquest capítol intentarem abordar aquestes qüestions; ens aproparem a les biografies viscudes per tal d'entendre millor com això ha estat possible.

Si ens referim a la mostra realitzada per a aquesta recerca, trobem una primera divisió ben clara. Un 62% de les persones entrevistades³ troben en la família les arrels d'allò que posteriorment produirà el seu compromís de classe. Un 32% dels testimonis⁴ no lliguen el procés de conscienciació a la família, sinó a d'altres factors, entre els quals destaquen les condicions de misèria i humiliació per què han hagut de passar⁵. Per últim, només un magre 6% dels testimonis entrevistats participa en les accions del

---

¹ Prenem el concepte de consciència de classe d'E.P. Thompson, segons el qual aquesta s'adquireix en el procés de la lluita de classes. Thompson no parlarà de classe si aquesta no assumeix prèviament i de manera conscient la idea de pertànyer a una classe social. Diu Thompson: *En mi opinión, la gente se encuentra a sí misma en una sociedad estructurada de una manera determinada (fundamentalmente, en forma de relaciones de producción), soporta la explotación (o trata de mantener el poder sobre aquellos a los que explota), identifica los lazos de los intereses antagónicos, se pone a luchar en torno a esos lazos: en el curso de ese proceso de lucha se descubre a sí misma como clase, llega a descubrir su conciencia de clase. Clase y conciencia de clase son siempre el último y no el primer escalón de un proceso histórico real.* "Algunas observaciones sobre clase y "falsa conciencia"", a E.P. Thompson, *Las peculiaridades de lo inglés y otros ensayos*, Biblioteca historia social, 11, València, 2002, pàgs. 171 i 175.

² S'entén el poder d'una manera àmplia. Poder són una mestra a l'escola, l'encarregat a la fàbrica, la guàrdia urbana o el cacic d'un poble. Aquestes són les primeres barreres que s'hauran de saltar per passar de l'àmbit privat a l'àmbit públic i poder trobar-se amb altres en un espai comú.

³ La mostra és de 37 persones entrevistades. El 62% correspon a 23 persones.

⁴ Corresponen a 12 entrevistes.

⁵ Hem vist, en el capítol 2, que aquest era un estímul decisiu per a l'emigració. En els retalls de biografies que veurem tot seguit, l'emigració és en alguns casos el pas previ que condueix a la protesta i a l'activisme social.

moviment obrer sense haver adquirit consciència de classe⁶. Aquesta divisió sumària, no explica el laberint pel qual passa l'impuls que acciona els mecanismes de la conscienciació. Cadascun dels testimonis representa una rica varietat, i gairebé hauríem de fer tantes categories com biografies analitzades; però, per tal d'apropar-nos al procés que duu a la consciència de classe amb un cert rigor, procurarem agrupar aquests testimonis per afinitats i processos similars⁷.

Arrels familiars

Analitzarem en primer lloc els testimonis que consideren les arrels familiars com un element determinant per al seu compromís. Hi trobem diferents nivells d'apreciació d'aquest aspecte que anirà en alguns casos acompanyat d'altres elements tan decisius per a la consciència de classe com les arrels familiars pròpies.

Comencem pels qui van viure la guerra i la postguerra amb la suficient edat per viure de prop experiències penoses d'empresonament, persecució i mort dels pares i familiars, que marquen els testimonis de manera decisiva⁸. La majoria d'aquests testimonis relaten la seva pròpia experiència: víctimes de la situació dels pares, i també protagonistes de les condicions de penúria de la postguerra. Repressió a la família, condicions de misèria i humiliació acostuma a ser una mateixa cosa per a aquests testimonis, com en el cas d'Esteban Cerdán. La família, l'entorn de la infància és la base des de la qual Cerdán partirà perquè després, de manera "instintiva", es presenti a les eleccions sindicals de 1963 amb l'aspiració de millorar les condicions en què es treballa a l'empresa. D'aquest impuls sorgirà la militància⁹. Aquests, són casos en què s'explicita el sentiment d'injustícia, de ràbia i de rebel·lia: *se nos estaba programando para ser rebeldes*, diu Valentín. Aquesta rebel·lia interior, juntament amb l'exemple d'uns companys que, malgrat les dificultats personals, són capaços de

---

⁶ Corresponen a dues persones, X1 (anònim) i Prada (pseudònim), que afirmen no tenir, ni haver tingut, cap ideologia que els fes col·laborar amb el moviment obrer.

⁷ És difícil agrupar les experiències viscudes, que són personals i intransferibles. Malgrat això, s'ha intentat agrupar els testimonis per afinitat atenent els trets generals que defineixen aquestes agrupacions. De les trenta-set entrevistes realitzades, vint serien les trajectòries de vida que s'han considerat més representatives.

⁸ En aquesta agrupació hi ha sis testimonis, i aquesta és la més nombrosa. Tots els informants han nascut a la dècada de 1930, els més grans el mateix any 1930 i el més jove en 1938. A més d'Esteban Cerdán, Valentín i Ramon Puiggròs que es citen en aquest apartat, formen part d'aquest grup Vicenç París, Jaume Valls i Alfredo. Tots se senten fortament influenciats per famílies compromeses amb la República, però alhora relaten episodis d'explotació i humiliació que van ser decisius en llur procés de conscienciació. Cal dir que en les agrupacions que s'han fet alguns testimonis són intercanviables. És difícil delimitar bé les trajectòries vitals, però la necessitat d'establir agrupacions per fer una anàlisi més acurada ens han obligat a etiquetar els informants.

⁹ Esteban Cerdán connectarà amb Comissions Obreres a les reunions d'enllaços i jurats a la CNS. La seva militància política al PSUC s'esdevindrà més tard.

lluitar, el porten a comprometre's i buscar en l'entorn la manera de fer-ho¹⁰. Tenir inquietuds i buscar la millora de les condicions de treball és gairebé connatural amb ells, com el cas de Ramon Puiggròs que amb 12 anys aconseguix alguna millora en les condicions laborals dels aprenents de forner de Terrassa. Aquesta inquietud el portarà a fixar-se en el seu entorn i connectar amb la JOC. Sense arrels religioses, Ramon troba en aquesta organització catòlica l'expressió del seu propi pensament. A partir d'aquesta militància descobrirà els comunistes, amb els quals col·laborarà els anys cinquanta i formarà part de Comissions Obreres de Terrassa des del seu inici.

ESTEBAN CERDÁN¹¹: Prové d'una família d'esquerres amb el pare i els germans grans compromesos amb la República, la qual cosa els fa patir presó en finalitzar la guerra civil. Les arrels ideològiques de la família, el seu entorn de nen i la penúria econòmica pròpia de l'època conformen la identitat del jove.

Yo vivía las necesidades de la familia, yo sé que mi madre tenía que ir a comprar al "fiao", que se decía, de prestado, casi la mitad del año. En las tiendas prestaban comida que después cuando había faena se pagaba. Esa era una vivencia casi general en la mayoría de la gente de aquellos tiempos. En el verano había que recoger muchas cosas, aunque fuera rebuscando, incluso rebuscar olivas para tener aceite para todo el año, después recogían espigas de trigo para tener trigo y molerlo en aquellos molinos que no te cobraban en dinero sino que te cobraban en especie, la mitad del trigo se lo quedaba el molinero, pero había que hacerlo, no había otra alternativa. Recuerdo también cuando a veces en el horno estaban las mujeres que habían amasado el pan y cuando ya lo tenían cocidito, pues venían los de abastos, que se llamaban, requisaban el pan y se lo llevaban porque no estaba permitido sino era a través del racionamiento. Por otro lado, en los pueblos veías la gente que hacía ostentación, la gente rica se regodeaba. Yo he ido al campo con el trocito de pan, unas poquitas patatas fritas y un trocito de carne, no había para nada más e ir con el dueño que se sacaba el pan de la alforja y cortaba una rebanada de aquellas... y el resto se lo echaba a la alforja. Los salarios los pagaban como querían. Yo tenía muy claro todo lo que había pasado con Franco, el franquismo, los falangistas. Me acuerdo mucho de la guerra mundial, que también me marca mucho. Fue cuando mi padre sale de la cárcel, en el año cuarenta y tres, yo tendría doce años. Recuerdo que compraban el

---

¹⁰ Valentín entrarà a militar en el PCE d'Andalusia a Catalunya, després aconseguirà contactes amb el partit comunista català i passarà a militar en el PSUC. El treball dins Comissions Obreres es produeix a conseqüència de la militància comunista.

¹¹ Entrevista, el 3 de febrer de 1997. Nascut en 1931. Treballador de Laforsa, del ram de la metal·lúrgia de Cornellà de Llobregat.

periódico y se reunían en una casa cerca de donde vivíamos nosotros un grupo de hombres y yo les leía el periódico a la luz de un candil porque no había luz eléctrica. Leía El Herald de Aragón, pero cada vez que se daba una pequeña noticia había un regocijo y todos allí... ¡pssss!, ¡calla! Recuerdo también el día que terminó la guerra. Aquellas personas que habían sufrido tanto estaban convencidas de que se llegaba aquí también. Se daba por hecho de que Franco acababa en aquel momento. Y entonces todo esto marca mucho.

Traslladat a Barcelona i després de passar per diverses feines, arriba en 1962 a l'empresa metal·lúrgica Laforsa de Cornellà de Llobregat. Les dures condicions de treball faciliten la consciència i la necessitat de fer alguna cosa per canviar la situació en què es vivia. La proposta de presentar-se a les eleccions sindicals parteix d'un grup de persones que ho decideixen al marge de cap contacte sindical o polític.

Cuando entro a trabajar en Laforsa, el esfuerzo físico es la parte más importante del trabajo pero eso se va superando muy deprisa. Los primeros años se van poniendo medios técnicos que van quitando puestos de trabajo muy malos. A pesar de todo el trabajo en la laminación, sigue siendo un trabajo duro, mucho calor, mucho peligro, hay quemaduras cada dos por tres, luego el polvo, incluso las horas extras. Muchos trabajadores hacían el turno de tarde y empalmaban con el otro turno ocho horas más, eso suponía dieciséis horas seguidas en un trabajo. Hubo gente después con dolores de estómago, hubo un montón de gente que se tuvo que operar del estómago, la espina dorsal, artrosis; claro: trabajar dieciséis horas seguidas en aquellas condiciones era algo que solo podía hacerlo quien venía dispuesto a comprarse el piso, el sofá, incluso el coche en poco tiempo, porque claro es que se ganaba dinero, doblar el turno en los años sesenta y tres o sesenta y cuatro suponía un dinerito¹². Pero aquello fue creando conciencia en otra gente, entre ellos yo. Salí elegido por primera vez enlace sindical en el sesenta y seis y prácticamente ahí se empieza a conectar con el Bajo¹³.

La decisió es pren de manera instintiva, perquè hi ha una inquietud pròpia que fa que es busqui fer alguna cosa. Esteban remarca les seves lectures com una mostra que ell ja és una persona prèviament interessada i que, de fet, ja buscava alguna eina per oposar-se al franquisme: *yo estaba convencido que había que arremeter contra el régimen franquista y contra el fascismo:*

---

¹² És el que en el capítol 2 hem anomenat "fam de salaris". Esteban Cerdán diu que era difícil en aquell moment convèncer els treballadors que deixessin de fer hores extraordinàries.

¹³ Es refereix a l'organització de Comissions Obreres del Baix Llobregat. Aquest text s'ha citat també al capítol 2.

Puedo decirte que presentarme es un instinto, porque veo que la función que cubren los enlaces es prácticamente nula y entonces junto con otros compañeros decidimos presentarnos. Hay que negociar el convenio en mejores condiciones, tenemos que hacer un convenio de empresa y hay cosas que hay que tratar de introducirse en ellas. Conocíamos la lucha que había habido en Siemens en el año sesenta y dos, conocíamos lo de Pirelli. Además yo ya me leía Cambio 16, Cuadernos para el Diálogo, Triunfo¹⁴...

VALENTÍN¹⁵: El seu pare, militant socialista, primer exiliat a França i després deportat a Mauthausen, mor allí víctima de les penoses condicions en què va haver de viure. Aquest fet familiar, juntament amb les penalitats que va patir la seva mare i que ell mateix va haver de presenciar, marquen profundament el noi. Valentín deixa clares aquestes circumstàncies des de l'inici de la conversa en la qual fa una declaració de principis: les arrels familiars són la seva identitat.

Yo nací en Córdoba, en Montilla. Nací el día quince de agosto de mil novecientos treinta y dos. Soy hijo de Juan y de Dolores, mi padre era carbonero, mi madre era de una familia media de campesinos. Mi padre era republicano, era de izquierdas, era socialista, y mi padre murió en la guerra. Murió en la guerra, pero murió en Alemania, en Mauthausen. Fue exiliado y hecho prisionero. Mi madre quedó viuda con cinco hijos en los tiempos de la posguerra, con todas las miserias que había, y gracias a una tía suya, hermana de mi abuela, cuando se acabó la guerra y regresamos al pueblo, ella pudo tirar de nosotros por la ayuda de su tía. Yo me crié envuelto en todas las miserias que había traído la guerra. Allí presenciábamos el espectáculo normal de aquellos tiempos: la represión, los fusilamientos. Me acuerdo que iba a un comedor de auxilio social y allí nos daban de comer, y cada día por la mañana aparecía un niño con un brazalete negro porque habían matado a su padre. Y en este ambiente es donde nos criamos nosotros. Por lo tanto yo creo que se nos estaba programando, desde la edad tan temprana, a ser rebeldes, por encima de todo rebeldes, porque nos

---

¹⁴ En aquells moment no era possible llegir *Cambio 16* perquè encara no havia estat fundada i *Triunfo* aconseguix ressó com revista de caràcter polític en els anys setanta. Esteban Cerdán fa una trasposició del que farà més endavant i ho situa a un moment previ a l'acció política. És una manera de subratllar que el seu interès per estar informat és anterior a la militància sindical o política.

¹⁵ Pseudònim. Entrevista el 17 de març de 1997. Nascut en 1932. Treballador de Siemens, ram de la metal·lúrgia, de Cornellà de Llobregat, primer, i després de Tuperín, també del sector metal·lúrgic, de Sant Joan Despí.

desenvolíamos en un ambiente de injusticia social, o sea, asesinatos, fusilamientos, cárceles, represión, hambre y dolor.

Valentín entra a treballar a la Siemens de Cornellà de Llobregat en 1957. És un jove inquiet que busca la manera de comprometre's:

Yo lo que tenía era un sentimiento de justicia, porque ya te he dicho antes que yo fui programado para ser rebelde y la injusticia nos rebelaba allí donde se producía. Yo entré en Siemens, escuchaba La Pirenaica, Radio España Independiente, y esto ayudaba mucho a orientarte como iban las cosas. Y en la Siemens yo conecté ahí con gente que no eran del partido, pero eran gente inquieta, gente que habían estado en la guerra, habían estado en la cárcel, habían estado en los campos de concentración (...) Ahí me encontré con un individuo que se llamaba Roberto Morilla García y era un hombre muy honrado, muy inquieto Este hombre vivía en Casa Antúnez, en una choza, en una barraca que estaba hecha con tabiques y lata. Y allí vivía este hombre con su mujer, con un hijo, otro que venía y su suegra, y allí estaban todos metidos. Y aquel hombre fue despedido de la Siemens en el año cincuenta y nueve. Aquel hombre conectó muy bien conmigo porque yo era una persona inquieta también. Fui testigo de él en magistratura, yo no tuve ningún reparo, ni ninguna cortedad, ni ningún miedo, yo sabía que aquel hombre lo habían despedido porque era un luchador y queríamos un convenio mejor. Después de que quedó despedido recogíamos dinero y se lo llevábamos. Entonces todavía hacíamos cosas por libre en Siemens. Pero ya en el año cincuenta y ocho mi hermano, que era el de PCE de Andalucía, se vino con algunos amigos aquí a Barcelona y aquí organizamos el partido¹⁶.

RAMON PUIGGRÒS ESTEVA¹⁷. La família és l'element clau per adonar-se que ell estava en una societat ocupada:

Jo m'havia fixat molt en el meu pare, havia vist moltes reunions a casa (...) Un cop acabada la guerra, els nacionals el van posar a la presó. Va estar dos o tres anys a la presó i aleshores quan ell estava a la presó¹⁸, jo vivia a casa les converses que hi havia, els meus tíos parlaven de coses socials i en vaig començar a formar la idea de

---

¹⁶ El PCE havia organitzat una jornada de reconciliació nacional i havia fracassat. Alguns militants del PCE de Còrdova van haver de marxar. Durant un temps Valentín militarà en el PCE i no pas en el PSUC perquè aquest grup no tenia contactes amb el partit català.

¹⁷ Entrevista, el 21 d'abril de 1999. Nascut en 1931. Treballador de l'empresa Safil, del sector del tèxtil de Terrassa.

¹⁸ El pare de Ramon Puiggròs era responsable del sindicat de la fusta, però el fill no sap en quin sindicat militava el pare, si a la UGT o a la CNT.

que quan es parlava d'Alemanya i es parlava d'Itàlia, es parlava d'Espanya¹⁹. En certa manera jo, des de molt jove, vaig prendre consciència que jo formava part d'una societat que estava ocupada i que nosaltres no érem lliures. I això em va venir d'aquesta cosa familiar.

Els pares de Ramon moren de tifus amb molt poc temps de diferència i, amb 12 anys, es queda orfe i es decideix que vagi a viure amb uns oncles. La situació no és bona i comença a treballar en un forn de pa. A més de la feina, Ramon és obligat a anar al Frente de Juventudes perquè si no se li descomptava del sou. Allí sent la inquietud de voler millorar les coses:

Vaig començar a treballar de forner amb dotze anys a Terrassa, a Casa Jové, i allí hi vaig treballar uns cinc anys. Quanyava cent trenta-sis pessetes la setmana i com que el pa era negre a mi em donaven un quilo de pa blanc diari. A la meva edat, això va ser molt complicat perquè, és clar, començava a quarts de set de la tarda a treballar i plegava l'endemà al de matí, a les set, quarts de vuit, i llavors me n'anava a dormir, em quedava una mica a la tarda per a mi. A mi la feina m'agradava i jo durant aquella època, com que tenia unes certes aspiracions de caràcter social, vaig intentar a través del Front de Joventuts, que ens exigia una presència de la gent jove dos o tres hores a la setmana i si no hi anàvem ens descomptaven del sou, fer alguna cosa. Vaig posar-me d'acord amb d'altres aprenents i en aquelles reunions que es feien al Front de Joventuts vaig lograr que es facin unes reunions especials per aprenents de forner. Vam crear una espècie d'Organització Sindical que depenia de la CNS, del sindicat de forners però que en el terreny de l'aprenentatge vam poder lograr que aquest quilo de pa diari és dongués a tots els aprenents. També vam poder lograr, degut a que la gent que fèiem d'aprenents en aquella època ens quedaven poques hores, que el Front de Joventuts es responsabilitzés de donar-nos escola parvulària, vull dir, les quatre regles, escola bàsica. Això ho vaig aconseguir aprofitant aquestes reunions entre els aprenents i es va crear una solidaritat molt interessant i aquesta solidaritat, em va donar peu a que nosaltres a les nostres reunions parléssim dels problemes que teníem cadascú allí on treballava.

---

¹⁹ Es refereix a les converses dels familiars durant la segona guerra mundial.

Per a d'altres testimonis, la fidelitat a la família es concreta amb la necessitat d'evidenciar la seva distància del règim, com en el cas d'Antonio Sorribas Prada²⁰, o de prendre un compromís concret en el cas d'Urania o el de Montserrat Morales que més endavant la portarà a organitzar Comissions Obreres a la seva empresa i finalment a militar en el PSUC²¹.

ANTONIO SORRIBAS PRADA²². La mare d'Antonio va marxar del poble de l'Aragó on va néixer el seu fill perquè el pare, dirigent del PCE de la zona, va haver d'exiliar-se i ella no podia assumir ser assenyalada com la dona del "rojo". El fill se sent molt influenciat pel pare que a penes recorda²³. Aquest record l'obliga a actuar de manera que el pare pugui sentir-se orgullós d'ell²⁴:

Con catorce años²⁵ estaba en la escuela de aprendices de la Pegaso y allí había algunas personas que eran muy falangistas. Había uno que cada día que entraba en el vestuario, gritaba ¡Arriba España!, ¡Viva Franco!, y entonces allí se armaban unas broncas porque estábamos nosotros que no estábamos con esa idea. A mí me habían explicado que no hacía muchos años que los llevaban a hacer instrucción con un fusil de madera a un campo que tenían allí cerca. Era un encargado que era de Falange y les obligaba a hacer instrucción y allí se notaba que había una impronta falangista. Hacían campamentos en verano que iban a sitios de la Falange, pero yo no fui nunca. No iba por mis ideas y por mis convicciones. No sé, porque de alguna manera escribirme con mi padre también te...²⁶ En las cartas te explicaba cosas, aunque al principio estaban censuradas, luego ya no, pues, no sé, parece que tienes alguna cosa. Yo no me sentía parte del sistema, me sentía diferente por todo lo ocurrido y mis tíos me habían explicado algo. Era el ambiente que yo tenía en mi casa, en mi familia,

---

²⁰ Antonio Sorribas deixa palès, sempre que li és possible, la seva distància amb el règim; participarà en les accions proposades per Comissions Obreres, però no formarà part de la comissió obrera de l'empresa.

²¹ Montse Morales serà activista de Comissions Obreres en una data imprecisa dels primers anys de 1970. En aquest grup, a més dels ja citats Antonio Sorribas, Urania i Montse Morales, hi trobem Sacramento Ojeda que provenia d'una família d'esquerres, amb el pare militant en el PCE. El pare mor quan Sacramento té 14 anys i per a ella es converteix en essencial buscar un contacte a Catalunya amb el partit comunista per tal de dignificar la memòria del pare: *yo siempre iba buscando al Partido Comunista por todas partes y no lo encontraba*. Entrevista, el 26 de maig de 1997.

²² Entrevista, el 5 de novembre de 1996. Nascut en 1933. Treballador de la Pegaso, ram metal·lúrgic de Barcelona.

²³ De fet, aquesta circumstància li suposà un trauma, un buit molt important a la seva vida perquè la família no es va reconstruir mai més.

²⁴ Antonio Sorribas Prada participa a la vaga de 1958 i es manté en silenci quan Franco visita la factoria de la Pegaso en el mateix any 1958. Ambdós fets estan relatats al capítol tres.

²⁵ Era l'any 1948.

²⁶ Antonio no acaba la frase. Per ell és dolorós recordar aquest passatge de la seva vida.

en casa, con mi madre, con las cartas de mi padre, con lo que había pasado anteriormente. Mi madre siempre me explicaba que mi padre había sido un hombre muy íntegro, muy buen trabajador y con unas ideas muy claras. Y yo estaba encantado.

URANIA²⁷. És filla de militants socialistes. El pare és afusellat en 1936 i la mare és condemnada a cadena perpètua. Sortirà uns anys després, però morirà al cap de poc temps de sortir-ne. Els familiars d'Urania que l'acullen a casa la predisposen en contra dels pares i ella identifica la militància dels pares amb el seu abandonament. Urania no coneixerà les raons de la mort dels pares fins molts anys després quan, en un procés d'evolució personal, connecta amb el moviment obrer i des de llavors, moviment obrer i reparació als pares es converteixen en una mateixa cosa. En un primer moment, a l'entrevista, Urania dirà: *cuando ya empiezo a darme cuenta de lo que les han hecho a mis padres es cuando ya empiezo a participar políticamente*. Però és a la fi de l'entrevista quan Urania desvelarà la clau de la militància:

Desde pequeña fui rebelde, tal vez llevo la sangre de mi madre y lo que pasa es que estaba en un ambiente en el que no me podía desarrollar como yo quería. En el momento en que fui independiente, en el momento en que yo he conocido a otra gente, me dí cuenta de lo que habían hecho a mis padres, y he querido continuar haciendo lo que ellos no habían podido hacer.

MONTSE MORALES²⁸. La fidelitat a les arrels familiars plana damunt l'entrevista. És com si la militància o el compromís polític fos una restitució d'aquells patiments.

Tant a mi com als meus germans ens va marcar molt el que la família va passar. Per part dels pares del meu pare eren anarquistes i per part de la meva mare eren republicans. Tots van passar moltes penalitats. El meu avi per part de pare no va poder treballar perquè constava a les llistes de "proscritos por rojos o masones". El meu avi matern que era de la policia de la Generalitat republicana va marxar a l'exili, primer va estar al camp de refugiats d'Argelers. La meva àvia, la meva mare i el seu germà també hi van anar, però estaven en un altre camp i després van tornar. El meu avi no va tornar mai més de l'exili i la família es va trencar²⁹.

---

²⁷ Pseudònim. Entrevistes el 31 d'octubre de 1996 i el 17 de març de 1998.

²⁸ Entrevista, el 8 de març de 1996. Nascuda en 1952. Treballadora de Fides S.A., sector de químiques, de la ciutat de Barcelona

²⁹ La mare de Montserrat Morales no va autoritzar una part de l'entrevista en què s'aprofundia sobre aquesta qüestió.

La identificació amb la família és molt important per a la Montserrat, de manera que de ben petita ja ho fa palès:

Jo anava a una escola pública que li deien "l'escola dels barracons" perquè estava en uns barracons de fusta. Es passava fred, però el que més ràbia em feia, perquè suposo que a casa es devien referir a allò, és que pel dematí et feien formar, aixecaven la bandera i et feien cantar el cara al sol. Alguna bufa em vaig endur perquè com que era bastant revolucionària, més d'una vegada vaig rebre alguna bufa perquè no volia aixecar el braç.

L'esperit inquiet de la Montse es nota quan comença a treballar:

En un principi jo estava super contenta perquè a casa arribaven molts diners i no veia una altra cosa que els diners perquè a casa es necessitaven molt. Després començo a tenir la ràbia de que tu veus que tu pots fer altres feines, feines amb més capacitat i t'estan tractant com si no fossis una persona, aquesta és la primera impressió que ja començo a aprendre de que allò no funciona.

Les arrels familiars conformen, per Montserrat Morales, una influència de caràcter general, de primera instància, però, després tindran fins i tot un caràcter més concret:

El meu pare m'havia dit sempre que ni una hora extra!, s'ha lluitat molt per les vuit hores!, i això ell ho tenia molt clar. Jo recordo que vaig fer hores extres d'amagatots, no sé si va ser un mes, o així. Ma mare ho passava molt malament perquè el meu pare havia caigut treballant des de 10 m. d'alçada, el van acomiadar i mai més no va trobar treball. Cobrava una pensió d'invalidesa que no arribava per a res. Vaig fer les hores, que les pagaven molt bé, i quan el meu pare se'n va enterar em va dir que la porta la tenia oberta que me n'anés i això sí que em va... El meu pare tenia molt arrelat que s'havia lluitat per les vuit hores i que s'havia de lluitar per tenir un conveni just, un salari just. A mi em sembla que això és el primer que em va marcar sindicalment, però no va ser cap altra persona, va ser el meu pare.

Tots aquests testimonis citats, que reconeixen en les arrels familiars l'element principal de la seva conscienciació, coincideixen a ser els que més i millor expliciten el seu procés de consciència i més necessitat tenen de mostrar la gènesi del seu compromís. L'exemple viscut a la família predisposa alguns d'ells a buscar el compromís i, en

alguns casos, com en Ramon Morales, a actuar de manera individual per tal de contestar d'aquesta manera a una situació d'injustícia viscuda molt intensament.

RAMÓN MORALES³⁰. Nascut a Daimiel, Ciudad Real, i provinent d'una família represaliada, Ramón aprèn des de petit que el món en què viu no és just:

Nosotros venimos de una familia del campo, eran jornaleros. Mis padres tenían alguna propiedad de huertas y alguna vez arrendaron también y tenían bestias. Tenían tres hectáreas en propiedad y seis o siete en arriendo, pero no fue bien y entonces mi padre iba de jornalero. En casa todos eran de izquierdas, eran socialistas. El padre de mi padre fue a parar a la cárcel después de la guerra, un hermano de mi padre al exilio, a Argelia y después a Francia. Por tener esas ideas la Guardia Civil siempre estaba encima de ellos y siendo pequeños más de dos veces les había pegado la Guardia Civil (...) En mi casa había un ambiente político, se escuchaba La Pirenaica, y recuerdo que se oía fatal (...) y ahí escuché la revolución de Cuba, el asesinato de Julián Grimau, la muerte de Patricio Lumumba. Yo me educo con esas cosas que oigo en la Pirenaica, con las conversaciones que oigo a mi padre y a mis tíos hablar de todas estas cosas. A mí me dejaban, mi padre no era como en otras casas que mandaban a los críos y a la mujer a dormir para que no escucharan las noticias; mi padre nos dejaba, y nos decía que no lo comentáramos con nadie porque podía haber problemas y no lo comentábamos.

Sabent el que sap, a Ramón se li fa insuportable la vida al poble

En el pueblo trabajo en una tienda de comestibles (...) Yo estaba en la tienda para acompañar a las señoras con su compra. Entonces en un pueblo agrícola con una pobreza incalculable y con una emigración incalculable, tenía que llevarles los paquetes a casa a los señoritos, a la gente de los bancos, a la Guardia Civil, a la Policía Municipal, al Alcalde. Todo era una contradicción interna en mí cada vez que iba a un sitio de estos, pensaba en cómo poder acabar con toda esta gente y como poder un día gobernar para hacer que un día esta gente no estuviera, porque ibas a un sitio y me decían: este le pegó. Le había pegado palos a mi padre, a mi abuelo; este mató a fulano, o sea esta gente andaban por el pueblo y en los pueblos se hablaban todas estas cosas y entonces cuando veías a esta gente tenías aquella rabia que la habías mamado.

---

³⁰ Entrevista, el 22 de febrer de 1999. Nascut en 1951. Ramón Morales ha treballat en molts indrets diferents i no es pot adscriure a cap ram concret.

Arriba a Mataró amb quinze anys i allí, sentint que té més marge i mogut per la seva pròpia inquietud, actua de manera individual. Poc temps després Ramón Morales contactarà amb el PSUC i amb Comissions Obreres:

En Mataró, había muchos letreros que ponía “Vota, sí”, “vota sí”. Era el referéndum que hizo Franco y yo, por mi cuenta y riesgo, me compré un bote de pintura y ponía “vota no”, “vota no”. Eso lo hacía por mi cuenta sin hablar con nadie, luego se lo conté a mi tío. Más adelanté, encontré unas hojas, unas octavillas que decían: “Nosotros comunistas luchamos por la unión proletaria” y firmaba Comisiones Obreras y entonces a mi aquello me hizo mucha ilusión y me compré pintura otra vez y pinté muchos letreros, por lo menos cuatro o cinco y pinté lo que ponía la hoja: “¡represión no!”, “Franco asesino” y “nosotros comunistas luchamos por la unión proletaria” pero yo no estaba organizado ni nada.

Hi ha d'altres testimonis, però, que, reconeixent la influència familiar, no relaten aquesta penúria, ni expliciten si van sentir explotació o humiliació ells mateixos. Tot i que no podem generalitzar, aquests són més joves i no han viscut directament la postguerra³¹, és el cas, per exemple, de Leopold Codorniu i de Mercedes López. Per ambdós, el pas a l'acció es considera gairebé natural, fruit de la seva influència familiar i al·ludint a la injustícia del règim, però en sentit general i no tan particular com en els testimonis anteriors. Leopold Codorniu formarà part de Comissions Obreres en 1976 i Mercedes López entrarà a militar a les JSU de Catalunya en 1970³².

LEOPOLD CODORNIU³³: El pare va ser militant de la CNT i per aquesta causa va ser represaliat. L'opció del pare per la prudència i el silenci no impedeixen que el fill se senti influenciat:

El meu pare havia sigut de la CNT i va anar voluntari al front. Va ser detingut després de la guerra; després el van ficar en un camp de concentració, va estar detingut en un batalló de treballadors a Àvila. Després quan es van dissoldre els batallons va haver

---

³¹ Relatem aquí mateix el cas de Ramón Morales o el d'Antonio Ruiz nascuts, igualment, una dècada després de la fi de la guerra civil.

³² Un cas similar a aquests és el d'Encarna Ramírez que, molt influenciada per la mare, militant comunista, veurà natural agrupar-se amb d'altres joves per formar un centre cívic en el barri de Torrero de Sabadell.

³³ Entrevista, el 20 de gener de 1997. Nascut en 1949. Treballador de l'empresa Matacàs, del ram del metall de Sant Feliu de Llobregat. Matacàs va passar posteriorment a formar part de l'empresa Pegaso.

de fer la mili amb el Franco, o sigui que es va tirar set o vuit anys d'uniforme militar entre guerra i mili. De petit el recordo sempre escoltant la ràdio Pirenaica, enganxat a l'orella, fluixet perquè no el sentissin els veïns. A casa, però es parlava poc. No es parlava perquè el meu pare tenia por a la repressió. Procurava no discutir; si jo venia d'escola amb alguna cosa que considerava errònia, no me la discutia ni me la intentava fer canviar; per exemple, en aquella època et volien fer parlar en castellà i coses d'aquest tipus i el meu pare no ho discutia perquè tenia por que em perjudicés a mi o a tota la família. Jo he tingut, bàsicament, influència del meu pare, més pels seus comportaments que pel que m'ha explicat. Una mica més de gran ja m'explicava més coses. Jo crec que la idea anarcosindicalista del meu pare encara la tinc una mica.

A partir d'aquestes arrels familiars, Leopold veu natural formar part d'una activitat antifranquista. Quan té la possibilitat, s'hi aboca sense pensar-s'hi gaire:

Quan feia Enginyeria Electrònica em vaig embolicar una mica amb l'UER, que era la Unió d'Estudiants Revolucionaris. Aquest era un grupuscle que havia a la Universitat. Aquest grup es volia carregar el vertical, el SEU, que en un parell d'anys se'n va anar a l'aigua. Es van crear una sèrie de delegats paral·lels, a cada curs hi havia el delegat del SEU, i després hi havia el delegat del sindicat democràtic, no sé el nom que li deien. Llavors el primer any hi va haver una sèrie de gent represaliada, que els van foteure fora de la Universitat pel fet d'haver-se presentat a delegats i llavors el segon any es va fer com una espècie de consells de curs perquè no hi hagués un cap de turc perquè no rebés tant. Llavors jo vaig formar part d'un d'aquests consells del meu curs. Llavors jo feia primer d'Enginyer Tècnic i érem set o vuit de colla. Jo col·laborava amb ells, me'n recordo que vam anar al mercat de Sant Antoni a repartir fulls volants i que esparveràvem a les dones de les paradetes. Una vegada dèiem que s'havia de fer boicot als gelats Camy, no sé què havien fet els dels gelats amb els treballadors, però sé que tenia a veure amb Comissions Obreres. Jo tot això ho lligava amb el que jo entenia, ho veia natural. Em comencen per passar El Manifest i l'Estat i la revolució³⁴. Tot això ho veia com una cosa lògica, no em costava ni em trencava cap esquema.

MERCEDES LÓPEZ³⁵: És filla d'un militant comunista amb anys de presó. Viu l'ambient a casa:

---

³⁴ Els llibres clàssics de K. Marx i F. Engels.

³⁵ Entrevista, el 28 de desembre de 1998. Nascuda en 1951. Treballadora d'Hilaturas Barberà, del sector del tèxtil de Barberà del Vallès.

Mi padre aunque estuviera en épocas de clandestinidad, su familia siempre ha sido partícipe de lo que él ha estado haciendo, bueno cosas que no se podrían explicar no las explicaría, pero de la forma de pensar, sí. Él siempre nos ha explicado cosas de la República, cosas de la guerra, nos ha leído cosas. Siempre recuerdo a mi padre leer Mundo Obrero en la clandestinidad, a él le gustaba mucho leer, o sea, la influencia mía viene de mi padre, eso está claro.

A partir del context familiar, Mercedes troba contactes on canalitzar la seva inquietud. La militància, però, es formalitzarà a partir dels contactes del pare:

Quando llego a Pueblo Seco de San Quirico me relaciono con la gente de aquel barrio que tienen que coger el tren para venir a Sabadell a trabajar. Entonces cada día te encuentras con la misma gente, mis primeras amistades son a partir de ahí. Era gente que también era andaluza pero que llevaba bastantes años aquí. Con aquellas compañeras es con quien yo llego a las primeras reuniones a nivel político. Supongo que esta gente se relacionaba con gente del centro de Sabadell, iban a una escuela por la noche, en aquella época había mucho auge de discusiones y de muchas actividades que hacía la gente joven y un poco eso dio pie a que ellas me invitaran a una reunión³⁶. Era una reunión que venía una chica del centro de Sabadell, yo ahora me imagino que sería un libro del marxismo, porque yo no entendía de aquellas historias pero nos querían explicar lo que era la abolición de la propiedad privada, cosas de este tipo. Era una reunión informativa que se hacía en una iglesia en el centro de Sabadell. Pero es a través de un compañero de mi padre que me pongo en contacto con otra gente joven. Era un compañero del PSU y entonces el PSU empieza a organizar la juventud otra vez, y nos empezamos a relacionar con hijas de gente militante, que somos la primera gente que nos empezamos a organizar y es un poco a partir de ahí que yo me engancho a más cosas

Diferent és el cas d'Antonio Ruiz que, malgrat haver nascut en 1952, passà una infància dura i aïllada que el predisposarà a una militància que buscarà amb afany només arribar a Catalunya.

---

³⁶ Era la fi de la dècada de 1960.

ANTONIO RUIZ³⁷. Antonio viu amb els pares i la família extensa en un cortijo, empleats com a jornalers. Antonio passa la infància aïllat, enmig dels adults, sense escola i aprenent a treballar des de molt petit:

Mis padres trabajaban en el campo, mi padre era bracero y trabajaba en una finca. Vivíamos en un cortijo, aislado y yo no fui nunca a la escuela, para mí fue una vida bastante intensa. Trabajaba en las tareas del campo o bien cuidando algo de la casa. Con siete años me iba con los segadores, les ayudaba, iba a buscar el agua, a cocer la olla, a cuidar los mulos. Vivíamos en un cortijo grande, allí estaban mis tíos, mi abuela y otros. Vivir en el campo era duro, a veces había cantidad de niebla que te perdías y te enseñaban que tenías que refugiarte en un sitio seguro y quedarte quieto, luego había que cuidarse de los animales peligrosos, te podían picar las víboras. Tenía que aprender las faenas del campo, la recolección de las olivas, la siega, aprender a bregar con los animales, a cuidarte que no te hicieran daño. Allí la madurez se adquiere bastante pronto porque no tienes prácticamente infancia.

Estar amb adults li proporciona un coneixement directe del passat en una zona, Màlaga, especialment colpejada per la repressió

En el campo la gente hablaba de todo, allí no había peligro y la gente hablaba con claridad, la gente te hablaba de la guerra, de la posguerra. Allí se escuchaba la radio, la Pirenaica, y cuando ibas a los pueblos allí no la podías poner porque te decían que te cogían, yo no lo entendía cuando era pequeño (...) En el campo había las cuadrillas que comentaban cosas, gente que había estado en la guerra, o había estado en la cárcel. En la zona de donde yo soy había habido muchos asesinatos, casi cada familia tenía uno. Mi abuelo lo mataron y había vecinos que habían estado en una cueva escondidos durante tiempo.

Per Antonio Ruiz, arribar a Catalunya, treballar i connectar amb l'oposició antifranquista era la mateixa cosa. És impossible destriar en el seu discurs com es produeix el procés perquè per a ell tot és simultani:

Yo siempre he tenido inquietudes y desde el año sesenta y ocho que llego a Mataró yo ya tenía contactos con Comisiones y con el PSU. Empiezo a trabajar en los claveles y

---

³⁷ Entrevista, el 13 d'abril de 1999. Nascut en 1952. Treballador de l'empresa Jorsa, del sector del metall de Mataró.

en seguida oigo hablar, había gente por todas partes. Se trataba de poner la oreja, de ver los comportamientos.

No totes les famílies vivien com les d'Antonio Ruiz. El silenci era present en moltes llars en les quals no es parlava per no voler recordar o per preservar els fills, perquè aquests no parlessin al carrer. La por paralitza actituds dels més grans, però malgrat això, els fills interpreten que la por prové d'una injustícia primera que és l'establiment del règim franquista. Malgrat la imposició als fills de no apropar-se a la política, alguns testimonis reconeixen en les arrels familiars el primer pas de la seva consciència. És el cas de Carmen Ortega que quan de joveneta arriba a casa amb un full volant la mare li diu atabalada: *¡ay! ¡tíralo! ¡no cojas nunca eso que te pueden detener!*, la filla ho relaciona dient que la mare té por perquè coneix de prop el règim franquista. Malgrat aquesta actitud de temor de la mare, Carmen connectarà amb el moviment antifranquista a partir de les lluites per la canalització del riu Llobregat que es va desbordar en 1971 i posteriorment ho farà a Comissions Obreres. Com a conseqüència d'aquesta militància, Ortega s'afiliarà al PSU de Catalunya en 1975³⁸.

CARMEN ORTEGA³⁹: Els pares, compromesos a la guerra, viuen amb silenci i amb por:

Tant el meu pare com la meva mare havien sigut de les Joventuts Socialistes Unificades. El meu pare se'n va anar de voluntari al front amb setze o disset anys i la meva mare va estar treballant al Socorro Rojo. Vull dir que eren d'esquerres i van ser dels vençuts a la guerra civil. A casa meva es vivia el silenci, de no parlar d'aquestes coses, però se'ls hi notava una mica que eren contraris a la cultura dominant. La meva mare anava a missa, però el meu pare no volia anar-hi perquè això d'anar a missa representava que era estar d'acord amb el règim. La meva mare hi anava, perquè s'havia de deixar veure per tot una sèrie de qüestions. Després va venir l'ajuda americana i les que no anaven a missa no els hi donaven l'ajuda aquella de la "leche americana i la mantequilla" i com que a casa ho necessitàvem pues bueno, en fi. Me'n recordo de petita de sentir el meu pare, posar la ràdio La Pirenaica per les nits i la meva mare dient-li que la posés fluixeta perquè el podien sentir els veïns i coses que

---

³⁸ Hem vist, més amunt, el cas de Leopold Codorniu, que a casa es mantenia aquest silenci per tal de preservar el fill. També és el cas de Mª Carmén Gámez que a casa seva hi havia molta por perquè un avi havia desaparegut a la guerra i no se n'havia sabut res més. Malgrat això, Mª Carmen se salta la barrera familiar i connecta amb el moviment antifranquista en el centre cultural del Poble Nou de Sabadell.

³⁹ Entrevista, el 15 de febrer de 1999. Nascuda en 1940. Treballadora d'Olympic, sector del tèxtil de Mataró.

tu vas captant, que els teus pares no estant d'acord amb el règim polític que hi ha. T'adones que hi ha contradiccions entre el que t'expliquen a l'escola i el que tu vas vivint a casa.

Malgrat la por, Carmen rep de casa el rebuig al règim i això la predisposa a escoltar altres veus que arriben del seu entorn. Carmen dóna el pas a l'acció amb motiu de la riuada del Llobregat de 1971:

Quan va haver el referèndum del seixanta-sis el meu pare renegava perquè tenia que anar a votar, però hi van anar. Després d'allò sí que et vas conscienciant, però tampoc ho tens molt clar, vas obrint una mica els ulls. Llavors jo sortia amb unes amigues i van venir uns nois de Madrid i un dels nois estava ficat en política, a l'ORT, i a través d'un que treballava amb mi vaig començar a moure'm. Aquest noi em va convidar a alguna reunió que es feia a un Centre Social i l'altre noi, el de Madrid, també m'empenyia quan m'escrivia i em deia que havia de fer altres coses. L'any setanta-un va ser la riuada de Cornellà, quan el riu Llobregat es va desbordar, llavors va ser quan jo vaig connectar amb més gent, perquè com que va haver tantes manifestacions perquè les condicions del carrer eren bestials, de fang, demanàvem que es netegés, que facilitessin les coses i es va començar el moviment per la canalització del riu i a partir d'allí ja vaig començar a estar connectada.

Per a un altre grup de testimonis, les arrels familiars són molt importants però reconeixen altres factors en la conformació de la consciència de classe. En aquest grup, els testimonis reconeixen les seves arrels ideològiques familiars, però ho fan en un sentit més laxe del que hem vist en el grup anterior. Normalment, addueixen sentiments personals de sensibilitat o d'inquietud pròpia de la joventut que els porta a fer alguna cosa en sentit social, cas de X2⁴⁰, que va a la parròquia del seu barri a veure si pot fer alguna cosa i allí connectarà amb un grup de joves que la portarà a la militància política i sindical. José Cano també posa èmfasi en aquesta qüestió, dient que la consciència de classe és quelcom natural que li prové de la seva pròpia naturalesa d'ésser humà i per aquesta raó buscarà el compromís allí on el trobi, sigui a l'empresa, primer, o després en la militància política. Així, condició humana, consciència i organització política formen part d'un tot indestruïble⁴¹.

---

⁴⁰ És anònim.

⁴¹ En aquest grup posem també Josep Mª Folch, que s'està a la JOC no per raons religioses, sinó per raons de caràcter social: s'hi trobava a gust perquè el que volia era treballar pels altres. També hi podem afegir Carmen Palomero que, a més de la influència materna, troba que té una inclinació natural a l'activisme social.

X2⁴²: La informant té antecedents socialistes que a la família es tenen presents. Hi ha admiració també per un membre de la família més compromès. Tot això fa de referent i la fa actuar, encara que sigui individualment, quan es presenta un problema:

Yo no sabía ni que existían los enlaces sindicales y los problemas los solvento individualmente. En mi hay una predisposición y una percepción de que las cosas podían ser distintas. Yo sabía cosas, yo sabía qué pasaba con los republicanos, qué pasaba con los nacionales. Claro, esto son temas que en mi familia se hablan con bastante naturalidad, incluso, en algunos casos, con orgullo. El caso de mi tío, que a nivel interno de la familia era un personaje muy reconocido. Y, bueno, sabes que estas personas hicieron aquello porque tenían unos ideales. Por ejemplo, de mi bisabuelo hay en casa una foto en la que está leyendo El socialista y esta foto en mi casa ha estado guardada siempre como oro en paño. Bueno, son de aquellas cosas que están.

Quan arriba a Sant Joan Despí en 1971, connecta amb la parròquia del barri moguda per un interès inespecífic d'ajudar, de fer "alguna cosa". Aquest pas la portarà a descobrir un grup de joves militants i passar a l'acció:

Voy a la parroquia para hacer algo y el párroco me da la posibilidad de arreglar la biblioteca y allí veo jóvenes que se reúnen. Ellos llevaban tiempo viviendo en Sant Joan, en Las Planas concretamente, o en Cornellá y tenían ya unos vínculos de relación que yo no tengo y, bueno, pienso que ya llegará. A mí me gusta porque veo que es gente que tiene interés en hacer cosas y eso me estimula, me gusta, me parece bien. Si nos preguntamos: ¿En qué podemos nosotros contribuir para que las condiciones del barrio mejoren?, ¿qué podemos hacer?, perfecto, ahí me encuentran porque yo también estoy de acuerdo. A partir de aquí viene toda una época que se mezclan acontecimientos y cosas, hay fábricas en negociación de un convenio, paros. Bueno, en aquellos momentos, cada dos por tres, además, te vas encontrando por las calles hojas que dicen tal empresa está de huelga y yo las cogía todas, me las leía y las iba archivando en mi casa, las iba guardando (...) Viendo todo el ambiente, un día llevo y llevo varias hojas que he cogido en la calle y les digo: escuchadme, nosotros aquí estamos haciendo unas cosas y fuera están pasando otras. He recogido esto de la calle y aquí estos trabajadores tienen problemas, vamos a hacer cosas en serio, vamos a ver qué pasa aquí en esta empresa y vamos a contactar con esta gente.

---

⁴² Anònim. Entrevista, el 12 de novembre de 1996. Nascuda en 1954. Treballadora de Components Electrònics, del ram del metall de Sant Joan Despí.

*Entonces empiezan a petarse de risa y uno me dice: ¿Oye, vosotros creéis que ella está para los Cuadernos de la Marta?*⁴³.

JOSÉ CANO⁴⁴. Recordada de manera borrosa la seva primera infància. Però sí que recorda el sentiment de patiment en veure les desgràcies de la família.

En mi casa se pasó hambre y hubo una situación bastante lamentable porque se dio el caso de que acabada la guerra se llevaron a la cárcel a mi padre y a mi madre. Se los llevaron por ser gente de izquierdas y era inexplicable porque no tenían un grado importante de compromiso, quizá porque mi padre, que era carpintero, alternaba los trabajos de carpintería en casa con algunos trabajos que le daban del mismo Ayuntamiento en los tiempos de la República, pero no tuvo ninguna militancia en ningún partido político. También, quizá, porque un hermano mío que cuando empezó la guerra tenía diecisiete años se fue de voluntario a luchar con la República. Todo esto originó una situación bastante desesperada en el interior de la familia. A mí me acogieron mis tíos que tenían un horno de pan y aunque era pequeñín y tengo recuerdos confusos, sí que recuerdo que yo ya sufría porque veía que mis padres estaban en la cárcel, porque mi hermano cuando vino de la mili vino enfermo, vino en bastante malas condiciones y tenía que trabajar, era el cabeza de familia, y yo veía la situación que había en mi casa. Por tanto, el hecho de que yo tuviera una situación más ventajosa⁴⁵, aquello no me daba alegría (...) Cuando me llevaban a ver a mi madre, recuerdo un gran pabellón donde había muchísimas mujeres que me acariciaban, que me daban cositas que ellas tenían, las pobres, un trozo de chocolate, y yo veía allí un ambiente muy de novela de Dickens. Ya te puedes imaginar qué tipo de sentimiento podía tener, todo era muy deprimente, aunque, claro no dejabas de ser una criatura.

Els records de la infància actuen en José Cano, però més enllà d'aquesta influència, Cano reconeix en el procés de la seva consciència alguna cosa similar a l'instint, a una manera de ser pròpia. De fet, per José Cano, ser comunista forma part de la condició humana, per això entén que tenir consciència és gairebé un estat natural dels humans amb prou sensibilitat.

---

⁴³ Amb referència al Quaderns de la Marta Harnecker, que eren d'introducció al marxisme, un llibre molt utilitzat per grups militants d'aquella època.

⁴⁴ Entrevista, el 29 d'octubre de 1996. Nascut en 1935. Treballador de l'empresa Maticàs del ram de la metal·lúrgia de Sant Feliu de Llobregat, que després passà a formar part de la Pegaso.

⁴⁵ Estar-se amb els oncles en una situació confortable.

Yo era comunista de manera instintiva, no sé si el comunista nace o se hace. Yo muchas veces digo que tendría que haber sido de una madera especial para no hacerme comunista, teniendo el origen que tenía, pero examinando mi interior y teniendo ese tipo de carácter más bien solidario que me entenece cualquier cosa, creo que también por mis propios medios me habría atraído. Siempre me he sentido de izquierdas.

La combinació d'ambdós elements fan que actuï quan entra a l'empresa Matacàs de Sant Feliu de Llobregat l'any 1959, connectant primer amb un grup de persones inquietes i després organitzant una vaga:

En esta empresa había un grupo de gente más avanzada, pero no había organización política o sindical. El jurado de empresa no funcionaba, era bastante fantasmal (...) y montamos una huelga, por las primas y el salario, y ocurre que en el desarrollo de la misma, la empresa llamó a la dirección comarcal del sindicato del Baix Llobregat y fueron a visitar la empresa. Pidieron que subiera una representación a las oficinas, porque ellos naturalmente no eran tontos y eran conscientes de que los enlaces no eran capaces de organizar una cosa de esas, porque tenía que ser otro tipo de gente y mi sorpresa fue cuando yo, que me tenía como el más jovencito, como el menos indicado, todos coincidieron en que fuera yo, bueno, fuimos dos de la sección de ajuste, un compañero de los que yo admiraba, que era un hombre con mucho conocimiento, mucha capacidad y yo (...) Y a partir de ahí ya se iba tomando confianza.

Els sentiments religiosos també van servir a alguns per apropar-se a l'activisme social. És el cas de Josep Pujol, fill de republicans i amb una mare amb una forta creença religiosa que el fill heretà. Quan Josep coneix la JOC, la seva religiositat pren sentit. La pertinença a la JOC, el portarà al compromís a la feina i més endavant això es traduirà en una militància política⁴⁶

---

⁴⁶ Josep Pujol fundarà Comissions Obreres des de la seva militància catòlica i socialista en l'MSC. D'altres testimonis, com Josep Mª Folch o Daniel Cando, connectaran amb la JOC com pas previ al seu activisme sindical i polític, però expliciten que en ells no hi ha sentiments religiosos. Només Josep Pujol ho farà des de les seves pròpies creences religioses. També Ramon Puiggrós militarà activament en la JOC, però és a partir de la militància en aquesta organització que Ramon descobrirà la seva dimensió religiosa. Igualment, Antoni Farrés iniciarà la seva militància a partir de la pràctica religiosa.

JOSEP PUJOL⁴⁷. Fill de pares republicans i mare profundament religiosa. A la joventut descobreix que la seva religiositat té sentit quan aquesta pren una dimensió compromesa:

Conèixer la JOC em va situar a la vida, perquè a la JOC es feia un sistema d'enquestes que es basaven en: veure, jutjar i actuar i et situava davant de la família, davant del barri i davant del treball, et feia descobrir els problemes del teu entorn i llavors veies que podies aportar alguna cosa. I això va ser un gran descobriment i llavors veus que la religió tenia un sentit, que la vida té un sentit i que era important participar per millorar les coses del teu entorn. Jo tenia llavors uns dinou o vint anys.

A partir del compromís que li suposa estar a la JOC, comença a actuar a l'empresa on treballa. A partir d'aquesta pràctica anirà veient la necessitat d'organitzar-se políticament i sindicalment⁴⁸.

Vaig entrar a Montesa i al cap de poc temps em vaig fer enllaç sindical, bueno, em van fer enllaç sindical. Em van elegir, però jo ja estava predisposat i els companys coneixien el meu tarannà, era l'any cinquanta-tres. Estar a la JOC et donava un esperit de comprometre't en la situació en la que estàs. Fer d'enllaç sindical no era cap "llonga" era posar-te a treballar i a defensar... res de vida tranquil·la. Però jo això ho acceptava (...) La gent protestava, estava descontenta, però hi ha d'haver algú que prengui la iniciativa i ha de dir: "bueno" farem un full per demanar augment de sou o arreglar aquest "asunto" i firmem tots. Llavors venia la feina perquè firmessin tots, i no firmaven tots, això per descomptat, però si hi havia un percentatge ja ens donàvem per satisfets, un percentatge que dius "bueno" ja està bé (...) Però jo en aquest moment encara no havia descobert la dimensió col·lectiva d'engrandir aquest moviment sindical per tenir més eficàcia. En aquell moment jo em limitava a treballar dintre de l'empresa i més endavant ja veus que com més empreses estiguem involucrades i puguem portar endavant una reivindicació, més força podies fer.

---

⁴⁷ Entrevista, el 26 de febrer de 1997. Nascut en 1929. Treballador de Montesa, del sector de la metal·lúrgia d'Esplugues de Llobregat.

⁴⁸ Josep Pujol, Pere Rica i Josep Mª Folch van ser el nucli que treballava a l'empresa Montesa d'Esplugues de Llobregat, d'on va sorgir l'impuls que va portar a la fundació de Comissions Obreres en 1964.

Repressió, humiliació i emigració

A banda del grup de testimonis que reconeixen que les arrels familiars són decisives per a iniciar-se en el món antifranquista, hi ha una altra part de les persones entrevistades en les quals aquestes arrels familiars no són presents en la formació de la consciència. Aquesta arribarà per la influència obtinguda a partir d'experiències viscudes o per l'entorn; per les condicions penoses en què s'ha viscut a la infància i a la joventut i, també, a l'afany per superar condicions d'explotació, misèria i humiliació. Aquest seria el cas de Manolín, que busca en l'emigració la sortida a la situació en què es troba. Barcelona es converteix per a Manolín en el símbol de llibertat, perquè és en aquesta ciutat on els treballadors es rebel·len quan els preus dels tramvies s'apugen i els salaris, no. També en aquest mateix testimoni trobem una curiosa associació quan relata les experiències viscudes com a treballador de la Seat els anys setanta. La imatge de la policia que pega als treballadors en conflicte, es converteix en la guàrdia civil que li requisava o li trepitjava el raïm o els cigrons que havia pogut aconseguir buscant en el camp i així poder alleujar una mica la fam de casa seva. Posar en el mateix pla les dues seqüències de repressió, evidencia que la formació de la consciència de Manolín es troba, fonamentalment, en les vivències viscudes a la infància. És així com la lluita obrera posterior esdevindrà una sortida necessària per superar el sentiment d'injustícia que l'acompanya des de petit.

El cas de Gaspar Menor Luque és similar, però amb la singularitat que, a la rebel·lia contra les injustícies del sistema, hi afegeix la personal, la familiar, amb un pare que no sols no assumeix la seva responsabilitat, sinó que es converteix en una font de problemes. L'emigració, primer, i la militància política, després, seran la sortida personal a ambdues coses. Gaspar supera la injustícia personal i social en l'activitat política i sindical⁴⁹.

MANOLÍN⁵⁰. Des de l'inici de la conversa, Manolín explica el sentiment d'humiliació que sentia en el poble i la sensació d'estar en un carreró sense sortida.

---

⁴⁹ Aquesta circumstància personal explica, probablement, que aquest testimoni sigui, entre totes les persones entrevistades, la que més confon militància política i sindical. Al llarg de l'entrevista contínuament atorga fets del PSUC a Comissions Obreres i a l'inrevés. Altres testimonis expliquen processos similars als de Manolín o Gaspar Menor Luque. Francisco Conesa, recorda una infància de soledat, sense la mare, amb bombes caient a prop, privacions en el menjar i misèria. Jordi Sabat i M.M. referencien el procés de consciència en relació amb l'explotació viscuda a la fàbrica.

⁵⁰ Pseudònim. Entrevista, el 15 d'octubre de 1996. Nascut en 1939. Treballador de la SEAT, ram del metall, de la ciutat de Barcelona.

Yo iba con lo mismo que iba a trabajar, con el pantalón azul que era la misma ropa que yo me tenía que poner el domingo. Trabajaba el sábado y el domingo y me tenía que esperar en casa desnudo, mi madre me lo lavaba para poder salir el domingo por la tarde con la ropita limpia. Jerez era de cuatro terratenientes y lo tenían todo manejado. De pequeño yo siempre pensaba: ¿por qué aquél tiene y yo no? ¿Por qué aquél lleva ese traje y yo no? ¿Por qué aquél lleva esa bicicleta y yo no? (...) Cuando te discutías porque veías que estaban haciendo una injusticia contigo, a lo mejor se rompía una herramienta y te la cobraban. Me movía, iba al sindicato, al vertical, y una de las veces me encontré a mi jefe que estaba al lado del abogado al que yo iba a preguntar, mi jefe era el jefe comarcal del Frente de Juventudes de Jerez. Fíjate como me encontré cuando entré en la puerta y me vi aquellos dos elementos allí. Entonces a ver ¿qué hago yo?, pues, media vuelta. Cuando yo me discutía por algo con aquel hombre me iba y buscaba faena. Entonces para encontrar faena en otro sitio tenían que ir a aquel mismo hombre a pedirle una recomendación. O sea era humillante, era humillante porque era así. Así que se me fue cerrando el camino, no por mal trabajador, porque a mí nunca me han llamado la atención por nada, sino porque el duro que era mío era mío, y ya está, y no hay más.

La solució és l'emigració a Barcelona:

Llegó la hora y me eché novia y como en casa hacía mucha falta, pues en vez de ir al cine, nos metíamos en una cafetería y allí nos tomábamos un vaso de leche y una pasta y después ¡jala! a dar una vueltecita por la calle central del pueblo, que sólo estaba lleno de los caciques con sus buenas mesas, buenas tapas y buenas cosas y ¡fíjate la moral que te va criando! Así que en cuanto mi cuñado cogió aquí un piso que me dijo que era grande, le dije oye que me voy para allí. Yo me enteré, yo me enteraba porque escuchaba la Pirenaica, y escuchaba: en Barcelona se están volcando los tranvías porque piden una subida de billete y yo decía, pues esa es la mía, allí me voy yo, porque allí es a donde se defienden mis intereses⁵¹.

El record de la humiliació patida era de tal magnitud, que quan, més endavant, immers en les lluites pel conveni de l'empresa SEAT els anys setanta és abordat per la policia, es fonen les dues imatges de la repressió:

---

⁵¹ Molt probablement els fets no van passar com ell relata, perquè quan es va produir la vaga dels tramvies, Manolín era un nen, però això no contradiu la possibilitat que la vaga dels tramvies fos un referent per escollir la ciutat d'emigració.

Estábamos levantados desde las cuatro de la mañana y fuimos a tomar un café y nada más entrar, llegaron un montón de policías, entraron dos pidiendo el carnet y cuatro afuera. Como sabían que eras de SEAT, venga ¡para afuera!, te empujaban ¡ala para afuera! y fuera estaban tres o cuatro pegando palos. Me acuerdo de uno que me pilló, y no me dieron muy fuerte, que había uno que pegaba en el suelo, el hombre, había tres que pegaban palos. Yo a la guardia civil y a la policía, sobre todo a la guardia civil, es que le tengo odio. Le tengo odio porque yo lo he pasado muy mal en el pueblo. Cuando pequeño, antes de trabajar, iba con alpargatas de goma con agujeros así a los lados y cuando te mojabas el pie o ibas sudando se te iban y se rompían en cuatro días, ¡buf! y tu madre no veas como se ponía. Bueno, pues me iba a rebuscar uvas, cuando vendimiaban, quedaban gajitos así, de cuatro uvas. Íbamos a rebuscar, para comerlo en casa o para venderlas y sacar algo o a rebuscar los garbanzos cuando ya cogían la cosecha. Venía la guardia civil, te pegaba, te quitaba lo que tenías, éramos chavalotes de siete u ocho años, nueve, y te quitaban y te decían ¡a ver! ¿Qué es lo que llevas ahí? Te soltaban lo que llevabas en el suelo y pasaban los caballos por encima de las uvas y... ¡jala!, sal corriendo, y yo les tenía un odio bestial.

Quan entra a la SEAT i veu que els companys es mobilitzen, no dubta i, després d'un temps de prova, participa en les accions:

Cuando yo entré hacía poco que había pasado lo de Ruiz Villalba⁵² y había mucho malestar, mucho miedo, muchos despedidos. Se organizaban asambleas y a mí los compañeros me decían: tú aquí quieto, tú ni el último, ni el primero. Si venían a echarnos, me decían nosotros vamos a salir, si vienen, nosotros nos salimos⁵³, pero tú te quedas en tu puesto de trabajo con la máquina "enchegada". Llegaban, empezaban a gritar y decían: ese chaval lleva dos días y entonces me aguantaba y yo me quedaba allí quietecito. Después ya, cuando llevaba dos o tres semanas, yo ya salía con ellos, yo decía, yo aquí estoy haciendo el ridículo, cuando todo el mundo esté en el pasillo, que iban de marcha yo me metía en el centro e iba con mis compañeros, y ellos me iban diciendo, tú tranquilo, tú no te pongas nervioso, porque claro era duro aquello y bueno así empezó. Después ya, la persona que tiene inquietud, hace preguntas, te arrimas a los compañeros y ya terminé entrando forrado de octavillas, y periódicos, El mundo obrero.

---

⁵² Assassinat d'Antonio Ruiz Villalba, treballador de la SEAT, en un conflicte de l'empresa l'octubre de 1971.

⁵³ Amb referència als treballadors que venien d'altres seccions i que anaven secció per secció buscant els companys perquè s'unissin a la marxa.

GASPAR MENOR LUQUE⁵⁴. Viu la infància amb molta misèria i amb dificultats personals degut a l'alcoholisme del pare. L'emigració és la sortida d'una situació humiliant:

Éramos cuatro hermanos, tres hermanas y yo era el mayor, y desde muy joven, doce o catorce años, fui el responsable de mi familia. Mis hermanas eran pequeñas y yo les tenía que llevar de comer. Mi padre eso lo veía fatal porque era un hombre que como bebía, la mitad de las veces no sabía lo que se hacía, te daba candela toda la que podía, incluso a mi madre (...) Yo trabajaba de jornalero y había temporadas que ganaba cien pesetas diarias porque trabajaba muy duro. Trabajaba en la carga y descarga de remolachas en una estación y eso era un trabajo durísimo, quedaba extenuado cada día y con eso ganaba más. Normalmente, en el campo iba a segar, iba a cavar los olivos y ganaba dos jornales, siempre a destajo. Nos contrataban unos encargados de los señoritingos aquellos que les llamaban manijeros. Te contrataban, te buscaban en la plaza y allí el manijero cogía: tú, tú, tú, tú y tú, ¡venga! conmigo hoy". Y si había trabajo para veinte días, pues para veinte y si había para un mes, para un mes o si eran cinco días, pues cinco días. Y esa era la táctica y la forma de vida. Cuando me fui a la mili le dije a mi novia: cuando termine la mili me voy de aquí, yo no sigo aquí de esclavo y con estas formas de vida. A mí aquello no me gustaba, a la plaza le tenía yo miedo, aquello era una injusticia tan grande. Yo he estado amargado con las injusticias siempre.

L'any 1958 entra a treballar a Aismalibar i allí connecta amb el PSUC i, poc temps després, hi entra a militar. Juntament amb d'altres activistes catòlics organitza un petit grup sindical que es presenta a les eleccions sindical de 1960. Per a Gaspar el grup de l'empresa passa a ser quelcom més que companys d'acció:

Una cosa que animaba mucho era que dentro de la fábrica tenía compañeros que eran joyas, eran maravillas de personas, tanto hombres como mujeres. Era una gente maravillosa, una gente solidaria y que era, no como familia, éramos más que familia, éramos como hermanos, y eso te animaba a luchar, te animaba. Y luego iba ya aprendiendo mucho e ibas sabiendo de qué iba la cosa, que al principio estás luchando y no sabes casi ni por qué, sabes que eres rebelde, pero poco más.

---

⁵⁴ Entrevista, el 23 de febrer de 1998. Nascut en 1935. Treballador, primer d'Aismalibar i després d'Aiscondel, empresa del sector de químiques de Cerdanyola del Vallès.

Inquietuds personals

Hi ha d'altres testimonis en què el factor de penalitats i humiliació no pesa tant; el seu procés de conscienciació prové del seu entorn i de la seva pròpia sensibilitat per adonar-se d'allò que no està bé i de la necessitat de solucionar-ho i de no acceptar o conformar-se amb el que és previst. En aquest punt, en aquesta concepció del propi procés de conscienciació, connecta amb l'altre grup damunt citat, en què malgrat les arrels familiars hi havia el sentiment que el procés de consciència arriba des de l'interior mateix, reflex de la mateixa naturalesa humana⁵⁵. Aquest és el cas de Paqui Ginés, que connecta amb un grup de joves del barri per anar d'excursió. A partir de les reflexions en el grup, Paqui veu natural que les idees que van quallant en el cercle de joves la portin a actuar en l'àmbit més compromès de l'empresa. Un cas similar al de Paqui és el de José Luis Abajo que, sense cap antecedent familiar o d'entorn, pren la decisió d'actuar davant l'arbitrarietat de la patronal. José Luis decideix anar al sindicat vertical a assessorar-se i allí trobarà els membres de Comissions Obreres que hi ocupen llocs de contacte directe amb els treballadors. A partir d'aquí no vacillarà a incorporar-se activament a Comissions Obreres i més endavant, producte d'aquest primer compromís, entrarà a militar en el Moviment Comunista⁵⁶.

PAQUI GINÉS⁵⁷. A la família no es parla de qüestions polítiques. Malgrat sentir-se vagament profranquistes, hi ha un rerefons, un sentit gairebé inconfessat de consciència de pertinença al grup social dels perdedors.

En mi casa no se hablaba de política, absolutamente nada. En mi casa, en mi familia, la familia de mi padre, era toda de derechas y entonces en mi casa se decía que se había ganado la guerra. Un día, debía tener unos catorce años, le pregunté a mi madre: ¿nosotros perdimos o ganamos la guerra? y mi madre me dijo: no está muy claro, no está muy claro, yo creo que la perdimos.

La consciència arriba de la mà de l'entorn, del grup d'amistats, d'allò que es parla i es veu. Es fa un procés que Paqui anomena "normal" o "natural".

---

⁵⁵ Vegeu, més amunt el cas de José Cano.

⁵⁶ Un altre testimoni que relata una situació semblant és Mª Àngels Franco, que comença a fer petites reivindicacions a l'empresa on treballa.

⁵⁷ Entrevista, el 13 de gener de 1997. Nascuda en 1954. Treballadora d'Icapre, del sector del metall de l'Hospitalet de Llobregat.

Yo no puedo decir que nadie me metió nada en la cabeza, yo no necesité que nadie me metiera nada en la cabeza, yo hago un proceso supongo que lento o normal. Me fui dando cuenta de las cosas por mí misma, de todo lo que se iba hablando. Yo estaba con unos grupos en el barrio que nos juntábamos en San Miguel y allí hablábamos de todo, abriendo la mente un poco, viendo una problemática que yo hasta aquel momento no había visto, yo pensaba que las cosas eran así porque eran así. Entonces, con quince o dieciséis años, entro a trabajar en Vilumara de Cornellà. Como tenía otras relaciones y otras inquietudes fuera del trabajo, pues esto yo lo iba trasladando a mi empresa. Por ejemplo, yo trabajaba en una sección que había mucho ruido y eso lo hablaba con mis compañeras. En aquella época mis reivindicaciones eran que había mucho ruido y que tendríamos que quejarnos, o que no hay calefacción y que así nos vamos a pillar las manos en la máquina, que tenemos que limpiar las piezas con tricloro y puede ser tóxico. Como yo tenía inquietudes pues las sacabas a flote con mis compañeros. Cuando se tenía que ir a hablar con alguien de la empresa, pues iba yo y nadie más.

JOSÉ LUIS ABAJO⁵⁸. Un jove, nascut a Burgos, que prové d'un món rural molt tancat en el qual hi ha un silenci absolut sobre el passat:

Mis padres, en mi casa no hablaban sobre política. Mi padre había vivido la guerra y por la zona en que vivíamos le tocó estar con Franco. Alguna vez comentó algo, pero muy poco, siempre rehuía la conversación. Me imagino que igual tenía miedo. Más adelante, cuando alguna vez he intentado conversar con él, me he dado cuenta de que no le gustaba demasiado entrar en temas políticos, no sé si por el miedo que pasó en la guerra, por lo que vivió, no sé.

Arribat a Mataró, José Luis s'enfronta amb la realitat: el salari és insuficient per a valdre's i, a més, la llibertat i l'arbitrarietat de la patronal és absoluta. Hi reacciona en dos sentits, primer respon d'una manera instintiva i individual a la injustícia, la qual cosa comporta que d'altres el segueixin, i després surt del marc de l'empresa per tal d'assabentar-se quins són els seus drets. Aquest últim pas li procurarà la connexió amb el moviment obrer i, més endavant, la participació activa en aquest li procurarà la militància política.

---

⁵⁸ Entrevista, el 24 de novembre de 1998. Nascut en 1951. Treballador de Tintex, S.A., del ram del tèxtil de Mataró.

Cuando llegué del pueblo, entré a trabajar en una fábrica de estampación y yo no tenía ni idea de política. En la estampación se trabajaba “a preu fet”, a una peseta el metro y nos ganábamos la vida muy justo y entonces ya empezamos a reivindicar cosas (...) En esta empresa, el jefe te daba una prima a la medida que él quería. A mí me hizo oficial rápido pues la estampación no es un oficio, es una especialidad y entonces enseguida aprendes. A los seis o siete meses empecé a ser oficial y me acuerdo que la primera semana que trabajé de oficial me dieron doscientas cincuenta o trescientas “pelas” de prima, la segunda semana haciendo exactamente, o, más o menos la misma producción, recibí la mitad y me acuerdo que me fui directamente al jefe y le pedí que me explicase lo que pasaba, que no lo entendía. Me dijo que la prima era además del sueldo y por lo tanto él era el que decidía lo que se tenía que dar en cada momento. Entonces le dije que si eso era lo que él decidía yo también iba a decidir como iba a realizar el trabajo, y a raíz de ahí empecé a trabajar sólo para el salario base. Iba mucho más lento, en lugar de trabajar con idea para sacar más producción frenaba la producción. Y entonces empezó a haber un enfrentamiento entre la empresa y yo. Hacíamos el turno de ocho horas de seis a dos y de dos a diez, era rotativo. De noche había derecho a media hora de descanso del bocadillo y allí no paraba nadie (...) entonces empecé a parar la media hora por mi cuenta. El jefe me dijo, bueno mientras me pares tú la media hora, me da igual, mientras el resto me esté trabajando. Yo le dije: antes de un mes va a estar todo el mundo haciendo la media hora de descanso del bocadillo, y me equivoqué porque a la semana siguiente, estábamos todos, jóvenes la mayoría. Entonces iba, con otros compañeros, al sindicato vertical a enterarme de cuál era nuestro salario, qué derechos teníamos. Íbamos porque teníamos inquietudes. Allí nos encontramos con Javier Sánchez del Campo, que era el que informaba, que era un compañero que se movía mucho y trabajaba en una empresa importante de Mataró⁵⁹.

En el mateix grup de persones en el qual no intervenen les arrels familiars en el procés de conscienciació, trobem també algun cas en què el testimoni no només no està influenciat per a la militància des de la família, sinó que es parteix d'una experiència contrària. És el cas de Ginés Fernández, que, de nen, veu com el comitè del poble actua de manera arbitrària fins i tot amb els simpatitzants de la República. Malgrat aquesta circumstància, Ginés veurà l'explotació de prop i això el rebel·larà. Més endavant, connectarà amb el Partit Comunista a l'emigració a Suïssa⁶⁰.

---

⁵⁹ Era membre de Comissions Obreres elegit a les eleccions sindicals de 1966.

⁶⁰ Un cas similar és el de Daniel Cando: fill d'un guàrdia civil gallec destinat a Barcelona, començarà a veure a la fàbrica actituds ben diferents de les que rep a casa. Cando connecta

GINÉS FERNÁNDEZ PÉREZ⁶¹. Parteix d'un cert rebuig a la ideologia d'esquerreres provinent d'allò que el petit Ginés havia observat al seu poble:

Yo tenía un poco de recelo con la izquierda, porque lo que había visto en el pueblo fueron cosas que no me gustaron. Allí se hizo un comité y los que estaban en el comité en la República quisieron que mi padre formara parte de la dirección y entonces mi padre se negó y por esta razón un día fuimos a por unas zapatillas para mí con una cuñada y conmigo y no se las dieron por el hecho que mi padre se había negado a colaborar. Eso fue una injusticia y además lo hicieron con cierto despotismo, con cierta prepotencia, que no me agradó y después también sabía que habían requisado tierras que no las habían puesto a disposición del pueblo, sino que se las habían quedado personalmente cada uno según había querido o podido. Habían matado gente que ideológicamente no tenían ningún tipo de compromiso solamente porque tenían dinero o porque eran católicos y por esto los habían matado. Todo esto me hacía tener bastante recelo hacia la ideología de izquierdas

El rebuig de Ginés començarà a desaparèixer quan observa l'actuació prepotent i la impunitat dels patrons. Més endavant, forçat per la necessitat econòmica, Ginés emigra a Suïssa i allí, davant les dificultats en què es troba, rebrà l'ajuda de membres del partit comunista. Aquesta avinentesa farà que Ginés canviï totalment d'opinió i, al cap de poc temps, opti per la militància en aquest partit:

Comienzo a notar que el trabajo es una explotación y una explotación muy desagradable, porque la patronal en aquella época hacía uso y abuso de su autoridad y de su poder. Recuerdo que en una Navidad, trabajaba de encofrador en Madrid, llegó el patrón y despidió a un hombre que era un padre de familia que además tenía necesidades agudísimas y aquello me molestó enormemente y no pude más que decirle que si se iba aquél yo también me iba. El hombre se quedó muy sorprendido, pero, hombre, tú que tienes que ver con esto. Yo lo que tengo que ver es que es una persona que es un padre de familia y que ahora dígame usted, en Navidad qué va a hacer este hombre. Y aquella injusticia me rebeló, ya empezaba a tener cierta

---

amb la JOC a través de l'escola d'aprenents de la Maquinista. Això, l'explotació a la fàbrica i l'exemple dels vells militants anarquistes i comunistes que troba a la mateixa empresa, van configurar el seu procés de conscienciació. Sobre Daniel Cando, vegeu el capítol dos. També és el cas d'Antonia Barba: filla d'una família de dreteres, superarà la barrera familiar a través de la connexió amb un grup de joves amb inquietuds socials al barri de Gràcia de Barcelona.

⁶¹ Entrevista, l'1 d'abril de 1996. Nascut en 1932. Treballador d'Artos Baciana, empresa metal·lúrgica de Sabadell.

tendencia a no aguantarme ante los hechos de injusticia. Cuando me voy a Suiza (...) me encontré con españoles que estaban trabajando en el pueblo aquel y nos ayudaron y allí fue cuando comenzaron a hablarme. Eran del Partido Comunista que iban en busca de gente que sabían que estaban allí, que tenían necesidades y que iban a ayudarles, iban a orientarles y esto ya me abrió un nuevo horizonte. Esta gente que yo creía malvada viene en nombre del partido comunista y eso es otra cosa, además es gente educada, gente con una cultura bastante importante. Y ahí ya entré –al PCE- en Suiza.

Un cas ben diferent als ressenyats fins ara, és el d'Antoni Farrés. Fill d'una família benestant de Sabadell, coneix les dificultats de les persones que arriben a Catalunya immigrades, a partir de la seva tasca com a catequista. Des d'una visió progressista del catolicisme, Farrés marxarà de casa i entra a treballar a Unitat Hermètica. És el que ell anomena *procés de proletarització*. És, en aquesta recerca, l'únic exemple d'una persona que participa en el moviment obrer i que originàriament no prové de les classes populars. Farrés esdevé una mostra del procés de conscienciació antifranquista que alguns joves acomodats comencen a fer a la dècada de 1960. Ell portarà el seu compromís fins a les últimes conseqüències treballant en una gran empresa del metall de Sabadell.

ANTONI FARRÉS⁶². Prové d'una família benestant i és a través de la seva activitat com a catequista que coneixerà la immigració.

El meu pare era empresari, tenia una empresa mitjana a Sabadell. Vinc d'una família amb vuit fills, catòlica i catalanista. Quan tenia 13 o 14 anys començo a fer catecisme en un barri de Can Puigjaner (...) Jo vivia els dos Sabadells; el meu germà, el Josep M^a, el que segueix, havia començat també a fer catecisme a Sant Oleguer, que era una zona que la gent no vivia en cases autoconstruïdes sinó que era de coves, les coves de Sant Oleguer, que són les últimes coves que quedaven a Sabadell i, per tant, a casa hi havia també el coneixement dels barris de Sabadell a través del meu germà i de mi que hi anem a fer catecisme. Quan van haver les riuades a l'any 62, un dels barris més castigats és can Puigjaner i l'endemà hi vaig anar, em van dir que a can Puigjaner hi havia hagut molts morts. Vaig anar directe a casa del capellà, el rector, que estava esmorçant tranquil·lament i ja eren quarts de deu del matí i vaig dir: escolta què ha passat? diu: ai no ho sé, perquè encara no he sortit, quan el barri tenia una

---

⁶² Entrevista el 20 de març de 1996. Nascut en 1945. Treballador d'Unitat Hermètica del ram del metall de Sabadell.

vintena de morts que se'ls havia emportat el riu i s'havien ensorrat no sé quantes cases. Aquests fets ja són els que van carregant les piles, que després saltarà amb el meu compromís polític i llavors jo m'arremango i m'apunto a les brigades d'escombrament i m'envien a diferents barris que havien passat desgràcies, i vas coneixent la cara de la immigració. Quan fèiem catecisme ens adonem que hi ha molts analfabets i amb el Josep Mª Plans muntem una escola i ens dediquem a ensenyar a llegir i escriure a la gent que vol.

El coneixement de la realitat de prop, el decideix a comprometre's políticament:

Vaig fer un seminari als Escolapis amb persones més grans que jo, perquè encara hi estava estudiant. Era sobre l'encíclica Pacem in Terris i llavors constato que entre el discurs teòric i la realitat pràctica hi ha un abisme i per tant aquí comença el meu compromís polític i després el sindical.

El compromís de l'Antoni comportarà el treball en una fàbrica:

Primer, vaig fer primer d'Econòmiques i després em vaig canviar a la Facultat de Dret, però llavors, quan feia 2n de Dret, vaig anar a treballar a l'empresa Unitat Hermètica. És una època en què hi ha tota una sèrie de gent que es proletaritza i deixem penjats els estudis i ens anem a treballar a la fàbrica (...) Jo estava a la part administrativa i vaig demanar que em passessin al taller i em van dir que no malgrat haver demanat el pitjor lloc. Jo el que volia era baixar –al taller– per acabar de fer “merder” i amb qualsevol excusa estava al taller. Recordo moltes assemblees en el menjador mentre esmorzaven i pujar dalt de la taula i arengar als companys.

Sense consciència de classe

Per últim, trobem aquells que diuen no tenir cap ideologia política. És el cas de X1⁶³. A l'entrevista manté una actitud distant perquè no vol que se'l catalogui com un activista. Reconeix que ha participat en les accions proposades per Comissions Obreres a l'època del franquisme, però té interès a demostrar que això no l'afectà personalment i que la col·laboració en les accions era una qüestió estrictament professional que deixava a banda quan sortia de la fàbrica. X1 sembla voler negar emfàticament que cap de les coses que van passar al seu entorn el van afectar, directament o

---

⁶³ És anònim.

indirectament, tant a la infància com en el seu treball a la fàbrica. El distanciament de l'entorn polític i social d'aquest testimoni no li impedeix, però, de valorar positivament la tasca del moviment obrer, al menys des d'un punt de vista estrictament sindical, d'aconseguir millores salarials i de condicions de treball. Aquest testimoni podria representar el que s'ha denominat *franquisme sociològic*, que acata i accepta el que li és imposat, però que quan s'aconsegueix un espai de llibertat, com ara la negociació d'un conveni, hi participa en bé del seu propi interès⁶⁴.

X1⁶⁵. A continuació s'ha reproduït una part de la conversa que es va gravar. En aquest cas és necessari mantenir el format original, perquè és en el decurs de la conversa que X1 desvelarà algunes informacions importants. X1 busca no destacar, la normalitat per ell és la negació del conflicte. Destaca en el paràgraf següent l'acceptació del silenci a l'època de la dictadura com una cosa gairebé natural que s'ha mantingut després en el temps –*ni hemos preguntado, ni nos han dicho*. Sobre les penalitats passades a la família, X1 diu: *a estas alturas lo hablo por primera vez contigo o aquello pasó a la historia*. És l'explicitació de l'acceptació del que ha de venir amb submissió. Fixem-nos que, malgrat això, el testimoni transmet la rebel·lia personal que provocà la injustícia de què fou objecte i la por dels nens que s'amaguen sota la taula. Una por que només pot reflectir la que els adults prèviament han demostrat. També s'observa en el paràgraf següent com, malgrat l'afirmació rotunda que no hi ha, ni a la seva família ni en ell mateix, cap rastre d'ideologia, es distancia dels falangistes o feixistes (els anomena així) d'una manera subtil, referint-s'hi amb un distanciador "ellos".

X1: *Mi infancia fue bien sencilla. Tuvimos una infancia bastante buena, no buena del todo pero bueno, dentro de lo que cabe en aquellos tiempos (...) Mi padre no tenía ideología política. Él hizo la guerra, pero no tenía las manos manchadas. Como era soldado republicano, se tuvo que marchar a Francia cuando entraron los nacionales. Después volvió pero él nunca tuvo ideas políticas. Él era un soldado más, que cuando llegó su hora, lo captaron y ya está.*

ELIONOR: *Tu madre se quedó sola, sin marido*

---

⁶⁴ En aquesta categoria també trobem el cas de Prada (pseudònim), que diu que la seva ideologia és *vive y deja vivir*, tot i que a l'actualitat es declara d'esquerra moderada. Sense posar l'èmfasi de X1 a distanciar-se del contingut polític de les reivindicacions obreres, Prada també actua d'una manera puntual en les mobilitzacions, tot separant-se d'altres consideracions possibles de la seva actuació.

⁶⁵ Anònim. Entrevista, el 22 d'octubre de 1996. Nascut en 1937. Treballador de la SEAT, empresa del sector del metall de Barcelona.

X1 : *Sí, tuvo que ir a la guerra por descontado, yo tenía no sé si tenía cinco o seis días o algo así cuando mi padre marchó a la guerra, y cuando volvió pues yo ya tenía no sé si tres años o algo así*

ELIONOR: *La familia ¿cómo lo vivió?, ¿cómo lo recuerda?, ¿no se hablaba de eso?*

X1: *No, nunca se ha hecho reflexión de eso. Ni hemos preguntado, ni nos han dicho. Supongo que no lo pasaría bien, una mujer joven con un hijo y que el marido se marchara a la guerra, supongo que lo pasaría mal. No sé, ni te daban opción ni tú preguntabas tampoco*

ELIONOR: *¿No te daban opción a preguntar? ¿Era como una barrera?*

X1: *Sí, era una barrera, aquello de decir, por ejemplo, si mi madre lo había pasado bien o lo había pasado mal.*

ELIONOR: *¿A qué crees que obedecía ese silencio?*

X1: *Bueno pues no sé, que ese silencio debe ser costumbres, o debe ser que no había diálogo entre las parejas, diálogo a fondo. Quizá al no tener ideas políticas tampoco dialogaban. No sé, la verdad es que ahí sí que estoy..., a estas alturas lo hablo por primera vez contigo. Aquello pasó a la historia, ellos quizá lo tenían como una cosa asumida que tenían que ir a la guerra y que había vuelto de la guerra y que volvían a formar otra vez su hogar como buenamente podían y ya está*

ELIONOR: *¿Y no crees que pudiera tener algo que ver, por ejemplo, con el miedo?*

X1: *No, no, bueh! ¡Miedo existirá!*

ELIONOR: *Hombre, al ser un soldado republicano.*

X1: *Miedo supongo que existiría, porque de hecho yo recuerdo que a mi madre una vez la metieron en la cárcel por quemar una cruz de madera y, te explico, esto es curioso. Nosotros vivíamos frente por frente de la parroquia, y llegó un día una señora con una cruz que se había hecho de dos trozos de madera, pero madera sin nada de nada, cuatro trozos de madera, hizo la cruz y la dejó y se ve que pasó mucho tiempo, porque la mujer vivía fuera, en un cortijo y un día pues se presentó, o sea al cabo del tiempo, mi madre de tanto guardarla, pues cogió, rompió y los quemó –els pals que formaven la creu-, los puso al fuego. Al tiempo vino esta señora que se ve que era de la parte de ellos, la parte de ellos me refiero a los fascistas, y le pregunta por la cruz, y mi madre: pues no la tengo. Tanto tiempo, yo creí que no ibas a venir porque eran dos trozos de olivo y los he puesto al fuego. Le dice que esa cruz estaba bendecida. Dio el parte, y a mi madre la pusieron en la cárcel, lo que pasa es que estuvo veinticuatro horas sólo*

ELIONOR: *Pero entonces, eso ¿te lo han explicado tus padres?*

X1: *Eso sí, hombre, eso sí, eso mi madre lo tenía bien..., y cuando veía los falangistas se le ponían los pelos de punta. Y estar por ejemplo los niños jugando en la calle, y*

formar ellos las redadas aquellas de los falangistas y escondernos debajo de las mesas, ese miedo sí existía

En 1966, amb 29 anys, X1 entra a treballar a la SEAT i allí es troba amb una fàbrica on hi ha una forta presència de Comissions Obreres:

Cuando yo entré se estaba haciendo la plataforma para el convenio. Entonces a la hora del bocadillo salía la gente en plan de protesta por todos los pasillos, pero nosotros los nuevos nos respetaban hasta que hacíamos los seis meses, hasta que nos hicieron fijos. Después, cuando había que hacer una manifestación pues se salía a los pasillos igual que todo el mundo. Yo salía consciente de que si había que pedir un aumento de salario, cuantos más éramos más fuerza hacíamos. No era de los que me quedaba y decía: bueno, que me lo arreglen los demás, pero no estaba afiliado en ninguna parte.

X1 valora positivament aquelles lluites, però se'n distancia personalment; per ell tot aquell moviment es circumscrivia només a l'entorn laboral.

Para mí las reivindicaciones eran una cosa más. Si se decía, vamos a salir al pasillo, que tenemos que reivindicar cualquier cosa, salía porque había que reivindicar aquello, sería bueno, si no de inmediato a la larga sería bueno. Además en el Bajo Llobregat se empezó a cobrar dinero a base de que la SEAT se movió, porque estaban en un nivel salarial muy bajo y si la SEAT se movía pues ellos también se movilizaron. Pero a mí personalmente todo eso no me afectaba, creía que aquello era bueno, pero nada más, a mí no me quitaba el sueño ni nada. Otros, por ejemplo, tenían que salir luego a la calle a luchar, y yo en ese aspecto no, colaboraba allí dentro, pero una vez que salía de allí, para mí ya era otro mundo.

Consciència de classe i moviment obrer

Tal com indicàvem a l'inici, la recerca ens assenyala que la major part de les persones implicades en el moviment obrer ho fan mogudes per l'exemple viscut a casa, pel record de les dificultats que la guerra civil i la postguerra van crear. Cal destacar, però, que en molts casos, no actua només un record des d'un punt de vista sentimental; per a bona part dels testimonis, la participació en el moviment obrer, la militància sindical, la lluita antifranquista es fa com un deure moral que gairebé pren el sentit de reparació amb aquelles persones que han viscut desgràcies per culpa del règim imposat per la

força en la guerra civil. Hem vist com, en alguns testimonis, hi ha el sentiment de reparar la injustícia realitzada amb la família i, la pròpia militància és converteix en la continuació de la d'aquells que van ser derrotats uns anys enrere. El convenciment intern d'aquestes persones és tan gran que algunes d'elles busquen una persona, una manera de contactar amb una organització concreta, sovint la comunista o, en un sentit més general, algun contacte que els porti a l'activisme antifranquista.

A banda d'aquest gran grup, en el qual les influències familiars poden ser més o menys importants, trobem un altre grup en què les vivències pròpies d'humiliació, repressió i penúria econòmica actuen com un ressort. Són persones que, després d'experiències traumatitzants, sovint en la infància, troben la possibilitat de superar-les a través de l'actuació col·lectiva en la qual ja no se senten sols davant la impunitat dels poderosos.

En la recerca realitzada, trobem també altres aspectes que són importants a l'hora de facilitar el pas a la militància obrera. La idea de l'actuació conjunta i solidària amb els companys és un element present en gairebé tots els testimonis, l'acció col·lectiva no només aporta la força necessària per obtenir les reivindicacions que es demanen, sinó que també crea llaços d'unió solidaris en què les persones no se senten soles davant situacions injustes o difícils de superar. La sensació de pertànyer a un mateix grup amb problemes similars afavoreix el pas a l'acció i a la militància. No oblidem que una part important dels testimonis considera com un element essencial, en el seu pas cap al compromís, la pròpia sensibilitat i disposició per a actuar en favor de la comunitat o del bé comú.

Pel que fa als elements que decideixen passar a l'acció tenim, en primer lloc, les situacions injustes i insatisfactòries viscudes a la fàbrica que es busquen solucionar, en alguns casos de manera individual, però que, ràpidament passen a ser col·lectius o, almenys, propis d'un petit grup. Presentar-se a les eleccions sindicals de manera espontània, anar a preguntar al sindicat vertical, parlar-ho amb els companys i fer una petita reivindicació a l'interior de l'empresa és la manera més comuna d'iniciar-se en la protesta. La fàbrica és el referent primer i més important dels treballadors que, arribats des de tots els indrets, hi conflueixen i hi viuen els mateixos problemes⁶⁶. Vist el resultat de la nostra recerca, no podem menystenir altres elements que faciliten passar a l'acció. La militància catòlica és un referent important per a persones sensibles que, amb sentiment religiós o sense, converteixen la pertinença en grups de caràcter religiós en un element clau per a la seva actuació posterior a la fàbrica. També cal destacar en un lloc important els grups de joves de les classes populars que han

---

⁶⁶ Sobre això, vegueu el capítol segon.

conflüït en uns barris desprovistos de recursos per a aquest segment de la població i que s'uniran per crear centres cívics o culturals on poder aplegar-se. La participació en aquests centres, la majoria de nova creació en barris perifèrics de les ciutats industrials, afavorirà que els joves passin a l'acció, cristal·litzant d'aquesta manera sensibilitats i sentiments propis adquirits en l'entorn familiar o a través de les vivències personals⁶⁷.

No podem oblidar, per últim, els testimonis que, participant en el moviment obrer –tot i que d'una manera puntual-, reconeixen no haver adquirit consciència de classe. Aquests informants actuen en el moviment obrer com a comparses d'un moviment que es produeix prop d'ells, en sentit físic, però fora d'ells mateixos en el sentit de conviccions o de pensament. Aquests testimonis representen bé aquelles persones que formen part del denominat franquisme sociològic, que participen només d'acord amb els seus interessos immediats, aprofitant les esclatxes que altres han obert. Són persones que acaten l'ordre establert, no el posen en qüestió, i accepten de manera submissa el que s'imposa des de dalt i allunyant-se dels conflictes per tal de no trobar-se afectats ells mateixos⁶⁸. Cal dir que ambdós testimonis⁶⁹ provenen de l'empresa SEAT una empresa amb un potent moviment obrer en què aquestes persones gairebé no tenen més remei que participar-hi⁷⁰. Aquests informants representarien perfectament un bon grapat de treballadors que, en altres empreses més petites o aïllades, eren difícils de mobilitzar en les accions generals, tant de caràcter, sindical, solidari, com polític.

Tot aquest ventall de possibilitats en el procés de formació de la consciència de classe, va conformant d'una manera dinàmica i interrelacionada el substrat del qual es nodrirà el moviment obrer ressorgit a mitjan dècada dels seixanta i que es convertirà en el moviment més poderós contra l'estabilitat i permanència del règim franquista. Sobre això, no podem deixar de dir que bona part de la militància més activa d'aquest moviment, era formada per hereus dels antics lluitadors contra el feixisme, que es nodreixen d'aquella lluita per bastir-ne una altra, de similar importància, uns anys més tard.

---

⁶⁷ En la recerca realitzada, cinc testimonis han iniciat d'aquesta manera el seu pas a l'activisme sindical. Cal dir que coincideix que aquestes cinc persones són totes dones. A més d'aquestes cinc dones, trobem tres joves més que fan el pas endavant a partir del contacte que tenen amb estudiants. Hi ha encara una altra persona, que connecta amb l'oposició antifranquista en el moviment de canalització del riu Llobregat.

⁶⁸ És simptomàtica la postura de X1 quan afirma no tenir cap ideologia política, ni sentir-se part de cap oposició al règim de Franco. Com hem vist, aquest testimoni dona per tancat alguns episodis problemàtics de la seva família. *Aquello pasó a la historia*.

⁶⁹ X1 i Prada

⁷⁰ A part de les accions puntuals en les quals van participar i que ells mateixos relaten, és curiós que aquests dos testimonis no recordin altres mobilitzacions que van ser importants dins de la mateixa empresa.

3. TRANSFORMACIÓ PERSONAL I CULTURAL

La major part dels testimonis que s'han analitzat en aquesta recerca, relacionen la cultura i el canvi personal efectuat amb l'adquisició de la consciència de classe i tot allò que se'n deriva. La militància els ha posat en contacte amb noves idees, noves maneres de fer, perspectives distintes que els han descobert un món nou per ells desconegut. Per a moltes d'aquestes persones, s'estableix una línia de divisió entre el període anterior i el posterior a la militància, i alguns ho expressen amb els termes *abans* i *després*. Les experiències viscudes i els reptes que s'han hagut d'enfrontar els han obligat a elaborar estratègies per tal de suplir les deficiències de què partien. Això, cal dir que el 75% de la mostra –vint-i-vuit testimonis- respon a persones que no han passat dels estudis primaris, tenint en compte que d'aquestes vint-i-vuit persones, set parteixen d'una situació d'analfabetisme o semianalfabetisme. Només nou persones del total de la recerca han cursat estudis professionalitzadors o de batxillerat i només una d'elles obtindrà el grau de llicenciatura i representen, en conjunt un 25% de la mostra. Les vint-i-vuit persones, les quals formen la major part de la nostra recerca, són persones que provenen d'un nivell d'instrucció molt baix. Unes quantes assisteixen nominalment a l'escola fins als tretze o catorze anys, però en realitat han estat absents bona part del temps, ja que eren reclamats intermitentment per la família per ajudar en alguna tasca necessària. Altres s'han posat a treballar amb deu i onze anys i tenen un record difús de l'escola, i, finalment, n'hi ha d'altres que no han trepitjat mai l'escola. Quan s'observa el moviment obrer en conjunt, es tendeix a pensar que no és necessari un nivell d'instrucció important per tal de formar-ne part. Ara bé, en una societat avançada on regeixen lleis, normatives i reglamentacions i es negocien convenis amb balanços, previsions i comptes de resultats, es fa indispensable un cert nivell de qualificació per moure's en uns paràmetres, no només alfabetitzats, sinó que presenten un cert grau de dificultat. Per a aquelles persones que dins del moviment obrer, van optar per llocs amb una certa responsabilitat, era indispensable tenir un cert grau d'instrucció i per això algunes d'aquestes persones es van veure obligades a reciclar-se sobre la marxa. Més enllà d'aquesta necessària posada al dia escolar, els testimonis mostren, de manera unànime, un interès i una admiració per la cultura que sovint es tradueix en l'afirmació que s'ha aconseguit millorar el nivell cultural gràcies a les lectures i a l'interès per a la informació de tot tipus. Per als que parteixen d'un nivell escolar molt baix, d'analfabetisme o semianalfabetisme, la seva fita és superar aquesta deficiència i cal dir que cap de les set persones esmentades que partien amb aquesta condició no manté aquesta situació en el moment de l'entrevista. Totes han

superat aquell estadi amb esforç personal i algunes acudint a les escoles d'adults, ja en període democràtic, per tal de millorar el que s'havia aconseguit per compte propi¹. A banda d'aquests aspectes concrets referits a la instrucció escolar, una bona part dels testimonis entrevistats reconeixen haver guanyat formació en la seva etapa de militància i, com a conseqüència d'això, haver canviat els gustos personals respecte al temps de lleure. Aquests aspectes de caire cultural tindran el seu complement en els canvis operats en el camp personal. Tots els entrevistats, gairebé sense excepció², reconeixen haver sofert una transformació de caràcter personal a causa la seva militància. Aquests canvis que, com veurem, abasten un segment molt gran de possibilitats, són expressats, igual que dèiem abans, a partir de la comparació entre *l'abans* i *el després*.

Cal advertir que hi ha un nombre petit, però significatiu, de testimonis que els costa separar la vida personal de la militància obrera i aquesta de l'activitat dins l'organització política a la qual pertanyen. Els testimonis que estan en aquest cas confonen contínuament les activitats de l'una i de l'altra organització i atorgant a ambdues les mateixes virtuts i les mateixes faltes. Així, en els aspectes que es tenen en compte per a aquest apartat, els dits testimonis es refereixen de manera indistinta sigui a l'una sigui a l'altra organització sense diferenciar-les.

Cultura en l'imaginari obrer

No abunden les referències a la cultura en els escrits de Comissions Obreres. Sovintegen, això sí, reclamacions per obtenir recursos per a l'educació dels fills i en diverses ocasions es reclama l'ensenyament obligatori fins als 16 o 18 anys. Sorpren, per aquesta raó, que en un document de 1967³ i, enmig d'una reflexió sobre la situació en què es troba la classe treballadora, de repressió poc després de la reorganització de 1966, es citi el desenvolupament de la cultura obrera com un element indispensable per tal que la classe treballadora aconseguixi el lloc rellevant a què aspira en la societat. Poc temps després, en un document de la Coordinadora general d'Espanya

---

¹ Alguns d'aquestes persones han aconseguit el graduat escolar o el pre-graduat.

² L'única excepció es la de X1 (anònim), que és un testimoni que ha participat en el moviment obrer purament per interessos econòmics i que no se'n sent partícip.

³ *Acuerdos de la C.O. de Barcelona en relación con la asamblea del metal convocada por aquella Comisión para tratar de resolver el conflicto*. Local de Comissions Obreres de Barcelona, 5 d'agost de 1967. En aquell moment Comissions Obreres es trobava en una forta disputa interna entre el FOC i el PSUC. Aquest és el document que va aconseguir la pacificació momentània a la coordinadora de Comissions Obreres de Barcelona. Veg. capítol sisè de la I part.

sobre la llei sindical⁴, es fixen els objectius d'un sindicat obrer veritablement representatiu. En la llista que s'ofereix d'aquests objectius, destaquen l'accés a la cultura i a l'ensenyament, però també la *defensa del patrimoni cultural i espiritual del món del treball*. Aquestes referències aïllades no clarifiquen prou bé el sentit que es dóna a aquest patrimoni cultural, encara deduïm del context que poden fer referència a la pròpia història del moviment obrer, censurada i privada de visibilitat en la dictadura franquista. Per al moviment obrer era important de transmetre als treballadors que la classe obrera havia estat capaç, en altres moments, d'actuar conjuntament contra el poder imposat i d'aconseguir millores concretes, però també, de tombar governs i fins i tot, d'imposar altres tipus de règim favorables als interessos de la classe treballadora. La necessitat de connectar amb el passat, amb el patrimoni històric de la classe treballadora, no era sentida només pels líders sindicals més significats, sinó que també era una necessitat dels treballadors que, de manera individual, s'aprovaven al passat en la mesura que podien. El fet que no hi hagués possibilitat d'accedir lliurement a aquest passat, va fer que es mitifiqués convertint-lo en una referència, poc precisa i desdibuixada, però referència al cap i a la fi.

Hem vist, en el segon capítol d'aquesta part, que la memòria familiar va ser un element decisiu per adquirir un compromís militant. Dintre d'aquesta memòria es trobava, a més de la repressió i les penalitats que la guerra i la postguerra van comportar, l'admiració pels temps de la República. Aquest període històric era recordat perquè hi van passar coses positives per als treballadors, però també perquè la República va fer possible que les classes treballadores tinguessin accés a la cultura. Segons aquesta memòria, s'havia viscut un temps daurat per als treballadors, perquè, a més de llibertat, els obrers havien gaudit d'una presència i d'una importància mai no vistes amb anterioritat i, alhora, perquè havien tingut a l'abast la possibilitat de sortir de la ignorància i l'endarreriment i de posar-se al nivell de qualsevol altre ciutadà. Així, s'entén que la República i, per extensió, el moviment obrer i les organitzacions d'esquerra, tinguin com a valor intrínsec la importància de la cultura.

En moltes ocasions, la relació entre cultura, treballadors i temps passat apareix, en el decurs de les entrevistes, de manera inadvertida, donant per establert que les coses són així i normalment sorgeix per explicar alguna altra cosa. No sempre és fàcil obtenir una bona frase, una bona cita que exemplifiqui clarament el que diem. Moltes vegades, s'apunta una idea i tot seguit s'abandona per explicar-ne una altre, deixant

---

⁴ *Proyecto que las Comisiones obreras proponen a los trabajadores ante la nueva ley sindical*, s/d, a Julián Ariza, "Comisiones obreras", Ed. Avance-mañana editoriales, Barcelona, 1976, pàgs. 104-108. La data es desprèn del context i es pot situar a darrers de 1967.

incompleta aquella. Malgrat això, s'han pogut trobar algunes petites pindoles que representen el pensament de bona part de les persones entrevistades.

CARMEN PALOMERO⁵. Relaciona directament consciència de classe, república i cultura⁶:

Yo ya tenía un instinto de clase casi de nacimiento, porque era de una familia republicana, porque siempre fue antifranquista, porque era una familia culta dentro del medio obrero que nosotros teníamos.

ALFREDO⁷. Explica que el seu pare tenia interès a ensenyar el poc que sabia, perquè era republicano:

Yo no fui al colegio, sólo estuve una semana o dos semanas en el colegio. Aprendí a leer y a escribir con el paso del tiempo, con el interés que yo tenía, mi padre era republicano, miraba de enseñar lo que podía, y yo fui aprendiendo poco a poco.

JOSÉ CANO⁸ admira el seu germà, un jove format a la República:

Sentía cierta envidia de su generación, porque yo me daba cuenta de que en la cuadrilla de amigos que él tenía, que era la que había tenido desde su niñez, pues había un grado cultural, hasta incluso había el aficionado a la poesía. Veía yo que se entretenían con conversaciones con contenido, tanto político-social o de espectáculos, de cine. Eso yo lo echaba a faltar en mi generación. Mientras ellos se habían alimentado algo, aunque hubiera sido en su niñez, del anterior régimen, de la República, habían podido despertar algún tipo de inquietud. Nosotros ya éramos un fruto de la dictadura, de la posguerra, donde habíamos vivido unas limitaciones, un tipo de enseñanza muy deficiente y no había despertado ese tipo de inquietudes que admiraba y me gustaba en otras personas mayores y eso lo echaba de menos⁹.

SACRAMENTO OJEDA¹⁰. Subratlla la idea que l'esquerra s'interessa per la cultura:

---

⁵ Entrevista, el 6 de novembre de 1996.

⁶ La família de Carmen anava al Liceu a veure òpera, on tenia una colla d'amics del "cinquè pis".

⁷ Pseudònim. Entrevista, el 21 de novembre de 1996.

⁸ Entrevista, el 29 d'octubre de 1996.

⁹ Aquest paràgraf forma part d'un de més gran, citat en el capítol tercer de la I part.

¹⁰ Entrevista, el 28 de maig de 1997.

Lo más importante para él era que los hijos estudiaran, porque la gente de izquierdas normalmente su cosa es siempre la cultura¹¹.

DANIEL CANDO¹², parla amb admiració dels treballadors més grans de la Maquinista Terrestre i Marítima, que era gent formada en temps de la República, alguns d'ells antics militants comunistes i de la CNT:

Aquella gent era molt maca, extraordinària, la immensa majoria eren gent molt culta. Eren gent que havia llegit, gent que sabia qui era el Durruti. Allí es venien llibres clandestinament. Anaven a la fira del llibre, al mercat de Sant Antoni i després venien llibres a la fàbrica, perquè hi havia gent que els comprava, llibres prohibits, per exemple de Voltaire.

GINÉS FERNÁNDEZ¹³, coneix la gent del partit comunista a Suïssa i, després d'haver-ne tingut una opinió contrària, canvia de manera de pensar, entre altres coses, perquè tenien cultura i educació¹⁴:

Iban en busca de gente que sabían que estaban allí, que tenían necesidades y que iban a ayudarles, iban a orientarles y esto ya me abrió un nuevo horizonte. Esta gente que yo creía malvada viene en nombre del partido comunista y eso es otra cosa, además es gente educada, gente con una cultura bastante importante.

GASPAR MENOR¹⁵. Un altre exemple de valoració de la cultura com un element principal és quan es veu una necessitat per als mateixos fills. Això és el que recomana Gaspar Menor als seus fills, afegint-hi un element més, que és la necessitat d'apreciar la cultura catalana¹⁶:

A mis hijos les he aconsejado que tengan mucha cultura, que estudien, que ellos son catalanes y ellos tienen que hablar catalán y tienen que entender la cultura catalana. A

---

¹¹ El seu pare era militant del PCE a la República.

¹² Entrevista, el 10 de desembre de 1998 i el 29 de gener de 1999.

¹³ Entrevista, l'1 d'abril de 1996.

¹⁴ El paràgraf següent forma part d'un altre de més gran ja citat en el capítol segon d'aquesta part, "procés de conscienciació"

¹⁵ Entrevista, el 23 de febrer de 1998.

¹⁶ El cas de Gaspar Menor és simptomàtic d'una persona en qui l'emigració ha suposat l'alliberament del passat, tant des d'un punt de vista social, econòmic com personal (vegeu el capítol "procés de conscienciació"). Gaspar atorgarà a la seva pertinença al PSUC i al moviment obrer –que per Gaspar és la mateixa cosa– la responsabilitat de tota la seva transformació, tant la personal i la cultural, fins la integració a Catalunya: *Al principio me costó un poco pero yo fue entrar al partido y empezar a conocer gente, y me integré perfectamente.*

mi la convicción de todas estas cosas me ha venido de estar en el partido, pienso que si no hubiera estado a lo mejor también habría pasado, pero yo no hubiera tenido tantos conocimientos como los que he adquirido en el partido.

Formació i progrés personal des de la militància obrera

Una vegada s'ha fet l'opció per la militància, la majoria dels treballadors es troben desprovistos d'eines per enfrontar-se als reptes que se'ls presenten. Cal expressar en veu alta el que es pensa, s'ha de parlar amb els companys, exposar-los els problemes, buscar-ne les sortides, convèncer els reticents, fer algun escrit per passar a la signatura dels companys. Tot això, si s'escau, s'ha de fer també davant dels caps de l'empresa; llavors, cal contraargumentar, conèixer les normatives i usar-les adequadament. Reflexionar, argumentar, exposar o escriure es converteixen en una necessitat per a un líder sindical i llavors aquest, empès per la seva pròpia voluntat i les circumstàncies, s'esforça a aconseguir les eines que li falten, siguin la instrucció més bàsica o la formació en un sentit més general.

ANTONIO RUIZ¹⁷. En començar l'entrevista, Antonio deixa clar que ell no va anar mai a l'escola. Antonio necessita fer palesa aquesta circumstància des de l'inici per subratllar la seva trajectòria. Ell té interès a aprendre, però quan aprèn de debò ho relaciona amb la militància sindical i política:

Yo nunca fui a la escuela, nunca estuve en la escuela (...) vivía en el campo y la escuela estaba lejos. He ido aprendiendo poco a poco, leyendo algún libro que otro y después de mayor he ido aprendiendo un poco. Yo tenía un tío que tampoco había ido a la escuela y trabajaba guardando ganado en los cortijos y normalmente lo echaban de los cortijos porque llevaba libros¹⁸, entonces llevaba una maletita con sus libros y había aprendido a leer prácticamente solo, a través de coger aquellos libros poquito a poco. A veces con la luz de candil había alguna persona mayor que te enseñaba a hacer algo, mi tío me enseñaba a hacer cuatro cosas, mi padre me enseñaba, como tampoco sabía, pues me enseñaba a hacer palotes, él hacía rayas, rayas, rayas para coger ejercicio, pero no era una escritura propiamente dicha, sino que ibas cogiendo práctica. Después en la mili también estuve un poquillo en la escuela pero poca cosa,

---

¹⁷ Entrevista, el 13 d'abril de 1999.

¹⁸ Més endavant se sabrà que la família d'Antonio Ruiz va ser represaliada a la guerra civil. D'una manera velada, veiem aquí un cas similar als que al·ludíem en l'apartat anterior. Antonio ens diu que acomiadaven el seu oncle perquè portava aquesta maleta amb llibres. Inadvertidament, Antonio relaciona, l'esquerra i els llibres.

el graduado me lo he sacado hace unos cuantos años. He ido aprendiendo a tropezones y por necesidad. Hay cosas que domino bastante y otras cosas, pues, que no; por ejemplo, como he estado mucho tiempo en el Sindicato y en la vida de partido, tienes que leer textos y hay cosas que domino bastante bien como puede ser las cuestiones legales, los textos legales, quiero decir que me defiende bastante bien.

ANTONIA BARBA¹⁹. Participar en el moviment obrer dóna la possibilitat de formació als qui hi participen, formació que acabarà repercutint en les persones, afavorint el creixement personal:

Participar en Comisiones Obreras me cambia personalmente. Primero en tomar más conciencia política, pero luego, cuando empiezo a trabajar necesito estar más formada. Comisiones me da una formación importante personal, quiero decir que me forma a nivel político y sindical y esto me sirve a mí personalmente para coger noción de la historia, del movimiento obrero, todas estas cosas que a mí me ayudaron mucho (...) También me da pie a desenvolverme personalmente a la hora de hablar para poderme expresar. Es una formación a dos niveles, un nivel político y un nivel de enriquecimiento personal, de poder expresarte. Todo esto es fundamental, es una escuela; para mí Comisiones fue una escuela. Se hacían seminarios que eran duros, después del trabajo, después de la reunión de la empresa, raro era el día que no tenías que ir al seminario que hablaba del movimiento obrero y raro que después no tuvieras que presentar algo²⁰. Esto era un esfuerzo, porque si no estabas acostumbrada a reflexionar o a debatir o a hacer un esquema, te obligaba a hacerlo, por lo tanto te enriquecía, primero para asimilarlo, reflexionarlo y luego introducirlo en la reunión.

JOSÉ LUIS ABAJO²¹. El desenvolupament de la capacitat de cadascú queda reflectida en les accions que es duen a terme a l'empresa. La majoria dels activistes parteixen d'una concepció molt baixa de la pròpia capacitat per tirar endavant una reivindicació, de posar-se davant d'una protesta o d'iniciar un projecte, i quan els mateixos testimonis veuen en perspectiva tota la trajectòria efectuada, apareix en la seva dimensió la transformació soferta:

---

¹⁹ Entrevista el 25 d'agost de 1998.

²⁰ Probablement, els seminaris a què es refereix eren organitzats per Bandera Roja, que era l'organització política a la qual pertanyia l'Antonia, i no pas per Comissions Obreres.

²¹ Entrevista, el 24 de novembre de 1998.

Mi aliciente en Comisiones es que me permite introducirme en la empresa y dar alternativas en la empresa, esa es la mayor valoración que hago de mi trabajo a nivel personal. Comisiones, en ese momento, sirve para poder realizarme mucho más dentro de la propia empresa. Empiezo a tener las ideas más claras de cómo hacer los planteamientos, de cómo llevarlos a cabo, de cómo organizar movidas y todo eso me satisface a nivel personal.

RAMÓN MORALES²². Segons Ramón, la formació forma part de les obligacions del bon militant:

Pienso que comprometerte políticamente con el partido y con Comisiones te obliga a adquirir un nivel cultural más grande del que tenías. Te obliga porque tienes que hablar con la gente, tienes que explicar cosas que no sabes cómo explicarlas y entonces te obliga a elevar tu nivel cultural. Lo haces, por ejemplo, leyendo libros de historia, casi siempre los libros que me he leído son de la historia del movimiento obrero, ¡hombre! también me he leído muchas novelas de Marcial Lafuente Estefanía²³, pero bueno, intentas elevar tu nivel cultural. He procurado conocer un poco las raíces de Mataró, leer libros de la biblioteca de Mataró, fundamentalmente de folcklore y de novela negra que también me gusta.

MANOLÍN²⁴. El contacte amb el moviment obrer dóna més capacitat de desenvolupar-se. Apareix l'orgull de saber més, de tenir més món que altres que són iguals, però que no posseeixen la riquesa de conèixer, de saber expressar-se. No tenen la satisfacció d'haver-se superat i valer-se per si sols davant dels que et volen enganyar²⁵:

A partir de estar en Comisiones, yo llegué a adquirir una concienciación total, quiero decir que leía periódicos cada día. Estar en comisiones a mí me hizo leer, yo no leía nada antes, me hizo mirar el telediario o entender de bolsa porque en las asambleas se hablaba de la bolsa también, de la economía del país. Para mí todo eso era una burrada, que yo no entendía de eso, ni sabía nada.

---

²² Entrevista el 22 de febrer de 1999.

²³ Més endavant intenta justificar aquestes lectures dient que eren necessàries per connectar amb alguns treballadors que les llegien.

²⁴ Pseudònim. Entrevista el 15 d'octubre de 1996.

²⁵ Per Manolín, aquesta qüestió es fonamental i la repeteix en diverses ocasions en aquest tram de la conversa.

Manolín mostra l'orgull del qui s'ha superat a si mateix explicant una anècdota. El pare està ingressat en un hospital i Manolín es mostra en desacord amb algun aspecte de l'atenció que es dispensa el seu pare. Llavors transmet l'admiració dels pares: *mi padre y mi madre se quedaban con la boca abierta escuchándome hablar porque se ve que hablaba suelto.*

PAQUI GINÉS²⁶. Relaciona directament el seu activisme amb la necessitat de l'aprenentatge escolar. Mostra de manera explícita la relació que d'altres testimonis troben també, entre les vivències viscudes proporcionades per la militància, l'evolució personal i l'anhel per l'estudi.

Yo he hecho una evolución personal por haber estado vinculada a los sitios que he estado vinculada²⁷, por haber tenido las vivencias que he tenido, en la calle, por conocer a muchísima gente, por relacionarme con mucha gente. Mira yo, por ejemplo, tengo el graduado escolar, que me lo he sacado de mayor, porque cuando yo dejé de estudiar tenía el certificado y punto. Entonces sí yo ahora me puedo relacionar bien con muchísima gente y puedo hablar de muchísimas cosas, es por haber vivido tanto el ambiente éste y esto me ocurre a nivel político, pero también humano, porque yo un poco lo mezclo todo.

MERCEDES LÓPEZ²⁸. Ha tingut una vida molt intensa de militància, prioritzant-la absolutament. Al cap dels anys reflexiona i sent la necessitat d'una major preparació cultural, necessitat que prové de les experiències viscudes a l'època de la militància. Sense aquella activitat, avui no es plantejaria aquest buit.

Yo no estoy descontenta de cómo soy como persona, pero hay alguna cosa que tenía que haber hecho y no he hecho y que echo de menos. Yo creo que debía haber estudiado, haber elevado mi nivel cultural. Debería haber dedicado más tiempo para poder ir a la escuela y prepararme. En mi vida he priorizado mucho la política o la cuestión sindical, la militancia, y ahora llego a la conclusión que quizás tendría que haber hecho las dos cosas a la vez, haber hecho las cosas de otra manera. Ahora estoy en la escuela de adultos, estoy estudiando para tener un pregraduado

---

²⁶ Entrevista, el 13 de gener de 1997.

²⁷ Es refereix al Casino de joves de Cornellà de Llobregat i a la seva militància política i sindical.

²⁸ Entrevista, el 28 de novembre de 1998.

JOSÉ CANO²⁹. Admira la cultura i ho fa palès en diverses ocasions al llarg de l'entrevista. Així, al principi, en parlar de la infància, Cano diu que enveja el seu germà i els seus amics perquè han tingut la possibilitat d'anar a l'escola de la República i d'aprendre-hi coses que li han estat negades en l'escola franquista³⁰. Endut per aquesta necessitat, sentida des de la infància, José busca les persones, que segons el seu criteri, són més il·lustrades. Cano les trobarà entre els treballadors més conscienciats de la seva fàbrica, unint, així tots dos aspectes, cultural i de militància obrera, en un de sol. Per José Cano, preparació cultural i formació política es converteixen en una mateixa cosa:

Yo llego lleno de inseguridades (...) y debido a esa afición mía de conectar con gente más o menos ilustrada, culta, me empiezo a meter en el engranaje de las personas más preparadas de la misma fábrica, más rebeldes y con más historia, con más conocimiento de causa y es cuando se me empieza a despertar el sentimiento que había tenido toda la vida³¹.

CARMEN ORTEGA³². Per Carmen, la militància i el món cultural es fonen dins un mateix pla i el segon terme és conseqüència del primer. Carmen marca clarament la situació anterior a la militància i la situació un cop viscuda aquesta experiència. La diferència entre ambdós móns és la plasmació de la seva pròpia transformació :

Jo abans era molt més estreta de mires i llavors se m'amplia tot més; veus les coses amb més perspectiva. Comences a agafar un nivell, a llegir més, a interessar-te més per les coses, a agafar més riquesa cultural, inclòs, perquè comences a anar a més xerrades, t'interessa tot el que s'organitza, tot el que es mou. Si s'organitza una xerrada al Robafaves³³ que era la llibreria que llavors començava, per exemple sobre l'Andreu Nin, hi vas, se n'organitza una altra sobre un llibre, doncs també, que hi ha un cine-fòrum... i tot això t'enriqueix molt més perquè t'interessa. Llavors qualsevol cosa que es feia, qualsevol xerrada, recital de cançó, qualsevol cosa era un acte polític,

---

²⁹ Entrevista, 29 d'octubre de 1996.

³⁰ Veg. nota vuit.

³¹ Cano, ha tingut des de la infància la necessitat de saber més i ho ha relacionat amb la política. En el fons hi ha la figura del seu germà gran, el qual admira. El germà sap moltes coses i, a més, és un home declaradament d'esquerres. Sobre això, vegeu el capítol "Procés de conscienciació". Cano hi compara la imatge que té de la visió de la presó on és la seva mare amb una novel·la de Dickens. No està segur d'haver fet la comparació correcta i demana a l'entrevistadora si l'ha feta bé o no. En aquesta petita anècdota es desvela l'interès de Cano per demostrar el nivell cultural aconseguit a través de l'esforç personal, però també a través de les possibilitats que li ha brindat la militància sindical i política.

³² Entrevista, el 15 de febrer de 1999.

³³ Llibreria de Mataró.

perquè tot era contra el règim i llavors anaves a tot! et faltaven hores! per anar a tot el que s'organitzava. Llegeixes més, vas més al cine, o a un determinat cine, veus determinades pel·lícules que abans haguessis passat olímpicament, vas a veure una obra de teatre, Yerma, coses que abans no t'interessaven (...) Això t'enriqueix a tots els nivells, aquella època va ser d'una efervescència molt gran i estic molt contenta d'haver-la viscut. El que menys ens interessava eren els diners, ni tenir pis de propietat ni tenir res, l'únic que ens interessava era participar i col·laborar a que les coses canviessin, i ja està.

Després de la constatació d'aquest canvi, vist en perspectiva i veient el que s'ha aconseguit també en el camp sindical, Carmen Ortega arribarà a la conclusió que: *Tot aquest moviment em va suposar una maduració. Llavors te n'adones, que les coses que has fet tenen més importància de lo que havies fet fins ara, que era transcendental per a la teva vida.*

ANTONI FARRÉS³⁴. El contacte amb la militància obre camins, posa en contacte les persones i crea xarxes de sociabilitat. Cadascú, des del seu lloc, progressa i enfoca la vida a partir de les experiències viscudes en el moviment obrer. És una experiència decisiva per a la majoria. En el cas d'Antoni Farrés, és decisiva per conèixer tota la ciutat de la qual n'és fill, per crear lligams entre les diferents parts d'una ciutat desestructurada³⁵. L'origen del testimoni, les experiències viscudes en la militància i el lloc que hi ocupa, serà determinant perquè Farrés acabi sent alcalde de Sabadell³⁶.

Aquesta és una etapa que a mi m'ha condicionat per sempre més. Per origen, per formació, per tradició familiar tinc un peu en un tros de Sabadell i per lluita política, per compromís sindical i com advocat, tinc un altre peu en tots els barris de Sabadell i això em dóna una visió de la ciutat. Tots els diferents trossos de Sabadell em coneixien i es podien sentir part de lo que jo podia representar, bé per origen o bé pel treball sindical i polític. Estic absolutament segur que això ha tingut a veure en que m'hagin escollit per alcalde. Aquesta etapa per a mi és absolutament crucial (...) per a mi és una escola, per a mi ha estat la veritable escola, inclòs de la vida, és a dir, per a mi aquest temps ha estat absolutament decisiu.

---

³⁴ Entrevista, el 20 de març de 1996.

³⁵ Veg. capítol segon de la I part

³⁶ Antoni Farrés serà alcalde de Sabadell des de les primeres eleccions municipals democràtiques de 1979 fins a 1999, en què ja no es va tornar a presentar.

Notem que Antoni Farrés situa els anys de militància en el moviment obrer com anys d'aprenentatge, però no només des d'un punt de vista sindical o polític, sinó com una escola *de la vida*. Farrés, relaciona el temps de l'activisme com un període de formació personal, d'aprenentatge social per les complexes xarxes de relació que s'estableixen a partir del moviment obrer. El moviment obrer no és quelcom aïllat, sinó intrínsecament unit a altres aspectes de la societat

Sobre la lectura

Quan es parla de cultura amb els testimonis entrevistats, sorgeix amb força la lectura com l'element que identifica la idea de cultura. En primer lloc, cal dir que apareix el valor de la lectura per si sol. El fet de llegir ja es veu com un element del canvi que el militant ha sofert. "Abans" no es llegia i "ara", gràcies a la militància, per la necessitat que es té de formació, "ara" sí que es llegeix. Hem vist com apareixia de manera natural aquesta qüestió, en el cas de Ramón Morales, de Manolín o de Carmen Ortega. Ara bé, no sempre es valora la lectura com a font d'informació, també hi apareix com a plaer. Del que es tracta és que les lectures tinguin més nivell, expliquin coses més interessants i també siguin més *formatives*. Com que no podem oblidar que es tracta de militants obrers, algunes lectures assenyalades tenen un contingut que es pot relacionar amb la lluita. Així, apareix en alguns informants un clàssic de la literatura, tradicionalment relacionada amb el moviment obrer, com *La mare* de M. Gorki. D'altres informants no precisen llurs lectures, però n'hi ha que tenen interès a comunicar alguns títols del que s'ha llegit, perquè és una manera de corroborar que les lectures que s'esmenten són reals. Més enllà de si les lectures relacionades o suggerides són certes, el que interessa aquí és subratllar la insistència que fan els informants sobre la lectura, com un valor formatiu en si mateix i com l'expressió del seu canvi cultural que, a la fi, acabarà sent l'expressió d'una transformació personal.

M. M³⁷. El canvi realitzat per M.M. s'expressa a través de les lectures:

En mi pueblo leía novelitas de Corín Tellado, de amor; cuando llegué aquí, posiblemente leyera algunas más pero luego ya cambié (...) Yo creo que me he formado porque a mí me gusta leer, leo de todas las clases de libros.

---

³⁷ Pseudònim. Entrevista, el 15 de febrer de 1999.

ESTEBAN CERDÁN³⁸. La lectura és fruit de la militància:

*Por la militancia, lo que hago es leer algunas cosas que no había leído nunca. La militancia te ayuda a cambiar un poco tu posición y es normal que te intereses por aprender, eso es una cosa natural*³⁹.

GINÉS FERNÁNDEZ⁴⁰. Expressa la seva transformació a través dels autors als quals ha tingut accés gràcies a la seva militància:

Leer, escuchar, querer aprender es siempre un avance para la persona. Yo recuerdo, por ejemplo, haber leído a Gramsci que era un hombre contrahecho, un italiano, un revolucionario, del partido comunista, una personalidad con una profundidad humana extraordinaria, he leído las cartas que le mandaba a su mujer y aquello era entrañable. No cabe duda que el haberme interesado por leer ha dejado en mí una cicatriz en el sentido positivo. También he leído a Castilla del Pino por saber qué decía este hombre que era un avanzado social, a parte de ser psiquiatra.

X2⁴¹. Aquest testimoni sent admiració per l'àvia paterna, perquè era una dona que llegia el diari i, a més, era una dona forta. La lectura del diari simbolitza aquí una dona diferent que mostra interès per un món més enllà de l'àmbit domèstic, la néta l'admira per la fortalesa, però també per la seva capacitat de sortir del seu món a través de la lectura del diari.

Mi abuela Concha, la madre de mi padre, era un personaje que yo admiraba muchísimo, porque era una mujer que, por lo que explicaban, era diferente; por ejemplo, leía el diario que para aquella época no era lo habitual. Era una mujer muy fuerte, muy valiente.

LUIS MUÑOZ⁴². En el cas de Luis Muñoz, s'explicita clarament el paper de la lectura com a símbol del progrés social que posteriorment farà. En primer lloc, es constata que l'afició a la lectura és una conseqüència de la militància obrera i, en segon lloc, es destaca el paper formatiu de la lectura, convertint-la en la baula imprescindible que el durà a l'ascens social.

---

³⁸ Entrevista, el 3 de febrer de 1997.

³⁹ Entre les lectures, destaca *La mare* de M. Gorki.

⁴⁰ Entrevista, l'1 d'abril de 1996.

⁴¹ Anònim. Entrevista, el 12 de novembre de 1996.

⁴² Entrevista, el 10 de febrer de 1997.

Yo era un analfabeto completo hasta que llegué a relacionarme con el mundo sindical y con el mundo político. Yo veía a la gente que se preocupaba por la cultura. Se leían cosas de tipo progresista social. Yo era una persona que prácticamente no sabía ni leer y entonces esto (la militancia) me aficionó a la lectura. Entonces cambia todo tu forma de proceder ante los demás, de hablar a la gente. Yo me he dado cuenta que he cambiado, que en mi vida ha influido totalmente la militancia. No me arrepiento de nada, todo aquello me ha servido para mí y también para mi trabajo actual que tengo una cierta responsabilidad

GASPAR MENOR⁴³. En algun moment de l'entrevista, Gaspar diu: *me daba vergüenza no saber leer*, i després explica que va aprendre a llegir per necessitats de la militància en el moviment obrer. A la fi de l'entrevista, quan es dóna pràcticament per acabada, ell mateix demana a la interlocutora si li interessa saber allò que ha llegit i tot seguit li llegeix una sèrie de títols que porta anotats en un full. Per Gaspar, la possibilitat d'haver llegit, quan era pràcticament analfabet, és una concreció de la seva transformació. Un canvi que ha suposat passar de l'analfabetisme a la capacitat de llegir, i de no saber res a saber interpretar lectures considerades difícils⁴⁴. És per això que també diu que la militància li ha suposat ser una persona. La lectura, per Gaspar, simbolitza el canvi que ha sofert i la capacitat que ha adquirit de poder llegir i entendre el que llegeix, significa l'afany de superació d'ell mateix, però també la capacitat de superació de la classe treballadora, concretada en la militància en el partit comunista⁴⁵:

Yo te quería enseñar, había apuntado algunos títulos de los libros que he leído. Este de Candel, Dónde la ciudad pierde su nombre, éste de los anarquistas, Ruina de Palmira, La llave de San Pedro, todos estos los encontrábamos en la Casa del Libro allí en la Ronda de San Pedro, todos estos estaban prohibidos. También he leído a Federico García Lorca, he leído toda su biografía y tengo por ahí otros. También leo bastante a Lenin, las obras completas y Carlos Marx, también tengo, El Capital⁴⁶. He leído algo de psicología que eso es fabuloso, te abre mucho los ojos, te das cuenta de muchas cosas. Yo te lo traía aquí escrito, he puesto cuatro o así, pero he leído dos o

---

⁴³ Entrevista, el 23 de febrer de 1998.

⁴⁴ Aquí no importa tant saber si els títols que dóna, han estat llegits en la seva integritat o no. El que importa és que són referències per Gaspar, com poden ser els que anomena de K. Marx o de Lenin. A través de les lectures, reals o no, l'informant també es defineix com a militant comunista.

⁴⁵ En un altre moment de l'entrevista, Gaspar fa ressaltar que ha anat a l'escola d'adults i s'ha tret el graduat escolar.

⁴⁶ Cal fixar-se que "tenir" és gairebé sinònim de "llegir".

trescientos libros, ya ves una biblioteca entera. Y todo eso me lo ha dado el partido⁴⁷, porque yo no tenía conocimientos de esas cosas.

VALENTÍN⁴⁸. La militància és vista com un procés de superació personal. A la persona que milita en el moviment obrer, se li obre un món nou que el fa més persona, que deixa enrere un passat més primari, sense consciència d'un mateix ni de les seves pròpies capacitats. El moviment obrer possibilita sentir la vàlua personal aconseguida amb esforç: és l'orgull del qui supera els obstacles. El canvi es produeix perquè hi ha alguna cosa pròpia a l'interior. Hi ha a vegades una rebel·lia innata que impulsa a fer coses, i no sempre se sap canalitzar adequadament. La militància, llavors, prendrà un vessant educatiu que farà aparèixer l'home nou.

Te voy a decir, sin miedo a equivocarme, que la militancia política, la responsabilidad en Comisiones, la responsabilidad en el movimiento obrero, en el movimiento político, no es ni más ni menos que un vehículo que te ayuda a cambiar. Hasta entonces⁴⁹, yo había vivido en mi entorno: mi madre, mis hermanos, mis problemas, el campo, la burra, la vaca... punto. Pero llego aquí y me encuentro con una máquina, me encuentro con unos hombres, con amistades nuevas, con problemas nuevos, y evidentemente esto sirve para cambiar. Porque aquí yo ya venía programado como un hombre rebelde, desde que nací hasta que tuve diez años tuvieron tiempo de programarme como un rebelde⁵⁰, pero a partir de una cierta edad yo me incorporo en otro mundo, ya no es el mundo de la vaca, ni de la burra, ni de la gallina, ni del corral, aquí ya hay otra cosa, hay unas organizaciones de base, hay unos movimientos que surgen, que tú participas. Todo esto me ha ayudado a ver las cosas de otra forma, a salir de mi entorno. Yo no puedo decir que soy el mismo individuo que vino, yo he cambiado. He cambiado en la calidad humana. Yo era un hombre moldeado de una manera muy a la antigua, a mis veintitrés años yo era un hombre totalmente embrutecido, muy noble, como toda la gente del campo, pero totalmente embrutecido, yo no tenía ni idea de lo que pasaba por el mundo. Aquí me encuentro con los problemas, me encuentro con otra gente, me encuentro con unos libritos que de vez en cuando los voy leyendo con muchas dificultades, comprendo la necesidad de ir aprendiendo, me gustaba mucho escuchar a la gente hablar en público. Yo me he

---

⁴⁷ Per Gaspar, el PSUC i Comissions són la mateixa cosa. Ell se sent activista del moviment obrer i li costa separar ambdues organitzacions. Veg. nota 16.

⁴⁸ Pseudònim. Entrevista, el 17 de març de 1997.

⁴⁹ Es refereix abans d'emigrar a Catalunya. Per Valentín, emigració, consciència i canvi personal són una mateixa cosa.

⁵⁰ Vegeu el capítol segon, "Procés de conscienciació".

esforzado para hablar en público. Soy capaz de analizar una situación política concreta y explicar las cosas con mayor capacidad

Si ens hi fixem, veurem que Valentín diu molt, en poc espai. Primer, separa clarament l'*abans* i el *després* de l'emigració. Abans, el poble, era l'embrutiment, no saber, el món reduït. Després, Catalunya, que representa un món nou, noves possibilitats d'aprendre, persones diferents que aporten quelcom de nou. Aquest nou món apareix a partir de la militància, per tant, emigració, militància i canvi personal es fonen en un mateix pla⁵¹. En segon lloc, Valentín simbolitza el seu canvi en la lectura de *unos libritos*, amb l'esforç que li suposa llegir-los i després interpretar-los. També en parlar en públic. Per tal de poder-ho fer, s'ha de ser capaç de reflexionar, d'ordenar el pensament i de trobar les paraules per comunicar aquest pensament. Valentín corrobora tot aquest procés dient: *Soy capaz de analizar una situación política concreta y explicar las cosas con mayor capacidad*. Una vegada s'ha produït la transformació, es pot copsar, mirant enrere, el canvi que s'ha produït i les mancances que persisteixen:

Yo soy un hombre más pulido que antes. A lo mejor el fallo es que a lo mejor me tendría que haberme preocupado un poco más por mí, por aprender, en el sentido académico. Yo creía tanto en el futuro, creía tanto en la vida, que, bueno, que la cuestión académica la dejé a un lado y yo sigo siendo tan burro como antes en el sentido técnico⁵². Yo sé muchas cosas, que las he aprendido porque lo he leído en los libros, porque he ido a conferencias, porque me lo han explicado, porque las he aprendido a salto de mata.

JORDI SABAT⁵³. La participació en el moviment obrer crea consciència i aquesta va transformant la persona que descobreix altres horitzons, altres maneres de fer i d'actuar. Comprèn que per actuar necessita saber i aquest descobriment actua com un motor de voler saber noves coses i, doncs, de conèixer encara més. La lectura simbolitza la triple funció d'informació, formació i realització personal. Finalment, la militància dóna sentit a la vida en la mesura que procura coneixement, realització personal i saber quin lloc s'ocupa en la societat:

---

⁵¹ És un cas similar al de Gaspar Menor. Veg. nota 16.

⁵² Valentín fa referència a la necessitat d'instrucció escolar.

⁵³ Entrevista, l'1 de febrer de 1999.

A mí estar en Comisiones me ha ido formando como hombre poco a poco, vives la vida de una forma distinta, lo vas viendo poco a poco, te vas formando, te vas haciendo un hombre rebelde. Cuando vas adquiriendo una cierta conciencia ya te dedicas más a la lectura, te dedicas más a aprender, te dedicas más a ciertas cosas que otra gente no hace (...) Cuando entras a formar parte de la lucha vas viendo que cada día tienes que aprender más, que tienes que ponerte al día y que tienes que entender lo que está pasando y esto hace que quieras saber más. Si no hubiera participado, supongo que sería totalmente diferente, como mucha gente que nunca se ha preocupado y que nunca ha tenido conciencia, que ha pasado por la vida y no ha sabido de dónde viene el mal de las calamidades que tiene.

Canvi personal i moviment obrer

En la majoria dels testimonis entrevistats, hi trobem el sentiment d'haver viscut una experiència única que els ha transformat per sempre. Tots els aspectes que hem vist fins ara es condensen en la idea que s'ha passat per un procés del qual ha sorgit una persona nova, transformada. "Fer-se una persona" és una de les expressions més sovintejades pels testimonis i és una de les maneres que s'utilitzen per concretar el procés de canvi que experimenten. L'expressió emprada explica que la condició de persona és inherent als qui saben raonar i tenen criteri sobre les coses i, que tenint-lo, saben defensar les seves raons i els seus punts de vista.

X2⁵⁴. Aquesta militant fa balanç de la seva trajectòria i, en la transformació viscuda, posa l'accent en el context històric en què li ha tocat viure:

A mí me toca vivir en un momento determinado y en un lugar concreto y eso determina (...) Siempre pienso qué suerte la mía que he podido vivir esto y que, a pesar de todos los malos rollos, de los dolores de cabeza y de los conflictos pienso que el enriquecimiento personal es infinitamente superior a todo lo demás.

M.M⁵⁵. Tal com hem vist, a alguns testimonis, els costa expressar el canvi que han experimentat i instintivament comparen aspectes del passat amb la seva situació actual i així establir una comparació. A vegades aquest intent es perd en la conversa i

---

⁵⁴ Anònim. Entrevista, el 12 de novembre de 1996.

⁵⁵ Pseudònim. Entrevista, 15 de febrer de 1999.

no sempre queda reflectit d'una manera exacta. M.M, una dona vinguda d'Andalusia, ho arriba a concretar després d'haver donat molts tómbos en el seu discurs⁵⁶:

Al principio engañaba a mis padres, ponía excusas para poder ir a las reuniones porque se hacían por las noches y es verdad que en mi casa iban notando mi cambio. Pasé de ser una niña modosita, de estar bordando, a cambiar de esta manera (...) Tuve la suerte de encontrar una gente (...) que me ayudó a cambiar mi manera de pensar, mis ideas, mis posiciones (...) Todo esto me ha ayudado a tener una autoridad propia, porque yo era un poco débil y a partir de tener un nuevo conocimiento y tener nuevas amistades ya no me conformaba. He tenido un cambio de personalidad. Lo que pasa es que yo no me lo había planteado así nunca tan claramente

LUIS MUÑOZ⁵⁷. Per Luis, la participació en el moviment obrer, el forja com a persona, li atorga identitat⁵⁸

Para mí, el haber participado en las luchas obreras y el haber sido encaminado por gente concienciada con un alto nivel ha sido muy importante. Esta gente te transmitía cosas porque eran gente solidaria y bastante abierta. A mí todo esto me forjó bastante, incluso como carácter alegre, como carácter extrovertido, porque veías que ayudabas y que hacías cosas por los obreros (...) Para mí el haber participado dentro de este tipo de cosas me forjó como persona y humanamente me hizo coger un camino diferente.

GASPAR MENOR⁵⁹. L'expressió de "fer-se una persona" es repeteix sovint en diferents testimonis i és expressada de diverses maneres:

Te sientes más persona, más responsable de ti y de los demás y sientes que tienes que ser honrado, no sé, te hace más persona. A mí estar en Comisiones y en el partido me ha servido mucho.

---

⁵⁶ S'ha de dir que, en el paràgraf citat, hi ha condensats tres fulls de conversa. M.M. hi dóna explicacions sobre els canvis en la religiositat, reflexiona sobre la pèrdua de la fe, la influència del que després seria el seu marit, de les companyes de feina i, enmig d'aquestes anades i vingudes, M.M. va modelant el discurs sobre el seu canvi personal.

⁵⁷ Entrevista, el 10 de febrer de 1997.

⁵⁸ Relata en la mateixa entrevista que la seva pertinença al moviment obrer li dóna identitat davant la família de la seva dona, que en un principi no l'accepta justament per aquest motiu. Més endavant, aquesta mateixa condició li atorgarà un caràcter, una personalitat pròpia, que durà els altres a respectar-lo.

⁵⁹ Entrevista, el 23 de febrer de 1998.

URANIA⁶⁰. En el cas d'Urania el canvi s'opera, igual que a la resta, en el món de les idees, però en aquest cas, aquestes idees prenen cos de manera precisa en el moment que decideix anarse'n a viure amb un home sense estar casats:

Estar en Comisiones a mí me ha supuesto todo, porque me ha enseñado a luchar, me ha enseñando a ver la explotación, me ha enseñado a ser todo lo que sé hoy. Yo todo lo que sé hoy, se lo debo a Comisiones Obreras. Haber estado en Comisiones influye en todo, influye en el aspecto político, en tener ideas más claras, en tener ideas personales mucho más consolidadas (...) Yo veía a otra gente que pensaba de otra manera, que era muchísimo más libre, me di cuenta que estaba equivocada en muchas de las cosas que yo pensaba. Irme a vivir con un hombre sin estar casada, eso si me lo dicen a mí a los veinte años, vamos ni loca, sin embargo, después, no le di ninguna importancia (...) Allí (en el movimiento obrer) allí aprendí a vivir.

ANTONIO RUIZ⁶¹. L'aprenentatge a través de la militància fa superar dèficits d'instrucció i d'educació seriosos, deficiències que se superen amb esforç i constància que acaben enriquint qui els fa:

Aprendes a valorar una serie de cosas, tienes conocimiento de las injusticias sociales y te vas formando que eso es lo que te permite combatir cualquier tipo de injusticia social. Todo eso hace que no tengas ningún tipo de complejo; yo, por ejemplo, no tengo formación pero tampoco ningún complejo. Hablo con el que tengo que hablar, con mi lenguaje, con mi forma de expresarme y lo hago mejor o peor pero sin ningún tipo de complejo, y eso me hace sentirme útil. No me siento inferior a nadie, ni superior tampoco, pero vas creando una forma de comportarte, una forma de actuar que la vas adquiriendo con el tiempo y eso te va realizando como persona.

Mª CARMEN GÁMEZ⁶². Expressa una cosa similar a l'explicada per Antonio Ruiz:

Yo he aprendido muchísimo (...) porque una nena que con doce años se pone a trabajar, sería ahora una analfabeta y no es que me considere mucho más porque no he ido a la escuela, pero la escuela de la vida te enseña mucho. He aprendido en el sentido humano, porque he tenido que tratar con mucha gente y he tenido que

---

⁶⁰ Entrevistes el 31 d'octubre de 1996 i el 17 de març de 1998. No oblidem que Urania reconeix explícitament que la seva militància és una manera de restituir la memòria als pares que van ser represaliats a la guerra civil. Vegeu el capítol segon, "Procés de conscienciació".

⁶¹ Entrevista, el 13 d'abril de 1999.

⁶² Entrevista, el 30 de novembre de 1998.

comprender más los problemas de los demás, pero también me ha ayudado en el sentido intelectual. En este sentido, mi mayor problema ha sido sentirme inferior. Me he sentido muy limitada y eso me creaba mucha inseguridad y por todo esto creo que he aprendido mucho porque me faltaba la base, una base sólida. Lo que a una persona le cuesta cuatro horas a mí me costaba el doble. Por eso me pasaba tantas horas en los sitios; si tenía que hacerlo, tenía que hacerlo. Creo que me he esforzado mucho, todo me ha interesado siempre mucho. La conciencia me ha llevado a ir cada vez más lejos, cada vez creo que sé menos, que tengo más cosas por aprender. Ya te digo, la militancia me ha hecho más persona.

LEOPOLD CODORNIU⁶³. Relaciona la militància amb la maduració personal que comporta la reflexió i el treball en el món sindical. Apareixen noves relacions que donen una nova consistència a la vida i que provoquen un canvi radical, fins i tot en la parella. Leopold també ens parla del canvi d'aficions que es concreta en veure una altra dimensió del teatre o del cinema que va més enllà de l'entreteniment⁶⁴:

A partir de la militància em deixen d'interessar les coses d'abans, em passen a interessar temes més seriosos, "bueno", que ara considero més seriosos. Noto que em deslligo d'una sèrie de companys que ja no em fan tant el pes. Jo veig que ja no coincideixo amb ells, encara que sigui per anar al cine. Considero que sofreixo un canvi, dels vint-i-cinc als trenta anys, jo sofreixo un canvi. Les noves relacions són les que fan el canvi. Jo per aquella època estava casat i després em divorcio perquè ella no accepta el meu canvi, ella segueix lligada al món d'abans i es va anar produint un distanciament. El nou món em fa madurar, canvio de gustos, m'agradava el teatre però ara m'agraden altres coses del teatre, els gustos van evolucionant. Et marca la ideologia que de mica en mica et va fent canviar; puc dir que la militància m'ha influït en els gustos i m'ha fet madurar.

SACRAMENTO OJEDA⁶⁵. Els canvis en la vida quotidiana operen també com un mitjà de transformació i creixement personal. Sacramento és una noia plena d'activitat que finalment troba allò que buscava⁶⁶. Notem, també que per expressar el canvi en la seva vida utilitza, igual que altres testimonis, l'expressió "entrar en un altre món":

---

⁶³ Entrevista, el 20 de gener de 1997.

⁶⁴ Aquest aspecte ja era observat per Carmen Ortega. Veg. nota 32.

⁶⁵ Entrevista, el 28 de maig de 1997.

⁶⁶ Sacramento Ojeda buscava el Partit Comunista per afiliar-s'hi perquè el seu pare havia sigut militant d'aquest partit. Vegeu el capítol segon, "Procés de conscienciació".

Con la militancia entré en otro mundo y como tengo otras actividades ya no podía hacer lo que hacía antes, ir con las mismas amigas, por ejemplo. Después ya cambié por completo, poco a poco, a medida que iba saliendo con la gente de Bandera Roja, todo lo demás se fue quedando atrás. Imagínate, trabajaba, estudiaba y tenía que militar y si te quedaba una hora o dos horas, tenías que leer para hacer las discusiones (...) Llevaba una vida que no tenía tiempo para nada, casi a veces ni para dormir, pero a parte de esto, encuentro que ha sido la época más estupenda de mi vida. Era una época con mucha solidaridad, con amigos que padecemos las mismas cosas, que pensábamos lo mismo, que siempre teníamos cosas de qué hablar y, claro, de ser una chica que iba al despacho, que trabajaba, que después se iba a merendar o a pasar el rato, pasé a llevar otra vida completamente diferente, siempre escondida y a veces con miedos, pero para mí valió la pena.

En un altre moment, Sacramento trasllada a d'altres aspectes de la vida el canvi que ha sofert i concreta la transformació. Cal assenyalar també que, igual que altres testimonis, Sacramento incideix en el fet que té una inquietud pròpia que la porta de dins i que es desenvolupa a partir del contacte que estableix amb el moviment obrer:

Íbamos a ver películas en un centro parroquial porque hacían películas, no sé, ahora no te podría decir de memoria, pero bueno, siempre eran películas que te decían algo y esto hace que tu vida cambie, sea diferente, la manera de hablar, de pensar, es diferente (...) Yo llevaba todo esto dentro y cuando tuve la ocasión de poder hacer lo que a mí realmente me gustaba, pues lo dejé todo.

JAUME VALLS⁶⁷. A més de descobrir-se un mateix, la participació en el moviment obrer posa en contacte els treballadors entre si i es descobreix una altra dimensió dels altres:

Haver militat m'ha canviat, m'ha donat molt. A vegades he dit que la resistència per a mi va ser la Universitat. A les assemblees descobreixes que la gent té opinió, que la gent són humans, que la gent són solidaris, que la gent és desinteressada, que la gent es preocupa pels demés. Això jo no ho hagués descobert.

PAQUI GINÉS⁶⁸. Veiem que la Paqui dóna importància també al canvi en la manera de divertir-se:

---

⁶⁷ Entrevista, el 7 i el 14 d'abril de 1997.

Estar en Comisiones me influenció total, porque yo no he tenido una juventud como la mayoría de las chicas de mi edad, de mi ambiente. Todas las mujeres que conozco de mi edad, de otro ambiente que no sea el mío, tenían otro tipo de vivencias. Salían por ahí a las discotecas, que era lo que en aquella época se hacía, porque, en aquella época, cuestiones culturales no había para nada. Yo sin embargo me las busqué porque me relacionaba con el mundo de los estudiantes, me relacionaba con otra gente que ha influido totalmente en mi vida. Yo creo que no soy la misma por haberme metido en política, estoy convencida.

MONTSE MORALES⁶⁹. A Través de l'ambient sindical connecta amb un món que li obre finestres, li dóna noves perspectives. La Montse deixa clar que hi ha un canvi, perquè el món d'on prové és llunyà físicament. En realitat, la Montse no es refereix a una distància en l'espai, sinó a una distància entre móns diferents:

L'ambient sindical o polític fa que t'arribi d'altres formes de veure les coses i de pensar i d'ambientar-te en d'altres ambients: doncs, vine a un concert que es fa aquí o es fa allà. Coneixes gent que en aquell moment és molt important i que tu "casi" bé no percebies que aquella gent podia ser tan important, sobretot per a mi que joestic marcada pel lloc on visc, a la Trinitat Nova, a Nou Barris, que allò és la fi del món, que allà no arriben ni els autobusos, que allà no hi ha res, que allò és a la muntanya, que allà no hi ha absolutament res i llavors a mi se m'obre un món i, per lo tant, tot això sí que em marca, em marca molt.

VICENÇ PARÍS⁷⁰. La militància posa en contacte els treballadors amb una altra dimensió de la vida, amb una altra manera de fer: des del descobriment cultural, a d'altres maneres de viure la vida quotidiana. Les reunions polítiques formen en la mesura que cal raonar, argumentar, replicar i cal aprendre a exposar el pensament.

La meva vida va canviar radicalment, als disset, divuit o vint anys. Jo feia un tipus de vida que no tenia res a veure amb el que vaig fer després d'entrar en aquest món. Per mitjà de la lluita, per l'organització, tens unes altres amistats, llavors prens consciència d'un altre tipus de cultura, descobreixes un nou tipus de música, el cinema, la literatura. Sortíem també a prendre un "cuba-libre", però em trobava més lliure amb mi

---

⁶⁸ Entrevista, el 13 de gener de 1997.

⁶⁹ Entrevista, el 8 de març de 1996.

⁷⁰ Entrevista, el 28 de novembre de 1996.

mateix i també més realitzat. Jo crec que sí que m'he transformat, he vist les coses des d'un altre punt de vista.

Vicenç se sent transformat, canviat, més lliure; diu que la militància li ha donat la possibilitat de desenvolupar tot el seu potencial i ha contribuït a fer que la seva vida tingui un sentit:

Si, per circumstàncies de la vida, jo no hagués estat mai en aquest món, penso que hagués pogut ser una persona fosca i avui no m'hi trobo, de fosca. He viscut moments molt intensos, amb molta por també, però que han sigut molt intensos (...) el relacionar-me amb moltíssima gent va formar el meu caràcter, molt més que altres coses, més que la vida política inclòs, perquè jo crec que vaig aprendre a valorar més a les persones, a les persones que treballen manualment, perquè encara que jo vinc d'una extracció proletària, jo era oficinista i llavors la mentalitat pot canviar una mica⁷¹.

ESTEBAN CERDÁN⁷². Els militants repeteixen inisistentment que allò que els ha donat quelcom més que satisfacció és la militància; per molts d'ells, dona sentit a la seva vida d'una manera absoluta i determinant:

A mí la militancia me ha realizado como persona. Considero que, personalmente, he aprendido un sentido mucho más profundo de la vida, a darle importancia a lo que creo que la tiene y a no quitar importancia a los problemas pequeños que la gente padece.

Aquests canvis es constaten, per exemple, en accions de la vida quotidiana que simbolitzen el passat. Deixar d'anar al bar és també un element que apareix de manera recurrent, també en el cas d'Esteban Cerdán:

Yo me ha realizado; por ejemplo, yo antes me gustaba mucho ir al bar y ya hace muchísimos años que no he ido nunca más a un bar si no es a tomarme un cortado; ahora no me gusta, pero además, ha sido de una manera natural.

---

⁷¹ Vicenç París es refereix a una qüestió comunament acceptada per la majoria de testimonis. Hi havia una distància molt gran entre el personal de la fàbrica i el de les oficines que en ocasions podia fins i tot concretar-se en un menyspreu dels segons respecte als primers.

⁷² Entrevista, el 3 de febrer de 1997.

Un altre aspecte que es repeteix insistentment és aprendre a respectar els altres, a ser més pacient, a escoltar, a no imposar-se o a no desqualificar. També ens ho explica l'Esteban Cerdán:

He aprendido a ser muy respetuoso con los cristianos que he tenido cerca, que han hecho lo mismo que yo. Me he discutido con mi hermano y mi padre, que decía que los curas, el mejor muerto, porque he convivido con un cura en Bellvitge que había que remangarse para estar a su lado como militante activo. Todas estas cosas las aprendes y es difícil aprenderlas en los libros, porque yo creo que la mejor Universidad que hay es la práctica cotidiana.

MANOLÍN⁷³. Respectar els altres i les seves creences forma part de la percepció que s'ha millorat, que s'ha passat a un estadi superior que abans no es tenia. Millorar personalment vol dir comprendre per què succeeixen les coses i saber explicar-les:

Yo valoraba mucho a los compañeros, a mí se me quitó aquello de decir (...) éstos son unos fascistones, este tío es un desgraciado. Este trato lo hace la ignorancia. Entonces me ponía a trabajar para que vieran las cosas, yo les contaba mi vivencia, les contaba como veía yo la política, como sería si nosotros no apoyáramos esa política. Entonces es ahí donde yo cambié mucho en saber defender el sindicalismo, en defender la unidad obrera, que era muy importante; que no estuviéramos dando palos de ciego cada uno por un lado. Yo era un diamante en bruto, yo tenía mi creencia, yo tenía mi conciencia de clase, pero hacia los demás era... decía, ese tío no tiene ideología, porque ese tío es un "peazo" de carne con ojos y ya está. Y yo después pensaba que no era así el hombre, que no se le había despertado aquel orgullo, que no le bulle la sangre.

JOSÉ CANO⁷⁴. A través del contacte amb el moviment obrer és passa a un estadi on es comprenen millor les coses i es té l'oportunitat de viure la vida amb una major profunditat, amb més recursos dels que la seva procedència els hauria atorgat:

El resumen que yo hago de todo lo que he vivido es positivo. He tenido suerte de vivir el tipo de vida que he vivido. Desde el punto de vista material no me ha beneficiado, más bien me ha perjudicado, porque esa inquietud mía la hubiera dedicado a otros menesteres y quizás habría mejorado profesionalmente, a lo mejor viviría otro nivel de

---

⁷³ Entrevista, el 15 d'octubre de 1996.

⁷⁴ Entrevista, el 29 d'octubre de 1996.

vida, pero no lo he lamentado, en absoluto. He vivido una vida con mucha riqueza moral y social y ha sido positiva en todos los terrenos en mi relación con la familia, con toda la gente que me ha rodeado. Tienes unos conocimientos y experiencias que acaban dotándote de una psicología y de una capacidad analítica superior a la media.

Els activistes: la cara del moviment obrer

Formar part de Comissions Obreres no era quelcom difícil o inassolible. Comissions Obreres era, sobretot, una xarxa relacional que els treballadors i treballadores havien anat teixint a còpia de paciència, temps i esforç. No hi havia estructures immutables i no hi havia locals segurs, només hi havia voluntats disposades a mantenir i eixamplar, en la mesura del possible, aquella xarxa que s'anava estenent des de mitjan 1960. Qui tenia l'impuls de posar-se al capdavant d'una acció o d'una reivindicació a l'empresa podia acabar connectant amb aquesta xarxa anomenada Comissions Obreres. Per tant, el referent de les Comissions Obreres no era per als treballadors una estructura, un espai o un edifici: la representació de Comissions Obreres es feia a través de les persones més properes, que eren els activistes que actuaven dins les empreses. Així els líders, els qui eren punts de referència a l'interior d'una fàbrica, es convertien en la cara del moviment obrer.

Els líders obrers havien de ser audaçs, amb capacitat de fer un pas endavant quan calia i havien de saber exposar les reivindicacions i les argumentacions en què aquestes es sustentaven davant de qui fos necessari. Amb això, però, no n'hi havia prou; els treballadors demanaven que qui els representés fos una persona valenta, però també honesta, responsable, bona treballadora. Aquestes virtuts representaven la dignitat dels treballadors, que no demanaven caritat o commiseració, sinó justícia i equilibri entre el que es donava i el que es rebia. Així, les qualitats del líder eren valorades i tingudes en compte, no només pels treballadors que necessitaven representants dignes, sinó també per les mateixes organitzacions polítiques que sustentaven en bona part el pes de Comissions Obreres⁷⁵.

---

⁷⁵ Respecte a això, el PSUC deia: *En la medida que nos aproximamos al final del régimen dictatorial, nuestro Partido va saliendo más y más a la luz pública a través de sus militantes, la mayoría de los cuales son conocidos como comunistas en los lugares donde trabajan, residen y actúan. Ello hace que nuestro Partido no sólo se sienta, o se vea principalmente a través de su propaganda escrita como años atrás. Ahora, la más fuerte y constante imagen del Partido llega a las masas a través de los comunistas de carne y hueso que cada trabajador y cada ciudadano conoce. Ello supone una gran responsabilidad para cada comunista, puesto que su conducta diaria influye más en las masas que la bondad de los informes de la dirección del Partido o que la justeza de los artículos incluidos en sus publicaciones.* Gregorio López Raimundo, *Detener la represión, acabar con el inmovilismo, imponer un cambio político,*

En les fonts orals emprades per a aquesta recerca trobem diversos exemples del que acabem de dir. Alguns testimonis reflexionen sobre la necessitat que tenien com a líders reconeguts dins de l'empresa, de ser bons treballadors i complidors amb la feina. Així, la protesta es legítima en la correcció del treball, en el compliment d'un contracte invisible pel qual el treballador fa de manera correcta la feina que li correspon i l'empresari li ha de donar allò que és just. Si el contracte no es compleix, llavors la protesta esdevé legítima.

URANIA⁷⁶. La informant no accepta l'intercanvi entre males condicions de treball i poca qualitat en el treball i, contràriament, aposta per la bona qualitat del treball com la garantia de les reivindicacions que s'han de fer:

Nunca me pescaron sin trabajar. A mí me decían, la misma gente de allí que con trabajar la mitad ya llega y si se llegas tarde mejor porque nos están explotando. Yo decía, ¡no!, para poder protestar hay que cumplir con la obligación. Ya sé que ellos me están explotando, todo eso que me decís lo sé de sobra pero si yo quiero protestar o yo tengo que decirles a mis compañeras que protesten, tienen que cumplir, porque si no, no tenemos fuerza para protestar.

JOSÉ CANO⁷⁷. El reconeixement del líder era conseqüència de la seva honestat:

La gente respondía positivamente a sus representantes cuando a nivel personal demostraban que defendían sus intereses, que te conocieran personalmente, que vieran que tenías un compromiso. No era suficiente decir, soy de Comisiones Obreras y ya está; si el comportamiento personal era consecuente, entonces había un reconocimiento. Quiero decir que primero venía el reconocimiento personal y luego posteriormente la organización.

CARMEN PALOMERO⁷⁸. Els activistes havien de ser exemple per a la resta de treballadors:

Cualquier persona, hombre o mujer, que entrase en el sindicato tenía que tener un comportamiento casi perfecto, porque un buen sindicalista tenía que ser buen

---

Informe presentado en una reunión de comunistas catalanes, gener 1969, pàg. 38 a l'AHCONC, fons PSUC V-2, carpeta PSUC (0006). Subratllat a l'original.

⁷⁶ Entrevistes el 31 d'octubre de 1996 i el 17 de febrer de 1998.

⁷⁷ Entrevista, el 29 d'octubre de 1996.

⁷⁸ Entrevista, el 6 de novembre de 1996.

trabajador, buen compañero, no ser absentista y ser un ejemplo. Los trabajadores no podían admirar a uno que trabajara mal o que tuviera una sanción por llegar tarde al trabajo o uno que bebiera. Un sindicalista tiene que ser un buen trabajador serio, formal. Si la empresa te pica, que sea por tu labor política, no por tu mala conducta. Y eso lo teníamos muy claro.

GINÉS FERNÁNDEZ⁷⁹. Relata una anècdota on explica que la integritat moral és un referent per als treballadors.

Cuando se hizo la huelga del metal que duró un mes⁸⁰, en aquella huelga del metal, se pedían una serie de reivindicaciones y a mí me llamó el director y me preguntó qué era lo que pedíamos y entonces me dijo: salga ahora, haga una asamblea y diga que en esta empresa ya está todo concedido. Y entonces le dije que eso era imposible porque esa no era una huelga de tres o cuatro empresas; que si nos poníamos a trabajar, fíjese lo que van a hacer los obreros conmigo: me van a pitar porque soy uno de los que están dando la cara en esta huelga (...) Le digo que cuando termine la huelga, como usted tiene mucho trabajo en este momento y es un trabajo que tiene que salir porque es un compromiso que hay que cumplir, cuando esto termine, yo hablaré con los trabajadores y si hay que trabajar sábados, domingos, si hay que hacer horas extras, se harán, no se preocupe usted que a esto me comprometo yo. Y entonces terminó la huelga y efectivamente así se hizo. Yo no había hecho una hora extra en mi vida y entonces hice horas extras. Todas las que hicieron los demás y me quedé todos los días. Y cuando llegó el final de mes me dieron un sobre con setenta y tantas mil pesetas de horas extras. Y entonces les di el sobre y les dije que no quería el sobre porque yo no cobraba horas extras, me llamó el director y le dije que esas horas extras las había hecho moralmente, espiritualmente, no por otra razón y eso no se paga (...) Esta conducta no dejaba de ser un ejemplo, no cabe duda que calaba en los trabajadores y entonces tenías autoridad para poder movilizar y que tuvieras credibilidad y te daba opción a hacer asambleas y a poderte expresar y poder decir las cosas y demostrar que eras consecuente con todo aquello que estabas diciendo.

JAUME VALLS⁸¹. Explica una anècdota on s'explicita la voluntat d'educar en la rectitud els treballadors per tal de poder reclamar després allò que és de justícia:

---

⁷⁹ Entrevista, l'1 d'abril de 1996.

⁸⁰ Es refereix a la vaga del metall de Sabadell, de setembre de 1976.

⁸¹ Entrevista, el 7 i el 14 d'abril de 1997.

Hi va haver un moment en què un xaval aprenent d'electricista, em va dir que li havien pres una taladradora i el xaval deia: és que és el salari d'un mes! i me l'han pres i tant parlar aquí d'igualtat i tant parlar de coses d'igualtat i que aquí hi hagi lladres, aquesta cosa, en aquesta obra, és inconcebible⁸². Jo li vaig dir, no et "preocupos" aquest serà el tema de l'ordre del dia d'avui. Aquell dia vaig "fotre" un "farol" i vaig dir: sabem qui ha set, ha passat això, a aquest xaval li han pres el salari d'un mes i si aquí mos trenquem els "cuernos" per intentar educar, intentar reclamar lo que és nostre, però també educar a la gent, no consentirem que hagi un xoriço. Diem dels empresaris que són lladres però aquí n'hi ha un que és doble lladre perquè li ha "fotut" el salari d'un tall a aquest xaval i sabem qui és! (...) Al cap de mitja hora la màquina ja estava al seu "puesto". "Bueno", això mos va fer indestructibles.

LEOPOLD CODORNIU⁸³. Els treballadors busquen en els representants sindicals serietat, honestedat i principis i si no els troben no els atorguen capacitat per a aquesta representació. Leopold explica una situació en què les referències personals el fan decidir definitivament cap a Comissions Obreres en el moment de la presentació oficial dels sindicats dins les empreses⁸⁴:

Recordo perfectament l'assemblea en la que es dóna a conèixer Comissions Obreres com un sindicat i la gota que em va fer decidir a afiliar-me va ser la intervenció del que pretenia organitzar allí la UGT, perquè era un home que a títol personal deixava molt què desitjar i crec que va fer quedar molt malament a la UGT. Era un "cantamanyanas" i tota la fàbrica ja el coneixia com a tal i no tenia cap organització ni res de res i l'únic que pretenia era ser cap de ratolí en ves de cua de lleó.

FRANCISCO CONESA⁸⁵. Lliurar-se als altres, preocupar-se pels problemes col·lectius i fer-ho d'una manera absoluta, fins i tot deixant enrere aspectes personals, és una altra característica dels militants obrers que fan de la lluita obrera la seva forma de vida:

Jo sempre deia que al carnet d'identitat en ves de posar metal·lúrgia hi havia de posar "mis manifestaciones y mis reuniones". El primer no era la família, sinó que era a veure

---

⁸² En aquells moments es construïa la Residència Sanitària de Bellvitge i els treballadors havien engegat un procés assembleari que culminaria amb una vaga important el mes de setembre de 1971.

⁸³ Entrevista, el 20 de gener de 1997.

⁸⁴ Leopold Codorniu comença a col·laborar amb Comissions Obreres a partir de les eleccions de 1975.

⁸⁵ Entrevista, el 3 de març de 1997.

on havies d'anar a la reunió, a les manifestacions i després era la família. Després això ja va canviar, però a mi això m'ha mediatitzat molt (...) La manera de pensar em va canviar, tinc més sensibilitat per veure quan es necessita ajuda, sóc menys materialista i sempre m'he preocupat més pels altres que per a mi mateix.

Tansformació personal i cultural

La manera d'exposar la transformació que els activistes experimenten és a través de la comparació entre l'*abans* i el *després*. L'*abans* representa el temps anterior a la presa de consciència i és un espai de temps en que la persona o no té consciència del lloc que ocupa en el món i la seva interrelació amb els altres, o la té d'una manera vaga i difusa. En aquest *abans* es situa, o bé la ignorància més completa respecte a la situació política i social dels treballadors, o bé la rebel·lia innata que no té objectiu ni direcció ni sap cap a on s'ha de dirigir⁸⁶. El *després* representa el temps que ha passat per un procés en què s'ha produït una transformació personal i col·lectiva.

La militància obrera obliga els activistes a fer un esforç i a superar obstacles que oscil·len des de l'aprenentatge de la instrucció bàsica fins a l'ampliació dels seus coneixements i recursos per fer front als reptes als quals s'enfronten. Tal com hem dit més amunt la majoria dels testimonis entrevistats tenen unes deficiències d'instrucció importants⁸⁷, la qual cosa indica que han hagut de fer un esforç considerable per pal·liar la insuficiència de la qual parteixen. Això, però, no ha estat cap obstacle, ja que la major part dels treballadors entrevistats parteixen del principi que la ignorància i la falta de formació és la companya de l'explotació i, per tant, en la mesura que han tingut la capacitat de superar aquelles insuficiències, han guanyat en confiança i seguretat en ells mateixos.

Una manera de mostrar el canvi sofert en el camp de la formació ha estat l'explicitació d'haver adquirit el gust per la lectura. La lectura es veu com la font del saber, la manera d'accedir al coneixement. La lectura atorga al qui la practica un estatus especial i el diferencia respecte als qui no han adquirit aquesta afició. D'aquesta manera, la lectura esdevindria una manera de representar el líder obrer, que sap el que diu, que coneix les coses. Així, llegir, dir que es llegeix, es converteix en el símbol de la cultura que es vol adquirir i en el símbol del bon militant obrer que s'esforça per ampliar els seus coneixements. És impossible saber amb precisió si tots els testimonis

---

⁸⁶ Tal com hem vist en el capítol "Procés de conscienciació", és més freqüent la segona situació que no pas la primera.

⁸⁷ El 75% de la mostra té estudis primaris bàsics, la majoria d'ells incomplets.

que hem entrevistat diuen l'estricta veritat quan parlen sobre les seves lectures⁸⁸. En tot cas, el fet que ho diguin i ho diguin amb tanta insistència explica que, més enllà que s'hagin llegit més o menys llibres, la lectura és vista com un element de prestigi. És a dir, la militància obrera els ha procurat, almenys, la capacitat de reconèixer en la lectura un dels valors essencials per a la transformació, el desenvolupament i el progrés personal.

Els testimonis entrevistats no acaben aquí l'explicació de la seva transformació personal, sinó que expliquen canvis d'ordre estrictament privat. En aquest camp, els informants no sempre són precisos, els costa d'especificar com s'ha produït aquest canvi i sovint l'expliciten dient que ara són més tolerants, que han après a escoltar, que tenen una major sensibilitat o un major interès per les preocupacions dels altres. Això porta a pensar que el canvi és quelcom espiritual, quelcom que no sempre es pot visualitzar, que forma part d'un canvi interior i que no sempre comporta un canvi de conducta exterior⁸⁹, que es concreta en el canvi d'actituds i en el fet de pensar que s'ha madurat i que s'ha realitzat com a persona, és a dir, que s'ha fet una persona⁹⁰.

Per últim, cal dir que, tal com hem vist, els testimonis tendeixen a fondre en un mateix punt la transformació personal que han viscut amb l'adquisició de consciència de classe. Així, la lectura, canviar d'actituds i aficions, conèixer més coses, saber actuar i reflexionar, no només és essencial per al creixement personal i l'aparició de l'autoestima, sinó que són també la mostra de l'adquisició definitiva i consolidada de la consciència de classe. Els canvis produïts són resultat de la militància obrera, però els mateixos canvis nodriran la militància, fent-la més genuïna i més conscient.

Podem dir que la consciència que han adquirit els treballadors més actius parteix de saber d'on es prové, on es tenen les arrels⁹¹, i, després, de saber, com diu Jordi Sabat, *de dónde viene el mal de las calamidades que se tiene*⁹². Identificar-ho i començar la lluita per acabar amb un estat de coses injust, és el darrer pas de la consciència de classe que, una vegada adquirida, canviarà per sempre les persones que han passat per aquesta experiència⁹³. Quan aquest fenomen descrit esdevé col·lectiu és quan es

---

⁸⁸ Recordem que Gaspar Menor parlava de "llegir" Lenin de manera gairebé sinònima a "tenir", *El Capital* de Carles Marx. Veg. nota 46.

⁸⁹ Cal dir, que alguns testimonis concreten aquest canvi personal dient que han deixat d'anar al bar a passar el temps, perquè aquesta és una activitat que embruteix i alhora no es pròpia de persones formades. També es concreta a través del canvi d'aficions, dient que s'ha deixat d'anar a les discoteques o que ara es veu "un altre tipus" de cinema o teatre, que s'escolta "una altra" música o es llegeix "altres" llibres.

⁹⁰ Hem vist que els testimonis utilitzaven aquesta expressió repetides vegades.

⁹¹ Vegeu el capítol segon, "Procés de conscienciació"

⁹² Veg. nota 53.

⁹³ Es parteix del concepte de consciència de classe d'E.P. Thompson. Per aquest, la consciència de classe s'adquireix en el decurs de la lluita de classes. Veg. nota 1 del segon capítol, "Procés de conscienciació". Cal distingir també entre consciència de classe pròpiament

produeixen canvis en la societat⁹⁴, però també, tal i com hem vist, en els propis individus que han protagonitzat aquests canvis.

---

dita i consciència política. Per alguns autors, la primera es mostra sempre a través de la segona; és a dir, hi ha consciència de classe si el conjunt de la classe treballadora actua de manera política. Una síntesi de les diferents visions es troba en Xavier Domènech Sampere, *Quan el carrer va deixar de ser seu. Moviment obrer, societat civil i canvi polític. Sabadell (1966-1976)*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona 2002, pàg. 173.

⁹⁴ És interessant el que Francisco Sevillano diu sobre la creació de noves identitats dels treballadors. Segons aquest autor, els joves estaran interessats a crear espais lliures de la influència de la dictadura i per això la cultura política oficial es trencaria, entre altres aspectes, per l'aparició d'identitats diferenciades dels valors de la dictadura: *construcciones simbólicas y políticas que supusieron la articulación de nuevas sociabilidades, abriéndose esferas de publicidad, no obstante el control y la represión*. Francisco Sevillano Calero, "Consenso y violencia en el "nuevo Estado" franquista: historia de las actitudes cotidianas" a *Historia social*, núm. 46, 2003 (II), pàgs. 159-171.

4. FEMINISME: UNA NOVA CONSCIÈNCIA

La progressiva incorporació de la dona al treball¹ va aplegar en els tallers i les fàbriques homes i dones junts obligant-los a una convivència que no sempre va ser fàcil. El masclisme de la societat tradicional, sumat al propi de la dictadura franquista, feia que les fàbriques fossin el mirall d'aquella mateixa societat². Així trobem en l'espai fabril una gran separació entre el món femení i el món masculí, on hi ha feines, categories i aspiracions diferents. La relació que s'estableix entre els homes i les dones és distant. En la majoria dels casos, les dones ocupen un espai propi i els homes són els seus caps, que subministren la feina, la controlen o la verifiquen. Aquest distanciament i els prejudicis socials obraran en contra de la companyonia, afavorint disputes i enfrontaments que no facilitaran el contacte i la lluita conjunta. Com veurem, les dones hauran de guanyar-se, amb l'acció de cada dia, el respecte dels seus companys masculins i serà a partir de l'aparició del conflicte que la relació començarà a canviar.

D'altra banda, les dones, immerses des del seu naixement en el món domèstic, tendiran a reproduir-lo a la fàbrica, a través de les converses que reflecteixen la preocupació per la família, els fills i la casa. El sentiment de subsidiarietat de la seva pròpia feina, i de la remuneració que n'obtenen, serà un reflex de la situació de submissió a què estan sotmeses i que acceptaran com una part natural de la seva

---

¹ Les dones van començar a incorporar-se massivament al treball a l'inici de la dècada de 1970. Cal dir, però, que els anys quaranta hi va haver una taxa important d'ocupació segurament fruit de l'escassetat i dels problemes econòmics de l'època. A partir de 1950, la taxa d'ocupació femenina va baixar com a resultat de la política discriminatòria franquista i de l'inici de la recuperació del poder adquisitiu dels treballadors. Tot i això, cal dir que les dones ocupades en sectors subalterns, com ara el domèstic, no apareixien en les estadístiques. Carme Molinero, Pere Ysàs, *El règim franquista. Feixisme, modernització i consens*, Eumo Editorial, Vic 1992, pàg. 55. Pel que fa a l'ocupació de les dones en 1970, Cristina Borderías ens dóna les xifres següents per a la província de Barcelona. En 1960 hi havia un total de 337.085 dones treballant, deu anys més tard, en 1970, la xifra havia augmentat a 381.622 dones i, només cinc anys més tard, en 1975, la xifra va passar a 523.402 dones treballadores. Cristina Borderías, *Entre líneas. Trabajo e identidad femenina en la España Contemporánea. La Compañía Telefónica. 1924-1980*. Ed. Icaria, Barcelona 1993, pàg. 73.

² En 1961 es publicà la llei de *Derechos políticos, profesionales y de trabajo de la mujer*, que establí la no discriminació per raó de sexe i s'establí la igualtat jurídica amb l'home i el dret a percebre la mateixa remuneració. La llei contemplava el permís del marit pel treball de la dona casada, mantenint la idea que les dones no havien de treballar fora de casa. L'estat natural de la dona, segons el concepte franquista, era el matrimoni i aquest, segons el *Fuero del Trabajo*: *exige una potestad de dirección que la naturaleza, la religión y la historia atribuyen al marido. Sigue siendo norma programática del Estado Español, el libentar a la mujer casada del trabajo del taller y de la fábrica*. Malgrat l'aparent igualtat jurídica de la dona, aquesta no es va fer realitat perquè la pràctica tradicional i la normativa d'empreses i Administració no la permetia. Cristina Borderías, *Entre líneas. Trabajo e identidad femenina...* pàgs. 43 i 65. Segons la idea que es desprèn del *Fuero del Trabajo*, les dones no havien de treballar i si ho feien, era de manera provisional per tal de proveir, en un primer moment la llar, o de manera subsidiària quan hi havia problemes econòmics. Aquesta era una idea que, com veurem més endavant, era força present en els homes i les dones de l'Espanya franquista.

vida. Aquesta és la situació majoritària de la qual es parteix i no hi haurà cap avançament fins que un fet puntual, a vegades, una reivindicació, que només en apariència és minsa, no faci reaccionar les dones i aquestes comencin a tenir una altra mirada sobre el món on viuen. Abans, hi haurà hagut un temps, lent i a vegades exasperant, de conscienciació a través de petites reivindicacions, retalls de converses i d'accions imperceptibles que conformaran una nova realitat que esclatarà a través del conflicte que, d'aquesta manera, es convertirà en la representació del malestar que el desvetllament de la consciència ha creat.

A través de la lluita apareixerà un nivell més gran de conscienciació que afavorirà l'adopció d'actituds militants i de compromís. D'aquesta manera, el treball de les dones dins del moviment obrer facilitarà un contacte amb els corrents de pensament feministes³ que seran decisius per a elles. A partir de les vivències viscudes directament i feta la reflexió sobre el seu sotmetiment en el món treball, les dones acabaran per traslladar aquestes experiències d'un camp a l'altre, del món laboral al món personal. Si, com hem vist, la militància obrera experimenta en el seu conjunt una transformació en la consciència i en les accions dels treballadors, el mateix passa en el sector femení d'aquesta militància. Les dones activistes, a través de la lluita i de la participació en el moviment obrer, transformaran la seva percepció de les coses, les seves aspiracions i la seva concepció del món que les envolta.

No hi ha, en aquesta part de la recerca, cap pretensió d'exhaustivitat ni la idea de fer un estudi aprofundit i minuciós sobre la qüestió. Es buscava que les idees que es tinguessin sobre aquest tema afloressin per fer-ne després una valoració aproximativa. L'anàlisi del que s'ha dit en les entrevistes, però, ha resultat força revelador. D'una banda, la resposta unànime de les dones, en relatar i explicar "in extenso" les seves vivències i experiències en aquest camp, ha aportat un estudi ric, profund i ple de matisos. De l'altra banda, el resultat de les entrevistes als homes sobre aquest tema, no ha estat massa reeixit. Uns i altres expliciten clarament l'interès que els desperta la situació de la dona en el món del treball.

De les trenta-set entrevistes realitzades, vint-i-quatre s'han fet a homes i només tretze a dones. Dels vint-i-quatre homes, només vuit han contestat explícitament sobre la seva percepció de les dones en el món obrer. El silenci o les respostes poc significatives, que es limiten a repetir de passada frases buides de contingut, dels setze entrevistats restants, són reveladores de la poca identitat que alguns homes militants atorguen a la qüestió femenina dins el món laboral i, per extensió, en la societat mateixa. L'abstenció d'opinar de bona part dels homes als quals hem fet

---

³ En això, les Jornades Catalanes de la Dona de maig de 1976 hi van jugar un paper essencial.

l'entrevista, també pot obeir a una certa incomoditat de parlar d'aquell tema o al temor de no ser correctes en la seva expressió. Alguns homes que han contestat àmpliament les preguntes de l'entrevistadora, han expressat aquesta preocupació i algun ha exposat el seu distanciament de les dones feministes per resultar-li excessivament agressives⁴.

Abans de veure el resultat de la nostra recerca, cal advertir també que les dones entrevistades –tretze- obeeixen a un perfil alt d'activista militant. Totes s'han compromès activament en la lluita obrera i també totes han format part d'una organització política. Ara bé, cal advertir, i no és un detall menor, que deu de les tretze dones es casaran amb activistes que, com elles, militaran en el moviment obrer, i quedaran solteres tres restants. Aquesta no és, ni de lluny, la situació dominant dels homes militants, que poden ser casats amb dones activistes, o no. De fet, per ells, aquesta és una qüestió secundària que només apareix a les entrevistes quan les dones amb què han compartit la vida els ha costat d'assumir un marit militant. Això ens indica que els relats de les dones que hem entrevistat pertanyen a militants convençudes, avançades i que van anar creixent personalment a mesura que les circumstàncies les posaven davant el repte de superar-se a si mateixes. Hem de prendre, doncs, els testimonis que segueixen, com el retrat de dones activistes que van experimentar una transformació que les va portar a ser exemple i punt de referència per a d'altres dones treballadores.

Quan hem preguntat a aquestes tretze dones sobre llur experiència en el moviment obrer, llurs relats han abastat aspectes vivencials molt diversos. D'una banda, ha aparegut el món de la fàbrica a través de les relacions que van establir amb els companys masculins, a través del treball de conscienciació que van fer amb les companyes i també a través de les reclamacions i protestes específiques que van assumir per la seva condició de dones. De l'altra banda, ha aparegut el món personal i el de la militància. La vida personal s'ha fet present a través dels relats referits a la família, i el món de la militància ha aparegut en els relats sobre les relacions amb els companys militants i amb l'estructura de Comissions Obreres o bé amb les organitzacions polítiques en què han participat. Aquesta pluralitat és, certament, lògica en la mesura que la condició de dona acompanya les nostres informants en totes i cadascuna de les seves activitats i en aquest ventall d'experiències adverteixen les dificultats amb què s'han d'enfrontar. Per això, tot seguit trobarem el relat de les experiències viscudes dins el món de la fàbrica, en l'àmbit més personal i domèstic i

---

⁴ José Cano. Entrevista el 29 d'octubre de 1996. Aquest mateix testimoni serà paradoxalment evocat per una militant, X2, com l'home que la va defensar dels xiulets admiratius en una assemblea del metall en què va intervenir.

en el món de la militància i l'activisme. Tots aquests aspectes apareixeran relacionats entre si, ja que per a les dones tots conformaran una mateixa realitat de manera gairebé indestruïble⁵.

Fàbrica: relació homes-dones

A les fàbriques on la majoria dels qui hi treballen són dones, les feines més ben remunerades són per als homes, unes feines que, d'altra banda, les dones no poden assolir. Quan són majoria, es produeix una divisió molt gran entre homes i dones; i els primers acostumen a marginar-se dels conflictes perquè entenen que ells ocupen un estrat superior. La divisió de l'espai de la fàbrica en dos móns antagònics sovint repercuteix en els conflictes. Quan les dones han decidit passar a l'acció, assumeixen de manera col·lectiva un paper de denúncia del món masculí atacant la virilitat dels seus companys. Com veurem més endavant, l'acció decidida de les dones avergonyeix els homes que no han optat per la protesta i no dubten a titllar aquells de covards utilitzant tots els llenguatges possibles. Així, veiem que el sexisme existent en la societat es reproduïx en la fàbrica, separant els dos móns de manera radical. Alhora, la discriminació per sexe a la fàbrica opera en diverses direccions i es pot trobar, tant en l'escàs reconeixement dels homes vers les representants sindicals, com en la suposada "protecció" dels homes vers les dones, eximint-les de treballs poc adequats per a elles.

MERCEDES LÓPEZ⁶. La divisió del treball a la fàbrica determina la divisió sexual d'aquest mateix treball i al seu torn determina la diferent posició davant el conflicte:

En mi empresa, la mayoría eran mujeres. Las mujeres eran las que respondían mejor en las huelgas, supongo que era por el puesto de trabajo que ocupas. Los hombres

---

⁵ Cristina Borderías, en el seu treball sobre la Telefónica d'Espanya, advoca per estudiar el món de la família i del treball de manera interrelacionada, considerant que separar ambdós àmbits esdevé artificial i alhora limita el coneixement de la comprensió de l'experiència i de la identitat femenina: *Los itinerarios de trabajo de las mujeres marcados por esta doble inscripción, haya sido vivida ésta de manera simultánea o alterna, muestran cómo las experiencias de trabajo en una esfera no pueden entenderse sin tener en cuenta su experiencia en otra, y así por ejemplo las prácticas de trabajo en la familia han de tener en cuenta lo realizado en el campo profesional y viceversa. Estas interrelaciones que las mujeres ponen en acto continuamente a través de sus prácticas cotidianas, tienen también su correlato a nivel social porque las formas de la división sexual del empleo y del trabajo en el mercado están profundamente interconectadas con las formas de división sexual del trabajo familiar. O dicho de otro modo la división sexual del trabajo actúa como una única lógica que atraviesa todas las esferas sociales.* Cristina Borderías, *Entre líneas. Trabajo e identidad femenina...* pàgs. 7 i 8.

⁶ Entrevista, el 28 de novembre de 1998.

siempre estaban de encargados, de ayudante de encargado o con un trabajo un poco superior. Las mujeres que estábamos en las máquinas teníamos categorías con nombres diferentes, pero el salario era el mismo. Las mujeres no subíamos de categoría, porque los otros trabajos nunca se los daban a las mujeres, supongo que se consideraba que eran trabajos de hombre. Si una mujer subía de categoría han sido algunas que han pasado a la oficina o al control de calidad, pero, vamos, que no hay puestos para que puedas ir escalando para arriba y si había, no eran para las mujeres.

PAQUI GINÉS⁷. El testimoni de Paqui Ginés evidencia un procés característic de les fàbriques on la majoria són dones. Els homes i les dones estan radicalment separats i, en alguns aspectes, fins i tot enfrontats. Alhora, les dones treballadores tenen una imatge de si mateixes de segon ordre; conceben la seva feina com a poc important i, en conseqüència, accepten una situació i una remuneració inferior respecte a la dels homes. Quan alguna d'aquestes dones pren un paper de representació, és menyspreada i bandejada :

Cuando entramos en la empresa no había nada organizado (...) Había tres secciones y en cada sección habría unas treinta chicas trabajando. El ambiente era muy majo y muy limpio, estábamos bastante bien (...) Entre nosotras teníamos una relación muy buena, éramos todas muy jóvenes, todas de la misma edad (...) Nosotras estábamos en Comisiones y empezamos a relacionarnos con gente de diferentes ramos y sobre todo del ramo del metal (...) Antes de presentarnos a las elecciones hubo todo un proceso que empezó por las primas, porque las mujeres ganaban menos que los hombres. Lo que hacíamos era hablar con las compañeras, comentar las cosas que pasaban, "y nosotras ¿por qué tenemos que ganar menos que ellos?", también protestábamos si no teníamos calefacción o no te sacabas la prima porque no había material. Allí había un enlace sindical y se lo decíamos. Las compañeras normalmente nos respaldaban, por ejemplo, en lo del salario igual que los hombres, pero alguna decía que los hombres tienen más fuerza, que los hombres hacían otras cosas que nosotras no hacemos, pero la mayoría estaban con nosotras, no nos respondían pero estaban de acuerdo⁸ (...) El trabajo de concienciar a la gente, fue un trabajo arduo y lento, porque las mujeres que había allí no tenían ni idea, o sea no es que no se quisieran comprometer, es que no entendían porque se tenían que comprometer a

---

⁷ Entrevista, el 13 de gener de 1997.

⁸ L'exemple que posa era de deixar de treballar per aconseguir la prima, és a dir fer menys producció de la que s'acostumava. De fet, era un baix rendiment en senyal de protesta pels temps demanats. En aquest cas, no van aconseguir que les companyes s'apuntessin a la protesta.

nada y los hombres cuando íbamos al enlace sindical decían: “estas niñas que siempre os estáis quejando, pero si sois dos mocosas, que ha sido toda la vida así y vosotras protestáis porque vosotras no tenéis ninguna responsabilidad, ni tenéis una casa ni nada” (...) Después nos presentamos a las elecciones, otra chica y yo. Como era una empresa pequeña, era una lista abierta y salimos elegidas por absoluta mayoría, nos votaron todas las mujeres y algún hombre, pero ellos decían que no porque éramos unas niñas, porque nosotros no teníamos que mantener una casa, por lo tanto nos daba igual, ganar que no ganar, y porque además, éramos cosas muy feas, en fin putas, porque nos habían visto de madrugada por l’Hospitalet con señores tirando hojas o pintando.

La irrupció del conflicte esdevindrà el detonant per començar a canviar actituds:

Cuando el convenio del metal, cuando la huelga, salimos a repartir hojas del convenio provincial del metal y nos detuvo la policía (...) Estábamos repartiendo octavillas por l’Hospitalet, y al entrar en una empresa llamaron a la Guardia Civil y nos detuvo, a las dos⁹, y a un compañero que venía con nosotras (...) Esto pasó por la mañana y aquella tarde habíamos quedado con las compañeras de la empresa que volveríamos a las tres, que era la hora de “plegar” para quedar con ellas para ir a la tarde a una asamblea en el sindicato. Cuando llegó la hora y no llegamos, se quedaron muy paradas. Nosotras pensábamos que ellas no iban a ir a la asamblea y que no se iban a enterar de lo que nos estaba pasando, pero nos llevamos una sorpresa muy agradable porque fueron a la asamblea (...) y allí les informaron de que estábamos detenidas. Aquella misma tarde llamaron a las que pudieron por teléfono y a la mañana siguiente cuando llegaron a trabajar, se montaron su asamblea ellas solas y no empezaron a trabajar. Desde la asamblea del sindicato se vinieron a la puerta de la Guardia Civil y nosotras oímos que había una manifestación en la puerta pidiendo la libertad, luego se ve que salió el alcalde a hablar con la gente de la manifestación y se fueron, pero quedaron para el día siguiente que no iban a empezar a trabajar (...) Estuvieron a la altura de las circunstancias, entendieron la problemática y nos apoyaron totalmente. El empresario llamó al sindicato al día siguiente por la mañana y en el sindicato les dijeron que ya podían empezar a trabajar porque nos iban a sacar y entonces la asamblea, las mujeres concretamente, le contestaron que empezarían a trabajar cuando nos vieran entrar por la puerta. Cuando nos sacaron fuimos a la empresa y entonces dijeron que no trabajaban porque estaban en lucha por el convenio y que nos

---

⁹ Són les dues representants sindicals d’Icapre, l’empresa en què treballava Paqui Ginés.

íbamos a la manifestación. La gente respondió muy bien, nos dieron una lección de solidaridad, de compañerismo, que ni nosotras nos la esperábamos (...) Los hombres también pararon pero era de otra manera, eran más cobardes, no se atrevían, aunque hubiera quien entendiera la problemática, pero eran más conservadores. Supongo, también, que un poco porque les sabía mal que fuera una mujer o dos mujeres las que llevaran la voz cantante, para ellos era muy duro. Estoy convencida que era duro porque nos lo decían veinte veces, "si sois unas crías", que lo que nosotras llevábamos era un sobresueldo, que nosotras no teníamos que mantener una familia, siempre tenían alguna excusa que ya les decíamos que eran excusas y no otra cosa. Luego ya cambió un poco la cosa, luego ya empezaron a respetarnos.

Paquí anirà descobrint a poc a poc i a mesura que la seva militància la vagi enfrontant a noves situacions, un món enterament masclista en el qual la dona no pot tenir cap paper:

A mí lo que más me marcó fue darme cuenta de la situación de las mujeres, la marginación total en la que nos encontrábamos las mujeres en aquella época. Lo fui descubriendo a través de la relación con los propios compañeros, como eras una mujer, cuando no me podían rebatir algo, entonces me decían, bueno tú eres una mujer, no puedes hablar de eso. El empresario cuando tenía que contrarrestar algo que nosotras decíamos que en ocasiones ciertamente le fue muy difícil, solamente ya lo que le quedaba era decir que éramos mujeres y lo decía con toda la tranquilidad del mundo. Y entonces ¿qué pasaba?, si convencían a los hombres de que tenían que trabajar, o no estaban de acuerdo con lo que se reivindicaba en aquel momento, fuera lo que fuera, pues ya ellos no luchaban. Entonces, las mujeres, "¡ah! pero es que siempre somos nosotras, siempre, las que hacemos las cosas". Poco a poco ellas fueron tomando conciencia y luchamos por tener un salario igual por igual trabajo. Al final lo conseguimos en un convenio de la empresa, allá por el año setenta y ocho.

VICENÇ PARÍS¹⁰. Una vegada s'ha pres la decisió de participar en el conflicte, sovint les dones actuen com a col·lectivitat i des d'aquesta condició increpen els altres:

Les dones eren molt valentes, moltes vegades portaven als homes a fer vaga perquè deien: "¡venga! ¿qué es esto?, ¡cobardes!" Tenien una gran espontaneïtat i deixaven en ridícul als que no volien sumar-se a la lluita. Eren espontànies i obertes, més que

---

¹⁰ Entrevista, el 28 de novembre de 1996.

els homes, donava la impressió que potser tenien menys a perdre, els homes sempre tenien l'actitud que tenien més a perdre, s'escudaven en els fills, en canvi les dones no s'escudaven mai. Tenien una actitud més oberta i més solidària, això ho he dit sempre.

CARMEN PALOMERO¹¹. El masclisme imperant podia servir, en alguna ocasió, d'inusual arma convincent:

Fuimos a la fábrica, catorce trabajadores, entre ellos yo, y paramos el taller¹². No era fácil, fuimos máquina por máquina, explicando lo que había pasado, que habían dos compañeros en la calle, que teníamos que parar y fuimos parando todo el taller. La mayoría respondía bien, muchos paraban por miedo, por vergüenza de no quedarse en su máquina, pero había gente que teníamos que emplear métodos un poco persuasivos. Éste era un paro por solidaridad con dos despedidos (...) Cuando el grueso se va aumentando y tú te pones delante, por ejemplo en la línea de montaje que es el corazón de la metalurgia, pues ahí si dicen “yo no paro, yo no paro”, te pones delante y sobre todo si hay una mujer, eso les cohibe más aún y había una mujer, que era yo, y eso les avergüenza y se siente más cohibidos si una mujer de oficina ha parado.

ANTONIA BARBA¹³. El classisme i el sexisme de la societat franquista abonava la diferència entre la fàbrica i les oficines, on la majoria de treballadores eren dones. Una dona amb inquietuds que volgués apropar-se al taller, era mal vista i mal considerada. Saltar-se les barreres imposades per la mentalitat masclista implicava enfrontar-se amb un sexisme que apareixia als dos costats de la barrera. D'una banda, el paternalisme que jutjava inadequat el treball manual per a una “senyoreta” i, de l'altra, el menyspreu dels qui no podien considerar companya de lluita una noia vinguda de l'oficina:

Yo trabajaba en la oficina y entonces dijeron que iban a abrir una sección de mujeres para hacer manómetros y yo dije que quería ir (...) Antes de solicitar el puesto yo ya tenía mucha relación con el taller, me iba a almorzar con ellos y no con la oficina, bueno alternaba los dos sitios (...) Yo no me sentía identificada con las chicas de la oficina porque sólo veían los problemas de su casa, de sus papás, de su familia, de su marido, los hijos y en el taller era diferente. Bueno, al principio en el taller tuve que oír

---

¹¹ Entrevista, el 6 de novembre de 1996.

¹² La vaga es produeix en 1974 a la Pegaso de la Zona Franca. De resultes d'aquella vaga, Carmen Palomero va ser acomiadada.

¹³ Entrevista, el 25 d'agost de 1998.

bestialidades pero después ya fui entrando (...) Había quien decía “¿y qué querrá ésta?” (...) y algunos me querían asustar, otros sí me entendían (...) Yo me quería integrar con ellos, tenía unas ideas poco claras, pero yo iba con la idea de las libertades, que había que luchar, que había una dictadura y que había que luchar contra ella (...) Había una diferencia muy grande entre la oficina y el taller, nunca había habido contactos de los obreros con los de la oficina (...) Cuando dije que quería irme al taller el gerente me decía, “usted ha estudiado comercio, usted señorita tiene posibilidades de poder avanzar, de progresar, ¿se quiere realmente poner a mancharse las manos?” Yo le decía que la oficina me agobiaba y que tenía clarísimo que me quería ir (...) a partir de ahí ya entré en el taller y ya dio pie para empezar a organizar cosas.

Lluita a la fàbrica

L'estat de sotmetiment i de submissió de les dones, pròpia d'una societat tradicional no evolucionada, era agreujada per les lleis i normatives del franquisme inspirades en una ideologia masclista que presumia de relegar la dona a l'àmbit domèstic com a principi vertebrador d'aquesta ideologia¹⁴. Partir d'aquestes premisses, sumia les dones en una situació de discriminació laboral intensa reflectida, entre d'altres aspectes, amb unes diferències salarials importants. Les dones eren relegades a les categories complementàries, la qual cosa les condemnava a no sortir del nivell de contractació laboral inferior. Però, el sentiment de subsidiarietat de la seva feina, força present en moltes dones, impedia que aquelles diferències es visualitzessin. Comissions Obreres serà conscient del problema de la discriminació laboral des del principi de la seva activitat i inclourà la millora de la situació femenina i els drets de la dona treballadora en les plataformes reivindicatives¹⁵. Cal dir que, en general, la inclusió d'aquestes

---

¹⁴ Veg. nota dos.

¹⁵ Després de les eleccions sindicals de 1966 es convoca una jornada reivindicativa contra la repressió i a favor de la democràcia. En la llista de reivindicacions que acompanyen la convocatòria, figura en el setè lloc: *abolición de las discriminaciones entre trabajadoras por la edad y el sexo. A los trabajadoras y al pueblo de Barcelona y su provincia*, Comisiones Obreras de Barcelona y provincia, 7 de diciembre de 1966, a José Antonio Díaz, *Luchas internas en Comisiones Obreras. Barcelona 1964-1970*, Ed. Bruguera, 1977, pàg.141. La reivindicació dels drets laborals de les dones apareix sovint conjuntament amb les reivindicacions dels drets dels joves i aprenents. Trobem un exemple d'aquesta formulació en un document d'orientació per establir plataformes reivindicatives que Comissions Obreres publica en 1969. El punt que afecta les dones és dins d'un primer punt que recull els aspectes concrets de reivindicació: *Salario mínimo no inferior a 350 ptas. Escala móvil de salarios, según el aumento real del coste de vida. Semana de 40 horas. 100% de salario real para enfermos y jubilados. Derechos sindicales de los trabajadores. Libertad para reunirse en asambleas dentro de la empresa. Garantías para los representantes de los trabajadores. Condiciones de seguridad en el trabajo. Derechos de los aprendices y jóvenes trabajadores, derechos de la mujer trabajadora.*

reivindicacions tenia un caràcter genèric, més de declaració d'intencions que d'una intencionalitat de tirar endavant lluites amb aquest contingut. El treball de les dones activistes i la tasca pacient que faran, propiciaran que la discriminació laboral emergeixi i es faci visible tant per a les mateixes treballadores com per a Comissions Obreres, que amb el temps assumiran aquest repte de manera més decidida¹⁶. La sortida a la superfície de la discriminació laboral activarà conflictes que milloraran les condicions de les dones en el món del treball i possibilitarà el desvetllament de la seva consciència.

URANIA¹⁷. Aquesta treballadora de la indústria tèxtil ens explica la situació en què es va trobar quan va entrar a treballar en una empresa del sector al principi dels anys setanta:

Las relaciones laborales para las mujeres eran durísimas y las mujeres no tenían ninguna conciencia. Las mujeres trabajaban teniendo presente que el sueldo era para la familia y no tenían presente que el sueldo de ellas tenía que ser igual al del marido, aunque trabajaran en la misma empresa y aunque hicieran lo mismo. Había una discriminación brutal y ninguna mujer se movía, eran poquísimas las mujeres que se movían en el campo sindical.

VICENS PARÍS¹⁸. La diferència salarial entre homes i dones va ser el primer punt que es va incorporar en la lluita sindical. La reivindicació partia del grup d'activistes i no sempre era entès per tothom:

Les noies, les dones que havia a la fàbrica, sempre havien cobrat menys que els homes i llavors vam impulsar una lluita per a que s'arribés a guanyar el mateix i va ser una lluita molt difícil perquè els pares de família deien que això no podia ser, "es que yo tengo una familia", deien.

MONTSE MORALES¹⁹. La Montse Morales treballava en un laboratori farmacèutic on la majoria eren dones. Explica l'evolució que aquestes dones van fer des del

---

"Conclusiones de trabajo. Orientaciones para la lucha obrera", a *Comisiones Obreras informa*, agost 1969. AHCONC.

¹⁶ El I Congrés de les Comissions Obreres de Catalunya de maig de 1978, va recollir i exposar detalladament totes les reivindicacions laborals, socials i culturals que feien referència a les dones.

¹⁷ Pseudònim. Entrevistes, el 31 d'octubre de de 1996 i el 17 de febrer de 1998.

¹⁸ Entrevista, el 28 de novembre de 1996.

¹⁹ Entrevista, el 8 de març de 1996.

sotmetiment al marit o a la família fins a adquirir veu pròpia. En el procés de transformació que aquestes dones van fer, va ser essencial el paper de les activistes, les quals a través d'una labor pedagògica constant van anar desvetllant la consciència de les altres:

Al principi no hi havia cap consciència de res i després hi van haver grans canvis. És una evolució poc perceptible que no es veu, després ja amb la democràcia ja hi ha un canvi, inclòs en la vida familiar d'elles mateixes, amb poder dir-li al marit el que penses. Les dones allí, sobretot, les dones casades estaven sotmeses al que el marit pogues pensar o creure en un moment determinat, i això va costar que canviés, va canviar posteriorment però lentament (...) Això té a veure amb el fet que el comitè d'empresa fos majoria de dones i això comportava que les dones s'adonessin que tenien un pes. Jo crec que al principi això no es veu. Al principi, també, hi ha moltes crítiques dels homes, que diuen que el que nosaltres hauríem de fer era rentar plats i coses d'aquestes²⁰. Primer de tot ens adonem que les dones no som tractades correctament, tenim salaris inferiors als homes i sense possibilitat de millorar professionalment dins de la feina i això comporta que la gent poc a poc es vagi adonant que no s'ha de quedar parada, només pensant amb el marit i els fills i, amb el temps, cada cop són més les dones que s'adonen d'això, però en principi no.

X2²¹. La concepció del treball que té la mateixa dona és de subsidiarietat. Ella treballa en una idea del treball subjecta a d'altres salaris principals. Si és jove, treballa per ajudar a casa; si es vol casar, treballa per fer un racó per arrancar la parella; si és casada per completar el salari del marit. En aquesta situació, allí on el treball és majoritàriament femení, es fa difícil veure les coses d'una altra manera. Les feines dels homes tenen una altra qualificació i la separació homes-dones és molt gran. Una conseqüència d'aquestes diferències dins l'empresa i de la concepció del mateix treball fa que les dones no se sentin subjectes de dret; si el treball és subsidiari, no cal protestar; això, per a les més avançades, és qüestió dels marits, pares o promesos que són els qui tenen el salari principal. L'actitud dels homes dins de l'empresa reforça aquesta idea. Les noies són tractades paternalment i les dones com un món a part, no són considerades com a companyes en pla d'igualtat. X2 és una treballadora del ram del metall dins del camp de l'electrònica. A la seva empresa, la majoria són dones:

---

²⁰ La Montse Morales explica que aquesta era una crítica que es feia a l'inici quan va començar a haver-hi moviment sindical, els anys 75 i 76. Més endavant, ja en període de plena democràcia, van tornar a aparèixer crítiques similars quan hi van haver problemes a l'empresa i el comitè d'empresa, majoritàriament femení, es va fer càrrec de les negociacions.

²¹ Anònim. Entrevista, el 12 de novembre de 1996.

El tipo de trabajo que hacíamos era bastante limpio. Cada una de nosotras teníamos nuestra mesa de trabajo, era un trabajo muy limpio, íbamos de blanco, con nuestros pantalones blancos, nuestra bata blanca, al ser una empresa nueva, las instalaciones eran buenas (...). El sentimiento de las mujeres que trabajábamos allí era que se trabajaba hasta que te casabas, con lo cual era una situación de provisionalidad. Trabajabas para ayudar en casa, para la familia, y para hacerte un rincón para casarte. Había también casadas, pero para ellas su sueldo era de ayuda a casa, o sea que no era una parte importante, sino que ellas trabajaban para ayudar a su marido (...). Eso determina un comportamiento distinto y entiendes que como lo tuyo es de ayuda en casa, con lo que me van dando ya está bien, y esto frena la reivindicación, no hay el sentimiento de sentirte explotada o mal pagada y, mira, si nos dan esto, pues aún gracias y qué bien que estamos, qué limpito es todo, y qué blanquita que voy.

La idea que el treball propi no és important i només és un ajut per complementar el que ja hi ha a casa, comporta dificultats a l'hora de tirar endavant una protesta. Seguint el testimoni d'X2 veiem, però, que la concepció de treball subsidiari no és només una idea pròpia, sinó que ve reforçada des de fora, des dels companys masculins, que amb llur actitud i llurs comentaris reforcen que la desigualtat entre home i dona és l'expressió de la normalitat i que l'anomalia es troba en les que protesten:

En el convenio del metal a principios del setenta y seis, paramos siete personas. Y ahí vimos que teníamos muy poca fuerza y se hace muy duro estar parada ocho horas con todas tus compañeras trabajando. Ellas piensan que no hay para tanto que ya estamos bien. A nosotras nos hacían caso para reivindicar cosas concretas como la llave del lavabo²², las condiciones de seguridad de las máquinas, para eso ya estaba bien lo que hacíamos, pero meternos en el terreno de hacer un paro, de hacer una fuerza enfrente de la empresa, ya era más difícil. Había el concepto éste de que ellas colaboraban, de que no eran trabajadoras y que no estábamos tan mal pagadas. Además aquí los tíos jugaban un papel; nosotras éramos todas especialistas, o sea, personal no cualificado, y en cambio ellos estaban cualificados: jefe de máquinas, jefe de mantenimiento, de sección y había la sensación de decir, y como además, la mayoría éramos jóvenes, pues: “estas niñas, pero ¿qué queréis?, ¿dónde vais?”

---

²² En un altre moment X2 explica que la clau del lavabo era el símbol del control empresarial perquè havia d'estar penjada en un lloc visible i no es podia agafar per utilitzar-la si no estava penjada allí. És a dir, només podia haver-hi en el lavabo una noia sola. A través de la protesta continuada es va aconseguir abolir el sistema de la clau.

X2 explica el sentiment de fracàs que tenen com a activistes, perquè no aconsegueixen arrencar un moviment a la fàbrica. Els companys de Comissions Obreres del ram del metall les pressionen per tal que obtinguin resultats i elles no acaben d'entendre la raó del seu fracàs. Més endavant, fent una mirada des d'avui cap enrere, X2 s'adonarà que les circumstàncies en una fàbrica on la majoria són dones són diferents de les condicions d'una fàbrica en què la majoria són homes:

Intentamos hacer varias cosas, pero no funcionaban, pero no se avanzaba. Había una relación buena y éramos conscientes de que éramos respetadas, que se escuchaba lo que nosotras decíamos, que se nos pedía consejo. Ante un conflicto intercedíamos por la compañera, jugábamos un papel de mediadoras, todo eso estaba reconocido o implícito, pero después a la hora de la verdad cuando hay que plantarse, pues nos quedábamos... Actuaba el paternalismo, la represión, el miedo. No sabíamos qué hacer, teníamos que continuar, pero con una sensación de decir que no lo estamos haciendo bien, en alguna cosa nos hemos equivocado. Creo que a veces también no se tenía en cuenta que en las grandes empresas, los que llevaban los movimientos y las luchas eran hombres y, claro, nosotras partíamos de unos condicionantes y unas situaciones muy distintas, y eso influye, influye. No se podía generalizar y decir: "fíjate, en tal sitio hacen tal cosa y les va bien y a nosotras, no."

Finalment, en un context de mobilització generalitzada, la feina feta acaba tenint resultat. Els homes no segueixen les dones en la seva postura, subratllant d'aquesta manera l'abisme que els separava. L'endemà les dones deixaran constància de la seva opinió envers l'actitud masculina:

Llega el tema de la huelga²³ y por supuesto allí todo el mundo dice que de participar en una huelga, nada. Pero empieza a haber los piquetes, bueno las manifestaciones, porque aquello más que piquetes eran manifestaciones, grupos de trabajadores y trabajadoras que van por las calles. La empresa nos reúne y nos dice que ella ya sabe que nosotras no queremos perjudicarla, que no queremos parar, pero que, claro, como hay tanta gente en la calle tiene miedo de que rompan los cristales y que han pensado que estemos en el patio para que cuando pase la gente nos vea en el patio, que no estamos trabajando y que cuando pase la gente, nos volvamos a nuestro puesto de trabajo. Eso es lo que se hace y cuando viene la gente me pongo a decir que ya

---

²³ Pel context, es pot veure que la informant es refereix a la vaga de gener de 1976 en solidaritat amb Laforsa.

estaba bien, que teníamos que parar, que nuestro lugar estaba fuera y no dentro. Entonces el gerente sale (...) y me dijo que si yo me quería ir, que me lo pensara muy bien, porque cuando pasara esa puerta no volvería a entrar y yo le dije que de acuerdo. Yo me lo pienso muy bien, que mi sitio es aquél y no es éste y que por tanto me voy, y me dice “se va a ir usted sola”, “pues me iré sola”, “sepa que no volverá”, “bueno, de acuerdo, pero haga el favor de abrir la puerta, porque yo me voy y usted no tiene derecho a retenerme aquí contra mi voluntad”. Total que abrió la puerta y dije, “yo me voy”, entonces el grupete rápidamente salió conmigo²⁴, pero es que para sorpresa nuestra salieron todas, siguieron el resto. Ese es uno de los momentos mejores de mi vida, fue alucinante, y aún veo la cara del Sr. Ricard, que se quedó totalmente descolocado. Y los tíos se fueron todos al sótano y se escondieron y al día siguiente montamos un pasillo todas las mujeres “coc, coc, coco, coc”, cuando era la hora de la salida de ellos. Yo creo que de alguna manera esto nos cohesionó y, no sé, ahí había una parte del trabajo que habíamos hecho, y otro muy mucho de lo que había fuera. Era una situación que se respiraba, que se vivía en la calle y en las conversaciones que había, ibas a comprar y el tema estaba en todas partes y supongo que todo eso influyó.

Mª ÀNGELS FRANCO²⁵. Aquesta treballadora de l'empresa Indo de l'Hospitalet de Llobregat ens explica en detall el procés que es va seguir en 1975 per aconseguir l'adequació²⁶ dels salaris de les dones als dels homes. Va ser un procés llarg i ple d'entrebancs, que pot esdevenir paradigmàtic de la situació laboral de les dones treballadores a la fi del franquisme. En primer lloc, Mª Àngels explica la situació de les dones a l'empresa:

Les dones estaven molt discriminades, cobraven un quaranta per cent menys²⁷ que els homes. Allí hi havia mil dues-cents dones i uns vuit-cents homes i no hi havia ni una sola dona amb cap càrrec ni a nivell d'equip, tots els “jefes” eren homes, inclòs en els departaments en què tot eren dones. Quan les dones es casaven se'ls hi donava la dot i això durava fins dos anys després d'haver-se casat si és que no havia agafat la baixa per maternitat, era una manera de que pleguessin.

---

²⁴ Es refereix al nucli que formava la comissió obrera de l'empresa.

²⁵ Entrevista, el 30 de desembre de 1998.

²⁶ Com veurem, les treballadores només van reclamar el dret a la igualtat i després van pactar amb l'empresa un procés per implantar la igualtat de manera progressiva. En la reivindicació no es va plantejar una equiparació salarial plena. Aquest és un procés que data de 1975.

²⁷ En un altre moment de l'entrevista, Mª Àngels Franco, diu que el càlcul que el jurat d'empresa va fer oscil·lava entre un 28% i un 40% de diferència salarial.

El sexisme de la societat es reflecteix en les dones obreres que entenen que el seu salari és subsidiari al dels homes:

Després de les eleccions de 1971, pel conveni, ens vam plantejar fer una enquesta, ja devia ser l'any 1972²⁸. Vam fer una enquesta que deia: què et sembla què milloraries? Una enquesta en la que sortia de tot, preguntes que realment ens interessaven i d'altres que no, com ara qüestions esportives i així. Hi posaven preguntes mig tontes per posar entremig, les preguntes sèries. Vam calcular les diferències salarials entre homes i dones reconegudes en el conveni i llavors entre les preguntes sèries vam posar: "Creus que valdria la pena demanar que cada any a les dones, quan es fa l'augment, ens augmentessin un u per cent més?". D'aquesta manera anàvem disminuint les diferències, o sigui, demanàvem igualtat salarial a quaranta anys vista, perquè hi havia un quaranta per cent de diferència. "Bueno", de forma sorprenent la majoria de dones ens van contestar que no i l'argument era: "l'home és el que ha de mantenir la família, nosaltres quan ens casem, marxem".

Davant d'aquesta situació, les activistes es plantegen fer una tasca de conscienciació que esdevindrà essencial per canviar actituds:

Aleshores vam pensar que valia la pena fer un treball de conscienciació, un treball de formigueta, però llavors es van olorar alguna cosa²⁹ i van posar els salaris base igual i la resta com a drets adquirits i llavors resultava que un senyor que acabava d'entrar tenia drets adquirits i una dona que portava trenta anys a l'empresa sense (no tenia) drets adquirits. Nosaltres vam plantejar el tema i l'empresa sempre deia: "Això és una cosa que no es pot parlar, sempre ha sigut així". Amb aquesta resposta, no deixava de reconèixer que existia la diferència i nosaltres ho fèiem constar en acta. Vam intentar que la gent se n'adonés, repartíem documentació, si sortien articles al diari, que en sortien pocs, o en revistes, el que fèiem és fer-ne fotocòpies (...) Anàvem fent un treball de formigueta perquè la gent se n'adonés de les coses.

El treball de formigueta va anar fent fruits i en 1975 es va poder plantejar un altre cop la reivindicació de l'equiparació salarial. Tot seguit veurem com els mecanismes que es posen en funcionament són els mateixos que hem vist en anteriors ocasions. Denunciar les dones que es posen al capdavant del conflicte com a "nenes" i de voler

---

²⁸ L'enquesta la fa el jurat d'empresa, format majoritàriament per dones, algunes vinculades a Comissions Obreres, com Mª Àngels Franco.

²⁹ Es refereix a l'empresa.

perjudicar els homes que són els responsables de mantenir les famílies. És a dir, s'usen estereotips masculistes per tal de desprestigiar les activistes i confondre les treballadores i posar en contra els treballadors. Després venen les coaccions per tal d'impedir que la denúncia segueixi el seu curs:

Llavors ja hi havien moltes dones que veien que era una injustícia que cobressin menys i que no hi hagués cap dona "jefe". Aleshores vam plantejar denunciar el fet. Al principi, una majoria de dones estaven disposades a denunciar-ho, però l'empresa va començar una campanya en contra nostre, dient que nosaltres volíem ensorrar l'empresa, dient que anàvem en contra dels treballadors i que només érem quatre nenes que volíem cobrar més i volíem que els caps de família es quedessin sense feina. Es necessitaven firmes i la nòmina per posar la denúncia i l'empresa va començar a amenaçar les dones i després venien i et deien: "mira, Mª Àngels, jo em borro, ho sento molt, accepto que em rebaixin el sou fins i tot, perquè estic que no puc més", hi havia coaccions molt fortes³⁰. Davant d'això vam tirar la denúncia endavant a l'estiu perquè teníem por que tothom es fes enrere.

Finalment, la justícia va fallar a favor de les dones de l'empresa:

Al final vam ser només quaranta persones les que vam signar la denúncia. Hi havia dos nois que ens van deixar les nòmines per poder demostrar la diferència. Nosaltres només reclamàvem el dret a la igualtat, no diners en concret. El dia del judici³¹, l'empresa no va deixar sortir als nostres testimonis (...) i vam demanar que se suspengués el judici perquè no ens havien deixat portar els testimonis, però el jutge no va voler i deixava parlar i no deia res i quan va acabar va dir que s'havien rebut dos telegrams, un al Govern Civil i un altre a aquella mateixa magistratura dient que quaranta noies volien ensorrar l'empresa i deixar sense feina a mil vuit-centes famílies i demanaven justícia. El jutge havia investigat qui havia posat els telegrams i resulta

---

³⁰ El cap de Mª Àngels Franco la va tancar a ella mateixa amb clau dins del despatx per provocar una reacció irada de la noia i poder-la així acomiadar. Mª Àngels va usar el telèfon del despatx per avisar Gerència de la situació i amenaçar de trucar a la policia i denunciar un segrest si no s'obria la porta immediatament. Aquest clima tensava les relacions i posava en perill que la denúncia pogués tirar endavant.

³¹ L'advocat de les treballadores era Salvador. Aquest advocat els havia aconsellat que retiressin la denúncia d'aquella Magistratura per tornar-la a posar, esperant que els toqués un altre jutge. La raó era perquè, a parer de l'advocat, aquell magistrat era un home conegut com extremadament conservador i masculista. Les treballadores no van voler fer-ho, perquè temien que si retiraven la demanda els seria difícil mantenir un nombre suficient de dones per tirar endavant la denúncia.

que s'havien posat des del telèfon de l'empresa i per tant allò era un delict tipificat i llavors va fallar a favor nostre³² (...) Després ja vam començar a negociar³³.

Participar en aquell conflicte va ser decisiu per a moltes dones que van canviar d'actitud i per a d'altres, les més avançades, va significar el pas a la militància activa i a la consciència feminista:

Arrel de la reivindicació de les dones, vam crear un moviment que fins i tot com a grup d'Indo vam participar a les primeres jornades de la dona de 1975³⁴. Vam discutir les ponències i vam intervenir a les conclusions. Amb aquell grup de dones d'Indo vam participar en diferents coses i a partir d'aquí moltes dones es van unir. A partir d'aquell moment, moltes van participar en moltes coses que abans no havien participat.

SACRAMENTO OJEDA³⁵. A banda de les diferències salarials, un dels problemes amb què s'havien d'enfrontar les treballadores era la maternitat. La mentalitat masculista de l'època i les condicions de treball afavorien que, quan arribava la maternitat, les dones deixessin la feina per la casa:

Una de las cosas por las que luchábamos era que cuando una mujer quedaba embarazada, lo normal era que le dieran dinero y la echaban a la calle. Nosotras luchábamos para que esto no pasara, también para que se tuvieran más días en el parto, porque entonces eran poquísimos días (...) Nosotras decíamos que para tener hijos había que tener un tiempo, incluso meses o poder tener excedencia de un año y que se guardara el puesto de trabajo, porque sino al tener hijos, las mujeres se iban a su casa. Yo seguí trabajando (en ser mare) y me acuerdo que los hombres de la fábrica me decían: “¿Con quién te has casado que no es capaz de mantenerte?” y yo les decía que “soy yo la que quiero seguir trabajando”, y me miraban como una cosa que no era normal.

---

³² Va resultar que el jutge es va prendre molt malament l'intent d'influir en la sentència. El jutge va deixar parlar tothom sense interrompre ningú, perquè ja tenia decidida la resolució contrària a l'empresa. L'advocat de l'empresa Indo va desaparèixer del judici ràpidament i després es va acomiadar de l'empresa. Prèviament, un altre advocat de l'empresa va rescindir el seu contracte perquè no va voler defensar el cas a Magistratura.

³³ L'empresa va acomiadar els dos nois que havien deixat les nòmines per poder comparar.

³⁴ Les Jornades Catalanes de la Dona es van fer el mes de maig de 1976.

³⁵ Entrevista, el 28 de maig de 1997.

MONTSE MORALES³⁶ La major part de les reivindicacions amb contingut específicament femení van tenir lloc a partir de la recuperació de les llibertats democràtiques. Les possibilitats que la llibertat sindical donava per poder establir i fixar reivindicacions i l'establiment de la secretaria de la dona en els diferents nivells de Comissions Obreres, va fer que en molts indrets s'impulsessin lluites per a l'equiparació salarial o altres reivindicacions necessàries per a la dona treballadora³⁷:

Llavors, les reivindicacions les fèiem nosaltres i del comitè nostre arribava moltes propostes³⁸, per exemple, nosaltres vam tenir una lluita important perquè les dones estàvem en les categories complementàries (...) Nosaltres podíem ser oficial de primera, de segona o encarregades, però sempre era menys que un oficial de primera o un encarregat que fos home, perquè ells tenien categories professionals i nosaltres complementàries i això comportava diferències salarials. Aquesta va ser una de les primeres reivindicacions que vam aconseguir que s'acabés en el primer conveni de la indústria química³⁹ (...) En un principi tothom estava content i conforme amb el que hi havia, fins que els obries els ulls i els deies que per les mateixes vuit hores un home cobrava, a lo millor 20.000 ptes més. I a partir d'aquí crec que es va a començar a canviar el "xip" i llavors ja es van adonar que no estaven tan bé i que pel fet de ser dones, estaven discriminades. Estic molt segura que si la lluita l'haguessin portat homes, nosaltres no haguéssim tingut les avantatges que al final vam tenir⁴⁰.

Les dones i la militància

La vocació de lideratge en les dones no sovinteja, més aviat consideren que el seu lloc està en un segon pla. La falta de seguretat en elles mateixes, reflex del món en el qual

---

³⁶ Entrevista, el 8 de març de 1996.

³⁷ La lluita de les dones dins el moviment obrer va començar a sortir de les fàbriques i a exposar-se en altres cercles. Un exemple d'això és la intervenció d'Isabel Zuazo en una taula rodona sobre el sindicalisme en 1975. Zuazo deia en aquella intervenció: *En las negociaciones, con la patronal o en otro sitio, nunca se nos considera como un trabajador más que creamos plusvalía, sino como una ayuda económica más que aportamos a nuestra familia (maridos o padres). Cuando se hacen reclamaciones sindicales, la respuesta, muchas veces, es decir: "que venga tu marido y ya hablaremos tu marido y yo y lo solucionaremos mucho mejor", o decir "ya tienes bastante con lo que cobras porque para comprarte polvos para la cara o unas medias creo que te pago bastante, incluso es excesivo".* Isabel Zuazo, "Situación de la mujer trabajadora. Fragmentos", Intervenció a la taula rodona sobre la situació del sindicalisme al Col·legi d'Aparelladors de Barcelona, desembre de 1975, a *Cuadernos Primero de Mayo*, núm. 1, juny 1976, pàg.11.

³⁸ Es refereix al fet que per fer la plataforma del conveni es recollien les propostes de les assemblees de les empreses.

³⁹ Situa la signatura d'aquest conveni entre l'any 1978 i 1979.

⁴⁰ Més amunt, nota 19, veiem que la mateixa informant ens explica el procés lent de conscienciació de les dones en aquesta empresa del sector de químiques.

s'han educat, dificulta la presència exterior de la seva militància. Elles consideren que estan poc preparades i que els seus companys ho fan millor. Els costa assumir un paper de lideratge públic; la majoria d'elles han tingut experiències sindicals lligades al dia a dia en la fàbrica i sempre són les circumstàncies externes les que les empeny a actuar en un marc més general. Alhora, la majoria de dones quan prenen un paper rellevant, ho fan dins d'un món de dones, i la seva presència pública es deu al fet que el mateix moviment obrer les necessita per exemplificar la lluita en un subjecte femení. Si el paper rellevant és pren dins d'un món majoritàriament masculí, llavors poden aparèixer problemes que reflecteixen mimèticament la societat en què viuen.

SACRAMENTO OJEDA⁴¹. Accepta el protagonisme públic com una càrrega de la pròpia militància:

A mi no me ha gustado nunca ser protagonista. Yo era apocada, no te creas que a mí me gustaba ser líder, ni mucho menos, pero no sé por qué al final siempre me veía en un sitio hablando. Me ponía nerviosa, lo pasaba muy mal, quería hacer las cosas, pero me hubiera gustado estar en segundo plano. Bueno, lo tuve que hacer, porque estaba organizada⁴², porque tenía una gente atrás que me empujaba, que tenía que hacerlo, también por mis ideas, pero no me hubiera gustado llegar nunca tan arriba; me gusta más estar en la base.

Mª CARMEN GÁMEZ⁴³. En les dones militants apareix constantment la idea de l'esforç i de la superació:

A mí me ha costado mucho ponerme delante, a pesar de los años y la experiencia, siempre me ha costado. Yo soy una persona que si tengo que hacer una cosa, la hago aunque me cueste; si es una injusticia, lo hago. Lo que pasa es que lo paso muy mal y ahí está el problema porque lo paso mal interiormente, me supone un esfuerzo grande y como me gusta cumplir al máximo y ser el máximo de responsable pues te tienes que dedicar mucho.

CARMEN PALOMERO⁴⁴. De manera gairebé instintiva, Carmen accepta quedar relegada a un segon pla, però malgrat això, sorgeix la idea que, dins la militància sindical i política, hi ha discriminació per raó de sexe. El discurs contradictori d'aquesta

---

⁴¹ Entrevista, el 28 de maig de 1997.

⁴² Sacramento Ojeda estava a Bandera Roja.

⁴³ Entrevista, el 30 de novembre de 1998.

⁴⁴ Entrevista, el 6 de novembre de 1996.

testimoni és un reflex de dos aspectes superposats: d'una banda, l'acceptació femenina de la subsidiarietat i, de l'altra, que la militància sindical i política era un espai contaminat pel sexisme de la societat en què estava immersa.

En la Pegaso estaba en Comisiones del metal. Allí dentro yo no tuve absolutamente ninguna responsabilidad, había compañeros que tenían una experiencia política y sindical más grande que yo. También creo que eso lo vi más adelante, que había una gran discriminación, porque los hombres que entraban, desde el principio ya les daban cargos y podían asistir a reuniones y tenían más opción a desarrollar su mente en cuanto a la discusión política y sindical. Esto enriquecía, y a las mujeres nos tenían un poco como de segundo orden (...) Yo asumía que mi preparación no estaba a la altura de mis compañeros, y era verdad; yo tenía muchas ganas de trabajar, yo me exponía como todos, pero ellos hacían unos análisis sindicales y políticos que yo no. Yo no había leído a Lenin, entonces no me sentí discriminada, yo me sentí contenta⁴⁵.

CARMEN ORTEGA⁴⁶. Majoritàriament, les dones actuen dins un món de dones i empeses per un agent exterior que precipita la sortida a la superfície:

Quan s'estava negociant el conveni del tèxtil, vam decidir convocar una gran assemblea per pronunciar-nos en contra de com es portava la negociació del tèxtil i per convocar una lluita sindical al Maresme i la nostra gran sorpresa és que va venir moltíssima gent i vam omplir el camp de futbol del barri de Cerdanyola de Mataró i va venir un dirigent de Comissions del tèxtil que es deia Prats i aquest va ser el que em va dir: "¡venga! sube tú a hablar, que tiene que hablar una mujer!", i jo allà em vaig desmelenar i vaig començar allà a fotre el meeting. Va ser la primera vegada que jo parlava en públic, jo havia parlat així a nivells de reunions, però allò en una assemblea amb tanta gent, perquè estava el camp de futbol ple, mai. No vaig passar vergonya, jo què sé! em va sortir sol (...) Jo després d'allò em sentia més important, et sens bé perquè, que pugis allà dalt i que no se't travi la llengua, que et surtin les paraules, que tothom t'aplaudeixi, pues clar, evidentment a tothom li agrada i et sents bé.

X2⁴⁷. Si una dona apareix dins l'espai tradicional dels homes, s'ha d'enfrontar a un altre món on el masclisme atàvic no triga a aparèixer. Ben aviat les activistes s'adonen que davant d'elles s'obre una altra barrera a la qual cal fer front:

---

⁴⁵ Carmen Palomero diu que fins a 1978 no tindrà consciència feminista.

⁴⁶ Entrevista, el 15 de febrer de 1999.

⁴⁷ Entrevista, el 12 de novembre de 1996.

Yo estaba en la comisión negociadora del convenio, fue una experiencia muy interesante. Por primera vez tuve que hablar en una asamblea de esas grandes, yo estaba acostumbrada a hablar en asambleas de mujeres y cuando el convenio, estaba ahí, en la sala del sindicato y la mayoría eran hombres, pero una mayoría “aclaparadora”. Cuando me levanto para hablar empiezan a silbar, y a decir “¡tía buena! y cosas de éstas. Es que éramos muy pocas las mujeres que en aquellos momentos teníamos un papel protagonista, bueno, protagonista entre comillas. Bueno, la cuestión es que lo pasé muy mal, me sentí muy mal, muy mal. Acabó con que Cano dio un puñetazo en la mesa, les dijo de todo y dijo que respetaran a la compañera y que allí estábamos todos luchando por lo mismo y que era una falta de respeto. Yo también era muy jovencita entonces y soy poquilla cosa. La cuestión es que para mí fue muy fuerte porque pensé que realmente nos quedaba mucho camino y como mujer, como colectivo, teníamos muchas dificultades para salir a flote. Había poca comprensión porque aquello era una asamblea de delegados y delegadas, o sea, que era la gente más concienciada y si esta gente actuaba así ante una compañera, pues no te podías extrañar de según qué cosas y, bueno, pensaba, que qué difícil lo tenemos nosotras.

Autonomia personal

A partir de la lluita a la fàbrica, el descobriment de la militància activa, la relació amb els companys a la feina i els companys activistes, les dones van prenent consciència de la seva situació i traslladen la rebel·lia laboral i política al camp personal. Adquireixen autonomia i capacitat de fer-se presents per elles mateixes sense necessitat d'intermediaris. Ara bé, portar a terme això implica que hi ha d'haver complicitats familiars perquè una dona disposada a exercir la llibertat i l'autonomia pròpies, trenca les inèrcies socials establertes. Cal que hi hagi una corresponsabilitat en l'àmbit domèstic i que aquest s'exerceixi de manera real i efectiva. Ja hem dit que les dones que hem entrevistat corresponen a un perfil de dones activistes i militants que amb el temps conquereixen l'autonomia de què parlem. La majoria han compartit la militància amb els seus marits i això els ha facilitat la comprensió a casa⁴⁸. Compartir militància i compromís no eximeix aquestes dones del sentiment de responsabilitat inherent a llur condició, cosa que no passa, o almenys no amb la

---

⁴⁸ Tres restaran solteres, la qual cosa els permetrà una major llibertat.

mateixa intensitat, amb els seus companys⁴⁹. Totes les dones amb càrregues familiars parlen amb preocupació de la militància i dels costos personals que va tenir. Els homes, en canvi, ho fan d'una manera general, lamentant la poca dedicació a la família o la falta de tenir un espai personal. Són dues perspectives diferents que reflecteixen ben clarament el medi social en què viuen.

ENCARNA RAMÍREZ⁵⁰. L'activista relaciona la pròpia militància amb el fet d'adonar-se de la necessitat de la independència femenina, d'estar oberta al món i d'adquirir relacions socials pròpies:

Yo siempre he pensado que para que las personas se liberen y tengan independencia depende de su economía. Una mujer que dependa del marido está muerta. Todo el día en la casa cuidando a niños, limpiando y esperando que llegue el final de mes o de la semana para que traiga el hombre las “pelas”, yo eso nunca lo he entendido. El estar en Comisiones, el estar organizada en un partido político te da otra perspectiva de la vida, te sientes más libre, no dependes de nadie, pero económicamente tú no tienes que depender de una persona. Eso te da libertad porque puedes hablar de cualquier tema, te relacionas con la gente, hablas de la sanidad o de la enseñanza y tienes argumentos; una mujer que no tiene relaciones, que no sale de su casa, te dice que una cosa está bien o mal pero no la sacas de ahí (...) Estar organizada te abre los ojos a un montón de cosas. Hemos montado obras de teatro, hemos salido de excursión, hemos leído libros, nos relacionamos y hablamos de todo.

CARMEN PALOMERO⁵¹. Segons la visió masclista de l'època, la realització femenina s'obtenia a través del matrimoni i la maternitat. Una dona soltera a una certa edat, era la constatació d'un fracàs personal. Carmen superarà l'estigma social a partir de la consciència adquirida amb la seva militància sindical i política:

Para mí militar fue una gran felicidad, tuve que dejar algunas parcelas de mi vida, pero no lo sentí en absoluto porque para mí el poder militar fue sentirme completa, tener formación. Me sentí totalmente liberada de pequeñas cosas que las mujeres tenemos a veces, pequeños problemas, prejuicios. El hecho de ser mujer, y ya no muy joven, tenía treinta años, y no haberme casado... eran pequeños prejuicios, la cuestión de la

---

⁴⁹ L'anàlisi de les fonts ens porta a una aproximació a la vida personal i familiar de les dones activistes i no pas a un estudi aprofundit de la relació que s'estableix entre militància i vida personal de les dones militants.

⁵⁰ Entrevista, el 6 d'abril de 1998.

⁵¹ Entrevista, el 6 de novembre de 1996.

maternidad... Te podías sentir un poco marginada de lo que yo creía que había que hacer, de lo que yo había visto siempre y creía que yo no había realizado. A mí la militancia sindical y política me dio tal compendio de cosas que me sentí realizada y dejé totalmente aparcado el hecho de no ser madre de familia, de no casarme y de no tener hijos (...) yo tuve una gran realización y, para mí fue la época más feliz de mi vida.

M. M⁵². La llibertat de poder decidir sobre si mateixa és un altre descobriment realitzat a partir de la militància:

Cuando me iba a hacer congresos a Andalucía, me iba a Valencia, me iba a Madrid, y a mí me decían: “y ¿cómo te deja tu marido?, y ¿cómo vas?”. He organizado cenas allí, y les decía, “¡oye vamos a hacer una cena!” y ellas, “¡ay! se lo tengo que decir a mi marido”; “tu no preguntes”, dices: “¡oye! ¡Manolo!, mañana tengo una cena ¡me voy!, y ¡ya está!” y antes de la cena ya estaban preparando como se lo decían al marido. Ese problema no lo he tenido. Si en lugar de tirar hacia este lado (la militància sindical) hubiera tirado para el otro, me quedo como se quedaron mis otras compañeras⁵³. Yo ahora tengo toda la autonomía que mi persona quiere. Todo eso es debido a mi militancia y debido a que mi marido ha sido militante toda la vida también; eso no quiere decir que algunos no sean machistas, porque los tenemos, pero mi marido no.

MERCEDES LÓPEZ⁵⁴. Una dona que ha passat per la militància activa adquireix posteriorment consciència de la seva pròpia vida i de la necessitat d'espais de llibertat personal. Això fa que pugui adoptar, abans que la societat ho assumeixi, costums socials avançats al seu temps. Amb tot, Mercedes sent la responsabilitat de la cura de la filla com una cosa pròpia:

Yo me separé y creo que no habría tenido la misma actitud si no hubiese sido militante, sin toda esa influencia no lo habría hecho igual (...) He sido capaz de mantener una buena relación con mi compañero (...) Cuando me separé, repartí a mi hija, la mitad de la semana cada uno, entre otras cosas porque yo trabajaba y también quería seguir haciendo cosas a nivel político, para mi vida eso es muy importante, mi hija es muy importante, pero eso también. Entonces nosotros nos hemos estado

---

⁵² Entrevista, el 15 de febrer de 1999.

⁵³ La referència a las “otras compañeras” no és casual. Es refereix a les dones que no havien tingut un contacte estret amb la militància obrera.

⁵⁴ Entrevista, el 28 de novembre de 1998.

repartiendo a la niña hasta ahora. Eso hay madres que no lo entienden, pero yo creo que estaba en mi derecho (...) Tengo una familia que me han ayudado y no he tenido problemas en dejar a mi hija. Mi familia, como la de él, el padre de mi hija, han sido gente implicada en la política y han estado abiertos a quedarse con ella para que yo pudiera ir o venir. Quizás esto ha hecho que me pudiera dedicar más, porque si no, hubiera tenido que estar más con la cría.

Mª CARMEN GÁMEZ⁵⁵. La militància suposa per a les activistes un doble esforç. Elles es plantegen qui ha de fer les feines domèstiques o qui ha de cuidar dels fills i, malgrat compartir el compromís de l'activitat sindical i política amb els seus companys, finalment són elles qui assumeixen la responsabilitat dins l'àmbit domèstic. Tot i això, per totes elles el balanç és positiu:

La militancia me ha supuesto muchos problemas. Una mujer que siempre se ha dedicado a su casa, a sus hijos, no pasa tantas angustias ni tantas ansiedades, pero luego piensas que eso (quedar-se a casa) es vegetar, eso no es vida. A mí me ha supuesto muchos problemas, enfrentamientos, tensiones, problemas familiares, pero yo valoro por encima de todo que esto (la militancia) me ha enriquecido como persona.

CARMEN ORTEGA⁵⁶. L'excés de càrregues comporta una activitat frenètica que sovint acaba comportant la culpabilització en no haver complert amb el rol que s'espera d'una dona:

Era difícil mantener l'activitat sindical i política, treballant i amb una criatura, per a mi va ser un "desenfreno total", Gràcies que vaig comptar amb la col·laboració dels meus sogres; els trucava per telèfon, baixaven i se l'emportaven i fins al dia següent no anava a buscar-la. El que passa és que després et queda una mica l'angúnia aquella de que potser havies hagut de deixar coses perquè la meva filla ha viscut uns anys de la seva vida anant de "mano en mano". Llavors el més important era lo altre, més que la meva filla; mira, és així, jo ho reconec, després et queda la recança aquella. La deixàvem a la guarderia a les nou del matí i jo l'anava a buscar a les set de la tarda, vull dir, masses hores de guarderia i "bueno" quan em vaig conscienciar de que no podia ser, anava a les cinc a buscar-la o a les quatre i mitja però me la portava al Sindicat, i la tenia allà al Sindicat perquè llavors jo tenia la responsabilitat de finances, me'n recordo que estava a la comissió executiva, i després a la nit corrents a banyar-

---

⁵⁵ Entrevista, el 30 de novembre de 1998.

⁵⁶ Entrevista, el 15 de febrer de 1999.

la, a donar-li el sopar i a posar-la corrents a dormir i, a sobre, després si venia el meu marit jo igual me'n tenia que anar a una reunió de partit i ell es quedava amb ella; "bueno" les mil i una combinacions. Teníem discussions, les típiques: "te lo había dicho antes que tenía una reunión, pues te toca avui quedar-te" i així. Jo ja vaig començar amb el moviment feminista i tot això m'ho plantejava a nivell d'igualtat total el que passa és que, clar, et comporta discussions a vegades, però ell era bastant col·laborador, vaig tenir la sort de que ho entenia i era bastant col·laborador, el que passa és que, clar, a vegades es creaven tensions, vulguis o no, perquè si tots dos teníem una reunió a la mateixa hora i tens una criatura petita, doncs, es creen problemes.

Percepció masculina del món femení

Els homes que han contestat les preguntes referents al món de la dona, reconeixen haver canviat respecte a la comprensió del món femení i diuen que han entès que les dones tenen una identitat pròpia que s'ha de respectar. Alguns afirmen que han experimentat una evolució que ha anat més enllà de la comprensió del fenomen des d'un punt de vista general i que ha tingut implicacions en la seva personal. Aquests, però, no representen la majoria, que es queden en una declaració genèrica de principis, que té a veure, sobretot, amb la idea que s'espera d'ells, uns lluitadors avançats del moviment obrer. També trobem en algun testimoni masculí, una defensa encesa de la lluita per la igualtat home-dona, que amaga un cert to paternalista i deixa entreveure que el canvi de mentalitat masclista és un camí difícil de transitar, ple d'equívocs i d'entrebancs. Pel que fa als testimonis que més profusament han explicat el seu canvi vers la condició femenina, és difícil mesurar la versemblança de les seves afirmacions; en tot cas, el que aquí interessa és veure que la lluita feminista ha obtingut, en la seva visibilitat, un primer efecte. En el reconeixement explícit de l'existència de la mentalitat masclista que ha perjudicat les condicions de treball de les dones i en l'afirmació de la necessitat de canvis en la percepció masculina de la dona, es reconeix el treball fet per les dones activistes del moviment obrer del anys setanta. Sense aquesta lluita, sense el seu treball, no s'hauria iniciat un camí amb un llarg trajecte encara per recórrer.

GASPAR MENOR⁵⁷. Dóna una visió des de la seva perspectiva de militant comunista, compromès en la lluita obrera. Notem que en el seu relat apareixen la prioritat de les

---

⁵⁷ Entrevista, el 23 de febrer de 1998.

dones per l'àmbit domèstic i la falta d'autoestima, pròpia de bona part d'aquestes dones. És interessant de veure, també, com el mateix informant les considera un món a part, subratllat pel to paternalista que utilitza en referir-se a elles:

Lo que es participar en la lucha, en la empresa y en la calle, las mujeres participaban casi más que los hombres. Las mujeres están discriminadas en las empresas, hoy todavía. Hay muy pocas empresas que estén a la altura de los hombres, están discriminadas y ellas lo sabían. Y yo hablaba con ellas y decía: "Hay que luchar por eso", y les decía "nosotros os vamos a ayudar, pero vosotras también os tenéis que sacar las castañas del fuego". Y sí, sí, cuando salíamos a la calle a las manifestaciones, ellas estaban todas allí. Eso, allí lo teníamos superado, lo que no se llegó a igualarles el salario, pero las reivindicaciones de ayuda para los estudios de los hijos, becas, enfermedad y todas esas cosas iban para las mujeres y para los hombres, todo igual que los hombres, muchas cosas igual que los hombres. Conseguimos más tiempo para cuando están embarazadas, que entonces era muy poco. No estaban de enlaces y jurados porque ahí no querían llegar, estaban machacadas por la vida (...) Yo les he pedido que vinieran al jurado de empresa y que se pusieran en las listas electorales, pero decían que "no puedo porque tengo mi casa y mi marido", y "yo no puedo dedicar tiempo"; otra, porque "no tengo capacidad para esto", "no entiendo" o "se necesita mucho tiempo". Siempre había alguna evasiva, pero luego en la empresa eran luchadoras.

LUIS MUÑOZ⁵⁸. Bona part dels activistes obrers reconeixen que la militància obrera ha operat un canvi en ells i que, en aquesta transformació, s'hi inclou un canvi de percepció de les dones. Aquest canvi, però, pot quedar restringit a un concepte genèric, a un principi:

Estar en la lucha me ha influenciado en entender el mundo femenino como mucho más igualitario al mundo masculino. Vengo de una familia en que la madre ya nos diferenciaba de las hermanas. Yo no soy feminista, pero he cambiado mi forma de ver anterior a la concienciación y a la lucha, y está claro que aquellas ideas estaban totalmente equivocadas. Yo entendía que el hombre era el hombre y el machismo puro de nuestra época era, en mí, claramente una realidad. Pero todo se ha quedado

---

⁵⁸ Entrevista, el 10 de febrer de 1997.

*en la teoría porque luego a nivel práctico, la verdad es que cuesta porque te sale como eres*⁵⁹.

JOSÉ CANO⁶⁰. Cano explica la seva evolució des d'una actitud masclista, reflex del món en què vivia, fins a la comprensió que les dones tenen dret a l'autonomia personal. El canvi d'actitud vindrà a través del contacte amb les noves idees que li facilitarà la seva militància activa en el moviment obrer. Aquest canvi, però, es farà des d'una perspectiva general; es produirà una nova percepció del món femení, però això no tindrà repercussions en el seu àmbit més proper o de vida quotidiana.

*Quando mi mujer se vino aquí, se buscó un trabajo en una empresa textil y fui yo quien la convenció de que no era necesario que trabajara, que yo hacía horas extras para hacernos con un pisito y que era mejor que no trabajara. Y así estuvo hasta que me detuvieron y estuve bastantes meses de baja. Entonces, se puso a trabajar, mi mujer compartía mi filosofía de lucha, pero no con la profundidad y el compromiso que yo, ella era más mujer de su casa (...) Fíjate que estamos hablando de mil novecientos sesenta, entonces yo era un fruto de mi experiencia en la vida (...) Después, el tipo de vida que he llevado enriquece en todos los sentidos y te da una capacidad de comprensión y de capacidad para analizar de forma distinta, también en el terreno de la mujer. O sea, yo he dicho en mi ejemplo concreto que yo me negué a que mi mujer trabajara y entonces estaba demostrando que era machista, pero no sólo en lo concreto, sino que también lo era en general. Después ya reconoces que la mujer tiene un derecho auténtico, indiscutible, a hacer uso de su vida como tenga por conveniencia. Voy cambiando de forma evolutiva, no hay un día en el de que lo descubres, sino que te vas aclimatando y te vas haciendo a determinadas ideas*⁶¹

VICENÇ PARÍS⁶². Per Vicenç, la militància és essencial per descobrir i apropar-se al món de les dones, des d'un punt de vista íntim i no superficial. Per ell, el canvi de percepció ha estat decisiu per millorar i enriquir la seva pròpia vida:

A partir de la lluita política i de la presa de consciència, la relació amb les dones va canviar perquè veus que les dones són persones, que tenen iniciativa. Dic això,

---

⁵⁹ Luis Muñoz diu això amb referència al treball domèstic, però no sembla inversemblant de traslladar-ho a d'altres aspectes que tinguin a veure amb el món femení.

⁶⁰ Entrevista, el 29 d'octubre de 1996.

⁶¹ José Cano diu que aquesta evolució ha vingut amb el temps, però que hi ha trobat dificultats perquè les dones que tenien compromís polític i sindical les trobava agressives.

⁶² Entrevista, el 28 de novembre de 1996.

perquè en realitat vas veient que abans no ho tenia tan clar. Ho sabia per la meua mare o determinades dones, però en general el que esperava d'una noia era una altra cosa i més endavant el que esperava d'una noia és que sigués solidària, o altres valors. Això no invalidava res sobre el sexe, però sí que t'interessaven altres coses de les noies. Abans no veia res d'això i si anava a ballar, a relacionar-me, pensava "a ver qué pillo hoy" o "a ver qué cae", això és l'únic que saps fer, és anar a caçar i ja està, lo qual és bastant trist. No compreníem les dones, sabíem que era una dona, per suposat, però no les compreníem i això ens feia més disminuïts. Després, és com si haguess trobat a faltar la vida en què no vaig tenir contacte amb les dones, perquè llavors (quan ja t'hi relaciones) et veus més ple. Quan tens contacte amb les dones i les veus tal qual són, sense idealismes tampoc, sense sublimar-les, veus que cobren com tu i pensen així o aixà com tu.

VALENTÍN⁶³. L'home nou que procura la militància obrera, es fa també en l'àmbit familiar. Valentín superarà, a partir d'aquesta militància, un estadi que ell mateix considera primitiu i al qual les circumstàncies en què estava inscrit, el condemnaven:

Yo nunca he sido un hombre agresivo, pero yo recuerdo que la gente que estaba por allí (pel poble) bebía, iba al bar. Desde que asumí las primeras responsabilidades, dejé de beber. Yo con mi mujer he tenido problemas como todo el mundo, llevo treinta y ocho años viviendo con ella, desde el año mil novecientos cincuenta y nueve, ha tenido seis hijos; los problemas los hemos resuelto en la habitación los dos, mis hijos no han presenciado nunca un espectáculo, yo nunca a mi mujer la he insultado, nunca le he pegado y mis hijos me respetan (...) Si yo no hubiera militado, a lo mejor sería un aficionado a la taberna y a jugar al dominó y a lo mejor me hubiera... yo qué sé..., me hubiera separado o le hubiera pegado como todo el mundo que pega. Todo esto, el respeto me viene de la formación política, eso te sale de la formación, de la educación política.

GINÉS FERNÁNDEZ⁶⁴. Ens explica una cosa similar a l'expressada per Valentín.

Mis relaciones con la pareja, no cabe duda que yo hubiera sido un hombre más violento, hubiera sido, pues seguramente, a partir del entendimiento que tengo de las raíces, hubiera sido una persona más autoritaria y sin embargo soy la persona menos

---

⁶³ Pseudònim. Entrevista, el 17 de març de 1997.

⁶⁴ Entrevista, l'1 d'abril de 1996.

atrevida en hacer juicios, es decir, de hacer determinaciones cuando no tengo la seguridad, porque casi nunca la tengo.

MANOLÍN⁶⁵. Aquest informant afirma haver canviat respecte al concepte de les dones i que el canvi de mentalitat li ha propiciat un canvi en les feines domèstiques. Notem, però, en aquest relat un canvi sovintejat de temps en els verbs, alternant el passat i el present contínuament, la qual cosa ens pot portar a pensar que avui, ja jubilat, ha assumit alguna tasca dins l'àmbit domèstic que abans no feia. És probable que Manolín faci una transposició en el temps del que ell considera correcte pensar avui. En tot cas, el que Manolín ens fa palès, és que allí on s'ha experimentat un canvi és en el que s'ha de pensar en relació amb les dones, més que en el canvi de pensament pròpiament dit:

La militancia cambió las cosas con mi mujer. Tuve problemas, pero después ella vio que lo que yo buscaba era el bienestar de mi casa, el bienestar de mis hijos, un mañana mejor. Y ella ha terminado creyendo, como yo, que hay que moverse para hacer algo. Si yo tengo otra clase de mujer, mi matrimonio hubiera saltado por los aires, y ella supo entenderlo. ¿Cambiar yo?, pues también, porque ya no fui "moro". Los hombres por costumbre y tradición somos... Yo he cambiado mucho, cambié mucho porque yo la consideré a ella, consideré su trabajo, y cuando estaba en casa lo que podía hacer lo hacía, barría, barro, limpio, friego y eso me vino mediante mi sindicalismo por los compañeros. Los compañeros te dicen, tu compañera, tu compañera, no tu esclava, compañera, que ella no es un mueble, ni es una máquina de parir, que es una mujer que siente y que padece. Y entonces, pues, yo llegaba a casa y en vez de sentarme como antes, cogía al niño, si había que limpiar lo limpiaba, si había que fregar los platos los fregaba y si había que barrer, barro. Incluso ella dice cuando habla con alguien, "es que me ayuda muchísimo". Yo digo que ahora tengo más trabajo que antes. Antes me iba a trabajar y cuando llegaba tenía mi comida hecha.

RAMÓN MORALES⁶⁶. Ramón relaciona estretament i directament la seva concepció igualitària de les dones amb la militància política:

Con mi mujer tenemos una relación normal, hacemos el reparto de tareas. Nosotros nos hemos compenetrado siempre, hemos tenido una buena relación matrimonial. Yo,

---

⁶⁵ Pseudònim. Entrevista, el 15 d'octubre de 1996.

⁶⁶ Entrevista, el 22 de febrer de 1999.

te digo que no soy como aquel..., yo lo he aprendido de mi padre. Yo no digo: "¡oye!, ¡tráeme esto!, ¡oye!, ¡tráeme lo otro!, ¡oye! ¡ve aquí!, ¡oye! ¡ve allí!" Yo digo: "nos vamos aquí" o "vamos allí" o "vamos a hacer esto" o "vamos a hacer lo otro" y siempre "¿qué comemos mañana?" o "¿qué comemos hoy?" Eso me viene de la familia, bueno creo que me viene de las dos cosas. La militancia política a mí me ha enseñado que todo el mundo somos iguales, tanto hombre como mujer, que luchamos por la igualdad de la mujer igual que el hombre y tienes que empezar por tu casa. Hay muchos casos en que eso no ocurre, hay mucho machismo. Hay compañeros que van a las asambleas, que van a los sitios y las mujeres siempre se quedan en casa, y no ocurre que las mujeres vayan a las asambleas y ellos se queden en casa y eso es una cosa que está mamada de la sociedad de hace montones de años y es difícil de cambiar. Yo creo que hay que estar muy convencido políticamente y haberlo mamado como yo.

Construir consciència feminista

En el món del treball apareix amb tota la virulència el sexisme de la societat espanyola. En aquest àmbit, les dones s'adonen de la veritable extensió d'aquest problema, que l'àmbit domèstic pot emmascarar a causa de les relacions d'afectivitat que s'estableixen entre els diferents membres de la família. Aquest estat de coses produeix un impacte en les dones joves que, amb el temps, les portarà a incorporar la consciència feminista a la consciència de classe. Així, per a moltes dones, consciència de classe i consciència feminista correran camins paral·lels. Si mirem, però, amb deteniment, els testimonis que hem vist més amunt, veurem que la consciència de les dones treballadores no s'iniciarà a partir de la situació específica que les dones pateixen dins la fàbrica, sinó que l'adquisició de consciència estarà lligada a la percepció del sotmetiment de la classe obrera en general, sense adonar-se que les dones estaven exposades a un doble procés d'opressió. No serà fins més endavant, quan comprovaran que la seva condició de dona les ha fet sentir devaluades o menyspreades pels seus mateixos companys, o quan s'adonaran de la dimensió del sotmetiment femení, quan començaran el procés de desvetllament que les durà a l'adquisició de la consciència feminista.

Les activistes que es lligaran al moviment obrer hauran d'enfrontar-se a tres reptes principals. En primer lloc, hauran d'actuar dins de l'empresa per convèncer les companyes que la seva no és una feina subsidiària, i que són subjectes de dret igual que els seus companys i, alhora, hauran de denunciar la desigualtat de tracte, condicions i salari, tot procurant superar el paternalisme de l'empresari i dels mateixos companys. En segon lloc, hauran de lluitar contra el masclisme dels companys

activistes que les relegaran a un paper secundari o que no consideraran les dificultats especials a què hauran de fer front com a militants obreres. Per últim, hauran d'aconseguir un espai propi en l'àmbit domèstic pagant per això un preu molt alt, que consistirà a acceptar la doble jornada, triple s'hi afegim l'activisme sindical i polític, i consistirà alhora a assumir una major quota de responsabilitat familiar.

En un procés semblant al de consciència de classe, la consciència feminista apareixerà amb el temps, a base d'acumular vivències i experiències que conformaran de mica en mica el pòsit que haurà de fermentar. En un primer moment, es rebutjaven, de manera intuïtiva els aspectes més evidents que arraconen la dona a un ideal retrògrad que converteix la figura femenina en una eterna menor d'edat incapaç d'assumir responsabilitats per compte propi⁶⁷. Després, ja als últims temps de la dictadura, s'articularà un discurs de caire feminista que farà visible la discriminació de la dona treballadora en el lloc de treball, en el món personal i en la societat. Les Jornades Catalanes de la Dona, realitzades a Barcelona el mes de maig de 1976, van tenir un paper decisiu en la presència i difusió del pensament feminista. Les Jornades van tenir un ressò extraordinari i van calar ràpidament en el sector de dones treballadores, actives en el moviment obrer, que d'aquesta manera veien que una instància feta per les dones acollia i feia emergir una problemàtica que fins llavors havia restat oculta:

Mi conciencia feminista viene más tarde. La primera conciencia es la conciencia de clase, la lucha por las libertades, por el cambio político, por la democracia. Había tantas cosas en el entorno para cambiar que no reflexionabas de tu papel como mujer, y además que todos y todas queríamos lo mismo. Después vas analizando y con el paso del tiempo te vas dando cuenta que claro cuando tú explicabas las dificultades de tu empresa no nos entendían (...) Los compañeros te exigían un tipo de actuación similar a la que ellos hacían, todos iguales, y la realidad es que todos iguales, pero cada uno con sus diferencias, y ese matiz los compañeros no lo percibían (...) Después ya a nivel de comarca hicimos unas jornadas sobre las mujeres (...) y ahí empezamos a reflexionar sobre nosotras, pero eso fue más tarde. Éramos producto de

---

⁶⁷ A més dels exemples que hem vist, en podem veure un altre en el qual es rebutja la simbologia, falsament femenina, que els estereotips masculistes divulguen. Així, en la vaga de la Miniwat de 1971, les dones escriuen un full volant contrari a les crítiques d'alguns homes de la fàbrica. Les dones han compost algunes cançons, amb tornades populars, que canten col·lectivament com un símbol de la seva lluita. En aquestes cançons hi ha algunes frases malsonants que, a parer d'alguns treballadors, són impròpies de les dones. A les crítiques, les dones de la Miniwat contesten que els homes volen les dones submises, obediènts i recatades per tal de convertir-les en una dona *maravillosamente inútil*.

*un tipo de educación determinada en una sociedad determinada y eso se dejaba sentir*⁶⁸.

X2 ens assenyala unes jornades sobre les dones de nivell comarcal com un element decisiu del desvetllament de la consciència feminista, com el moment de mirar enrere i veure tot allò que ha passat des d'una altra perspectiva, sota una altra llum que il·lumina el que s'ha viscut d'una altra manera. Les jornades comarcals que X2 diu que es viuen al Baix Llobregat, es repeteixen arreu dels indrets on el moviment obrer està més arrelat. Així, les Jornades Catalanes de la Dona esdevindran el punt de referència clau que indiquen un abans i un després respecte a la lluita feminista dins del moviment obrer⁶⁹.

Les Jornades feministes de Barcelona, d'una banda, i la fi del franquisme, de l'altra, obriran un nou context que farà emergir les condicions de les dones dins del món laboral. Comissions Obreres assumirà sense restriccions la defensa dels interessos de la dona treballadora i els fixarà en els seus principis identitaris i en les seves reivindicacions sindicals⁷⁰. Les secretaries de la dona que es van instaurar, des de la

---

⁶⁸ X2. Anònim. Entrevista, el 12 de novembre de 1996.

⁶⁹ Després de les Jornades Catalanes de la Dona van aparèixer dins el PSUC uns grups que tractaven sobre les dones. Davant d'això, el mateix PSUC va reaccionar i va publicar un informe del Comitè Central en què exhortava els comunistes a assumir la problemàtica de la dona situant-la dins l'explotació del sistema capitalista. Denunciava la doble explotació de les dones i la necessitat de millorar les condicions de la dona treballadora dins el món laboral, però també social. Es valorava el paper de les guarderies, s'abordava la redistribució de les tasques de la llar i, sobretot, es parlava de la necessitat d'un canvi de mentalitat indispensable per acabar amb la discriminació de les dones. Sobre això, el comitè central deia que *cal cercar noves formes de relació familiar i una nova estructura del treball domèstic. Els comunistes hem de tenir una actitud oberta pel que fa a experiències noves en aquest sentit. Cap a l'alliberament de la dona*, Declaració del Comitè Central de PSUC, Barcelona 9 de gener de 1977, pàg. 2, a l'AHCONC, fons PSUC V-2D. A aquest document, en van seguir d'altres, que donaven directrius similars. Fins llavors, igual que en el cas de Comissions Obreres, les reivindicacions femenines no passaven de declaracions genèriques que a tot estirar omplien un paràgraf del discurs dels dirigents.

⁷⁰ El I Congrés de Comissions Obreres de maig de 1978 va recollir i sistematitzar tots els aspectes que es referien a les dones en la seva relació laboral, però també els que feien referència a aspectes socials i culturals. Dins la definició del sindicat com a sociopolític, es fa una declaració de caràcter general contrària a la discriminació per sexe, però és en els capítols IV i V que es concreten les reivindicacions de caràcter específic. En el capítol IV, dedicat a l'acció sindical del moment i dins el subapartat que parla dels continguts de l'acció reivindicativa, es demana una llista d'aturats per controlar que es faci efectiu el principi de no discriminació i una vigilància especial perquè, en la reestructuració de les plantilles, les dones no siguin les afectades majoritàriament. En el punt que fa referència a la salut en el treball, es demana el dret a canviar el lloc de treball per embaràs, tot vigilant aquells llocs de treball que puguin ser contraindicats en aquesta situació. En el punt de formació professional, es reivindica la supressió de categories específiques de la dona i es demana la igualtat d'oportunitats en l'aprenentatge i l'accés a totes les categories i professions. En el capítol V, dedicat a la relació entre el moviment sindical i la societat i dins l'apartat de reivindicacions sociopolítiques generals, es diu que cal: *Asumir y defender desde el centro de trabajo las reivindicaciones sociales, políticas y culturales de la mujer. Igualdad en la educación. Incorporación masiva a la producción. Creación de los necesarios servicios colectivos y centros de planificación familiar*

CONC fins a la Unió Local més modesta, van ser decisives per impulsar la lluita específica de les reivindicacions femenines i aconseguiren, en poc temps unes millores substancials en les condicions laborals i salarials de les dones treballadores:

La lluita de les dones va ser molt important, perquè les reivindicacions es van anar plasmant en els convenis. Vam treballar per incrementar les setmanes de baixa per maternitat, la igualtat del salari. Ara tot ens sembla molt bé, molt aconseguit, però que va costar aconseguir-ho, implantar tot una sèrie de punts a les plataformes dels convenis i tot això va ser gràcies a la participació de moltes dones a Comissions i d'haver creat les secretaries de les dones tant a les executives locals, comarcals, com a nivell de la CONC, que això també va ser important⁷¹.

Tot allò que es va aconseguir poc després d'instaurar-se la democràcia, no hauria estat possible sense aquelles dones activistes que des del seu lloc de treball van gosar enfrontar-se, sense gaires guies ni principis, al masclisme atàvic de la societat espanyola, reflectit en el món de la fàbrica, en les organitzacions obreres en les quals militaven i en la seva pròpia casa. Fent front a tots aquests reptes, les dones activistes es van fer a si mateixes i van créixer personalment tot forjant una identitat pròpia que les identificava com a dones conscients. La militància els va obrir la possibilitat de descobrir la seva identitat com a treballadores, però també i, de manera indestruable, la

---

que permitan una maternidad libremente decidida. Conseguir la plena igualdad de la mujer y el hombre en las leyes y en la vida real, para lo que es necesario, entre otras cosas, un nuevo papel de la mujer en la familia basado en la igualdad. En el punto que parla d'equipaments i reivindicacions socials, es diu: Instalación de guarderías compatibles con los horarios laborales en las empresas y polígonos industriales; creación de servicios colectivos para quienes lo deseen de las tareas del hogar (sobre la base de crear además guarderías, lavanderías, comedores...). En l'apartat referit a la seguretat social i política sanitària social, es demana que la baixa per maternitat sigui a l'abast tant de la mare com del pare, noranta-vuit dies de baixa per part, reducció de la jornada, permisos retribuïts per tenir curar dels fills, optatiu, també a pare o mare; i en relació a l'ajut familiar, es diu: La ayuda familiar será mucho más eficaz social y económicamente invitando a la financiación de servicios a la familia, guarderías, asistencia domiciliaria a ancianos, centros culturales, etcétera. Estos servicios deberían orientarse prioritariamente hacia los sectores y zonas desfavorecidos. En l'apartat de política sanitària, es diu: Creación de centros de planificación familiar y educación sexual financiados por la Seguridad Social, bajo control de entidades ciudadanas con libre acceso por parte de toda la población, sin discriminación de edad y estado civil. La Seguridad Social creará los servicios necesarios para la interrupción del embarazo en condiciones óptimas para la mujer. Ejercer este derecho será a petición únicamente de la interesada. En l'apartat que fa referència a l'ensenyament, es diu: Reestructuración de la Formación Profesional, para hacer de ella una enseñanza polivalente con materias humanísticas y técnicas, acabando con su excesiva especialización, permitiendo a las mujeres el acceso al aprendizaje en todas las proyecciones. Acción Sindical y Libertades Nacionales. Primer Congreso de Comissions Obreres de Catalunya. 12-15 de mayo de 1978. Editorial Crítica, Barcelona 1978. En totes aquestes reivindicacions es reflecteix ja el protagonisme de les dones en la lluita obrera i l'organització d'aquestes entorn de les idees feministes que començaven a implantar-se al país, la concreció de les quals es va fer palès en les Jornades de la Dona Catalana de maig de 1976.

⁷¹ Carmen Ortega. Entrevista, 15 de febrer de 1999.

seva condició de dones. El procés que van seguir les va fer sortir de la subsidiarietat a què estaven condemnades per la seva condició i a través de l'adquisició de la consciència de classe i de l'autonomia personal, van aconseguir construir-se com a dones conscients del lloc que ocupaven a la fàbrica, a l'organització sindical i política, a la família i a la societat en general. Amb la seva lluita i el seu coratge, van aconseguir millores en el món laboral, i, alhora van aconseguir que els seus companys activistes canviessin la mirada que tenien sobre el món de les dones i van despertar la consciència adormida de moltes treballadores. Sense elles i sense la seva activitat, no es pot entendre la transformació laboral i social de l'Espanya de l'últim terç del segle XX, convertint-se, elles mateixes en agents socials de canvi i de transformació⁷². Un camí llarg queda encara per recórrer tant en el món laboral com en el social; el primer és expressió del segon, però ben segur que res no hauria estat igual sense l'afany de superació i la gosadia d'aquelles dones que van participar en el redreçament del moviment obrer durant la dictadura franquista.

---

⁷² Sobre aquesta qüestió, Cristina Borderías, diu: *A las mujeres se les ha negado su papel como sujetos de la historia, por su situación en la familia, lugar considerado esencialmente privado y conservador, y porque su posición en el mercado de trabajo ha sido interpretada como secundaria y marginal. Por otro lado, los estudios de la mujer se han centrado durante mucho tiempo en las transformaciones de la condición femenina como resultado de los cambios económicos, sociales, políticos e ideológicos dando lugar con ello a una representación de la mujer como receptora pasiva de dichos cambios. A su vez, las estrategias políticas no han tenido en cuenta las prácticas o las necesidades femeninas al verlas como producto del irracionalismo, el conservadurismo o la falsa conciencia.* Cristina Borderías, *Entre líneas. Trabajo e identidad femenina...* pàg. 7.

5. ANTIFRANQUISME I MOVIMENT OBRER

Es planteja als testimonis dues preguntes essencials: Què va ser, què va significar Comissions Obreres? Va aconseguir crear consciència antifranquista? En analitzar el resultat de la recerca sorprèn la dificultat que troben la majoria dels informants a articular una resposta sobre el moviment en el qual van participar de manera directa. Vist en conjunt, destaca en les respostes un certa decepció que sobresurt damunt d'altres consideracions. Per la majoria dels activistes entrevistats, Comissions Obreres és vista com una eina que va aconseguir millorar notablement les condicions de la classe treballadora i que va aplegar els millors actius contra el règim; això no obstant, no s'acaba de valorar o de percebre l'aportació del moviment obrer a la transició. Allò que sorprèn, no és tant que hi hagi una visió reticent sobre el paper de Comissions Obreres en la conformació de la consciència antifranquista en els treballadors, sinó que una bona part d'ells s'abstingui d'opinar o de fer-ho de manera irrellevant, desviant el tema a d'altres punts o qüestions. Aquest silenci, gairebé clamorós, esdevé significatiu per ell mateix i adquireix un pes específic que cal valorar. De les trenta-set entrevistes realitzades, s'han recollit vint-i-un testimonis que fan alguna aportació al tema que tractem, és a dir, n'hi ha setze, un 43% de la mostra, que no aporta cap element significatiu per a aquesta part de l'estudi. Les respostes dels qui no s'han fet presents aquí acostumen a ser vagues, disperses i sovint se'n van cap a un altre tema, no se centren en allò que es pregunta. La lectura del conjunt d'aquestes respostes deixa veure un pòsit, una idea sobre la raó de fons d'aquest silenci.

El fet que algunes persones entrevistades no contestin àmpliament allò que es pregunta –contrastant amb la resposta que s'ha donat a d'altres qüestions- o bé defugin centrar-se en el tema plantejat, obeeix a una certa incomoditat per no poder valorar de manera entusiasta el paper de Comissions Obreres en crear consciència antifranquista. Els qui l'evolució de la seva trajectòria política, els ha portat a discrepar de la línia actual de Comissions Obreres, se senten més lliures de poder expressar la seva decepció perquè el moviment obrer no aconseguí arrossegar la majoria dels treballadors a una acció definitiva contra el règim. Aquesta qüestió, la capacitat o no de Comissions Obreres d'impulsar un moviment antifranquista decisiu en la transició, és un element de pes que sura en totes les entrevistes, tant si els testimonis són més favorables a l'evolució que Comissions Obreres ha tingut en un temps posterior al que s'analitza, com si són contraris a aquesta evolució.

El fet de posicionar-se en el present per abordar i valorar el passat és unànime en tots els testimonis, i és per això que no es pot abordar el significat d'allò que ens diuen sense tenir present que els esdeveniments del passat es llegeixen a la llum de

l'actualitat¹. Així, per moltes persones entrevistades la situació sindical dels anys noranta², a parer seu regressiva, resultà decisiva pel fet de tenir una visió poc positiva de la capacitat de Comissions Obreres de crear consciència antifranquista en els treballadors. Segons aquesta visió, la falta de capacitat va tenir com a repercussió immediata el fracàs del moviment obrer a imposar una transició amb forts condicionants socials, amb la conseqüència de fer palesa la debilitat del sindicalisme català i espanyol a la segona meitat dels anys noranta.

Per entendre millor aquesta forta presència del present en evocar el passat, cal veure la situació de l'activitat política i sindical dels testimonis en el moment de fer l'entrevista. La majoria, un 83,7% (trenta-un testimonis), restaven actius col·laborant en diferents organismes de Comissions Obreres o en partits polítics, plataformes polítiques, associacions i organitzacions locals³. La resta, un 16,2% (sis testimonis), estaven allunyats de la participació sindical, política o social activa, però continuaven amatents, interessats i receptius a tot el que passava al seu voltant entorn d'aquestes qüestions⁴.

Consciència antifranquista

El control dels treballadors en la dictadura franquista i la repressió que s'abatia sobre ells cada vegada que es produïa una situació conflictiva, dificultava la tasca dels activistes quan pretenien fer emergir l'antifranquisme subjacent en la majoria dels treballadors. Segons la visió dels nostres testimonis, es partia d'un substrat contrari al franquisme, que havia estat silenciada després d'anys de repressió i dictadura, però que malgrat les adversitats, restava present. A còpia d'anys, el franquisme havia imposat una espessa capa d'indiferència, que es traduïa en desinterès, nul·la informació i una por atàvica a l'enfrontament i el conflicte⁵. És per això que la tasca dels activistes havia de ser pacient, seguint un procés que anava de la reivindicació més senzilla i

---

¹ Marieta de Moraes Ferreira explica que la memòria és una construcció del passat d'acord amb el present i que això dona informació addicional en una recerca. "Historia oral: una brújula para los desafíos de la historia", a *Historia, antropología y fuentes orales*, núm. 28, 2002, pàgs. 141-152.

² Les entrevistes es van realitzar entre 1996 i 1999.

³ La participació activa en aquestes organitzacions no té a veure amb l'edat o amb la seva situació professional. De fet, dotze d'aquestes persones, un 48%, estaven jubilades en el moment de l'entrevista, però continuaven actives en el món polític i social i algunes formaven part de la federació de jubilats de Comissions Obreres. De les dinou persones restants, sis treballaven lligades al món de la política i només dues ocupaven càrrecs sindicals.

⁴ Tres són jubilats i tres són professionals que es dedicaven plenament a les seves professions

⁵ La por ha estat un tema àmpliament tractat pels testimonis en les entrevistes realitzades. Curiosament, aquesta no ha estat una qüestió plantejada per l'entrevistadora, però ha sorgit espontàniament en parlar d'altres aspectes.

immediata fins a les grans causes de la solidaritat, la reclamació dels drets democràtics i el rebuig del règim.

El moviment obrer va anar conquerint espais de llibertat que facilitaven la posada en comú de les necessitats econòmiques i laborals més urgents i que, amb el temps, es van ampliar a d'altres aspectes socials i polítics. El treball fet en multitud de conflictes parcials, d'empresa, de ram o de comarca, van conformar una espiral que en cada onada conflictiva ampliava les reivindicacions i acollia més gent. Així, la mort de Franco va esdevenir un senyal, un símbol en el qual va confluir tota la tasca realitzada fins llavors.

El moviment obrer, a diferència dels partits polítics llunyans i tancats en si mateixos, va crear un clima de confiança i proximitat que va facilitar que els treballadors s'hi acostessin saltant-se les barreres de la por imposada per la dictadura. Aquesta proximitat facilitava la creació de lligams personals que establien xarxes de solidaritat i companyonia, i que alhora generaven sentiments d'identitat col·lectiva, expressada a través de l'actuació conjunta en les petites accions reivindicatives o en els grans conflictes generals. Tot això va permetre al moviment obrer de tenir una presència social cada vegada més important atorgant protagonisme a un sector de la societat que fins llavors havia restat ocult.

D'altra banda, la socialització dels treballadors a través de la participació en el moviment obrer, els va portar a l'extensió del seu activisme cap a d'altres sectors de la societat. La fundació d'associacions de pares en escoles suburbials i sense recursos, va ser obra de molts activistes que participaven també en el moviment obrer i que, a les vocalies laborals de les associacions de veïns, agafaven un paper protagonista paral·lel al de les Comissions Obreres⁶.

A banda d'aquests exemples, va ser en les eleccions municipals de 1979 on millor es va expressar la influència i la importància del moviment obrer. Les llistes del PSUC i de l'esquerra radical hi eren plenes d'activistes obrers, coneguts a partir de la militància a Comissions Obreres. Els primers consistoris de la geografia industrial catalana es van omplir de regidors sindicalistes, que van aportar als ajuntaments democràtics llur experiència de militants obrers; i les llistes integrades per sindicalistes van tenir un suport majoritari de la població, va ser gràcies al prestigi que el moviment obrer havia assolit amb la seva actuació en l'etapa del final del franquisme i els primers anys de la democràcia⁷.

---

⁶ En el capítol vuitè de la primera part, vèiem Isidor Boix posant la tasca de les vocalies laborals de les associacions de veïns com un exemple a seguir.

⁷ La majoria de les persones entrevistades han format part d'associacions de veïns i en algun cas han estat fundadors d'associacions de pares i mares. Sis, han estat regidors i dos van arribar a ser alcaldes: Antoni Farrés de Sabadell i Mª Carmen Gámez de Polinyà.

MONTSE MORALES⁸. El procés de conscienciació va haver de superar la por que provenia de l'inici del règim franquista, una situació que va fer que el procés s'alentís considerablement:

Estar en contacte amb Comissions va ajudar a l'evolució de la consciència de molta gent, encara que potser no van arribar a tenir aquesta percepció. Es van adonar que tenien que lluitar, que tenien que defensar-se, que havien de dir el que pensaven. Molts dels companys i companyes no s'atreuen a parlar perquè els seus pares, els seus avis havien sigut reprimits, havien tingut que marxar dels pobles, venien de la immigració i tota aquella gent callava, tenien por, però tot això va anar canviant, a poc a poc (...) Jo no crec que la consciència em vingués a mi i a quatre més. Jo crec que es va crear consciència (...) a la gent de fàbrica, perquè després hi va haver gent que venia amb nosaltres a actes i eren gent que abans no donaven ni un pas.

JOSEP PUJOL⁹. La dinàmica del moviment obrer va crear espais que possibilitaven la presa de consciència dels treballadors:

Les reivindicacions de la llibertat sindical i el dret de vaga eren drets reconeguts universalment, i Franco, el règim, no permetia aquestes qüestions, i per tant això ja era polític. La gent va anar descobrint coses, va anar aprenent a les assemblees i tot això va ajudar a prendre consciència a molts treballadors. El franquisme ens havia fet "amorfos" i abans no prens consciència de la societat en què vius, que se't neguen uns drets, abans no arribes aquí i et convences de que has de fer "algo" per canviar-ho, passa temps, és un procés llarg.

JOSEP Mª FOLCH¹⁰. Reivindicar una millora laboral comportava el germen de la protesta política:

Quan en una empresa es generava una protesta, implícitament, dins de la protesta econòmica o social, es generava l'impuls de voler acabar amb un estat de coses que dificultava conquerir aquestes necessitats. Se sabia que quan es lluitava per una pesseta o per una millor prima, s'estava lluitant contra un règim que dificultava aquesta

---

⁸ Entrevista, el 8 de març de 1996.

⁹ Entrevista, el 26 de febrer de 1997.

¹⁰ Entrevista, el 5 de febrer de 1997.

cosa. Encara que no se'n parlés ni es digués res, penso que quan parlaves amb una persona trobaves un substrat d'esperit antifranquista.

CARMEN PALOMERO¹¹. Els treballadors tenien una consciència de classe instintiva que Comissions Obreres va ajudar a fer emergir:

Comisiones Obreras fue fundamental para concienciar a las grandes masas de trabajadores que simplemente tenían un instinto de clase, pero que no se había desarrollado su conciencia de clase. Primero, dentro de la fábrica; los trabajadores tenían como prioridad luchar por unas mejoras de condiciones de vida y si esta plataforma se podía aprovechar para una plataforma política, la cuestión nacional o la cuestión de las libertades para nuestro país, perfecto. Eso es lo que hizo CCOO, que fue más allá de la cuestión sindical, más allá del convenio, más allá de la seguridad e higiene para concienciar políticamente.

ANTONIO SORRIBAS PRADA¹². La mort del dictador serveix de catalitzador de les ànsies de canvi. A la Pegaso es viu aquesta il·lusió de manera col·lectiva:

Había una ilusión democrática, que luego se ha perdido un poquito, pero en aquella época¹³ tuvimos una ilusión de cambio que cuando viniera la democracia todo sería diferente, que habría más libertad. La democracia para nosotros era como una especie de paraíso, que todos estaríamos bien, que viviríamos mucho mejor, que habría más justicia social e indudablemente Comisiones Obreras contribuyó de forma decisiva a crear el ambiente necesario para que estuviera esa ilusión.

GINÉS FERNÁNDEZ¹⁴. Comissions Obreres és una força essencial per obrir camins que possibilitaran, més endavant, que la democràcia pogués arribar:

Comisiones es fundamental, hace una labor de vanguardia, pone en movimiento a mucha gente que de otra manera hubiera permanecido dormida o estancada, en el vacío y diría más, Comisiones es la que empuja para que aparezca la UGT. En todo este tiempo la UGT no estaba en ningún sitio, estaba desaparecida, estaba totalmente enterrada y cuando Comisiones ya tiene incidencia, los socialistas vuelven a reconstruir su sindicato. Por tanto, Comisiones es una avanzadilla porque abre frentes

---

¹¹ Entrevista, el 6 de novembre de 1996.

¹² Entrevista, el 5 de novembre de 1996.

¹³ Es refereix concretament al moment en què Franco va morir.

¹⁴ Entrevista, l'1 d'abril de 1996.

y abre perspectivas y procura que la lucha obrera, social y popular arranque de varios sitios para converger en la inquietud por romper la dictadura y crear las situaciones idóneas para la democracia.

VALENTÍN¹⁵. Malgrat tot, la consciència política és patrimoni de minories que assumiran la tasca principal d'empènyer d'altres a passar a l'acció:

La conciencia política de este país se ha elevado. Comisiones tenía capacidad de convocatoria. La gente, de una manera o de otra, quería salir de donde se estaba (...) lo que pasa es que la toma de conciencia es de una minoría y esas minorías son las que en un momento determinado deciden cómo van a ir las cosas. El compromiso militante es de muy poca gente (...) pero hubo una toma de conciencia, eso no se puede negar, si no hay esa toma de conciencia nosotros no hubiéramos podido tirar de la gente (...) pero no se puede pretender que en esa toma de conciencia estén todos en el mismo nivel.

JOSÉ CANO¹⁶. Una de les tasques dels activistes de Comissions Obreres es centrava en l'explicació del vessant polític de les reivindicacions socials i econòmiques. Calia, però, ser realista i no esperar resultats absoluts com a resultat d'aquella tasca pedagògica:

Nuestro discurso era de denuncia reivindicativa de hechos concretos que nos estaban pasando en los centros de trabajo. Nuestro razonamiento era que aquello era así, porque estábamos inmersos en un sistema dictatorial que era injusto y que aquello no sería así si existiera otro tipo de condiciones, de libertades políticas. Esta era la esencia del discurso general en la que combinábamos las reivindicaciones de tipo solidario con las cuestiones concretas. Utilizábamos la representación sindical para mezclar las reivindicaciones sindicales con la situación política. Todo eso calaba, pero tampoco había que pedir resultados absolutos. El personal medio, el trabajador medio de las fábricas normalmente reaccionaba con ese tipo de mezcla sin estar excesivamente ideologizado (...) Había receptividad, y había suficiente comprensión para entender y asumir la mayor parte de los mensajes que nosotros mandábamos.

---

¹⁵ Pseudònim. Entrevista, el 17 de març de 1997.

¹⁶ Entrevista, el 29 d'octubre de 1996.

VICENÇ PARÍS¹⁷. El substrat antifranquista que la classe treballadora ja posseïa, més la tasca pedagògica dels activistes de Comissions Obreres van possibilitar la resposta dels treballadors que d'aquesta manera feia emergir el que restava amagat sota el pes de la repressió i la dictadura. Vicenç París deixa palès, però, que aquesta va ser una tasca essencialment de Comissions Obreres, ja que els partits polítics implicats en el moviment obrer, no tenien accés directe als treballadors, la qual cosa impedia la influència de les organitzacions polítiques sobre aquests mateixos treballadors.

Estic convençut que la lluita sindical era política, la lluita era antifranquista (...) La veritat és que els treballadors no estaven polititzats, "bueno" grans capes de la població no ho estava, i el moviment obrer no "assustava" tant com un partit. A totes les assemblees que es feien, hi havien valoracions polítiques, contra la dictadura, contra el capitalisme i això anava calant a la gent (...) Per exemple, es relacionava la qüestió de les llibertats sindicals amb les llibertats polítiques. A cada assemblea dèiem: "la nostra existència depèn de les llibertats sindicals i les llibertats sindicals depenen de les llibertats polítiques" (...) A la nostra comarca les vagues més importants van ser de solidaritat, que jo recordi nosaltres no havíem fet mai una vaga pel conveni i mira que en vam fer de vagues. Si la gent feia vaga per solidaritat és que tenia que tenir "algo" a dintre, sino no tenia sentit dir que només era "porque mañana te tocará a ti", això no era "bastant". Era perquè ja s'estava polititzat, el que passa que no era, ni molt menys, amb els partits.

DANIEL CANDO¹⁸. L'estructura oberta de CCOO va permetre la incorporació de multitud de treballadors al moviment obrer, superant d'aquesta manera les barreres que les organitzacions polítiques, restrictives per naturalesa, imposaven. Les Comissions van esdevenir l'element clau en el procés de conscienciació dels treballadors, i aquest fet va convertir la mateixa plataforma del moviment obrer en una escola de formació política i sindical que amb el temps va resultar decisiva:

El moviment obrer ha tingut un paper importantíssim en la Transició i Comissions Obreres va superar les estructures polítiques petites, raquíques, tancades, molt controlades per la policia política i va assumir una realitat que cada vegada era més àmplia i més rica (...) El gran èxit i la gran aportació històrica de Comissions és que és un moviment sindical de nou tipus que es mou per baix. Amb poques estructures, sense tenir publicacions, ni delegats, ni recollir quotes, és capaç de tenir delegats, fer

---

¹⁷ Entrevista, el 28 de novembre de 1996.

¹⁸ Entrevista, el 10 de desembre de 1998 i el 29 de gener de 1999.

publicacions i recollir quotes (...) Comissions té un paper fonamental, perquè qualsevol moviment sindical, per mínim que fos en aquella època, s'enfrontava amb la policia política, s'enfrontava amb la manca de llibertats, de reunió, d'expressió, de manifestació i per tant, la reivindicació més modesta, més sectorial o d'empresa, acabava tenint una projecció política natural de reclamar el dret de manifestació, el dret sindical (...) Si repassem la història dels quadres polítics actuals, veurem que les Comissions Obreres van ser una escola de quadres. Per a la gent era una manera d'integrar-se en una activitat político-sindical. Tot estava barrejat, la gent sortia a defensar "una pela" i les condicions de treball i s'havia d'enfrontar a una legalitat dictatorial i per tant, la consciència de l'existència de la dictadura arribava a milers i milers de persones a les quals no arribaven els partits polítics.

MONTSERRAT MORALES¹⁹. A la fi de l'etapa franquista, el moviment obrer havia adquirit un protagonisme que feia sentir els treballadors que no estaven sols, que formaven part d'alguna cosa important:

Quan entraves (al sindicat vertical) no coneixies a un munt de gent, però quan parlava un que sabies que era el teu, veies que no estaves sol sinó que hi havia cent o dues-centes persones que estaven en la mateixa ona. El moviment s'havia fet cada cop més gran i això era el que era realment important; nosaltres vam viure en aquest moment, els moments més dolços.

PAQUI GINÉS²⁰. La dictadura havia imposat l'individualisme i la indiferència i el moviment obrer va ser capaç de trencar amb la inèrcia franquista:

Comisiones fue fundamental para despertar a la gente, no los hizo revolucionarios, pero hizo que se encendiera una luz, que entendieran que se tenía que hacer algo y también que entendieran lo que era un sindicato, porque hasta entonces un sindicato era la CNS, y eso no era sindicato.

X2²¹. La lluita obrera va aconseguir que el personal treballador pogués sentir que formava part de la història:

---

¹⁹ Entrevista, el 8 de març de 1996.

²⁰ Entrevista, 13 de gener de 1997.

²¹ Anònim. Entrevista, el 22 d'octubre de 1996.

Comisiones tuvo la habilidad de hacer sentir a los trabajadores y a las trabajadoras, protagonistas de su tiempo, y eso lo consiguió no sólo con la reivindicación de mejoras como colectivo, sino que hizo que la gente sintiera que formaba parte de su tiempo, se sintió protagonista que participaba activamente y que estaba transformando este país.

ANTONIO RUIZ²². La participació a Comissions Obreres, l'experiència adquirida a través de la lluita i el treball dins el moviment obrer, van ser decisius perquè aquestes mateixes persones estenguessin la reclamació dels drets socials allí on estaven presents. Les associacions de veïns i les associacions de pares i mares dels barris amb més mancances, van aprendre de l'experiència obrera i alhora van compartir militància activa:

Aquella fue una época en que se consiguieron bastantes cosas a nivel social, Comisiones tenía fuerza (...) Considerábamos que teníamos una responsabilidad y que teníamos que jugar un papel (...) Conseguimos muchas cosas, otra cosa es que no consiguiéramos todo lo que queríamos y que hoy en día aquello que se consiguió no tuviera continuidad. Se consiguieron muchas cosas, sobre todo en el terreno laboral, en el terreno social, en el terreno educativo y todo lo que se ha conseguido forma parte de aquel movimiento y de aquella fuerza y de aquella presión que hubo en su momento. Comisiones era un elemento activo de la política contra la dictadura, en Comisiones estaban los elementos más activos de la sociedad (...) Los movimientos sociales que había fuera de las empresas, en un porcentaje muy elevado, eran miembros de Comisiones. En las Asociaciones de Vecinos, en las Asociaciones de Padres, en cualquier tipo de asociación o comisión reivindicativa, un porcentaje muy elevado eran miembros de Comisiones (...) Cuando yo entré en la escuela no había ni estatutos ni había actividades extraescolares y nosotros lo hicimos y la gente lo veía positivo y lo apoyaba.

JAUME VALLS²³. L'experiència en el camp del moviment obrer va ser essencial en la formació de les llistes dels partits d'esquerra a les primeres eleccions municipals democràtiques. L'activisme en el moviment obrer els havia donat a conèixer i a través de la seva tasca havien prestigiat les organitzacions polítiques de què formaven part:

Interessava que els sindicalistes encapçaléssim les llistes (municipals) perquè érem els més prestigiat, érem los que coneixien. Les persones eren més (conegudes,

---

²² Entrevista, el 13 d'abril de 1999.

²³ Entrevista, el 7 i 14 d'abril de 1997.

importants) *que les organitzacions. Si a nosaltres nos proposaven estar-hi, encapçalar les llistes, es perquè teníem més “arrastre”, més credibilitat que el propi “aparato”.*

Consciència sindicalista

Com hem vist en la primera part d'aquesta recerca, el moviment obrer va aconseguir, en l'últim decenni del règim franquista, una millora substancial en les condicions laborals i salarials de la classe treballadora. La conflictivitat obrera va tenir com a principal víctima el sindicat vertical que a poc a poc va anar perdent la seva funció i va acabar desapareixent. Paral·lelament, els homes i dones de Comissions Obreres es van erigir en interlocutors de la patronal, signant convenis i acords que, a més de millorar les condicions laborals, subratllaven la progressiva importància del moviment obrer en la societat de l'últim període del vell règim. Aquesta circumstància és emfatitzada contínuament pels testimonis entrevistats que fan ressaltar aquesta faceta com la més important dintre del patrimoni històric de Comissions Obreres.

Com hem dit més amunt, els testimonis mostren una certa vaguetat a l'hora de valorar l'aportació de Comissions Obreres a la consciència antifranquista i són renuents a mostrar un procés que, en bona part, consideren fracassat. Contràriament, es mostren unànimes a valorar positivament la tasca realitzada en el camp sindical que és un exemple de la força i importància que Comissions Obreres va adquirir en l'últim període esmentat.

ANTONIA BARBA²⁴. La tasca principal de Comissions Obreres va ser l'organització dels treballadors i la capacitat d'obrir camins que va mostrar. Antonia Barba reconeix, però, que no tots els treballadors que van participar en el moviment obrer estaven moguts per uns sentiments similars:

Valoro positivamente el papel que Comisiones Obreras hizo en aquella época, a pesar de los errores que se pudieran cometer²⁵, pero creo que sentó unas bases importantes de organización de los trabajadores, o sea que dio pie a que ahora existan Comisiones, UGT u otros sindicatos. El movimiento sindical ha sido el más importante, más que las organizaciones políticas (...) En la lucha contra el franquismo el movimiento sindical ha sido fundamental, porque Comisiones ha organizado a los trabajadores. Bueno, luego tampoco se ha conseguido lo que nos proponíamos en

---

²⁴ Entrevista, el 25 d'agost de 1998.

²⁵ Antonia era militant de Bandera Roja i avui critica el radicalisme excessiu d'algunes propostes de la seva formació o d'altres de l'esquerra radical.

principio. A partir de la muerte de Franco, con el pacto y todo esto, tampoco teníamos fuerza por lo que se ve, por lo que se ha visto luego para que hubiera sido de otra manera, pero sí que fue fundamental para la lucha contra el franquismo, ayudó a concienciar a la gente (...) Bueno, había una mitad de la gente que era muy difícil que se concienciaran porque era el dinero y no me hables de nada más, pero en otra gente ayudó a concienciarse, a tomar conciencia que lo suyo no era solamente una lucha en la empresa para conseguir reivindicaciones económicas, sino que ligaba lo de la empresa con lo que teníamos delante, que era el franquismo, la lucha por las libertades y por el sindicato. No fue la mayoría, pero Comisiones fue una pieza importante para la concienciación de los trabajadores.

CARMEN ORTEGA²⁶. Carmen, igual que d'altres testimonis, relativitza el component polític de la consciència dels treballadors i subratlla els aspectes sindicals de la negociació i organització:

Comissions va col·laborar en que la gent s'adonés que les coses podien canviar i que podien tenir un cert protagonisme per a canviar les coses. Tampoc podem dir que s'elevés la consciència de tots els treballadors, perquè tampoc Comissions era tan forta, però sí que va jugar un gran paper perquè els treballadors es conscienciessin de la seva situació i de que necessitaven les llibertats per tenir més poder de negociació i de que els treballadors necessitaven una organització (...) Tot això va anar calant, a través dels aspectes reivindicatius anaves entrant, però tampoc es va adquirir una gran consciència política.

JOSÉ LUIS ABAJO²⁷. La consciència antifranquista quedaria relegada a un segon terme, després de la consciència sindical:

Comisiones hizo luchas muy importantes, pero de ahí a entender que la lucha de Comisiones hizo... hombre ayudó, eso seguro, pero murió Franco y el franquismo siguió, no se terminó con la muerte de Franco y sí que es cierto que fue forzado un poco. En ese momento creó algo de concienciación antifranquista, pero eso no sirvió de mucho (...) Se creó conciencia sindical, pero a nivel antifranquista, desgraciadamente, creo que poca.

---

²⁶ Entrevista, el 15 de febrer de 1999.

²⁷ Entrevista, el 24 de novembre de 1998.

X1²⁸. Com recordarem dels capítols anteriors, X1 és un treballador de la SEAT que diu que no té cap ideologia política i que deslliga totalment les lluites reivindicatives en què va participar, de qualsevol relació política. Aquest mateix testimoni, que desproveeix de tot sentit polític Comissions Obreres, subratlla la idea de la importància del sindicalisme en aquell període, i de retruc, li atorga la importància política que ell mateix li nega:

Que yo recuerde, en las octavillas nunca se ponía nada de política, a no ser los de la Liga Comunista Revolucionaria, que esos ya sabíamos el “planteo” que tenían, pero como yo no era político, no creía lo que ellos decían aunque fuera bueno, porque eran cuatro, ellos siempre machacaban, pero a mí me pasó como desapercibido, les cogía las octavillas y las leía y nada más (...) El franquismo se tenía que acabar algún día (...) pero yo salía por lo nuestro, entonces sí que lo creía conveniente (...) Todo aquello lo veo positivo, porque ellos fueron los primeros que empezaron a movilizarse y a poner su propia personalidad, porque, de hecho, a ellos los metieron en la cárcel, los sancionaba la empresa, a los que estábamos a la retaguardia, no; o sea, que gracias a ellos tuvimos un nivel salarial más alto, tuvimos muchísimas cosas gracias al movimiento obrero, hasta ahí si que puedo decir que fue positivo.

El passat, present

Comissions Obreres va mobilitzar els treballadors i va aconseguir desbordar el sindicat vertical franquista, ocupant llocs clau i signant convenis que van suposar substancials victòries per al moviment obrer. És una constatació assumida per tots els testimonis que conformen la mostra d'aquesta recerca. Ara bé, hem vist que, quan es tracta de parlar de l'adquisició de consciència antifranquista, els nostres informants necessiten matisar i explicar per situar correctament allò que es diu. Diuen que la presència d'una consciència antifranquista activa es troba, sobretot, en l'avantguarda i es donen tot tipus de raons per explicar que no es donaven les condicions propícies per estendre aquesta consciència activa al conjunt dels treballadors. És a dir, s'accepta que una bona part dels treballadors no estaven disposats a traduir el rebuig a la dictadura franquista en mobilitzacions que acabessin amb aquell règim. ¿És la constatació d'una realitat, o és una explicació del que va passar segons la lectura que d'aquells fets es fa des d'avui? Independentment que els treballadors es mostressin

---

²⁸ Anònim. Entrevista, el 22 d'octubre de 1996.

disposats a mostrar el rebuig al franquisme de manera oberta o no, el que és segur és que aquests activistes interpreten el passat a la llum del present²⁹.

L'objectiu principal del moviment obrer en l'última etapa del sistema franquista era provocar la caiguda de la dictadura a través d'una acció generalitzada que posés el règim en un carreró sense sortida. Com hem pogut comprovar en altres capítols d'aquesta recerca, això no va ser possible i, malgrat, les accions decisives de la classe treballadora, el reformisme polític va arrabassar l'hegemonia del procés de transició de les mans de l'oposició política. Aquest fet, corroborat després per la signatura dels Pactes de la Moncloa, que el moviment obrer va entendre com una pèrdua de la seva influència, portà bona part dels activistes a tenir un sentiment de derrota no del tot justificat per l'anàlisi del esdeveniments d'aquell moment³⁰. Tornar a revisar aquells fets els anys noranta, que és un moment de reflux i de pèrdua d'influència del moviment obrer, permet als testimonis d'atorgar un nou sentit a l'època passada, a la llum del que es viu en el moment de fer l'entrevista. Aquesta visió està subjacent en les explicacions de la majoria dels testimonis, però, en algunes entrevistes emergeix de manera clara la transposició que els testimonis fan d'un període a l'altre. Per exemple, no haver recuperat la República per a uns, o haver d'acceptar la regressió en els tipus de contractació o la generalització d'empreses de treball temporal, per a d'altres, és la forma en què es palesa la debilitat de l'oposició antifranquista en el moment de la transició.

ESTEBAN CERDÁN³¹. Comissions Obreres va ser essencial per aconseguir que la democràcia no quedés en una mera fórmula i va tenir un paper determinant en el reconeixement de totes les organitzacions polítiques per radicals que aquestes fossin. Malgrat això, Esteban Cerdán deixa entreveure un cert sentiment de fracàs en no haver aconseguit altres fites que haurien establert una major legitimitat al procés democràtic realitzat:

Está claro que sin las Comisiones Obreras de Catalunya y de España, la democracia que tenemos seguramente sería una democracia mucho más recortada, de eso estoy convencido. Si Comisiones Obreras no hubiera minado uno de los pilares fundamentales del sistema franquista que era el vertical, la democracia de este país

---

²⁹ Com hem vist en el capítol vuitè de la primera part, en alguns indrets de la geografia industrial catalana –i per extensió, espanyola– els treballadors i treballadores van actuar de manera col·lectiva contra la dictadura franquista. Altra cosa és que aquest fenomen no es pogués generalitzar i ocasionés la caiguda immediata del govern franquista amb el trencament democràtic.

³⁰ Sobre el que aquí s'afirma, vegeu el capítol vuitè de la primera part.

³¹ Entrevista, el 3 de febrer de 1997.

habría sido recortada e incluso hubiera habido ilegalizaciones mucho más tiempo, sobre todo para algunas organizaciones políticas. Bueno, a partir de ahí se asumió la Reforma, se asumió la Constitución y se perdió la reivindicación republicana para devolver a este pueblo la legalidad que le habían robado (...) Algo falló cuando después de tantos años pidiendo la huelga nacional y la huelga general, no se hizo (...) La huelga general no se hizo, porque no se consiguieron las condiciones para hacerla. Comisiones Obreras fue un elemento fundamental que elevó la conciencia de la gente, fue la organización más puntera en ese sentido, pero no consiguió la meta que se planteaba que es concienciar como mínimo al cincuenta por ciento. En el Bajo Llobregat había las condiciones objetivas en cualquier momento. Me atrevería a decir que había alguien que podía tocar un pito y el Bajo Llobregat se paraba, pero en el resto de Catalunya, no estaban las mismas condiciones, eso era clarísimo (...) No fuimos capaces, así hay que decirlo, de convencer a la gente de que había que hacer una huelga general política para recuperar la República, por ejemplo, y eso es la historia, pero creo que sin las Comisiones Obreras la democracia de este país hubiera sido mucho más recortada, para mí eso está clarísimo³².

MARI CARMEN GÁMEZ³³. El resultat d'una transició excessivament moderada repercuteix directament en les condicions laborals i en el sindicalisme de la Catalunya i l'Espanya dels anys noranta.

Pienso que el movimiento obrero, Comisiones Obreras, ha sido el centro, para que la gente adquiriera conciencia para ir transformando las cosas a todos los niveles. Pienso que ha sido muy importante y que ha ayudado muchísimo para avanzar y para concienciar a la gente a cambiar... que eso todavía no lo hemos conseguido, hemos ido cambiando cosas, pero la transformación, por desgracia, todavía no se ha dado (...) En los centros de trabajo era donde contactabas con la gente y empezabas a nivel laboral pero a partir de ahí hacías que la gente entrara en otra conciencia más política (...) lo que pasa es que la transición tampoco ha sido como nos hubiese gustado. Se hicieron unos pactos y unos acuerdos para que no hubiese (...) una ruptura total, porque quizás hubiese creado más problemas, incluso de violencia (...) Lo que pasa

---

³² Malgrat que Esteban Cerdán admet un fracàs en la tasca de Comissions Obreres en la conscienciació de la gent, en un altre moment de l'entrevista, intenta justificar la falta de capacitat del moviment obrer per aconseguir una acció generalitzada que acabés amb el règim: *En Laforsa salió un grupo importante muy concienciado. Si eso lo hubiéramos conseguido en general, si hubiéramos conseguido el cincuenta por ciento de los trabajadores, ya no harían falta Comisiones Obreras, estaríamos en otro tipo de sociedad.* Entrevista, el 3 de febrer de 1997.

³³ Entrevista, el 30 de novembre de 1998.

es que después con el tiempo te has dado cuenta que quizás no fue bueno, porque fue pacífico, pero luego nos hemos ido amoldando a todo eso y nos han ido pegando por todos sitios y colando goles por todos sitios. Si en aquel momento, quizás, nos hubiésemos puesto más duros y hubiese sido una cosa más radical, hubiésemos conseguido las cosas de un principio y hubiese sido más difícil llegar a donde estamos ahora que es un desastre³⁴.

VALENTÍN³⁵. Hi va haver un procés de conscienciació que no ha obtingut fruits. Valentín no explica les raons per les quals, segons el seu parer, això ha ocorregut, però la sola constatació de la decepció patida ja és tota una declaració d'intencions:

Después de esta toma de conciencia viene el desengaño, todo el mundo esperaba más y resulta que recibe menos (...) Nosotros cada vez que nos reuníamos para hacer un convenio era para elevar nuestras condiciones de vida, para conseguir más, y ahora resulta que desde que se legalizaron los sindicatos no recuerdo que se haya conseguido más. En todo caso se han usado para perder menos, pero no para conseguir nada. Ahí están las reformas laborales, ahí están dieciocho modalidades de contratación para los trabajadores, un treinta y cinco o un treinta y ocho por ciento de obreros viviendo y trabajando en precario.

RAMÓN MORALES³⁶. Morales constata, igual que els altres testimonis, la pèrdua d'influència del moviment obrer:

El sindicalismo, en los primeros años de la posdemocracia³⁷ fue muy fuerte y es porque participó mucha gente. Las causas porque se ha ido abajo, no sé como explicarlo, es un fenómeno que ha pasado, ha sido así.

Crear xarxes de participació

El retrat de la classe treballadora en el franquisme, és la d'un grup social afanyat a treballar totes les hores possibles per poder superar les condicions de pobresa i misèria en què havien crescut. El desgavell de la guerra civil, les necessitats i les privacions patides en la postguerra, van marcar a foc unes quantes generacions que

---

³⁴ Per Mª Carmen Gámez, l'exemple palpable del desastre sindical es mostra en la generalització de les empreses de treball temporal.

³⁵ Pseudònim. Entrevista, el 17 de març de 1997.

³⁶ Entrevista, el 22 de febrer de 1999.

³⁷ Pel context, s'entén que Ramón Morales es refereix al moment de la Transició.

semblaven estar condemnades a la submissió tenyida d'indiferència respecte al poder polític. Trencar amb la línia establerta per l'autoritat franquista que consistia a treballar i callar, no semblava fàcil, malgrat les protestes cícliques que anaven explotant en les zones industrialitzades del país. El silenci, i àdhuc la por, no impedia que el sentiment antifranquista formés part d'una realitat oculta que només apareixia esporàdicament, en fets puntuals, en retalls de conversa o en explosions concretes i puntuals d'alguns conflictes. La presència, tímida al principi, progressivament creixent dels homes i dones de Comissions Obreres, enmig d'una massa desideologitzada i emmudida a la força, va possibilitar que de mica en mica s'anés trencant el tel invisible que impedia que els treballadors expressessin lliurement els seus sentiments o anhels. La tasca dels activistes de Comissions Obreres, sovint de caràcter pedagògic, obria camins i noves perspectives als treballadors, que mantenien una actitud d'expectativa prudent davant les explicacions i les propostes dels companys més avançats. A mesura que el temps passava i la xarxa de Comissions Obreres s'estenia, una nova consciència sobre el treball, una major capacitat d'articular les protestes, i una estratègia diferent de portar-les a terme, s'anava obrint pas. Els treballadors que formaven part d'aquesta xarxa, adquirien el sentiment de pertinença a un espai comú que, a través de les accions col·lectives que protagonitzaven, els feia sentir participants del temps en què vivien. El sentiment que no estaven sols i que junts podien canviar condicions i crear noves oportunitats, va estendre la xarxa associativa i reivindicativa cap a d'altres sectors de la societat. Així, van néixer multitud d'associacions de veïns i associacions de pares i mares que, en realitat, eren la manifestació d'una altra cara de la mateixa lluita contra la dictadura franquista que, igual que els condemnava a tenir unes condicions laborals inacceptables, no tenia en compte les necessitats socials bàsiques.

D'altra banda, el moviment obrer va tenir el valor de la proximitat als treballadors. Els partits polítics es veien llunyans i amb una càrrega excessiva de compromís militant. El moviment obrer, en canvi, era un terreny conegut, proper, on les persones es coneixien i es convertien en punts de referència, tant per fixar un model d'actuació com per transmetre opinions sindicals i polítiques. Així, la proximitat creava confiança i aquesta afavoria la disponibilitat dels treballadors i treballadores a sumar-se a les accions reivindicatives i a assumir, de manera progressiva, l'ampliació del contingut de les reivindicacions. D'aquesta manera, el moviment obrer creava xarxes de participació

que, amb el temps i l'experiència col·lectiva de la conflictivitat, van esdevenir claus per a la socialització d'aquests treballadors en l'antifranquisme³⁸.

Malgrat que el moviment obrer va aconseguir redreçar-se enmig d'unes condicions gairebé impossibles i va aconseguir canviar substancialment la situació dels treballadors en el període franquista, no hi ha entre els activistes entrevistats cap sentiment de victòria incontestable o irrefutable. En les converses mantingudes amb ells, apareix l'orgull d'haver participat activament en el moviment més actiu contra la dictadura i d'haver aconseguit el respecte i la consideració envers la força i la capacitat de mobilització del moviment obrer. Hi ha una percepció unànime a creure que l'acció obrera va arribar a ser un element clau dels últims anys del franquisme i que sense aquella acció no es podia decidir ni el futur de les empreses ni el futur del país³⁹. Paral·lelament a aquesta idea de la contribució de Comissions Obreres en el devenir de la història, apareix en les converses amb els activistes el sentiment de no haver reeixit en la tasca de conscienciació col·lectiva en l'antifranquisme dels treballadors. La idea, àmpliament estesa, que la dictadura havia de caure a través d'una acció conjunta del moviment obrer i de la ciutadania i el fet que finalment aquesta acció no s'arribés a realitzar, va portar molts activistes a interioritzar un cert sentiment de fracàs. Aquest sentiment no apareix en els protagonistes del moviment obrer de manera oberta i clara, sinó més aviat tamisada per un balanç ambivalent del passat. D'una banda, s'afirma unànimement que els treballadors van adquirir una clara consciència sindical i que aquesta els portava, indefectiblement, a adquirir la consciència política. Simultàniament, els militants entrevistats vacil·len o relativitzen, en una gradació de respostes, respecte a l'adquisició de consciència dels treballadors de l'últim període del franquisme en un grau suficient per fer front a la dictadura. La distància entre allò a què s'aspirava i el que s'entén que es va aconseguir està a l'origen del sentiment de fracàs que alguns militants expliciten obertament i que altres confirmen eludint la resposta.

Al mirar retrospectivament, el primer que els activistes constaten és la pèrdua d'influència i de pes específic del moviment obrer; en l'imaginari dels activistes es

---

³⁸ Carme Molinero i Pere Ysàs atorguen a la repressió l'efecte de reacció en els treballadors que acaba fent-los participar en el moviment obrer i afavorint, d'aquesta manera, la seva socialització antifranquista. Al meu parer, aquesta és una visió prou encertada, però que no es podria entendre sense aquestes xarxes de participació a què ens referim: Carme Molinero i Pere Ysàs, *Productores disciplinados y minorías subversivas. Clase obrera y conflictividad laboral en la España franquista*, Siglo veintiuno de España editores, Madrid, juny 1998, pàgs. 266.

³⁹ Francisco Conesa, referint-se als primers temps de la Transició: *Hi va haver un moment que manàvem més nosaltres que, com aquell qui diu, l'empresa. No es feia res sense nosaltres, sense dir-nos-ho a nosaltres*. Entrevista, el 3 de març de 1997. Una cosa similar expressa Vicenç París.

produeix la imatge que l'actual situació és una conseqüència de no haver aconseguit els objectius marcats per arribar a enderrocar la dictadura franquista. Pels activistes entrevistats, la majoria d'ells políticament i sindicalment actius, hi ha una continuïtat entre la militància actual i la que van realitzar en els moments decisius del final del franquisme, i això fa que el judici que puguin emetre sobre aquells temps estigui fortament mediatitzat pel present. Així, la desmobilització dels anys vuitanta i noranta, a parer seu, no es més que una conseqüència lògica de la falta de capacitat per imposar una sortida de la dictadura guiada pels interessos dels treballadors⁴⁰. La moderació de les mobilitzacions obreres, auspiciada per les organitzacions polítiques properes al moviment obrer, per tal de contribuir a la consolidació de la democràcia i les conseqüències que aquest fet va tenir per al dit moviment, va enfosquir, fins i tot per als mateixos protagonistes, la contribució decisiva del moviment obrer al canvi polític final.

---

⁴⁰ Vegeu el capítol vuitè.

IV. CONCLUSIONS: MOVIMENT OBRER, CANVI POLÍTIC, SOCIAL I CULTURAL

I

El *Alzamiento Nacional* del general Franco s'havia aixecat contra la legitimitat democràtica de la República, volent acabar amb la instauració d'una democràcia popular assentada sobre una forta influència de caràcter social. El cop d'estat franquista era el cop d'estat d'unes classes socials que no acceptaven la pèrdua dels privilegis seculars que fins llavors els havia assegurat el domini polític, econòmic, social i fins ideològic. El cop d'estat del 18 de juliol de 1936, que ben aviat es va convertir en una cruenta i llarga guerra civil, estava inscrit en un context històric on es lliurava un combat entre el feixisme i el nazisme -una forma totalitària negadora de les llibertats que havia adoptat un sector de les classes privilegiades- i les aspiracions socials de la classe treballadora. Aquest context i la determinació personal del general Franco van configurar el nou règim polític sorgit de la guerra civil espanyola dins la concepció feixista d'estat.

Una de les obsessions de l'estat feixista consisteix a enquadrar i controlar els treballadors en un organisme que aplega, en una visió pretesament superadora de la lluita de classes, tant empresaris com treballadors, que hauran de conviure *harmònicament* en una organització sindical única. Per aquesta raó, una de les primeres lleis abordades pel nou estat va ser la creació d'un organisme sindical que substituís les prohibides centrals sindicals de classe. L'origen de *l'Organización Sindical Española* es troba en els principis del feixista unificat FET i de les JONS, que partia de la idea que la societat s'havia d'ordenar i jerarquitzar de manera vertical, tot enquadrant la població a partir d'una visió medieval de la societat estructurada per oficis. La inspiració i organització feixista del sindicat vertical era corroborada pel fet que el delegat nacional dels sindicats compartia alhora la secretaria general de la Falange.

Malgrat que l'OSE va néixer com un ens d'inspiració feixista i, per tant, com un instrument de poder d'aquest partit, l'estat franquista es va reservar la capacitat d'imposar lleis i normes que controlaven fins els moviments més petits dels treballadors, passant així tenir una responsabilitat directa en el control de la contestació i de la conflictivitat obrera. D'aquesta manera, si l'OSE s'encarregava de frenar i contenir els treballadors, l'estat posava els mitjans repressius i coercitius al servei d'eliminar qualsevol tipus de protesta obrera que pogués sorgir. Aquesta combinació, que de fet relegava al sindicat vertical a una posició secundària dins l'aparell de l'estat franquista, va funcionar en perfecta harmonia fins que les

necessitats de l'economia espanyola van introduir elements nous en el sindicalisme, com ara la representativitat en els escalafons més baixos i la possibilitat de negociar convenis col·lectius. Ambdós elements van suposar, de fet, l'esclatxa a través de la qual els treballadors es van introduir dintre del sistema per aprofitar així els avantatges que brindava l'actuació legal. Les eleccions al sindicat vertical van possibilitar, ni que fos simbòlicament, que els treballadors se sentissin representats i els convenis col·lectius van possibilitar, juntament amb la creixent pressió obrera, la consecució de millores materials, que al seu torn van estimular més protestes.

El desgavell de la guerra civil i la nefasta gestió de l'economia espanyola va condemnar durant una llarga etapa a la misèria i a la fam les classes populars una situació de la qual no es va sortir fins avançada la dècada dels cinquanta i principi de la dels seixanta. Els canvis econòmics proposats pel govern de la dictadura van descansar damunt l'explotació de la classe treballadora, que es va veure abocada a l'emigració tant a l'interior com a l'exterior de les fronteres espanyoles provocant un dels majors canvis socials i econòmics del segle XX. Les trameses de diners dels emigrants exteriors, conjuntament amb els ingressos del turisme i la injecció de capital estranger, van ser decisives per a la millora econòmica del país. L'acumulació de beneficis produïda per la massiva explotació dels treballadors no va redundar en la millora de les condicions socials i laborals dels treballadors, sinó que permeté que l'empresariat i les classes privilegiades s'aprofitessin àmpliament dels recursos que el sistema els oferia i visquessin una veritable època d'or, en contrast amb la situació de penúria de la classe treballadora. Aquest desequilibri social, juntament amb el desequilibri econòmic i humà de les diferents regions espanyoles, no permeten parlar d'un veritable desenvolupament del país, car aquest quedà reduït a un creixement de l'economia sense més adjectius.

L'economia en expansió a Catalunya va fer que es convertís en un dels punts de destinació de la massiva emigració produïda a la fi dels anys cinquanta. Amb només vint anys, la població de Catalunya va passar de tenir tres milions d'habitants a tenir-ne cinc, concentrant en la dècada de 1960 la major part del creixement. Comarques com el Vallès Occidental d'estructura industrial tradicional o el Baix Llobregat de forta tradició agrària amb alguna incursió industrial van donar un tomb de campana quan, només en una dècada, van augmentar la població en un 67% i un 126%, respectivament. En un mateix període, ciutats com Santa Coloma de Gramenet o Cornellà van conèixer índexs de creixement de població superiors al 200%. Les empreses amb seu al centre de Barcelona o les noves indústries metal·lúrgiques buscaven sòl assequible i en bones condicions en indrets situats prop de la metròpoli i alhora fora d'aquesta. El model de desenvolupament franquista, que només tenia en

compte la lògica del benefici i la perspectiva empresarial del creixement econòmic, abocava tota aquesta població a la perifèria dels pobles i ciutats catalans creant un veritable avenc entre població autòctona i immigrada. En aquestes condicions, la fàbrica esdevindrà el punt de trobada entre ambdues poblacions. Així, per a uns, la fàbrica serà la representació de la terra d'acolliment, incloent el descobriment de la llengua pròpia, i per a d'altres, la fàbrica serà el lloc on personalitzaran i individualitzaran la massa nouvinguda que, vista en conjunt, sovint es despersonalitza i àdhuc es deshumanitza. En aquest punt d'encontre els treballadors s'agermanen per compartir els mateixos problemes i interessos, immersos dins una mateixa estructura dictatorial i opressora.

Mentrestant, els treballadors viuen en suburbis sense els serveis elementals, ni transports, ni escoles dignes per als fills, amb dificultats d'accés a un habitatge i amb salaris minsos que no cobreixen les necessitats bàsiques. En aquesta situació els treballadors accepten treballar com sigui i en les condicions que siguin. L'augment de la demanda a les empreses fa que les jornades laborals s'allarguin fins a deu, dotze o més hores diàries, convertint el salari de les hores extraordinàries en indispensable per tal d'acumular els recursos suficients per aconseguir un habitatge i unes condicions de vida més confortables. La *fam de salaris* que es desferma en aquest període fa augmentar la demanda i aquesta, juntament amb el marge que ofereix l'explotació dels treballadors, dispara els beneficis empresarials, que a la fi són els grans afavorits pel sistema econòmic i social imposat per la dictadura.

La situació descrita ofereix als treballadors dos camins divergents: la precarietat en les condicions laborals i socials impulsa els treballadors cap a l'organització obrera per tal de reclamar millores que permetin una vida amb dignitat, però afavoreix la submissió d'aquells que veuen en les llargues jornades laborals una sortida personal a les dificultats col·lectives. Aquesta última actitud planarà damunt el moviment obrer com un sostre de vidre que el moviment obrer haurà de travessar per poder reeixir en els seus objectius.

Com es trencarà la lògica de la submissió imposada per la dictadura i fèrriament controlada per tot l'aparell de l'estat? Les primeres protestes obreres, producte de les penoses condicions de vida i de treball, són espontànies, poc articulades i producte del malestar dels treballadors, sotmesos a un sistema contrari a llurs interessos. A les grans empreses, el passat es fa present i es converteix en mite i punt de referència per als més joves, que observen la rancúnia i el menyspreu dels més grans envers la dictadura franquista. Si l'explotació a què estan sotmesos els treballadors anima la revolta, la presència de veus que parlen d'un passat socialment just alimenta joves àvids de referències i disposats a lluitar contra la injustícia del sistema. Ambdós

elements confluïran en la protesta col·lectiva, la qual esclata puntualment i regularment. Les vagues de 1956, 1958 i sobretot les de 1962, es convertiran en un punt de partida d'una època nova en què serà possible que la convergència de factors cristal·litzi en l'aparició de Comissions Obreres.

II

El panorama del moviment obrer després de l'explosió vaguista de les jornades de maig de 1962, va restar igual d'ensopit que abans. Les formacions polítiques, pobres en efectius i poc coordinades intentaven treure conclusions de les mobilitzacions catalanes i del moviment obrer que despuntava en altres indrets del territori espanyol, com ara a Astúries. La creació de l'ASO a partir de l'acord d'UGT, CNT i SOC, va ser un intent de renovació que no va passar d'una mera referència de paper i algunes reunions puntuals entre militants esforçats que no van aconseguir que reeixís. La iniciativa de socialistes i anarquistes va patir de falta d'arrelament entre les bases, d'un accent marcadament anticomunista i d'uns objectius allunyats dels interessos immediats dels treballadors. D'altra banda, el PSU de Catalunya, aïllat de la resta de formacions polítiques i tancat en si mateix, maldava per tenir presència a través de la feina menuda i constant que no trobava sortida en el mitjà hostil en què es desenvolupava. Calia comptar també amb el FOC, la jove formació esquerrana inspirada en els nous corrents del socialisme imperant, que disposava d'uns joves activistes desinhibits i desprovistos de prejudicis, que feien de l'acció immediata llur referent més important sense tenir gaire present una estratègia de futur, que en aquells moments tampoc no passava per una estratègia unitària. Ni tampoc es poden deixar de banda les organitzacions catòliques que, havent optat per una lectura renovada del cristianisme, continuaven subjectes a una església i una jerarquia catòlica fidel a la dictadura franquista.

Partint d'aquesta situació, ¿com va ser possible la irrupció sorprenent d'unes Comissions Obreres auspiciades per tots els sectors el mes de novembre de 1964? Què havia canviat des de 1962 perquè llavors es fes possible allò que ni l'explosió vaguista d'aquell mateix any ni l'acord UGT-CNT-SOC no havien aconseguit? Fins llavors, les directrius per actuar arribaven de l'exterior seguint els prejudicis del passat i sense tenir gaire en compte l'experiència dels qui vivien directament la realitat als carrers i a les fàbriques del país. La vivència quotidiana dels qui treballaven colze a colze cada dia no entenia de rancúnies del passat, ni d'altres estratègies polítiques. Entenia, sí, de la unitat necessària per tal d'assolir alguns objectius que permetessin avançar i ampliar la migradesa dels efectius disponibles.

El naixement de Comissions Obreres a Catalunya no s'entén sense l'entesa personal i el *bon equip* que es va trobar a la Montesa d'Esplugues de Llobregat, que va saber saltar-se les normes i les directrius dels qui més que mirar endavant, miraven encara al passat. El procés que va dur a l'assemblea fundacional de Sant Medir no va ser una estratègia premeditada i pauta; va ser fruit de la improvisació, que alhora es nodria de l'experiència adquirida en temps anterior, a partir de l'activitat diària que aconsellava el camí de la unitat sense etiquetes ni partidismes. Tal va ser el gran encert de l'impuls fundacional sorgit de la Montesa d'Esplugues de Llobregat i que va cristal·litzar el 20 de novembre de 1964 a la parròquia de Sant Medir del barri barceloní de Sants.

Així, doncs, ¿quin va ser el paper de les diferents formacions i organitzacions polítiques i socials que van participar en l'aparició de Comissions Obreres? La fundació del nou moviment obrer constata, d'una banda, que els aparells de les organitzacions polítiques restaven allunyats de la realitat social i treballadora de Catalunya. La política dels socialistes, fortament anticomunista, mirava més al passat que no al futur, i l'aïllament dels comunistes no els permetia sortir d'un cercle que es tancava al seu entorn cada vegada que es proposaven trencar-lo. D'altra banda, trobem un FOC, que sotraguejat encara per la falta d'experiència dels seus joves militants el mes de maig de 1962, amb una caiguda massiva que va impedir un paper destacat d'aquesta organització en la fundació de Comissions Obreres. Una fundació que tampoc no hauria estat possible sense la col·laboració decidida dels militants catòlics compromesos amb la causa obrera i que amb la seva acció trencaven una inèrcia de fidelitat a la jerarquia eclesiàstica alineada amb el règim. El naixement de Comissions Obreres palesa la debilitat i desorientació de les organitzacions polítiques, basades en la improvisació i la falta d'una estratègia definida i, concretament en el cas del socialistes, en la falta de control dels seus militants, que decideixen tirar endavant un procés unitari saltant-les les normes bàsiques d'actuació d'aquella formació política. Els esdeveniments de la fi de 1964 i principi de 1965 adquiriran amb el temps una importància extraordinària, que tindrà conseqüències en les mateixes organitzacions polítiques que els van gestar. Per als socialistes, un sector dels quals continuarà renuent a la participació amb els comunistes, significarà una ruptura difícil de recuperar, mentre per als comunistes, que respondran a l'aparició de Comissions Obreres amb celeritat i promptitud, significarà un punt d'inflexió en llur trajectòria que els convertirà en la formació política més important de l'oposició clandestina al règim franquista. La mesura de la importància decisiva del naixement de Comissions Obreres es palesarà, en el fet que, anys després i en ple procés de transició, es

reelaboraran els fets del passat per justificar i inscriure en un nou context històric tant la reaparició de la UGT com la justesa de les posicions dels comunistes.

Podem dir, doncs que, a banda de les dures condicions de vida i treball de l'època, de la migradesa dels salaris i de la renovació generacional, l'aparició de Comissions Obreres a Catalunya es produeix a partir d'una combinació entre diferents factors: l'experiència acumulada de protestes sindicals i polítiques sota el franquisme, la sintonia personal i la manca de prejudicis d'alguns militants, i alhora la debilitat de les formacions polítiques que no controlen pràcticament aquests militants, com també la decisiva col·laboració de l'església de base.

Malgrat que la repressió va deturar temporalment el nou moviment, la llavor havia estat sembrada i la inèrcia del temps passat s'havia trencat imposant la voluntat del nou moviment obrer d'erigir-se com a representant autèntic dels treballadors, tot reclamant sense complexos un lloc des del qual exercir aquest paper.

III

Les eleccions sindicals que el sindicat vertical va convocar després de l'estiu de 1966, van servir de revulsiu a les Comissions Obreres catalanes, que es van reactivar entorn de la convocatòria sindical. Una vegada fracassat l'intent de l'OSE d'assimilar Comissions Obreres, l'aparell del sindicat vertical va llançar una intensa campanya de participació a les eleccions sindicals d'aquell any en un intent d'obtenir la base social que li mancava i de manipular i controlar el resultat dels comicis sindicals. Contràriament als interessos del sindicalisme oficial, Comissions Obreres va mobilitzar els seus efectius i va aconseguir articular candidatures pròpies en empreses importants i influents, les quals van obtenir, allí on eren presents, victòries aclaparadores. La mobilització de Comissions Obreres repartint fulls volants cridant a l'organització de candidatures obreres i la del sindicat vertical amb l'eslògan "*vota al mejor*", van crear un ambient propici a la participació engrescant multitud de treballadors que altrament haurien restat passius i al marge de la convocatòria. La massiva participació va comportar la renovació generacional dels càrrecs sindicals i va fer que un gran nombre de treballadors es disposessin a representar els seus companys d'una manera honesta i decidida. A la fi, la disposició a la participació d'aquest gran nombre de treballadors es va revelar com el gran encert d'aquelles eleccions sindicals, ja que a partir d'aleshores els homes i dones de Comissions Obreres van tenir l'oportunitat d'expandir i ampliar el moviment gràcies al nexse d'unió que el sindicat vertical suposava.

La fortalesa aconseguida en les eleccions sindicals de 1966 va procurar un augment de l'activisme que va repercutir en una major conflictivitat a les empreses, en l'organització d'assemblees massives de treballadors i en la convocatòria de jornades de protesta al carrer. La sortida a la superfície del moviment obrer va sorprendre el règim i l'obligà a prendre mesures immediates. El sindicat vertical, sobrepassat un cop més pel moviment obrer que no es volia sotmetre als seus designis, va anunciar una nova llei sindical que havia d'adequar el sindicalisme espanyol a les aspiracions de la classe treballadora. La llei, anunciada el mes de gener de 1967, va trigar significativament quatre anys a fer-se efectiva i va inutilitzar la maniobra de distracció empresa pel sindicalisme oficial. Alhora, el règim donava un altre tipus de resposta a l'embranchida d'aquest moviment: l'empresonament dels líders destacats i la desposseïció dels càrrecs sindicals que duïen a terme llur tasca de representació amb honestat, es va convertir en moneda corrent a la segona meitat de 1967 i dels anys següents. La conseqüència immediata d'aquesta rèplica va ser el replegament de Comissions Obreres, un fet que provocà la baixada de la conflictivitat i la fi de les jornades d'acció general que provocaven multitud de detencions. Cal dir, però, que el reflux del moviment obrer provocat per la repressió no va significar la desaparició de l'activisme, el qual es va centrar en altres formes d'agitació, com la reclamació de les actes de representació dels càrrecs desposseïts, la difusió de fulls volants, la realització de pintades, la preparació activa de l'1 de maig o el suport i la solidaritat als companys empresonats. El manteniment d'aquesta activitat i la persistència d'alguns conflictes importants, va permetre de recuperar de mica en mica el to i la força del moviment, de manera que va tornar a tenir incidència en 1969 en la lluita contra el topall del govern del 5'9%. Malgrat les dificultats, la creixent presència del moviment obrer en la realitat espanyola va convertir Comissions Obreres en un punt de referència indefugible i conegut arreu. A l'exterior s'observava com un indicador de l'antifranquisme actiu i a l'interior, fora dels cercles estrictament partidaris del règim, s'anava reconeixent Comissions Obreres com la representant real dels treballadors.

La repressió que la dictadura franquista va desfermar contra les Comissions va tenir també conseqüències d'ordre intern, car provocà que es ressentís el delicat equilibri existent entre les dues principals forces polítiques que formaven part del moviment obrer, el FOC i el PSUC. Cadascuna d'aquestes organitzacions, amb una visió diferent sobre l'orientació que calia donar a Comissions Obreres, aspirava a dirigir el moviment, malfiant-se l'una de l'altra. Llur diferent estratègia d'actuació: replegant-se a la clandestinitat o defensant la presència pública, mantenint opcions distintes sobre l'estructuració de Comissions Obreres en zones d'àmbit territorial o per rams de producció, manifestant una visió divergent sobre la qüestió nacional o una postura

contraposada sobre les relacions del moviment obrer amb altres grups socials i polítics, tot això amagava una profunda divisió, que venia tant de les arrels teòriques i pràctiques del socialisme marxista d'on provenien, com de la divergència en els objectius finals de la lluita en la qual estaven immerses ambdues formacions polítiques.

A la fi de la dècada de 1960, el moviment obrer s'havia convertit en el que hi havia de més viu i actiu en l'oposició antifranquista, i ostentar l'hegemonia a Comissions Obreres no era una qüestió secundària o d'ordre menor. Així, tant si l'objectiu que es perseguia era enderrocar el franquisme, en el cas del PSUC, com si es tractava d'obtenir la caiguda de la dictadura simultàniament a la implantació d'un règim socialista, en el cas del FOC, es buscava forjar un instrument de primera magnitud com era Comissions Obreres. Per aquesta raó es desfermà en la coordinadora local de Barcelona, la instància més important del moviment obrer d'aquell període, un enfrontament llarg i sostingut, només aturat per treves de poca durada, que va portar la inestabilitat i el desequilibri a l'organisme encarregat d'impulsar i coordinar les accions. Malgrat la radicalitat de les propostes i l'activisme dels membres del FOC, aquesta organització, un cop va ostentar la direcció de Comissions Obreres, no va saber donar cap alternativa a l'acció del moviment obrer i es va estancar en la defensa de les posicions aconseguides.

La lluita pel poder i la direcció de Comissions Obreres es va mantenir durant un període de tres anys, ampliant-lo i portant-lo a tots els indrets on el moviment s'expandia. Es va estendre també a la Comissió Obrera Nacional de Catalunya, que va néixer amb la pretensió de coordinar els diferents punts d'acció obrera que s'estenien arreu del país. Tot i que la CONC era la conseqüència lògica de l'expansió del moviment obrer més enllà del nucli de la ciutat de Barcelona, aquest organisme va prendre rellevància en la mesura que, en un primer moment, es va convertir en un instrument de contrapoder dins un context de lluita ferotge pel control de les Comissions. El FOC, cada vegada més radicalitzat i allunyat de la realitat que l'envoltava, dominava la potent coordinadora local de Barcelona juntament amb altres aliats circumstancials contraris a l'hegemonia del PSUC; aquest utilitzava la CONC com un mecanisme d'equilibri de la balança inclinada cap al camp del FOC.

La intensa lluita fratricida va portar a la paralització dels organismes que eren cridats a coordinar i impulsar les accions de Comissions Obreres, més ocupats a vigilar-se mútuament i embrancats en disputes, cada vegada més allunyades de la realitat que els envoltava. Disputes que senten llunyanes els qui des de la base giren l'esquena a aquests enfrontaments inútils que no aporten res al moviment. Així es van anar conformant en aquest període dues línies paral·leles d'actuació dins Comissions

Obreres. D'una banda, els qui embrancats en la disputa pel poder no perdien de vista el fet que Comissions Obreres era sobretot un instrument per aconseguir els seus objectius polítics, i altres que entenien que la lluita sindical era indispensable, no sols per millorar les condicions dels treballadors, un objectiu lloable en si mateix, sinó també com la manera més efectiva d'ampliar el moviment i el camí més factible d'apropar-se a la possibilitat que el moviment obrer creés les condicions per acabar amb la dictadura franquista. Independentment d'allò que formalment es digué, la divisió estava també entre els qui posaven l'accent en els objectius polítics de la lluita obrera o en els qui valoraven sobretot l'acostament als treballadors de base. Ambdues postures no eren patrimoni de l'una o de l'altra formació política, ans al contrari, en ambdues formacions es trobaven acèrrims partidaris de la primera concepció, deixant la segona als activistes més sindicalistes. La prova que aquesta era una actitud transversal en totes les formacions polítiques presents en la lluita obrera, estava en el menyspreu que els termes sindicalisme o sindicalista suscitaven entre els líders obrers més disposats a prioritzar els objectius polítics abans que els sindicals, encara que, paradoxalment, l'augment de les expectatives polítiques es nodrien de l'ampliació del moviment, a causa precisament dels èxits sindicals. Així, si els organismes coordinadors, immersos en llurs disputes internes, no realitzaven la tasca que els era encomanada, els rams, les empreses i les diferents zones amb potencial reivindicatiu anaven creant illes separades i diferenciades en les quals es van anar forjant tradicions, costums i tarannàs diferents, la qual cosa perjudicà fortament les possibilitats del moviment obrer en el període final de la dictadura.

Una altra de les polèmiques que el FOC i el PSU de Catalunya van mantenir a la darreria dels anys seixanta, va versar sobre la qüestió nacional. El PSUC defensava el caràcter nacional de Catalunya i fonia en un mateix pla la lluita contra la dictadura franquista i la reivindicació dels drets de la nació catalana. Aquesta concepció, juntament amb l'aposta estratègica de col·laboració amb altres grups socials i polítics representants del país que hi trobaven un punt de confluència, feien que el PSUC apostés clarament per les reivindicacions nacionals traspasant aquest compromís a Comissions Obreres i als seus militants. Contràriament a aquesta postura, el FOC es movia en un magma confús en el qual, s'afirmava la fusió entre llibertats nacionals i lluita pel socialisme i es denunciava el component burgès de les reivindicacions de caràcter cultural i lingüístic allunyades, segons el seu criteri, dels interessos dels treballadors. Aquesta no va ser una polèmica central en les relacions d'ambdós partits, usada només com una eina més dins les disputes mútues, però va tenir la virtut de situar dins el moviment obrer els paràmetres sobre la qüestió nacional amb què es va moure des de llavors. Tot i que no va ser una qüestió de primer ordre per a

Comissions Obreres, el fet de prendre partit per la defensa de la llengua i cultures catalanes va ser determinant per tal que no es produís dins el moviment obrer una fractura irreversible en el teixit humà de Catalunya. El que hem anomenat pedagogia silenciosa, feta des del convenciment de la justícia de les reivindicacions nacionals i l'agermanament d'aquestes amb les reivindicacions de caràcter laboral, va anar calant entre els treballadors arribats de tots els indrets de l'estat espanyol, que van assumir amb normalitat aquestes reivindicacions, tot impedit alhora la presència d'un sindicat nacionalista que separés els treballadors segons l'origen o procedència.

Després de disputes i enfrontaments, s'arribava a la fi de la dècada de 1960 amb un FOC desfet per la deriva radical d'uns plantejaments cada vegada més allunyats de la base obrera i pel desgast d'una militància frenètica que no portava resultats. La desaparició del FOC va comportar l'aparició d'altres grups radicals, que van atomitzar la presència de les organitzacions obreres dins del moviment obrer, tot organitzant coordinadores i plataformes pròpies que en alguns aspectes recollien l'esperit de l'antic FOC.

IV

L'aparició en els primers anys setanta de diferents formacions polítiques que van organitzar coordinadores de Comissions Obreres va ser l'herència visible de la descomposició del FOC. L'enfrontament entre distintes maneres de veure el moviment obrer reedita amb més acarnissament, si fos possible, les disputes d'anys enrere entre els distintes organismes. La incidència d'aquests grups en indrets o empreses concretes, fa que alguns conflictes es signifiquin per la seva radicalitat i també per l'enfrontament que els grups mantenen entre si dins d'un mateix conflicte. Per això, les eleccions sindicals de 1971 van ser l'ocasió d'escenificar la forta polarització entre uns i altres. Mentre que els grups oposats a les eleccions sindicals -principalment LCR i Plataformes Anticapitalistes- denunciaven que la participació feia el joc a la burgesia i al règim tot reclamant una representació al marge del sindicat vertical mitjançant l'elecció de delegats, els grups partidaris de participar-hi -PSUC i BR- subratllaven l'oportunitat d'apropar-se als treballadors per millorar la situació laboral amb la negociació de convenis, la qual cosa facilitava la base indispensable per a la lluita contra el franquisme.

La radicalització d'algunes lluites, els enfrontaments i contínues desqualificacions aprofundeixen encara més l'avenc entre els organismes de coordinació i els líders sindicals, que es centren en l'empresa o en un radi d'acció proper, provocant una situació insostenible que arriba a moments de paroxisme en què les acusacions de

traïdoria i col·laboracionisme se succeeixen. La radicalitat d'alguns conflictes, el freqüent continuat entre les diferents formacions i la perplexitat i desorientació dels treballadors en veure aquestes disputes, acaben afavorint un reflux de les mobilitzacions obreres que es produeix en 1972 en el precís moment en què una forta repressió colpeja directament la coordinadora estatal de Comissions Obreres.

Al marge d'aquests enfrontaments, la dinamització del moviment obrer que comportà el fort activisme de la fi de 1970 i principi de 1971 va ser vist amb preocupació per l'empresariat, que va girar els ulls cap al règim i cap al sindicat vertical demanant ordre i acció contundent vers una situació que amenaçava d'escapar-se de les mans. Les demandes dels empresaris d'un major control polític, judicial, policial i informatiu fetes a un règim dictatorial que precisament basava la seva fortalesa en el rígid control de l'aparell de l'estat, no feia més que corroborar la importància progressiva d'un moviment obrer que a mesura que creixia deixava al descobert la inutilitat i la impotència del sindicat vertical el qual a partir dels primers anys setanta va començar un declivi imparable.

La prova que el moviment obrer continuava endavant malgrat la divisió interna, la repressió i el subsegüent estancament a mitjan 1972, es produeix amb l'aparició de conflictes en indrets allunyats del centre industrial català com les mines de Sallent i Balsareny i l'ampliació del moviment cap a activitats professionals no industrials, com ara l'ensenyament i la sanitat, cosa que significa l'obertura cap a d'altres indrets i sectors que són expressió de l'efecte contagi de les mobilitzacions obreres. A aquesta irrupció de nous actors dins del moviment, s'hi va sumar l'efecte boomerang de la repressió exercida sobre els treballadors de la construcció de la Tèrmica de Sant Adrià de Besòs. L'assassinat de Manuel Fernández Márquez pel mes de març de 1973 va marcar un abans i un després en la manera d'afrontar la repressió policial. En aquella ocasió, la protesta obrera va aconseguir trencar les barreres que mantenien aïllats els treballadors de la resta de la població, inaugurant un nou cicle en el qual fins i tot alguns estaments de la societat tradicionalment en silenci, comencen a alçar la veu i a mostrar el rebuig a un règim que no aportava cap altra solució que no fos la repressió. Aquesta nova línia d'actuació serà reforçada més endavant, quan després dels grans esdeveniments de la fi d'aquell any -l'atemptat mortal contra el president de govern Luis Carrero Blanco i el judici del procés 1.001 contra els dirigents de Comissions Obreres- va evidenciar la vulnerabilitat de la dictadura. Aquesta tancava files davant la indeturable decadència política del règim i la fortalesa d'un moviment obrer que, lluny de sentir-se derrotat i tancat a la presó, mostrava l'orgull de saber-se símbol de la lluita antifranquista.

La nova conjuntura política que es produeix després d'aquells fets de 1973 inaugura també un nou cicle, que cristal·litza en la creació de plataformes unitàries tant en el camp polític com en el sindical. Per la seva banda, els efectes dels continuats enfrontaments entre les diferents coordinadores de Comissions Obreres, es fan sentir tant en l'esgotament dels activistes com en el model d'organització basat en plataformes i coordinadores separades i es comença a qüestionar una divisió artificial que no afavoreix cap dels objectius plantejats per les diferents forces polítiques, siguin la deposició de la dictadura franquista o la instauració d'un sistema socialista. Així a mitjan 1974 culmina el procés de reunificació de les diferents coordinadores dins Comissions Obreres enfortint així l'organització principal del moviment obrer i, àdhuc, de l'oposició antifranquista.

La clarificació en l'escenari sindical va tenir com la conseqüència de crear unes candidatures unitàries i democràtiques que, a les eleccions sindicals de 1975, van ocupar la pràctica totalitat dels estrats baixos del sindicat vertical. La cultura sindical que s'havia creat a força d'anys de participació en convenis, conflictes i protestes es condensà en aquells comicis, que van suposar l'ensorrament definitiu de l'OSE. En alguns indrets, com ara el Baix Llobregat, els locals del sindicat vertical es van utilitzar, davant la impotència dels funcionaris, per convocar vagues, realitzar assemblees massives o decidir col·lectivament l'estratègia d'un conflicte. La pràctica ocupació d'aquests locals i la quasi llibertat d'actuació que es va aconseguir en alguns indrets va fer emergir una proposta que aspirava a la creació del sindicat unitari a partir de l'ocupació total del sindicat vertical des de la base. En el rerefons de la proposta, hi havia la idea que Comissions Obreres havia tocat sostre, víctima d'eternes discussions que havien propiciat una separació entre els organismes coordinadors i la base. Segons aquest parer, l'ocupació del sindicat vertical oferia una excel·lent plataforma legal per connectar amb els treballadors directament, obtenint, d'aquesta manera la força necessària per fer del vell sindicat falangista una organització sindical unitària capaç d'enfrontar-se al règim i de posar-se al capdavant del moviment definitiu que havia d'acabar amb la dictadura. S'oposaven a aquesta proposta els qui veien en l'ocupació del sindicat vertical una eina imprescindible en la lluita sindical i antifranquista, però eina al cap i a la fi, i que lluny de pensar en Comissions Obreres com un moviment acabat, hi veien l'organisme rector que havia de dirigir les mobilitzacions obreres cap a la fita desitjada. Consideraven, doncs, que, contràriament als partidaris de l'ocupació del sindicat vertical que donaven per acabades les Comissions Obreres, calia treballar per estendre-les i enfortir-les, car, segons aquest punt de vista, eren la representació genuïna, lliure i independent dels treballadors i, alhora quedaven fora dels perills de manipulació que el sindicat vertical oferia. En

aquesta línia, cal comptar també que els partidaris d'enfortir Comissions Obreres veien possible el fet que s'acabés per imposar la divisió sindical i, en aquest context, es consolidarien definitivament Comissions Obreres com una aposta estratègica de futur. A banda de les disputes, que van acabar per decantar l'aparell comunista cap a l'opció partidària del suport a Comissions Obreres, allò que comptava des de la fi de 1973 era la presència creixent del moviment obrer, el qual protagonitzava cada vegada més conflictes i de major envergadura. Així, en 1974 el Baix Llobregat va protagonitzar, amb només dos mesos de diferència, dos moviments vaguistes de caràcter general, que van fer palesa la inocultable presència i importància del moviment obrer en una dictadura ja agònica. Els moviments vaguistes de 1974, preludi dels que es produirien un any més tard, van ser fruit de la tasca pacient dels activistes de Comissions; aquests, des de la fàbrica, des del ram de producció o de la comarca, havien anat teixint una xarxa de participació, amb el nucli central als locals del sindicat vertical de Cornellà, que es van posar a prova en múltiples accions puntuals i que van crear llaços confluents en un mateix punt de 1974. Que les accions impulsades i coordinades des de Comissions Obreres del Baix Llobregat no eren una explosió aïllada sinó un moviment articulat que no es limitava a protestar per fets concrets, ho va confirmar la vaga general de gener de 1976 car, en un context diferent, mobilitzà la comarca sencera tot superant la mera solidaritat a una empresa en dificultats.

Un procés similar al que acabem de descriure va ser seguit a Sabadell el mes de febrer de 1976, quan es posà a prova una consolidada xarxa de participació feta a partir de la militància a Comissions Obreres, que va ser imprescindible per encapçalat una protesta de caire ciutadà. Aquests i d'altres moviments de zona o de rams de producció que van tenir lloc a primera meitat de 1976, no es quedaven en la demanda salarial o laboral, sinó que estenien les demandes a les reivindicacions polítiques: ocupaven espais públics i aconseguien suport directe i indirecte de la població, obligaven al pronunciament i negociació de les autoritats públiques i no desistien fins a aconseguir la fi de les represàlies que la seva actuació havia generat. Així, el context polític en què aquestes mobilitzacions es produïen -la mort de Franco i l'intent continuista del primer govern de la monarquia- donaven als moviments vaguistes un nou caire que les diferenciava de les anteriors mobilitzacions per llur dimensió directament política.

Paral·lelament a aquests esdeveniments, el món sindical es veia sotmès a fortes pressions provinents d'unes forces polítiques que prenien posició tant en el camp polític com en el camp sindical. Així, malgrat que Comissions Obreres tingués com a fita aconseguir la unitat del sindicalisme espanyol en una central única, la decisió política i estratègica del PSOE, primer, i del Partit dels Socialistes de Catalunya,

després, de refundar la UGT, va acabar amb la possibilitat de construir una central sindical unitària. El desmoronament irreversible de l'OSE aconsellà el govern d'afavorir UGT per propiciar la divisió sindical, i així Comissions Obreres hagué d'afrontar un procés interior força delicat que la va portar de l'opció pel sindicat unitari a la constitució de la Confederació Sindical de Comissions Obreres. La decisió no va ser innòcua per a Comissions Obreres, que va pagar un preu amb l'escissió d'alguns sectors importants que van fundar opcions sindicals pròpies.

La concentració dels esdeveniments en poc espai de temps no donava peu a la reflexió serena, la qual cosa abocava a la militància a un activisme frenètic que en ocasions comportava el desconcert en comprovar el caire que l'evolució política prenia. A mitjan 1976, caigut el primer govern de la monarquia, aparegué un govern que, empès per les fortes protestes que s'estenien arreu, va iniciar el procés que havia de dur a la democràcia intentant controlar els principals ressorts del poder. Aquesta avinentesa, juntament amb la multiplicitat de tasques a què Comissions Obreres havia de fer front: discussions i problemes interns per constituir-se en sindicat, impulsar i organitzar gairebé en solitari el pes de les accions i mobilitzacions obreres i ciutadanes que se situaven al capdavant de la protesta antifranquista, va afavorir el desconcert de l'organització obrera, la qual veia amb estupor com els esdeveniments es produïen fora del guió establert.

El context polític que va sorgir posteriorment a les eleccions democràtiques de juny de 1977, va aprofundir la dependència del sindicat de Comissions Obreres de la força política majoritària que li donava suport, el PCE-PSUC. L'interès d'aquesta formació política per aparèixer com una organització responsable i de govern, que apostava clarament per la consolidació de la democràcia, obligà Comissions Obreres a moderar les seves postures, un fet que desorientà la militància i provocà cansament i irritació. El suport de Comissions Obreres als Pactes de la Moncloa va obligar a acceptar convenis col·lectius a la baixa, a canvi de suposades millores socials que a la fi no es van produir. Així, en 1978, Comissions Obreres donava per tancat el cicle iniciat a mitjan anys seixanta amb una gran victòria electoral als primers comicis sindicals de la democràcia, però amb el regust amarg de no haver pogut imposar la unitat sindical ni d'haver aconseguit la mobilització definitiva que fes caure de manera fulminant la dictadura franquista.

V

Parlem de Comissions Obreres com una organització que es posa en marxa en un temps ple d'incerteses, que es fa a les palpenes enmig de dificultats que l'atenallen

des de l'exterior i de disputes que la minen a l'interior, però que també es fa des de la força que dóna el sentiment de lluitar pel que és just. No ens hem preguntat, però, qui formava Comissions Obreres o, cosa més important, quines raons havien fet decidir els participants a sumar-se activament al moviment obrer.

Per contestar la primera pregunta -qui era membre de Comissions Obreres-, ens cal canviar lleument la pregunta i interrogar-nos qui se sentia de Comissions Obreres. L'evidència que durant la dictadura franquista no hi havia cap altra organització obrera amb prou potència i presència per coordinar i mobilitzar els treballadors, va generalitzar la creença que s'era de Comissions perquè es participava en les accions de Comissions. Va contribuir a l'adquisició d'aquest sentiment el fet que les mateixes Comissions Obreres especulaven amb aquesta idea, dient que Comissions era una nova manera d'entendre el moviment obrer, obert tant en l'estructura i l'organització com en l'actuació. És per això que, si no es vol acceptar mecànicament una formulació que va tenir el valor d'explicar un fenomen nou en un determinat context, cal preguntar-se ara, una vegada tancada aquella etapa, quins treballadors que van participar en un moment o altre en les accions de Comissions Obreres se sentien formant part d'aquell moviment organitzat. Si ens atenim a les veus presents en la recerca efectuada, haurem de dir que eren les minories actives que en un moment o altre de la seva trajectòria van actuar de manera conscient treballant tant pels objectius a curt termini com pels de més llarga durada. El sentiment de pertinença a Comissions Obreres o al moviment obrer no s'establirà pel diferent nivell de compromís, sinó en la consciència amb què uns i altres s'enfrontaven a les accions en què van participar. L'element determinant, doncs, la consciència, esdevindrà el nucli central de l'activisme a Comissions Obreres i, per extensió en el context de l'època, a la participació en el moviment obrer.

La consciència, però, no és quelcom adquirit de bell antuvi, sinó quelcom que es desvetlla en les accions i mobilitzacions que el mateix moviment obrer comporta. És un procés que es desenvoluparà amb el temps i des d'una base en què hi ha un sentiment de consciència difús i imprecís que actua com a propulsor del compromís futur. A la vista del resultat de la recerca efectuada, no es pot menysprear el valor d'aquesta consciència primitiva, perquè en alguns casos serà determinant per a la disposició dels treballadors a l'acció.

El règim franquista va imposar un control ferri sobre la societat que, aclaparada per la repressió i les dificultats materials, va optar per callar i enterrar el passat sota una capa d'espès silenci. És una realitat que, per òbvia, ha estat acceptada sense matisos i que ha portat a no situar en la justa mesura algunes qüestions que a la fi s'han revelat amb una força extraordinària. Tal és el cas de la importància de les arrels familiars en la

formació de la consciència dels treballadors que més endavant van formar part de Comissions Obreres. Per una gran majoria, els patiments de la família per raons polítiques, les injustícies, privacions i humiliacions viscudes a la infància o joventut, per la situació familiar i l'entorn social, van actuar com un revulsiu en la determinació pel compromís en la lluita laboral i política. Donades les circumstàncies de repressió i control, la transmissió dins la família no sempre es produïa de manera directa i oberta, però la ràbia continguda, l'autocontrol o les mitges paraules es van revelar tan efectives com ho hauria pogut ser la transmissió d'experiències en un context obert. Un fenomen similar passa a les grans fàbriques, en les que es guarda memòria del passat i es converteix el temps anterior en una referència ineludible. Ambdós elements actuen sobre els treballadors, que es troben amb unes condicions laborals penoses i en una situació política que els condemna a la submissió humiliant i a l'acceptació passiva d'aquell estat de coses. Per un sector important dels qui posteriorment es convertiran en activistes de la lluita obrera, és decisiva la memòria del passat, que els empeny a actuar i a revestir les accions d'un sentit de reparació pels mals ocorreguts a la família o a la pròpia trajectòria personal. La militància sindical esdevindrà així un deure moral que, en un cert sentit, es convertirà en continuadora de la lluita de la classe treballadora dels temps de la República i de la guerra civil. No es pot afirmar que el moviment obrer nascut a mitjan anys seixanta sigui una continuïtat del moviment de les èpoques anteriors al franquisme, però sí que es pot concloure que en el moviment obrer aparegut de nou en la dictadura franquista, el passat es fa present a través d'un nexa d'unió tan invisible com efectiu com són els lligams afectius o les experiències viscudes en carn pròpia.

D'altra banda, cal dir també que, per important que fos el lligam entre les diferents generacions de treballadors no explicaria per si sol el fenomen de Comissions Obreres. A més d'aquest factor, cal comptar encara amb els llaços d'unió i solidaritat que s'estableixen entre els qui participen en les reivindicacions obreres creant uns vincles que trenquen l'aïllament en què es troben, tot reconeixent-se iguals que es troben davant similars circumstàncies. D'aquesta manera, es creen xarxes de relació a través de la militància, que esdevenen essencials per entendre el fenomen del nou moviment obrer. De la mateixa manera que Comissions Obreres va néixer d'una afortunada conjunció de factors en què el factor personal va esdevenir fonamental, el moviment obrer s'articula sota la dictadura franquista a través d'aquestes xarxes de cooperació que s'estenen i es connecten entre si a partir d'illes que neixen de punts concèntrics situats en algunes empreses importants o en alguns indrets de la geografia industrial catalana. Així, la imatge de Comissions Obreres no és més que les persones

que la componen; sense locals, sense punts de referència externs, els activistes i llur actuació es converteixen en l'element simbòlic del moviment.

Per la seva banda, pels activistes, formar part de Comissions Obreres no és quelcom circumstancial o provisional; pels qui hi participen, el compromís amb el moviment obrer esdevé l'element essencial que transformarà llurs vides per sempre. Així s'estableix en l'experiència viscuda una línia de separació entre l'"abans" i el "després" de la militància. L'activisme sindical i polític aportarà consciència del lloc que s'ocupa en la societat, seguretat en un mateix i, alhora, procurarà les habilitats necessàries per al coneixement del món que s'habita amb la seguretat de saber el que es vol i com aconseguir-ho. La transformació personal, que sovint es concreta en la descoberta d'un món aliè al que ja es coneix, obre fronteres cap a d'altres indrets en què les destreses, els coneixements i les capacitats adquirides a través de la militància cristal·litzaran en l'home nou transformat per la militància. L'home nou, sorgit de la militància i canviat per aquesta, és el fruit de la consciència de classe adquirida a través de la lluita i la cooperació amb d'altres: la transformació personal i la consciència de classe esdevenen la mateixa cosa. Els canvis personals, que es mostren a través del canvi d'actituds, d'aficions, de conèixer més coses, de saber reflexionar, actuar i expressar-se, o de ser "més persona", no són només expressions del creixement personal o de l'autoestima adquirida, són la mostra de l'adquisició definitiva i consolidada de la consciència de classe. D'aquesta manera transformació personal i consciència de classe esdevenen vasos comunicants en que l'un alimenta l'altre.

Si la militància activa aporta coneixement, obertura de mires i descobriment d'una altra dimensió cultural i social, per a les dones activistes la repercussió és major. Les dones parteixen d'una situació en què la concepció masculista de la societat és hegemònica. La primera barrera a la qual s'hauran d'enfrontar està situada en camp propi, en les mateixes dones que, víctimes de la visió masculista de la societat, conceben l'estada en el treball com quelcom provisional i secundari en l'ordre natural de les coses. En segon lloc, hauran de fer caure les barreres del companys de treball que veuen les activistes com menors d'edat incapaces d'assumir responsabilitats i poc mereixedores de respecte. Un altre llistó que hauran de saltar serà la suspicàcia dels mateixos companys de militància, que no reconeixeran la tasca efectuada o no tindran en compte el seu criteri. Per últim i en assumir càrregues familiars, les dones activistes hauran de fer front a una triple jornada de treball, laboral, domèstica i de militància que afrontaran, amb un ritme frenètic de vida i amb un sentiment de culpa pel fet de no sentir-se a l'alçada dels companys militants. La formació de la consciència feminista o, almenys, el reconeixement de les necessitats específiques de les dones, serà lenta i

gradual qui no començarà a reeixir fins ben entrada la transició, després d'anys d'una tasca soterrada, propera i feta de petits gestos que de mica en mica aniran canviant la mirada masculina sobre el món femení i alhora desvetllaran la consciència de les mateixes dones, que fins llavors havien considerat les reivindicacions pròpies o, àdhuc la pròpia tasca militant com a marginal o de segon ordre.

La militància obrera ha procurat als activistes, consciència, satisfacció i creixement personal, però també i paradoxalment els ha aportat sentiments contradictoris respecte als resultats d'aquesta militància. Els treballadors que han participat en el moviment obrer senten l'orgull d'haver treballat pel redreçament del moviment obrer i per haver reeixit en el doble repte de fer una important tasca sindical i articular alhora un poderós moviment social que va ser capaç d'enfrontar-se a la dictadura. Ara bé, com que es tracta de parlar de la capacitat del moviment obrer per estendre entre els treballadors la necessitat d'acabar amb el règim franquista, llavors la mirada sobre els temps passats es torna obliqua i s'omple de matisos.

Els activistes havien pogut veure en primera línia l'embranchida del moviment obrer que es va produir en el moment clau entorn de la mort del dictador Franco, quan la decadència del règim era evident i semblava que la força del moviment obrer, estesa a d'altres sectors de la societat, era gairebé indestructible. Hi havia la ferma creença en una victòria clara i precisa, que s'havia d'encarnar en un procés de trencament del passat amb la imposició d'un nou sistema polític. No era previsible que de les entranyes del règim sorgís una proposta prou forta que acceptés el repte que les mobilitzacions obreres plantejaven i, sense deixar el poder i l'essència dels privilegis que havien gaudit fins llavors, que acceptés les regles del joc democràtic. Aquesta avinentesa i la moderació adoptada per les forces polítiques de l'oposició abocades a la consolidació i l'estabilitat de la democràcia en procés de transició, van provocar un sentiment, si no de derrota, almenys de fracàs en no haver pogut imposar la sortida del règim franquista prevista. Aquest sentiment, covat en la pèrdua d'influència del sindicalisme dels anys posteriors a la transició, ha contribuït a emmascarar l'aportació del moviment obrer a la fi de la dictadura franquista i ha dut els militants obrers a menystenir o no valorar prou l'aportació pròpia al procés de democratització del país.

VI

Per fer un balanç de l'actuació de Comissions Obreres els anys que van de 1964 a 1978, cal valorar en tota la seva extensió els diferents aspectes que la comprenen, des dels homes i dones que en formen part fins als objectius, l'organització i les accions

que són capaços de generar, tot observant la interrelació que es dona entre tots aquests factors.

L'aparició de Comissions Obreres a mitjan dècada 1960 té una doble significació. D'una banda, significa l'aparició d'un moviment obrer que ha superat les velles rivalitats, herència de les confrontacions de la guerra civil, i les rigideses dels partits polítics, i ha posat l'accent en les persones, que es convertirà en l'actiu més important del moviment en tota l'etapa que va des del naixement de l'organització obrera fins a la transició. De l'altra banda, l'aparició i arrelament de les Comissions Obreres en el món del treball a través de l'ús conscient de l'aparell burocràtic sindical del règim, constitueix el primer fracàs del sindicalisme oficial que, amb l'OSE i la repressió exercida des del mateix estat, pretenia mantenir la desorganització del moviment obrer.

El fet que Comissions Obreres esdevingui un moviment social arrelat a la classe treballadora fa que es converteixi en una plataforma a través de la qual les organitzacions polítiques portaran a terme la seva estratègia política rivalitzant les unes amb les altres, perjudicant el mateix moviment obrer que es ressentirà de la falta de cohesió interna. Les disputes i discussions trencaran i separaran el moviment obrer en illes disperses que desarticularan l'organització obrera. Paral·lelament, i mantenint una certa contradicció amb el que antecedeix, Comissions Obreres aconseguirà crear unes xarxes de relació i de participació entre els treballadors establertes a partir dels llaços nascuts en els conflictes d'empresa, de ram i de zona, i que amb el temps esdevindran crucials en els esdeveniments de la fi del franquisme.

L'arrelament de Comissions Obreres al món del treball la convertirà en un punt de referència per a la nova classe treballadora sorgida després dels canvis econòmics i socials provocats per un règim que carrega tots els costos de la transformació del país a les espatlles dels treballadors. El moviment obrer demostra la seva fortalesa quan, enmig d'enormes dificultats, aconsegueix formar una classe treballadora unida enfrontada als mateixos problemes sense divisions d'origen o procedència. L'opció decidida de les Comissions per la defensa de la llengua i cultura catalanes no sols va impedir l'aparició d'un sindicalisme pròpiament nacionalista, sinó que va cohesionar la classe treballadora entorn de la mateixa idea de país.

La mort del dictador va suposar un canvi d'oportunitat política que el moviment obrer va saber aprofitar a bastament, multiplicant i aprofundint les mobilitzacions que van crear un clima d'assetjament al govern continuista, sense el qual no es podria entendre l'evolució dels esdeveniments posteriors que van conduir a la democràcia. Sense el moviment creat per Comissions Obreres, no es concep la fi del franquisme, quan ja la classe treballadora havia aconseguit millorar substancialment les condicions laborals i

econòmiques, que tenia en el seu haver l'experiència d'haver plantejat i guanyat reivindicacions que només un temps abans haurien semblat impossibles, i que havia aconseguit, amb l'ocupació dels estrats més baixos del sindicalisme vertical, de tombar un organisme puntal del règim franquista. Sense aquella tasca anterior, no es pot comprendre la mobilització sindical i social de la fi del franquisme, que mostrà clarament als sectors recalcitrants del règim que no hi havia futur fora de la democràcia. És cert que l'acció social impulsada pel moviment obrer no va aconseguir la fita perseguida d'una vaga general que acabés de manera immediata amb la dictadura i provoqués un canvi radical no només en el govern, sinó en tot el sistema posat dempeus per la dictadura. Ara bé, acceptar aquesta raó, no implica que no calgui reconèixer la presència reiterada, constant i general de les mobilitzacions obreres com a decisiva per a l'adopció dels usos i costums democràtics d'una classe política, àdhuc empresarial, que es resistia a adoptar-los i que, un cop adoptats, ja no va ser possible de fer marxa enrere.

A partir de l'acceptació i restauració de la democràcia, les mobilitzacions obreres es van començar a veure com una amenaça per l'estabilitat d'una fràgil democràcia que encara tenia poderosos enemics. La moderació es va imposar i amb aquesta la renúncia subsegüent a aconseguir algunes fites importants, com ara la implantació d'un règim democràtic amb fort accent social. Aquesta renúncia, la impossibilitat d'assolir la preuada unitat sindical, a la qual es van oposar poderoses forces polítiques i àdhuc sindicals que tenien plans propis per al futur, juntament amb la posterior pèrdua d'influència i centralitat del moviment obrer, van provocar una certa decepció que amb el temps va desembocar en la minusvaloració o l'enfosquiment de l'aportació del moviment obrer a l'arribada de la democràcia a aquest país.

El moviment que Comissions Obreres va aconseguir va ser fruit de la tasca d'anys, d'un treball incansable i continuat de les minories actives que van estendre i ampliar les xarxes de relació que la lluita obrera va fer possible a través de la complicitat i cooperació que la mateixa lluita generava. Alhora, els activistes, a través de l'experiència i la militància van adquirir consciència del lloc que ocupaven en la societat, mentre descobrien nous camins i perspectives que feien possible la transformació de les persones i esdevenien, d'aquesta manera, agents del canvi social. Per això diem que Comissions Obreres no es va convertir únicament en l'element imprescindible de socialització en l'antifranquisme: va possibilitar, alhora, el coneixement d'uns altres contextos culturals i socials que van permetre a la classe treballadora de posar fi a la submissió i a l'enviliment que la dictadura havia imposat.

V. FONTS

Fons escrites

Arxiu Històric de la CONC –AHCONC-

- Fons CONC
- Fons PSUC
- Fons Front Obrer de Catalunya
- Fons Coordinadora de Sectors de CCOO
- Fons Plataformas Anticapitalistas
- Fons Organización Comunista de España, Bandera Roja
- Fons Movimiento Comunista de España
- Fons Liga Comunista Revolucionaria
- Fons *Lluita Obrera*

Arxiu Nacional de Catalunya –ANC-

- Fons Albert Manent
- Fons Joaquim Lluverol
- Fons Remei Ramírez
- Fons Vidal Aunós

Biblioteca Figueras-Centre d'Estudis Històrics Internacionals –CEHI-

- Fons Comissions Obreres
- Fons Fulls volants
- Documentació PCE-PSUC

Fundació Utopia Joan N. Garcia Nieto, Estudis Socials del Baix Llobregat

- Fons Rulo
- Fons García-Nieto

Fonts orals

Entrevistes:

1. José Luís Abajo
2. *Alfredo* (pseudònim)
3. Antonia Barba
4. Daniel Cando
5. José Cano
6. Esteban Cerdán
7. Leopold Codorniu
8. Francisco Conesa
9. Antoni Farrés
10. Ginés Fernández
11. Josep Mª Folch
12. Mª Àngels Franco
13. Mª Carmen Gámez
14. Paqui Ginés
15. Mercedes López
16. *Manolín* (pseudònim)
17. Gaspar Menor
18. M.M. (pseudònim)
19. Montserrat Morales
20. Ramón Morales
21. Luís Muñoz
22. Sacramento Ojeda
23. Carmen Ortega
24. Carmen Palomero
25. Vicenç París
26. Ramon Puiggròs
27. Josep Pujol
28. *Prada* (pseudònim)
29. Encarna Ramírez
30. Antonio Ruiz
31. Jordi Sabat
32. Antonio Sorribas
33. *Urania* (pseudònim)
34. *Valentín* (pseudònim)
35. Jaume Valls
36. X1 (anònim)
37. X2 (anònim)

VI. BIBLIOGRAFIA

Llibres

ABELLÓ GÜELL, Teresa; *El movimiento obrero en España, siglos XIX y XX*, Ed. Hipótesis, col·lec., Historia contemporánea, Barcelona 1997.

Acción Sindical y Libertades Nacionales. Primer Congreso de Comissions Obreres de Catalunya, 12-15 de mayo de 1978, Ed. Crítica, Barcelona 1978.

ALMENDROS MORCILLO, F; JIMÉNEZ-ASENJO, E.; PÉREZ AMORÓS; *El sindicalismo de clase en España (1939-1977)*, Ediciones Península, Barcelona 1978.

AMSDEN, Jon; *Convenios colectivos y lucha de clases en España*, Ruedo ibérico, París 1974.

ARIZA, Julián; *Comisiones Obreras*, Avance-Mañana Editoriales, Barcelona 1976.

ARIZA, Julián; *Confederación Sindical de Comisiones Obreras*, Ed. Avance, col·lec. Serie Sindical, Barcelona 1977.

Asamblea General de CCOO. Barcelona 1976, Ed. Laia, Col·lec., Primero de Mayo, Barcelona 1977.

BABIANO, José; *Emigrantes, cronómetros y huelgas. Un estudio sobre el trabajo y los trabajadores durante el franquismo*, Siglo XXI-Fundación 1º de Mayo, Madrid 1995.

BALFOUR, Sebastián; *La dictadura, los trabajadores y la ciudad. El movimiento obrero en el área metropolitana de Barcelona*, Ed. Alfons el Magnànim. Col·lec. Política y sociedad, València 1994.

BENITO DEL POZO; Carmen, *La clase obrera asturiana durante el franquismo*, Siglo Veintiuno de España Editores S.A., col·lec., Historia, Madrid 1993.

BIESCAS FERRER, José Atonio i TUÑÓN DE LARA, Manuel; *España bajo la dictadura franquista 1939-1975*, Ed. Labor, Barcelona 1980.

BOIX, Isidor i PUJADAS, Manuel; *Conversaciones sindicales con dirigentes obreros*, Ed. Avance, col·lec. serie popular, Barcelona 1975.

BORDERÍAS, Cristina; *Entre líneas. Trabajo e identidad femenina en la España contemporánea. La Compañía Telefónica 1924-1980*, Ed. Icaria, Barcelona 1993.

BORDERÍAS, Cristina; TÉBAR, Javier; *Biografías obreras. Fuentes orales y militancia sindical (1939-1978)*, AHCONC, col·lec., *Estudis del món del treball*, 1, Barcelona 1998.

CALAMAI, Marco; *La lotta di classe sotto il franchismo. Le commissioni operaie*, Ed. Donato Editore Atti, Bari 1971.

CAMACHO, Marcelino; *Charlas en la prisión*, Ed. Laia, col·lec., *Primero de Mayo*, núm. 4, Barcelona 1976.

CAMACHO, Marcelino; *Confieso que he luchado*, Ediciones Temas de hoy, col·lec., *Memorias*, núm. 3, Madrid 1990.

CARR, Raymond i FUSI, Juan Pablo; *España de la dictadura a la democracia*, Ed. Planeta, col·lec, *Espejo de España*, núm. 51, Barcelona 1979.

CARRILLO SOLARES, Santiago; *Nuevos enfoques a problemas de hoy*, Editions Socials, París 1967.

CARRILLO SOLARES, Santiago; *Después de Franco ¿qué?*, Editions Socials, París 1966.

CASANOVA, Julián; *La historia social y los historiadores. ¿Cenicienta o princesa?*, Ed. Crítica, Barcelona 1991.

CASTELLS, Andreu; *El franquisme i l'oposició sabadellenca 1939-1976*, Edicions Riutort, Sabadell 1983.

Cipriano García. Una lluita permanent pels drets dels treballadors, les llibertats nacionals i la C.S. de la CONC, Barcelona 1995.

- CLARET, Andreu; *Políticos para unas elecciones. Joan Reventós*, Cambio 16, 1977.
- COLOMER, Josep M^a; *La ideologia de l'antifranquisme*, Edicions 62, col·lec., L'escorpí, núm. 57, Barcelona 1985.
- COLOMER, Josep M^a; AINAUD, Josep M^a i RIQUER, Borja de; *Els anys del franquisme*, Ed. Dopesa, col·lec., Conèixer Catalunya, Barcelona 1988.
- COMÍN, Alfons C. i altres; *Per una estratègia sindical*, Edicions 62, Barcelona 1970.
- DÍAZ, José Antonio; *Luchas internas en Comisiones Obreras, Barcelona 1964-1970*, Ed. Bruguera, col·lec. La era franquista, Barcelona 1977.
- DOMÈNECH SAMPERE, Xavier; *Quan el carrer va deixar de ser seu. Moviment obrer, societat civil i canvi política. Sabadell (1966-1976)*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Biblioteca Serra d'Or, Barcelona 2002.
- E.P. Thompson; *Las peculiaridades de lo inglés y otros ensayos*, Biblioteca Historia social, València 2002.
- ESTIVILL, J.; GARCÍA-NIETO, JOAN N.; HOMS, O.; SÁNCHEZ, J.E.; *La participación de los trabajadores en la gestión de la empresa*, Ed. Nova Terra, col·lec. Trabajo y sociedad, núm. 16, Barcelona 1971.
- ESTIVILL, Jordi i DE LA HOZ, Josep M^a; *La cultura política dels treballadors a Catalunya. Estudi sobre les eleccions sindicals (1944-1987)*, La Magrana i Publicacions Fundació Jaume Bofill, col·lec., Temps de futur, Barcelona 1988.
- FERRI, Llibert; MUIXÍ, Jordi i SANJUÁN, Eduardo; *Las huelgas contra Franco (1939-1956). Aproximación a una historia del movimiento obrero español de posguerra*, Ed. Planeta, Barcelona 1978.
- FINA, Albert; *Des del nostre despatx*, Ed. Dopesa, col·lec. Pinya de Rosa, Barcelona 1978.

FINA, Lluís; *Convenios y salarios en el sector metalúrgico español 1960-1975*, Barcelona 1979.

FONTANA, Josep (Ed.); *España bajo el franquismo*, Ed. Crítica, col·lec. serie general temas hispánicos, Barcelona 1986.

GABRIEL, Pere; MOLINERO, Carme; RAMOS, Gemma; *Comissions obreres de Catalunya 1964-1989. Una aportació a la història del moviment obrer*, Ed. Empúries, Barcelona 1989.

GALLARDO, Juanjo; *El caso Téllez. Tortura y transición democrática*, Ediciones Carena, Barcelona 2004.

GARCÍA, Cipriano; LÓPEZ BULLA, J.L.; RODRÍGUEZ ROVIRA, J.M^a; *Sindicalismo en Cataluña*, Ed. Mayoría, col·lec. Escuela Sindical, Madrid 1977.

GARCIA-NIETO PARÍS, M.C. i DONEZAR, Javier M^a; *La España de Franco, 1939-1973. Bases documentales de la España Contemporánea*, Ed. Guadiana de Publicaciones, Madrid 1975.

GARCÍA-NIETO, Joan N.; *"Tiempos Modernos..." El control capitalista y la respuesta obrera*, Ed. Laia, col·lec. Primero de Mayo, Barcelona 1975.

GARCÍA-NIETO, Joan N.; MARIMÓN, S. i BUSQUETS, A.; *La nueva Ley Sindical. Análisis de una protesta*, Ed. Estela, Barcelona 1970.

GIRALT I RAVENTÓS, Emili (direcció); *El franquisme i l'oposició: una bibliografia crítica (1939-1975)*, Enciclopèdia Catalana, Barcelona 1981.

GUINEA, José Luis; *Los movimientos obreros y sindicales en España de 1833 a 1978*, Ibérico Europeo de Ediciones, Madrid 1978.

HERAS CABALLERO, Pedro A.; *La oposición al franquismo en las comarcas de Tarragona (1939-1977)*, Edicions El Mèdol, Tarragona 1991.

HOLM-DETLEV KÖHLER; *El movimiento sindical en España. Transición democrática. Regionalismo. Modernización económica*, Ed. Fundamentos Ciencia, Madrid 1995.

HUERTAS CLAVERIA, J.M.; *Obrers a Catalunya. Manual d'història del moviment obrer (1840-1975)*, Ed. l'Avenç, col·lec. Clio, Barcelona 1994.

IBÁÑEZ ROZAS, Fidel i ZAMORA ANTÓN, Miguel A.; CCOO. *1966-1976 diez años de lucha*. C.S. de CCOO i U.S. de CCOO de Aragón, Zaragoza 1987.

IBARRA GÜELL, Pedro; *El movimiento obrero en Vizcaya: 1967/1977: ideología, organización y conflictividad*, Universidad del País Vasco, Bilbao 1987.

IGLESIAS SELGAS, Carlos; *Los sindicatos en España. Origen, estudio y evolución*, Editorial del Movimiento, Madrid 1966.

IGLESIAS SELGAS, Carlos; *El sindicalismo español*, Ed. Doncel, col·lec. Libro Joven de Bolsillo, Madrid 1974.

JÁUREGI CAMPUZANO, Fernando i VEGA SAN MARTÍN, Pedro; *Crónica del antifranquismo*, Ed. Argos Vergara, col·lec. Primera Plana, 34-35, Barcelona 1984.

Jornadas "Historia y fuentes orales". Memoria y Sociedad en la España Contemporánea. Actas IIIas, José Manuel Trujillano Sánchez (ed), Ávila 1992.

.Jornadas "Historia y fuentes orales". Historia y Memoria del Franquismo. 1936-1978, Fundación Cultural Santa Teresa, Àvila, 1997.

JUTGLAR, A.; MUNTANER, J.M.; SIGUAN, M.; PASCUAL, A.; PÉREZ, A i d'altres; *La immigració a Catalunya*, Edició de Materials S.A. col·lec., Notes de Societat, Barcelona 1968.

LÓPEZ BULLA, José Luis; *Cuando hice las maletas. Un paseo por el ayer*, Ed., Península, col·lec. Atalaya, Barcelona 1997.

LÓPEZ RAIMUNDO, Gregorio; *Primera clandestinidad. Memorias*, Antártida/Empúries, Barcelona 1993.

LÓPEZ RAIMUNDO, Gregorio; *Primera Clandestinidad. Segunda parte*, Antártida/Empúries, Barcelona 1995.

LUDEVID ANGLADA, Manuel; *40 años de Sindicato Vertical*, Ed. Laia, col·lec. Primero de Mayo, Barcelona 1977.

LUDEVID ANGLADA, Manuel; *El movimiento obrero en Cataluña bajo el franquismo*, Ed., Avance, col·lec. Escuela sindical, núm. 3, Barcelona 1977.

LUDEVID ANGLADA, Manuel; *El sindicato dentro de la Empresa. La experiencia europea. El caso español*, Ed. Blume, col·lec. Leviatán, Serie Menor, 16, Barcelona 1979.

LUDEVID ANGLADA, Manuel; *La situació del sindicalisme a Espanya. Hipòtesis per a una diagnosi*, Publicacions de la Fundació Jaume Bofill, Barcelona 1985.

MARAVALL, José M^a; *Dictadura y disentimiento políticos. Obreros y estudiantes bajo el franquismo*, Ediciones Alfaguara, Madrid 1978.

MARTÍN, Eduardo i SALVADOR, Jesús; *Las elecciones sindicales. Cuestiones prácticas de lucha sindical*, Ed. Laia, col·lec. Primero de Mayo, núm. 1, Barcelona 1975.

MELIÀ PERICÀS, Josep; *Macelino Camacho, Cambio 16 Políticos para unas elecciones*, Madrid 1977.

MIGUÉLEZ LOBO, Faustino; *SEAT, la empresa modelo del régimen. Luchas obreras y condición de fábrica*, Ed. Dopesa, col·lec., Dossier Mundo, núm. 7, Barcelona 1977.

MIGUÉLEZ, Faustino; *La lucha de los mineros asturianos bajo el franquismo*, Ed. Laia, col·lec. Primero de Mayo, Barcelona 1977.

MOLINERO, Carme i YSÀS, Pere; *Els industrials catalans durant el franquisme*, Eumo Editorial, Vic 1991.

MOLINERO, Carme i YSÀS, Pere; *El règim franquista. Feixisme, modernització i consens*, Eumo Editorial, col·lec. Biblioteca Universitària, Vic 1992.

MOLINERO, Carme i YSÀS, Pere; *Productores disciplinados y minorías subversivas. Clase obrera y conflictividad laboral en la España, Siglo veintiuno de España editores*, col·lec. Historia, Madrid 1998.

PALOMERO MARTÍNEZ, Dora; *Los trabajadores de ENASA durante el franquismo*, Ed. Sírius, col·lec., Memòria històrica, Barcelona 1996.

PAYNE, Stanley G.; *El régimen de Franco, 1936-1975*, Alianza Editorial, Madrid 1987.

PÉREZ LEDESMA, Manuel i CRUZ, Rafael; *Cultura y movilización en la España contemporánea*, Alianza Editorial, Madrid 1997.

PICÓ LÓPEZ, Josep; *El moviment obrer al País Valencià sota el franquisme*, Edició d'Eliseu Climent, col·lec. La Unitat, núm. 31, València 1977.

Prensa clandestina i de l'exili (1939-1976). Inventari de la col·lecció del CEHI, Centre D'Estudis Històrics Internacionals, Barcelona 1977.

PRESTON, Paul; *Franco "Caudillo de España"*, Ed. Grijalbo-Mondadori, Barcelona 1994.

RAMÍREZ, Luís (Luciano Rincón); *Nuestros primeros veinticinco años*, Ed. Ruedo Ibérico, París 1964.

RIERA, Ignasi i BOTELLA, José; *El Baix Llobregat. 15 años de luchas obreras*, Ed. Blume, col·lec. Leviatán, serie movimiento obrero, Barcelona 1976.

RIERA, Ignasi; *Pàries, sindicalistes i demagogs*, Edicions 62, Barcelona 1986.

RIQUER, Borja de i CULLA, Joan B.; *El franquisme i la transició democràtica 1939-1988*, dins Pierre Vilar (direcció), *Història de Catalunya*, volum VII, Edicions 62, Barcelona 1989.

ROS HOMBRAVELLA, Jacinto; *Política económica española (1959-1973)*, Ed. Blume, col·lec. Leviatán, serie menor, 18, Barcelona 1979.

RUIZ ACEVEDO, F.; GARCÍA SÁNCHEZ, A.; LIZANO BERGÉS V.; *El estilo sindical del Baix Llobregat. El sindicalismo bajo la dictadura franquista: 1960-1976*, CCOO Baix Llobregat, col·lec. Comarca Activa, vol. II, Cornellà , s/d.

RUIZ ACEVEDO, Francisco i SALINAS GALLEGO, Pedro; *El caso Cerdans (la defensa del puesto de trabajo bajo la dictadura franquista: 1963-1969)*, CCOO Baix Llobregat, col·lec. comarca activa. vol. I, Cornellà 2000.

RUIZ, David (direcció); *Historia de Comisiones Obreras (1958-1988)*, Siglo Veintiuno de España editores, col·lec. Historia, Madrid 1993.

SALA, Antonio i DURÁN, Eduardo; *Crítica de la izquierda autoritaria en Catalunya 1967-1974*, Ed. Ruedo Ibérico, París 1975.

SANDOVAL, Simón; *España después de Franco. Comisiones Obreras o Sindicatos verticales*, Ed. Cedeño, Buenos Aires 1975.

SANZ DÍEZ, Jesús; *El movimiento obrero en el País Valenciano (1939-1976)*, Fernando Torres Editor, València 1976.

SANZ OLLER, Julio; *Entre el fraude y la esperanza. Las Comisiones Obreras de Barcelona*, Ed., Ruedo Ibérico, París 1972.

SARTORIUS ÁLVAREZ DE TOLEDO, Nicolás; *El resurgir del movimiento obrero*, Ed. Laia, col·lec. Primero de Mayo, núm. 2, Barcelona 1975.

SARTORIUS ÁLVAREZ DE TOLEDO, Nicolás; *El sindicalismo de nuevo tipo. Ensayos sobre Comisiones Obreras*, Ed. Laia, col·lec. Primero de Mayo, núm. 12, Barcelona 1977.

SARTORIUS, Nicolás i ALFAYA, Javier; *La memoria insumisa. Sobre la dictadura de Franco*, Ed. Espasa, col·lec., Espasa hoy, Madrid 1999.

SETIÉN, Julio; *El movimiento obrero y el sindicalismo en España (1939-1981)*, Ediciones de la Torre, Madrid 1982.

Sindicalisme i transició política, Fundació Cipriano García-Arxiu històric de la CONC, Barcelona. 1197.

SOLÉ TURA, Jordi; *Una història optimista. Memòries*, Edicions 62, Barcelona 1999.

SOTO, Álvaro; *La transición a la democracia. España 1975-1982*, Alianza Editorial, col·lec. Historia y Geografía, Madrid 1998.

THOMPSON, Paul; *La voz del pasado. (Historia social)*, Edicions Alfons el Magnànim, Estudis Universitaris, núm. 26, València 1988.

TUÑÓN DE LARA, Manuel i altres; *Historiografía española contemporánea. X Coloquio del Centro de Investigaciones Hispánicas del Centro de Investigaciones Hispánicas de la Universidad de Pau. Balance y resumen*, Madrid 1981.

TUÑÓN DE LARA, Manuel; HERMET, Guy; VILAR, Sergio, MAINER, J.C.; *Ideología y sociedad en la España contemporánea. Por un análisis del franquismo*. Ed. Cuadernos para el Diálogo, ITS, Madrid 1977.

TUSELL, Javier; *La transición española. La recuperación de las libertades*, Historia 16, Madrid 1997.

TUSELL GÓMEZ, Javier; *La dictadura de Franco*, Alianza Editorial, Madrid 1988.

VILANOVA, Mercedes; *Les majories invisibles. Explotació fabril, revolució i repressió*, Ed. Icaria editorial, Barcelona 1995.

YSÀS, Pere; *Disidencia y subversión. La lucha del régimen franquista por su supervivencia, 1960-1975*, Ed. Crítica, Barcelona 2004.

YSÀS, Pere (ed.); *La transició a Catalunya i Espanya*, Fundació Dr. Lluís Vila d'Abadal, Barcelona 1997.

Articles

ABAD, Àngel; "La vaga d'Arts Gràfiques. Un exemple de com no s'han de fer les coses": *Nous Horitzons*, núm. 43, maig 1978, pàgs. 33-43.

"Acerca de las Comisiones Obreras. Desde la izquierda": *Cuadernos de Ruedo Ibérico*, núm. 25, juliol 1970, pàgs. 33-35.

ACEVES LOZANO, Jorge Eduardo; "Técnicas de investigación y manipulación. Práctica y estilos de investigación en la historia oral contemporánea": *Historia y fuente oral*, núm. 12, 1994, pàgs. 143-150.

"Algunos datos económicos sobre "Laforsa": *Cuadernos primero de mayo*, núm. 2, novembre 1976, pàgs. 16-19.

"Análisis del proyecto de Ley Sindical": *Cuadernos para el Diálogo*, núm. 74, novembre 1969, pàgs. 11-21.

"Documento presentado ante Noel Zapico (Presidente del Consejo Nacional de Trabajadores) por los dirigentes sindicales del Baix Llobregat": *Cuadernos primero de mayo*, núm. 2, novembre 1976, pàgs. 10-14.

"Ante la nueva ley sindical": *Solidaridad Nacional*, 22 març 1968.

"Ante la reforma sindical": *Cuadernos para el Diálogo*, núm. 33-34, 1966, pàgs 5-6.

"El "año obrero" y la inflación": *Cuadernos para el Diálogo*, núm. 122, novembre 1973, pàgs. 7-8.

"El año X de las Comisiones Obreras. Historia y análisis de un proceso de degradación política": *Cuadernos de Ruedo Ibérico*, núm. 31-32, juny-setembre 1971, pàgs. 53-68.

BALCELLS, Ignasi (Isidor Boix); "Lluita solidària, lluita política. Una experiència del moviment obrer" 1ª part: *Nous Horitzons*, núm. 18, 3r trimestre 1969, pàgs. 9-13.

BALCELLS, Ignasi (Isidor Boix); "Lluita solidària, lluita política. Una experiència del moviment obrer", 2ª part: *Nous Horitzons*, núm. 19, 1r trimestre 1970, pàgs. 37-43.

BARÓN, Enrique; "Conflictos, convenios y salarios": *Cuadernos para el Diálogo*, núm. 77, febrer 1970, pàgs. 12-15.

BARÓN, Enrique; "Ley Sindical: la política del avestruz": *Cuadernos para el Diálogo*, núm. 75, desembre 1969, pàgs. 30-31.

BERTAUX, Daniel; "Los relatos de vida en el análisis social": *Historia y fuente oral*, núm. 1, 1989, pàgs. 87-96.

BERTRÁN, Jaume; "El moviment obrer a Vilanova: de les cavernes a CCOO": *Debat*, núm. 5, juliol 1978, pàgs. 66-68.

BLANC, Jordi; "Asturias: Minas, huelgas y comisiones obreras (transcripción de una charla de café)": *Cuadernos de Ruedo Ibérico*, núm. 1, juny-juliol 1965, pàgs. 70-75.

BLANC, Jordi; "Las huelgas en el movimiento obrero español": *Horizonte español 1966*, suplement de *Cuadernos de Ruedo Ibérico 1966*, vol. II, pàgs. 249-274.

BLANC, Jordi; "Una medida de la integración de los metalúrgicos de Madrid": *Cuadernos de Ruedo ibérico*, núm. 9, octubre-novembre 1966, pàgs. 96-107.

BORDERÍAS, Cristina; "La Historia Oral en España": *Historia y fuente oral*, núm. 13, 1995, pàgs. 113-129.

BULNES, Ramón; "Los problemas de fondo": *Cuadernos de Ruedo ibérico*, núm. 20-21, pàg. agost-setembre 1968, pàgs. 23-33.

BULNES, Ramón; "Del sindicalismo de represión al sindicalismo de integración": *Horizonte español 1966*, suplement de *Cuadernos de Ruedo Ibérico 1966*, vol. II, pàgs. 285.

BULNES, Ramón; "Realidad y perspectivas de la lucha sindical en la RENFE": *Cuadernos de Ruedo ibérico*, núm. 11, febrer-març, pàg. 83-91.

Can Oriach, núm. 94, setembre 1976.

"Carta al Presidente del Gobierno": *Cuadernos para el Diálogo*, núm. 76, gener 1970, pàgs. 20-21.

CARVAJAL, Ignasi; "De la UGT a la formació de les CCOO": *Debat*, núm. 5, juliol 1978, pàgs. 79-80.

CASTELLS, Andreu; "El FOC i la vaga d'autobusos de Sabadell": *Debat*, núm. 4, juliol 1978, pàgs. 102-107.

C.B.; "Balance y perspectiva del sindicalismo español": *Cuadernos de Ruedo Ibérico*, núm. 8, agost-setembre 1966, pàgs. 5-10.

COMÍN, Alfonso C.; "Política sindical en la empresa": *Cuadernos de Ruedo Ibérico*, núm. 8, agost-setembre 1966, pàgs. 11-27.

"Comissions Obreres, 1968-69: Repressió i crisi. (1^a i 2ª part)": *Quaderns*, núm.1, 1981, pàgs. 87-145.

"Comissions Obreres, sí": *Treball*, núm. 432, 5 de gener de 1976, pàg. 3.

"Consulta decisoria a los trabajadores": *Cuadernos para el Diálogo*, núm. 76, gener 1970, pàgs. 3-4.

"Cuatro años para un aborto: La Ley Sindical": *Horizonte español*, suplement de *Cuadernos de Ruedo Ibérico* 1972, vol. 1, pàgs. 169-172.

"El debate en editorial Laia: hablan Simón Sánchez Montero, Marcelino Camacho y Nicolás Sartorius": *Cuadernos Primero de Mayo*, núm. 1, juny 1976, pàgs.14-32.

DOMÉNECH SAMPERE, Xavier; "El problema de la conflictividad bajo el franquismo: saliendo del paradigma": *Historia social*, núm. 42, 2002, pàgs. 123-143.

DOMÉNECH SAMPERE, Xavier; "El cambio político desde abajo (1962-1976)": *Mientras Tanto*, núm. 90, primavera 2004, pàgs. 53-69.

DOMÉNECH SAMPERE, Xavier; "La formación de la identidad obrera bajo el franquismo. Materiales para una aproximación": *Desafectos*, núm. 5, hivern 2004, pàg. 17.

"Elecciones sindicales: cuando Camacho derrota a Sofia Loren": *Horizonte español* 1972, suplement de *Cuadernos de Ruedo Ibérico* 1972, vol. 1, pàgs. 55-62.

"Elements nous en la lluita de la classe obrera": *Nous Horitzons*, núm. 9, primer trimestre 1967, pàgs. 4-6.

E.M.; "La vaga dels mestres estatals": *Nous Horitzons*, núm. 27, 3r i 4t trimestre 1973, pàgs. 28-39.

"Los empresarios": *Cuadernos primero de mayo*, núm. 2, novembre 1976, pàgs. 9-15.

"España bajo estado de excepción": *Cuadernos para el Diálogo*, núm. 64-65, gener-febrer 1969.

"Expedient de crisi a la Rockwell-Cerdans": *Nous Horitzons*, núm. 12, quart trimestre 1967, pàgs. 35-38.

FABRE, Jaume i HUERTAS, Josep M^a; "La fundació de CCOO a Barcelona": *l'Avenç*, núm. 52, pàgs. 576-579.

"Una familia obrera vive así (matrimonio con dos hijos)": *Juventud Obrera*, núm. 18, juny 1958, pàg. 3.

FERREIRO, Juanjo; "Algunas tendencias en el movimiento obrero al final de los años 60": *Debat*, núm. 5, juliol 1978, pàgs. 76-78.

FINA, Lluís; "Política salarial i lluita de classes sota el franquisme": *Materiales*, núm. 7, gener-febrer 1978, pàgs. 105-128.

FONT I AGULLÓ, Jordi; "Nosotros no nos cuidábamos de la política". Fuentes orales y actitudes políticas en el franquismo. El ejemplo de una zona rural, 1939-1959": *Historia social*, núm. 49, 2004, pàgs. 49-66.

FRASER, Ronald; "La formación de un entrevistador": *Historia y fuente oral*, núm. 3, 1990, pàgs. 129-150.

FRUTOS, Paco; "El nuevo movimiento obrero. Apuntes para un debate": *Materiales*, núm. 7, gener-febrer 1978, pàgs. 73-84.

FUENTES, Enrique; "La oposición antifranquista de 1939 a 1955": *Horizonte español 1966*, suplement de *Cuadernos de Ruedo Ibérico* 1966, vol. II, pàgs. 1-28.

GABRIEL, Pere; "A vueltas y revueltas con la historia social obrera en España. Historia obrera, historia popular e historia contemporánea": *Historia Social*, núm. 22, 1995, pàgs. 43-53.

GAMO, Oliveiro; "La información sobre las huelgas en España": *Horizonte español 1972* vol. II, suplement de *Cuadernos de Ruedo Ibérico 1972*, pàg. 89.

GARCÍA DE BLAS, Antonio; "Salario mínimo: historia de una decepción": *Cuadernos para el Diálogo*, núm. 105, juny 1972, pàgs. 30-32.

GARCÍA, Cipriano; "Moviment obrer i qüestió nacional": *Nous Horitzons*, núm. 32, 2n i 3r trimestre 1976, pàgs. 31-38.

GARCÍA, Cipriano; "Pacte social sí, pacte social no": *Nous Horitzons*, núm. 31, 1r trimestre 1976, pàgs. 13-15.

GARCÍA, Enrique; "El movimiento obrero en Madrid: los metalúrgicos": *Cuadernos de Ruedo Ibérico*, pàg. 3, octubre-novembre 1965, pàgs. 97-102.

GARCÍA, Enrique; "El nuevo salario mínimo": *Cuadernos de Ruedo Ibérico*, núm. 8, agost-setembre 1966, pàgs. 60-63.

GARCÍA, Enrique; "Notas sobre la actual coyuntura sindical": *Cuadernos de Ruedo Ibérico*, núm. 8, agost-setembre 1966, pàgs. 57-59.

GIL-ROBLES y GIL-DELGADO, José María; "Ley Sindical: Principios básicos y regulación efectiva": *Cuadernos para el Diálogo*, núm. 89, febrer 1971, pàgs. 21-26.

GINER, Salvador; "La estructura social de España": *Horizonte español 1972*, suplement de *Cuadernos de Ruedo Ibérico 1972*, vol. II, pàgs. 3-43.

GOITÍA, Iñaki; "El orden laboral y las Magistraturas de Trabajo": *Horizonte español 1966*, suplement de *Cuadernos de Ruedo Ibérico 1966*, vol. II, pàgs. 241-247.

GRELE, Ronald J.; "La historia y sus lenguajes en la entrevista de historia oral: quién contesta a las preguntas de quién y por qué": *Historia y fuente oral*, núm. 5, 1991, pàgs.111-129.

"De la guerre civile aux commissions ouvrières": *Frères du monde*, núm. 60, 1969, pàgs. 5-22.

"Hacia una nueva Ley Sindical": *Cuadernos para el Diálogo*, núm. 42, març 1967, pàgs. 1-2.

HERNÁNDEZ, Jerónimo; "Aproximación a la historia de las Comisiones Obreras y de las tendencias forjadas en su seno": *Cuadernos de Ruedo Ibérico*, núm. 39-40, octubre 1972, pàgs. 57-79.

"La huelga de Vigo": *Cuadernos para el Diálogo*, núm. 109, octubre 1972, pàgs. 5-6.

"Huelga y cierre patronal": *Cuadernos para el Diálogo*, núm. 79, abril 1970, pàgs. 5-6.

J.J.; "Acerca de la larga marcha del movimiento obrero español": *Cuadernos de Ruedo Ibérico*, núm. 37-38, juny-setembre 1972, pàgs. 147-151.

JOUTARD, Philippe; "Algunos retos que se le plantean a la historia del siglo XXI": *Historia, Antropología y fuentes orales*, núm. 21, 1999, pàgs. 149-162.

J.R.; "¿Una nueva mentalidad?, jóvenes patronos españoles": *Cuadernos de Ruedo Ibérico*, núm. 3, octubre-novembre 1965, pàgs.103-106.

JOUTARD, Philippe; "25 años de historia oral-II. La historia oral: balance de un cuarto de siglo de reflexión metodológica y de trabajos": *Historia, antropología y fuentes orales*, núm. 15, 1996, pàgs. 155-170.

LERMA, Miguel; "El bloqueo de los salarios": *Cuadernos para el Diálogo*, núm. 19,1965, pàg. 21.

"La Ley Sindical en las Cortes": *Cuadernos para el Diálogo*, núm. 86, novembre 1970, pàgs. 3-4.

"Ley Sindical: ¿punto muerto?": *Cuadernos para el Diálogo*, núm. 67, abril 1969, pàg. 3.

"Ley Sindical, tres procuradores abandonan los debates": *Cuadernos para el Diálogo*, núm. 87, desembre 1970, pàgs. 8-12.

"Libertad de cierre patronal": *Cuadernos para el Diálogo*, núm. 68, maig 1969, pàgs.7-8.

"Lucha de cuadros": *Gaceta de Derecho Social*, núm. 30, novembre 1973, pàg. 2.

"LLuita Obrera": *Nous Horitzons*, núm. 88, març-abril 1984, pàgs. 38.

LLORENS, Pere; "La unitat sindical": *Nous Horitzons*, núm. 31, 1r trimestre 1976, pàgs.21-24.

LÓPEZ BULLA, Josep Lluís; "La urgència de recompondre la unitat sindical": *Nous Horitzons*, núm. 34, maig 1977, pàgs. 34-40.

LÓPEZ BULLA, Josep Lluís; "Crisi econòmica, acció sindical i Pacte de la Moncloa": *Nous Horitzons*, núm. 38, desembre 1977, pàgs. 39-44.

LUCHETTI, Antoni; "La lluita sindical davant la crisi econòmica": *Nous Horitzons*, núm. 33, abril 1977, pàgs. 17-28.

LUDEVID, Manuel; "Vint-i-cinc anys de moviment obrer a Catalunya": *Taula de Canvi*, núm. 4, març-abril 1977, pàgs. 18-37.

MARAGALL, Pascual; "Un instant de reconstrucció de la història del FOC": *Debat*, núm. 4, juliol 1978, pàgs. 81-98.

MARTÍN, Jacinto; "Dos generaciones obreras": *Cuadernos para el Diálogo*, novembre 1968, pàgs. 44-47.

MARTÍNEZ-CONDE, Victor; "Algunas de las razones del proletariado": *Cuadernos para el Diálogo*, núm. 61, octubre 1968, pàgs. 9-11.

MÀXIMI, M.; "Amb motiu de l'onze de setembre": *Nous Horitzons*, núm.15, tercer trimestre 1968, pàgs. 8-10.

M.C.; "Sobre l'onze de setembre": *Nous Horitzons*, núm. 12, quart trimestre 1969, pàgs. 50-51.

"Mesa redonda sobre la Ley Sindical": *Cuadernos para el Diálogo*, núm. 86, novembre 1970, pàgs. 11-19.

MIGUÉLEZ, Faustino; "Nacimiento y consolidación de CCOO en Asturias (1956-1967)": *Materiales*, núm. 7, gener-febrer 1978, pàgs. 85-103.

MIGUÉLEZ, Faustino; "Sindicalismo y conflicto social en la España de la transición": *Mientras Tanto*, núm. 24, setembre 1985, pàgs. 19-44.

"Mitología sindical": *Cuadernos para el Diálogo*, núm. 86, novembre 1970, pàgs. 6-7.

MOLINERO, Carme; "Barcelona, els obrers i el franquisme": *L'Avenç*, núm. 193, juny 1995, pàgs. 78-79.

MOLINERO, Carme i YSÀS, Pere; "Els industrials catalans durant las postguerra (1939-1951)": *L'Avenç*, núm. 126, maig 1989, pàgs. 24-29.

DE MORAES FERREIRA, Marieta; "Historia oral: una brújula para los desafíos de la historia": *Historia, antropología y fuentes orales*, núm. 28, 2002, pàgs. 141-152.

MORERA, Julio; "La fundación de USO: Circunstancias políticas y objetivos": *Debat*, núm. 5, juliol 1978, pàgs. 56-58.

NIETHAMMER, Lutz; "¿Para qué sirve la historia oral?": *Historia y fuente oral*, núm. 2, 1989, pàgs. 3-25.

"Nuevo decreto sobre conflictos colectivos": *Cuadernos para el Diálogo*, núm. 81-82, juny-juliol 1970, pàg. 5.

"Una orientació justa feta realitat: l'exemple de la Siemens": *Nous Horitzons*, núm. 17, 2n trimestre 1969, pàgs. 27-31.

PARRA, Miguel; "Por una estrategia sindical unitaria": *Cuadernos de Ruedo Ibérico*, núm. 8, agost-setembre 1966, pàgs. 28-36.

"Pasado, presente y futuro de la Organización Sindical": *Cuadernos para el Diálogo*, novembre 1968, pàgs. 29-36.

PÉREZ LEDESMA, Manuel; "Una dictadura "por la gracia de Dios": *Historia Social*, núm. 20, tardor 1994, pàgs. 173-193.

PORTELLI, Alessandro; "Historia y memoria: la muerte de Luigi Trastulli": *Historia y fuente oral*, núm. 1, 1989, pàgs. 5-32.

PORTELLI, Alessandro; "La verdad del corazón humano". Los fines actuales de la historia oral": *Historia y fuente oral*, núm. 2, 1989, pàgs. 91-97.

PORTELLI, Alessandro; "La representación histórica": *Historia y fuente oral*, núm. 4, 1990, pàgs. 79-99.

PRIETO, Carlos; "Crítica desde la derecha": *Cuadernos de Ruedo Ibérico*, núm.25, juny-juliol 1970, pàgs. 35-38.

"La protección a los representantes obreros": *Cuadernos para el Diálogo*, núm. 32, 1966, pàg.8.

PUIG I VALLS, Angelina; "La Guerra Civil espanyola, una causa de l'emigració andalusa en la dècada dels anys cinquanta?": *Recerques*, núm. 31, pàgs. 53-69.

PUJOL, Josep; "El naixement de CCOO a Barcelona": *Debat*, núm. 5, juliol 1978, pàgs. 52-55.

"Ram de l'aigua, sis mesos de lluita": *Nous Horitzons*, pàgs.21, quart trimestre 1970, pàgs. 44-54.

RAMÍREZ, LUÍS (Luciano Rincón); "Sindicalisme e integraci3n": *Cuadernos de Ruedo Ibérico*, núm. 25, juny-juliol 1970, pàgs. 12-19.

RAMOS, Juan; "Me voy a limitar...": *Cuadernos primero de Mayo*, núm. 1, juny 1976, pàgs. 11-14.

RAVENTÓS, Josep; "Ara fa 27 anys. Recordant la vaga de tramvies i la vaga general de març del 1951": *Nous Horitzons*, núm. 41, març de 1978, pàgs. 43-49.

RECALDE, José Ramón; "Los grupos obreros cristianos": *Cuadernos de Ruedo Ibérico*, núm. 8, agost-setembre 1966, pàgs. 37-47.

"El régimen de garantías sindicales": *Cuadernos para el Diálogo*, núm. 96, setembre 1971, pàgs. 7-9.

"Los representantes sindicales y su protección": *Cuadernos para el Diálogo*, núm. 17, febrer 1965, pàgs.4.

"Respuesta popular": *Cuadernos primero de mayo*, núm. 2, novembre 1976, pàgs. 16-19.

RIERA, Ignasi; "Moviment obrer i qüestió nacional sota el franquisme": *Taula de Canvi*, núm. 4, març-abril 1977, pàgs. 5-14.

DE RIQUER, Borja; "El "nuevo estado" i l'ajuntament de Barcelona. La classe política del primer franquisme (1939-1957)": *L'Avenç*, núm. 126, maig 1989, pàgs. 16-23.

RODRÍGUEZ ROVIRA, Josep M^a; "Experiències de la vaga de construcció": *Nous Horitzons*, núm. 35, juny 1977, pàgs. 19-26.

RODRÍGUEZ ROVIRA, Josep M^a; "Eleccions sindicals, democràcia obrera i lluita de classes": *Nous Horitzons*, núm. 41, març 1978, pàgs. 13-27.

ROIG, Salvador; "El paper de les Comissions Obreres en el moment actual": *Nous Horitzons*, núm. 31, 1r trimestre 1976, pàgs.16-20.

R.R.; "El català: no és llengua de la classe obrera": *Nous Horitzons*, núm. 16, 1r trimestre 1969, pàgs.13-19.

RUBIO, José Luis; "Ante una futura Ley Sindical": *Cuadernos para el Diálogo*, núm. 55, abril 1968, pàgs. 18-21.

RUÍZ GIMÉNEZ, Joaquín; "El ascua y la llama": *Cuadernos para el Diálogo*, núm. 83-84, agost-setembre 1970, pàgs. 4-8.

"Salarios y conflictos colectivos": *Cuadernos para el Diálogo*, núm. 42, març 1967, pàg. 7.

SALVADOR, Jesús; "Els socialistes i l'acció sindical i obrera en la dècada dels 60 (1960-1970). Aproximació al seu estudi": *Debat*, núm. 5, juliol 1978, pàgs. 43-51.

SANTOLÀRIA, Jordi i COLOMINES, Agustí; "25 anys de CCOO: de moviment socio-polític a sindicat": *L'Avenç*, pàgs. 136, abril 1990, pàg.14-24.

SANTOS, Félix; "Huelgas y opinión pública": *Cuadernos para el Diálogo*, núm. 76, gener 1970, pàg. 52.

SANZ OLLER, Julio; "Cuaderno Rojos y J.J. o nada nuevo bajo el sol": *Cuadernos de Ruedo Ibérico*, núm. 39-40, octubre 1972, pàgs. 157-160.

SANZ OLLER, Julio; "La larga marcha del movimiento obrero español hacia su autonomía": *Horizonte español 1972*, suplement de *Cuadernos de Ruedo Ibérico 1972*, vol. II, pàgs. 87-102.

SARTORIUS, Nicolás; "Tres reflexions sobre la lluita de classes a l'Espanya franquista": *Nous Horitzons*, núm. 56, setembre 1979, pàgs. 12-21.

"SEAT. L'explotació en xifres": *Nous Horitzons*, pàg. 26, 1r i 2n trimestre 1973, pàgs. 40-45.

SEMPRÚN, Jorge; "La oposición política en España 1956-1966": *Horizonte Español 1966*, suplement de *Cuadernos de Ruedo Ibérico 1966*, vol. II, pàgs. 39-55.

SENDRÓS, Josep M^a; "27 d'octubre; una extraordinària victòria": *Nous Horitzons*, núm. 12, quart trimestre 1967, pàgs. 23-29.

SEVILLANO CALERO, Francisco; "Consenso y violencia en el "nuevo Estado" franquista: historia de las actitudes cotidianas": *Historia social*, núm. 46, 2003 (II), pàgs. 159-171.

"Sindicalismo: convenios y conflictos colectivos": *Cuadernos para el Diálogo*, núm. 102, març 1972, pàg. 6.

"Sindicalismo imposible": *Cuadernos para el Diálogo*, núm. 75, desembre 1969, pàg. 5.

"El sindicato que quieren los trabajadores": *Cuadernos para el Diálogo*, núm. 76, gener 1970, pàg. 6.

"Sindicatos fuertes y unidad sindical": *Cuadernos para el Diálogo*, núm. 73, octubre 1969, pàgs. 3-5.

S.R.; "La negociació col·lectiva, ara": *Nous Horitzons*, núm. 31, 1r trimestre 1976, pàgs. 25-28.

TEJERO, Alfredo; "Auge y crisis de Comisiones Obreras": *Materiales*, núm. 3, maig-juny 1977, pàgs. 37-48.

"En torno al sindicalismo": *Cuadernos para el Diálogo*, núm. 59-60, agost-setembre 1968, pàg. 12.

TOURTIER-BONAZZI, Chantal de; "Propuestas metodológicas": *Historia y fuente oral*, núm. 6, 1991, pàgs. 181-189.

"Los trabajadores. Valoración de la Comisión de representantes obreros elegidos en asamblea comarcal del Baix Llobregat, sobre nuestra huelga general, para posterior...": *Cuadernos primero de mayo*, núm. 2, novembre 1976, pàgs. 2-9.

VÁZQUEZ MONTALBÁN, Manuel; "Immigració i cultura catalana": *Nous Horitzons*, núm. 60, febrer 1980, pàgs. 4-6.

VIDAL, Andrés; "Peligros y posibilidades de las Comisiones Obreras": *Cuadernos de Ruedo Ibérico*, núm. 20-21, agost-setembre 1968, pàgs. 34-45.

VINADER, Xavier; "Àngel Abad o l'enyorança del FLP": *Arreu. Setmanari d'Informació general de Catalunya*, núm. 22, 21-27 de març, pàgs. 26-29.

VIÑAS, Miquel; "Franquismo y revolución burguesa": *Horizonte Español 1972*, suplement de *Cuadernos de Ruedo Ibérico* 1972, vol. 3, pàgs. IX-XXXIX.

XAVIER, Josep; "Bravo! pels empleats de Banca": *Nous Horitzons*, núm. 17, 2n trimestre 1969, pàgs. 32-35.

ZUAZO, Isabel; "Situación de la mujer trabajadora, Fragmentos": *Cuadernos primero de Mayo*, núm. 1, juny 1976, pàgs. 10-11.

VII. ANNEX

APUNTS BIOGRÀFICS

JOSÉ LUIS ABAJO

Data de l'entrevista: 24/11/1998

Empresa: *Tintex S.A.*

Ram: tèxtil

Comarca: Maresme

Filiació política: MCE

Biografia:

José Luis Abajo neix a Tejada de Cervera (Burgos) en 1951. Solter. Inicia els estudis de Mestre Industrial a Burgos però als setze anys ho ha de deixar per qüestions econòmiques. Treballa a Burgos un parell d'anys i a l'octubre de 1969 arriba a Mataró perquè allí hi viuen dos germans. Entra a treballar en una empresa d'estampació del ram de l'aigua. A partir d'un conflicte per una prima va al sindicat vertical a buscar informació i allí connectarà amb Comissions Obreres. Comença a ser militant actiu en 1973 i més endavant ingressarà al MCE. En el moment de l'entrevista regenta un bar que va obrir amb un company després que l'empresa fes fallida.

ALFREDO

Data de l'entrevista: 21/11/1996

Empresa: *Hispano Olivetti*

Ram: metall

Comarca: Barcelonès

Filiació política: PSUC

Biografia:

Pseudònim. *Alfredo* neix a Còrdova en 1934. És casat i pare de quatre fills. No va anar mai a l'escola i va aprendre a llegir i a escriure pràcticament sol i amb ajut del seu pare. Marxà de Còrdova per entrar a la Legió on va estar tres anys. En 1954 decidí anar a Barcelona on hi tenia alguns germans. Va viure amb un d'ells a les barraques de Montjuïc. Començà a treballar en un garatge i allí connectà amb el PSUC. En 1957 entrà a treballar a la *Hispano-Olivetti* i allí va intentar organitzar l'OSO, però l'intent no quallà. En 1963 va ser escollit enllaç sindical. En 1964 participà en les reunions fundacionals de Comissions Obreres. Encarregat pel partit d'organitzar Comissions Obreres al Baix Llobregat, connectarà amb activistes d'aquella comarca fent reunions a la parròquia d'Almeda de Cornellà i a casa del jesuïta Joan N. García-Nieto. En 1967 organitzà la solidaritat econòmica de la *Hispano Olivetti* amb els treballadors de *Laminación de Bandas en frío* d'Echevarri. En tornar del viatge va ser detingut.

Acomiadat de l'empresa va entrar a treballar en un garatge on va organitzar les Comissions Obreres del sector. En el moment de l'entrevista és jubilat.

ANTONIA BARBA

Data de l'entrevista: 25/08/1998

Empresa: *Bourdon S.A.*

Ram: metall

Comarca: Barcelonès

Filiació política: Bandera Roja

Biografia:

Antonia Barba neix a Valdepeñas (Ciudad Real) l'any 1954. Divorciada amb dues filles. Arribà a Catalunya amb tres anys. La família s'instal·là a L'Hospitalet i més endavant va anar a viure en una porteria del Passeig de Gràcia. En el barri de Gràcia connectarà amb grups de joves que l'aproparan a les noves idees de finals dels seixanta i principis dels setanta. En 1970 entra a treballar a *Bourdon S.A.* de Sants. Allí organitzarà la primera Comissió Obrera de l'empresa. Poc després es presentarà a les eleccions sindicals de 1975 essent escollida enllaç sindical i en el segon nivell de les eleccions passarà a ser vicepresidenta de la UTT provincial del metall. Des d'aquest lloc participarà en el conveni del metall de 1976. A principis dels vuitanta és acomiadada de l'empresa per fer vaga en protesta per un acomiadament anterior. En el moment de l'entrevista treballa en una Societat Anònima Laboral d'arts gràfiques.

DANIEL CANDO

Data de l'entrevista: 10/12/1998 i 29/01/1991

Empresa: *Maquinista Terrestre y Marítima*

Ram: metall

Comarca: Barcelonès

Filiació política: FOC i PTE

Biografia:

Daniel Cando neix a La Corunya en 1943. El seu pare, guàrdia civil, va ser traslladat a Barcelona l'any 1945. Amb quinze anys entrà a l'escola d'aprenents de la *Maquinista*. A l'escola coneixerà mossèn Dalmau i altres joves amb inquietuds socials. S'integrarà a la JOC començant l'activitat sindical que el durà a ser un líder reconegut dins i fora de l'empresa. Des de 1962 forma part del FOC on resta integrat fins la seva dissolució en 1969. Jurat d'empresa des de 1966, és detingut en 1967 i acusat d'associació il·legal per la seva pertinença a Comissions Obreres. En sortir de la presó serà readmès a la *Maquinista* degut a la pressió que el gerent, Duran Farell, rebrà dels treballadors després que aquest hagués fet unes declaracions favorables a la negociació amb Comissions Obreres. Malgrat tot, en sortir de la presó Cando serà

desposseït dels càrrecs sindicals. En 1968 és acomiadat per participar en una protesta a l'interior de l'empresa. La dissolució del FOC, en 1969, el troba a la presó. Més endavant s'incorporarà a l'organització *Lluita de classes* i després entrarà a formar part del Partit del Treballadors d'Espanya –PTE-. La militància a Comissions Obreres continuarà fins que en 1977 entrarà a formar part de la CSUT. Des de l'acomiadament de la *Maquinista* treballarà en diversos tallers del metall. Reingressarà a l'empresa en 1979 després d'interposar -i guanyar- una demanda per no haver estat readmès amb la llei d'amnistia laboral de 1977. En el moment de l'entrevista és gerent del districte de Nou Barris de la ciutat de Barcelona.

JOSÉ CANO GARCÍA

Data de l'entrevista: 29/10/1996

Empresa: *Matacás* i *Pegaso*

Ram: metall

Comarca: Baix Llobregat

Filiació política: PSUC

Biografia:

José Cano neix a Tarazona de la Manxa, província d'Albacete en 1935. És casat amb fills. Estudia fins els onze anys i en el poble d'origen treballa en dos tallers del sector del metall. Arriba a Catalunya en 1958 i en el mateix any entra a treballar a la *Matacás* de Sant Feliu de Llobregat. En 1962 entrà a formar part del PSUC. En 1963 participa a les eleccions sindicals essent escollit enllaç. Formà part del nucli fundacional de Comissions Obreres. Va ser detingut i torturat per participar en una reunió preparatòria de la manifestació convocada pel 23 de febrer de 1965 a la Via Laietana per portar les reivindicacions sorgides de l'assemblea de Sant Medir. Va participar en la negociació de nombrosos convenis del metall. Cano considera especialment important la negociació del conveni del metall de 1974 que va ocasionar la primera vaga general al Baix Llobregat. Aquell mateix any va ser detingut i empresonat amb motiu de la vaga de desembre convocada en aquella comarca en contra de la carestia de vida. Instaurada la democràcia va participar en els primers ajuntaments democràtics com regidor de l'Ajuntament de Cornellà de Llobregat. En el moment de l'entrevista és jubilat, forma part de la direcció de la Federació de Pensionistes i Jubilats de Comissions Obreres i membre actiu d'Esquerra Unida i Alternativa –EUiA-.

ESTEBAN CERDÁN

Data de l'entrevista: 03/02/1997

Empresa: *Laforsa*

Ram: metall

Comarca: Baix Llobregat

Filiació política: PSUC

Biografia:

Esteban Cerdán neix a Tosos, comarca del camp de Cariñena (Saragossa) en 1931. És el vuitè de nou germans. És casat i té dues filles. Sempre va estar molt influït per la tendència política, comunista, de la seva família (pare, mare i germà van ser empresonats). Després de treballar al camp en diversos llocs de l'Aragó va anar a treballar a les mines. Allí va fer alguna protesta espontània i sense cap mena d'organització. Va arribar a Barcelona el juliol de 1955 i va treballar soterrant el tren del carrer Aragó i després en diverses empreses. El gener de 1962 va entrar a treballar a *Laforsa* de Cornellà de Llobregat. Es va presentar a les eleccions sindicals de l'any 1966 juntament amb un grup de treballadors de manera espontània sense conèixer i tenir contacte amb cap grup organitzat. A partir de la seva elecció com enllaç sindical va connectar amb Comissions Obreres. Va ingressar posteriorment en el PSUC. L'any 1973 va ser escollit vice-president del metall de Cornellà. En el moment de l'entrevista és jubilat i es considera exmilitant del PCC encara que se sent pròxim a aquest partit.

LEOPOLD CODORNIU

Data de l'entrevista: 20/01/1997

Empresa: *Matacàs i Pegaso*

Ram: metall

Comarca: Baix Llobregat

Filiació política: no

Biografia:

Leopold Codorniu neix a Sant Feliu de Llobregat (Barcelona) en 1949. Mestre industrial de delineació. Divorciat i té una filla. Se sent influenciat pel pare de tradició anarco-sindicalista. A la joventut freqüenta els ambients sardanistes de la seva ciutat i no té cap militància política. A l'escola industrial participa esporàdicament amb algun grup d'oposició i en el servei militar connectarà amb joves d'esquerra i nacionalistes que l'influenciaran. Més tard a l'empresa *Matacàs*, connecta amb Comissions Obreres. S'afilia al sindicat en 1976 i entra a formar part del comitè d'empresa. En el moment de l'entrevista manté la militància activa a Comissions Obreres, és delegat sindical i membre del comitè d'empresa d'una filial d'*IVECO-PEGASO*.

FRANCISCO CONESA

Data de l'entrevista: 03/03/1997

Empresa: *Soler Almirall*

Ram: metall

Comarca: Baix Llobregat

Filiació política: no

Biografia:

Francisco Conesa neix a Barcelona en 1932. És casat i té tres fills. Visqué la infància a la Barceloneta i als dotze anys va començar a treballar en una botiga de joguines. Va fer diverses feines fins que va entrar a *Soler Almirall* en 1956. Va ser escollit enllaç suplent en 1963. A partir d'aquelles eleccions i del contacte amb d'altres companys a les reunions en el sindicat vertical començà a participar activament a Comissions Obreres. La seva activitat militant ha estat centrada sempre a l'empresa, no volent formar part d'organismes coordinadors. Ha estat simpatitzant actiu del PSUC. Es va prejubil·lar de *Soler Almirall* l'any 1985. Ha estat President de l'Associació de Veïns del barri del Besòs de Barcelona.

ANTONI FARRÉS I SABATER

Data de l'entrevista: 20/03/1996

Empresa: *Unitat Hermètica*

Ram: metall

Comarca: Vallès Occidental

Filiació política: FOC i PSUC

Biografia:

Antoni Farrés neix a Sabadell en 1945. Divorciat. És llicenciat en Dret. Fruït del compromís militant entra a treballar a *Unitat Hermètica* en 1965. En 1971 és acomiadat amb motiu de les vagues pel Consell de Guerra de Burgos. Participa activament en la fundació de Comissions Obreres a Sabadell en 1966. A partir de l'acomiadament d'*Unitat Hermètica* comença a treballar en el despatx de Francesc Casares a Sabadell. En 1976 prendrà un paper protagonista en la vaga general de Sabadell de febrer d'aquell any. En 1979 és escollit alcalde de la ciutat en les llistes del PSUC càrrec en el que romandrà fins 1999. En el moment de l'entrevista és alcalde de Sabadell i membre actiu d'Iniciativa per Catalunya.

GINÉS FERNÁNDEZ PÉREZ

Data de l'entrevista: 01/04/1996

Empresa: *Artos Baciana*

Ram: metall

Comarca: Vallès Occidental

Filiació política: PSUC

Biografia:

Ginés Fernández neix a Caravaca (Múrcia) l'any 1932. No va anar mai a l'escola però a la presó va aprovar dos cursos de batxillerat. És casat i té quatre fills. En 1961 emigrà a Suïssa i allí connectà amb el PCE. Més tard, en 1965, emigrà a Sabadell i entrà a treballar a *Artos Baciana*. A Sabadell es va integrar en el PSUC i des de la responsabilitat en aquesta organització política impulsà Comissions Obreres en el Vallès Occidental. En 1966 va ser escollit enllaç sindical i en el mateix any va entrar a formar part de les UTT. Dins de les responsabilitats en el PSUC va organitzar cursos de formació sindical, política, de formació general i de llengua catalana. En 1979 és elegit regidor a l'Ajuntament de Sabadell, càrrec que ocuparà fins 1987. En el moment de l'entrevista és jubilat i resta apartat de l'activitat política.

JOSEP Mª FOLCH I TORRES

Data d'entrevista: 05/02/1997

Empresa: *Montesa i Harry Walker*

Ram: metall

Comarca: Baix Llobregat

Filiació política: PSUC

Biografia:

Josep Mª Folch, neix a Barcelona en 1932. És casat i té dos fills. Es cria a Vilavert de la província de Tarragona. El seu pare és represaliat després de la guerra i ha de tornar a Barcelona amb la mare i la germana. Als tretze anys comença a treballar i a la nit estudia a l'Escola Industrial. Connecta amb la JOC i comença a reflexionar sobre el món sindical, encara que no se sent lligat a la JOC des d'un punt de vista religiós. Entra a treballar a la *Montesa* d'Esplugues de Llobregat en 1952 i en 1957, influenciat pel futur sogre -militant del PCE- es presenta a les eleccions sindicals amb un grup de companys. En 1963 entra al PSUC on tot seguit serà responsable del moviment obrer del Comitè de Barcelona. A *Montesa* organitzarà un grup més o menys estable amb d'altres companys socialistes i catòlics. Davant la situació d'atonía general en el moviment obrer a Catalunya i esperonat per l'exemple asturià i el de la seva pròpia empresa, organitza, juntament amb companys de l'empresa, una trobada de treballadors a la CNS de la Via Laietana que no reeixirà. D'aquesta iniciativa va sorgir les reunions a Sant Miquel de Cornellà que acabaran en la reunió fundacional de

Comissions Obreres a la parròquia de Sant Medir. Josep Mª Folch haurà de marxar a l'exili per escapar del setge policial al que està sotmès des de la caiguda de la Comissió Obrera Central el febrer de 1965. En 1970 tornarà a Barcelona i en 1974 entra a treballar a *Harry Walker* de Barcelona. Tot i que participarà en accions a l'empresa on treballa no formarà part de l'organització de Comissions Obreres. En el moment de fer l'entrevista, Josep Mª Folch és jubilat.

Mª ÀNGELS FRANCO

Data de l'entrevista: 30/12/1998

Empresa: *Indo*

Ram: Construcció, vidre i ceràmica

Zona: l'Hospitalet

Filiació política: PSUC

Biografia:

Mª Àngels Franco neix a Barcelona en 1951. Estudia fins els catorze anys i en 1966 entra a treballar a l'Indo i alhora cursa el batxillerat nocturn a l'Institut Maragall. Allí connecta amb les Joventuts del PSUC i, a través d'aquest contacte, amb Comissions Obreres. Organitza Comissions Obreres a l'empresa i assisteix a les coordinadores de zona i ram. Enllaç sindical des de 1971, va encapçalar en 1975 una lluita a l'empresa *Indo* pel dret a la igualtat salarial entre homes i dones. En 1978, quan es va imposar la legalització dels sindicats i la divisió sindical, va intentar que el moviment unitari de l'empresa no es trenqués, cosa que no aconseguí. Aquest fet l'allunyà del món sindical. En el moment de l'entrevista treballa a l'Ajuntament de Santa Coloma de Gramanet.

Mª CARMEN GÁMEZ

Data de l'entrevista: 30/11/1998

Empresa: *Seimex*

Ram: químiques

Comarca: Vallès Occidental

Filiació política: PSUC i PCC

Biografia:

Mª Carmen Gámez neix a Cuevas Bajas (Málaga) en 1954. És casada amb dues filles. En 1965 es trasllada a Sabadell amb la família. Als dotze anys es posa a treballar en una empresa del tèxtil. Entre els catorze i quinze anys connecta amb el Centre Cultural del Poble Nou de Sabadell. Allí comença el procés de conscienciació a través d'actes culturals que s'hi organitzen. Intenta traslladar aquesta nova visió a la seva feina però no serà fins la següent empresa de filatures on començarà a militar activament. S'organitza políticament a les Joventuts Comunistes i sindicalment a Comissions Obreres. En 1975 entra a treballar a una empresa de químiques de Polinyà on

desenvoluparà una tasca sindical important en el període de la transició. En 1978 deixa de treballar per atendre les filles i s'inicia en el treball polític, primer a través del PSUC, i ,després, des de 1981, en el PCC. En 1987 és escollida alcaldessa de Polinyà, càrrec que repetirà en 1991. En el moment de l'entrevista resta a l'atur i continua amb la seva activitat polític en el PCC i a Esquerra Unida i Alternativa -EUiA-.

PAQUI GINÉS

Data de l'entrevista: 13/01/1997

Empresa: *Icapre*

Ram: metall

Zona: l'Hospitalet

Filiació política: Bandera Roja i PSUC

Biografia:

Paqui Ginés neix a Zarza de Alange (Badajoz) en 1954. És casada amb dos fills. Als nou anys arriba a Cornellà amb els seus pares. Als quinze connecta amb un grup cristià anomenat *los cubanos* del barri de Sant Ildefons. A través d'ells i del grup de joves entra a Bandera Roja i organitza, juntament amb d'altres, el Casino de Sant Ildefons. Als catorze anys comença a treballar a *Vilumara* de Cornellà, empresa tèxtil on organitza alguna protesta. Entrarà a treballar a *Clausor*, però serà acomiadada als quinze dies per la militància a Bandera Roja. Entrarà, poc després a *Icapre* de l'Hospitalet. En els primers anys setanta organitza Comissions Obreres en aquest empresa i és elegida enllaç sindical en 1975. Amb motiu d'una mobilització pel conveni del metall és detinguda. En el moment de l'entrevista treballa d'administrativa en un Institut d'Ensenyament Secundari a Cornellà i és membre actiu d'Iniciativa per Catalunya.

MERCEDES LÓPEZ

Data de l'entrevista: 28/12/1998

Empresa: *Hilaturas Barberà S.A.*

Ram: tèxtil

Comarca: Vallès Occidental

Filiació política: COJ, PSUC i PCC

Biografia:

Mercedes López neix a Palma del Río (Còrdova) en 1951. Separada amb una filla. És l'última de cinc germans. La militància comunista del seu pare marca la seva vida. Des de ben petita va a recollir el cotó al camp i als dotze i tretze anys comença a fer feines més dures. Això implica que l'assistència a l'escola és intermitent. L'any 1967 emigra amb la seva família a Sabadell i comença a treballar en una empresa del metall però l'any següent entrarà a *Hilaturas Barbèrà*. A través del pare connecta amb les COJ i

després amb el PSUC. L'any 1981 passarà a formar part del PCC. L'activisme a Comissions Obreres es fruit de la militància política i en 1971 es elegida enllaç sindical. Ha estat regidora pel PSUC a les eleccions municipals de 1979 a Cerdanyola (Ciutat Badia). En el moment de l'entrevista continua treballant a la mateixa empresa, forma part del comitè d'empresa i està a l'executiva comarcal de Comissions Obreres.

MANOLÍN

Data de l'entrevista: 15/10/1996

Empresa: *Seat*

Ram: metall

Comarca: Barcelonès

Filiació política: no

Biografia:

Pseudònim. *Manolín* neix a Jerez de la Frontera (Cádiz) en 1939. És casat amb quatre fills. Va anar a l'escola fins els dotze anys i als tretze anys començà a treballar en un taller mecànic. Després de complir amb el servei militar es casà i es traslladà, en 1963, a Barcelona. El primers treballs a Catalunya van ser en tallers mecànics. En 1972 entrà a treballar a la *Seat*. A les mobilitzacions de les fàbrica connectarà amb Comissions Obreres. Es mantindrà sempre com a militant de base i no es va presentar mai a cap elecció sindical. En el moment de fer l'entrevista és prejubilat.

GASPAR MENOR LUQUE

Data de l'entrevista: 23/02/1998

Empresa: *Aismalibar* i *Aiscondel*

Ram: metall

Comarca: Vallès Occidental

Filiació política: PSUC i PCC

Biografia:

Gaspar Menor neix a Villa del Rio (Còrdova) en 1935. Casat i té tres fills. Emigra a Ripollet l'any 1958 i entra a treballar a *Aismalibar* on connectarà amb el PSUC. Com a responsable del PSUC organitza a l'empresa un nucli de treballadors comunistes, catòlics i independents que es presenten a les eleccions sindical de 1960 i 1963. En una vaga és acomiadat d'*Aismalibar* i l'any 1965 entra a *Aiscondel*. Allí organitzarà Comissions Obreres i una cèl·lula del PSUC. A *Aiscondel* liderarà les vagues de 1966, 1971 i 1973. A la vaga de 1973 serà acomiadat. A partir d'aquesta data treballarà en diferents empreses fins que en els anys vuitanta entrarà a treballar en la brigada de jardins de l'Ajuntament de Santa Perpètua de la Mogoda. Va participar a la CONC entre 1968 i 1973 i va tenir responsabilitats dins del PSUC fins als inicis dels vuitanta. En 1981 va escindir-se del PSUC per passar a formar part del PCC. En el moment de

l'entrevista és jubilat i ha deixat la militància en el PCC.

M.M.

Data de l'entrevista: 15/02/1999

Empresa: *Viuda Castells*

Ram: tèxtil

Comarca: Vallès Occidental

Filiació política: PSUC

Biografia:

Pseudònim. M.M. neix a Encinas Reales (Còrdova) en 1947. És casada i té dues filles. Estudià fins els quinze anys i després es dedicà a la feina de casa i a cosir en una sastreria. En 1965 es trasllada amb la família a Terrassa i allí entrarà a treballar a *Viuda Castells* del ram del tèxtil. Les pèssimes condicions de treballs desperten en ella la consciència sindical i política. Connectarà en un primer moment amb la JOC i posteriorment amb Comissions Obreres. Inicia una intensa dedicació sindical que la portarà a participar activament en els conflictes de la fàbrica i també de la comarca. En el moment de l'entrevista és treballadora de Comissions Obreres i participa activament en la solidaritat amb el tercer món.

MONTSERRAT MORALES

Data de l'entrevista: 08/03/1996

Empresa: *Fides S.A.*

Ram: Químiques

Comarca: Barcelonès

Filiació política: PSUC i PCC

Biografia:

Montserrat Morales neix a Barcelona en 1952. Soltera. Cursà estudis primaris i comerç. Amb catorze anys entrà a treballar a *Fides S.A.* fins que l'empresa tancà en 1994. A l'empresa connecta amb Comissions Obreres i hi participa activament des de principis dels anys setanta. En 1975 és escollida jurat d'empresa. En el moment de l'entrevista té un càrrec sindical a Mataró.

RAMÓN MORALES

Data de l'entrevista: 22/02/1999

Empresa: diverses

Ram: diversos

Comarca: Maresme

Filiació política: PSUC

Biografia:

Ramón Morales neix a Daimiel (Ciudad Real) en 1951. Treballa des dels deu anys. De la mà del seu pare coneix l'oposició al franquisme. El gener de 1965, amb tretze anys,

arriba a Mataró i pel seu compte fa pintades pels carrers. A través d'un oncle connecta amb el PSUC i des d'aquest partit amb Comissions Obreres. Inicia una carrera d'agitador que el porta d'empresa en empresa. A la major part d'elles organitza Comissions Obreres però acaba sent acomiadat. És detingut diverses vegades i en 1972 és acusat de cremar una fàbrica i ha de marxar a l'exili. Malgrat que l'autor de l'incendi declara públicament la seva culpabilitat, és condemnat a tretze anys de presó, la qual cosa no li permetrà de tornar a Catalunya fins 1977. En el moment de l'entrevista treballa a la construcció i és membre actiu d'Esquerra Unida i Alternativa – EuiA-

LUIS MUÑOZ

Data de l'entrevista: 10/02/1997

Empresa: Aiscondel

Ram: químiques

Comarca: Vallès Occidental

Filiació política: FOC, Plataformes

Anticapitalistes i

PSUC

Biografia:

Luis Muñoz neix a Neix a Ceuta en 1949. És l'últim de deu germans. És casat i amb una filla. Als sis anys ha d'ingressar a l'hospital per una osteomielitis. Aquesta circumstància no el va permetre d'anar a l'escola. Als dotze, orfe de pare, arriba a Barcelona amb la seva mare perquè un germà havia vingut abans. En arribar comença a treballar i als setze anys entra d'aprenent a *Aiscondel* on connectarà amb el FOC. Quan en 1969 el FOC desapareix passa a Plataformes Anticapitalistes. En aquesta etapa participa sobretot en activitats de carrer, en 1972 entra al PSUC i centra l'acció a la fàbrica. Dirigeix una vaga en 1973 que es va saldar amb diferents acomiadats. En el moment de l'entrevista treballa en una multinacional i està apartat de l'activitat política.

SACRAMENTO OJEDA

Data de l'entrevista: 26/05/1997

Empresa: *Faema*

Ram: metall

Comarca: Baix Llobregat

Filiació política: PSUC

Biografia:

Sacramento Ojeda neix a Laroles (Granada) en 1942. És casada i té una filla. La infància la passà a Granada on estudià el batxillerat elemental. La mort del pare obligà

la família a traslladar-se a Barcelona quan Sacramento tenia catorze anys. Va començar a treballar i a estudiar. A l'Institut Maragall va connectar amb Bandera Roja passant a col·laborar amb aquesta organització sense entrar a militar formalment. En 1971 fou escollida enllaç sindical a *Faema*. L'any 1973 va participar en una vaga de la que en va resultar disset acomiadats. A partir d'aquell moment va estar sotmesa a moltes pressions la qual cosa la va obligar a marxar de l'empresa. En 1974 es va traslladar a viure a Sant Feliu de Llobregat i allí va dur feines d'organització del sector de la dona al Baix Llobregat i va participar activament a les associacions de veïns. En 1974 va ingressar en el PSUC. En el moment de l'entrevista milita a Iniciativa per Catalunya.

CARMEN ORTEGA

Data de l'entrevista: 15/02/1999

Empresa: *Olympic*

Ram: tèxtil

Comarca: Maresme

Filiació política: PSUC

Biografia:

Carmen Ortega neix a Guadix (Granada) en 1949. És casada i té dues filles. Va anar a l'escola fins els catorze anys i en 1964 s'instal·là a Cornellà de Llobregat amb la seva família. La seva primera feina va ser en una empresa del metall. A partir de la riuada de 1971 inicià contactes amb el moviment veïnal que va sorgir arran la catàstrofe. Estudià batxillerat nocturn on connectà amb el món estudiantil. En 1974 es casa i es trasllada a viure a Mataró. Allí entrarà a treballar a les oficines d'*Olympic* del ram del tèxtil. És aquí on s'inicia en el món sindical en la seva empresa i a nivell local i comarcal. En la vaga del tèxtil de 1976 té un cert protagonisme que la portà a tenir càrrecs de responsabilitats sindical en els primers anys de la transició. En el moment de l'entrevista treballa a l'Ajuntament de Santa Coloma de Gramanet i està allunyada del món sindical

CARMEN PALOMERO

Data de l'entrevista: 06/11/1996

Empresa: *Pegaso*

Ram: metall

Comarca: Barcelonès

Filiació política: Bandera Roja

Biografia:

Carmen Palomero neix a Barcelona en 1939. Soltera. Entra a treballar a l'oficina de la *Pegaso* en 1954 amb catorze anys. A l'època de la postguerra, la mare ajudava a

passar a França a persones en perill. Connecta amb el moviment de Comissions Obreres en 1969 a través de les assemblees que es feien en el pati de la *Pegaso*. En 1972 comença la seva militància activa a Comissions Obreres. Poc temps després entrà a militar a Bandera Roja, organització política que no deixarà fins la dissolució a mitjan anys vuitanta. És acomiadada de la *Pegaso* en 1974 per organitzar una vaga en solidaritat amb dos companys acomiadats. Guanyà el judici però en no poder tornar a l'empresa va ser indemnitzada. Treballà en diversos llocs fins que, en 1977, tornà a la *Pegaso* amb el decret d'amnistia laboral d'aquell any. En el moment de l'entrevista està prejubilada.

VICENÇ PARÍS

Data de l'entrevista: 28/11/1996

Empresa: *Hunter-Douglas*

Ram: metall

Comarca: Baix Llobregat

Filiació política: BR i PSUC

Biografia:

Vicenç París neix a Barcelona l'any 1938. És casat i té una filla. De família de pescadors visqué la seva infància i joventut a la Barceloneta. Influenciat pel pare de passat anarquista - exiliat primer i, després, una vegada a Barcelona, detingut i internat a la presó-, va tenir sempre un fort sentiment antifranquista. L'any 1963 es presentà, sense contactes polítics, a enllaç sindical. En 1970 connectarà amb Bandera Roja. En 1974 va anar a viure a Sant Feliu de Llobregat amb la seva dona perquè Bandera Roja necessitava pisos al Baix Llobregat. Organitza Sectors de Comissions Obreres a l'empresa on treballa. L'any 1974 entra a formar part del PSUC. Amb la legalització del sindicat es convertirà en secretari d'organització de Comissions Obreres del Baix Llobregat. A les primeres eleccions municipals serà regidor del PSUC a l'Ajuntament de Sant Feliu de Llobregat. En el moment de l'entrevista és membre de la cooperativa de treballadors *La Fira* i és membre actiu d'Iniciativa per Catalunya.

RAMON PUIGGRÓS

Data de l'entrevista: 21/04/1999

Empresa: *Safil S.A.*

Ram: tèxtil

Comarca: Vallès Occidental

Filiació: JOC

Biografia:

Ramón Puiggrós neix a Terrassa en 1931. Casat. Orfe als dotze anys ha de començar a treballar fent d'aprenent de forner. Per la feina ingressa obligatòriament en el Frente de Juventudes de La Falange, ocasió que aprofita per fer alguna reivindicació amb els aprenents. Als disset anys entra a treballar a l'empresa tèxtil *Safil S.A.* on connecta amb la JOC. Tot seguit comença a tenir càrrecs de responsabilitat dins l'organització obrera catòlica que el porten a conèixer força empreses i a introduir-se en el món sindical. Organitza, juntament amb el PSUC, la *manifestació de les bicicletes* de 1956 de Terrassa en la qual és detingut. A partir de les eleccions sindicals de 1966 entra a formar part de Comissions Obreres. Des d'aquesta organització arribarà a la vicepresidència de la UTT del tèxtil participant en la negociació de convenis. En 1975 passa a USO però tornarà a Comissions Obreres en 1979 passant a dirigir la federació del tèxtil. En el moment de l'entrevista és el president de la Federació d'Indústria tèxtil, pell, químiques i afins de Comissions Obreres.

JOSEP PUJOL BARDOLET

Data: 26/02/1997

Empresa: *Montesa*

Ram: metall

Comarca: Baix Llobregat

Filiació política i sindical: MSC UGT

ASO JOC

Biografia:

Josep Pujol, neix a Barcelona en 1929. És casat i té cinc fills. Va ser militant de la JOC des de 1948, posteriorment va passar a l'ACO. Militant de la UGT i de l'MSC des de l'any 1958. Va participar a l'ASO des de la seva creació. El novembre de 1951 entrà a treballar a *Montesa* i allí començà a preocupar-se de la problemàtica obrera. En 1953 participà a les eleccions sindicals empès pels companys i pel seu compromís amb la JOC. A la *Montesa* connecta amb Josep Mª Folch del PSUC i tots dos col·laboren per tal de muntar una coordinadora que començarà a les primeres reunions a Sant Miquel de Cornellà i després a Sant Medir. Arran d'aquelles reunions i de la preparació de la gran manifestació del 23 de febrer de 1965 serà detingut a l'abril d'aquell any. A la presó decidí deixar l'ASO per la seva posició contrària a la col·laboració amb els comunistes. A partir de llavors continuarà amb la militància a l'MSC i a Comissions

Obreres i deixarà la UGT que restarà inactiva. En sortir de la presó va canviar d'empresa i va restar allunyat de la direcció de Comissions Obreres fins l'any 1967 en que va participar de nou a la coordinadora de Barcelona en una posició secundària. A finals de la dècada de 1960 simpatitzava amb el FOC tot i no ser militant d'aquesta organització política. En 1976, en el Congrés de constitució del PSC decidirà no entrar en aquest partit per oposar-se a l'operació de reaparició de la UGT. En 1978 entrà a militar en el PSUC. En el moment de l'entrevista és jubilat, es considera militant del PSUC i és membre actiu d'una plataforma de solidaritat amb Cuba.

PRADA

Data de l'entrevista: 24/10/1996

Empresa: *Seat*

Ram: metall

Comarca: Barcelonès

Filiació política: no

Biografia:

Pseudònim. *Prada* neix a Estadilla (Huesca) en 1938. És casat i té dos fills. Estudia en el seu poble fins els catorze anys. Després farà el graduat escolar a Barcelona. A l'any 1965, des del seu poble, fa una sol·licitud per entrar a treballar a la *Seat*. Durant dos anys simultaneja el treball a la *Seat* amb el treball en un taller a la tarda. En 1967 se li ofereix treballar a la *Seat* fent hores extraordinàries fent de xofer per portar els cotxes als concessionaris. Entra en contacte amb Comissions Obreres al final del període franquista. Participa esporàdicament amb les accions dins de la *Seat*. Participarà en l'associació de pares de l'escola dels seus fills que també pertany a la *Seat*. En el moment de l'entrevista és prejubilat de la *Seat* i col·labora amb la Federació de Jubilats de Comissions Obreres.

ENCARNA RAMÍREZ

Data de l'entrevista: 06/04/1998

Empresa: *Alfaro*

Ram: metall

Comarca: Vallès Occidental

Filiació política: PSUC i PCC

Biografia:

Encarna Ramírez neix a Sabadell en 1953. És casada i té dos fills. Filla de pare emigrants resideix al barri de Torrerrromeu de Sabadell. A través de la família exiliada a París connecta amb el PCE (VIII-IX Congrés) a Sabadell. Actua esporàdicament a la feina en algunes reivindicacions però fora de l'estructura de Comissions Obreres. A partir d'entrar a treballar a *Alfaro* de Santa Perpètua de la Mogoda connecta amb

Comissions Obreres i el PSUC. Des del principi participa activament convertint-se en una referència dins l'empresa. A les eleccions de 1975 és elegida jurat d'empresa. L'any 1979 entra a militar al PSUC i en 1981 en el PCC. En el moment de l'entrevista és regidora de l'Ajuntament de Sabadell i milita activament en el PCC.

ANTONIO RUIZ

Data de l'entrevista:13/04/1999

Empresa: *Jorsa*

Ram: metall

Comarca: Maresme

Filiació política: PSUC i PCC

Biografia:

Antonio Ruiz neix a Villanueva del Trabuco, província de Málaga en 1952. És casat i té dos fills. A Málaga, viu en un cortijo aïllat de la resta del poble i per aquesta raó no va anar mai a l'escola. Coneix les primeres lletres de la mà d'un oncle. Als disset anys arriba a Mataró i comença a treballar recollint flors i allí connecta amb el moviment antifranquista. L'any 1971 entra a treballar a *Jorsa* que després passarà a formar part de *Pegaso*. A *Jorsa* organitza Comissions Obreres. Allí, junt amb d'altres companys, organitza Comissions Obreres. En 1973 entra a militar en el PSUC i en 1981 en el PCC en el que militarà fins 1984. En el moment de l'entrevista continua treballant a la mateixa empresa i participa activament a Esquerra Unida i Alternativa –EuiA-.

JORDI SABAT

Data de l'entrevista: 01/02/1999

Empresa: *Clima Roca*

Ram: metall

Comarca: Vallès Occidental

Filiació política: PSUC i PCC

Biografia:

Jordi Sabat neix a Sabadell en 1950. Fill de pare català i mare murciana. És casat i té dos fills. Va a l'escola fins els catorze anys. A partir d'aquesta edat comença a treballar en alguns tallers del metall. Als setze anys organitza una vaga de protesta per no rebre el salari puntualment. En aquest conflicte connectarà amb Comissions Obreres. L'any 1973 entrà a treballar a *Clima Roca* on va ser elegit enllaç sindical en 1975. Aquell mateix any lidera una vaga per protestar pels acomiadaments dels eventuais, protagonitzant, amb els altres membres del jurat d'empresa, una vaga de fam. El conflicte es va saldar amb quaranta acomiadats, entre ells Jordi Sabat. No va ser readmès amb l'amnistia laboral de 1977. A partir de l'acomiadament va haver de treballar a la construcció. En 1975 va entrar a militar en el PSUC i en 1981 en el PCC.

A l'actualitat continua treballant a la construcció, no milita en cap partit però és membre actiu d'Esquerra Unida i Alternativa –EuiA-.

ANTONIO SORRIBAS PRADA

Data de l'entrevista: 05/11/1996

Empresa: *Pegaso*

Ram: metall

Comarca: Barcelonès

Filiació política: no

Biografia:

Antonio Sorribas neix en 1933 a Estadilla (Huesca). És casat i té tres fills. Fill únic creix amb la mare perquè el pare, dirigent del PCE de l'Aragó, va haver d'exiliar-se a França. Als onze anys arriba a Barcelona i estudia tres cursos en una escola del Barri de Sant Andreu. L'any 1948, als catorze anys, entra a l'escola d'aprenents de la *Pegaso* i amb disset anys és operari de tercera. A la fàbrica connecta amb treballadors d'esquerra que li transmeten l'admiració per la República. Participà a la vaga dels tramvies i a les vagues de la *Pegaso* dels anys cinquanta. Des de les eleccions de 1966 dóna suport a Comissions Obreres. Sempre ha estat un militant de base. Ha participat també a l'associació de veïns del barri.

URANIA

Data de l'entrevista: 31/10/1996

Empresa: *Nerva*

Ram: tèxtil

Comarca: Barcelonès

Filiació política: Bandera Roja i PSUC

Biografia:

Pseudònim. *Urania* neix a Vigo (Pontevedra) en 1930. Casada. Filla de socialistes que són represaliats en 1936. El pare mor afusellat el 31 d'octubre de 1936 i la mare és condemnada a cadena perpètua; aconseguirà sortir de la presó però morirà al cap de dos mesos. En quedar-se desemparada, *Urania* serà recollida per un oncles paterns amb els que no se sentirà a gust. Marxà de casa als vint-i-vuit anys i durant un seguit d'anys va estar treballant amb diferents convents de monges a Salamanca, Madrid i Sevilla. A Sevilla té una crisi i decideix, en 1969, marxar a Barcelona a canviar de sort. Entrà a treballar a *Belcor* i poc després connectarà amb cristians de base, cosa que li canviarà la vida. Entrà a militar a Bandera Roja, primer i tot seguit en el PSUC. Després de *Belcor* entrà a treballar a *Nerva* on, en 1971, és escollida enllaç sindical a instàncies de les seves companyes. Acomiadada poc després per iniciar una consulta entre les companyes treballà després en un seguit de tallers petits. En el moment de

l'entrevista és la secretària de la dona a la Federació de Pensionistes i Jubilats.

VALENTÍN

Data de l'entrevista: 17/03/1997

Empresa: *Siemens* i *Tuperín*

Ram: metall

Comarca: Baix Llobregat

Filiació política: PSUC i PCC

Biografia:

Pseudònim. *Valentín* neix a Montilla (Còrdova) en 1932. És casat i té sis fills. És fill de pares republicans, el pare va morir a Mathausen. L'any 1956 arribà a Catalunya (Sant Joan Despí). Després de fer algunes feines al camp i a la construcció entra a treballar a la *Siemens*. A través de companys de Còrdova connecta amb el PSUC i comença a militar-hi. A l'any 1964 és nomenat responsable d'organització del PSUC al Baix Llobregat. Participa activament a la vaga de 1962 de la *Siemens* i per aquest motiu és acomiadat. Treballa a la construcció i a l'octubre de 1966 entra a la *Tuperín*. L'any 1971 és escollit jurat d'empresa. En aquesta època participa en el moviment obrer des de la base sense cap responsabilitat. A l'any 1981 passa a militar en el PCC. En el moment de l'entrevista és jubilat i apartat de qualsevol militància política.

JAUME VALLS I PIULATS

Data de l'entrevista: 07/04/1997 i 14/04/97

Empresa: diverses

Ram: construcció

Zona: L'Hospitalet

Filiació política: PSUC

Biografia:

Jaume Valls neix a Bellvís (Lleida) en 1930. És casat i té dues filles. Va ser forner fins 1953, any en que fundarà una granja d'aviram que no acabà d'anar prou bé. Des dels temps d'aprenent de forner, al final dels anys quaranta, va connectar i ingressar en el PSUC. L'any 1965 s'instal·là a l'Hospitalet i començà a treballar en una empresa del metall. Allí organitzarà una cèl·lula del PSUC i després el nucli de Comissions Obreres a l'empresa. Poc temps després és acomiadat i degut a les llistes negres, va haver de treballar a la construcció, feina que no deixarà fins la jubilació. L'any 1971 va participar en les obres de construcció de la Residència Sanitària de Bellvitge, essent el líder del moviment sindical i reivindicatiu que allí es va dur a terme. Va ser detingut diverses vegades per la seva activitat política en el PSUC i Comissions Obreres. Des de 1978 fins 1991 va ser el Secretari General de Comissions Obreres de l'Hospitalet. Membre de l'executiva de CCOO fins el segon Congrés i del Consell Nacional fins el Congrés

de 1996. En el moment de l'entrevista és jubilat i membre actiu de l'*Hospitalet antifranquista*, un grup que actua per recuperar la memòria de l'antifranquisme a la ciutat.

X1

Data de l'entrevista: 22/10/1996

Empresa: *Seat*

Ram: metall

Comarca: Barcelonès

Filiació política: no

Biografia:

Anònim. Home. Neix a Villanueva del Arzobispo (Jaén) en 1937. És casat i amb fills. Va arribar a Barcelona amb els pares quan tenia setze anys. Va treballar de sabater i va tenir negoci propi. L'any 1966 va entrar a treballar a la *Seat* i allí es va prejubilat als cinquanta-sis anys d'edat. Va participar en el moviment obrer des de la col·laboració a les protestes a l'interior de la fàbrica. Es va afiliar a Comissions Obreres quan es va legalitzar, després va passar a la UGT i, més tard, en els anys noranta va tornar a Comissions Obreres. En el moment de l'entrevista col·labora amb la Federació de Jubilats de Comissions Obreres.

X2

Data de l'entrevista: 12/11/1996

Empresa: *Componentes Electrónicos*

Ram: metall

Comarca: Baix Llobregat

Filiació política: Bandera Roja i PSUC

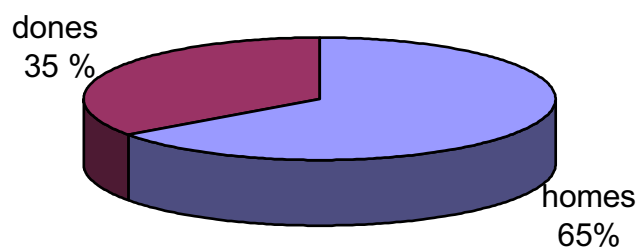
Biografia:

Anònim. Dona. Va néixer a Sevilla l'any 1954. És casada i dos fills. Va estudiar el batxillerat laboral a Sevilla on va començar a connectar amb grups cristians on es reflexionava sobre la justícia social. El desembre de 1971 arribà amb la família a Catalunya instal·lant-se en el barri de les Planes de Sant Joan Despí. Tot seguit entrà a treballar en *El Corte Inglés* i a través de la parròquia del barri connectà amb un grup de joves que volien treballar pel barri. Poc temps després va descobrir que els joves de la parròquia formaven parts dels Sectors de Barri de Bandera Roja i s'hi va integrar ràpidament. Fundà la Comissió Obrera de *Componentes Electrónicos* essent, en 1975, escollida enllaç sindical, primer, i, després membre de la UTT del metall. Va participar en les negociacions del conveni del metall del Baix Llobregat de 1976. En 1974 va passar a militar en el PSUC. En el moment de l'entrevista és regidora de l'Ajuntament de Sant Joan Despí per Iniciativa per Catalunya i regidora de cultura del Consell Comarcal del Baix Llobregat.

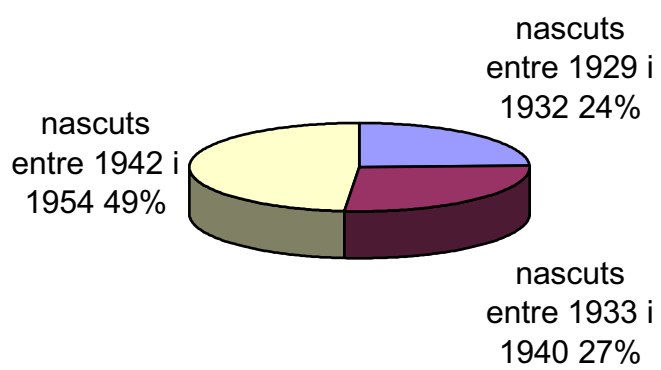

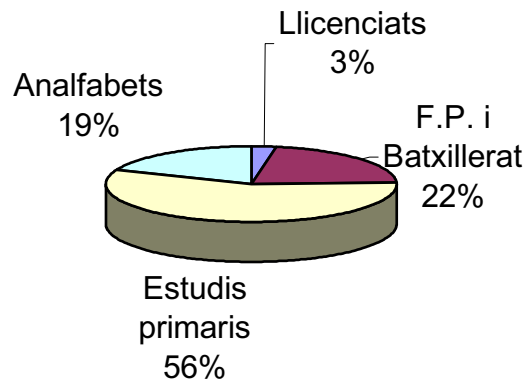
GRÀFIQUES
FONTS ORALS

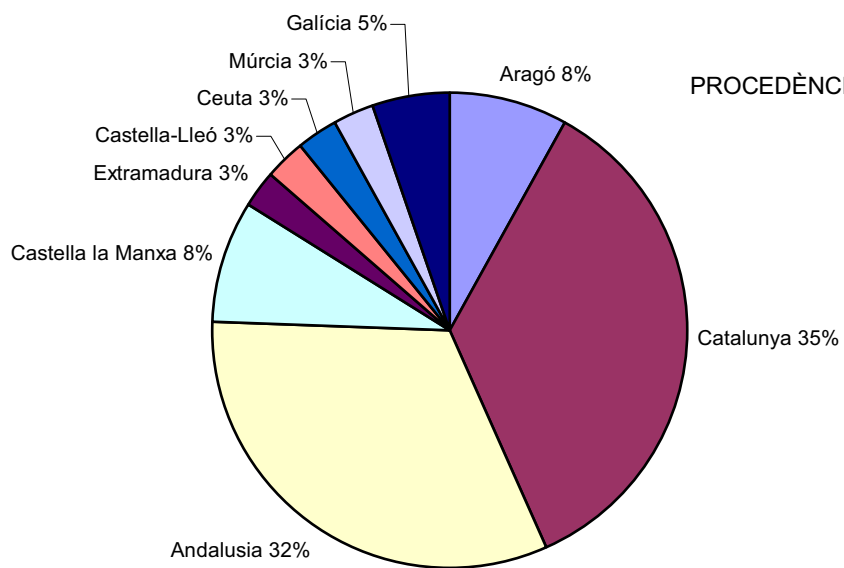
ANY DE NAIXEMENT

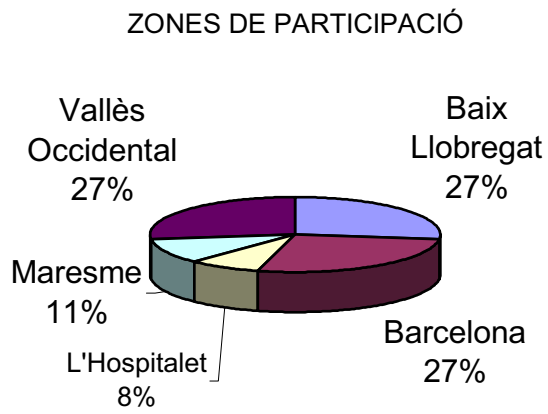
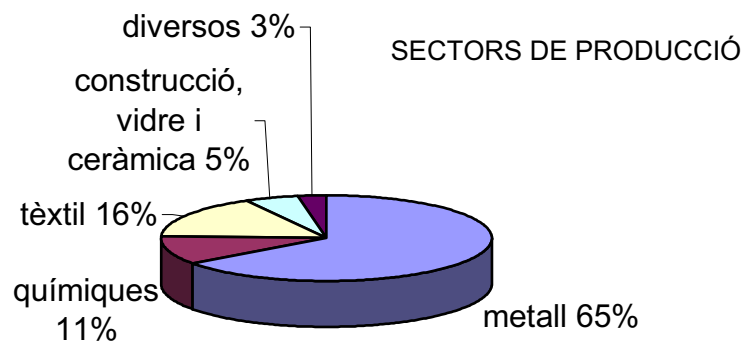

NIVELL D'ESTUDIS

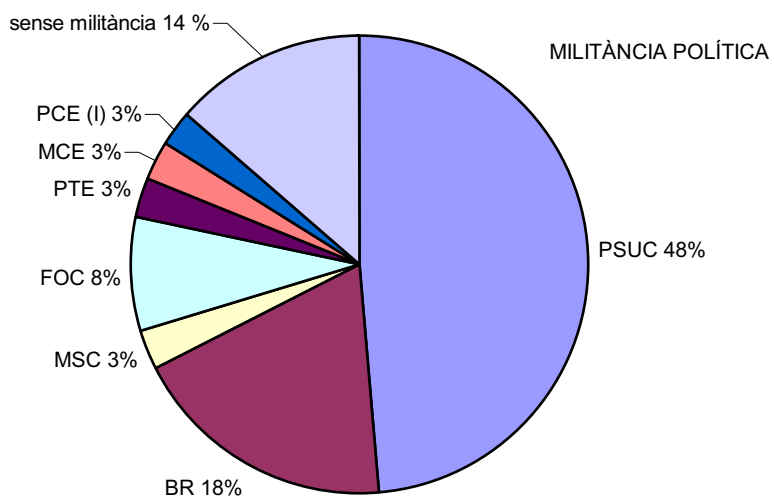
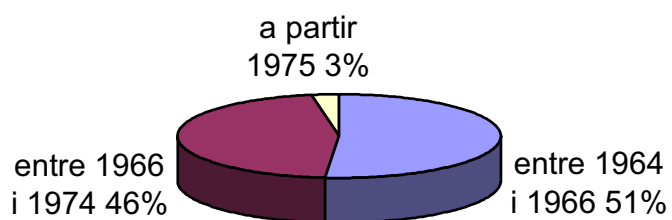

PROCEDÈNCIA GEOGRÀFICA

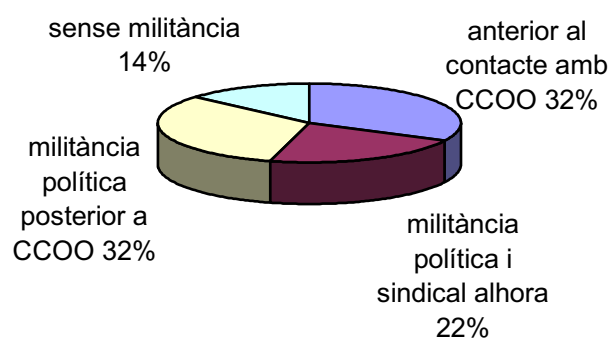

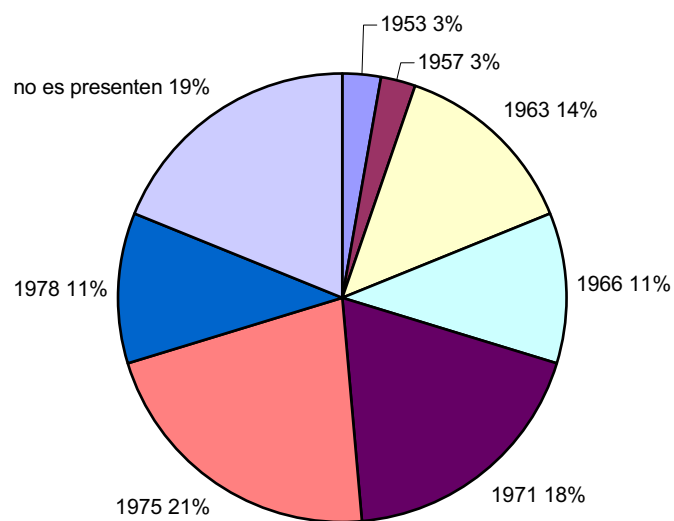
VINCULACIÓ A CCOO

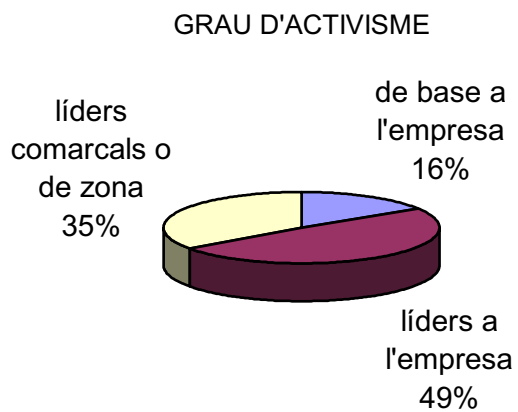
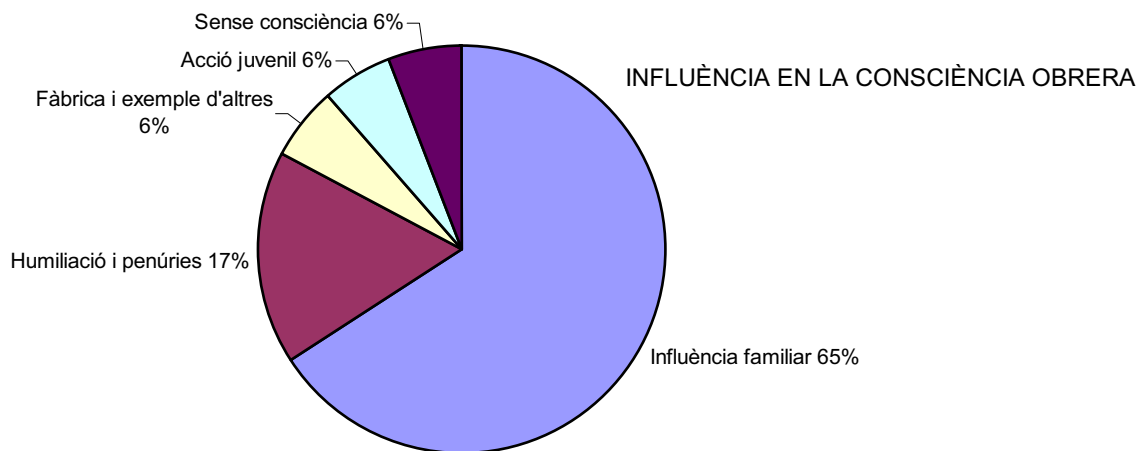

RELACIÓ MILITÀNCIA POLÍTICA I CONTACTE CCOO

PRIMERA PARTICIPACIÓ ELECCIONS SINDICALS OSE

CRONOLOGIA

Data	Règim	Oposició	CCOO	CONFLICTES	OSE
1966			<p>Document <i>Ante el futuro del sindicalismo</i>.</p> <p>28 juny: concentració davant ministeri treball, 181 detinguts.</p> <p>6 d'agost: reunió St. Raimon de Penyafort. Rellançament eleccions.</p> <p>Setembre: reunió general a Madrid.</p> <p>Octubre: 1ª coordinadora local de Barcelona.</p>	<p>Gener: conflicte conveni SEAT.</p>	<p>Febrer: III Congrés Sindical.</p> <p>14 maig: nou reglament eleccions sindicals.</p> <p>2 juny: decret protecció dels representants sindicals.</p> <p>4 juliol: Solís al Palau d'Esports de Barcelona. <i>Campanya vota al mejor</i>.</p> <p>Setembre: eleccions sindicals.</p>
	14 desembre: referèndum <i>Ley Orgánica del Estado</i> .		<p>Desembre: detencions a Sabadell.</p>	<p>4 d'octubre: vaga Hispano Olivetti, vaga per sanció</p> <p>20-27 d'octubre: vaga Montesa</p> <p>28 novembre: inici conflicte Laminación de bandas en frío. Cinc mesos de conflicte.</p>	

CRONOLOGIA

Data	Règim	Oposició	CCOO	CONFLICTES	OSE
1967		Gener: 500 intel·lectuals demanen llibertats democràtiques.	27 gener: jornada reivindicativa. 100.000 treballadors a Madrid.	6 gener: conflicte MTM i Hispano Olivetti. Augments salarials. 17 gener: Aiscondel. Jornada de 8 h. 30 gener: conflicte ram de l'aigua.	10 gener: modificació punt XIII Fuero del Trabajo. Eliminació termes feixistes i eliminació de la condició de militant de la Falange per ser jerarquia sindical. 19 gener: anunci nova Llei Sindical, discurs Solís, Palau d'Esports de Madrid.
	16 febrer: ilegalització CCOO de Biscaia, extensiva a la resta.		17 febrer: jornada reivindicativa.	Març: AEG Terrassa.	
	Abril: estat excepció Biscaia (conflicte Laminación).	Juny: manifest professionals, suport CCOO.	27 abril: 40 detinguts Almeda de Cornellà.		
	21 setembre: Carrero Blanco, vicepresident del govern.		1 maig: concentració Torre Baró, 52 detencions. Juny: 1ª reunió "oficial" coordinadora general a Madrid. Juliol: naixement COJ juliol: inici conflicte FOC/PSUC.	Agost: conflicte MTM, 246 acomiadaments.	
			6 d'octubre: jornada d'acció 27 d'octubre: jornada reivindicativa. Detenció C.O. Hispano-Olivetti.	Octubre: expedient de crisi Rockwell Cerdans.	Octubre: inici desposessions càrrecs sindicals.

CRONOLOGIA

Data	Règim	Oposició	CCOO	CONFLICTES	OSE
1967	<p>Novembre: pla d'estabilització.</p> <p>27 novembre: suspensió negociació col·lectiva i congelació salarial (fins final 1968).</p>				
1968			<p>Desembre: 2ª assemblea general a Madrid.</p> <p>Febrer: primera reunió general de la CONC.</p> <p>Abril: judici a Madrid, Camacho i d'altres.</p> <p>Maig: detenció 40 treballadors al Baix Llobregat.</p> <p>Judici als detinguts a Sabadell en 1966.</p> <p>Juliol: 3ª reunió general a Madrid.</p>	<p>Maig: conflicte SEAT.</p> <p>Juliol: vaga al port de Barcelona.</p> <p>Rockwell-Cerdans: lluita per expedient de crisi.</p> <p>Continua la lluita de MTM.</p>	<p>Maig: IV Congrés Sindical a Tarragona.</p>
	<p>Agost: tres mesos d'estat d'excepció a Guipúscoa.</p> <p>Límit salarial del 5'9%</p>	<p>Agost: ETA mata a Melitón Manzananas.</p>	<p>Agost: el FOC retira els delegats de la local de Barcelona de la CONC.</p>		

CRONOLOGIA

Data	Règim	Oposició	CCOO	CONFLICTES	OSE
1968	<p>Octubre: pròrroga de l'estat d'excepció a Guipúscoa.</p> <p>Desembre: nova pròrroga estat d'excepció Guipúscoa.</p> <p>24 de gener: estat d'excepció a tot el país.</p>	<p>Oposició</p>	<p>Octubre: assemblea de tots els rams per tractar diferències a la coordinadora local de Barcelona.</p>	<p>Novembre: conflicte Blansol.</p>	
1969	<p>7 febrer: aprovació del II pla de desenvolupament.</p> <p>Abril: aixecament estat d'excepció.</p> <p>22 juliol: proclamació successió príncep Joan Carles.</p>	<p>17 gener: tancament UB després de l'assalt al rectorat.</p> <p>20 gener: assassinat d'Enrique Ruano, estudiant.</p> <p>Estiu: publicació informe OIT sobre sindicalisme a Espanya.</p>	<p>Març 69: dissolució FOC. Aparició butlletí <i>¿Qué hacer?</i></p> <p>Abril: IV reunió general a Madrid</p>	<p>Gener: lluita generalitzada per trencar el topall del 5%</p> <p>Febrer: lluita tèxtil contra el topall del 5'9%</p> <p>Maig: Lluita pel conveni a Harry Walker, Solex i AEG Terrassa. Conflicte construcció</p>	<p>29 març: pròrroga manament electoral de dos anys.</p>

CRONOLOGIA

Data	Règim	Oposició	CCOO	CONFLICTES	OSE
1969	29 d'octubre: declaració bisbes catalans sobre sindicalisme.			Octubre: Cidesa de Terrassa.	3 d'octubre: Es fa públic el projecte de llei sindical. 29 d'octubre: Cessament de José Solís Ruiz. Nomenament d'Enrique García del Ramal, ministre del Movimiento i Delegado Nacional de Sindicatos.
1970	9 desembre: límit salarial 6'5% convenis un any i 8% per la resta. Maig: decret sobre conflictes col·lectius, facilita el lock-out. Indemnització en cas de no readmissió.	Desembre: neix a El Vendrell la Coordinadora de Forces Polítiques.	<p>Novembre: V reunió general a Madrid.</p> <p>Febrer: nova condena a Camacho.</p> <p>Juliol: VI reunió general a Madrid.</p>	<p>Desembre: conflictes conveni cinc factories Philips i SEAT. Gener: Inici conflicte MTM, acaba a març. Febrer: Conflicte conveni banca. Febrer-març: Conflicte tèxtil, detencions Març: Conflicte AEG Terrassa.</p> <p>Juliol: Conflicte construcció a Granada, tres morts. Conflictes metro i port de Barcelona. Setembre: lluita al port de Barcelona.</p>	

CRONOLOGIA

Data	Règim	Oposició	CCOO	CONFLICTES	OSE
1970	<p>Novembre: crítica episcopat al projecte de Llei Sindical.</p> <p>3 desembre: inici consell de guerra de Burgos.</p> <p>5 desembre: estat d'excepció a Guipuscoa pel consell de guerra de Burgos.</p> <p>15 desembre: Suspensió de l'article 18 del <i>Fuero de los Españoles</i> (habeas corpus).</p> <p>17 desembre: concentració Pça. D'Oriente.</p> <p>28 desembre: sentència consell de guerra de Burgos, sis penes de mort.</p> <p>31 desembre: Franco commuta les penes de mort.</p>	<p>12 desembre: tancament d'intel·lectuals a Montserrat i manifestacions a Europa reclamant llibertat per Espanya.</p> <p>15 desembre: tancament Universitat de Madrid</p>	<p>Novembre: jornada pro-amnistia pel consell de guerra de Burgos.</p>	<p>Octubre: conflicte Blansol de Sabadell.</p> <p>Conflicte Macosa.</p> <p>Conflicte a la SEAT.</p> <p>Desembre: conflicte Harry Walker, 62 dies de vaga.</p> <p>Desembre: vaga general a Euzkadi pel consell de guerra de Burgos.</p>	
1971				<p>Gener: conflictes a Faesa i Estruch de Sabadell.</p> <p>Inici conflicte MTM, 58 dies.</p>	

CRONOLOGIA

Data	Règim	Oposició	CCOO	CONFLICTES	OSE
1971	<p>16 febrer: s'aprova Llei Sindical. Desaparició Delegado Nacional de Sindicatos. Creació ministre de Relaciones Sindicales.</p> <p>4 d'abril: decret reglament eleccions sindicals.</p> <p>30 d'abril: desenvolupament de la Llei Sindical.</p> <p>23 juliol: règim jurídic garanties pels càrrecs sindicals.</p>	<p>Febrer: primeres trobades preparatòries Assemblea de Catalunya.</p> <p>Agost: XXIX Congrés UGT a Tolosa. Nicolás Redondo, secretari general.</p> <p>Setembre: inundacions Llobregat, inici lluita.</p>		<p>Febrer: cinc factories Philips en lluita.</p> <p>Març: lluites a Autobusos de Barcelona i PNN Instituts.</p> <p>Maig: metges Vall d'Hebron i Hospital Clínic de Barcelona.</p> <p>Juny: conflicte SEAT.</p> <p>Juliol: conflicte SEAT.</p> <p>Agost: conflicte Inter.</p> <p>Setembre: conflicte construcció Residència Sanitària Bellvitge, Iberia Radio i autobusos Barcelona.</p> <p>Construcció de Madrid: mor Pedro Patiño.</p>	<p>2 d'abril: convocatòria eleccions sindicals. Renovació 50% dels càrrecs i mandat electoral 4 anys.</p> <p>Maig: eleccions sindicals.</p>

CRONOLOGIA

Data	Règim	Oposició	CCOO	CONFLICTES	OSE
1971				<p>Octubre: conflictes Laforsa de Cornellà, Josa de Rubí, Roca de Gavà, autobusos de Barcelona i Odag de Sabadell.</p> <p>18 d'octubre: ocupació de la SEAT, desallotjament, mor Antonio Ruiz Villaba.</p> <p>29 d'octubre: vaga general, solidaritat SEAT.</p>	
1972	Maig: III Pla de desenvolupament.	<p>7 d'octubre: fundació de l'Assemblea de Catalunya, església de Sant Agustí.</p>	<p>Febrer: reunió de la CONG.</p>	<p>Novembre: conflictes a Aiscondel, Papelera, New-Pol, Siemens, Roselson, Fenwick, Flmagás i Cispalsa.</p> <p>Desembre: conflictes SEAT, tèxtil, Macosa y Seda y Terlenka.</p> <p>Febrer: conflicte a Bazan de El Ferrol, dos morts.</p> <p>Conflicte Laforsa.</p> <p>Solidaritat Baix Llobregat.</p> <p>Conflictes autobusos de Barcelona i banca.</p> <p>Març: conflicte Clausor.</p> <p>Maig: conflicte Pirelli-Moltex</p>	

CRONOLOGIA

Data	Règim	Oposició	CCOO	CONFLICTES	OSE
1972			<p>24 juny: detenció dirigents a Madrid. CCOO Substitució direcció estatal espanyola per CCOO catalanes.</p>		
1973	<p>Juny: Carrero Blanco, President del Govern.</p>	<p>12 novembre: concentració de l'Assemblea de Catalunya a Ripoll.</p> <p>Maig: concentració de l'Assemblea de Catalunya a Sant Cugat.</p>	<p>Maig: coordinadora general a Madrid.</p>	<p>Julio: conflicte Fenixbron Novembre: conflictes Shapetex, Starlux i Perimán del Vallès Oriental. Conveni Philips. Desembre: Conflictes, Tornilleria Mata, Pianelli, New-Pol, Hispano-Olivetti, MTM. Gener: Ossa i mestres Febrer: Faessa Març: Faema, i PNN Instituts. 29 març: conflicte Tèrmica del Besos, Mor Manuel Fernández Márquez. 6, 11 i 12 d'abril, solidaritat Tèrmica del Besòs. Maig: conflicte Papelera</p> <p>Julio: conflicte Frigo</p>	<p>11-12 V Congrés Sindical</p>

CRONOLOGIA

Data	Règim	Oposició	CCOO	CONFLICTES	OSE
1973		28 d'octubre: detenció de 113 membres de l'Assemblea de Catalunya.	20 novembre: jornada lluita procés 1001 i 113 de l'Assemblea de Catalunya. 20 desembre: judici procés 1001. 27 desembre: sentència TOP procés 1001.	Agost: Estampaciones Sabadell, fins 15 setembre Construcciones Padrós, Construcciones Folguera i Estructuras Goberna de Mataró. Setembre: SEAT i Unitat Hermètica de Sabadell Octubre: Josa de Barcelona. Tèxtil i Asea/Ces de Sabadell. Novembre: Philips, Siemens i Mevosa. Desembre: SEAT i La Seda (fins gener 74) convenis. 12 desembre: jornada de lluita procés 1001.	
1974	18 desembre: Aprovació llei de convenis col·lectius. 20 desembre: Carrero Blanco mor a mans d'ETA. 29 desembre: Carlos Arias Navarro, nou President del Govern. 12 febrer: discurs Arias Navarro, <i>espíritu del doce de febrero</i>	Març: execució Puig Antich	Gener: reconeixement de CCOO, UGT i USO per la Conferència Regional Europea de l'OIT.	Gener: Zenit s/d conflicte mines de Sallent i Balsareny. s/d AEG de Terrassa. Febrer: Petronius de Barcelona. Pegaso Primavera: conflicte ram de l'aigua del Maresme	

CRONOLOGIA

Data	Règim	Oposició	CCOO	CONFLICTES	OSE/EMPRESARIS
1974	<p>Juliol-agost: malaltia de Franco, Joan Carles assumeix la representació de l'Estat.</p> <p>21 desembre: Llei d'Associacions Polítiques.</p>	<p>Juliol: naixement Convergència Socialista de Catalunya.</p> <p>29 juliol: naixement Junta Democràtica.</p> <p>67 detinguts de l'Assemblea de Catalunya a Sabadell.</p> <p>Novembre: neix Reagrupament Socialista Democràtic de Catalunya.</p> <p>15 novembre: neix Convergència Democràtica de Catalunya a Montserrat.</p>	<p>Juliol: Reconeixement CCOO, UGT i USO per la Conferència Internacional de l'OIT a Ginebra.</p>	<p>Maig: Elsa de Cornellà, 50 dies de vaga. Solvay de Martorell, militarització</p> <p>4-10 juliol: vaga general Baix Llobregat, conveni del metall i solidaritat Elsa i Solvay.</p> <p>Agost: Asadesport-Eurostyl de Sta. Coloma de Gramanet.</p> <p>Octubre-novembre: SEAT, conveni i crisi de l'empresa. Tèxtil Maresme.</p> <p>Desembre: Fecsa, Esesa, Cumbre, Banca, assegurances i Hispano Olivetti.</p> <p>5-9 desembre: Vaga general al Baix Llobregat per carestia de vida. Detenció de 24 militants del PSUC.</p>	<p>30 setembre: Assemblea d'empresaris, refundació del Foment del Treball de Catalunya.</p>

CRONOLOGIA

Data	Règim	Oposició	CCOO	CONFLICTES	OSE
1975	<p>13 maig: noves normes eleccions sindicals.</p> <p>22 maig: regulació limitada de la vaga.</p> <p>30 maig: regulació limitat dret de reunió a l'empresa</p> <p>20 novembre: mort de Franco</p> <p>22 novembre: Joan Carles, rei.</p> <p>26 novembre: indult.</p>	<p>Juliol: constitució de Plataforma Convergència Democràtica</p> <p>27 setembre: execució tres membres del FRAP i dos d'ETA.</p>	<p>Octubre: VII reunió general a Madrid.</p> <p>Novembre: Llibertat processats 1001.</p>	<p>Gener: Hispano-Olivetti, Cumbre, Unidad Hermética, Miniwat (dos mesos de conflicte), Tubauto, SEAT, Clima Roca de Sabadell (tres mesos de conflicte)</p> <p>Inici 1975: conveni tèxtil.</p> <p>11 novembre: inici conflicte Lafora de Cornellà (106 dies de vaga, fins 20 febrer 1976).</p>	<p>Primavera: eleccions sindicals.</p> <p>Victòria candidatures unitàries i democràtiques.</p>

CRONOLOGIA

Data	Règim	Oposició	CCOO	CONFLICTES	OSE
1975		23 desembre: neix Consell de Forces Polítiques de Catalunya.		Desembre: construcció, cas Téllez.	
1976	8 d'abril: Llei de relacions laborals. Readmissió en cas d'acomiadament no procedent (art. 35) Maig: canvis govern Arias	1 i 8 de febrer: manifestacions massives a Barcelona. 26 març: neix <i>Platajunta</i> 15 d'abril: XXX Congrés de la UGT a Madrid.	1r de maig unitari: CCOO, UGT, USO. Juny prohibició assemblea general de CCOO el 27, 28 i 29 a la Ciudad de los Muchachos a Madrid.	Gener: Port de Barcelona, Radiotrònica de Sta. Coloma de Gr., Fecsa, Fama i Soler Almirall. 19-29 gener: vaga general Baix Llobregat, solidaritat Laforça. 22 gener: marxa sobre el govern civil Febrer: conveni provincial de la construcció. Febrer-març: Roca. 23-26 febrer: vaga general a Sabadell Març: vaga general a Terrassa. Conflicte Forjas Alavesas de Vitoria, 5 morts. Primavera: construcció provincial i tèxtil Maresme. s/d Harry Walker, Motor Ibérica, SEAT, telefònica i banca. Maig: campanya amnistia laboral.	

CRONOLOGIA

Data	Règim	Oposició	CCOO	CONFLICTES	OSE/EMPRESARIS
1976	<p>3 juliol: Suárez President del Govern. 30 juliol: amnistia parcial.</p> <p>8 d'octubre: revisió Llei de Relacions Laborals (abril 76), suspensió article 35. Octubre: neix Aliança Popular, A.P.</p> <p>18 novembre: les Corts aproven la Llei de Reforma Política.</p>	<p>11 setembre: celebració diada a Sant Boi.</p> <p>1 novembre: fundació PSC Congrés, suport a UGT.</p> <p>10 desembre: conferència de Carrillo a Madrid. 22 desembre: detenció de Carrillo a Madrid.</p> <p>17 febrer: legalització PSOE. Març: cimera eurocomunista a Madrid.</p>	<p>11 juliol: Assemblea de Barcelona.</p> <p>Setembre: Creació COS (coordinadora d'organitzacions sindicals, CCOO, UGT i USO).</p> <p>7 novembre: neix Unió Local de Barcelona. 14 novembre: assemblea de constitució de la Confederació Sindical de la CONC.</p> <p>24 gener: assassinat advocats laboralistes de CCOO a Madrid. Març: crisi COS.</p>	<p>14-20 setembre: vaga general del metall a Sabadell</p> <p>12 de novembre: jornada de lluita COS per mesures econòmiques i laborals govern.</p>	<p>20 d'octubre: coneixement creació AISS.</p> <p>18 novembre: creació AISS.</p>
1977	<p>15 desembre: Referèndum Llei de Reforma Política.</p> <p>4 març: decret de relacions laborals (dret de vaga limitat). 7 març: ampliació amnistia</p>				

CRONOLOGIA

Data	Govern	Oposició	CCOO	CONFLICTES	OSE/EMPRESARIS
1977	<p>1 d'abril: Llei d'associacions sindicals</p> <p>15 juny: eleccions democràtiques.</p> <p>14 d'octubre: amnistia laboral.</p> <p>25 d'octubre: Pactes de la Moncloa.</p>	<p>9 d'abril: legalització PCE.</p> <p>abril: pacte PSOE-PSC.</p> <p>3 maig: legalització PSUC.</p> <p>11 setembre: diada amb un milió de manifestants.</p> <p>8 d'octubre: nomenament Tarradellas, President de la Generalitat.</p> <p>23 d'octubre: Tarradellas arriba a Barcelona.</p> <p>Octubre: IV Congrés PSUC.</p>	<p>28 d'abril: legalització CCOO</p> <p>30 d'octubre: legalització de la CONC.</p> <p>Gener-març: eleccions sindicals.</p> <p>12-15 maig: I Congrés de la CONC. José Luis López Bulla, secretari general.</p> <p>21-25 juny: I Congrés de la C.S. de CCOO. Marcelino Camacho, secretari general.</p>	<p>s/d Motor Ibérica, Roca i SEAT.</p>	<p>2 juny: desaparició OSE/AISS.</p> <p>29 juny: fundació CEOE.</p>
1978					

